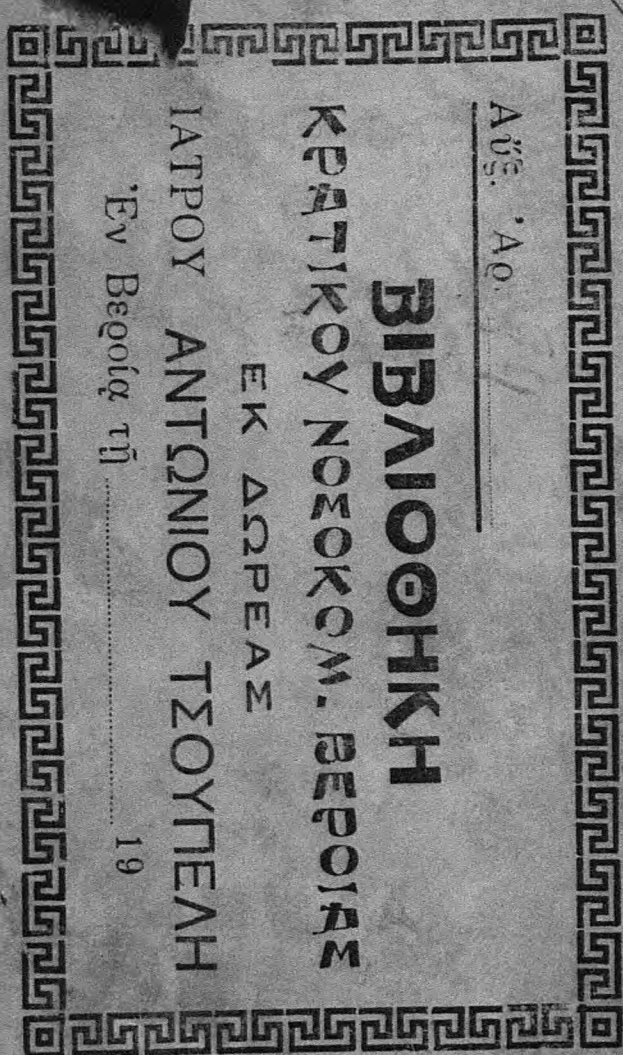

14/

Αὐτ. Α.Ο.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΚΡΑΤΙΚΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜ. ΒΕΡΟΙΑΣ

ΕΚ ΔΩΡΕΑΣ

ΙΑΤΡΟΥ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΤΣΟΥΓΓΕΛΗ

Ἐν Βεροιά τῇ 19

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΒΕΡΟΙΑΣ

+200

*Αριθ. ειλ.

ΑΔΡΕΑ

GRYER-00488

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

No 19
10/5/937
[Signature]

Η

ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ

ΜΕΤΑ

ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ,

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ

ΥΠΟ

ΘΕΟΚΛΗΤΟΥ ΦΑΡΜΑΚΙΔΟΥ.

ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ,

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ω Ν

ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ

ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΦΙΛΗΜΟΝΑ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΔΟΝ ΕΡΜΟΥ ΠΑΡΑ ΤΗ ΚΑΠΝΙΚΑΡΕΑ

1843.

Αρ. 65 4055

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΑΣ

ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ

ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΑΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΣ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ.

ΤΟΜΟΣ (ΤΡΙΤΟΣ,) ΠΕΜΠΤΟΣ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ω Ν

ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ

ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΦΙΛΗΜΟΝΑ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΔΟΝ ΕΡΜΟΥ ΠΑΡΑ ΤΗ ΚΑΠΗΝΙΚΑΡΕΑ

1843.

ΣΙΣΗΥΙΣ ΚΑΙ ΜΕΛΙΤΙΣ

ΕΠΙ ΤΗ

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΚΑΙ ΤΗ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ

ΚΑΙ ΤΗ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ

ΚΑΙ ΤΗ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ

ΚΑΙ ΤΗ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ

ΚΑΙ ΤΗ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ

ΚΑΙ ΤΗ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ

ΚΑΙ ΤΗ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ

ΚΑΙ ΤΗ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ

ΚΑΙ ΤΗ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ

ΚΑΙ ΤΗ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ

ΚΑΙ ΤΗ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ

ΚΑΙ ΤΗ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ

ΚΑΙ ΤΗ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ

ΚΑΙ ΤΗ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ

ΚΑΙ ΤΗ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ

ΚΑΙ ΤΗ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ

ΚΑΙ ΤΗ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ
ΤΗΣ
ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

Σελ.

A. Διήγησις τῆς ἑαυτοῦ μεταστάσεως ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ κατὰ ἀποκάλυψιν.	10
B. Περὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἐπιμαρτυρήσεως εἰς τὴν ἐν πίστει ζωὴν.	16
Γ. Περὶ τῆς πρὸς Κηφᾶν ἀντιρρήσεως περὶ τῆς ἐν πίστει καὶ οὐκ ἐν νόμῳ σωτηρίας.	22
Δ. Ὅτι διὰ πίστεως ὁ ἁγιασμός καὶ οὐ διὰ νόμου.	31
Ε. Ὅτι καὶ Ἀβραὰμ ἐκ πίστεως ἐδικαιώθη εἰς τύπον ἡμῶν.	33
Σ. Ὅτι ὁ νόμος οὐ δικαιοῖ, ἀλλ' ἐλέγχει, καὶ κατάραν ἐπιτίθησιν, ἣν λύει Χριστός.	35
Z. Ὅτι οὐκ ἐκ νόμου, ἀλλ' ἐξ ἐπαγγελίας τὰ ἀγαθὰ· ὁ δὲ νόμος, παρασκευαστὴς δι' ἐλέγχου.	38
H. Ὅτι ὑπὸ κτίσιν ἦσαν οἱ ἐν νόμῳ.	47
Θ. Ὅτι ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ γυναικὶ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τῷ γνησίῳ παιδί ὑποτυπωθέντας, οὐ χρὴ δουλοῦσθαι νόμῳ.	55
I. Ὅτι ἡ κλῆσις ἡμῶν οὐχ ὑπόκειται περιτομῇ καὶ νόμῳ διὰ τὸ τοῦ Χριστοῦ πάθος.	61
ΙΑ. Ὑπογραφή τῆς κατὰ πνεῦμα ἐλευθερίας.	65
ΙΒ. Ἀποτροπὴ ἀπὸ τῶν ἐλκόντων ἐπὶ τὴν περιτομὴν, καὶ προτροπὴ πρὸς νέαν ζωὴν τὴν ὑπὸ πνεύματι.	76

ΚΕΦΑΛΑΙΑ
ΤΗΣ
ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

Α. Περὶ τῆς ἐν Κυρίῳ ἐκλογῆς ἡμῶν καὶ εἰσαγωγῆς καὶ τελειώσεως.	85
Β. Εὐχὴ περὶ γνώσεως τῶν ἐν Χριστῷ εἰσαχθέντων ἀγα- θῶν εἰς ἡμᾶς.	95
Γ. Περὶ τῆς τῶν ἔθνων καὶ Ἰουδαίων οἰκειώσεως πρὸς θεὸν διὰ Χριστοῦ ἐπ' ἐλπίδι κατὰ χάριν. . . .	102
Δ. Περὶ τῆς δοθείσης αὐτῷ θείας σοφίας εἰς φωτισμὸν ἔθνων, καὶ ἔλεγχον δαιμόνων. . . , .	117
Ε. Εὐχὴ ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας εἰς δύναμιν καὶ ἀγάπην θεοῦ. "	124
Ζ. Παραίνεσις περὶ ἀγάπης ἐνωτικῆς, εἰ καὶ τὰ χαρί- σματα διήρηνται πρὸς ὠφέλειαν κοινὴν. . .	130
Ζ. Περὶ σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης, ποιούσης ἡμᾶς θεο- ειδεῖς.	140
Η. Περὶ τοῦ ζῆν ἐπαξίως τοῦ ἀγιασμοῦ, ἔργοις τὴν κακίαν ἐλέγχοντας, οὐ λόγοις, πνεύματι πληρουμένους διὰ ψαλμῶν, μὴ οἶνω.	155
Θ. Διάταξις οἰκειακῶν καθηκόντων ἀρχομένοις καὶ ἀρ- χουσι κατὰ Χριστόν.	161
Ι. Ἐν σχήματι ὁπλίσεως περὶ τῆς κατὰ Χριστὸν ду- νάμεως.	171

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΗΣ

ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠΗΣΙΟΥΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

	Σελ.
Α. Εὐχαριστία ὑπὲρ τῆς Φιλιππησίων ἀρετῆς, καὶ εὐχὴ τελειώσεως.	186
Β. Διήγησις τῆς ἑαυτοῦ διαγωγῆς ἀγωνιστικῆς, καὶ τῆς προθυμίας.	192
Γ. Παραίνεσις τῆς κατὰ θεὸν πολιτείας, καὶ τῆς ἐνθέου ζωῆς.	201
Δ. Περὶ Τιμοθέου καὶ Ἐπαφροδίτου, οὓς ἀπέστειλε πρὸς αὐτοὺς.	216
Ε. Περὶ πνευματικοῦ βίου τοῦ μὴ ὡς ἐν σαρκί, ὅς ἐστι μίμησις θανάτου Χριστοῦ.	220
Σ. Παραίνεσις ἰδίαι τινῶν καὶ κοιναὶ πάντων. . . .	238

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΗΣ

ΠΡΟΣ ΚΟΛΟΣΣΑΕΙΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

Σελ.

Α. Εὐχαριστία ὑπὲρ Κολοσσαίων, οἰκειωθέντων θεῷ ἐπ' ἐλπίδι,	256
Β. Εὐχὴ ὑπὲρ αὐτῶν εἰς σοφίαν πρακτικὴν, εἰς δύναμιν ὑπομονῆς, σὺν εὐχαριστίᾳ τῆς οἰκειώσεως τῆς ἐν καθάρσει.	258
Γ. Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ κτίσεως καὶ ἀνακτίσεως τῆς κατὰ συνάφειαν θεοῦ.	262
Δ. Περὶ ἐθνῶν προσαγωγῆς τῆς ἐν σώματι Χριστοῦ καὶ πάθει διὰ πίστεως.	268
Ε. Περὶ τῆς διὰ πόνων αὐτοῦ διδαχῆς, ἀνακτητικῆς εἰς παράστασιν θεοῦ.	269
Σ. Περὶ τοῦ μὴ ὑπάγεσθαι ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ ἀπατηλῇ τοὺς ἐν Χριστῷ τὴν σοφίαν ἔχοντας.	274
Ζ. Ὅτι ἡ πρὸς θεὸν συνάφεια καὶ τὰ τοῦ νόμου περιέχει πνευματικῶς, εἰς τὸ συζῆν Χριστῷ.	280
Η. Ὅτι οἱ τοῦ σαρκικοῦ νόμου τύποι, σαρκικοῖς χρήσιμοι, οὐ πνευματικοῖς, τοῖς ἐν δυνάμει Χριστοῦ ζῶσιν.	284
Θ. Πάραίνεσις καθάρσεως, ἁγιασμοῦ, φιλανθρωπίας, φιλοθεότητος, φιλομαθείας, ψαλμωδίας, εὐφήμου εἰς θεὸν διαγωγῆς, εὐχαριστίας.	290
Ι. Τὰ πρὸς τοὺς οἰκειοὺς ὁμονοητικῶς ἐν ᾧ, τὰ πρὸς ἄλλοτρίους ἐμφρόνως, οἰκονομικῶς.	296

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Α
Τ Η Σ
Π Ρ Ο Σ Θ Ε Σ Σ Α Λ Ο Ν Ι Κ Ε Ι Σ
Π Ρ Ω Τ Η Σ Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η Σ

Σελ.

- Α. Ἐπαινος Θεσσαλονικέων ἐπὶ τοῖς ἀξίοις τῶν ἀπο-
στόλων ἀγῶσιν 313
- Β. Πόθος αὐτῶν καὶ χαρὰ ἐν αὐτοῖς, καὶ μέριμνα, ὅπως
ἀν τελειωθῶσιν 328
- Γ. Εὐχὴ πρὸς θεὸν κατὰ Χριστὸν περὶ ἀφίξεως τῆς αὐτοῦ,
καὶ τῆς αὐξήσεως καὶ βεβαιώσεως Θεσσαλονι-
κέων, ἕως τῆς παρουσίας Χριστοῦ 335
- Δ. Παραίνεσις σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης ὡς ἐπὶ κρί-
σει, φιλαδελφίας, ἐργασίας ἰδιοπράγμονος . . 337
- Ε. Διδασκαλία περὶ τῆς τοῦ θανάτου καταλύσεως ἐπὶ
ζώντων καὶ νεκρῶν ἐν ἐπιφανείᾳ Χριστοῦ . . 342
- Σ. Περὶ τοῦ αἰφνιδίως ἥξειν τὸν Χριστὸν, ὥστε δεῖν εὐ-
τρεπίζεσθαι σπουδῇ, πίστει, ἐλπίδι, ἀγάπῃ,
τιμῇ, εἰρήνῃ, μακροθυμίᾳ, φιλομαθείᾳ. . . 349
- Ζ. Εὐχὴ περὶ ἁγιασμοῦ πνεύματος καὶ ψυχῆς καὶ σώ-
ματος. 357
-

ΚΕΦΑΛΑΙΑ
ΤΗΣ
ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ
ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

Σελ.

- Α. Εὐχαριστία ὑπὲρ τῆς τῶν Θεσσαλονικέων πίστεως
 καὶ ἀγάπης καὶ ὑπομονῆς, ἐπὶ τιμῇ αὐτῶν, καὶ
 κολάσει τῶν θλιβόντων· καὶ εὐχὴ ὑπὲρ τελειώ-
 σεως αὐτῶν ἐνδόξου ἐπὶ δόξῃ Χριστοῦ. . . . 366
- Β. Περὶ τέλους, ὅτι μετὰ Ἀντίχριστον, τὸν πεμπόμενον
 ἐπὶ ἐλέγχῳ Ἰουδαίων, ἀπιστησάντων Χριστῷ. 373
- Γ. Εὐχαριστία περὶ τῆς κλήσεως· ἐν ᾧ, προτροπὴ ἐπιμο-
 νῆς, εὐχὴ πρὸς θεὸν καὶ Χριστὸν περὶ στηριγμοῦ
 αὐτῶν. 382
- Δ. Παράκλησις εὐχῆς ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ
 ὑπὲρ αὐτῶν εἰς ἀγάπην θεοῦ. 385
- Ε. Προτροπὴ ἐργασίας, καὶ παραιτήσεως τῶν ἀργῶν καὶ
 περιέργων. 388
- ΣΤ. Εὐχὴ περὶ εἰρήνης, τῆς παρὰ θεοῦ. 391

ΚΕΦΑΛΑΙΑ
ΤΗΣ
ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ
ΠΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

Σελ.

Α. Περὶ τῆς εἰς ἀγάπην Θεοῦ ὁδηγίας, τὴν ἀπροσδεῖ νομικῆς ἀνάγκης.	398
Β. Περὶ τῆς ἑαυτοῦ ἐκλογῆς εἰς εὐαγγελιστὴν ἐκ διώκτου κατὰ χάριν Θεοῦ.	403
Γ. Παραγγελία περὶ πιστῆς καὶ εὐσυνειδήτου διακονίας, ἥς ἄνευ κίνδυνος.	408
Δ. Περὶ εὐχῆς, ὅτι ὑπὲρ πάντων, ὅτι πανταχοῦ, ἀνάκως, ἀταράχως, σεμνῶς.	411
Ε. Περὶ διδασκάλων, ὅτι ἄνδρας χρὴ καὶ οὐ γυναῖκας εἶναι, διὰ τὴν φύσιν καὶ τὸ πάθος τὸ ἐξ ἀγάπης.	417
Σ. Περὶ ἀρετῆς ἐπισκόπων· ἐν ᾧ, περὶ διακόνων, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν.	420
Ζ. Περὶ θείας σαρκώσεως· ἐν ᾧ, περὶ τῶν ἐσομένων δαι- μονικῶν αἰρέσεων.	427
Η. Περὶ ἀγῶνος εὐσεβείας ἐπ' ἐλπίδι.	434
Θ. Περὶ ἐπιμελείας αὐτοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας.	436
Ι. Περὶ τοῦ ἀρμοζόντως ἐκάστῳ προσφέρεισθαι.	438
ΙΑ. Περὶ χρῶν ἡλικίας, καὶ τρόπου, καὶ διοικήσεως.	439
ΙΒ. Περὶ πρεσβυτέρων τιμῆς.	445
ΙΓ. Περὶ χειροτονίας ἀσφαλοῦς.	448
ΙΔ. Ὅτι οὐδὲν ἔργον λανθάνει.	450
ΙΕ. Περὶ δούλων ὑπακοῆς.	451
ΙΣ. Κατὰ φιλοκερδῶν, καὶ ψευδοδιδασκάλων.	453
ΙΖ. Παραγγελία σοβαρὰ περὶ καθαρᾶς ὑπακοῆς ἄχρι τέλους.	457
ΙΗ. Πλουσίων ὁδηγία ἐπὶ τὴν ὄντως ζωὴν.	459

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΗΣ

ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ

ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

Σελ.

- Α. Ἐπαινος τῆς Τιμοθέου πίστεως, καὶ προτροπὴ ὑπομονῆς κατὰ τὸ πρέπον τῇ χάριτι, ἐν ᾗ καὶ αὐτός, φησι, διακαρτερεῖ πάσχω. 468
- Β. Περὶ τῆς ἀρμοζούσης μεταδόσεως τῶν θείων διδασμάτων 475
- Γ. Περὶ τῆς ἀφρόντιδος ἐν τῷ νῦν βίῳ πολιτείας, ἐπὶ ταῖς ἀπόνοις τροφαῖς. 478
- Δ. Περὶ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως καὶ ὑπομονῆς ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς. 481
- Ε. Περὶ θείας διδασκαλίας καὶ βίου καθαροῦ καὶ εἰρηνικοῦ, καὶ κατὰ τῶν ἐναντίων. 487
- Σ. Πρόρρησις περὶ κακίας ἀνθρώπων πλεοναζούσης, ἀπατηλῆς ἐλεγχομένης. 489
- Ζ. Προτροπὴ τῆς ἑαυτοῦ μιμήσεως ἐξ ἐναντίου τοῖς φαύλοις, ἐν ὑπομονῇ θεοῦ. 493
- Η. Περὶ τῶν καινοτομησάντων, οἷς ἀντιτάττει τὸν Τιμόθεον. 499
- Θ. Περὶ τῆς ἑαυτοῦ μελλούσης ἀναλύσεως ἐπὶ δόξῃ αἰώνια. 500

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Α
ΤΗΣ
Π Ρ Ο Σ Τ Ι Τ Ο Ν
ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

Σελ.

Α. Περί διδασκάλων επιτηδείων εἰς διακονίαν καὶ ἔλεγ- χον ἀπειθῶν.	515
Β. Κατὰ τῶν σαρκικᾶς καθάρσεις πρεσβευόντων, καὶ ὑπὲρ πνευματικῆς ἀρετῆς.	518
Γ. Παραινέσεις, ἃς δεῖ παραινεῖν καθ' ἡλικίαν ἐκάστοις.	522
Δ. Περί δούλων, ὡς ἂν καὶ αὐτοὶ τῆς Χριστοῦ χάριτος ἀξίως δουλεύοιεν.	525
Ε. Περί ἀρχόντων ὑπακοῆς, πρεπούσης τῇ ἐπιεικείᾳ τοῦ Χριστοῦ.	529
Σ. Παραινέσεις περὶ τοῦ ἐκκλίνειν τοὺς αἵρετικούς ζη- τητάς.	533

ΚΕΦΑΛΑΙΑ
ΤΗΣ
ΠΡΟΣ ΦΙΛΗΜΟΝΑ
ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

Σελ.

- Α. Ἐπαινος Φιλήμονος, καὶ εὐχαριστία ὑπὲρ αὐτοῦ. . 542
Β. Σύστασις Ὀνησίμου, φυγάδος οἰκέτου, καὶ παράκλησις
ὑπὲρ αὐτοῦ, σωθέντος διὰ πίστεως. . . 544

Η
ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

(ΤΟΜ. Ε΄.)

Γ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΥΠΟΘΕΣΙΣ
ΤΗΣ
ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπὸ Ῥώμης, ἑωρακώς αὐτοὺς ἤδη καὶ διδάξας. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη· Διδαχθέντες καλῶς οἱ Γαλάται παρὰ τοῦ ἀποστόλου, καὶ πιστεύσαντες γνησίως εἰς τὸν Χριστὸν, ἀποδημήσαντος τοῦ ἀποστόλου, ὑφηρετήσαν παρὰ τινων, ὥς περὶ τέμνεσθαι. Ταῦτα τοίνυν μαθὼν ὁ ἀπόστολος, γράφει πρὸς αὐτοὺς. Καὶ πρῶτον μὲν μαρτυρεῖ αὐτοῖς, περὶ ἧς εἶχον πίστεως καὶ γνησίας ἐν Χριστῷ διαθέσεως· μέμφεται δὲ ὡς ἀνοήτως πράξαντας καὶ μεταβαλλομένους αὐτοὺς. Ἐπειτα διαλαμβάνει περὶ τοῦ νόμου καὶ τῆς κατὰ τὸν Ἀβραάμ πίστεως· καὶ ἀποδείκνυσιν ἔκ τε τοῦ νόμου καὶ τῶν γυναικῶν τοῦ Ἀβραάμ, ἀλληγορήσας αὐτάς, μέχρι καιροῦ δεδύσθαι καὶ τὴν σκιὰν καὶ τὴν περιτομήν, καὶ ἀργεῖν αὐτὰ λοιπὸν τῇ τοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ. Καὶ οὕτως ἀποδείξας, παραγγέλλει λοιπὸν αὐτοῖς, μηκέτι προσέχειν τοῖς ἀπατήσασιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἔχουσθαι τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως, καὶ γινώσκειν, ὅτι ἡ ἐν Χριστῷ χάρις καταργεῖ τὴν κατὰ σάρκα περιτομήν. Καὶ οὕτω πάλιν εἰς τὰ ἥθη παραινέσας καὶ διδάξας, τελειοῖ τὴν ἐπιστολήν.

Α Λ Λ Η.

Τὸ μὲν προοίμιον, καὶ πᾶσα σχεδὸν ἡ ἐπιστολὴ, θυμοῦ γέμει· ἡ δὲ αἰτία αὕτη· Τινὲς τῶν ἐξ Ἰουδαίων πιστεύσαντες, καὶ ἔτι τῷ πατρὶν νόμῳ κατεχόμενοι, ἐπεισαν πολλοὺς τῶν ἐν Γαλατία πιστῶν περιτέμεσθαι, καὶ σάββατα τηρεῖν, καὶ νομηνίας. Ἐπειθον δὲ, λέγοντες, μὴ δεῖν τῷ Παύλῳ πείθεσθαι, τῷ χθές καὶ σήμερον φανέντι, ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς ἀμφὶ τὸν Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην. Οὗτοι γὰρ, ἔφασκον, μετὰ Χριστοῦ γενόμενοι, οὐ κωλύουσι περιτομὴν. Καὶ ἀληθῶς μὲν ἐκεῖνοι συγκατάβασιν πρὸς Ἰουδαίους χρώμενοι, οὐκ ἐκώλυνον περιτομὴν· οὗτοι ὁμῶς, ἀποκρύπτοντες τὴν αἰτίαν, ὅτι διὰ συγκατάβασιν οὐ κωλύουσιν, ἐκ τοῦ γινομένου μόνου ἐδελέαζον αὐτοὺς εἰς περιτομὴν, καὶ τὸν Παῦλον ἐξηυτέλιζον, φάσκοντες, οὐ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ τῶν μαθητῶν εἶναι μαθητὴν, τοὺς δὲ περὶ Πέτρον καὶ τοὺς λοιποὺς, αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειτα ἔλεγον, ὅτι αὐτὸς ὁ Παῦλος φαίνεται ἀλλαχοῦ περιτεμών· τί δήποτε οὖν ὑμᾶς οὐ περιτέμνει; (Ἦν γὰρ τῷ ἀληθεῖ ὁ Παῦλος τὸν Τιμόθεον οἰκονομικῶς περιτεμών (α).) Πρὸς ταῦτα οὖν γράφει· καὶ εὐθέως ἐκ προοιμίων πρὸς ἐκεῖνο ἀποτείνεται, ὅτι οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ἦν μαθητής.

(α) Πράξ. ΙΓ', 1—3.

ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Η

ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

ΚΕΦ. Ι, 1 ΠΑΥΛΟΣ, ἀπόστολος, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ θεοῦ πατρὸς, τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν,
2 καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ πάντες ἀδελφοί, ταῖς ἐκκλησίαις
3 τῆς Γαλατίας, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ
4 πατρὸς, καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ δόντος ἑαυτὸν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ὅπως ἐξέληται ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἐνεστώτος αἰῶνος πονηροῦ,
5 κατὰ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εὐθέως ἀναιρῶ τὸ εἶναι ἀνθρώπων μαθητής· ἀπόστολος γὰρ εἰμί, φησιν, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων ἐγχειρισθείς τὴν ἀποστολὴν, οὐδὲ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ εἰς τοῦτο ἐλθὼν τὸ ἔργον. [Ἐβάπτισε μὲν γὰρ αὐτὸν Ἀνανίας (α)· ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνος πρὸς τὴν πίστιν ἐκάλεσεν, ἀλλ' ἀπ' οὐρανοῦ ὁ Χριστός. Διὰ τί δὲ οὐκ εἶπε, Παῦλος κλητός, ἀλλ', ἀπόστολος; Διότι περὶ τούτου πᾶς ἦν ὁ λόγος, λεγόντων, ὅτι ὑπ' ἀνθρώπων ἀπόστολος χειροτόνητο. Πρὸς τοῦτο οὖν ἐνίσταται, δεικνύς, ὅτι οὐκ ἔστι τοῦτο (1).] Ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ θεοῦ πατρὸς.] Καὶ μὴν αἱ Πράξεις, ὑπὸ τοῦ Πνεύματος

(α) Πράξ. Θ', 18.

(1) Ἐκ τοῦ Θεωριλάκτου.

δηλοῦσιν αὐτὸν ἀφορισθῆναι εἰς τὴν ἀποστολὴν (α). Ἀπλὸν οὖν, ὅτι μία ἐξουσία Υἱοῦ, καὶ Πνεύματος, καὶ Πατρὸς. Σημείωσαι δὲ τὸ, *Διὰ*, ἐπὶ πατὴρ καὶ υἱὸς κείμενον, καὶ πρῶτον τὸν υἱὸν ὀνομασθέντα. *Τοῦ ἐγείραντος αὐτόν.*] Ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν πατέρα τιμῆς τοῦτο εἴρηται, καὶ διὰ τὴν τῶν ἀκούοντων ἀσθένειαν. (1). *Ἐκ νεκρῶν.*] Εὐκαίρως τῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ θανάτου ἐμνήσθη τοῦ Κυρίου, ἵνα, τῶν τοῦ Χριστοῦ εὐεργεσιῶν ὑπομνήσας, τούτῳ γοῦν τῷ τρόπῳ πείσῃ αὐτοὺς, μηκέτι τῷ νόμῳ προσέχειν, τῷ μηδὲν ὑπὲρ αὐτῶν εἰσενεγκόντι· ἀλλὰ τῷ Χριστῷ, τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἀναστάντι· καὶ ὅτι τὸ τοιοῦτου ἀφίστασθαι εὐεργέτου, μεγάλῃς ἀγνωμοσύνης. *Καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ πάντες ἀδελφοί.*] Τί δὴ ποτε νῦν πάντων μέμνηται τῶν ἀδελφῶν; Ὅτι οἱ διαβάλλοντες αὐτὸν ἔλεγον, μόνον τὸν Παῦλον κατὰ καινοτομίαν τὴν περιτομὴν κωλύειν. Βούλεται οὖν δεῖξαι, πολλοὺς τῶν τοιοῦτων δογμάτων ὄντας καινωνοῦς. *Ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας.*] Ὅρα τοῦ θυμοῦ τὴν ἐνδειξιν! Οὐ γὰρ εἶπεν, ὡς εἰώθει, *τοῖς ἀγαπητοῖς*, ἢ, *τοῖς ἡγιασμένοις*, ἢ γοῦν, *ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ θεοῦ*, ἀλλὰ, *ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας*. [Ἐπεὶ δὲ καὶ διεσάσας, εἰκότως καὶ πολλὰς ἐκκλησίας τούτους ὀνομάζει· ἅμα δὲ καὶ ἐντρέπων αὐτοὺς, συνάγει εἰς ἓν διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου. Οἱ γὰρ εἰς πολλὰ διηρημένοι, οὐ δύνανται ταύτῃ καλεῖσθαι τῇ προσηγορίᾳ, ἢ συμφωνίαν δηλοῖ (2).] *Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη.*] Ἐπειδὴ γὰρ ἐκινδύνευον τῆς χάριτος ἐκπεσεῖν ἐκ τοῦ προσέχειν τῷ νόμῳ, ταύτην αὐτοῖς ἐπέσχεται. Καλῶς δὲ φησι, καὶ εἰρήνη· ἦσαν γὰρ ἐκπολεμωθέντες πρὸς θεόν, τῇ τῶν νομικῶν ἐνταλμάτων παρατηρήσει.

(α) Πραξ. ΙΓ', 2.

(1) «Δέχεται αὐτὸν ἐγείρει ὁ πατήρ, καὶ διὰ τὴν τῶν ἀκρατῶν ἀσθένειαν, καὶ διότι εἰς τὸν πατέρα πάντα ἀναφέρονται, ὅσα ὁ υἱὸς ποιεῖ. Οὐ γὰρ ὅπου αὐτὸς αὐτὸν ἐγείρει ἀδύνατος ἦν, ὅς καὶ τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι δέδωκεν ἐξουσίαν νεκροὺς ἐγείρειν ἀπὸ σκιάς μόνῃς τῶν σωματῶν αὐτῶν.» Θεοφύλακτος. «Καὶ μὴ ἡ εἰς αὐτὸν πίστις, καὶ τὰς σκιάς τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων ἀνιστᾶν ἐποίησε νεκροὺς (Πραξ. Ε', 15.).» Χρυσόστομος. Ἰδε, Πραξ. ΙΓ', 30. Α' Κορ. Γ', 14. (2) Ἐκ τοῦ Θεοφύλακτου.

Ἀπὸ θεοῦ πατρός.] Ὁ θεὸς πατὴρ ὑμῶν ἐγένετο. Πόθεν δ' ἔχετε καλεῖν πατέρα τὸν θεόν; οὐκ ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος; Τί οὖν ἔχεσθε τοῦ νόμου; Τοῦ δόγματος αὐτόν.] Ἰδοὺ ἑαυτὸν ἔδωκεν. Οὐκ ἄρα ὡς δούλος ὑπούργησεν. Ὅταν οὖν ἀκούσης, ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτὸν δεδόσθαι, τὴν εὐδοκίαν καὶ τὴν θέλησιν νόει τοῦ πατρὸς. Ὅπως ἐξέληται ἡμᾶς.] ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ἐξαλείφων τε τὰ πρότερα, καὶ πρὸς τὸ μέλλον συντηρῶν. Ὅπως γάρ, φησιν, ἐξέληται ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἐνεστώτος αἰῶνος πονηροῦ, τουτέστιν, ἐκ τῶν πονηρῶν πράξεων καὶ τῆς διεσθαρμένης προαιρέσεως· ταύτην γὰρ αἰῶνα καλεῖ πονηρόν, οὐ τὸν χρόνον ἢ τὰς ἡμέρας, ἅπασι! Οὕτω γὰρ καὶ ἡμεῖς λέγειν εἰώθαμεν, ὅταν τι τῶν ἀδοκῆτων ἡμῖν συμβῇ, Κακὴν ἔσχον ἡμέραν· οὐ τὸν καιρὸν, ἀλλὰ τὴν περιστάσιν, καὶ τὴν πράξιν διαβάλλοντες. Οὐ γὰρ ἵνα ἡμᾶς ἀποκτείνῃ, καὶ ἐκβάλῃ τῆς παρούσης ζωῆς, διὰ τοῦτο ἀπέθανεν ὁ Χριστός· ἀλλ' ἵνα τῶν πονηρῶν πράξεων ἀπαλλάξῃ τοῦ λοιποῦ. Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, τοῦ ἐνεστώτος αἰῶνος πονηροῦ, ἔδειξεν, ὅτι τὸ κακὸν οὐκ ἀγέννητον, οὐδὲ αἰδίον, ἀλλὰ πρόσκαιρον. Κατὰ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν.] Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον ἐκεῖνοι, μὴ δεῖν ἔαν τὸν νόμον, ὡς ὑπὸ θεοῦ δοθέντα, δείκνυσιν, ὅτι καὶ τὸ τῷ Χριστῷ πιστεῦσαι, θέλημα τοῦ πατρὸς ἐστίν. Κατὰ τὸ θέλημα γὰρ τοῦ πατρὸς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὁ Χριστός. Ὅρᾳς, ὅτι οὐδαμοῦ ἐπιταγὴ τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν λέγεται, ἀλλὰ μόνη σύννευσις (1). Τοῦ πατρὸς δὲ ἡμῶν εἰπών, τοῦ βαπτίσματος ὑπομιμνήσκει. Τί οὖν ἔχεσθε τοῦ νόμου; Ὡς ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.] Ἐνθυμηθεῖς διὰ τῶν εἰρημένων τὰς ἀφάρτους εὐεργεσίας τοῦ θεοῦ, ἐξ ὧν κατεκρίνοντο οὗτοι, ἀφιέντες τὸν εὐεργετήσαντα Χριστόν· εἴτα ἐκπλαγείς ταύτας· οὐ γὰρ ἦν αὐτὰς ἐξαιρεῖν· εἰς δοξολογίαν κατέπαυσε τὸν λόγον.

(1) «Ὅρᾳς, ὅτι οὐκ εἶπε, Κατ' ἐπιταγὴν τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ, Κατὰ τὸ θέλημα, τουτέστι, τὴν εὐδοκίαν.» Θεοφύλακτος.

- 6 Θαυμάζω, ὅτι οὕτω ταχέως μετατίθεσθε ἀπὸ τοῦ καλέσαντος ὑμᾶς ἐν χάριτι Χριστοῦ εἰς ἕτερον
 7 εὐαγγέλιον· ὃ οὐκ ἔστιν ἄλλο, εἰ μὴ τινές εἰσιν οἱ ταρασσόντες ὑμᾶς, καὶ θέλοντες μεταστρέψαι
 8 τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζηται ὑμῖν παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα ἔσω.

[Θαυμάζω, ὅτι οὕτω ταχέως μετατίθεσθε.] Δύο τὰ ἐγκλήματα, τό, τε μετατίθεσθε, καὶ τό, ταχέως· ὥστε μὴδὲ χρόνου δεῖσθαι τοὺς ἀπατῶντας. Ὅρα δὲ ἀκρίθειαν! Ἐπειδὴ, τοῦ νόμου ἐχόμενοι, φοντο δυσωπεῖν τὸν πατέρα, δεικνυσιν, ὅτι ὁ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου ἀφισάμενος, καὶ τοῦ πατρὸς ἀφίσταται· αὐτὸς γὰρ ὁ πατήρ, φησιν, ἐκάλεσεν ὑμᾶς εἰς τὴν χάριν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Ὁ μὲν γὰρ υἱὸς παρέχει τὴν ἀφισιντῶ ἰδίῳ αἵματι, χάριτι καὶ οὐ μισθῷ· ὁ δὲ πατήρ, πρὸς ταύτην καλεῖ· τὸ δὲ πνεῦμα, συνευδοκεῖ. Κοινὴ γὰρ ἡ εἰς ἡμᾶς εὐεργεσία τῆς ἀγίας καὶ μακαρίας Τριάδος. *Εἰς ἕτερον εὐαγγέλιον.*] Τὴν γὰρ ἑαυτῶν ἀπάτην, οἱ τὰ σάββατα καὶ τὴν περιτομὴν τηρεῖν πείθοντες τοὺς Παλάτας, εὐαγγέλιον ἐκάλουν, διὰ τοῦ ὀνόματος μᾶλλον δελεάζοντες. *Ὁ οὐκ ἔστιν ἄλλο.*] Ὅπερ, φησὶν, ἐν μόνον ἐστὶ, τὸ τὴν ὀρθοδοξίαν περιέχον, ὃ ἐγὼ ἐκήρυξα, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλο παρὰ τοῦτο. *Εἰ μὴ τινές εἰσιν οἱ ταρασσόντες ὑμᾶς.*] Εἰ μὴ ἄρα τινές ὑμᾶς διαταράσσουσι, διαστρέψαι τε βουλόμενοι ὑμᾶς, καὶ μεταστρέψαι τὸ τοῦ Χριστοῦ εὐαγγέλιον (Ι). *Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς.*] Ἵνα μὴ τις εἴπῃ, ὅτι κατὰ κενοδοξίαν τὸ ἴδιον συγχροτεῖ κήρυγμα, πρῶτον ἑαυτὸν ἀναθεματίζει, εἴπερ παραποιῆσαί τι ἐν τῷ εὐαγγελίῳ βουλευθείη. Ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰς ἀξιώματα κατέφευγον, καὶ τοὺς περὶ Πέτρον προέφερον καὶ Ἰάκωβον,

(Ι) «Καὶ μὴν οὐκ ὦλον τὸ εὐαγγέλιον ἀνέτρεπον, ἀλλὰ τὴν περὶ τοῦ σαββάτου μόνον καὶ τῆς περιτομῆς ἐντολὴν παρεσιήγον. Ἀλλ' ὅμως δεικνυσιν, ὅτι καὶ ὁ μικρὸν τι παραποιήσας, τὸ ὅλον εὐαγγέλιον ἀνατρέπει· ὥσπερ καὶ ὁ τοῦ βασιλικῆς νομίσματος μικρὸν τι περικύψας, τὸ ὅλον νόμισμα κίθνηλον εἰργάσατο.» Θεοφύλακτος.

διὰ τοῦτο καὶ ἀγγέλων ἐμνήσθη· φησὶ γάρ· *Ἡ ἀγγελος ἐξ οὐρανοῦ.*] Ὡς εἰ ἔλεγε· Μὴ μοι εἶπης Πέτρον, καὶ Ἰωάννην, καὶ Ἰάκωβον· ἀλλ' εἰ καὶ αἱ ἄνω δυνάμεις παρατρέψαιεν τὸ εὐαγγέλιον, ἀνάθεμα ἔστωσαν. Ταῦτα δὲ φησιν, οὐχ ὡς ἑτερόν τι τῶν περὶ τὸν Πέτρον κηρυσσόντων· οὔτε γὰρ αἱ ἄνω δυνάμεις· ἀλλὰ βουλόμενος ἀπορῥάψαι τὰ στόματα τῶν ἀπατεώων, τῶν διὰ τοῦ ἀξιώματος τῶν ἀμφὶ τὸν Πέτρον ἀπατώντων αὐτούς. *Παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα.*] Τὸ, *παρ' ὃ*, δηλοῖ, τὸ ὁσονδήποτε μικρὸν τοῦ κηρύγματος. Οἶον, οὐχ ὅτι ἐὰν ἐναντία καταγγέλλωσιν, ἀλλὰ καὶ μικρόν τι εὐαγγελίζονται παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα.

9 Ὡς προειρήκαμεν, καὶ ἄρτι πάλιν λέγω· Εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα
10 ἔστω. Ἄρτι γὰρ ἀνθρώπους πείθω, ἢ τὸν θεόν; ἢ ζητῶ ἀνθρώποις ἀρέσκειν; Εἰ γὰρ ἔτι ἀνθρώποις ἤρεσκον, Χριστοῦ δούλος οὐκ ἂν ἦμην.

Ἰνα μὴ νομίσωσι, δι' ὀργὴν καὶ κατὰ συναρπαγὴν ταῦτα εἰρηκέναι, μὴ οὕτω δὲ κατὰ ἀλήθειαν διακείμενον, δευτεροῦ τὸ ῥῆμα, πείθων, ὡς τοῦτο κέκριται καὶ πεπαγίωται παρ' αὐτῶ. *Ἄρτι γὰρ ἀνθρώπους πείθω, ἢ τὸν θεόν;*] Εἶτα, ἵνα μὴ νομίσωσιν, ὅτι αὐτοὺς βούλεται πείσαι, παρ' ἄλλοις δὲ ἄλλα κηρύττειν· (διέβαλλον γὰρ αὐτὸν οἱ ἀπατεῶνες, ὅτι παρὰ μὲν ἄλλοις περιτομὴν κηρύσσει, παρ' ἐτέροις δὲ ἄλλό τι·) καὶ ἀναπέσωσιν, ὡς περ κολακευόμενοι, φησί· Μὴ νομίζετε νῦν, ὅτι ὑμᾶς πληροφορήσαι βουλόμενος, ταῦτα διῆλθον. Τὸν θεὸν θέλω πληροφορῆσαι· ἐπεὶ μήτε ἀνθρώποις θέλω ἀρέσαι· τοιγαροῦν, οὔτε ὑμῖν (1). *Ἡ ζητῶ ἀνθρώποις ἀρέσκειν;*] Οὐ διὰ τὸ κολακεῦσαι

(1) «Μέλλει ἀπολογίσασθαι περὶ ὧν ἐγκαλεῖται. ἵνα τίνων μὴ ἐπαρθῶσιν αὐτοί, ὡς τῷ διδασκάλῳ διακρίνεται; φησί· Μὴ νομίζετε, ὅτι ὑμῖν ἀπολογούμεαι, ἢ ὑμᾶς ζητῶ πείσαι· ἀλλὰ πρὸς τὸν θεὸν μοι ὁ πᾶς λόγος. Ὅθεν οὐδὲ ταῦτα γράφω, τῆς παρ' ὑμῖν ἐπιέμενος δόξης, καὶ ἵνα μαθητὰς ἔχωμαι· ἀλλὰ τῷ θεῷ ἀπολογούμενος ὑπὲρ τῶν δογμάτων, καὶ οὐκ ἀνθρώποις ἀρέσκειν θέλων.» Θεοφύλακτος.

καὶ ἀρέσαι ὑμῖν ταῦτα εἶπον, φησὶν· εἰ γὰρ ἔτι ἐνθρώποις ἤρεσκον, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἂν ἦμην.] Κατασκευάζει, ὅτι οὐκ ἀνθρώποις ἀρέσκειν σπουδάζει. Καὶ πῶς ἂν ἡ αὐτοὺς κολαεύσειεν, ἢ ἄλλα παρ' ἄλλοις κηρύξειεν; Εἰ γὰρ ἠδουλόμην ἀνθρώποις ἀρέσκειν, ἄρα καὶ τοῦ ἰουδαϊσμοῦ ἀντειχόμεν, καὶ φίλων, καὶ συγγενῶν οὐ κατεφρόνουν, καὶ οὐκ ἂν, πάντα καταλιπὼν, τῷ Χριστῷ προσέδραμον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Μετὰ τὸ προοίμιον διήγησις τῆς ἑαυτοῦ μεταστάσεως ἀπὸ τοῦ ἰουδαϊσμοῦ κατὰ ἀποκάλυψιν.

- 11 Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ εὐαγγέλιον, τὸ
 12 εὐαγγελισθὲν ὑπ' ἐμοῦ, ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ ἀνθρω-
 13 πον· οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου παρέλαβον
 αὐτό, οὔτε ἐδιδάχθην, ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως Ἰη-
 14 σοῦ Χριστοῦ. Ἠκούσατε γὰρ τὴν ἐμὴν ἀναστρο-
 φήν ποτε ἐν τῷ ἰουδαϊσμῷ, ὅτι καθ' ὑπερβολὴν
 ἐδίωκον τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, καὶ ἐπόρθουν
 αὐτήν· καὶ προέκοπτον ἐν τῷ ἰουδαϊσμῷ ὑπὲρ πολ-
 λούς συνηλικιώτας ἐν τῷ γένει μου, περισσοτέρως
 ζηλωτῆς ὑπάρχων τῶν πατρικῶν μου παραδόσεων.

Βούλεται δεῖξαι αὐτοῖς, ὅτι μετέστη κατ' ἀλήθειαν ἀπὸ τοῦ νόμου, καὶ διὰ τοῦτο μέμνηται τοῦ προτέρου βίου καὶ τῆς αἰσχύνης μεταβολῆς· δεικνύς, ὅτι οὐκ ἂν μετέστη αἰσχύρον, εἰμὴ Θειοτέραν τινὰ πληροφορίαν ἔσχε. Διὸ καὶ φησιν, ὅτι οὐ παρ' ἀνθρώπων, παρ' αὐτοῦ δὲ τοῦ Χριστοῦ παρέλαβε τὸ κήρυγμα. Διὸ καὶ φησιν· «Ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ ἀνθρώπων.» Κατὰ θεὸν γάρ ἐστι, τουτέστι, κατὰ θεοῦ ἀποκάλυψιν (1). Οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου

(1) «Ὅτι οὐκ ἀνθρώπων ἔσται διδασκαλόν, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ γέγονα μαθη-
 τὴς.» Θεοφύλακτος.

παρέλαβον αὐτό.] Τοῦτο γὰρ ἔλεγον οἱ διαβάλλοντες αὐτόν, ὅτι ὁ Παῦλος παρὰ ἀνθρώπων παρέλαβε τὸ κήρυγμα, καὶ οὐχ ὥσπερ οἱ ἀμφὶ Πέτρον παρὰ τοῦ Χριστοῦ· οὐ γὰρ αὐτήκοος ἐγένετο τοῦ Χριστοῦ. Διὸ ἔλεγον, οὐ δεῖ αὐτῷ πείθεσθαι. Φησὶν οὖν, ὅτι αὐτὸς ἐκεῖνος ἀπεκάλυψέ μοι τὸ εὐαγγέλιον, ὃ καὶ τοὺς περὶ Πέτρον μαθητεύσας. Ἠκούσατε γάρ.] Εἶτα, ἐπειδὴ τὴν γενομένην αὐτῷ ἀπὸ Χριστοῦ ἀποκάλυψιν ἠγνόουν οἱ Γαλάται, βούλεται, ἐκ τοῦ δεῖξαι ἑαυτὸν πρότερον διώκτην, καὶ νῦν ἐξαίφνης μεταβεβλημένον, κατασκευάσαι, ὅτι, εἰ μὴ θέλατις αὐτῷ ἀποκάλυψις ἐγεγόνει, οὐκ ἂν οὕτω μετεβλήθη ταχέως· ἵνα ἐκ τούτου πεισθέντες, Χριστοῦ εἶναι αὐτὸν μαθητὴν, μὴ καταφρονῶσιν αὐτοῦ. *Τὴν ἐμὴν ἀναστροφὴν ποτε ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ.*] Οὐκ ἂν δὲ ἀπὸ Παλαιστίνης εἰς Γαλατίαν ἤκηκόεσαν, εἰ μὴ σφοδρὸς ἦν διώκτης (Ι). Τίς δὲ χρεῖα τῆς ἀναμνήσεως τῆς ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ ἀναστροφῆς; Ἵνα πάντως δεῖξη, ὅτι οὐ προλήψει δουλεύει, ἀλλ' ἀληθεύει. Οὐ γὰρ μισήσας τὸν νόμον, ὑπέδραμε τὴν χάριν· (ἐξεδίκει γὰρ αὐτόν) ἀλλ' εὐρὼν τὸ τέλειον, ἀπέστη τοῦ νόμου. *Καὶ ἐπόρθουν αὐτήν.*] Οὐκ ἐδίωκον μόνον, φησί, καὶ μεθ' ὑπερβολῆς πάσης· ἀλλὰ καὶ καταστρέψαι καὶ ἀφανίσαι αὐτὴν προηρόμην· τοῦτο γὰρ τὸ, καὶ ἐπόρθουν αὐτήν. *Καὶ προέκοπτον ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ ὑπὲρ πολλοὺς σινηλικιώτας μου.*] Ὑπὲρ πολλοὺς σινηλικιώτας μου προέκοπτον ἐν τῇ πορθήσει τῶν ἐκκλησιῶν, τοῦτέστιν, ἐπεδίδουν αἰεὶ πρὸς τὸ χαλεπώτερον εἶναι. Ἡ προέκοπτον, τοῦτέστι, καὶ ἔντιμος ἦμην διὰ τοῦτο παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις. Τί οὖν τὸ αἴτιον τὸ αἰρῆσασθαι με ἐξαίφνης πόλεμον πρὸς αὐτοὺς, τοὺς τιμῶντας με καὶ ἀγαπῶντας; Οὐδὲν ἄλλο ἢ ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Χριστοῦ. *Περισσο-*

(1) «Οὐδὲν ἡμᾶς λείπει τῶν κατ' ἐμὲ· εἰ γὰρ πολλοὶ σταθμοὶ ἀφιστάτε τῶν Ἰουδαίων, ἀλλ' οὖν ἡ ψῆφον διέδραμε πάντοτε, καὶ ὅτληα τὰ κατ' ἐμὲ πεποιήκεν ἅπαν· ὅτι πάσαι δυσμενὲς τῆς ἐκκλησίας καὶ προφανὴς ἦμην πλεῖμικ, σκίπτων ἔχων, ἐκ βάρων ἀνασπᾶσαι τὰ ταύτης θεμέλια.» Θεοδώρητος.

τέρως ζηλωτής υπάρχων.] Προέκοπτον· ἐπειδὴ λίαν ἤμην ζηλωτής τῶν πατρικῶν μου παραδόσεων. Ὡστέ, φησιν, οὐδέποτε κατὰ κενοδοξίαν ἐποιοῦν, ἀ ἐποιοῦν, ἀλλὰ κατὰ ζῆλον θεοῦ, εἰ καὶ πεπλανημένον. Ὁ οὖν μηδὲ τότε κατὰ κενοδοξίαν τι ποιῶν, πῶς ἂν νῦν μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας ἐκήρυττον ψευδῆ, ἵνα ἀνθρώποις ἀρέσω, καὶ μὴ ἐκείνα, ἅτινα ἀπὸ Χριστοῦ παρέλαβον;

- 15 Ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ θεός, ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου, καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ,
16 ἀποκαλύψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί, ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, εὐθέως αὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι·

Ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου.] Εἰ ἐκ κοιλίας μητρός αὐτοῦ ἀφώριστο πρὸς τὸ κήρυγμα, καὶ ἐξελέλεκτο παρὰ θεοῦ, πάντως διὰ τινὰ θεῖον οἰκονομίαν τὸν μεταξὺ χρόνον ἐγκατελείφθη ἐν τῷ ἰουδαϊσμῷ· ἵνα δηλαδὴ ἡ οὕτως αὐτοῦ ἀθρόα μεταβολὴ πολλοὺς πιστώσῃται καὶ ἐπισπάσῃται. Ἀφώρισε δὲ αὐτὸν ὁ θεός, οὐ κατὰ ἀποκλήρωσιν, ἀλλὰ κατὰ πρόγνωσιν τοῦ ἄξιονεῖναι. Καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ.] Αὐτὸς μὲν διὰ τὴν ἀρετὴν ὡς σκευὸς ἐκλογῆς ἐκλήθη(α)· μετριοφρονῶν δὲ λέγει ἑαυτὸν, χάριτι κεκληθῆσθαι, ὡς εἰ εἶπεν· Ἀνάξιόν με ὄντα καὶ ἀνεπιτήδειον, χάριτι κέκληκεν ὁ Κύριος. Ἀποκαλύψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ.] Ὁ πατήρ με, φησὶν, ἐκάλεσεν, ἐπὶ τῷ ἀνακαλύψαι μοι τὸν υἱὸν αὐτοῦ. Ἐν ἐμοί δὲ εἶπε, δεῖξαι θέλων, ὅτι οὐ λόγῳ μόνον ἔμαθεν, ἀλλὰ καὶ νῶ καὶ καρδίᾳ, οἷον εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον τῆς γνώσεως ἐνιζησάσης, καὶ τοῦ Χριστοῦ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος. Ἴνα εὐαγγελίζωμαι αὐτόν.] Ἀπεκάλυψέ μοι τὸν υἱόν, οὐχ ἵνα αὐτόν ἴδω μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ εἰς ἄλλους ἐξενέγκω. Οὐ γὰρ τὸ πιστεῦσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ χειροτονηθῆναι, παρὰ τοῦ θεοῦ γέγονεν. Πῶς οὖν λέγετε, ὅτι παρὰ ἀνθρώπων παρέλαβον καὶ

(*) Πραξ. θ', 15.

ἐδιδάχθην τὸ κήρυγμα· Ὅρᾳς, ὅτι ὁ καλέσας αὐτὸν πατὴρ, καὶ ἀποκαλύψας αὐτῷ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, αὐτὸς αὐτὸν κήρυκα καὶ ἀποστόλον ἐχειροτόνησε; *Ἐν τοῖς ἔθνεσιν.*] Οὐχ ἀπλῶς δὲ, *ἵνα εὐαγγελιζώμαι αὐτὸν, ἀλλ' ἐν τοῖς ἔθνεσιν.* Ὡστε, πῶς ἂν τοῖς ἔθνεσι κηρύξαιμι περιτομὴν; *Εὐθέως οὐ προσαναγεθήμεν σαρκὶ καὶ αἵματι.*] Εὐθέως οὐκ ἀπέκλινα εἰς ἄνεσιν καὶ ἡδυσθόειαν, οὐ δ', ὥς μέγα τι κατωρθωκώς, εἰς ῥαστώνην καὶ ὀλιγωρίαν ἀνέπεσα· ἀλλὰ σύντονον τὸν τοῦ εὐαγγελίου δρόμον ἐποιοῦμην. Ἡ οὕτως· Οὐ προετιμησάμην ἰδεῖν συγγενεῖς, ἢ οἰκίαν, ἢ συνήθεις, ἢ πατρίδα, ἀλλὰ πάντα λιπών· (οὐδὲ γὰρ ἐν τούτοις τῶν περὶ Πέτρον καὶ Ἰωάννην ἐλαττοῦμαι (α).) εὐθέως εἰς Ἀραβίαν καὶ εἰς Δαμασκὸν καὶ εἰς τὸ κήρυγμα ἔτρεχον.—*Οὐ προσαναγεθήμεν σαρκὶ καὶ αἵματι.*] Οὐκ ἤλθον εἰς λόγους, φησί, τοῖς ἀποστόλοις περὶ τοῦ κηρύγματος· (τούτους γὰρ σάρκα καὶ αἷμα καλεῖ, ἀπὸ τῆς φύσεως αὐτοὺς ὀνομάζων) ἀρκεσθεὶς τῇ θεῷ ἀποκαλύψει. Τοῦτο δὲ φησί, δεικνύς, ὅτι οὐ παρὰ τῶν μαθητῶν ἔμαθε τὸ κήρυγμα, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ· οἱ γὰρ διαβάλλοντες αὐτὸν ἔφασκον, ἀνθρώπων αὐτὸν εἶναι, καὶ οὐ Χριστοῦ, μαθητήν.

- 17 Οὐδὲ ἀνῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἀποστόλους, ἀλλ' ἀπῆλθον εἰς Ἀραβίαν, καὶ πάλιν ὑπέστρεψα εἰς Δαμασκόν. Ἐπειτα μετὰ ἑτηρία ἀνῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα, ἱστορῆσαι Πέτρον, καὶ ἐπέμεινα πρὸς αὐτὸν ἡμέρας δεκαπέντε. Ἐτερον δὲ τῶν ἀποστόλων οὐκ εἶδον, εἰμὴ Ἰάκωβον, τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου.

Σαφέστερον αὐτὸ εἶπε, δεικνύς, ὅτι οὐ παρὰ τῶν ἀποστόλων ἐδιδάχθη, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. *Οὐκ ἀνῆλθόν*, φησιν, εἰς Ἱεροσόλυμα, πρὸς τὸ θεάσασθαι τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἀποστόλους, καὶ μαθεῖν τι ἐξ αὐτῶν. Ταῦτα δὲ λέγει, οὐκ ἀπονοού-

(α) Ματθ. 10', 27.

μενος, ἀλλ' ἵνα δείξῃ τοῦ οἰκείου κηρύγματος τὸ ἀξίωμα. Ἀνῆλθε μὲν γὰρ εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπὸ Δαμασκοῦ, ὡς δηλοῦσιν αἱ Πράξεις (α). ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τῷ μαθητεῦσαι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ καὶ αὐτὸν κηρύσσειν τὸν Χριστὸν, καὶ τὴν πίστιν διδάσκειν· καὶ γὰρ ὃν τρόπον εἰς Ἀραβίαν ἀπῆειν, φησί, κηρύξων, καὶ πάλιν εἰς Δαμασκόν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ εἰς Ἱεροσόλυμα. Μετὰ δὲ ἔτη τρία τοῦ κηρύσσειν με καὶ διδάσκειν, ἀνῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα, ἰδεῖν Πέτρον, οὐ μαθεῖν τι παρ' αὐτοῦ· ἥδη γὰρ ἐγὼ εὐαγγελιζόμεν καὶ ἐκήρυσσον. *Ἀλλὰ ἀπῆλθον εἰς Ἀραβίαν.*] Τὰς πόλεις εἰπὼν, ἐν αἷς ἀπῆλθε, τὰ ἐκεῖ γενόμενα αὐτῷ κατορθώματα σιωπᾷ, ὅπερ πολλῆς ἦν ταπεινοφροσύνης. *Ἱστορησαι Πέτρον.*] Ὅρα ταπεινώσιν! Μετὰ τοσοῦτους καὶ τοιούτους ἰγῶνας, ἀπῆει ἱσορῆσων Πέτρον, τιμῶν ὡς μείζονα (1). *Καὶ ἐπέμεινα πρὸς αὐτὸν ἡμέρας δεκαπέντε.*] Καὶ τὸ προσμείναι δὲ πρὸς αὐτὸν, τῆς περὶ Πέτρον τιμῆς ἕνεκεν ἐγένετο. Ὅρα δέ, πῶς ἀσφαλῶς λέγει· *Ἐπέμεινα*, φησί, *πρὸς αὐτὸν*, ἥτοι μετ' αὐτοῦ· οὐ μὴν δὲ ἐδιδάχθην. *Ἐτερον δὲ τῶν ἀποστόλων οὐκ εἶδον.*] Ὁ μὴ ἰδὼν τινα, πῶς ἂν ἔμαθε παρ' αὐτῶν; *Τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου.*] Ὁ Ἰάκωβος οὐκ ἦν κατὰ σάρκα ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ἐνομιζέτο· πλὴν ἵνα αὐτὸν ἐπάρῃ, ἀδελφὸν καλεῖ τοῦ Κυρίου (2).

(α) Πράξ. Θ', 26.

(1) «Μετὰ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα κατορθώματα, μηδὲν Πέτρου δεόμενος, μηδὲ τῆς ἐκείνου φωνῆς, ἀλλ' ἰσχυρῶς ὢν αὐτῷ, ὅπως ἀνέρχεται, ὡς πρὸς μείζονα καὶ προσκυτέρον, οὐχ ὡς μαθητὴν ἐκείνου τι παρ' αὐτοῦ, οὐδὲ ὡς διὰ θωπὴν τινα δεόμενος, ἀλλὰ διὰ τοῦτο μόνον, ὥστε ἰδεῖν αὐτόν, καὶ τιμῆσαι τὴν παρουσίαν. Ἱστορῆσαι γὰρ, φησί, Πέτρον· καὶ οὐκ εἶπεν, ἰδεῖν Πέτρον, ἀλλ', ἰστορῆσαι Πέτρον, ὅπερ οἱ τὰς μεγάλας καὶ λαμπράς πόλεις καταμακροχρόνως λέγουσιν. Οὕτω πολλῆς ἀξίον ἡγεῖτο σπουδῆς εἶναι καὶ τὸ μόνον ἰδεῖν τὸν ἄνδρα.» Χρυσόστομος.

(2) Α' Κορ. Θ', 5 — Ὁ Θεοφύλακτος λέγει τὸν Ἰάκωβον, υἱὸν τοῦ Κλωπᾶ. «Πῶς δὲ ἦν τοῦ Κλωπᾶ; Ἀκούε, Κλωπᾶς καὶ Ἰωσήφ ἀδελφοί· τοῦ δὲ Κλωπᾶ ἀπαιδὸς τελευτήσαντος, ὁ Ἰωσήφ ἐξανέστησεν αὐτῷ σπέρμα, καὶ ἔτακε τοῦτον, καὶ τοὺς ἄλλους αὐτοῦ ἀδελφούς, καὶ Μαρίαν, ἣν τοῦ Κλωπᾶ οὖσαν, ἀδελφὴν τῆς τοῦ Κυρίου μητρὸς τὸ εὐαγγέλιον εἶπεν (Ἰωαν. 1Θ', 25)· ὡς τοῦ Ἰωσήφ μᾶλλον πατρὸς κηδεμονίαν πρὸς τὴν παρθένον, ἢ ἄνδρὸς διάθεσιν διασώσαντος.» «Ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου ἐκαλεῖτο μὲν [ὁ Ἰάκωβος], οὐκ ἦν δὲ φύσει· οὕτως μὴν, ὥςτινες ὑπειλήφασιν, τοῦ Ἰωσήφ υἱὸς ἐτύγχανεν ὢν, ἐκ προτέρων γάμων γενόμενος· ἀλλὰ τοῦ Κλωπᾶ μὲν ἦν υἱὸς, τοῦ δὲ Κυρίου, ἀνεψίος· μητέρα γὰρ εἶχε τὴν ἀδελφὴν τῆς τοῦ Κυρίου μητρὸς.» Θεοφύλακτος.

20 (Ἄ δὲ γράφω ὑμῖν, ἰδοὺ, ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ὅτι οὐ
 21 ψεύδομαι.) Ἐπειτα ἦλθον εἰς τὰ κλίματα τῆς Συ-
 22 ρίας καὶ τῆς Κιλικίας. Ἦμην δὲ ἀγνοούμενος τῷ
 23 προσώπῳ ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Ἰουδαίας, ταῖς ἐν
 24 Χριστῷ· μόνον δὲ ἀκούοντες ἦσαν. Ὅτι, ὁ διώκων
 ἡμᾶς ποτε, νῦν εὐαγγελίζεται τὴν πίστιν, ἣν ποτε

Α δὲ γράφω ὑμῖν, ἰδοὺ, ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ὅτι οὐ ψεύδομαι.]
 Λέγω ὑμῖν ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, ὅτι οὐ ψεύδομαι. Ὁρᾷς, πῶς,
 καθάπερ ἐπὶ δικαστηρίου μέλλων εὐθύνas ὑπέχειν, οὕτως ἐπα-
 γωνίζεται τούτῳ τῷ λόγῳ, ὡς ἂν ἀξιόπιστος δοκῇ; Καὶ γὰρ
 ἐκινδύνευε, μὴ εἶναι ἀξιόπιστος πρὸς τὸ κήρυγμα, ὡς ἀνθρώ-
 πων, καὶ οὐ τοῦ Χριστοῦ μαθητῆς ὢν. Εἰς τὰ κλίματα τῆς
 Συρίας.] Μετὰ τὸ ἰδεῖν Πέτρον, πάλιν εἶχετο τῆς πρὸς τὰ
 ἔθνη ὁδοῦ. Πρὸς τὰ μέρη, φησι, τῆς Συρίας καὶ τῆς Κιλικίας·
 πρὸς αὐτὰ γὰρ ἀπέσταλτο. Ἦμην δὲ ἀγνοούμενος.] Τοσοῦτον,
 φησὶν, οὐκ ἐκήρυξα τοῖς ἐκ περιτομῆς πεπιστευκόσι, τὸ δεῖν
 περιτέμνεσθαι (τοῦτο γὰρ οἱ διαβάλλοντες ἔλεγον, ὅτι τοῖς ἐξ
 Ἰουδαίων πιστεύουσιν, περιτομὴν κηρύσσει·) τοσοῦτον οὖν, φη-
 σὶν, οὐκ ἐκήρυξα τοῖς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ χριστιανοῖς, ὅτι καὶ ἠγνό-
 ουν μου τὸ πρόσωπον.—Ἡ οὕτω Παρὰ Πέτρου οὐκ ἔμαθον·
 ἀλλὰ μόνον εἶδον αὐτόν. Παρὰ Ἰακώβου οὐκ ἔμαθον· κατέκρινον
 γὰρ μόνον εἶδον. Ἄλλον τῶν ἀποστόλων οὐκ εἶδον. Ἀλλὰ μὴ
 ἀπὸ τίνος ἐτέρου ταπεινοτέρου καὶ οὐχ οὕτως ἐπισήμου προ-
 σώπου; Καὶ πῶς τοῦτο χώραν ἔχει, μαθεῖν ἐξ ἐκείνων, οἳ
 οὐδὲ τὸ πρόσωπόν μου ἐώρακασιν; Ἀγνοούμενος γὰρ ἤμην τῷ
 προσώπῳ ταῖς ἐν Χριστῷ ἐκκλησίαις τῆς Ἰουδαίας. Οἱ γὰρ
 λοιποὶ ἐδέοντο διδασκαλίας, ἀλλ' οὐκ ἐδίδασκον. Οὐκοῦν, οὐκ
 ἀπ' ἀνθρώπου ἔμαθον.— Ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Ἰουδαίας.]
 Ταῖς ἀμφὶ τὴν Συρίαν καὶ Κιλικίαν κειμένας ἐκκλησίαις, ταῖς
 ἐξ Ἰουδαίων ἐπιστρεψάσαις πρὸς τὸν Κύριον· τοῦτο γὰρ δηλοῖ
 τὸ, ἐν Χριστῷ. Καὶ ἐδόξαζον ἐν ἐμοὶ τὸν θεόν.) Καὶ τοῦτο

ταπεινοφροσύνης. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἐπήνουν με, ἢ ἐδόξαζόν με, ἀλλὰ, τὸν θεόν, φησὶν, ἐδόξαζον. Ὅλον γὰρ τὸ κατ' ἐμέ, φησι, τῆς χάριτος ἦν τοῦ θεοῦ. *Ἐν ἐμοί.*] Τουτέστι, δι' ἐμέ. — *Ἐδόξαζον ἐν ἐμοί τὸν θεόν, οὐχὶ τὸν δεῖνα, ἢ τὸν δεῖνα διδάσκαλον, ἀλλ' αὐτὸν τὸν θεόν· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ ἀποκαλύψας ἐμοί, καὶ διδάζας με τὸ κήρυγμα (Φωτίου).*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἐπιμαρτυρήσεως
εἰς τὴν ἐν πίστει ζωὴν.

Κεφ. II, 1 Ἐπειτα διὰ δεκατεσσάρων ἐτῶν πάλιν ἀνέβην εἰς Ἱεροσόλυμα μετὰ Βαρνάβαν, συμπαραλαβὼν καὶ Τίτον. Ἀνέβην δὲ κατὰ ἀποκάλυψιν, καὶ ἀνεθέμην αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον, ὃ κηρύσσω ἐν τοῖς ἔθνεσι· (κατ' ἰδίαν δὲ τοῖς δοκοῦσι·) μήπως εἰς κινὸν τρέχω, ἢ ἔδραμον. Ἀλλ' οὐδὲ Τίτος, ὁ σὺν ἐμοί, Ἑλλήν ὢν, ἡναγκάσθη περιτεμηθῆναι.

Τοῦ μὲν τὸ πρῶτον ἀνελθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα, Πέτρον εἶπεν εἶναι τὴν αἰτίαν· τοῦ δὲ τὸ δεύτερον (I), τὴν ἀποκάλυψιν Ἀνέβην γάρ, φησι, κατὰ ἀποκάλυψιν. Μετὰ Βαρνάβαν, συμπαραλαβὼν καὶ Τίτον.] Τούτους ἐπήγετο μάρτυρας τοῦ ἰδίου κηρύγματος, ὅτι ἀρεστὸν ἔδοξε τοῖς ἀποστόλοις. Καὶ ἀνεθέμην αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον, ὃ κηρύσσω ἐν τοῖς ἔθνεσιν.] Ἀνεθέμην, οἷον, ἐκοινωνάμην, εἰς ἐξέτασιν αὐτοῖς προεθέμην τὸ εὐαγγέλιον, ὃ κηρύσσω, τουτέστι, τὸ δῖχα περιτομῆς. Καὶ τίνος ἕνεκεν, μὴ παρὰ τὴν ἀρχὴν ἀνέθετο αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον, ἀλλὰ μετὰ τὰς αὐτὰς εἰς; Ἐπειδὴ πολλοί, ὁρῶντες τοὺς ἀμφὶ

(1) Ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος ἐνταῦθα ἀνοδος τοῦ Παύλου ἐστὶν ἡ Πραξ. ΙΕ', 2, καὶ ἐξῆς, παρὰ τοῦ Λουκᾶ περιγραφομένη.

Πέτρον συγχωροῦντας περιτομήν, τὸν δὲ Παῦλον μὴ συγχωροῦντα, ἐσκανδαλίζοντο, ὡς διαφωνίας οὔσης ἐν τῷ κηρύγματι, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπεκάλυψεν αὐτῷ τὴν ἐν Ἱερουσαλὴμ ἀνοδὸν, ἵνα πεισθῶσιν οἱ σκανδαλιζόμενοι, ὅτι διαφωνία μὲν οὐδεμία ἐν τῷ κηρύγματι, οἰκονομία δὲ μᾶλλον τὸ συγχωρεῖσθαι τὴν περιτομήν. *Κατ' ἰδίαν δὲ τοῖς δοκοῦσιν.*] Ἐπειδὴ οἱ ἐξ Ἰουδαίων πιστεύσαντες ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐσκανδαλίζοντο, εἴ τις περιτομήν κωλύει, τὸ δὲ τοῦ Παύλου κήρυγμα ἀνῆρει αὐτήν, ὅπως αὐτοὺς ἀσκανδαλίστους τηρήσῃ, κατ' ἰδίαν αὐτοῖς ἀνέθετο τὸ κήρυγμα. Τὸ δὲ, *τοῖς δοκοῦσιν*, οὐκ ἀναιροῦντός ἐσι τὸ εἶναι τοὺς περὶ Πέτρον μεγάλους· ἀλλ' ὡς ἂν τις εἴποι, *Τοῖς οὖσι τι*, δηλαδή, τοῖς κορυφαίοις (1).—Διὰ τί κατ' ἰδίαν ἀνέθου αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον; Ἵνα μὴ, φησὶν, ἔμπροσθεν πάντων ἀναθῆις, σκανδαλίσω νεοπαγεῖς ὄντας τότε τοὺς ἐκ περιτομῆς, καὶ ἀποστῆναι αὐτοὺς παρασκευάσω διόλου τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀπολέσω τὸν δρόμον μου, καὶ κενὸς δειχθῇ ὁ ἀγὼν μου καὶ ἡ σπουδὴ μου. Πῶς γὰρ οὐκ ἔστιν εἰς κενὸν τρέχειν, καὶ δεδραμηκέναι, ὅταν, τρέχων ἵνα σώσω, ἐτέρους πάλιν διὰ τῆς ἀπερισκέπτου ἀκριβείας ἀπολλύω; Πῶς οὖν νῦν, καὶ δημοσίᾳ ἐλέγχει; Ὅτι προκοπὴ ἦν, καὶ ὅτι καὶ δόγμα τινὲς τὴν οἰκονομίαν ἐτόλμων ποιεῖν (Φωτίου). — *Μὴ πως εἰς κενὸν τρέχω, ἢ ἔδραμον.*] Οὐ γὰρ ἵνα ἐγὼ μάθω, *μὴ πως εἰς κενὸν τρέχω, ἢ ἔδραμον*· (ἤδειν γὰρ ἐκ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀκριβείαν τοῦ κηρύγματος·) ἀλλ' ἵνα μάθωσιν οἱ διαστασιάζειν με τοῖς περὶ Πέτρον ὑπονοοῦντες, ὅτι οὐκ εἰς κενὸν τρέχω, ἢ ἔδραμον. Ἡ τὸ, *μὴ πως*, δύναται καὶ κατ' ἐρώτησιν εἰρησθαι, ὡς διαβεβαιωτικὸν ὃν τοῦ, ὅτι οὐκ εἰς κενὸν τρέχω, ἢ ἔδραμον, ἀλλὰ πάντα σὺν

(1) « Δοκοῦντας δὲ λέγων, οὐκ ἀναιρεῖ τὸ εἶναι αὐτοὺς μεγάλους, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἑαυτοῦ καὶ τὴν κοινὴν ἀπάντων ψήφον τίθεται ὡς περὶ ἑαυτοῦ εἰπὼν· Ὅτι δοκῶ καὶ γὰρ πνεῦμα θεοῦ ἔχειν (Λ' Κερ. Ζ', 40')· οὐχ ὡς ἀναιρῶν τὸ ἔχειν, ἀλλὰ τὴν κοινὴν ὑπόληψιν εἰσάγων. Τοῖς δοκοῦσιν οὖν, τουτέστι, τοῖς μεγάλοις, τοῖς ἐνόμοις. » Θεοφύλακτος.

ἀσφαλείᾳ ἐπραττον καὶ προνοία (Φωτίου).—*Αλλ'* οὐδὲ *Τίτος*, ὁ σὺν ἐμοί, *Ἑλλήν ὦν*.] Ὁ σὺν ἐμοί, φησιν, ἀναλθὼν εἰς Ἱεροσόλυμα *Τίτος*, *Ἑλλήν ὦν*, τουτέστιν, ἀκρόβυστος, οὐκ ἠναγκάσθη παρὰ τῶν ἀποστόλων περιτμηθῆναι ὅπερ ἔλεγχος ἦν, μηδὲ τοὺς περὶ Πέτρον κηρύσσειν περιτομὴν, κατὰ δὲ συγκατάθεσιν, διὰ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ πιστοὺς, συγχωρεῖν τὴν περιτομὴν.—*ΑΛΛΩΣ*. Οὐδὲ *Τίτον*, φησί, καίτοι ἐπὶ δόλῳ ὄντα ἐξ Ἑλληνικῆς σπορᾶς γεγεννημένον, οὐδὲ τοῦτον ἠνάγκασαν οἱ ἀπόστολοι περιτμηθῆναι, καίτοι παρόντας ὁρῶντες καὶ τοὺς ψευδαδέλφους. Τὸ γὰρ, *ἀλλ'* οὐδὲ, ἀπὸ κοινοῦ ἐκληπτέον· οἶον· *Αλλ'* οὐδὲ *Τίτος* ἠναγκάσθη περιτμηθῆναι· οὐδὲ διὰ τοὺς παρεισάκτους ψευδαδέλφους. Τί οὖν; Διὰ τί τὸν Τιμόθεον περιέτεμεν, εἰ λόγον οὐ ποιεῖται τῶν ψευδαδέλφων; Οὐδ' ἐκεῖνον διὰ τούτους περιέτεμε, μὴ γένοιτο! ἀλλ' ἵνα κερδήσῃ τοὺς δι' ἀσθενείαν λογισμῶν σκανδαλιζομένους. Τοῖς μὲν γὰρ ἀσθενοῦσι, δεῖ συγκαταβαίνειν, ἐπὶ θεραπείᾳ πρᾶξι τοῦ ἀρρώστῆματος· τοῖς δ' ἐκ κακουργίας καὶ πονηρᾶς γνώμης ὀρμωμένοις, οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ὑπείκειν. Οὗτοι γὰρ, οὐ μόνον οὐ δέονται θεραπείας, κρείττονος ἀπάσης θεραπείας τοῦ πάθους αὐτοῖς ἐνστηριχθέντος· ἀλλὰ καὶ τοὺς πλησίον ζητοῦσι τῆς οικείας νόσου ἀναπλῆσαι· διὸ οὐδὲ πρὸς ὥραν αὐτοῖς εἴξαμεν. Καὶ ταύτην τὴν γνώμην ὁ θεὸς ἀποφαίνεται Παῦλος (Φωτίου).

- 4 Διὰ δὲ τοὺς παρεισάκτους ψευδαδέλφους· οἱ τινες παρεισῆλθον κατασκοπῆσαι τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν, ἣν ἔχομεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἵνα ἡμᾶς καταδουλώ-
5 σωνται· οἷς οὐδὲ πρὸς ὥραν εἴξαμεν τῇ ὑποταγῇ, ἵνα ἡ ἀλήθεια τοῦ εὐαγγελίου διαμεῖνῃ πρὸς ὑμᾶς.

Οὐδέ, ἐπειδὴ οἱ ψευδαἱελεφοι παρῆσαν, ἠνάγκασαν, φησὶν, οἱ ἀπόστολοι *Τίτον* περιτμηθῆναι (1)· ὅπερ ἦν δείγμα τοῦ μὴ νομο-

(1) « Ὁ Δὲ σύνδεσμος πρὸς τὴν τοῦ λόγου συνθήκην περιττός· ἐστὶ γὰρ ἡ διά-
ναι τῶν ῥητῶν αὐτῇ. Οὐδὲ *Τίτος*, καίτοι Ἑλλήν ὦν, ἠναγκάσθη περιτμηθῆναι
διὰ τοὺς παρεισάκτους ψευδαδέλφους, καὶ τὰ ἐξῆς. » Θεοδώρητος.

θετεῖν τοὺς ἀμφὶ πέτρον τὴν περιτομήν. Ψευδάδελφοὶ δὲ ἦσαν
 τινες ἐν σχήματι ἀδελφῶν χριστιανῶν, περιτομήν κηρύσσοντες,
 οὐχ ὡς οἱ περὶ Πέτρον διὰ συγκατάθεσιν καὶ οἰκονομίαν, ἀλλ'
 ὡς νόμον ἐκδικοῦντες τὸ πρᾶγμα. Καὶ οἱ μὲν ἀπόστολοι, παρ'
 Ἰουδαίοις τοῦτο μόνον συνεχώρουν· ἐκεῖνοι δὲ καὶ ἐν τοῖς ἔθνεσι
 περιτομήν ἐνομοθέτουν· οὗτοι γὰρ ἦσαν οἱ Γαλάτας διαθορυ-
 βούντες. Οὐδὲ αὐτῶν οὖν, φησι, παρόντων, οἷς ἔργον περιτο-
 μὴν κηρύσσειν, ἠναγκάσθη Τίτος περιτμηθῆναι. *Οἱ τινες πα-
 ρεισηλθοῦ.*] Οἱ ψευδάδελφοί, φησι, λαθραίως παρεισέδυσαν,
 κατασκοπῆσαι ἡμῶν ζητοῦντες τὴν ἐν Χριστῷ ἐλευθερίαν, ἵνα
 ἡμᾶς πάλιν τῷ ζυγῷ τοῦ νόμου ὑποβάλῃσι, καὶ ταῖς ἰουδαϊ-
 καῖς παρατηρήσῃσι· τὸ γὰρ μὴ τούτοις ὑποκείσθαι, ἐλευθερίαν,
 λέγει. Ὅρα δὲ, πῶς ἔδειξεν αὐτοὺς πολέμους, καὶ ἐπὶ λύμῃ
 τῆς πίστεως εἰσεληλυθότας, τῷ τε εἰπεῖν, *παρεισηλθοῦ*, τὴν
 λαθραίαν αὐτῶν καὶ ἐπίβουλον ἔσοδον δηλῶν, καὶ τῷ εἰπεῖν,
κατασκοπῆσαι· ὁ γὰρ κατασκοπῶν, ἐπὶ βλάβῃ καὶ ἐπιβουλῇ
 κατασκοπεῖ. *Ἴνα ἡμᾶς καταδουλώσωται.*] Οἱ μὲν γὰρ ἀμφὶ
 Πέτρον συνεχώρουν τὴν περιτομήν, ἵνα κατὰ μικρὸν ὑποκλέ-
 ψωσι τῆς δουλείας τοῦ νόμου· οὗτοι δὲ, ἵνα καταδουλώσω-
 σιν (1). *Οἷς οὐδὲ πρὸς ὦραν εἴχαμεν.*] Διὰ τοῦτό, φησιν,
 οὐκ εἴχαμεν αὐτῶν τῇ ὑποταγῇ, ἵνα ἡ ἀλήθεια τοῦ κηρυχθέν-
 τος παρ' ἐμοῦ πρὸς ὑμᾶς εὐαγγελίου μείνῃ ἀσάλευτος καὶ βε-
 βηαία. Τίς δὲ ἡ ἀλήθεια αὐτοῦ; Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθε· Καὶ εἴ-
 τις ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις (α)· καὶ ὅτι ὁ νόμος κατήργηται·
 καὶ ὅτι τοὺς περιτεμνομένους Χριστὸς οὐ προσίεται, οὐδὲ ὠφελεῖ
 οὐδέν. *Τῇ ὑποταγῇ.*] Οὐκ εἶπε, τῇ διδαχῇ, ἀλλὰ, τῇ ὑποταγῇ,
 δηλῶν αὐτοὺς σπουδάζειν, ὑποτάξαι καὶ καταδουλώσαι πάλιν
 τῷ νόμῳ.

(1) « Περιεσκοποῦν γὰρ, τινες εἰσὶν ἀνθρώποι, ἔχοντες τὴν ἐλευθερίαν
 τὴν ἐν Χριστῷ, ταῦτάσι, μὴ ὑποκείμενοι τῷ νόμῳ, ἵνα ἐπιλάβονται, καὶ
 ἀναγκάσωσι περιτμηθῆναι, καὶ πάλιν ἡμᾶς ὑπαγάγῃσι τῇ δουλείᾳ τοῦ νόμου,
 ἧς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε Χριστός. » Θεοφύλακτος.

(α) Β' Κορ. Ε', 17.

- 6 Ἀπὸ δὲ τῶν δοκούντων εἶναι τι, (ὅποιοί ποτε ἦσαν, οὐδὲν μοι διαφέρει· πρόσωπον θεὸς ἀνθρώπου οὐ λαμβάνει·) ἐμοὶ γὰρ οἱ δοκῶντες οὐδὲν προσανέ-
 7 θεντο· ἀλλὰ τὸναντίον, ἰδόντες, ὅτι πεπίστευμαι τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἀκροβυστίας, καθὼς Πέτρος
 8 τῆς περιτομῆς· (ὁ γὰρ ἐνεργήσας Πέτρῳ εἰς ἀποστολήν τῆς περιτομῆς, ἐνήργησε καὶ ἐμοὶ εἰς τὰ ἔθνη·)

Εἰ φανερώς ἔλεγεν ὁ Παῦλος, ὅτι οἰκονομικῶς τὴν περιτομὴν συγχωροῦσιν οἱ ἄλλοι ἀπόστολοι, ἀπεφοίτησαν ἀν αὐτῶν οἱ τῇ περιτομῇ χαίροντες ἐξ Ἰουδαίων πιστοὶ, ὅτι μὴ τῇ ἀληθείᾳ ἐδέχοντο τὴν περιτομὴν, ἀλλ' οἰκονομία καὶ συγκαταβάσει. Ὅθεν οὐκ ἀννακλύπτει νῦν τὴν οἰκονομίαν ὁ Παῦλος· ἄλλως δὲ μεθοδεύει τὸν λόγον, ὡς ἀν ἀπομαχόμενος τοῖς περὶ Πέτρον· ὅτι, φησί, λόγον δώσουσιν ὧν κηρύσσουσιν θεῷ· τοῦτο δὲ λέγει διὰ τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν. Ἀπὸ δὲ τῶν δοκούντων εἶναι τι.] Ἀπὸ τῶν δοκούντων εἶναι μεγάλων, δηλαδὴ, τῶν ἀμφὶ Πέτρον· ὅποιοί ποτε ἦσαν, εἴτε εὐαρεστοῦντες θεῷ, εἴτε οὐ, διὰ τὸ συγχωρεῖν τὴν περιτομὴν· ἐγὼ, φησιν, οὐ διαφέρωμαι οὐδὲν· οἶδα γὰρ, ὅτι λόγον ἕκαστος δώσει θεῷ, καὶ οὐκ ἂν αὐτοὺς ὁ θεὸς ἐρυθριάσει διὰ τὸ εἶναι κορυφαίους· πρόσωπον γὰρ θεὸς ἀνθρώπου οὐ λαμβάνει (1)· Ὅρα δὲ οὐκ εἶπεν, Ὅποιοί ποτέ εἰσιν, ἀλλ', Ὅποιοί ποτε ἦσαν, δεικνύς, ὅτι καὶ αὐτοὶ ἤδη ἐπαύσαντο τοῦ οἰκονομικῶς συγχωρεῖν τὴν περιτομὴν, ἅτε τοῦ κηρύγματος πανταχοῦ λάμψαντος. Ἐμοὶ γὰρ οἱ δοκῶντες οὐδὲν προσανέθεντο.] Κατὰ τοῦτο δέ, φησιν, οὐ διαφέρει μοι τὰ παρ' αὐτῶν, ὅτι τέως, τοῦ ἐμοῦ κηρύγματος ἀκούσαντες, οὐδὲν ἐμοὶ ἠναντιώθησαν, οὐδὲ τῷ κηρύγματι προσέθηκαν, ἢ ἀφείλον (2). Ἀλλὰ τὸναντίον.] Οὐ μόνον,

(1) « Βαρὲι σφόδρα τοὺς ἀποστόλους, λέγων, ὅτι οὐδὲν μοι διαφέρει· τοῦτέστιν, οὐδεμίαν μοι φροντίδα περὶ τῶν δοκούντων εἶναι τι, τῶν μεγάλων δηλαδὴ ἀποστόλων, εἴτε περιτομὴν ἐκήρυττον, εἴτε μὴ· αὐτοὶ γὰρ τῷ θεῷ λόγον δώσουσι· καὶ οὐκ, ἐπειδὴ μεγάλοι εἰσι καὶ ἐξάρχοντες, τὸ πρόσωπον αὐτῶν δυσωπθῆσεται ὁ θεός· ἀπρὸς ἀπολύτως γὰρ, » Θεοφύλακτος.

(2) « Προσανέθεντο· περιττότερόν τι προσεδίδαξαν, » Σχόλιον ὁρχαίου.

φησίν, οὐδέν μοι ἠναντιώθησαν ἢ διωρθώσαντο τοῦ ἑμοῦ κήρυγματος, ἀλλὰ τοὺναντίον, καὶ ἐπήνεσαν. Ἡ δὲ σύνταξις αὕτη· Ἀλλὰ τοὺναντίον, ἰδόντες, ὅτι πεπλυστευμαι τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἀκροβυστίας, ἡ ἀπόδοσις μετὰ πολλὰ, δεξιὰς ἔδωκαν ἑμοὶ καὶ Βαρνάβᾳ κοινωνίας. Τοῦτο οὖν ἐστὶ τοῦ διορθωθῆναι τὸ ἐναντίον, τὸ καὶ δεξιὰς κοινωνίας λαβεῖν, ὃ ἦν δεῦγμα τοῦ ἀποδέχεσθαι αὐτῶν τὸ κήρυγμα. Τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἀκροβυστίας.] Οἷον, τῶν ἀκροβύστων ἐθνῶν. Καθὼς Πέτρος τῆς περιτομῆς.] Τῶν περιτετμημένων, τῶν Ἰουδαίων. Ὅρα δέ, πῶς ἑαυτὸν ἐξισοῦ τῷ Πέτρῳ· ταύτου γὰρ νῦν χρεῖα ἦν, ἵνα δειχθῇ Γαλάταις ἀξιόπιστος. Ὁ γὰρ ἐνεργήσας Πέτρῳ εἰς ἀποστολὴν περιτομῆς.] Ὁ γὰρ δοὺς ἐκείνῳ τὴν εἰς τοὺς Ἑβραίους ἐνέργειαν τοῦ εὐαγγελίου, ἔδωκε καὶ αὐτῷ εἰς τὰ ἔθνη.

- 9 Καὶ γνόντες τὴν χάριν, τὴν δοθεῖσαν μοι, Ἰάκωβος καὶ Κηφᾶς καὶ Ἰωάννης, οἱ δοκοῦντες, στύλοι εἶναι, δεξιὰς ἔδωκαν ἑμοὶ καὶ Βαρνάβᾳ κοινωνίας, ἵνα ἡμεῖς εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομήν·
- 10 μόνον τῶν πτωχῶν ἵνα μνημονεύωμεν· ὃ καὶ ἐσπούδασα αὐτὸ τοῦτο ποιῆσαι.

Καὶ γνόντες τὴν χάριν.] Ὅρα δέ, πῶς ἐδειξεν, ὅτι οὐ μόνον τοῖς ἀποστόλοις ἤρεσε τὸ κήρυγμα αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῷ θεῷ τοῦτο ἐδόκει· οἱ γὰρ ἀπόστολοι, φησι, γνόντες τὴν δοθεῖσάν μοι χάριν τοῦ θεοῦ. Οὐκ εἶπεν, ἀκούσαντες· ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων γνόντες. Πῶς γὰρ ἂν ἔδωκέ μοι τὴν χάριν ὁ θεός, εἰ μὴ ἀρεστὸν αὐτῷ τὸ τοιοῦτον κήρυγμα ἦν; Πάλιν δὲ μετ' ἐγκωμίων τῶν τριῶν ἀποστόλων ἐμνήσθη· οἱ δοκοῦντες γὰρ στύλοι, φησί· τουτέστιν· Οἱ ὄντες καὶ πᾶσι δοκοῦντες στύλοι τῆς πίστεως· ὡς εἰ ἔλεγεν· Οὐς πάντες πανταχοῦ περιφέρουσι καὶ δοξάζουσιν, οὗτοι μαρτυροῦσί μοι, ὅτι καὶ τῷ Χριστῷ τὸ κήρυγμά μου ἀρέσκει· διὸ καὶ δεξιὰς ἔδωκαν κοινωνίας, τουτέστι, συνεφώνησαν, ὅτι κοινὰ τὰ δόγματα, καὶ

κοινωνοὺς ἡμᾶς ἑαυτοῖς ἐποιήσαντο εἰς τὸ κήρυγμα, δηλοῦν-
τες, ὅτι ἀρέσκονται τῷ ἡμετέρῳ κηρύγματι, διὰ τὴ εἶναι ταύ-
τὸν τῷ ἐκείνων. *Ἵνα ἡμεῖς μὲν εἰς τὰ ἔθνη.*] *Ἵνα ἡμεῖς μὲν*
εἰς τὰ ἔθνη, ἐκεῖνοι δὲ εἰς τὴν περιτομήν, τουτέστιν, εἰς τοὺς Ἰου-
δαίους, κηρύξωσι τὸ εὐαγγέλιον. *Μόρον τῶν πτωχῶν ἵνα μνη-*
μοεύωμεν.] Τὸ κήρυγμα, φησί, διελόμενοι, τοὺς πτωχοὺς ἀμε-
ρίστους εἴχομεν· οἱ δὲ πτωχοὶ οὗτοι ἦσαν, οἱ παρὰ τῶν ἰδίων συμ-
φυλετῶν, τῶν μὴ πιστευσάντων, διαρπαγέντες ἐν Ἱεροσολύμοις
τὰ προσόντα διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν (α). Οὐχ οὕτω γὰρ
οἱ Ἕλληγες ἐπολέμουν τοῖς ἐξ αὐτῶν πιστοῖς, ὅσον οἱ Ἰου-
δαῖοι τοῖς ἐξ Ἑβραίων χριστιανοῖς. Διὸ πολλὴν ὁ Παῦλος ποι-
εῖται σπουδὴν τῆς εἰς αὐτοὺς ἐπιμελείας, ὥς καὶ αὐτὸς ὁμο-
λογεῖ, λέγων· *Ὁ καὶ ἐσπούδασα αὐτὸ τοῦτο ποιῆσαι· καὶ*
γὰρ πάντοθεν ἀπὸ τῶν μαθητευομένων συνάγων, διεκόμεν
αὐτὸς αὐτοῖς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ τῆς πρὸς Κηφᾶν ἀντιρρήσεως περὶ
τῆς ἐν πίσει καὶ οὐκ ἐν νόμῳ σωτηρίας.

- 11 Ὅτε δὲ ἦλθε Πέτρος εἰς Ἀντιόχειαν, κατὰ πρόσω-
12 πον αὐτῷ ἀντέστην, ὅτι κατεγνωσμένος ἦν. Πρὸ
τοῦ γὰρ ἔλθειν τινὰς ἀπὸ Ἰακώβου, μετὰ τῶν ἐθνῶν
συνήσθιεν· ὅτε δὲ ἦλθον, ὑπέσπελλε, καὶ ἀφώριζεν
13 ἑαυτὸν, φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς. Καὶ συνυ-
πεκρίθησαν αὐτῷ καὶ οἱ λοιποὶ Ἰουδαῖοι· ὥστε καὶ
Βαρνάβας συναπήχθη αὐτῶν τῇ ὑποκρίσει.

Ὅτε δὲ ἦλθε Πέτρος εἰς Ἀντιόχειαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ
ἀντέστην.] Οὐ μάχης οὐδὲ καταγνώσεως ἦν τὸ τὸν Παῦλον
ἀντιστῆναι τῷ Πέτρῳ, ἀλλ' οἰκονομίας. Ἐπειδὴ γὰρ διὰ συγ-

(α) Α' Θεσσαλ. Β', 14.

κατάδασιν οἱ περὶ Πέτρον ἐν Ἱερουσαλὴμ συνεχώρουν τὴν περιτομήν, κατὰ μικρὸν βουλόμενοι τοὺς ἐξ Ἰουδαίων ἐπὶ τὸ τέλειον ἀγαγεῖν, ἐλθὼν ὁ Πέτρος εἰς Ἀντιόχειαν, ἄχρι μὲν οὐδεὶς ἦν τῶν ἐξ Ἰουδαίων πιστὸς ἐκεῖ, ἀδιαφόρως μετὰ τῶν ἐξ ἐθνῶν πιστευσάντων συνήσθιεν· ὅτε δὲ παρεγένοντο, ἵνα μὴ αὐτοὺς σκανδαλίση, ἔτι ἀσθενεῖς ὄντας, ὑπεστέλλετο συνεσθίειν ἐκείνοις. Τοῦτου δὲ αἴτιον, ὥς εἴρηται, ἡ ἐκείνων ἀσθένεια. Καὶ τὸ τὸν Παῦλον δὲ φανερώς, ἀλλὰ μὴ κατ' ἰδίαν ἀντιστῆναι τῷ Πέτρῳ, οἰκονομίας ἦν· ἵνα, ὁρῶντες οἱ ἐξ Ἰουδαίων πιστοὶ τὸν διδάσκαλον αὐτὸν Πέτρον ἐγκαλούμενον φανερώς, τί δέποτε μὴ σύνεστι τοῖς ἀκροβύστοις, καὶ μὴ ἀντιλέγοντα, γινώσκουσιν, ὥς οὐ χρειώδης λοιπὸν ἡ παρατήρησις τοῦ νόμου μετὰ τὴν πίστιν, ἀλλὰ πρόφασιν παρασχοῦσα τοῦ ἐγκληθῆναι Πέτρον. Ὅτι δὲ τοῦτο ὠκονόμητο, φανερώς εἰς λόγους ἦλθεν ὁ Παῦλος τῷ Πέτρῳ, ἵνα οἱ ἐκ περιτομῆς πιστοὶ ἀκούοντες, μεταθῶνται τῆς τοῦ νόμου παρατηρήσεως· ὥς εἶγε τὸ ἀληθές ἦν ὀργή, ἔδει κατ' ἰδίαν αὐτοὺς διαλεχθῆναι πρὸς ἑαυτούς.— Εἰ εἶπεν ὁ Παῦλος, κατ' οἰκονομίαν πράττειν τὴν περιτομήν τοὺς περὶ Πέτρον, ἔδοξεν ἂν καὶ αὐτὸς ταύτην συγχωρεῖν, καὶ οὕτω μᾶλλον συντρέχων ἐδείκνυτο ἂν, οἷς ἔργον εἶχε πολεμεῖν. Εἰ γὰρ Πέτρος καλῶς ποιεῖ συγχωρῶν, τί μὴ καὶ σύ; τί δὲ καὶ μέμφῃ πικρῶς, ἣν οἰκονομίαν καλεῖς; Ἐὰν πράττειν, καὶ μὴ ἐπιτίμα, καὶ, ὥς ἂν σοι φίλον, ὠνόμαζε, εἴτε οἰκονομίαν, εἴτε δόγμα καὶ ἀκρίβειαν. Ταῦτα ἂν καὶ ἐλογίζοντο καὶ ἔλεγον πρὸς τὸν Παῦλον, εἰ κατὰ οἰκονομίαν εἶπε τοὺς περὶ Πέτρον τὴν περιτομήν καταδέχεσθαι. Ψυχὴ γὰρ ἐπτοημένη περὶ τι, μικρὰς καὶ τῆς τυχούσης ἀφορμῆς λαβομένη, πλεον αὐτῷ οἰκειοῦται καὶ περιπλέκεται. Διὸ σοφῶς ἄγαν ὁ Παῦλος, τὸ μὲν τῆς οἰκονομίας ὅλως ἀποσιωπᾷ, δριμύως δὲ καθάπτεται τῆς πράξεως· καὶ ὥς παρανομούντας δῆθεν ἐλέγχει τοὺς συγχωρήσαντας, ἵνα τῷ σφοδρῷ τῆς περὶ ἐκείνους ἐπιτημήσεως, τοὺς ἀληθῶς παρανομούντας πτοήσῃ καὶ διορθώσῃται. Διὸ καὶ δοκοῦν-

τας αὐτοὺς, καὶ κατεγνωσμένους, καὶ ὑποκρινομένους, καὶ μὴ ὀρθοποδοῦντας, οὐ παραιτεῖται καλεῖν, ἵνα μόνον τὸ τοῦ Χριστοῦ κήρυγμα βεβαιώσῃ. Οὕτως ἀλλήλοις ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος ἐθάῤρουν, καὶ τηλικούτῳ ἐδέδεντο συνδέσμῳ, ὡς δεῖσαν, ἂν οὕτω τύγῃ, διὰ τῆς ἀλλήλων καταγνώσεως τὸν τοῦ κηρύγματος κραταιοῦσθαι λόγον, μὴδὲ τοῦτο παραιτεῖσθαι. Καὶ ἵνα τοῦτο μάθῃς ἀκριβῶς, σκόπει· Παῦλος διὰ τῶν ἐπιστολῶν καταγινώσκει Πέτρου, καὶ Πέτρος διὰ τῆς ἐπιστολῆς ἐγκωμιάζει Παῦλον, καὶ τὰς ἐπιστολάς αὐτοῦ, σοφίας θεοῦ καὶ χάριτος εἶναι πλήρεις μαρτυρεῖ, καὶ τοὺς ἀσθηρίκτους τὸν ἐν αὐταῖς κεκρυμμένον νοῦν οὐ συνιέναι, ἀλλὰ καὶ διαστρέφειν ἀνάβοᾶ (α). Ἄλλως δέ, καὶ Παῦλος ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος ταῦτα περὶ Πέτρου λέγων, κατὰ πολὺ πλέον ἑαυτοῦ περιέπει τοῦτον καὶ τιμᾶ. Τί γάρ ἐστιν εἰς λόγον ὕβρεως, τὸ δοκεῖν καὶ μὴ ὀρθοποδεῖν, πρὸς τὸ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ; (Φωτίου). — ΑΛΛΩΣ. Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ (1) ἀποδείκνυσιν, μὴ εἶναι τὸν Κηρᾶν τοῦτον, τὸν Πέτρον, ἀλλ' ὁμώνυμον αὐτῷ, ἕνα τῶν ἐβδόμηκοντα. Καὶ πιθανὸς ὁ λόγος (2)· οὐ γὰρ ἂν ὁ Πέτρος ἐδέχθη πάλιν ὑποστολῆς, ὅστις ἤδη περὶ τούτου ἀπολογησάμενος ἦν ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ πείσας ἅπαντας, ὅτε τῷ Κορνηλίῳ συμφαγὼν, τινὰς τῶν ἐκ περιτομῆς ἐσκανδάλισεν, ὅτε καὶ εἶπεν· « Ἐπ' ἀληθείας, ἀδελφοί, καταλαμβάνομαι, ὅτι οὐκ ἔστι προσωπολήπτης ὁ θεός· ἀλλ' ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενος αὐτὸν, καὶ ἐργαζόμενος

(α) Β' Πέτρ. Γ', 15. 16. (1) Εὐσεβ. Ἐκκλ. Ἱστορ. Βιβλ. Α'. Κεφ. 1Β'.

(2) Ἀπιθανώτατος. Ὁ Γαλ. Β', 9. Κηρᾶς ἐστὶν ὁ αὐτὸς τῷ Α' Κορ. Α', 12. Γ', 22. Θ', 5. 1Ε', 5. ἦτοι, ὁ Πέτρος. Ἰωάν. Α', 43. Τοῦτο διδάσκει καὶ ὅλη ἡ σειρά τοῦ λόγου.

« Εὐσέβιος δὲ, οὗ τὸν μέγαν Πέτρον λέγει ἐπιτιμηθῆναι παρὰ τοῦ Παύλου, ἀλλ' ἕτερόν τινα Κηρᾶν, ἕνα τῶν ἐβδόμηκοντα· καὶ κατασκευάζειν οἰεῖται τοῦτο, οὐκ εἰκὸς εἶναι λέγων, τὸν ἀπολογησάμενον ἐν ἀρχῇ, ὅτε τῷ Κορνηλίῳ συμφαγὼν τινὰς ἐσκανδάλισεν, αὐτίς δεηθῆναι τῆς τοιαύτης ἐπιτιμῆσεως. Ἀλλ', ὡς σαφέσταται οὐδ' ἡμεῖς λέγομεν, τὸν Πέτρον, ὡς ἀγωνιστὰ τὸ θεόν, ἐπιτιμηθῆναι παρὰ Παύλου, ἀλλ' ἐκόντα ὑποστῆναι τὴν ἐπιτίμωσιν, ἵν' ἔτι περὶ διορθωθῶσιν, » Θεοφύλακτος.

δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἐστιν (α). » οὐ γὰρ ἦν ὁ εἰπὼν ταῦτα. Εἰ δὲ τοῦτο παρὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ κηρύγματος ποιήσας, ἔπεισεν ἅπαντας, ὡς οὐ κακῶς ἐποίησε, τοῦ πνεύματος αὐτὸν εἰς τοῦτο ἐνάγοντος, πῶς ἂν νῦν μετὰ τοσοῦτον χρόνον, μετὰ τὸ πείραν δοῦναι τὸν Πέτρον τῆς οἰκείας ἀρετῆς, ἐδεήθη πάλιν τῆς τοιαύτης οἰκονομίας; Τὸ δὲ, ὅτι κατεγνωσμένος ἦν, δύνασαι καὶ οὕτω νοῆσαι. Γέγονέ μοι, φησί, πρόφασις τοῦ κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντιστῆναι καὶ διελέγξαι αὐτὸν, ἄλλο μὲν οὐδὲν, ἢ ὅτι περὶ τοῦ συνεσθίειν τοῖς ἐν ἀκροβυστίᾳ προκατεγνωσμένος ἦν ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων, ὅτε τῷ Κορνηλίῳ συνέφαγεν· εἰ μὴ γὰρ προκατεγνώσθη παρ' αὐτῶν, σκανδαλισθέντων ἐκεῖ, οὐκ ἂν νῦν ὑπεστάλη· μὴ ὑποσταλέντος δὲ, οὐκ ἦν χρεῖα τοῦ τε ἐλέγχου, τῆς τε κατὰ πρόσωπον ἀντιστάσεως. Τί δὲ ὅλως ὤφελει ἡ κατὰ πρόσωπον ἀντίστασις;—Ὅτι εὐκαίρως ἐποίησε, λεχθῆναι ἔμπροσθεν τῶν Ἰουδαίων τὸ· Ἡμεῖς φῶσει Ἰουδαῖοι, καὶ οὐκ ἐξ ἐθνῶν ἁμαρτωλοὶ, εἰδότες, ὅτι οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου, ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ ἡμεῖς εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν ἐπιστεύσαμεν, ἵνα δικαιωθῶμεν ἐκ πίστεως Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου· διὰ τὸ λεχθῆναι ταῦτα ἔμπροσθεν πάντων γέγονεν ἡ κατὰ πρόσωπον ἀντίστασις· ἐπεὶ ἐχρῆν, εἴπερ ἅρᾳ τι σφάλμα ἦν, κατ' ἰδίαν ἐγκαλέσαι καὶ διορθώσασθαι, τοῦ Κυρίου λέγοντος· Ἐὰν ἁμάρτη ὁ ἀδελφός σου, ἔλεγχον αὐτὸν κατ' ἰδίαν· ἀπειθοῦντι δὲ, καὶ ἐτέρους καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐπίστησον (β). —^οΤι κατεγνωσμένος ἦν.] Κατεγνωσμένος ἦν ὁ Πέτρος, οὐ τῇ ἀληθείᾳ, οὔτε παρὰ Παύλου, τοῦ τὴν οἰκονομίαν εἰδότες, ἄπαγε! ἀλλὰ παρὰ τῶν ἀγνοούντων τὸ οἰκονομούμενον, καὶ οἰομένων ὑποκρίνεσθαι διὰ τὸ πρᾶγμα· ὅτι ἀπόντων μὲν τῶν ἐξ Ἰουδαίων πιστῶν, συνήσθιε τοῖς ἔθνεσι, παρόντων δὲ, οὐκέτι. Οἶδας δὲ, τί παραγέγραπται διὰ Κηρᾶν. Ἀπὸ Ἰακώβου.]

(α) Πρᾶξ. Ι, 34. 35. (β) Ματθ. ΙΗ', 15—17.

Λέγει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς καταγνώσεως. Ἰακώβος δὲ οὗτος, ὁ τοῦ Χριστοῦ χρηματίσας ἀδελφός, ἐπίσκοπος ἦν ἱεροσολύμων. Ἀπ' αὐτοῦ οὖν ἀπεστάλησάν τινες ἐξ Ἰουδαίων μὲν πιστεύσαντες, πλὴν ἔτι καὶ τοῦ νόμου ἐχόμενοι, καὶ ἀπῆλθον εἰς Ἀντιόχειαν· οὓς ἰδὼν Πέτρος, καὶ φοβηθεὶς, ὑπέστειλλε καὶ ἀφώριζεν ἑαυτὸν, ἀπὸ τῆς τῶν ἐθνικῶν δηλονότι συνουσίας. Τὸ δὲ, φοβούμενος, οὐ τοῦτο λέγει, ὅτι δεδοικώς αὐτούς, μὴ τι πάθῃ παρ' αὐτῶν· ἀλλὰ φοβούμενος, μὴ αὐτοὶ σκανδαλισθέντες ἀποσκιρτήσωσι τῆς πίστεως. *Καὶ συνυπεκρίθησαν αὐτῷ.* Ὑπόκρισιν τὸ πρᾶγμα καλεῖ, ἵνα ἡ οἰκονομία ἐκκαλυπτομένη μηκέτι ὠφελῇ τοὺς ἐκ περιτομῆς πιστοὺς. *Καὶ οἱ λοιποὶ Ἰουδαῖοι.* Ἦσαν γὰρ καὶ ἄλλοι ἐκ περιτομῆς πιστοὶ εἰς Ἀντιόχειαν, οἳ καὶ αὐτοί, φησιν, ὑπέστειλον καὶ ἀφώρισαν ἑαυτοὺς ἐκ τῶν ἐξ ἀκροβυστίας διὰ τοὺς ἐλθόντας ἀπὸ Ἰακώβου.

- 14 Ἄλλ' ὅτε εἶδον, ὅτι οὐκ ὀρθοποδοῦσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελίου, εἶπον τῷ Πέτρῳ ἔμπροσθεν πάντων· Εἰ σὺ, Ἰουδαῖος ὑπάρχων, ἐθνικῶς ζῆς, καὶ οὐκ ἰουδαϊκῶς, τί τὰ ἔθνη ἀναγκάζεις ἰουδαΐζειν; Ἡμεῖς φύσει Ἰουδαῖοι, καὶ οὐκ ἐξ ἐθνῶν
15 ἀμαρτωλοί· εἰδότες, ὅτι οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου, ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ ἡμεῖς εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν ἐπιστεῦσαμεν, ἵνα δικαιωθῶμεν ἐκ πίστεως Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου· διότι οὐ δικαιωθήσεται ἐξ ἔργων νόμου πᾶσα σὰρξ. Εἰ δὲ ζητοῦντες δικαιωθῆναι ἐν Χριστῷ, εὐρέθημεν καὶ αὐτοὶ ἀμαρτωλοὶ, ἄρα Χριστὸς ἀμαρτίας διάκονος; Μὴ γένοιτο!

Ἀλλ' ὅτε εἶδον, ὅτι οὐκ ὀρθοποδοῦσιν. Οἷα διανοία εἴρηται τὸ, *συνυπεκρίθησαν αὐτῷ*, τοιαύτη καὶ τὸ, *οὐκ ὀρθοποδοῦσιν*, ἐλέχθη· οὐ γὰρ βούλεται τὴν οἰκονομίαν ἀνακαλύψαι. *Πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελίου.* Ἡ γὰρ ἀλήθεια τοῦ εὐαγγελίου ἐστὶ τὸ μήτε περιτέμνειν, μήτε ἀποχωρεῖν τῶν ἐξ

ἀκροβυστίας πιστῶν· οὐκ ἔνι γὰρ Ἰουδαῖος, οὐδὲ Ἕλλην (α). *Εἶπον τῷ Πέτρῳ ἔμπροσθεν πάντων.*] Ὁρᾷς, ὅτι διὰ τοῦτο ἔμπροσθεν πάντων ἐμέμψατο τῷ Πέτρῳ, οὐχ ἵνα Πέτρον καταγνῶ, ἀλλ' ἵνα τοὺς ἐκ περιτομῆς, καθὼς προεῖρηται, ὠφελίσῃ. *Εἰ σὺ, Ἰουδαῖος ὑπάρχων, ἐθνικῶς ζῇς.*] Μονονουχί φανερώς εἶπεν ὁ Παῦλος τοῖς ἀπὸ Ἰακώβου· Μιμήσασθε τὸν διδάσκαλον ὑμῶν ἐθνικῶς ζῶντα, τουτέστιν, ἀπαρτηρητῶς· τοῦτο γὰρ κατασκευάζει ἐκ τῆς πρὸς Πέτρον ὁμιλίας (1). *Τί τὰ ἔθνη ἀναγκάζεις ἰουδαΐζειν;*] Ὁ σὺ, φησι, μὴ ποιεῖς, μήτε ἄλλους ἀνάγκαζε ποιεῖν. Διατί δὲ οὐκ εἶπε, Τί τοὺς ἐκ περιτομῆς ἀναγκάζεις ἰουδαΐζειν; καὶ γὰρ δι' ἐκείνους ταῦτα ἐλέγετο, καὶ ἀκολουθίαν εἶχεν οὕτω λεχθῆναι· οὕτω δὲ εἶπεν, ἵνα δόξῃ τῶν ιδίων κήδεσθαι μαθητῶν, τῶν ἐξ ἐθνῶν, ὅπως μὴ ἀνακαλυφθῇ ἡ οἰκονομία, δι' ἣν ἡ ἐγκλησις (2). *Ἡμεῖς φύσει Ἰουδαῖοι.*] Ἀντὶ τοῦ, ἄνωθεν τοῦτο καὶ ἐκ προγόνων ὄντες, ἐξ Ἀβραάμ τὸ γένος κατάρχοντες, καὶ τοῦτο μέντοι τὸ γένος αὐχοῦντες. *Εἰδότες, ὅτι οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος.*] Πληρώσας τὰ κατὰ τὴν ἀντίστασιν τοῦ Πέτρου, λοιπὸν ἔρχεται εἰς τὸ προκειμένον, κατὰ μικρὸν ἐξευτελίζων τὴν περιτομὴν, καὶ φάσκων, μὴ ἔχεσθαι τοῦ νόμου, οὐχ ὡς πονηροῦ, ἀλλ' ὡς ἀσθενοῦς καὶ μὴ δυναμένου δικαιοῦσαι. Καὶ τὰ μὲν κατὰ Πέτρον, φησί, ταῦτα· ἡμεῖς δὲ ἐκ φύσεως ὄντες Ἰουδαῖοι, τουτέστιν, οὐ προσήλυτοι· (τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, καὶ οὐκ ἐξ ἐθνῶν ἁμαρτωλοί) ἐπειδὴ ἔγνωμεν, ὅτι οὐκ ἔστι δικαιοθῆναι διὰ τῶν ἐκ νόμου ἔργων· (πολλή γὰρ ἡ ἐκεῖ ἐπιζητουμένη ἀκρίβεια) πεπιστευκαμεν εἰς Χριστὸν, διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως σωθῆναι προσδοκῶντες. Ταῦτα καὶ πρὸς Πέτρον καὶ πρὸς Γαλάτας εἰρῆσθαι

(α) Γαλ. Γ', 28. Κολοσ. Γ', 11.

(1) « Μονονοχί τοῖς πᾶσι βού· ὁ Παῦλος· Μιμήσασθε τὸν διδάσκαλον ὑμῶν. Ἰδοὺ καὶ αὐτὸς, Ἰουδαῖος ὢν, ὅμως συνέφαγε τὰς ἐθνικοῖς. » Θεοφύλακτος.

(2) « Ὅρα δὲ, πῶς οὐκ ἐγκαλεῖ αὐτῷ λέγων, ὅτι, Κακῶς ποιεῖς, τὸν νόμον τηρῶν· ἀλλ' ὑπὲρ τῶν οἰκείων μαθητῶν, τῶν ἐθνικῶν, ἐπιτιμᾷ αὐτῷ, ὡς ἀναγκάζοντι αὐτοὺς περιτέμνεσθαι, καὶ ἰουδαΐζειν· οὕτω γὰρ ὁ λόγος εὐπαραδεχτότερος ἐμελλε δόξειν. » Θεοφύλακτος.

ἀρμόζει. *Ἐξ ἔργων νόμου.*] Διὰ τὴν ἐν αὐτῷ ἐπάχθειαν. *Διότι οὐ δικαιοθήσεται ἐξ ἔργων νόμου πᾶσα σὰρξ.*] Τὰ τοῦ νόμου ἀνγκυαῖα καὶ ἡ φύσις ἐδίδασκεν, οἷον τό· Οὐ μοιχεύσεις· Οὐ φονεύσεις· Οὐ κλέψεις, καὶ ὅσα τοιαῦτα· τὰ δὲ γε περὶ σαββάτου, καὶ περιτομῆς, καὶ λεπροῦ, καὶ γονορροῦς, καὶ θυσιῶν, καὶ περιρῶαντηρίων, ταῦτα ἴδια ἦν τοῦ νόμου· οὐδὲν γὰρ περὶ τούτων ἡ φύσις ἐπαίδευσε. Ταῦτα τοίνυν, ἔργα λέγει τοῦ νόμου. Τούτων δὲ ἡ μὲν παράβασις, ἁμαρτία, ἡ δὲ φυλακὴ, οὐ δικαιοσύνης τελείας κατόρθωσις. Ταῦτα γὰρ ἑτέρων αἰνίγματα· Ἰουδαίους δὲ ὅμως κατ' ἐκείνον ἤρμοττε τὸν καιρὸν. Περὶ τούτων εἶπεν ὁ θεὸς ἀπόστολος, *Διότι οὐ δικαιοθήσεται ἐξ ἔργων νόμου πᾶσα σὰρξ* (Θεοδωρήτου). *Εἰ δὲ ζητοῦντες δικαιοθῆναι ἐν Χριστῷ.*] Εἰ δὲ βουλόμενοι διὰ Χριστοῦ δικαιοθῆναι, εὐρέθημεν ἁμαρτωλοὶ τῷ τὸν νόμον καταλιπεῖν, ἅρα ὁ Χριστὸς ἁμαρτίας ὑμῖν γέγονεν πρόξενος; Ὅρα, πῶς διὰ τῆς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς καταβάλλει τὸν νόμον; Εἰ ἅρα ἔχετε τοῦ νόμου, καὶ βούλεσθε καὶ διὰ Χριστοῦ δικαιοθῆναι, εὐρίσκεσθε ἁμαρτωλοὶ ἐν τῷ καταλιπεῖν τὸν νόμον, μὴ ἅρα ὁ Χριστὸς τοῦτο προεξένησε; *Μὴ γένοιτο!*] Τὸ ἄτοπον τῇ ἀπαγορεύσει ἀνεῖλεν (I).

18 Εἰ γὰρ ἂ κατέλυσα, ταῦτα πάλιν οἰκοδομῶ, πα-
 19 ραβάτην ἑμαυτὸν συνίστημι. Ἐγὼ γὰρ διὰ νόμου
 20 νόμῳ ἀπέθανον, ἵνα θεῷ ζήσω. Χριστῷ συνεσταύρωμαι· ζῶ δὲ, οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός· ὁ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ, τῇ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντός με, καὶ παραδόντος ἑαυτὸν

(1) α' Ἐξπλήμαίν, φησι, δικαιοθῆναι ἐν Χριστῷ. ἀφέντες τὸν νόμον· ὡς λέγεται δὲ ὑμεῖς, ἁμαρτία ἐστὶ τὸ ἀφέναι τὸν νόμον. Εἰς ταύτην λοιπὸν τὴν ἁμαρτίαν ὁ Χριστὸς ἡμᾶς συνέθηκε· δι' ἐκείνον γὰρ ἀφῆκεν τὰ νομικὰ πάντα. Ὅτε οὐ μόνον οὐκ ἐδικαίωσεν ἡμᾶς, ὡς πατὴρ, ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ καὶ πλείονος κατακρίσεως αἰτίος ἡμῖν γέγονεν ἐκ τοῦ πείσαι ἡμᾶς ἀφέναι τὸν νόμον. Εἰς ἄτοπον δὲ ἀπαγωγῶν τὸν λόγον, οὐδὲ εὐδείθη λοιπὸν κατασκευῆς, ἀλλ' ἠρκέσθη τῇ ἀπαγρεύσει, *Μὴ γένοιτο!* ὅπερ αἱ πλείον εἰσθεν ἐπὶ τῶν ἀπαγορευμένων πάντων. Θεοφύλακτος.

21 ὑπὲρ ἐμοῦ. Οὐκ ἀθετῶ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ· εἰ γὰρ διὰ νόμου δικαιοσύνη, ἄρα Χριστὸς δωρεάν ἀπέθανεν.

Κατελύσαμεν, φησι, τὸν νόμον τῷ ἔασαι αὐτὸν καὶ Χριστῷ προσδραμεῖν. Ἐὰν τοίνυν πάλιν αὐτὸν ἱστᾶν ἐπιχειρῶμεν, κατ' αὐτὸ τοῦτο παραβάται ἐσμέν, ὅτι τὸν παρ' ἡμῶν λυθέντα, ἱστᾶν πάλιν ἐπιχειροῦμεν. Ὅρα δὲ αὐτοῦ σύνεσιν! Ἐκεῖνοι μὲν ἐκ τοῦ μὴ φυλάττειν τὸν νόμον, ὥντο εἶναι παραβάται· αὐτὸς δὲ δείκνυσιν, ἐκ τοῦ ἔχεσθαι αὐτοῦ παραβάτας εἶναι. *Παραβάτην ἑμαυτὸν συνίστημι.*] Ἐκ γὰρ τοῦ πάλιν πείθεσθαι τῷ νόμῳ δεικνύω, ὅτι ὡς παραβάτης αὐτὸν τὸ πρῶτον εἶσα, καὶ Χριστῷ ἐπίστευσα. *Ἐγὼ γὰρ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον.*] Κατασκευάζει, πῶς κατέλυσε τὸν νόμον, καὶ φησιν, ὅτι ἐγὼ αὐτῷ τῷ νόμῳ πεισθεὶς, νεκρὸν ἑμαυτὸν τῷ νόμῳ κατέστησα. Ὁ νόμος γάρ μοι τὸν Χριστὸν προεμήνυσε· ἐκεῖνῳ πεισθεὶς, τούτῳ προσεδήλυθα· καὶ ἐκεῖνῳ μὲν εἰμι νεκρὸς· οὐκέτι γὰρ κατ' ἐκεῖνον πολιτεύομαι· τοῖς δὲ τούτου δόγμασιν ἔπομαι. Ἦ, *Διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον*, διὰ τοῦ νόμου τοῦ τῆς χάριτος καὶ τοῦ εὐαγγελίου ἀπέθανον τῷ Μωσέως νόμῳ. Πῶς οὖν ὁ νεκρωθεὶς καὶ ἀνεργήτως ἔχων πρὸς αὐτὸν, φυλάζω αὐτόν; Ἦ, *Διὰ τοῦ νόμου αὐτοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ δυσχερῶν παρατηρήσεων*, νεκρὸς γέγονα τῇ ἁμαρτίᾳ δι' αὐτοῦ. Ἄρα οὖν τὸν ἀποκτείναντα φυλάττειν ἄξιον; *Ἰτα θεῷ ἕψω.*] Τούτῃ, τὴν ἀθάνατον καὶ ἀγήρω ζωὴν. *Χριστῷ συνεσταύρωμαι.*] Ἵνα μή τις εἴπῃ· Πῶς οὖν ζῆς, ἐπειδὴ ἀπέθανες; φησὶν, ὅτι ὁ μὲν νόμος, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ, ζῶντα ἀπέκτεινεν· ὁ δὲ Χριστὸς, νεκρὸν λαβὼν, ἐζωοποίησέ με, νοητῶς συσταυρωθέντα αὐτῷ, καὶ συναποθανόντα διὰ τοῦ βαπτίσματος. Πῶς οὖν φυλάζω τὸν νόμον; *Ζῶ δὲ, οὐκέτι ἐγώ.*] Διὰ τῆς μετὰ ταῦτα πολιτείας, δι' ἧς νεκροῦται ἡμῶν τὰ μέλη· *Νεκρώσατε* γάρ, φησι, *τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ γῆς (α).* Εἰ τοίνυν ζῶ τῷ θεῷ ἐτέραν παρὰ τὴν ἐν νόμῳ ζωὴν, καὶ ἐνεκρώθη

(α) Κολοσ. Γ', 5.

τῷ νόμῳ, οὐδὲν τοῦ νόμου φυλάττειν δύναμαι. Ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός.] Ἐν τούτῳ δὲ ζῇ ἐν ἐμοί, τῷ μὴδὲν γίνεσθαι παρ' ἐμοῦ τῶν μὴ δοκούντων αὐτῷ· ἀλλ' αὐτός ἐστιν ὁ πάντα ποιῶν ἐν ἐμοί, καὶ κρατῶν, καὶ δεσπόζων. Καὶ τὸ μὲν ἡμέτερον θέλημα νεκρόν ἐστι, τὸ δὲ ἐκείνου ζῇ, καὶ κυβερνᾷ τὴν ζωὴν ἡμῶν. Ὁ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί.] Καὶ οὐ μόνον, φησί, τὴν νοητὴν ζωὴν διὰ τὸν Χριστὸν ζῶ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν αἰσθητὴν. Πῶς; Ἰπὸ ἀπόφασιν ὄντες διὰ τὸν νόμον, ἐμέλλομεν καὶ σαρκικῶς ἀποθνήσκειν, ὡς ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ· ὁ δὲ Χριστὸς ζῇν ἡμᾶς ἐποίησε, τῆς ἀρᾶς τοῦ νόμου λυτρωσάμενος. Ὡς οὐ μόνον ἡ νοητὴ ζωὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ αἰσθητὴ, διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν ἐδωρήθη ἡμῖν. Πῶς οὖν πάλιν ὑποστρέφομεν πρὸς τὸν νόμον; Τοῦ ἀγαπήσατός με καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ.] Καὶ μὴν ὑπὲρ πάντων δέδωκεν ἑαυτὸν, καὶ πάντας ἡγάπησεν· ἀλλ' ὁ Παῦλος, ἐννοήσας, τίνων ἀπαλλάξας ἡμᾶς ὁ Χριστὸς, τίνα ἐχαρίσατο, καὶ πυρωθεὶς τῇ ἀγάπῃ, τὸ κοινὸν ἴδιον ποιεῖται, δεικνύς, τοσαύτην ἑκαστον δεῖν ὁμολογεῖν χάριν τῷ Χριστῷ, ὡς εἰ δι' αὐτὸν μόνον ἐνηνθρώπησε καὶ ἀπέθανεν. Οὐκ ἀθετῶ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ.] Ὡς οἱ γε ἔτι καὶ νῦν τοῦ νόμου ἐχόμενοι, ἀθετοῦσι τὴν διὰ Χριστοῦ χάριν. Ἀθετεῖν δέ ἐστι τὸ ἀπισεῖν, τὸ ἐξευτελίζειν, τὸ διαπαίζειν. Εἰ γὰρ διὰ νόμου δικαιοσύνη, ἄρα Χριστὸς δωρεὰν ἀπέθανεν.] Εἰ γὰρ ὁ νόμος, φησί, σώζειν καὶ δικαιῶν ἰσχύει, ὁ Χριστὸς μάτην λοιπὸν ἀπέθανεν. Διὰ τοῦτο γὰρ παρέδωκεν ἑαυτὸν, ὡς τοῦ νόμου μὴ ἰσχύοντος, ἵνα αὐτὸς σώσῃ διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ· ὡς εἰ γε σώζει ὁ νόμος, περιττὸς ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου. Ὁρᾷς, πῶς ἀντήγαγε τὸν λόγον;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ὅτι διὰ πίστεως ὁ ἁγιασμός, καὶ οὐ διὰ νόμου.

ΚΕΦ. ΙΙΙ, 1 Ὡ ἀνόητοι Γαλάται! τίς ὑμᾶς ἐδάσκα-
 σκανε, τῇ ἀληθείᾳ μὴ πείθεσθαι; οἷς κατ' ὀφθαλ-
 μούς Ἰησοῦς Χριστὸς προεγράφη, ἐν ὑμῖν ἑσταυ-
 2 ρωμένος. Τοῦτο μόνον θέλω μαθεῖν ἀφ' ὑμῶν. Ἐξ
 ἔργων νόμου τὸ πνεῦμα ἐλάβετε, ἢ ἐξ ἀκοῆς πί-
 3 στεως; Οὕτως ἀνόητοί ἐσε; ἐναρξάμενοι πνεύματι,
 4 νῦν σαρκὶ ἐπιτελεῖσθε; Τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκῆ; εἶγε
 5 καὶ εἰκῆ. Ὁ οὖν ἐπιχορηγῶν ὑμῖν τὸ πνεῦμα, καὶ
 ἐνεργῶν δυνάμεις ἐν ὑμῖν, ἐξ ἔργων νόμου, ἢ
 6 ἀκοῆς πίστεως; Καθὼς Ἀβραάμ ἐπίστευσε τῷ
 θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην (α).

ὑποδείξας ἑαυτὸν διὰ τῶν προτέρων, μὴ παρὰ ἀνθρώπων,
 ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Κυρίου δεδιδαγμένον, καὶ ἀξιόπιστον ἑαυτὸν κατα-
 στήσας, νῦν μετὰ πλείονος αὐθεντίας διδάσκει, σύγκρισιν τοῦ
 νόμου καὶ τῆς πίστεως ποιούμενος. Ἀνοήτους δὲ αὐτοὺς καλεῖ·
 καὶ γὰρ ὄντως ἀνόητον τὸ ἀφεῖναι τὸν Χριστὸν, καὶ ἔχεισθαι τοῦ
 νόμου. Τίς ὑμᾶς ἐδάσκατε;] Οὐκ εἶπε, Τίς ὑμᾶς ἠπάτησεν;
 ἵνα μὴ λοιδορίαν ἐπὶ λοιδορίᾳ μίξῃ· ἀλλὰ, Τίς ὑμᾶς ἐδάσκα-
 νε; τίς ἐφθόνησε; δεικνύς ἄξια φθόνου πρὸ τούτου πράττοντας
 (Ι). Οἷς κατ' ὀφθαλμοὺς Ἰησοῦς Χριστὸς προεγράφη.] Καὶ
 μὴν ἐν Ἱερουσαλὴμ ἑσταυρώθη. Πῶς οὖν φησιν, οἷς κατ' ὀφθαλ-
 μούς, καὶ, ἐν ὑμῖν; Δείκνυσι τῆς πίστεως τὴν ἰσχὺν, καὶ τὰ
 πόρρω ὁρώσης. Προεγράφη δὲ εἶπε, τουτέστι, διὰ τῆς τοῦ κηρύγ-

(α) Γενεσ. ΙΕ', 6.

(Ι) «Μετ' εὐφημίας ἡ παροιμία. Βασκαίνει γὰρ τις εὐπόρῳ, αὐτὸν πέννι·
 εὐημεροῦσιν, οὐ δυσπραγοῦσι. Ἀπλοῖ τοίνυν ὁ λόγος τὴν προτέραν αὐτῶν περὶ τὴν
 αὐσέβειαν προθυμίαν· ἐμφαίνει δὲ καὶ τὴν πατρικὴν τοῦ ἀποστόλου φιλοστοργίαν.
 Ὀλοφύρεται γὰρ αὐτοὺς, ὡς τὸν συνειλεγμένον ἀπολέσαντας πλοῦτον. Ποῖός, φησι,
 δαίμων φθονερός τε καὶ ἐλεεινός; τὴν ἀξιάγαστον ὑμῶν ἰσχύα πλοῦτον; Θεοδωρετός.

ματος γραφῆς, ὡς εἰ ἔλεγε· Τὸ μὲν κήρυγμα ἐξωγράφησεν ὑμῖν τὸν σταυρόν, ὑμεῖς δὲ τοῖς τῆς πίστεως ὀφθαλμοῖς ὡς παρόντα αὐτὸν ἴδετε· οὕτω γὰρ ἐπιστεύσατε, ὡς αὐτὸν τοῦ Χριστοῦ τὸν σταυρόν θεασάμενοι. *Τοῦτο μόνον θέλω μαθεῖν ὑφ' ὑμῶν.*] Ἐπειδὴ, φησί, τῇ τοσαύτῃ οἰκονομίᾳ οὐ προσέχετε, σύντομόν τι ἐρῶ πρὸς ὑμᾶς. *Ἐξ ἔργων νόμου τὸ πνεῦμα ἐλάβετε, ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως;*] Ὡς εἰ ἔλεγεν· Ἀποκριθῆτέ μοι τοῦτο τὸ μικρόν· Διὰ τῶν ἐν νόμῳ ἔργων Πνεῦμα ἅγιον ἐλάβετε, καὶ τοσαύτας δυνάμεις καὶ σημεῖα ἐποιήσατε, ἢ διὰ τῆς πίστεως; Πρόδηλον, ὅτι ἐκ πίστεως· ἐπεὶ μὴ ὅτε τοῦ νόμου εἴχεσθε, πνεύματος ἦτε ἠξιωμένοι, καὶ δυνάμεις ἐπετελεῖτε. Πῶς οὖν ἀφέντες τὴν πίστιν, ἔχεσθε πάλιν τοῦ νόμου; *Οὕτως ἀνόητοί ἐστε;*] Οὕτω, φησὶν, ἀνόητοί ἐστε, ὅτι, τοῦ χρόνου προβάντες, οὐ μόνον οὐκ ἐπεδώκατε, ἀλλὰ καὶ εἰς τοῦπίσω ἀπήχθετε. *Ἐναρξάμενοι γὰρ πνεύματι.*] Ἐπιτελεῖσθαι δηλαδή· τοῦτο γὰρ ἀπὸ κοινοῦ. *Νῦν σαρκὶ ἐπιτελεῖσθε;*] Πνεύματι γὰρ ἐπετελοῦντο οἱ Γαλάται, σημεῖα ποιοῦντες· νῦν δὲ σαρκὶ, περιτεμνόμενοι (1). Ὅρα δέ· οὐκ εἶπεν, ἐπιτελεῖτε, ἀλλ', ἐπιτελεῖσθε, δεικνύς, ὅτι δίκην θρεμμάτων ἀλόγων λαμβάνοντες αὐτοὺς περιέτεμνον, οἱ τὴν περιτομὴν διδάσκοντες, μήτε εἰδότες ἂ πάσχουσι.— Πνεῦμα μὲν, τὴν χάριν ἐκάλεσε· σάρκα δέ, τὴν κατὰ νόμον πολιτείαν· ἐπειδὴ σωματικὰ ἦν τοῦ νόμου τὰ περιττά. Περὶ σῶμα γὰρ ἡ περιτομή, καὶ τοῦ σκεβάτου ἡ φυλακή, καὶ ἡ λέπρα, καὶ τὰ περιρραντήρια, καὶ ὅσα τοιαῦτα (Θεοδωρήτου).— *Τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκῇ;*] Πολλοὶς ἦσαν πειρασμοῖς διὰ τὸν Χριστὸν παλαίσαντες. Τοσαῦτα οὖν, φησί, μάτην πεπόνθατε; Εἰ γὰρ περιτέμνεσθε, μάταια ἐκεῖνα πάντα, τουτέστιν, ἀπωλέσατε αὐτά. Εἴτα, ἵνα μὴ εἰς ἀπόγνωσιν αὐτοὺς ἐμβάλῃ, φησὶν· *Εἴ γε καὶ εἰκῇ.*] Τουτέστιν, εἰ βουλθόητε ἀνανῆψαι, οὐκ εἰκῇ, οὐδὲ μάτην ὑμῖν πεπόνηται.— *Εἴ γε καὶ εἰκῇ*· ἀλλὰ

(1) α' Τὸ μὲν σημεῖα ποιεῖν, πνευματικόν ἐστιν· ὑπερ εἴχετε ἐν ἀρχῇ· τὸ δὲ περιτέμνεσθαι, σαρκικόν· ὃ νῦν ἐν τῷ τέλει εἴλασθε, η' Θεοφύλακτος.

μή καὶ ἐπιζημίως. *Εἰκὴ* μὲν γάρ ἐστι τὸ μηδὲν μῆτε προσλαβεῖν, μῆτε ἀποθέσθαι· ὁ δὲ ἐναρξάμενος πνεύματι, καὶ διὰ τοῦτο πολλοῖς περιπεσὼν πειρασμοῖς, εἴτα μεταβαλλόμενος, οὐ μόνον εἰκὴ ἔπαθεν, ἅπερ ἔπαθεν, ἀλλὰ καὶ ἐπιζημίως, ἀπολέσας ἃ ἀπέκειτο αὐτῷ διὰ τὰς ὑπὲρ Χριστοῦ θλίψεις καὶ τοὺς πειρασμοὺς ἔπαθλα.—*‘Ο οὖν ἐπιχορηγῶν ὑμῖν τὸ πνεῦμα.]* *‘Ο ἐπιχορηγῶν*, φησιν, ὑμῖν τὸ πνεῦμα θεός, καὶ ἐνεργῶν *δυνάμεις ἐν ὑμῖν*, τουτέστι, δυνάμεις σημείων ἐν ὑμῖν ἐργαζόμενος, ἐξ ἔργων νόμου, ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως; Διὰ τὰ ἐκ τοῦ νόμου ἔργα ταῦτα ἐποίει, φησὶν, ὡς θεραπευόμενος δι’ ὑμῶν ταῦτα τελούντων, ἢ διὰ τὴν πίστιν, ἣν εἰς Χριστὸν ἐπεδείξασθε; Πρόδηλον, ὅτι διὰ ταύτην. Πῶς οὖν ἀρέντες ταύτην, ἐξ ἧς ἐδοξάζεσθε, ἐπὶ τὸν καταργηθέντα νόμον τρέχετε; *Καθὼς Ἀβραὰμ ἐπίστευσε τῷ θεῷ.]* Μάλιστα μὲν, φησιν, ὠφείλετε, ἐξ ὧν ἐπετελέσατε σημείων, γινῶναι τὴν δύναμιν τῆς πίστεως· πλὴν καὶ πρὸς τὸν προπάτορα Ἀβραὰμ ἀπιδετε, οὐ πολλὺς ὑμῖν ὁ λόγος, καὶ εὐρήσετε, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐκ πίστεως ἐδικαιώθη. Εἰ δὲ ὁ πρὸ τῆς χάριτος ἐκ πίστεως δικαιούται, πολλῶ μᾶλλον οἱ τῆς χάριτος ἀξιωθέντες, ὀφείλουσι τῆς πίστεως ἔχεισθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

‘Οτι καὶ Ἀβραὰμ ἐκ πίστεως ἐδικαιώθη εἰς τύπον ἡμῶν.

7 Γινώσκετε ἄρα, ὅτι οἱ ἐκ πίστεως, οὗτοί εἰσιν
8 υἱοὶ Ἀβραάμ. Προϊδοῦσα δὲ ἡ γραφή, ὅτι ἐκ πίστεως δικαιοῖ τὰ ἔθνη ὁ θεός, προευηγγελίσατο τῷ Ἀβραάμ· «*‘Οτι ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πάντα τὰ ἔθνη (α).*» Ὡστε οἱ ἐκ πίστεως, εὐλογοῦνται σὺν τῷ πιστῷ Ἀβραάμ.

Γινώσκετε ἄρα, ὅτι οἱ ἐκ πίστεως, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ Ἀβραάμ.]

(α) Γενεσ. ΙΒ΄, 3. κΒ΄, 18.

(TOM. Ε΄.)

Ἐπειδὴ ἐδεδόκεισαν, μήπως, ἀφέντες τὸν νόμον, ἐκπέσωσι τῆς συγγενείας τοῦ Ἀβραάμ· σφύδρα γὰρ ἐσεμνύνοντο ἐπὶ ταύτῃ (1)· εἰς τὸ ἐναντίον περιῖσθησι τὸν λόγον, ὅτι ἡ πίστις μᾶλλον υἱὸς ποιεῖ Ἀβραάμ· τοὺς ταύτην ἔχοντας. Τὸ, ἄρα, τοιγαροῦν. Προϊδοῦσα δὲ ἡ Γραφή, *ὅτι*.] Ἐπειδὴ οἱ Γαλάται διὰ τοῦτο μάλιστα εἶχοντο τοῦ νόμου, ὅτι τὸ ἀρχαῖον αὐτοῦ ἐδυσωποῦντο, θέλει οὖν δεῖξαι, ὅτι ἡ πίστις ἀρχαιότερα τοῦ νόμου ἦν, καὶ πρὸ αὐτοῦ καθέστηκε, καὶ ὅτι ταύτη μάλιστα ἀνωθεν τῷ θεῷ ἤρρεσκον. Προευηγγελίστατο.] Ὡς μέγα τι λέγουσα ἀγαθὸν, τὸ ἐκ πίσεως σωθῆναι· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, προευηγγελίστατο. Ὅτι ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πάντα τὰ ἔθνη.] Τὸ, ἐν σοὶ, τουτέστιν, ἐν τῷ σπέρματί σου, ὃς ἐστὶ Χριστός. Πῶς δὲ ἐνευλογοῦνται; Διὰ τῆς πίσεως δηλαδή, ἧς ἀρχηγὸς ὁ Ἀβραάμ. Δύναται δὲ τὸ, ἐν σοὶ, καὶ διὰ τὴν ἀπ' αὐτοῦ πίστιν νοεῖσθαι.—Τὸ, ἐν σοὶ, κατὰ μίμησιν σου καὶ ὁμοιότητα, ἐρμηνεύει ὁ ἐν ἁγίοις Κύριλλος ἐν βιβλίῳ δευτέρῳ τῆς Ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ πραγματείας, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ βιβλίου (2). — Ὡστε οἱ ἐκ πίστεως εὐλογοῦνται.] Οἱ ἐκ πίσεως ἡνωμένοι τῷ Ἀβραάμ, καὶ εἰς σπέρμα αὐτοῦ τελούντες, οὐχ οἱ ἐκ σαρκὸς (3).

(1) Ματθ. Γ', 9. Ἰωάν. Η', 33.

(2) « Προϊδοῦσα δὲ ἡ γραφή, καὶ ἐξῆς.] Ἀποδείκνυσιν, πῶς οἱ ἐκ πίσεως, οὗτοι εἰσιν υἱοὶ Ἀβραάμ· καὶ ἐπάγει τὴν μαρτυρίαν ἀπὸ τῆς Γραφῆς· Ὅτι ἐν σοὶ εὐλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη· ἀντὶ τοῦ, ἐν τῷ μιμησασθαι τὴν πίσιν σου. Δείκνυσιν δὲ καὶ ὅτι τοῦ νόμου πρεσβυτέρα ἡ πίστις, εἴ γε πρὸ τοῦ νόμου τὸν Ἀβραάμ αὕτη ἐδικαίωσε· καὶ ὅτι κατὰ τὴν προφητείαν τὰ νῦν γινόμενα γίνεται. Προϊδοῦσα γάρ, φησιν, ἡ Γραφή· τουτέστιν, αὐτὸς ὁ τὸν νόμον δοὺς θεός, προώρρε, μὴ ἐκ νόμου, ἀλλ' ἐκ πίστεως δικαιοῦσθαι. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἀπεκάλυψεν, ἀλλὰ, Προευηγγελίστατο, ἵνα μᾶλλον, ὅτι καὶ ὁ Ἀβραάμ ἔχαριε τούτῳ τῷ τρόπῳ τῆς δικαιοσύνης, καὶ ἐπόθει τοῦτο ἐκθῆναι· Θεοφύλακτος.

(3) « Ἐπειδὴ ἐπαράττοντο, μήποτε ὧσιν ἐπικατάρτοι, ὧς μὴ ἐμμένοντες τῷ νόμῳ (ἐγγράπτο γάρ· Ἐπικατάρτος, ὃς οὐκ ἐμμένει τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ νόμῳ (Δευτ. ΚΖ', 26.)) τὸν νόμον μᾶλλον δείκνυσιν, ὅτι εὐλογημένοι εἰσιν οἱ τὸν νόμον ἀφιέντες, καὶ τῷ πιστεῖ προτιόντες, ὥσπερ καὶ ὁ πιστὸς Ἀβραάμ κυλόγητο. » Θεοφύλακτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

“Οτι ὁ νόμος οὐ δικαιοῖ, ἀλλ’ ἐλέγχει, καὶ
κατάραν ἐπιτίθησιν, ἣν λύει ὁ Χριστός.”

- 10 Ὅσοι γὰρ ἐξ ἔργων νόμου εἰσὶν, ὑπὸ κατάραν εἰσὶ·
γέγραπται γάρ· «Ἐπικατάρατος πᾶς, ὃς οὐκ ἐμ-
μένει ἐν πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ
11 νόμου, τοῦ ποιῆσαι αὐτά (α).» “Οτι δὲ ἐν νόμῳ
οὐδεὶς δικαιούται παρὰ τῷ θεῷ, δῆλον· «ὅτι ὁ δίκαιος
12 ἐκ πίστεως ζήσεται (β).» Ὁ δὲ νόμος οὐκ ἔστιν
ἐκ πίστεως· ἀλλ’ «ὁ ποιήσας αὐτὰ ἄνθρωπος ζή-
σεται ἐν αὐτοῖς (γ).»

Ὅσοι γὰρ ἐξ ἔργων νόμου εἰσὶν, ὑπὸ κατάραν εἰσὶν.] Ὅσοι
εἰσὶ, φησιν, ἐχόμενοι τῶν ἔργων τοῦ νόμου, ἐπικατάρατοί εἰσιν.
Ἐπειδὴ γὰρ ἐκείνους ἐπτόει τὸ ἔασαι τὸν νόμον, μήπως ὑπὸ
κατάραν γένωνται, διὰ τὸ γεγράφθαι· Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ μὴ
ἐμμένων τῷ νόμῳ· αὐτὸς ἀγωνίζεται δεῖξαι, ὅτι ὑπὸ κατάραν
εἰσὶν οἱ ἐμμένοντες τῷ νόμῳ. Πῶς; Ὅτι οὐδεὶς, φησι, πληροὶ τὸν
νόμον· διὸ ἐπικατάρατοι· ὡς οἱ γε ἀποστάντες τοῦ νόμου, καὶ
τῆς κατάρας ἡλευθερώθησαν. Πᾶς, ὃς οὐκ ἐμμένει.] Διὰ τοῦτο
οὖν ἐπικατάρατοι οἱ ἐχόμενοι τοῦ νόμου, διὰ τὸ μὴ ἰσχύειν
πληρῶσαι τὸν νόμον. Δείξας οὖν, ὅτι ὁ νόμος ἐπικαταράτους
ποιεῖ, ἡ δὲ πίστις εὐλογεῖ, νῦν δείκνυσιν, ὅτι καὶ ἡ πίστις
μόνη δικαιοῖ, καὶ οὐχ ὁ νόμος. “Οτι ἐν νόμῳ οὐδεὶς δικαιού-
ται παρὰ τῷ θεῷ.] Παρὰ μὲν γὰρ τοῖς ἀνθρώποις δίκαιοι
ἴσως δοκοῦσιν οἱ τοῦ νόμου ἐχόμενοι, οἳ οἱ Φαρισαῖοι, οἱ δι-
καιούντες ἑαυτοὺς ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων· παρὰ δὲ τῷ θεῷ
οὐδεὶς, καὶ δῆλον· ὅτι ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται, καὶ
οὐκ ἀπὸ νόμου. Μία γὰρ ἔστιν ὁδὸς δικαιούσα, ἡ διὰ πί-

(α) Δευτ. ΚΖ', 26.

(β) Ἀββζκ. Β', 4.

(γ) Λευτ. ΙΗ', 5.

στεως (1). Ὁ δὲ νόμος οὐκ ἔστιν ἐκ πίστεως.] Ἀλλ' ἐξ ἔργων· καὶ δῆλον ἔνθεν, ὅτι ὁ ποιήσας αὐτὰ ἄνθρωπος, ζήσεται ἐν αὐτοῖς. Ὡστε δι' ἔργων ἐστὶν ἡ ἐν νόμῳ σωτηρία, καὶ οὐ διὰ πίστεως. Ἐπεὶ οὖν ὁ νόμος διὰ τὸ δυσκατόρθωτον οὔτε ἐδικαίου, καὶ ὑπὸ κατάραν ἐποίει, ἤλθεν ἡ χάρις, ῥαδίαν ὁδὸν δεικνύουσα, τὴν πίστιν, δ' ἧς δικαιούμενοι εὐλογούμεθα. Ἰδοὺ τοίνυν ἀποδέδεικται, ὅτι οὐ μόνον πρὸ τοῦ νόμου πηλόγει καὶ ἐδικαίου ἡ πίστις, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ μετὰ τὸν νόμον.

- 13 Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάραν· (γέγραπται γάρ· «Ἐπικατάρματος πᾶς ὁ κρεμᾶμενος ἐπὶ ξύλου (α).»)
- 14 ἵνα εἰς τὰ ἔθνη ἡ εὐλογία τοῦ Ἀβραάμ· γένηται ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἵνα τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πνεύματος λάβωμεν διὰ τῆς πίστεως.

Ἀντίθεσιν ὑπαντῶσαν λύει. Ὁ Ἀβραάμ, εἴποι τις ἂν, διὰ τοῦτο ἐδικαιώθη ἐκ πίστεως, ὅτι, πρὸ τοῦ νόμου ὢν, οὐκ ἦν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ νόμου. Πειθόμεθα οὖν, ὅτι ἡπίστis δικαιοῖ, ἀλλὰ τοὺς μὴ γενομένους ὑπὸ τὸν νόμον, ὥσπερ καὶ τὸν Ἀβραάμ· ἡμᾶς δὲ ἦδη ὑπὸ τὸν νόμον γενομένους, εἴπερ αὐτὸν ἀπολίπωμεν, καὶ τῇ πίστει μόνῃ ἀρκεσθῶμεν, τίς λυτρώσεται ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, διὰ τὸ γεγράφθαι· Ἐπικατάρματοι οἱ μὴ ἐμμένοντες τῷ νόμῳ; Τοῦτο οὖν ἐπιλύει, δεικνύς, τὸν Χριστὸν ἡμᾶς λελυτρώσθαι ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου τῇ ἰδίᾳ κατάρᾳ. Καλῶς δὲ τὸ, ἐξηγόρασε· δοὺς γὰρ τιμὴν τὸ αὐτὸς γενέσθαι κατάραν, ἐξηγόρασεν ἡμᾶς ἀπὸ τῆς κατάρας τοῦ νόμου. Ὁρα γάρ· Ἡμεῖς ὑπὸ κατάραν, μὴ δυνάμενοι πληρῶσαι τὸν νόμον· ὁ Χριστὸς οὐκ ἦν ὑπὸ ταύτην· πεπληρώκει γὰρ αὐτόν· καὶ ὁμῶς κατεδέξατο κατάραν, ἣν οὐκ ὤφειλε, τὴν ἀπὸ τοῦ κρεμασθῆναι ἐπὶ ξύλου, ἵνα τὴν καθ' ἡμῶν λύσῃ κατάραν, τὴν ἀπὸ τοῦ μὴ πληροῦν τὸν νόμον ἡμῖν ἐπικειμένην, αὐτὸς μὴ ὑποκεί-

(1) Ἰδ. Ρομ. Α', 17.

(α) Δευτ. ΚΑ', 23.

μενος ταύτη· ὥσπερ εἴ τις τοὺς καταδικασθέντας ἀποθάνειν λυτρώσεται, αὐτὸς αἰρούμενος τὸν ὑπὲρ αὐτῶν θάνατον. *Ἰνα εἰς τὰ ἔθνη ἡ εὐλογία τοῦ Ἀβραάμ γένηται.*] Γέγονέ, φησιν, ἐπικατάρατος βουληθεὶς ὁ Χριστὸς, ἵνα εἰς τὰ ἔθνη, τουτέστιν, εἰς τοὺς μὴ ἔχοντες τοῦ νόμου, τὰ τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Ἀβραάμ γένηται· γένηται δὲ δι' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. Πῶς δὲ δι' αὐτοῦ; Ἐπειδὴ τῷ σπέρματι τοῦ Ἀβραάμ δέδονται αἱ ἐπαγγελίαι, σπέρμα δὲ αὐτοῦ ὁ Χριστός. Ὁ Χριστὸς οὖν, καθὼς ἐστι καὶ νοεῖται ἄνθρωπος, κληρονομήσας τὰς ἐπαγγελίας, τῷ λοιπῷ τῶν ἀνθρώπων γένει ταύτας ἐδώρησατο, πιστεύοντι εἰς αὐτὸν (1). *Ἰνα τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πνεύματος λάβωμεν διὰ πίστεως.*] Ἰνα τῷ τρόπῳ τούτῳ, φησί, τὸ πνεῦμα λάβωμεν. Καὶ γὰρ ἡ μὲν κατάρα ἐλύθη τῷ σταυρῷ· διὰ δὲ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, δικαιοσύνη γεγένηται· ἐκ δὲ δικαιοσύνης, ἐπισπασμὸς τοῦ παρακλήτου πνεύματος. Καὶ γὰρ καὶ τὸ πνεῦμα ἐν ἐπαγγελίᾳ ἦν· ὁ γὰρ εἰπὼν, ὅτι *Ἐν σοὶ ἐνευλογηθήσονται τὰ ἔθνη*, τῇ τοῦ πνεύματος ἐπιφοιτήσει τὴν εὐλογίαν ἐπηγγείλατο (2).

(1) «Ὁ νόμος πάντα κελεύει πληροῦσθαι τὰ ἐν αὐτῷ διηγορευμένα· τοὺς δὲ τὸ τυχόν παραβαίνοντας, ἀρκῖ· ὑποβάλλει. Μηδενὸς δὲ πάντα φυλάττει δινηθέντος, καὶ πάντων ὑπὸ τὴν ἀρὰν τοῦ νόμου γεγεννημένων, ὁ Χριστὸς ἡμᾶς ταύτης ἡλευθέρωσεν. Ἀναμάρτητος γὰρ ὢν, τὸν ἐσάρατον κατὰ τὸν νόμον κατεδέξατο θάνατον, καὶ τὴν ἐπηγγελμένην τῷ Ἀβραάμ εὐλογίαν πᾶσιν ἐδώρησατο.» Σχόλιον ἀρχαῖον.

(2) «Διὰ τοῦτό, φησιν, γυμνάσθαι τὰ ἔθνη, ἵνα καὶ τὸ Πνεῦμα λάβωσι διὰ τῆς πίστεως. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἦν δεῖξασθαι τὸ Πνεῦμα τοῦ· ἐπὶ ὑπὸ κατάραν ὄντας, εὐλογούντων, λυθείσης τῆς κατάρας ὑπὸ Χριστοῦ· καὶ τότε, διὰ τῆς πίστεως δικαιωθέντες, δέχονται τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πνεύματος. Ἄ γὰρ ἐπηγγείλατο ὁ θεὸς τῷ Ἀβραάμ, πνευματικὰ νοεῖ εἶναι ὁ Παῦλος· ἃ ὁμολογῶ νῦν ἡμῖν ἐδόθησαν, ἢ τι εὐλογία καὶ ἄλλα.» Θεοφύλακτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

“Οτι οὐκ ἐκ νόμου, ἀλλ’ ἐξ ἐπαγγελίας τὰ ἀγαθὰ· ὁ δὲ νόμος, παρασκευαστῆς δι’ ἐλέγχου.

- 15 Ἀδελφοί, κατὰ ἄνθρωπον λέγω· ὅμως ἀνθρώπου κεκυρωμένην διαθήκην οὐδεὶς ἀθετεῖ ἢ ἐπιδιατάσσεται. Τῷ δὲ Ἀβραάμ ἐρρήθησαν αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ. Οὐ λέγει· Καὶ τοῖς σπέρμασιν, ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλ’ ὡς ἐφ’ ἑνός· Καὶ τῷ σπέρματί σου· ὃς ἐστι Χριστός. Τοῦτο δὲ λέγω· διαθήκην προκεκυρωμένην ὑπὸ τοῦ θεοῦ εἰς Χριστὸν, ὁ μετὰ ἑτῆ τετρακόσια καὶ τριάκοντα γεγονώς νόμος οὐκ ἄκυροί, εἰς τὸ καταργῆσαι τὴν ἐπαγγελίαν. Εἰ γὰρ ἐκ νόμου ἡ κληρονομία, οὐκέτι ἐξ ἐπαγγελίας· τῷ δὲ Ἀβραάμ δι’ ἐπαγγελίας κεχάρισται ὁ θεός.

Ἐπειδὴ ἕκ τε τῶν παρ’ αὐτοῖς σημείων, καὶ ἐκ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοιτήσεως, καὶ ἐκ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐξ ὧν ἐσώθη ὁ Ἀβραάμ, ἔδειξε τὴν πίστιν σώζειν, καὶ οὐ τὸν νόμον, νῦν ἀπὸ ἀνθρωπίνου παραδείγματος αὐτοὺς πείσαι ζητεῖ· τὸ γὰρ, κατὰ ἄνθρωπον, ἀντὶ τοῦ, κατὰ ἀνθρώπινον λόγον καὶ παράδειγμα (1). Καλῶς δὲ ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλεῖ νῦν, ἀνωτέρω ἀνοήτους καλέσας· δεῖ γὰρ, ποτὲ μὲν ἐπιστῦφειν, ποτὲ δὲ γλυκαίνειν. Ἀνθρώπου κεκυρωμένην διαθήκην.] Ὁρα, τί θέλει κατασκευάσαι διὰ τοῦ ὑποδείγματος τῆς διαθήκης. Ἐπηγγέλματο, φησιν, ὁ θεὸς τῷ Ἀβραάμ, διὰ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ εὐλογηθήσεσθαι τὰ ἔθνη· σπέρμα δὲ τοῦ Ἀβραάμ κατὰ σάρκα ἐστὶν ὁ Χριστός. Εἴτα, ἀνθρώπου μὲν διαθήκην οὐδεὶς

(1) « Ἀνθρώπινον ὑπόδειγμα μέλλω ὑμῖν παραγαγεῖν. » Θεοφύλακτος. « Ἀντὶ τοῦ, Ἀνθρωπίνως πράγμασι κέχρημαι. » Θεοδώρητος.

ἀθετεῖ, τοῦ θεοῦ δὲ ἀκυροῦται ἡ διαθήκη, καὶ ταῦτα πολὺν χρόνον κρατήσασα, μετὰ τετρακόσια τριάκοντα ἔτη; Εἰ γὰρ ἐπηγγελάτο μὲν ἐκείνη, εὐλογεῖν διὰ τοῦ Χριστοῦ, ὁ δὲ νόμος ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ εὐλογεῖ, ἄρα ἀκυροῦται ἡ διαθήκη τοῦ θεοῦ, ἡ πρὸς Ἀβραάμ. Καλῶς δὲ, *κεκυρωμένην*, φησὶν ὁρκω γὰρ ἐκεκύρωτο. — Ἀκριβῶς δὲ τὸ, *κεκυρωμένην*, φησὶν ἡ γὰρ ἄκυρος, καὶ μετατίθεται, ὥσπερ ὁ νόμος αὐτὸς εἰς τὸ εὐαγγέλιον. — Ἡ ἐπιδιατάσσεται.] Τουτέστι, προστίθουσιν. Ἐρρήθησαν.] Οἷον, ἐπηγγέλθησαν. Τοῦτο δὲ λέγω διαθήκην προκεκυρωμένην.] Σαφηνεῖας χάριν ἐπαναλαμβάνει τὸν λόγον. ὑπὸ τοῦ θεοῦ εἰς Χριστόν.] Εἰς Χριστὸν γὰρ ἦν ἡ ἐπαγγελία· εἶπε γὰρ, διὰ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ εὐλογηθήσονται τὰ ἔθνη· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, ἐν σοί· σπέρμα δὲ τοῦ Ἀβραάμ κατὰ σάρκα, ὁ Χριστός. Ὁ μετὰ ἔτη τετρακόσια καὶ τριάκοντα.] Οἱ τετρακόσιοι τριάκοντα χρόνοι συνάγονται οὕτως. Ἀπὸ τοῦ οὗ ἔτους Ἀβραάμ (α), ἕως τοῦ ρ', καθ' ὃ ἐγέννησε τὸν Ἰσαὰκ (β), ψηφίζεται ἑτηκέ. Ἰσαὰκ ἔτη ξ', ὅτε ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ (γ). Ἰακώβ ἔτη ιε', ὅτε ἐγέννησε τὸν Ἰωσήφ. Ἰωσήφ ἔτη ρι' (δ). Ἐν Αἰγύπτῳ ἔτη ρμδ'. Ὁμοῦ ἔτη υλδ'. (ι). Εἰ γὰρ ἐκ νόμου ἢ κληρονομία.] Αὐτὸς αὐτὸ ἡρμήνευσεν. Εἰ γὰρ διὰ τοῦ νόμου γεγένηται ἡ εὐλογία, καὶ μὴ διὰ Χριστοῦ, ἡκύνεωται καὶ ἐσθίεται ἡ ἐπαγγελία καὶ ἡ διαθήκη τοῦ θεοῦ.

(α) Γενεσ. ΙΒ', 4. (β) Γενεσ. ΚΑ', 5. (γ) Γενεσ. ΚΕ', 26.

(δ) Γένεσ. Ν', 22. 26.

(1) Θεοφυλάκτου ἑρμηνεία εἰς τὸ ἀπὸ τοῦ σίχου ιε' «Ὅμως ἀνθρώπου κεκυρωμένην διαθήκην» ἕως τοῦ τίχου ιε' «εἰς τὸ καταργῆσαι τὴν ἐπαγγελίαν.» Τοῦτο βούλεται δεῖξαι, ὅτι ἡ πίστις διαθήκη ἐστὶν ἀρχαιοτέρα τοῦ νόμου, καὶ ὅτι οὐκ ἂν δίκαιον εἴη προτιμηθῆναι αὐτῆς τὴν νέαν διὰ καὶ τὸ ὑπόδειγμα τίθειεν. Ἐάν γὰρ ἀνθρώπος, φησί, διαθήκη, μὴ τοι μὲν τις μετὰ ταῦτα ἰλθὼν ἀατρέψαι ἢ ἐπιδιατάξασθαι, τουτέστι, προσθέσθαι τι; Οὐκοῦν μᾶλλον ἐπὶ τοῦ θεοῦ. Καὶ γὰρ ὁ θεὸς διαθήκην ἐποίησε πρὸς τὸν Ἀβραάμ, ἵνα ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ εὐλογηθῶσι τὰ ἔθνη· τὸ δὲ σπέρμα αὐτοῦ, ὁ Χριστός. Οὐ γὰρ εἶπε, τοῖς σπέρμασιν, ἵνα μὴ νομίσης τοὺς ἀπ' αὐτοῦ καταγομένους· Ἰουδαίους καὶ Ἰσραηλίτας· ἀλλὰ, τῷ σπέρματι, ἐνικῶς· ὑπέρ ἐστιν, ὡς εἴρηται, ὁ Χριστός. Πῶς οὖν ταύτην τὴν διαθήκην καὶ συμφωνίαν καὶ ἐπαγγελίαν δύναται ἀκυρῶσαι ὁ νόμος, ἵνα μὴ ἐν τῷ Χριστῷ εὐλογηθῶσι τὰ ἔθνη, ἀλλ' ἐν ταῖς νομικαῖς ἐντολαῖς; Τοῦτο γὰρ οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ καταργεῖσθαι τὴν ἐπαγγελίαν· ὅπερ ἄτεκον.

Δι' ἐπαγγελίας κεχάρισται ὁ θεός.] Τὴν εὐλογίαν, φησί, δι' ἐπαγγελίας κεχάρισται ὁ θεὸς τῷ Ἀβραάμ, καὶ οὐ διὰ νόμου. Ὁ νόμος ἐδόθη μετὰ ἔτη τετρακόσια καὶ τριάκοντα. Εἰ τοίνυν ὁ νόμος χαρίζεται τὰς εὐλογίας καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὴν δικαιοσύνην, ἡ ἐπαγγελία καὶ ἡ διαθήκη τοῦ θεοῦ, ἡ πρὸς Ἀβραάμ, ἄκυρος ἐστίν (1)

19 *Τί οὖν ὁ νόμος; Τῶν παραβάσεων χάριν προσετέθη, (ἄχρις οὗ ἔλθῃ τὸ σπέρμα, ᾧ ἐπήγγελται,) δια-*
20 *ταγείς δι' ἁγγέλων, ἐν χειρὶ μεσίτου. Ὁ δὲ μεσίτης, ἐνὸς οὐκ ἐστίν· ὁ δὲ θεός, εἷς ἐστίν.*

Τί οὖν ὁ νόμος;] Ἐπειδὴ τὴν πίστιν ἐπῆρε, καὶ πρεσβυτέρων ἐδειξεν, ἀνέκυπτεν ἀντίθεσις· τί οὖν ὁ νόμος ἐδόθη, εἰ σῶσαι οὐκ ἰσχύει (2); *Τῶν παραβάσεων χάριν προσετέθη.]* Οὐκ εἰκὴ ἐδόθη, φησὶν, ἀλλ' ἵνα μὴ παραβαίνηται τὸ δοκοῦν τῷ θεῷ, ἵνα καὶ ὀλίγας πλημμελείας κωλύῃ (3). Καλῶς δὲ τὸ, *προσετέθη*, ἵνα δείξῃ τὸν νόμον μὴ ὄντα πρωτότυπον, ὥςπερ αἱ ἐπαγγελίαι εἰσιν, ἀλλ' ἐξ ἐπιγενομένου τινὸς δοθέντα (4). *Ἀχρις οὗ ἔλθῃ τὸ σπέρμα, ᾧ ἐπήγγελται.]* Ἀλλ' οὐκ εἰς ἀπέραντον, φησὶν, ὁ νόμος ἐδόθη· ἀλλ' ἄχρις οὗ ἔλθῃ ὁ Χριστὸς, ᾧ ἐπήγγελται τὸ εὐλογεῖσθαι ἐν αὐτῷ πάντα τὰ ἔθνη. Εἰ τοίνυν μέχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας δέδοται, τί περαιτέρω ἔλκεις αὐτόν; *Διαταγείς δι' ἁγγέλων, ἐν χειρὶ μεσίτου.]* Ἐδόθη δὲ ὁ νόμος, διαταγείς, τουτέστι, διακονηθείς καὶ ἐπιταγείς διὰ μέσων ἁγγέλων, ἢ τῶν ἱερέων, ἢ ὄντως ἁγγέλων. Καὶ

(1) « Εἰ ὁ νόμος χαρίζεται τὰς εὐλογίας, καὶ ζωὴς καὶ δικαιοσύνης κληρονόμους ποιεῖ, λοιπὸν ἡ ἐπαγγελία ἐκείνη, ἡ πρὸς τὸν Ἀβραάμ, ἄκυρος ἐστὶ καὶ ἐκδίδεται. Ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον· μεταγενέστερος γὰρ ὢν ὁ νόμος, πῶς ἀκυρώσει τὴν προτέραν διθήκην; » Θεοφύλακτος.

(2) « Εἰ ἡ πίστις πρεσβυτέρα ἦν, καὶ τὰς εὐλογίας αὕτη εἰδίδου; » Θεοφύλακτος.

(3) « Ὅτι οὐκ εἰκὴ, ἀλλὰ τῶν παραβάσεων χάριν, ἵνα ἀντὶ χαλινουῖ αἴη τοῖς Ἰουδαίοις, κωλύων παραβαίνειν τινὰς γαρ τῶν ἐντολῶν, εἰ μὴ καὶ πάσας. » Θεοφύλακτος.

(4) « Ἴνα δείξῃ τὸν νόμον μὴ προηγουμένως δοθέντα, ὥςπερ αἱ ἐπαγγελίαι· ἀλλ' οὖν παρατιθέντα διὰ τὰς πολλὰς παραβάσεις, ἵνα καὶ ὀλίγας κωλύῃ. » Θεοφύλακτος.

γὰρ καὶ πρὸς τὰς σάλπιγγας ἐκείνας, καὶ τὰς βροντὰς, καὶ τὰ δειγμάτα, ἄγγελοι διηκόνουν (Ι). Ἐν χειρὶ δὲ μεσίτου ἐδόθη, τουτέστι, τοῦ Χριστοῦ. Θέλει γὰρ δεῖξαι καὶ τὸν νόμον ὑπὸ Χριστοῦ δεδομένον, ἵνα καὶ τοῦ ἀνελεῖν αὐτὸν κύριος γένηται· ὁ γὰρ δεδοκώς, καὶ ἀνελεῖν ἐξουσίαν ἔχει. Μεσίτην δὲ τὸν Χριστὸν καλεῖ, διὰ τὸ μεσιτεῦσαι τῷ πατρὶ καὶ τοῖς ἀνθρώποις, οἷον πρὸς φιλίαν, καὶ ἀποκαταλλάξαι ἡμᾶς πρὸς τὸν Θεόν, ἐκπεπολιεμένους. — Μεσίτην ἐνταῦθα τὸν Χριστὸν φησι, δεικνύς, ὅτι προῖν, καὶ τὸν νόμον αὐτὸς ἔδωκε (Χρυσόστομος). — Ὁ δὲ μεσίτης ἐνὸς οὐκ ἔστιν· ὁ δὲ θεὸς εἷς ἐστιν.] Ὁ μεσίτης, φησί, δύο τινῶν γίνεται μεσίτης. Τίνων οὖν μεσίτης ὁ Χριστός; Θεοῦ δηλονότι καὶ ἀνθρώπων. Ἐμεσίτευσεν γὰρ ἀμφοτέροις, εἰρήνην ποιήσας, καὶ τὸν πόλεμον λύσας, ὃς ἦν τοῖς ἀνθρώποις πρὸς Θεόν. Ἀφ' οὗ γὰρ ἦνωσεν ἑαυτῷ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἐκ τοτε τὴν εἰρήνην ἐποίησε, τῇ θείᾳ φύσει τὴν ἐχθρὰν διὰ τῆς ἁμαρτίας σάρκα παραδόξως ἀνακεράσας. Ὡστε, ἐπεὶ μεσίτης καὶ διαλλακτὴς αὐτός ἐστιν, εὐδὴλον, ὡς αὐτὸς σώζει, καὶ οὐχ ὁ νόμος. — Δέγει τοίνυν, ὅτι Μωσῆς μὲν ἔμεσίτευσεν πρὸς τὴν δόσιν τοῦ νόμου, ἀλλ' ἐνὶ μόνον ἔμεσίτευσεν ἔθνεϊ· δεῖ δὲ τὸν ὡς ἀληθῶς μέλλοντα μεσιτεῦειν πρὸς τὸν τῶν ἀπάντων τῶν ἐθνῶν ἕνα Θεόν, οὐχ ὑπὲρ ἐνὸς ἔθνους, ἀλλ' ὑπὲρ πάντων κοινῇ τὴν μεσιτείαν ποιήσασθαι· ἐπειδὴ καὶ πάντων τῶν ἐθνῶν εἷς ἐστὶ Θεός. Εἴη δ' ἂν οὗτος, οὐ ψιλὸς ἄνθρωπος, οἷος ὁ Μωσῆς, ἀλλὰ Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, Θεός τε ὢν ἀληθῶς ὁ αὐτὸς ἅμα καὶ ἄνθρωπος ἀληθῶς, καὶ τῇ συγγενείᾳ τῇ πρὸς ἐκάτερον, εἰς ἓν συνάγων ἐν ἑαυτῷ τὰ ἐκάτερα. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρα ἓν (α). Ὁ δὲ μεσίτης ἐνὸς οὐκ ἔστιν· οὐ γὰρ ἐνὸς γέγονε μεσίτης, ἀλλὰ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· εἰ δὲ αὐτὸς ἔμεσίτευσέ, φησιν, αὐτὸς καὶ σώσει. Ὁ δὲ θεὸς εἷς ἐστιν.

(1) Ἐξ. δ. ΙΘ', Δευτ. ΑΓ' 2. Πραξ. Ζ', 38. 53. Ἐβρ. Β', 2.

(α) Ἐφεσ. Β', 14.

Εἰ οὖν τὸν μεσίτην ἀνάγκη πᾶσα δύο τινῶν, ἢ καὶ πλείονων, πρὸς ἑαυτοὺς διαφορομένων, εἶναι μεσίτην, ὁ δὲ θεὸς εἰς ἑστίν, εὐδῆλον, ὅτι τῷ θεῷ καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐμεσίτευσεν, καὶ ἀποκατήλλαξεν ἡμᾶς πρὸς αὐτόν. Εἰ οὖν ὁ Χριστὸς ἡμᾶς, καὶ οὐχ ὁ νόμος, ἀποκατήλλαξεν, εὐδῆλον, ὡς ὁ Χριστὸς καὶ ἡ εἰς αὐτὸν πίστις σώζει, καὶ οὐχ ὁ νόμος (Γενναδίου).

- 21 Ὁ οὖν νόμος κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ θεοῦ;
 Μὴ γένοιτο! Εἰ γὰρ ἐδόθη νόμος, ὁ δυνάμενος ζωοποιῆσαι, ὥντως ἂν ἐκ νόμου ἦν ἡ δικαιοσύνη. Ἀλλὰ συνέκλεισεν ἡ γραφὴ τὰ πάντα ὑπὸ ἁμαρτίαν, ἵνα ἡ ἐπαγγελία ἐκ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ δοθῇ τοῖς πιστεύουσιν.

Εἰ γὰρ αἱ μὲν ἐπαγγελίαι εὐλόγουν, ὁ δὲ νόμος (1) ἐπικαταράτους ποιεῖ, ἄρα ὁ νόμος κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ θεοῦ ἐδόθη, τουτέστιν, εἰς τὸ ἐμποδίσαι αὐταῖς τοῦ εὐλογῆσαι. Ταύτην οὖν λύει τὴν ἀντίθεσιν τοῖς τε ἐξῆς, καὶ τῇ ἀπαγορεύσει· Μὴ γένοιτο! — ΑΛΛΩΣ. Ὁ οὖν νόμος κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ θεοῦ; Ἀντίθεσιν λύει. Ἐρπασε γὰρ, φαῖεν ἄν τινες, ὁ νόμος τὸ δικαίωμα τῶν ἐπαγγελιῶν, καὶ γέγονε κατ' αὐτῶν. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο! Εἰ μὲν γὰρ ἡδύνατο ζωοποιεῖν καὶ δικαιοῦν τοὺς ἀνθρώπους, εἰκότως ἂν τις ἐνόμιζε κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν ἐκτεθεῖσθαι, καὶ τὸ ἐκείνων δικαίωμα ὑφαρπάσαι, ἅτε αὐτὸν ἰσχύοντα δικαιοῦσαι. Ἐπεὶ δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἰσχύει ποιῆσαι, οὔτε ζωοποιῆσαι, οὔτε δικαιοῦσαι τοὺς ἀνθρώπους, δῆλον ὅτι οὐκ ἐδόθη κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν· αὐταὶ γὰρ τὸ οἰκτεῖον ἐπιδείξουσι δικαίωμα, σώζουσαι καὶ δικαιοῦσαι τὸν ἐκ πίστεως. Καὶ ὅρα σοφίαν! Ὅπερ ἂν τις ἕτερος εἰς διαβολὴν τοῦ νόμου προσήνεγκεν, ὅτι οὐ ζωοποιεῖ, οὐδὲ δικαιοῖ, τοῦτο αὐτὸς εἰς ἀπυλογίαν ἐγκλήματος καὶ εἰς ἐγκώμιον συνεστήσατο. Διὰ τοῦτο γὰρ,

(1) — ὁ δὲ νόμος κατὰρξιν εἰσάγει, πρόδῃλον ὅτι, ἐὰν παραδεξώμεθα αὐτόν, ὡς τὸ κύριον ἔχοντα, λύει τὰς ἐπαγγελίας τοῦ θεοῦ, τὰς τὴν εὐλογίαν διδούσας, ἀλλὰ μὴ γένοιτο! » Θεοφύλακτος.

φησιν, ὁ νόμος οὐ γέγονε κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν· ὅτι μὴδὲ σώ-
ζειν, μὴδὲ δικαιοῦν ἴσχυεν. Οὐ μόνον δὲ οὐ γέγονε κατ' αὐτῶν,
ἀλλὰ γε τρόπον τινὰ καὶ συνήργησε καὶ ὑπηρετήσατο αὐταῖς.
Δι' ὧν γὰρ οὐκ ἔσωζεν οὐδὲ ἐδικαίου, ἐπὶ τὴν πίστιν κατα-
φυγεῖν προετρέψατο· δι' ὧν δὲ ἐπὶ τὴν πίστιν συνήλασε, τὰς
ἐπαγγελίας τελειωθῆναι συγκατεργάσατο (Φωτίου).—*Εἰ*
γὰρ ἐδόθη νόμος, ὁ δυνάμενος ζωοποιῆσαι.] Εἰ μὲν γάρ,
φησιν, ὁ νόμος εἶχεν ἰσχὺν τοῦ σώζειν, οὐδὲ χρεῖα ἦν τῆς πί-
στεως· ἀλλὰ διὰ τοῦτο οὐκ ἔσχευε ζωοποιῆσαι, ἵνα ἡ πίστις
χώραν λάβῃ, πλὴν ὅτι προεκάθαιρε καὶ προωδήγει παιδαγωγοῦ
δίκην, καὶ χωρητικούς ἡμᾶς ἀπετέλει καὶ δεκτικούς τῆς πί-
στεως. Πῶς οὖν κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ θεοῦ ὁ προσδοπιῶν
ταῖς ἐπαγγελίαις; Οὐ τοίνυν ἐνδεχόμενον οὐδὲ εὐλογον, ἐπ'
ἀναιρέσει τῶν εὐλογιῶν δεδόσθαι φᾶναι τὸν νόμον. **Οὕτως ἂν*
ἐκ νόμου ἦν ἡ δικαιοσύνη.] Νῦν δέ, φησιν, αὐτὸς οὐκ ἔσχευεν,
ἵνα ἡ πίστις ἰσχύσῃ (1). *Ἀλλὰ συνέκλεισεν ἡ Γραφή τὰ πάν-*
τα ὑπὸ ἁμαρτιᾶν.] *Συνέκλεισε,* τουτέστι, συγκελισθῆναι
συνεχώρησε, καὶ οἷον ἀποστενωθῆναι τοὺς πάντας εἰς ἁμαρτίαν·
ὁ θεὸς διὰ τῶν οἰκείων διαφόρων λόγων καὶ διοικήσεων· αὐ-
ταὶ γὰρ ἡ γραφή· ἵνα χώραν λάβῃ ἡ διὰ Χριστοῦ πίστις. Καὶ
γὰρ τέως ὁ νόμος παραβαινόμενος, ἐδίδαξε τοὺς ἀνθρώπους,
ὅτι ἁμαρτωλοὶ εἰσιν. Ἀλλὰ διδάζας, οὐκ ἠλευθέρωσε τῆς ἁμαρ-
τίας· ὥς λοιπὸν τοὺς ἀνθρώπους φανείσῃ τῇ πίστει ἀσμένως
προσελθεῖν, τῇ ἐθέλειν ῥυθῆναι τῶν ἁμαρτιῶν. Τοῦτο δὲ
ὅλον γέγονέ, φησιν, ἵνα αἱ πρὸς Ἀβραάμ ἐπαγγελίαι, τὸ, Εὐ-
λογηθήσονται τὰ ἔθνη διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, δυθῶσι
τοῖς παραδεχομένοις αὐτήν.—*Ἀλλὰ συνέκλεισεν ἡ γραφή.*] Ὁ νόμος, φησὶν, οἶονεὶ περιέλαβε καὶ περιέκλεισε πάντας εἰς

(1) «Τότε, φησὶν, ὁ νόμος ἐπικρατέστερος ἂν ἦν τῆς πίστεως, καὶ εὐλόγει, καὶ ἐδικαίου τὸν ἀνθρώπον, εἰ ζωοποιεῖται ἡ δύναμις καὶ σώται νῦν δὲ μᾶλλον ἀπο-
κτινύει, καθ' ὃ οὐ δύναται ἁμαρτιῶν ἠλευθερῶσαι. Πῶς οὖν ἐπικρατῇ τῆς πί-
στεως, τῆς δυναμένης ζωοποιεῖν διὰ τοῦ ἐκπίστιμκτος, καὶ εὐλογώσης, καὶ δι-
καίουσης;» Θεοφύλακτος.

ἀμαρτίαν, ἥτοι ἀμαρτωλοὺς ἀπέδειξε. Πῶς; Εἶπε γάρ· Ἐπικα-
τάρατος πᾶς, ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις, τοῦ
ποιῆσαι αὐτά· τοῦτο δὲ ἀδύνατον· οὐ μόνον γὰρ οὐχὶ πάντες
ἐποίησαν ἅπαντα, ἀλλ' οὐδὲ ἔνιοι αὐτῶν ἅπαντα· ἀλλὰ μόλις
οἱ ἐπιφανέστεροι αὐτῶν τὰ πλείονα. Ὡστε τῷ μὴ πάντα ποιῆ-
σαι, κάκεινοι ὑπὸ κατάραν καὶ ἀμαρτίαν ἦσαν. Ἄπαντες ἄρα
συγκεκλησμένοι ἐτύγγανον εἰς τὴν ἀμαρτίαν· διὸ ἐκμόνης πί-
στεως δύνανται τυχεῖν τῆς ἐπαγγελίας· ἐκ γὰρ τοῦ νόμου,
μᾶλλον καὶ εἰς ἀμαρτίαν συνελαθέντες ἀπεδείχθησαν ἅπαντες.—
Διήλεγξεν ἡ θεία γραφή καὶ τοὺς πρὸ νόμου, καὶ τοὺς ἐν νόμῳ,
τοὺς μὲν, τὸν τῆς φύσεως, τοὺς δὲ, τὸν Μωσαϊκὸν παραβεβηκότας
νόμον. Ἀλεξιφάρμακον δὲ καὶ τούτοις κάκεινοις τὴν ἐπηγγελ-
μένην διὰ τῆς πίστεως προσενήνοχε σωτηρίαν. Πάλιν γὰρ τὸ,
συνέκλεισεν, ἀντὶ τοῦ, ἤλεγξε, τέθεικε (Θεοδωρήτου).

- 23 Πρὸ τοῦ δὲ ἐλθεῖν τὴν πίστιν, ὑπὸ νόμον ἐφρουρού-
μεθα, συγκεκλησμένοι εἰς τὴν μέλλουσαν πίστιν
24 ἀποκαλυφθῆναι. Ὡστε ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν
γέγονεν εἰς Χριστὸν, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶμεν.
25 Ἐλθούσης δὲ τῆς πίστεως, οὐκέτι ὑπὸ παιδαγωγὸν
26 ἐσμέν. Πάντες γὰρ υἱοὶ θεοῦ ἐστὲ διὰ τῆς πίστεως
ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Πρὸ τοῦ δὲ ἐλθεῖν τὴν πίστιν, ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα.]
Καὶ γὰρ οὐ τὴν τυχοῦσαν ἀσφάλειαν παρείχε τοῖς ὑπ' αὐτὸν
οὔσι καὶ φρουρούμενοις, τῷ τῶν πλειόνων ἀπειργεῖν ἀμαρτη-
μάτων. Συγκεκλησμένοι.] Φυλαττόμενοι πρὸς τὴν μέλ-
λουσαν πίστιν. Πῶς; Ὁ γὰρ νόμος, ἐλέγχων ἡμῶν τὰς
ἀμαρτίας, ῥύσασθαι δὲ οὐκ ἰσχύων, οὐδὲν ἕτερον ἐποίει, ἢ
προθυμότερους εἰς τὸ φανεῖσθαι τῇ πίστει προσδραμεῖν, ἵνα ῥυ-
σθῶμεν τῶν ἀμαρτιῶν. Εἰς τὴν μέλλουσαν πίστιν ἀποκαλυ-
φθῆναι.] Ἐδήλωσεν, ὅτι ἀνωθεν ἢ εἰς Χριστὸν πίστις πρού-
ριστο, ἀλλὰ νῦν γέγονε τοῖς ἀνθρώποις καταρανήs, ὅτε καὶ ἡ
ἐνανθρώπησις. Ὡστε ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν.] Προσδο-

ποιῶν δηλαδή τῇ εἰς Χριστὸν πίστει, διὰ τοῦ γνωρίζειν μὲν ἡμῖν τὰ ἁμαρτήματα, κατεπιθύμους δὲ ποιεῖν, φανεῖται τῇ πίστει προσδραμεῖν καὶ τῇ ἀφ᾽ ἑσέ. Ὡστε οὐκ ἐναντίος ὁ νόμος τῇ πίστει· οὐδὲ γὰρ ὁ παιδαγωγὸς τῷ διδασκάλῳ· ἀλλὰ τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ βούλεται, καὶ προδιδάσκει ποσῶς τὰ μαθήματα. *Γέγορον εἰς Χριστόν.*] Ὡς περ γὰρ ὁ παιδαγωγὸς προδιδάσκει τοὺς παῖδας, ἵνα, εἰς διδασκάλους φοιτήσαντες, εὐμαθέστεροι ἔσωνται καὶ τὰ ὑπ' ἐκείνοις δεῖξασθαι, οὕτω καὶ ὁ νόμος, προδείξας ἡμῖν αὐτὸ τὸ εἰδέναι, ὅτι ἁμαρτάνομεν, οὐδὲν ἕτερον ἢ ἐτοιμοτέρους ἐποίει, φανέντι τῷ Χριστῷ προσδραμεῖν, τῷ ποθεῖν ἀπαλλαγὴν τῶν ἁμαρτιῶν, τῶν διὰ τοῦ νόμου γενομένων ἡμῖν καταφανῶν. Κάλλιστα οὖν αὐτῷ εἴρηται τὸ τοῦ παιδαγωγοῦ παράδειγμα. *Ἴνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶμεν.*] Ἐλέγχων γὰρ τὰς ἁμαρτίας, καὶ μὴ ἰσχύων δικαιῶσαι, τῷ Χριστῷ ἡμᾶς παρέπεμπε, τῷ τὴν ἄρεσιν διδόντι, καὶ δικαιῶντι ἐκ πίστεως, τῆς εἰς αὐτόν. *Ἐλθούσης δὲ τῆς πίστεως.*] Τῆς τὴν τελειότητα καὶ τὴν υἰοθεσίαν δωρουμένης. *Οὐκέτι ὑπὸ παιδαγωγὸν ἐσμέν.*] Νηπίους μὲν γὰρ ὄντας, ἔδει ὑπὸ παιδαγωγὸν τελεῖν, οὐ μὴν δὲ καὶ τελείους γενομένους· τελειότητος γὰρ ἀπόδειξις, τὸ μηκέτι εἶναι ὑπὸ παιδαγωγόν. Ὅτι δὲ τέλειοι ἄνδρες ἐσμέν ἐκ πίστεως, δῆλον ἐξ οὗ καὶ υἱοὶ θεοῦ ἐσμέν διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἥτοι, διὰ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πίστεως· οὕτω γὰρ ἡ σύνταξις. Πάντως δὲ ὁ ἀξιωθεὶς υἱὸς θεοῦ γενέσθαι, οὐκ ἀτελής, οὐδὲ νήπιος. Ὡστε γελοῖον τὸ ἄνδρας γενομένους, τῷ παιδαγωγῷ νόμῳ ὑποτάσσασθαι· ὥς περ καὶ τὸ, ἡμέρας φανείσης, μὴ τὸν ἥλιον ὄραν, ἀλλὰ τὸν λύχον. Ὅρα δὲ, πῶς ἀνωτέρω μὲν ἔδειξε τὴν πίστιν υἱοὺς Ἀβραάμ ποιῶσαν, νῦν δὲ, υἱοὺς τοῦ θεοῦ. Οὕτω μεγάλα δύναται!

27 Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνε-
28 θύσασθε. Οὐκ ἐν Ἰουδαίῳ, οὐδὲ Ἑλληνίῳ· οὐκ ἐν

δοῦλος, οὐδὲ ἐλεύθερος· οὐκ ἐν ἄρσεν καὶ θήλυ·
 29 πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἐστὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· εἰ
 δὲ ὑμεῖς Χριστοῦ, ἄρα τοῦ Ἀβραάμ σπέρμα ἐστὲ,
 καὶ κατ' ἐπαγγελίαν κληρονόμοι.

Οσοὶ γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε.] Ἐπειδὴ μέγα εἶπεν, υἱοὺς θεοῦ ἡμᾶς κεκληκώς, λέγει καὶ τὸν τρόπον, πῶς γεγόναμεν υἱοὶ θεοῦ, ὅτι διὰ τοῦ βαπτίσματος. Ἰφριλε δὲ, ὡς πρὸς τὸ προκείμενον νόημα, εἰπεῖν, Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, υἱοὶ θεοῦ γέγονατε· αὕτη γὰρ ἡ ἀκολουθία· ἀλλὰ καὶ νῦν ἄλλῳ τρόπῳ μᾶλλον περιγεγονότι τὸ αὐτὸ εἶπε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε, λέγων. Εἰ γὰρ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐνδεδύμεθα, καὶ οἷον τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἡμφιέσμεθα, εὐδὴλον, ὅτι καὶ τῆς υἰότητος αὐτοῦ κοινωνοὶ ἐσμεν, εἰ καὶ ἐκεῖνος μὲν τὸ γνήσιον, ἡμεῖς δὲ τὸ θέσει ἔχομεν. Πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἐστὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.] Τῷ ἑνα τύπον καὶ μίαν μορφήν ἐνδεδύσθαι, τὴν τοῦ Χριστοῦ, καὶ μίαν ἔχειν κεφαλὴν, αὐτὸν, καὶ πάντας εἰς ἓν σῶμα συντελεῖν. Εἰ δὲ ὑμεῖς Χριστοῦ.] Εἰ δὲ ὑμεῖς ἐστὲ Χριστοῦ μορφή καὶ σῶμα, εἰκότως τοῦ Ἀβραάμ ἐστὲ σπέρμα. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμπροσθεν ἔλεγεν, ὅτι σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, ἐν ᾧ εὐλογοῦνται τὰ ἔθνη, ὁ Χριστὸς ἐστὶ· (αὐτῷ οὖν τῷ σπέρματι τοῦ Ἀβραάμ ἐδόθησαν αἱ ἐπαγγελίαι, τουτέστι, τῷ Χριστῷ) ἀπέδειξε δὲ, ὅτι καὶ ὑμεῖς τὴν μορφήν τοῦ Χριστοῦ ἔχετε· νῦν τὸ αὐτὸ ἀνακεφαλαιοῦται. Εἰ ἐξέ, φρσι, σῶμα Χριστοῦ, καὶ σπέρμα ἐξ Ἀβραάμ, καὶ κληρονόμοι τῆς τῷ σπέρματι αὐτοῦ δοθείσης ἐπαγγελίας, ὁ Χριστὸς ἡμῖν τούτων αἴτιος, ὁ σῶμα ἡμᾶς ἑαυτῷ ποιησάμενος, καὶ διὰ τοῦτο καὶ εἰς σπέρμα τῷ Ἀβραάμ εἰσαγαγὼν, οὐ μὴν ὁ νόμος. Πῶς οὖν τῷ νόμῳ προσέχετε οἱ εὐλογηθέντες διὰ τοῦ Χριστοῦ ἐνδύσασθαι καὶ ὁμοιωθῆναι αὐτῷ, καὶ ἐντεῦθεν γενέσθαι σπέρμα Ἀβραάμ;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Ὅτι ὑπὸ κτίσιν ἦσαν οἱ ἐν νόμῳ.

ΚΕΦ. IV, 1 Λέγω δέ, ἐφ' ὅσον χρόνον ὁ κληρονόμος νήπιός ἐστιν, οὐδὲν διαφέρει δούλου, κύριος
 2 πάντων ὧν· ἀλλὰ ὑπὸ ἐπιτρόπους ἐστὶ καὶ οἰκονό-
 3 μους, ἄχρι τῆς προθεσμίας τοῦ πατρός. Οὕτω καὶ
 ἡμεῖς, ὅτε ἦμεν νήπιοι, ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου ἦμεν δεδουλωμένοι·

Οὐδὲν διαφέρει δούλου.] Διὰ τί; Ὅτι ὥριστο παρὰ τοῦ πα-
 τρός, μηδὲν διοικεῖν, ἄχρι τῆς νομίμου ἡλικίας, καὶ δεῖ εἰργεῖν.
 Καλῶς δὲ ἤγαγε τὸ τοῦ νηπίου παράδειγμα· ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ-
 νος, κύριος πάντων ὧν, διὰ τὴν νηπιότητα κωλύεται ἐγκρα-
 τῆς εἶναι τῶν αὐτοῦ, οὕτω καὶ ἡμεῖς, διὰ τὸ πάλαι εἶναι νή-
 πιοι τὸν νοῦν, ἐκωλυόμεθα τῆς υἰοθεσίας τοῦ θεοῦ ἀξιοῦσθαι.

Ὅτε ἦμεν νήπιοι.] Νήπιοι ἐνταῦθα, οὐ τῇ ἡλικίᾳ φησὶν,
 ἀλλὰ τῇ γνώσει τοῦ θεοῦ, δεικνύς, ὅτι ὁ μὲν θεὸς ἤθελε ταῦτα
 ἐξ ἀρχῆς χαρίσασθαι, τουτέστι, τὴν υἰοθεσίαν· (αὕτη γὰρ ἡ
 κληρονομία) ἀλλ' ἡμεῖς τῆς ἀναβολῆς αἰτίοι, νήπιοι ὄντες
 τὰς φρένας. Εἰάθημεν οὖν κατὰ συγχώρησιν θεοῦ, δεδουλωσθαι
 τοῖς στοιχείοις, τουτέστι, τοῖς σάββασι, καὶ ταῖς νεομηνίαις,
 καὶ ἡμερῶν παρατηρήσεσιν, ἃ τίνα κατὰ τὸν νόμον ἐφυλάττετο.
 Αὐταὶ δὲ αἱ ἡμέραι, καὶ αἱ νομηνίαι, καὶ τὰ σάββατα ἀπὸ
 τῆς τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης περιφορᾶς ἡμῖν γίνονται. Ὡς
 καὶ οἱ νῦν ἡμᾶς ὑπὸ τὸν νόμον ἄγοντες, νηπίους ποιοῦσι, καὶ
 ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου, καί τοι ἄνδρας γενομένους τελεί-
 ους, καὶ υἱοὺς θεοῦ, καὶ οἰκοδεσπότας, καὶ κυρίους. Πάνυ δὲ
 βουλόμενος καταγαγεῖν τὰ ἐν τῷ νόμῳ, ἀφίεις εἰπεῖν, ὅτι ὑπὸ
 τὸν νόμον ἦμεν δεδουλωμένοι, ὑπὸ τὰ στοιχεῖα εἶπεν, ἵνα
 ἐντρέψῃ μᾶλλον τοὺς καὶ ἔτι τῷ νόμῳ πείθοντας προσέχειν (I).

(1) Στοιχεῖα τοῦ κόσμου, αἱ πρῶται ἀρχαὶ τῆς θρησκείας, ἡ εἰς παιδείαν

— Ἦνίκα μὲν, φησί, νήπιόι τε καὶ ἀτελεῖς ἦμεν, οἷόν τινα ἐπι-
τρέπον καὶ οἰκονόμον εἶχομεν τὸν νόμον. Στοιχεῖα γὰρ τοῦ
κόσμου, τὰς νομικὰς παρατηρήσεις εἶπεν· ἐπειδήπερ ἀπὸ ἡλίου
καὶ σελήνης νύξ τε καὶ ἡμέρα καλεῖται, ἀπὸ δὲ ἡμερῶν, ἐβδο-
μάδες, καὶ μῆνες, καὶ ἐνιαυτοὶ συνίστανται· ὁ δὲ νόμος καὶ
σάββατα, καὶ νομηνίας, καὶ ἐνιαυσίους ἐορτάς, καὶ ἐνιαυτῶν
ἐβδομάδας φυλάττειν ἐκέλευσε. Τούτου χάριν εἶπεν, Ὑπὸ τὰ
στοιχεῖα τοῦ κόσμου ἡμεῖς δεδουλωμένοι, ἐπειδὴ καὶ ἐκ τού-
των ὁ χρόνος συνίσταται (Θεοδωρήτου). — Ἐν τάξει τῶν ἐπι-
τρόπων καὶ οἰκονόμων, τῶν τοὺς ἀτελεῖς τῇ ἡλικίᾳ πρὸς τὸ
συμφέρον παιδαγωγούντων, ἔλαβε τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου,
οἷς ἡμεῖς δεδουλωμένοι διὰ τὸ τῆς γνώσεως ἀτελεῖς. Οὐκ ἂν
οὖν, ὡς οἶμαι, ἡλιον καὶ σελήνην ἔλαβεν εἰς τὰξιν τῶν
ἐπιτρόπων, διὰ τὸ ἀσύμφορον εἶναι τὴν εἰς ταῦτα ὑποταγήν·
ἀλλὰ στοιχεῖα φησί τοῦ κόσμου, ἢ τὸν στοιχειώδη καὶ εἰσα-
γωγικὸν νόμον· (καὶ γὰρ τοῖς ἐξ Ἰουδαίων πιστοῖς ἔγραψε, καὶ
δηλοῖ τά τε μικρὸν ἀνωτέρω εἰρημέναι, καὶ τὸ, Ἐὰν περιτέ-
μνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει (α)·) ἢ στοιχεῖα καλεῖ,
ἡμέρας, ὕδωρ, πῦρ, ὧν ἦσαν ἐκ τοῦ εἰς δουλείαν ὑπαγαγόντος
νόμου αἱ παρατηρήσεις· ἡμερῶν μὲν, ἐν τε σαββάτοις, καὶ νο-
μηνίαις, καὶ περιτομαῖς· ὕδατος δὲ, ἐν ταῖς σωματικαῖς ἀγνεί-
αις καὶ τοῖς βαπτισμοῖς· πυρὸς δὲ, ἐν τῷ μὴ ἀνακαίειν πῦρ ἐν
τοῖς σαββάτοις, ἀλλ' ἔωλα ἐσθίειν. Ὅρα δὲ, τί εἶπεν εἰς τοῦτο
ξένον ὁ Εὐσέβιος ἐν τῷ τετάρτῳ λόγῳ τῆς εὐαγγελικῆς ἀπο-
δείξεως (Γενναδίου).

- 4 Ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν
ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον (1) ἐκ γυναικὸς,
5 γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγο-

ἀρμολύουσα θρησκεία τοῦ Ἰουδαίου καὶ ἐθνικοῦ κόσμου, τὴν ὁποίαν ἐμπαχυστήθη
ὁ θεός, ἐν ᾧ οἱ ἄνθρωποι δὲν ἦσαν διὰ τὴν ἁλλοίαν τῆς ἀποκαλύψεως διατεθει-
μέναι πρὸς ὑψίστου θρησκευτικὰς ἐννοίας. Ἐξηγῆται ὁ ἀπόστολος κατοπτρί-
σιν. 8 καὶ 9. 1δ. Κολοσ. Β', 8. 20. Ἐβρ. Ε', 12. (α) Γαλ. Ε', 2.

(1) Παρ' ἄλλοις, γεννόμενον.

- 6 *ράση, ἵνα τὴν υἰοθεσίαν ἀπολάβωμεν. Ὅτι δέ ἐστε υἱοί, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν κράζον· Ἀββᾶ, ὁ πατήρ.*
 7 *Ὡστε οὐκέτι εἰ δούλος, ἀλλὰ υἱός· εἰ δὲ υἱός, καὶ κληρονόμος θεοῦ διὰ Χριστοῦ.*

Τέως μὲν οὖν νήπιοι ὄντες, ὑπὸ νομιμίας ἦμεν καὶ σάββατα. *Ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου.*] Ποίου χρόνου πλήρωμα; Καθ' ὃν χρόνον ἔδει, φησὶν, ἐλθεῖν τὸν Χριστόν. Προ-
 ὤριστο γὰρ ὁ χρόνος τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ παρὰ Δανιὴλ τοῦ προφήτου (α), ὃς ἔλαβε τέλος ἐπὶ τῆς βασιλείας Καίσα-
 ρος Αὐγούστου, ὅτε καὶ ἡ ἔνσαρκος οἰκονομία τοῦ Χριστοῦ ἀρ-
 χὴν ἔλαβεν. *Ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ.*] Τουτέ-
 στιν, ἠδόκησεν ἐλθεῖν. *Γεγόμενον ἐκ γυναικός.*] Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, διὰ γυναικός, ἵνα μὴ πάροδον εὐρωσιν οἱ λέγοντες, ὡς διὰ σωλῆνος, τῆς Παρθένου, διελθεῖν τὸν Κύριον κατὰ φαντα-
 σίαν πάντως· ἀλλ', ἐκ γυναικός, δεικνύς ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῆς εἰ-
 ληφότα τὸ σῶμα τὸν Κύριον, καὶ καρπὸν ὄντα τῆς κοιλίας αὐ-
 τῆς. *Γεγόμενον ὑπὸ νόμου.*] Οὕτω γὰρ ὑπὸ νόμον ἐγένετο, ὅτι καὶ περιετμήθη, καὶ πάντα τὰ κατὰ τὸν νόμον ἐτέλεσεν, ἵνα, ἐκ-
 τὸς τῆς κατάρτας γενόμενος, τοὺς ὑπὸ νόμον καὶ κατάρτας ὄντας ἐξαγοράσῃ, τῷ τε σταυρῷ, καὶ τῷ ὅλως ὑπὸ νόμον γενέσθαι. *Ἵνα τὴν υἰοθεσίαν ἀπολάβωμεν.*] Οὐ μόνον γὰρ κακῶν ἡμᾶς ἀπὸ πλῆλας, τῆς ἁρᾶς ἀπαλλάξας τοῦ νόμου, ἀλλὰ καὶ υἰοθε-
 σίαν ἐχαρίσατο. Εἰπὼν δὲ, ἀπολάβωμεν, ἔδειξεν αὐτὴν ἄνωθεν καὶ ἐξ ἐπαγγελίας ἡμῖν κεχρεωτημένην, ἡμᾶς δὲ μὴ δύνα-
 σθαι λαβεῖν αὐτήν, διὰ τὸ τῆς γνώμης νήπιον. *Ὅτι δέ ἐστε υἱοί, καὶ ἐξῆς.*] Καὶ πόθεν, φησὶ, δῆλον, ὅτι υἰοθεσίας ἡξιώ-
 θημεν; Πόθεν; Ἐκ τοῦ τῆς υἰοθεσίας πνεύματος, ὅπερ καταπε-
 φοίτηκε, παρασκευάζον ἡμᾶς καὶ διδάσκον· (τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, *κράζον*·) πατέρα καλεῖν τὸν θεόν, τῶν καρδιῶν ἡμῶν ἀπτό-

(α) Δαν. θ'.

μενον εὐθέως καὶ καινοπρεπῶς, ὅπερ οὐκ ἂν ἐγένετο, εἰ μὴ υἱοθεσίας ἡξιώθημεν. Καὶ λοιπὸν θάρσει, ὦ ἄνθρωπε· ὅτι οὐκέτι ὑπάρχεις δοῦλος, ἀλλ' υἱὸς· εἰδὲ υἱὸς, καὶ κληρονόμος θεοῦ διὰ Χριστοῦ. Διὰ γὰρ τοῦ φύσει υἱοῦ αὐτοῦ σαρκωθέντος, καὶ τὸ ἡμέτερον ὄλον φορέσαντος, οὐκέτι εἰ δοῦλος καὶ ὑπὸ ζυγὸν τοῦ νόμου. Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον, τοὺς γενομένους υἱοὺς θεοῦ, διὰ τε Χριστοῦ καὶ διὰ Πνεύματος, ἐπιστρέφειν πάλιν πρὸς τὸν νόμον; Καὶ ὅρα ἔμφασιν τῆς ἁγίας Τριάδος! Ὁ Πατὴρ ἀπέστειλεν, ὁ Υἱὸς ἐσαρκώθη, καὶ τὸ Πνεῦμα συνήργησεν, ὃ καὶ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν ἐπεισελθὼν, διδάσκει λέγειν· Ἀββᾶ, ὁ πατήρ.

- 8 Ἀλλὰ τότε μὲν, οὐκ εἰδότες θεὸν, ἐδουλεύσατε τοῖς
9 μὴ φύσει οὐσι θεοῖς· νῦν δὲ, γνόντες θεὸν, μᾶλλον
δὲ γνωσθέντες ὑπὸ θεοῦ, πῶς ἐπιστρέφετε πάλιν
ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα, οἷς πάλιν ἀνω-
10 θεν δουλεύειν θέλετε; Ἡμέρας παρατηρεῖσθε, καὶ
11 μῆνας, καὶ καιροὺς, καὶ ἐνιαυτοὺς. Φοβοῦμαι
12 ὑμᾶς, μήπως εἰκὴ κεκοπίακα εἰς ὑμᾶς. Γίνεσθε ὡς
ἐγὼ, ὅτι καὶ γὰρ ὡς ὑμεῖς.

Ἀλλὰ τότε μὲν, οὐκ εἰδότες θεὸν, ἐδουλεύσατε τοῖς μὴ γνώσει οὐσι θεοῖς.] Ἐνταῦθα πρὸς τοὺς ἐξ ἔθνων πιστεύσαντας ἀποτείνεται, δεικνύς, ὅτι τὸ ἡμέρας παρατηρεῖσθαι, καὶ μῆνας, καὶ καιροὺς, καὶ ἐνιαυτοὺς, καὶ ὧν ἐν νόμῳ ἡ παρατήρησις, εἰδωλολατρεία ἐστίν· οὐδὲν γάρ, φησιν, ἕτερον τοῦτο, ἢ σελήνη καὶ ἡλίου προσκυνεῖν, ἐξ ὧν αἱ ἡμέραι τὴν παρατήρησιν ἔχουσιν. Ἐκ περιουσίας δὲ τοῦτο εἶπεν, ἀποστῆσαι τοῦ νόμου θέλων· οἱ γὰρ τὴν περιτομὴν κηρύσσοντες, καὶ τὰς τοιαύτας συνεκέρυττον παρατηρήσεις. Μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ θεοῦ.] Νῦν δέ, φησιν, ἔγνωτε τὸν θεόν, μᾶλλον δὲ οὐχ ὑμεῖς οἰκείῳ πόνῳ τὸν θεὸν εὑρετε καὶ ἐπέγνωτε· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἐζήτησατε ὅλως· ἀλλ' αὐτὸς ὑμᾶς ἐν πλάνῃ διάγοντας ἐζήτησε καὶ προσελάβετο· τὸ γὰρ, γνωσθέντες, ἀντὶ τοῦ, προσληφθέντες ὑπὸ θεοῦ. Πῶς ἐπιστρέφετε πάλιν ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα;] Πτωχὰ

δὲ καὶ ἀσθενῇ αὐτὰ καλεῖ, ὡς μηδεμίαν δύναμιν ἔχοντα πρὸς τὰ προκείμενα ἀγαθὰ, μηδὲ ἰσχύοντα πνευματικῶς ὠφελεῖσθαι. ἅμα δὲ καὶ ὡς ἐστερημένα νοῦ καὶ αἰσθήσεως καὶ ζωῆς, πτωχὰ ταῦτα καλεῖ καὶ ἀσθενῇ. Οἱ μὲν οὖν ψευδαπόστολοι, ὡς τοῦ νόμου ἐκδικηταί, τὰς τῶν ἡμερῶν παρατηρήσεις εἰσῆγον· αὐτοὺς δὲ σοφώτατα εἰδωλολατρεῖαν τὸ πρᾶγμα καλεῖ, ἣν καὶ αὐτὸς ὁ νόμος ἀπαγορεύει. Ὡστα καὶ τῷ νόμῳ ἐναντίοι οἱ ταῦτα διδάσκοντες. Πολλὴν δὲ τὸ, *πάλιν*, ἔμφασιν ἔχει, ὡς εἰ ἔλεγε· Μετὰ τὴν υἰοθεσίαν καὶ τὸ γνωσθῆναι ὑπὸ θεοῦ. [*Ἡμέρας παρατηρεῖσθε, καὶ ἐξῆς.*] Ἐκ τούτου δῆλον, ὅτι οὐ μόνον περιτομὴν ἐκήρυττον οἱ ψευδαπόστολοι, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐορτάς, καὶ τὰς νομικίας (1). *Φοβοῦμαι, μήπως εἰκὴ ἐκοπίασα εἰς ὑμᾶς.*] Ὁρα σπλάγχνα! Ἐκεῖνοι σαλεύονται, καὶ Παῦλος φοβεῖται. Τὸ δὲ, *μήπως*, δηλοῖ ἔτι αὐτοὺς ἐστῶτας καὶ μήπω τέλεον ναυαγῆσαντας· καὶ δίδωσιν αὐτοῖς ἐλπίδα, ὅτι, εἰ θελήσαιεν ἀναγῆσθαι, οὐκ εἰκὴ ὁ εἰς αὐτοὺς γεγένηται κόπος· ὡς εἰ ἔλεγεν αὐτοῖς· Μνησθῆτε τῶν ἐμῶν εἰς ὑμᾶς κόπων καὶ ἰδρώτων, καὶ μὴ ματαιώσητέ μου τοὺς πόνους. *Γίνεσθε ὡς ἐγώ.*] Πρὸς τοὺς ἐξ Ἰουδαίων ὁ λόγος. Μιμηταί μου, φησί, γίνεσθε· καὶ γὰρ καὶ ἐγὼ ἤμην ὡς ὑμεῖς, τηρῶν καὶ περὶ πολλοῦ τὸν νόμον ποιούμενος· ἀλλὰ τοῦτον ἀφείλ, τῇ πίσει προσέδραμον, καὶ νῦν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς πίσεως ὑπερμαχῶ. Τοιοῦτοι καὶ ὑμεῖς γίνεσθε. *Ὅτι καγὼ ὡς ὑμεῖς.*] Σφόδρα καγὼ τὸν νόμον ἐπόθουν· ἀλλ' ὁρᾶτε πῶς μεταβέβηκα. Ταύτην οὖν καὶ ὑμεῖς ζηλώσατε τὴν μεταβολήν.

12 Ἀδελφοί, δέομαι ὑμῶν· οὐδέν με ἡδίκησατε. Οἶδα-
13 τε δὲ, ὅτι δι' ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς εὐηγγελισά-
14 μην ὑμῖν τὸ πρότερον· καὶ τὸν πειρασμόν μου, τὸν

(1) « Εἰδωλολατρεῖαν πειρᾶται δεῖξαι τὴν κατὰ νόμον τῶν ἡμερῶν παρατήρησιν. Πρὶν γάρ, φησιν, ἀξιοθῆναι τῆς κλήσεως, ἔλατρεύετε τοῖς μή φύσει οὐσι θεοῖς, τὰ στοιχεῖα θεопοιούντες· ἀλλὰ ταύτης ὑμᾶς τῆς πλάνης ἡλευθέρωσεν ὁ δεσπότης Χριστός. Νῦν δὲ οὐκ οἶδα πῶς εἰς τὴν αὐτὴν ἐπανέχεσθε πλάνην· σάββατα γάρ, καὶ νομικίας, καὶ τὰς ἄλλας τηρῶντας ἡμέρας, καὶ τὴν τούτων παραβῆσαι διδάσκατε, τοῖς τὰ στοιχεῖα θεοποιούσιν ἐοικότες. » Θεοδώρητος.

ἐν τῇ σαρκί μου, οὐκ ἐξουθενήσατε, οὐδὲ ἐξεπτύσατε, ἀλλ' ὡς ἄγγελον Θεοῦ ἐδέξασθέ με, ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν. Τίς οὖν ἦν ὁ μακαρισμὸς ὑμῶν; μαρτυρῶ γὰρ ὑμῖν, ὅτι, εἰ δυνατόν, τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορύξαντες ἂν ἐδώκατέ μοι. Ὡστε ἐχθρὸς ὑμῶν γέγονα, ἀληθεύων ὑμῖν; Ζηλοῦσιν ὑμᾶς οὐ καλῶς· ἀλλὰ ἐκκλείσαι ὑμᾶς θέλουσιν, ἵνα αὐτοὺς ζηλοῦτε.

Παρακαλεῖ αὐτοὺς, οἰκείαν τὴν ἐκείνων σωτηρίαν ἡγούμενος. Διεξέρχεται δὲ αὐτῶν εὐχαριστίας, καὶ ἃς ἐτίμησαν αὐτὸν τιμὰς, καὶ ὡς περὶ πολλοῦ αὐτὸν ἔσχον, τοῦτο βουλόμενος κατασκευάσαι, ὅτι αἱ κατ' αὐτῶν παρ' αὐτοῦ λεχθεῖσαι νῦν λοιδορίαι, οὐκ ἐλέχθησαν κατὰ ἀπέχθειαν τινὰ ἢ ἐχθραν· (πῶς γὰρ ἂν, φησιν, ἀπεχθῶς εἶχον πρὸς ὑμᾶς, περὶ πολλοῦ πεποιτημένους;) ἀλλ' ὅτι τὰ λεχθέντα κηδομένου καὶ ἀγαπῶντος ἦν. Διὸ καὶ ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλεῖ, ἅμα καὶ τῆς χάριτος ὑπομιμνήσκων τοῦ βαπτίσματος, ἐξ ἧς πάντες ἀδελφοί, ὡς ἐξ ἐνὸς πατρὸς, τοῦ Θεοῦ, γεγόναμεν. Οὐδέν με ἡδίκησατε.] Οὐδὲν γάρ με, φησὶν, ἡδίκησατε, ἵνα καὶ ἐχθρωδῶς ὑμῖν προσφέρωμαι· ἀλλὰ μᾶλλον καὶ μυρία τιμῆς καὶ χάριτος ἔργα ἐπεδείξασθέ μοι. Πῶς οὖν κατὰ ἀπέχθειαν εἶπον ἂν ταῦτα; Οἴδατε δὲ, ὅτι δι' ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς εὐηγγελισάμην ὑμῖν.] Οἶδατέ, φησιν, ὅτι μετὰ ἀσθενείας σαρκικῆς, τουτέστι, μετὰ δεσμῶν καὶ πληγῶν καὶ φυλακῶν, ἅπερ ὑπὸ τῶν ἐναντιουμένων τῷ κηρύγματι ὑπέμενον, εὐηγγελισάμην ὑμῖν. Καὶ γὰρ μαστιζόμενος καὶ διωκόμενος, εὐηγγελιζόμεν ὑμῖν· καὶ ὅμως καὶ ταῦτα με ὀρώντες πάσχοντα, οὔτε ἐσκανδαλίσθητε εἰς ἐμέ, οὔτε ἐξουθενήσατέ με, οὔτε διεπτύσατέ με· τὸν γὰρ πειρασμὸν μου, φησὶ, τὸν ἐν τῇ σαρκί μου, οὐκ ἐξουθενήσατε· πειρασμὸν πάλιν καλῶν, τὰς πληγὰς, τὰς φυλακάς, τοὺς διωγμούς. Ἀλλ' ὡς ἄγγελον Θεοῦ ἐδέξασθέ με.] Οὕτω, φησὶ, με ἐτίμησατε, ὡς κρείττονα ἢ κατὰ ἄνθρωπον. Πῶς οὖν οὐκ

ἄλογον, τότε μὲν διωκόμενον καὶ ἐλαυνόμενον, δέχεσθαι με ὡς ἄγγελον, καὶ ὡς αὐτὸν τὸν Κύριον, καὶ μὴ σκανδαλίζεσθαι· νῦν δὲ τὰ δέοντα συμβουλευόμενα καὶ τὰ πρὸς σωτηρίαν παραινούντα, ὡς ἐχθρὸν λογίζεσθαι, καὶ μὴ παραδέχεσθαι; *Τίς οὖν ἦν ὁ μακαρισμὸς ὑμῶν;*] Τὸ, *Τίς ἦν*, οὐκ ἐρωτῶντος ἐστίν, ἀλλ' οἷον θαυμάζοντος, καὶ ἐπαίροντος τὴν τότε πίστιν αὐτῶν, καὶ τὸν ἐπὶ ταύτῃ μακαρισμὸν. *Τίς ἦν*, τουτέστιν, ἡλικίος ἦν! θαυμαστός! ἡλικίου μακαρισμοῦ ἐξεπέσατε! "Ἡ κατ' ἐρώτησιν" *Τίς ἦν*, Ἀναμνήσθητέ, φησι, τίς ἦν ὁ μακαρισμὸς ὑμῶν· λίαν γὰρ ὑμᾶς ἐμακάριζον· νῦν δὲ τί; ἐλέγχω· διὰ τοῦτο μισοῦμαι. Διὰ τί δὲ ἐλέγχω; Διὰ τὴν σωτηρίαν ὑμῶν· ἐπεὶ, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, πῶς ἂν, μηδεμίαν ἄλλην παρασχόντων πρόφασιν ὑμῶν, ὁ ἐπαινῶν καὶ μακαρίζων εἰς τὸ ψέγειν ἤλθον; *Τίς ἦν ὁ μακαρισμὸς ὑμῶν*, ὃν ἐγώ τε καὶ ἕτεροι πολλοὶ ἐμακάριζον ὑμᾶς ἐπὶ τῇ ὑπακοῇ καὶ τῇ ὑποταγῇ τοῦ εὐαγγελίου; Ποῦ ἀπῆλθεν ἐκεῖνα πάντα, ἐφ' οἷς ἐμακαρίζεσθε παρὰ πάντων ὡς φιλοδιδάσκαλοι; *Τίς οὖν ἐστὶ νῦν;* εἰς τί μετεβλήθη ὁ μακαρισμὸς ὑμῶν ἐκεῖνος; Νῦν γὰρ οὐχ ὁρῶ αὐτόν, ὡς ὑμῶν ἐναντίως περὶ ἐμὲ διατεθέντων. — *Τίς οὖν ἦν ὁ μακαρισμὸς ὑμῶν;* Ποῦ τὰ ζηλωτὰ τῆς πίστεως κατορθώματα; Τὸν ἄρ, τίς, ἀντὶ τοῦ, ποῦ, τίθειαις (Θεοδωρήτου). — "Ὅτι τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορύξαντες ἂν ἐδώκατέ μοι." Ὅτι καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν τιμιώτερόν με ἡγεῖσθε· πάλαι διὰ τὸ κήρυγμα. Τί οὖν γέγονεν, ὅτι καὶ ὡς ἐχθρόν με νῦν ὑποπτεύετε; "Ὡστε ἐχθρὸς ὑμῶν γέγονα, ἀληθεύω ὑμῖν;" Ἄλλην, φησὶν, οὐκ οἶδα ἐχθρὰς αἰτίαν, ἢ ὅτι τὰ ἀληθῆ ὑμῖν εἶπον, καὶ τὰ πρὸς σωτηρίαν ἄγοντα παρέδωκα δόγματα, δι' ἃ καὶ ἐπαυξῆσαι ὑμᾶς ἔδει τὴν πρὸς με ἀγάπην, ὡς κηδεμόνος ἔργον ποιήσαντα. *Ζηλοῦσιν ὑμᾶς οὐ καλῶς.*] Ἔστι μὲν ζῆλος καλός, ὅταν τις οὕτω ζηλοῖ, ὥς ἐμιμήσασθαι τὴν ἀρετὴν· ἐστὶ δὲ καὶ ζῆλος κακός, ὅταν τις οὕτω ζηλοῖ, ὡς ἐκβαλεῖν τῆς ἀρετῆς τὸν ἐνάρετον. Οὗτοι τοίνυν οὐκ ἐπ' ἀγαθῷ, φησι, τὴν αὐτὴν ὑμῖν εἰς Χριστὸν πίστιν ἀσπά-

ζονται, ἀλλ' ἵνα ὑμᾶς ταύτης ἐκκλείσαντες, ἑαυτοῖς ἀνα-
 πείσωσιν ἔπεσθαι· ὅτι πρὸς ὑμετέραν ἀπάτην τὸ τοιοῦτον
 αὐτοῖς μεμηχάνηται. Ἄλλὰ ἐκκλείσαι ὑμᾶς θέλουσιν, ἵνα
 αὐτοὺς ζηλοῦτε.] Ἀποκλείσαι ὑμᾶς, φησιν, καὶ ἀπαγαγεῖν τῆς
 ἀληθοῦς γνώσεως θέλουσιν, ἵνα λοιπὸν αὐτοὶ ὑμῶν γενόμενοι
 διδάσκαλοι, πρὸς τὸν αὐτῶν ζῆλον καὶ τὴν μίμησιν ἀγάγω-
 σιν ὑμᾶς. Διὰ τοῦτο ἀπάγουσι μὲν ὑμᾶς τῆς ἀληθοῦς γνώσεως,
 φέρουσι δὲ πρὸς τὸν νόμον.

- 18 Καλὸν δὲ τὸ ζηλοῦσθαι ἐν καλῷ πάντοτε, καὶ μὴ
 19 μόνον ἐν τῷ παρεῖναι με πρὸς ὑμᾶς. Τεκνία μου,
 οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν
 20 ὑμῖν· ἤθελον δὲ παρεῖναι πρὸς ὑμᾶς ἄρτι, καὶ ἀλ-
 λάξαι τὴν φωνήν μου· ὅτι ἀποροῦμαι ἐν ὑμῖν.

Βούλεται δεῖξαι, ὅτι οὗτοι οἱ νῦν ἀνατρέποντες αὐτοὺς, καὶ
 τοῦ νόμου ἔχουσαι παραπεσθόντες, καὶ ἐκ τούτου παρασκευά-
 ζοντες αὐτοὺς ζηλωτάς καὶ μιμητάς αὐτῶν γενέσθαι, ἐζήλουν
 αὐτοὺς πάσαι ἐν τῇ γνώσει τοῦ εὐαγγελίου, ὅτε παρὼν πρὸς
 αὐτοὺς ὁ Παῦλος ἐδίδασκε. Καλὸν οὖν ἐστι, φησί, τὸ μὴ μόνον
 ἐν τῇ παρουσίᾳ μου, ἀλλὰ καὶ πάντοτε ἐπὶ καλῷ ζηλοῦσθαι.
 Δείκνυσι δὲ διὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ ἀπατηθέντας. *Τεκνία μου.*]
 Μητέρα μιμεῖται, περιτρέμουςαν τοῖς παιδίοις. Εἰ καὶ διεφθεί-
 ρατέ, φησι, τὴν μορφήν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν εἰκόνα τὴν ἐφ'
 ὑμῖν, ὅμως ἔτι τεκνία μου ἐστέ. Οὐς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις
 οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν.] Διεφθείρατέ, φησι, τὴν ἐφ'
 ὑμῖν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ἣν ἦτε ἐνδεδυμένοι διὰ τοῦ βαπτί-
 σματος· ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσα-
 σθε· καὶ τὴν μορφήν αὐτοῦ, καὶ τὸ εἶναι αὐτοῦ μέλη ἀπωλέ-
 σατε. Χρεῖα οὖν ἐτέρας ἀναγεννήσεως, τῆς πάλιν ἐντυπούσης
 ὑμῖν τὴν θεῖαν τοῦ Χριστοῦ μορφήν. Τί οὖν; Πάλιν ὑμᾶς
 ὠδίνω διὰ τῆς διδαχῆς, πάλιν ἀναγεννῶ διὰ τῆς κατηχήσεως,
 ἕως ἂν ἐντυπωθῇτε πάλιν τὴν θεῖαν τοῦ Χριστοῦ μορφήν. Ἄρα
 τί λέγουσι πρὸς ταῦτα οἱ Ναυατιανοί; Ἰδοὺ γὰρ φανερώς πιστοίς

γράφει ταῦτα.—Οὐδὲ πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστός ἐν ὑμῖν· τουτέστιν, ἄχρις ἂν οἱ μεγάλοι καὶ ὑπερφυεῖς τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ χαρακτηρῶνται, εἰς τὸν ὑμέτερον ἡρέμα διαπλασθῶσι νοῦν (Κυρίλλου).—*Ἦθελον δὲ παρεῖναι πρὸς ὑμᾶς ἄρτι.*] Ὅρα ἀγάπην! Οὐκ ἀρκοῦμαι, φησί, τοῖς γράμμασιν· ἀλλ' ἤθελον καὶ παρεῖναι πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἀνταλλάξαι θρήνοις καὶ ὀλοφυρμοῖς τὴν διὰ ῥημάτων διδασκαλίαν, ἣν νῦν παραδίδωμι ὑμῖν, ὡς μετὰ θρήνων ὑμᾶς ἐδίδαξα. *Ὅτι ἀποροῦμαι ἐν ὑμῖν.*] Καὶ γὰρ ἀπορῶ, τί εἴπω περὶ ὑμῶν. Πῶς οἱ οὕτως ὑψωθέντες τῇ γνώσει τοῦ εὐαγγελίου, ὥστε καὶ κινδυνεῦσαι ὑπὲρ τῆς πίστεως, καὶ σημεῖα τελέσαι διὰ τῆς πίστεως, κατεβλήθητε νῦν, καὶ περισύρεσθε χαμαὶ, πάλιν ἐρχόμενοι τοῦ νόμου;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Ὅτι ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ γυναικὶ τοῦ Ἀβραάμ
καὶ τῷ γνησίῳ παιδὶ ὑποτυπωθέντας,
οὐ χρη δουλοῦσθαι νόμῳ.

21 Λέγετέ μοι οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι· τὸν νό-
22 μον οὐκ ἀκούετε; Γέγραπται γάρ, ὅτι Ἀβραάμ δύο
υἱοὺς ἔσχεν· ἓνα ἐκ τῆς παιδίσκης, καὶ ἓνα ἐκ τῆς
23 ἐλευθέρης (α). Ἄλλ' ὁ μὲν ἐκ τῆς παιδίσκης, κατὰ
σάρκα γεγέννηται· ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐλευθέρης, διὰ τῆς
24 ἐπαγγελίας. Ἄτινά ἐστιν ἄλληγορούμενα·

Ἐπειδὴ ἱκανῶς αὐτοὺς ἐμάλαξε καὶ ἐπεσπάσατο, πάλιν εἰς ἀγῶνας ἐμβαίνει, δεικνύς, ὅτι ὁ νόμος οὐ βούλεται ἑαυτὸν φυλάττεσθαι· καὶ φησιν· Ἀποκρίθητέ μοι οἱ θέλοντες ὑπὸ τὸν νόμον εἶναι. Καλῶς δὲ τὸ, θέλοντες· οὐ γὰρ τῆς τῶν πραγμά-

(α) Γενεσ. Κεφ'. ΚΑ'.

των ἀκολουθίας, ἀλλὰ τῆς αὐτῶν ἀκαίρου φιλονεικίας ἦν τὸ πρᾶγμα. Τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε;] Τί λέγει περὶ ἑαυτοῦ; Καί λοιπὸν τῆς Γενέσεως φέρει μαρτυρίαν. Ταύτην γὰρ νῦν νόμον καλεῖ· ἔθος γὰρ αὐτῷ πᾶσαν τὴν παλαιάν, νόμον καλεῖν. Καὶ ὅρα τί κατασκευάζει. Εἰ βούλεσθῇ, φησι, τοῦ νόμου ἔχεσθαι, ἀπόστητε τοῦ νόμου· οὕτω γὰρ αὐτῷ πεισθήσεσθε· ὁ νόμος γάρ, φησὶν, αὐτός (εἴπερ ἴστε τὰ ἐν αὐτῷ) συμβουλεύει, ἀφίστασθαι αὐτοῦ. Εἰ τοίνυν πείθεσθε αὐτῷ; ἀπόστητε ἀπ' αὐτοῦ. Ὅρα δὲ τὴν κατασκευὴν· Ἀβραάμ δύο υἱοὺς ἔσχε.] Δεῖξαι βούλεται, τοὺς διὰ τὴν σαρκικὴν συγγένειαν ὄντας σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, τουτέστι, τοὺς Ἰουδαίους, κατὰ σάρκα εἶναι συγγενεῖς· τοὺς δὲ διὰ πίστεως εἰς σπέρμα Ἀβραάμ εἰσαγομένους, τουτέστι, τοὺς Χριστιανούς, κατ' ἐπαγγελίαν εἶναι σπέρμα Ἀβραάμ. Ἀλλὰ καὶ τότε, φησὶν, ἐξεβλήθη ὁ κατὰ σάρκα υἱὸς Ἰσμαὴλ, ὥσπερ καὶ νῦν οἱ κατὰ σάρκα συγγενεῖς αὐτοῦ Ἰουδαῖοι· τὸν δὲ κατ' ἐπαγγελίαν υἱόν, τὸν Ἰσαάκ, ἔσω μέιναντα λέγει, ὥσπερ καὶ νῦν οἱ κατ' ἐπαγγελίαν συγγενεῖς, οἱ Χριστιανοί. Ὅραξ, ὅτι ὁ νόμος οἶδεν ἐκβολὴν τῶν αὐτῷ μόνῳ στοιχοῦντων, τουτέστι, τῶν Ἰουδαίων; Ἀλλ' ὁ μὲν ἐκ τῆς παιδείας, καὶ ἐξῆς.] Εἰκότως τὸν μὲν Ἰσμαὴλ, κατὰ σάρκα λέγειν νόμῳ γὰρ φύσεως σαρκὸς γεγέννηται· ὁ γὰρ Ἰσαάκ, οὐ νόμῳ σαρκὸς (πῶς γὰρ ἂν γεννήσειεν ὁ ἑκατονταέτης;) ἀλλὰ διὰ μόνης τῆς ἐπαγγελίας. Ἀλλ' ὅμως ὁ μὲν κατὰ σάρκα, δοῦλος καὶ ἀλλότριος τῆς κληρονομίας· ὁ δὲ μὴ κατὰ σάρκα, δεσπότης καὶ κληρονόμος. Μὴ οὖν τὸ κατὰ σάρκα εἶναι ὑμᾶς συγγενεῖς τοῦ Ἀβραάμ, τοῦτο φυσιοῦτω· μᾶλλον δὲ πειθέτω, ὅτι εἰ μὴ γένησθε τέκνα κατ' ἐπαγγελίαν τοῦ Ἀβραάμ, τουτέστι, μέλη καὶ σύσσωμοι Χριστοῦ (οὗτος γὰρ ἐξ ἐπαγγελίας σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ)· ἔξω ἐστὲ τῆς ἐπαγγελίας. Ἄ τινά ἐστιν ἀλληγορούμενα.] Τουτέστι, τύποι ἦσαν τῶν μελλουσῶν διαθηκῶν αἱ γεννήσεις τῶν δύο τούτων παιδίων. Οὐ γὰρ μόνον τὰ ὀρώμενα, ἀλλὰ καὶ ἕτερα ὑπαγορεύουσιν οἱ τάκοι· τοῦτο γάρ ἐστι

τὸ, ἀλληγορούμενα, ἀντὶ τοῦ, καὶ ἑτέρως νοούμενα. Οὐ γὰρ τὴν ἱστορίαν ἀνείλεν, ἀλλὰ τὰ ἐν τῇ ἱστορίᾳ προτυπωθέντα διδάσκει. Ἐπάγει γάρ·

- 24 Αὗται γάρ εἰσιν αἱ δύο διαθήκαι· μία μὲν ἀπὸ ὅρους
25 Σινᾶ, εἰς δουλείαν γεννώσα, ἥτις ἐστὶν Ἄγαρ· τὸ
γάρ Ἄγαρ, Σινᾶ ὅρος ἐστὶν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ, συστοι-
χεῖ δὲ τῇ νῦν Ἱερουσαλὴμ, δουλεύει δὲ μετὰ τῶν
26 τέκνων αὐτῆς· ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλὴμ, ἐλευθέρα
27 ἐστὶν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ πάντων ἡμῶν. Γέγραπται
γάρ· «Εὐφράνητι στεῖρα, ἥ οὐ τίκτουςα· ῥῆξον καὶ
βόησον ἢ οὐκ ὠδίνουσα· ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς
ἐρήμου μάλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα (α).»

Αὗται.] Ποῖαι; Αἱ δύο γυναῖκες, ἡ Ἄγαρ καὶ ἡ Σάρρα, τύποι
ἦσαν τῶν δύο διαθηκῶν· ἡ μὲν παιδίσκη, τῆς παλαιᾶς δια-
θήκης, τῷ καὶ αὐτὴν τὴν διαθήκην δούλους τοῦ νόμου γεννᾷ·
ἡ δὲ ἐλευθέρα, τύπος τῆς νέας διαθήκης, τῷ ἐλευθέρους ἀπὸ τοῦ
ζυγοῦ τοῦ νόμου τίκτειν. Ὅτι, φησί, τὸ Σινᾶ ὅρος, ἐνθα ὁ νόμος
ἐδόθη, γειτνιάζει μὲν τῇ Ἱερουσαλὴμ, τῇ δὲ τῶν Ἀράβων
γλώσση ὁμώνυμόν ἐστι τῇ Ἄγαρ, τῇ δούλῃ, Ἄγαρ καὶ αὐτὸ
προσαγορευόμενον, ὡς εἶναι καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος τὸν τύπον ἐγγύς
τῆς ἀληθείας γινόμενον. *Εἰς δουλείαν γεννώσα.*] Τὴν τοῦ νό-
μου. *Ἥτις ἐστὶν Ἄγαρ.*] Ἥτις, φησί, παλαιὰ διαθήκη τὴν Ἄγαρ
ἔχει τύπον. *Συστοιχεῖ.*] Τουτέστιν, ἅπτεται, γειτνιάζει. *Τῇ
νῦν Ἱερουσαλὴμ.*] Οἷον, τῇ ἐνταῦθα, τῇ ἐπὶ γῆς. *Ὡστε τῆς
ἄνω καὶ ἐλευθέρης, ἅμφω οἱ τόποι διεστήκασιν. Δουλεύει δέ.]*
Αὕτη, φησὶν, ἡ διαθήκη, ἡ παλαιὰ, ἡ ἐν τῷ Σινᾶ ὅρει δοθεῖσα,
δουλεύει μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς, τῶν Ἰουδαίων· δουλεύει δὲ
τῷ νόμῳ (1). *Ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλὴμ, ἐλευθέρα ἐστίν.]* Ὁ

(α) Ἡσ. ΝΔ'. 1.

(1) «Αἱ δύο γυναῖκες ἀλληγοροῦνται εἰς τὴν νῦν καὶ εἰς τὴν παλαιάν δια-
θήκην. Πῶς; Ἡ μὲν Ἄγαρ εἰς τὴν παλαιάν· καὶ γὰρ ὁ νόμος ἀπὸ τοῦ Σινᾶ ὅρους
ἐδόθη· τὸ δὲ Σινᾶ ἐν Ἀραβίᾳ μὲν ἐστίν, Ἄγαρ δὲ καλεῖται τῇ Ἀράβων γλώσσῃ.
Συστοιχεῖ δὲ καὶ τῇ Ἱερουσαλὴμ· τουτέστι, γειτνιάζει, ἅπτεται· ἢ οὕτως ἀπεικάζεται
τῇ κάτω Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἀναλογεῖ αὐτῇ, καὶ εἰς ἐκείνην ἐκλημβάνεται, ὡς

μὲν τύπος τῆς Ἀγαρ, ἐν τούτοις· ἰδοὺ, καὶ ὁ τύπος τῆς Σάρ-
 ρας· τύπος δὲ αὐτῆς ἡ ἄνω Ἱερουσαλήμ, τουτέστιν, ἡ ἐπου-
 ράνιος· ἐκείνη γὰρ ἡ πόλις τῶν πιστῶν, ἀφ' ἧς καὶ ὁ νόμος ἡμῖν·
 ἐξ οὐρανοῦ γὰρ τὸ εὐαγγέλιον· ἐλευθέρα δὲ ἐστὶν ἐκ τῶν ἐν τῷ
 νόμῳ παρατηρήσεων, καὶ πάντα ἐλευθέρως διατάσσεται καὶ
 εὐγενῶς. Οὐδὲν γὰρ ἡμῖν ἐπὶ μισθῷ ὁρατῶ κατορθοῦται, οὐδὲ
 κολάσεις σωματικαὶ ἐπικρέμονται ἡμῖν· ἀλλὰ καὶ αἱ ἐπαγγελίαι
 θειόταται, καὶ αἱ κολάσεις εὐγενέσι πρέπουσαι, τὸ τραπέζης
 μυστικῆς ἐκκλησιῶσθαι καὶ ἐπιτιμηθῆναι. Αὕτη ἐστὶν ἡμῶν μῆ-
 τηρ. Ὡστε ἡ μὲν Ἀγαρ, τῆς Παλαιᾶς καὶ τῶν Ἰουδαίων πληροῖ
 τὸν τύπον· ἡ δὲ Σάρρα, τῆς Νέας καὶ ἡμῶν. Ἄνω δὲ Ἱε-
 ρουσαλήμ, καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐκάλεσε (1). Καὶ οὕτω, φη-
 σὶν, ἡ Σάρρα τύπος ἦν τῆς ἄνω Ἱερουσαλήμ, τουτέστι, τῆς ἐκ-
 κλησίας, ὅτι καὶ αὐτὴ, στεῖρα οὖσα καὶ ἄπαις, ὡς ἡ ἐξ ἔθνῶν
 ἐκκλησία ποτὲ, ἐνίκησεν ἐν τῷ σπέρματι τὴν Ἀγαρ· καὶ ἡ ἐκ-
 κλησία ἐνίκησε τὴν συναγωγὴν· καὶ μάρτυς τούτων Ἠσαΐας.
Εὐφράνθητι στεῖρα, ἡ οὐ τέκτουσα. [Τῇ ἐξ ἔθνῶν ἐκκλησίᾳ ὁ
 Ἠσαΐας ἐγκυλεύεται, ἐπὶ εὐπροσύνῃ βοῆσαι. *Ῥῆξον δὲ, ἡ τὰ τῆς
 στειρώσεως δεσμὰ εἰς τοκετὸν, ἡ φωνὴν εὐπροσόνης ἐκλάλησον.*
Ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου.] *Ἐρημον καὶ στεῖραν καλεῖ,*
 τὴν ἐξ ἔθνῶν ἐκκλησίαν· καὶ γὰρ ἦν ἔρημος θείας γνώσεως καὶ

ὁμοιότητος οὕσης ἀμφοῖν. Ὡς περ οὖν ἡ Ἀγαρ δούλη ἦν, καὶ εἰς δουλείαν ἐγένετο·
 οὕτω καὶ ὁ νόμος, ὁ ἐκ τοῦ Σινᾶ ὄρυς, τοῦ καλουμένου Ἀγαρ, καὶ πρὸς τὴν Ἱερου-
 σαλήμ ἀπεικαζομένου, ὡς συστάχου ὄντος· αὐτὴ καὶ ἀναλόγου, εἰς δουλείαν
 γενεᾷ τοῦς αὐτῷ προσέχοντα. Καὶ γὰρ ἐν τῷ νόμῳ πολὺ τὸ ἀνελεύθερον καὶ δου-
 λικόν. Ἦτε γὰρ ἀρετὴ ἐπὶ μισθῷ ἐνομοθετεῖτο φθαρτῶ, τοῖς τῆς γῆς, φημί, ἀγα-
 θοῖς· καὶ ἡ τίς κακίας ἀποφυγὴ διὰ κολάσεων καὶ φόβου εἰσηγείτο,» Θεωφύλακτος.

(1) Ἐἴ δὲ ποτὲ, φησι, τῷ νόμῳ δουλεύειν αἰρούμενοι, ταῖς τοῦ νόμου διδασκα-
 λιαῖς οὐ πείθεσθε; Ἐκείνος γὰρ ὑμᾶς διδάσκει, ὡς δὴ μὲν εἴχε γυναικάς Ἀβραάμ,
 δύο δὲ παῖδων ἀπεφάνθη πατήρ· ἀλλ' ὁ μὲν ἐκ δούλης, ὁ δὲ ἐξ ἐλευθέρης ἐβλά-
 σταση. Συμφωνεῖ ταῦτα τοῖς ἡμετέροις. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖ εἰς μὲν πατὴρ, δύο δὲ
 μπητέρες, καὶ δύο παῖδες· οὕτω κἀνταῦθα, εἰς μὲν θεός, δύο δὲ διαθήκαι, καὶ δύο
 λαοί· ἀλλὰ τῆς μὲν πρώτης διαθήκας ἡ Ἀγαρ εἰκὼν· τῆς δὲ δευτέρας, ἡ Σάρρα·
 καὶ γὰρ ἀπὸ τοῦ Σινᾶ ὄρυς ὁ παλαιὸς ἐδόθη νόμος· παρα δὲ ἐκείνο τὸ ὄρος τὸ
 τῆς Ἀγαρ ἐσκύνωται γένος· ἐκείνο δὲ τὸ ὄρος τῇ ἐπιγείῳ ταύτῃ συμφωνεῖ Ἱερου-
 σαλήμ. Ἡ δὲ Σάρρα, τῆς ἐπουρανίου πόλεως τύπος, ἧς ἡμεῖς ὀνομαζόμεθα παῖδες.
 Ἐλευθέρα δὲ αὕτη, τουτέστιν, οὐκ ἔχουσα τὸν τοῦ νόμου τυγόν· ἐκείνη δὲ, δούλη·
 τινῶν δὲ καὶ οἱ τῷ νόμῳ ὑποκείμενοι. » Θεωφύλακτος.

ἀγαθοῦ παντὸς πρὶν πιστεῦσαι Χριστῷ. **Ἡ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα.*] **Ἐχουσαν ἄνδρα*, τὸν οἷον διευθύνοντα καὶ προνοοῦντα, καλεῖ τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων, ἥ ὡς ἔχουσιν τὸν νόμον διοικοῦντα τὰ αὐτῆς, ἥ ὡς ἔχουσιν πάσαι τὴν ἐποψίαν τοῦ Θεοῦ.

28 Ἡμεῖς δὲ, ἀδελφοί, κατὰ Ἰσαάκ, ἐπαγγελίας τέ-
 29 κνα ἐσμέν (α). Ἄλλ' ὥσπερ τότε ὁ κατὰ σάρκα γεν-
 νηθεὶς, ἐδῶκε τὸν κατὰ πνεῦμα· οὕτω καὶ νῦν.
 30 Ἀλλὰ τί λέγει ἡ γραφή; «Ἐκβάλε τὴν παιδί-
 σκην καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς· οὐ γὰρ μὴ κληρονομή-
 σῃ ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐλευ-
 31 θέρας (β).» Ἄρα, ἀδελφοί, οὐκ ἐσμέν παιδίσκης
 ΚΕΦ. V, 1 τέκνα, ἀλλὰ τῆς ἐλευθέρας. Τῇ ἐλευθερίᾳ
 οὖν, ἣ Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε, στήκετε, καὶ
 μὴ πάλιν ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε.

Η ἐκκλησία, στεῖρα οὔσα, ὥσπερ ἡ Σάρρα, οὐ μόνον πολὺπαις ἐγένετο, ὡς ἐκείνη, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐγέννησεν, ὡς ἐκείνη. Οὔτε γὰρ ἡ Σάρρα νόμῳ φύσεως ἐγέννησεν, ἀλλὰ χάριτι θεῆς, οὔτε ἡ ἐκκλησία νόμῳ φύσεως γεννᾷ ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ, ἀλλὰ χάριτι θεῆς. Ὁρᾷς τὸν τύπον, πῶς κατὰ πάντα ὁμοφωνεῖ τῇ ἀληθείᾳ; *Κατὰ Ἰσαάκ.*] Κατὰ μίμησιν, φησί, τοῦ Ἰσαάκ ἐξ ἐπαγγελίας ἐσμέν γεννηθέντες. Ὡστε τῆς ἐλευθέρας ὄντες, οὐκ ὀφείλομεν νόμῳ Μωσέως δουλεύειν. — **ΑΛΛΩΣ.** Οὐ γὰρ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ χάριν ἐτέχθημεν. Ὡσπερ γὰρ τὸν Ἰσαάκ οὐχ ὁ τῆς φύσεως νόμος, ἀλλ' ὁ τῆς ἐπαγγελίας διέπλασε λόγος· οὕτω καὶ ἡμᾶς ἡδοθεῖσα τῷ Ἀβραάμ ἐπαγγελία γεγέννηκε (Θεοδωρήτου.) — *Ἄλλ' ὥσπερ τότε.*] Ἵνα μή τις εἴπῃ· Καὶ ποία αὕτη ἐλευθερία, ὅταν οἱ Ἰουδαῖοι μαστίζωσι τοὺς πιεζύοντας· οἱ δὲ δοκοῦντες εἶναι ἐλεύθεροι διώκονται; φησὶν, ὅτι καὶ τότε οὕτω συνέβαινε. Καὶ γὰρ Ἰσμαὴλ, ὁ κατὰ σάρκα γεννηθεὶς, ἐδῶκε τὸν Ἰσαάκ, τὸν κατὰ πνεῦμα καὶ ἐπαγγελίαν τεχθέντα. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ἐκώλυε τὸν διωκόμενον γνήσιον εἶναι τοῦ

(α) Ῥωμ. Θ', 7. 8. (β) Γενεσ. ΚΔ', 10.

Ἀβραάμ υἱόν, καὶ δεσπότην τοῦ διώκοντος. Καὶ ἐξ αὐτοῦ οὖν
τούτου τοῦ διώκεσθαι τοὺς πιστοὺς παρὰ τῶν Ἰουδαίων· (τότε
γὰρ ἐδιώκοντο) δείκνυσι τὸν τύπον ἀληθεύοντα. — Μηδὲ τοῦ-
το ὑμᾶς ἀνιάτω, τὸ τοὺς πιστεύοντας ὑπὸ τῶν ἀπίστων ἐλαύνε-
σθαι. Τοιοῦτο γάρ τι καὶ ἐν τῷ τύπῳ εὐρίσκουμεν (Θεοδωρή-
του). — Ἀλλὰ τί λέγει ἡ γραφή;] Ἀνωτέρω, ἐνθα τὸ κεφά-
λαιον ἡρμηνεύετο, τὸ, *Λέγετέ μοι οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες*
εἶναι, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε; εἴπομεν, τοῦτο κατασκευάζειν
τὸν Παῦλον, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ νόμος, τουτέστιν, ἡ Παλαιὰ, προη-
γόρευσε, δεῖν, ἔξιν τὸν νόμον καὶ τὸν Ἰουδαϊσμόν, καὶ ἰδοὺ ἀπο-
δεδεικται. Ὅποτε γὰρ ἡ μὲν Ἄγαρ τύπος ἦν τῶν Ἰουδαίων
καὶ τοῦ πάλαι νόμου, ἡ δὲ Σάρρα καὶ ὁ Ἰσαὰκ, τῶν πιστῶν
καὶ τῆς νέας διαθήκης, ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Παλαιᾷ ἐκβέβληται ἡ
Ἄγαρ καὶ ὁ Ἰσμαήλ· (ἐκβαλε γάρ, φησι, τὴν παιδίσκην καὶ
τὸν υἱὸν αὐτῆς) δηλόν, ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Παλαιᾷ προεζω-
γραφεῖτο ἡ τῶν Ἰουδαίων ἐκβολή. Ὅρᾳς, ὅτι οὐ δεῖ τοῦ νόμου
ἔχεσθαι, διὰ τὸ τοὺς ἐπ' αὐτῷ πεποιθότας ἐκβεβλήσθαι; Ἰδοὺ
οὖν καὶ αὐτὴ ἡ Παλαιὰ τῇ δυνάμει συνεβούλευσε, μὴ ἔχεσθαι
τοῦ νόμου, τῷ ἐκβαλεῖν τοὺς τούτῳ μόνῳ στοιχοῦντας, τουτέ-
στι, τοὺς Ἰουδαίους. Εἰ γὰρ εἰσαεὶ ἔχρην στοιχεῖν τῷ νόμῳ καὶ
τῇ Παλαιᾷ, οὐκ ἂν ἐξεβλήθη μὲν ἡ Ἄγαρ καὶ ὁ παῖς αὐτῆς,
οἳ ἦσαν τύπος τῶν Ἰουδαίων, μόνος δὲ ἐκκληρονόμησεν Ἰσαὰκ,
ὅς ἦν τύπος τῶν τῷ Χριστῷ πεπιστευκότων. Καὶ πάλιν· Οὐ
διὰ τὸ διώκειν μόνον ἐκβέβληται, ἀλλ' ἵνα μὴ γένηται καὶ
κοινωνὸς τῆς κληρονομίας. Ἄρα, ἀδελφοί, οὐκ ἐσμέν τῆς παι-
δίσκης τέκνα.] Ταῦτα πάντα κινεῖ, ἵνα δείξῃ, ὅτι τὸ γενόμε-
νον νῦν περὶ ἡμᾶς, πρὸ πολλῶν χρόνων διετυπούτο. Εἰ τοίνυν,
φησὶν, οὐκ ἐσμέν παιδίσκης τέκνα, οὐδὲ δοῦλοι, πῶς τῇ δου-
λείᾳ τοῦ νόμου ἑαυτοὺς ὑποβάλλομεν; Οὐκ ἐσμέν δέ· ἐπεὶ
μήτε ἡμῶν τύπος ἡ Ἄγαρ, ἀλλὰ τῶν Ἰουδαίων· ἡμῶν γὰρ
ἡ Σάρρα τύπος. Τῇ ἐλευθερίᾳ οὖν, ἣ Χριστὸς ἡλευθέρωσεν
ἡμᾶς, στήκετε.] Ὁ νόμος κατεδόλον· ὁ δὲ Χριστὸς ἡμᾶς ἡλευ-

θέρωσεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου. Δεῖ οὖν, φησὶν, ἐστάναι ἐν τῇ ὑπὸ Χριστοῦ δοθείσῃ ἐλευθερίᾳ. Τὸ δὲ, στήκετε, σαλευομένους διήλοϊ. *Καὶ μὴ πάλιν (υἱῶ δουλείας ἐνέχεσθε.)* Ζυγὸν εἰπὼν, τὸ βαρὺ τῆς δουλείας δείκνυσι τοῦ νόμου. Τὸ δὲ, *πάλιν*, ἀναισθησίαν αὐτῶν κατηγορεῖ· εἶγε πείρα μαθόντες τὸ φορτικὸν τῆς δουλείας, πάλιν ἐπ' αὐτὴν αὐτομολοῦσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

Οτι ἡ κλήσις ἡμῶν οὐχ ὑπόκειται περιτομῇ καὶ νόμῳ διὰ τὸ τοῦ Χριστοῦ πάθος.

- 2 Ἴδε, ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν, ὅτι, ἐὰν περιτέμνη-
- 3 σθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει. Μαρτύρομαι
- 4 δὲ πάλιν παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμνομένῳ, ὅτι ὀφεί-
- 5 λείτης ἐσίν, ὅλον τὸν νόμον ποιῆσαι. Κατηργήθητε
- 6 ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε· τῆς
- 7 χάριτος ἐξεπέσατε. Ἡμεῖς γὰρ πνεύματι ἐκ πί-
- 8 στεως ἐλπίδα δικαιοσύνης ἀπεκδεχόμεθα. Ἐν γὰρ
- Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε περιτομή τι ἰσχύει, οὔτε ἀκρο-
- βυστία· ἀλλὰ πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη.
- 7 Ἐτρέχετε καλῶς· τίς ὑμᾶς ἐνέκοψε, τῇ ἀληθείᾳ
- 8 μὴ πείθεσθαι; Ἡ πεισμονὴ οὐκ ἐκ τοῦ καλοῦν-
- τος ὑμᾶς.

Ἴδε, ἐγὼ Παῦλος.] Τῇ ἀξιοπιστίᾳ τοῦ οἰκείου ὀνόματος ἀντὶ πάσης ἀποδείξεως ἐχρήσατα. *Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει.]* Διὰ τί; Ὅτι ὁ περιτεμνόμενος, ὅλον ὡς τὴν χάριν ἐξουθενεῖ· καὶ ὑπὸ μὲν τοῦ νόμου σώζεσθαι πιστεύων, τούτῳ, ὡς εὐεργέτῃ, προστρέχει· Χριστῷ δὲ ἀπιστεῖ πάντως, ὡς μὴ εὐεργετήσαντι αὐτόν. Τὸν οὖν μὴ πιστεύοντα Χριστῷ, οὔτε αὐτὸς ἔλοιτο ἂν ὠφελῆσαι. *Μαρτύρομαι παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμνομένῳ.]* Ἵνα μὴ νομίσωσι ταῦτα κατ' ἔχθραν λέγεσθαι, Οὐχ ὑμῖν, φησι, λέγω μόνοις, ἀλλὰ καὶ παντὶ περιτεμνομένῳ,

Ἵνα ὅφελός τις ἔσται, ὅλον τὸν νόμον ποιῆσαι.] Πρὸς γὰρ τῷ μηκέτι μηδὲν παρὰ Χριστοῦ ὠφελεῖσθαι· ὅπερ χαλεπώτερον μυρίων γεγενῶν· καὶ θάρους ἀνωφελές ἑαυτοῖς οἱ τοιοῦτοι περιτιθέασιν. Ὁ γὰρ κατὰ ἐν τι τὸν νόμον τηρῶν, ἀνάγκη ἐξεῖ κατὰ πάντα τηρεῖν αὐτόν· ἀλλήλων γὰρ τὰ νόμιμα πάντα ἔχεται. Ἡ γὰρ περιτομὴ καὶ θυσίαν ἀπαιτεῖ, καὶ ἡμέραν παρατηρεῖ· ἡ δὲ θυσία, τόπον ἀπαιτεῖ, καὶ τρόπον, καὶ καθαρισμούς· οἱ δὲ καθαρμοὶ πάλιν ἑτέρας παρατηρήσεις ἔχουσιν. Ὅρᾳς, πῶς ὁ ἀποστατήσας Χριστοῦ, οὐ μόνον ἐξ ἐκείνου οὐκ ὠφελεῖται, ἀλλὰ καὶ μυρίοις θάρσιν ἑαυτὸν ὑπέθηκεν; Εἰ τοίνυν κύριος ὁ νόμος, ὅλον πλήρωσον· εἰ δὲ οὐ κύριος, μηδὲ μέρος αὐτοῦ καταδέξῃ. Κατηργήθητε ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ.] Ἀπεκόπητε, ἀπεπέσατε ἀπ' αὐτοῦ· ἀνωφελῇ ὑμῖν λοιπὸν τὰ κατὰ τὸν Χριστὸν πάντα καὶ τὴν χάριν αὐτοῦ. Οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε.] Ἄντι τοῦ, Δικαιοῦσθαι σπεύδετε· ὥσπερ ἔλεγεν· Οἵτινες σπουδάζετε ἐκ νόμου δικαιοῦσθαι, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε, τῆς ἀληθῶς δικαιοσύνης, καὶ ἀπὸ τοῦ νόμου οὐ δικαιωθήσεσθε. Ἡμεῖς γὰρ πνεύματι ἐκ πίστεως ἐλπίδα δικαιοσύνης ἀπεκδεχόμεθα.] Ἡμεῖς γάρ, φησιν, οἱ πιστοὶ οὐκ ἐκ νόμου σώζεσθαι προσδοκῶμεν, ἀλλὰ δι' ἐπιφοιτήσεως Πνεύματος ἁγίου, ἐν χάριτος μέρει τὸ σώζεσθαι προσδοκῶντες. Καλῶς δὲ κεῖται τὸ, ἐκ πίστεως· δεῖ γὰρ τὴν ἡμετέραν προηγεῖσθαι πίστιν, καὶ οὕτω τῇ ἐπιφοιτήσει τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαμβάνειν, καὶ δικαιοῦσθαι ἐν τῷ βαπτίσματι. Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε περιτομὴ τι ἰσχύει.] Καὶ μὴν ἔλεγεν, ὅτι βλαβερὸν ἡ περιτομὴ, πῶς οὖν ἀδιάφορον νῦν τίθησιν αὐτήν; Καὶ φαμέν, ὅτι περιτομὴν λέγει, τὴν πρὸ τῆς πίστεως· ὥσπερ ἔλεγεν, ὅτι οἱ ἀπογραφόμενοι ἐν τῇ νέᾳ διαθήκῃ, οὐδὲν ἐκ τῆς ἀκροβυστίας περιβλαβήσονται, ὥσπερ οὐδὲ ἐκ τῆς περιτομῆς ὠφελήσονται· ἡ γὰρ πίστις ἐστὶ τὸ πᾶν. Ἀλλὰ πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη.] Οὐκ ἀρκεῖ γὰρ μόνον τὸ πιστεῦσαι τῷ Χριστῷ, ἀλλὰ δεῖ τὴν πίστιν ταύτην ἐνεργεῖσθαι,

καὶ διαφυλάττεσθαι, καὶ οἷον ἀναζωπυρεῖσθαι διὰ τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης. Αἰνίττεται δὲ, ὅτι πιστεύσαντες μὲν, μὴ ἀγαπήσαντες δὲ τὸν Χριστὸν, πρὸς τὸν νόμον ἡτομόλησαν. Δείκνυσι δὲ ἅμα, ὅτι καὶ οἱ πλανῶντες αὐτοὺς, εἰ ἀγάπην εἶχον πρὸς αὐτοὺς, οὐκ ἂν ἐτόλμησαν ταῦτα ποιεῖν. Μάνθανε οὖν, ὅτι ἡ πίστις ἐνεργεῖται μὲν δι' ἀγάπης, τουτέστι, ζῶσα δείκνυται· μὴ ἔχουσα δὲ τὴν ἀγάπην, ἀνενέργητός ἐστιν. Ὁμοιον τῷ· Πίστις χωρὶς ἔργων νεκρά (α). *Τίς ὑμᾶς ἐνέκοψε, τῇ ἀληθείᾳ μὴ πείθεσθαι;*] Τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐρωτῶντος, ἀλλ' ὀλοφυρομένου· ὡσεὶ εἶπεν· Ἦτε εἰς τελειότητα φθάσαντες· τί γέγονε; τίς τοσοῦτον ἴσχυσεν, ὥστε ἐμποδίσαι ὑμᾶς, τῇ ἀληθείᾳ τοῦ εὐαγγελίου μὴ πείθεσθαι, ἀλλὰ τῷ κατὰ κράτος καὶ σκιώδει νόμῳ; *Ἡ πεισμονή.*] Τουτέστι, τὸ πείθεσθαι τοῖς λέγουσιν ὑμῖν περιτέμεναι, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ καλοῦντος ὑμᾶς πρὸς τὴν αὐτοῦ πίστιν· ὡσεὶ ἔλεγεν· Οὐκ ἐπὶ τούτῳ κέκλησθε παρὰ τοῦ Χριστοῦ, ἵνα πείθησθε τοῖς συμβουλευουσιν ἰουδαῖζειν. Ἴδιον γὰρ τοῦ θεοῦ τὸ καλεῖν· τὸ δὲ πείθεσθαι, τῶν ἀκουόντων.

- 9 Μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ. Ἐγὼ πέποιθα
10 εἰς ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ, ὅτι οὐδὲν ἄλλο φρονήσετε· ὃ δὲ ταρασσῶν ὑμᾶς βαστάσει τὸ κρίμα, ὃς τις ἂν ᾔ.
11 Ἐγὼ δὲ, ἀδελφοί, εἰ περιτομὴν ἔτι κηρύσσω, τί ἔτι διώκομαι; ἄρα κατήργηται τὸ σκάνδαλον τοῦ
12 σταυροῦ. Ὅφελον καὶ ἀποκόψονται οἱ ἀναστατοῦντες ὑμᾶς!

Ἴνα μὴ λέγωσι· Τί τοσοῦτον ἡμῶν καθήψω, μίαν ἐντολὴν μόνον τοῦ νόμου φυλαξάντων; φησί· Μίαν; Καὶ τί τοῦτο; Μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ. Ὡς περὶ γὰρ ἐκείνη πρὸς ἑαυτὴν ζυμοῖ, καὶ μεταποιεῖ ὅλον τὸ φύραμα, καίτοι μικρὰ οὔσα· οὕτω καὶ ὑμᾶς ἡ περιτομὴ, μία οὔσα ἐντολή, εἰς τέλειον ἐνεγ-

(α) Ἰακ. Β', 17.

κεῖν μέλλει ἰουδαῖσμον, ἐὰν μὴ διορθώσῃσθε. Ἐγὼ δὲ πέ-
ποιθα εἰς ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ.] Θαρρῶ, φησὶν, εἰς ὑμᾶς· οἶδα γὰρ
τοὺς ἐμοὺς μαθητάς· οἶδα ὑμῶν τὸ εὐδιόρθωτον. Θαρρῶ οὖν
εἰς ὑμᾶς, ὅτι διορθώσεσθε· θαρρῶ δὲ καὶ τῷ Κυρίῳ, ὅς οὐ
θέλῃ οὐδὲ τὸν τυχόντα ἀπολέσθαι. Ὅτι οὐδὲν ἄλλο φρονή-
σετε.] Οὐδὲν φρονήσετε παρὰ τὴν διδασχὴν μου. Τοῦτο δὲ πα-
ραθαρρουντος, καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσενεγκεῖν, καὶ ἐπὶ τῷ Κυ-
ρίῳ ἐλπίζειν. Οὐ γὰρ ἄλλως ἔνεστί, φησι, τῶν παρὰ τοῦ θεοῦ
τυχεῖν, ἂν μὴ καὶ τὴν παρ' ἑαυτῶν σπουδὴν εἰσφέρετε. Ὁ δὲ
ταράσσω ὑμᾶς.] Ἰμεῖς μὲν, φησι, μεταβαλεῖσθε, καὶ διορ-
θωθήσεσθε· ὁμῶς οὐ παρὰ τοῦτο οἱ εἰς τοῦτο ὑμᾶς ἀγαγόντες
ἐλευθερωθήσονται τῆς τιμωρίας, ἀλλὰ θαστάσουσι καὶ ὑποί-
σουσι τὸ κατάκριμα τοῦτο, καὶ μεγάλοι τινὲς δοκῶσι καὶ
ἀξιόπιστοι· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, ὅστις ἂν ᾔ. Τοῦτο δὲ λέγει,
ἵνα μὴ καὶ ἕτεροι πάλιν ἐπιθῶνται. Ἐγὼ δὲ, ἀδελφοί, εἰ πε-
ριτομὴν ἔτι κηρύσσω, τί ἔτι διώκομαι;] Ἐπειδὴ λοιδοροῦντες
αὐτὸν ἔλεγον, ὅτι ὑποκριτής ἐστιν, ἀλλαχοῦ μὲν περιτομὴν
κηρύττων, ἀλλαχοῦ δὲ οὐ· φησὶν, ὅτι καὶ ὑμεῖς ἴστε, ὅτι διώκο-
μαι ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων. Εἰ οὖν περιτομὴν κηρύσσω, περιττὸν τὸ
διώκεσθαι με. Πρόδηλον ἄρα, ὅτι διὰ τὸ καταλύειν τὰ πάτρια
αὐτῶν διώκουσί με. Τί οὖν; φασὶν· οὐ περιέτεμε τὸν Τιμόθεον;
Ναί· ἀλλὰ τοῦτο μὲν φαμέν, ὅτι κατ' οἰκονομίαν γέγονεν, ἵνα
εὐπαράδεκτος γένηται Ἰουδαίοις. Ὅρα δέ· οὐκ εἶπεν, Εἰ περι-
τομὴν εἰργασάμην· ἀλλ', Εἰ κηρύσσω. Ὁ γὰρ κηρύσσων, δογ-
ματίζει, δεῖν αἰετὸς τοῦτο γίνεσθαι, ὡς ἀπλῶς καλόν· ὁ δὲ κατ'
οἰκονομίαν ποιήσας τι, οὐχ ὡς ἀπλῶς καλὸν τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ'
ὡς πρὸς καιρὸν χρειῶδες. Μὴ γάρ, φησι, τὸ κατ' οἰκονομίαν
γενόμενον εἰς δόγμα λάβης. Ἄρα κατήργηται τὸ σκάνδα-
λον τοῦ σταυροῦ.] Ὅλως, φησὶν, εἰ δεῖ περιτέμνεσθαι, καὶ
τοῦτο κηρύσσω, πέπαυται τὸ σκάνδαλον, ὃ σκανδαλίζονται ἐπὶ
τῷ σταυρῷ οἱ Ἰουδαῖοι (α), λέλυται ἡ φιλονεικία αὐτῶν ἢ

(α) Α' Κορ Α', 23.

πρὸς τὸν σταυρὸν, καὶ οὐκέτι ἐστὶν αὐτοῖς πρὸς αὐτὸν μάχη. Νῦν γὰρ διὰ τοῦτο τῷ σταυρῷ ἀπεχθάνονται, ὅτι καταλύει τὴν περιτομὴν καὶ τὸν νόμον. *Ὁφελον καὶ ἀποκόψονται οἱ ἀναστατοῦντες ὑμᾶς!*] Περὶ ὑμῶν μοι μέλει, φησί· περὶ δὲ τῶν ἀναστατοῦντων ὑμᾶς, ὡς ἀνίατα νοσούντων, οὐκέτι. Τοιγαροῦν μὴ μόνον περιτεμνέσθωσαν, ἀλλ' εἴθε καὶ ἀποκόπους ἑαυτοὺς ἐποίησαν! Εἴθε καὶ τέλεον ἐξέτεμον ἑαυτοὺς, οἱ τὴν τῆς περιτομῆς ὑμῖν ἀπάτην προσφέροντες! Ὅρα δέ, πῶς, ἀναστατοῦντες, εἶπεν, ὅπερ ἐπὶ τῶν αἰχμαλωτιζόντων λέγομεν· καὶ γὰρ καὶ οὗτοι τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν ἀφηροῦντο, καὶ τῆς ἄνω ἱερουσαλήμ. ἐπανιστῶντες, ὡς μετανάστας πρὸς τὸν νόμον καὶ τὴν ἰουδαϊκὴν μικρολογίαν μεθίστων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Ὑπογραφή τῆς κατὰ πνεῦμα ἐλευθερίας.

- 13 Ὑμεῖς γὰρ ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε, ἀδελφοί· μόνον μὴ τὴν ἐλευθερίαν (1) εἰς ἀφορμὴν τῇ σαρκί,
14 ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύετε ἀλλήλοις. Ὁ γὰρ πᾶς νόμος ἐν ἐνὶ λόγῳ πληροῦται, ἐν τῷ « Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν (α). » Εἰ δὲ ἀλλήλους δάκνετε καὶ κατεσθίετε, βλέπετε, μὴ ὑπὸ ἀλλήλων ἀναλωθῇτε.

Ὑμεῖς γὰρ ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε.] Οὐχ ἵνα, φησί, δουλεύωμεν τῷ νόμῳ, ἐκλήθημεν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' ἵνα ἐλευθεριάσωμεν ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῆς νομικῆς δουλείας. *Μόνον μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀφορμὴν τῇ σαρκί.*] Ἐπειδὴ ἄνω καὶ κάτω ἐλευθερίαν καλεῖ, καὶ ὅτι ἀπηλλάγημεν διὰ Χριστοῦ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἐφοβήθη, μὴ ὑπονοήσωσιν, ὅτι ἐλύθη ὁ ζυγὸς τοῦ νόμου,

(1) Δεῖπει τὸ, ἔχητε, ἢ, ἐκδέξασθε, ἢ, ἐκτρέψετε. (α) Λευίτ. ΙΘ', 18.

καὶ λοιπὸν ἔξεστιν ἃ βουλόμεθα πράττειν. Τοῦτο οὖν διορθοῦται, καὶ φησι· Μὴ ἀποχρήσηθε τῇ ἐλευθερίᾳ εἰς τὸ δουλεῦειν τῇ σαρκί, τούτέστι, ταῖς τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίαις. Οὐ γὰρ ἐπὶ τούτῳ ἐλύθημεν τοῦ ζυγοῦ τοῦ νόμου, ἵνα κατακρημνισθῶμεν, ἀλλ' ἵνα καὶ χωρὶς ζυγοῦ ἐαίνωμεν εὐρυθymα, ὡς ἦν καλῶς παιδευθέντες. Οὐ γὰρ ἵνα παραβαίνωμεν τὰ τοῦ νόμου, διὰ τοῦτο ἐλευθεριάζομεν, ἀλλ' ἵνα ὑπερβαίνωμεν καὶ τὸν νόμον. Ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύετε ἀλλήλοις.] Ἐπειδὴ ἀνείλε τὸν ζυγὸν τοῦ νόμου, ἕτερον ἐπιτίθησι, τὸν τῆς ἀγάπης, ἐλαφρότερόν τε καὶ ἰσχυρότερον ἐκείνου. Τὸ δέ, δουλεύετε, δηλοῖ, τὸ ἐπιτεταμένον τῆς ἀγάπης. Καλῶς δὲ τὸ, ἀλλήλοις· ἀπὸ φιλαρχίας γὰρ ἦσαν αὐτοῖς ἐπεισχωμάσαντες, οἱ πρὸς τὴν περιτομὴν ἀναστατούντες. Εἰς τὸν ἠθικὸν δὲ λοιπὸν λόγον τραπεῖς, δείκνυσιν τρόπον, δι' οὗ ἂν κατορθωθείη τὸ μὴ ταῖς σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις δουλεύειν. 'Ο γὰρ πᾶς νόμος ἐν ἐνὶ λόγῳ πληροῦται.] Εἰ ὅλως, φησί, πληροῦν θέλετε τὸν νόμον, μὴ ἐν τῷ περιτέμεσθαι, ἀλλ' ἐν τῷ ἀγαπᾶν ἀλλήλους πληροῦτε αὐτόν. Πλήρωμα γὰρ νόμου ἡ ἀγάπη (α). Ὅρα δέ, πῶς καὶ εἰς τὸν ἠθικὸν λόγον ἐξελθὼν, οὐκ ἐπιλανθάνεται τοῦ δογματικοῦ. Οὕτω σφόδρα ὠδυνᾷτο ἐφ' ᾧ ἐπλανήθησαν! Εἰ δὲ ἀλλήλους δάκνετε.] Δάκνειν δε, καὶ, ἔτι ἐπιτατικώτερον, κατεσθίειν, λέγει, τὸ τὰ τοιαῦτα δόγματα παρεμβάλλειν (1)· οὐ γὰρ τοσοῦτον σῶμα δαπανᾷται κατεσθιόμενον, ὅσον ψυχὴ φθείρεται ἐκ τῶν τοιούτων δογμάτων. Βλέπετε.] Πτοούντος δὲ τοῦτο, καὶ ἀσφαλιζόμενον, οὐ καταδικάζοντος. Μὴ ὑπ' ἀλλήλων ἀναλωθῇτε.] Ἡ γὰρ στάσις, φησὶν, αὕτη, καὶ ὑμᾶς ἔχει τοὺς ἀναστατούντας καταβλάψαι. Εἰκὸς δὲ αὐτὸν μὴ μόνον περὶ τῶν διεφθαρμένων δογμάτων τοῦτο λέγειν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν εἰς ἀλλήλους ἐπιβουλῶν, καὶ ἀρπαγῶν, καὶ πλεονεξιῶν, καὶ ἐτέρων ἀδικιῶν.

(α) Ῥωμ. 11', 10. (1) « Οὐκ εἶπε, δάκνετε, μόνον, ὑπὲρ ἐπὶ θυμοῦ· ἀλλὰ καὶ, κατεσθίετε, ὅ θηριωδίας ἐχγάντες. » Θεοφύλακτος.

16 Λέγω δέ· πνεύματι περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκός οὐ μὴ τελέσητε. Ἡ γὰρ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα, κατὰ τῆς σαρκός· ταῦτα δὲ ἀντίκειται ἀλλήλοις, ἵνα μὴ, ἃ ἂν θέλητε, 18 ταῦτα ποιῇτε. Εἰ δὲ πνεύματι ἄγεσθε, οὐκ ἐστέ ὑπὸ νόμον. Φανερά δὲ ἐστί τὰ ἔργα τῆς σαρκός· ἃ τινὰ 19 ἐστὶ μοιχεία, πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια, εἰδωλολατρεία, φαρμακεία, ἔχθραι, ἔρεις, ζῆλοι, θυμοί, 21 ἐριθεῖαι, διχοστασίαι, αἵρέσεις, φθόνοι, φόνοι, μέθαι, κῶμοι, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις· ἃ προλέγω ὑμῖν, καθὼς καὶ προεῖπον, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν.

Πνεύματι περιπατεῖτε.] Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι τὸ δάκνειν καὶ κατεσθίειν, ἀναλωτικόν ἐστι, λέγει καὶ τὸ φάρμακον τούτου, ὃ καὶ τὴν ἀγάπην συντηρεῖ, καὶ συντηρεῖται ὑπ' αὐτῆς. Κατὰ πνεῦμά, φησι, καὶ τὰ αὐτῷ δοκοῦντα διάγετε καὶ βιοῦτε, καὶ οὐκ ἂν πληρώσητε σαρκὸς ἐπιθυμίαν. Ἡ γὰρ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα, κατὰ τῆς σαρκός.] Σάρκα ἐνταῦθα, τὰς σαρκικὰς καὶ πονηρὰς ἐπιθυμίας λέγει· πνεῦμα δέ, τὴν ἐπὶ τῇ ἀρετῇ χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ φησι· Ταῦτα ἀντίκειται ἀλλήλοις· ἡ μὲν κακία, ἀντίκειται τῇ ἀρετῇ· ἡ δὲ ἀρετὴ πάλιν ἐναντιοῦται τῇ κακίᾳ, παιδαγωγῶν τινος τάξιν ἀναπληροῦσα, καὶ μὴ ἐῶσα ἡμᾶς κατὰ τὰς φαύλας ἐπιθυμίας πορεύεσθαι.—ΑΛΛΩΣ. Ἀντίκειται ἡ ἀρετὴ τῇ κακίᾳ, ἵνα μὴ, τῆς κακίας ἐρεθισάσης, εὐθέως ὥσπερ ἀπόλυτον καὶ ἀχαλίνωτον ἐπὶ τοῦ πρανοῦς φέρῃται τὸ σαρκικὸν θέλημα πρὸς τὴν ἁμαρτίαν. Πάλιν, ἀντίκειται τῇ ἀρετῇ ἡ κακία, ἵνα μὴ τῆς ἀρετῆς ἡ ἐργασία ἀταλαίπωρος πάντη καὶ ἄμισθος εἴη, καὶ οἷον ἐκ φύσεως καὶ ἐξ ἀνάγκης ἡμῖν συγκεκληρωμένη, καὶ ὡς μόνῳ τῷ διανοηθῆναι κατορθουμένη, χωρὶς σπουδῆς ἀπάσης καὶ ἀγωνίσματος. Αὐτὸς δὲ συντόμως αὐτὸ φησιν, Ἵνα μὴ, ἅπερ ἂν θέλητε, ταῦτα ποιῇτε, τοῦτέστι, μήτε τὰ κακά, εὐχερῶς ὅλως καὶ ἀκωλύτως, μήτε τὰ ἀγαθὰ, ῥαδίως πάντη καὶ ὀλιγώρως.

Τὰ γὰρ οὕτω πραττόμενα, οὐδ' ἀγαθὰ ἀνεῖη (Ι). *Εἰ δὲ πνεύματι ἄγεσθε, οὐκ ἐστὶ ὑπὸ νόμον.*] Εἰ κατὰ τὴν βουλὴν, φησι, τοῦ ἁγίου Πνεύματος περιπατεῖτε, οὐ σφαλήσεσθε· ὁ δὲ μὴ πταίων ἐν τινι, οὐ χρήζει τοῦ νόμου καὶ τῆς ἐντεῦθεν συμβουλῆς· ὁ δὲ γε μὴ χρήζων αὐτοῦ, οὔτε ὑπ' αὐτόν ἐστιν, ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησι, *Δικαίῳ νόμος οὐ κεῖται (α).* Φανερά δέ ἐστι τὰ ἔργα τῆς σαρκός.] Ὡσεὶ ἔλεγεν· Ἐξ' αὐτῶν τῶν καρπῶν ἐπιγνώσεσθε τὴν πονηράν καὶ φαύλην πολιτείαν. *Σαρκὸς δὲ πάλιν λέγει, τουτέστι, τοῦ διεφθαρμένου λογισμοῦ, καὶ τῆς γεώδους καὶ σαρκικῆς ζωῆς. Ἀπὸ τούτων ὡς σάρκα, τὸ σαρκικὸν φρόνημα καλεῖ, τουτέστι, τῆς ψυχῆς τὴν ἐπὶ τὰ χεῖρω ῥοπήν· πνεῦμα δὲ, τὴν δεδομένην χάριν.* Ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια.] Ἀκαθαρσίαν καὶ ἀσέλγειαν αἰνίττεται ἐνταῦθα τρόπους αἰσχυροὺς, οὓς οὐδὲ ἠνέσχετο ὀνομάσαι. *Ἐχθραί.*] Αἱ ἄδικοι· εἰσὶ γὰρ καὶ δίκαιοι ἔχθραι, αἱ διὰ τὴν πίστιν γινόμεναι. Εἰ δυνατόν γάρ, φησι, τὸ ἐξ ὑμῶν, μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύετε (β)· ὡς εἶναι δῆλον, ὅτι ἐστὶν ὅτε οὐκ ἐστὶ δυνατόν. *Ζῆλοι.*] Οὐ χρὴ γὰρ ζηλεύειν, ἀλλὰ χαίρειν μετὰ χαιρόντων, καὶ κλαίνειν μετὰ κλαiónτων (γ). *Ἐριθεῖαι.*] Οἷον, φιλονεικίαι ἀπὸ τῆς ἐριδος. *Κῶμοι.*] Τὸ κωμωδεῖν καὶ ἀπο-

(1) « Σάρκα λέγει τὸν γεώδη λογισμὸν, καὶ βλάβον, καὶ ἡμαρτημένον, οὗ τὸ σῶμα· καὶ πνεῦμα, τὸν πνευματικὸν λογισμὸν, οὗ τὴν ψυχὴν. Ὁ οὖν γεώδης, φησί, λογισμὸς ἀντίκειται τῷ πνευματικῷ· καὶ ὁ πνευματικὸς λογισμὸς, τῷ γεώδει. Λογισμῶν οὖν πονηρῶν καὶ ἀγαθῶν μάχην εἰσάγει, ἀλλ' οὐ σώματος καὶ ψυχῆς· τὸ γὰρ θέλειν καὶ μὴ θέλειν, τῆς ψυχῆς ἐστὶ τῆς λογισμομένης. Ἐπάγει γάρ· ἵνα μὴ, ὃ ἐν θέλειν τε, ταῦτα ποιῇτε· ἐπεὶ τὸ γὰρ σῶμα συναργόν ἐστι τῆς ψυχῆς, οὐκ ἐναντίον· καὶ ἡ ψυχὴ ἀντέχει τῷ σώματι, καὶ πάντα πάσχει, ὥστε αὐτὸ μὴ καταλείπειν, καὶ ἀπορρήγνυμένη αὐτοῦ ἀλγεῖ. Πῶς οὖν ἐναντία τὰ τοιαῦτα σχέσις πρὸς ἀλλήλα ἔχοντα; » Θεοφύλακτος. (α) Α' Τιμ. Α', 9. — « Ὁ πνεῦμα ἔχον, σθένυσι τὰς πονηρὰς ἐπιθυμίας· ὁ δὲ τούτων ἀπαλλαγείς, οὐ δεῖται τῆς συμβουλῆς τοῦ νόμου, οὔτε ὑπ' αὐτόν ἐστιν. Ὁ γὰρ μηδὲ θυμούμενος, πῶς δεῖται τοῦ παραγγέλλοντος, Μὴ φονεύειν; Καὶ ὁ μηδὲ ἐπιθυμῶν, πῶς δεῖται τοῦ συμβουλεύοντος, Μὴ πορνεύειν; Ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ εἶπε· Δικαίῳ νόμος οὐ κεῖται. Δοκεῖ δὲ καὶ ἐγκώμιον τοῦ νόμου λέγειν, εἴγε ἐν τάξει τοῦ πνεύματος ᾗν, κατὰ δύναμιν τὴν αὐτοῦ παιδαγωγῶν, ὅτε καιρὸν εἴχη. Πῶς οὖν αὖθις ὑπὸ παιδαγωγῷ ᾗνεσθε, τὸ πνεῦμα ἀφέντες, τὸ τελείως ὑμᾶς ποιοῦν; Ὅτι περ ὅτι τις φιλόσοφος ὢν, δεῖται παιδαγωγοῦ. » Θεοφύλακτος.

(β) Ρωμ. ΙΒ', 18.

(γ) Ρωμ. ΙΒ', 15.

σκόπτειν ἄλλοτρίας ὑπολήψεις μετὰ μέθης (1). *Βασιλείαν* θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι.] Τέως βασιλείας ἐκπτώσις· τὰ γὰρ τῶν τιμωριῶν, διάφορα (2).

22 Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ πνεύματός ἐστιν ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίσις,
23 πραότης, ἐγκράτεια· κατὰ τῶν τοιούτων οὐκ ἔστι
24 νόμος. Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν
25 σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις· εἰ ζῶμεν
26 πνεύματι, πνεύματι καὶ στοιχῶμεν. Μὴ γινώμεθα
κενόδοξοι, ἀλλήλους προκαλοῦμενοι, ἀλλήλοις
φθονοῦντες.

Τὰ μὲν πονηρὰ ἔργα ἐξ ἡμῶν γίνονται μόνων· διὸ καὶ ἔργα σαρκὸς εἶπεν, ἅμα καὶ ὡς ἐργωδίαν καὶ βαρύτητα ἔχοντα· τὰ δὲ καλὰ οὐχ ἡμετέρας δεῖται μόνον ἐπιμελείας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἁνωθεν συνεργείας· διὸ καρπὸν αὐτὰ εἶπε τοῦ πνεύματος, καὶ οὐκ ἔργον, ἵνα δείξῃ, ὅτι τῆς τοῦ θεοῦ δεῖται βοηθείας εἰς τὸ καρποφορῆσαι. Τοῦ πνεύματος δὲ, ἡ αὐτοῦ τοῦ παρακλήτου, ἡ τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἐναρέτου βίου (3). *Ἀγάπη.*] Τὴν ρίζαν πάντων τῶν ἀγαθῶν τίθησι πρῶτον, τὴν ἀγάπην· εἶτα τὴν χαρὰν· ὁ γὰρ ἀγαπῶν ἀεὶ χαίρει, καὶ ὅταν πάσῃ κακῶς· ὡς εὐεργέτην γὰρ ὁρᾷ τὸν κακῶς ποιῶντα. Χαίρει δὲ καὶ ἐπὶ τῷ θεῷ, ὡς δι' αὐτὸν πάντα ποιῶν καὶ πάσχων, καὶ διὰ τοῦτο ἀγαθῷ συνειδὸτι ἐπευφραίνόμενος. Ἐκ τῆς ἀγάπης δὲ καὶ τῆς χαρᾶς εἰρηνεύει καὶ κατὰ ψυχὴν, μὴ ταραττόμενος τοῖς λογισμοῖς, καὶ πρὸς τοὺς ἔξωθεν πάντας. *Μακροθυμία, πραότης.*] Μακροθυμία πραότητος ἐν τούτῳ δοκεῖ παρὰ

(1) «Κῶμοι, τὰ τῶν μεθύοντων μεθ' ὕβρεως ἄσματα.» Θεοφύλακτος.

(2) «Εἰπάτωσαν ἡμῖν οἱ τὴν σάρκα διαβάλλοντες· ἔγω, ὅτι ἡ ἀσέλγεια καὶ ἡ πορνεία, τοῦ σώματος ἀμικροτήματα· αἱ ἔχονται, καὶ αἱ αἱρέσεις, καὶ τὰ τοιαῦτα, πῶς ἂν εἴεν σαρκός; ὥστε προδῆλον, ὅτι πάντα τῆς διεφθαρμένης ἐστὶ προαιρέσεως. Εἰ δὲ σαρκὸς ἦσαν, φυσικῶς ἡμῖν προπόντα, πῶς ἂν ἐκουσίας θεοῦ ἡμᾶς ἐξέβαλον; Οὐ γὰρ φύσεως, ἀλλὰ προαιρέσεως, καὶ αἱ κολάσεις καὶ οἱ στέφαναι. Καὶ ἄλλως δὲ, εἰ φύσεως ἦσαν τὰ πάθη, οὐκ ἂν εἶπα, πρᾶσσοντες, ἀλλὰ, πᾶσχοντες· τὸ γὰρ πρᾶσσειν προαίρεσιν ἐμφαίνει.» Θεοφύλακτος.

(3) «Πνεῦμα καλεῖ, τὴν δεδομένην χάριν.» Θεοδώρητος.

τῇ Γραφῇ διαφέρειν, τῷ τὸν μὲν μακρόθυμον πολλὸν ὄντα ἐν φρονήσει, μὴ ὀξέως, ἀλλὰ σχολῇ ἐπιτιθέναί τὴν προσήκουσαν δίκην τῷ πταίοντι· τὸν δὲ πρᾶον, ἀφιέναι παντάπασι. Χρηστώτης δὲ κοινότερόν τί ἐστι παρὰ τὴν ἀγαθωσύνην. Πίστις δὲ λέγει, οὐ τὴν ἀπλῶς, ἀλλὰ τὴν καὶ ὀρη μεθιστώσαν (α), τὴν τὰ παρὰ ἀνθρώποις ἀδύνατα πιστεύουσιν παρὰ θεῷ δυνατὰ εἶναι ἀδιστάκτως. Ἐπὶ πᾶσι δὲ ἡ ἐγκράτεια, οὐ ἐρωμάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ παντὸς πονηροῦ. Κατὰ τῶν τοιούτων οὐκ ἐστὶ νόμος.] Ὁ γὰρ ταῦτα κατορθώσας, οὐ δεῖται τοῦ παιδαγωγοῦντος νόμου· ὑψηλότερος γὰρ αὐτοῦ ἐστίν. Οὐχ ὥς πονηρὸν δὲ τὸν νόμον ἐκβάλλει οὐδὲ ἐνταῦθα, ἀλλ' ὥς ἐλάττωνα τῆς παρὰ τοῦ πνεύματος δεδομένης φιλοσοφίας. Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν.] Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ, τουτέστιν, οἱ τῆς μερίδος τοῦ Χριστοῦ ὄντες, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν, τουτέστι, τὸ σαρκικὸν φρόνημα ἐνέκρωσαν· οὐ γὰρ δὴ ἑαυτοὺς ἀνείλον· ἵνα σάρκα νοήσης μὴ τὴν οὐσίαν τῆς σαρκὸς, ἀλλὰ τὸν γεώδη λογισμόν, ὥστε μήτε τὰ τοῦ θυμοῦ παθήματα ἐν αὐτοῖς ζῇν, μήτε τὰς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ καὶ ταῦτα κάκεινας ἐσαυρῶσθαι καὶ νενεκρῶσθαι. Ἡ παθήματα ἀπλῶς τὰς ἐμπαθεῖς πράξεις φησί, καὶ τε ἀπὸ θυμοῦ ὧσι, καὶ τε ἀπὸ ἐπιθυμίας. Οὐ μόνον οὖν τὰς πράξεις φησί νεκροῦσθαι, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς ἀρχὰς τούτων, ἥτοι τὰς ἐπιθυμίας.— ΑΛΛΩΣ. Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν. Βίτα, ἵνα μὴ λέγωσι· Καὶ τίς ταῦτα ποιεῖ; φησὶν· Οὗτοί εἰσιν οἱ ταῦτα ποιοῦντες, οἱ τινες τὴν σάρκα τοῦ Χριστοῦ, τουτέστι, τὸ οἰκεῖον σῶμα· (σὰρξ γὰρ Χριστοῦ, τὸ ἡμέτερον σῶμα) ἐσταύρωσαν, καὶ οἶον ἐνέκρωσαν ἀπὸ τῶν σωματικῶν παθῶν. Καὶ οὐ μόνον τὸ σῶμα, ὅσον ἦκεν εἰς τὰ πάθη, ἐσταύρωσαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ πάθη, ὅσον ἦκεν εἰς τὸ ἐπιτελεῖσθαι παρ' αὐτῶν, ἐσταύρωνται. Κατὰ ταύτην τὴν ἐρμηνείαν τὸ, Δέ, παρέλκεται. Ἡ οὕτω· Καὶ τί λέγω ἐν καθ' ἐν ἀρετῆς εἶδος; Εἰσὶ γάρ τινες, οἱ καὶ ἐσταύ-

(α) Α' Κορ. ΙΓ', 2.

ρωσαν ἑαυτοὺς, ὅσον πρὸς τὰ πάθη, καὶ τὰ πάθη, ὅσον πρὸς ἑαυτούς. Ὅμοιον τῷ κατωτέρῳ· Ἐμοὶ ὁ κόσμος ἐσταύρωται, καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ. Κατὰ ταύτην τὴν ἐρμηνείαν, οὐ παρέλκεται τὸ, Δέ· ὁ δὲ νοῦς· *Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ, τουτέστιν, οἱ πρὸς τὸν Χριστὸν τείνοντες, τὴν ἑαυτῶν σάρκα ἐσταύρωσαν.* Οὕτως ὁ Κλήμης ἐν πέμπτῳ τῶν ὑποτυπώσεων. Ἔστι δὲ τὸ, *Οἱ δέ, καὶ ἀντὶ τοῦ, Οὗτοι δέ, ἐξακοῦσαι· οἶον, Οὗτοι δὲ εἰσιν, οὓς εἶπον, οἳ τινες τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν, καὶ ἐξῆς. Εἰ ζῶμεν πνεύματι.*] Ὁφείλομεν οὖν καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ πνεύματος ζῆν, ἀπαξ σταυροῦν μέλλοντες τὴν σάρκα ἡμῶν. *Πνεύματι καὶ στοιχῶμεν.*] Ἐκεῖνῳ ἀρκώμεθα· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, *στοιχῶμεν*· ἀντὶ τοῦ, ἀρκεσθῶμεν τῇ παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δοθείσῃ χάριτι, καὶ μὴ ζητῶμεν τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου προσθήκην. *Μὴ γινώμεθα κενόδοχοι.*] Τοῦτο γὰρ τὸ πάντων αἴτιον τῶν κακῶν. Δείκνυσιν οὖν ἐνταῦθα, ὅτι οἱ πλανήσαντες αὐτοὺς, ὑπὸ φιλοδοξίας εἰς τοῦτο ἤλθον. *Ἀλλήλους προκαλοῦμενοι.*] Εἰς φιλονεικίαν διηλονότι καὶ ἔρεις. *Ἀλλήλοις φθοноοῦντες.*] Ἀπὸ γὰρ κενοδοξίας ὁ φθόνος, ἀπὸ φθόνου δὲ τὰ μυρία κακά. Διὸ καὶ τοῦτον κωλύει.

ΚΕΦ. VI, 1, Ἀδελφοί, ἐὰν καὶ προληφθῇ ἄνθρωπος ἐν τινι παραπτώματι, ὑμεῖς οἱ πνευματικοὶ ἀταρτίζετε τὸν τοιοῦτον ἐν πνεύματι πραότητος· **2** πῶν σεαυτὸν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῆς. Ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε, καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ.

Πολλοὶ παρ' αὐτοῖς, φιλαρχία ἡττημένοι, ἐν τῇ πρὸς τὰ ἁμαρτήματα τῶν πλησίον ἐπιτιμήσει τὰ ἑαυτῶν πάθη ἐπλήρουν· ὅπερ διορθοῦται, λέγων· *Ἐὰν καὶ προληφθῇ ἄνθρωπος ἐν τινι παραπτώματι.*] Τουτέστιν, ἐὰν τις συναρπαγῇ, παθῶν ἐπιτήρειαν ὑπὸ δαίμονος, ἐπὶ ἁμαρτηματί τινι· τοῦτο γὰρ τὸ, *προληφθῇ*· ὑμεῖς οἱ πνευματικοί, τουτέστιν, οἱ κατὰ πνεῦμα ζῶντες, καταρτίζετε, τουτέστι, μὴ κολάζετε, ἀλλὰ διορ-

Θοῦσθε τὸν τοιοῦτον. Εἴτα, ἐκβάλλων τὴν φιλαρχίαν, φησὶν, *ἐν πνεύματι πραότητος· τουτέστιν, ἐν πραότητι, ἥτις ἐστὶ χάρισμα τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Σκοπῶν σεαυτὸν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῇς.*] Εἴτα, ἵνα μὴ ὁ ἕτερον διορθῶν ἐπαρθῇ, ἀσφαλίζεται αὐτόν. Σκόπει γάρ, φησι, καὶ σὺ, καὶ τήρει σαυτὸν, μὴ τοῖς ἴσοις ἄλλῳ, πειρασμὸν παθὼν ὑπὸ τοῦ ἀντικειμένου. Ἐμφαντικῶς δὲ εἶπε τὸ, *σύ·* τῆς γὰρ ἀνθρωπίνης ἀσθενείας ὑπέμνησε διὰ τούτου. *Ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάετε.*] Ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἐνὶ ἀνθρώπων ὄντα χωρὶς ἁμαρτίας εἶναι, παραινεῖ μὴ ἀκριβολογεῖσθαι πρὸς τὰ τοῦ πλησίον ἁμαρτήματα, ὡς εἰδώς, φησιν, ὅτι καὶ σὺ ἔχεις ἁμαρτίας, καὶ χρὴ ἡμᾶς ἀλλήλοις συμπεριφερῆσθαι (1). *Καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ.*] Ὅτι ἡ τῷ πλησίον λείπει, ἄλλος ἀναπληρώσῃ, συμπεριφερόμενος αὐτῷ· καὶ οὕτως, ἐκ τοῦ ἑνα ἕκαστον τῷ πλησίον χεῖρα διδόναι, πληροῦνται καὶ ἐντολαὶ τοῦ Χριστοῦ. Ὁ γὰρ τοῦ Χριστοῦ νόμος, διὰ τῶν ἔργων τοιοῦτος ἐδείχθη· αὐτὸς γὰρ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀνέλαβε, καὶ τὰς νόστους ἐβάστασε (α)· καὶ ἡ ὑπερβολή, ὅτι καὶ σταυρὸν καὶ θάνατον ὑπὲρ ἡμῶν κατεδέξατο. Ἡ ὅτι τὰ ἀλλήλων βάρη καὶ ἐλαττώματα βαστάζειν, κατὰ τοῦτο πληρώσις ἐστὶ τοῦ νόμου τοῦ Χριστοῦ, καθὼς ἐξ ἀγάπης· πληρωτικὴ δὲ ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ νόμος (β).

3 Εἰ γὰρ δοκεῖ τις εἶναι τι, μηδὲν ὦν, ἑαυτὸν φρενα-
4 πατᾶ· τὸ δὲ ἔργον ἑαυτοῦ δοκιμάζτω ἕκαστος,

(1) « Παραινεῖ, μὴ ἀκριβοῦς ἐξεταστὰς εἶναι τῶν ἑτέρων· πεπλημμελημένων, ἀλλὰ καὶ φέρειν τὰ τῶν πλησίων ἐλαττώματα, ἵνα καὶ τὰ αὐτοῦ φέρηται παρ' ἑτέρων. » Χρυσόστομος.

(α) Ἦσ. ΝΓ', 4. Ματθ. Η, 17.

(β) Ῥωμ. ΙΓ', 10. — « Οὐκ εἶπε, πληρώσατε, ἀλλ', ὁ ἀναπληρῶσατε· τουτέστι, κινήθ' πάντες πληρώσατε, δι' ὧν ἀλλήλους φέρετε· οἷον ὁ ἐξ ὧν τὸν νοῦν φερέτω, καὶ ὁ νοῦς, τὴν σφοδρὰν ἐκείνου ἰσχυρίαν· καὶ οὕτως οὐτε ἐκεῖνος ἁμαρτάνεται ὑπὸ τούτου βασταζόμενος, οὔτε οὗτος ὑπ' ἐκείνου. Οὕτω δὲ, ἀλλήλοις χεῖρα ὀρέγοντες, δι' ἀλλήλων πληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ, ὁ λείπει τῷ πλησίον ἀναπληρῶν ἕκαστος διὰ τοῦ βαστάζειν ἐκεῖνον. Καὶ ἄλλως γὰρ ἀγάπης τὸ τὰ βάρη βαστάζειν ἀλλήλων· ἡ δὲ ἀγάπη, πλήρωσις τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ. » Θεοφύλακτος.

καὶ τότε εἰς ἑαυτὸν τὸ καύχημα ἔξει, καὶ οὐκ εἰς
5 τὸν ἕτερον· ἕκαστος γὰρ τὸ ἴδιον φορτίον βαστά-
6 σει. Κοινωνεῖτω δὲ ὁ κατηχούμενος τὸν λόγον τῷ
κατηχοῦντι ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς.

Πάλιν ἐνταῦθα τὴν ἀπόνοιαν καταβάλλει. *Εἰ γὰρ δοκεῖ τις, φησιν, εἶναί τι, δι' αὐτὸ μόνον οὐδέν ἐστιν, ὅτι δοκεῖ εἶναί τι. Τοιγαροῦν μηδὲν ὦν, ἑαυτὸν φρεναπατᾷ, τουτέστιν, οὐδένα ἄλλον ἀπατᾷ, ἀλλ' ἑαυτόν. Τὸ δὲ ἔργον ἑαυτοῦ δοκιμαζέτω ἕκαστος.*] Εἰ γὰρ τις τὸ ἑαυτοῦ ἔργον δοκιμάζει, καὶ ἑαυτὸν ἐρευνᾷ ἀκριβῶς, μᾶλλον εἰς ἑαυτὸν ἔξει τὸ καύχημα, καὶ οὐκ εἰς τὸν ἕτερον· τουτέστι, καθ' ἑαυτοῦ ἔξει τὸ καύχημα, οἷον, ἑαυτοῦ καταγνώσεται, καὶ οὐχὶ ἐτέρων. *Ἡ, Εἰς ἑαυτὸν μόνον ἔξει τὸ καύχημα, τουτέστιν, αὐτὸς ἑαυτὸν ἐλαττούμενον καὶ ἐνδεῶς ἔχοντα βλέπων, ἑαυτὸν μέμψεται, καὶ τῆς ἐτέρων ἀποστήσεται καταγνώσεως, εἰδὼς ἑαυτόν, οὐδὲ τὴν αὐτὴν αἰετολιτεῖαν αὐτοῦ διαφυλάττοντα, ἀλλὰ καὶ ταύτης ἔσθ' ὅτε διαπίπτοντα.*—*Δοκιμαζέτω ἕκαστος.*] Ἐξεταζέτω ἕκαστος μετ' ἀκριβείας παρ' ἑαυτῷ τὰ βεβιωμένα αὐτῷ. Τοῦτο γὰρ ποιῶν, ἑαυτὸν εἰς τὰ βελτίω μεταρρυθμίζει. Οὐ νομοθετοῦντος δὲ τοῦτο, ἀλλὰ συγκαταβαίνοντος. Οὐ δεῖ, φησί, καυχᾶσθαι· εἰ δὲ ἄρα, καὶ μὴ, ὡς ὁ Φαρισαῖος, κατὰ τοῦ πλησίον καυχᾶσθαι (α), ἀλλὰ καθ' ἑαυτοῦ. — **ΑΛΛΩΣ.** Εἰ δὲ καὶ σεμνύνεσθαι θέλεις, τὸν σαυτοῦ περισκόπει βίον· καὶ ἀκατάγνωστον εὗρης, κατὰ σαυτὸν σεμνύνου, εἴ περ ἄρα τοῦτό σε δεῖ ποιεῖν (Θεοδωρήτου). — *Ἐκαστος γὰρ τὸ ἴδιον φορτίον βαστάσει.*] Τί γὰρ κατακαυχᾷ τοῦ πλησίον; Καὶ σὺ κακέινος τὰ ἴδια φορτία βαστάσετε, καὶ τότε δοκιμασθήσεται ἑκάστου τὸ ἔργον. Ὡστε, ἐπεὶ καὶ σὺ φορτία ἔχεις καὶ ἐάρη, μηδὲ καθ' ἐτέρου καυχῶ, μηδὲ κατὰ σαυτὸν ἐναβρύνου τῇ ἀγαθοεργίᾳ. *Κοινωνεῖτω δὲ ὁ κατηχούμενος τὸν λόγον τῷ κατηχοῦντι.*] Περὶ τῶν διδασ-

(α) Λουκ. ΙΗ'. 11. 12.

σκάλων λοιπὸν διαλέγεται, καὶ κελεύει τοῖς τῶν πνευματικῶν ἀπολαύουσι, μεταδιδόναι τῶν σαρκικῶν. Ὁ κατηχοόμενος, τουτέστιν, ὁ διδασκόμενος, *κοινωνεῖτω τὸν λόγον τῷ κατηχοῦντι, τουτέστι, μεταδιδότω τῷ διδάσκοντι τροφάς, εὐνοίαν, τιμὴν*· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, *ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς*. Καλῶς δὲ εἶπε, *κοινωνεῖτω, καὶ οὐ, μεταδιδότω*· κοινωνία γὰρ τὸ πρᾶγμα, ὡς ἀντιδόσεως γινομένης· ἐκεῖνος πνευματικά συνεισφέρει, σὺ δὲ ὁ διδασκόμενος, σαρκικά.

- 7 Μὴ πλανᾶσθε· θεὸς οὐ μυκτηρίζεται· ὁ γὰρ ἐὰν
8 σπείρῃ ἄνθρωπος, τοῦτο καὶ θερίσει· ὅτι ὁ σπείρων
εἰς τὴν σάρκα ἑαυτοῦ, ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθο-
ράν· ὁ δὲ σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα, ἐκ τοῦ πνεύμα-
9 τος θερίσει ζωὴν αἰώνιον. Τὸ δὲ καλὸν ποιοῦντες
μὴ ἐκκακῶμεν· καιρῷ γὰρ ἰδίῳ θερίσομεν, μὴ
10 ἐκλυόμενοι. Ἄρα οὖν, ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐργαζώ-
μεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας, μάλιστα δὲ πρὸς
τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως.

Ἐπειδὴ πολλάκις τινές, αἰτιώμενοι τοὺς διδασκάλους κακοῦ
βίου, παρορῶσιν αὐτοὺς, καὶ οὐ τρέφουσι πενομένους, λέγει
μὲν καὶ προῖων, ὅτι τὸ καλὸν ποιοῦντες μὴ ἐκκακῶμεν, καὶ
νῦν δὲ δείκνυσιν, ὅτι καὶ πρὸς τοὺς τοιούτους διδασκάλους
ἀφειδῶς ἔχειν χρῆ, ὡς εἰς πνευματικὸν πρᾶγμα τοῦ ἀναλώ-
ματος γινομένου. *Μὴ πλανᾶσθε· θεὸς οὐ μυκτηρίζεται.*] Οὐκ
ἀπατάται· οὐ τῷ ἀγαθῷ, κακὰ, ἢ πάλιν τῷ κακῷ, ἀγαθὰ,
ἀλλ' ἐκάστω τὰ οἰκεία ἀντιδίδωσιν. Ὁ γὰρ ἐὰν σπείρῃ ἄν-
θρωπος, τοῦτο καὶ θερίσει.] Ἀνάγκη γὰρ ἴσον εἶναι τὸν ἀμη-
τὸν τῷ σπόρῳ· καὶ οὐδεὶς ὁρόβους σπείρας, σίτον ἂν θερίσειεν.
Ὅτι ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα ἑαυτοῦ.] Τί δέ τις σπείρει ἐν
τῇ σαρκὶ αὐτοῦ; Μέθην, τρυφὴν, γαστριμαργίαν, ἀκολασίαν.
Ὁ τοιοῦτος ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν, οἷον, διὰ τὴν σάρκα
τὴν πλημμελήσασαν, ἔξει τιμωρίαν ἔχει. Ἡ, ἐκ τῆς σαρκὸς,
τουτέστι, διὰ τῶν ἐν τῷ σαρκὶ σπαρέντων ἀμαρτημάτων. Ὁ
δὲ σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα.] Τί δέ τις σπείρει εἰς τὸ Πνεῦμα

τὸ ἅγιον; Τί ἄλλο, ἢ ἐλεημοσύνην, καὶ σωφροσύνην, καὶ πᾶσαν ἀρετὴν; *Ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον.*] Ὡςπερ γὰρ διάφορα τὰ σπέρματα τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ πνεύματος, οὕτω καὶ ὁ θερισμός· ἐκεῖ φθορὰ, ὧδε ζωὴ αἰώνιος. Τὸ δὲ καλὸν ποιοῦντες, μὴ ἐκκακῶμεν.] Μὴ ἀπειπώμεν, μηδὲ ἐκλυθῶμεν ἀγαθοποιοῦντες, διὰ τὸ εἶναι τὰς ἀντιδόσεις ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. *Καιρῷ γὰρ ἰδίῳ θερίσομεν.*] Ἔσται γὰρ καιρὸς ὁ πάντως ἤξων, ὅταν ἀπολάβωμεν τὰ καλὰ, καὶ θερίσωμεν τὰ νῦν ἡμῖν σπαρέντα χρηστά. Εἴτα, ἐπειδὴ θερισμοῦ ἐμνημόνευσεν, αὐτὸς δὲ κόπου δεῖται καὶ καμάτου, προσέθηκε τὸ, *μὴ ἐκλυόμενοι*, ὡς εἰ ἔλεγεν· Ὁ θερίζων τότε, οὐ κάμνει, οὐδὲ ἐκλύεται, ὡς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Μὴ τοίνυν ἀκούσαντες θερισμόν, πάλιν καὶ τότε μοχθεῖν ὑπονόησθε. Μηδὲν τῶν ἀνιερῶν διακοπτέτω τὴν περὶ τὰ καλὰ προθυμίαν· πόνου γὰρ δίχα θερίσομεν τὰ σπειρόμενα· τοῦτο γὰρ ἔφη, *μὴ ἐκλυόμενοι*. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶναῖσι θητῶν σπερμάτων, καὶ ὁ σπόρος ἔχει κόπον, καὶ ὁ ἀμητὸς ὡσαύτως· διαλύει γὰρ πολλάκις τοὺς ἀμῶντας καὶ τὸ ἀμᾶν, καὶ τὸ τῆς ὥρας θερμόν· ἀλλ' ἐκεῖνος οὐ τοιοῦτος ὁ ἀμητὸς· πόνου γὰρ καὶ ἰδρώτος ἐστὶν ἐλεύθερος (Θεοδωρήτου). Ἢ, *μὴ ἐκλυόμενοι*, τουτέστι, μὴ ἀποναρκῶντες, μηδὲ τῆς ἀγαθοεργίας ἀφιστάμενοι· τῶν γὰρ εἰς τέλος ἀγωνιζομένων ἐστὶν ὁ εἴφανος (Φωτίου). — *Ἄρα οὖν, ὡς καιρὸν ἔχομεν.*] Ὡςπερ οὐκ αἶε τοῦ σπείρειν καιρὸς, οὕτως οὐδὲ τοῦ ἐλεεῖν. Ἐν τῇ ζωῇ γὰρ ταύτῃ ὁ καιρὸς ἐστὶ τῆς ἐργασίας, ἐκεῖ δὲ οὐκέτι. Ἔως οὖν τὸν ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ καιρὸν ἔχομεν, ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθόν, τουτέστι, τὴν εὐποιάν, τὴν ἐλεημοσύνην, μὴ μόνον πρὸς διδασκάλους, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντας, πρὸς Ἰουδαίους, πρὸς Ἑλλήνας· μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως· ἥτοι, ἐξαίρετως δὲ πρὸς τοὺς πιστοὺς. Οὐ γὰρ τῷ αὐτῷ μέτρῳ δεῖ χρῆσθαι πρὸς ἐκείνους καὶ τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως· ἀλλὰ πλείονα τὴν φιλοτιμίαν πρὸς τοὺς πιστοὺς ἐπιδείκνυσθαι· τοῦτο γὰρ δηλοῖ διὰ τοῦ, *μάλιστα*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Ἀποτροπὴ ἀπὸ τῶν ἐλκόντων ἐπὶ τὴν πε-
ριτομὴν, καὶ προτροπὴ πρὸς νέαν ζωὴν
τὴν ὑπὸ πνεῦμα.

- 11 Ἴδετε, πηλίκους ὑμῖν γράμμασιν ἔγραψα τῇ ἐμῇ
12 χειρί. Ὅσοι θέλουσιν εὐπροσωπῆσαι ἐν σαρκί, οὗτοι
ἀναγκάζουσιν ὑμᾶς περιτέμνεσθαι, μόνον ἵνα μὴ
13 τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ διώκωνται. Οὐδὲ γὰρ οἱ
περιτεμνόμενοι (1) αὐτοὶ νόμον φυλάσσουσιν· ἀλ-
λὰ θέλουσιν ὑμᾶς περιτέμνεσθαι, ἵνα ἐν τῇ ὑμε-
τέρᾳ σαρκὶ καυχῶνται.

Ολίγα εἰς τὸ ἠθικὸν εἰπὼν, πάλιν ἐπὶ τὰ πρότερα ἔρχεται,
τὰ δάκνοντα αὐτοῦ τὴν καρδίαν, καὶ δηλοῖ, ὅτι αὐτὸς οἰκείᾳ
χειρὶ ἔγραψε τὴν ἐπιστολὴν πᾶσαν, οὐχ ἵνα ἀγάπην μόνον ἐν-
δείξηται πρὸς αὐτοὺς, ἀλλ' ἵνα καὶ ὑποψίαν πονηρὰν ἀνέλῃ·
διεβάλλετο γὰρ καὶ ὡς ἄλλα ἀλλαχοῦ κηρύττων. Ἦναγκάσθη
οὖν μαρτυρίαν ἔγγραφον θέσθαι τοῦ οἰκείου κηρύγματος. Καί-
τοι τὰς ἄλλας ἐπιστολὰς ἄλλοι ἔγραφον (2), αὐτὸς δὲ εἰ ἄρα
τὸν ἀσπασμὸν μόνον ἔγραψε. Τὸ δὲ, πηλίκους, οὐ μεγέθους
ἐστὶ δηλωτικόν, ἀλλὰ τῆς ἀμορφίας τῶν γραμμάτων, ὥσει
ἔλεγεν· Καίτοι μὴ εἰδὼς γράφειν καλῶς, ὅμως ἠνάγκασμαι
ιδιόχειρον τὴν ἐπιστολὴν γράψαι, διὰ τὸ ὁμολογίαν μου ιδιό-
χειρον ἀποκεῖσθαι, ὅτι οὐ κηρύσσω περιτομὴν, ὡς οἱ διαβάλ-
λοντές με λέγουσιν. Ὅσοι θέλουσιν εὐπροσωπῆσαι. Ὅσοι
θέλουσί, φησιν, εὐδοκιμεῖν ἐν σαρκί, τουτέστι, παρὰ ἀνθρώποις,
οὗτοι ἀναγκάζουσιν ὑμᾶς περιτέμνεσθαι. Παρὰ ποίοις δὲ ἀν-
θρώποις; Ἡ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς ἐχομένοις τοῦ πατρῷου
νόμου, ἢ παρὰ τοῖς ἔξω, ὡς μαθηταῖς ὑμῖν κεχρημένοις. Μό-

(1) Παρ' ἄλλοις, περιτετμημένοι.

(2) Ὡς τὴν πρὸς Ῥωμαίους ὁ Τίτιος. Ῥωμ. 15', 22.

νον ἵνα μὴ τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ διώκωνται.] Καὶ δι' ἑτέραν, φησὶν, αἰτίαν τοῦτο ποιοῦσι. Θέλουσι γὰρ ἔχειν καὶ ἑτέρους περιτεμνομένους, ἵνα μὴ ὑπὸ τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς πίστεως διώκωνται καὶ ἐλαύνωνται, ὡς ταύτην παραβαίνοντες, καὶ περιτεμνόμενοι. Εἰ δὲ ἔστι, διοικῶνται, οὕτω νοήσεις· Πάντα ποιοῦσι, καὶ ἀνθρώποις ἀρέσαι θέλουσι, μόνον ἵνα μὴ διὰ τῆς πίστεως ἄρχωνται καὶ διοικῶνται (1). Οὐδὲ γὰρ οἱ περιτεμνόμενοι αὐτοὶ νόμον φυλάσσουσιν.] Δείκνυσι κατὰ κενοδοξίαν τὸ πᾶν αὐτοὺς ποιεῖν. Οὐ γὰρ οὗτοι, φησὶν, οἱ περιτεμνόμενοι καὶ ὑμᾶς περιτέμνοντες, ὡς νόμον τηροῦντες καὶ φυλάττοντες τοῦτο ποιοῦσιν· ἀλλὰ θέλουσιν ὑμᾶς περιτέμνεσθαι, ἵνα ἐν τῇ ὑμετέρᾳ σαρκὶ καυχῶνται.] Τουτέστιν, ἵνα ἔχωσι τοῦ καυχᾶσθαι ἀφορμὴν διὰ τοῦ ὑμᾶς περιτέμνειν, ὡς διδάσκαλοι ὑμῶν, καὶ μαθητὰς ὑμᾶς ἔχοντες.

- 14 Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· δι' οὗ ἔμοι
15 κόσμος ἐσταύρωται, καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ. Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε περιτομὴ τι ἰσχύει, οὔτε ἄκρο.
16 βυστία, ἀλλὰ καινὴ κτίσις. Καὶ ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσιν, εἰρήνην ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἔλεος,
17 καὶ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ τοῦ θεοῦ. Τοῦ λοιποῦ, κόπους μοι μηδεὶς παρεχέτω· ἐγὼ γὰρ τὰ στίγματα τοῦ
18 Κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματί μου βαστάζω. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν, ἀδελφοί. Ἀμήν.

Ἐκεῖνοι μὲν, φησὶν, ἐν περιτομῇ καυχῶνται, πράγματι κατηρηγμένῳ· ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο ἐν ἄλλῳ τινὶ καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, (τουτέστιν, ἐν τῇ εἰς τὸν ἐσταυρωμένον πίστει,) τῷ τὸν νόμον καταργήσαντι. Ὡς χαλεπὸν δέ τι ἀπηύξατο (2). Τίς δὲ ἡ

(1) ἡ ἀνάγκη, διοικῶνται, ἀντὶ τῆς, διώκωνται, τοῦ Οἴκου· μόνον ἰδίᾳ. (2) «Ὡς ἀπηγορευμένον δὲ τι ἀπηύξατο, καὶ τὴν τοῦ θεοῦ συμμαχίαν κἀλέσας εἰς τοῦτο.» Οἰκοφύλακτος.

καύχησις ἐπὶ τῷ σταυρῷ; Ὅτι δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνάξιους κατε-
δέξατο ὁ δεσπότης σταυρωθῆναι· τοῦτο γὰρ ἡμῖν καυχῆσεως
ἀφορμή. Εἰς τὸν σταυρὸν οὖν τοῦ Χριστοῦ εἴη μοι καυχᾶσθαι,
τὸν τοῖς ἀπίστοις καὶ ἐπονείδιστον εἶναι δοκοῦντα. Δι' οὗ
ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται.] *Κόσμον* φησὶ τὰ βιωτικὰ πράγ-
ματα, τὸν παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἔπαινον, τὴν δόξαν, τὸν πλοῦ-
τον, τὴν τρυφήν. Ὅσον οὖν, φησί, παρ' ἐμοί, ταῦτα πάντα
νεκρά ἐστιν. Εἴτα ἐπίτασιν εἶπε· *καγὼ τῷ κόσμῳ*, ἦτοι, καὶ
ἐγὼ τούτοις νεκρός εἰμι· τῇ διπλῇ νεκρότητι τὸ φευκτὸν αὐ-
τῶν δηλῶν καὶ παντελῶς ἀνενέργητον. *Οὔτε περιτομή τι ἰσχύ-
ει, οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ καινὴ κτίσις.*] *Καινὴ κτίσις*
ἐστὶ τὰ πάντα. Πάντες γάρ, οἳ τε ἐμπέριτομοι καὶ οἱ ἀκρόβυ-
στοι, πιστεύσαντες, καινὴ κτίσις γεγόναμεν, τοῦ παλαιοῦ
ἀνθρώπου ἐνταφέντος, καὶ ἡμῶν ἀναγεννηθέντων ἐν τῇ κολυμ-
βήθρᾳ (1). *Καὶ ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσιν.*] Ὅσοι,
φησί, τῷ κανόνι καὶ τῇ διδαχῇ ταύτῃ ἀρεσθῶσι, τῷ και-
νῇ κτίσιν εἶναι τὰ πάντα, καὶ μὴ ὑποθῶσιν ἑαυτοὺς τῷ νό-
μῳ (2). *Καὶ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ τοῦ θεοῦ.*] *Ἰσραὴλ*, ὁ πιστός
ἐστὶ λαός, ὡς ὁρῶν τὸν θεόν (α)· ὡς ὅγε ἄπιστος, κἂν ἐκ τοῦ
Ἰακώβ ἐστίν, ἐκβεβλήται τῆς πρὸς αὐτὸν συγγενείας. *Τοῦ*

(1) «Μὴ μοι λέγε, φησί, περιτομήν, τὴν μηδὲν δυναμένην καὶ ἄχρηστον εἶ-
σαν, ὥσπερ καὶ ἡ ἀκροβυστία. Ὁ γὰρ Χριστὸς πάντα ἐκαίνισε, καὶ ἄλλαν πολι-
τείαν ἀπαίτει ἡμᾶς. *Κ α ι ν η* γάρ *κ τ ί σ ις* ἡ κατὰ Χριστὸν ζωὴ· διότι νῦν
αἱ ψυχαὶ ἡμῶν, παλαιωθεῖσαι τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀνενοώθησαν τῷ βαπτίσματι· καὶ
ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι τῇ ἀφθαρσίᾳ καὶ δόξῃ τιμητοσόμεθα, τὰ σώματα κατισθέν-
τες, καὶ ἀφθαρτοποιήντες.» Θεοφύλακτος.

(2) «Ὅσοι οὖν ἐμμενῶσι τῷ κανόνι τούτῳ τῆς κατὰ Χριστὸν καινῆς πολι-
τείας, φεύγοντες τὴν παλαιωθεῖσαν καὶ ἀδυνατήσαν περιτομήν, εἰρήνῃς τῇ
πρὸς τὸν θεὸν ἐπιτεύχονταί, ἀπαλλαγέντες τῶν ἁμαρτιῶν, αἰτινας ἡμῖν ἐκπολε-
μοῦσι τὸν θεόν, καὶ φιλανθρωπίαις ἀξιοῦσιν· οὐκέτι ὡς ἐχθροὶ τοῦ θεοῦ μι-
σοῦμενοι, ἀλλ' ἐλέους ἀξιοῦμενοι, ὡς εἰρήνης γενομένης αὐτοῖς διὰ τοῦ σταυροῦ
καὶ τῇ χάριτι. Οἱ τοιοῦτοι δὲ εἰσι καὶ Ἰσραὴλ κυρίως, ὡς ὁρῶντες τὸν θεόν· ὡς
οἳ γε μὴ τοιοῦτοι, κἂν Ἰσραηλῖται ὡσι, ψευδοὶ λέγονται.» Θεοφύλακτος.

«*Κ α ν ο ν α* ἐκάλεσε τὴν προκειμένην διδασκαλίαν, ὡς εὐθὺς τιτι κοσμομεν-
νῃν, καὶ μήτε ἡλλειπόν τι, μήτε περιττόν ἔχουσαν· ταῖς δὲ ταύταις ἀσπαχόμε-
νας ἐπτεύχτο τὸν θεόν καὶ τὴν εἰρήνῃν. *Ἰ α ρ α ἡ λ* δὲ *τ ο ῦ θ ε ο ῦ*, τὸς
πιστοῦς ἐνόμασεν, ἅτε δὴ τὸν θεὸν ὁρῶντας διὰ τῆς πίστεως· τοῦτο γὰρ ἐρμηνεύει
τὸ *ὁρῶντα*· Θεοδώρητος.

(α) Γενεσ. ΑΒ', 28—30.

λοιποῦ κόπους μοι μηδεὶς παρεχέτω.] Τοῦτο οὐχ ὡς ὀκνῶν λέγει, μὴ γένοιτο! οὐδ' ὡς ἐκκακήσας (πῶς γὰρ ὁ παραινῶν Ἐπίσθητι εὐκαίρως, ἀκαίρως (α);) ἀλλὰ βουλόμενος τοὺς παρ' αὐτοῦ τελέοντας νόμους ἀκινήτους εἶναι, ὡς μηκέτι μέλλοντος αὐτοῦ προστιθέναι ἢ ὑφαιρεῖν. — Μηδεὶς μοι κόπους παρεχέτω, μηδεὶς μοι πρὸς ἀπολογίαν ὧν πράττω ἐγκαλεῖτω· ἔχω γὰρ καὶ σιγῶν, μείζονα τὴν διὰ τῶν ἔργων ἀπολογίαν. Τὰ γὰρ στίγματα τοῦ Χριστοῦ, τουτέστιν, αἱ ὑπὲρ Χριστοῦ πληγαὶ καὶ οὐλαὶ, αὐτὰ βοῶσι καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ δρόμον καὶ ζῆλον, καὶ τὸ ἀνυπόκριτον καὶ καθαρὸν καὶ ἀνυπόστολον τοῦ κήρυγματος. **Ἡ, Μηδεὶς μοι κόπους παρεχέτω. Μέχρι τίνος, φησὶ, θλίψεις μοι καὶ κόπους σαλευόμενοι παρέχετε; Δυσωπῆθητε, εἰ καὶ μὴ τι ἄλλο, ἀλλ' οὖν τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ, ἃ δι' ὑμᾶς καὶ διὰ τὸ εἰς ὑμᾶς κήρυγμα ἐν τῷ σώματί μου περιφέρω. Εἰπὼν δὲ, στίγματα Χριστοῦ, ἅμα ἀναμιμνήσκει, ὅτι κακέϊνος ὑπὲρ ἡμῶν ἔπχθη. Παντὶ οὖν τρόπῳ ἀποστήναι τοῦ νόμου καὶ ἐστηρίχθαι τῇ πίστει προσήκει (Φωτίου). — Τὰ στίγματα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.] Στίγματα λέγει τὰς πληγὰς, τὰ τραύματα, τὰ διὰ τὸν Κύριον καὶ τὸ κήρυγμα. **Ἐν τῷ σώματί μου βαστάζω.*] Ὡσεὶ ἔλεγε· Μηδεὶς με ὡς ὑποκριτὴν διαβαλλέτω παρ' ὑμῖν· αὐτὰ γὰρ τὰ τραύματα καὶ αἱ διὰ τὸν Κύριον πληγαὶ, μαρτυροῦσι μοι ἀνυποκρίτως πολιτεύεσθαι (1). Διεβάλλετο γὰρ, ὡς πάντα ποιῶν καθ' ὑπόκρισιν· καὶ ἀλλαχοῦ μὲν περιτομὴν κηρύσσων, ἀλλαχοῦ δὲ οὐ. **Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ ἐξῆς.*] Διὰ τοῦ ἐπεύξασθαι αὐτοῖς, δείκνυσιν, ὡς οὐ θυμῷ καὶ ἀπεχθείᾳ εἶπεν, ἀ εἶπεν. Οὐ μόνον δὲ εὐχὴ, ἀλλὰ καὶ διδασκαλίᾳ τοῦτο ἐστίν, ἐπισφραγίζουσα τὰ ῥηθέντα πάντα. Ἀναμιμνήσκει γὰρ τῆς χάριτος,*

(α) Β' Τιμ. Δ', 2. (1) « Αὐτὰ γὰρ πάσης φωνῆς λαμπρότερον μαρτυροῦσαι, ὅτι οὐ τοῦ νόμου, ἀλλὰ τοῦ κατὰ Χριστὸν ὁγμματος προεκινδύνευσα. Οὐκ εἶπε δὲ, ἔχω, ἀλλὰ, β α σ τ ἄ ζ ω, ὡς περὶ τι τρόπιον ἢ σημεῖον βασιλικόν, καὶ τούτῳ ἐγκυρόνοματι.» Θεοφύλακτος.

ἥς ἀπέλαυσαν, οὐ διὰ τοῦ νόμου, ἀλλὰ πιστεύσαντες τῷ Χριστῷ. Καὶ οὐκ εἶπε, μεθ' ἡμῶν, ἀλλὰ, μετὰ τοῦ πνεύματος ἡμῶν, ἀπάγων αὐτοὺς ἀπὸ τῶν σαρκικῶν, καὶ δεικνύς, ὅτι οὐκ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἀλλ' ἀπὸ τῆς χάριτος τὸ πνεῦμα ἐδέξαντο· καὶ ὅτι οὐχ ὁ νόμος, οὐδὲ ἡ περιτομή, ἀλλὰ ἡ χάρις δύναται αὐτοῖς τὸ πνεῦμα συντηρῆσαι, ὥσπερ οὖν καὶ δέδωκεν. Ἀλλὰ καὶ τῷ, ἀδελφοὺς, προσειπεῖν, τῆς κολυμβήθρας ὑπέμνησεν, ἐξ ἧς ἀδελφοὶ γινόμεθα, ἐνὸς πατρὸς υἱοὶ, τοῦ θεοῦ, ὄντες, καὶ οὐκ ἀπὸ τοῦ νόμου. Εἴη δὲ καὶ μεθ' ἡμῶν ἡ χάρις τοῦ θεοῦ, πνευματικῶς βιούντων, καὶ τὸν θεῖον τοῦ παρακλήτου ἁγιασμὸν μὴ ἀποβαλλόντων τῷ τῶν ἁμαρτημάτων βόρῳ, ἀλλ' αἰεὶ πλείονα ἑαυτοῖς προξενούντων ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, τῷ τὴν καινὴν ζωὴν καὶ πνευματικὴν τῇ ἀναίρεσει τῆς παλαιᾶς καὶ σωματικῆς ὑποδείξαντι. Ὡς ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. (Θεοφυλάκτου).

Τ Ε Λ Ο Σ,

ΣΥΝ ΘΕΩ, ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

Ἐγράφη ἀπὸ Ρώμης,

Η
ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

(ΤΟΜ. Ε΄.)

6

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ

ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπὸ Ῥώμης, οὕτω μὲν αὐτοὺς ἑωρακώς, ἀκούσας δὲ περὶ αὐτῶν. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη· Ἐφέσιοι, πιστεύσαντες εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, γνησίαν ἔσχον εἰς αὐτὸν τὴν πίστιν, καὶ εἰς πάντας τοὺς ἁγίους τὴν ἀγάπην· καὶ ἠβούλοντο παρὰ τοῦ Παύλου βεβαιωθῆναι. Μαθὼν τοίνυν ὁ ἀπόστολος, γράφει πρὸς αὐτοὺς ταύτην τὴν ἐπιστολήν, ὥσπερ κατηχητικήν. Καὶ πρῶτον μὲν δείκνυσιν, μὴ νεώτερον εἶναι τὸ καθ' ἡμᾶς μυστήριον, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς καὶ πρὸ καταβολῆς κόσμου εἶναι ταύτην εὐδοκίαν Θεοῦ, ὥστε τὸν Χριστὸν ὑπὲρ ἡμῶν παθεῖν, καὶ ἡμᾶς σωθῆναι. Ἐπειτα περὶ κλήσεως τῶν ἐθνῶν διαλέγεται, ἵνα δείξῃ αὐτοὺς ἀξίως πεπιστευκέναι· καὶ ἀποδείκνυσιν, ὅτι ἡ κλήσις ἡμῶν γέγονεν, οὐ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς ἐστὶν υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα καὶ ἐκ τούτου μάθωσιν, ὅτι οὐκ ἀνθρωπολάτραι γεγόνασιν, πιστεύσαντες τῷ Χριστῷ, ἀλλὰ ἀληθινοὶ Θεοσεβεῖς. Σημαίνει δὲ καὶ ἑαυτὸν διὰ τοῦτο ἀπεστάλθαι κηρύσσειν τὸ εὐαγγέλιον, καὶ ὅτι καὶ περὶ αὐτῶν ἐφρόντιζεν. Ἐπειτα παραινети-
κοὺς λόγους, ἀνδράσι καὶ γυναίξιν, πατράσι καὶ τέκνοις, κυ-
ρίοις καὶ δούλοις, τίθῃσιν ἐν τῇ ἐπιστολῇ· καὶ καθόλου πάν-

τας παρασκευάζει κατὰ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ, πρὸς ἐκείνους ἡμῖν εἶναι λέγων τὴν πάλιν· καὶ ὥσπερ ἀγαθὸς ἀλείπτῃς, ἀλείψας τοῖς λόγοις πάντας κατὰ τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας, οὕτω τελειοῖ τὴν ἐπιστολήν.

Α Λ Λ Ω Σ.

Η Ἔφεσος μητρόπολις μέν ἐστι τῆς Ἀσίης, τὴν δὲ Ἄρτεμιν ἐσέβετο· καὶ τοσοῦτον αὐτῇ περὶ τὴν δαίμονα ἦν τὸ σέβας, ὥς καὶ νεωκόρον τὴν Ἔφεσον τῆς Ἀρτέμιδος ἀναγορεύεσθαι, ὥς ἐν ταῖς Πράξεσιν ἱστορεῖται (α). Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Ἐφέσῳ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἐξορισθεὶς, τὰ πολλὰ διέτριψεν, ἐν ᾗ καὶ τελευτᾷ. Καὶ τὸν Τιμόθεον ἐκεῖ κατέλειπεν ὁ Παῦλος διδάσκαλον· τῶν τε φιλοσόφων οἱ μάλιστα κατὰ τὴν Ἀσίαν ἀνθοῦντες, ἐν Ἐφέσῳ διτῆγον. Ἐπεὶ οὖν δεισιδαίμων τε ἦν οὕτως ἡ πόλις, καὶ οὕτω σοφοῖς ἐκόμα, πολλῇ σπουδῇ κέχρηται Παῦλος πρὸς τοὺς τοιοούτους γράφων. Καὶ τὰ βαθύτερα δὲ τῶν νοημάτων καὶ ὑψηλότερα αὐτοῖς ἐπίστευσεν, ἅτε κατηχημένοις ἤδη. Γράφει δὲ τὴν τῶν ὑπερόγκων νοημάτων γέμουσαν ἐπιστολήν ταύτην ἀπὸ Ῥώμης, ἐν δεσμοῖς ὑπάρχων.

(α) Πραξ., ΙΘ', 35.

ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Η

ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ἐκλογῆς ἡμῶν καὶ
εἰσαγωγῆς καὶ τελειώσεως.

ΚΕΦ. Ι. 1. ΠΑΥΛΟΣ, ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ,
διὰ θελήματος θεοῦ, τοῖς ἁγίοις, τοῖς οὖσιν ἐν
2 Ἐφέσῳ, καὶ πιστοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· χάρις ὑμῖν
καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰη-
3 σοῦ Χριστοῦ. Εὐλογητὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς
ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις
4 ἐν Χριστῷ· καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ πρὸ
καταβολῆς κόσμου, εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους
κατενώπιον αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ (1).

Διὰ θελήματος θεοῦ.] Σημειῶσαι τὸ, Διὰ, ἐπὶ τοῦ πατρὸς
εἰρημένον. Τοῖς ἁγίοις, τοῖς οὖσιν ἐν Ἐφέσῳ.] Ὅρα, πόση
ἦν τότε ἡ ἀρετὴ, ὅτι καὶ κοσμικοὺς ἀνθρώπους, γυναῖκας
ἔχοντας καὶ παιδία, ἁγίους καὶ πιστοὺς προσαγορεύει (2).
Χάρις ὑμῖν.] Εἰκότως ἀπὸ χάριτος ἤρξατο· χάριτι γὰρ καὶ
πατὴρ ἀνθρώπων ὁ θεὸς, χάριτι καὶ ὁ υἱὸς ἔδωκεν ἑαυτὸν ἀντί-
λυτρον ὑπὲρ ἡμῶν. Εὐλογητὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ.] Ἰδοὺ καὶ

(1) Ἐν πολλοῖς χειρογράφοις τὸ, ἐν ἀγάπῃ, συνάπτεται τῷ ἐπομένῳ στίχῳ·
ὅσον· Ἐν ἀγάπῃ, προορίσας ἡμᾶς. Οὕτως ἀναγινώσκεται καὶ ἐν πολλαῖς ἐκδόσεσι,
καὶ παρ' ἑρμηνευταῖς, ὡς καὶ παρὰ τῷ Χρυσοστόμῳ, τῷ Θεοφύλακτῳ, καὶ
τῷ Θεοφύλακτῳ.

(2) Ὁ Θεοφύλακτος προστίθησιν· «Ἀλλὰ νῦν οὐδὲ ἐν δέρεσι καὶ σπιταῖς τοιοῦτοι!»

θεός καὶ πατὴρ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἑνὸς Χριστοῦ· θεός μὲν, ὡς σαρκωθέντος· πατὴρ δέ, ὡς θεοῦ λόγου (1). «Οὐδ' ὁμολογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ.】 Τὸ, πνευματικῇ, ὡς πρὸς ἀντιδιαστολὴν εἴρηται τῆς ἰουδαϊκῆς εὐλογίας· ἐκείνη γὰρ σαρκικωτέρα μᾶλλον ἦν· ἡ δὲ ἡμῶν, πνευματικῇ. Καλῶς δὲ τὸ, ἐν πάσῃ· οὐδὲν γὰρ ἡμῖν λείπει· γεγόναμεν γὰρ ἀθάνατοι, καὶ υἱοὶ θεοῦ, καὶ συγκληρονόμοι Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀπαρχὴ ἡμῶν προσκυνεῖται ὑπὸ τῶν ἄνω δυνάμεων.—Εὐλόγησε, διὰ τοῦ υἱοῦ· ἐξελέξατο, διὰ τοῦ υἱοῦ· ἐχαρίτωσε, διὰ τοῦ υἱοῦ. Πῶς δὲ διὰ τοῦ υἱοῦ; Ὡς θαῦμα! Διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, φησὶν. Εἶδες πλοῦτον χάριτος; μᾶλλον δὲ περισσεῖαν καὶ ἄφικτον ἔλεος; Οὐ μόνον δὲ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἐγνώρισεν ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ. Διὰ τίνος τούτου; Καὶ τοῦτο διὰ τοῦ υἱοῦ. Πάντα διὰ τοῦ υἱοῦ, τῆς εὐδοκίας συμπαρόσης τοῦ πατρός· οὐδὲ γὰρ ἐν τινι ἀπέσχισται τὸ πατρικὸν βούλημα τοῦ ἡγαπημένου υἱοῦ. Ἐπειδὴ δὲ περὶ τοῦ γνωρισθῆναι ἡμῖν τὸ μυστήριον διέλαβε, πάλιν τῆς υιοθεσίας μέμνηται, δι' οὗ, λέγων, καὶ ἐκλήρωθημεν· οἱ γὰρ υιοθετηθέντες, ἐπὶ τῷ κληρονομῆσαι τῆς υιοθεσίας ἀξιοῦνται, ἥτις γέγονε διὰ τοῦ υἱοῦ, καὶ προώριται, τῆς εὐδοκίας καὶ τοῦ πατρικοῦ βουλήματος συμπαρόντος. Γέγονε δὲ τοῦτο, εἰς τὸ καὶ ἡμᾶς οὕτω πολιτευσασθαι, ὥστε εἰς ἐπαινον γενέσθαι τῆς δόξης αὐτοῦ, τουτέστιν, εἰς ἐπαινουμένην δόξαν αὐτοῦ, καὶ εὐαρεστον τὸν εἶον ἡμῶν καὶ τὴν πολιτείαν ἐρᾶσθαι παρὰ πάντων· ὅπως γὰρ ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, φησὶν ὁ Κύριος ἐν εὐαγγελίοις, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν, τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς (α). (Φωτίου).—Ἄλλως. Εὐλόγησε γὰρ ἡμᾶς οὐ μόνον ἐν πάσῃ πνευματικῇ εὐλογίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν πνευματικοῖς πράγμασι, καὶ ἐπουρανίοις. Διὰ τίνος; Διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Πῶς; Καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου. Οὕτως ἀρχαία ἡ ἡμῶν

(1) « Ἀπὸν, ὡς ἡμῶν μὲν ἔστι θεός, τοῦ δὲ Κυρίου ἡμῶν, πατὴρ » Θεοδώρητος. 18. Β' Κορ. Α', 2. (α) Ματθ. Ε', 16.

ἐκλογὴ καὶ εὐλογία. Ἐπίτηδες ἡμᾶς ἐξελέξατο, ἐπὶ τῷ εἶναι ἁγίους καὶ ἀμώμους, τιμίους καὶ καθαρούς ἐν τῷ ὄντι. Πόθεν εἰς τοῦτο κινήθεις; Ἐξ ἀγάπης μόνης. Ἵνα τί γένηται; Ἵνα υἱοθετήσῃ ἡμᾶς διὰ τοῦ Χριστοῦ ἑαυτῷ· τοῦτο γὰρ καὶ προωριστο. Ἐκ ποίας ἡμῶν ἐργασίας; Ἐξ οὐδεμιᾶς, πλὴν ὅτι δι' εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ. Ἡυδόκησε γὰρ καὶ ἠθέλησε τοῦτο, ἡμῶν ὅλως μηδὲν συνεισενεγκόντων. Πῶς γὰρ ἦν συνεισενεγκεῖν, τοὺς μηδ' ἀρχὴν που τοῦ εἶναι λαβόντας; Καὶ τί τὸ ἐκ τούτου κέρδος; Ἄφατος ἀνακύπτει ἑπαινος, καὶ ἐγκώμιον τῆς δεδοξασμένης αὐτοῦ χάριτος, ἐν ᾗ ἡ χαρίτωσεν ἡμᾶς. Διὰ τίνος; Ἡ δὴλον, ὅτι καὶ τοῦτο διὰ τοῦ ἡγαπημένου αὐτοῦ υἱοῦ. Πῶς; Ὅτι αὐτὸς ἐποίησε τὴν ἀπολύτρωσιν ἡμῶν. Ἦμεν γὰρ αἰχμάλωτοι διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν· δούς δὲ τὸ αἷμα αὐτοῦ λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν, ἐλυτρώσατο τῆς ἐν ᾗ κατειχόμεθα τυραννίδος. Καὶ πῶς τοῦτο τὸ φρικτὸν γέγονεν, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, πλὴν ὅτι πλοῦτος ἐστὶ χάριτος, περισσεῖα χάριτος, ὑπερβολή· οὐκ ἔστιν ἄλλο εἰπεῖν. Τοῦτο δὴ τὸ περὶ ἡμᾶς ἄφατον μυστήριον, οὐ μόνον ἐνῆργησεν, ἀλλὰ καὶ ἐφανέρωσεν ἡμῖν αὐτό. Πῶς; Φρενῶσας καὶ σοφίσας εἰς κατάληψιν αὐτοῦ. Πάντα τῆς ἐκείνου εὐεργεσίας, τὸ ἐνεργῆσαι περὶ ἡμᾶς τὸ ἄφατον ἐκεῖνο μυστήριον, τὸ γνωρίσαι αὐτὸ πάλιν ἡμῖν. Καὶ γὰρ τοῦτο, μεγάλης καὶ ἀφάτου στοργῆς καὶ κηδεμονίας, τὸ γνωρίσαι ἡμῖν τοῦ θελήματος αὐτοῦ τὸ μυστήριον, οἷον τὸ ἐγκάρδιον αὐτοῦ καὶ ἀπόκρυφον βούλημα. Ὁρᾷς, τίνων ἡμᾶς ἄξιοι; Καὶ τοῦτο ἦν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ, ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ, τουτέστι, διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ προωρισμένον κατ' εὐδοκίαν γενέσθαι. Εὐλόγως δὲ πάλιν εἶπε τὸ, κατ' εὐδοκίαν, καὶ ὅτι διὰ τοῦ υἱοῦ ἦν προτεθειμένον γενέσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ εἰπὼν αὐτὸ κατ' ἀρχάς, καὶ αἰτίας ἐν τῷ μεταξὺ συνείρων, ἀπέστησε πολὺ τὸν ἀκροατὴν τοῦ λόγου, πάλιν, ὥσπερ ἐπαναμιμνήσκων αὐτὸν καὶ ἐπαναλαμβάνων, ὅτι πάντα διὰ τοῦ υἱοῦ γέγονεν εὐδοκία τοῦ πατρὸς, τοῦτο προσφόρως ἐπισυνάπτει καὶ

τίθῃσι. Ταῦτα δέ, φησιν, εἰς οἰκονομίαν, τουτέστιν, ἐπὶ ἀφάτῳ προνοίᾳ καὶ διοικήσει τῶν τῆς συντελείας καιρῶν, τουτέστι, τῶν κατὰ τὴν συντέλειαν πραγμάτων. Ὅσα γὰρ ἐπράχθη, διὰ τὴν τότε ἡμῖν ἀποκαλυφθησομένην δόξαν ἐπράχθη. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς τότε διὰ τῆς ἐκβάσεως τῶν πραγμάτων φανεροῦται, ἀνακεφαλαιούμενος τὰ πάντα ἐν ἑαυτῷ (Τοῦ αὐτοῦ).—*Ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.*] Ὡς ἂν εἰεφερμηνεύει, πῶς ἐστὶ πνευματικὴ ἡ εὐλογία ἡμῶν, καὶ φησιν, *ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.* Ἡ μὲν γὰρ τῶν Ἰουδαίων ἐν τῇ γῇ ἦν διὰ τοῦτο καὶ σωματικῇ. Τὰ ἀγαθὰ γάρ, φησι, τῆς γῆς φάγεσθε (α)* καὶ Ἦν ῥέουσιν μέλι καὶ γάλα δώσει σοι (β)* καὶ Εὐλογήσει Κύριος τὴν γῆν σου. Ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν γήϊνον, ἀλλ' ἐπουράνια πάντα διὰ τοῦτο καὶ πνευματικὴ ἡ ἡμετέρα εὐλογία. Βασιλεία γὰρ οὐρανῶν τοῖς πτωχοῖς ἐπήγγελται, καὶ τοῖς δεδιωγμένοις πολὺς ὁ μισθὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς (γ). *Ἐν Χριστῷ.*] Τουτέστι, διὰ Χριστοῦ ἡμῖν ἡ εὐλογία, οὐ διὰ τινος τῶν προφητῶν, ὡς τοῖς Ἰουδαίοις διὰ Μωσέως. Ὡστε οὐ μόνον τῇ ποιότητι τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ τῷ μεσίτῃ διαφέρομεν ἐκείνων. *Καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ.*] Ὡς περ εὐλόγησεν ἡμᾶς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ διὰ Χριστοῦ, οὕτω καὶ ἐξελέξατο δι' αὐτοῦ, τουτέστι, διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως. Τὸ δὲ, πρὸ καταβολῆς κόσμου, δηλοῖ, ὅτι ἄνωθεν προώριστο, σωθῆναι διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως τοὺς ἐπὶ γῆς. Τὸ δὲ, καταβολή, δηλοῖ, ὅτι ἀπὸ ὕψους τινὸς τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως κατεβλήθη καὶ ἐθεμελιώθη ὁ κόσμος. *Εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους.*] Ἐξελέξατο ἡμᾶς, φησὶν, ἐπὶ τούτῳ τῷ ὄρω, εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἁγίους κατὰ τὴν πίσιν, καὶ ἀμώμους κατὰ τὸν εἶον. *Κατενώπιον αὐτοῦ.*] Εἰσὶ γὰρ τινες ἅγιοι καὶ ἄμωμοι τοῖς ἀνθρώποις δοκοῦντες· ἀλλ' οὐ τοῦτο φησὶν· ἀλλὰ κατενώπιον αὐτοῦ τοῦ θεοῦ. Τοῦτο δέ, φησι, διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην ἐποίησεν (1).

(α) Ἦσ. Α', 19. (β) Δευτερ. ΚΖ', 3. (γ) Ματθ. Ε', 3. 10.

(1) «Ἰνα μὴ, ἀκούσας, ὅτι ἐξελέξατο, ἀπερβῶσθαι τοὺς λαοὺς, ὡς ἦδη ἐκλε-

- 5 Προορίσας ἡμᾶς εἰς υἰοθεσίαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ
 6 εἰς αὐτόν, κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ,
 εἰς ἔπαινον δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἐν ᾗ ἔχαρι-
 7 τωσεν ἡμᾶς ἐν τῷ ἡγαπημένῳ, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν
 ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν
 τῶν παραπτωμάτων, κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς χάρι-
 8 τος αὐτοῦ, ἧς ἐπερίσσευσεν εἰς ἡμᾶς, ἐν πάσῃ σοφίᾳ
 καὶ φρονήσει·

Προορίσας ἡμᾶς εἰς υἰοθεσίαν.] Μέγα μὲν καὶ τὸ εἰς υἰοθεσίαν εἰσαχθῆναι θεοῦ· μίζον δὲ τὸ καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ τοῦτο μεσιτευθῆναι. Εἰς υἰοθεσίαν δὲ ποῖαν; Τὴν εἰς αὐτόν, φησι, τὸν Θεὸν φέρουσιν τὸ γένος ἡμῶν, καὶ οἰκέλους αὐτοῦ ποιοῦσαν· καὶ τοῦτο διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ μὲν γὰρ πατὴρ προώριετον, ὁ δὲ Χριστὸς προσήγαγεν ἡμᾶς. Διὰ γὰρ τοῦ υἱοῦ πάντα τὰ ἀγαθὰ, οὐ διὰ τινος τῶν δούλων· διὸ καὶ λαμπροτέρα ἢ φιλοτιμία (1). Κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ.] *Εὐδοκίαν* τὴν ἐπ' εὐεργεσίᾳ βούλησιν τοῦ θεοῦ ἔθας τῇ θείᾳ καλεῖν Γραφῇ. Ταῦτα δὲ πάντα ἐποίησε, φησὶν, εἰς ἡμᾶς ὁ θεός, δι' ἄλλο μὲν οὐδὲν, πλὴν ὅτι ἠβουλῆθη καὶ σφοδρὰ ἐπεθύμησε χάριτι σῶσαι τοὺς ἐπὶ γῆς, εἰς ἔπαινον δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ, τουτέστι, πρὸς τὸ ἐκ τούτου ἐπαινεῖσθαι καὶ δοξάζεσθαι τὴν ἀγίαν αὐτοῦ δόξαν τῆς χάριτος (2). *Ἐν ᾗ ἔχαρίτωσεν ἡμᾶς.*] Ἐχαρί-

τωμένους, φησὶν, ἐπὶ τούτῳ ἡμᾶς ἐξελέξατο, ἐν ᾧ ἡμεῖς καὶ ἄλλοι, μένοντες ἐπὶ τῆς ἀγιότητος. Ἦν δίδωκεν ἡμῖν ἑαπτισθεῖσι, καὶ ἔστιν ἔχοντες ἐνάριτον ἄγιος μὲν γὰρ, ὁ τῆς πίστεως μετέχον ἁμώμος δὲ, ὁ κατὰ τὸν βίον ἀνεπίληπτος. Ἀγιότητα δὲ ἵκει καὶ τὸ ἀνεπίληπτον, οὐκ ἀπλῶς, ἀλλὰ κατενώπιον αὐτοῦ. Εἰσὶ γὰρ πολλοὶ ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων ἄγιοι, οἷοι οἱ Φαρισαῖοι, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ θεοῦ. Θεοφύλακτος.

(1) Ἀναγινώσκων ὁ Θεοφύλακτος, ἐν ἀγάπῃ προορίσας ἡμᾶς εἰς υἰοθεσίαν, ἐρμηνεύει. «Εἰπὼν, ὅτι ἐξελέξατο, δέδωκε νοεῖν, ὅτι ὡς δοκίμους διὰ τὴν ἡμῶν ἀρετὴν ἐξελέξατο. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἀρετῆς μόνως ἢ σωτηρίᾳ, προσέθηκεν, ὅτι ἐν ἀγάπῃ προορίσας ἡμᾶς, τουτέστι, δι' οἰκίαν φιλανθρωπίαν ἀγαπήσας ἡμᾶς προώριον. Ἄλλως τε, τὸ μὲν πιστεῦσαι καὶ προσελθεῖν ἐστὶν ἡμέτερον, καίτοι καὶ τοῦ καλέσαντος θεοῦ· το δὲ προσελθόντας ἀξιώσαι τῆς υἰοθεσίας, μόνως τῆς ἀγάπης αὐτοῦ καὶ φιλανθρωπίας.»

(2) «Ἵνα ἡ τῆς χάριτος καὶ τῆς εὐεργεσίας αὐτοῦ δόξα δειχθῇ. Ἄρα δὲ δόξης ἐφίεται ὁ θεός; Μὴ γένοιτο! ἀνευδαῖς γὰρ τὸ θεῖον· ἀλλὰ ἐρύσσεται δοξάζεσθαι παρ' ἡμῶν, ὡς ἂν αὐτὸν πλέον ἀγαπῶμεν. Ὁ γὰρ θαυμάζων τὰς εἰς αὐτὸν γενομένας

τωσε δὲ, πρῶτον μὲν ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ· ἔπειτα δὲ ἐπεράστους ἐποίησεν ἀγγέλοις, ἀρχαγγέλοις, ταῖς ἀνω δυνάμεσι, ταῖς εὐηρεστηκόσιν αὐτῷ ἁγίοις. Ἐπιθυμῆσαι γάρ, φησιν, ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου (α). Ἐχαρίτωσε δὲ ἐν τῷ ἡγαπημένῳ, τουτέστι, τὴν χάριν ταύτην διὰ τοῦ ἡγαπημένου Χριστοῦ ταῖς ἐπὶ γῆς δέδωκεν· αὐτὸς γὰρ ὁ μεσίτης. *Ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν.*] Δι' οὗ, φησιν, *ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν*, τουτέστι, τὴν ἄφεσιν τῶν παραπτωμάτων, διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ ὑπάρξασαν ἡμῖν. Θαυμαστὸν γὰρ τὸ μὴ μόνον ὑπὲρ ἐχθρῶν, ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν δοῦναι, καὶ πρὸς θάνατον διὰ τοῦ αἵματος (1)· τοῦτο γὰρ τῶν δωρεῶν τὸ φρικωδέστατον (2). *Κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ.*] Ταῦτα δὲ ἐποίησέ, φησι, *κατὰ τὸν πλοῦτον*, τουτέστιν, ἐν τῷ πλούτῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ. *Ἦς ἐπερίσσευσεν εἰς ἡμᾶς.*] Πανταχόθεν ὑπερβολαί. Πλοῦτος ἡμῖν ἐδόθη, καὶ πλοῦτος θεοῦ, καὶ χάριτος πλοῦτος· καὶ ὅτι ἐπερίσσευσε, τουτέστι, περισσευθῆναι ἐποίησεν (3). *Ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήσει.*] Ἡ σοφῶς καὶ φρονίμως ἐγνώρισεν ἡμῖν, ἡ σοφοῦς καὶ φρονίμους ποιήσας, οὕτως ἐγνώρισεν ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ· ὥσει εἶπε· *Τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἐγνώρισεν ἡμῖν.* Τί γὰρ ἴσον τοῦ μυστηρίου τούτου, τοῦ δοῦναι τὸν υἱὸν ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν;

εὐεργετίας, σπουδάζει μὴ προεκρούσῃ τῷ εὐεργέτῃ· καὶ δοάκις ἀναμνησκαται τῶν ἀγαθῶν, πλέον ἀγαπᾷ τὸν δεδωκότα. Εὐδοκία οὖν ἐστὶ τὸ προηγούμενον θέλημα τοῦ θεοῦ· ὅν· Θέλημα πρῶτον τοῦ θεοῦ, τὸ μηδὲν ἀπολέσθαι· θέλημα δεύτερον, τὸ γενομένου κακοῦ ἀπολέσθαι· οὐ γὰρ δὴ ἀνάγκη καλᾶζει, ἀλλὰ θέλων. Ἡ τοίνυν εὐδοκία, τὸ προηγούμενον ἐστὶ θέλημα τοῦ θεοῦ.» Θεοφύλακτος.

(α) Ψαλμ. ΜΑ', 12. (1) Ἰωάν· Θαυμαστὸν γὰρ τὸ μὴ μόνον δοῦναι τὸν υἱόν, καὶ πρὸς θάνατον· ὑπερῆκεν γὰρ τὸ, διὰ τοῦ αἵματος· ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἐχθρῶν.

(2) «Οὐ μόνον ὅτι τὸν υἱὸν ἔδωκε θαυμαστὸν, ἀλλ' ὅτι καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ, ὥστε σφαγῆναι αὐτὸν τὸν ἀγαπώμενον. Πολλὴ ἡ ὑπερβολή. Τὸν ἀγαπώμενον ὑπὲρ τῶν μισουμένων ἔδωκεν. Ὅρα, πόσον ἡμᾶς τιμᾶται! Εἰ, ὅτε αὐτὸν ἠμιοῦμεν, καὶ ἐχθροὶ ἦμεν, τὸν ἀγαπώμενον ἔδωκε, τί οὐ ποιήσει λοιπὸν, ὅταν τούτῳ καταλλάγῃμεν διὰ τῆς χάριτος; Τὴν ἄφεσιν, φησι, τῶν παραπτωμάτων.— Οὐδὲν γὰρ οὕτω μέγα, ὥς τὸ αἶμα τοῦ θεοῦ ἐκχυθῆναι ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ τῆς υἱοθεσίας, καὶ τῶν ἄλλων δωρεῶν τοῦτο μαιζον, τὸ μηδὲ τοῦ υἱοῦ φείσασθαι. Μέγα γὰρ τὸ ἀφεισθῆναι τῶν ἀμαρτιωμάτων· ἀλλὰ τὸ μαιζον, τὸ διὰ τοῦ αἵματος τοῦ θεοποικίου.» Χρυσοστόμος.

(3) «Καὶ οὕχ ἁπλῶς χάριτος, ἀλλ' ἧς ἐπερίσσευσε εἰς ἡμᾶς, τουτέστιν, ἀφθόνως ἐξέχεεν.» Θεοφύλακτος.

- 9 Γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ
κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ, ἣν προέθετο ἐν αὐτῷ,
10 εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν, ἀνα-
κεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τὰ ἐν
11 τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν αὐτῷ, ἐν ᾧ
καὶ ἐκκληρώθημεν, προορισθέντες κατὰ πρόθεσιν τοῦ
12 ματος αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς εἰς ἔπαινον τῆς
δόξης αὐτοῦ, τοὺς προηλπικότας ἐν τῷ Χριστῷ.

Γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ κατὰ τὴν εὐ-
δοκίαν αὐτοῦ.] Τουτέστι, κατὰ τὴν βουλὴν αὐτοῦ· ἣν βουλὴν προέ-
θετο ἐν αὐτῷ, τουτέστι, τῷ Χριστῷ, πληρῶσαι. Καὶ ἀπλῶς τοῦτο
προέθετο, φησί, τοῦτο ἐβούλετο ὁ πατήρ, τὴν ἀπαρχὴν τοῦ
φωράματος ἡμῶν ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ καθίσαι. Ἡ οὖν, οὐ μόνον
τὸ πραχθῆναι τὸ περὶ ἡμᾶς μυστήριον διὰ τοῦ υἱοῦ, προωρίσθη
γενέσθαι κατ' εὐδοκίαν τοῦ θελήματος τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ καὶ
τὸ ἀξιωθῆναι ἡμᾶς μαθεῖν τοῦτο, ὁμοίως διὰ τοῦ υἱοῦ ἡμῖν
γέγονε κατ' εὐδοκίαν τοῦ πατρὸς. Πάντα μὲν γὰρ ὁ υἱὸς ἐποίη-
σε, καὶ ἔπαθεν, ἵνα υἱοθετήσῃ, καὶ υἱοθέτησῃ, καὶ ἀπεκαλύ-
ψῃ, ὅτι υἱοθέτησεν. Ἀλλὰ καὶ ἐν πᾶσι τούτοις ἡδύοχησεν ὁ
πατήρ καὶ ἠθέλησεν. Ἡ οὖν, ὡς προεγράφη, ἐκκληπτέον τὸ
εἰπεῖν ἐκ δευτέρου τὸν θεῖον Παῦλον, τὸ μυστήριον τοῦ θελή-
ματος αὐτοῦ κατὰ τὴν εὐδοκίαν, καὶ ἐξῆς, ἥ ὡς νῦν ἀνεπτυ-
χθῇ· ἑκατέρα γὰρ ἡ διάνοια οὐ δίσταται τοῦ εὐλόγου (Φω-
τίου). *Εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν.*] Ταύτην
δὲ τὴν εὐδοκίαν διὰ τί προέθετο; Διὰ τί; *Εἰς οἰκονομίαν*, φη-
σὶ, τουτέστιν, εἰς χρηστέην καὶ ἐπωφελῆ διοίκησιν καὶ κατὰ-
στασιν τοῦ πέρας τῶν καιρῶν. Ἐν γὰρ τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς
ἡ σωτήριος οἰκονομία γέγονε τῆς ἐνανθρωπήσεως (1). Ἀνακε-

(1) «Τὸ γὰρ π λ ῥ ω μ α τ ὶ ν και ρ ῶ ν, τουτέστιν, οἱ ἐσχατοὶ χρόνοι
κόλασιν ἀπῆλθον καὶ τιμωρίαν, ὡς πληθυνθείσης ἐν αὐτοῖς τῆς κακίας τῶν ἀν-
θρώπων. Ἡ δὲ παρουσία τοῦ υἱοῦ, μᾶλλον σωτηρίαν ἐν τούτοις τοῖς ἐσχάτοις και-
ροῖς ὠκοπέησεν· ὑπὲρ ἐστὶ σφίσις ἀναπινότητος.» Θεοφύλακτος.

φαλειώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ.] Ἀπεσχισμένοι ἦσαν οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἄνθρωποι. Προέθετο οὖν ὁ πατὴρ ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια, τουτέστι, συνάψαι, ἐνώσαι, καὶ μίαν κεφαλὴν παρασχεῖν ἁγγέλοις καὶ ἀνθρώποις, τὸν Χριστόν· τοῖς μὲν ἁγγέλοις, κατὰ τὴν ἀσώματον φύσιν· τοῖς δὲ ἀνθρώποις, κατὰ τὴν σάρκα. Συνῆψεν οὖν αὐτοὺς, καὶ ἦνωσε διὰ Χριστοῦ. — ΑΛΛΩΣ. Ἀνακεφαλαιώσιν καλεῖ, τὴν σύντομον τῶν πραγμάτων μεταβολήν. Διὰ γὰρ τῆς κατὰ τὸν δεσπότην Χριστόν οἰκονομίας, καὶ τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις ἀνίσταται, καὶ τὴν ἀφθαρσίαν ἐνδύεται, καὶ ἡ ὀρωμένη κτίσις, τῆς φθορᾶς ἐλευθερουμένη, τεύξεται τῆς ἀφθαρσίας, καὶ τῶν ἀοράτων οἱ δῆμοι ἐν εὐφροσύνῃ διατελέσουσιν, ἐπειδὴ ἀπέδρα ὁδύνη, καὶ λύπη, καὶ στεναγμός. Τοῦτο διὰ τούτων τῶν ῥημάτων ἐδίδαξεν ὁ θεὸς ἀπόστολος. Οὐ γὰρ ἀπλῶς εἶπε, τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἀλλὰ, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ δεικνύς τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον, ἐπήγαγεν, ἐν αὐτῷ, τουτέστιν, ἐν τῷ Χριστῷ (Θεοδωρήτου). Πάλιν γὰρ τὸ, ἐν αὐτῷ, τουτέστι, δι' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. — Ἐν ᾧ καὶ ἐκληρώθημεν.] Εἶπεν ἄνω, ὅτι ἐξελέξατο· νῦν πάλιν, ὅτι καὶ ἐκληρώθημεν ἐν τῷ Χριστῷ, τουτέστι, διὰ τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ κληρὸς, συγκυρίας μᾶλλον, καὶ οὐκ ἀρετῆς, οὐδὲ προαιρέσεώς ἐστι, διορθοῦται αὐτὸ, καί φησι· Προωρισθέντες· οὐκ ἂν δὲ προωρίσθημεν, εἰ ἀνάξιοι ἦμεν. Ἄνωθεν γὰρ προωρίσας ἡμᾶς, εἰς ταύτην ἀπεκλήρωσε τὴν ζωὴν ὁ πάντα ποίων ὅσα βούλεται. Διδάσκει δὲ σαφέστερον, εἰς ποῖον προωρίσθημεν κληρὸν. Κατὰ πρόθεσιν τοῦ τὰ πάντα ἐνεργούντος.] Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ τὰ πάντα ἐνεργούντος θεοῦ ἔντε οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. Εἴτα οὐκ ἀρκεσθεὶς τῷ εἰπεῖν, προωρισθέντες, καὶ, κατὰ πρόθεσιν, ἐπάγει, κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ. Δεῖξαι γὰρ βούλεται, ὅτι οὐκ ἐν παρεπομένῳ ἐκλήθη τὰ ἔθνη, διὰ τὸ ἀποσκιρτῆσαι τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλ' ὅτι

ἄνωθεν τοῦτο προώριστο, καὶ ἐν πρωτοτύπῳ ἔκειτο (1). Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Χριστὸς, προτρεπόμενος τοὺς Ἰουδαίους, φησὶν· *Οὐκ ἤλθον, εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ· καὶ ἄλλιν· Εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθῃτε* (α). σπουδάζει νῦν ὁ Παῦλος, δεῖξαι ὅτι προτροπῆς ἕνεκεν καὶ ἐφελκύνσεως τῶν Ἰουδαίων ἐκεῖνα εἴρηται· ἐπεὶ τότε ἀληθεῖς, ἄνωθεν ὄριστο ἡ κλησίαις τῶν ἐθνῶν. *Εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς.*] *Ἡμᾶς. Τίνας; Τοὺς προηλπικότας ἐν τῷ Χριστῷ, φησί, τουτέστι, τοὺς πιστεύσαντας ἐν τῷ Χριστῷ. Εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ.*] Ἐκ τοῦ καθ' ἡμᾶς γὰρ πράγματος μάλιστα δοξαστέος ὁ θεὸς, ὅτι τοὺς οὕτως αὐτοῦ ἡλλοτριωμένους ἔσωσεν (2).—Πάντες γὰρ εἰς ἡμᾶς ὁρῶντες, τοὺς εἰς τὸν Δεσπότην πεπιστευκότας, Χριστὸν ἀνυμνοῦσι τὸν τούτων αἷτιον τῶν ἀγαθῶν (Θεοδωρήτου).

- 13 Ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς, ἀκούσαντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας ὑμῶν· ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι τῆς
14 ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ· ὃς ἐστὶν ἄρραθὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν, εἰς ἀπολύτρωσιν τῆς περιποιήσεως, εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ.

Εν ᾧ καὶ ὑμεῖς.] *Ἐν ᾧ, τουτέστι, δι' οὗ Χριστοῦ. Οὕτω καὶ πρὸς Ἑβραίους φησὶν· Ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν νύκτι, τουτέστι, διὰ τοῦ υἱοῦ (6). Τὸν λόγον τῆς ἀληθείας.*] *Λόγον ἀληθείας* φησί, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ τυπικοῦ καὶ σκιώδους νόμου· οὐκ ἔστι γὰρ, φησί, τύπος, ὡς ἐπὶ Ἰουδαίων, ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἀλήθεια. *Τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας ὑμῶν.*] *Εὐαγγέλιον* δὲ *σωτηρίας* ἐστὶ μὲν καὶ ὡς πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ νόμου, τοῦ ἀπο-

(1) «Κατὰ τὴν βουλήν δέ, φησί, τοῦ θελήματος αὐτοῦ, ἵνα δεῖξῃ, ὅτι οὐχ ὡς ἀπειθεσάντων τῶν Ἑβραίων, ἐν παράδῳ ἐκλήθη τα ἔθνη, ἀλλὰ ἄνωθεν ταῦτα προώριστο, καὶ βουλὴ αὐτῇ ἦν τοῦ θεοῦ ἀρχαία, καὶ θέλημα αὐτοῦ.» Θεοφύλακτος.

(α) Ματθ. 1', 5. 6. 18, 25.

(2) «Ἰστε, φησὶν, εἰς δόξαν αὐτοῦ εἶναι ἡμᾶς τοὺς προηλπικότας ἐν τῷ Χριστῷ, τουτέστι, τοὺς πιστεύσαντας ἐν τῷ Χριστῷ, καὶ πρὶν ἢ ἐπιστῆ ὁ μέλλων αἰὼν, ἐλπίζοντας τὰ τότε ἡμῖν ἐσόμενα. Δόξα γὰρ καὶ ἔπαινος τῆς τοῦ θεοῦ ἀγαθότητος, τὸ τοῦς οὕτως ἡλλοτριωμένους σῶσαι.» Θεοφύλακτος.

(6) Ἑβρ. Α', 1.

κτενόντος, καὶ τῆς μελλούσης κολάσεως· τῆς μὲν γὰρ προτέρας παρουσίας τὸ κήρυγμα ἐπὶ σωτηρίᾳ· ἡ δὲ σάλπιγξ τῆς δευτέρας, ἐπὶ κολάσει· ἔστι δὲ καὶ ὅτι τοὺς πιστεύοντας σώζει. *Ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες.*] *Ἐν ᾧ εὐαγγελίῳ*, τουτέστι, Δι' οὗ εὐαγγελίου καὶ τῆς ἐν αὐτῷ πίστεως, ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας, ἡ τῷ ἐπαγγελλομένῳ τὰ μυρία ἀγαθὰ, ἣ ἵνα διὰ τῆς σφραγίδος τύχητε τῶν ἐπαγγελιῶν. ὥσπερ γὰρ δήλους ποιῶν τοὺς αὐτοῦ ὁ θεὸς, σφραγίζει αὐτοὺς τῷ ἁγίῳ πνεύματι. — Τὸ, ἐσφραγίσθητε, ἔοικε τῷ προφητικῷ ῥητῷ. Ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε (α). ἀντὶ τοῦ, οἷόν τινα σφραγίδα τὴν τοῦ πνεύματος ἐκομίσασθε δωρεάν. *Ἐπαγγελίᾳ* δὲ αὐτὴν καλεῖ, ὡς τοῦ Κυρίου ἐπαγγελισμένου πέμψειν τὸ ἅγιον Πνεῦμα (Θεοδωρήτου). — *Ὅς ἐστὶν ἀρράβων τῆς κληρονομίας ἡμῶν.*] Ὁ ἀρράβων πιστούται τὸ ὅλον. Τὴν υἱοθεσίαν τοίνυν καὶ τὰ μυρία ἀγαθὰ πιστούμενος ὁ θεός, δέδωκεν ἀρράβωνα τῆς ἐπουρανίου κληρονομίας τὸ ἅγιον πνεῦμα. — *Ὅς ἐστὶν αὐτὸ τὸ πνεῦμα φησιν.* Ἐποιήσατο δὲ τὴν μετέληψιν τοῦ ἄρθρου, οὐκ ἀπὸ τῆς προφορᾶς τῆς κατὰ τὸ πνεῦμα, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐννοίας τῆς ἀπὸ τοῦ θεοῦ. Ἐπεὶ γὰρ εἶπε, *πνεύματι*, τοῦτο δὲ ἐστὶ θεός, ἐπάγει οἰκειῶς καὶ θαυότερον συντάσσων, ὅς ἐστιν ἀρράβων (1), καὶ ἐξῆς (Φωτίου). — *Εἰς ἀπολύτρωσιν τῆς περιποιήσεως.*] *Περιποιήσιν* ἡμᾶς αὐτοὺς καλεῖ, διὰ τὸ περιποιήσασθαι ἡμᾶς τὸν θεόν. Ὁ οὖν ἀρράβων οὗτος, φησί, καὶ πρὸς τοῦτο ἐστὶ, πρὸς τὸ ἀπολυτρώσασθαι τὴν περιποίησιν αὐτοῦ, τουτέστιν, ἡμᾶς, οἵτινές ἐσμεν περιποιήσεις, καὶ κτήσεις, καὶ περιουσία θεοῦ. Ἡ, *περιποίησιν*, λέγει τὴν περὶ ἡμᾶς σπουδὴν καὶ κηδεμονίαν τοῦ θεοῦ. Φησὶν οὖν, ὅτι ὁ ἀρράβων οὗτος εἰς τὴν τελείαν ἀπολύτρωσιν καὶ τὴν καθαρὰν ἡμῶν περιποίησιν φέρει. Τότε γὰρ ἔσται ἡ καθαρὰ ἀπολύτρωσις, ὅταν μὴ μόνον ἀμαρτιῶν, ἀλλὰ καὶ

(α) Ψαλμ. Δ', 7.

(1) = Ἀπέδωκε δὲ (τὸ ἄρθρον, ὅς), οὐ πρὸς τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ πρὸς τὸ θεός· θεός γὰρ καὶ τὸ πνεῦμα. » Σχολίων ἀρχαίων

τοῦ μετὰ ἀμαρτωλῶν συνοικεῖν ἀπολυτρωθῶσιν οἱ ἄγιοι, καὶ φανώσιν οἱ περιποιηθέντες, καὶ προσκτηθέντες τῷ θεῷ, ὥστε εἶναι λαὸς αὐτοῦ. *Εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ.*] Τοῦτο συνεχῶς ἐπιλέγει, πιστούμενος τὸ πάντως ἔσεσθαι τὰ ἐπηγγελμένα, ὥσει ἔλεγεν· Εἰ μὲν ἡμῶν ἕνεκεν ταῦτα ἐπηγγέλτατο, καὶ ἀμφιβάλλειν ἦν· εἰ δὲ διὰ τὸ θαυμασθῆναι τὴν δόξαν αὐτοῦ ταῦτα ποιεῖ, τίς ἀνταρεῖ λοιπὸν, ὥς οὐ ποιήσει;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Εὐχὴ περὶ γνώσεως τῶν ἐν Χριστῷ εἰσαχθέντων ἀγαθῶν εἰς ἡμᾶς.

- 15 Διὰ τοῦτο καγὼ, ἀκούσας τὴν καθ' ὑμᾶς πίστιν ἐν τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ, καὶ τὴν ἀγάπην, τὴν εἰς πάν-
- 16 τας τοὺς ἁγίους, οὐ παύομαι εὐχαριστῶν ὑπὲρ ὑμῶν, μνηστὴν ὑμῶν ποιούμενος ἐπὶ τῶν προσευχῶν
- 17 μου· ἵνα ὁ θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ πατὴρ τῆς δόξης, δώῃ ὑμῖν πνεῦμα σοφίας καὶ
- 18 ἀποκαλύψῃ ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ, πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας (1) ὑμῶν, εἰς τὸ εἰδέναι ὑμᾶς, τίς ἐστὶν ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως αὐτοῦ, καὶ τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐ-
- 19 τοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις, καὶ τί τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς, τοὺς πιστεύοντας κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ,
- 20 ἣν ἐνήργησεν ἐν τῷ Χριστῷ, ἐγείρας αὐτὸν ἐκ τῶν νεκρῶν· καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις,

Διὰ τοῦτο καγὼ.] *Διὰ τοῦτο.* Ποῖον; Διότι πιστεύσαντες, ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι, καὶ ἀρραβῶνα ἐλάβετε τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, καὶ τῆς τελείας ἀπολυτρώσεως, καὶ μέλλετε

(1) Παρ' ἄλλοις, διανοίας.

τυχεῖν τῶν ἀποκειμένων τοῖς ὀρθῶς πιστεύουσι καὶ βιοῦσιν ἀγαθῶν. Ἀκούσας τὴν καθ' ὑμᾶς πίστιν ἐν τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ.] Καθ' ὑπερβατόν· Ἀκούσας τὴν ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ πίστιν, ἣν ὑμεῖς, φησί, κέκτησθε. Καὶ τὴν ἀγάπην, τὴν εἰς πάντας.] Ἀκούσας, φησί, τὴν πίστιν ὑμῶν τὴν διὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ καὶ οὐ μόνον τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγάπην, τουτέστι, τὴν ἐλεήμονα καὶ φιλάδελφον καὶ φιλάνθρωπον γνώμην, τὴν εἰς πάντας, καὶ οὐκ εἰς μόνους τοὺς ἐπιχωρίους, ἀγίους, τουτέστι, τοὺς πιστοὺς πένητας. Αἰεὶ δὲ τῇ πίστει συνάπτει τὴν ἀγάπην, τὴν γεννώσαν τὸν ἐνάρετον βίον, καλλίστην ἀποτελῶν ξυνωρίδα. Ἄνευ γὰρ ταύτης τὸ ἕτερον ἀργόν, ἡ πίστις, φημί, χωρὶς ἔργου καὶ βίου, ὥσπερ καὶ βίος χωρὶς πίστεως. Οὐ παύομαι εὐχαριστῶν ὑπὲρ ὑμῶν.] Ὅρᾳ σπλάγχνα οἰκτιρῶν, πῶς ὑπὲρ πάντων εὐχαριστεῖ, ὡς αὐτὸς εὐεργετούμενος; Οὐ γὰρ μόνους τούτοις, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῦτο γράφει. Ἀξίον μὲν οὖν εὐχαρισεῖν τῷ θεῷ καὶ ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις, ὧν ἡξιώθημεν· πλεῖον δὲ ἀπάντων διὰ τὴν πίστιν ὑμῶν εὐχαριστητέον αὐτῷ, ὅτι νοῦν ἡμῖν πρὸς τὸ πιστεῦσαι δέδωκεν. Ἰρα ὁ θεός.] Τί δὲ παρακαλεῖς, καὶ ποίαν μνησάν ποιῇ; Ἰρα, φησὶν, ὁ θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν σοφίσῃ ὑμᾶς. Ὁ θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ πατὴρ τῆς δόξης.] Τοῦτο κατὰ διαίρεσιν τέθεικε· τὸν γὰρ αὐτὸν τοῦ αὐτοῦ καὶ θεὸν ἐκάλεσε καὶ πατέρα· θεὸν μὲν, ὡς ἀνθρώπου ὁμοίου ἡμῖν κατὰ τὴν σάρκα· πατέρα δὲ, ὡς θεοῦ· δόξαν γάρ, τὴν θεϊκὴν φύσιν ὠνόμασεν (1). Οὕτω καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ· Ὁς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης (α), τουτέστι, τῆς θείας φύσεως. Οὕτω καὶ ὁ θεὸς Ἰεζεκιήλ, Τοῦτό, φησιν, ὁμοίωμα δόξης Κυρίου (6). Ἐπειδὴ γὰρ τὴν θεϊκὴν φύσιν διαγινῶναι πάμπαν ἀδύνατον, δόξαν αὐτὴν ὀνομάζουσιν,

(1) « Ὁ θεολόγος Γρηγόριος δόξαν, τὴν θεότητα τοῦ μονογενοῦς ἐνόησεν, ὥστε εἶναι τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνός Χριστοῦ καὶ θεὸν καὶ πατέρα· Χριστοῦ μὲν, ἡγουν τῆς ἀνθρωπότητος, θεὸν τῆς δὲ δόξης, ἡγουν τῆς θεότητος, πατέρα. » Θεοφύλακτος.

(α) Ἑβρ. Α', 3.

(6) Ἰεζ. Α', 28.

ἀπὸ τῆς προσκυνησεως καὶ δοξολογίας τὴν προσηγορίαν τιθέν-
τες (Θεοδωρήτου).—*Ἡ, ὁ πατὴρ τῆς δόξης, τουτέστιν, ὁ με-
γάλα καὶ ἔνδοξα δεδοκὼς ἡμῖν ἀγαθά. Αἰεὶ γὰρ πρὸς τὸ προ-
κειμενον ὀνομάζει τὸν θεόν, πατέρα οἰκτιρῶν καλῶν, καὶ θεὸν
εἰρήνης, καὶ θεὸν δυνάμεων (α).* νῦν δὲ αὐτόν, πατέρα δόξης
καλεῖ. Μεγίστην γὰρ δόξαν καὶ τιμὴν ἐχαρίσατο τῷ γένει τῶν
ἀνθρώπων, ἅτινα παρασχεθέντα ἡμῖν, γενικῶ ὀνόματι καλεῖ
δόξαν, διὰ τοῦ λαμπροτέρου παρ' ἡμῖν ὀνόματος. Ταύτης οὖν
τῆς δόξης φησὶν αὐτὸν πατέρα, καὶ οἷον δημιουργόν.—*Δὲ ἡμῶν
πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως.*] Ἄρα πνευματικῆς δεῖ σο-
φίας ἡμῖν, εἰς τὸ ἐπιγινῶναι τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ δωρηθέντα
ἡμῖν· ψυχικὸς γὰρ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος·
μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστίν (β). *Πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς
τῆς καρδίας.*] Ὁ τὸν θεὸν γινούς, ὡς ἐχρῆν, οὐκ ἂν περὶ ἐτέ-
ρου τινὸς τῶν ὑπὸ θεοῦ γενομένων ἀμφισβῆλοι, ὡς τότε δυνα-
τὸν, ἢ τότε ἀδύνατον αὐτῷ· πάντα γὰρ δυνατὰ τῇ θεῇ φύσει.
Ταύτην δὲ οὐκ ἂν ἄλλως σχοίη τις τὴν γινῶσιν, εἰ μὴ διὰ πνεύ-
ματος ἁγίου· εἰ μὴ γὰρ τὸ πνεῦμα ἀποκαλύψῃ τὰ κεκρυμμένα
μυστήρια, ἀδύνατον ἄλλως μαθεῖν. Αὐτὸ γὰρ μόνον, οὐκ ἄγ-
γελος, οὐδὲ ἀρχάγγελος, πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ ἐβάθη τοῦ θεοῦ
(γ). Ὅταν οὖν ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἀποκαλυφθῇ ἡμῖν τὰ μυ-
στήρια, τότε καὶ ἐν ἐπιγνώσει τοῦ θεοῦ γινόμεθα, καί φωτίζον-
ται οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν. *Εἰς τὸ εἶδέναι ὑμᾶς.*] Ἄλλως γὰρ οὐκ
ἐνὶ ἐπιγινῶναι θεόν, εἰ μὴ φωτισθῇ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοὺς νοη-
τούς. *Τίς ἐστὶν ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως αὐτοῦ.*] *Κλησίν* φησι,
τὸ ἐπὶ ποίαις ἐλπίσιν ἐκλήθημεν· δῆλον δὲ, ὅτι ἐπὶ υἰοθεσίᾳ
καὶ κληρονομίᾳ βασιλείας οὐρανῶν, καὶ ἐπὶ τῷ γενέσθαι ἡμῶν
κεφαλὴν τὸν Χριστόν. Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο μέλλον ἐστὶ, πνευμα-
τικῆς δεῖται ἀποκαλύψεως εἰς τὸ μαθεῖν αὐτό. *Καὶ τίς ὁ
πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις.*]

(α) Β' Κορ. Α', 3. ΙΓ', 11. Ψαλ. ΚΓ', 10. (β) Α' Κορ. Β', 14.

(γ) Α' Κορ. Β', 10.

(TOM. Β').

Βαβαί, πόσα ὑπερέχοντα ῥήματα! *Πλοῦτος, δοξα, κληρονομία θεοῦ.* Ἐν τοῖς ἀγίοις δὲ ἔσται ταῦτα· τῶν γὰρ τοιούτων ἄξιοι οἱ ἅγιοι. Καὶ τοῦτο τοιγαροῦν πνευματικῆς δεῖται ἀποκαλύψεως. Καὶ τί τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ.] Εἶπε τινὰ μέλλοντα· νῦν δὲ λέγει καὶ τὸ ἤδη γεγονὸς, ἵνα ἐκ τούτου πιστώσῃται κάκεινα. Ποῖον δὲ τοῦτο; Αὐτὸ τὸ πιστεῦσαι ἡμᾶς. Ὅντως γὰρ μέγιστον δυνάμεως θεοῦ δεῖγμα, τὸ ἡμᾶς, τοὺς οὕτω θηριώδεις, πιστεῦσαι θεῷ, καὶ τὰ οὐράνια φιλοσοφεῖν (1).—Καὶ τί τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς, τοὺς πιστεῦντας. Τὸ γὰρ καθ' ὑπερβολὴν μέγεθος τῆς ἀφ' αὐτοῦ δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεῦντας ἐπιδείκνυται. Πῶς; Ὅτι τοῖς πάθεσι πάσας τὰς αἰσθήσεις νενεκρωμένους ἔχοντες, καὶ αὐτὸν τὸν λογισμὸν τούτοις ἐντεθαμμένον καὶ συγκεχωσμένον, ἀνέστησε καὶ ἐζώωσεν, εἰς τὸ δεῖξασθαι ἡμᾶς τῆς πίστεως αὐτοῦ τὴν αἴγλην καὶ τὴν λαμπρότητα. Ὅντως τοῦτο κράτος ἰσχύος αὐτοῦ! Διὸ καὶ συνιέναι αὐτοὺς διὰ τῆς τοῦ πνεύματος σοφίας ἐπεύχεται τοῦτο. Ἄν γὰρ συνιῶμεν θ' εὐηργετήμεθα, μᾶλλον τε τὸ δῶρον περιπτυσσόμεθα, καὶ τῷ εὐεργέτῃ εὐχαρίστως ἐσόμεθα διακείμενοι. Τὸ δὲ, κατὰ τὴν ἐνέργειαν, ἢ ἐνήργησεν ἐν τῷ Χριστῷ, ἢ ὅτι τῆς αὐτῆς ἔστιν ἰσχύος καὶ ἐνεργείας τὸ ἀναστῆναι ἡμᾶς τοῦ ψυχικοῦ θανάτου, καὶ τὸ ἀναστῆναι τοῦ σωματικοῦ τὸν Χριστὸν καὶ θεὸν ἡμῶν· ἢ, κατὰ τὴν ἐνέργειάν, φησιν, αἰτίαν ἀποδιδούς τῆς ἐγέρσεως ἡμῶν, οἷον δι' ἣν πεπιστεύκαμεν, καὶ δι' ἣν ἀνέστημεν τοῦ ψυχικοῦ θανάτου. Ἡ γὰρ ἐνέργεια, ἢ ἐνήργησεν ἐν τῷ Χριστῷ, ἐγείρας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ ἐξῆς,

(1) « Γλώττη σαρκικῇ διαλεγόμενος ὁ θεὸς ἀπόστολος, καὶ μὴ δυνάμενος, ὃς ἐβύλετο, τὸν δεσπότην ὑμῶν, καὶ τῶν δωρῶν ὑποδείξει τὸ μέγεθος, πολλὰ κατὰ ταῦτ' ὀνόματα συναθροίζει, δεῖξαι ταῦτα φιλονεικῶν κατὰ δύναμιν. Διὰ τοῦτο ἐλπὶδα κλήσεως, καὶ πλοῦτον δόξης κληρονομίας, καὶ ὑπερβάλλον μέγεθος δυνάμεως, καὶ εὐδοκίαν θελήματος, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα τοιαῦτα συναγείρει. Τὸ δὲ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως τέθεικε, τὸ σταυρῶν τὴν ἀτιμίαν εἰς νῦν λαθῶν, καὶ ἐνθυμηθεῖς, ἡλίκα διὰ τούτου κατάρθωσι. » Θεοδώρητος.

αὐτῇ γὰρ αἰτία τοῦ πιστεῦσαι καὶ ἀνενεγκεῖν ἡμᾶς τῆς προ-
 τέρους ἰσχύος. Ἀνάστα γάρ· ὅτι τέθνηκε· τέθνηκε δέ· ὅτι σε-
 σωμένοι· σεσώμεθα· διὲ, ἵνα ἡμᾶς υἱοποιήσῃται. Καὶ ταῦτα
 πάντα τῆς ἐνεργείας ἐστὶν αὐτοῦ, τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ
 νεκρῶν. Τὸ οὖν, κατὰ τὴν ἐνέργειαν, ὡς ἂν εἴπῃ, Διὰ τὴν
 ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ· κατ' ἐκείνην γὰρ καὶ
 δι' ἐκείνην, καὶ πεπιστεύκαμεν καὶ σεσώμεθα. **Η, Καὶ τί*
τὸ υπερβάλλον μέγεθος αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς, τοὺς πιστεύοντας,
τοῦτο φησὶν, ὅτι τὴν ἀπαρχὴν ἡμῶν ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ
δυνάμεως καὶ ἐξουσίας καὶ κυριότητος ἀναστήσας τὸν Χριστὸν,
ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ ἐκάθισεν. Εἰ γὰρ καὶ ἐξ ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου
φυράματος τὸ πρόσλημμα ἡμῶν ὁ Λόγος καὶ Θεὸς ἡμῶν προσ-
ελάβητο, ἀλλ' οὖν ἀπαρχὴ τῶν πιστευόντων ἐστὶ μόνον, καὶ
αὐτῷ κατακολουθούντων, ὥσπερ καὶ πρωτότοκος ἐν πολλοῖς
ἀδελφοῖς (α), τοῖς πιστεύουσιν· ἀλλ' οὐκ ἐν πᾶσιν· οὐ γὰρ
κἂν τοῖς ἀπίστοις. Οὕτως οὖν ἐκλαμβανομένου τοῦ, Καὶ τί
τὸ υπερβάλλον μέγεθος, καὶ ἐξῆς· (τοῦτο γὰρ καὶ τὸ καθ'
ὑπερβολὴν μέγεθος αὐτοῦ μάλιστα παρίστησι, τὸ τὴν γηγενῆ
φύσιν ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ἀνυψῶσαι, καὶ ὑπὸ τῶν ἀσωμάτων
τάξεων προσκυνουμένην δεῖξαι·) οὕτως οὖν παραληφθείσης τῆς
τοῦ ῥητοῦ διανοίας, ἀκόλουθός τε καὶ σαφὴς καὶ ἡέννοια τῶν
ἐφεξῆς· ἐκ γὰρ τῆς ἐνεργείας, ἧς ἐνήργησεν, ἀναστήσας τὸν
Χριστὸν, καὶ τὸ τὴν ἡμετέραν ἀπαρχὴν συνεδριᾶσαι γέγονε
τῷ πατρὶ, καὶ ἡμῖν τοῖς πιστοῖς τὸ ὑπερσεμνύνεσθαι καὶ ὑπερ-
κχλωπίζεσθαι ἐπὶ τούτῳ (Φωτίῳ).— Εἰς ἡμᾶς, τοὺς πι-
στεύοντας.] Γέγονε, φησὶ· γέγονε δὲ, κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ
κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ· εἰ γὰρ μὴ ἐνήργησεν ἐν ἡμῖν, οὐκ
*ἂν ἐπιστεύσαμεν. **Ην ἐνήργησεν.] Ποῖαν δὲ ἐνέργειαν λέ-**
*γεις ἐνήργηκεναι εἰς ἡμᾶς, ἵνα πιστεύσωμεν; **Ην, φησιν, ἐνήρ-**
γησε καὶ ἐν τῷ Χριστῷ, ἐγείρας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. Ὅτι δὲ

(α) *Ρωμ. II', 29.

καὶ ἑαυτὸν ἐγηγερέναι, δῆλον· ἐπειδὴ εἴρηται πολλαχοῦ.

- 21 Ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς, καὶ ἐξουσίας, καὶ δυνάμεως, καὶ κυριότητος, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ
22 μέλλοντι· καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ ἐκ-
23 κλησίᾳ, ἣ τις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου.

[Ὑπεράνω.] Οὐ λέγει, ἄνω, ἀλλὰ, τὸ ἄγαν ὑψηλὸν δηλῶν, ὑπεράνω, φησί (1). Πάσης ἀρχῆς.] Οὐ τῆςδε μὲν οὐ, τῆςδε δὲ, ναί· ἀλλὰ πάσης ἀσωμάτου δυνάμεως. Ταῦτα δὲ, μετὰ τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν νόει εἰρῆσθαι τῷ Παύλῳ· πρὸ γὰρ τῆς σαρκώσεως, πρόδηλον ὡς ὁ Θεὸς Λόγος Ἰσα εἶχε τῷ πατρὶ κατὰ τὴν ἐξουσίαν, ὥσπερ οὖν καὶ νῦν ἔχει μετὰ σαρκώσεως. Καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου.] Ἀντὶ τοῦ, Καὶ παντὸς ῥήτοῦ καὶ ὀνομαστοῦ, οὐ μόνον τοῦ ἐνταῦθα ὀνομαζομένου, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐκαῖθεν δυναμένου ῥηθῆναι καὶ ὀνομασθῆναι. Ὑπεράνω γὰρ πάντων ὁ υἱός, εἰ καὶ σεσάρκωται. Οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ.] Ἄρα ἐστὶν ἀγγελικῶν δυνάμεων ὀνόματα, νῦν μὲν ἀκατονόμαστα, τότε δὲ γνωσθησόμενα. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.] Εἴ τι, φησὶν, ἐν τῷ οὐρανῷ ἐστὶ, πάντων ἀνωτέρω κεκάθικε (2). Καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ.] Εἶτα, ἵνα μὴ ἀκούων, ἐκάθισεν ὑπεράνω, νομίσῃς αὐτὸν προτετιμηθῆσθαι μόνον, δείκνυσιν, ὅτι καὶ δεσπότην αὐτὸν ἐποίησε πάντων· τὴν γὰρ ἐσχάτην, καὶ ἥς οὐκ ἔστι μαίζων, ὑποταγὴν δεῖξαι θέλων, ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ εἶπε. Καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ.] Καὶ τὴν ἐκκλησίαν δυνά-

(1) « Ἀπὸ γὰρ τοῦ ἐσχάτου θαύμας εἰς τὸν ὑψηλότερον ἀνήγαγε τὴν ἀνθρωπίνην ἐν Χριστῷ φύσιν. Περὶ ταύτης γὰρ διαλέγεται, τῆς καὶ θανούσης καὶ ἐγερθείσης· ἐπεὶ ἦγε θεία φύσις οὕτε ἀπέθανεν, οὔτε ἠγέρθη, οὔτε ὑψώθη, ἢ αἰετὶ ὑπὲρ πᾶν ὕψος οὕσα. Πάσης οὖν δυνάμεως ἀγγελικῆς ὑπεράνω ἐκάθισεν ἡ πρὶν ἐβδολυγμένη φύσις. » Θεοφύλακτος.

(2) « Εἶτι, φησὶν, ἐν τῷ οὐρανῷ ἐστὶ, κατώτερον τοῦ προσληφθέντος καὶ ὑψωθέντος ἐστὶ, καὶ πάντων αὐτῆς ὑπέρτερος. » Θεοφύλακτος.

μει συνεκάθισε τῷ Χριστῷ εἰς ἐκεῖνον τὸν θρόνον· ὅπου γὰρ ἡ κεφαλὴ, ἐκεῖ καὶ τὸ λοιπὸν σῶμα. Τὸ δέ, ὑπὲρ πάντα, δηλοῖ, ἢ ὅτι κεφαλὴν ἔδωκε τὸν υἱὸν ὑψηλὴν καὶ ὑπὲρ πάντα οὖσαν, ὑπὲρ ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους· ἢ τὸν ὄντα ὑπὲρ πάντα τὰ ὁρώμενα καὶ τὰ νοούμενα Χριστόν· ἢ, ὑπὲρ πάντα τὰ ἀγαθὰ τοῦτο πεποίηκε, τὸ τὸν υἱὸν δοῦναι κεφαλὴν. *Ἦτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ.*] Ὑπερβολή τις ἐστίν. Ἵνα γὰρ μὴ, ἀκούσας κεφαλὴν, ἀρχὴν τινα καὶ ἐξουσίαν νομίσῃς δηλοῦσθαι· (δηλοῖ γὰρ καὶ ταῦτα ἡ κεφαλὴ·) φησὶν, ὅτι ὡς σῶματός ἐστι κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας ὁ Χριστός, καὶ οὕτω συγγενῆς αὐτῇ καὶ ἡνωμένος· καὶ ἡ ἐκκλησία, πλήρωμά ἐστι τοῦ Χριστοῦ. Ὡς περ γὰρ τὸ σῶμα, πλήρωμά ἐστι τῆς κεφαλῆς, ἀναπληροῦν αὐτὴν διὰ τῶν οἰκειῶν μελῶν· οὕτω καὶ ἡ ἐκκλησία, πλήρωμά ἐστι τοῦ Χριστοῦ, τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου. *Τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου.*] Οὐδενὸς φεῖδεται ῥήματος ὁ ἀπόστολος πρὸς τὸ δεῖξαι τὴν συγγένειαν καὶ τὴν ἔνωσιν ἡμῶν τὴν πρὸς τὸν Χριστόν· διὸ φησι, τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου, δεικνύς οὐ κοινῇ τῆς ἐκκλησίας χρῆζοντα τὸν Χριστόν πρὸς τὸ ἀναπληρωθῆναι, ἀλλ' ἐνὸς ἐκάστου ἀνθρώπου πιστοῦ. Ἄν γὰρ μὴ ὤμεν πολλοί, καὶ ὁ μὲν τις αὐτοῦ ποὺς, ὁ δέ, χεῖρ, ὁ δέ, ἑτερόν τι μέλος, οὐκ ἀναπληροῦται ὅλον αὐτοῦ τὸ σῶμα. Εἰκότως οὖν καὶ ὁ καθ' εἰς ἡμῶν χρειώδης ἐστὶ πρὸς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ σώματος αὐτοῦ. Τότε οὖν ἀναπληροῦται ἡ κεφαλὴ ἡμῶν, ὁ Χριστός, τουτέστι, λαμβάνει τέλειον τὸ σῶμα, ὅταν ὁμοῦ πάντες ὤμεν ἡνωμένοι καὶ συγκεκολλημένοι. Ἡ οὖν ἐκκλησία πλήρωμά ἐστι τῆς κεφαλῆς, τουτέστι, τοῦ Χριστοῦ, τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου, τουτέστι, τοῦ τὰ πάντα αὐτοῦ τὰ μέλη ἐν πᾶσι τοῖς πιστοῖς, τουτέστι, διὰ πάντων τῶν πιστῶν, ἄλλου ἄλλην χάριν συνεισφέροντος, πληρουμένου Χριστοῦ. — Εἰπὼν τὸν Χριστόν κεφαλὴν τῶν πιστῶν, εἰπὼν τοὺς πιστοὺς σῶμα αὐτοῦ, καὶ πλήρωμα αὐτοῦ, καὶ πολλὰ τῆς περὶ ἡμᾶς φιλανθρωπίας καὶ οἰκονομίας

εὐεργετήματα, ἐπάγει καὶ τῆς θείας αὐτοῦ καὶ ἀκηράτου οὐσίας ἐνδειγμα· Τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου. Ἀλλὰ τίνος ἐστέ, φησι, σῶμα; τίνος πλήρωμα; Τίνος; Τοῦ πληροῦντος τὰ πάντα· οὐκ ἐν τινὶ ἐνεργείᾳ καὶ διοικήσει, ἀλλ' ἐν πᾶσιν· αὐτὸς ἐδημιούργησε πάντα· αὐτὸς ἔδωκε πνοὴν τοῖς ζῶσιν· αὐτὸς συνέχει· αὐτὸς προνοεῖται· αὐτὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι πράγμασι πληροῖ καὶ διέπει. Τούτου οὖν τοῦ τηλικούτου καὶ τοσούτου, τοῦ εἰς πάντα καὶ ἐν πᾶσιν ἐξαπλοῦντος αὐτοῦ τὰς ἐνεργείας, σῶμα καὶ πλήρωμα ἡξιώθημεν καλεῖσθαι. Ἄλλ' εἰ οὕτω νοηθεῖν, τὸ, πληρουμένου, ἀντὶ τοῦ, πληροῦντος, ἐκληφθήσεται. Ἀκολουθότερον οὖν τῇ λέξει, ὡς ἐνόησαν οἱ πρὸ ἡμῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ τῆς τῶν ἐθνῶν καὶ Ἰουδαίων οἰκειώσεως πρὸς θεὸν διὰ Χριστοῦ ἐπ' ἐλπίδι κατὰ χάριν.

ΚΕΦ. II, 1 Καὶ ὑμᾶς, ὄντας νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι καὶ ταῖς ἁμαρτίαις· ἐν αἷς ποτὲ περιπατήσατε κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου, κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος, τοῦ πνεύματος, τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας· ἐν οἷς καὶ ἡμεῖς πάντες ἀνεστράφημέν ποτε ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς σαρκὸς ἡμῶν, ποιοῦντες τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν· καὶ ἦμεν τέχνα φύσει ὀργῆς, ὡς καὶ οἱ λοιποί·

Εἶπεν ἀνωτέρω, ὅτι τὴν αὐτὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν ἐνεδείξατο ὁ θεὸς εἰς ἡμᾶς, ἣν καὶ ἐν τῷ Χριστῷ. Περὶ ἐκείνου μὲν οὖν εἶπεν, ὅτι ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐκάθισεν ὑπὲρ πάντων· λοιπὸν δὲ νῦν λέγει καὶ περὶ ἡμῶν, καὶ φησιν,

ἔτι καὶ ὑμᾶς, ὄντας νεκροὺς, (νέκρωσιν, οὐ τὴν σωματικὴν λέγει, τὴν ἐκ τοῦ Ἀδὰμ ἀρξαμένην, ἀλλὰ τὴν ψυχικὴν, τὴν ἐξ ἡμῶν αὐτῶν συνισταμένην, τὴν τῶν ἁμαρτιῶν,) ἀνέστησε καὶ ἤγειρεν. Ὡστε τῇ αὐτῇ δυνάμει καὶ τὸν Κύριον ἤγειρεν ἐκ τοῦ σωματικοῦ θανάτου, καὶ ἡμᾶς ἐκ τοῦ ψυχικοῦ, τοῦ τῶν ἁμαρτιῶν. Ἡ μὲν οὖν διάνοια τοῦ ὅλου ῥητοῦ ταιαύτη· ἡ δὲ ἀνταπόδοσις μετὰ πολλὴν σύμφρασιν. Καὶ ὑμᾶς, ὄντας, φησί, νεκροὺς τοῖς παραπτώμασιν· εἶτα πολλαῖς περιβολαῖς μεστῶσας τὸν λόγον, μετὰ ἐπαναλήψεως τοῦ αὐτοῦ ῥητοῦ, ὅον, Καὶ ὄντας ὑμᾶς νεκροὺς τοῖς παραπτώμασιν, ἀπέδωκε τὸ κατὰ πόδας, συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ. Πολλὴ δὲ αὐτῷ τούτου τοῦ σχήματος ἡ χρῆσις. Ἐν αἷς ποτε περιπατήσατε.] Ἀπολελυμένως νόησον, ὅτι ἐν τῷ νῦν κόσμῳ περιπατήσατε ἐν ἁμαρτίαις (1). Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου.] Αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου, τὸν διεσφραμμένον λέγει βίον, καὶ τὸν ἐν ἁμαρτίαις, διὰ τὸ πλεονάζειν ἐν τῷ παρόντι βίῳ τὰς ἁμαρτίας (2). Κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ αἔρος.] Ἀρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ αἔρος, τὸν σατανᾶν φησιν· ἄρχοντα μὲν, διὰ τὸ τοὺς πολλοὺς ἡμῶν ἐκόντας ἐκδεδωκέναι ἑαυτοὺς ὑπὸ τὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν· οὔτε γὰρ ἐκ θεοῦ, ἀλλ' ἐξ ἡμῶν ἀρχειν κεχειροτόνηται. Ἀρχοντα οὖν αὐτὸν λέγει, πρὸς τὰ παρόντα ὄρων. Τῆς ἐξουσίας δὲ τοῦ αἔρος· ἀρχεὶ γὰρ καὶ ἐξουσιάζει ὁ σατανᾶς τῶν ἐναερίων καὶ πονηρῶν πνευμάτων, καθ' ὅν, τούτεστι, καθ' οὗ βουλὴν καὶ θέλημα, ἡμεῖς περιπατήσαντες

(1) « Εἰπὼν αὐτοῖς νεκροὺς ὄντας, καὶ δείξας, πῶς ἦσαν νεκροί, ὅτι τοῖς παραπτώμασι καὶ ταῖς ἁμαρτίαις, παραμυθῆται διπλῶς, τῷ τε εἰπεῖν, Ἐν αἷς ποτε περιπατήσατε, καὶ οὐχὶ νῦν καὶ τῷ ἐπάγειν, ὅτι ὑπὸ τοῦ διαβόλου κατεβουσιάζομενοι, ἡμαρτάνετε, καὶ οὐχ ὑμῶν ἦν τὸ πᾶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ συνεργοῦ ὑμῶν, τοῦ οὕτως ἰσχυροῦς κατεβουσιάζοντος ὑμῶν. » Θεοφύλακτος.

(2) « Ἡμαρτάνετε τὸν νῦν, κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου περιπατοῦντες, τούτεστι, φρονούντες τὰ τοῦ κόσμου, καὶ τὰ πρόσκαιρα, καὶ κακῶς χρώμενοι τῷ αἰῶνι τούτῳ. Οὐ γὰρ ὁ αἰὼν κακός, ἀλλ' ἡ παράχρησις αὐτοῦ. Αὐτὸς μὲν γὰρ ὁδὸς δέδοται, καθὼς φθαρτός καὶ ῥευστός, διεγίγρων ἡμᾶς πρὸς τὰ φθαρτὰ καὶ ῥευστὰ· ἡμεῖς δὲ, τῇ φθορᾷ καὶ τῇ ῥοῇ τούτου προσδεθέντες, ἐποιήσαμεν αὐτὸν οὐχ ὁδογόνον, ἀλλ' ἐμπεδιστήν. » Θεοφύλακτος.

καὶ νεκρωθέντες, καὶ ὀργῆς τέκνα γεγονότες, τῷ πλουσίῳ ἔλεε
 τοῦ θεοῦ καὶ τῇ ἀνυπερβλήτῳ ἀγάπῃ ἀνέστημεν καὶ ἐξω-
 ποιήθημεν. — Τοῦ ἀέρος εἰπὼν, σαφῶς ἡμᾶς ἐδίδαξεν,
 ὡς πάλαι μὲν ὁ διάβολος τοῦ ἀέρος ἐνεπιστεύθη τὴν ἐξου-
 σίαν· ἐκπεσὼν δὲ ταύτης διὰ τὴν πονηρίαν, διδάσκαλος
 δυσσεβείας καὶ πονηρίας ἐγένετο. Οὐ μὴν ἀπάντων κρατεῖ,
 ἀλλὰ μόνων τῶν οὐ προσιεμένων τὰ θεῖα κηρύγματα·
 τούτους γὰρ υἱοὺς ἀπειθείας εἶπε· τῆς θείας εὐεργεσίας
 τοὺς ἑφесίους ἀναμιμνήσκων, ὅτι νεκροὺς ἤδη γεγεννημένους
 διὰ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τελοῦντας τοῦ δια-
 βόλου, τῆς σωτηρίας ἠξίωσεν (Θεοδώρητου). — ΑΛΛΩΣ.
 Καλῶς τὸ, τοῦ ἀέρος, προσέθηκεν· εἰ γὰρ καὶ ἄρχοντα αὐτὸν
 ἡμεῖς ἐχειροτονήσαμεν, ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ἐστὶν αὐτοῦ ἡ ἀρχή, οὐχ
 ὑπὲρ τὸν οὐρανόν· ὁ δὲ ὢν ὑπὸ τὸν οὐρανόν, ἢ ἐν τῇ γῇ ἐστὶν, ἢ ἐν
 τῷ αἱρί. Οὗτος δὲ, ὡς ὢν πνεῦμα, ἐν τῷ αἱρί ἐστί· φύσει γὰρ τοῖς
 πνεύμασιν ἡ ἐναέριος διατριβή.— Ὅρα δὲ τὸ κατὰ πόδα τοῦ χω-
 ρίου· Κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας. Ποῖον τοῦτον; Τὸν
 τοῦ ἀέρος ἄρχοντα, τουτέστι, τὸν ἐναέριον ἄρχοντα· οὐ γὰρ
 ἀέρος ἄρχει, ἀλλὰ ἐναερίων. Βῆτα πάλιν ἐπισαφηνίζων αὐτὸ,
 φησι, τοῦ πνεύματος· πνεῦμα γὰρ ὁ σατανᾶς, ἐπειδὴ, ὡς πρὸς
 ἡμᾶς, καὶ ἀσώματος· ἢ ὅτι ἄρχων ἐστὶ τοῦ ἀέρος τοῦ πνεύ-
 ματος, τουτέστι τοῦ ὄντος ἐν τῷ αἱρί πνεύματος, οἷον τῶν
 αερίων πονηρῶν πνευμάτων. Ἄρχων γὰρ αὐτῶν πρὶν πέση, ἄρ-
 χει καὶ μετὰ τὸ πεσεῖν. Ὡστε κατὰ τὸ νόημα τοῦτο, ὃ μάλ-
 λον καὶ ὁ ἅγιος Κύριλλος καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης δέχονται, ἄρχων
 μὲν ἐστὶ τῶν μετ' αὐτοῦ πεσόντων, ἡμῶν δὲ οὐκ ἄρχει,
 οὐδὲ ἤρξεν, ἀλλὰ μόνον ἐνεργεῖ, ἐξὸν ἡμῖν, μὴ δέξασθαι αὐτοῦ
 τὴν ἐνέργειαν (1)—Τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος.] Ὁρᾷς, ὅτι οὐκ εἶπε,

(1) Ὁ Θεοφύλακτος ἐρμηνεύει οὕτως· « Ἀρχοντα μὲν οὖν, διότι αὐτοὶ ἐαυτοὺς
 οἱ ἄνθρωποι ὑπέθηκαν αὐτῷ, καὶ πλείονες αὐτῷ δουλεύουσιν ἢ τῷ θεῷ. Πλὴν ἐν
 τῷ αἱρί· τούτῳ ἐστὶν ἡ τοιαύτη αὐτῷ ἀρχή, καὶ τὸν ἀέρα μὴ ὑπερβαίνουσα· οὐ
 γὰρ ἐν τῷ οὐρανῷ ἔχει χώραν, ἀλλ' ὑπὸ τὸν οὐρανόν, διὸ καὶ ὁ Παῦλος, ἄρ-

τοῦ ἀναγκάζοντος, ἢ, βιάζομένου, ἀλλὰ, τοῦ ἐνεργούντος; ὅθεν δῆλον, ὅτι ἐκόντων ἄρχει. Εἰ γὰρ ἄρχων ἦν τῇ ἀληθείᾳ, καὶ μὴ ἐκ τῆς ἡμῶν ῥαθυμίας καὶ πονηρίας κεχειροτόνητο, καὶ τοῦ ἀναγκάζειν ἐξουσίαζεν ἄν. Νῦν γὰρ τὸ, ἐνεργούντος, δηλοῖ, ὅτι ἐκόντες αὐτὸν παραδεχόμεθα. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν, ἐπάγει, ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, τουτέστι, τοῖς θεῷ μὲν μὴ πειθομένοις, πειθομένοις δὲ ἐκείνῳ, οὐ μὴν δὲ ἀναγκαζομένοις. Εἴτα ἐπάγει, Ἐν οἷς καὶ ἡμεῖς πάντες ἀρεστράφημεν.] Ἐπειδὴ γὰρ ἤγαγε μνήμην τῶν ἀμαρτημάτων αὐτῶν, εἰκὸς δὲ ἦν αὐτοὺς αἰσχύνεσθαι ἐπ' αὐτοῖς, καὶ ἑαυτὸν κοινωνὸν ποιεῖν καὶ οὐ μόνον ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ πάντας· ταύτη καὶ τὴν δύναμιν τοῦ λυτρωσαμένου Χριστοῦ ἀνακηρύττων. Ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς σαρκός.] Ἐπιθυμίας τῆς σαρκός φησι, τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας. Ποιοῦντες τὰ θελήματα τῆς σαρκός καὶ τῶν διαποικῶν.] Ὡς εἰ εἶπε· Καὶ σωματικῶς καὶ ψυχικῶς ἁμαρτάνοντες (1). Καὶ ἤμεν τέκνα φύσει ὀργῆς.] Ἀντὶ τοῦ, παρωξύναμεν τὸν θεὸν καὶ παρωργίσαμεν, καὶ οὐδὲν ἄλλο, εἰμὴ ὀργὴ ἤμεν αὐτόχρημα· ὥσπερ καὶ τὸ τέκνον τοῦ ἀνθρώπου, φύσει ἀνθρωπὸς ἐστιν, οὕτω καὶ ἡμεῖς. Ὡσπερ δὲ τέκνα ἀπωλείας, καὶ υἱοὶ γεέννης εἴρηνται οἱ ἄξιοι ἀπωλείας καὶ γεέννης πράττοντες, οὕτω καὶ τέκνα ὀργῆς, οἱ ἄξιοι ὀργῆς. Οὕτω καὶ ὁ Ἰούδας υἱὸς ἀπωλείας, διὰ τὰ τῆς ἀπωλείας πι-

χοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ αἵματος φησὶν, οὐχ ὡς τοῦ αἵματος δεσποζόντα, ὥστε διοικεῖν αὐτόν· ἀπαγε! ἀλλ' ὡς αὐτῷ ἐμφυλωρῶντα· πνεῦμα γὰρ ὢν ὁ διάβολος, ἐν τῷ αἵματι, ὡς πνεύματι, διατρέχει, καὶ μέχρι τούτου τὴν δύναμιν καὶ ἐξουσίαν ἔχει, ἄρχων τῶν ἑαυτοῦ υποκειμένων αὐτῷ. » Καὶ κατόπιν τούτων προστίθεται. « Τινὲς δὲ, ἄρχοντα τοῦ αἵματος, ἀντὶ τοῦ, ἄρχοντα τῶν ἐναερίων δυνάμεων νοῦν· διὸ καὶ ἐπήγαγε, φησι, τοῦ πνεύματος· τουτέστι, κατὰ τὸν ἄρχοντα καὶ ἐξουσιαστὴν παντὸς ἐναερίου πνεύματος· ἐπεὶ γὰρ ἄρχων ἀπὸ ἐγγένου, δοκεῖ μὴ μεταπειπωκέναι τῆς ὀργῆς καὶ μετὰ τὴν παράθεσιν. »

(1) « Ἐπιθυμίας τῆς σαρκός, τὰς τοῦ σαρκικοῦ φρονήματος φησι. Καὶ ὅτι οὐ τὴν σάρκα διαβέλλει, δῆλον· εἰπὼν γὰρ, ποιοῦντες τὰ θελήματα τῆς σαρκός, ἐπήγαγε, καὶ τῶν διανοιῶν· τουτέστιν, οὐδὲν πνευματικὸν φρονούντες. ἵστε οὐχ ἡ σὰρξ διαβολῆς ἄξια, ἀλλ' ἡ διάνοις, ἡ πρὸς τὰ τῆς ἡδονῆς πάθος κατασυρομένη. Ἡ καὶ οὕτως· Ὅτι καὶ τὰς διανοίας ἐρρύπαίνουμεν, λογιζόμενοι τὰ κακὰ, καὶ τὴν σάρκα, πράττοντες αὐτά. » Θεοφύλακτος.

πραχέναι. Τὸ δὲ, φύσει, οἶον, ἀληθῶς, γνησίως. Ὡς καὶ οἱ
 λοιποί.] Οὐδεὶς γὰρ ἦν τῶν τοιούτων ἐλεύθερος.

4 Ὁ δὲ θεός, πλούσιος ὢν ἐν ἐλέει, διὰ τὴν πολλὴν
 5 ἀγάπην αὐτοῦ, ἣν ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ὄντας ἡμᾶς
 νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι, συνεζωοποίησε τῷ
 6 Χριστῷ· χάριτί ἐστε σεσωσμένοι· καὶ συνήγειρε,
 καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰη-
 7 σοῦ· ἵνα ἐνδείξῃται ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομένοις
 τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ ἐν
 χρηστότητι ἐφ' ἡμᾶς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Ημεῖς μὲν ἄξια ὀργῆς ἀδιαλλάκτου ἐπράττομεν· ὁ δὲ θεός,
 οὐχ ἀπλῶς ἐλεήμων ὢν, ἀλλὰ καὶ πλούσιος ἐν ἐλέει. — **ΑΛΛΩΣ.**
 Ἐν μὲν τοῖς πειθορχοῦσι Χριστῷ, ἀνενέργητάς ἐστιν, οὐδὲν ἰσχύει,
 οὐδενὸς ἐξουσιάζει· οἱ δὲ αὐτοὺς υἱοὺς καὶ κληρονόμους τῆς ἀπει-
 θείας αὐτοῦ ἀπεργασάμενοι, οὗτοι καὶ ἐνεργοῦνται καὶ ἐξουσιάζ-
 ονται ὑπ' αὐτοῦ· καὶ ἤμεν ἡμεῖς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ. Πῶς;
 Ἐν τῷ ποιεῖν τὰ θελήματα αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ θεός πλοῦτις ἐλέους
 καὶ ὑπεραγαπήσεως ἐρρύσατο ἐκεῖθεν, καὶ νεκρωθέντας ἀνέστησε
 (Φωτίου). — *Διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην αὐτοῦ.* Καὶ ἡ ἀγάπη ἀπὸ
 τοῦ πολλοῦ ἐλέους γέγονε. Πῶς γὰρ ἂν οἱ τέκνα ὄντες ὀργῆς ἠγα-
 πῆθημεν; *Καὶ ὄντας ἡμᾶς νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι.* Νε-
 κροὺς, ὅσον πρὸς ἐνέργειαν ἀγαθοῦ τινός. Τοῦτο δὲ γέγονέ, φησι,
 διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν. *Συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ.* Πά-
 λιν τὸν Χριστὸν εἰς μέσον φέρει, ἀξιόπιστον τὸ πρᾶγμα ποιῶν. Εἰ
 γὰρ ἡ ἀπαρχὴ ἔζη, καὶ ἡμεῖς· ἐζωοποίησε γὰρ καὶ ἐκεῖνον καὶ ἡμᾶς,
 τὸ λοιπὸν αὐτοῦ σῶμα· ἐκεῖνον ἐνεργείᾳ, ἡμᾶς, νῦν μὲν τῇ δυνά-
 μει, ὕστερον δὲ καὶ ἐνεργείᾳ. Ἴδου τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς
 δυνάμεως αὐτοῦ, ὅτι τοὺς νεκροὺς, τοὺς τῆς ὀργῆς υἱοὺς, ἐζωοποι-
 ησεν. Αὕτη ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως. *Χάριτί ἐστε σεσωσμένοι.*
 Οὐ καμάτω, φησὶν, οὐ κατορθώμασιν ἰδίους ἐσώθητε, ἀλλὰ χάρι-
 τι μόνῃ· δεόν γὰρ κολάσαι τοὺς γενομένους τέκνα ὀργῆς, τούτους
 ἔσωσε χάριτι μόνῃ. *Καὶ συνήγειρε, καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς*

ἐπουρανίοις.] Ὡστερ τῆς ἀπαρχῆς ἡμῶν καὶ τῆς κεφαλῆς, τοῦ Χριστοῦ, ἐγγεγεμμένης, καὶ ἡμᾶς δι' αὐτῆς ἤγειρεν· οὕτω καὶ καθεζομένης αὐτῆς, καὶ τὸ λοιπὸν σῶμα συγκαθίσταται. Διὸ φησιν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τουτέστι, διὰ Χριστοῦ Ἰησοῦ. Ὅτι δὲ καθίσουσιν οἱ ἄγγελοι, ἄκουε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος τοῖς μαθηταῖς· Καθίσεσθε καὶ ὑμεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνους, κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ (α). καὶ πάλιν· Τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ ἐναντίων, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται παρὰ τοῦ πατρὸς μου (β). Ὡστε ἡτοίμασται. Καὶ πάλιν· Θέλω, ἵνα, ὅπου εἰμι ἐγώ, ἐκεῖ καὶ οἱ διάκονοι οἱ ἐμοί (γ). Ἴνα ἐνδείξῃται ἐν τοῖς αἰῶσιν.] Ἴνα μὴ τις ἀπιστήσῃ τοῖς εἰρημένοις, ὅρα πῶς αὐτὸ πιθανὸν ποιεῖ· καὶ φησι· Ταῦτα δὲ ποιήσει πάντως, οὐ τοσοῦτον διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην μόνον, ὅσον ἵνα καὶ ἐνδείξῃται τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ ἐν τοῖς μέλλουσιν αἰῶσιν. Ἐρχησάμεν ἐφ' ἡμᾶς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.] Τουτέστιν, οὐκ ἄχρι τοῦ Χριστοῦ μόνου ταῦτα σταίη, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ ἤξει καὶ εἰς ἡμᾶς, ὡς ἀπὸ ἀπαρχῆς πρὸς τὸ ὅλον. Τί δὲ ἤξει; Τὸ συζωοποιηθῆναι, τὸ συγκαθίσαι (δ).

8 Τῇ γὰρ χάριτί ἐστε σεσωσμένοι διὰ τῆς πίστεως·
9 καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ὑμῶν· θεοῦ τὸ δῶρον· οὐκ ἐξ
10 ἔργων· ἵνα μὴ τις καυχῆσθῃται. Αὐτοῦ γὰρ ἔσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, οἷς προητοίμασεν ὁ θεὸς, ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν.

Τῇ γὰρ χάριτι.] Τῇ διὰ τῆς πίστεως χάριτι (2). Καὶ

(α) Ματθ. 10^ο. 28. (β) Ματθ. Κ'. 23. (γ) Ἰωαν. 1Β'. 26. 1Ζ'. 24.

(1) «Νῦν μὲν γὰρ τῶν ἐπιζομένων ἀγαθῶν τὸ μέγεθος, τοῖς μὲν ἀπίστοις ἀπὸ παντελῶς· οἱ δὲ γὰρ πιστοὶ ὡς ἐν ἐσώπτρῳ ἐλείπουσι καὶ αἰνίγματι (Α' Κορ. 11^ο. 12): διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦσιν, οὐ διὰ εἰδους· (Β' Κορ. Ε'. 7.)· τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον ὄφονται. Τότε καὶ οἱ πιστοὶ καὶ οἱ ἀπίστοι τὴν ἐξ ἡμῶν ληφθεῖσαν φύσιν θεάζονται, παρὰ πάσης προσκυνουμένην τῆς κτίσεως, καὶ τοὺς ἁγίους συμβασιλεύοντας. Εἰ γὰρ ἀπειθάνομεν, φησι, καὶ συζήσομεν· εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν (Β' Τιμ. Β'. 11. 12.).» Θεοδώρητος.

(2) «Εἰπὼν τα τοῦ θεοῦ, ὅτι χάριτι ἐσώθημεν, ἐπάγει καὶ τὸ ἡμέτερον, τὸ διὰ τῆς πίστεως, ἵνα μὴ λυμηνῇται τὸ αὐτεξούσιον.» Θεοφύλακτος.

τοῦτο οὐκ ἐξ ἡμῶν.] Ἐξ ἡμῶν μὲν ἡ πίστις· ἀλλὰ καὶ αὐ-
τῆς πρόφασις ὁ θεός· εἰ γὰρ μὴ ἐννηθρόωνε, πῶς εἴχομεν πιστεῦ-
σαι; Πῶς γάρ, φησι, πιστεύουσιν, ἐὰν μὴ ἀκούσωσιν (α); Ὡς τε
καὶ αὕτη δῶρον θεοῦ (1). Ἡ καὶ, δῶρον θεοῦ, διὰ τοῦτο, ὅτι
οὐδὲ ἡ πίστις σῶσαι ἔσχυε καθ' ἑαυτὴν, εἰ μὴ ὁ θεὸς ἡθου-
λήθη διὰ τῆς πίστεως σῶσαι. Ὡς τε καὶ τὸ πιστεῦσαι ἡμᾶς,
δῶρον θεοῦ, καὶ τὸ διὰ πίστεως σωθῆναι, δῶρον θεοῦ. Οὐκ
ἐξ ἔργων· ἵνα μὴ τις καυχῆσθαι.] Οὐκ ἐπειδὴ οὐκ ἐβού-
λετο ἐξ ἔργων σῶσαι· ἀλλ' ὅτι οὐδεὶς ἔσχυεν ἐξ ἔργων σωθῆναι,
εἰ μὴ διὰ πίστεως. Ἐπεὶ οὖν οὐδεὶς ἔσχυεν ἐξ ἔργων σωθῆναι,
οὐδὲ καυχῆσθαι. *Κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.*] Εἶτα, ἵνα
μὴ, ἀκούσαντες, ὅτι οὐκ ἐξ ἔργων ἐσώθημεν, ἀλλὰ χάριτι, ῥα-
θυμότεροι περὶ τὰ ἔργα γενώμεθα, δείκνυσιν, ὅτι καὶ νῦν μετὰ
τὴν πίστιν ἔργων χρεία (2). *Κτισθέντες* δὲ εἰπὼν, οὐ τὴν πρῶ-
την ἡμῶν δημιουργίαν λέγει, ἀλλὰ τὴν δευτέραν, τὴν ἐν τῷ βα-
πτίσματι. Ἐκτίσθημεν δέ, φησιν, ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, οἷς
προητοίμασεν ὁ θεός, τουτέστιν, οἷς καὶ πρὸ τοῦ βαπτίσματος
ἡτοίμασεν· ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν, τουτέστιν, εἰς τὸ
ἐν αὐτοῖς περιπατεῖν. Τοῦτο δὲ καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῖς ἀπαυστον
σχέαν δηλοῖ. Ἔνεστι δὲ ταῦτα καὶ περὶ τῆς πρώτης δημιουρ-
γίας νοεῖν (3). — ἈΛΛΩΣ. ἵνα μὴ τις ἀφορμὴν ἀπονοίας

(α) Ῥωμ. Ι', 14.

(1) « Ἡ καὶ ἄλλως· Οὐ τὴν πίστιν λέγει δῶρον θεοῦ, ἀλλὰ τὸ διὰ πίστεως σωθῆναι, τοῦτο δῶρον ἐστὶ θεοῦ. ἔστω γὰρ, ὅτι ἡ πίστις ἡμέτερον· πῶς ἂν ἔσχυ-
σεν αὕτη μόνη σῶσαι, εἰ μὴ ὁ θεὸς πύδοικε δεχθῆναι δι' αὐτῆς ἡμᾶς; ἵνα μὴ τὸ
ὄλον ὦμεν ἄργοι, ἀλλὰ δοκῶμεν τι καὶ αὐτοὶ συνεσυνεργεῖν. » Θεοφύλακτος.

(2) « Ἐκτίσθη· γὰρ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ νέον ἐγένου πνεῦμα, ἀποθανόντος
σοι τοῦ πλαιυτοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ βαπτίσματι. Καὶ ὥσπερ ἐν ἀρχῇ ἀπὸ τοῦ μη-
δόντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη, οὕτως νῦν εἰς τὸ εἶναι σε παρήχθη. Καὶ ἐκτίσθη,
οὐχ ἵνα ἀρχῇ, ἀλλ' ἵνα ἐργάζῃ, καὶ περιπατῇ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις· τουτέστι,
πᾶσαν τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ διανύσῃ ἐν τούτοις, οὐ ὅσοι ἢ τρεῖς ἡμεῖς αὐτοὶ, ἀλλὰ
πᾶσαν τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς σου· τοῦτο γὰρ αἰνίσσεται διὰ τοῦ περιπατήσαναι,
ὅ γὰρ θεὸς προητοίμασε ταῦτα, ἵνα ἐργαζώμεθα αὐτά. Ὡς τε οὐκ ἐστιν ἀναβα-
λέσθαι, ὡς ὠρισμένα θεοθεν τὰ ἔργα. Οὐκ εἶπε δὲ, κτισθέντες ἐπὶ ἔργῳ ἀγαθῷ,
ἀλλ', ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, ἵνα δείξῃ, ὅτι πάντα τ' ἀγαθὰ ἔργα δεῖ ἡμᾶς
ποιεῖν· εἰ γὰρ ἐν λείπει, ἐκολοβώθη ἡ ἀρετή. » Θεοφύλακτος.

(3) « Ο θεολόγος Γρηγόριος τὸ, κτισθέντες ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, οὐ
περὶ τῆς ἐν τῷ βαπτίσματι κτίσεως, ἀλλὰ περὶ τῆς δημιουργίας ἐξεδήξατο. »
Θεοφύλακτος.

λάβη, ὡς ἐξ οἰκείων ἔργων σωθεῖς· καίτοι, καὶ εἰ ἐξ ἔργων ἔντην σώζεσθαι, οὐδ' οὕτω, φησὶν, ἐχρῆν εἰς ἀπόνοιαν καὶ καύχησιν ἐκπεσεῖν. Διὰ τί; Ὅτι ποίημα ἔσμεν τοῦ θεοῦ· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ ἀγαθοεργεῖν κτισθέντες. Ὡστε καὶ εἰ ἐξ ἔργων ἐσωζόμεθα, εἰς θεὸν ἂν εἴημεν δίκαιοι ἀναφέρειν τὴν αἰτίαν καὶ τὴν εὐχαριστίαν, ὅτι αὐτὸς ἡμᾶς ἐπὶ τούτῳ ἔκτισεν, ἀλλ' οὐχὶ εἰς ἑαυτοὺς τὰ τῆς ἀπονοίας κρατύνειν. Ὅτε δέ, καὶ κτισθέντες ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, οὐ μόνον οὐδὲν ἡγαθουργήσαμεν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸνναντίον ἀπηνέχθημεν, καὶ ἀπενεχθέντες οὐκ ἐξ ἑαυτῶν ἐπεστράφημεν, ἀλλὰ χάριτι καὶ δωρήματι θεοῦ, πληλὴς τις ἡ εὐχαριστία παρ' ἡμῶν ὀφείλεται τῷ θεῷ; Τὸ δέ, ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς κτισθέντες, ἅμα καὶ προτρέποντός ἐστι, καὶ διανιστῶντος ἐπὶ πράξεις ἀγαθὰς, ὡς εἰ ἔλεγε· Χρεῶσται ἐστέ ποιεῖν τὸ ἀγαθόν, καὶ ἀρχαῖον ἐστὶ τὸ χρεός· ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐκτίσθητε· ἀλλὰ καὶ τόκοις αὐτὸ πολλοῖς ἐβαρύνετε καὶ ἠύξησατε, μὴδὲν ἀποδιδόντες, ἀλλὰ καὶ διὰ παραβάσεως προστιθέντες. Χρεῖα οὖν πολλῆς σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας εἰς τὸ τὰ ὀφειλόμενα ἀποτίσαι (Φωτίου). —

- 11 Διὸ μνημονεύετε, ὅτι ὑμεῖς ποτε τὰ ἔθνη ἐν σαρκί, οἱ λεγόμενοι ἀκροβυστία ὑπὸ τῆς λεγομένης περιτομῆς ἐν σαρκὶ χειροποιήτου· ὅτι ἦτε ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς Χριστοῦ, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας, ἐλπίδα μὴ ἔχοντες, καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ· νυνὶ δὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὑμεῖς οἱ ποτὲ ὄντες μακρὰν, ἐγγὺς ἐγενήθητε ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ.

Εἰπὼν, ὅτι νεκροὺς ὄντας ἔσωσε, νῦν μέλλει εἰπεῖν, τίνων ἐποίησεν ἴσους καὶ συγκληρονόμους, ἥγουν τῶν Ἰσραηλιτῶν· μέγα γὰρ ἦν τὸ τούτων ἀξίωμα· καὶ φησὶ· *Διὸ μνημονεύετε.*] Διὰ τί; Διότι ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς ἐκτίσθημεν. Τοῦτο γὰρ

μόνον ικανὸν ἡμᾶς πείσαι, τῆς ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι. *Μνημονεύετε δὲ εἰπε· διότι ἔθος τοῖς ἀπὸ πολλῆς εὐτελείας εἰς ὕψος ἀναδραμούσι, μὴδὲ μεμνήσθαι τῶν προτέρων. Τί δὲ μνημονεύετε; Ὅτι ὑμεῖς ποτε τὰ ἔθνη, ἀπηλλοτριωμένοι ἦτε.* Θέλει δὲ εἰπεῖν, ὅτι ὑμεῖς οἱ ἀκρόβυστοι, ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις ἀλλότριοι ἦτε τοῦ θεοῦ καὶ τῶν ἐπαγγελιῶν· νυνὶ δέ, οἱ τότε ὄντες ἀλλότριοι, καὶ πόρρω, ἐγγὺς ἐγένεσθε αὐτοῦ, ὥσπερ καὶ ὁ Ἰσραήλ. Δείκνυσι δὲ ἐκ τούτου, τοῦ Χριστοῦ τὴν κηδεμονίαν, ὅτι τοὺς ἀπηλλοτριωμένους, καὶ ἐλπίδα μὴ ἔχοντας ἔσωσεν. Ὅρα δὲ, πῶς εὐφυῶς καταβάλλει τὴν περιτομὴν, δεικνὺς ἐν λόγῳ μόνον, καὶ οὐκ ἐν ἔργῳ γενναίως ἔχειν αὐτὴν ὡς πρὸς τὴν ἀκροβυστίαν τὸ διάφορον. Ἰμεῖς γάρ, φησι, τὰ ἔθνη ἐν σαρκί, ἀλλ' οὐκ ἐν πνεύματι· καὶ οἱ λεγόμενοι· ἀλλ' οὐκ ὄντες κατὰ τὸν πνευματικὸν λόγον· ὡς ἂν εἰεῖπεν, ὅτι ἐν σαρκὶ καὶ ἐν λόγοις ἔχετε τὸ ἔλαττον, οὐκ ἐν πνεύματι. Εἴτα πάλιν περὶ τῆς περιτομῆς λέγων, φησὶν, ὑπὸ τῆς λεγομένης περιτομῆς ἐν σαρκί, καὶ χειροποιήτου, τὴν ἐν λόγοις μόνους καὶ σαρκὶ προτίμησιν δηλῶν. Ὅτι ἦτε ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς Χριστοῦ. Τούτο ἦν ὄντως τὸ δεινὸν καὶ ἀφόρητον· τὸ δὲ τῆς ἀκροβυστίας, ἄχρι σαρκὸς καὶ ὀνόματος ἦν ψιλοῦ. Εἴτα, ὅτι καὶ ἀπηλλοτριωμένοι ἦτε τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραήλ. Καὶ τοῦτο δεινόν. Οὐκ εἶπε δὲ, *κεχωρισμένοι*, ἀλλ', *ἀπηλλοτριωμένοι*· ἐπεὶ καὶ οἱ Ἰσραηλῖται τῆς νομικῆς καὶ κατὰ θεὸν πολιτείας ἦσαν ἔκτος, ἀλλ' οὐχ ὡς ἀλλότριοι, ἀλλ' ὡς ῥάθυμοι. Καὶ ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας.] Καὶ τοῦτο μέγας χωρισμός. Οὐκ εἶπε γάρ, ὅτι οὐ μετέχοντες τῶν διαθηκῶν, ἀλλὰ πάντῃ ξένοι· ὅπερ πολλὴν δείκνυσι τὴν ἀλλοτριώσιν. Εἰ γάρ καὶ οἱ Ἰσραηλῖται ἐξέπεσον τῶν ἐπαγγελιῶν, ἀλλ' οὐχ ὡς ξένοι. Τίνες δὲ αἱ διαθήκαι τῆς ἐπαγγελίας; Σοὶ δώσω καὶ τῷ σπέρματί σου τὴν γῆν ταύτην (α)· καὶ ὅσα ἕτερα ἐπείγ-

(α) Γενεσ. ΙΓ', 15.

γείλατο, πνευματικῶς πάντως νοούμενα. Ἐλπίδα μὴ ἔχοιτες.] Οἱ Ἰουδαῖοι, εἰ καὶ ἀπέτυχον δι' ἀναξιώτητα, εἶχον μέντοι ἐλπίδα ἐκ τῆς ἐπαγγελίας (1). Καὶ ἄθεοι.] Καίτοι προσεκύ-
νουν θεούς, ἀλλ' οὐκ ἦσαν θεοί. Ὑμεῖς οὖν, φησὶν, ἄθεοι ἦτε· οἱ γὰρ Ἰουδαῖοι, εἰ καὶ προσέκρουον, ᾗδεσαν μέντοι θεόν. Καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ.] Τουτέστιν, ἐν τῇ κατὰ τὸν παρόντα βίον πολιτείᾳ ὑμῶν καὶ λατρείᾳ· ἐν γὰρ τῷ μέλλοντι, καὶ ἄκοντες ἐπιγνώσκονται τὸν θεόν. Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν πα-
ρόντα, ὡς δημιουργήματα θεοῦ καὶ παρ' αὐτοῦ προνοούμενα, οὐκ ἦσαν ἄθεοι. Πῶς οὖν ἄθεοι; Ἀπὸ τῆς κατὰ τὸν κόσμον πολι-
τείας, ἀπὸ τῆς λατρείας, ἀπὸ τῆς βεβήλου προαιρέσεως (2). Νυνὶ δὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὑμεῖς, οἱ ποτὲ ὄντες μακρὰν, ἐγ-
γὺς ἐγγεήθητε.] Δείξας τῇ πρὸς Ἰουδαίους παραθέσει, πολὺ καὶ σφόδρα ἀφεστηκότα τὰ ἔθνη τοῦ θεοῦ, δείκνυσιν, ὅτι διὰ μό-
νην φιლανθρωπίαν θεοῦ ἐγγὺς γεγόνασι. Τοῦτον δὲ πάντα κε-
κίνηκε τὸν λόγον, δεικνὺς τὴν πρὸς τὰ ἔθνη τοῦ θεοῦ κηδεμο-
νίαν. Ὅσῳ γὰρ, πόρρω ὄντες, ἐγγὺς γεγόνασι, τοσούτῳ μᾶλ-
λον δείκνυνται ἡ τοῦ θεοῦ πρόνοια περὶ αὐτούς. Τὸ δέ, ἐγγὺς,
καὶ τὸ, μακρὰν, προαιρέσεως ἐστίν, οὐ τόπου. Οἱ μακρὰν οὖν
ὄντες τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τοῦ θεοῦ,
ἐγγὺς γεγόνατε. Ἢ, οἱ μακρὰν ὄντες τῆς τοῦ Ἰσραὴλ πολιτεί-
ας, τῆς κατὰ θεόν, ἐγγὺς γεγόνατε. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ ἐπό-
μενον, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρω ἐν. Καὶ τὸ πρῶτον δὲ καλῶς
ἔχει. Ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ.] Τουτέστι, διὰ τοῦ αἵμα-
τος αὐτοῦ. Αὐτὸς γὰρ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκχέας ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τούτῳ
λύσας τὴν ἁμαρτίαν, ἐρρύσατο ἡμᾶς τῆς αἰχμαλωσίας, τῆς
μακρυνούσης ἡμᾶς ἀπ' αὐτοῦ, καὶ πάντας ἡγάγεν ἐγγὺς.

(1) «Ἐλπίδα, τὴν περὶ τῶν μελλόντων δηλαδὴ, τὴν τῆς ἀναστάσεως καὶ ἀνταποδόσεως.» Θεοφύλακτος.

(2) «Προσέθηκε δὲ τὸ, ἐν τῷ κόσμῳ, ἵνα δείξῃ, ὅτι οὐ μόνον ἐν τοῖς οὐ-
ρανίοις τῶν Ἑβραίων ἠλκτουόντο, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς κατὰ γῆν ἐνθόξοις· οἱ γὰρ
Ἰσραηλῖται καὶ διὰ τὴν θεοσέβειαν ἐνδοξαὶ καὶ εὐγενέστατοι.» Θεοφύλακτος.

- 14 Αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ
 ἀμφότερα ἐν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύ-
 15 σας· τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, τὸν νόμον τῶν
 ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας· ἵνα τοὺς δύο
 κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν
 16 εἰρήνῃ· καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἐνὶ
 σώματι τῷ θεῷ διὰ τοῦ σταυροῦ, ἀποκτείνας τὴν
 17 ἔχθραν ἐν αὐτῷ. Καὶ ἔλθων εὐηγγελίσαστο εἰρήνῃν
 18 ὑμῖν, τοῖς μακρὰν, καὶ τοῖς ἐγγύς· ὅτι δι' αὐτοῦ
 ἔχομεν τὴν προσαγωγὴν οἱ ἀμφότεροι ἐν ἐνὶ πνεύ-
 ματι πρὸς τὸν πατέρα.

Αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν.] Πρὸ γὰρ τῆς ἐνανθρωπή-
 σεως μεγάλη ἔχθρα τῇ περιτομῇ πρὸς τὴν ἀκροβυστίαν· νῦν δὲ
 εἰρηνεύσαμεν, ἐν γεγονότες τῇ πίστει. Οὐκέτι γὰρ τῇ περιτο-
 μῇ καὶ τῇ ἀκροβυστίᾳ χαρακτηρίζομεθα, ἀλλ' ἐν ἐπίσημον
 ἔχομεν, τὴν πίστιν. [Ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἐν.] Τοὺς τε
 Ἰουδαίους καὶ τοὺς ἐξ ἔθνων. Τοῦτο δὲ λέγει, οὐχ ὅτι εἰς τὴν
 τῶν Ἰουδαίων ἡμᾶς πολιτείαν ἤγαγεν, ἀλλ' ὅτι ἐκείνους καὶ
 ἡμᾶς διαζεύξας τῶν πατρῶων ἔθων καὶ παραδόσεων, καὶ ἀλ-
 λήλοις συζεύξας, εἰς τὴν αὐτοῦ πίστιν ἤγαγεν ὁ Χριστός. Πλὴν
 τὰ ἔθνη μάλιστα εὐχαριστεῖν ὀφείλομεν, ὅσα καὶ μάλιστα
 ξένοι ἦμεν. Καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας.] Μεσό-
 τοιχον τοῦ φραγμοῦ, τουτέστι, μεσότοιχον διαφράσσον, φησί,
 τὴν ἔχθραν τὴν πρὸς θεόν, ἡμῶν τε καὶ Ἰουδαίων, ἥτις ἐκ τῶν
 ἡμετέρων ἐγένετο παραπτωμάτων, ὡς καὶ αὐτός φησι διὰ τοῦ
 προφήτου· Οὐχὶ αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν διῃστῶσιν ἀναμέσον ὑμῶν
 καὶ ἐμοῦ (α); Τοῦτο οὖν τὸ μεσότοιχον, τὴν ἔχθραν φημί, τὴν
 πρὸς θεόν, ἔλυσεν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ· τουτέστι, διὰ τῆς
 σαρκὸς αὐτοῦ. Εἰ γὰρ μὴ ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, οὐκ ἂν ἐλύθη
 ἡ ἁμαρτία, ἡ χωρίζουσα ἡμᾶς ἀπὸ θεοῦ. — Διπλῇ ἦν ἡ ἔχθρα,

(α) Ἡσ. ΝΘ', 2.

καὶ διπλοῦν τὸ μεσότοιχον, μᾶλλον δὲ καὶ τριπλῇ· ἐπεὶ καὶ πρὸς ἀγγέλους ἐξεπολέμωτο τὸ ἀνθρώπινον· νῦν δὲ τέως περὶ τῶν δύο διαλαμβάνει, ἣν εἶχον οἱ ἐξ ἐθνῶν πρὸς τοὺς ἐξ Ἰουδαίων, καὶ ἦν ἄμφω πρὸς τὸν θεὸν τῶν ὄλων· ἀλλ' ἑκατέραν τὴν ἔχθραν καὶ ἐκάτερον τὸ μεσότοιχον ἔλυσε Χριστὸς ὁ θεὸς ἡμῶν (Φωτίου).— *Τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας.*] "ἵνα μὴ τις εἴπῃ· τί οὖν, εἰ τῆς μὲν προτέρας παραβάσεως τοῦ νόμου ἀπηλλάγημεν, πάλιν δὲ αὐτὸν ἀναγκάζομεθα τηρεῖν; φησὶν, ὅτι καὶ αὐτὸν ἔλυσε· ἐπειδὴ γὰρ ἔδωκε τὸν νόμον, ἀσφαλιζόμενον ἡμᾶς, ἡμεῖς δὲ παρέβημεν αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι, ἔλυσε καὶ αὐτὸν τὸν νόμον, ὥσπερ ἂν εἴ τις παιδαγωγὸν δοὺς παιδίῳ, ἐπεὶ μὴ ἤκουε τοῦ παιδαγωγοῦ, ἐλεύθερον εἶπας καὶ τοῦ παιδαγωγοῦ, δεῖον κολάσαι. *Νόμον δὲ ἐντολῶν*, τοῦτον φησὶν, ὡς περὶ πολιτείας διαταττόμενον· *δόγματα δὲ*, τὴν πίστιν, οἷα διὰ θυγμάτων συνισταμένην· ὡς εἰ ἔλεγεν, ὅτι ἀντὶ τοῦ βίου, πίστιν εἰσήγαγεν. Οὐ γὰρ ἐξ ἐντολῶν ἐδικαιώθημεν, τῶν τὰδε καὶ τὰδε διοριζομένων ποιεῖν· ἀλλ' ἐὰν πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, καὶ ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματί σου, σωθήσῃ (α). "Ἡ δόγματά φησι, τὰς ἀποφαντικὰς τοῦ Κυρίου παραγγελίας· Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ὁμῶσαι ὅλως· καὶ· Μὴ ἀντιστήναι· καὶ τὰ τοιαῦτα (β). (Γ). *"ἵνα τοὺς δύο*

(α) Ρωμ. Ι', 9

(β) Ματθ. Ε', 34, 39.

(Γ) « Αὐτὸς γὰρ τῆς εἰρήνης γιγνέσθαι πρῶτος· αὐτὸς καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνων καὶ τοὺς ἐξ ἡμῶν πιστεύοντας, εἰς ἓν τελεῖν παρεσκευασαμένος· καὶ τὸν νόμον ἔπαυσε, ὅς, τοιχὸν τινα μεμιγμένον, ἀπ' ἀλλήλων ὑμᾶς διεύργε. Πρότερον δὲ τὴν πρὸς τὸν θεὸν κατέλυσε ἔχθραν, τὴν οἰκείαν σάρκα λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν δέδωκε. Τούτου δὲ γενεμένου, ἐκείνα ἔπαυσε, ὅσα ὑμᾶς ἀκαίτους ἐχώριζε· τοῦτο γὰρ εἶπε, τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν. Οὐ γὰρ ἀνέλε το, Οὐ μακρύσεις· Οὐ φονεύσεις· Οὐ κλέψεις· Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίου σου μαρτυρίαν ψευδῇ· οὐδὲ τό· Τίμα τὸν πατέρα σου, καὶ τὴν μητέρα· οὐδὲ τό· Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου· καὶ ὅσα τοιαῦτα. Ταῦτα γὰρ καὶ τῷ μαθεῖν βουληθέντι τῆς αἰωνίου ζωῆς τὴν ὁδὸν ὁ θεοπάτης Χριστὸς ὑπέδειξε. Δόγματα δὲ, τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν ἐκάλεσεν· ἐπειδὴ ἐν τῇ αἰρέσει τῆς γνώμης κείται τῆς τελειότητος ἢ κατόρθωσις· ὁ δυνάμενος γὰρ, φησι, χωρεῖν, χωρεῖτω (Ματθ. ΙΘ', 12)· καὶ· Εἰ θέλεις τέλειος γενέσθαι, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα (Ματθ. ΙΘ', 21)· καὶ· Ὅταν νηστεύῃς (Ματθ. Σ', 16). Ταῦτα γὰρ οὐ νομοθεσία, ἀλλ' ἀντικείμενον γνώμης. Νομοθετεῖ δὲ ἐκείνα, ἅπερ καὶ ἐξ ἀρχῆς τὴν φύσιν δημιουργήσας, ἐνέγραψε ταῦτα· Θεοδότης.

(TOM. Ε'.)

8

κτίση ἐν ἑαυτῷ εἰς ἓνα καιρὸν ἀνθρώπων.] Ὁρᾷς, ὅτι οὐχ ὁ Ἕλληνα γέγονεν Ἰουδαῖος, ἀλλὰ καὶ οὗτος κακῆϊνος εἰς ἀμείνω κατὰστασιν ἦλθον; Οὐκ εἶπε δὲ, μεταβάλλῃ, ἀλλὰ, κτίση, ἓνα δείξῃ τὴν ἀναγέννησιν· εἰς ἓνα γὰρ πάντες εἰσὶν ἐκτισμένοι νέον τινὰ καὶ πιστὸν ἀνθρώπον, καὶ τοῦ γήρωσ τῶν ἀμαρτιῶν ἀλλότριον. Τὸ δὲ, ἐν ἑαυτῷ, ἡ ἀντὶ τοῦ, δι' ἑαυτοῦ· οὐ γὰρ δι' ἀγγέλων, ἢ ἄλλων τινῶν δυνάμεων, ἀλλ' αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ καὶ τὸν Ἰουδαῖον καὶ τὸν ἐθνικὸν ἀναχωρεύσας, ἓνα ἀνήνεγκε καιρὸν καὶ θαυμασόν· ἢ ὅτι αὐτὸς πρῶτος τοῦτο γενόμενος, ὅπερ ἐκείνους ἐποίησε, καὶ τύπον καὶ ὑπόδειγμα παρασχών. Ποιῶν εἰρήνην.] Καὶ πρὸς ἀλλήλους μὲν· ὁ γὰρ Ἰουδαῖος τότε τῷ ἐθνικῷ συνάπτεται, ὅταν πιστὸς γένηται· μάλιστα δὲ πρὸς τὸν θεόν· ὃ καὶ οἰκειότερον, ὡς διὰ τῶν ἐξῆς δηλοῖ. Καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους.] Πρὸς τὸν θεὸν τοὺς ἀνθρώπους· οὐ γὰρ ἂν ποτε κατηλλάγησαν τῷ θεῷ, μένοντες Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες. Ὅτι γὰρ πρὸ τούτου σφόδρα ἦσαν ἀκατάλακτοι πρὸς τὸν θεόν, δείκνυσιν ἡ ἔμφασις τοῦ, ἀποκαταλλάξῃ (1). Ἐν ἐνὶ σώματι.] Τουτέστι, τῷ αὐτοῦ. Διὰ τοῦ σταυροῦ.] Τὴν γὰρ ὀφειλομένην ἡμῖν δίκην αὐτὸς ὑπέστη διὰ τοῦ σταυροῦ· ὅπερ καὶ ἀνωτέρω εἶπεν, ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ· καὶ πάλιν· ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ. Τινὲς δὲ τὸ, ἐν ἐνὶ σώματι, οὕτως ἐνόησαν, ἀντὶ τοῦ, οἰοεὶ ἐν σῶμα γενομένου ἀμφοτέρους, οὗ αὐτὸς ἐστὶ κεφαλὴ, κατήλλαξε τῷ θεῷ (2).—Διὰ μὲν τοῦ, ἐν ἐνὶ σώματι, τὴν πρὸς ἀλλήλους ἐμφαίνει καταλλαγὴν· διὰ δὲ τοῦ, τῷ θεῷ, τὴν πρὸς θεὸν ἀμφοτέρων (Φωτίου).—Ἀποκτείνας τὴν ἐχθρὰν ἐν αὐτῷ.] Πῶς δὲ ἀποκατήλλαξε τῷ θεῷ; Ἀποκτείνας, φησί, τὴν ἐχθρὰν

(1) «Οὐκ εἶπε, κατὰλλάξῃ, ἀλλ', ἀποκαταλλάξῃ, δείκνυς, ὅτι καὶ διὰ τοῦ νόμου κατήλλακτο τῷ θεῷ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις· εἴτα διὰ τῆς παραβάσεως ἐχθρὰ μᾶλλον γενομένη, ἐδεήθη αὐτοῦ τῆς πρὸς θεὸν καταλλαγῆς, ἥτις καὶ ὡς τελεία εἰκότως καλεῖται ἀποκαταλλαγὴ. «Θεοφύλακτος. (2) «Κατήλλαξεν ἀμφοτέρους, τουτέστι, τοὺς ἐξ ἐθνῶν καὶ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων, ἐν ἐνὶ σώματι, τῷ ὑπὲρ πάντων προσενεχθέντι, ὥστε αὐτοὺς εἰς ἓν σῶμα τελείν. Πάντας δὲ τοὺς πιστεύοντας ἓνα ἐκλήκειν ἀνθρώπον· ἐπειδὴ μία μὲν ἀπάντων κεφαλὴ, ὁ δεσπότης Χριστός· τὴν δὲ τοῦ σώματος τάξιν πληροῦσιν οἱ τῆς σωτηρίας ἡξιωμένοι.» Θεοδώρητος·

ἐν αὐτῷ (1). Διὰ τοῦ σταυροῦ γὰρ λύσας τῷ θανάτῳ αὐτοῦ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τὴν ἔχθραν ἔλυσεν. Οὐδὲν δὲ ἐμπρατικώτερον τοῦ, ἀποκτείναν· τὸ γὰρ ἀσάλευτον τῆς λύσεως δηλοῖ. Πῶς οὖν νῦν, φαίη τις ἂν, πάλιν ἁμαρτάνομεν; Ἐτέρας ἁμαρτίας γεννῶντες· αἱ γὰρ πρότεραι ἀπεκτάνθησαν. Καὶ ἐλθὼν εὐηγγελίστατο εἰρήνην ὑμῖν, τοῖς μακρὰν, καὶ τοῖς ἐγγύς.] Οὐκ ἄλλον ἔπεμψεν, ἀλλ' αὐτὸς ἦλθεν, ὑπηρέτου καὶ διακόνου τάξιν ἀνεδεξάμενος, καὶ εὐηγγελίστατο εἰρήνην, πρὸς τὸν θεὸν δηλαδὴ, τοῖς μακρὰν, τοῖς ἐθνικοῖς, καὶ τοῖς ἐγγύς, τοῖς Ἰουδαίοις· οἱ κειότεροι γὰρ οὗτοι ἐδόκουν τῷ θεῷ. Καὶ γὰρ ἔλεγεν· Εἰρήνην ἀφίημι ὑμῖν· καί· Θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον· καί· Ὁ πατὴρ ὑμᾶς φιλεῖ· καί· Πάντα, ὅσα ἂν αἰτήσησθε, λήψετε (α). Ταῦτα γὰρ πάντα τῆς εἰρήνης τεκμήρια. "Οτι δι' αὐτοῦ ἔχομεν τὴν προσαγωγήν.] Τὴν καταλλαγὴν, καὶ τὴν εἰρήνην τὴν πρὸς τὸν θεόν. Οὐ γὰρ ἄφ' ἑαυτῶν ἀπῆλθομεν, ἀλλ' ὑπὸ Χριστοῦ προσήχθημεν. "Εν ἐνὶ πνεύματι.] Οὐκ ἐκεῖνοι μὲν, ἅτε ἐγγύς ὄντες, ἐν μερίζονι· ἡμεῖς δὲ, ὡς μακρὰν, ἐν ἐλάσσει· ἀλλ' ἐν ἐνὶ πνεύματι μίαν ἀμφοτέροις χάριν δέδωκε, καὶ οὕτω προσήγαγε τῷ πατρὶ· διὰ γὰρ τοῦ πνεύματος ἐπεράστους ποιήσας, προσήγαγε τῷ πατρὶ. "Η τὸ, Ἐν, ἀντὶ τοῦ, Διὰ, ἔστιν· ἵνα ᾗ ὁ λόγος τοιοῦτος· Ὅτι διὰ τε αὐτοῦ καὶ τοῦ πνεύματος προσήχθημεν τῷ πατρὶ.

19 "Αρα οὖν οὐκέτι ἐστὲ ξένοι καὶ πάροικοι, ἀλλὰ
20 συμπολιταὶ τῶν ἁγίων καὶ οἰκεῖοι τοῦ θεοῦ, ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐν ᾧ πᾶσα ἡ οἰκοδομὴ συναρμολογουμένη
21 αὖξει εἰς ναὸν ἅγιον ἐν Κυρίῳ· ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς συνοικοδομεῖσθε εἰς κατοικητήριον τοῦ θεοῦ ἐν πνεύματι.

Οὐκέτι ἐστὲ ξένοι.] Οἱ γὰρ μὴ ἔχοντες πάλαι ἐλπίδα τεύξα-

(1) « Τὸ, ἐν αὐτῷ, ἢ, ἐν τῷ σταυρῷ, ἢ, ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ. Καὶ γὰρ τὴν ἔχθραν καὶ ἐν τῷ σταυρῷ ἀπέκτεινε, καὶ ἐν τῷ οἰκείῳ σώματι, ἐν ᾧ καὶ τὸν σαυτὸν ἀνεδέξατο. » Θεοφύλακτος — « Ἀπέκτεινε τὴν ἔχθραν ἐν τῷ σταυρῷ, τὴν ἁμώμεν εὐσίαν προσηνεγόν. » Θεοδώρητος.

(α) Ἰωάν. 14', 27. 15'. 33. 15', 27. 14', 14.

σθαι τῶν οὐρανίων, ξένοι ἦσαν καὶ πάροικοι. Συμπολῖται τῶν ἁγίων.] Νῦν δέ, φησι, τὴν αὐτὴν ἔχετε τοῖς ἁγίοις πόλιν, τὴν οὐράνιον Ἱερουσαλήμ. Ὅρα δέ· οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ, τῶν ἁγίων, τῶν πατριαρχῶν καὶ τῶν προφητῶν (1). Καὶ οἰκεῖοι τοῦ θεοῦ.] Ὅπερ γὰρ ἔσχον ἐκαῖνοι, φησί, μυστοῖς πόνοις, τοῦτο ὑμῖν διὰ τῆς πίστεως δεδωρηται. Τὴν δέ ἄγαν ἔνωσιν τῶν ἐθνῶν, τὴν πρὸς τοὺς προφήτας καὶ ἀποστόλους, σημάζει Οὐλῶν, ἐποικοδομιθέντες, φησὶν, ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν· ὥσπερ ἂν εἰ ἔλεγε· Θεμέλιος ὑποκείται οἱ προφῆται καὶ οἱ ἀπόστολοι· ὑμεῖς δὲ τὴν λοιπὴν οἰκοδομὴν ἀναπληροῦτε· ὥς γε γενέσθαι τοὺς πάντας ἕνα ναὸν θεοῦ· οἷον δὴ ἐστὶ τὸ, Ἐπάνω προφητῶν καὶ ἀποστόλων οἰκοδομεῖσθαι. Πρῶτους δὲ τοὺς ἀποστόλους τὴν θέτειν, εἰ καὶ ἔσχατοι τῷ χρόνῳ· ἐπειδὴ δὲ αὐτῶν ἐδεξάμεθα τὰ θεῖα κληρύγματα. Ὅστις ἀκρογωνιαίον αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ.] Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ τὸ πᾶν συνέχων· ὁ γὰρ ἀκρογωνιαίος λίθος καὶ τὸ θεμέλιον καὶ τὸ οἰκοδόμημα συνέχει καὶ συσφίγγει. Καὶ ὅρα· ποτὲ μὲν αὐτὸν ἄνωθεν συσφίγγειν τὸ πᾶν λέγει, ἐνθα καὶ κεφαλὴν αὐτὸν λέγει· ποτὲ δὲ, κάτωθεν, ὡς ἐπὶ τοῦ ἀκρογωνιαίου· ἀλλαχοῦ δὲ καὶ θεμέλιον φησὶ τὸν Χριστόν (α). Ἐν ᾧ πᾶσα ἡ οἰκοδομὴ συναρμολογουμένη.] Δείκνυσι τὴν ἀκριβῆ οἰκοδομήν· ἅμα δηλῶν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλως εἰς ναὸν αὐξεῖν ἄγιον, ἢ ὅπως σῶζεσθαι, εἰ μὴ μετὰ ἡκριβωμένου θείου. Αὐξεῖ εἰς ναόν.] Ἡ γὰρ οἰκοδομὴ αὕτη αὐξοῦσα καὶ πληρουμένη, ἀποτελεῖται ναὸς θεοῦ· «Ἐνοικίσω γὰρ, φησὶν, ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω (β).» Καὶ κοινῇ γὰρ εἰς τὴν ἐκκλησίαν οἰκεῖ ὁ θεός, καὶ ἰδίᾳ εἰς ἕκαστον τῶν ἀξίων (2). Ἐν

(1) «Ἁγίους ἐνταῦθα εὐ μόνον τοὺς τῆς χάριτος, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν νόμῳ, καὶ τοὺς πρὸ νόμου λέγει. Καὶ γὰρ περὶ τοῦ Ἀβραάμ ὁ αὐτὸς ἀπόστολος ἔφη, ὅτι «Ἐξεδέχαστο τὴν τοῦ θεμελίου ἐχρυσάν πόλιν, ἡ τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ θεός» (Ἐβρ. 11, 10).» Θεωδωρητός. (α) Α' Κορ. 1, 11. (β) Λευίτ. 25, 12.

(2) «Ἐν τῷ ἀκρογωνίῳ, φησὶ, λίθῳ τούτῳ, τούτῳ, τῷ Χριστῷ, πᾶσα ἡ οἰκοδομὴ, τούτῳ, πάντες οἱ πιστοί, συναρμολογούμενοι καὶ ἐνοούμενοι συμφύως καὶ ἀδιασπάστως, αὐξοῦσι καὶ ἀναπληροῦνται, ὥστε γενέσθαι ναὸς θεοῦ. Ἀπὸ δὲ τοῦ εἰπεῖν, συναρμολογούμενοι, δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλως συντεθῆναι εἰς ναὸν θεοῦ, εἰμὴ καὶ τὸν θίον ἔχοντες οἰκίσαντες ἔχοντες πρὸς τὸν ἀκρογωνιῶν λίθον.» Θεωδωρητός.

κυρίῳ.] Τὸ, ἐν Κυρίῳ, ἀντὶ τοῦ, διὰ τῆς τοῦ Κυρίου χάριτος, οὐ δι' ἡμετέρων πόνων. Ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς συνοικοδομεῖσθε εἰς κατοικητήριον θεοῦ ἐν πνεύματι.] Καὶ πάντες μὲν οἱ πιστοὶ ἐν τούτῳ συνοικοδομοῦνται, καὶ ὑμεῖς δὲ οἱ Ἐφέσιοι, ὥστε εἶναι κατοικητήριον θεοῦ ἐν πνεύματι. Τὸ δὲ, Ἐν πνεύματι, ἢ διὰ τῆς τοῦ πνεύματος ἐνεργείας, ἢ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς αἰσθητῆς οἰκοδομῆς· ὡς ἂν εἴλεγε· Κατοικητήριον τοῦ θεοῦ πνευματικόν. Ἄρα οὖν μέχρι τῆς δευτέρας παρουσίας ἡ συνοικοδόμησις αὕτη γίνεται διὰ τῶν ἐκάστοτε πιστευόντων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ τῆς δοθείσης αὐτῷ θείας σοφίας εἰς φωτισμὸν ἐθνῶν, καὶ ἔλεγχον δαιμόνων.

ΚΕΦ. ΙΙΙ, 1 Τούτου χάριν ἐγὼ Παῦλος, ὁ δέσμιος
 2 τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ ὑπὲρ ὑμῶν τῶν ἐθνῶν· εἶγε
 ἠκούσατε τὴν οἰκονομίαν τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ, τῆς
 3 δοθείσης μοι εἰς ὑμᾶς· ὅτι κατὰ ἀποκάλυψιν ἐγνώ-
 σέ μοι τὸ μυστήριον· (καθὼς προέγραψα ἐν ὀλίγῳ·
 4 πρὸς ὃ δύνασθε ἀναγινώσκοντες νοῆσαι τὴν σύνε-
 5 σίν μου ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ Χριστοῦ·) ὃ ἐτέραις
 γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων,
 ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ
 6 καὶ προφήταις ἐν πνεύματι· εἶναι τὰ ἔθνη συγκλη-
 ρονόμα καὶ σύσσωμα, καὶ συμμέτοχα τῆς ἐπαγγελ-
 λίας αὐτοῦ ἐν τῷ Χριστῷ, διὰ τοῦ εὐαγγελίου.

Τούτου χάριν ἐγὼ Παῦλος, ὁ ὑπὲρ ὑμῶν τῶν ἐθνῶν δέ-
 σμιος τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ.] Ἔστι γὰρ εἶναι μὲν δέσμιον τοῦ
 Χριστοῦ, ταυτέστι, διὰ τὴν εἰς αὐτὸν ἀμετάτρεπτον πίστιν
 δεδῆσθαι καὶ κολάζεσθαι, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν, του-

τέστι, διὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸ κήρυγμα, ὃ κηρύσσει τις ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὥσπερ πολλοὶ τῶν μαρτύρων. Οὐχ ὅτι γὰρ ἐδίδασκον τὰ ἔθνη, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐξηγουῦντο, ἐκολάζοντο. Ὁ δὲ Παῦλος, δι' ἀμφοτέρω καὶ ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν. [Ὁ δέσμιος τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ.] Ἐπειδή, φησιν, ὁ δεσπότης μου τοιαῦτα ἐπεδείξατο εἰς ὑμᾶς, ἀνάγκη καὶ ἐμὲ κατὰ δύναμιν εἰσενεγκεῖν. Δέσμιος οὖν εἰμι ὑπὲρ ὑμῶν ἐν δεσμοῖς γὰρ ὧν ἔγραφεν· ἅμα δὲ καὶ τοῦτο δηλοῖ, ὅτι ὁ δεσπότης μου ἐσταυρώθη, ἐγὼ δὲ τέως δέδεμαι ὑπὲρ ὑμῶν τῶν ἐθνῶν. Εἰπὼν δὲ, τῶν ἐθνῶν, τοῦτο ἐνέφηεν, ὅτι οὐ μόνον ὑμᾶς οὐ βδελυττόμεθα, ἀλλὰ καὶ δεσμούμεθα δι' ὑμᾶς, καὶ Χριστοῦ δεσμίους ἑαυτοὺς ὀνομάζομεν σεμνυνόμενοι. Εἴγε ἠκούσατε.] Τὴν πρόβρῃσιν λέγει, τὴν πρὸς τὸν Ἀνανίαν λεχθεῖσαν, Ὅτι σκεῦος ἐκλογῆς μοι ἐστὶν οὗτος, τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον τῶν ἐθνῶν (α). Οἰκονομίαν δὲ χάριτος τοῦ θεοῦ, τὴν ἀποκάλυψιν φησὶ τοῦ μυστηρίου, ὅτι οὐ παρὰ ἀνθρώπου ἔμαθεν αὐτό· ἀλλ' οὕτως ὡκονόμησέ, φησιν, ἡ χάρις τοῦ θεοῦ, ὥστε μοι ἐξ οὐρανοῦ ἀποκαλυφθῆναι. Χάριτος γὰρ τό, τε καλέσαι, καὶ τὸ πηρῶσαι τῷ φωτί, ἢ εὐπειθέστερος γένηται. Τῆς δοθείσης μοι εἰς ὑμᾶς.] Αὐτὸς γάρ μοι εἶπε, φησὶν, Ὅτι εἰς ἔθνη μακρὰν ἀποστελῶ σε (β). Ὅτι κατὰ ἀποκάλυψιν ἐγνώρισέ μοι τὸ μυστήριον.] Ἰδοὺ τῆς χάριτος τὸ ἔργον, ἢ τοῦ μυστηρίου ἀποκάλυψις. Μυστήριον γὰρ ὡς ἀληθῶς τὸ τοὺς Ἕλληνας, λίθοις προσκυνοῦντας, εἰς τοσαύτην ἐπαρθῆναι δόξαν καὶ εὐγένειαν· ὃ καὶ αὐτὸ ἀπεκάλυπτο αὐτῷ. Καθὼς προέγραψα ἐν ὀλίγῳ.] Τὰς προλεχθεῖσας ἄνω λέγει οἰκονομίας, ὅτι ἐκλήθη τὰ ἔθνη, ὄντα μακρὰν, καὶ ὅτι ἐπωκοδομήθη τοῖς πατριάρχαις, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Τὸ δὲ, ἐν ὀλίγῳ, ἢ ἀντὶ τοῦ, πρὸ ὀλίγου, ἢ ἀντὶ τοῦ, διὰ βραχείων. Πρὸς ὃ δύνασθε ἀναγινώσκοντες νοῆσαι.]

(α) Πραξ. Θ', 15.

(β) Πραξ. ΚΒ', 21.

Ἐγραψά, φησιν, οὐχ ὅσα ἐχρην, ἀλλ' ὅσα ἐχωρεῖτε νοεῖν. Ἐξ ὧν δύνασθε νοῆσαι τὴν σύνεσίν μου ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ Χριστοῦ· τουτέστι, πῶς τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ συνῆκα, εἴτουν, πῶς κατενόησα, ὅτι κἀθηται ἐκ δεξιῶν· ὅτι καὶ ἡμᾶς συνεκάθισεν· ὅτι ἐν ἑαυτῷ ἔκτισεν ἀμφοτέρους εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον, καὶ ὅσα τοῦ μυστηρίου. *Σύνεσις* γάρ ἐστιν ἡ εἰδήσις ἢ γνῶσις, ἢ ἐπὶ τῷ μυστηρίῳ τοῦ Χριστοῦ. *Ὁ* ἐτέραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη.] Ὅπερ μυστήριόν, φησιν, ἐτέραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη. Πάντα δὲ ταῦτα εἰς μυστήριον τοῦ Χριστοῦ συντελεῖ, ἡ ἐνανθρώπησις, ὁ σταυρὸς, ἡ ἀνάστασις, ἡ ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς καθέδρα, ἡ κλήσις τῶν ἐθνῶν, ἡ διὰ τῆς πίστεως σωτηρία, ἡ ἐκβολὴ τοῦ κατὰ σάρκα Ἰουδαίου, ἡ συνάφεια τῶν δύο λαῶν εἰς ἓν σῶμα Χριστοῦ χρηματίζουσα, μᾶλλον δὲ οὕσα, ἡ δευτέρα παρουσία, ἡ ἀπόδοσις κατ' ἀξίαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα. *Ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη.*] Τί οὖν; οἱ παλαί προφῆται οὐκ ᾔδεσαν; Πῶς οὖν ὁ Χριστὸς φησιν, ὅτι Μωσῆς καὶ οἱ προφῆται περὶ ἐμοῦ ταῦτα ἔγραψαν; Καὶ πάλιν περὶ τῶν γραφῶν· Ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς· ἐκεῖναι γάρ εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ (α); Καὶ φαμέν, ὅτι ἡ τοῦτο εἶπεν ὁ Παῦλος, ὅτι πᾶσιν ἀνθρώποις οὐκ ἐγνωρίσθη· εἶπε γὰρ ἔμπροσθεν· *Ὁ* ἐτέραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων· νῦν γὰρ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν, πάντες αὐτὸν ἐθεάσαντο· ἢ, ὅτι οὐδὲ οἱ προφῆται εἶδον, ὡς νῦν ὥράθη, τουτέστι, σωματικῶς· ἢ ὅτι περὶ τῶν ἐθνῶν οὐδενὶ οὕτως ἐγνώσθη, εἶναι ταῦτα συγκληρονόμα καὶ σύσσωμα καὶ συμμετόχα τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ. *Ἐρ* πνεύματι.] Διὰ πνεύματος γὰρ καὶ νῦν ἡ ἀποκάλυψις τῶν τοιούτων. Ἀμέλει οἱ ἐστερημένοι τοῦ πνεύματος, καὶ νῦν πλανῶνται. *Εἶναι τὰ ἔθνη συγκληρονόμα.*] Ὅτι μὲν γὰρ κληθήσεται τὰ ἔθνη, ᾔδεσαν οἱ προφῆται· ὅτι δὲ συγκληρονόμα τῷ Ἰσραὴλ τῆς ἐπαγγελίας καὶ συμμετόχα ἔσται, οὐκ ᾔδεσαν.

(α) Λουκ. ΚΔ', 44. Ἰωαν. Ε', 89.

Μετέϊχον γὰρ οἱ Ἰσραηλῖται τῆς ἐπαγγελίας, ὡς ἔθνος ἅγιον· μετέσχον ταύτης σὺν αὐτοῖς καὶ οἱ τέως ἀκάθαρτοι ἔθνηκοι. Ἀλλὰ πῶς; Ἐν τῷ Χριστῷ· τουτέστι, διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, ἥτις διὰ τοῦ εὐαγγελίου αὐτοῖς προσέγενονεν. Οὐχ ἠρκέσθη δὲ τῷ συγκληρονόμῳ καὶ συμμετόχῳ εἰπεῖν· ἀλλ' ἵνα δηλώσῃ τὴν πολλὴν ἐγγύτητα καὶ ἔνωσιν, σύσσωμα, εἶπεν. Ἐν γὰρ σῶμα γεγονάσιν οἱ ἔθνηκοι πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας ἁγίους, μιᾷ κεφαλῇ, τῷ Χριστῷ, συγκαταόμενον.

- 7 Οὐ ἐγενόμην διάκονος κατὰ τὴν δωρεὰν τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ, τὴν δοθείσάν μοι κατὰ τὴν ἐνέργειαν
8 τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Ἐμοὶ τῷ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων τῶν ἁγίων ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη, ἐν τοῖς ἔθνεσιν εὐαγγελίσασθαι τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον τοῦ
9 Χριστοῦ, καὶ φωτίσαι πάντας, τίς ἡ οἰκονομία τοῦ μυστηρίου, τοῦ ἀποκεκρυμμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ θεῷ, τῷ τὰ πάντα κτίσαντι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ·

Ἐγενόμην, φησί, τοῦ εὐαγγελίου διάκονος, ἐν δωρεᾷ χάριτος τοῦτο λαβὼν· οὐδὲν γὰρ ἐγὼ ἔργον ἐμὸν συνεισήνεγκα τῇ χάριτι ταύτῃ. Ὁρα Παῦλον ταῦτα λέγοντα, τὸν καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκοντα (α). Κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Καὶ οὐ μόνον, φησὶν, ἐδωρήθη μοι ἡ χάρις αὕτη, ἀλλὰ πρὸς τῇ δωρεᾷ καὶ ἐνεργεῖ μοι δύναμιν εἰς τὸ ἰσχύειν πρὸς τὴν διακονίαν τοῦ εὐαγγελίου. Ἐμοὶ τῷ ἐλαχιστοτέρῳ. Ὁρα ὑπερβολὴν ταπεινοφροσύνης! Ἀλλαχοῦ μὲν, μὴ εἶναι ἱκανὸν εἰς ἀποστολὴν ἔλεγεν ἑαυτὸν (β)· νῦν δὲ, καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἐλαχιστότερον λέγει. Ἐμοὶ οὖν, φησὶν, ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη. Καὶ εἰκότως, χάρις, εἶγε τῷ πάντων ἐλαχιστοτέρῳ τὸ κήρυγμα τῶν ἐθνῶν ἐπετράπη. — Ἐμοὶ τῷ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων. Λεῖπει τὸ, γάρ· οἶον· Ἐμοὶ γάρ· ἡμᾶλλον οὐδὲν ἑλλείπει, ἀλλὰ ἀναπαύδοσις ἐστὶ τοῦ προηγουμένου· οἶον, Τοῦτου χάριν· τουτέστι, Τοῦτου χάριν ἐμοὶ τῷ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων τῶν ἁγίων

(α) Α' Κορ. ΙΕ', 31.

(β) Α' Κορ. ΙΕ', 9.

ἐδόθη, καὶ ἐξῆς. Σκόπει δὲ, ὅτι ἀρξάμενος τῆς περιόδου κατὰ τὸ ὀρθὸν σχῆμα, ἐν τῇ ἀνταποδόσει ἐπλαγίωσε, σχηματίσας τὴν ἀνταπόδοσιν πρὸς τὸν τῶν περιβολῶν τύπον. Οὕτω καὶ Θεουκιδίδης καὶ Δημοσθένης πολλαχοῦ. Τὸ δέ, τοῦτου χάριν, φησὶν, οἷον, χάριν τοῖς συναικοδομηθῆναι ὑμᾶς εἰς κατοικητήριον θεοῦ, ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη. Ποία δὲ χάρις; Τὸ ἐν τοῖς ἔθνεσι, φησὶν, εὐαγγελίσασθαι· οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι εἰς τὴν περιτομήν· αὐτὸς δὲ, εἰς τὰ ἔθνη. Ὡστε χάριτος ἐδαῖτο τὸ τὸν ἐλαχιστότερον τὰ μείζω πιστευθῆναι. Ὁ γὰρ τοὺς χεῖρονας ἐπιστρέφειν ταχθεὶς, κατὰ τοῦτο αὐτὸ μέγας γίνεται, κἂν μικρὸς ᾦν· χάριτος οὖν τὸ πᾶν.—*Τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον τοῦ Χριστοῦ.*] Εἰ δὲ πλοῦτος αὐτοῦ ἀνεξιχνίαστός ἐστι καὶ μετὰ τὸ φανῆναι, πόσω μᾶλλον ἡ οὐσία; *Καὶ φωτίσαι πάντας, τίς ἡ ἀπονομαὶ τοῦ μυστηρίου.*] Ὅτι μὲν γὰρ κληθήσεται τὰ ἔθνη, ἴδωσαν· ἴσως διὰ τοῦ πνεύματος καὶ οἱ προφηταὶ καὶ οἱ ἄγγελοι· ὅτι δὲ ἐπὶ τοιούτοις, ὥστε ἀπαρχὴν αὐτῶν γενέσθαι τὸν θεὸν Λόγον, οὐκ ἴδωσαν. Τοῦτο οὖν φησί, *μυστήριον ἀποκαρυμμένον. Ἀπὸ τῶν αἰώνων.*] Τουτέστιν, ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ὥστε οὐ νεαρόν ἐστι τὸ περὶ τὰ ἔθνη γινόμενον, ἀλλ' ἄνωθεν ἐδότο. Εἰκτως δὲ πᾶσιν ἄγνωστον ᾦν, ὅτι τὰ ἔθνη τοιούτων ἀξιοθήσονται· εἰ γὰρ ἐν τῷ θεῷ ἐκέκρυπτο, τίς ᾦν ὁ ἀποκαλύπτων; *Τῷ τὰ πάντα κτίσαντι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.*] Καλῶς κτίσας ἐμνημόνευσεν· ὁ γὰρ τὰ πάντα διὰ τοῦ Χριστοῦ κτίσαι πατήρ· χωρὶς γὰρ αὐτοῦ, φησι, γέγονεν οὐδὲ ἓν (α)· καὶ τοῦ δι' αὐτοῦ ἀπεκάλυψεν.

- 10 Ἵνα γυρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις
ἐν τοῖς οὐρανόις διὰ τῆς ἐκκλησίας ἡ πολυποί-
11 κλος ὀφεία τοῦ θεοῦ, κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων,
12 ᾗ ἐπῆσεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· ἐν
ᾧ ἔχεν τὴν παρρησίαν καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐν

(α) Ἰωαν. 3.

13 πεποιθήσει διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ. Διὸ αἰτοῦμαι, μὴ ἐκκακεῖν ἐν ταῖς θλίψεσί μου ὑπὲρ ὧν, ἥτις ἐστὶ δόξα ὧν.

[*Ἰτα γνωρισθῇ νῦν.*] Οὔτε αἱ ἄνω ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι, οὔτε αἱ κάτω ἡδισαν τὸ μυστήριον τῆς δόξης τῶν ἐθνικῶν· καὶ γὰρ καὶ ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι τοῦτο μόνον ἤδισαν, ὅτι ἐγένετο μερὶς Κυρίου λαὸς ὁ τοῦ Ἰακώβ (α). Καὶ ὁ Γαβριήλ δὲ τοῦτο μόνον ἐγίνωσκεν, ὅτι σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν (β), περὶ τοῦ Ἰσραὴλ λέγων. Ὅτι δὲ ἐπὶ τούτοις τὰ ἔθνη κληθήσεται, καὶ τηλικαύτης τιμῆς τεύξονται, νῦν ἔγνωσαν καὶ αἱ ἄνω δυνάμεις, καὶ αἱ κάτω, διὰ τῆς ἐκκλησίας, τουτέστι, διὰ τῶν εἰς ἡμᾶς γενομένων· αἱ γὰρ εἰς ἡμᾶς γενόμεναι ὑπερβασίαι, διδάσκαλοι αὐτοῖς ἐγένοντο τῆς σοφίας τοῦ θεοῦ. Οὐχ ἀπλῶς δὲ ποικίλην αὐτὴν φησὶν, ἀλλὰ, *πολυποικίλος*, τὸ πάντεχνον αὐτῆς δηλῶν καὶ ἀκατανόητον. [*Ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.*] Ταῖς ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις. — [*Ἰτα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις διὰ τῆς ἐκκλησίας ἢ πολυποικίλος σοφία τοῦ θεοῦ.*] Πρὸ μὲν τῶν τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν χρόνων, ἀπλῆν ἐγίνωσκον αἱ οὐράναι δυνάμεις τὴν σοφίαν τοῦ θεοῦ, ἐκ μόνου τοῦ δυνατοῦ κατορθομένην· ὁ γὰρ τῇ ὁρμῇ τοῦ οἴκου θελήματος οὐσιώσας τὰ πάντα θεός, δυνάμει ἀκαταλύτῳ διετήρει πρὸς διαίμονην τὰ δημιουργηθέντα· καὶ οὐδὲν ἦν ποικίλον· ἀλλ' οἷον ἐθεωρεῖτο, τιουόντος καὶ ὑπῆρχε· νῦν δὲ γε διὰ τῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ ἀνθρώπινον γένος οἰκονομίας, οὐκέτι μόνον ἀπλῆ, ἀλλὰ καὶ πολυποικίλος ἐγνόηθη ἡ σοφία τοῦ θεοῦ, διὰ τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία κατορθοῦν· διὰ θανάτου, ζωὴν· δι' ἀτιμίας, δόξαν· διὰ σταυροῦ, τιπαιον· διὰ πάντων τῶν εὐτελῶν, τὰ θεοπρεπῆ. Διὰ οὖν τῆς ἑῶν οἰκονομίας, τῆς ἐν τῇ ἐνανθρωπήσει γενομένης, πολυποίκως ἐγνώσθη ἡ σοφία καὶ ἡ δύναμις τοῦ θεοῦ ταῖς οὐρανίαις δυνάμεσιν. Ὅτε

(α) Δευτερ. ΑΒ', 9.

(β) Ματθ. Α', 21.

γὰρ ἡμεῖς ἐμάθομεν, τότε κάκειναι δι' ἡμῶν, ὁρῶσαι τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν, καὶ δι' αὐτῆς εἰς γινῶσιν ὁδηγούμεναι. Οὕτως ὁ ἐν ἀγίοις Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ἐν τῇ ὁγδόῃ ὁμιλίᾳ τῆς ἐρμηνείας εἰς τὸ Ἄσμα τῶν ἁσμάτων. — Κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων.] Νῦν μὲν ἐγνώσθη, φησὶν, ἡ σοφία τῶν περὶ ἡμᾶς γενομένων, πλὴν ἀνωθεν ἦν προωρισμένη. Κατὰ πρόθεσιν γάρ, φησι, τῶν αἰώνων, τουτέστι, κατὰ πρόγνωσιν καὶ προείδησιν καὶ προοικονομίαν τῶν μελλόντων αἰώνων. Ἦδει γὰρ ὁ θεὸς τὰ ἐσόμενα, καὶ οὕτως ὥρισεν. Τοὺς γὰρ προορισμούς, προθέσεις εἶπεν. — ΑΛΛΟ. Ἡ κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων πολυποίκιλος σοφία τοῦ θεοῦ. Αὕτη γὰρ καὶ τῶν αἰώνων προετίθετο καὶ προώρισε, εἰ καὶ ἐν σχατοῖς καιροῖς διὰ τῆς ἐκκλησίας ἐγνώσθη. — Τὸ δὲ, ἢν ἐπαίησεν ἐν Χριστῷ, ὅτι καὶ ταύτην διὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ προέβητο τῶν αἰώνων καὶ προώρισε. Οὐδὲν γὰρ ἄνευ τοῦ υἱοῦ, οὔτε ἡδουλήθη, οὔτε ὥρισε, οὔτε ἐποίησε. Δι' αὐτοῦ γὰρ καὶ τοὺς κίῳνας ἐποίησεν (α). Ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν παρρησίαν καὶ ἦν προσαγωγήν ἐν πεποιθήσει.] Προσθήχημεν οὖν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ διὰ τοῦ Χριστοῦ· προσθήχημεν δὲ, οὐχ ὡς αἰχμάλτοι, οὐδὲ ὡς συγγνώμης ἀξιωθησόμενοι, ἐφ' οἷς ἡμάρτομεν· ἀλλὰ μετὰ παρρησίας, καὶ παρρησίας οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ ἐνθάρρει τινὶ καὶ πεποιθήσει· ἀγιάσας γὰρ ἡμᾶς διὰ τοῦ ἰδίου αμαρτος, προσθήγαγεν ἡμᾶς θαρρόντας. Πόθεν δὲ ταῦτα ἡμῖν, Διὰ τῆς πίστεώς, φησὶν· αὕτη γὰρ λύσασα τὰ ἁμαρτήματα, παρρησίαν καὶ θάρρος ἡμῖν ἐνέθηκεν. Διὸ αἰτοῦμαι, μὴ ἐκκακεῖν ἐν ταῖς θλίψεσί μου ὑπὲρ ὑμῶν.] Διὸ, φησὶν, αἰτῇ, μὴ ἐκκακεῖν, μηδὲ θορυβεῖσθαι ἐν ταῖς θλίψεσί μου, αἰτῇ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ δι' ὑμᾶς εἰς μοι. Πῶς; Ὅτι οὕτως ὑμᾶς ἡγάγησεν ὁ θεός, ὡς μὴ μόνον τὸν υἱὸν αὐτοῦ δοῦναι

(α) Ἐβρ', 2. — « Οὐδὲ γὰρ αἱ ἀόρατοι, δυνάμεις ᾗδεσαν τὸ μυστήριον, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐκκλησίας οἰκονομίας τὴν ἀρρήτον τοῦ θεοῦ σοφίαν κατέμαθον. κατὰ πρόθεσιν δὲ τῶν αἰώνων λέγει, ἀντὶ τοῦ, ταῦτα πρὸ τῶν αἰώνων ἐν προέθετο, ἐποίησε δὲ διὰ τῆς κατὰ τὸν δεσπότην Χριστὸν οἰκονομίας. » Εὐφρονας.

ὑπὲρ ὑμῶν, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς τοὺς δούλους αὐτοῦ ἔῃσαι λθίβε-
σθαι ὑπὲρ τοῦ ὑμᾶς σωθῆναι. Ἄρα οὐ δόξα ὑμῶν τὸ οὕτως ἀγα-
πᾶσθαι ὑπὸ θεοῦ; Καθ' ὑπερβολὴν δὲ ἡ σύνταξις· οἶον· Διὸ
αἰτοῦμαι, μὴ ἐκκακεῖν ἐν ταῖς ὑπὲρ ὑμῶν θλίψεσί μου (1).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Εὐχὴ ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας εἰς δύναμιν καὶ
ἀγάπην θεοῦ.

- 14 Τούτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν πα-
15 τέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξ οὗ πᾶ-
16 σα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνιμάζεται· ἵνα
δώῃ ὑμῖν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ, δυνά-
μει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὸν
17 ἔσω ἄνθρωπον (2)· κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν διὰ τῆς
πίστεως ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν· ἐν ἀγάπῃ ἐρριζω-
μένοι καὶ τεθεμελιωμένοι·

Τούτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου.] Ἐπεδὴ οὕτως ἡγα-
πήθητε παρὰ θεοῦ, καὶ ἀκατάληπτά εἰσι τὰ ἀγαθὰ, ὧν ἐτύχε-
τε καὶ τεύξεσθε, εὐχομαί, φησιν, ἵνα δοθῇ ὑἱν χάρις, ἐνο-
κῆσαντος ὑμῖν τοῦ Χριστοῦ, καταλαβεῖν αὐτοῦ, καὶ γινώσκειν,
πῶς ἡγαπήθητε. Τὴν δὲ μετὰ κατανύξεως δέησιν ἐτήριε διὰ
τοῦ, κάμπτω τὰ γόνατά μου. Ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρα-

(1) « Διότι μέγα τὸ μυστήριον τῆς κλήσεως ὑμῶν, καὶ μεγάλῃ ἐνεπιστεύ-
σθην ἐγώ, ὥστε κηρύττειν ὑμῖν, καὶ ἀνάγκη ἐστὶ δεδωθῆναι με, καὶ ποιεῖν κακῶς
παρὰ τὸν μὴ συνιέντων τὸ μυστήριον, ἀλλ' ἀντιλεγίντων· αἰτοῦμαι ὑμᾶς, ἵνα
μὴ ἐκκακῆτε, τούτῃστι, ταράσσησθε καὶ θορυβήσθε, ὡς παραλαβὴ τινὸς γε-
νομένου. Δόξα γὰρ ὑμῶν μᾶλλον τοῦτο ἐστίν, ὅτι οὕτως ἡγάπησεν ἡμᾶς ὁ θεός,
ὥστε οὐ μόνον τὸν υἱὸν αὐτοῦ δοῦναι ὑπὲρ ὑμῶν, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς τοῦ δούλου αὐ-
τοῦ διὰ τὴν ὑμετέραν ὠφέλειαν εἰς κινδύνους ἐκδιδοῖναι καὶ δεσμά· ὅδ' αἱ ἐμαὶ
θλίψεις δόξα ὑμῶν, πολλῶ μᾶλλον διὰ τὸν ὑμετέρων δεξασθήσεσθε. Ὡστε μὴδὲ
ἦσαν αὐτοὶ θλίβεσθε, ἐκκακεῖτε. » Θεοφύλακτος.

(2) Τὸ, εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον, συνάπτεται παρ' ἄλλους τὸ ἐπομένον,
κατοικῆσαι, ὡς καὶ ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ.

τοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται.] Ἐκ τοῦ ἄνω πατρὸς πᾶσα, φησί, πατριά· ἐπὶ γῆς μὲν πατριάς, τὰ γένη καλῶν, ἀφ' ὧν καὶ πατέρες καλοῦνται· ἐν οὐρανῷ δὲ, ἐνθα οὐκ ἔστιν ὅδε ἐκ τοῦδε, πατριάς τὰ συστήματα λέγει (1). Αὐτὸς γὰρ τὰς τε ἄνω καὶ τὰς κάτω φυλάς ἐδημιούργησε, καὶ ἀπ' αὐτοῦ εἰσὶν οἱ ὀνομαζόμενοι πατέρες (2). Ἵνα δώῃ ὑμῖν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ, *δυνάμει κραταιωθῆναι*.] Ὅρα μεθ' ὅσης ἀπληστίας ἐπεύχεται αὐτοῖς τὰ ἀγαθὰ! Εὐχομαι, ἵνα δώῃ ὑμῖν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ, κραταιωθῆναι ὑμᾶς πρὸς τοὺς πειρασμοὺς, ὥστε μὴ κλονεῖσθαι ὑπὸ τούτων καὶ παραρέεσθαι. Οὐκ ἀρκεσθεὶς δὲ τῷ, *κραταιωθῆναι*, προσέθηκε καὶ τὸ, *δυνάμει*· ἐκ περιουσίας γὰρ αὐτοῖς ἐπεύχεται τὰ ἀγαθὰ. Πῶς δὲ κραταιωθῆναι; Διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ· αὐτὸ γὰρ ἐστὶ τὸ τὴν ἰσχὺν παρέχον. *Εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον κατοικῆσαι τὸν Χριστόν*.] Καὶ οὐ μόνον κραταιωθῆναι, φησιν, ἀλλὰ καὶ, τὸ μεῖζον καὶ περισσότερον, κατοικῆσαι τὸν Χριστόν *εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον*. Τουτέστιν, Ἵνα δώῃ ὑμῖν, εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον κατοικῆσαι τὸν Χριστόν· ἵνα ναὸς Θεοῦ γένησθε. Καὶ οὐχ ἀπλῶς κατοικῆσαι, ἀλλὰ καὶ, ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν· τουτέστιν, οὐκ ἐπιπολαίως, ἀλλ' ἐν βάθει· ὁ γὰρ ἔσω ἄνθρωπος καὶ αἱ καρδίαι, τὴν κατὰ βάθους ἐνοίκησιν καὶ τὴν οἶον συμφυῇ καὶ ἐρριζωμένην δηλοῦ. *Διὰ τῆς πίστεως*.] Πῶς δὲ ἔσται τοῦτο; *Διὰ τῆς πίστεως*, φησι, καὶ τοῦ ἐν ἀγάπῃ εἶναι

(1) « Ἐπὶ τῇ γῇ μὲν τὰς γενεὰς ὀνομάζων πατριάς, ἀπὸ τοῦ τῶν πατέρων ὀνόματος οὕτω καλουμένης· ἐν οὐρανῷ δὲ, ἐπεὶ ἐκεῖ οὐδεὶς ἐξ ὁδόντες γεννᾶται, πατριάς τὰ συστήματα λέγει. » Θεοφύλακτος.

(2) « κυρίως πατὴρ, καὶ ἀληθῶς πατὴρ ὁ θεός· οὐ γὰρ ἐγένετο πρῶτον υἱός, εἴτα πατὴρ· ἀλλ' αἰεὶ πατὴρ ἔστι, καὶ φύσει πατὴρ· οἱ δὲ ἄλλοι πατέρες, εἴτε σωματικοί, εἴτε πνευματικοί, ἀνωθεν τὴν προσηγορίαν ἔλκυσαν. Λέγει δὲ ἐπὶ γῆς πατέρας, τοὺς φύσει πατέρας· οὐρανίους δὲ πατέρας, τοὺς πνευματικούς· καλεῖ. Τοιοῦτος ἦν αὐτός ὁ θεὸς ἀπόστολος· καὶ τοῦτο Κορινθίαις γράφων ἐδίδαξεν. Ἐὰν γὰρ, φησι, μυριοὺς παιδαγωγούς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας. Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα (Α' Κορ. Δ', 15). Λέγει τοίνυν, ἔτι θεόμενος καὶ ἀντιβολῶν, κάμπτω τὰ γυνάτά μου, καὶ ἱκετεύω τὸν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ πατέρα, ὅς ἀληθῶς ὑπάρχει πατὴρ, ὅς οὐ παρ' ἄλλου τοῦτο λαβὼν ἔχει, ἀλλ' αὐτός· τοῖς ἄλλοις μετέδωκε τοῦτο. » Θεοδώρητος.

ὡμᾶς ἐρρίζωμένους καὶ τεθεμελιωμένους, ὑπὸ μηδενὸς κινου-
 μένους (1). — *Ἐν ἀγάπῃ ἐρρίζωμένοι καὶ τεθεμελιωμένοι.*]
 Τὸ, ἐρρίζωμένοι καὶ τεθεμελιωμένοι, ἡ σφάλαρα ἐστὶ γραφι-
 κὸν, δέον κατ' αἰτιατικὴν γράψαι, ἐρρίζωμένους καὶ τεθεμε-
 λιωμένους· ἢ, εἰ μὴ τοῦτο, κατ' ἔθος ἀρχαϊκῆς συντάξεως ἐχρή-
 σατο ὁ θεὸς Παῦλος ἀντὶ αἰτιατικῆς μετοχικῆς εὐθείας. Πολλὸ
 δὲ καὶ παρὰ τοῖς ἔξω τὸ τοιούτον σχῆμα, καὶ μάλιστα παρὰ τῷ
 Θουκυδίδῃ. Εἰ δὲ δεῖ καὶ τὴν εὐθείαν πρὸς εὐθείαν, ἀλλὰ μὴ
 κατὰ ἀντίπρωτον, ἐκλαβεῖν, καὶ οὕτω τὸ ἀκόλουθον φυλαχθή-
 σεται, καθ' ὑπερβάτον τὴν σύνταξιν ποιουμένων, ὅ καὶ μάλι-
 στα σχήματι φαίνεται κεχρημένος ὁ θεὸς Παῦλος, οἷον ἵνα
 ἡ συντεταγμένον τὸ ῥητὸν οὕτως· *Ἴνα ἐν ἀγάπῃ ἐρρίζωμένοι*
καὶ τεθεμελιωμένοι, ἐξισχύσητε καταλαβέσθαι σὺν πᾶσι
τοῖς ἀγίοις, τὸ πλάτος, καὶ μῆκος, καὶ ἕξῃς (Φωτίου).

- 18 Ἴνα ἐξισχύσητε καταλαβέσθαι σὺν πᾶσι τοῖς ἀγί-
 οῖς, τί τὸ πλάτος, καὶ μῆκος, καὶ βάθος, καὶ ὕψος,
 19 γινῶναι τε τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγά-
 πην τοῦ Χριστοῦ· ἵνα πληρωθῆτε εἰς πᾶν τὸ πλή-
 20 ρωμα τοῦ θεοῦ. Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑπὲρ πάντα ποιῆ-
 σαι ὑπερεκπερισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἡ νοοῦμεν, κατὰ
 21 τὴν δύναμιν, τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἡμῖν, αὐτῷ ἡ δόξα
 ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ εἰς πάσας τὰς
 γενεὰς τοῦ αἰῶνος τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἴνα ἐξισχύσητε καταλαβέσθαι.] Ταῦτα δὲ ὑμῖν ἐπεύχομαι,
 φησιν, ἵνα ἐξισχύσητε καταλαβέσθαι. Πολλὸν δὲ ἔδειξε τὸν
 κάματον τῷ τε ἐξισχύσαι καὶ τῷ καταλαβέσθαι εἰπεῖν. *Τὸ*
πλάτος, καὶ μῆκος.] Σωματικοῖς ὑπογράφει σχήμασι τὸ τοῦ

(1) « Ἐν γὰρ ταῖς πισταῖς καρδίαις οἰκεῖ Χριστὸς, μετὰ τοῦ πατρὸς ἐρχόμε-
 νος, καὶ μετὰ παρ' αὐταῖς ποιῶν, καθά προεῖρηται αὐτῷ (Ἰωαν. 14', 23.).
 Τούτων δὲ ἐπιτεύξεσθε, ἐρρίζωμένοι ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ, καὶ μὴ παραφερόμενοι
 καὶ κλονούμενοι. » Θεοφύλακτος.

Ὁ Θεοφύλακτος προστίθησι κατόπιν τούτων τὰ ἑξῆς· « Ἦτοικον δύο αὐτοῖς ἐπεύ-
 χεται, τὸ τε κραταιωθῆναι διὰ τοῦ πνεύματος, καὶ τὸ κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν ἐν
 ταῖς καρδίαις αὐτῶν· ἢ, ἵνα κραταιωθῇτε, φησι, καὶ ἐπιτήδευοι γένεσθαι, ὥστε
 κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν εἰς τὴν ἑσῶ ἀνθρωπίνῃ ὑμῶν. »

μυστηρίου μέγεθος, τοῦ ὑπὲρ τῶν ἔθνων οἰκονομηθέντος (1).
 — Τίνος πλάτος, καὶ μῆκος; καὶ βάθος, καὶ ὕψος; Ἡ τοῦ
 μυστηρίου, ἵνα ἢ κατ' ἑλλειψιν εἰρημένον ἢ καὶ χωρὶς ἑλλει-
 ψεως, καθ' ὑπερβατὸν δέ· Ἰνα ἐξισχύσητέ, καταλαβέσθαι, τι
 τὸ πλάτος, καὶ μῆκος, καὶ βάθος, καὶ ὕψος τῆς γνώσεως τοῦ
 Χριστοῦ, γινῶναι τε τὴν ὑπερβάλλουσαν εἰς ἡμᾶς ἀγάπην
 αὐτοῦ. Ἔστι δὲ γινῶσις μὲν Χριστοῦ, ἡ τῆς περὶ ἡμᾶς αὐτοῦ
 οἰκονομίας φανέρωσις· ἀγάπη δὲ Χριστοῦ, ὅτι τε τὴν πράξιν
 αὐτὴν τὴν ὑπερβαύμαστον αὐτὸς καὶ οὐκ ἄλλος ὑπὲρ ἡμῶν εἰρ-
 γάσατο, καὶ ὅτι αὐτός ἐστιν ἡμῖν χορηγὸς ταύτης τῆς γνώ-
 σεως, καὶ ὅτι δι' αὐτῆς μάλιστα ἐπέγνωμεν τὸν Χριστόν. Ἀλλὰ
 γινῶσις μὲν Χριστοῦ αὕτη· μῆκος δὲ αὐτῆς ἐστι, τὸ ἀπὸ τῶν
 αἰώνων αὐτὴν προωρίσθαι· πλάτος δέ, ὅτι εἰς πάντας αὐτῆς
 ἡ εὐεργεσία ἐξαπλοῦται, εἰς τοὺς πρὸ νόμου, εἰς τοὺς ἐν νόμῳ
 καὶ μετὰ τὸν νόμον, εἰς τοὺς ζῶντας, εἰς τοὺς τετελευτηκότας,
 εἰς τοὺς Ἰουδαίους, εἰς τοὺς Ἕλληνας, εἰς τοὺς βαρβάρους, εἰς
 πάντα τὰ ἔθνη, εἰς τὰ οὐράνια, εἰς τὰ ἐπίγεια· εἰρήνην γὰρ εἰρ-
 γάσατο ἐν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς, πρότερον ἐκπεπολεμωμένοις οὖ-
 σιν εἰς ἀλλήλους τοῖς ἀγγέλοις καὶ τοῖς ἀνθρώποις. Εὐχεται
 οὖν αὐτοῖς ταῦτα καταλαβέσθαι· καὶ οὐ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ
 καὶ τὸ βάθος αὐτῆς· ὅτι μέχρι τῶν τοῦ ἄδου ταμεῖων τὴν
 ἄφατον αὐτοῦ δύναμιν καὶ εὐεργεσίαν ἐπεδείξατο, ἐκεῖνον
 μὲν καταργήσας καὶ αἰχμαλωτίσας, τοὺς δὲ αἰχμαλώτους
 ἀναρρυσάμενος καὶ ἐλευθερώσας. Ἐῖτα καὶ τὸ ὕψος· ὅτι ὁ
 καταβάς, αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβάς (α)· ὅτι ὑπεράνω τῶν οὐ-

(1) « Ὑπὲρ ἀρχόμενος τῷ ἔατο, ἵνα δοθῇ αὐτοῖς πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως,
 εἰς τὸ εἰδέναι, τίς ἐστιν ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως, καὶ τὰ ἔξῃς (Κεφ. Α', 17. 18)· ταῦτα
 καὶ νῦν φησιν, Ἰνα ἐξισχύσητε καταλαβέσθαι σὺν πᾶσι τοῖς ἁγί-
 οῖς, ἥτοι, τοῖς πιστοῖς, τὸ μυστήριον, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν οἰκονομηθὲν, οὕτω μέγα ὄν,
 ὥστε πανταχοῦ ἐκτετάσθαι. Διὸ καὶ σωματικῶς αὐτὸ ὑπέγραψε σχήμασι, περι-
 λαβὼν καὶ τὰ ἄνω, καὶ τὰ κάτω, καὶ τὰ ἐκ πλαγίων. Εἶπον μὲν γὰρ, φησι,
 καὶ ἐγὼ περὶ τούτων· οὐκ ἔστι δὲ διὰ τῶν ἐμῶν λόγων ταῦτα μαθεῖν ἱκανώς,
 ἀλλὰ διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου· οὐδ' ἂν ἄλλως ἐξισχύσητε ταῦτα καταλαβεῖν,
 εἰμὴ κραταιωθῆτε διὰ τοῦ πνεύματος· ἰσχυρὸς γὰρ πολλῆς χρειᾶ· καὶ εἰμὴ ἐνοικῶ-
 σῃ ὑμῖν ὁ Χριστὸς, οὐδ' ἂν κατορθώσαι δύνησθε. » Θεοφύλακτος.

(α) Ἑφεζ. Δ', 10.

ρανῶν ἀντίγαγε τὴν ἀπαρχὴν ἡμῶν· ὅτι ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος. Ὁρᾷς ὕψος ἀφ' αὐτοῦ τῆς οἰκονομίας Χριστοῦ καὶ τῆς γνώσεως αὐτοῦ! Ταῦτα ἐπεύχεται αὐτοῖς ὁ Παῦλος κατανοῆσαι, ταῦτα καταλαβέσθαι. Ἄν δὲ ταῦτα καταλάβωσιν, τί; Τότε γνώσονται τὴν εἰς ἡμᾶς ὑπερβάλλουσαν ἀγάπην αὐτοῦ. Ἄν δὲ γινώμεν ταύτην, τί; Τίς ἀντερεῖ τὸ μὴ οὐχὶ χρεώστας εἶναι πληρωθῆναι ἐν παντὶ πληρώματι θεοῦ, οἷον ὅλον αὐτὸν διὰ τῶν ἔργων τὸν οὕτως ἀγαπήσαντα εἰσδέξασθαι; (Φωτίου). — (1). *Γινῶναι τε.*] Ἀπὸ κοινοῦ τὸ, *Ἴνα ἐξισχύσητε*· οἷον, *Ἴνα ἐξισχύσητε καταλαβέσθαι, καὶ γινῶναι.* Τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ.] Καὶ ἵνα, φησί, γινῶτε τὴν ὑπερβάλλουσαν πᾶσαν ἀνθρωπίνην γινῶσιν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ, καὶ οἷον τῆς γνώσεως ὑπεράνω. Ἐς μὲν γάρ, φησιν, ὑπεράνω γνώσεως, πλὴν ὑμεῖς γινώσεσθε, εἰ τὸν Χριστὸν σχοίητε ἐνοικοῦντα (2), ἵνα ἐκ τούτου πληρωθῆτε εἰς πᾶν τὸ πλήρωμα τοῦ θεοῦ. Πλήρωμα δὲ τοῦ θεοῦ ἐστίν, ἡ τὸ γινῶναι ὡς ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Πνεύματι ἁγίῳ προσκυνεῖται ἡμῖν ὁ θεός· τοῦτο γὰρ πλήρωμα τοῦ θεοῦ, ἡ Τριάς· ἡ, ἵνα ᾗτε, φησί, πεπληρωμένοι πάσης ἀρετῆς, ἧς πλήρης ὁ θεός. Κρεῖττον δὲ, οἶμαι, νοεῖσθαι οὕτως· ἵνα ᾗτε τέλεισι ἐν πάσῃ τῇ κατὰ θεὸν τελειότητι, πάντα γινώσκοντες τὰ θεῖα, ὡς ἔνεστι (3). Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι.] Ἐγὼ μὲν, φησιν, εὐχομαι αὐτοὺς δὲ καὶ τῶν

(1) « Δυνατὸν ἡμᾶς διὰ τῆς πίστεως καὶ ἀγάπης, τῆς πνευματικῆς χάριτος ἀπολαύσαι, καὶ διὰ ταύτης καταλαβεῖν τῆς γεγενημένης οἰκονομίας τὸ μέγεθος· διὰ γὰρ τοῦ μήκους, καὶ πλάτους, καὶ βάθους, καὶ ὕψους τὸ μέγεθος παρεδίδωκεν· ἐπειδὴ ταῦτα μεγέθους θεολογικά.» Θεοδώρητος.

(2) « Ἐπεὶ οὖν ὑπερέχει πάσης γνώσεως, πῶς γνωσάμεθα ἡμεῖς; Πρῶτον μὲν οὖν γινώσκουσιν ὑπερέχειν ταύτην εἰπὼν, ἀνθρωπίνης ἀληθείας ὑμεῖς δὲ οὐ δι' ἀνθρωπίνης γνώσεως, ἀλλὰ διὰ πνεύματος ἐπιγινώσκεσθε ταύτην. Ἐπειτα, οὐδὲ τοῦτο εἰπὼν, ὅτι γινώσκεσθε αὐτήν, πόση τίς ἐστίν, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι μεγάλη ἐστὶ, καὶ ὅτι ὑπερέχει πάσης γνώσεως. Τοῦτο δίδωμι ὑμῖς παρὰ τοῦ πνεύματος μαθεῖν.— Ὅρα δὲ· εἰ ἡ ἀγάπη αὐτοῦ ὑπερέχει πάσης γνώσεως, πόσῳ μᾶλλον ἡ οὐσία; » Θεοφύλακτος.

(3) « Τὸ, ἵνα πληρωθῆτε εἰς πᾶν τὸ πλήρωμα τοῦ θεοῦ, ἀντὶ τοῦ, ἵνα τελείω· αὐτὸν ἐνοικον διέκησθε.» Θεοδώρητος.

ἐμῶν εὐχῶν μείζονα ἐργάζεται. Δύναται γάρ οὐ μόνον πάντα, ἀ εὐχεται τις, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι, καὶ ὑπερεκπερισσοῦ, τουτέστι, φιλοτίμως καὶ δαψιλῶς. Ὅρα δέ, δύο ὑπερβολὰς τίθῃσι, τὸ, ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι τὰ εἰρημένα, καὶ τὸ, ὑπερεκπερισσοῦ ποιῆσαι ἀ ποιεῖ. Ἐνὶ γὰρ καὶ πλείονα ποιεῖν τῶν αἰτηθέντων, μὴ μέντοι ὑπερεκπερισσοῦ, ὃ ἐστὶ δαψιλῶς καὶ μετὰ φιλοτιμίας ἕκαστον ποιῆσαι. Κατὰ τὴν δύναμιν, τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἡμῖν.] Καὶ ὅτι ἐκ περισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἡ νοοῦμεν δυνατός ἐστι ποιῆσαι, δῆλον ἐκ τῆς ἐνεργούσης ἐν ἡμῖν δυνάμεως αὐτοῦ. Τίς γὰρ τοῦτο προσεδόκησε περὶ τῶν ἔθνων, ὅτι οἱ τοσοῦτον ἀπερρώγοτες Θεοῦ, ἐν τοῖς υἱοθετηθεῖσιν ἔσονται (1); *Αὐτῷ ἡ δόξα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ.*] Ἐπειδὴ δεῖ τὸν τοσαῦτα δωρησάμενον δοξαζέσθαι. Ὡστε καὶ ἡ δοξολογία, δείγμα ὑπάρχει τοῦ μεγέθους τῶν ὑπεργμένων ἡμῖν ὑπὲρ πᾶσαν ἐλπίδα καὶ προσδοκίαν ἀνθρωπίνην ἀγαθῶν. Καλῶς δὲ τὸ, ἡ δόξα αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· ἐπειδὴ γὰρ αὕτη διηνεκῶς μένει, ἐν ταύτῃ εἴη, φησὶν, ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ, ἵνα ἡμῖν ἡ διηνεκῶς δοξαζόμενος, καὶ εἰς πάσας ἔλθῃ τοῦτο τὰς γενεάς. Ὡστε καὶ ἡ δοξολογία αἰώνιος. Ἡ, ὅτι τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπεύχεται, ὥστε διατηρεῖν αἰεὶ τὴν δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ποτε παρεκτραπῆναι ἀπ' αὐτῆς. Τὸ δέ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἡ, σὺν Χριστῷ Ἰησοῦ, νόει, ἡ, εἰ νοήσεις, δια Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τὴν σάρκα τοῦτο νόει εἰρῆσθαι (2).

(1) « Ἄλλ' ὁ θεὸς ἀμφοτέρω δύναται, ὥσπερ οὖν καὶ ἡδὴ πιδυνήθη, καὶ ἐνέργησεν ἐν ἡμῖν μεγάλα καὶ ἐξαισία, υἱοθετήσας τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ἔθνικους. » Θεοφύλακτος.

(2) « Οὐχ ἁπλῶς δέ φησιν, αὐτῷ ἡ δόξα, ἀλλὰ καὶ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἥτις, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τῷ ὄντι γὰρ οὐδαὶς δύναται οὐδὲ δοξάσαι, εἰμὴ ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι καὶ δυνάμει. Αὐτὸς γάρ ἐστιν, ὁ καὶ πρὸς δοξολογίαν ἡμᾶς χαριτῶν, καὶ διδασκων, πῶς δεῖ τοῦτο ποιεῖν. » Θεοφύλακτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'.

Παραίνεσις περὶ ἀγάπης ἐνωτικῆς, εἰ καὶ
τὰ χαρίσματα διήρηται πρὸς ὠφέλειαν
κοινήν.

ΚΕΦ. IV, 1 Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν
Κυρίῳ, ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως, ἧς ἐκλή-
2 θητε, μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης καὶ πραότητος,
μετὰ μακροθυμίας, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ·
3 σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἐνότητα τοῦ πνεύματος
4 ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης. Ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεύ-
μα, καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως
5 ὑμῶν· εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα, εἰς
θεὸς καὶ πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ
πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν ἡμῖν.

Οὐκ αὐθεντεῖν δεῖ τὸν διδάσκαλον, ἀλλὰ δουλεύειν τοῖς μαθη-
ταῖς ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτῶν· διὸ καὶ ὁ Παῦλος ὡς δούλος παρα-
καλεῖ· προβάλλεται δὲ καὶ τὴν ἄλυσιν εἰς ἱκετηρίαν, ὡς διὰ
ταύτης δυσωπήσων αὐτούς. Παρακαλῶ, φησὶν, ὑμᾶς ἐγὼ, ὁ δέ-
σμιος, οὐ διὰ τι ἔργον πονηρὸν, ἀλλὰ διὰ τὸν Κύριον. Βαβαί!
ὅσον ἀξίωμα τὸ δεδέσθαι διὰ τὸν Χριστόν! Αἰδέσθητε οὖν τὰ διὰ
τὸν Κύριον δεσμά. Ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως, ἧς ἐκλή-
θητε.] Τί δὲ παρακαλῶ; Οὐχ ὑπὲρ ἑμαυτοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ ὑμῶν,
ἵνα περιπατήσητε ἀξίως τῆς κλήσεως. Μεγάλη γὰρ ἡ κλῆσις,
καὶ ἐπὶ μεγάλοις ἐκλήθητε, ἐπὶ τῷ ἔχειν κεφαλὴν τὸν Χρι-
στὸν, ἐπὶ τῷ εἰς υἱοὺς εἶναι θεοῦ· καὶ οὐ δεῖ καταισχύνειν τὸ
ἀξίωμα ὑμῶν δι' ἔργων ἀναξίων Χριστοῦ. Ἀπὸ δὲ τοῦ δογμα-
τικοῦ εἰς τὸ ἠθικὸν κατέβη, καταγλυκαίνων τὸν λόγον. Μετὰ
πίστεως ταπεινοφροσύνης.] Δείκνυσι, πῶς ἔνεστιν ἀξίως τῆς
κλήσεως περιπατῆσαι, ὅτι ἐὰν ταπεινὸς ᾖ. Ἐννοήσεις γὰρ πάν-
τως, τίς ὢν, τίνων ἡξιώθης, καὶ συσταλήσῃ, καὶ σπουδάσεις
θεραπεῦσαι τὸν εὐεργέτην. Μετὰ πάσης δέ, φησι, ταπεινο-

προσύνης, μὴ τῆς ἐν ῥήματι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐν πράγμασι, καὶ ἐν σχήματι, καὶ ἐν φθέγματι· καὶ μὴ πρὸς τοῦτον μὲν ταπεινός, πρὸς τοῦτον δὲ οὐ· ἀλλὰ καὶ μικρός ἢ, καὶ μέγας. Καὶ πραότητος, μετὰ μακροθυμίας.] Ἔστι γὰρ ταπεινὸν μὲν εἶναι, ὅζυν δὲ καὶ ὀργίλον· ἀλλ' οὐδὲν ὄφελος ἐκ τῆς τοιαύτης ταπεινότητος. *Ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ.*] Διδάσκει τί τὸ κέρδος τῆς πραότητος καὶ μακροθυμίας, δηλαδὴ τὸ ἀνέχεσθαι ἀλλήλων. Εἴτα, ἵνα μὴ τις εἴπῃ· Πῶς ἀνέξομαι τοῦ πλησίον ὀργίλου καὶ ὑβριτοῦ ὄντος; ἐπιφέρει καὶ τὸν τρόπον, ὅτι *ἐν ἀγάπῃ*· ἔνθα γὰρ ἔστιν ἀγάπη, πάντα ἐσὶν ἀνεκτά. *Σπουδαίοντες τηρεῖν τὴν ἐκότητα τοῦ πνεύματος.*] Καθάπερ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων σωμάτων, τὸ πνεῦμα ἡμῶν ἐστὶ τὸ ἐνεργοῦν ἐν πᾶσι τοῖς μέλεσι, καὶ πάντα συνέχον, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἡμῖν ἐδόθη, τοὺς γένει καὶ τρόπῳ καὶ ἤθεσι διαλλάσσοντας ἐνοῦν, καὶ ποιοῦν ἡμᾶς ἐν σῶμα. Ταύτην οὖν σπουδάσωμεν φυλάξαι τὴν ἐνότητα, τὴν διὰ τοῦ ἁγίου δοθεῖσαν ἡμῖν πνεύματος· ἥ τις γίνεταί, φησί, διὰ τοῦ συνδέσμου τῆς εἰρήνης (1). *Ἐρσώμα.*] Γένεσθέ, φησιν, οὕτω συνηνωμένοι, οὕτως ἀλλήλων κηδόμενοι. Ἐκ τούτου γάρ, φησιν, ἔσεσθε καὶ *ἐν πνεύμα ἔχοντες*, τουτέστιν, ὁμοτίμον τὴν χάριν τοῦ πνεύματος. Ἡ, ὅτι ἐστὶ μὲν ἐν σῶμα εἶναι, οὐχ ἐν δὲ πνεύμα, ὥςπερ εἴτις αἰρετικῶν φίλος εἶη, τοῖς δόγμασιν αὐτῶν μὴ συμπεριφερόμενος. *Ἡ, ὅτι τοῦτό φησιν*· Ἐν πνεύμα διὰ τῆς πίστεως λαβόντες, οὐκ ὀφείλετε διχονοεῖν, ἀλλ' ἐν εἶναι σῶμα. *Ἡ, ὅτι πνεῦμα ἐνταῦθα τὴν συμπροθυμίαν*

(1) «Ὅσπερ ἐν τῷ σώματι τὸ πνεῦμα ἐστὶ τὸ πάντα συνέχον καὶ ἐνοποιῶν, καὶ διάφορα ὡς μέλη· οὕτω καὶ ἐν τοῖς πιστοῖς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐστὶν, ὅπερ ἐνοποιεῖ πάντα, καὶ διάφορα ἔχωμεν καὶ γένη, καὶ τρόπους, καὶ ἐπιτηδεύματα· καὶ διὰ τούτου τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν σῶμα γινόμεθα. Σπουδάσωμεν οὖν ταύτην τὴν ἐνότητα τηρεῖν διὰ τῆς πρὸς ἀλλήλους εἰρήνης. Εἰμὴ γὰρ τὸν σύνδεσμον τῆς ἀγάπης ἔχωμεν, καὶ εἰρηνεύομεν πρὸς ἀλλήλους, ἀπολέσωμεν τὴν ἐνότητα, ἣν τὸ Πνεῦμα δέδωκεν ἡμῖν· ὥσπερ ἐάν διαστάσεις γένηται τῆς χειρὸς ἢ τοῦ ποδὸς πρὸς τὸ λοιπὸν σῶμα, καὶ διακοπῶσιν ἀπὸ τῆς πρὸς τὰ ἄλλα μέλη συνεχείας, οὐκέτι λοιπὸν ὅφ' ἐνὶ πνεύματι συγκατατοῦνται. Σπουδῆς οὖν δεῖ πολλῆς, καὶ οὐκ ἀπόνως ἱσχυόμεν εἰρηνεύειν, συνδέοντας ἑαυτοῖς ἀλλήλους, ἵνα, ἐνθ' ἂν ὁ εἰς φέρηται, καὶ ὁ ἕτερος συμφέρεται· τοιοῦτοι γὰρ οἱ συνδεδεμένοι.» Θεοφύλακτος.

καλεῖ καὶ σύμπνοιαν, ὥσπερ ἂν εἰ ἔλεγεν· Ἐν σῶμα καὶ μία ψυχὴ. Ἡ, ὡς ἐν ὄντες πνεῦμα καὶ ἐν σῶμα· οὕτω γὰρ καὶ ἐκλήθητε.— ΑΛΛΩΣ. Σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἐνότητα τοῦ πνεύματος ἐν τῷ συνδεσμῷ τῆς εἰρήνης.] Ἐν τῷ συνδεδέσθαι ἀλλήλοις εἰρηνικῶς, καθ' ἐν σῶμα καὶ καθ' ἐν πνεῦμα· τοῦ το γὰρ ἡ ἐνότης τοῦ πνεύματος, ἥ ἦνωσεν ὑμᾶς ἐκεῖνο, καὶ οὕτως ἐκλήθητε. Ἡ, Σπουδάζοντες ἀλλήλους τηρεῖν καὶ φυλάττειν ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα κατὰ τὴν ἐνότητα τοῦ πνεύματος, καθὼς ὑμᾶς τὸ ἅγιον ἦνωσε Πνεῦμα, καθὼς καὶ ἐκλήθητε· τὴν τοιαύτην δὲ φυλάττει ἔνωσιν ὁ τῆς ἀγάπης σύνδεσμος. Ἀλλ' εἰ μὲν, ὡς τὸ πρότερον, ἔλλειπτική ἂν εἴη μόνον ἡ σύνταξις, λειπούσης τῆς, Κατὰ, προθέσεως, οἶον, Καθ' ἐν σῶμα καὶ καθ' ἐν πνεῦμα· εἰδ', ὡς τὸ δεύτερον, τρεῖς ἔχει τρόπους, ὑπερβατόν, καὶ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ ζεύγματος, καὶ τρίτον, ἔλλειπτικόν, κἀνταῦθα τῆς αὐτῆς μὲν προθέσεως ἔλλειπούσης, οἶον, Κατὰ τὴν ἐνότητα· τοῦ δὲ, ἀλλήλους, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ ζεύγματος λαμβανομένου· ἀλλήλους γὰρ ἐξακουσθήσεται. Τὸ δὲ ὑπερβατόν εὐδηλον (Φωτίου). — Καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν.] Ὁ θεὸς ὑμᾶς, φησὶν, ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐκάλεσεν, οὐδενὶ πλεῖον ἀπονεύμας· πᾶσιν ἀθανασίαν, πᾶσι ζωὴν αἰώνιον ἐπηγγέλματο, πᾶσι δόξαν ἀθάνατον, πᾶσιν ἀδελφότητα, πᾶσι κληρονομίαν· κοινὴ πάντων ἐγένετο κεφαλὴ· πάντας συνήγειρε καὶ συνεκάθισε, καὶ ἀπλῶς ὁμοτίμως πάντας προσελάβετο, καὶ τὰ αὐτὰ ἐλπίζομεν πάντες. Πάντα γὰρ τὰ εἰρημένα κοινὴ ἐσιν ὑμῶν ἐλπίς, ἐκ τῆς κλήσεως γενομένη. Εἰ τοίνυν ἐν τοῖς πνευματικοῖς, φησὶ, τοσαύτην ἔχετε κοινωνίαν, ὀφείλετε καὶ ἐν σῶμα εἶναι ἐν τῇ τῆς ἀγάπης ἀνακράσει. Εἰς κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα.] Ἰδοὺ καὶ ἄλλη κοινωνία. Εἰς ἡμῖν Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα. Οὐ δεῖ οὖν ἡμᾶς διεστᾶναι. Εἰς θεὸς καὶ πατὴρ πάντων.] Ἰδοὺ καὶ ἄλλη κοινωνία, καὶ ἀγάπης πρόφασις, τὸ εἶναι ἡμῖν ἓνα πατέρα τὸν θεόν. Ὁ ἐπὶ πάντων.] Τουτέστιν, ὁ ἐπάνω πάντων. Καὶ

διὰ πάντων.] Τουτέστιν, ὁ διὰ πάντων ἡμῶν χωρῶν τῇ προνοίᾳ καὶ διοικήσει. Καὶ ἐν πᾶσιν ἡμῖν.] Τουτέστιν, ὁ ἐνοικῶν ἐν πᾶσιν ἡμῖν (1).

7 Ἐνὶ δὲ ἐκάστῳ ἡμῶν ἐδόθη ἡ χάρις κατὰ τὸ μέ-
8τρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ. Διὸ λέγει· « Ἀνα-
9βάς εἰς ὕψος, ἡχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν, καὶ ἔδω-
10κε δόματα τοῖς ἀνθρώποις (α). » Τὸ δὲ, ἀνέβη, τί ἐστίν,
εἰ μὴ ὅτι καὶ κατέβη πρῶτον εἰς τὰ κατώτερα
11 μέρη τῆς γῆς; Ὁ καταβάς, αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀνα-
βάς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ
12 τὰ πάντα. Καὶ αὐτὸς ἔδωκε τοὺς μὲν, ἀποστόλους,
τοὺς δὲ, προφῆτας, τοὺς δὲ, εὐαγγελιστάς, τοὺς
13 δὲ, ποιμένας καὶ διδασκάλους, πρὸς τὸν καταρτι-
σμόν τῶν ἁγίων, εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδο-
μὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ· μέχρι καταντήσω-
μεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ
τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέ-
λειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ
Χριστοῦ.

Εἰ πάντα ἐστίν, ὡς λέγεις, κοινὰ, πόθεν ὁ μὲν μεῖζον, ὁ
δὲ ἕλαττον ἔχει χάρισμα; τοῦτο γὰρ αὐτοὺς, ὡς καὶ Κορινθίους,
καὶ πολλοὺς ἄλλους, εἰς φθόνον μάλιστα ἤγε. Δύων οὖν τοῦτο,
φησὶν, ὅτι ἐκάστῳ ἐδόθη ἡ χάρις, τουτέστι, τὸ χάρισμα,
κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ, τουτέστιν, ὡς ἐμέ-
τρησεν ὁ δωρησάμενος· ὥσει εἶπεν· Εἰ αὐτὸς ἐμέτρησε, πάν-
τως ὅτι καλῶς ἐμέτρησε, πάντως ὅτι καὶ συμφερόντως. Καὶ
εἰ δωρεᾶς ἐστὶ τὸ πᾶν, ὑπὲρ μὲν οὐ ἔλαβες, εὐχαρίσται, ὑπὲρ
δὲ οὐ οὐκ ἔλαβες, μὴ φθόνει· δωρεὰ γάρ ἐστίν· ὥσει εἶπεν·
Οἶδεν ὁ μετρήσας καὶ δωρησάμενος, πῶς καλῶς καὶ συμφερόν-

(1) « Πανταχοῦ τὸ Ἔν καὶ Εἷς τίθεικεν, εἰς συμφωνίαν συνάπτων τὴν ἐκκλησίαν. Ἐνα, φησὶ, Κύριον ἔχομεν, ἓνα; βαπτίσματος ἀπυλαύσαμεν, μίαν πίστιν προσεπεννόχαμεν, εἰς ὁ πάντων ἡμῶν θεὸς καὶ πατήρ. Προσέχει τοίνυν ὑμᾶς, ὡς ἀδελφοί, τὴν περὶ ἀλλήλων· ἔχειν ὁμόνοιαν. Τὸ μέντοι, ἐπὶ πάντων, τὴν δεσποτείαν σημαίνει· τὸ δὲ, διὰ πάντων, τὴν πρόνοιαν· τὸ δὲ γε, ἐν πᾶσι, τὴν ἐνοικήσιν. » Θεοδώρητος. (α) Ψαλ. ΕΖ', 19.

τως τοῦτο πεποίθηκε. Τὰ μὲν γὰρ ἀναγκαῖα, καὶ ὧν χωρὶς οὐκ ἔστι χριστιανὸν εἶναι, κοινὰ πρόκειται· τὰ δὲ χαρίσματα δέδοται κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἐκάστου καθαρότητος. Οὐκ εἶπε δέ· Κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἐκάστου πίστεως· ἵνα μὴ εἰς ἀθυμίαν ἐμβάλῃ τοὺς τὰ ἐλάττονα ἔχοντας· ἀλλὰ τῇ θελήσει τοῦ διδόντος ἀνέθηκε τὸ μέτρον, ὡς ἂν μὴδὲ τολμῶσιν ὀλως λογοπραγεῖν. *Διὸ λέγει· Ἀναβάς εἰς ὕψος.*] Καὶ ὅτι, φησὶν, ἡ χάρις δωρεὰ ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτός, ὡς οἶδε, μετρήσας ἔδωκεν ἐκάστῳ αὐτὴν, ἅκουε, φησί, τοῦ Δαυὶδ λέγοντος· *Ἀναβάς εἰς ὕψος, καὶ ἐξῆς.* Τὸ δέ, *ἀναβάς εἰς ὕψος*, ἀλλαχοῦ λέγει· Ὅτι ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρέπειά σου ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν (α). *Ἠχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν.*] Τίνα δὲ ἡχμαλώτευσεν; Ἡμᾶς δηλονότι, τὴν καλὴν καὶ συμφέρουσαν αἰχμαλωσίαν· πολέμῳ γὰρ νοητῷ νικήσας τὸν διάβολον, αἰχμαλώτους εἶλεν ἡμᾶς, οὐχ ἵνα καταδουλώσῃται· (πῶς γὰρ τοὺς ὄντας δούλους καὶ πάλαι;) ἀλλ' ἵνα τῆς πικρᾶς ἀπαλλάξῃ τυραννίδος τοῦ πονηροῦ (1). Τινὲς δὲ τὸ, *ἀναβάς εἰς ὕψος*, ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἐνόησαν· οἶον, Ἀναβάς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ἡχμαλώτευσεν μὲν τὸν διάβολον, ἔδωκε δὲ, ἀντὶ τιμωρίας, δόματα καὶ χαρίσματα τοῖς αἰχμαλωτισθεῖσι (2). *Καὶ ἔδωκε δόματα τοῖς ἀνθρώποις.*] Καὶ μὴν ὁ προφῆτης, *ἔλαβες*, φησι, *δόματα ἐν ἀνθρώποις*· ταυτὸν δὲ ἐστὶ· διδούς γὰρ ὁ θεὸς τὰ χαρίσματα, ἀντιλαμβάνει τὴν διακονίαν· ὁ γὰρ λαβὼν χάρισμα, διὰ τὸ ἐνεργεῖν τι καὶ κοπιᾶν λαμβάνει (3). Ὡς τοῦ Χριστοῦ τὰ δόματα. Τί οὐν ἀδύνατον πολὺ μὴ ἔχων, ἢ φθονεῖς τῷ ἔχοντι; Καὶ ὧδε μὲν οὕτω παρακατιῶν δὲ δεῖ-

(α) Ψαλμ. Η', 2.

(1) « Ἀκριβῶς τὸ, ἡχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν, τίθεικεν ὁ προφῆτης. Οὐ γὰρ ἐλευθέρους ὄντας ἡμᾶς ἡχμαλώτευσεν, ἀλλ' ὑπὸ τῷ διαβόλῳ γεγεννημένους, ἀντὶ ἡχμαλώτευσεν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἡμῖν ἔδωκεν. » Θεοδώρητος.

(2) « Εἰς ὕψος δὲ ἀνέβη ἡ τὸ τοῦ σταυροῦ, ἡ τὸ τοῦ οὐρανοῦ ἐν τῇ ἀναλήψει· ὁ καὶ μᾶλλον δοκεῖ, ὡς ἐκ τῶν ἐπαγομένων ὅλων. » Θεοφύλακτος.

(3) « Ὁ μὲν ψαλμὸς λέγει, ἔλαβε δόματα ἐν ἀνθρώποις· αὐτὸς δὲ τὸ, ἔδωκε, τίθεικεν· ἀμφοτέρω δὲ γεγέννηται· λαμβάνων γὰρ τὴν πίστιν, ἀντιδίδωσι τὴν χάριν. » Θεοδώρητος.

κνυσιν, ὅτι πρὸς ὠφέλειαν τῆς ἐκκλησίας ἕκαστος ἔλαβε τὸ χάρισμα, καὶ ὁ τὸ μέγα λαβὼν, καὶ ὁ τὸ μὴ τοιοῦτον, καὶ οὐ διὰ τὰ οἰκεία ἔργα, οὐδὲ διὰ τὸ ἄξιον εἶναι τινα τοῦ λαβεῖν. Τίς οὖν φρονήσκει τῷ διὰ τι εὐληφότι, καὶ πρὸς ἐτέρων ὠφέλειαν; Ὅσον γὰρ μείζον τὸ χάρισμα, τοσοῦτον ἀκριβέστεραι αἱ εὐθύναι. Τὸ δὲ, ἀνέβη, τί ἐστίν, εἰμὴ ὅτι καὶ κατέβη πρῶτον;] Περὶ ταπεινοφροσύνης διαλεγόμενος ἐνταῦθα ὁ Παῦλος, τὸν Χριστὸν παράγει ὑπόδειγμα, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίους (α)· καὶ φησιν, ὅτι, ὥσπερ ἐκεῖνος οὐ παρητήσατο καταβῆναι, οὕτω μηδὲ ὑμεῖς παραιτεῖσθε τὴν διὰ ταπεινοφροσύνης συγκατάβασιν. Οὐκ ἂν δέ, φησιν, ἐδεήθη ὁ προφήτης τοῦ εἰπεῖν, ἀνέβη, εἰ μὴ ᾔδει, ὅτι καὶ κατέβη πρῶτον· περὶ γὰρ τοῦ καταβάντος τὸ, ἀνέβη, λέγει τις.—Ἐπειδὴ ὁ ἀναβαίνων, ἢ ἐν τῷ ἀναβαίνειν λαμβάνει τὴν ἀρχὴν τοῦ ἄνω γενέσθαι, ὥσπερ ὅτε τις ἀπέρχεται ἀναβαίνειν, μὴ ὦν ἐξ ἀρχῆς ἄνω· ἢ οὐ νῦν λαμβάνει τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνόδου, ἀλλ' ἀπ' ἀρχῆς μὲν ἦν ἄνω, καταβὰς δὲ ἐκεῖθεν, νῦν πάλιν ἀνεισιν, εἰπὼν, ἀναβάς, ἐρμηνεύει, πῶς δεῖ νοεῖν τὸ, ἀναβάς· ὅτι οὐχ ὥς νῦν, φησὶν, ἀρξάμενος ἀναβαίνειν· (ἦν γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἐν τῷ ὕψει τῆς θεϊκῆς ἀξίας καὶ τῆς πατρικῆς δόξης·) ἀλλ' ὥς ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν οἰκονομίαν συγκαταβάσεως, καὶ μέχρι τῆς εἰς ἄδου καθόδου, εἰς τὴν πρέπουσαν τοῦ θεικοῦ ὕψους φανέρωσιν ἀνελθὼν πάλιν, λέγεται, ὅτι ἀνέβη (Φωτίου).—Εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς.] Τουτέστι, μεθ' ἃ οὐκ ἔστι κατώτερα· λέγει δὲ τὸν ἄδην, ὡς πρὸς τὴν κοινήν συνήθειαν ἀφορῶν· οὕτω γὰρ λέγειν εἰώθαμεν. Ὡς καὶ ὁ Ἰακώβ φησι· Καὶ κατὰξετε τὸ γῆρας μου μετ' ὁδύνης εἰς ἄδου (β)· καὶ ὁ Δαυὶδ· Καὶ ὁμοιωθήσομαι τοῖς καταβαίνουσιν εἰς λάκκον (γ). Κατέβη τοίνυν εἰς τὰ κατώτατα μέρη, μεθ' ἃ οὐκ ἔστιν

(α) Φιλίπ. Β', 8. (β) Γενεσ. ΜΒ', 38. (γ) Ψαλμ. ΚΖ, 1.—Ἡ ἀνάβασις, τῆς καταβάσεως σημαντικὴ. Κατελθὼν γὰρ πρότερον, καὶ τὴν ἡμετέραν πραγματευσάμενος σωτήριον, οὕτω πάλιν ἀνελήλυθε. Κατώτερα γὰρ μέρη τῆς γῆς, τὸν θάνατον ἐκάλεσεν. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ προφήτης φησὶν· Ἐθεντόμα ἐν λάκκῳ κατωτάτω (Ψαλμ. ΠΖ', 7.)· καὶ πάλιν· Καὶ ἡ ὑπόστασίς μου ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς (Ψαλμ. ΡΑΗ, 15.)· Θεοδώρητος.

ἄτερόν τι· καὶ ἀνέβη ὑπεράνω πάντων, ὑπὲρ ἃ οὐκ ἔστιν ἑτερά· καὶ οὐδὲν αὐτῷ πρὸς τὴν ἀνοδὸν ἐνεπόδισεν ἢ εἰς τὰ κατώτατα κάθοδος. Ὡστε, φησί, καὶ ὑμῶν ὅσῳ ἂν τις ταπεινοφρονῇ, τοσούτῳ μᾶλλον ὑψοῦται. Ὁ καταβάς, αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβάς.] Τοῦτο τὴν Νεστορίου καταβάλλει βλασφημίαν. Ὁ αὐτός, φησιν, ἐστὶν ὁ καταβάς καὶ ὁ ἀναβάς. Καταβαίνει μὲν γὰρ εἰς τὴν σάρκωσιν, ὡς ὁ θεός, ἀναβαίνει δὲ, ὡς ἄνθρωπος· καὶ καταβαίνει μὲν εἰς τὸν ἄδην, ὡς ἄνθρωπος, ἀνίσταται δὲ, ὡς θεός (1). Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ ὑπεράνω γίνεται τῶν οὐρανῶν, καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ πάντων, τῆς ἐκείσε λήξεως καὶ καθέδρας τὸ πρόσλημμα ἡμῶν ἀξιών. Ἰνα πληρώσῃ τὰ πάντα.] Τοῦτου χάριν ἐπεξεργάζεται ταῦτα, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα τῆς δεσποτείας αὐτοῦ καὶ τῆς ἐνεργείας, καὶ ἐν σαρκί· καὶ γὰρ γυμνῇ τῇ θεότητι καὶ πρότερον τὰ πάντα ἐπλήρου. Καὶ αὐτὸς ἔδωκεν.] Ἐμφαντικῶς εἶπε τὸ, αὐτός. Ὁ γὰρ οὕτω, φησί, προνοησάμενος ἡμῶν, μὴ παραιτησάμενος διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν εἰς τὰ κατώτατα κατελθεῖν, οὐχ ἀπλῶς τὴν διανομὴν τῶν χαρισμάτων ἐποίησεν, ἀλλὰ δῆλον ὡς σοφῶς καὶ συμφερόντως. Ἄρα οὖν οὐ χρὴ ἀγανακτεῖν πρὸς τὴν διανομὴν. Βί γὰρ αὐτὸς ἔδωκε, τί ἀντιλέγεις; Ἀλλαχοῦ δέ φησι, τὸ πνεῦμα διδόναι τὰ χαρίσματα· Πάντα γὰρ ταῦτα, φησὶν, ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα (α)· καὶ ἄλλαχοῦ τὸν πατέρα φησὶν, ὡς τό· Καὶ οὗς μὲν ἔθετο ὁ θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους, καὶ τὰ ἐξῆς (β)· καὶ τό· Ἐγὼ ἐφύτευσα, Ἀπολλῶς ἐπότισεν, ἀλλ' ὁ θεὸς ἠύξανεν (γ)· ἐνταῦθα δὲ τὸν υἱόν·

(1) «Ὁ γὰρ καταβάς, δῆλον ὅτι ἄνω ὢν κατέβη, σαρκώμενος, εἰς τὴν γῆν, καὶ θανὼν, εἰς τὸν ἄδην· καὶ ὁ αὐτός ἐστι καὶ εἷς, οὐκ ἄλλος καὶ ἄλλος.» Θεοφύλακτος.—«Οὐ γὰρ ἄλλος κατελήλυθε, καὶ ἄλλος ἀνελήλυθεν· ἀλλ' ἓνα συντόμως εἶπω, ἄλλως κατελήλυθε, καὶ ἄλλως ἀνελήλυθεν· ἀσώματος γὰρ κατελθὼν, μετὰ σώματος ἀνελήλυθεν· ἢ δὲ γε κατὰ βίας οὐ τοπικῇ τινι σημαίνει μετάβασιν, ἀλλὰ τῆς οἰκονομίας διδάσκει τὸ μέγεθος, ὅτι ὁ ὕψιστος τοσαύτης ἰνέσχετο ταπεινότητος.» Θεοδώρητος.

(α) Α' Κορ. ΙΒ', 11.

(β) Α' Κορ. ΙΒ', 28.

(γ) Α' Κορ. Γ', 6.

κοινὰ γὰρ τὰ πάντα τῇ ἁγίᾳ καὶ μακαρίᾳ Τριάδι. Τοὺς μὲν, ἀποστόλους, τοὺς δὲ, προφήτας.] Πρῶτοι οἱ ἀπόστολοι, ἐπειδὴ καὶ προφητεῖαν εἶχον· οἱ δὲ προφῆται, οἱ ἐν τῇ Νέᾳ δηλαδὴ, οὐκ εἶχον ἀποστολήν. Τοὺς δὲ, εὐαγγελιστάς.] Ἡ τοὺς τὸ εὐαγγέλιον συγγραψαμένους λέγει, ἢ τοὺς μὴ περιιόντας μὲν πανταχοῦ, εὐαγγελιζομένους δὲ, ὡς Ἀκύλας καὶ Πρίσκιλλα. Τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους.] Τοὺς τὰς ἐκκλησίας ἐμπεισιευμένους λέγει, τοὺς ἐπισκόπους, οἷος ἦν ὁ Τιμόθεος, οἷος ὁ Τίτος, καὶ οἱ τοιοῦτοι (1). Πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων.] Ὅρᾳ τὴν αἰτίαν τῆς δόσεως τῶν χαρισμάτων; Πρὸς τὸν καταρτισμὸν, φησι, τουτέστι, πρὸς τὸν ἀπαρτισμὸν, πρὸς τὴν πληρώσειν τῶν ἁγίων, ἥτοι τῶν πιστῶν, εἰς τὸ ἐν τούτοις διακονεῖν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ οἰκοδομεῖν αὐτήν. Ὅσῳ οὖν τις μείζον ἔλαβε χάρισμα, τοσούτῳ μείζον ἔχει τὸ φορτίον. Ταῦτα δὲ φησι πρὸς τοὺς τῷ φθόνῳ τῶν μειζόνων χαρισμάτων ἀποκεκοιμημένους τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας, δεικνύς, ὅτι πάντων τὸ ἔργον εἰς ἓν ὅρᾳ τέλος, τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων. Ποῦ οὖν χρεῖα φθόνου; Μέχρι καταστήσωμεν εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως.] Μέχρι τότε, φησὶν, ἐργάζεσθαι χρὴ πάντας τοὺς χαρίσματα λαβόντας, καὶ κοπιᾶν καὶ οἰκοδομεῖν, ἕως οὗ φθάσωμεν εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως· τουτέστιν, ἕως ἂν οἱ πάντες μίαν πίστιν σχῶμεν· ἐνότης γὰρ πίστεως τὸ μὴ διαφωνεῖν περὶ τὰ δόγματα. Καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ.] Τοῦτο ἐπιγνώσις τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, τὸ μὴ διαφωνεῖν περὶ αὐτοῦ (2). Εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας.]

(1) « Δύναται δὲ ποιμένας, καὶ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ ἐπισκόπους νοῶσαι διδασκάλους δὲ, καὶ τοὺς διακόνους· καὶ γὰρ καὶ οὗτοι τὴν καθαρτικὴν τάξιν ἔχοντες, διὰ τοῦ λόγου καθαίρουσι πάντως. » Θεοφύλακτος.

« Ποιμένας καὶ διδασκάλους, τοὺς κατὰ πόλιν καὶ κώμην ἀφωρισμένους λέγει. Οὗ δὴ χάριν αὐτοὺς μετὰ τοὺς εὐαγγελιστάς τιθεῖται, ἐπειδὴ ἐκεῖνοι περιιόντες ἐκέρυττον. » Θεοδώρητος.

(2) « Τότε γὰρ ἡ ἀληθὴς ἐνότης τῆς πίστεως, τότε ἐπιγινώσκωμεν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ὅταν καὶ ἐν τοῖς δόγμασιν ὁρθοδοξώμεν, καὶ τῆς ἀγάπης τὸν σύνδεσμον συντηρώμεν· ἀγάπη γὰρ ὁ Χριστός. » Θεοφύλακτος.

Ἄνδρα τέλειον, καὶ, μέτρον ἡλικίας, λέγει τὴν τελείαν τοῦ Χριστοῦ ἔννοιαν καὶ εἶδῃσιν (1). Τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ.] Πλήρωμα τοῦ Χριστοῦ φησὶ, τὴν περὶ Χριστοῦ ὁλοτελή καὶ ὁλόκληρον γνῶσιν καὶ πίσιν· οἷον ὅτι ἐκ παρθένου σάρκα ἔλαβεν· ὅτι ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος εἰς μίαν ὑπῆρξεν ὑπόστασιν· ὅτι μετὰ τοῦ σώματος συνεδριάζει τῷ πατρὶ, καὶ ἥξει μετ' αὐτοῦ, καὶ ὅσα ἄλλα περὶ αὐτοῦ ὀρθῶς νοεῖται καὶ λέγεται. Πῶς οὖν ἀλλαγῶ ἀτελῇ λέγει τὴν γνῶσιν ἡμῶν· Ὡς πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς μελλούσης γνώσεως· ἐνταῦθα δὲ ὡς πρὸς τὸ ἀμετάπτωτον εἶπε τελείαν τὴν γνῶσιν· ὅταν γὰρ μὴ μεταπίπτωμεν, τότε τέλειοί ἐσμεν, ὡς δῆλον ἐκ τῶν ἐξῆς. — Ἵνα γὰρ μὴ ἀκούσας, ἄνδρα τέλειον, καὶ, μέτρον ἡλικίας, τὴν σωματικὴν νοήσης, ἐπήγαγε, τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, ὡς εἰ ἔλεγε· Μέχρις οὗ εἰς τελειότητα φθάσωμεν τῆς ὁλοτελοῦς τοῦ Χριστοῦ πίστεως καὶ γνώσεως. Οὐ γὰρ ὁ τυχὼν γίνεται μέρος τοῦ ὅλου πληρώματος, ἥτοι, τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὁ εἰς ἄνδρα τέλειον τῆς ἐπιγνώσεως αὐτοῦ καταντήσας, καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας, ἀξίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ.

- 14 Ἵνα μηκέτι ὦμεν νήπιοι, κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας, ἐν τῇ κυβεῖα τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης· ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ, αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ, ὁ
- 15 Χριστός· ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα, συναρμολογούμενον καὶ συμβιβαζόμενον διὰ πάσης ἀφῆς τῆς ἐπιχορηγίας, κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ ἐνὸς ἐκάστου μέρους τὴν αὐξήσιν τοῦ σώματος ποιεῖται, εἰς οἰκοδομὴν ἑαυτοῦ ἐν ἀγάπῃ.

Ἵνα μηκέτι ὦμεν νήπιοι.] Ἐν τῷ εἰπεῖν, μηκέτι, δείκνυσιν αὐτοὺς καὶ πάλαι τοῦτο παθόντας, καὶ ὡς ἐν διηγήματος τάξει ἐπανορθοῦται αὐτοὺς, καὶ ἑαυτὸν συντάττων διὰ τὸ ἀνεπαχθεῖς.

(1) - Τὴν τελειοτέραν τῶν δογμάτων γνῶσιν.· Θεοφύλακτος.

Νηπίους δὲ, τῇ πίστει φησί. *Κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι.*] Νηπίων γὰρ ὄντως τὸ περιφέρεσθαι, καὶ οὐ βεβηκόντων καὶ στερόων. Εἰπὼν δὲ, *κλυδωνιζόμενοι*, ἐδειξεν, ἐν οἷῳ κινδύνῳ εἰσὶν αἱ ἀπαγεῖς πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν ψυχῇ. Τῇ τροπῇ δὲ ἐπιμένων, καὶ ἄνεμον διδασκαλίας ἐκάλεισε τὰς διαφόρους διδασκαλίας. Ἴνα, φησὶν, αὐτὸ τὸ ὀλίγον μέτρον τῆς γνώσεως, ὃ ἐλάβομεν, κατέχωμεν βεβαίως καὶ στερόως, καὶ μὴ ὡς νήπιοι σαλευόμεθα καὶ περιφερόμεθα ὑπὸ παντός διδασκάλου. *Ἐν τῇ κυβεῖα τῶν ἀνθρώπων.*] Κυβεύται λέγονται οἱ τοῖς πεσσοῖς κεχηρημένοι· κυβεύται δὲ λόγων, οἱ ποτὲ μὲν τοῦτο, ποτὲ δὲ ἐκεῖνο διδάσκοντες, καὶ μεταβαλόντες αἰ ἀπὸ τούτου εἰς τοῦτο πανούργως. Τοιοῦτοι οἱ ψευδοδιδάσκαλοι, μετατιθέντες τοὺς ἀφελεστέρους, ὥσπερ πεσσοὺς, ὡς βούλονται. *Ἐν παρουρηγίᾳ πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης.*] Οἱ δὲ τοιοῦτοι, φησί, καὶ πανούργοι πρὸς τὸ μέθοδον εὑρεῖν καὶ πρόφασιν πλάνης, πάντα πρὸς τὸ ἀπατήσαι μηχανώμενοι (1). *Ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ.*] Ἐκεῖνοι μὲν νόθα, φησί, καὶ ψευδῇ διδάσκουσι περὶ ὧν ὁ λόγος· ἡμεῖς δὲ ἀληθεύοντες ἐν τε δόγμασι καὶ βίῳ καὶ λόγῳ ἐν ἀγάπῃ· ἄλλως γὰρ οὐκ ἐν ἀληθείᾳ αὐξήσωμεν καὶ ἐποικοδομήσωμεν εἰς τὸν Χριστόν, τὴν κεφαλὴν ἡμῶν, τὰ πάντα ἡμῶν, καὶ βίον, καὶ λόγον, καὶ δόγματα. Αὐτῷ γὰρ, κεφαλῇ ὄντι, ὀφείλομεν προσαρμόζειν τὰ ἡμέτερα, ἵνα μηδὲν ἀκατάλληλον φέρωμεν καὶ ἀνάρμοστον τῆς κεφαλῆς, ἀλλὰ πάντα πρὸς αὐτὸν αὐξάνωμεν. *Ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα, καὶ ἐξῆς.*] Καθάπερ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων σωμάτων τὸ πνεῦμα τὸ ζωτικόν,

(1) « Ἴδιον τῶν ἐτι νηπίων τὸ τῆς γνώμης ἐξυρρόπον τε καὶ κοῦρον. Τοιοῦτοί, φησι, πρὸ τῆς κλήσεως ἦσαν, τῇδε κακίᾳ ὡς ὑπὸ κυμάτων φερόμενοι, καὶ τοῖς ἐξαπατῶσι πειθόμενοι. Κυβεῖαν δὲ τὴν πανουργίαν καλεῖ· πεποιήται δὲ ἀπὸ τοῦ κυβεύειν το ὄνομα· Ἴδιον δὲ τῶν κυβεύόντων τὸ τῇδε κακίᾳ μεταφέρειν τὰς ψυχάς, καὶ πανούργως τοῦτο ποιεῖν. Μεθοδείαν δὲ πλάνης τὴν μηχανὴν ἐκάλει. Οὐ γὰρ προφανῶς ὁ διάβολος μοιχεύειν κελεύει, ἀλλ' ἢ δι' ὀφθαλμῶν δελεάζει, ἢ δι' ἀκρῶν καταβέβηκε· οὐδὲ προφανῶς ἀρνίεσθαι τὸν θάον περὶ γυνῆ, ἀλλ' ὅτι ἐκείνη, ἢ κληδόνει, ἢ περιήπτει παρατακταῖ κεχρησθῆκε. Θεοδωρῆτος.

τὸ ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου διὰ τῶν νέρων κατιόν, οὐχ ἀπλῶς πᾶσιν ἐμπνεῖ τοῖς μέλεσι δύναμιν, ἀλλὰ κατ' ἀναλογίαν ἐκάστω, τῷ μὲν πλεῖον τι δέξασθαι δυναμένῳ, πλεῖον δίδωσι, τῷ δὲ ἔλαττον, ἔλαττον· οὕτω καὶ ὁ Χριστός· καθάπερ γὰρ μελῶν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ἐξ αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἀποκρεμαμένων, ἡ πνευματικὴ αὐτοῦ δύναμις καὶ ἡ τῶν χαρισμάτων διανομὴ, κατ' ἀναλογίαν ἐνὸς ἐκάστου μέλους αὐτοῦ προσαπτομένη, τὴν αὐξήσιν ποιεῖται τῆς πνευματικῆς ἡλικίας. Διὰ τῆς ἀφῆς δὲ, φησί, τῆς ἐπιχορηγίας, τουτέστι, διὰ τῆς ἐν τῇ ἀφῇ, καὶ οἷον ἐρέυνῃ τοῦ ἐπιτηδείου ἐπιχορηγίας γινομένης· ἐκεῖνη γὰρ ἡ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ κατιοῦσα πνευματικὴ δύναμις, ἐνὸς ἐκάστου μέλους αὐτοῦ ἀπτομένη, οὕτως ἐνεργεῖ, ὥς ἂν εὖρη τινὰ πρὸς ὑποδοχὴν ἐπιτήδειον· ὥς εἰ ἔλεγε· Τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ οἰκείου πνευματικοῦ μέτρου δεχόμενοι τὴν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ἐπιχορηγίαν, αὐξομεν· τὸ γὰρ πνεῦμα, ἄνωθεν ἐπιρρέον ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ἀφθόνως καὶ χορηγούμενον, πάντων ἐφαπτόμενον τῶν εἰς μέλη τελευτώντων τοῦ Χριστοῦ, πρὸς τὴν ἀναλογίαν τῆς ἐκάστου δυνάμεως τὴν αὐξήσιν ποιεῖται.—Ὅρα τί καὶ γὰρ ἐνόμισα· οὔτε γὰρ ἐχώρησα τὰ τοῦ μακαρίου νοῆσαι (1). Ἐξ οὗ, Χριστοῦ, πᾶν τὸ σῶμα τῆς ἐκκλησίας συναρμολογούμενον αὐτῷ καὶ συμβιβαζόμενον, τουτέστι, συγκεκολλημένον αὐτῷ καὶ προσηνωμένον, ὥς ἰδίᾳ κεφαλῇ· ἐξ αὐτοῦ γὰρ ἡμῖν τὸ κεκολληθῆαι αὐτῷ· κεκολλημένον δὲ διὰ πάσης ἀφῆς, τουτέστιν, αἰσθήσεως, τῆς ἐπιχορηγίας κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ ἐνὸς ἐκάστου μέρους, τουτέστι, διὰ τῆς κατ' ἐνέργειαν Χριστοῦ ἐπιχορηγίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τῆς κατὰ τὸ μέτρον καὶ τὴν τῆς ὑποδοχῆς δύναμιν ἐνὸς ἐκάστου μέλους τοῦ Χριστοῦ γινομένης, τὴν αὐξήσιν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, τουτέστι, τῆς ἐκκλη-

(1) Ἐνταῦθα λαλεῖ ὁ Οἰκουμένιος αὐτός. Ἡ προηγουμένη ἐρμηνεία συναρμολογίῃ ἐκ τῆς ἐρμηνείας τοῦ Χρυσοστόμου· οὗ καὶ τὸ, τοῦ μακαρίου, εἰσάγει ὅτι ἀναφέρεται μάλλον εἰς τὸν Χρυσόστομον, ἢ εἰς τὸν Παῦλον.

σίας, ποιεῖται· αὐξήσιν δὲ δηλαδὴ πνευματικὴν· διὰ γὰρ τῆς ἐπιχορηγίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος αὐξεται εἰς μέτρον τέλειον πνευματικῆς ἡλικίας ἡ ἐκκλησία, εἴτε διὰ χαρισμάτων, εἴτε διὰ γνώσεως, εἴτε διὰ πίστεως.—*Ἐξ οὗ πᾶρ τὸ σῶμα, ἡγουν, οἱ πιστοὶ, συναρμολογούμενον καὶ συμβιβαζόμενον, τὴν αὐξήσιν τὴν ἰδίαν ποιεῖται ἐπὶ ἰδίᾳ οἰκοδομῇ καὶ τελειότητι, ἀλλ' οὐχ ἑτέρου τινὸς χάριν. Τὸ δέ, ἐν ἀγάπῃ, λέγει· ὅτι οὐδ' ἄλλο μὲν τῶν καλῶν χωρὶς ἀγάπης συνίσταται καὶ τελειοῦται, μάλιστα δὲ ἡ κατὰ πίστιν ἐνότης καὶ ἀρμολογία. Ἀλλὰ πῶς ἀρμολογοῦνται καὶ συμβιβάζονται οἱ πιστοί; Διὰ πάσης ἀφῆς, φησὶν· ἵνα μὴ ὁ μὲν τῷδε συνάπτηται, ὁ δέ, τῷδε· ἀλλὰ πάντες πᾶσι· διὰ γὰρ τῆς ἀπάντων συναφῆς ἡ κοινὴ τοῦ σώματος παντὸς αὐξήσις γίνεται. Αὕτη δὲ ἡ ἀφῆ, καὶ συνάφεια πόθεν φύεται; Τῆς ἐπιχορηγίας ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ, φησὶν· ἐπιχορηγίας δέ, ὅτι μετὰ τῶν ἄλλων αὐτοῦ εὐεργεσιῶν, καὶ τὴν ἀλλήλων συνάφειαν αὐτὸς ἐπιχορηγεῖ. Τὸ δέ, κατ' ἐνέργειαν, ὅτι οὐ μόνον τὸ ἐπιτηδεύειν ἔχειν πρὸς τὴν συνάφειαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ συνάπτεσθαι, τῆς αὐτοῦ ἐπιχορηγίας ἐστὶ. Τὸ δέ, ἐν μέτρῳ ἐνὸς ἐκάστου μέρους, ἵνα μὴ ἀκούσας, ὅτι αὐτὸς ἡμᾶς ἀλλήλοις συναρμολογεῖ, αὐτὸς ἐπιχορηγεῖ καὶ τὴν κατ' ἐνέργειαν συνάφειαν, τῆς αὐτοῦ ἐστὶ δωρεᾶς καὶ ἐπιχορηγίας ἅπαντα· ἵνα μὴ, τοῦτο λογισάμενος, αὐτὸς εἰς ῥαθυμίαν ἀποκλίνῃς, ὡς πάντα ἔχων ἐκείθεν προΐκα, προστίθῃσι ταῦτα, ὅτι, εἰ καὶ προΐκα ἐπιχορηγεῖται, ἀλλὰ κατὰ τὸ μέτρον τῆς προθυμίας ἐνὸς ἐκάστου τῶν δεχομένων ἡ διανομὴ γίνεται (φωτίου).—*Εἰς οἰκοδομὴν ἑαυτοῦ.*] Αὐξων γὰρ τὴν ἐκκλησίαν ὁ Χριστὸς πνευματικῶς καὶ αἰσθητῶς, ἑαυτὸν οἰκοδομεῖ, ἐπεὶ τὸ ἴδιον αὖξει σῶμα, ὡς κεφαλὴ τὰ μέλη. *Ἐν ἀγάπῃ.*] Καλῶς δὲ τὸ, ἐν ἀγάπῃ. Ἄνευ γὰρ τοῦ ταύτην ἡμῖν προσεῖναι, οὐδὲν τούτων ἡμῖν ἔσται. Ἡ, ἄνευ ταύτης οὐκ ἂν εἰς τινα καταβαίη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον (1). Ἡ, ἐν ἀγάπῃ,*

(1) Ἄλλως γὰρ οὐκ ἔστι θεῖσθαι τὴν χορηγίαν τοῦ ἁγίου καταβαίνοντος

ἡ αὐτὸς ἡμᾶς ἀγαπᾷ· διὰ γὰρ τὸ ἀγαπᾶν ἡμᾶς, φησί, ταῦτα ποιεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Περὶ σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης, ποιούσης ἡμᾶς θεοειδεῖς.

- 17 Τοῦτο οὖν λέγω καὶ μαρτύρομαι ἐν Κυρίῳ, μηκέτι ὑμᾶς περιπατεῖν, καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη περιπα-
 18 τεῖ, ἐν ματαιότητι τοῦ νοῦς αὐτῶν, ἐσκοτισμένοι τῇ διανοίᾳ, ὄντες ἀπηλλοτριωμένοι τῆς ζωῆς τοῦ θεοῦ, διὰ τὴν ἄγνοιαν, τὴν οὖσαν ἐν αὐτοῖς, διὰ
 19 τὴν πώρωσιν τῆς καρδίας αὐτῶν· οἳ τινες ἀπηληγ-
 κότες, ἑαυτοὺς παρέδωκαν τῇ ἀσελγείᾳ, εἰς ἐργα-
 σίαν ἀκαθαρσίας πάσης ἐν πλεονεξίᾳ.

Ἐχρῆν μὴ μόνον διὰ τοῦ παραινεῖν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ἐκφθεβεῖν, καὶ τῷ θεῷ παραδιδόναι, τὴν διδασκαλίαν ἐργάζεσθαι, ὥσπερ καὶ ἐνταῦθα ὁ Παῦλος ποιεῖ. *Μαρτύρομαί, φησιν, ἐν Κυρίῳ, τουτέστι, μάρτυρα τὸν Κύριον καλῶ, ὅτι εἶπόν, τί δεῖ ὑμᾶς πράττειν. Ὅρα δὲ σοφίαν! Οὐκ εἶπε, Μηκέτι ὑμᾶς περιπατεῖν, καθὼς περιπατεῖτε· ἐπληξε γὰρ ἄν· ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐδήλωσεν, ἀπὸ δὲ ἑτέρων ἤγαγε τὸ παράδειγμα, καθὼς, λέγων, καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη, τὰ μηδέπω δηλαδὴ πεπιστευκότα, περιπατεῖ, τῷ παραδείγματι τούτῳ σωφρονίζων αὐτούς. Ἐν ματαιότητι τοῦ νοῦς αὐτῶν.]* Ἐν ματαιότητι δὲ τοῦ νοῦς αὐτῶν περιεπάτουν, καὶ ὡς τὰ εἰδῶλα σεβόμενοι, καὶ ὡς τοῖς πάθεσι δουλεύοντες, καὶ τοῖς τοῦ κόσμου ματαίως προσηγόμενοι· ἃ ματαιότης λέγονται δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ἡμεῖς αὐτοῖς ματαίως χρώμεθα· οὐ γὰρ τῇ ἑαυτῶν φύσει μάταιά εἰσι· καλὰ γὰρ λίαν

πνεύματος, ὅφ' οὗ καὶ ζωογονούμεθα καὶ αὐξομεν, εἰ μὴ διὰ τῆς ἀγάπης συνδι-
 δεμένοι ὡμεν, καὶ ἠνωμένοι ὡς ἐν σώματι. » Θεοφύλακτος.

ἡκτισθησαν (α).—Οὐ τὰ τῆς ἀληθείας φρονούντες, καὶ πιστεύοντες, καὶ ἀποδεχόμενοι, ἀλλ' ὥσπερ ἂν ὁ νοῦς αὐτῶν μάλιστα ἀναπλάσῃ καὶ λογίσσῃται. Τί δ' ἂν καὶ λογίσουτο τῶν καλῶν ὁ σκοτισμένην ἔχων τὴν διάνοιαν; (Φωτίου).—*Ἐσκοτισμένοι τῇ διαβολῇ.*] Τὸ γὰρ πλῆθος τῶν παθῶν καὶ τῶν βιωτικῶν φροντίδων, τὸ διορατικὸν τῆς διανοίας ἐπισκοτίζον, ἰδεῖν οὐκ ἔα τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης Χριστόν. Ἐνθεν γὰρ ἡ πώρωσις τῆς καρδίας, ὅπερ παρακατιῶν φησὶν, οἰονεὶ πῆρως τις οὔσα· καὶ ἀναισθησίᾳ· τὸ γὰρ ἔσκοτισμένον, ἀναίσθητον. *Ἀπηλλοτριωμένοι τῆς ζωῆς τοῦ θεοῦ.*] Ῥεῦμα γὰρ πολὺ καὶ δυσίατόν εἰσι τὰ τε πάθη καὶ αἱ μέριμναι τοῦ κόσμου, ἐπιθολοῦσαι τὴν διάνοιαν. Διὰ τοῦτο καὶ τῆς τοῦ θεοῦ ζωῆς, ὃ ἐστὶ, τῆς κατὰ θεόν, ἀπηλλοτριώθησαν οἱ οὕτως ἔχοντες. Τοῦ λογικοῦ γὰρ ζωῆ, τὸ τὴν ἀλήθειαν νοεῖν· ὃ δὲ πρὸς ταύτην τυφλωθεὶς, εἰκότως οὐδὲ ζῇ, διὰ τὸ τὴν ἀλήθειαν εἶναι οὐσίαν καὶ φῶς τοῦ λόγου. *Διὰ τὴν ἄγνοιαν, τὴν οὔσαν ἐν αὐτοῖς.*] Εἰ οὖν ἀγνοοῦσι, φῆσειεν ἄν τις, καλεῖ πεπώρωνται, οὐκ ἄξιοι ἐγκλημάτων εἰσὶ καὶ τιμωριῶν, ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ μαθεῖν· τὸν γὰρ ἀγνοοῦντα, διδάσκεισθαι δεῖ, οὐ κατηγορεῖσθαι. Ἀλλ' ἡ ἄγνοιά, φησι, διὰ τὴν πώρωσιν τῆς καρδίας αὐτῶν ἐπεγένετο αὐτοῖς, ὃ ἐστὶ, διὰ τὴν ἀναισθησίαν· ἀναισθησίαν γὰρ φέρει τοῦ φωτός ἡ σκώτωση, τῷ μὴ ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς φόβον θεοῦ. Ὡστε ἐγκαλεῖσθαι ἄξιοι. Καὶ ὅρα, πῶς αὐτῶν ἀφαιρεῖται τὴν συγγνώμην. *Οἷτινες, φησιν, ἀπηλλοτριώτες, ἑαυτοὺς παρέδωκαν τῇ ἀσελγείᾳ, εἰς ἐργασίαν ἀκαθαρσίας πάσης·* δείκνυσιν γὰρ, ὅτι τῆς ἀγνοίας καὶ τῆς πωρώσεως ὁ βίος αὐτοῖς αἵτιος· ὃ δὲ βίος, ἐξ οἰκείας γέγονε ῥαθυμίας καὶ ἀναλγησίας· ἑαυτοὺς γὰρ, φησι, παρέδωκαν. Ὅταν οὖν εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους εὔρης· *Παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν (ε), κατὰ τὴν ἐνταῦθα διάνοιαν αὐτὸ νόει·* συνεχώρησε γὰρ ὁ θεός, παραδοθῆναι αὐτοὺς,

(α) Γενεσ. Α', 31.

(ε) Ῥωμ. Α', 28.

ἐπειδὴ τούτου ἄξιους ἑαυτοὺς ἐποίησαν. *Οἱ τινες ἀπηληγκότες.*] Οἶον, ἀναλγήτως ἐσχηκότες, καὶ καταρῥαθυμήσαντες, καὶ καμεῖν μὴ βουληθέντες πρὸς εὖρεσιν τοῦ καλοῦ, καὶ οἶον μεμωραμένοι, ἑαυτοὺς παρέδωκαν τῇ ἀσελγείᾳ. Πῶς γὰρ ὁ ἐν ἀσελγείᾳ ἐξεταζόμενος, δυνηθεῖν γινῶναι θεόν; Οὐκοῦν αἰτία τῆς ἀγνοίας, ἡ ἀσελγεία, ἣ τις κατὰ γνώμην ἀμαρτάνεται. *Εἰς ἐργασίαν ἀκαθαρσίας πάσης.*] Ἵνα ἐργάζωνται, φησι, τὴν ἀκαθαρσίαν· μελέτην γὰρ καὶ ἔργον διηνεκές ἔθεντο ταύτην· καὶ οὐχ ἔν εἰδός, ἀλλὰ πᾶσαν. Πῶς οὖν οὐκ ἔμελλον ἀναισθητεῖν οἱ ἑαυτοὺς παραδόντες ἀκαθαρσίᾳ πάσῃ; Ὁ γὰρ ἀκάθαρτος βίος, καὶ δογματῶν πονηρῶν αἵτις, καὶ παντὸς καλοῦ ἀγνοίαν ἐμποιεῖ. *Ἐν πλεονεξίᾳ.*] Ἡ ὅτι δυσὶν ἑαυτοὺς παρέδωκαν πάθεισιν, οἶον ἀσελγείᾳ καὶ πλεονεξίᾳ, ἃ ἔστιν ἐπιπολάζοντα μᾶλλον τῶν ἄλλων ἀμαρτιῶν· ἥ ὅτι τὴν ἀσελγείαν καὶ ἀκαθαρσίαν ἀπλῶς ἐν πλεονεξίᾳ, τουτέστι, καθ' ὑπερβολὴν καὶ ἀνενδότης εἰργάσαντο (1).

20. 21 Ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως ἐμάθετε τὸν Χριστὸν· εἶγε αὐτὸν ἠκούσατε, καὶ ἐν αὐτῷ ἐδιδάχθητε, καθὼς
 22 ἔστιν ἀλήθεια ἐν τῷ Ἰησοῦ· ἀποθέσθαι ὑμᾶς, κατὰ τὴν προτέραν ἀναστροφὴν, τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης·
 23 ἀνανεοῦσθαι δὲ τῷ πνεύματι τοῦ νοῦς ὑμῶν, καὶ
 24 ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον, τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας.

Τὰ μὲν ἔθνη οὕτως ἔχει· Ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως ἐμάθετε τὸν Χριστόν.] Οὐκ ἐπὶ τούτῳ τῷ ὄρι, ὥστε τὰ ὅμοια ποιεῖν ἐκείνοις. Τὸ δὲ, Εἶγε αὐτὸν ἠκούσατε, ὁ ἅγιος Ἰωάννης βεβαιωτικὸν ἐδέξατο· Καθὼς, φησιν, αὐτὸν ἠκούσατε (1). Δύναται

(1) «Καὶ τῷ εἰπεῖν δὲ, ἐν πλεονεξίᾳ, προαιρετικὴν τὴν ἀναισθησίαν αὐτοῖς πρὸς μαρτυρίαν. Ἐξῆν γάρ, φησιν, αὐτοῖς καὶ χρημάτων καὶ ἡδονῶν ἐν συμμετρίᾳ ἀπολαύειν· οἱ δὲ, τὴν ἀμετρίαν ἐλόμενοι, ἐν πᾶσιν εἰς πώρωσιν ἤλθον καὶ ἀναισθησίαν παντὸς ἀγαθοῦ.» Θεοφύλακτος.

(2) Χρυσός. Τόμ. ΙΑ'. Σελ. 96. «Τὸ, εἶγε αὐτὸν ἠκούσατε, οὐκ ἀμφιβάλλοντός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα διβεβαιωμένον, καθάπερ καὶ ἄλλαχού φησιν»

δέ τις καὶ ἐν ἀμφιβολίᾳ αὐτὸ δέξασθαι, ἵνα καὶ μᾶλλον αὐτοὺς πληξῇ, ὥσει εἶπεν· Ἀμφιβάλλω γάρ, εἴ τις τὸν Χριστὸν ἀκούσας, καὶ διδασκόμενος ἐν αὐτῷ, τοιαῦτα πράττει. Καθὼς ἐστὶν ἀλήθεια ἐν τῷ Ἰησοῦ. Τὸ, Καθὼς ἐστὶν ἀλήθεια ἐν τῷ Ἰησοῦ, δύνη μὲν καὶ τῷ ἄνω ἀρμόσαι, οἷον· Καὶ ἐν αὐτῷ ἐδιδάχθητε. Τί δὲ ἐδιδάχθητε; Καθὼς ἐστὶν ἀλήθεια ἐν αὐτῷ, ἀλήθειαν λέγων τὴν δικαιοσύνην· τὸ γὰρ ψεῦδος ἐστὶν ἁμαρτία. Καθὼς οὖν ἐστὶν ἐν αὐτῷ ἀλήθεια, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἐδιδάχθητε· κατ' αὐτὴν γὰρ ἐδιδάχθητε. Δύνη δὲ καὶ τῷ ἐπομένῳ ἀρμόσαι αὐτὸ, οἷον· Καὶ ἐν αὐτῷ ἐδιδάχθητε, καθὼς ἐστὶν ἀλήθεια ἐν τῷ Ἰησοῦ, ἀποθέσθαι ὑμᾶς· τοῦτο γὰρ ἐδιδάχθητε, καὶ αὐτὸ ἐστὶν ἢ ἐν τῷ Ἰησοῦ ἀλήθεια, τὸ, ἀποθέσθαι ὑμᾶς τὸν κατὰ τὴν προτέραν ἀναστροφὴν παλαίον ἄνθρωπον, τὸν ἐν ἁμαρτίαις. Παλαίον γὰρ ἄνθρωπον, οὐ τὴν φύσιν ὠνόμασεν, ἀλλὰ τὴν τῆς ἁμαρτίας ἐνέργειαν· οὐδὲ γὰρ τὸ σῶμα ὁ βλαπτιζόμενος ἀποτίθεται, ἀλλὰ τῆς ἁμαρτίας τὸ πιναρὸν ἐνδυμα (Ι). Τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης. Διχῶς νοήσεις τὸ, κατὰ τὰς ἐπιθυμίας· ἢ ὅτι, διὰ τῶν ἐπιθυμιῶν· (δι' αὐτῶν γὰρ φθίρεται ὁ πηλαϊὸς ἡμῶν ἄνθρωπος, ὥσπερ τὸ ἔριον δι' ὧν τίκτει σπητῶν φθίρεται δὲ καὶ ἐν τῇ γέννῃ, καὶ ἐν τῷ νῦν εἶω· αἱ γὰρ ἀκολασίαι, καὶ αὐτοῦ τοῦ σώματος, οὐ μόνον τῆς ψυχῆς, εἰσὶ φθαρτικαί·) ἢ ὅτι, ὥσπερ αἱ ἐπιθυμίαι φθίρονται· (φθίρονται

Εἴπερ δίκαιον παρὰ θεῷ, ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς θλίψιν (Β' Θεσ. Α', 6.)».

«Ὁ γὰρ ἀμφιβάλλων, ἀλλὰ καὶ σφόδρα διαβεβαιούμενος τοῦτο φησι. Τούτο γὰρ ἐστὶ μαθεῖν τὸν Χριστὸν, τὸ ὁρθῶς εἰδέναι· ὡς ὅτε πονηρῶς ζῶν, ἀγνοεῖ τὸν Χριστόν. Θεὸν γάρ, φησι, ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνούνται (Τιτ. Α', 16.)» Θεοφύλακτος.

(3) «Τὸ δὲ, καθὼς ἐστὶν ἀλήθεια ἐν τῷ Ἰησοῦ, οὕτω νοήσης· ὅτι οὐχ ὥσπερ τὰ ἔθνη ἐν ματαιότητι περιπατοῦσιν, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς συνθεσθε. Οὐ γὰρ ματαιώτετα τὰ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἀλήθεια, καὶ τὰ ὁρίγματα καὶ ὁ βίος. Ἡμεῖς γὰρ ἁμαρτία, ψεῦδος, ὡς ἀνυπόστατος, καὶ μὴ ἔχουσα τέλος· ἢ δὲ ἀρετὴ, ἀλήθεια, ὡς ὑποστώσα, καὶ τέλος ἔχουσα. Τί δὲ ἐδιδάχθητε; καὶ τί ἐστὶν ἢ κατὰ Χριστὸν ἀλήθεια; Τὸ ἀποθέσθαι ὑμᾶς τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τουτέστι, τὸν τῆς προτέρας ἀνατροφῆς τρόπον, καὶ τὴν πηλαιάν ζωὴν καὶ ἐφάμαρτον.» Θεοφύλακτος.

(TOM. Ε'.)

IO

δὲ καὶ νόσῳ, καὶ χρόνῳ, καὶ, τελευταῖον, θανάτῳ) οὕτω καὶ αὐτός, ὁ τὰς ἐπιθυμίας τίκτων ἄνθρωπος. Καλῶς δὲ τὴν ἐκ τῶν ἐπιθυμιῶν ἀποτελουμένην ἁμαρτίαν, ἀπάτην ἐκάλεσεν· ἀπάτη γάρ, καὶ οὐ κυρίως ἡδονή. *Ἀναγεῶσθαι* δὲ τῷ πνεύματι τοῦ τοῦ ὑμῶν.] Ἵνα μὴ τις νομίσῃ, ὅτι ἔτερον ἐπεισάγει ἄνθρωπον, φησὶν, *ἀναγεῶσθαι*· τουτέστιν, αὐτὸ τὸ γεγηρακὸς ἀνανεῶσαι, καὶ ἄλλοιον ποιῆσαι. Ὡστε τὸ μὲν ὑποκείμενον, τὸ αὐτό· ἡ δὲ μεταβολή, τοῦ τρόπου ἐστὶ καὶ τῆς γνώμης. Πῶς δ' ἂν γένοιτο ἡ ἀνανέωσις; Διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ ὄντος ἐν τῷ νῷ ὑμῶν· τὸ γὰρ Πνεῦμα παλαιῶν οὐκ ἀνέχεται πράξεων. Καλῶς δὲ τὴν τοιαύτην ἀνακαίνισιν, ἐν πνεύματι γίνεσθαι λέγει· οὐ γὰρ σωματικῶς ἄλλοι ἀντ' ἄλλων γινόμεθα, ἀλλὰ διὰ πνεύματός ἐστιν ἡ ἀνακαίνισις, μετανοίας ἡγουμένης, καὶ τὸ γῆρας τῶν ἁμαρτιῶν ἀποξυούσης. Καὶ ἐνδύσασθαι.] Ἐδιδάχθητε ἀποθέσθαι, ἐδιδάχθητε ἀνανεοῦσθαι, ἐδιδάχθητε καὶ ἐνδύσασθαι· ἀπὸ κοινοῦ γὰρ τὸ ἐδιδάχθητε.— **ΑΛΛΩΣ.** Ἐνδύσασθαι, φησὶν, ἐν τῷ βαπτίσματι· ἐνδύσασθαι καὶ διὰ μετανοίας καὶ πολιτείας χρηστῆς.— *Τὸν καιρὸν ἄνθρωπον.*] Ὁρᾷς, ὅτι ἐκούσιόν ἐστι τὸ πρᾶγμα καὶ μᾶλλον εὐχερές (1); *Καιρὸν δὲ ἄνθρωπον* φησι, τὸν ἐν ἀρετῇ διζῶντα, ὥσπερ παλαιόν, τὸν ἐν ἁμαρτίαις (2). *Τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα.*] Ὁ γὰρ ἐν ἀρετῇ ζῶν, κατὰ θεὸν ἐκτισται, καὶ κατὰ θεὸν πολιτεύεται (3). *Ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας.*]

(1) «Ὁρᾷς, ὅτι τὸ ὑποκείμενον ἔν ἐστι, τὸ ἐκδύμενον καὶ ἐνδύμενον· τὰ δὲ ἐνδύματα, διάφορα, τουτέστιν, ἡ κακία καὶ ἡ ἀρετή; Ὡσπερ γὰρ τὸ ἀποδύσασθαι καὶ ἐνδύσασθαι ῥᾶδιον, οὕτω καὶ ἡ κακία καὶ ἡ ἀρετή, εἰς ἀνελθόμενον. Διὰ τί δὲ ἄνθρωπον καλεῖ τὴν κακίαν, καὶ ἄνθρωπον, τὴν ἀρετήν; Ὅτι ἐκ τῶν ἔργων χαρακτηρίζεται ὁ ἄνθρωπος· καὶ οὐχ ἥττον φάσεως ταῦτα δεκνύουσι τὸν ἄνθρωπον, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε πονηρόν. Καὶ νῦν οὖν ἄνθρωπος, ὁ νέος, ὁ ἐκ τοῦ βαπτίσματος, ὅς καὶ ἰσχυρὸς ὀφείλει εἶναι, καὶ ῥυτίδας μὴ ἔχων, καὶ ὑγιεινός· ταῦτα γὰρ πάντα τοῦ νέου.» Θεοφύλακτος.

(2) «Καιρὸν ἄνθρωπον κέκληκε, τὸν κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν νομοθεσίαν πολιτευόμενον. Ἀνθρωπον δὲ, καὶ τὴν ἀρετήν, καὶ τὴν κακίαν ἐκάλεσεν· ἐπειδὴ παρ' ἀνθρώπων ἐνεργεῖται.» Θεοδώρητος.

(3) «Οὗτός, φησιν, ὁ ἄνθρωπος ἐκτίσθη, οὐ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ κατὰ θεόν· τουτέστιν, ὑπὸ θεοῦ κτίσιν τοιαύτην, ἥ εὐαρεστεῖται ὁ θεός, ἐν τῇ κοίμῃ, οὐκ ἐξ ὕδατος καὶ γῆς, ἀλλ' ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας. Ταῦτα γὰρ ἡ οὐσία τοῦ τοιούτου ἀνθρώπου.» Θεοφύλακτος.

Δικαιοσύνη μὲν οὖν ἡ καθολικὴ ἐστὶν ἀρετὴ, ὥσπερ καὶ εἰώ-
θαμεν δίκαιον ὀνομάζειν τὸν ἀνεπίληπτον. Καὶ ὁ Κύριος, Ἐὰν
μὴ περισσεύσῃ, φησὶν, ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεῖον τῶν Φαρι-
σαίων (α). τὴν γὰρ πᾶσαν ἀρετὴν ἐνταῦθα δικαιοσύνην φησὶν.
ὁσιότης δὲ, ἡ καθαρότης. Ἦν δὲ καὶ παρὰ Ἰουδαίοις δικαιο-
σύνη καὶ ὁσιότης, ἀλλὰ τυπικὴ· περὶ γὰρ σώματος κάθαρσιν
ἡσχόληντο· ἀλλὰ μὴ ταύτην, ἀλλὰ τὴν ἐν ψυχῇ δικαιοσύνην
καὶ ὁσιότητα ἐνδύσασθε· αὕτη γὰρ ἡ τῆς ἀληθείας. Ἡ δικαιο-
σύνη τῆς ἀληθείας λέγει, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς ἐν σχήμα-
τι καὶ ὑποκρίσει δικαιοσύνης.

- 25 Διὸ ἀποθέμενοι τὸ ψεῦδος, λαλεῖτε ἀλήθειαν, ἕκα-
στος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ· ὅτι ἐσμὲν ἀλλή-
26 λων μέλη. « Ὁργίζεσθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε (β)· ὁ
ἥλιος μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν (γ)·
27 μήτε δίδοτε τόπον τῷ διαβόλῳ. Ὁ κλέπτων, μη-
28 κέτι κλεπτέτω, μᾶλλον δὲ κοπιάτω, ἐργαζόμενος
τὸ ἀγαθὸν ταῖς χερσίν, ἵνα ἔχῃ μεταδιδόναι τῷ
29 χρεῖαν ἔχοντι. Πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόμα-
τος ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω, ἀλλ' εἴ τις ἀγαθὸς
πρὸς οἰκοδομὴν τῆς χρεῖας, ἵνα δῷ χάριν τοῖς
ἀκούουσι.

Εἶπε τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον καθολικῶς, λοιπὸν καὶ ἰδικῶς αὐ-
τὸν διαγράφει· καὶ πρῶτον αὐτοῦ τὸ ψεῦδος ἀποκόπτει, τὸ
πρὸς ἀλλήλους· καὶ τὰς αἰτίας ἐπάγει, ὅτι τέ πλησίον ἐσμὲν
ἀλλήλων, καὶ, τὸ μείζον καὶ ἐντρεπτικώτερον, ὅτι ἀλλήλων
μέλη ἐσμέν· ὡς εἰ εἶπε· Μὴ ὀφθαλμοὺς, ἰδὼν θηρίον, ψεύδε-
ται πρὸς τὸν πόδα, καὶ οὐ δίδωσιν αὐτῷ φυγεῖν; ἢ χεῖρ, ψη-
λαφήσασά τι πονηρὸν, ψεύδεται πρὸς τὰ λοιπὰ μέλη; Οὕτως
οὖν, φησι, καὶ ἡμᾶς χρὴ διακεῖσθαι πρὸς ἀλλήλους· μέλη γὰρ
ἐσμὲν ἑνὸς σώματος. Ὁργίζεσθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε.]
Εἶπε· Μὴ ψεύδεσθε· ἐπεὶ οὖν πολλάκις τις ψευδόμενος,

(α) Ματθ. Ε', 20.

(β) Γαλ. Δ', 5.

(γ) Δευτ. Κα', 15.

ὀργῆς πρόφασιν παρείχε, φησὶν, ὅτι καλὸν μὲν τὸ μὴ ὀργίζεσθαι καθόλου· εἰ δὲ ἄρα τοῦτο συμβῇ, καὶ μὴ πρὸς ἀμαρτίαν ἐξαχθῇτε ἐκ τοῦ ἀμέτρου χρησασθαι τῇ ὀργῇ. *‘Ο ἥλιος μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν.’*] Μηδὲ παραμηνέτω, φησὶν, ὑμῖν ἐπὶ πολὺ τὸ πάθος. Ἐνὶ γὰρ, ὡς λέγει τις, ὀργῆς δικαίας πρὸς ὥραν ἐμπλησθῆναι· λῦσον δὲ αὐτὴν πρὸ ἡλίου δύσεως, διά τε τὸ μὴ δοῦναι ἐπὶ ἀναξίοις ἀνατεταλμέναι τὸν ἥλιον, καὶ ἵνα μὴ ἡ νύξ διὰ τῶν ἐννοιῶν χαλεπωτέραν ἐργάσεται τὴν πυράν (1). Ἰκοῦσά τινων ἐρμηνεύσαντων, ὅτι μία ἀναμάρτητος ὀργή, ἡ πρὸς τοὺς δαίμονας καὶ τὰ πάθη, ἦν εἰσπηγίται ἡμῖν ἐνταῦθα ὁ θεὸς ἀπόστολος. *Μήτε δίδοτε τόπον τῷ διαβόλῳ.*] Τὸ ἀλλήλοις πολεμεῖν, τόπον ἐστὶ διδόναι τῷ διαβόλῳ καθ’ ἡμῶν αὐτῶν. Ἔως γὰρ ἂν ὤμεν ἠνωμένοι καὶ πεπυκνωμένοι, οὐδὲν ἐπεισάγει τῶν ἑαυτοῦ ἐκεῖνος, ἅτε μὴ εὐρίσκων τόπον· ἐπειδὴν δὲ εὗρη διάστασιν τινα ἐν ἡμῖν, τότε, ὡς τόπον εὐρῶν, παρεμβάλλει τὴν κεφαλὴν ὡς ὄφις, καὶ τοῦ λοιποῦ πάντα τὸν ὄλκον τοῦ σώματος συνεφέλκεται. *Ἡ ὅτι τὸ, Μήτε δίδοτε τόπον τῷ διαβόλῳ, τοῦ ἄνω ἡρτῆται, οἶον· Μὴ ἐπιδυέτω ὁ ἥλιος ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν, ἵνα μὴ δῶτε χώραν τῷ διαβόλῳ διὰ τῶν κατὰ τὴν νύκτα λογισμῶν, πλεον ὑμᾶς ἐκκαλεῖν κατὰ τῶν ἀδελφῶν. ‘Ο κλέπτων, μηκέτι κλεπτέτω.’*] Ἰδοὺ τὰ μέλη τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου, ψεῦδος, μνησικακία, κλοπή. Οὐκ εἶπε δέ· Κολαζέσθω ὁ κλέπτων· ἀλλ’, Ἀποστήτω, φησὶ, τοῦ κακοῦ. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ, τῶν ἔξω δικαστηρίων· τοῦτο δέ, τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας. Ποῦ δὲ εἰσιν οἱ ῥύπου μὲν γέμοντες, ἑαυτοὺς δὲ Καθαροὺς ἐπικαλοῦντες, οἱ μὴ δεχόμενοι τὴν μετάνοιαν; Ἰδοὺ γὰρ φανερῶς ἀκούουσιν· *‘Ο κλέπτων, μηκέτι κλεπτέτω.* Ἔστι γὰρ, ἀποδύσασθαι τὸ ἔγκλημα, οὐ τῷ ἀποστήναι μόνον τοῦ ἀμαρτήματος, ἀλλὰ καὶ τῷ ἀγαθόν τι ἐργάζεσθαι. *Μᾶλλον δὲ κοπιᾶτω, ἐργαζόμενος*

(1) «Μέτρον ἔδωκε τῷ θυμῷ, τῆς ἡμέρας τὸ μέτρον· ὑφορᾷται γὰρ, μὴ νύκτωρ ἡσυχάζων ὁ λογισμὸς ἐπιτείνῃ τὴν νόσον.» Θεοδώρητος.

τὸ ἀγαθόν.] Οὐ γὰρ ἀρκεῖ, παύσασθαι τῆς ἁμαρτίας τὸν μετα-
νοῦντα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐναντίαν αὐτῆς ὁδὸν μετελθεῖν. Κο-
πίπτω δὲ, εἰπὼν, τὸ ἐπίπονον τοῦ ἔργου ἐδήλωσεν ἔργαζό-
μενος δὲ τὸ ἀγαθόν, φησι· καὶ γὰρ καὶ ὁ κλέπτων ἐργάζεται,
ἀλλὰ κακόν. Ἰνα ἔχη μεταδιδόναι τῷ χρεῖαι ἔρχοι.] Ἐρ-
γαζέσθω, φησί, τὸ ἀγαθόν, καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ μετὰ κόπου·
ἅμα μὲν, ἵνα συντρίψῃ τὸ σῶμα, τὸ πρὶν ἀπὸ τῆς ἀργίας
τὰ κακὰ μεμαθηκός· ἅμα δὲ, ἵνα δαψιλεστέροισι ἔχη τοὺς τῆς
ζωῆς πόρους, καὶ μεταδιδῶ καὶ ἄλλοις, ἀνθ' ὧν πρὶν τὰ τῶν
ἄλλων ὑπηρεῖτο, αὐτὸς νῦν ἐτέροισι εὐεργετῶν. Πᾶς λόγος σα-
πρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω.] Σαπρὸν, ἢ
τὸν ἀργὸν καὶ εἰκαῖον καλεῖ, ἢ τὸν σεσηπότα καὶ δυσώδη. Τί
γὰρ λοιδορίας, καταλαλιᾶς, αἰσχρολογίας, εὐτραπείας, δυ-
σωδέστερον ἢ πλεόν σεσηπότος; Ἀλλ' εἴ τις ἀγαθὸς πρὸς οἰκο-
δομὴν τῆς χρείας.] Ποίας χρείας; Τῆς παρούσης, φησί, περὶ
ἧς ἡ διάλεξις. Δεῖ γὰρ τὸν πνευματικὸν ἄνθρωπον, πᾶσαν προ-
καιμένην διάλεξιν περιτρέπειν εἰς οἰκοδομὴν τῶν συμπαρόντων.
Ἰνα δὲ χάριν τοῖς ἀκούουσιν.] Ἰνα δὲ χάριν θεοῦ, φησί,
τοῖς ἀκούουσιν· ἢ, ἵνα σοὶ χάριν εἴσωται θεοῦ, ἐφ' οἷς λα-
λεῖς· ἢ, ἵνα εὐχαρῆς αὐτοῖς γένῃ πνευματικῶς. Ἔσται δὲ τοῦ-
το, εἰν περὶ σωφροσύνης, περὶ δικαιοσύνης, περὶ ἐλεημοσύνης
λαλῆς.

30 Καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ, ἐν
31 ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως. Πᾶσα
πικρία, καὶ θυμὸς, καὶ ὀργή, καὶ κραυγὴ, καὶ
βλασφημία ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν σὺν πάσῃ κακίᾳ.

Καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ.] Φοβερόν τι
λέγει· δείκνυσι γὰρ, ὅτι πᾶς ὁ σαπρὸν καὶ ἀνάξιον τοῦ χριστια-
νικοῦ στόματος λόγον λαλῶν, τὸ Πνεῦμα λυπεῖ τὸ ἅγιον,
ὅφ' οὗ εὐηργετήθη, ὅφ' οὗ ἡγιασθῇ αὐτοῦ τὸ στόμα. Εἴτα καὶ
ἐκ τῆς εὐεργεσίας τοῦ Πνεύματος φοβερώτερον τὸν λόγον ποιεῖ.
Ἐν ᾧ γὰρ, φησιν, ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως.]

Ὡςπερ γάρ δήλους ποιῶν ἡμᾶς, ὅτι ἐσμέν θεοῦ λαός, ἐσφράγισεν ἡμᾶς ἐν τῷ βαπτίσματι· αὕτη γάρ ἡ ἡμέρα τῆς ἀπολυτρώσεως (1). Πᾶσα πικρία.] Ἀνείλε μὲν καὶ διὰ τῶν ἀνωτέρω ῥηθέντων τὴν ὀργήν· καὶ νῦν δὲ πρόβριζον αὐτὴν ἀνασπα· ἡ γὰρ πικρία, καὶ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ὀργῆς ρίζα. Ἐπειδὴν γὰρ ὁ χυμὸς πικρὸς γένηται δριμυσσόμενος, ἐπὶ πλέον ὑπερβαίνει τὸ στέγον ἀγγεῖον, καὶ καθ' ὅλου χεῖται τοῦ σώματος, καὶ ἐκ-θηριοῖ τὸν ἄνθρωπον. Πικρία μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ὑπουλότης, ἡ δολιότης, ἡ πρὸς τὸ κακοποιεῖν παρασκευή· ὁ δὲ θυμὸς, γεννητικός ἐστὶ τῆς ὀργῆς· ἐκ δὲ τῆς ὀργῆς ἡ κραυγὴ πρόβεισιν· ἐκ δὲ ταύτης ἡ θλασφημία, οἷον ἡ λοιδορία. Ταῦτα τοιγαροῦν ἅπαντα ἀρθῆτω, φησὶν, ἀφ' ὑμῶν· οὐ λέγει δὲ, Κατεχέσθω, ἢ, Κολαζέσθω· ἀλλὰ τὴν τελείαν αὐτῶν δηλῶν ἀναίρεσιν, Ἀρθῆτω, φησὶ, σὺν πάσῃ κακίᾳ. Ἐπειδὴ γὰρ εἰσιν ἄνθρωποι, ὥσπερ τῶν κυνῶν οἱ λαθροδῆκται, οἱ οὔτε κράζουσιν, οὔτε δῆ-λην ποιοῦσι τὴν ὀργήν, ἀλλὰ κατὰ ψυχὴν ἔχοντες ἀμύνονται ἐν καιρῷ τὸν λυπήσαντα, βούλεται καὶ τὴν ἐνδομυχοῦσαν κακίαν αἵρεσθαι καὶ ἐξορίζεσθαι. Διὰ τοῦτο προσέθηκε τὸ, σὺν πάσῃ κακίᾳ, τουτέστι, καὶ μικρᾷ καὶ μεγάλῃ.

32 Γίνεσθε δὲ εἰς ἀλλήλους χρηστοί, εὖσπλαγχνοί, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, καθὼς καὶ ὁ θεὸς ἐν Χριστῷ ΚΕΦ. V, 1 ἐχαρίσατο ὑμῖν (2). Γίνεσθε οὖν μιμηταὶ 2 τοῦ θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητά· καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν προσφορὰν καὶ θυσίαν τῷ θεῷ εἰς ὁσμὴν εὐωδίας.

Ἐπειδὴ οὐκ ἀρκεῖ μόνῃ ἡ τῶν κακῶν ἀποχὴ ἀπαλλάξαι τιμωρίας, εἰ μὴ καὶ ἀγαθόν τις προσεργάσεται· καὶ τοῦτο δηλοῦσιν

(1) « Τοῦτο γὰρ ἐσφράγισεν ἡμᾶς, καὶ τῆς βασιλικῆς ἀγέλης ἐδειξεν ὄντας· τοῦτο οὐκ ἀφῆκεν ἡμᾶς ἵστασθαι ματὰ τῶν ὑπευθύνων τῆς ὀργῆς τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἐσφράγισεν ἡμᾶς, καὶ ἀφώρισεν εἰς τὸ εἶναι λελυτρωμένους ἐκ ταύτης. Τοῦτο οὖν λυποῦντες, οὐκ αἰσχυρόμεθα; » Θεοφύλακτος.

(2) Παρ' ἄλλοις, ἡμῖν.

οὐκ ἐξ εὐωνύμων, οἳ οὐδὲν ἐγκαλοῦνται κακόν, ὅτι δὲ μὴ ἔθρεψαν, καὶ ἐπότισαν, καὶ ἐσκέπασαν, ἅπερ ἐστὶ τῶν καλῶν ἐργασία (α). Διὰ τοῦτο τὰ φαῦλα ἀνελών ὁ Παῦλος, ἐπὶ τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐργασίαν παρακαλεῖ, καὶ φησι· *Γίνεσθε χρηστοί*· ὡς πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς ὀργῆς· *εὐσπλαγῆστοι*· ὡς πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς πικρίας. Τὸ δὲ, *χαριζόμενοι ἑαυτοῖς*, ὃ ἐστὶ συγγνωμονικοὶ γίνεσθε, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς κακίας καὶ βλασφημίας τέθεικε. *Καθὼς καὶ ὁ θεὸς ἐν Χριστῷ ἐχαρίσατο ὑμῖν.*] Ἐπειδὴ δυσωπητικώτερα τὰ παραδείγματα, τὸν θεὸν παράγει εἰς ὑπόδειγμα. Καὶ ἐδύνατο μὲν εἰπεῖν, ὅτι ὁ θεὸς εἶπεν· Ἄφεςτε, καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν (β). ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ οὐ σφόδρα τοῖς μέλλουσι πιστεύουσιν, ἀπὸ τῶν προὑπηργμένων ποιῆται τὴν παράκλησιν. *Χαριζόμενοι γάρ, φησιν, ἑαυτοῖς, καθὼς καὶ ὁ θεὸς ἐν Χριστῷ ἐχαρίσατο ὑμῖν.* Τί δὲ ἐστὶ τὸ, ἐν Χριστῷ; Τουτέστι, μετὰ κινδύνου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, διὰ τῆς σφαγῆς αὐτοῦ καὶ τοῦ σταυροῦ. Σὺ μὲν γάρ, φησιν, ἴσως ἀκινδύνως *χαρίζῃ*· ὁ δὲ θεὸς μετὰ τοῦ θανάτου τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ ἐχαρίσατο ὑμῖν· καὶ σὺ μὲν τῷ ἀδελφῷ σου· ἐκεῖνος δὲ σοί, ἐχθρῷ ὄντι, ἀφῆκε καὶ ἐχαρίσατο. Ὅρᾳς ὑπερβολήν; Ὅρα δὲ, πῶς ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, *χαριζόμενοι ἀλλήλοις*, εἶπε, *χαριζόμενοι ἑαυτοῖς*, δεικνύων, ὅτι, ὅταν ἄλλοις *χαρίζωμεθα*, εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς τὴν χάριν ποιούμεν ἕκαστος. *Γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ θεοῦ.*] Ἀρκεῖ τοῦτο πρὸς μισθὸν τῷ *χαρίζομένῳ*, τὸ γενέσθαι μιμητὴν τοῦ θεοῦ. *Ὡς τέκνα ἀγαπητά.*] Ἰδοὺ καὶ ἄλλη πρὸς τὸ *χαρίζεσθαι* προτροπή, μᾶλλον δὲ ἀνάγκη· ἀνάγκην γὰρ ἔχετε, φησι, μιμεῖσθαι τὸν πατέρα ὑμῶν. Εἴτα, ἐπειδὴ οὐ πάντα τὰ τέκνα μιμεῖται τὸν πατέρα, προσέθηκε τὸ, *ἀγαπητά*· τοῖς γὰρ τοιούτοις ἐξ ἀνάγκης τινὸς ἢ μίμησις. *Καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ.*] Ἰδοὺ ἡ πάντων τῶν καλῶν ρίζα· ταύτης γὰρ οὕσης, καὶ ἡ φυγὴ τῶν κακῶν,

(α) Ματθ. κε', 41--43, (β) Ματθ. γ', 14.

καὶ ἡ ποίησις τῶν ἀγαθῶν, εὐχερῶς κατορθοῦνται. Καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ἐξῆς.] Καίτοι οὐκ ἔστιν ὅμοιον τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀγάπης τὸ ἡμέτερον. Ὁ μὲν γὰρ ἐχθροὺς ὄντας ἡμᾶς ἠγάπησε, σὺ δέ, φησι, τοῦτο καὶ εἰς τοὺς πλησίον ἐπίδειξον· ὁ μὲν Χριστὸς ἑαυτὸν εἰς θάνατον παρέδωκε, σοὶ δὲ ἀκίνδυνος καὶ ἀζήμιος ἔσται ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη. Εἰ δὲ ἐχθροὺς ἀγαπήσεις κατὰ μίμησιν τοῦ Χριστοῦ, γενήσῃ καὶ σὺ θυσία τῷ θεῷ καὶ προσφορά, εἰς ὁσμὴν εὐωδίας λογιζομένη. Οὕτως ὁ Χριστὸς γέγονε· οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἐὰν θελήσωμεν, ἐσόμεθα.

- 3 Πορνεία δὲ καὶ πᾶσα ἀκαθαρσία ἢ πλεονεξία μηδὲ
4 ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν, (καθὼς πρέπει ἀγίοις,) καὶ
αἰσχροτήτης, καὶ μωρολογίας ἢ εὐτραπείας, τὰ οὐκ ἀνή-
5 κοντα· ἀλλὰ μᾶλλον εὐχαριστία. Τοῦτο γὰρ ἴστε
(1) γινώσκοντες, ὅτι πᾶς πόρνος, ἢ ἀκάθαρτος, ἢ
πλεονέκτης, ὅς ἐστιν εἰδωλολάτρης, οὐκ ἔχει κλη-
ρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ θεοῦ.
6 Μηδεὶς ὑμᾶς ἀπατάτω κενοῖς λόγοις· διὰ ταῦ-
τα γὰρ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς
7 τῆς ἀπειθείας. Μὴ οὖν γίνεσθε συμμέτοχοι αὐτῶν.
8 Ὡς γὰρ ποτε σκότος, νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ·

Εἶπε περὶ τοῦ θυμικοῦ πάθους, τῆς πικρίας, τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ὀργῆς· ἦλθε λοιπὸν καὶ εἰς τὸ ἐπιθυμητικόν· καὶ γὰρ ὁ νόμος πρῶτον εἰπὼν τό· Οὐ φονεύσεις, ὅπερ τοῦ θυμικοῦ πάθους ὑπάρχει, δεύτερον ἔταξε τό· Οὐ μοιχεύσεις, ὅπερ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ καθέστηκε (α). Καθάπερ γὰρ ἡ πικρία, καὶ ἡ κραυγὴ, καὶ ἡ ὀργή, καὶ ἡ ἔλασφημία, τοῦ θυμικοῦ πάθους ἐστίν· οὕτω τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, ἡ πορνεία, ἡ μοιχεία, ἡ ἀκαθαρσία, ἡ πλεονεξία· τῷ γὰρ αὐτῷ καὶ χρημάτων ἐρῶμεν καὶ σωμάτων. Μηδὲ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν.] Μηδὲ ὀνομαζέσθωσάν, φησι, παρ' ὑμῖν τὰ τοιαῦτα, ἀλλ' ὁλόκληροι καθαρεύετε.

(1) Κονιότερον ἀναγινώσκεται, ἴστε, ἀντὶ τοῦ, ἴστε.

(α) Ἐξοδ. Κ', 13.

Οἶδε γὰρ τοὺς περὶ τούτων λόγους, ὑπέκκαυμα καὶ προτροπὰς τῶν ἔργων γινομένων. Καθὼς πρέπει ἀγίοις.] "Ὡς εἰ ἅγιοι ἔσε, καὶ ἡ γλῶσσα ὑμῶν ἁγία ἔστω. Οὕτω γὰρ πρέπει τοῖς ἀγίοις εἶναι σπουδάζουσιν. Καὶ αἰσχροτόης.] "Ὡς περ ἄνω τὴν κραυγὴν περιεῖλεν, ὄχημα τῆς ὀργῆς ὑπάρχουσιν· οὕτω νῦν τὴν αἰσχρολογίαν, καὶ τὴν εὐτραπeliάν, καὶ μωρολογίαν, ὑπέκκαυμα τῆς πορνείας τυγχάνουσιν. Μὴ εἴπῃς γὰρ, φησιν, ἀστεία, μὴδὲ αἰσχροτά, καὶ κατέσβεσας τὴν φλόγα τῆς πορνείας. Εἴτα, ἵνα μὴ δοξῇ φορτικός εἶναι καὶ δύσκολος, ὡς ἐκκόπτων καὶ τὴν εὐτραπeliάν, τὴν αἰτίαν ἐπάγει, λέγων· Τὰ μὴ ἀνήκοντα· τουτέστι, τὰ οὐδὲν πρὸς ὑμᾶς. "Ὡς περ γὰρ ὁ σκυτοτόμος οὐκ ἀνέξεται τι ποιῆσαι τῶν μὴ ἀνηκόντων εἰς τὴν τέχνην αὐτοῦ· οὕτω καὶ ὁ χριστιανός, ἅγιος γενόμενος, οὐκ ὀφείλει λέγειν τὰ μὴ ἀνήκοντα εἰς ἁγιασμόν· τὰ γὰρ οὐκ ἐν χρεῖα, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς· οὐδὲν κοινὸν ἡμῖν πρὸς αὐτά. Οὐ γὰρ γέλωτος ἡ εὐτραπeliας ὁ παρὼν καιρὸς, ἀλλὰ πένθους καὶ ἀγῶνος· ὡς εἰ ἔλεγεν· Ἐφῆσθηκεν ὁ διάβολος πάντοθεν, τρίζων τοὺς ὁδόντας κατὰ σοῦ, περιέρχεται ὠρυόμενος τοῦ ἀρπάσαι, καὶ σὺ παίζεις, καὶ ἀστεία λαλεῖς; Καὶ πῶς αὐτοῦ περιέσῃ; Δυσχερὲς γὰρ καὶ ἀγωνιζόμενον αὐτοῦ περιγενέσθαι, μῆτι γε παίζοντα. Τί δέ ἐστιν εὐτράπελος; Ὁ εὐκολος, ὁ πάντα γινόμενος, ὁ εὐκόλως περιτρέπων τοὺς λόγους (1). Ἀλλὰ μᾶλλον εὐχαριστία.] Ἀλλ' ἂν θέλῃς λέγειν τι, εὐχαριστία ἔστω σοι πᾶν ῥῆμα· καὶ ἐὰν ἐθισθῇς εὐχαριστεῖν, ἀναμνησθήσῃ; τίς ὢν, τί γέγονας, καὶ πενήθῃς ἐπὶ τοῖς σοῖς κακοῖς, καὶ ὑπερεκπλαγήσῃ τὸν τοσοῦτον σε ἀξιόσαντα, καὶ οὐδὲ καιρὸν ἔξεις ἄλλο τι εἰπεῖν. Τοῦτο γὰρ ἔστε γινώσκοντες.] Ἦσαν ἴσως τινὲς παρ' αὐτοῖς οἱ λέγοντες, ὅτι φοβῆσαι θέλων ὁ Θεὸς ταῦτα ἀπηγόρευσε τὰ εὐτελεῖ· ἢ καὶ ἐξεσαύ-

(1) α "Ὅρα καὶ αὐτὸ τοῦνομα. Εὐτράπελος λέγεται ὁ ποιήτης, ὁ παντοδαπός, ὁ ἅσπαστος, ὁ εὐκολος, ὁ πάντα γινόμενος· τοῦτο δὲ πᾶσι τῶν τῇ πέτρᾳ δουλεύοντων. Ταχέως τρέπεται ὁ ταῦτας, καὶ μεταβάλλεται. Δεῖ γὰρ αὐτὸν καὶ σῆμα, καὶ ῥῆμα, καὶ γέλωτα, καὶ βάδισμα, καὶ πάντα κινεῖσθαι. Καὶ σκῆμα καὶ ῥῆμα οὐκ ἐπὶ τοῦτον καὶ τὸ χρυσόστομος.

λίζον τὰ τοιαῦτα, οὐχ ἱκανὰ ὄντα εἰς γένεαν ἐμβαλεῖν, οἷα καὶ νῦν γίνεται. Τί γάρ, φασιν, ἄτοπον τὸ εἰπεῖν, *Μωρὲ*, ἵνα ἔνοχος γένηται γένενης ὁ εἰπὼν (α); Καὶ πῶς ὁ πλεονέκτης εἰδωλολάτρης; Τούτους οὖν αἰνίττεται ὁ ἀπόστολος· δηλοῖ γὰρ καὶ ἡ ἐπαγωγὴ· *Μηδεὶς ὑμᾶς ἐξαπατάτω κενοῖς λόγοις. Κενοὶ γὰρ λόγοι, οἱ μὴ ἔχοντες τὸ ἐλπισθῆν αὐτοῖς πέρας, μηδὲ εἰς ἔργον ἐκβαίνοντες* (1). [Ὅτι δὲ ὁ πλεονέκτης εἰδωλολάτρης, μάνθανε· *Οὐ δύνασθε θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ* (6). Ἀπέσῃ ἄρα ἀπὸ θεοῦ ὁ πλεονέκτης· δουλεύει δὲ χρυσῷ· πῶς οὖν οὐκ εἰδωλολάτρης; Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες τοῖς τοῦ θεοῦ κτίσμασι προσεκύνησαν· ὁ δὲ πλεονέκτης, τῷ ἑαυτοῦ ποιήματι προσκυνεῖ. Οὐ γὰρ ὁ θεὸς πλεονεξίαν ἐποίησεν, ἀλλ' ἡ ἡμετέρα ἀπληστία. Οὐκοῦν ὁ λατρεύων ἀργυρίῳ καὶ χρυσίῳ, εἰδωλολάτρης πάντως (2).] *Μηδεὶς ὑμᾶς ἀπατάτω.*] Ἄρα ἀπάτης ἐστὶ, τὸ τὰ τοιαῦτα λαλεῖν. *Διὰ ταῦτα γὰρ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας.*] Ἡ διὰ τὴν πορνείαν καὶ ἀκαθαρσίαν καὶ τὰ λοιπὰ ἢ διὰ τοὺς τοιοῦτους λόγους τῶν ἀπατεώων. *Ἀπειθείας δὲ υἱοὺς, τοὺς σφόδρα ἀπειθεῖς λέγει, τοὺς τῷ θεῷ ἀπιστούντας, τοὺς τὰ τοιαῦτα δογματίζοντας. Μὴ οὖν γίνεσθε συμμέτοχοι αὐτῶν.*] Ἀλλ' ὑμεῖς, φησι, μὴ συγκοινωνεῖτε αὐτοῖς. Εἴτα ἀναμιμνήσκει αὐτοὺς τὴν προτέραν κακίαν, λέγων· *Ἦτε γὰρ ποτε σκότιος, νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ.*] Ἐννοήσατέ, φησι, τί ἦτε, καὶ τί γεγόνατε, καὶ ὅτι ἀπὸ σκότους, φῶς. Πρότερον μὲν γὰρ καὶ κατὰ τὰ δόγματα καὶ κατὰ τὸν βίον, σκότος αὐτόχρημα ἦτε· νῦν δὲ φῶς ἐστὲ, ἅτε καὶ θεὸν ἐπεγνωκότες, καὶ ἔργα φωτὸς μετιόντες. Τοῦτο δὲ γέγονεν ὑμῖν, οὐκ ἀπὸ τῆς ὑμετέρας ἀρετῆς, ἀλλ' ἐν Κυρίῳ, τουτέστι, διὰ τῆς θείας χάριτος. Οὐκ οὖν ὀφείλετε τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας κοινωνεῖν, ἐφ' οὗς ἔρχε-

(α) Ματθ. Ε', 22.

(1) «Κενοὶ λόγοι, οἱ πρόσκαιρον χάριν ἔχοντες, ἐπὶ δὲ τῶν ἔργων ἄχρηστοι δεικνύμενοι, καὶ ἀπάτη τὸ τὰ τοιαῦτα χαρίζεσθαι.» Θεοφύλακτος.

(6) Ματθ. 5', 24. (2) Ἐκ τοῦ Θεοφύλακτου.

ται ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ. Ἦτε γάρ ποτε τοιοῦτοι, καὶ ἄξιοι ὀργῆς· νῦν δὲ οὐκέτι. Μὴ τοίνυν παλινδρομήσητε πρὸς τὸ σκότος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Περὶ τοῦ ζῆν ἐπαξίως τοῦ ἁγιασμοῦ, ἔργοις τὴν κακίαν ἐλέγχοντας, οὐ λόγοις, πνεύματι πληρουμένους διὰ ψαλμῶν, μὴ οἶνω.

- 9 Ὡς τέκνα φωτὸς περιπατεῖτε· (ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ πνεύματος ἐν πάσῃ ἀγαθωσύνῃ καὶ δικαιοσύνῃ καὶ ἀληθείᾳ·) δοκιμάζοντες τί ἐστὶν εὐάρεστον τῷ
10 Κυρίῳ· καὶ μὴ συγκοινωνεῖτε τοῖς ἔργοις τοῖς ἀκαρποῖς τοῦ σκότους, μᾶλλον δὲ καὶ ἐλέγχετε.
12 Τὰ γὰρ κρυφῇ γινόμενα ὑπ' αὐτῶν, αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν. Τὰ δὲ πάντα, ἐλεγχόμενα ὑπὸ τοῦ φωτὸς, φανεροῦνται· πᾶν γὰρ τὸ φανερούμενον, φῶς ἐστι.
14 Διὸ λέγει· «Ἐγείραι ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστὸς.»

Ὡς τέκνα φωτὸς περιπατεῖτε.] Τουτέστιν, εὐσχημόνως, καὶ ὡς εἰκὸς τὸν ἐν φωτὶ περιπατοῦντα· ἐν γὰρ τῷ φωτὶ, πᾶς τις τοῦ εὐσχήμου προνοεῖ. Μᾶλλον δὲ καὶ ἄλλοις φῶς ἡμᾶς εἶναι διακελεύεται· τὸ γὰρ τοῦ φωτὸς τέκνον, πάντως καὶ αὐτὸ φῶς ἐστίν. Ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ πνεύματος.] Ὡς περ ἐφηρμηνεῖ ἡμῖν, τί ἐστὶ τὸ τέκνον τοῦ φωτὸς, καὶ φησιν, ὅτι τὸ τὸν καρπὸν τοῦ πνεύματος ἔχον. Τὸ γὰρ πνεῦμα τοιαῦτα καρποφορεῖ, καὶ οἱ πνευματικοί· ὡς τὰ γε ἕτερα, τοῦ Σατανᾶ εἰσὶ καρποί. Ἐν πάσῃ ἀγαθωσύνῃ.] Τοῦτο ὡς πρὸς τοὺς ὀργιζομένους, καὶ ὡς πρὸς τοὺς πικρούς· τὸ δὲ, δικαιοσύνη, ὡς πρὸς τοὺς πλεονέκτας· τὸ δὲ, ἀληθεία, ὡς πρὸς τοὺς τὴν ψευδῆ τῆς ἀκολασίας καὶ ἁμαρτίας διώκοντας· ἡδονήν. Πᾶσαν δὲ

ἀγαθωσύνην λέγει, τὴν πρὸς πάντας, οὐ μόνον φίλους, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς τοὺς ἐχθρούς. Δοκιμάζοντες τί ἐστὶν εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ.] Τὸ δοκιμάζειν, τῶν τελείων ἐστὶ, τῶν κρίνειν δυναμένων. Ἄρα ἀδοκίμου καὶ παιδικῆς διανοίας τὸ μὴ τὰ τῷ Κυρίῳ ἀρέσκοντα αἰρεῖσθαι, οἷα τὰ ἄνω εἰρημένα πάθη. Καὶ μὴ συγκοινωνεῖτε τοῖς ἔργοις τοῦ σκότους.] Ἔργα σκότους εἶπε, γενικῶς ὀνομάσας, πᾶσαν ἁμαρτίαν. Διὰ τί δέ, φησιν, οὐκ ἐπεξῆλθον ἐκάστην αὐτῶν ὀνομαστικῶς πρᾶξιν; Ὅτι καὶ ἐν αὐτῷ τῷ λέγειν αὐτάς, αἰσχροτήτος πληροῦται, καὶ ὁ ἐπεξιὼν αὐτάς. — Σκότους δὲ λέγει, τῶν ἐν πλάνῃ καὶ ἁμαρτίαις ἀνθρώπων. — Τοῖς ἀκάργοις.] Ποῖος γὰρ καρπὸς, ποῖον ὄφελος ἐξ ἐκείνων; Θάνατος μὲν οὖν. Καὶ τί λέγω, Μὴ συγκοινωνεῖτε; Μᾶλλον δέ, φησι, καὶ ἐλέγχετε, παιδεύοντες τοὺς τὰ τοιαῦτα πράττοντας διὰ τῶν ἐλέγχων. Τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἐναντίον τῷ, Μὴ κρίνετε (α). Ὡς γὰρ τὸ, ἐλέγχετε, ἀντὶ τοῦ, παιδεύετε, κεῖται· ἐκεῖ δὲ τὸ, κρίνετε, ἀντὶ τοῦ, κατακρίνετε. Ἄλλο δὲ ἔλεγχος, καὶ ἄλλο κατὰκρισις· ὁ μὲν γὰρ, ἐπὶ διορθώσει γίνεται· ἡ δέ, ἐπὶ μώμῃ καὶ ἐκπομπέσει. Ἡ ΟΥΤΩΣ. Ἐλέγχετε, φησι, τῇ παραθέσει τοῦ οἰκείου βίου· οὐδὲ γὰρ λέγω ἐλέγχειν αὐτοὺς, τὰς πράξεις αὐτῶν ἐπεξιόντας αὐτοῖς καὶ ὀνειδίζοντας· οἶδα γὰρ, ὅτι τοῖς σπουδαίοις καὶ τὸ ὅλως μνημονεύειν αὐτῶν, αἰσχροτῆς νομίζεται. Οὐδὲν γὰρ ἑλαττόν, φησι, τῶν ὑμετέρων ἔργων ταῖς ἀρεταῖς ἀστραπτόντων ἐλεγχθῆσανται, ἢ εἰ διὰ λόγων τίς αὐτοὺς ἀνεκάλυπτεν· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἅπαντα τὰ ἔργα αὐτῶν διὰ τοῦ φωτὸς τοῦ ὑμετέρου βίου ἐλέγχεται, καὶ ἀποκαλύπτεται, καὶ φανεροῦται. Φανερούμενα δέ, φωτίζεται καὶ εἰς τὸ ἄμεινον μετὰγεται καὶ μεταποιεῖται. Ἡ γὰρ τῶν κρυφίων διὰ τῆς ἐναρέτου πολιτείας φανέρωσις, εἰς κατάγνωσιν προτρέπεται· ἡ δέ, ἀρχὴ γίνεται ἐπιστροφῆς· αὕτη δὲ εἰς ἐργασίαν ἀρετῆς κατα-

(α) Ματθ. Ζ', 1.

λήγει, ὅπερ ἐστὶ φῶς, ὡς πρόξενον τοῦ ἐκεῖθεν φωτός. Καὶ φῶς πάλιν, ὅτι τυφλωτόν ἐν ἡμῖν πρότερον περὶ τὰ πάθη, αὕτη καταλάμψασα τὸ ἡγεμονικόν, ποιεῖ αὐτὸ καθορᾶν τὴν ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ἀσχημοσύνην, καὶ αἰσχύρῃ, καὶ ἀμορφίαν. Τὸ δέ, *Πᾶρ γὰρ τὸ φανερούμενον, φῶς ἐστίν, ἢ, ὡς εἴρηται, ληπτέον, ἢ κατασκευαστικὸν τοῦ δύνασθαι ἐλέγχειν τοὺς σπουδαίους διὰ τοῦ οἰκείου βίου, τὴν τῶν φαύλων πολιτείαν. Φανεροῦται μὲν γὰρ ὁ τοῦ σπουδαίου βίος, φησί· φανερούμενος δέ, φῶς ἐστὶ· φωτὸς δὲ λάμπωντος, τὸ σκότος ἐλέγχεται, ὅπερ ἐστὶν ὁ τῶν φαύλων βίος.* *Η ΟΥΤΩΣ. Ἐλέγχετε αὐτοὶ διὰ τοῦ ὑμετέρου λαμπροῦ καὶ σπουδαίου βίου, καὶ μὴ ἀναμένετε ἐκείνους, ἑαυτοὺς προσαγγέλλειν, καὶ κωμῳθεῖν τὰ οἰκεῖα, καὶ εἰς μέσον ἄγειν, καὶ οὕτω βελτιοῦσθαι. Εἰ γὰρ καὶ πράττουσιν ἢ μὴ θέμις, ἀλλ' οὖν ὑπὸ τῆς ἐμφύτου γνώσεως εἰδότες αὐτῶν τὴν αἰσχύρῃ, αἰσχύνονται, καίτοι δέον ἀνακαλύπτειν τὴν ἀσχημοσύνην ἑαυτῶν. (Φωτίου). *Τὰ δὲ πάντα, ἐλεγχόμενα ὑπὸ τοῦ φωτός, φανεροῦται.*] Εἰπὼν, ὅτι φῶς ἐστὶ, τὸ δὲ φῶς ἐλέγχει· τὰ ἐν τῷ σκότει γινόμενα, ἐπάγει· Ἄν τοίνυν ἦτε ὑμεῖς ἐνάρετοι, οὐ δύνανται λανθάνειν οἱ πονηροί, ἀλλ' αὐτὸς ὑμῶν ὁ βίος, καὶ πρὸ τῶν ὑμετέρων λόγων κατήγορός ἐστι, καὶ ἔλεγχος αὐτῶν. Ἐὰν γὰρ λανθάνουσιν, ἀδιόρθωτοι μένουσι· φανερούμενοι δέ, διορθωθήσονται. *Πᾶρ γὰρ τὸ φανερούμενον, φῶς ἐστίν.*] Ἡ τοῦτο φησὶν, ὅτι ἡ ἁμαρτία, ἐπειδὴν φανερωθῇ, φῶς γίνεται· (οὐχὶ αὐτὴ ἡ ἁμαρτία, ἀλλ' ὁ ἐργαζόμενος αὐτήν) τουτέστιν, εἰς δικαιοσύνην τρέπεται ἐκ μετανοίας· ἢ ὅτι ὁ ἐνάρετος ὑμῶν βίος οὐ δύναται κρυβῆναι· διὸ ἐλέγχει τὸ σκότος, τουτέστι, τοὺς πονηροὺς. *Διὸ λέγει· Ἐργεῖται ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν.*] Καθεύδοντα καὶ νεκρὸν, τὸν ἐν ἁμαρτίαις λέγει· καὶ γὰρ ἀνεργητός ἐστι πρὸς τὸ ἀγαθόν, καὶ δυσωδίας γέμει, καὶ εἰδεχθὴς ἐστίν, ὡς ὁ νεκρὸς, καὶ ὀνειρώττει, καὶ φαντάζεται τὰ ἀνυπόστατα, ὡς ὁ καθεύδων. Καὶ ἐπιφαῦσει σοι ὁ Χριστός.]

Ὅτι δὲ σκότος ἐστὶν ὁ ἐν ἁμαρτίαις, ἀκουσον πῶς αὐτὸν καθεύδοντα καὶ νεκρὸν ἡ γραφὴ καλεῖ, καὶ ὡς οὐκ ἂν ἄλλως ἐπιφαύσειεν, τουτέστιν, ἐπιλάμψειεν αὐτῷ ὁ Χριστὸς, πλὴν εἰ μὴ παύσεται τῆς ἁμαρτίας· τὸ γὰρ εἶναι, παῦσον ἐστὶ. Ταῦτα δὲ καὶ πρὸς ἀπίστους, καὶ πρὸς πιστοὺς ἁμαρτωλοὺς ἀρμόζει. — Ὅτι τὸ φανερούμενον καὶ ἀνακαλυπτόμενον φῶς γίνεται, μαρτυρεῖ καὶ ἡ χρῆσις. Ἐγείραι γάρ, φησιν, ὁ καθεύδων, οἶον, διανάστηθι ἀπὸ τῆς πρὸς τὰ πάθη κατακλίσεως καὶ προσεδρεύας, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν· τουτέστιν, ἔασον αὐτὰ νεκρά καὶ αἰσχρά, καθὼς εἰσι, φανερωθῆναι. Καὶ ἂν ταῦτα γένηται, ἐπιφαύσει σοι τότε, καὶ φωτίσει, καὶ καταυγάσει σε ὁ Χριστός. Ὡστε τὸ φανερούμενον, φῶς γίνεται, καὶ φωτίζεται (Φωτίου). (I).

- 15 Βλέπετε οὖν, πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε· μὴ ὡς
16 ἄσσοι, ἀλλ' ὡς σοφοί· ἐξαγοραζόμενοι τὸν και-
17 ρὸν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραί εἰσι. Διὰ τοῦτο μὴ
γίνεσθε ἄφρονες, ἀλλὰ συνιέντες, τί τὸ θέλημα
18 τοῦ Κυρίου. Καὶ μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ, ἐν ᾧ ἐστὶν
19 ἄσωτία, ἀλλὰ πληροῦσθε ἐν πνεύματι, λαλοῦντες
ἑαυτοῖς ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις, καὶ ᾠδαῖς πνευματι-
καῖς, ᾄδοντες καὶ ψάλλοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν
20 τῷ Κυρίῳ· εὐχαριστοῦντες πάντοτε ὑπὲρ πάντων,
ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῷ
21 θεῷ καὶ πατρὶ· ὑποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν φό-
βῳ θεοῦ.

Βλέπετε οὖν, πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε.] Καὶ ἔτι τὴν πικρίαν καὶ τὴν ὀργὴν ἐκκαθαίρει, ὡς ἂν εἰ λέγων αὐτοῖς, ὅτι πρόβατά ἐστε ἐν μέσῳ λύκων· πολλοὶ πρὸς ὑμᾶς ἀγριαίνουσι, καὶ οἱ οἰκειότατοι. Διὸ πολλῆς παραφυλακῆς χρεῖα, μὴ ἀναδέξα-

(1) « Ἰστέον μέντοι, ὡς οὐ γραφικὴ ἐστὶν αὕτη ἡ μαρτυρία· οὐδαμῶς γὰρ αὐτὴ παρὰ τῇ θείᾳ Γραφῇ κειμένην εὐρίσκομεν. Τινὲς δὲ τῶν ἐρμηνευτῶν ἔφασαν, πνευματικῆς χάριτος ἀξιωθέντας τινὰς, ψαλμοὺς συγγράψαι· καὶ τοῦτο αἰνίττεσθαι τὸν θεῖον ἀπόστολον ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ, Ἐκαστος ὑμῶν ψαλμὸν ἔχει (Α' Κορ. ΙΔ', 26.)». Θεοδώρητος.

σθαι ἔχθρας, πλὴν διὰ τὸ κήρυγμα. Μὴ ὡς ἄσσοι, ἀλλ' ὡς σοφοί.] Οἱ γὰρ σοφοὶ ἴσασιν, πῶς δεῖ περιπατεῖν. Ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν.] Πάντα γὰρ δεῖ, φησί, προῖσθαι, καὶ ἀγοράζειν τὸ μὴ περὶ τὴν πίστιν ναυαγῆσαι. Ἡ ΟΥΤΩΣ. Ὁ καιρὸς οὐκ ἔστιν ἡμῖν βέβαιος· πάροικοι γὰρ ἔσμεν· ἀγόρασον οὖν αὐτόν, καὶ ποίησον ἴδιον. Πῶς δὲ τοῦτο ἔσται; Διὰ τοῦ ἐν αὐτῷ εὐαρεστῆσαι τῷ θεῷ. Τότε γὰρ οὗτος ἴδιος γίνεται, ὅτε αἱ ἐν αὐτῷ καλὰ πράξεις ἐπακολουθοῦσιν, ἐκεῖ δοξάζουσαι, ὥσπερ αἱ κακαὶ κατακρίνουσαι (1). Ὅτι αἱ ἡμέραι πονηρὰ εἰσιν.] Οὐχ αἱ ἐν αὐταῖς ὥραι ἢ οἱ χρόνοι πονηροὶ εἰσιν, μὴ γένοιτο! ἀλλ' ἐκ τῶν ἐν αὐταῖς παρ' ἡμῶν γινομένων κακῶν, τὰς ἡμέρας πονηρὰς ἐκάλεσεν· ὡς καὶ ἡμεῖς λέγομεν, Καλὴν, ἢ, Κακὴν ἡμέραν, οὐ τοῦτο λέγοντες, ὅτι αὐτὴ ἡ φύσις τῆς ἡμέρας καλὴ ἢ κακὴ· ἀλλ' ἐκ τῶν ἡμῖν συμβαινόντων, οὕτως αὐτὴν ὀνομάζοντες. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς φησιν· Ἀρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς (α)· τουτέστι, τὰ ἐν αὐτῇ παρ' ἡμῶν γινόμενα κακὰ. Διὰ τοῦτο μὴ γίνεσθε ἄσσοι.] Ἐπειδὴ, φησιν, ἡ πονηρία ἀνθεῖ, καὶ ἐπικρατεῖ τοῦ παρόντος βίου καὶ τῶν ἡμερῶν, μὴ γίνεσθε ἄσσοι, ὥστε ἀλίσκεσθαι αὐτῇ. Ἀλλὰ συνιέντες.] Συνιέντες περιπατεῖτε· (ἀπὸ κοινοῦ γὰρ τοῦτο)· ὥσπερ καὶ τὸ, πληροῦσθε, πάλιν ἔστιν ἀπὸ κοινοῦ ἐκλαβεῖν· πρὸς τὸ, λαλοῦντες γὰρ, καὶ, ἄδοντες, καὶ, ψάλλοντες, καὶ, εὐχαριστοῦντες, ἀποδίδονται, καὶ πρὸς τὸ, ὑποτασσόμενοι. Τί τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου.] Θέλημα τοῦ Κυρίου, τὸ τὸν παρόντα καιρὸν ἐξαγοράζεσθαι (2). Καὶ μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ.] Καὶ ἔτι τὴν ὀργὴν κολάζει· καὶ γὰρ τοῦ

(1) «Ὁ ποικίλος ἡμᾶς εἶναι διδάσκει· ἀλλ' ἐπειδὴ, φησιν, οὐκ ἔστιν ἡμέτερος ὁ καιρὸς, ἀλλὰ πάροικοι ἐστέ καὶ παρεπίδημοι καὶ ἀλλότριοι, μὴ ζητεῖτε τιμὴν καὶ δόξαν, μηδὲ ἐκδοίκασι, ἀλλὰ πάντα φέρετε, κἀν τούτῳ τὸν καιρὸν ἐξαγοράζετε· πάντα κατὰθεθε ὥσα ἂν θέλωσιν.» Θεοφύλακτος.

(α) Ματθ. 5, 34. (2) «Ἐπειδὴ, φησιν, αἱ ἡμέραι πονηρὰς ἀνθρώπων ἔχουσιν, ὑμεῖς, ὡς φρόνιμοι, σπεύδετε· μηδεμίαν αὐταῖς ἀφορμὴν διδοῦναι. Τοῦτο γὰρ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, τὸ ἐν πᾶσιν ἀνεπιληπτῶς ἑαυτοῦς τηρεῖν ματὰ τοῦ καὶ τὴν πίστιν φυλάττειν.» Θεοφύλακτος.

οἶνον ἢ ἀμετρίαν ὀργίλους ποιεῖ καὶ θρασεῖς. Ὅτι δὲ τὴν ἀμετρίαν κολάζει, δῆλον· οὐ γὰρ εἶπε, Μὴ πίνετε, ἀλλὰ, Μὴ μεθύσκεσθε· ὁ γὰρ οἶνος, πρὸς εὐφροσύνην, οὐ πρὸς μέθην δέδωται. *Ἐν ᾧ ἐστὶν ἀσωτία.*] *Ἐν ᾧ*, τουτέστιν, ἐν τῷ μεθύσκεσθαι οἶνον, *ἐστὶν ἀσωτία*. Οὐ γὰρ σώζει, ἀλλ' ἀπόλλυσιν, οὐ τὸ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν· καὶ τοῦτό ἐστιν ἡ ἀσωτία. *Ἡ ἢ ἀμετρος τοῦ οἶνου χρῆσις*, οὐ μόνον θυμώδεις ποιεῖ, καὶ θρασεῖς, καὶ ἀκροσφαλεῖς, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀσέλγειαν ἐπιρρέπει. *Ἀλλὰ πληροῦσθε ἐν πνεύματι.*] Θέλεις, φησί, πληροῦσθαι καὶ, ὡς εἶπεν, μεθύσκεσθαι; Τοῦτο ποιεῖ ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι, πληρούμενος αὐτοῦ. Ἔσται δέ σοι τοῦτο διὰ ψαλμῶν καὶ ᾠδῶν· ᾠδῶν δὲ πνευματικῶν· εἰσι γὰρ καὶ διαβολικαὶ ᾠδαί. *Ἄδοντες καὶ ψάλλοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ.*] Ἄδειν δὲ καὶ ψάλλειν μὴ τοῖς χεῖλεσι μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν καρδίαν (1). Ὅρα δέ, ὅτι μετὰ τὸ καθαρίσαι τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῆς πικρίας καὶ τῶν ἄλλων παθῶν, καὶ εὐσπλάγχχνους ποιῆσαι καὶ συγγνωμονικοῦς, τότε τὴν ἐκ τοῦ ἁγίου πνεύματος πλήρωσιν ἡμῖν ὑψηγέται· οὐ γὰρ ἀπλῶς ἐπελεῖσεται, ἀλλὰ πληρώσει τὴν καρδίαν ἡμῶν. Τοσούτου δὲ ὄντος ἐν ἡμῖν φωτός, ῥαδίᾳ καὶ εὐκολος ἔσται καὶ ἡ λοιπὴ ἀρετὴ. *Εὐχαριστοῦντες πάντοτε ὑπὲρ πάντων.*] Πάντοτε· οὐ γὰρ ἐν ἀνέσει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν λύπαις· καὶ οὐχ ὑπὲρ τῶν ἀγαθῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν λυπηρῶν· καὶ ὑπὲρ ὧν ἴσμεν, καὶ ὑπὲρ ὧν οὐκ ἴσμεν· καὶ γὰρ διὰ πάντων εὐεργετούμεθα, καὶ ἀγνωῶμεν. Εὐχαριστέον δὲ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν· διὰ γὰρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ πάντα ἡμῖν ὑπάρχει. *ὑποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν φό-*

(1) « Βούλει, φησὶν, εὐφραίνεσθαι; Φεῦγε τὴν ἀπὸ τοῦ οἶνου πλήρωσιν, καὶ θέλῃς πληροῦσθαι ἐν πνεύματι ἁγίῳ. Τοῦτο δὲ ἔσται σοι, ἐὰν μᾶλλον ψάλλῃς· οἱ ψάλλοντες γὰρ πνεύματος πληροῦνται ἁγίου, ὥσπερ οἱ ἄδοντες τὰς σατανικὰς ᾠδὰς, πνεύματος ἀκαθάρτου· ψάλλειν δὲ ἐν τῇ καρδίᾳ, τουτέστι, μετὰ συνείσεως, καὶ μὴ ῥηθιμμένης· τῆς καρδίᾳς ὁ γὰρ προσέχων, ἐκείνος ἐν καρδίᾳ ψάλλει. » Θεοφύλακτος.

βω θεοῦ.] Ὅταν γὰρ ἕκαστος ἐκάστω εἴη ὑποταταγμένος, καὶ μὴ διὰ τι πρᾶγμα κοσμικὸν ἢ ἄτοπον, ἀλλὰ διὰ φόβον Χριστοῦ, τί ἔσται λοιπὸν ἐν μέσῳ κακόν;

21

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Διάταξις οἰκειακῶν καθηκόντων ἀρχομένοις καὶ ἀρχουσιν κατὰ Χριστόν.

- 22 Αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτάσσεσθε, ὡς
23 τῷ Κυρίῳ· ὅτι ὁ ἀνὴρ ἐστὶ κεφαλὴ τῆς γυναικὸς,
ὡς καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας· καὶ αὐτὸς
24 ἐστὶ σωτὴρ τοῦ σώματος. Ἄλλ' ὥσπερ ἡ ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ Χριστῷ, οὕτω καὶ αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ἐν παντί.

Αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτάσσεσθε.] Οὐχ ἀπλῶς καὶ εἰκὴ πολλὴν τὴν σπουδὴν ποιεῖται ὁ Παῦλος ὑπὲρ τῆς συζυγίας, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ὁ θεὸς ταύτης ἐξ ἀρχῆς ἐφρόντισεν ὑπεροβικῶς. Καὶ ὁ θίος δὲ ἡμῶν διὰ τῶν συζυγιῶν συγκροτεῖται. Φησὶν οὖν, ὅτι αἱ γυναῖκες ὑποτάσσεσθε τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν. Ἐὰν γὰρ ᾧσιν οὗτοι ἐν εἰρήνῃ, πᾶσα ἡ οἰκία εἰρηνεύσει, καὶ πάντες ἀπολαύσουσι τῆς ἐνθου ὠφελείας. Ὡς τῷ Κυρίῳ.] Βαβαί, ὑποταγῆς ἐπίτασις! Πῶς οὖν ἀλλαχού φησὶν ὁ Χριστός· Ἐὰν μὴ τις ἀποτάξῃται καὶ γυναικὶ καὶ ἀνδρὶ, οὐ δύναται ἀκολουθεῖν μοι (α); Καὶ φαμέν, ὅτι τὸ, ὡς, οὐ πάντως πανταχοῦ ἰσότητα σημαίνει· ἢ τοῦτό φησιν· Ὡς εἰδυῖται, ὅτι τῷ Χριστῷ ἐστὶ ὑποτασσόμεναι ἐκ τούτου. Ὅτι ὁ ἀνὴρ ἐστὶ κεφαλὴ τῆς γυναικὸς, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας.] Ἀπὸ λογισμῶν συνιστᾷ τὸ δεῖν ὑποτάσσεσθαι

(α) Λουκ. ΙΔ', 26.

(TOM. E')

τάς γυναῖκας· καὶ τῆς ἀγάπης ὑπόθεσιν καὶ ἀφορμὴν τίθῃσι, τὸ τὸν μὲν ἄνδρα τὴν ἀρχικὴν καὶ προνοητικὴν τάξιν ἐπέχρην· κεφαλὴ γάρ ἐστί, φησιν, αὐτῆς καὶ σωτὴρ· τὴν δὲ γυναῖκα, τὴν ὑποτακτικὴν· σῶμα γάρ ἐστιν· ὥσπερ καὶ ὁ Χριστὸς τῆς ἐκκλησίας ὡς κεφαλὴ, προνοεῖται ταύτης καὶ σώζει. Καὶ αὐτός ἐστι σωτὴρ τοῦ σώματος.] Καὶ αὐτός, ὁ ἀνὴρ, ἐστι σωτὴρ τοῦ σώματος αὐτοῦ, τουτέστι, τῆς γυναικός· καὶ γὰρ ἡ κεφαλὴ, σωτηρία ἐστὶ τοῦ λοιποῦ σώματος, μικροῦ τὰς πάσας αἰσθήσεις ἔχουσα ἐν ἑαυτῇ. Πῶς οὖν οὐκ ὀφείλει ὑποτάσσεσθαι τῇ κεφαλῇ τὸ σῶμα, τῇ προνοουμένη καὶ σωζούσῃ; Ἀλλ' ὥσπερ ἡ ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ Χριστῷ.] Τὸ ἅπαν δηλαδὴ πλῆθος· ἐν γὰρ τοῖς καθ' ἕκαστον, ἐνὶ καὶ ἀνυπότακτος. Ἐντεῦθεν δὲ μαθήσῃ σαφέστερον, ὃ ἀνωτέρω εἶπεν, ὅτι Ὑποτάσσεσθε τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν, ὡς τῷ Κυρίῳ. Ἐπεὶ γὰρ ὀφείλουσιν αἱ γυναῖκες ὑποτάσσεσθαι τοῖς ἀνδράσιν, ὡς ἡ ἐκκλησία τῷ Χριστῷ· ἡ δὲ ἐκκλησία καὶ γυναῖκες εἰσιν· ὡς τῷ Χριστῷ ἄρα τῷ ἀνδρὶ ὑποτάσσεσθαι ὀφείλει ἡ γυνή. Ἐν παντί.] Ἄρα ἐν παντὶ κελεύει ὑποτάσσεσθαι; ἄρα καὶ ὅταν εἰς ἀπιστίαν συνωθῇ ὁ ἀνὴρ; Ἀλλ' οὐ περὶ ἀπίστων ἀνδρῶν ὁ λόγος νῦν τῷ Παύλῳ, ἀλλὰ περὶ πιστῶν, πρὸς οὓς δηλαδὴ καὶ ἔγραψεν.

- 25 Οἱ ἄνδρες, ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν
 26 παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτὴν ἀγιάσῃ, καθαρί-
 27 σας τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι· ἵνα παρα-
 στήσῃ αὐτὴν (1) ἑαυτῷ ἑνδοξον τὴν ἐκκλησίαν, μὴ
 ἔχουσαν σπῖλον ἢ ῥυτίδα, ἢ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ'
 28 ἵνα ᾗ ἀγία καὶ ἁμωμος. Οὕτως ὀφείλουσιν οἱ ἄν-
 δρες ἀγαπᾶν τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας, ὡς τὰ ἑαυ-
 τῶν σώματα. Ὁ ἀγαπῶν τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα,
 29 ἑαυτὸν ἀγαπᾷ· οὐδεὶς γάρ ποτε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίμησεν, ἀλλ' ἐκτρέφει καὶ θάλπει αὐτήν,

(1) Περ' ἄλλοις, αὐτὸς ἑαυτῷ.

- 30 καθὼς καὶ ὁ Κύριος τὴν ἐκκλησίαν· ὅτι μέ-
 31 λη ἐσμέν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐ-
 31 τοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ. Ἀντὶ τούτου
 καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν
 μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα
 αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν (α).
 32 Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς
 33 Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Πλήν καὶ ὑμεῖς,
 οἱ καθ' ἓνα, ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα οὕτως
 ἀγαπάτω, ὡς ἑαυτόν· ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῆται τὸν
 ἄνδρα.

Εἶδες, πῶς συνώθησε τὴν γυναῖκα ὁ Παῦλος ὑποτάσσεσθαι σοι
 ἐν τῷ μέτρῳ, ᾧ καὶ ἡ ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ Χριστῷ·
 ἄκουε καὶ πῶς σε πάλιν ἀναγκάζει ἀγαπᾶν αὐτήν, ἀλλ' οὐχὶ
 δεσποτικῶς προσφέρεισθαι. Θέλεις, φησὶν, αὐτὴν ὑποτετάχθαι
 σοι ὡς τῷ Κυρίῳ; Ἀγάπα αὐτήν, ὡς ὁ Κύριος τὴν ἐκκλησίαν·
 προνοεῖ αὐτῆς, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς ἐκείνης. Καὶ πῶς ἠγάπησεν
 ὁ Χριστὸς τὴν ἐκκλησίαν; Ἐαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς.
 Ὡστε καὶ σὺ, φησί, κἂν δέῃ τι παθεῖν ὑπὲρ τῆς γυναικὸς, κἂν
 ἀποθανεῖν, μὴ παραιτήσῃ. Σὺ μὲν γὰρ ἴσως, εἰς ὑποτεταγμέ-
 νην καὶ ἀγαπῶσαν ταῦτα ἐπιδείξῃ· ὁ δὲ Χριστὸς, εἰς ἐχθρὰν
 καὶ ἀποστρεφομένην, καὶ φεύγουσαν. Καὶ ὥστερ ἐκεῖνος τὴν
 ἀποστρεφομένην αὐτὸν προσηγάγετο, οὐκ ἀπειλαῖς, οὐδὲ ὕβρεσιν·
 οὕτω καὶ αὐτός, κἂν ἀποστρεφομένην ἴδῃς καὶ θρυπτομένην,
 τῇ πολλῇ ἀγάπῃ καὶ τῇ προνοίᾳ προσαγγέσθαι σπεῦδε· κἂν
 πάθῃς τι ὑπὲρ αὐτῆς, μὴ ὀνειδίσῃς· οὐδὲ γὰρ ὁ Χριστὸς ὠνει-
 δισε τὴν ἐκκλησίαν. [Ἰτα αὐτὴν ἀγίαση.] Ἄρα οὖν ἀναγνος
 ἦν, καὶ ἀκάθαρτος, καὶ τοιαύτη, οἶαν οὖν εἰ λάβοις γυναῖκα,
 οὐκ ἂν οὕτως ἀκάθαρτον λήψῃ· ἀλλ' οὐκ ὠνειδίσεν ὁ Χριστὸς
 τὴν ἐκκλησίαν, οἶαν αὐτὴν οὖσαν· οὐκοῦν μηδὲ σὺ τὴν σαυτοῦ
 γυναῖκα, κἂν ἀμορφωτάτῃ ᾗ, κἂν εὐτελῆς. Καθαρίσας τῷ

(α) Γενεσ. Β', 24. Ματθ. ΙΘ', 5.

λουτρῷ τοῦ ὕδατος.] Τουτέστι, τῷ βαπτίσματι· ἀπέλουσε γὰρ αὐτῆς τὴν ἀκαθαρσίαν. Ἐν ῥήματι.] Ποίῳ ῥήματι; Ὁ αὐτὸς εἶπε τοῖς ἀποστόλοις· Βαπτίζοντες αὐτοὺς, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος (α). Ἰτα παραστήσῃ αὐτὴν ἑαυτῷ ἑνδοξὸν τὴν ἐκκλησίαν.] Οὐχ ἀπλῶς καθαρὰν, ἀλλ' ἑνδοξόν. Ὡς περ τοίνυν ὁ Χριστὸς πάντων αἰτίος τῶν ἀγαθῶν τῇ ἐκκλησίᾳ, οὕτω καὶ σὺ κατὰ δύναμιν ἔσο τῇ σῇ γυναικί· καὶ ὥς περ αὐτὸς σώματος οὐκ ἐπιζητεῖ κάλλος, ἀλλὰ ψυχῆς, οὕτω καὶ σὺ. Ἄν γὰρ ψυχῆς κάλλος ἐπιζητῆς παρὰ τῆς γυναικὸς, ταχέως αὐτῇ τοῦτο δημιουργήσεις, καὶ εἰς τοῦτο αὐτὴν ῥυθμίζων, καὶ τῷ θεῷ, καὶ σαυτῇ καλὴν ἐργάσῃ. Σπῦλον ἢ ῥυτίδα.] Διὰ τούτων τὰ ψυχικὰ λέγει πάθη, τὰ δυσειδῆ τὸν ἐντὸς ποιοῦντα ἄνθρωπον. Σπῦλοι μὲν οὖν, τὰ πρόσφατα τῶν παθῶν, ἃ καὶ ἀπονίψασθαι ῥάδιον, ἃ καὶ μῶμον ἐνεποίει· ῥυτίδες δὲ, τὰ τῷ χρόνῳ παλαιωθέντα, ἃ καὶ ἀνάγνους ἐποίει, δυσασπύοντα ὄντα. Ἀλλὰ τὸ θεῖον λουτρὸν πάντα ἐκάθαρσε, καὶ ἁγίους καὶ ἀμώμους παρέστησεν. Ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα.] Οὐχ ὡς εἰς μείζον ἐρχόμενος ὑπόδειγμα, τὸ τοῦ οἰκείου σώματος εἴρηκεν· (ὑπερβάλλει γὰρ τὸ κατὰ Χριστὸν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν·) ἀλλ' ὡς εἰς οἰκειότερον καὶ ἐγγύτερον· ἐκ τούτου γὰρ καὶ ὀφειλὴν τὸ πρᾶγμα δεῖκνυσιν. Εἰ γὰρ σῶμά ἐστι σὸν ἢ γυνή· (ἔσονται γάρ, φησιν, οἱ δύο εἰς σὰρκα μίαν·) κατὰ ὀφειλὴν προνοήσεις αὐτῆς, ὡς σαρκὸς σου. Ὁ ἀγαπῶν τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, ἑαυτὸν ἀγαπᾷ.] Τὴν ἐπιτεταμένην, φησί, καὶ ἐπιμεμελημένην θεραπείαν προσφέρει πᾶς τῇ ἰδίᾳ σαρκί. Ὡς τε καὶ σὺ τῇ γυναικί. Οὐδεὶς γὰρ ποτε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν.] Ὅτι ἐστὶ σὰρξ τοῦ ἀνδρὸς ἢ γυνῆ, ἄκουε του Ἀδάμ λέγοντος· Τοῦτο νῦν ὅσοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς μου (β). Καθὼς καὶ ὁ Κύριος τὴν ἐκκλησίαν.] Συνεχῶς τῷ τοῦ Χριστοῦ χρῆται πα-

(α) Ματθ. ΚΗ', 19.

(β) Γενεσ. Β', 23.

ραδείγματι, πρὸς ἀγάπην τοὺς ἄνδρας ἐκ τούτου παρακαλῶν (1). *Ὅτι μέλη ἐσμεν τοῦ σώματος αὐτοῦ.*] Ὡς εἰ εἶπε· Γνησίως ἐσμὲν ἐξ αὐτοῦ (2). *Ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ.*] *Ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ* λέγων, τὴν ἡκριβωμένην ἔνωσιν καὶ ἀγάπην δηλοῖ. *Καὶ ἐκ τῶν ὁστέων αὐτοῦ.*] Ἐπειδὴ γὰρ τὰ ὅσα καὶ τὸ σῶμα χαρακτηρίζει τὸν ἄνθρωπον, διὰ τὴν γνησιότητα φησὶν ἐξ αὐτῶν ἡμᾶς εἶναι. Ἐξ αὐτοῦ δέ, καθὼς ἀπαρχὴ ἡμῶν ἐστὶ τῆς δευτέρας πλάσεως, ὥσπερ ἐκ τοῦ Ἀδάμ, διὰ τὴν πρώτην (3). *Καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ.*] Ἰδοὺ καὶ ἕτερον δικαίωμα ἀγάπης, ὅτι σῶμα ἀλλήλων εἰσὶν (4). *Καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν.*] Τοῦτο ἐκλαμβάνεται μὲν καὶ ἀπλῶς, ὅντι τοῦ, *Ἔσονται μία σὰρξ.* αἰνίττεται δὲ καὶ τι ἕτερον· οἶον, ὅτι ἔσονται οἱ δύο εἰς τὸ ἀποτελέσαι μίαν σάρκα, τὸ τέκνον δηλαδὴ. *Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν.*] Πῶς μέγα; Ὅτι τῷ Χριστῷ ἐξὸν μένειν ἐπὶ τῆς ἰδίας δοξῆς, ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν ἐνανθρωπήσας, ἵνα προσκολληθῇ τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ἐγένοντο οἱ δύο εἰς πνεῦμα ἓν· ὁ γὰρ κολλώμενός, φησι, τῷ Κυρίῳ, ἓν πνεῦμά ἐστι (α). [*Ἦ, μέγα τι καὶ θαυμαστὸν ἠνέξατο ὁ μακάριος Μωϋσῆς. Τῷ ὄντι γὰρ μυστήριον, τὸ τοὺς γεννησαμένους, τοὺς ταλαιπωρηθέντας ἐπ' αὐτῷ, τοὺς εὐεργετήσαντας ἀφεῖναι, καὶ προσκολληθῆναι πρὸς τὴν μηδέποτε θεαθεῖσαν, μηδὲ προκατάρξασάν*

(1) « Πάλιν τῷ Χριστῷ χρᾶται πρὸς ὑπόδειγμα, δεικνύων, ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς ἡμᾶς ὡς εἰκείαν αὐτοῦ σάρκα ἡγάπησεν. » Θεοφύλακτος.

(2) « Τοῦτέστι, γνησιότητα πολλὴν πρὸς αὐτὸν ἔχον. » Θεοφύλακτος.

(3) « Ἀπὸ γὰρ τῆς ἡμετέρας γέγονεν ὕλη, ὥσπερ καὶ ἡ Εὐα ἐκ τοῦ Ἀδάμ. Καὶ ὥσπερ ἐκεί τὸσαύτη ἐγγύτης ἐστίν, οὕτω καὶ ἐφ' ἡμῶν. Καὶ ἄλλως δὲ ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἐσμὲν, καὶ ἐκ τῶν ὁστέων αὐτοῦ, ὅτι τε, ὥσπερ ἐκεῖνος ἐκ πνεύματος γεγέννηται ἀνευ συνουσίας, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ λουτρῇ· καὶ ὅτι μεταλαμβάνοντες τῶν μυστηρίων, ἐκ τούτου εὐθέως μεταπλατόμεθα. Συνελόντα οὖν εἰπῶν, τοῦτό φησιν, ὅτι τὴν ἀκραν οἰκειότητα πρὸς αὐτὸν ἔχομεν. Καὶ γὰρ καὶ κατὰ τὸ ὁρώμενον ἐκινώνησεν ἡμῶν σαρκοῦ καὶ αἵματος, καὶ κατὰ τὸ νοούμενον, αἷτις τῆς πνευματικῆς ἀναπλάσεως ἡμῶν ἐγένετο, ὥσπερ καὶ ὁ Ἀδάμ τῇ Εὐα τῆς πλάσεως. » Θεοφύλακτος.

(4) « Ἰδοὺ καὶ ἕτερον δικαίωμα ὅτι καὶ τοὺς γεννησαμένους τις ἀφείρε, ἐκείνη συμπλέκεται. Καὶ οἷα εἶπε, Συνικησεί, ἀλλὰ, Προσκολληθήσεται, τὴν ἀδικόπαστον ἔνωσιν ὁλῶν. » Θεοφύλακτος.

(α) Ἀ' Κορ. ς', 17.

τινος αγαθοῦ. Μέγα ὄντως μυστήριον· τέως μέντοι εἰς Χριστὸν ἐκλαμβάνεται παρ' ἐμοῦ τοῦτό, φησιν, ὡς προφητικῶς περὶ αὐτοῦ λεχθέν. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ἀφῆκε τὸν πατέρα, οὐ τοποκῇ μεταβάσει, ἀλλὰ τῇ πρὸς τὴν σάρκα συγκαταβάσει, καὶ ἦλθε πρὸς τὴν νύμφην, τὴν πάντοτε αὐτὸν ἀγνοήσασαν, καὶ ἐγένετο αὐτῇ εἰς πνεῦμα ἓν. Ὁ γὰρ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἓν πνεῦμά ἐστι (1).] Πλὴν καὶ ὑμεῖς, οἱ καθ' ἕνα, ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα οὕτως ἀγαπάτω, ὡς ἑαυτόν. [Ὡς εἰ ἔλεγεν· Τὰ τοῦ κατὰ ἀναγωγὴν νοήματος, εἰς κοινότητα ὁρᾷ, τουτέστι, τὴν ἐκκλησίαν· πλὴν, εἰ καὶ ἀναγωγικῶς ἐξελαβόμεν, ταῦτα ὁμῶς καὶ διὰ τὴν γυναῖκα εἴρηνται· καὶ ἡ ἀναγωγὴ τοῦ ὀνόματος καὶ ἡ πνευματικὴ ἐξήγησις, οὐκ ἀνατρέπει τὸ ἰδικόν· δύναται γὰρ καὶ πνευματικῶς καὶ ἰδικῶς ἐρμηνεύεσθαι (2) Ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῇται τὸν ἄνδρα.] Ἐπειδὴ οἶδεν, ὅτι ἡ ἰσοτιμία ἀκαταστασίας ὑποθεσις γίνεται, διὰ τοῦτο τὸν φόβον εἰσάγει, ἵνα μία ἀρχὴ ᾖ, ὁ ἀνὴρ. Φόβον· δὲ ἐνταῦθα, τὴν ἐπιτεταμένην εὐλάβειαν καὶ συστολὴν λέγει. Ἐκ τοῦ τοιούτου φόβου καὶ ἡ ἀγάπη συγκροτηθῇσεται, καὶ αὐτὴ πάλιν αὐτὸν συγκροτήσει. Ἀγαπήσει μὲν γὰρ ἡ γυνὴ τὸν ἄνδρα, ὡς μέλος· φοβηθῇσεται δὲ, ἥτοι τιμήσει, ὡς κεφαλὴν. Τί οὖν ἂν μὴ φοβῇται ἡ γυνή; Σύ ἀγάπα, τὸ σαυτοῦ ποιεῖ. Ὁμοίως καὶ ἡ γυνή, κὰν μὴ ἀγαπᾶται, ὁμῶς δὲ φοβεῖσθω. Τί δήποτε δὲ περὶ τῆς ἀγάπης πολλὰ διαλεχθεῖς, περὶ τοῦ φόβου οὐχ οὕτως ἐποίησεν; Ὅτι προηγουμένως τὴν ἀγάπην κρατεῖν δεῖ· οὕτω γὰρ καὶ ὁ φόβος ἐψεται. Τὸ δὲ, φοβεῖσθαι, νόει, ὡς πρέπει γυναῖκα φοβεῖσθαι, μὴ δουλοπρεπῶς.

ΚΕΦ. VI, 1 Τὰ τέκνα, ὑπακούετε τοῖς γονεῦσιν ὑμῶν
 2 ἐν Κυρίῳ· τοῦτο γὰρ ἐστὶ δίκαιον. Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα· (ἥ τις ἐστὶν ἐντολὴ πρῶ-
 3 τη ἐν ἐπαγγελίᾳ) ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἔσῃ

(1) Ἐκ τοῦ Θεοφύλακτου.

(2) «Καὶ οὐκ ἀνατρέπει ἡ ἀλληγορία τὴν κατὰ τὸ γράμμα σχέσιν τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν γυναῖκα. Ὅφειλε γὰρ ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἀγαπᾶν καὶ θάλλειν, ὡς ἑαυτόν.» Θεοφύλακτος.

4 μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς (α). Καὶ οἱ πατέρες, μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἀλλ' ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου.

Καθάπερ τις σῶμα πλάττων, πρῶτον μὲν τὴν κεφαλὴν, ἔπειτα τὸν αὐχένα, εἶτα τελευταῖον τοὺς πόδας τίθησιν· οὕτω καὶ ὁ Παῦλος εἶπε περὶ τῆς πρώτης ἀρχῆς, τῆς κατὰ τὸν ἄνδρα, εἶπε καὶ περὶ τῆς γυναικὸς, τῆς δευτέρας ἀρχῆς· λέγει νῦν καὶ περὶ τῆς τρίτης ἀρχῆς, τῶν τέκνων· τῆς μὲν γὰρ γυναικὸς ὁ ἀνὴρ μόνος ἄρχει· τῶν δὲ παιδῶν καὶ ἡ γυνή. Ὑπακούετε οὖν, φησὶ, τοῖς γονεῦσιν ὑμῶν, ἀλλ' ἐν Κυρίῳ, τουτέστι, κατὰ Κύριον, ἐν οἷς δηλαδὴ μὴ βιάπτεται ἡ εὐσέβεια. Ἐπεὶ, ἐὰν προστῆσαι βούληται ὁ πατήρ τὴν θυγατέρα, ἡ αἰσχρὰν διδάξαι τέχνην τὸν υἱόν, ἢ πρὸς ἑλληνισμὸν ἀγαγεῖν, οὐ κατὰ Κύριόν ἐστι τὸ πρόσταγμα, οὐδὲ ὑπακούειν δεῖ. Τοῦτο γὰρ ἐστι δίκαιον.] Καὶ φύσει δίκαιόν ἐστι, φησὶ, τοῦτο, καὶ ὑπὸ τοῦ νόμου προστάσσεται. Πῶς δὲ φησιν· Ὅτις ἐστὶν ἐντολὴ πρώτη, καίτοι οὐκ ἔστιν αὕτη πρώτη; ἔστι γὰρ πρώτη, Οὐ φονεύσεις, Οὐ μοιχεύσεις. Ἀλλ' ὅρα τί προστέθεικεν, ἐν ἐπαγγελίᾳ· ἐκεῖναι γὰρ αἱ πρῶται, οὐκ ἔχουσιν ἐπαγγελίας καὶ ἀντιμισθίας· ἀναχωρήσεις γὰρ εἰσι κακῶν, οὐκ ἀγαθῶν ἐργασίαι· οὐδεὶς δὲμισθὸς τῷ τοῦ κακοῦ ἀπεχομένῳ. Αὕτη τοιγαροῦν, κατὰ τὸν τῆς ἐπαγγελίας λόγον ἐστὶ πρώτη· ἀγαθοῦ γὰρ ἐστὶν ἐργασία. Θαυμαστὴ δὲ ἡ τάξις. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπήγαγε τῶν πονηρῶν πράξεων ὁ νομοθέτης τοὺς ἀνθρώπους, μέλλων εἰς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐργασίαν ἐμβιβάζειν, πρῶτην διετάξατο τὴν εἰς τοὺς γονεάς τιμὴν. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὶ μετὰ θεὸν πρῶτοι εὐεργέται ἡμῖν, ἅτε τοῦ ζῆν αἵτιοι, εἰκότως πρῶτοι τῶν ἡμετέρων ἀπολαύουσι καρπῶν. Ἰνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἔση μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς.] Ὅρα σοφίαν! Ἐπειδὴ πρὸς νηπίους ὁ λόγος αὐτῷ (πρὸς γὰρ τὰ τέκνα λαλεῖ·)

(α) Ἐξοδ. Κ', 12.

αὐτὴν τὴν κειμένην ἀμοιβὴν εἴρηκε, καὶ οὐδὲν ὑψηλόν, οὐ περὶ βασιλείας οὐρανῶν, οὐ περὶ μιμήσεως Χριστοῦ, ὅπερ ἐπὶ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς ἐποίησεν. Τί γὰρ ἡδύτερον παισί τῆς μακροχρονίας; Καὶ γὰρ καὶ τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς νηπίοις τὰς φρένας, ταῦτα ἐνομοθετήθη· οὐ γὰρ ἴσχυον τελειοτέρων ἀκοῦειν. *Καὶ οἱ πατέρες, μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν.*] Οὐκ εἶπεν, Ἀγαπᾶτε· τοῦτο γὰρ αὐτοὺς ἡ φύσις καὶ ἄκοντας ἀπαιτεῖ· ἀλλὰ, *Μὴ παροργίζετε*, τουτέστι, *Μὴ ἀποκληρονόμους, μὴ ἀποκηρύκτους ποιεῖτε, μὴ φορτικά καὶ δούλοις πρέποντα αὐτοῖς ἐπιτάσσετε, καὶ πρὸς αὐτοὺς αἰεὶ δυσχεραίνετε. Ἀλλ' ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ ρουθεσίᾳ Κυρίου.*] Τοῦτο τῆς παραινέσεως τὸ κεφάλαιον· τῶν πνευματικῶν γὰρ ὄντων, καὶ τὰ σαρκικά ἀκολουθήσει· τοῦτο γὰρ αὐτοὺς μάλιστα πειθηνίους ποιεῖ (1).

- 5 Οἱ δοῦλοι, ὑπακούετε τοῖς κυρίοις κατὰ σάρκα, μετὰ φόβου καὶ τρόμου, ἐν ἀπλότητι τῆς καρδίας
- 6 ὑμῶν, ὡς τῷ Χριστῷ· μὴ κατ' ὀφθαλμοδουλείαν, ὡς ἀνθρωπάρεσκοι, ἀλλ' ὡς δοῦλοι τοῦ Χριστοῦ,
- 7 ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐκ ψυχῆς, μετ' εὐνοίας δουλεύοντες, ὡς τῷ κυρίῳ, καὶ οὐκ ἀνθρώ-
- 8 ποις· εἰδότες, ὅτι, ὃ ἐάν τι ἕκαστος ποιήσῃ ἀγαθόν, τοῦτο κομιεῖται παρὰ τοῦ Κυρίου, εἴτε δούλος, εἴτε ἐλεύθερος.

Ἐπειδὴ καὶ ἡ τῶν οἰκετῶν ἀρετὴ εἰς σύστασιν τῆς οἰκίας συντελεῖ, οὐδὲ τούτου τοῦ μέρους ἀμελεῖ· τέθεικε δὲ τοὺς δούλους ἐσχάτους· ἐπειδὴ καὶ ἐσχατοὶ εἰσι τῷ ἀξιώματι. Οὐκέτι δὲ τούτοις ὡς παιδίοις νηπίοις διαλέγεται, ἀλλ' ὡς τελείοις,

(1) «Ἐπὶ τὴν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν τῆς ὑποταγῆς ἀνάγει, καὶ δεικνύει τοῖς πατέρας, πῶς παιθνήνους τοὺς παῖδας ποιήσουσιν. Ἐὰν γὰρ θέλῃς, ἠσῶν, ὑπακούειν σου τοῦ πατρός, ἐκτρέφε αὐτοὺς τοῖς θείοις λόγοις· καὶ μὴ εἴπῃς, ὅτι μοναζόντων ἐστὶ τὸ ἀναγινώσκειν τὰς θείας Γραφάς· παντὸς γὰρ χριστιανοῦ τοῦτο ἔστι, καὶ μάλιστα τῶν κοσμικῶν, ὅσοι καὶ πλείονος εὐσεβείας δεόνται, ὡς ἐν ἑκάτῳ ὄντες. Ἦλτε ὑπὲρ σοῦ γίνεται τὸ ἀκοῦειν αὐτοῦ τῆς Γραφῆς· μαθήσονται γὰρ ἐκείθεν. Τίμα τὴν πατέρα σου, καὶ τὴν μητέρα σου,» Θεοφύλακτος.

καθὰ προϊόντες δειξόμεν. Κατὰ σάρκα δὲ κυρίους, ταῖς προσ-
καίροις φησίν. Ἐκ τούτου δὲ καὶ παραμυθεῖται αὐτοὺς, πρόσ-
καιρον ὑποδείξας τὴν δουλείαν, καὶ τῇ σαρκὶ συγκαταλυμέ-
νην. *Μετὰ φόβου καὶ τρόμου.*] Ἐπὶ μὲν τῆς γυναικὸς ἀπλῶς
εἶπεν· *Ἰτα φοβῆται τὸν ἄνδρα·* ἐνταῦθα δὲ μετ' ἐπιτάσεως·
ὁ γὰρ τρόμος ἐπιτάσις ἐστὶ φόβου. Ἡ μὲν γὰρ γυνή, ὁμότιμος
τῷ ἀνδρὶ, καὶ ἐλευθέρη· οἱ δὲ δοῦλοι, οὐκ εἰσὶ τῆς αὐτῆς τιμῆς.
Εἰ γὰρ καὶ ἀδελφοὶ κατὰ Χριστόν εἰσιν· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τοὺς
ἐλευθέρους ἀλλήλοις ὑποτάσσεσθαι κελεύει, καὶ τὴν γυναῖκα,
τῷ ἀνδρὶ, πολλῷ μᾶλλον τοὺς δούλους τοῖς κυρίοις. Οὐδὲ γὰρ
δυσγένεια τὸ πρᾶγμα ἐστίν, ἀλλὰ μᾶλλον πρώτη εὐγένεια, τὸ
εἰδέναι μετριάξιν καὶ εἶκειν τῷ πλησίον. Καλῶς δὲ τὸ, ἐν
ἀπλότητι τῆς καρδίας· ἐνὶ γὰρ καὶ μετὰ φόβου καὶ τρόμου
δουλεύειν, ἀλλ' οὐκ ἐξ εὐνοίας, ἀλλὰ κακούργως. *Μὴ κατ' ὀ-
φθαλμοδουλείαν, ὡς ἀνθρωπάρεσκοι.*] Τουτέστι, μὴ μόνον
ὅταν πάρεσιν οἱ δεσπότες καὶ ὁρῶσιν, ἀλλὰ καὶ ἀπόντων αὐ-
τῶν, ἵνα τὰ δέοντα ποιῶσιν. *Ἀλλ' ὡς δοῦλοι τοῦ Χριστοῦ.*
Ἄρα οὖν ὁ ἀνθρωπάρεσκος οὐκ ἔστι δοῦλος τοῦ Χριστοῦ, ὥς
περ καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· Εἰ ἀνθρώποις ἤρεσκον, Χριστοῦ δοῦ-
λος οὐκ ἂν ἦμην (α). *Ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ ἐκ ψυ-
χῆς.*] Ἐπειδὴ ἐνὶ μὲν καὶ ἐν ἀπλότητι καρδίας καὶ ἀδόλως δου-
λεύειν, μὴ μέντοι γε ὅση δύναμις πάρεστιν, ἀλλὰ τὸ ὀρισμένον
μόνον, διὰ τοῦτο προσέθηκε τὸ, ἐκ ψυχῆς, τουτέστιν, ἐκ πάσης
τῆς δυνάμεως καὶ προθυμίας. *Θέλημα δὲ θεοῦ,* ἢ τὸ ὑποτάσσε-
σθαι τοῦτο γὰρ θέλει ὁ θεός, τὴν εὐταξίαν· ἢ ὅτι εἰς ἐκεῖνα ὑπο-
τάσσεσθε οἱ δοῦλοι ταῖς κυρίοις, εἰς ἃ θέλει ὁ θεός. Τυχὸν γὰρ,
ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν τέκνων εἴρηται, εἰς αἰσχρά τινα συνωθοῦσιν οἱ
δεσπότες, ἢ εἰς ἀσέβειαν, ἅτινα οὐκ εἰσὶ τοῦ θεοῦ θελήματος.
Μετ' εὐνοίας δουλεύοντες, ὡς τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐκ ἀνθρώποις.
Τουτέστι, μετὰ πάσης ἀποδοχῆς, μὴ κατὰ βίαν, ἀλλ' ἐκ προ-

(α) Γαλατ. Α, 10.

αιρέσεως. Ὡς τῷ Κυρίῳ δουλεύοντες.] Αὐτὸς γὰρ ἀναδέχεται τὴν πρὸς τοὺς δεσπότας εὐγνωμοσύνην, ὁ καὶ τὴν εὐταξίαν νομοθετήσας· καὶ ὁ μὴ τούτοις, ὡς χρὴ, δουλεύων, τῷ θεῷ νόμφανθίσταται. Εἰδότες, ὅτι, ὁ ἐὰν τι ἕκαστος ποιῇ ἀγαθόν, τοῦτο κομίζεται παρὰ τοῦ Κυρίου.] Ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν πολλοὺς τῶν δεσποτῶν, ἀπίστους ὄντας, μηδὲν ἀγαθὸν ποιεῖν τοῖς καλῶς δουλεύουσιν οἰκέταις, μηδ' ἀμείβεσθαι αὐτοὺς τῆς εὐνοίας, φησὶν ὅτι, καὶ μὴ παρὰ τοῦ κατὰ σάρκα δεσπότου λάβῃς τὰς ἀμοιβάς, παρὰ τοῦ πάντων Δεσπότου ἐκδέχου.

9 Καὶ οἱ κύριοι, τὰ αὐτὰ ποιεῖτε πρὸς αὐτοὺς, ἀνιέντες τὴν ἀπειλήν, εἰδότες, ὅτι καὶ ὑμῶν αὐτῶν ὁ κύριός ἐστιν ἐν οὐρανοῖς, καὶ προσωποληψία οὐκ ἔστι παρ' αὐτῷ.

Καὶ οἱ κύριοι, τὰ αὐτὰ ποιεῖτε πρὸς αὐτούς.] Τὰ αὐτά. Ποῖα; Μετ' εὐνοίας δουλεύετε, καὶ μὴ ὡς ἀνθρωπάρεσκοι. Ἀλλὰ ταῦτα οὐ λέγει φανερῶς, καίτοι τὰ αὐτὰ διανοηθεῖς. Καὶ γὰρ καὶ οἱ κύριοι δουλεύουσι τοῖς δούλοις· ὅταν γὰρ, ἐκείνων κοιμωμένων καὶ βεγχόντων, ὁ δεσπότης περὶ τροφῶν, περὶ ἐνδύματος μεριμνῶν οὐ καθεύδει, ἄρα οὐ δουλεύει; Ἔστι δὲ καὶ ἐπὶ τῶν κυρίων τὸ, μετὰ φόβου καὶ τρόμου, ἀρμόσαι, τοῦ πρὸς θεὸν δηλονότι. Ἀνιέντες τὴν ἀπειλήν.] Οὐκ εἶπεν, Ἀνιέντες τὴν μάστιγα, ἀλλὰ, τὴν ἀπειλήν, τουτέστιν, Ἀνιέντες καὶ αὐτὴν τὴν ἀπειλήν· πολλῷ γοῦν μᾶλλον τὴν τιμωρίαν· τουτέστι, μηδὲ ἐν ταῖς ἀπειλαῖς γίνεσθε φορτικοί, μηδὲ ἐπαχθεῖς. Εἰδότες, ὅτι καὶ ὑμῶν αὐτῶν ὁ κύριός ἐστιν ἐν οὐρανοῖς.] Ὅρα, πῶς φοβεῖ· ὃ γὰρ μέτρω, φησὶ, μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν· μὴ ἀκούσης καὶ σύ· Δοῦλε πονηρέ! πᾶσαν ἐκείνην τὴν ὀφειλὴν ἀφῆκά σοι, καὶ τὰ τούτων ἑξῆς (α). Καὶ προσωποληψία οὐκ ἔστι παρ' αὐτῷ.] Μὴ νομίσῃς, φησὶν, ὅτι τῶν εἰς τὸν

δοῦλον γινομένων κακῶν καταφρονεῖ διὰ τὸ τοῦ προσώπου εὐ-
τελέες· οὐκ ἐνὶ γὰρ παρὰ θεῷ δοῦλος καὶ δεσπότης (1).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

Ἐν σχήματι ὁπλίσεως περὶ τῆς κατὰ
Χριστὸν δυνάμεως.

- 10 Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοί μου, ἐνδυναμοῦσθε ἐν Κυρίῳ,
11 καὶ ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ. Ἐνδύσασθε
τὴν πανοπλίαν τοῦ θεοῦ, πρὸς τὸ δύνασθαι ὑμᾶς
12 στήναι πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου· ὅτι οὐκ
ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ
πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κο-
σμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς
τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.
13 Διὰ τοῦτο ἀναλάβετε τὴν πανοπλίαν τοῦ θεοῦ, ἵνα
δυνηθῆτε ἀντιστῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ, καὶ
ἅπαντα κατεργασάμενοι στήναι.

Μετά τὸ διατάζει τὰ εἰκότα, τοῦτο ἀκόλουθον καὶ ὑπό-
λοιπον, τὸ ἐνδυναμοῦσθαι ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ, τουτέστι, τῇ εἰς
αὐτὸν ἐλπίδι (2). Καὶ ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ.] Διὰ

(1) «Μὴ νομίσης, φησὶν, ὅτι, ἐὰν ἀπηνῆς ᾖ τῇ τῷ δούλῳ, οὐκ ἐξετασθήσῃ παρὰ τοῦ θεοῦ διὰ τὸ τοῦ προσώπου εὐτελέες· ταῦτα γὰρ τῶν ἐξω νόμων, διαφορὰς εἰδότηων εὐγενείας καὶ δουλείας· ἀνθρώπων γὰρ εἰσι νόμοι· ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἔστι· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς δούλος εἰ τοῦ αὐτοῦ κυρίου, καὶ εἰς ὁμοδουλον αὐστηρεῖται. Ἐπεὶ οὐδὲ ἐξ ἀρχῆς δουλεύειν ἐποίησεν ὁ θεός, ἀλλ' ἡ πλεονεξία, ὥς ἐπὶ τῶν αἰχμαλῶτων, καὶ ἡ πρὸς τοὺς πατέρας ὕβρις, ὥς ἐπὶ τοῦ Χαναάν (Γενεσ. Θ', 25.). Πλὴν εἰ καὶ μὴ ὑπὸ θεοῦ γέγονεν, ὅμως τὴν ὑποταγὴν ὁ θεὸς ἐνομοθέτησε διὰ τὴν εὐταξίαν, καὶ ἵνα μὴ αἱμάτων ὁ βίος γέμῃ.» Θεοφύλακτος.

(2) «Στρατόπεδόν ἐστιν ἡ οἰκία ἐκάστου. Διατάξας οὖν τὰς ἀρχὰς πάσας, οὗ-
τως ἐπὶ τὴν πλὴμεν ἐξάγει· καὶ γὰρ ὅταν μὴ τὴν οἰκίαν τάξῃ υπερβοῦντων
ἐκαστοί, τότε καὶ τὰ τοῦ πολέμου εὐ κείσεται. Ἐπεὶ δὲ πολλὰ ἐπέταξε δοκοῦντα
δυσκατόρθωτα, μὴ δειστέ, φησιν, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ Κυρίου δυνάμει θαρρύνετε. Οὐ
γὰρ ἐστὶν ἰσχύς ἀπλῶς αὐτῷ, ἀλλὰ κράτος ἰσχύος, τουτέστιν, ἀφαντον ἔχει
τὴν ἰσχύν, καὶ πάντων κρατοῦνταν.» Θεοφύλακτος.

γὰρ τῆς αὐτοῦ βοηθείας ἐστὶν ἡμῖν τὸ ἐπλῖζειν εἰς αὐτόν· ἰσχυρὸς γὰρ ἐστί, φησι, καὶ ἱκανὸς πάντα κατορθῶσαι. *Ἐνδύσασθε τὴν πανοπλίαν τοῦ θεοῦ.*] Μετὰ τὸ διοικῆσαι πάντας κατὰ τάξιν, λοιπὸν καὶ ἐπλῖζει αὐτοὺς ὡς πρὸς πόλεμον. Τίς δέ ἐστιν ἡ πανοπλία μετ' ὀλίγον διδάξει. *Πρὸς τὸ δύνασθαι ὑμᾶς στήναι πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου.*] Ὅρα δέ, πῶς οὐκ εἶπε, μάχας, ἢ πολέμους, ἀλλὰ μεθοδείας, ὁπέρ ἐστι χαλεπώτερον, οἶον, πρὸς τὰς ἐπιβουλὰς, πρὸς τὰς ἐνέδρας, πρὸς τοὺς δόλους· μεθοδεία γὰρ ἐστὶ τὸ ἀπατῆσαι καὶ διὰ μηχανῆς ἐλεῖν. Οὐ γὰρ φανερὰ προτιθήσιν ὁ ἐχθρὸς τὰ ἀμαρτήματα· οἶον, εἰδωλολατρεῖν φανερώς οὐ παραινεῖ, ἀλλ' ἐτέρως αὐτὸ κατασκευάζει μεθοδεύων, τουτέστι, πιθανὸν τὸν λόγον ποιῶν, καὶ ἐπικαλύμματι χρώμενος. Διὰ δὲ τοῦ δεῖξαι τὸν ἀντίπαλον δεινὸν ὄντα καὶ ποικίλον, διεγείρει αὐτοὺς, καὶ νήφειν παρασκευάζει. *Ὅτι οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλῃ πρὸς αἷμα καὶ σάρκα.*] Ταῦτά φησι, δεικνύς, ὅτι νήψεως χρεῖα καὶ γρηγορήσεως πρὸς τὸν πόλεμον, οὐ πτοῆσαι βουλόμενος· ὁ γὰρ διδάσκων τοῦ ἐχθροῦ τὴν δύναμιν, ἀσφαλεστέρους ποιεῖ τοὺς οἰκείους. Οὐ πρὸς τοὺς τυγχόντας, φησὶν, ἔχομεν πάλῃν, οὐδὲ πρὸς ἀνθρώπους ὁμοιοπαθεῖς ἡμῖν καὶ ἰσοδυνάμους. *Ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς.*] Περὶ δαιμόνων λέγει, οὓς ἡμεῖς ἑαυτῶν πεποιήκαμεν ἄρχοντας, ἐκόντες αὐτοῖς ὑποκλινόμενοι· οὐ γὰρ ἔλαχον τοῦ ἄρχειν ἡμῶν, ἀλλὰ πατεῖσθαι ὑφ' ἡμῶν. Ἰδοὺ γὰρ, φησι, δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων (α). *Πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας.*] *Ἐξουσίαι* λέγονται, ὡς διὰ μόνον τῶν παθῶν κατεξουσιάζοντες ἡμῶν· *κοσμοκράτορες* δέ, ὡς κατακρατοῦντες τῶν τὰ κοσμικὰ φρονούντων· οὐ γὰρ ἔξει περαιτέρω τοῦ κόσμου χώραν. *Κόσμος* οἶδεν ἡ Γραφή, τὰς πονηρὰς πράξεις καλεῖν, καὶ τοὺς ταύτας μετιόντας. Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς πρὸς τοὺς μαθητάς, *Ὑμεῖς οὐκ ἐστέ,* φησι, *ἐκ τοῦ κόσμου τούτου* (β), καίτοι ἦσαν· ἀλλὰ τὰς πονηρὰς πράξεις λέγων,

(α) Λουκ. Ι, 19.

(β) Ἰωάν. ΙΒ', 19.

οὕτως εἶπε. Κοσμοκράτορας οὖν φησὶ τοὺς δαίμονας, ὡς τῶν πονηρῶν πράξεων καθηγεμόνας. Τοῦ σκοτότος τοῦ αἰῶνος τούτου.] ἵνα μὴ φοβηθῇς, ἀκούων κοσμοκράτορας, ἐπήγαγε τίνος ἄρχουσι, τῆς πονηρίας, φησί· σκοτός γὰρ τοῦ αἰῶνος τούτου, τὴν πονηρίαν λέγει, ἥτις ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ φαίνεται καὶ συνίσταται· περαιτέρω δὲ αὐτοῦ οὐ πρόεισι. Πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας.] Τουτέστι, τὰ δαιμόνια, τὰ ὄντα ἢ τῆς πονηρίας, οἷον, τοῦ διαβόλου· (ὕπ' αὐτὸν γὰρ τελοῦσιν·) ἢ τῶν πονηρῶν πράξεων καθηγηταί. *Ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.*] Ὡς εἰ ἔλεγεν· Ἔστι δὲ ἡμῖν ἡ πρὸς τούτους πάλη, οὐ περὶ μικρῶν τινῶν, ἀλλὰ περὶ μεγάλων, οὐ περὶ ἐπιγείων καὶ φθαρτῶν, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις πραγμάτων, οἷον, βασιλείας οὐρανῶν, καὶ υἰοθεσίας. Τὸ γὰρ, *Ἐν*, ἀντὶ τοῦ, *Ἰπέρ*, ἐστι, καὶ τοῦ, *Διὰ*· ὡς εἰ ἔλεγε· Διὰ τὰ ἐπουράνια πολεμοῦμεν· διὸ νήρσιν χρῆ. Διὰ τοῦτο ἀναλάβετε τὴν παροπλίαν τοῦ θεοῦ.] Ἐπειδὴ, φησι, χαλεποὶ οἱ ἐχθροί. *Ἴνα* δυναθῇτε ἀντιστῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ.] *Ἡμέραν πονηράν*, τὸν παρόντα καλεῖ εἶον, διὰ τὰ ἐν αὐτῷ γινόμενα πονηρὰ πράγματα, δεικνύς βραχὺν τὸν τοῦ πολέμου καιρὸν, καὶ ταύτῃ παραμυθίαν αὐτοῖς διδούς (1). *Καὶ ἅπαντα κατεργασάμενοι στήναι.*] Ἀπαντα, οἷον, τὰ πάθη, καὶ τὰς ἀτόπους ἐπιθυμίας, κατεργασάμενοι, οἷον, καταπολεμήσαντες, καθελόντες, στήναι, οἷον εἰ νικηφόροι τινὲς καὶ λαμπροὶ τῷ τροπαίῳ. Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ μετὰ τὸ νικῆσαι, πάλιν ἔπεσον, φησί, στήναι· δεῖ γὰρ μετὰ τὴν νίκην στάσεως, ἵνα μὴ ὁ νικηθεὶς πάλιν ἀναμαχέσῃται. Εἰ γὰρ ῥαθυμησομεν, ἀναζήσει πάντως ὁ νικηθεὶς καὶ νεκρωθεὶς ἐχθρός.

14 Στῆτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ὀσφὺν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης,

(1) « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ, τουτέστιν, ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι· τοῦτον γὰρ ἡμέραν πονηράν φησιν, ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῷ γινόμενων κακῶν. Παραμυθεται δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ δεῖξαι βραχὺν ὄντα τὸν τοῦ πολέμου καιρὸν· διὰ γὰρ τοῦ ἡμέραν, εἰπεῖν, τὸ βραχὺ ἐδήλωσεν. » Θεοφύλακτος.

- 15 καὶ ὑποδυσάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ
 16 εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης· ἐπὶ πᾶσιν ἀναλαβόντες τὸν
 θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ δυνήσεσθε πάντα τὰ βέ-
 17 λη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σβέσαι· καὶ τὴν
 περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου δέξασθε, καὶ τὴν μά-
 χαιραν τοῦ πνεύματος, ὃ ἐστὶ ῥῆμα θεοῦ·

Εν τοῖς τακτικαῖς πρῶτόν ἐστι τὸ εἰδέναι ἐστάναι καλῶς. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος ἐπὶ πόλεμον προτρέπων, πρῶτον περὶ τῆς στάσεως παραινεῖ, στάσιν ἀπαιτῶν εὐτακτον, καὶ στρατιώταις πρέπουσαν, καὶ ὀρθήν. Ὁ γὰρ τῷ ὄντι ἐστὼς, ὀρθὸς ἐσθκεν, οὐκ ἐπικλινόμενός τινι, ὡς ὅγε μὴ ἐστὼς, οὐδὲ ὀρθὸς ἐσιν. Εἴτα λοιπὸν καθοπλίζει, καὶ πρῶτον ζώννυσι τὸν στρατιώτην νοητῶς πάντως, καὶ περισφίγγει τὸν διαρρέοντα, καὶ διακεχυμένον ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ χαμαὶ τοὺς λογισμοὺς συρομένους ἔχοντα, καὶ ἀναστελλεῖ τῇ νοητῇ ταύτῃ ζώσει. *Τὴν ὁσφῦν ἱμῶν.*] Ὡσπερ ἐπὶ τῶν νηῶν ἡ τρόπικς τὸ πᾶν συνέχει, θεμέλιός τις οὖσα, οὕτως ἐφ' ἡμῶν ἡ ὁσφῦς. Οἱ γοῦν ἀποκαμόντες, πολλάκις, ὥσπερ εἰς τινα θεμέλιον, ἐκεῖ τὰς χεῖρας ἐπιτιθέντες, ἐπαναπαύονται. Τὴν τοίνυν ἀρχὴν ἡμῶν πρῶτον συσφίγγει, οἷον τὸν ἐν ἡμῖν τόνον τῆς ψυχῆς, ὃν τροπικῶς, ὁσφῦν, ἐκάλεσε· καὶ τοῦτον τῇ ἀληθείᾳ περιζώννυσιν· ἡ δὲ ἀλήθεια εἰς πολλὰ νοεῖται· ἀλήθεια δογμάτων· ἀλήθεια βίου χρηστοῦ, ὑποκρίσεως κεχωρισμένου· ἀλήθεια λόγων, τὸ δολερὸν ἀρνούμενων· ἀλήθεια ἐνθυμήσεως, οὐδὲν ἐχούσης τοῦ νόθου καὶ κτεδῆλου τῶν δαιμόνων σπάρου. Δύνη δὲ καὶ ὡς πρὸς τὸν Χριστὸν ταύτην νοῆσαι, τὸν ὄντως ἀλήθειαν· ἐγὼ γάρ εἰμι, φησιν, ἡ ἀλήθεια (α)· ὃν καὶ ἐνδύσασθαι, οὐ μόνον περιζώσασθαι τοῖς ἀνθρώποις δεδώρηται· ὅσοι γάρ, φησιν, εἰς Χριστὸν ἔβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε (β). Διὰ δὲ τοῦ περιεζώσθαι, τὸ αἰεὶ δεῖν ἡμᾶς ὠπλίσθαι δηλοῖ, ὡς καὶ ὁ Δαυιδ λέγει· Ὡσεὶ ζώνῃ, ἣν διαπαντὸς περιζώννυται (γ)· αἰεὶ γάρ πο-

(α) Ἰωαν. 1Δ', 6.

(β) Γαλατ. Γ', 27.

(γ) Ναλμ. ΡΗ', 19.

λεμούμεθα. Καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης.] Δικαιοσύνην ἐνταῦθα, τὸν καθόλου φησὶν ἐνάρετον βίον, ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν· Ἐνστερνισάμενοι τὰ δίκαια πράγματα. Ὡς γὰρ ὁ θώραξ ἄτρωτον τηρεῖ τὸν ἄνθρωπον, οὕτω καὶ τὸ δίκαιον τὸν τοῦτο ἐνστερνισάμενον. Θώραξ δὲ ἐστίν, ὁ σιδηροῦς χιτῶν. Καὶ ὑποδυσάμενοι τοὺς πόδας.] Καλῶς κνημίδας ἡμῖν περιτίθῃσιν. Ἡ τοῦτο γοῦν φησὶν, ὅτι χρῆ τοὺς πόδας ἡμῶν ἐτοιμοὺς εἶναι πρὸς τὸ εὐαγγελίζεσθαι καὶ κηρύσσειν· Ὡς ὥραϊοι γάρ, φησιν, οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην (α). ἢ ὅτι ἐν ἐτοιμῷ ὀφείλομεν εἶναι πρὸς τὴν ἐξοδον, καὶ βίον ἔχειν, ὡς τὸ εὐαγγέλιον ὑφηγεῖται. Οἱ μὲν γὰρ πόδες, τοῦ βίου σύμβολον· διὸ καὶ λέγει· Βλέπετε, πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε (β). ἐτοιμασία δὲ τοῦ εὐαγγελίου, πράξεις ἀγαθαί, αἷς προσέχει καὶ ὁ Κύριος, κατὰ τὸ εἰρημένον· Τὴν ἐτοιμασίαν τῆς καρδίας αὐτῶν προσέσχε τὸ οὖς σου (γ). Ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης.] Τὸ γὰρ εὐαγγέλιον, εἰρήνην μὲν πρὸς τὸν θεὸν ποιεῖ, πόλεμον δὲ πρὸς τοὺς δαίμονας. Ἐπὶ πᾶσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως.] Τοῦτό ἐστι τὸ, ἐπὶ πᾶσιν, ἀντὶ τοῦ, ἐν ἀληθείᾳ, καὶ τῇ δικαιοσύνῃ, καὶ τῇ ἐτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου· πίστεως γὰρ ταῦτα πάντα δεῖται· πίστις δὲ ἐνταῦθα οὐ τὴν τῆς ἀληθοῦς θρησκείας ἐπίγνωσιν φησιν, ἀλλὰ τὴν ἀδίστακτον, τὴν περὶ τῶν μελλόντων πιστεύειν ποιοῦσαν, ὡς παρόντων, τὴν καὶ τὰ σημεῖα ποιοῦσαν, καὶ οὕτω διάπυρον καὶ θερμὴν, ὡς καὶ ὅρη μεθιστᾶν, περὶ ἧς ὁ Κύριος φησὶν· Ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ· Μετάβηθι, καὶ μεταβήσεται (δ). Ὡσπερ οὖν ὁ θυρεὸς, ἤγουν, ἡ ἀσπίς, προβέβληται παντὸς τοῦ σώματος, οἷόν τις θύρα φυλάττων καὶ περικλείων αὐτό, οὕτω καὶ ἡ ἀδίστακτος πίστις, φυλακὴ ἐστὶ τῆς ψυχῆς ὅλης. Ἡ πίστις δὲ ἐστὶ θυρεὸς, οὐ τὰ σοφίσματα· ὁ θυρεὸς σκέπει, ἐκεῖνα δὲ συμπο-

(α) Ἦσ. ΝΒ', 7. Ῥωμ. 1, 15.

(β) Ματθ. 12, 20.

(γ) Ἐφεσ. 5, 15.

(δ) Ψαλμ. 118, 28.

δίκουσιν. *Ἐν ᾧ δουρήσεσθε τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ, τὰ πεπυρωμένα, σβέσαι.*] *Βέλη τοῦ πονηροῦ, τὰς ἀτόπους ἐπιθυμίας λέγει, τοὺς τῆς ἀπιστίας λογισμοὺς, καὶ τοὺς πειρασμοὺς. Καλῶς δὲ τὸ, πεπυρωμένα· τοιαῦται γὰρ αἱ ἄτοποι ἐπιθυμίαι. Καὶ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου δέξασθε.*] Τῆς σωτηρίας ὑμῶν, τουτέστι, τῆς ἐλπίδος. Τὸ δὲ, *δέξασθε*; αἶον, φορέσατε καὶ δέξασθε τῇ κεφαλῇ. *Καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος.*] Διὰ μὲν τῶν ἄνω ῥηθέντων καθόπλισεν ἡμᾶς ὁ Παῦλος, ὥστε μὴ ἐλάπτεσθαι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν· νῦν δὲ δίδωσιν ἡμῖν ὕπλα, δι' ὧν αὐτοὶ μᾶλλον ἐλάπτειν τοὺς ἐχθροὺς ἰσχύσομεν. Ἕτοι οὖν τὸ πνεῦμα αὐτὸ *μάχαιραν πνεύματος* περιφραστικῶς εἶρηκε, διὰ τὸ τομὸν καὶ μεριστικὸν τῶν ἐναντίων ἔξεων· ἢ τὴν πνευματικὴν ζωὴν καὶ πολιτείαν, ἢ τις ὡς μάχαιρα ἐνεργήσει, φησί, κατὰ τῶν νοητῶν ἐχθρῶν· ἢ ὅτι τὰ πνευματικὰ φησι χαρίσματα, ἅπερ ἐστι διὰ ῥήματος καὶ προστάγματος θεοῦ· ἢ τὸ, ὅπερ ἐστι ῥῆμα θεοῦ, τῷ κάτω συζευκτέον, ἵνα ᾗ οὕτως· Ὅπερ ἐστι ῥῆμα θεοῦ καὶ πρόσταγμα, τοῦτο ποιεῖτε. Ποῖον; Ἴνα ᾗτε διὰ πάσης προσευχῆς καὶ δεήσεως προσευχόμενοι. Ἡ κατὰ τὸ ἐνεργεῖν καὶ τέμνειν, τὰ πνευματικὰ χαρίσματα, ῥῆμά ἐστι θεοῦ· τμητικὸν γὰρ τὸ ῥῆμα τοῦ θεοῦ. Οὕτω μᾶλλον καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης· διὰ γὰρ ῥήματος θεοῦ ἐπετελεῖτο τὰ χαρίσματα. Πᾶν γὰρ, ὃ ἐὰν αἰτήσητέ, φησιν ὁ Χριστός, ἐν τῷ ὀνόματί μου, δώσει ὑμῖν ὁ πατήρ (α).

- 18 Διὰ πάσης προσευχῆς καὶ δεήσεως προσευχόμενοι ἐν παντὶ καιρῷ ἐν πνεύματι· καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο ἀγρυπνοῦντες ἐν πάσῃ προσκαρτερήσει καὶ δεήσει
19 περὶ πάντων τῶν ἁγίων, καὶ ὑπὲρ ἑμοῦ, ἵνα μοι δοθῇ λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου ἐν παρρησίᾳ (1), γνωρίσαι τὸ μυστήριον τοῦ εὐαγγελίου,

(α) Ἰωαν. 15', 23.

(1) Πρὸ ἄλλοις τὸ, ἐν παρρησίᾳ, συνάπτεται τῷ ἐπομένῳ, γνωρίσαι, ὡς καὶ πρὸς τῷ Χρυσόστομῳ, τῷ Θεοδωρῇτῳ, τῷ Οἰκουμένειῳ αὐτῷ καὶ τῷ Θεοφυλάκτῳ.

20 ὑπὲρ οὗ πρεσβεύω ἐν ἀλύσει, ἵνα ἐν αὐτῷ παρῤῥησιάζωμαι, ὥς δεῖ με λαλῆσαι.

Μετὰ τὸ καθοπλίσαι αὐτοὺς μετὰ πάσης ἀσφαλείας, λοιπὸν πῶς δεῖ τὸν βασιλέα καλεῖν, ὥστε ὀρέξαι χεῖρα, διδάσκει. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ἀνωτέρω, *θυγήσεσθε σθέσαι*, ἵνα μὴ φυσιωθῶσι, φησὶν, ὅτι δεῖ ὑμῖν τοῦ θεοῦ, καὶ κατορθώσετε τὸ πᾶν μετὰ τῶν εἰρημένων καὶ προσευχόμενοι οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ διὰ πάσης προσευχῆς καὶ δεήσεως, τῆς μετὰ κλαυθμοῦ, τῆς μετὰ στερυνοκτυπίας, τῆς μετὰ γονυκλισίας, καὶ τῶν τοιούτων. Ἀλλὰ καὶ ἐν παντὶ καιρῷ, οὐκ ἐν τακταῖς ὥραις· καὶ ἐν πνεύματι, τουτέστι, πνευματικᾷ αἰτοῦντες, μὴ δὲν κοσμικόν. Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, *προσευχόμενοι διὰ πάσης προσευχῆς*, ἠνίξατο, ὅτι ἐστὶ καὶ προσευχὴν ποιοῦντα μὴ προσεύχεσθαι, ὅταν βαττολογῇ τις. *Καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο ἀγρυπνοῦντες.*] Εἴτε παννυχίδας ἐνταῦθα λέγει, εἴτε τὴν νῆψιν τῆς ψυχῆς, ἀμφότερα δεκτά· νηφάλιον γὰρ εἶναι δεῖ τὸν καθοπλισμένον, τὸν παρὰ βασιλεῖ ἐστῶτα. *Ἐν πάσῃ προσκαρτερήσει καὶ δεήσει.*] Τοῦτο γὰρ ὄντως εὐχὴ, ἢ μετὰ καρτερίας. *Περὶ πάντων τῶν ἀγίων, καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ.*] Οὐκ ἄρα ὑπὲρ ἑαυτῶν μόνον προσεύχεσθαι δεῖ. Ὅρα δὲ ταπεινοφροσύνην! Καὶ γὰρ καὶ ἔσχατον ἑαυτὸν τίθησι, καὶ δεῖται τῆς τῶν μαθητῶν εὐχῆς, καὶ ταῦτα ἄλλοις ὑπὲρ Χριστοῦ περικείμενος· καὶ γὰρ καὶ τὸν Πέτρον, ἐκτενὲς ὑπὲρ αὐτοῦ παρὰ τῆς ἐκκλησίας εὐχὴ γενομένη, ἔλυσε τῶν δεσμῶν (α). *Ἴρα μοι δοθῇ λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου.*] Καλῶς τὸ, *ἐν ἀνοίξει*· οὐδὲ γὰρ προεμελέτα, τί λαλήσει, Χριστῷ πειθόμενος (β)· ἀλλ' ἐξ ὑπογύου, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἀνοίξει τὸ στόμα ὃ λόγος προῆει. Ἐντεῦθεν νοήσεις τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὃ ἐστὶ ῥῆμα θεοῦ. *Ἐν παρῤῥησίᾳ γνωρίζαι τὸ μυστήριον τοῦ εὐαγγελίου;*] Ἡ ἵνα ἀπολογῆσθαι ἐν παρῤῥησίᾳ, ἥτοι μετὰ παρῤῥησίας καὶ ἀνδρείας καὶ συνέσεως πολλῆς, ἥ ἵνα ἐν

(α) Πρξ. ΙΒ', 5. (β) Ματθ. Ι', 19.

παρόρησά· εὐαγγελίζωμαι. Ἵπέρ οὐ πρεσβεύω ἐν ἀλύσει.] Ἵπέρ οὐ εὐαγγελίου πρεσβεύω πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ἵνα αὐτοὺς καταλλάξω τῷ θεῷ· ἀλλ' οὗτοι ἔδεσάν με, καίτοι τοὺς πρέσβεις νόμος μηδὲν πάσχειν κακόν. Ἵνα ἐν αὐτῷ παρόρησιάσωμαι.] Ἐν δεσμοῖς ἦν, καὶ ἀπολογεῖσθαι ἔμελλεν. Ἡ μὲν οὖν ἄλυσίς, φησι, περιετέθη μοι, ἵνα ἐπιστομίση τὴν παρόρησίαν· ἡ δὲ ὑμετέρα εὐχὴ ἀνοίξει μοι τὸ στόμα, ἵνα μετὰ παρόρησίας, καὶ οὕτως, ὡς χρὴ τὸν ὑπὲρ τηλικούτων ἀπολογούμενον, ἀπολογήσωμαι.

- 21 Ἵνα δὲ εἰδῆτε καὶ ὑμεῖς τὰ κατ' ἐμέ, τί πράσσω, πάντα ὑμῖν γνωρίσει Τυχικός, ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφός καὶ πιστὸς διάκονος ἐν Κυρίῳ· ὃν ἐπεμψα πρὸς ὑμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο, ἵνα γνῶτε τὰ περὶ ἡμῶν καὶ
22 παρακαλέση τὰς καρδίας ὑμῶν. Εἰρήνη τοῖς ἀδελφοῖς καὶ ἀγάπη μετὰ πίστεως ἀπὸ θεοῦ πατρὸς
23 καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ χάρις μετὰ πάντων ἀγαπώντων τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν ἀφθαρσίᾳ. Ἀμήν.

Ἀπερ ἦν δογμάτων καὶ παρακλήσεως, αὐτὸς διὰ τῆς ἐπιστολῆς ἐδήλωσε· τὰ δὲ κατ' αὐτὸν, τῷ φέροντι τὴν ἐπιστολὴν Τυχικῷ λαλῆσαι ἐπέτρεψε. Ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ πιστὸς διάκονος.] Βί οὖν ἀγαπητὸς, πάντα οἶδεν· εἰ πιστὸς, οὐκοῦν καὶ ἀληθεύσει. Διάκονος δὲ ἐστὶν ἐν Κυρίῳ, τουτέστι, διὰ θεὸν διακονῶν, καὶ ἐν τοῖς θείοις, οὐ διὰ τι κοσμικόν, ἢ ἐν τινι τῶν γένων ἢ, ὁ ἀδελφὸς ἐν Κυρίῳ, τουτέστιν, ὁ πνευματικὸς ἀδελφός. Ἵνα γνῶτε τὰ περὶ ἡμῶν.] Τοῦτο καὶ τῆς Παύλου ἀγάπης καὶ τῆς ἐκείνων σημείον ἦν, τὸ ἐθέλειν παντὶ τρόπῳ γνωσθῆναι αὐτοῖς, ἐν οἷς ἦν. Καὶ παρακαλέση τὰς καρδίας ὑμῶν.] Ἐπειδὴ γὰρ ἐν ἀλύσει ἦν ὁ διδάσκαλος, ἔχρηζον οἱ μαθηταὶ παρακλήσεως, τοῦ μὴ καταπεσεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ, ὡς ἐν δεινοῖς ὄντος, καὶ ἄλυσιν φοροῦντος. Εἰρήνη τοῖς ἀδελφοῖς καὶ ἀγάπη μετὰ πίστεως.] Ἐπεύχεται αὐτοῖς εἰρήνην καὶ τὴν μετὰ πίστεως ἀγάπην. Τοῦτο δὲ τοιοῦτόν ἐστιν, ἢ ὅτι

ἵνα μὴ ἑτεροδόξους ἀγαπῶσιν, ἀλλὰ μόνους πιστούς· ἢ ὅτι
 δεῖ καὶ πίστιν ἔχειν αὐτοὺς, ὥστε καὶ θαρρῆναι περὶ τῶν μελ-
 λόντων. Χωρὶς γὰρ πίστεως οὐδέν ἐστι τῆς ἀγάπης κέρδος,
 μᾶλλον δὲ οὐδ' ἂν γένοιτο ἀγάπη χωρὶς πίστεως· ὅπερ εἶπεν
 εἰρήνην καὶ ἀγάπην μετὰ πίστεως. *Ἡ χάρις μετὰ πάντων τῶν*
ἀγαπῶντων τὸν Κύριον ἐν ἀφθαρσίᾳ.] Ἐνταῦθα διεῖλε τὴν
 εἰρήνην ἀπὸ τῆς χάριτος, ἰδίᾳ θεὸς ἀμφοτέρας, καίτοι παν-
 ταχοῦ συνάπτων. Τὸ δὲ, *ἐν ἀφθαρσίᾳ*, ἦτοι, ἐν κοσμιότητι, ἢ
 τῶν ἀγαπῶντων τὸν Κύριον, μὴ ἐν πλούτῳ ἢ ἐν δόξῃ, ἀλλ' ἐν
 τοῖς ἀφθάρτοις, τουτέστι, διὰ τὰ ἀφθαρτα· ἢ ὅτι ἡ εἰς τὸν
 Χριστὸν ἀγάπη, ἀφθαρτος καὶ ἀμείωτος, μᾶλλον δὲ καθ' ἐκά-
 στην ἐπιδιδοῦσα τὴν ἡμέραν ὀφείλει εἶναι.

Γένοιτο οὖν καὶ ἡμᾶς τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν ἀγάπην δει-
 κνύειν διὰ τε κοσμιότητος βίου, καὶ διὰ τοῦ τὰ ἀφθαρτα ἐκεῖνα
 ζητεῖν ἀγαθὰ καὶ ἀπλῶς, διὰ πάσης τῆς ἐναρέτου πολιτείας,
 ἥτις ἀφθαρτον τηρεῖ τὴν ψυχὴν, μὴ διαφθειρομένην ἐν ἐπιτη-
 δεύμασι πανηροῖς καὶ ἀνομίαις, ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ, τῷ ἀφθάρ-
 τῳ νυμφίῳ τῶν παρθένων καὶ ἀδιαφθόρῳ ψυχῶν, ᾧ ἡ δόξα
 εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν!

Τ Ε Λ Ο Σ,

ΣΥΝ ΘΕῶ, ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

Ἐγράφη ἀπὸ Ρώμης διὰ Τυχικοῦ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Η
ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠΗΣΙΟΥΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ

ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠΗΣΙΟΥΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπὸ Ῥώμης, ἑωρακώς αὐτοὺς ἅμα καὶ διδάξας. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη. Περιψάντων Φιλιππησίων διακονίαν τῷ Παύλῳ, καὶ τινων περιερχομένων καὶ διαφθειρόντων τὰς ἀκοὰς τῶν ἀκεραιτέρων, προφάσει τῆς σκιᾶς τοῦ νόμου καὶ τῆς περιτομῆς, καὶ λεγόντων χωρὶς ταύτης μὴ δύνασθαι δικαιωθῆναι, μαθὼν ὁ ἀπόστολος, γράφει Φιλιππησίοις. Καὶ πρῶτον μὲν ἀποδέχεται αὐτῶν τὴν πίσιν, καὶ σημαίνει μνημονεύειν αὐτῶν. Ἐπειτα διηγεῖται, ὡς ἀπελογήσατο ἐν Ῥώμῃ, καὶ ὅτι τινὲς αὐτῷ βαρεῖς γεγόνασιν ἐν τοῖς δεσμοῖς, φθόνον αὐτῷ κινούντες. Ἐπειτα αὐτοὺς προτρέπεται, ἀλλήλους ἀγαπᾶν, ἐξηγούμενος τὴν τοῦ Σωτῆρος φιλανθρωπίαν, ὅτι θεὸς ὢν, ἄνθρωπος γεγоне δι' ἡμᾶς. Εἵτα περὶ τῆς περιτομῆς καὶ τοῦ παλαιοῦ νόμου διαλαβὼν, ἀποδεικνύει ἀργὴν γεγενῆσθαι λοιπὸν τὴν περιτομὴν, λαμβάνων ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ παράδειγμα, καὶ λέγων, ὅτι ταῦτα πάντα ἤχημαι διὰ τὸν Χριστὸν ζημίαν (α). Διὸ καὶ τοὺς μὲν διδάσκοντας ἔτι περιτομὴν, καὶ θέλοντας αὐτοὺς ἀπατῆσαι μεμψάμενος καὶ εἰπὼν, ἐχθροὺς αὐτοὺς εἶναι τοῦ Χριστοῦ, ἀποδέχεται Φιλιππησίους διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν τῆς κοινωνίας δόσιν· καὶ προτρέψάμενος πάλιν εἰς τὰ ἥθη αὐτοῦς, τελειοῖ τὴν ἐπιστολὴν.

(α) Φίλιπ. Γ', 7.

Α Λ Λ Η.

Οἱ Φιλιππηῖοι ἀπὸ πόλειώς εἰσι τῆς Μακεδονίας *Φιλίππων*, οὕτω καλουμένης ἀπὸ τοῦ οἰκιστοῦ, ὑπὸ μητρόπολιν τὴν Θεσσαλονίκην τελοῦντες. Πολλὰ δὲ αὐτοῖς ὁ Παῦλος χρηστὰ μαρτυρεῖ. Ἐν δεσμοῖς δὲ ὢν, ἔγραψε τὴν ἐπιστολήν· μετὰ γάρ τὴν πρῶτην ἀπολογία, ἧς ἐμνήσθη ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον, αὐθις ἐδέθη. Ἦσαν δὲ οἱ Φιλιππηῖοι δι' Ἐπαφροδίτου τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν πέμψαντες αὐτῷ, ἅμα δὲ καὶ γινῶναι θέλοντες τὰ κατ' αὐτόν. Ἐπειδὴ δὲ ἐθορυβοῦντο, ἀκούοντες ἐν δεσμοῖς εἶναι τὸν διδάσκαλον, αὐτὸ τοῦτο γράφει αὐτοῖς, διδάσκων, ὅτι τὰ δεσμὰ οὐ θορύβου πρόξενα, χαρὰς δὲ μᾶλλον ὥφειλεν εἶναι, διὰ τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ εἶναι. Συμβουλεύει δὲ αὐτοῖς καὶ περὶ ὁμονοίας καὶ ταπεινοφροσύνης. Καθάπτεται δὲ καὶ τῶν Ἰουδαίων, οἵτινες ἐν σχήματι χριστιανισμοῦ διέφθειρον τὸ κήρυγμα, καὶ κύνας αὐτοὺς καλεῖ, καὶ κακοὺς ἐργάτας. Διαλέγεται τε αὐτοῖς πολλὰ περὶ ἡθῶν. Μένονται δὲ συνετῶς καὶ τῶν πεμφθέντων χρεωδῶν. Μετὰ τιμῆς δὲ φαίνεται γράρων τοῖς Φιλιππησίοις· ἐνάρετοι γὰρ ἦσαν. Ἐνταῦθα ἦν ἡ πορφυρόπωλις· ἐνταῦθα ὁ ἀρχισυνάγωγος ἐπίστευσεν· ἐνταῦθα ἐτυπτήθη μετὰ τοῦ Σίλα ὁ Παῦλος ὑπὸ τῶν στρατηγῶν, οἱ ἐκ συναρπαγῆς αὐτόν τυπτήσαντες, τέλος ἀπελογήσαντο· ἐνταῦθα ὁ δεσμοφύλαξ πιστεύσας, σὺν τῷ οἰκῷ αὐτοῦ ἐβαπτίσθη. Καὶ ταῦτα πάντα ἀπὸ τῶν Πράξεων μαυθάνομεν. Προσμαρτυρεῖ δὲ αὐτοῖς ὁ Παῦλος, οὐ μόνον πίστιν ὀρθὴν καὶ κινδύνους ὑπὲρ αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ πρὸς εὐπορίαν ἐπιρρώπως ἔχειν· δι' ἃ πάντα σφόδρα φιλῶν αὐτοὺς καὶ τιμῶν φαίνεται.

ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Η

ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠΗΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

ΚΕΦ. Ι, 1 ΠΑΥΛΟΣ καὶ Τιμόθεος, δούλοι Ἰησοῦ Χριστοῦ, πᾶσι τοῖς ἁγίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τοῖς οὖσιν ἐν Φιλίπποις, σὺν ἐπισκόποις καὶ διακόνοις·
2 χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ενταῦθα ὡς πρὸς ὁμοτίμους ἐπιστέλλων, οὐ τίθησιν αὐτοῦ τὸ τῆς διδασκαλίας ἀξίωμα, τουτέστι, τὴν ἀποστολὴν, ἀλλὰ τῷ κοινῷ πάντων ὀνόματι κέχρηται. *Δούλος, φησὶν, Ἰησοῦ Χριστοῦ. Πᾶσι τοῖς ἁγίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.*] Ἐπειδὴ ἦσαν καὶ Ἰουδαῖοι λέγοντες ἑαυτοὺς ἁγίους, ὡς λαὸς ἅγιος, διὰ τοῦτο προσέθηκε τὸ, *ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*· οἱ γὰρ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ὄντες, ἅγιοι ὄντως εἰσὶν· ἐκεῖνοι δὲ, βέβηλοι. *Σὺν ἐπισκόποις καὶ διακόνοις.*] Τί δὴ ποτε ὧδε τῷ κληρῷ γράφει, οὐκ ἔχων ἔθος; Ὅτι αὐτοὶ οἱ κληρικοὶ ἦσαν οἱ τὸν Ἐπαφρόδιτον πέμψαντες, ἐπαγόμενον τὰ πρὸς χρεῖαν τῷ ἀποστόλῳ. Ἐπισκόπους δὲ λέγει, οὐκ ἐπειδὴ ἐν μιᾷ πόλει πολλοὶ ἦσαν ἐπίσκοποι, ἀλλ' ἐπισκόπους τοὺς πρεσβυτέρους καλεῖ· τότε γὰρ ἔτι ἐκινῶνουν τοῖς ὀνόμασι· καὶ οἱ ἐπίσκοποι, διάκονοι καὶ πρεσβύτεροι ἐκαλοῦντο· καὶ τὸ ἔμπαλιν, οἱ πρεσβύτεροι, ἐπίσκοποι (Ι).

(1) «Ἐπισκόπους» εἶπε τοὺς πρεσβυτέρους· οὐ γὰρ δὴ ἐν μιᾷ πόλει πολλοὶ ἦσαν ἐπίσκοποι· οὐπω γὰρ ἦσαν διακεκριμένα τὰ ὀνόματα· ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπίσκοποι, διάκονοι καὶ πρεσβύτεροι ἐκαλοῦντο. Τῷ γὰρ Τιμόθεῳ, ἐπισκόπῳ ὄντι, φησὶ· «Τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον» (Β' Τιμ. Δ', 5.)· καὶ· «Ὁ ἐδόθη σοι μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτέρου» (Α', Τιμ. Δ', 14.), τουτέστι, τῶν ἐπισκόπων· οὐ γὰρ πρεσβύτεροι τὸν ἐπίσκοπον χειροτονοῦν. Καὶ αὖ, οἱ πρεσβύτεροι, ἐπίσκοποι ἐλέγοντο, ὡς ἐπισκοποῦντες· διὰ τὴν καὶ αὐτὰ τὴν λαὸν, ὥστε

Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη.] Τὸ σύνθετος πρόσρημα προστίθεται, ἐπευχόμενος αὐτοῖς, ἵνα κεχαριτωμένοι εἶεν, καὶ μὴ ἐπαρθέντες κατ' ἀλλήλων, ἐκπέσωσι τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὁμονοίας· τὰ γὰρ χαρίσματα τοῖς μὴ προσέχουσι τύφου πρόξενα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Εὐχαριστία ὑπὲρ τῆς Φιλιππησίων ἀρε-
τῆς, καὶ εὐχή τελειώσεως.

3 Εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου ἐπὶ πάσῃ τῇ μυνείᾳ ὑμῶν,
(πάντοτε ἐν πάσῃ δεήσει μου ὑπὲρ πάντων ὑμῶν
5 μετὰ χαρᾶς τὴν δέησιν ποιούμενος,) ἐπὶ τῇ κοινω-
νίᾳ ὑμῶν εἰς τὸ εὐαγγέλιον, ἀπὸ πρώτης ἡμέρας
ἄχρι τοῦ νῦν.

Ἐπειδὴ ἦσαν εἰς ἀρετὴν προκόψαντες, μετὰ εὐχαριστίας τῆς
εἰς θεὸν ἐμέμνητο αὐτῶν. *Επὶ πάσῃ τῇ μυνείᾳ ὑμῶν.*] Ὅσακις
ὑμῶν ἀναμνησθῶ, φησί· (πάντοτε δὲ μέμνημαι ὑμῶν)· εὐχα-
ριστῶ τῷ θεῷ, ὅτι τοσοῦτον εἰς ἀρετὴν ἐπιδεδώκατε· οὐμὴν,
ἐπειδὴ οὕτως εὐδόκιμοί ἐστε ἐν τοῖς θείαις, παύομαι δεόμενος·

καθαίρειν καὶ φωτίζειν τοὺς δεομένους. » Θεοφύλακτος. Ἰδ. Πραξ. Κ', 17. 28. Σελ. 175. 177.—« Ἐπισκόπους, τοὺς πρεσβυτέρους καλεῖ· ἀμφοτέρω γὰρ εἶχον κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν τὰ ὀνόματα. Καὶ τοῦτο ἡμᾶς καὶ ἡ τῶν Πράξεων ἱστορία διδάσκει. Εἰρηκῶς γὰρ ὁ μακάριος Λουκᾶς, ὡς εἰς τὴν Μίλητον τοὺς Ἐφεσίων μετεπέμψατο πρεσβυτέρους ὁ θεὸς ἀπόστολος, λέγει καὶ τὰ πρὸς αὐτοὺς εἰρημένα. « Προσέχετε γὰρ, φησὶν, ἑαυτοῖς, καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ ὑμεῖς ἔθετο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπισκόπους, ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ (Πραξ. Κ', 28.). » Καὶ τοὺς αὐτοὺς καὶ πρεσβυτέρους καὶ ἐπισκόπους ὠνόμασεν. Οὕτω καὶ ἐν τῇ πρὸς τὸν μακάριον Τίτην ἐπιστολῇ. » Διὰ τοῦτο κατέλιπόν σε ἐν Κρήτῃ, ἵνα καταστήτῃς κατὰ πόλιν πρεσβύτερος, ὡς ἐγὼ σοι διατάξαιμι (Τιτ. Α', 5.). » Καὶ εἰπὼν ὅποιος εἶναι χρὴ τοὺς χειροτονουμένους, ἐπήγαγε· « Δεῖ γὰρ τὸν ἐπίσκοπον ἀνέγκλητον εἶναι, ὡς θεοοικονομῶν (Α', 7.). » Καὶ ἐνταῦθα δὲ ἄλλον τοῦτο πεποίηκε· τοῖς γὰρ ἐπισκόποις τοὺς διακόνους συνέειπε, τῶν πρεσβυτέρων οὐ ποιησάμενος μνῆμιν. Ἄλλως τε οὐδὲ οἷόν τε ἦν πολλοὺς ἐπισκόπους μίαν πόλιν ποιμαίνειν. ὥς εἶναι ὅλον, ὅτι τοὺς μὲν πρεσβυτέρους, ἐπισκόπους ὠνόμασε· τὸν δὲ γε μακάριον Ἐπαφρόδιτον ἐν αὐτῇ τῇ ἐπιστολῇ, ἀπόστολον αὐτῶν κέλεται· « Ἰμῶν γάρ, φησιν, ἀπόστολον, καὶ συνεργὸν τῆς χάριός μου (Φιλιπ. Β', 25.). » Σαφὲς τοίνυν εἰδοῦσθαι, ὡς τὴν ἐπισκοπικὴν οἰκονομίαν αὐτὸς ἐπεπίστευτο, ἔχων ἀποστόλου προσηγορίαν. » Θεοδώρητος.

ἀλλὰ καὶ δέομαι ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, ἵνα ἔτι εὐδωθῇτε. *Μετὰ χαρᾶς τὴν δέησιν ποιούμενος.*] Ἦνι γὰρ καὶ μετὰ λύπης μεμνησθαι ἐπὶ τῶν μὴ ἐναρέτων. Ἐκ γὰρ πολλῆς θλίψεως, φησὶν ἀλλαχοῦ, καὶ συνοχῆς καρδίας, ἔγραψα ὑμῖν (α). Ὡς τὸ μετὰ χαρᾶς μεμνησθαι, σημεῖον ἦν τῆς ἐκεῖνων ἀρετῆς. *Ἐπὶ τῇ κοινωνίᾳ ὑμῶν εἰς τὸ εὐαγγέλιον.*] Τί εὐχαριστῶ, φησί, τῷ θεῷ; *Ἐπὶ τῇ κοινωνίᾳ ὑμῶν εἰς τὸ εὐαγγέλιον.* Μέγα τι ἐνταῦθα καὶ ἀποστολικὸν τῷ ὄντι αὐτοῖς προσμαρτυρεῖ· ὅτι, φησὶν, ἀπὸ πρώτης ἡμέρας, ἐξ ἧς ἐπιστεύσατε, ἄχρι τοῦ νῦν, πάντα πράττετε πρὸς τὸ κοινωνοῖ μου γενέσθαι τοῦ εὐαγγελίου. Πῶς δὲ κοινωνεῖτε; Συμπαρόντες αἰεὶ μοι, φησί, τῷ ἀποστέλλειν τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν, καὶ κηδόμενοι μου.—*Ἐπὶ τῇ εἰς τὸ εὐαγγέλιον κοινωνίᾳ ὑμῶν.* Τὸ δὲ, ἀπὸ πρώτης ἡμέρας, ἡ ὅτι ἀπὸ πρώτης ἡμέρας, ἀφ' ἧς ἐπιστεύσατε μέχρι τοῦ νῦν, εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, μετὰ χαρᾶς τὴν δέησιν ποιούμενος· ἡ, ἐπὶ τῇ εἰς τὸ εὐαγγέλιον κοινωνίᾳ ὑμῶν, τῇ ἀπὸ πρώτης ἡμέρας μέχρι τοῦ νῦν διακονουμένῃ. Ἔοικε δὲ τὸ ἐφεξῆς μᾶλλον τῇ προτέρᾳ ἐκδοχῇ συμφωνεῖν. Πῶς γὰρ ἀπ' ἀρχῆς κῆχαρίσταις, μήπω βεβαιωθέντας ἐπὶ τῇ κοινωνίᾳ ἰδὼν; Πεποιθώς, φησιν, ὅτι ὁ τοιαύτην πρόθυμον καὶ θερμῆς γέμουσαν ἀρχὴν ἐνθεῖς, αὐτὸς καὶ εἰς τελειότητα ἔργου ταύτην προαγάγοι (Φωτίου).

- 6 Πεποιθώς αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ὁ ἐναρξάμενος ἐν ὑμῖν ἔργον ἀγαθόν, ἐπιτελέσει ἄχρις ἡμέρας Ἰησοῦ
7 Χριστοῦ, καθὼς ἐστὶ δίκαιον ἐμοὶ τοῦτο φρονεῖν ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, διὰ τὸ ἔχειν με ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμᾶς, ἐν τε τοῖς δεσμοῖς μου, καὶ ἐν τῇ ἀπολογίᾳ καὶ βεβαιώσει τοῦ εὐαγγελίου, συγκαινωνούς μου τῆς χάριτος πάντας ὑμᾶς ὄντας.

Εὐχαριστῶ, φησί, τῷ θεῷ ἐπὶ τῇ κοινωνίᾳ ὑμῶν, πεποιθώς αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ὁ ἐναρξάμενος ἐν ὑμῖν ἔργον ἀγαθὸν ποιεῖν,

(α) Β' Κορ. Β', 4.

αὐτὸς τοῦτο καὶ ἐπιτελέσει, τούτεσι, πληρώσει ἄχρι τῆς συντελείας· ἀπὸ γὰρ τῶν παρελθόντων καὶ περὶ τῶν μελλόντων στοχαζομαι. Ὅρα δὲ, πῶς πάντα ἐπὶ τὸν θεὸν ἀνέθηκε, καὶ οὐκ ἐπ' αὐτοὺς μόνους, ἵνα μὴ φρονῶσι μέγα· ὁμῶς καὶ οὕτως ἐγκώμιον μέγα αὐτοῖς τὸ ὅλως ἰσχύσαι ἐπισπᾶσθαι τὸν θεὸν εἰς τὸ ἐνεργεῖν εἰς αὐτούς· τοῦτο γὰρ ἄνευ μεγίστης ἀρετῆς οὐκ ἂν ἐγένετο. *Ἄχρις ἡμέρας Ἰησοῦ Χριστοῦ.*] Τούτεστιν, ἄχρι τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου. Οὐ περὶ ὑμῶν, φησι, μόνον θαρρῶ, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἐξ ὑμῶν, ἄχρι τῆς συντελείας τοῦ κόσμου (1). *Ἡ τὴν ἐκάστου τελευτὴν, ἡμέραν Ἰησοῦ Χριστοῦ* νόει, τούτεστι, συντέλειαν. *Καθὼς ἐστι δίκαιον ἐμοὶ τοῦτο φρονεῖν ὑπὲρ πάντων ὑμῶν.*] Πεποιθὼς αὐτὸ τοῦτο, καθὼς ἐστι δίκαιον· τούτεστιν· Ἐπειδὴ δίκαιόν ἐστιν ἐμοί, τῷ ἀκριβῶς εἰδότει τὰ καθ' ὑμᾶς, τοῦτο φρονεῖν ὑπὲρ πάντων ὑμῶν. Ποῖον; Ὅτι ὁ ἐναρξάμενος ἐν ὑμῖν ἔργον ἀγαθόν, ἐπιτελέσει αὐτὸ ἄχρις ἡμέρας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Φρονεῖ γὰρ καὶ λογίζεται, ἀγαθὰ καὶ μεγάλα διανύειν τοὺς μαθητάς, ὁ μεγάλην σπουδὴν καὶ ἐπιμέλειαν εἰς αὐτοὺς καταβεβληκώς. *Διὰ τὸ ἔχειν με ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμᾶς.*] Εἶπε τὴν αἰτίαν, καθ' ἣν δίκαιον ἦν αὐτῷ τοῦτο φρονεῖν, ὅτι ὁ ἐναρξάμενος ἐν αὐτοῖς ἔργον ἀγαθὸν θεὸς καὶ πληρώσει. *Διὰ τὸ ἔχειν με,* φησὶν, *ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμᾶς.* Ὅσον δὲ ἐγκώμιον τὸ εἶναι ἐν τῇ καρδίᾳ Παύλου, τοῦ μὴ ἀπλῶς οὕτως, ἀλλὰ μετὰ κρίσεως, καὶ τοὺς ἀξιούς ἀγαπῶντος! *Ἐρ τε τοῖς δεσμοῖς μου καὶ ἐν τῇ ἀπολογίᾳ καὶ βεβαιώσει τοῦ εὐαγγελίου.*] Οὐδὲ κατ' ἐκείνόν, φησι, τὸν καιρὸν, καθ' ὃν εἰσῆεν εἰς τὸ δικαστήριον ἀπολογησόμενος, ἐξεπέσατέ μου τῆς μνήμης. *Βεβαίωσιν δὲ τοῦ εὐαγγελίου,* τοὺς πειρασμοὺς λέγει, καὶ τὰς θλίψεις, καὶ τὰ δεσμά. Καὶ ἀπολογίαν δὲ αὐτὰ ταῦτα εἶποις ἂν. Πῶς; Ὅτι ἤρεϊτο ταῦτα·

(1) α Οὕτω, φησὶ, θαρρῶ, ὅτι οὐκ ἐν μόνοις ὑμῖν ὁ θεὸς ἐνεργήσει, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐξ ὑμῶν, ἄχρι τῆς συντελείας τοῦ κόσμου. Θεοφύλακτος.

καίτοι ἐξὸν αὐτῷ μὴ ὑπομένειν, ἐβεβαίου τούτοις τὴν ἀνάστα-
σιν, καὶ τὴν ἀνταπόδοσιν. Οὐ γὰρ ἂν, φησι, ταῦτα ὑπομένειν
ἡνειχόμεν, μὴ ὄντων ἀληθῶν τῶν παρ' ἐμοῦ κηρυττομένων. Οὐ
γὰρ μόνον ἀνιστάμενοι νεκροί, οὐδὲ λεπροὶ καθαιρόμενοι, ἀλλὰ
καὶ ἡμεῖς δεσμούμενοι, βεβαιούμεν τὸ εὐαγγέλιον. Πῶς; καὶ τίνι
τρόπῳ; Ὅτι μυρία πάσχοντες, καὶ μὴ ἐνδιδόντες, ἀλλὰ προθυμό-
τεροι γινόμενοι, ἱκανὴν παρέχομεν ἀπόδειξιν τοῦ ἀληθείας εἶναι
κήρυκες, καὶ θεῖαν τινὰ δύναμιν ἐν ἡμῖν εἶναι, καὶ ταῦτα πάν-
τα ἐξευμαρίζουσιν, καὶ οὐκ ἔωσαν τῶν πειρασμῶν τὸ πλῆθος
περιγενέσθαι τῶν κηρυττόντων· οὐ γὰρ ἐστὶν ἀνθρωπίνης δυνά-
μεως, διὰ τοσούτων κρατῆσαι κωλυμάτων. Οὐ τοῖς ἄλλοις δὲ
μόνον ταῦτα βεβαίως τοῦ εὐαγγελίου, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς·
δοκιμωτέρους γὰρ ἡμᾶς ἐργάζεται, καὶ ἰσχυροτέρους μᾶλλον
καταφρονεῖν τῶν ἐπιβουλῶν. Συγκοινωνοὺς μου τῆς χάριτος
πάντας ὑμᾶς ὄντας.] Δείκνυσιν ἐνταῦθα, ὅτι οὐκ ἀκρίτως αὐ-
τοὺς ἀγαπᾷ. Διὰ τί, φησί, μαρτυρῶ ὑμῖν ταῦτα; καὶ διὰ
τί ὑμᾶς ἔχω ἐν τῇ καρδίᾳ μου; Ἐπειδὴ συγκοινωνοὶ μου
τῆς χάριτός ἐστε, τουτέστι, τῶν θλίψεων καὶ τῶν δε-
σμῶν· καὶ σπουδάζετε μὴ ἀπολειφθῆναι ἡμῶν ἐν ταῖς θλίψεσιν,
ἀλλὰ τῶν ὑπὲρ τοῦ εὐαγγελίου πειρασμῶν κοινωνῆσαι. Ὅτι δὲ
χάρις τὰ δεσμὰ, δῆλον ἐξ οὗ λέγει ὁ Κύριος· Ἀρκεῖ σοι ἡ
χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται (α).
Συνεθλίβοντο γὰρ αὐτῷ ὡς διδασκάλῳ καὶ πατρὶ πνευματικῷ.
Ὅρα δὲ, πῶς οὐκ εἶπε, Κοινωνοὺς, ἀλλὰ, Συγκοινωνοὺς, δει-
κνὺς, ὅτι καὶ αὐτὸς ἄλλοις ἐστὶ κοινωνὸς, ὥστερ ἄλλαχού
φησιν· Ἴνα συγκοινωνὸς γένημαι τοῦ εὐαγγελίου (β), του-
τέστιν, ἵνα κοινωνήσω τῶν ἐπηγγελμένων καὶ ἀποκειμένων τοῖς
τὸ εὐαγγέλιον καταγγέλλουσιν ἀγαθῶν. — Ἡ, Δίκαιον ἐμοὶ
τοῦτο λογίζεσθαι, τῷ τοιαύτην ἔχοντι διάθεσιν περὶ ὑμᾶς,
ὥστε μὴδὲ ἐν τοῖς δεσμοῖς μου ἐπιλανθάνεσθαι ὑμῶν, ἀλλ'

(α) Β' Κορ. ΙΒ', θ.

(β) Α' Κορ. Θ', 23.

ἐγκαρδίους ὑμᾶς αἰετὶ περιφέρειν. Τί δὲ τὸ αἴτιον τοῦ ἐγκαρδίου αὐτοὺς καὶ ἀνεπιλήστους ἔχειν; Ὅτι συγκοινωνοὶ μου, φησί, τῆς χάριτός εἰσι· χάριτος δὲ, ἢ τῆς διὰ πίστεως ἐπιχορηγομένης αὐτοῖς πνευματικῆς δωρεᾶς, ποικίλως αὐτοῖς ἐνεργουμένης τότε· ἢ ἀπλῶς χάριτος, τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος παλιγγενεσίας καὶ υἰοθεσίας. Ἡ, ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμᾶς εἰπον ἔχει, φησί, συγκοινωνοὺς μου ὄντας τῆς χάριτος, ἐν τε τοῖς δεσμοῖς μου, καὶ ἐν τῇ ἀπολογίᾳ καὶ βεβαιώσει τοῦ εὐαγγελίου. Τὸ δὲ, τῆς χάριτος, ἀντὶ τοῦ, διὰ τῆς χάριτος· ἄνευ γὰρ θείας χάριτος οὐδεὶς ἀξιοῦται τῆς τοιαύτης κοινωνίας.

- 8 Μάρτυς γάρ μου ἐστὶν ὁ θεός, ὡς ἐπιποθῶ πάντας
9 ὑμᾶς ἐν σπλάγχθοις Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ τοῦτο προσεύχομαι, ἵνα ἡ ἀγάπη ὑμῶν ἔτι μᾶλλον καὶ μᾶλλον περισσεύῃ ἐν ἐπιγνώσει καὶ πάσῃ αἰσθήσει·
10 εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τὰ διαφέροντα, ἵνα ᾗτε εἰλικρινεῖς καὶ ἀπρόσκοποι εἰς ἡμέραν Χριστοῦ,
11 πεπληρωμένοι καρπῶν δικαιοσύνης, τῶν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον θεοῦ.

Μάρτυς γάρ μου ἐστὶν ὁ θεός.] Οὐχ ὡς ἀπιστούμενος μάρτυρα τὸν θεὸν καλεῖ, ἀλλὰ σφόδρα τε ἀληθεύων, καὶ σφόδρα ἀγαπῶν πάντας· πάντες γὰρ ἦσαν ἐνάρετοι· οὐκ ἔχων δὲ παραστῆσαι τοῦτο διὰ λόγου, τῷ θεῷ καταλιμπάνει, τῷ τὰς καρδίας ἐξετάζοντι. Τοῦτο δὲ τοῦ ἀληθεύειν αὐτὸν τεκμήριον· οὐ γὰρ ἂν, εἰ ἐκολάκευεν αὐτοὺς, μάρτυρα τὸν θεὸν ἐκάλεσεν. Ἐν σπλάγχθοις.] Τὸ ἐπιτατικὸν τῆς ἀγάπης διὰ τῶν σπλάγχθων ἐσήμανεν. Ἰησοῦ Χριστοῦ.] Τουτέστιν, ἐν ἀγάπῃ τῇ διὰ Χριστόν, ὅτι πιστοὶ ἐστε. Τοῦτο δὲ φησιν, ἵνα μὴ νομίσωσι, διὰ τὸ πέμψαι αὐτῷ τὰ πρὸς χρεῖαν φιλεῖσθαι παρ' αὐτοῦ. Ἡ, ὅτι ποθῶ ὑμᾶς τοῖς ἐκ τοῦ Χριστοῦ δοθεῖσι μοι σπλάγχθοις. Ἡ, ἐν σπλάγχθοις Ἰησοῦ Χριστοῦ, οἷον, οὐκ ἀνθρωπίνους, οὐδέ τι ἀνθρώπινον πάσχουσιν, ἀλλ' ὅλον κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν διακειμένοις. Μέγα μὲν, τὸ ὑπὸ τοῦ Παύλου

ποθεῖσθαι· τὸ δὲ ἐν σπλάγχνοις, μεῖζον· τὸ δὲ καὶ ἐν σπλάγχνοις Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐδεμίαν ὑπερβολὴν ἀπολιμπάνει. Καὶ τοῦτο προσεύχομαι, ἵνα ἡ ἀγάπη ὑμῶν περισσεύῃ.] Καίτοι οὕτως ἀγαπώμενος παρ' αὐτῶν, ὅμως εὐχεται ἔτι μᾶλλον καὶ μᾶλλον φιλεῖσθαι· οὐκ ἔνι γὰρ τῆς κατὰ Χριστὸν ἀγάπης πέρας. Ὅρα δὲ, πῶς ἐπιτατικωτέρας ἐχρήσατο ταῖς λέξεσιν, εἰπὼν, ἔτι, καὶ, *μᾶλλον καὶ μᾶλλον*, καί, *περισσεύῃ*. Φησὶ δὲ ταῦτα, οὐ μόνον ἵνα αὐτὸν ἀγαπῶσιν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἄλλων, ἵνα κακέινους ἀγαπῶσιν. Ἐν ἐπιγνώσει καὶ πάσῃ αἰσθήσει.] Τουτέστιν, ἵνα μὴ ἀπλῶς πάντας ἀγαπᾶτε, ἀλλὰ μετὰ δοκιμασίας καὶ γνώσεως καὶ κρίσεως, μή πως ἡ πρὸς αἰρετικούς φιλία βλάβῃ ὑμᾶς. *Εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τὰ διαφέροντα.*] Ἐὰν γάρ, φησι, μετὰ δοκιμασίας καὶ κρίσεως ἀγαπᾶτε, δύνασθε τὸ συμφέρον δοκιμάσαι, καὶ ἐπιγνῶναι, τίνας μὲν χρὴ φιλεῖν, ὅτι τοὺς πιστούς· καὶ τίνας δὲ μὴ, ὅτι τοὺς ἀπίστους καὶ αἰρετικούς. Πῶς οὖν ἀλλαχού φησιν· *Εἰ δυνατόν, τὸ ἐξ ὑμῶν μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύετε* (α); Καὶ φαμέν, ὅτι πρῶτον μὲν, οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, ἀλλὰ προσδιώρισεν, *Εἰ δυνατόν, μετὰ πάντων εἰρηνεύετε*· ἔπειτα δὲ, ἕτερόν ἐστὶ τὸ εἰρηνεύειν, καὶ ἕτερον τὸ ἀγαπᾶν· τὸ μὲν γάρ, τὸ μὴ μάχεσθαι· τὸ δὲ ἀγαπᾶν, διάθεσιν ψυχῆς ἀπαιτεῖ, καὶ οἶον σύγκρασιν, καὶ ἡθους ὁμοιότητα· ὅπερ πρὸς αἰρετικούς οὐ δεῖ ἐνδείκνυσθαι. *Διαφέροντα* δὲ, τὰ συμφέροντά φησιν. Ἴνα ἦτε *εἰλικρινεῖς καὶ ἀπρόσκοποι εἰς ἡμέραν Χριστοῦ.*] Οὐ πρὸς τὸ ἑμὸν συμφέρον ταῦτα λέγω, ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς μηδὲν νόθον δόγμα τῷ τῆς ἀγάπης προσχήματι παραδέξησθε. *Εἰλικρινεῖς* δὲ εἶπεν, ὡς πρὸς τὸν θεόν· ἀπρόσκοποι δὲ, ὡς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Πολλοὺς γὰρ σκανδαλίζει τὸ ἰδεῖν πιστὸν μετὰ ἀπίστου ἢ αἰρετικοῦ φιλίαν ἔχοντα· τὸ δὲ σκανδαλίζειν τινα, ὑπὸ τιμωρίαν ἐστίν. Ὡστε πῶς ἐν τῇ ἡμέρᾳ Χριστοῦ εὐ-

(α) Ῥωμ. 13', 15.

ρεθῆς εἰλικρινῆς, σκανδαλίζων τοὺς ἀδελφούς; *Πεπληρωμένοι καρπῶν δικαιοσύνης.*] Τουτέστιν, ἵνα μετὰ τῆς τῶν δογμάτων ὀρθότητος, καὶ εἶον ἀκατάγνωστον ἔχητε. *Δικαιοσύνη* γάρ, τὴν πᾶσαν ἀρετὴν φησὶν, ἢ τὴν ἐλεημοσύνην ἰδικώτερον. Οὐχ ἀπλῶς δὲ εἶπεν, ἵνα ἐστέ δίκαιοι, ἀλλ', ἵνα ᾗτε πεπληρωμένοι ἐν τούτῳ. *Τῶν διὰ Χριστοῦ Ἰησοῦ.*] Ἔστι γὰρ δῆθεν δικαιοσύνη, ἀλλ' οὐ κατὰ Χριστὸν, οἷα ἡ τῶν Ἑλλήνων, οἱ διὰ κενοδοξίαν καὶ ἀνθρωπαρέσκειαν τοῦ δικαίου δῆθεν ἐπιμελοῦνται. *Εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον θεοῦ.*] Τοιοῦτοι δὲ εἰ ἐστὲ, φησὶν, εἰς δόξαν θεοῦ τὸ πρᾶγμα ἔσται, οὐκ εἰς δόξαν ἐμήν· οὐ γὰρ διὰ τὸ ἐμὲ τὸν διδάσκαλον δοξασθῆναι, ταῦτα παραινῶ καὶ εὐχομαι· τὸ γὰρ γινόμενον, εἰς δόξαν θεοῦ καὶ ἔπαινον προχωρεῖ, τοῦ καὶ συνεργοῦντος πρὸς τοῦτο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Διήγησις τῆς ἑαυτοῦ διαγωγῆς ἀγωνιστικῆς, καὶ τῆς προθυμίας.

- 12 Γινώσκειν δὲ ὑμᾶς βούλομαι, ἀδελφοί, ὅτι τὰ κατ' ἐμὲ μᾶλλον εἰς προκοπὴν τοῦ εὐαγγελίου ἐλήλυθεν·
- 13 ὥστε τοὺς δεσμούς μου φανεροὺς ἐν Χριστῷ γενέσθαι ἐν ὅλῳ τῷ πραιτωρίῳ καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσι,
- 14 καὶ τοὺς πλείονας τῶν ἀδελφῶν ἐν Κυρίῳ, πεποιθότας τοῖς δεσμοῖς μου, περισσοτέρως τολμᾶν
- 15 ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν. Τινὲς μὲν καὶ διὰ φόβον καὶ ἔριν, τινὲς δὲ καὶ δι' εὐδοκίαν τὸν Χριστὸν
- 16 κηρύσσουν. Οἱ μὲν ἐξ ἐριθείας τὸν Χριστὸν καταγγέλλουσιν οὐχ ἁγνῶς, οἰόμενοι θλίψιν ἐπι
- 17 φέρειν τοῖς δεσμοῖς μου· οἱ δὲ ἐξ ἀγάπης, εἰδότες,
- 18 ὅτι εἰς ἀπολογίαὶν τοῦ εὐαγγελίου κεῖμαι. Τί γάρ; πλὴν παντὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ,

Χριστὸς καταγγέλλεται· καὶ ἐν τούτῳ χαίρω, ἀλλὰ καὶ χαρήσομαι.

Εἰκὸς ἦν αὐτοὺς, μαθόντας, ὅτι δέδεται, θορυβεῖσθαι, ὡς τοῦ κηρύγματος διὰ τούτου ἐμποδιζομένου. Ταύτην οὖν τὴν ὑπόνοιαν ἀναιρῶν, φησὶν, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἐμποδισμὸς τὰ δεσμά μου γέγονε τοῦ εὐαγγελίου, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ εἰς προκοπὴν ἐγένοντο· καὶ λέγει τὴν αἰτίαν. Φιλοῦντος δὲ ἦν, τὸ δηλοῦν τὰ καθ' ἑαυτὸν. «Ὡστε τοὺς δεσμούς μου φανεροὺς γενέσθαι.】 Οὐτε γὰρ οἱ δεσμοὶ μου, φησὶν, οἱ κατὰ Χριστόν, ἐκρύβησαν, ἀλλὰ δηλοὶ γέγονασιν, ἐν τε τῷ πραιτωρίῳ ὧ, τουτέστι, τῷ παλατίῳ (1), καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσι, καὶ ἐν τῇ πόλει πάσῃ. Καὶ τί πρὸς τοῦτο; Ὅτι, φησὶν, ἐκ τούτου θάρσος γέγονε τοῖς πιστοῖς, καὶ ὁδὸς ἐπιστροφῆς πολλοῖς τῶν ἀπίστων. Τὸ δὲ, ἐν Χριστῷ, ἡ τοὺς ἐν Χριστῷ δεσμούς, τουτέστι, τοὺς διὰ Χριστόν, ἵνα ἡ καθ' ὑπερβατὸν ἢ σύνταξις· ἡ, τοὺς δεσμούς, φησι, τοὺς ἐν Χριστῷ φανεροὺς γεγεννημένους· τουτέστιν, εὐδοκίᾳ καὶ οἰκονομίᾳ Χριστοῦ φανερωθέντας. Καὶ γὰρ οὐδὲν ἦν ὁ πάσχων καὶ κατορθῶν Παῦλος, εἰ οὐκ ἀνέφερεν εἰς Χριστόν. «Ὡ, ἐκείνων ἐν Χριστῷ οἱ δεσμοὶ φανεροῦνται, τῶν μὴ κατ' ἐπίδειξιν τι πραττόντων, ἀλλ' οὕτω πραττόντων, ὥς τοὺς ὁρῶντας ὠφελεῖσθαι, καὶ τὸν ἐν οὐρανοῖς δοξάζειν θεόν. Καὶ τοὺς πλείους τῶν ἀδε. ἰσθῶν ἐν Κυρίῳ, καὶ ἐξῆς.】 Καὶ πρότερον μὲν ἐπαρρησιάζοντο· νῦν δὲ, πεποιθότες τοῖς δεσμοῖς μου, περισσώτερος τολμᾶσιν ἀφόβως λαλεῖν τὸν λόγον· θάρσος γὰρ αὐτοὺς ἔλαβε, βεβαιωθέντας διὰ τῶν Παύλου δεσμῶν πρὸς τὴν πίσιν (2). Εἰ γὰρ μὴ θεῖον ἦν, ἔφρασκον, τὸ κήρυγμα, οὐκ ἂν ὁ Παῦλος ἠνείχετο ὑπὲρ αὐτοῦ δεδέσθαι. Τοῦτο καὶ

(1) «Τὰ βασίλεια πραιτωρίον προσηγόρευεν· εἰκὸς δὲ οὕτω κατ' ἐκείνον ὠνομάζετο τὸν καιρὸν· ἀρχὴν γὰρ εἶχεν ἡ Ῥωμαϊκὴ δυναστεία.» Θεοδώρητος.

(2) «Καὶ πρότερον μὲν ἐπαρρησιάζοντο· νῦν δὲ περισσώτερον, ἐκ τοῦ ἐμὲ ἰδεῖν πλέον παρρησιάζομενον, καὶ ταῦτα δεδεμένον. Ἐπεὶ γὰρ εἶδον ἐμὲ δεδεμένον, ἀνερρώσθησαν καὶ κείνοι εἰς ζῆλον.» Θεοφύλακτος.

ἄνω εἶπεν, ἐν θεβαιώσει τοῦ εὐαγγελίου· θεβαιώσις γὰρ τοῦ κηρύγματος, τὰ δεσμά τοῦ ἁγίου Παύλου. Ἐπειδὴ δὲ εἶπεν, ὅτι θάρσος οἱ δεσμοὶ αὐτοῦ παρέσχον, μέγα δὲ τὸ ῥῆμα ἐδόκει, ἐπάγει, ἐν Κυρίῳ, τουτέστι, διὰ τὸν Κύριον. Εἰ τοίνυν οἱ ἐγγὺς τῶν δεσμῶν μου ὄντες, οὐ ταραττονται, ἀλλὰ μᾶλλον πλεῖον θάρσος δέχονται, πολλῶ μᾶλλον ὑμᾶς χρὴ πεποιθόντας εἶναι. *Τινὲς μὲν καὶ διὰ φθόρον καὶ ἔριν τὸν Χριστὸν κηρύσσουσιν.*] Ἐπειδὴ γὰρ κατεσχέθη ὁ Παῦλος, πολλοὶ τῶν ἀπίστων, βουλόμενοι εἰς ὀργὴν ἀγαγεῖν τὸν Νέρωνα, εἰς τὸ πάντως αὐτὸν φονεῦσαι, ἐκήρυσσον τὸν Χριστόν, ἵνα, ἀκούσας ὁ Νέρων τὸ κήρυγμα κατασπειρόμενον, τὸν τούτου αἵτιον Παῦλον ἀποκτείνῃ. Τοῦτο οὖν ἐστὶ τὸ, διὰ φθόρον καὶ ἔριν. "Ἡ ὅτι αὐτοὶ τιμᾶσθαι βουλόμενοι, καὶ ὑποσπᾶν τι τῆς δόξης αὐτοῦ· (μεγάλη γὰρ ἦν ἡ τιμὴ τοῦ Παύλου) καὶ ταῦτα ἀπιστοὶ ὄντες, ἐκήρυσσον τὸν Χριστόν. *Τινὲς δὲ καὶ δι' εὐδοκίαν.*] Διὰ πίστιν, δι' ἀγάπην, διὰ γνώμην καὶ βουλὴν ἀγαθὴν. *Οἱ μὲν ἐξ ἐριθείας.*] Ἐκ φιλονεικίας καὶ φθόρου καὶ ἔριδος. *Οὐχ ἁγῶς.*] Τουτέστιν, οὐκ ἀπὸ καθαρώς καρδίας, οὐδὲ δι' αὐτὸ τὸ καλόν. *Οἶόμενοι θλίψιν ἐπιφέρειν τοῖς δεσμοῖς μου.*] Νομίζοντές, φησιν, ἐκ τούτου εἰς μείζονα κίνδυνον καθιστᾶν με, κατὰ τὰ ἄνω παραγεγραμμένα, καὶ θλίψιν ἐπὶ θλίψεϊ ἐπάγειν· ἀλλ' οὐχ οὕτως ἀπέβαινεν αὐτοῖς τὸ τέχνασμα, ὥς ἐνόμιζον· λαμπρότερον γὰρ ἐκ τούτου τὸ κήρυγμα γίνεται, καὶ ἡ ἐμὴ χαρὰ διὰ τοῦτο μείζων. *Οἱ δὲ ἐξ ἀγάπης.*] Οἱ δὲ, φησιν, ἀπὸ ἀγάπης, τῆς εἰς τὸν Κύριον καὶ εἰς ἐμὲ, κηρύττουσιν, εἰδότες, ὅτι εἰς ἀπολογία τοῦ εὐαγγελίου κεῖται.] Ἰσασι γάρ, φησιν, ὅτι ἐνετάλθην παρὰ Θεοῦ, κηρύξαι τὸ εὐαγγέλιον, καὶ ὅτι εὐθύνas ὑπὲρ τούτου δώσω· ἐπικουφίζει δέ μοι τὰς περὶ τούτου εὐθύνas, τὸ πολλοὺς κατηχῆσθαι, καὶ δεδραμνηέναι τὸ κήρυγμα. Τοῦτο οὖν εἰδότες, φησὶν, ἐκεῖνοι, ἵνα μοι τὰς πρὸς τὸν Θεὸν εὐθύνas ἐπικουφίσωσι, κατηχῶσι πολλοὺς, τὸν λόγον κηρύσσοντες. *Τί γάρ;*] Τὸ, *Τί γάρ,* ἦ, *Τί γάρ* ἄλλο, εἰ μὴ

τούτο; Οἶον, τί ἄλλο γάρ, εἰ μὴ εἰς ἀπολογίαν τοῦ εὐαγγελίου
 κεῖμαι; Τί γάρ μακρολογῶ; ἢ, τί μοι, φησί, μέλει, ποίῳ
 σκοπῷ τις κηρύσσει, ὅποτε ὀρθῶς κηρύσσει; *Εἴτε προφάσει,*
τουτέστιν, ἐριθεία καὶ ὑποκρίσει· ἢ διὰ τὸν πρὸς ἐμὲ φθόνον·
εἴτε ἀληθεία, τουτέστιν, εὐθύτητι γνώμης, *Χριστὸς καταγ-*
γέλλεται; Ἐκ τούτων τινὲς ἄφρονες ὑπειλήφασιν, ὅτι πάσαις
 ταῖς αἵρέσεσι πάροδον ἔδωκεν ὁ ἀπόστολος, τῷ εἰπεῖν, *Εἴτε*
προφάσει, εἴτε ἀληθεία Χριστὸς καταγγέλλεται. Ἀλλὰ σὺ
 πρόσχε· πρῶτον μὲν οὐκ εἶπε, Καταγγελλέσθω, ἵνα τοῦτο
 νομοθετῇ νομισθῇ· ἀλλὰ, *Καταγγέλλεται,* τὸ γινόμενον
 ἐξηγούμενος. Ἐπειτα δὲ, εἰ καὶ ὡς νομοθετῶν εἰρήκει· (καὶ γάρ
 πολλοὶ τῶν αἵρετικῶν παρεποίησαν τὴν Γραφὴν, ὡς ἔχουσαν,
Χριστὸς καταγγελλέσθω· οὐδὲ οὕτω πάροδον ταῖς αἵρέσεσι δέ-
 δωκε. Πῶς; Ὅτι οὗτοι, περὶ ὧν φησιν, οὐ νόθα δόγματα εἰσηγον,
 ἀλλ' ὀρθὰ μὲν ἐκήρυκτον, οὐκ ὀρθῶς δὲ, οὐδὲ εὐθεῖ σκο-
 πῷ, ὡς βουλόμενοι ἢ τιμᾶσθαι, ἢ εἰς μείζονα κίνδυνον τὸν
 ἀπόστολον ἐμβάλεῖν· οἱ δὲ αἵρετικοί, μετὰ τοῦ καὶ διάνοιαν
 ἔχειν πονηράν· (οἱ γάρ πλείους καὶ τοῦτο ἔχουσι·) καὶ δόγμα-
 τα εἰσηγοῦνται νόθα, οἱ μὲν, οὐχ ὁμολογοῦντες τὸν σταυρω-
 θέντα θεόν· οἱ δὲ, δύο λέγοντες ὑποστάσεις μετὰ τὴν ἑνωσιν·
 οἱ δὲ, ὡς οὐκ ἔλαβε σάρκα ὁμοούσιον ἡμῖν· οἱ δὲ, ἥττονα τοῦ
 πατρὸς τὸν υἱόν, καθό ἐστι καὶ νοεῖται θεός· οἱ δὲ, σύγγχυσιν
 ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος τερατεύονται. *Καὶ ἐν τούτῳ χαίρω,*
ἀλλὰ καὶ χαρήσομαι.] Ἐκεῖνοι μὲν, φησί, πρὸς τὸ λυπῆσάι με
 ταῦτα ποιοῦσιν· ἐγὼ δὲ χαίρω, ὅτι ὁ Χριστὸς πλέον κηρύτ-
 τεται. Καὶ τί λέγω, χαίρω; Κἂν ἔτι τοῦτο ποιήσωσιν, ἐπὶ
 πλέον χαρήσομαι τὴν αἰώνιον χαράν.

- 19 Οἶδα γάρ, ὅτι τοῦτό μοι ἀποθήσεται εἰς σωτη-
 ρίαν διὰ τῆς ὑμῶν δεήσεως καὶ ἐπιχορηγίας τοῦ
 20 πνεύματος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν ἀποκαταδο-
 χίαν καὶ ἐλπίδα μου, ὅτι ἐν οὐδενὶ αἰσχυνθήσομαι,
 ἀλλ' ἐν πάσῃ παρρησίᾳ, ὡς πάντοτε, καὶ νῦν με-

γαληνθήσεται Χριστός ἐν τῷ σώματί μου, εἴτε διὰ ζωῆς, εἴτε διὰ θανάτου.

Τοῦτο.] Ποῖον; ἢ τὸ δεδέσθαι· ἢ τὸ κηρύσσεσθαι τὸν Χριστὸν παρ' αὐτῶν· ἢ καὶ τὸ ἐπιβουλεύεσθαι παρ' αὐτῶν (1). *Διὰ τῆς ὑμῶν δεήσεως καὶ ἐπιχορηγίας τοῦ πνεύματος.*] Ὁρα ταπεινώσιν! Ἀπὸ μυρίων κατορθωμάτων ἔχων ὀφειλομένην τὴν σωτηρίαν, ὅμως φησὶν, Ὅτι, ἐὰν τῶν ὑμετέρων εὐχῶν ἀξιωθῶ, καὶ δι' αὐτῶν ἐπιχορηγηθῇ μοι πλεῖον τό πνεῦμα, ἐντεῦθεν ἔσται μοι ἡ σωτηρία. *Ἐπιχορηγίαν* δὲ λέγει τὴν πλείω ἐπίδοσιν τῆς χάριτος τοῦ πνεύματος. *Κατὰ τὴν ἀποκαταδοκίαν.*] *Ἀποκαταδοκίαν* φησὶ τὴν σφοδρὰν καὶ ἐπιτεταγμένην ἐλπίδα, ἣν τίς, καὶ αὐτὴν ἐπικινῶν τὴν κεφαλὴν, δοκεῖ καὶ περισκοπεῖ (2). Φησὶ γοῦν, ὅτι ἐλπίζω βεβαίως σωθήσεσθαι. *Σωτηρίαν* δὲ καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς τοῦ Νέρωνος ωμότητος νοήσεις. Ὡς περ γάρ, φησι, τὸν πρῶτον κίνδυνον, οὕτω καὶ τὸν παρόντα διαφεύξομαι. *Καὶ ἐλπίδα μου.*] Ἐκ τούτων διδάσκει, μὴ δεῖν ἐπὶ μόναις ταῖς ἐτέρων εὐχαῖς, θαρρῆν, εἰ μὴ καὶ οἴκοθεν συνεισενέγκῃ τις, ὥς περ οὖν καὶ αὐτὸς τὴν ἐλπίδα, τὴν πάντων τῶν ἀγαθῶν αἰτίαν. Τοιγαροῦν, φησι, καὶ ἐγὼ συνεισφέρω τὴν ἐλπίδα, ἥς μείζον οὐδὲν· ἡ γὰρ ἡλπίς, φησὶν ἀλλαχοῦ, οὐ καταισχύνει (α). καὶ· Γένοιτο, Κύριε, τὸ ἔλεός σου ἐφ' ἡμᾶς, καθάπερ ἡλπίσαμεν ἐπὶ σέ (β). Ὅτι ἐν οὐδενὶ αἰσχυρήσομαι.] Ταυτέστιν, οὔτε ἐν τῷ ζῆν· κηρύττω γάρ· οὔτε ἐν τῷ θανεῖν· οὐ γὰρ περισσόνται οἱ ἐπίβουλοι. Κἂν γὰρ ἀποκτείνωσι, τότε μοι μάλιστα ἡ ἀνεπαίσχυντος δόξα. Ὅμως οὐκ ἔσται οὐδὲ τοῦτο αὐτοῖς. *Ἀλλ' ἐν πάσῃ παρήρησία, καὶ ἐξῆς.*] Ἐκείνοι μὲν, φησι, διὰ τοῦ ἐξ ἐριθείας τὸν Χριστὸν καταγγέλλειν, ὥν-

(1) « Τὸ αὐξάνεσθαι τὸ κήρυγμα διὰ τῆς πρὸς ἐμὲ ἔλθρας· καὶ τοῦ ζήλου.» Θεοφύλακτος.

(2) « Ἀποκαταδοκίαν, τὴν βεβαίαν καὶ ἀμετάθετον ἐλπίδα φησὶ, παρὰ τὴν κάραν ὅλην δοκεῖν καὶ ἐπινοεῖν πρὸς τὸ βεβαίως ἐλπίζομενον.» Θεοφύλακτος.

(α) Ρωμ. Ε', 5.

(β) Ψαλμ. ΔΒ', 22.

τό με ἀναιρεῖν· τὸ δὲ οὐχ οὕτως ἔσται· ἀλλ' ἐν πάσῃ καὶ ῥήσιν, τουτέστι, σαφῶς, φανερώς, οὐ συνεσκιασμένως, καὶ νῦν μεγαλυνθήσεται ὁ Χριστὸς ἐν τῷ σώματί μου, ὡς πάντοτε, ἐξαίρουμένος με, ὡς ἔθος αὐτοῦ, καὶ λυτρούμενος. Εἴτα, ἐπειδὴ τὴν μὲν πρώτην ἀπαλογίαν διαφυγὼν, αὐθις δὲ ἀνηρέθη, φησί, μεγαλύνεται ὁ Χριστὸς εἴτε διὰ ζωῆς· ἐπειδὴ ἐξήρπασέ με ἐκ τοῦ στόματος τοῦ Νέρωνος· εἴτε διὰ θανάτου· ἐπειδὴ ἐνεύρωσέ με, ὥστε δι' αὐτὸν καταφρονῆσαι τοῦ θανάτου. Τοῦτο δὲ φησιν, οὐχ ὡς εὐθέως ἀποθανούμενος, ἀλλ' ἀσφαλίζόμενος αὐτοῦς, μὴ θορυβεῖσθαι, τούτου γενομένου· σφόδρα γὰρ αὐτοῦ περιείχοντο (1).—Πάντοτε ἐμεγαλύνετο ὁ Χριστὸς ἐν τῷ Παύλῳ, καὶ ὅτε παρεχώρει αὐτὸν τοῖς δεσμοῖς καὶ ταῖς μάστιξιν ἐνταλαιπωρεῖσθαι, καὶ ὅτε ἐξεῖλκε καὶ ἑλυτροῦτο αὐτόν. Διὰ μὲν γὰρ ἐκείνου, ἐβεβαιούτο καὶ ἐκρατύνετο τὸ κήρυγμα, λογιζομένων τῶν ὁρώντων τὰ Παύλου δεσμά καὶ τὰς θλίψεις, ὡς εἰ μὴ θεῖόν τι καὶ πανάληθες αὐτοῦ τὸ κήρυγμα, οὐκ ἂν ἑαυτὸν μυρίοις χαίρων ἐξεδίδου κακοῖς, ἐνὸν, παυσάμενον, ἀπαλλάττεσθαι. Διὸ εἰκότως ἐμεγαλύνετο ὁ Χριστὸς, τοῦ κηρύγματος βεβαιουμένου. Πάλιν δὲ, ὅτε ἐξεῖλκε καὶ ἐξήρπασεν αὐτὸν ἐκ τῶν κινδύνων, αὐτόθεν ἐμεγαλύνετο. Εἰ μὴ γὰρ θεία τις καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἦν ἡ βυομένη τὸν Παῦλον χάρις, πῶς ἐλύετο τὰ δεσμά; πῶς ἀνέωγνυντο αἱ θύραι (α); πῶς τὰ μυρία θαύματα ἐκεῖνα ἐγεγόνει; Ἐμαρτύρει οὖν ὁ Χριστὸς δι' ὧν ἐρρύετο τῶν κινδύνων Παύλῳ, καὶ Παῦλος πάλιν, δι' ὧν ἐνεκαρτέρει τοῖς πειρασμοῖς, ἑμαρτύρει τῷ κηρύγματι, καὶ δι' ἁμφοῖν ὁ Χριστὸς ἐμεγαλύνετο. Οὕτως οὖν καὶ νῦν φησιν, εἴτε ἐξαίρεταί με τοῦ θανάτου, εἴτε μὴ, ὁ Χριστὸς ἐν ἐμοὶ με-

(1) « Τὸ, μεγαλυνθήσεται, εἰρηκεν, ἀντὶ τοῦ, Δειγθήσεται ὅς ἐστι, ὅλον αὐτοῦ τὸ τῆς δυνάμεως γενήσεται μέγεθος. Λέγει δὲ, ὅτι, κἂν διαφύγω τοῦ θανάτου τὸν κίνδυνον, κἂν υπομείνω τὸν θάνατον, ὁμοίως τὸ δυνατόν δειγθήσεται τοῦ δεσπότου Χριστοῦ. Ἐάν μὲν γὰρ κρείττων γένομαι τῶν κινδύνων, θαυμάσουσιν ἅπαντες τὸν ἐκ τοιούτων με καὶ τληϊκώτων ἀρκούν ἄρπασαντα· εἰ δὲ καὶ ἀναιρεθῶν, ἐκπλαγῆσονται τοῦ κηρύγματος τὴν ἰσχύν, ὅτι καὶ θανάτου καταφρονεῖν παρσκευάζει τοὺς κήρυκας. » Θεοδώρητος.

(x) Πράξ. 16', 26.

γαλυνθήσεται· ἐγὼ γὰρ καὶ ζῶν, τῆς ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος παρρησίας οὐκ ἀποστήσομαι· κἀν δέη με τεθνάναι, μετὰ ταύτης τεθνήξομαι (Φωτίου).

- 21 Ἐμοὶ γὰρ τὸ ζῆν, Χριστός, καὶ τὸ ἀποθανεῖν,
 22 κέρδος. Εἰ δὲ τὸ ζῆν ἐν σαρκί, τοῦτό μοι καρπὸς
 23 ἔργου, καὶ, τί αἰρήσομαι, οὐ γνωρίζω· συνέχομαι δὲ
 24 καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι· πολλῷ μᾶλλον κρείσσον· τὸ
 25 δὲ ἐπιμένειν ἐν τῇ σαρκί, ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς.
 26 Καὶ τοῦτο πεποιθώς οἶδα, ὅτι μενῶ καὶ συμπα-
 27 ρὰν τῆς πίστεως, ἵνα τὸ καύχημα ὑμῶν περισσεύῃ
 ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐν ἐμοί, διὰ τῆς ἐμῆς παρουσίας
 πάλιν πρὸς ὑμᾶς.

Ἐμοὶ γὰρ τὸ ζῆν, Χριστός.] Ὅπερ ἀλλαχοῦ φησιν· Ὁ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ, τῇ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντός με (α). τοῦτο καὶ νῦν λέγει· αὐτὸν ἔχω ζωὴν· οὐδὲ γὰρ ὁ τοῦ κόσμου καταφρονῶν, τὴν κοσμικὴν ἔζη ζωὴν, ἀλλὰ τὴν Χριστοῦ, τουτέστιν, ἣν ὁ Χριστὸς ἠβούλετο. Καὶ τὸ ἀποθανεῖν, κέρδος.] Κέρδος δὲ τὸ ἀποθανεῖν φησι, διὰ τὸ σὺν Χριστῷ εἶναι καὶ τῶν στεφάνων ἐπιτυχεῖν (1). Εἰ δὲ τὸ ζῆν ἐν σαρκί.] Ἵνα μή τις νομίσῃ τὴν παρούσαν ζωὴν αὐτὸν διαβάλλειν, ὅρα τί φησιν· Εἰ δὲ τὸ ζῆν ἐν σαρκί, τοῦτό μοι καρπὸς ἔργου· τουτέστιν· Εἶπον μὲν, ὅτι κέρδος μοι τὸ ἀποθανεῖν· πλὴν ἐπειδὴ καὶ τὸ ζῆν ἐν σαρκί, οὐκ ἄκαρπὸν μοί ἐστι· (δύναται γὰρ τις τῇ ζωῇ χρῆσασθαι εἰς καρπὸν ἔργων ἀγαθῶν· καρποφοροῦντες γάρ, φησι, καὶ αὐξανόμενοι (6).) Ἐπεὶ οὖν καὶ τὸ ζῆν πρὸς τὸ καρποφορῆσαι συντελεῖ, οὐκ οἶδα, οὐδὲ γνωρίζω, τί αἰρήσομαι, καὶ ἐπιλέξομαι, τὸ ζῆν, καὶ καρ-

(α) Γαλ. Β', 20. (1) « Τὸ δὲ ἀποθανεῖν, κέρδος, οὗ αὐτῷ [τῷ Χριστῷ] τότε σαφέστερον συνίσταται. ὥστε μοι κέρδος· προξενήσουσιν οἱ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ζωῆς ἐκβάλλειν με σπεύδοντες, τῷ Χριστῷ, ὅς ἐστιν ἐμὴ ζωὴ, παραπέμποντές με. » Θεοφύλακτος. (6) Κολοσ. Α', 10.

ποφορεῖν τῷ θεῷ, ἢ τὸ ἀποθανεῖν, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι. Ὅρα δέ, ὅτι ἐδειξεν ἑαυτὸν κύριον ὄντα τοῦ ζῆν καὶ τοῦ ἀποθανεῖν· εἰ γὰρ βουλομένην, φησὶν, αἰτήσασθαι τοῦτο τον θεόν, δώσει χάριν. *Συνέχομαι δὲ ἐκ τῶν δύο.*] Ἐπεὶ οὖν, τί αἰρήσομαι, οὐ γνωρίζω, εἰκότως *συνέχομαι*, τουτέστι, στενοχωροῦμαι, *ἐκ τῶν δύο*, τοῦ τε ἀναλῦσαι, καὶ τοῦ προσμεῖναι τῇ ζωῇ. Εἵτα, ὦ Παῦλε, ὁ τοσοῦτον τὸν Χριστὸν ἀγαπῶν, ὅπως διιστάζεις καὶ ἀμφιβάλλεις, τί σε δεῖ αἰρεῖσθαι; Καίτοι ἀναμφιβόλόν σοι ὤφειλεν εἶναι, ὅτι καλὸν, τὸ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι. Οἶδα, φησί, τοῦτο καὶ γὰρ, ἀμέλει *τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων εἰς τὸ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι* καὶ ταύτην πολλῷ μᾶλλον κρείττονά μοι οὖσαν εἰδώς, εἶπον, ὅτι *συνέχομαι ἐκ τῶν δύο*. Διὰ τί δὲ τοῦτο; Διὰ τὴν ὑμετέραν σωτηρίαν, φησί, καὶ δι' ὑμᾶς, ὅπερ ἀναγκαιότερον ἡγοῦμαι· ἐπειδὴ οὐ τὸ ἐμὸν σκοπῶ, ἀλλὰ τὸ ὑμῶν συμφέρον. Ὅρας ψυχὴν προτιμῶσαν τοῦ οἰκείου συμφέροντος τὴν τῶν μαθητῶν ὠφέλειαν; Ἐπιμένων γὰρ ἐν τῇ σαρκί, τοὺς τε προκατηχθέντας ἐξεβαίου, καὶ ἄλλους προσελάμβανε. *Πολλῷ μᾶλλον κρείσσον.*] Νοεῖται τὸ, *ἔχων*, ἀπὸ κοινοῦ· οἶον, *τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων εἰς τὸ ἀναλῦσαι, καὶ ἔχων πολλῷ μᾶλλον κρείσσον τὸ σὺν Χριστῷ εἶναι. Τὸ δὲ ἐπιμένειν ἐν τῇ σαρκί, ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς.*] Καὶ κατ' ἄλλο ἀναγκαιότερον· ὅτι τὸ προσάγειν θεῷ διὰ πίστεως πλείονας, πλείον αὐτὸν οἰκιοῦ τῷ Χριστῷ (1). *Καὶ τοῦτο πεποιθὼς οἶδα.*] Τὸ εἶναι ἀναγκαιότεραν τὴν ἐν σαρκὶ προσμονήν. *Ὅτι μενῶ καὶ συμπαραμενῶ πᾶσιν ὑμῖν.*] Οἶδα, φησὶν, ὅτι μενῶ καὶ συμπαραμενῶ

(1) « Ταῦτα λέγει, προπαρασκευάζων αὐτοὺς ἐνεργεῖν γεννάτως τὴν μέλλουσαν αὐτοῦ τελευτήν. Τί γὰρ ἀλγεῖτέ, φησὶν, ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῷ ἐμῷ; Τοῦτο ἐπιθυμῶ, καὶ κρείττον μοι τοῦτο ἐστὶν· δίδωσι γὰρ μοι τὸ σὺν Χριστῷ εἶναι. Ὡς οὐ δεῖ ὑμᾶς ἀλγεῖν. Πλὴν πάλιν τὸ ἐπιμένειν ἐν τῇ σαρκί, ἀναγκαιότερον διὰ τὴν ὑμετέραν ὠφέλειαν· οὐ γὰρ ζητῶ τὸ ἐμαυτοῦ, ἀλλὰ τὸ ὑμῶν. Συνεχόμενος οὖν ἐκ τῶν δύο τούτων, τουτέστι, στενοχωρούμενος, καὶ μὴ εἰδώς, ποῦν προτιμήσω· ὅμως ἀναγκαιότερον κρίνω τὸ ὑμᾶς ζῶν ὠφελεῖν. Ἀρὰ ἐστὶ τι τῆς τοῦ Παύλου ψυχῆς ἀντάξιον; ὅς γε καὶ τοῦ συναίναι Χριστῷ αἰρετώτερον ἔκρινε καὶ προτιμώτερον τὴν τῶν ἄλλων ὠφέλειαν καὶ ἵνα πλέον οἰκισθῇ τῷ Χριστῷ ὑπεριθιμένοι τὴν μετὰ Χριστοῦ συνδιαγωγὴν; » Θεοφύλακτος.

πάσιν ὑμῖν. Ἐπειδὴ γὰρ θαρρῶν, ἀναγκαιότερον εἶναι τὸ ἐπιμένειν ἐν τῇ σαρκί, οἶδα ὅτι μενῶ, οὐ μόνον ἐν δεσμοῖς, ἀλλὰ καὶ σὺν ὑμῖν, καὶ ὄψομαι ὑμᾶς. Μεनῶ δὲ εἰς τὴν ὑμῶν προκοπὴν καὶ χαρὰν τῆς πίστεως.] Ἐνὶ γὰρ ἐν πίστει προκοπῆναι, τὸ μᾶλλον εἰς αὐτὴν βεβαιωθῆναι καὶ στηριχθῆναι, καὶ χαίρειν τὴν πνευματικὴν χαρὰν (Ι). Τοῦτο δὲ ἡρέμα καὶ φοβουμένως ἐστίν. Εἰ γὰρ δι' ὑμᾶς μενῶ, ὁράτε, μὴ κατασχύνῃ τέ μου τὴν ἐν σαρκὶ παραμονήν.—Καὶ τοῦτο πεποιθώς οἶδα, ἀντὶ τοῦ, Καὶ τοῦτο τεθαρρῆκώς καὶ οὐ διστάζων οἶδα. Τί δὲ ἐστὶν ὁ θαρρῶν καὶ οὐ διστάζων οἶδεν; Ὅτι ἀναγκαιότερον τὸ δι' αὐτοῦ ἐπιμένειν τῇ σαρκί. Εἶτα, οἶδα, ὅτι μενῶ καὶ συμπαραμενῶ. Ἀπὸ κοινοῦ γὰρ τὸ, οἶδα· ἢ καὶ τὸ ὅλον ἀπὸ κοινοῦ· οἶον, Ὅτι θαρρῶν οἶδα, οὐ μόνον ὅτι ἀναγκαιότερον τὸ ἐπιμένειν μετὰ τῇ σαρκί, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐπιμενῶ καὶ συμπαραμενῶ· ὁ γὰρ τῶν ἀπορρήτων καὶ ὑπερουρανίων μύστης, οὐδὲ τὴν ἐκυτοῦ ζωὴν ἐν δις αἰσθητῶ ἡδεῖ, καὶ ὅτι ἔτι νῦν ἐπιβιώσεται. Δύναται δὲ τις καὶ ἐτέρως τὸ ῥητὸν συντάξας, οὕτως ἐκλαβεῖν ἐτοιμότερον. Τὸ ἐπιμένειν, φησὶν, ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς· εἶτα, Καὶ εἰς τοῦτο θαρρῶν, ὅτι ἀναγκαιότερόν ἐστιν, οἶδα, ὅτι μενῶ καὶ συμπαραμενῶ, καὶ ἐξῆς (Φωτίου). — *Ἴνα τὸ καύχημα ὑμῶν περισσεύῃ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐν ἡμῖν.*] Πῶς δ' ἂν αὐτῶν περισσεύοι τὸ καύχημα; Διὰ τοῦ ἐστηρίχθαι ἐν τῇ πίστει, καὶ ὁρθῶς βιοῦν δηλονότι. Ἐπειδὴ δὲ εἶπε, τὴν παραμονὴν αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκείνων γενέσθαι προκοπὴν, νῦν θέλει δεῖξαι, ὅτι ἡ προκοπὴ αὐτῶν, καὶ εἰς τὴν αὐτοῦ ὠφέλειαν συντελεῖ, ἵνα μὴ δόξῃ βαρεῖν αὐτοὺς, ὡς δι' αὐτοὺς τοῦ οἰκείου περιορῶν συμφέροντος, ὅτι, φησί, τὸ ὑμῶν καύχημα, καὶ ἐν ἡμῖν περισσεύει. Ἄν γὰρ ὑμεῖς ἦτε δόκιμοι, ἡ καύχησις

(1) « Ἐπειδὴ, φησιν, ἀναγκαιὸν ἐστὶ τὸ ἐπιμένειν τῇ σαρκί, πεποιθώς καὶ ἀδιστακτῶς οἶδα, ὅτι μενῶ, τοῦτέστι, ζήσω καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ μετ' ὑμῶν, ὅ ἐστιν, ὄψομαι ὑμᾶς. Τίνος ἕνεκεν; ἵνα ὑμεῖς προκόψητε ἐν τῇ πίστει, τοῦτέστι, στηριχθῆτε καὶ παγισθῆτε ἐν τῇ δόγματι, καὶ τῷ βίῳ ἧτις προκοπὴ, χαρὰ ἐστὶν ἀληθὴς καὶ ὑμῶν καὶ ἡμῶν. » Θεοφύλακτος.

καὶ εἰς ἐμὲ ἀνατρέχει τὸν διδάσκαλον. Διὰ τῆς ἐμῆς παρουσίας.] Ἡ γὰρ Παύλου παρουσία, ὡφέλεια ἦν τῶν ἀπάντων. Ἐδειξε δέ, ὅτι ἀπελεύσεται πρὸς αὐτούς. Τί οὖν; ἦλθε πρὸς αὐτούς; Τοῦτο ἀδελόν ἐστι, καὶ ζητεῖται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Παραίνεσις τῆς κατὰ θεὸν πολιτείας, καὶ τῆς ἐνθέου ζωῆς.

- 27 Μόνον ἀξίως τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ πολιτεύεσθε, ἵνα, εἴτε ἐλθὼν καὶ ἰδὼν ὑμᾶς, εἴτε ἀπὼν, ἀκούσω τὰ περὶ ὑμῶν, ὅτι σήκετε ἐν ἐνὶ πνεύματι, μιᾷ ψυχῇ συναθλοῦντες τῇ πίσει τοῦ εὐαγγελίου,
 28 καὶ μὴ πτυρόμενοι ἐν μηδενὶ ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων· ἥτις αὐτοῖς μὲν ἐστὶν ἐνδειξις ἀπωλείας, ὑμῖν δὲ
 29 σωτηρίας· καὶ τοῦτο ἀπὸ θεοῦ· ὅτι ὑμῖν ἐχαρίσθη τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ, οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν,
 30 ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν· τὸν αὐτὸν ἀγῶνα ἔχοντες, οἷον εἶδετε (1) ἐν ἐμοί, καὶ νῦν ἀκούετε ἐν ἐμοί.

Εγὼ μὲν οὖν, φησί, συμπαραμενῶ πρὸς τὴν προκοπὴν ὑμῶν· μόνον τοῦτο ποιήσατε· ἀξίως τοῦ εὐαγγελίου πολιτεύεσθε, τουτέστι, πρὸς ἀρετὴν ἐπίδοτε. [Ἰνα, εἴτε ἐλθὼν καὶ ἰδὼν ὑμᾶς, εἴτε ἀπὼν.] Οὐχ ὡς μεταθέμενος τὸ ἀπελθεῖν, οὐδ' ὡς οὐκέτι ἤζων εἶπε τοῦτο· ἀλλὰ τὸ συμβαῖνον εἶπεν. Ἐὰν γάρ, φησιν, ἀξίως τοῦ εὐαγγελίου πολιτεύησθε, ἐλθὼν καὶ ὀρῶν ὑμᾶς, εὐφρανθήσομαι· (τοῦτο γὰρ προσυπακουστέον·) ἀλλὰ καὶ ἐὰν τυχὸν οὐκ ἔλθω, ἀπὼν καὶ ἀκούων τὰ περὶ ὑμῶν, εὐφρανθήσομαι. Ὡς μὴ ἀναπέσῃτε, καὶ μὴ παραγένωμαι, ἀλλ' ὡς μαθησομένου

(1) Παρ' ἄλλοις, ἴδετε.

μου τὰ καθ' ὑμᾶς, νήφετε. *Ὅτι στήκετε ἐν ἐνὶ πνεύματι.*] Ἐν τῷ αὐτῷ χαρίσματι, τῷ τῆς ἀγάπης καὶ ὁμονοίας. *Μὴ ψυχῇ.*] Τοσοῦτον τῇ ἀγάπῃ συνδεδεμένοι, ὥς μίαν ἔχειν δοκοῦντες ψυχὴν. *Συναθλοῦντες τῇ πίστει τοῦ εὐαγγελίου.*] Συναντιλαμβανόμενοι ἀλλήλων ἐν τοῖς ὑπὲρ τοῦ εὐαγγελίου ἀθλοῖς καὶ ἀγῶσι. *Καὶ μὴ πτυρόμενοι ἐν μηδενὶ ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων.*] Οὐ λέγω, φησί, μὴ καταπίπτοντες, ἀλλὰ, μὴ πτυρόμενοι, τουτέστι, μὴ θορυβούμενοι ἐν μηδενί, κἂν θάνατον ἀπειλῶσιν οἱ ἀντικείμενοι, κἂν ὀνειδίζωσιν ὑμᾶς τὰ ἐμὰ δεσμός· οὐδὲν γὰρ ἀνύσουσιν, ἀλλὰ πύρουσι μόνον· οὕτως εἰσὶν ἀνίσχυροι. *Ἦτις αὐτοῖς μὲν ἐστὶ ἐνδειξις ἀπωλείας.*] Ἐὰν ᾗτε, φησί, μὴ πτυρόμενοι ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων, ἡ ἐπανάστασις αὐτῶν ἡ καθ' ὑμῶν, τραπήσεται αὐτοῖς εἰς ἐνδειξιν ἀπωλείας. Οἶον, ἡ ὅτι ἐπιδειχθήσεται αὐτοῖς καὶ φανερωθήσεται διὰ τῆς ὑμῶν στερόότητος τὰ τῆς ἀπωλείας, καὶ ἀποστήσονται ἀπὸ τῆς ματαίας δόξης καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτῶν, καὶ ἐκ τούτου ἔσται ὑμῖν μᾶλλον πλοῦτος σωτηρίας, ὥς καὶ ἐτέροις προξενήσασι φυγεῖν τὴν ἀπώλειαν, καὶ κερδήσαι τὴν σωτηρίαν. Ἡ οὖν οὕτως νοητέον, ἡ ἀπλούστερον, ὅτι ἡ ἐπιχείρησις αὐτῶν καὶ ὁ πόλεμος αὐτῶν ὁ καθ' ὑμῶν, ὑμῶν μὴ πτυρομένων, ἐκείνοις μὲν, πλὴν τῆς ἰδίας ἀπωλείας, οὐδὲν ἄλλο ἐνδείζεται, οὐδὲ προξενήσει, ὑμῖν δὲ ἀντὶ βλάβης, καὶ σωτηρίας ὑποθέσεις, καὶ ἀφορμὴ τελειότερας ἀρετῆς χρηματίσει.—**ΑΛΛΩΣ.** Ἦτις ἐπιχειρήσις αὐτῶν, ἔσται αὐτοῖς δεῖγμα ἀπωλείας, εἰ ὑμεῖς στήτε ἀθύρσοι. Πῶς; Εἰ γὰρ πάντα τρόπον ἐπιβουλῆς κινήσαντες, οὐ λέγω μὴ καταβάλωσιν, ἀλλὰ μήτε θορυβήσωσιν ὑμᾶς, γινώσκονται, ὅτι ἀληθῆ καὶ θεῖα τὰ ὑμῶν, καὶ σωτηρίας πρόξενον· ψευδῆ δὲ τὰ ἐκείνων, καὶ ἀπωλείας αἷτια. Λέγει δὲ περὶ τινων ἀπίστων ἀντικειμένων τῷ κηρύγματι. — *Καὶ τοῦτο ἀπὸ θεοῦ· ὅτι ὑμῖν ἐχαρίσθη τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ.*] Μείζον καὶ ἀξιολογότερον ποιῶν τὸ ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων τῷ κηρύγματι διανοχλίσσθαι, ὑπὸ θεοῦ λέγει αὐτοῖς τοῦτο δεδωρῆσθαι, τό τε πιστεῦ-

σαι τῷ Χριστῷ, καὶ τὸ ἐναθλεῖν δύνασθαι τοῖς πειρασμοῖς (1). *Τὸν αὐτὸν ἀγῶνα ἔχοντες.*] Δείκνυσι τὰ αὐτὰ ἀγωνιζομένους αὐτῷ, τὰ αὐτὰ ἀθλοῦντας, θ μεγάλην αὐτοῖς ἀρετὴν προσμαρτυρεῖ. Οἷον δὲ ἐστὶ τὸ τὸν αὐτὸν ἀγῶνα Παῦλῳ ἔχειν! Τύπος γὰρ αὐτοῖς ὁ Παῦλος ἐγένετο, ἀθλήσας ἐν Φιλίπποις (α), πῶς δεῖ ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀγωνίζεσθαι.

ΚΕΦ. II, 1 Εἴ τις οὖν παράκλησις ἐν Χριστῷ, εἴ τι παραμύθιον ἀγάπης, εἴ τις κοινωνία πνεύματος, εἴ
 2 τις (2) σπλάγχνα καὶ οἰκτιρμοί, πληρώσατέ μου τὴν χαρὰν, ἵνα τὸ αὐτὸ φρονῆτε, τὴν αὐτὴν ἀγά-
 3 πην ἔχοντες, σύμφυχοι, τὸ ἐν φρονοῦντες, μηδὲν κατ' ἐρίθειαν ἢ κενοδοξίαν, ἀλλὰ τῇ ταπεινοφροσύν-
 4 νη ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν· μὴ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστος σκοπεῖτε, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐτέρων ἕκαστος.

Εἴ τις οὖν παράκλησις ἐν Χριστῷ, καὶ ἐξῆς.] Εἴ τις, φησὶν, ὑμῖν ἐμοῦ γίνεται λόγος, καὶ εἴ τινά μοι βούλεσθε παράκλησιν ἐν τοῖς πειρασμοῖς μου δοῦναι· εἴτινα παραμυθίαν, ἐξ ἀγάπης κινούμενοι· εἴ μέλλετε δεῖξαι, ὅτι ἔχετε μετ' ἐμοῦ κοινωνίαν ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι· καὶ εἴ ἐστὶν ἐν ὑμῖν σπλάγχνων καὶ οἰκτιρμῶν τί, *πληρώσατέ μου τὴν χαρὰν ἐν τῷ ἀλλήλους ἀγαπᾶν* (3)· ὥσει ἔλεγεν· Εἴ τινα ἀμοιβὴν μοι δοῦναι ἐποφείλετε ὑπὲρ τῶν εἰς ὑμᾶς πόνων μου, ἐν τούτῳ μοι ἀπόδοτε, ἐν τῷ ἀλλήλους ἀγαπᾶν. *Ἵνα τὸ αὐτὸ φρονῆτε.*] Καὶ τί ἐστὶν θ βούλει ἀντὶ πάντων παρασχεθῆναι σοι παρ' ἡμῶν; Οὐχ ἵνα, φησί, τῶν κινδύνων ῥυσθῶ, ἢ λάβω τι παρ' ὑμῶν,

(1) « Δῶρα θεοῦ κέκληκε καὶ τὸ πιστεῦσαι, καὶ τὸ λαμπρῶς ἀγωνίσασθαι, οὐ τὸ αὐθαίρετον τῆς γνώμης ἐκβάλλων, ἀλλὰ διδάσκων, ὡς αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ γνώμη, γεθυμνωμένη τῆς χάριτος, οὐδὲν δύναται κατορθῶσαι τῶν ἀγαθῶν. Ἀμφοτέρων γὰρ χρεία, καὶ τῆς ἡμετέρας προθυμίας, καὶ τῆς θείας ἐπιουρίας. Οὐτε γὰρ τοῖς τὴν προθυμίαν οὐκ ἔχουσιν ἐπαρκεῖ τοῦ πνεύματος ἡ χάρις, οὐτ' αὖ πάλιν ἡ προθυμία, ταύτης ἐστερημένη, τῆς ἀρετῆς δύναται συναθροῖσαι τὸν πλοῦτον. » Θεοδώρητος. (α) Πραξ. 15, 22—24. (2) Παρ' ἄλλοις, εἴ τινα.

(3) « Εἰ μέλλετε δεῖξαι, ὅτι κοινωνίαν τινὰ ἔχετε μετ' ἐμοῦ ἐν τοῖς πνευματικαῖς καὶ κατὰ Κύριον· εἰ σπλαγγνίζεσθε καὶ οἰκτιρετέ με ἐφ' οἷς πάσχω· ταῦτα πάντα ἐν τούτῳ μοι ἀπόδοτε, ἐν τῷ ἀλλήλους ἀγαπᾶν. » Θεοφύλακτος.

ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς τὸ αὐτὸ φρονῆτε, καὶ μηδεὶς πρὸς τὸν ἕτερον στασιάζῃ. ***Η** καὶ περὶ τοῦ δόγματος λέγει, ἀντὶ πάντων ζητῶν τὸ ὁμογνώμον εἰς τὴν πίσιν. *Τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες.*] Μὴ εἰς πολλὴν καὶ εἰς ὀλίγην, ἀλλὰ τὴν ἴσην καὶ τὴν αὐτὴν ἅπαντες. Μὴ, φιλούμενος ὑπερβαλλόντως αὐτὸς, φίλει χαύνως, ἀλλ' ἴσῳ τῷ μέτρῳ. *Σύμψυχοι.*] Ὁμόψυχοι γινόμενοι· τοῦτο γὰρ τὸ, *σύμψυχοι. Τὸ ἐν φρονοῦντες.*] Πάλιν διπλασιάζει τὸ ὁμοφρονεῖν. Ὡς μίξ, φησὶν, ὄντες ψυχῇ, οὐ τῇ οὐσίᾳ, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ καὶ τῇ ὁμονοίᾳ· ὁ δὲ τοῖς εἰπὼν, *τὸ ἐν φρονοῦντες.* *Μηδὲν κατ' ἐρίθειαν ἢ κενοδοξίαν.*] Λοιπὸν καὶ διδάσκει, πῶς ἐν ὁμοψύχους εἶναι. Μηδέν, φησι, *κατὰ ἐρίθειαν*, τουτέστι, *κατὰ ζῆλον ἢ φιλονεικίαν, ἢ κατὰ κενοδοξίαν ποιοῦντες.* *Ἀλλὰ τῇ ταπεινοφροσύνῃ.*] Βαβαί, οἷον λέγει! Διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης, φησὶν, ἕκαστος ἡγεῖσθω τὸν ἕτερον ὑπερέχειν, καὶ μεῖζονα εἶναι κατὰ πάντα αὐτοῦ. Μέγα μὲν γάρ, τὸ καὶ τὸ ἐν μέρος ἡγεῖσθαι, ὅτι ὁ δεῖνά μου προάγει· εἰ γὰρ τοῦτο ἡγήσεται, καὶ τιμήσει, καὶ αἰσχυνηθήσεται, καὶ ἀγαπήσει, καὶ οὐδὲ φθονήσει· κρεῖττον γὰρ φθόνου τὸ ὑπερέχον· ἐπεὶ πρὸς τὸν ἀντίπαλον ὁ φθόνος γίνεσθαι φιλεῖ· εἰ δὲ καὶ ἐκ τῶν δύο μερῶν ἔσται αὐτῇ ἡ οἴησις, ὅρα τὴν εἰρήνην ὕστη. Ὅρα δέ, οὐκ εἶπε, μεῖζονας, ἀλλ', ὁ πλέον ἦν, ὑπερέχοντας, φησὶν, *ἐαυτῶν.* *Μὴ τὰ ἐαυτῶν ἕκαστος σκοπεῖτε.*] Ὅταν γὰρ τὸ ἴδιον συμφέρον ἕκαστος ἀρεῖς, τοῦ συμφέροντος γίνηται τοῦ ἀδελφοῦ, ὥς σὲ μὲν τὸ ἐμὸν συμφέρον σκοπεῖν, ἐμὲ δὲ τὸ σὸν, ὁ τοιοῦτος οὐκέτι ἀνθρώπινος, ἀλλ' ἀγγελικὸς εἶος.

5 Τοῦτο γὰρ φρονεῖσθω ἐν ὑμῖν, ὁ καὶ ἐν Χριστῷ

6 Ἰησοῦ, ὃς, ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμόν

7 ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων

8 γενόμενος, καὶ σχήματι εὔρεθεις ὡς ἄνθρωπος, ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ.

Τοῦτο γὰρ φρονεῖσθω ἐν ὑμῖν, ὁ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.]

Περὶ ταπεινοφροσύνης διαλαμβάνειν μέλλει. Τί δὲ ἐν Χριστῷ καὶ διὰ Χριστοῦ ἐφρονήθη; Ἡ ἀκρα ταπεινοφροσύνη (Ι). Βούλεσθῆ, φησιν, εἰδέναι, ὅτι ἡ ταπεινοφροσύνη οὐδὲν ὑμᾶς ἐλάττει, οὐδὲ ζημιοῖ, οὐδὲ καταβιβάζει τοῦ προσόντος ὕψους, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπόδειξις αὐτῇ γίνεται τοῦ ἀληθινοῦ ὑμῶν ὕψους; Τὸν Χριστὸν ἐννοήσατε. Μάλιστα γὰρ ἐν τούτῳ δείκνυται φύσει θεὸς εἶναι, ἐν τῷ ταπεινωθῆναι καὶ φορέσαι τὸν ἀνθρώπον. Ἦδὲι γὰρ ὡς ἐκ ταύτης τῆς ταπεινώσεως οὐδὲν ζημιωθήσεται τοῦ προσόντος αὐτῷ κατὰ φύσιν τῆς θεότητος ὕψους. Εἰ δὲ ταύτην ἐπικτήτων εἶχεν, ἐδεδοίκει ἂν ἑαυτὸν ταπεινώσαι, ἵνα μὴ ἐκπέσῃ τοῦ μόλις αὐτῷ ἐπικτηθέντος ἀξιώματος. Ἀπόδειξις οὖν ἡ ταπεινώσις τοῦ κατὰ φύσιν ὕψους αὐτοῦ τῆς θεότητος. Εἴτις οὖν ὑψηλὸς κατ' ἀρετὴν καὶ μέγας ἐφίεται εἶναι, ταπεινοφρονεῖτω· ἡ γὰρ ταπεινώσις ἐστὶν ἡ δεικνύουσα καὶ μαρτυροῦσα τὸ ὕψος τῆς ἀρετῆς· μιμείσθω τὸν Χριστὸν, καὶ οὐδὲν ἀπολέσει ταπεινούμενος, μᾶλλον δὲ μεγάλα κερδαίνει. Ὁ πένης τὴν ἀρετὴν, οὐ δύναται ταπεινωθῆναι· φοβεῖται γὰρ, μὴ ἐκπέσῃ τοῦ ἐπιπλάσθου καὶ κατεσχηματισμένου ὕψους· ὁ πλούσιος καὶ ὑψηλὸς τὴν ἀρετὴν, ταπεινούσθω· ἐν τούτῳ γὰρ μᾶλλον ἑαυτὸν δείκνυσιν ὡς ἀληθῶς ὑψηλόν, ὅτι οὐ δέδοικε ταπεινωθῆναι, καὶ οἶδεν, ὅτι ἡδρασταί. *Ὅς, ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων.*] Ὅρα, πῶς ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων ῥημάτων τοῦ πνεύματος, πάσαι καταλύονται αἱ αἰρέσεις. Πρῶτον μὲν γὰρ, *ὑπάρχων*, εἰπὼν, τὸ συναίδιον τῷ πατρὶ δεδήλωκε, καὶ καταβέβληκεν ἄρειον· εἴτα καὶ Μαρκίωνα τὸν Ποντικόν. Εἰ γὰρ ἦν *ἐν μορφῇ θεοῦ*, πῶς σὺ λέγεις, ὅτι ἀπὸ Μαρίας ἤρξατο; Σὺν τούτῳ καὶ Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς καταλύεται, ὃς ἔφη, ψιλὸν εἶναι τὸν

(1) ὥσπερ ὁ Χριστὸς, Γίνεσθε οἰκτιρόμενός, φησιν, ὡσπερ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος (Λευκ. 5, 36.)· καὶ αὖτις· *Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ*, ὅτι πρὸς εἰμὶ (ματθ. 1Α', 29.)· οὕτω καὶ Παῦλος, ταπεινοφροσύνην διδάσκων, τὸν Χριστὸν εἰς το μέσον παράγει, ἐκ περιουσίας ἡμᾶς ἐντρέπων, ὡσπερ καὶ ἀλλοῦ λέγει· Δι' ἡμᾶς ἐπ' ὧχευσε, πλούσιος ὢν (Β' Κορ. II', 9.). Ὅταν γὰρ δεῖξῃ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸν παντὸς ὕψους ἐπέκεινα, ἐν τοῖς κατωτάτοις· γενόμενον, τίνα οὐκ ἂν ἐντρέψῃ τῶν ὑψηλοφρονῶν; » Θεοφύλακτος.

Κύριον ἄνθρωπον, ἐνεργούμενον ὑπὸ θεοῦ. Καὶ γὰρ εἰποιμεν πρὸς αὐτόν· Ὡςπερ *μορφὴ δούλου*, ἡ φύσις τοῦ δούλου, ἀλλ' οὐκ ἐνεργεῖά ἐστιν· οὕτω καὶ *μορφὴ θεοῦ*, ἡ φύσις τοῦ θεοῦ, ἀλλ' οὐκ ἐνεργεῖά ἐστι (1). Καὶ Νεστόριος τὰ αὐτὰ φρονῶν, συγκαταλύεται. Σὺν τούτοις καὶ Μάρκελλος ὁ Γαλάτης, καὶ Σωφρόνιος, καὶ Φωτεινὸς ἀνετράπησαν. Ὅρα δὲ καὶ Σαβέλλιον πίπτοντα. *Οὐχ ἀρπαγμός*, φησιν, ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ· *ἴσον* δὲ ἐπὶ ἐνὸς οὐ λέγεται προσώπου· τὸ γὰρ ἴσον, τινὲ ἴσον· ὥστε δύο πρόσωπα ἐντεῦθεν φαίνονται. Πῶς οὖν σὺ ψιλὰ φῆς ὀνόματα ἐπὶ μιᾷ ὑποστάσεως λεγόμενα τὸ Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος; Ὅρα ἐκ δευτέρου τὸν Ἄρειον πληττόμενον. Εἰποιμεν γὰρ αὐτῷ· Τί ἐστι τὸ, *Μορφὴν δούλου λαβών*; Εὐδὴλον, ὅτι ἄνθρωπος ἐγένετο. Οὐκοῦν καὶ *μορφὴν θεοῦ* λεγόμενος ἔχειν, θεὸς ἦν· ἐπὶ γὰρ τῶν δύο, *μορφὴ* κεῖται. Ἀλλὰ τί Ἄρειος; Μικρὸς θεὸς ὢν, φησὶν, ὁ υἱός, οὐχ ἤρπασε τὸ εἶναι ἴσα θεῷ τῷ μεγάλῳ· ἐκεῖνο γὰρ ἀρπάζει τις, ὃ οὐκ ἔχει. Ἀλλὰ τί ἡμεῖς πρὸς αὐτόν; Πρῶτον μὲν, ὅτι οὐδαμοῦ αἱ Γραφαὶ μέγαν ἡμῖν ἢ μικρόν εἰσηγοῦνται θεόν· ἔπειτα δέ, ὅτι ὁ μικρὸς, κατὰ τὸν ὑμῶν λόγον, πῶς ἂν ἤρπασε τὸ γενέσθαι μέγας; Οὐ γὰρ ἠδύνατο, καὶ ἠβουλῆθη. Ἐπειτα ὁ Παῦλος, ταπεινοφροσύνης εἰσάγων παράδειγμα, ἄτοπος ἂν ἦν τοῦτο παραινῶν· Ἐπειδὴ ὁ μικρὸς θεὸς τῷ μεγάλῳ οὐκ ἐπανεῖση θεῷ, ὀφείλετε καὶ ὑμεῖς ὑποκαταβαίνειν ἀλλήλοις· ἀλλὰ δειῖας τὸ ἴσον πατρός καὶ υἱοῦ, εἶπεν, ὅτι ἀπὸ ταπεινοφροσύνης σάρκα ἐφόρεσε· τὸ γὰρ μὴ ἐπαναστῆναι τῷ μεῖζονι, ποία ταπεινοφροσύνη; ἀσθενείας μᾶλλον τοῦτο ἦν καὶ ἀδυναμίας· τὸ δὲ τὸν ἴσον καὶ ὁμοδύναμον θεῷ, ἐκόντα ταπεινωθῆναι καὶ ἄνθρωπον γενέσθαι, τοῦτο ταπεινοφροσύνη.

(1) «Ὅρα τοίνυν, πῶς πίπτουσι πάντες [οἱ αἵρετικοί] μιᾷ σχεδὸν μαχαίρᾳ. Ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων. Πῶς οὖν οἱ περὶ Μάρκελλον λέγετε, ὅτι ἐνεργεῖά ἐστιν ὁ λόγος, οὐκ οὐσία δέ; Μορφὴ γὰρ θεοῦ, ἡ οὐσία λέγεται, ὥςπερ μορφὴ δούλου, ἡ φύσις τοῦ δούλου. Πῶς οὖν καὶ οὐ ὁ Σαμοσατεὺς, ὅτι ἀπὸ Μαρίας ἤρξατο; Προὔπτερχε γὰρ ἐν μορφῇ καὶ οὐσίᾳ θεῷ.» Θεοφύλακτος.

Ταῦτα μὲν οὐν ἰκανῶς. Λοιπὸν ὅρα τί φησιν· *Ὁὐχ ἄρπαγμόν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ.*] Ὅταν τις ἄρπάσῃ τι, οὐδὲ ἀποθέσθαι αὐτὸ βούλεται, φοβούμενος τὴν ἀπώλειαν αὐτοῦ, ὡς οὐχ αὐτοῦ ὄντος· ὅταν δὲ τι ἔχῃ φυσικὸν καὶ ἴδιον, εὐχερῶς αὐτὸ ἀποτίθεται· οἷδε γάρ, ὅτι ἀναπόδλητον αὐτὸ ἔχει· καὶ δόξῃ ἀποθέσθαι, ὅταν θέλῃ, πάλιν ἀναλαμβάνει αὐτό. Τί οὖν φησιν; Ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ οὐκ ἐφοβήθη καταβῆναι τοῦ οἰκεῖου ἀξιώματος· οὐ γὰρ ἄρπαγμόν ἡγήσατο τὴν θεότητα αὐτοῦ· τουτέστιν, οὐ γὰρ ᾗδει κατὰ ἄρπαγὴν ἔχων τὸ εἶναι ἴσος τῷ θεῷ καὶ πατρί, ἀλλὰ κατὰ φυσικὸν ἀξίωμα. Διὸ καὶ ταπεινωθῆναι εἴλετο, ὡς καὶ ἐν τῇ ταπεινώσει τὸ ὕψος αὐτοῦ τηρῶν. *Ἄλλ' ἑαυτὸν ἐκέκρωσε.*] Ποῦ εἰσὶν οἱ λέγοντες, ὅτι κατὰ ἀνάγκην καὶ ἐπιταγὴν τοῦ πατρὸς ἄκων ἐνηθρώπησεν; Ἀκούετωσαν, ὅτι *ἑαυτὸν ἐκέκρωσε*, ὡς κύριος, ὡς αὐτεξούσιος. Ἐπειδὴ γὰρ μὴ κατὰ ἄρπαγὴν ᾗδει ἔχων τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἀπὸ φύσεως καὶ συναϊδίου ἀξιώματος, διὰ τοῦτο θαρρῶν *ἐκέκρωσε* ἑαυτὸν, τουτέστιν, ἐταπείνωσε, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, τὸ εἶναι θεὸς μὴ ἀποβαλὼν· ὡς εἶγε ᾗδει κατὰ ἄρπαγὴν ἔχων τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, οὐκ ἂν ποτε ἐνηθρώπησε, πτοούμενος, μὴ καταβασθῇ. *Μορφήν δούλου λαβὼν.*] Ὅρα ἀσφάλειαν τοῦ Παύλου! Ἐπὶ μὲν τῆς θεότητος τὸ, *ὑπάρχων*, τέθεικε, τὸ συναϊδίων δηλῶν· ἐπὶ δὲ τῆς ἀνθρωπότητος, τὸ, *λαβὼν*, καὶ τὸ, *γενόμενος*, δεικνὺς ταύτην ἐπίκτητον (1). *Ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος.*] Τί ἐστὶν ὁμοίωμα ἀνθρώπων; Δῆλον, ὅτι ἄλλος ἄνθρωπος. Διὰ τί δὲ εἶπεν *ὁμοίωμα ἀνθρώπων*; Ὅτι εἶχε τινα καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον, οἷον, τὸ ἄνευ σποράς συλληφθῆναι, τὸ ἄνευ φθοράς τεχθῆναι, τὸ μεῖναι ἀναμάρτητος, ὡς θεός (2). *Καὶ σχήματι ἐρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος.*] Ἐπειδὴ

(1) «Μορφήν δούλου εἰπὼν, Ἀπολλινάριον ἐντρέπει. Ὁ γὰρ μορφήν, ἦται, τὴν φύσιν τοῦ δούλου λαβὼν, καὶ νεκρὰν πάντως ψυχὴν ἔχει.» Θεοφύλακτος.

(2) «Ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος.] Ἐνταῦθα οἱ Μαρκανισταὶ φασιν, ὅτι κατὰ φαντασίαν ἐσαρκώθη. Ὅρξ γάρ, φαι, πῶς ὁ Παῦλος ὁμοίωμα ἀνθρώπου λαβεῖν αὐτὸν φησι, καὶ σχηματίζασθαι, οὐχὶ οὐσίᾳ γενέσθαι

εἶπεν, ὅτι ἐκέλευσεν ἑαυτὸν, ἵνα μὴ μεταβολὴν νομίσης τὸ πρᾶγμα καὶ μετάπτωσιν, φησι· Μένων δ' ἦν, ἔλαθεν δ' οὐκ ἦν· οὐχ ἡ φύσις μετέπεσεν, ἀλλ' ἐν σχήματι ἐγένετο, τουτέστιν, ἐν σαρκί· σαρκὸς γὰρ ἴδιον τὸ ἐσχηματίζεσθαι ὡς ἄνθρωπος. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι μορφῇν δούλου ἔλαθεν, ἐθάρσυνε λοιπὸν καὶ τοῦτο εἰπεῖν, ὡς ἐκείνου ταῦτα ἐπιστομίζοντος. Καλῶς δὲ εἶπε τὸ, ὡς ἄνθρωπος· οὐ γὰρ ἦν εἰς τῶν πολλῶν, ἀλλ' ὡς εἰς τῶν πολλῶν· οὐ γὰρ εἰς ἄνθρωπον μετέπεσεν ὁ θεὸς λόγος, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος ἐφάνη· καὶ ἀσχημάτιστος ὢν, ὑπὸ σχῆμα ἐγένετο. Ἡ τὸ, Καὶ σχήματι εὐρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἀντὶ τοῦ, οἷα δὴ ἄνθρωπος ἀληθῶς. Καὶ γὰρ καὶ περὶ βασιλείως μετὰ δόξης προελθόντος φαμέν· Ἐξῆλθεν ὡς βασιλεὺς. Λέγει δὲ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης· Καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μορφογενοῦς παρὰ πατρός (α), τουτέστιν, οἷα μονογενοῦς (Ι). Ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν.] Εἰ οὖν ἄνθρωπος ἦν ψιλὸς, δ' δοκεῖ τοῖς αἰρετικοῖς, πῶς ἐταπεινοῦτο, γενόμενος δ' ἦν; Πάλιν δὲ τὸ, ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν, τὸ ἐκούσιον ἡμῖν δείκνυσιν (2). Ὁ γὰρ Χριστὸς καὶ θεὸς ἡμῶν, οὐ τὸ ἑαυτοῦ ἐσκόπησεν, ἀλλὰ τὸ πάντων συμφέρον καὶ σωτήριον. Διὰ τοῦτο ταπεινοὶ ἑαυτὸν διὰ σαρκώσεως, καὶ ὑποὶ πάντας ἡμᾶς διὰ τῆς οἰκείας ταπεινώσεως. Ὁ οὖν ἑαυτὸν ταπεινῶν, Χριστοῦ γίνεται μιμητής· καίτοι αὐτὸς, θεὸς ὢν φύσει, καὶ ὑψηλὸς κατ' οὐσίαν· οἱ δὲ παρὰ ἀνθρώποις ὑψηλοὶ, ἐξ ἀρπαγῆς, ἐκ

ἄνθρωπον; Τί οὖν ἐστὶν εἰπεῖν; Ὅτι ὁ Κύριος οὐ πάντα τὰ ἡμέτερα εἶχεν, ἀλλὰ καὶ τινα οὐκ εἶχεν, ὅσον τὸ ἀπὸ συνουσίας τεχθῆναι, τὸ ἁμαρτίαν ποιῆσαι. Οὐκ ἦν δὲ τὸ φαινόμενον μόνον, ἀλλὰ καὶ θεός· οὐκ ἦν ψιλὸς ἄνθρωπος. Διὰ τοῦτο φησιν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων ἡμεῖς μὲν γὰρ, ψυχὴ καὶ σῶμα· ἐκεῖνος δὲ, ψυχὴ καὶ σῶμα, καὶ θεός. Ἐπεὶ καὶ ὕψανλεγγη, ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας (Ρωμ. Η, 3.), οὐ τοῦτο λέγει, ὅτι σάρκα οὐκ εἶχεν, ἀλλ' ὅτι ἡ σὰρξ ἐκείνη οὐκ ἡμαρτεν, ἀλλ' ὁμοία ἦν τῇ ἁμαρτωλῇ κατὰ τὴν φύσιν, οὐ κατὰ τὴν κακίαν. Ὡς περὶ οὖν ἐκεῖ τὸ ὅμοιον διὰ τὸ μὴ πάντα εἶναι ἴσα· εὐτοὶ καὶ ἐνταῦθα τὸ ὁμοίωμα, διὰ τὸ μὴ ἐκ συνουσίας τεχθῆναι, διὰ τὸ ἀναμάρτητον, διὰ τὸ μὴ ψιλὸν ἄνθρωπον εἶναι. » Θεοφύλακτος.

(α) Ἰωάν. Δ', 14. (Ι) « Ἀντὶ τοῦ, οἷαν πρέπει εἶναι τὸν μονογενῆ· τὸ γὰρ, ὢς, σημαίνει καὶ διαταγμὴν, σημαίνει καὶ μεθαιῶσιν. » Θεοφύλακτος.

(2) « ἵνα μὴ ὡς ἀκίων νομισθῇ συγκαταβῆναι. » Θεοφύλακτος.

πλεονεξίας, προσεκλήσαντο τὸ ἐν αὐτοῖς ὑψηλόν· ἐπεὶ ἡ γε φύσις κοινὴ καὶ ἴση καὶ ὁμότιμος ἀνθρώπων ἀπάντων. Εἰ οὖν ὁ φύσει θεὸς καὶ φύσει ὑψηλὸς, ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν δι' ἡμᾶς, οἱ φύσει ὁμότιμοι καὶ ὁμοίως ταπεινοί, οὐκ ὀφείλομεν ἀλλήλοις ταπεινοῦσθαι, καὶ τὰ οἰκεία συνεπίστασθαι μέτρα; Ἐὰν δὲ ταπεινωθῶμεν, ὑπερυψοί καὶ ἡμᾶς ὁ θεὸς, χαριζόμενος ἡμῖν ἀφ' ὧν οὐκ εἶδε, καὶ οὓς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη (α). Μακάριοι, φησιν, οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν (β). Καίτοι καὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, αὐτόθεν ἐστὶν ὑψηλὸν καὶ μέγα τὸ ἀξιοθῆναι μιμητάς γενέσθαι Χριστοῦ (Φωτίου).—Γενόμενος ὑπὸ ἡκού.] Ὡς υἱὸς, οὐχ ὡς δοῦλος. Διὰ τοῦτου γὰρ μάλιστα ἔδειξεν, ὅτι ἐστὶ γνήσιος υἱὸς, ὃ ὑπῆκουσε. Διὰ τοῦτο γὰρ εἶπεν, ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν, ἵνα μὴ δουλοπρεπὲς τι ἐνθυμηθῇς. Διὰ τοῦτο δὲ, ὑπὸ ἡκού, εἶπεν, ἵνα τὴν πρὸς τὸν πατέρα, ὡς αἵτιον, δείξῃ τιμὴν (γ). Μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ.] Πολλὰ ὑπερβολὰι ταπεινώσεως, τὸ ἀνθρώπον γενέσθαι, τὸ ἀποθανεῖν, καὶ τοῦτο διὰ σταυροῦ (δ).

- 9 Διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο
10 αὐτῷ ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα· ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπι-
11 γείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσῃται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς δόξαν θεοῦ πατρὸς.

Ὅταν τῆς ἐνανθρωπήσεως ἐπιλάβῃται ὁ ἀπόστολος, πάντα λοιπὸν τὰ ταπεινὰ ἀδεῶς φθέγγεται, ὡς τῆς σαρκὸς ταῦτα

(α) Α' Κορ. Β', 9.

(β) Ματθ. Ε', 3.

(γ) « Ἀλλὰ φασὶν οἱ Ἀρειανοὶ Ἰσοῦ, ὑπὸ ἡκού λέγεται. Καὶ τί τοῦτο, ὃ ἀνέηται; Καὶ φίλους ὑπακούομεν, καὶ οὐδὲν τοῦτο ἐλάττους ποιεῖ ἡμᾶς. Ὡς υἱὸς πατρὶ ὑπῆκουσεν ἐκόν, καὶ ἐν τούτῳ αὐτῷ δείκνυσι τὴν γνησιότητα· υἱὸς γὰρ γνησίως τὸ τιμᾶν τὸν πατέρα. » Θεοφύλακτος.

(δ) « Ὅρα ἐπιτάσεις! Δοῦλος ἐγένετο· ἀλλὰ καὶ θάνατον ἔδειξατο· καὶ, τὸ ἐπὶ ταύτῃ μείζον, θάνατον ἐπονειδίστον· θανάτου γὰρ σταυροῦ, τουτέστι, τοῦ ἐπικαταράτου, τοῦ τοῖς ἀνέμοις ἀφορισμένου, » Θεοφύλακτος.

δεχομένης. Οὕτως οὖν περὶ τῆς σαρκὸς ταῦτα δέξαι, μηδαμῶς διαιρῶν τὸν ἕνα Χριστὸν. Ποῖον δὲ τὸ χαρισθὲν ὄνομα τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ (1); Τὸ Χριστὸς, τὸ Υἱὸς, τὸ Θεός· ταῦτα γὰρ καὶ μετὰ σαρκὸς καλεῖται. — Εἰ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν διὰ τὴν ὑπακοὴν, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα τῷ υἱῷ, Θεῷ ὄντι, ὁ πατὴρ ἐχαρίσατο, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξωμολογήσατο Κύριον· πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως δὲ οὔτε τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα εἶχεν, οὔτε παρὰ πάντων τὴν ὁμολογίαν τοῦ εἶναι Κύριος, μείζων οὖν ἐγένετο μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὅπερ ἄτοπον. Τοιοῦτον δὲ ἐστὶ καὶ τό· *Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς* (α). Εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν οὖν, καὶ οὐκ εἰς τὴν θεότητά ταῦτα δεῖ ἐννοεῖν (Βασιλείου). *Ἰτα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ.* Εἰς προσκύνῃσιν δηλονότι. *Επουρανίω καὶ ἐπιγείῳ καὶ καταχθονίῳ.* Τουτέστιν, ὁ κόσμος πᾶς, καὶ ἄγγελοι, καὶ ἄνθρωποι, καὶ δαίμονες· καὶ γὰρ καὶ δαίμονες ἐπέγνωσαν· διό φασιν· *Οἶδαμεν σε, τίς εἶ, ὅτι ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ* (β)· καὶ ἐπιγνώσονται, ὅταν ὡς κριτὴς καθίσῃ. *Ἦ, ὅτι καὶ οἱ δίκαιοι καὶ οἱ ἁμαρτωλοί. Καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξωμολογήσεται.* Τί ἐξωμολογήσεται; *Ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, Κύριος καὶ Θεός ἐστιν. Εἰς δόξαν θεοῦ πατρὸς.* Δόξα γὰρ τοῦ πατρὸς, τὸ ἔχειν τοιοῦτον υἱόν, πάντων δεσπότην, καὶ ποιητὴν, καὶ θεόν, καὶ ᾧ κλινεῖ πᾶν γόνυ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξωμολογήσεται. Ὁρᾷς, ὅτι ἡ ἀνάρρησις τοῦ μονογενοῦς, δόξα ἐστὶ τοῦ πατρὸς; ὥστε τὸν ἀντίον, ἡ ἐλάττωσις αὐτοῦ, ἀτιμία τοῦ πατρὸς.

- 12 Ὡστε, ἀγαπητοί μου, καθὼς πάντοτε ὑπηκούσατε, μὴ ὡς ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μόνον, ἀλλὰ νῦν πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου, μετὰ φόβου καὶ τρό-
23 μου τὴν ἐαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθε· ὁ θεός

(1) «Τὸ, υἱὸς, τὸ, θεός. Καὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος υἱὸς θεοῦ, καθὼς καὶ ὁ ἄγγελος εἶπε· Καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον, κληθήσεται υἱὸς θεοῦ (Λουκ. Δ', 35.).» Θεοφύλακτος. (α) Ματθ. ΚΗ', 19. (β) Λουκ. Δ', 34.

γάρ ἐστιν ὁ ἐνεργῶν ἐν ὑμῖν καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν, ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας.

Τὰς παραινέσεις μετ' ἐγκωμίων δεῖ ποιεῖσθαι· οὕτω γὰρ εὐχερῶς ἕκαστος αὐτὰς δέχεται. Διὸ καὶ αὐτὸς αὐτοὺς ἐγκωμιάζει, ἀγαπητοὺς καλῶν, καὶ, καθὼς, φησι, πάντοτε ὑπηκούσατε· τοῦτο λέγων, ὅτι ἔδειξα ὑμῖν, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ὑπὸ ἡκούος γέγονε· μιμήσασθε μὲν οὖν ἐκείνον· μιμήσασθε δὲ καὶ ἑαυτοὺς, καὶ ἂ ἐποιοῦτε, πάλιν ποιήσατε. *Μὴ ὡς ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μόνον.*] Τότε μὲν γὰρ ἴσως ἔδοκεῖτε, διὰ τὴν πρὸς ἐμὲ αἰδῶ πάντα πράττειν· νῦν δὲ, ἔὰν ἐπιτείνητε τὴν ἀρετὴν, διὰ τὸν θεὸν δόξετε τὰ δέοντα ποιεῖν, καὶ οὐ δι' ἐμέ. *Μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθε.*] Οὐ δι' ἑμαυτόν, φησι, παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀλλ' ἵνα τὰ πρὸς τὴν ὑμετέραν σωτηρίαν ποιῇτε μετὰ φόβου, καὶ τούτου ἐπιτεταμένου, καὶ μετὰ τρόμου. Οὐ γὰρ ἐνὶ ἄνευ εὐλαθείας καὶ τοῦ δεδοικέναι καὶ τρέμειν ἀγαθόν τι πράττειν. Πῶς δὲ ἔσται τὸ τρέμειν; Ἐὰν ἐνθυμώμεθα, ὅτι πανταχοῦ πάρεστιν ὁ θεός, καὶ πάντα ὁρᾷ καὶ ἀκούει, καὶ ὅτι χαλεπαὶ αἱ εὐθύναι. *Δουλεύσατε γάρ, φησι, τῷ Κυρίῳ ἐν φόβῳ, καὶ ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ (α).* Ἔστι γὰρ ἀγαλλίασις μετὰ τρόμου, ὅταν τὸ καλὸν τις ποιῶν, καὶ τοῦτο μετὰ τρόμου, εὐπαρρησίαστον ἔχῃ τὸ συνειδός. *Κατεργάζεσθε δὲ εἰπεν, οὐκ, Ἐργάζεσθε, τουτέστι, μετὰ πολλῆς σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας.—Μετὰ φόβου καὶ τρόμου.*] Καλῶς· δεῖ γὰρ φοβεῖσθαι καὶ τρέμειν ἐν τῷ ἐργάζεσθαι τὴν ἰδίαν σωτηρίαν ἕκαστον, μή ποτε ὑποσκελισθεῖς, ἐκπέσῃ ταύτης. Πολλοὶ γὰρ εἰσιν οἱ πειρασμοί, καὶ πολλοὶ οἱ ἐπιβουλεύοντες, ὅπουγε καὶ αὐτὸ τὸ τὴν ἀρετὴν ἀσκήσαι ἐνίοις εἰς τὸ ὑναντίον ἐκβέβηκεν, ἀπονοίας καὶ ὑπερηφανείας ὑπόθεσις γενόμενον. Δεῖ οὖν διὰ ταῦτα δεδοικότας καὶ τρέμοντας, τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθαι.

(α) Ψαλμ. Β', 11.

Εἰ μὴ γὰρ ὁ θεὸς, τὸν ἀγῶνα καὶ τὴν μετὰ φόβου σπουδὴν ἐλπίων, συναντιλάβηται, καὶ τὸ θέλειν αὐτὸ οὐκ εἰς ἀγαθὸν ἀποβήσεται τέλος, καὶ τὸ ἐνεργεῖν οὐκ ἂν κριθεῖται πράξις ἀγαθῇ. Ἡθέλησε γὰρ ὁ Κἀὶν θυσίαν τῷ θεῷ προσαγαγεῖν (α), πρᾶγμα θελήσας τότε μάλιστα ἐπαινετὸν, καὶ ἐνήργησεν· ἔθυσεν γάρ· ἀλλ' οὐδέτερον ἀπεδέχθη παρὰ θεοῦ· οὐ γὰρ ἦν μετὰ φόβου καὶ τρόμου· διὸ οὐδὲ συναντελάβετο τὸ θεῖον, οὐδ' εἰς τέλος αὐτῷ ταῦτα ἐξέβη χρηστὸν (Φωτίου). — *‘Ο θεὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐνεργῶν.*] Ἐπειδὴ εἶπεν, *Μετὰ φόβου καὶ τρόμου*, νῦν φησί· Μὴ πτοηθῆτε διὰ τοῦτο· ὁ θεὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐνεργῶν ἐν ὑμῖν καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν, τουτέστι, τὸ πράττειν τὸ ἀγαθόν. Ὡστε ὑμᾶς χρὴ μόνον γνώμην εὐλαβῇ προσενεγκεῖν, καὶ τὸ θέλειν τὰ ἀγαθὰ μετὰ φόβου καὶ τρόμου. Ὅταν γὰρ ᾗ τοῦτο, λοιπὸν ὁ θεὸς καὶ τὸ θέλειν αὐτὸ αὖξει, καὶ τὸ κατεργάζεσθαι τὰ ἀγαθὰ ἐνεργήσει. Ἡ, ὅτι διὰ πολλὴν εὐγνωμοσύνην ὁ Παῦλος καὶ αὐτὸ τὸ θέλειν λέγει ἐκ τοῦ θεοῦ ὑμῖν ἐνεργεῖσθαι, ὡς ὅταν καὶ τὰ κατορθώματα αὐτοῦ, πολλάκις *χαρίσματα* καλεῖ, οὐκ ἀναιρῶν τὸ αὐτεξούσιον, ἅπαγε! ἀλλὰ σφόδρα ὦν εὐχάριστος, καὶ πάντα ἀνατιθεῖς τῷ θεῷ, ἵνα καὶ ὑπὲρ ὧν ἡμεῖς κατορθοῦμεν, χάριν ἔχωμεν τῷ θεῷ. — *‘Ο θεὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐνεργῶν*, καὶ ἐξῆς.] Εἰκότως *ἐνεργεῖν* φησι τὸν θεόν· καὶ γὰρ συναντιλαμβανόμενος ἡμῶν, αὐτός ἐστιν ὁ τελειῶν καὶ οἰονεῖ μορφοποιῶν τὴν ἡμετέραν καὶ θέλησιν καὶ ἐνέργειαν. Δύναται δὲ τὸ, *‘Ο θεὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐνεργῶν*, καὶ ἐξῆς, καὶ ὡς αἴτιον εἰρῆσθαι τοῦ, *χωρὶς γογγυσμῶν καὶ διαλογισμῶν*. Τί γὰρ γογγύζεις, φησὶν, ὡς κοπιῶν; Ὁ θεὸς ἐστιν ὁ πάντα ἐνεργῶν; καὶ τί διαλογίζῃ τὸ ἐπίπονον τῆς ἀρετῆς, θεὸν ἔχων συνεργόν; (Φωτίου). — *Ἐν ὑμῖν.*] *Ἐν ὑμῖν* τοῖς μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργαζομένοις· ἐν γὰρ τοῖς τοιοῦτοις ἐνεργεῖ ὁ θεὸς τὰ πάντα. Ἐπὲρ τῆς

(α) Γενεσ. Δ', 3.

εὐδοκίας.] Τουτέστιν, ὑπὲρ τοῦ πληρωθῆναι εἰς ὑμᾶς τὴν εὐδοκίαν καὶ τὴν βουλὴν αὐτοῦ, ἵνα οὕτω ζῶμεν, ὡς αὐτὸς βούλεται. Ὡστε καὶ ἐκ τούτου θαρσεῖτε· πάντως γὰρ συνεργήσει ὑμῖν ὁ θεὸς πρὸς τὸ ὀρθῶς ζῆν, εἰ καὶ μὴ δι' ἄλλο τι, διότι γοῦν αὐτὸς ἀποδέχεται.

- 14 Πάντα ποιεῖτε χωρὶς γογγυσμῶν καὶ διαλογισμῶν·
 15 ἵνα γένησθε ἄμεμπτοι καὶ ἀκέραιοι, τέκνα θεοῦ
 ἀμώμητα ἐν μέσῳ γενεᾶς σκολιᾶς καὶ διεστραμ-
 16 μένης· ἐν οἷς φαίνεσθε ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λό-
 γον ζωῆς ἐπέχοντες· εἰς καύχημα ἡμεῖς εἰς Χριστοῦ, ὅτι οὐκ εἰς κενὸν ἔδραμον, οὐδὲ εἰς
 κενὸν ἐκοπίασα.

Χωρὶς γογγυσμῶν καὶ διαλογισμῶν.] Ὁ διάβολος, ἐπειδὴν οὐ δυνήθη καθάπαξ ἀπὸ τοῦ καλοῦ κωλύσαι τινα, ἢ ἀπόνειαν αὐτῷ εἰσπείττει, ἢ κενοδοξίαν· ἢ, εἰ μὴ ταῦτα, γογγυσμὸν, ἢ ἀμφιβολίαν καὶ ἀπιστίαν. Ἐπεὶ οὖν ἐν πειρασμοῖς καὶ κινδύνοις συνεχέσιν ἦσαν, ἐκ τούτων δὲ πολλοὶ εἰς γογγυσμοὺς ἐξετραχλίζοντο καὶ βλατφημίας, χωρὶς γογγυσμῶν, φησι, καὶ διαλογισμῶν πάντα ποιεῖτε· ὁ γὰρ γογγύζων, ἀχαριστεῖ τῷ θεῷ· ὁ δὲ ἀχαριστῶν, δυσφημεῖ. Διαλογισμοὺς δὲ φησι τὰς ἀμφιβολίας (1). Ἐντολῆς γὰρ θεοῦ προκειμένης, οὐ δεῖ ἀμφισβητεῖν, ἀρα δεῖ ποιῆσαι ἢ μὴ ποιῆσαι, ἀλλὰ πεποιθότως πάντα ποιεῖν. Ἵνα γένησθε ἄμεμπτοι καὶ ἀκέραιοι.] Ἵνα γένησθῆ, φησιν, εἰλικρινεῖς, καὶ ἀπρόσκοποι, καὶ ἄψεκτοι. Ἐν μέσῳ γενεᾶς σκολιᾶς.] Δείκνυσιν, ὅτι πολλοὶ ἦσαν οἱ πολεμοῦντες, καὶ πρὸς γογγυσμὸν ἐπάγοντες· ἀλλὰ τοῦτο μάλιστα, φησιν, ἐνάρετον, τὸ καὶ παρακινιζόμενόν τινα μῆτε γογγύσαι, μῆτε εἰς ἀμφιβολίαν πεσεῖν ἢ διασταγμὸν. Ἐν οἷς φαίνεσθε ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ.] Ἐν οἷς σκολιοῖς καὶ διεστραμμένοις, ὡς φωστῆρες φαίνεσθε· καὶ

(1) «Διαλογισμοὺς δὲ τὴν διάκρισιν φησι καὶ τὴν διαταγμὴν.» Θεοφύλακτος.

γὰρ, ὥσπερ οἱ φωστῆρες ἐν σκότει λάμπουσιν, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἐν μέσῳ τῷ σκότει τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν λάμπετε. *Λόγον ζωῆς ἐπέχροντες.*] Τουτέστι, σπέρματα ζωῆς καὶ ἐφόδια ἐν ὑμῖν αὐτοῖς ἔχοντες. Ὡσεὶ ἔλεγε· Γινώσκοντες, ὅτι ὑμεῖς τῶν ζησομένων ἐστέ τὴν ἀθάνατον ζωὴν· ἐκεῖνοι γὰρ, τῶν τεθνη-
 ξομένων εἰς τὸν ἀθάνατον θάνατον. Ὁρᾷς καὶ ἐντεῦθεν εὐθύς τὰς ἀμοιβὰς τῆς ἀρετῆς; *Εἰς καύχημα ἐμοὶ εἰς ἡμέραν Χριστοῦ.*] Τοῦτο γὰρ οὐ μόνον ὑμῖν, ἀλλὰ καὶ ἐμοὶ φέρει καύχημα, ὅτι τοιούτους ὑμᾶς ἐπαίδευσεν (1). Ὅτι οὐκ εἰς κενὸν ἔδραμον. Ποῖον καύχημα ἔχεις, ὦ μακαρία ψυχή; Ὅτι οὐκ εἰς κενὸν ἔδραμον, οὐδὲ εἰς κενὸν ἐκοπίασα· τουτέστιν, ὅτι οὐ ματαία καὶ ἄνωφελής γέγονέ μοι ἡ εἰς ὑμᾶς διδασκαλία.

17 Ἄλλ' εἰ καὶ σπένδομαι ἐπὶ τῇ θυσίᾳ καὶ λειτουργίᾳ
 τῆς πίστεως ὑμῶν, χαίρω καὶ συγχαίρω πᾶ-
 18 σιν ὑμῖν· τὸ αὐτὸ καὶ ὑμεῖς χαίρετε, καὶ συγχαί-
 ρετέ μοι.

Ἄλλ', εἰ καὶ σπένδομαι.] Τουτέστιν, εἰ καὶ ἀποθνήσκω, καὶ οἷον θυσίαν μέλλω καὶ σπονδὴν ἐμαυτὸν προσφέρειν Χριστῷ· (τὸ γὰρ ὑπὲρ Χριστοῦ ἀποθανεῖν, θυσίαν ἐστὶν ἑαυτὸν προσ-
 ἐνέγκαι Χριστῷ) ὅμως χαίρω, καὶ συγχαίρω πᾶσιν ὑμῖν· χαίρω μὲν οὖν, ὅτι σπονδὴ γίνομαι· συγχαίρω δὲ, ὅτι τὴν πί-
 στιν ὑμῶν ὡς θυσίαν προσάγω τῷ Χριστῷ. Τοῦτο δὲ εἶπεν, οὐχ ὡς νῦν ἀποθνήσκειν μέλλον, ἀλλὰ τὸ ὕστερον ἐσόμενον προεξηγεῖται, καὶ προπαραμυθεῖται τοὺς μαθητάς, δεικνύς, ὡς οὐ χρὴ λυπεῖσθαι ἐπὶ τῇ τελευτῇ αὐτοῦ, ἥτις ὡς σπονδὴ καὶ θυσία προσάγεται Χριστῷ, ἀλλὰ καὶ χαίρειν.—ΑΛΛΩΣ. Εἰ καὶ τελευτῶ, φησι, καὶ σπένδομαι, χαίρω καὶ συγχαίρω ἐπὶ τῇ θυσίᾳ καὶ λειτουργίᾳ τῆς πίστεως ὑμῶν, τουτέστι, χαίρω, ὅτι καὶ ὑμᾶς ὡς θυσίαν καὶ λειτουργίαν προσφέρω Χριστῷ·

(1) ἢ Τσαβίτη ἔστω ἡ ὑμετέρα ἀρετὴ, ὥστε μὴ μόνον ὑμᾶς εἰς τὴν ζωὴν ἄγειν, ἀλλὰ καὶ ἐμὲ λαμπρότερον ποιεῖν ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Χριστοῦ. — Θεοφύλακτος.

μᾶλλον δὲ οὐχ ὑμᾶς, ἀλλὰ τὴν πίστιν ὑμῶν, ὡς θυσίαν καὶ λειτουργίαν προσφέρω. Χαίρω οὖν, ὅτι ἐγὼ σπένδομαι· συγχαίρω δὲ καὶ ὑμῖν, ὅτι τὴν πίστιν ὑμῶν ὡς θυσίαν καὶ λειτουργίαν προσφέρειν μέλλω Χριστῷ. — Τὸ χωρίον τοῦτο, ἢ ὡς οἱ πρὸ ἡμῶν ἐξηγήσαντο ἐκληπτέον, ἢ καὶ οὕτως· Ἀλλ' εἰ καὶ θύομαι διὰ τὴν θυσίαν καὶ λειτουργίαν τῆς πίστεως ὑμῶν, ἣν ἱερουργήσα τῷ θεῷ, χαίρω μὲν ὡς ἀληθῶς· χαρὰ γὰρ διδασκάλου, ἡ τῶν μαθητευθέντων τελειότης· συγχαίρω δὲ, ὅτι καὶ αὐτοὶ τελειούμενοι χαρὰς ἀπολαύετε μεγίστης. Ὡς ἐγὼ μὲν διὰ τοῦτο χαίρω καὶ συγχαίρω ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς δὲ ὀφείλετε χαίρειν, ὅτι γίνεσθε ἐν τελειότητι, καὶ συγχαίρειν ἔμοι, ὅτι ὑποφάνετε τὸν διδάσκαλον. Δοκεῖ δὲ ἴσως τὸ, Ἀλλ' εἰ καὶ σπένδομαι, ἔννοιαν παρεισάγειν, ὅτι εἰ μὴ ἐπὶ τῇ θυσίᾳ αὐτῶν ἐσπένδετο, ἔλυπεῖτο ἂν τοῦτο γὰρ ὑποφαίνει ὁ τοῦ λόγου σχηματισμός· καὶ φεμὲν, ὅτι οὐδὲ τοῦτο ἄτοπον· εἰ γὰρ αὐτὸς προέφη, ἀναγκαιότερον ἡγεῖσθαι τὸ ἐπιμένειν αὐτὸν τῇ σαρκὶ διὰ τὴν προκοπὴν καὶ τὴν τελείωσιν τῶν μαθητῶν (α), πάντως ἂν ἔλυπῃθη θυόμενος, ἐκείνους μήπω τελειώσας, μηδὲ τὴν πίστιν αὐτῶν ὡς θυσίαν ἔχων καὶ λειτουργίαν προσάγειν τῷ Χριστῷ. Καὶ ἄλλως δέ· Οὐχ ἀπλῶς ἂν ἡρετήσατο θύεσθαι, εἰ μὴ ἐφ' ᾧ σπουδαῖος καὶ θερμὸς κῆρυξ τῆς πίστεως γέγονε, καὶ ἐφ' ᾧ τοὺς μαθητὰς οὕτω κατήρτισεν, ὥστε δύνασθαι αὐτῶν ὡς θυσίαν καὶ λειτουργίαν τὴν πίστιν προσάγειν τῷ θεῷ. Ὁ γὰρ διὰ ταῦτα θυόμενος, οὗτος ὡς ἀληθῶς χαίρει καὶ ἀγάλλεται θυόμενος. Οὐδεὶς γὰρ μάτην αἰρεῖται σφάττεσθαι. Δυνατὸν δὲ καὶ οὕτω· Σπένδομαι νῦν τοῖς πειρασμοῖς καὶ ταῖς θλίψεσι· καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ φησί· Καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω (β)· ἀλλ' εἰ καὶ θύομαι τοῖς πειρασμοῖς καὶ ταῖς θλίψεσι· (δεσμὰ γὰρ περιέκειτο αὐτῷ) ἀλλ' οὖν ἐπὶ τῇ θυσίᾳ καὶ λειτουργίᾳ τῆς πίστεως ὑμῶν

(α) Φιλπ. Α', 24.

(β) Α' Κορ. ΙΕ', 31.

χαίρω, καὶ ἐξῆς. Ἡ καὶ οὕτως· Ἀλλ' οὖν ὅτι ἐπὶ τῇ θυσίᾳ, τουτέστιν, ἔνεκεν ὑμῶν καὶ τοῦ εἰς ὑμᾶς κηρύγματος, χαίρω, καὶ ἐξῆς (Φωτίου). — Τὸ δ' αὐτὸ καὶ ὑμεῖς χαίρετε, καὶ συγχαίρετέ μοι.] Ἐπὶ μὲν τῇ πίστει ὑμῶν χαίρετε· ἐφ' οἷς δὲ σπένδεσθαι μέλλω, συγχαίρετέ μοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ Τιμοθέου καὶ Ἐπαφροδίτου, οὓς ἀπέ-
στειλε πρὸς αὐτούς.

19 Ἐλπίζω δὲ ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ, Τιμόθεον ταχέως
πέμψαι ὑμῖν, ἵνα καὶ γὰρ εὐψυχῶ, γνοὺς τὰ περὶ
20 ὑμῶν. Οὐδένα γὰρ ἔχω ἰσοψυχον, ὅστις γνησίως
21 τὰ περὶ ὑμῶν μεριμνήσει· οἱ πάντες γὰρ τὰ ἑαυτῶν
22 ζητοῦσιν, οὐ τὰ Χριστοῦ Ἰησοῦ. Τὴν δὲ δοκιμὴν
αὐτοῦ γινώσκετε, ὅτι, ὡς πατρὶ τέκνον, σὺν ἐμοὶ
23 ἐδούλευσεν εἰς τὸ εὐαγγέλιον. Τοῦτον μὲν οὖν ἐλ-
24 πίζω πέμψαι, ὡς ἂν ἀπιδῶ τὰ περὶ ἐμέ, ἐξαυτῆς·
πέποιθα δὲ ἐν Κυρίῳ, ὅτι καὶ αὐτὸς ταχέως
ἐλεύσομαι.

Ὡσπερ πάντα, οὕτω καὶ τὸ πέμψαι τὸν Τιμόθεον, τῇ γνώ-
μῃ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀνατίθηναι. Ἴνα καὶ γὰρ εὐψυχῶ, γνοὺς
τὰ περὶ ὑμῶν.] Καθὼς, φησιν, ὑμεῖς εὐψυχεῖτε, μαθόντες διὰ
τῆς ἐπιστολῆς μου ταύτης τὰ κατ' ἐμέ, ὅτι τε εἰς προκοπὴν
ἦλθε τὸ εὐαγγέλιον, καὶ ὅτι οἱ ἐχθροὶ κατησχύνθησαν, τῶν
κατασκευασμάτων αὐτῶν εἰς ἀγαθὸν ἐμοὶ περιτραπέντων, οὐ-
τω καὶ γὰρ εὐψυχῶ, καὶ εὐθυμῶ, γνοὺς τὰ κατ' ὑμᾶς, παρὰ τοῦ
Τιμοθέου ἀκριβῶς μοι ἀπαγγελθισόμενα. Οὐδένα γὰρ ἔχω
ἰσοψυχον.] Ἰδυνάμην μὲν, φησι, καὶ ἄλλον πέμψαι· πλὴν οὐ-
τως ὑμῶν ἀντιλαμβανόμενον, ἢ κηδόμενον τῶν κατ' ἡμᾶς, οὐ-
δένα ἔχω ἕτερον· ἰσοψυχίας γὰρ τὸ ὁμοίως Παύλῳ κηδεσθαι

αὐτῶν καὶ τὸν Τιμόθεον. Ὁρα δὲ κηδεμονίαν! Ὅτε μὴ αὐτὸς ἐπιδημεῖν εὐκαίρει, ἄλλους ἐπεμπεν, ἵνα μηδένα καιρὸν ῥαθυμῶσιν οἱ μαθητευόμενοι. *Οἱ πάντες γὰρ τὰ ἑαυτῶν ζητοῦσι.*] Τουτέστι, τὴν ἰδίαν ἀνάπαυσιν, καὶ τὸ ἐν ἀσφαλείᾳ εἶναι· οὐδεὶς γὰρ εὐχερῶς πρὸς τε τὸ τῷ Χριστῷ δοκοῦν καὶ τὸ ὑμῶν συμφέρον ἔλοιτο τοσαύτην ἀποδημίαν στείλασθαι τὴν ἄχρις ὑμῶν. Τοῦτο δὲ φησιν, οὐ τοὺς ἄλλους λοιδορῶν, ἀλλὰ τὸν Τιμόθεον ἐγκωμιάζων, καὶ ἡμᾶς διδάσκων, μὴ τοῖς ἴσοις περιπесεῖν. Πλὴν, ὅρα, ὅτι ὁ ἄνεσιν ζητῶν, ἢ τὸ οἰκεῖον μόνον συμφέρον, οὐ τὰ τοῦ Χριστοῦ ζητεῖ. *Τὴν δὲ δοκιμὴν αὐτοῦ γινώσκετε, ὅτι, ὡς πατρὶ τέκνον.*] Οὐ δεῖσθε, φησί, παρ' ἐμοῦ μαθεῖν, ὅτι μετὰ τοῦ ἐμοὶ ὑποτετάχθαι, ἐδούλευσε σὺν ἐμοὶ εἰς τὸ κήρυγμα· ὑμεῖς γὰρ ἐστὲ μάρτυρες τούτου. Παρατίθεται δὲ διὰ τούτων αὐτοῖς τὸν Τιμόθεον, καὶ τοῦτο διὰ τὸ ἐκείνων συμφέρον, ἵνα, ἔντιμον ἔχοντες αὐτὸν, πλεον ἀκούσωσι, καὶ πλεον ὠφεληθῶσιν. *Ὡς ἂν ἀπιδῶ τὰ περὶ ἐμέ.*] Ὅταν ἴδω, φησὶν, εἰς ποῖον ἤξει τὰ κατ' ἐμὲ πέρας, ἐξ αὐτῆς, τουτέστιν, εὐθὺς πέμψω τοῦτον. *Πέποιθα δὲ ἐν Κυρίῳ.*] Οὐχ ὡς μὴ ἐρχόμενος, φησί, τὸν Τιμόθεον πέμπω, ἀλλ' ἵνα, ὅπερ ἔφην, ἐν τῷ μέσῳ χρόνῳ εὐθυμῶ, γνοὺς τὰ περὶ ὑμῶν. Ὁρα δέ, πῶς πάντα τῷ θεῷ ἀνατίθῃσι, καὶ οὐδὲν ἀφ' ἑαυτοῦ λαλεῖ, *Πέποιθα, λέγων, ἐν Κυρίῳ*· τουτέστιν, ἐὰν ὁ θεὸς βούληται.

- 25 Ἀναγκαῖον δὲ ἡγησάμην, Ἐπαφρόδιτον, τὸν ἀδελφὸν καὶ συνεργὸν καὶ συστρατιώτην μου, ὑμῶν δὲ ἀποστολον, καὶ λειτουργὸν τῆς χρείας μου, πέμψαι
 26 πρὸς ὑμᾶς· ἐπειδὴ ἐπιποθῶν ἦν πάντας ὑμᾶς, καὶ
 27 ἀδημονῶν, διότι ἠκούσατε, ὅτι ἠσθένησε. Καὶ γὰρ ἠσθένησε παραπλήσιον θανάτῳ· ἀλλ' ὁ θεὸς αὐτὸν ἠλέησεν· οὐκ αὐτὸν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμέ, ἵνα μὴ λύπην ἐπὶ λύπῃ σχῶ.

Μετὰ ἐπαίνων καὶ τοῦτον ἀποστέλλει, ὡς τὸν Τιμόθεον, διὰ τὴν ἐκεῖ γεγραμμένην αἰτίαν. *Καὶ συστρατιώτην μου.*] Τοῦτο

μειζον τοῦ συνεργοῦ. Ἐνὶ γὰρ καὶ ἐν ψιλοῖς συνεργεῖν· ὁ δὲ
 συστρατιώτης, πάντως ἐν κινδύνοις καὶ πειρασμοῖς συνεργεῖ.
 [Χμῶν δὲ ἀπόστολον, καὶ λειτουργὸν τῆς χρείας μου.] Του-
 τέστι, τὸν παρ' ὑμῶν ἀποσταλέντα πρὸς με, ὑμῖν χαρίζομαι·
 δι' αὐτοῦ γὰρ ἦσαν αὐτῷ τὰ πρὸς χρεῖαν πέμψαντες. Διὸ ἀπό-
 στολον ἐκείνων, καὶ τῆς οἰκείας χρείας λειτουργὸν αὐτὸν κα-
 λεῖ. [Ἐπειδὴ ἐπιποθῶν ἦν.] Τὴν ἀγάπην αὐτοῦ, εἰς σύστασιν
 προΐσχεται. Καὶ ἀδημονῶν.] Εἰδὼς, φησὶν, ὅτι φιλεῖται παρ'
 ὑμῶν, καὶ διὰ τοῦτο γινώσκων, ὅτι ἐλυπήθητε ἐπὶ τῇ ἀρρώστῳ
 αὐτοῦ, ἐπιποθεῖ ἰδεῖν ὑμᾶς, ἵνα τῆς λύπης ὑμᾶς ἀπαλλάξῃ, ἣν
 ἔχετε ἐπὶ τῇ ἀσθενείᾳ αὐτοῦ. Καὶ γὰρ ἡσθένησε.] Δείκνυσιν,
 ὅτι οὐκ ἀμελήσας ἤργησε πέμψαι τινὰ πρὸς αὐτοὺς, ἀλλ' ἠναγ-
 κάσθη· ὁ γὰρ Ἐπαφρόδιτος ἡρώσται· καὶ μακρὰ ἦν αὐτοῦ ἡ ἀρρώ-
 στία· παραπλήσια γὰρ θανάτῳ. Τιμόθεον δὲ, τὸν καὶ ἐλθεῖν δυ-
 νάμενον, μόνον εἶχε παρ' ἑαυτῷ. Πῶς οὖν ἀπέστειλεν ἂν αὐτόν;
 Ἀλλ' ὁ θεὸς αὐτὸν ἡλέησε.] Τί ἐροῦσιν οἱ αἵρετικοί, οἱ λέγον-
 τες κακὸν τὸν κόσμον; Εἰ γὰρ πονηρὸς ὁ κόσμος, καὶ ἡ ἐν τού-
 τῳ ζωὴ, πῶς νῦν ὁ ἀπόστολος ἔλεον θεοῦ καλεῖ τὸ ἐαθῆ-
 ναι τὸν Ἐπαφρόδιτον ἐν τῇ ζωῇ; Διὰ τί δὲ ὅλως· (τοῦτο γὰρ
 ὡς πρὸς χριστιανοὺς ζητητέον, εἰ τὸ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ
 εἶναι καλόν) ἔλεον λέγει θεοῦ εἶναι τὴν ἐνταῦθα ζωὴν; Καὶ
 φαμὲν, ὅτι δι' ἣν αἰτίαν ἄνω εἶπεν· Ἀναγκαιότερον δὲ τὸ
 ἐπιμεῖναι τῇ σαρκὶ δι' ὑμᾶς· διὰ ταύτην καὶ νῦν τοῦτο φησὶν.
 Ἀλλὰ καὶ ἐμέ.] Ὅρα, πῶς καὶ ἀπὸ τούτου αἰδέσιμον αὐτὸν
 ποιεῖ; εἴγε τῇ ἐκείνου ὑγείᾳ καὶ ἑαυτὸν ἡλεῆσθαι παρὰ θεοῦ
 λέγει. [Ἴνα μὴ λύπην ἐπὶ λύπῃ σχῶ.] Τουτέστιν, ἵνα μὴ πρὸς
 τῇ ἀπὸ τῆς ἀρρώστιας αὐτοῦ ἐπιγενομένη μοι, καὶ ἐτέραν λύ-
 πην σχῶ, τὴν ἀπὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

- 28 Σπουδαιότερως οὖν ἐπεμψα αὐτόν, ἵνα, ἰδόντες αὐ-
 29 τὸν πάλιν, χαρῇτε, καὶ γὰρ ἀλυπότερος ὦ. Προσ-
 30 δέχεσθε οὖν αὐτόν ἐν Κυρίῳ μετὰ πάσης χαρᾶς,
 30 καὶ τοὺς τοιούτους ἐντίμους ἔχετε· ὅτι διὰ τὸ ἔργον

τοῦ Χριστοῦ μέχρι θανάτου ἡγγισε, παραβουλευ-
σάμενος (1) τῇ ψυχῇ, ἵνα ἀναπληρώσῃ τὸ ὑμῶν
ὕστερήμα τῆς πρὸς με λειτουργίας.

Σπυδαίοντες οὖν ἐπεμψα αὐτόν.] Τουτέστιν, ἀνυπερθέτως.
Ἰνα, ἰδόντες αὐτὸν πάλιν, χαρῆτε.] Ἰνα μὴ μόνον ἐκ τῆς
ἀκοῆς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς θεας, μαθόντες, ὅτι ὑγίαιεν,
ἀπαλλαγῆτε τῆς ἐπ' αὐτῷ ἀδημονίας, μᾶλλον δὲ χαρῆτε.
Κἀγὼ ἀλυπότερος ὢ.] Ἐάν γάρ, φησὶν, ὑμεῖς χαρῆτε, καὶ
ἐγὼ χαίρω. Ἀλλ' οὐκ εἶπε, Χαίρω, ἀλλ' οὐδέ, Ἄλυπος ἔσομαι,
ἀλλὰ, Ἀλυπότερος, δεικνύς, ὅτι οὐδέποτε ἦν χωρὶς λύπης
τῆς ὑπὲρ τῶν μαθητῶν, καὶ τῆς ὑπὲρ τοῦ πολέμου τῆς πίστε-
ως· ὑπὲρ γὰρ τῆς ἐλπίδος αἰεὶ ἔχαιρε. Προσδέχεσθε οὖν αὐ-
τόν ἐν Κυρίῳ.] Δέξασθε οὖν αὐτόν, ἢ διὰ τὸν Κύριον, ἢ
θεοῦ θέλοντος (2). Καὶ τοὺς τοιοῦτους ἐντίμους ἔχετε.] Οὐ
δι' αὐτοὺς ἐκείνους, ἀλλὰ δι' ὑμᾶς τοὺς δεχομένους, ἵνα πλεο-
νάσῃ ὑμῶν ὁ μισθός. Ἰνα δὲ μὴ δόξῃ αὐτῷ μόνῳ χαρίζεσθαι,
κοινῶς παραινεῖ, πάντας τοὺς τὴν αὐτὴν ἀρετὴν ἐπιδεικνυμέ-
νους τιμᾶν. Ὅτι διὰ τὸ ἔργον τοῦ Χριστοῦ μέχρι θανά-
του ἡγγισεν.] Οὗτος ἀπελθὼν ἐν τῇ Ῥώμῃ, ἐν τῷ ἀποκομίζειν
τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν τῷ Παύλῳ, εἰκὸς, ὅτι εὔρεν αὐτόν ἐν
πολλῷ κινδύνῳ, ὡς μὴδὲ τὸ ἐγγίξειν αὐτῷ ἀφίεσθαι τινι,
ἀλλὰ καὶ κίνδυνον εἶναι τοῖς ἐντυγχάνουσιν. Ὁ οὖν Ἐπαφρό-
διτος, τοιοῦτου κινδύνου καταφρονήσας, καὶ συνέτυχε, καὶ τὰ
πρὸς τὴν χρεῖαν ἔδωκε, καὶ διηκόνει αὐτῷ. Ἐργον δὲ τοῦ
Κυρίου καλεῖ τὸ τοιοῦτον· ὁ γὰρ ἐμέ, φησὶν, ἀναπαύων, οὐ
δι' ἐμέ τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ διὰ τὸν Κύριον. — Διὰ τὸ ἔργον
τοῦ Χριστοῦ.] Καλῶς ἔργον αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ καλεῖ. Εἰ γὰρ

(1) Παρ' ἄλλοις ἀναγινώσκεται, παραβουλεύσμενος, παρὰ τὸ, παρά-
βολος, καὶ τοῦτο παρὰ τὸ, παραβάλλεσθαι, τὸ εἰς προφανῆ κίνδυνον ἐπιέρ-
πτειν ἑαυτόν. Το δὲ, παραβουλεύσμενος, σημαίνει κυριωτέρως τὸ, κακῶς
ἢ παρὰ τὸ θεῖον βουλευσάμενος, ἢ ἐπικινδύνως ἑαυτῷ βουλευσάμενος.

(2) « Ἐν ὑποδοχῇ τῇ κατὰ θεὸν, ὡς ἀποδέχεται ὁ θεός, ἡγουν, ἀξίως τῶν
ἀγίων. » Θεοφύλακτος.

ὁ δεχόμενος τοὺς μαθητάς, αὐτὸν δέχεται τὸν Χριστόν· (ὁ γὰρ δεχόμενος ὑμᾶς, φησιν, ἐμὲ δέχεται (α)·) καὶ ὁ ὑπηρετῶν ἐν τινι τοῖς μαθηταῖς, Χριστῷ ὑπηρετεῖ. Καὶ ἄλλως δὲ ἔργον ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἐντολὴ ἐστὶ Χριστοῦ, τὸ τιθέναι ὑπὲρ τῶν φίλων τὴν ἰδίαν ψυχὴν (β)· εἰ δὲ ὑπὲρ φίλων, πόσω μᾶλλον ὑπὲρ διδασκάλων; (Φωτίου). — Παραβουλευσάμενος τῇ ψυχῇ.] Τουτέστιν, ἐπιβρίψας ἑαυτὸν εἰς προφανῆ κίνδυνον θανάτου. Τί γὰρ εἰ ὁ θεὸς αὐτόν, φησιν, ἔσωσεν ἐκ παραδόξου; Πλὴν αὐτός γε τὴν προαίρεσιν ἔδειξεν. Ἵνα ἀναπληρώσῃ τὸ ὑμῶν ὑστέρημα τῆς πρὸς με λειτουργίας.] Ἀπεστείλατέ μοι, φησί, τὰ πρὸς τὴν χρείαν, καὶ ἐμνήσθητέ μου ἀπόντος, καὶ τὴν ἀγάπην ἔδειξατε. Ἐλείπετο τοίνυν τῷ παντὶ ἔργῳ, καὶ τὸ ἀπολαβεῖν με τὰ ἀποσταλέντα, καὶ τοῦτο ὑστέριζε μόνον. Οὗτος τοιγαροῦν τὸ περιλιμπανόμενον ὑστέρημα εἰς τὴν ἐμὴν λειτουργίαν ἐπλήρωσε, παραβουλευσάμενος τῇ ψυχῇ. Δείκνυσι δὲ, ὅτι ὑπὲρ τούτου καὶ τοῖς ἀποστείλασιν ἔσται μισθός, εἴγε τὸ ἐλλείπον τοῦ ἀπαρτισθῆναι τὸ κατὰ θεὸν ἔργον οὗτος προσανεπλήρωσεν ὁ Ἐπαφρόδιτος. Εἰπὼν δὲ, τὸ ὑμῶν ὑστέρημα, καὶ, τῆς πρὸς με λειτουργίας, ἔδειξεν ὀφειλόμενον τὸ ἀποστέλλεσθαι παρὰ τῶν ἐν ἀσφαλείᾳ ὄντων τοῖς ἐν κινδύνοις οὖσι. Τοῦτο δὲ φησι, καταστέλλων αὐτοὺς, καὶ δεικνύς, χρέος πεπληρωμέναι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Περὶ πνευματικοῦ βίου τοῦ μὴ ὡς ἐν σαρκί, ὃ ἐστὶ μίμησις θανάτου Χριστοῦ.

ΚΕΦ. ΙΙΙ, 1 Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοί μου, χαίρετε ἐν

(α) Μαθ. ι. 40.

(β) Ἰωαν. ιβ. 13.

Κυρίῳ. Τὰ αὐτὰ γράφειν ὑμῖν, ἐμοὶ μὲν οὐκ
 2 ὀκνηρὸν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές. Βλέπετε τοὺς κύνας,
 βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας, βλέπετε τὴν κα-
 3 τατομήν. Ἡμεῖς γὰρ ἐσμὲν ἡ περιτομή, οἱ πνεύ-
 ματι θεῷ (1) λατρεύοντες, καὶ καυχώμενοι ἐν Χρι-
 4 στῷ Ἰησοῦ, καὶ οὐκ ἐν σαρκὶ πεποιθότες· καίπερ
 ἐγὼ ἔχων πεποιθήσιν καὶ ἐν σαρκί.

Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοί μου, χαίρετε ἐν Κυρίῳ.] Εἰ ἐγώ, φησιν, οὐ τεθνήξομαι νῦν, καὶ τὸ εὐαγγέλιον εἰς ἐπίδοσιν ἔλθῃ, καὶ οἱ ἐχθροὶ καταισχυρθέσονται, χαίρειν ὀφείλετε ἐν Κυρίῳ· τὰ γὰρ συμβάντα, εἰς δόξαν συντείνει τοῦ Κυρίου. Καὶ ἔτι· Εἰ ὁ ἀπέστολος [ὁ Ἐπαφρόδιτος] ὑμᾶς ἀνέβρωσε, καὶ ἀπεστάλη πάλιν πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἐγὼ τῆς ἐπ' αὐτῷ λύπης ἀπήλλαγμαί, καὶ τὸ ὑμῶν ὑστέρημα ἀναπεπλήρωται, χαίρειν ὀφείλετε χαρὰν πνευματικὴν καὶ ἀξίαν Κυρίου. Τὰ αὐτὰ γράφειν ὑμῖν, καὶ ἐξῆς.] Μετὰ τὸ πολλὰ αὐτοὺς ἐπαινέσαι, τότε τὴν παραίνεσιν εἰσάγει, ἵνα μὴ ἐξ ἀρχῆς φορτικὸς δόξη (2). Τοὺς κύνας.] Ἦσαν γὰρ ἀπὸ Ἰουδαίων τινὲς δῆθεν πιστοὶ, οἱ μετὰ τῆς πίστεως καὶ τὸν ἰουδαϊσμὸν ἀνεμίγνυσον, καὶ διεφθειρον τὸ κήρυγμα, οὓς κύνας καλεῖ. Κύνες δὲ ποτε οἱ ἐθνικοὶ ἐλέγοντο (3), διὰ τὸ ἀγνοεῖν τὸν θεόν· καὶ γὰρ καὶ οἱ κύνες καὶ τὸν διδόντα ὑλακτοῦσι· νῦν δὲ οὗτοι κύνες· (οἱ γὰρ τὸν υἱὸν ἀρνοῦμενοι, οὐδὲ τὸν πατέρα ἴσασι (α)·) ἢ διὰ τὸ ἀναίσχυντον, ἢ ὥσπερ ἐπιστρέφοντες εἰς τὸ ἴδιον ἐξέραμα (β), ἢ διὰ τὸ λαθραιόδηκτον. Ἐπεὶ οὖν ἦσαν δυσδιάγνωστοι, διὰ τοῦτο φησι, Βλέπετε, τουτέστι, τηρεῖτε ἑαυτοὺς καὶ φυλάττεσθε. Βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας.] Ἐνταῦθα καὶ τῆς τῶν κυνῶν προσηγορίας ἀποστερεῖ αὐτοὺς. Κύνες μὲν γὰρ πολ-

(1) Παρ' ἄλλοις, θεοῦ. (2) «Οὐκ ἄλλην αὐτοῖς ἐπιστολὴν γέγραψεν, ἀλλ' ἐν ταύτῃ πολλὰς αὐτοῖς προσήνεγκεν ἐισηγήσεις.» Θεοδώρητος.

(3) Ματθ. ΙΕ', 26. (α) Α' Ἰωαν. Β', 22. (β) Β' Πιερ. Β', 22.

λοι καὶ ἐπιτραπέζιοι, φησὶν, εἰσι, καὶ τὰς τῶν δεσποτῶν οἰκίας φρουροῦσιν· οὗτοι δὲ ἐργάζονται μὲν, ἀλλ' ἐπὶ κακῷ, καὶ ἀργίας πολλῷ χείρονα· τὰ γὰρ καλῶς φυτευθέντα ἀνασπῶσι. *Τὴν κατατομὴν.*] Τοὺς περιτομὴν ἔχοντας, τοὺς περιτεμνομένους. Ἐπειδὴ δὲ οὐκέτι νομίμως ἐγίνετο παρὰ Ἰουδαίοις ἡ περιτομή· (ἡ γὰρ νομίμη νῦν ἐστὶ, τὸ τῷ πνεύματι περιτέμνεσθαι τὴν ψυχὴν·) *κατατομὴν* αὐτὴν ἐκάλεσε, δηλῶν, ὅτι οὐδὲν ἑτερόν ἐστι ἡ περιτομή, ἢ σώματος *κατατομή*· τῆς γὰρ ἀληθείας ἐλθούσης, ἀνάγκη τοὺς τύπους ἀργεῖν. Ἡ, ὅτι τὴν περιτομὴν κηρύττοντες, κατατέμνουν πειρῶνται τὸ σῶμα τῆς ἐκκλησίας. *Οἱ πνεύματι θεῷ λατρεύοντες.*] Οἱ πνευματικῶς τῷ θεῷ λατρεύοντες, καὶ πνευματικῶς περιτεμνόμενοι· ἄλλως γὰρ οὐτε λατρεύειν τῷ θεῷ δύναται τις. Οὐκ εἶπε δέ· *Ἐρ ἡμῶν γὰρ ἐστὶν ἡ περιτομή· ἂλλ',* 'Ἡμεῖς ἐσμὲν ἡ περιτομή. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἀληθῶς ἄνθρωπος, ἡ περιτομή ἡ ἐνάρετος. Καὶ πάλιν οὐκ εἶπεν· *Ἐρ ἐκείνοις ἡ κατατομή· ἂλλ'* αὐτόχρημά εἰσιν ἀπώλεια καὶ κακία. *Καὶ καυχώμενοι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.*] Ὅρα, πῶς τὴν διαφορὰν ἔδειξε! Ποῖον γὰρ ἄμεινον; ἐν Χριστῷ καυχᾶσθαι, τῷ περιτέμνοντι τὰς καρδίας ἡμῶν, καὶ εἰς τὴν εὐγένειαν τῶν υἱῶν τοῦ θεοῦ ἀνάγοντι διὰ τοῦ λουτροῦ, ἢ ἐν σαρκὶ καυχᾶσθαι, τουτέστιν, ἐν τῇ σαρκικῇ περιτομῇ μεγαλοφρονεῖν, ὡς Ἀβραάμ υἱοὺς ὄντας; Ἀλλ' οὐκ, ὅτι τῷ Χριστῷ. Οὐκοῦν ἀληθὴς ἐστὶν ἡμῶν ἡ περιτομή, τῶν ἐν Χριστῷ καυχωμένων, καὶ οὐ τῶν ἐν σαρκί. *Καίπερ ἐγὼ ἔχωρ πεποιθήσιν καὶ ἐν σαρκί.*] Εἰ ἐβουλόμην, φησὶ, καυχῆσασθαι, ὥσπερ ἐκεῖνοι, ἔχω μᾶλλον πεποιθήσιν καὶ ἐν σαρκί· οἶον, ἡδυνάμην καὶ ἐν σαρκί, ὡς ἐκεῖνοι, καὶ ἐπὶ τῇ τῆς σαρκὸς μου περιτομῇ καυχῆσασθαι, καὶ πλέον ἐκείνων. — ΑΛΛΩΣ. Εἰ ἦν ἐξ ἔθνων ὁ ἀπόστολος, εἶχεν ἂν τις εἰπεῖν, ὅτι διὰ τοῦτο ἐξευτελίζει τὴν περιτομὴν, τὴν τῶν Ἰουδαίων, ὡς ἀπεξηρμένον αὐτὸς τῆς αὐτῶν εὐγενείας. Νῦν δὲ φησὶ· *Καίπερ ἐγὼ ἔχωρ πεποιθήσιν καὶ ἐν σαρκί,* ὅμως ταῦτα λέγω· οὐκ ἐπειδὴ

καύχησης ἣν αὐτῷ αὐτῇ (τοῦτο γὰρ ἡ πεποιθησις*) ἀλλὰ δι' ἐκείνους οὕτως εἶπεν (1).

- 4 Εἴ τις δοκεῖ ἄλλος πεποιθέναί ἐν σαρκί, ἐγὼ μάλ-
 5 λον· περιτομὴ ὀκταήμερος, ἐκ γένους Ἰσραὴλ, φυ-
 λῆς Βενιαμὴν, Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων, κατὰ νόμον
 6 Φαρισαῖος, κατὰ ζῆλον διώκων τὴν ἐκκλησίαν, κα-
 τὰ δικαιοσύνην, τὴν ἐν νόμῳ, γενόμενος ἀμεμπτος.

Εἴ τις δοκεῖ ἄλλος πεποιθέναί ἐν σαρκί.] Καλῶς τὸ, δοκεῖ· ἢ ὡς οὐκ ἔχόντων τοσαύτην πεποιθήσιν ἐκείνων, ὅσην αὐτὸς ἔχει· ἢ ὡς τῆς ἐν σαρκὶ πεποιθήσεως, οὐκ οὔσης κυρίως πεποιθήσεως, ἀλλὰ δοκούσης. Εἶπε δέ, Εἴ τις δοκεῖ ἄλλος, δεικνύς, ὅτι οὐκ ἂν ποτε εἰς τοὺς λόγους τούτους ἐλήλυθεν, εἰ μὴ ἄλλοις εἰς τὴν σάρκα πεποιθότες, εἰς τοῦτο αὐτὸν ἤγαγον. Ὅρα δὲ καὶ πῶς ἀνωνύμως αὐτῶν καθάπτεται, φοβούμενος, μὴ ἀναισχυνοτέρους αὐτοὺς ποιήσῃ. Περιτομὴ ὀκταήμερος.] Τὸ τίμιον παρ' αὐτοῖς τέθεικε πρῶτον, τὴν περιτομὴν. Ὅρα δέ, πόσῃν σωματικῇ εὐγένειαν λέγει, ἵνα μὴ νομίσωσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ὡς τούτων αὐτὸν ἀπεστερημένον, λέγειν ἅπερ εἴρηκεν. Ἄλλως γὰρ κατησχύνοντο, ἐκείνου ψέγοντος τὰ παρ' αὐτοῖς, τοῦ μάλιστα πάντα ἔχοντος. Λέγων δέ, περιτομὴ ὀκταήμερος, δεικνυσιν, ὅτι οὐκ ἦν προσήλυτος. Ἐκ γένους Ἰσραὴλ.] Δεικνυσιν, ὅτι οὐδὲ ἐκ προσηλύτων γονέων, ἀλλὰ καὶ ἐκείνων Ἰσραηλιτῶν. Φυλῆς Βενιαμὴν.] Τῆς εὐδοκίμουσας, φησί, παρὰ Ἰουδαίοις (2). Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων.] Ἀνωθέν, φησι, τῶν εὐδοκίμων Ἰουδαίων εἰμι· (ἐνὶ γὰρ εἶναι ἐκ γένους Ἰσραὴλ, καὶ μὴ Ἑβραῖον ἐξ Ἑβραίων) τὸ, Ἑβραῖος, ὡς πρὸς τὴν εἰδησιν τῆς Ἑβραϊδὸς γλώσσης δεξάμενος. Μετὰ γὰρ τὸ κατασπαρεῖναι τοὺς Ἑβραίους ἐν

(1) « Νῦν δὲ καὶ αὐτὸς, φησὶν, ἔχω ταύτην, ἣν φατέ ὑμεῖς, πεποιθήσιν καὶ καύχῃν, τὴν ἐπὶ τῇ σαρκικῇ περιτομῇ. Ἀλλ' οὐκ ὡς ἀπεστερημένος τῆς δοκούσης εὐγενείας ὑμῶν, ἀλλὰ δι' αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν καταγινώσκω τῆς περιτομῆς. » Θεοφύλακτος.

(2) « Καὶ οὐδὲ τῶν ἡμιδοῦλων εἰμι, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐλευθερίας ἐβλάστησα, ἐκ τῆς Ραχὴλ τῆς ἡγαπημένης, ὑπὲρ ἧς ὁ πατριάρχης ἐδούλευσεν (Γενεσ. ΚΘ', 18.). » Θεοδώρητος.

τοῖς ἔθνεσι, πολλοί, τῇ ἀγνοίᾳ τῆς πατρὶου γλώσσης, οὐκ ἠκριβῶντο τὰς παρὰ Ἰουδαίοις γραφάς, οὐδὲ τὸν νόμον αὐτόν. Ἐγὼ οὖν, φησιν, Ἑβραῖός εἰμι, τουτέστι, σώζω τὸν χαρακτῆρα. Ἡ τὴν πολλὴν εὐγένειαν διὰ τούτων δείκνυσσι. *Κατὰ νόμον Φαρισαῖος.*] Λοιπὸν δὲ καὶ τὴν ἐκ προαιρέσεως αὐτοῦ ἀρετὴν λέγει· τὰ γὰρ πρῶτα, ἀπροαίρετα ἦν. Ἐκ προαιρέσεως γὰρ ὁ ζήλος, ἀπροαίρετα δὲ ἡ περιτομὴ, τὸ ἐκ γένους Ἰσραὴλ εἶναι, τὸ ἐκ φυλῆς Βενιαμὴν, καὶ τὰ ἐξῆς. *Κατὰ νόμον δὲ Φαρισαῖος*, τουτέστιν, ἐν τῇ τοῦ νόμου μαθησίᾳ· ἡ γὰρ εὐδοκίμωτάτη παρὰ Ἰουδαίοις αἵρεσις οἱ Φαρισαῖοι ἦσαν. *Κατὰ ζήλον διώκων τὴν ἐκκλησίαν.*] Ἐπειδὴ ἔστι μὲν εἶναι Φαρισαῖον, οὐ μὴν δὲ ζηλωτὴν, φησὶν, ὅτι ἐγὼ ζῆλον εἶχον, καὶ τοσοῦτον, ὥστε καὶ διώκειν τοὺς τοῦ Χριστοῦ. *Κατὰ δικαιοσύνην, τὴν ἐν νόμῳ, γενόμενος ἄμεμπτος.*] Ἐπειδὴ καὶ Ἰουδαῖοι ἐδίωκον τὴν ἐκκλησίαν, οὐ διὰ ζῆλον θεοῦ, ἀλλὰ διὰ φιλαρχίαν, καὶ τοῦτο ἀσφαλίζεται· ὁ γὰρ κατὰ τὴν ἐν νόμῳ δικαιοσύνην ἄμεμπτος ὢν, πῶς ἂν διὰ φιλαρχίαν ἐμελλε διώκειν, καὶ οὐ κατὰ ζῆλον θεοῦ;

- 7 Ἄλλ' ἅτινα ἦν μοι κέρδη, ταῦτα ἤγημαι διὰ τὸν
 8 Χριστὸν ζημίαν. Ἀλλὰ μὲν οὖν καὶ ἡγοῦμαι πάντα ζημίαν εἶναι διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως Χριστοῦ Ἰησοῦ, τοῦ Κυρίου μου, δι' ὃν τὰ πάντα ἐζημιώθην, καὶ ἡγοῦμαι σκύβαλα εἶναι, ἵνα Χριστὸν
 9 κερδήσω, καὶ εὐρεθῶ ἐν αὐτῷ, μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην, τὴν ἐκ νόμου, ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως Χριστοῦ, τὴν ἐκ θεοῦ δικαιοσύνην ἐπὶ τῇ πίστει (1).

Ἀλλ' ἅτινα ἦν μοι κέρδη.] Κέρθος λέγει, τὰ ἀπὸ τοῦ νόμου συλλεγέντα αὐτῷ. Ὅστε οὐ κακίζει τὸν νόμον, ὡς οἱ ἀπὸ Μαρκίωνος ληροῦσιν. Εἰ δὲ καὶ ἡγεῖται αὐτὰ ζημίαν, οὐχ ἄ-

(1) Τὸ, ἐπὶ τῇ πίστει, συνάπτεται κοινότερον τῷ ἐπομένῳ, τοῦ γινῶναι οὖν, ἐπὶ τῇ πίστει τοῦ γινῶναι αὐτόν· καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀνάγνωσιν ἀναφέρονται κυριωτέρως αἱ ἐρμηνεῖαι τῶν Πατέρων, οἷον, τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ Θεοδώρου, τοῦ Θεοφλάκτου, καὶ αὐτοῦ τοῦ Οἰκουμενίου.

πλὼς λέγει τοῦτο, ὅπερ ἂν ἦν κακίζοντος τὸν νόμον· ἀλλὰ ζημίαν αὐτὰ καλεῖ, τῇ πρὸς τὸν Χριστὸν συγκρίσει καὶ παραθέσει, ὅπερ μᾶλλον εἰς ἐγκώμιον τοῦ νόμου τελεῖ, τὸ μὴ ἄλλως τολμᾶν ζημίαν αὐτὸν καλεῖν, εἰ μὴ τῇ πρὸς τὸν Χριστὸν παραθέσει καὶ συγκρίσει. Ταῦτα ἡγημαὶ διὰ τὸν Χριστὸν ζημίαν.] Εἰ ἡγῇ πάντα ζημίαν, ὡς Παῦλε, καὶ αὐτὰ τὰ σωματικῶς φυλαττόμενα τοῦ νόμου, διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως Χριστοῦ, πῶς λέγεις εὐθύς, δι' ὃν πάντα ἐζημιώθη; Τὸ γὰρ λέγειν, ἐζημιώθη, οὐκ ἔστι ζημίαν ἀποβαλεῖν· (τοῦτο γὰρ μᾶλλον κερδήσαι ἔστι, τὸ ἐλευθερωθῆναι ζημίας·) ἀλλὰ μᾶλλον πραγμάτων λυσιτελῶν τινῶν σημαίνει ἀποβολήν. Πῶς οὖν, ἂ ἡγήσαι ζημίαν, ταῦτα ἀποτιθέμενος λέγεις, ὅτι ἐζημιώθης; Καὶ φαμέν, ὅτι οὐχ ἀπλῶς ταῦτα ἡγεῖτο ζημίαν, ἀλλὰ πρὸς σύγκρισιν τελειοτέρας, τῆς κατὰ Χριστὸν γνώσεως· ἐπεὶ καθ' αὐτὸ, κέρδος αὐτὰ ἐνόμιζε (1). Διὸ τὸ μὲν, ἡγοῦμαι πάντα ζημίαν, πρὸς σύγκρισιν τῶν βελτιόνων· τὸ δὲ, ἐζημιώθη, καθ' αὐτὸ πρὸς τὴν φύσιν τοῦ νόμου. Ἡ καὶ τοῦτο δεῖ εἰπεῖν, ὡς οὐ μέλει τῷ Θεοσπεσίῳ Παύλῳ περὶ ἐκλογῆς Ἑλληνικῶν ὀνομάτων, ἀλλὰ μόνον τὸ ὑποκείμενον δηλῶσαι σκοπεῖ. Ὡςπερ γὰρ ἀλλαχοῦ, τὴν ἐξουσίαν τοῦ θανάτου ἡμῶν δηλῶσαι θέλων, οὐδὲν περὶ τὴν λέξιν ἡκριβώσατο· ἀλλ' ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, ἐτυράννησεν, ἥ, ἐβιάσατο, εἶπεν, ἐβασίλευσεν (α), ὀνόματι εὐφήμῳ τὴν δύσφημον αὐτῆς τυραννίδα σημαίνων· οὕτω καὶ νῦν, τὴν ἀποβολὴν τῶν ἐπιζημιῶν, εὐφημον οὖσαν, λέξει παρεδήλωσεν οὐκ εὐφήμῳ, εἰπὼν, ἐζημιώθη. — Φασὶ τινὲς τῶν αἵρετικῶν· Ἰδοὺ, ὁ νόμος ζημία ἐστὶ καὶ σκύβαλα. Πῶς οὖν φαρτέ, ὑπὸ θεοῦ αὐτὸν δεδόσθαι; Ἀλλ' ὅρα· οὐκ εἶπεν ὅτι ζημία ἐστὶν ὁ νόμος, ἀλλ' ἀπλῶς, ὅτι ἡγημαὶ αὐτὸν ζημίαν· καὶ γὰρ τοῖς τῷ γράμματι παρακαθημένοις καὶ

(1) « Τῇ παραθέσει τῶν κρείττωνων, ζημίαν ὀνόμασε τὰ ἐλάττωνα. Περιττός γὰρ ὁ λύχνος, τοῦ ἡλίου φανέντος· περιττός ὁ παιδαγωγός τοῖς τὴν τελείαν σοφίαν δεξαμένοις· ἄχρηστόν ἐστι τῆς τιμῆς τὸ γάλα τοῖς μεταλαχούσι τελείας τροφῆς.» Θεοδώρητος. (α) Ρώμ. Ε', 14.

ἀφισταμένοις Χριστοῦ, ζημίας γίνεται πρόξενος, οὐ παρὰ τὴν οἰκίαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀπειρίαν τῶν κακῶς αὐτῷ χρωμένων. Καὶ γὰρ καὶ χρυσοῦ καὶ μολίβδου προκειμένων, καὶ ἀνάγκης οὔσης ἐν τῶν δύο λαβεῖν, εἰ ἐπιλέξεται τις τὸν μόλιβδον, ζημίαν πέπονθεν, οὐ τοῦ μολίβδου φύσει ζημίας οὔσης, ἀλλὰ τῇ τοῦ βελτίονος ἀποστερήσει. Τοίνυν καὶ ὁ νόμος, εἰ μὲν τις αὐτῷ χρήσαιοτο, ὡς δεῖ, κέρδος ἐστί· Χριστῷ γὰρ παραπέμπει· ὁ γὰρ νομοθέτης Μωσῆς περὶ τοῦ Χριστοῦ εἰπὼν, ὅτι *Προφῆτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ θεός, ὡς ἐγὼ, (ὡς ἐγὼ δὲ, διὰ τε τὴν σάρκα καὶ τὴν μεσιτείαν,)* εἶπεν, αὐτοῦ δεῖν ἀκούειν (α). Εἰ δὲ τῷ γράμματι παρακαθίσει, ζημίας ἐστὶ πρόφασις. Ταῦτα καὶ περὶ τοῦ, ἡγοῦμαι αὐτὸν σκύβαλα εἶναι, νοεῖν ἔχεις. Καὶ πρῶτον μὲν εἰπεῖν ἔνι, ὅτι οὐ περὶ τοῦ νόμου τὸ, σκύβαλα, εἶπεν, ἀλλὰ περὶ τῶν κοσμικῶν πραγμάτων. Εἰ δὲ καὶ περὶ τοῦ νόμου, κατὰ τὴν τῆς ζημίας διάνοιαν νοήσεις, καὶ τοῦτο καλόν. Σκύβαλα γὰρ εἴρηται ἡ καλὰμνη τοῦ σίτου. Ἀλλ' ἄχρι μὲν μήπω φανῇ ὁ σῖτος, ἀναγκαῖα ἡ καλὰμνη, ὡς συντηρητικὴ οὔσα τοῦ ἐσομένου σίτου· φανέντος δὲ τοῦ σίτου καὶ ἐκλεγέντος, ἄχρηστος ἀνθρώποις ἡ καλὰμνη. Οὕτω καὶ ὁ νόμος· ἄχρι μὲν μὴ ἐννηθρωπῆκει ὁ Χριστός, χρειώδης ἦν· αὐτῷ γὰρ παρέπεμψε· φανέντος δὲ, περιττός ὅσον πρὸς τὸ σωματικῶς φυλάττεσθαι τὰ ἐν αὐτῷ. Ἦν δὲ καὶ ἄλλω τρόπῳ χρειώδης ὁ νόμος πρὸ Χριστοῦ· φιλοσοφώτερος μὲν γὰρ ἦν τῶν Ἑλληνικῶν δογμάτων, παχύτερος δὲ τῆς ἐν Χριστῷ φιλοσοφίας. Μέσος οὖν τῆς εἰδωλολατρείας καὶ τῆς Χριστοῦ πίστεως παρεντεθείς, ὠφέλησε, κατὰ μικρὸν ὑπεξαγαγὼν τῆς εἰδωλολατρείας, καὶ τοῦ ἐκείθεν πάχους, καὶ ἐπιτηδειοτέρους ποιῶν, Χριστῷ φανέντι πιστεῦσαι. Ἐπεὶ οὖν τὸ οἰκεῖον πεπλήρωκε, καὶ Χριστῷ παρέπεμψε, περιττός λοιπὸν εἰς τὸ σωματικῶς φυλάττεσθαι, ὥσπερ καὶ παιδί, εἰς ἀν-

(α) Δευτερ. ΙΗ', 15.

δρας τελέσαντι, ἡ παιδικὴ ἐσθὴς καὶ ἀγωγή. Δύνη δὲ καὶ κατ' ἄλλο σκύβαλα νυῆσαι τὸν νόμον. Τὸ γὰρ σκύβαλον, κτηνώδης ἐστὶ τροφή. Καὶ ὁ νόμος τοίνυν μετὰ τὴν πίστιν, ἀλογωτέροις ἀνθρώποις ἐστὶν ἐν παραφυλακῇ. Διὰ τί δὲ ὅλως ἡγησάμενος αὐτὸν ζῆμίαν καὶ σκύβαλον, ὦ Παῦλε, ὅτι ἐπὶ πολλὸν χρόνον ἐζημίωσέ με Χριστοῦ, τῷ γράμματι παρακαθήμενον· οὐχ ὅτι νῦν ἐζημιούτο ἐξ αὐτοῦ· ἥδει γὰρ αὐτῷ πνευματικῶς χρῆσασθαι· ἀλλὰ περὶ τῆς ζημίας ἐκείνης φησί, τῆς πρὸ τῆς πίστεως αὐτοῦ. Καὶ γὰρ μετὰ τὸ παρελθεῖν τὴν ζημίαν, τὴν ζημιώσανσαν ἡμᾶς, ἔτι αὐτῆς μέμνημένοι, ζῆμίαν αὐτὴν καλοῦμεν. Ὁρα δὲ, πῶς ἀσφαλῶς εἶπεν· Ἡγοῦμαι αὐτὸν ζῆμίαν, διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ· ὥσει εἶπε· Φύσει μὲν οὐκ ἐστὶ ζῆμία· ἀλλ' ἐπειδὴ δῆθεν φυλάττων αὐτὸν, οὐκ ἐπεγίνωσκον τὸν Χριστὸν, εἰς ζῆμίαν μοι ἐγένετο. *Ἀλλὰ μὲν οὖν καὶ ἡγοῦμαι.*] Ἐπειδὴ τὸ, ἡγῆμαι, παρεληλυθότος χρόνου ἔμφασιν εἶχε, φησὶν, ὅτι καὶ νῦν ἡγοῦμαι· καὶ γὰρ πολλὸν με χρόνον ἐζημίωσε τοῦ Χριστοῦ, οὐ παρὰ τὴν οἰκειάν, ὥς ἂν τις εἴποι, θέλησιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐμὴν πρὸς αὐτὸν οὐ κατ' ἐπίγνωσιν σχέσιν. *Πάντα ζῆμίαν εἶναι.*] Εἰ γάρ, φησιν, ἀντιπαρθεῖται τις τὴν τοῦ νόμου σωματικὴν παραφυλακὴν πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ γνῶσιν, ζῆμίαν εὐρήσει τὸν νόμον. Τοσαύτη διαφορά τῆς Χριστοῦ, φησὶ, γνώσεως. *Δι' οὗ τὰ πάντα ἐζημιώθη.*] Οὐ μόνον τὸν νόμον ἑακὼς εἰς τὸ μὴ σωματικῶς αὐτὸν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ τηρεῖν, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ· τὸ γὰρ, ἐζημιώθη, ὅσον, εἶασα καὶ ἀπεστερήθην αὐτῶν (1). Καὶ εὐρεθῶ ἐν αὐτῷ, μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην.] ἵνα μὴ ἔχω

(1) «Διὰ τὸν Χριστόν, φησιν, ἐζημιώθην, τουτέστι, ζῆμίαν ἡγοῦμαι πάντα· ἢ ὅτι ἀπεβαλόμην. Ὁρᾷ, ὅτι ἐφύσει ζῆμία ὁ νόμος, ἀλλὰ διὰ τὸν Χριστόν.» Θεοφύλακτος.

«Διὰ τὴν μείζονα γνῶσιν, τὴν ἐλάττωνα ζῆμίαν καλῶ· καὶ καταφρονῶ τῶν μεινῶν διὰ τὰ κρείττωνα. Οὐ γὰρ ὡς φαῦλα φεύγω· ἀλλὰ πραιοῦμαι τὰ μείζονα· καὶ τὸν οἶτον λαβὼν, περιττὸν ἡγοῦμαι τὸ σκύβαλον· σκύβαλον γὰρ τὸ παχύτερον καὶ σκληρότερον ἄχυρον ὀνομάζεται· τοῦτο δὲ φέρει τὸν οἶτον· ἀλλὰ μετὰ τὴν τοῦ οἴτου συλλογὴν, ἀποβάλλεται τοῦτο. Οὕτως ὁ νόμος, ὑπέδειξε τὸν Χριστόν· τοῦτου δὲ φανέντος, λοιπὸν περιττὸς ὁ νόμος.» Θεοδώρητος.

ἐμὴν δικαιοσύνην, φησι, οἶον, τὴν ἐξ ἔργων ἐμῶν καὶ πόνων τῶν κατὰ τὸν νόμον, ὡς δὴθεν κατορθώσας αὐτά· ἡ γὰρ τοιαύτη, φησι, δικαιοσύνη, οὐδὲ ἔστι κυρίως δικαιοσύνη· (τί γὰρ καὶ ποιήσει ἄνθρωπος;) ἀλλὰ τὴν διὰ χάριτος καὶ πίστεως Χριστοῦ. *Τὴν ἐκ θεοῦ δικαιοσύνην.*] Ἡ γὰρ διὰ πίστεως Χριστοῦ δικαιοσύνη, ἐκ θεοῦ ἐστίν, οὐκ ἐκ νόμου. *Ἐπὶ τῇ πίστει.*] Ἦτις ἐκ θεοῦ δικαιοσύνη, ἐπὶ τῇ πίστει ἐστὶ καὶ ἐρήρευσται (1). Εἰ οὖν ὁ ἔχων ἐξ ἔργων δικαιοσύνην, προσέδραμε τῇ ἐκ πίστεως ἵνα σωθῇ, ὁ μὴδὲ ἔχων καὶ μὴ προστρέχων, τί πείσεται;

- 10 Τοῦ γινῶναι αὐτόν, καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν παθημάτων αὐτοῦ,
 11 συμμορφούμενος τῷ θανάτῳ αὐτοῦ· εἰ πως καταν-
 12 τήσω εἰς τὴν ἐξανάστασιν τῶν νεκρῶν. Οὐχ ὅτι ἤδη ἔλαβον, ἢ ἤδη τετελείωμαι· διώκω δέ, εἰ καὶ καταλάβω, ἐφ' ᾧ καὶ κατελήφθην ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ
 13 Ἰησοῦ. Ἀδελφοί, ἐγὼ ἑμαυτὸν οὕτω (2) λογίζομαι
 14 κατειληφέναι· ἐν δέ, τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος, κατὰ σκοπὸν διώκω ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως τοῦ θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Τοῦ γινῶναι αὐτόν.] Ὁ γὰρ τὸν υἱὸν γινώσκων, γινώσκει τὸν πατέρα (α), καὶ ἔμπαλιν. *Καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ.*] Εἰ γὰρ μὴ πίστις ἡμῖν δηλώσει τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως, ποῖος παραστήσει λόγος; *Δύναμιν* δὲ εἶπεν ἀναστάσεως· τῷ γὰρ ὄντι μεγάλη ἡ ἰσχὺς τὸ ἀναστήναι. Καὶ ἄλλως δέ, ἡ ἀνάστασις δύναμιν ἐνέησιν ἡμῖν εἰς τὸ τὴν αὐτὴν ὁδεύειν

(1) « Ἦτις ἐστὶν ἐκ θεοῦ δικαιοσύνη, τουτέστι, θεῖον δῶρον, χάριτι δικαιοῦσα τοὺς πιστεύοντας. Ἐάν γὰρ πιστεύσῃς τῇ καρδίᾳ, καὶ ὁμολογήσῃς τῷ στόματι, σωθήσῃ (Ῥωμ. 10, 9). Τὰ δὲ θεῖα δῶρα πολλῶν τῶν μέτρῳ ὑπερβαίνει τὴν εὐτέλειαν τῶν ἀνθρωπίνῃ σπουδῇ τελουμένων κατορθωμάτων, ὥστερ καὶ ὁ αἶσος τὰ σκύβαλα. » Θεοφύλακτος.

(2) Παρ' ἄλλοις, οὐ λογίζομαι.

(α) Ἰωαν. 14', 7. 9.

ὁδόν (1). Καὶ τὴν κοινωσίαν τῶν παθημάτων αὐτοῦ.] Καὶ γὰρ καὶ τὸ δεῖν κοινωνεῖν τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ, διὰ πίστεως ἐγνωμέν τε καὶ ἐπιτελούμεν· ὁ γὰρ μὴ πιστεύων, ὅτι, συμπάσχων, καὶ συμβασιλεύσει, οὐδέποτε συμπάθοι. Συμμορφούμενος τῷ θανάτῳ αὐτοῦ.] Τουτέστιν, ἐξομοιούμενος. Ὡς περ γὰρ αὐτός, φησιν, ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀπέθανεν, οὕτω καὶ γὰρ ὑπὲρ ὠφελείας ἀνθρώπων ἀποθνήσκω· τοῦτο δέ ἐστι, καὶ ὑπὲρ Χριστοῦ ἀποθανεῖν. Εἵπω κατὰ τὴν ἑσῶν. Εἵπω, φησιν. Ὁρᾷς αὐτὸν μετὰ τὸ αὐτὰ ἐτι ἀμφιβάλλοντα; Εἵπω, φθάζω· οὐ θαρῶ γὰρ, φησιν, οὕτω. Οὕτως ἐταπεινοφρόνει! Ὅπερ ἀλλαχοῦ λέγει· Ὁ δοκῶν ἐστάναι, ἐλεπέτω, μὴ πέσῃ (α). καὶ· Μήπως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι (β). Εἰς τὴν ἐξανάστασιν τῶν νεκρῶν.] Τὴν ἀνάστασιν ἐκείνην τὴν ἑνδοξον, τὴν πρὸς αὐτὸν ἄγουσαν, περὶ ἧς ἀλλαχοῦ φησι· Καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα (γ). Οὐχ ὅτι ἤδη ἔλαβον, ἢ ἤδη τετελείωμαι.] Ἐπειδὴ εἶπε, συμμορφούμενος τῷ θανάτῳ τοῦ Χριστοῦ, μέγα δὲ ἦν τὸ ῥῆμα, οὐκ ἠρκέσθη μόνον τῷ εἰπεῖν· Εἵπω κατὰ τὴν ἑσῶν· ἀλλὰ καὶ σαφέστερον ἡμῖν ἐνδεικνύμενος, ὅτι καὶ συμμορφούμενος τῷ θανάτῳ τοῦ Χριστοῦ, οὕτω τι ἄξιον ποιεῖ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, ἐπάγει· Οὐχ ὅτι ἤδη ἔλαβον τὸ βραβεῖον διὰ τοῦ συμμορφωθῆναι τῷ θανάτῳ τοῦ Χριστοῦ, ἢ ἤδη ἐκ τούτου τέλειός εἰμι (δ). Διώκω δὲ, εἰ καὶ καταλάβω.] Διώκω δέ, φησιν, ἐτι τὸ βραβεῖον, εἰ ἄρα καὶ καταλάβω αὐτό. Ὅρα δὲ, πόσῃ ἐμφασιν ἔχει ὁ λόγος τοῦ, διώκω, εἰ καὶ καταλάβω. Ὁ γὰρ διώκων καὶ ἀμφιβόλως ἔχων, εἰ ἄρα καταλάβῃ, οὐδὲν ἄλλο ὁρᾷ, οὐδὲν

(1) « Ἰστε γινῶναι διὰ τῆς πίστεως, ὅτι τῶν ἀπάντων ἐστὶ θεός τε καὶ ποιητής, καὶ τὴν ἡμετέραν ἀνέλαβε φύσιν, τὴν ἡμετέραν πραγματευσάμενος σωτηρίαν, καὶ ἀνέστησεν ὑπὲρ ἑλθεῖν σῶμα, τὴν κοινὴν ἀπάντων ἀνθρώπων ἀνάστασιν μηχανώμενος· δύναμιν γὰρ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, τὸν σκοπὸν τῆς ἀναστάσεως κέκλυκε. » Θεοδώρητος.

(α) Α' Κορ. Ι, 12.

(β) Α' Κορ. Θ', 27.

(γ) Α' Θεσσαλ. Δ', 17.

(δ) « Εἰπὼν, Εἵπω κατὰ τὴν ἑσῶν, κατασκευάζει τοῦτο, καὶ φησιν, ὅτι διὰ τοῦτο οὕτως εἶπον διστακτικῶς, ὅτι οὕτω ἔλαβον τὸ βραβεῖον, οὕτω τετελείωμαι. » Θεοφύλακτος.

ἄλλο λογίζεται, ἢ τὸ ἐπιτυχεῖν τοῦ διωκομένου. Ἐφ' ᾧ καὶ κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ.] Τουτέστιν, ἐν ᾧ πράγματι κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ. Ἢδη γάρ με, φησί, φεύγοντα κατέλαβε, καὶ πιστεῦσαι πεποίηκεν. Ἐφ' οἷς οὖν κατελήφθη, οἷον, ἐπὶ τῷ κηρύξει, ἐπὶ τῷ βαστάσαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐμπροσθεν ἔθνων καὶ βασιλέων (α), ἐπὶ τούτοις ἐγὼ τρέχω, εἰ καταλάβω, τοιοῦτος γενέσθαι, οἷος ἐπελέχθη. Ἡ τὸ, εἰ ᾧ, Ἐπειδὴ νόει, ἵνα οὕτως ἢ ὁ νοῦς. Διώκω δέ, εἰ καὶ καταλάβω· ἐπειδὴ κἀγὼ κατελήφθη· ὀφείλην τὸ πρᾶγμα λέγων. Ἐγὼ ἑμαυτὸν οὕτω λογίζομαι κατεληφέναι.] Ἐπειδὴ πολλὰ ἐπήνεσε Φιλιππησίους, νῦν καταστέλλει αὐτῶν τὸ φρόνημα, διὰ τοῦ καθ' ἑαυτὸν ὑποδείγματος ἀκαίεινους διδάσκων μετριοφρονεῖν, καὶ μὴ φυσιοῦσθαι, ὡς κατεληφόμενος. Ὡς ἐπὶ δρομέως δὲ τὰ πάντα λέγει. Τί δὲ οὐ λογίζη κατεληφέναι; Τὸν σκοπὸν, φησιν, ἐφ' ᾧ ἀπέσταλμαι, τὸ βραβεῖον, τὸ εἶναι ἄξιός τῆς ἀποστολῆς. Εἰ δὲ Παῦλος, ὁ τοσοῦτος, μὴ κατεληφε, τί ἡμεῖς ἐροῦμεν; Πῶς οὖν ἀλλαγῶ φησι. Τὸν ἀγῶνα ἠγώνισμαι, καὶ τὸν δρόμον τετέλεκα (β); Ἐπειδὴ πρὸς τῇ ἀναλύσει ἦν τότε. Ἐν δέ.] Ἐν δὲ ποιῶ, φησι, καὶ ἐνὸς γίνομαι μόνου, ὅπως αἰεὶ προκόπτοιμι. — Τὸ, Ἐν δέ, ἢ κατ' ἑλλειψιν εἰρησθαι νομιστέον, ὡς οἱ πρὸ ἡμῶν ἐξεληφασιν· καὶ γὰρ καὶ ἐν τούτῳ τῷ σχήματι πλεονάζει· ἵνα λείπῃ τὸ, ἐνὸς δὲ φροντίζω, ἐν μελετῶ καὶ διαμεριμνῶ. Τί τοῦτο; Τὰ μὲν ὀπίσω, φησί, καὶ ἐξῆς. Ἡ οὖν οὕτως ἐκληπτέον, ἢ ἐτέρῳ μᾶλλον ὑποπίπτει σχήματι, τῷ ἀπὸ κοινοῦ· πολὺς γάρ ἐστι καὶ ἐν τούτῳ ὁ θεὸς Παῦλος· ἵνα ἢ τὸ, Λογίζομαι κατεληφέναι, ἀπὸ κοινοῦ· οἷον, Οὐδὲν λογίζομαι κατεληφέναι, ἀλλ' ἢ ἐν. Ποῖον δὲ ἐστὶν ὁ λογίζομαι κατεληφέναι; Ὅτι τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἐμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος, κατὰ σκοπὸν διώκω, καὶ ἐξῆς. Ἐδει γὰρ αὐτὸν κατεληφέναι, ὅτι

(α) Πρᾶξ. Θ', 15.

(β) Β' Τιμ. Δ', 7.

κατὰ σκοπὸν διώκει, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτῷ μάταιος ὁ δρόμος. Διὸ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν· Οὕτω τρέχω, ὡς οὐκ ἀδήλωτος, οὕτω πυκτεύω, ὡς οὐκ ἀέρα δέρων· καὶ πάλιν· Οὕτω τρέχετε, ἵνα καταλάβητε (α). (Φωτίου). — Τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθάνομενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος.] Τοῦτο γὰρ αὐτὸν ἐποίει τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτείνεσθαι, τὸ τῶν ὀπίσθεν ἐπιλανθάνεσθαι κατορθωμάτων. Ἐμπροσθεν δὲ φησιν, ὡς πρὸς τὸ ἀποκεῖμενον βραβεῖον. Αἰε γάρ, φησιν, ἔμπροσθέν μου νομίζων αὐτὸ, καὶ πολὺ μου ἀπέχον, τρέχω ἐπ' αὐτό. Τὸ δὲ, ἐπεκτεινόμενος, τὸν σύντονον δηλοῖ δρόμον· ὥσει εἶπεν· Ἐτι ἔχομαι τοῦ δρόμου, ὡς ἔμπροσθεν καὶ πολὺ ἀπέχοντος τοῦ βραβεῖου. Ἐκεῖνος γὰρ ἐπεκτείνεται, ὅς τις, καὶ τῶν ποδῶν τρεχόντων, τὸ λοιπὸν ἐπινένευκε σῶμα πρὸς τὸν σκοπὸν, καὶ μικροῦ τοῦς πόδας προλαμβάνων ἐν τῇ ἐπικλίσει τοῦ λοιποῦ σώματος (Ι). Τοῦτο δὲ ἀπὸ πολλῆς γίνεται προθυμίας καὶ θερμότητος. Κατὰ σκοπὸν διώκω ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως.] Οὐκ ἀσκόπως, φησὶ, τρέχω, ἀλλὰ πρὸς τὸν σκοπὸν ἀφορῶν. Τίς δὲ τοῦ δρόμου αὐτοῦ σκοπός; Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἣν καὶ βραβεῖον καλεῖ. Ἐφερμηνεύων γὰρ ἑαυτὸν φησὶ· Τίς δὲ ὁ σκοπός; Τὸ βραβεῖον, φησὶ, τῆς ἄνω κλήσεως. Κάτω μὲν γὰρ ὁ ἀγὼν, ἀλλ' ὁ στέφανος ἄνω, ἐν τῇ τῶν ἀγίων λαμπρότητι. Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.] Ὅλα τῷ Χριστῷ ἀνατίθησιν. Ἐν Χριστῷ γάρ, φησι, τρέχω· ἄνευ γὰρ Χριστοῦ καὶ τῆς ἐκεῖνου συνεργείας, οὐκ ἔστι τοῦτον ἀνῆσαι τὸν δρόμον, κὰν βουληθῶμεν.

15 Ὅσοι οὖν τέλειοι, τοῦτο φρονῶμεν· καὶ εἴ τι ἑτέρως φρονεῖτε, καὶ τοῦτο ὁ θεὸς ὑμῖν ἀποκαλύψει·

(α) Α' Κορ. Θ', 26. 24.

(1) « Ἐπιλανθάνομαι τῶν κατορθωμάτων, καὶ ἀφίγμι αὐτὰ ὀπίσω, καὶ οὐδὲ μέμνημαι ὧς αὐτῶν, καὶ οὕτω τὰ ἔμπροσθεν διώκω, ὡς λείποντά μοι· ὡς ὅγε τετελειώσθαι νομίζων, παύσεται τρέχων, ὡς ἤδη τὸ πᾶν κατορθωκός. Τί δὲ ἐστὶ τὸ ἐπεκτεινόμενος; Τοῦτ' ἐστὶ πρὶν φθάσαι, λαβεῖν σπουδάζων, καὶ τοῦς πόδας, καίτοι τρέχοντα, τῷ λοιπῷ σώματι προλαμβάνειν σπεύδων, τῷ ἐπικλίνειν ἑαυτὸν εἰς τὰ ἔμπροσθεν. » Θεοφύλακτος.

16 πλὴν εἰς ὃ ἐφθάσαμεν, τῷ αὐτῷ στοιχεῖν κανόνι, τὸ αὐτὸ φρονεῖν.

Οσοὶ τέλειοι, τοῦτο φρονῶμεν.] Τὸ ποῖον; Ὅτι δεῖ τῶν μὲν ὀπίσω ἐπιλανθάνεσθαι, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτείνεσθαι. Τοῦτο γὰρ ποιεῖ τελείους, τὸ νομίζειν ἀπολείπεσθαι τοῦ βραβείου. Καὶ εἴ τι ἐτέρως φρονεῖτε, καὶ τοῦτο ὁ θεὸς ὑμῖν ἀποκαλύψει.] Εἴ τι ἐτέρως, φησί, κατωρθώσατε, νομίζοντες, ὅτι οὐκ ἀπολείπεσθε τοῦ βραβείου, ἀλλ' ἤδη ἐφθάσατε αὐτὸ, ὁ θεὸς ὑμῖν ἀποκαλύψει, ὅτι, οὐ καλῶς οὕτω φρονεῖτε· ὁ γὰρ οὕτω φρονῶν, ῥαθυμότερος γίνεται (1). Τὸ δέ, καὶ τοῦτο, ὡς καὶ τὰ ἄλλα πάντα φησί· τὴν γὰρ οἰκίαν διδασκαλίαν τῷ θεῷ ἀνατίθηναι. Πλὴν εἰς ὃ ἐφθάσαμεν.] Τέως δέ, φησιν, ἐν ὅσῳ ἐκεῖνο ἀποκαλύψει ὁ θεός, εἰς ὃ ἐφθάσαμεν μέτρον καὶ κανόνα, εἰς τοῦτον στῶμεν, τουτέστι, τὸ μὴ ἀπολέσαι τὰ προηγουμένα. Τὸ δέ, στοιχεῖν, οἶον, ἀρκεῖσθαι, πείθεσθαι, ἐστάναι. Ἡ, κανόνα, τὴν πίσιν φησὶν· ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ κανόνος, κἂν ἀφέλῃς, κἂν προσθῇς, ἐλυμήνῳ τὸ πᾶν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς πίστεως (2).— Τέως, φησὶν, ἕως ἂν ὑμῖν ἀποκαλύψῃ ὁ θεὸς τὸ ἀληθές, ὃ κατελάβομεν, μὴ ἀπολέσωμεν. Ἀπόλλυται δὲ πῶς; Ἄν ἀμελήσωμεν τῆς προτέρας σπουδῆς, καὶ τοῦ δρόμου παρατραπῶμεν. Ἀλλὰ δεῖ τῷ αὐτῷ κανόνι στοιχεῖν, τουτέστι, τὸν αὐτὸν ἀγῶνα συντηρεῖν, τὸν αὐτὸν ἐπιδείκνυσθαι τρόπον, τὸ αὐτὸ φρονεῖν, περὶ τε τῆς πολιτείας, περὶ τε τῶν δογματικῶν. Ὡσπερ γὰρ ὁ τί τῶν δογμάτων ἀλλοιῶσας, ἅπαντα κατέλυσε καὶ τὰ ἔμπροσθεν· οὕτω καὶ τῆς πολιτείας ὁ τί μεταθήμενος, καὶ καθυφεῖς, καὶ μὴ τὴν αὐτὴν φυλάττων ἀκρίβειαν, καὶ τὰ προλαβόντα ἐλυμήνατο. Εἴτα, ἵνα μὴ δόξῃ, δυσκατόρ-

(1) « Ἐνταῦθα ἀσφαλίζεται αὐτοῦς. Εἰ νομίζετέ, φησί, τὸ πᾶν κατορθωμέναι, ὁ θεὸς ὑμῖν, ὡς ἀγνοοῦσιν, ὑποδείξει τὸ δέον. Ταῦτα δὲ περὶ βίου τελειότητος εἰρηται, καὶ τοῦ μὴ νομίζειν ἑαυτοὺς τελείους εἶναι.» Θεοφύλακτος.

(2) « Τέως, φησὶν, ὃ κατωρθώσαμεν, κατέχωμεν, τὸ τῆς εἰρήνης, τὸ τῆς ὁμονοίας· καὶ στοιχῶμεν τῷ αὐτῷ κανόνι, τουτέστι, τῇ αὐτῇ πίστει, τῷ αὐτῷ ὅρῳ· ὁ κανὼν γὰρ οὕτω πρόσθεσιν ἔχει, οὕτω ἀφαιρέσιν· μηδὲ ὑμεῖς οὐκ τὰ παραγέλυματ' τοῦ πνεύματος ἀλλοιοῦτε.» Θεοφύλακτος.

θωτον καὶ δύσκολον ἐπιτάττειν, τὸ δι' ὅλου τοῦ βίου ἀρεταῖς καὶ εὐσεβείᾳ συνασχεῖσθαι, ἐπάγει *συμμιμηταὶ μου γίνεσθε*. Ῥᾶστον, φησὶν, οὐδὲν ἀδύνατον ἀπαιτῶ· ἄνθρωπος γὰρ καὶ γὰρ ὁμοιοπαθής. Ὡς ὁρᾶτε με ἀγωνιζόμενον, οὕτω καὶ αὐτοὶ ἀγωνίζεσθε (φωτίου). — *Τῷ αὐτῷ στοιχεῖν κανόνι*, τὸ αὐτὸ φρονεῖν.] Τὸ χωρίον τοῦτο, ἡ προτροπὴ ἐστίν, ἡ εὐχὴς. Ἀλλ' εἰ μὲν προτροπῆς, λείπει τὸ, δεῖ· ἦτοι, Δεῖ ὑμᾶς στοιχεῖν τῷ αὐτῷ κανόνι, τὸ αὐτὸ φρονεῖν· τουτέστιν, Εἰ ὀφείλετε στοιχεῖν τῷ αὐτῷ κανόνι, ὀφείλετε τὸ αὐτὸ φρονεῖν. Εἰ δὲ εὐχῆς, ἀπὸ κοινοῦ ληφθήσεται τὸ, ἀποκαλύψει· οἷον, Ἀποκαλύψει ὑμῖν ὁ θεὸς, τῷ αὐτῷ κανόνι στοιχεῖν, καὶ ἐξῆς. Οἶδα γὰρ ἀνευ τῆς θείας ῥοπῆς μηδὲν κατορθούμενον (τοῦ αὐτοῦ).

- 17 *Συμμιμηταὶ μου γίνεσθε, ἀδελφοί, καὶ σκοπεῖτε τοὺς οὕτω περιπατοῦντας, καθὼς ἔχετε τύπον ἡμᾶς.*
 18 Πολλοὶ γὰρ περιπατοῦσιν, οὓς πολλάκις ἔλεγον ὑμῖν, νῦν δὲ καὶ κλαίων λέγω, τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ· ὧν τὸ τέλος ἀπώλεια, ὧν ὁ θεὸς ἡ κοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν, οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες.

Συμμιμηταὶ μου γίνεσθε, καὶ σκοπεῖτε, καὶ ἐξῆς.] Ἄνω μὲν ἔλεγε· *Βλέπετε τοὺς κύνας, βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας*, δηλαδὴ τοὺς ἔτι καὶ μετὰ τὴν πίστιν ἰουδαϊζόντας· καὶ ἀπήγαγε τοὺς Φιλιππησίους ἐκείνων· νῦν δὲ συγκολλᾷ αὐτοὺς ταῖς καλῶς περιπατοῦσι, καὶ κοινὴν αὐτοῖς δίδωσι παρατήρησιν· ἵνα τούτοις, φησὶν, ἀναμίγνυσθε, οἵτινες τύπον φέρουσι τῆς ἐμῆς πρὸς ὑμᾶς ἀναστροφῆς. Οὐ γὰρ διὰ λόγων μόνον ἐδίδασκεν ὁ μακάριος οὗτος, ἀλλὰ καὶ ἐν ἔργοις τύπος αὐτῶν ἐγίνετο· ἐπεὶ καὶ τοῦτο ἡ τελεία διδασκαλία. — *Τὸ, περιπατεῖν*, ἐνταῦθα, ἀντὶ τοῦ βιοῦν καὶ πολιτεύεσθαι ἐκλαμβάνει ἀπλῶς. Ἐπειδή, φησι, πολλοὶ περιπατοῦσιν, εἰς διάκρισιν τῶν ὁρθῶς περιπατούντων καὶ μὴ, *σκοπεῖτε*, τίνες περιπατοῦσι κατὰ τὸν τύπον, ὃν περιεπατήσαμεν ἡμεῖς, καὶ τούτοις ἔπεσθε (φω-

τίου). — Πολλοὶ γὰρ περιπατοῦσι.] Κακῶς, φησί, καὶ ἄλλως, ἢ περ ἐγώ. Οὐδὲ πολλὰ κίς ἐλεγον ὑμῖν.] Οὐκ ὀνομαστὶ τούτους λέγει, ἵνα μὴ πλήξη, ἀλλὰ δίδωσιν αὐτοῖς ἀναγνώσκειν τούτους· οὐδὲ γάρ, φησι, πολλὰ κίς ἐλεγον ὑμῖν. Νῦν δὲ καὶ κλαίων λέγω.] Ὁρα σπλάγγνα Παύλου! Οὐκ ἐπὶ τοῖς οἰκείοις ἐκλαίει κακοῖς· οὐ γὰρ εἶχεν· ἀλλ' ἐπὶ τοῖς ἐτέρων. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοῖς ἐπέτεινε τὸ νόσημα, πενθεῖ αὐτοῦς. Τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ.] Ποίους τούτους κελεύεις ἡμᾶς παραφυλάττεσθαι; Τοὺς ἐχθροὺς, φησι, τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ. Ἦσαν γὰρ τινες χριστιανοὶ μὲν δῆθεν, ἐν τρυφῇ δὲ καὶ ἀνέσει ζῶντες, οὓς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ φησιν· ἐναντία γὰρ αὐτῷ πράττουσιν. Ὁ μὲν γὰρ ψυχῆς δεῖται γενναίας, παραταγμένης εἰς κινδύνους, καὶ μιμουμένης τὸν ἴδιον δεσπότην· οἱ δὲ, γαστρὶ δουλεύουσιν. Ὡρ τὸ τέλος ἀπώλεια.] Καλῶς τὸ τέλος εἶπεν ἀπώλεια, ἔαν ἄχρι τέλους μείνωσι τοιοῦτοι· εἰκὸς γὰρ ἦν καὶ μεταβληθῆναι. Ὡρ ὁ θεὸς ἡ κοιλία.] Ὡς δεσποίνῃ γὰρ, μᾶλλον δὲ ὡς θεῷ δουλεύουσιν αὐτῇ, καὶ πᾶσαν θεραπείαν προσάγουσι· περὶ ὧν ἀλλαχοῦ φησι· Φάγωμεν καὶ πίωμεν· αὐριοι γὰρ ἀποθνήσκουμεν (α). Καὶ γὰρ κακεῖ περὶ γαστριμάργων ἔλεγε. Καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν.] Πολλοὶ φάσι, τὴν περιτομὴν αὐτὸν εἰρηκέναι δόξαν· αὐτοὶ μὲν γὰρ δόξαν εἶχον αὐτὴν, αἰσχύνῃ δὲ ὄντως ἐστίν· ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο· ἀλλ' ὅτι, φησὶν, ἐφ' οἷς ἐγκαλύπτεσθαι καὶ αἰσχύνεσθαι ἔδει, ἐπὶ τούτοις καυχῶνται. Οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες.] Οἱ γὰρ ἄνεσιν καὶ τρυφῇ ἐπιζητοῦντες, οἱ θεὸν τὴν κοιλίαν ἔχοντες, οἱ μηδὲν πνευματικὸν ἢ οὐράνιον νοοῦμενοι, τὰ ἐπίγεια φρονοῦσιν.

20 Ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ
οὗ καὶ σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα Κύριον Ἰησοῦν Χρι-
21 στόν· ὃς μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώ-

(α) Α' Κορ. ΙΕ', 32.

σεως ἡμῶν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ δύνασθαι αὐτὸν καὶ ὑποτάξαι ἑαυτῷ τὰ πάντα.

Ημῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει.] Ὡστε δεῖ ἡμᾶς τὰ ἐν οὐρανῷ ζητεῖν, πρὸς τὴν πατρίδα ἡμῶν σπεύδειν, ἐνθα ἡμῶν τὸ πολίτευμά ἐστιν· ἐκεῖ γὰρ στρατευόμεθα, ἐκεῖ πολιτευόμεθα. *Ἐξ οὗ καὶ σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα.*] Ἐξ οὐρανοῦ τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα, ἐν τῇ πατρὶά φανησόμενον δόξῃ, ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ, μετὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἁγγέλων. *Ὁς μετασχηματίζει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν.*] Ὁς, φησι, καὶ μετασχηματίζει καὶ μεταβάλλει τὸ νῦν ἡμῶν σῶμα. Τὸ δὲ, μετασχηματίζει, οὐκ ἐπὶ τῆς μεταποιήσεως τοῦ σχήματος τέθεικεν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀπαλλαγῆς τῆς φθορᾶς. *Ταπεινώσεως* δὲ αὐτὸ ἐκάλεσε, διὰ τὸ ὑποκεῖσθαι φθορᾷ καὶ πάθεσι καὶ ὀδύνας. Πολλοὶ δὲ νομίζουσιν, ἕτερον σῶμα πνευματικὸν ἐγείρεσθαι ἐν τῇ ἀναστάσει, καὶ οὐ τοῦτο, ὃ νῦν περιείμεθα, διὰ τὸ εἶρῃσθαι, μετασχηματίζει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς τὸ σῶμα τῆς δόξης αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅρα, τί φησι Μεθόδιος ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ. «Καὶ τοῦτό ποτε ἡμῶν τὸ σῶμα, σῶμα δόξης ἦν πρὸ τῆς παραβάσεως· καὶ οὕτως ἐνδοξον ἦν, ὅτι νῦν μετὰ τὴν παράβασιν, σῶμα ταπεινώσεως λέγεται. Οὐ γὰρ ἂν εἰ μὴ ἐνδοξον ἦν, ταπεινώσεως νῦν ἐκλήθη. Ταπεινοῦται γὰρ ἀπὸ σφάλματος τὸ ἐνδοξον· τὸ γὰρ αἰεὶ ταπεινόν, οὐκ ἂν τις εἴποι, ὅτι διὰ τὴν παράβασιν ἐταπεινώθη· καὶ γὰρ καὶ περὶ τοῦ ἱσταμένου, εἰ πέσοι, λέγομεν ὅτι ἔπεσε· περὶ δὲ τοῦ αἰεὶ κειμένου, οὐκ ἂν τις εἴποι, ὅτι ἀμαρτήσας ἔπεσεν. Ὡστε τοῦτο τὸ σῶμα ἀφθαρτον καὶ ἐνδοξον γινόμενον, ἀνίσταται, καὶ οὐχ ἕτερον». *Εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ.*] Καὶ ποιήσει, φησὶν, αὐτὸ ὅμοιον ἐκείνῳ τῷ σώματι αὐτοῦ, τῷ ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς καθημένῳ, τῷ προσκυνουμένῳ παρὰ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων. Καὶ γὰρ εἰς ἀφθαρτον καὶ τὸ ἡμῶν μετα-

ἐληθῇσεται σῶμα, χάριτι τοῦ θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οὐαὶ τοῖς ἐκπίπτουσι ταύτης τῆς δόξης, καὶ μετὰ δαιμόνων τασσομένοις (1)! — ΔΔΔΩΣ. *Εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ.*] Ἰσχυρὰν καὶ ἀναμφίλεκτον πίσιν τίθῃσι τοῦ πάντως μετασχηματισθῆναι τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, ἂν μόνον βουλώμεθα, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ. Εἰ γὰρ, φησὶν, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπὶ τούτῳ παραγίνεται, τίς ἀμφισβητήσει, ὅτι οὐ πάντως ἔσαι τοῦτο; Εἴτα θέλεις καὶ ἐτέραν ἀπόδειξιν; Ὑποτάξαι ἑαυτῷ θούλεται τὰ πάντα· Δεῖ γὰρ αὐτόν, φησι, βασιλεύειν, ἄχρις οὗ ἂν ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα· καὶ Ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα (α). Εἰ οὖν αὐτὸς ὁ υἱὸς βασιλεύει, ἵνα ὑποτάξῃ αὐτῷ τὰ πάντα, καὶ πάντα ὑποταγῇσεται αὐτῷ πάντως, δῆλον, ὅτι καὶ τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, ἅνπερ μόνον ἡμεῖς θελήσωμεν, ὑποταγῇσεται αὐτῷ. Ὑποτάσσεται δέ, ὅτε μηδὲν στασιῶδες καὶ πολέμιον πρὸς τὸν ὑποτάξαντα ἐν ἑαυτῷ φέρει, ἀλλὰ πάντα σύμφωνα καὶ συνάδοντα, ἐν τε πίστει καὶ ἐν πολιτείᾳ. Ὅταν δὲ οὕτως ὑποταγῇ αὐτῷ τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, μετασχηματίζεται δηλονότι ἀπὸ τῆς ταπεινώσεως τῆς κατὰ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν φθορὰν, καὶ γίνετα σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ. Μάταιος οὖν ὁ φόβος! Οὐ δεῖ δὲ λέγειν, ὅτι τῷ σώματι τοῦ υἱοῦ ὁ υἱὸς ὑποτάξῃ τὰ πάντα, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ἑαυτῷ, ὁ εἰπὼν· Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς (6)· ὡς καὶ ὁ Παῦλος ἀλλաχού φησι· Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν, ἄχρις οὗ ἂν ἡ πᾶντας τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· καὶ Ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα (γ). Τῶν οὖν θείων λογίων τρανῶς

(1) «Ἐπειδὴ, φησὶ, σύμμορφον αὐτοῦ ἐγένετο διὰ τῆς κοινωνίας τῶν παθῶν, σύμμορφον γενήσεται καὶ τῇ δόξῃ. Βασιλεῖ! τί εἶπες; Τῷ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων προσκυνημένῳ, τῷ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καθημένῳ, τῷ τῆς δόξης ὄντι σώματι σύμμορφον γίνετα τὸ σῶμα ἡμῶν, καὶ οὕτω δοξάζεται ὡς ἐκεῖνο. Ἀρὰ, ἂν πᾶσα ἡ οἰκουμένη ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἁκρόν τῷ ἐκπίπτοντι τῆς τοικυτη; δόξῃ, ἀξίως θακρύσει;» Θεοφύλακτος.

(α) Α' Κορ. 1Ε', 25, 28.

(6) Ματθ. ΚΗ', 19.

(γ) Α' Κορ. 1Ε', 25, 28.

ταῦτα λεγόντων, πῶς οὐ δεῖ λέγειν, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ σωτὴρ Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς αὐτός ἐστιν, ὁ καὶ τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν μετασχηματίζων, καὶ ὁ ἐνεργῶν τὴν εἰς αὐτὸν τῶν πάντων ὑποταγὴν; Τοῦ δὲ υἱοῦ ὑποτάσσοντος, καὶ ὁ πατὴρ ὑποτάσσει· κοινὰ γὰρ τὰ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ. — *Κατὰ τὴν ἐνέργειαν.*] Εἴτα λοιπὸν καὶ λογισμὸν δίδωσι τοῦ οὕτω παραδόξου πράγματος. Ἔστι γὰρ παράδοξον, τὸ γίνεσθαι σύμμορφον τὸ ἡμῶν σῶμα τῷ θεῷ ἐκείνῳ σώματι. Τοῦτο γάρ, φησιν, ὁ θεὸς καὶ πατὴρ ποιήσει, ἀπὸ τῆς ἐνεργείας, τουτέστι, κατὰ τὴν ἐνέργειαν ἐκείνην, ἐξ ἧς δύναται καὶ ἐδυνήθη ὑποτάξαι τῷ υἱῷ αὐτοῦ τὰ πάντα. Τοιγαροῦν, φησι, δουλῶσεται αὐτὴν τὴν ταπείνωσιν ἡμῶν εἰς τὸ εἰς ἀφθαρσίαν μεταβαλεῖν. Ὁρα δὲ, πόσῃ οἶδεν ὁμογνωμοσύνην τῆς ἀγίας Τριάδος· ὅτι ἄνω τὸν υἱὸν ὑποθέμενος τὴν ἀλλαγὴν τοῦ σώματος ἡμῶν ποιεῖσθαι, νῦν τὸν πατέρα τοῦτο ποιεῖν λέγει. Ἄρα δὴ, ἐὰν οὕτω νοήσωμεν, μὴ τολμηρὸν ἐστίν, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦτο ποιήσει κατὰ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἐκείνην, ἐν ᾗ ὑπέταξε τῷ ἰδίῳ σώματι τὰ πάντα; Ἀλλ' εἰ οὕτω νοήσομεν, θεὸς ἐστὶ, μὴ δόξωμεν διαιρεῖν μετὰ τὴν ἔνωσιν τὴν μίαν σεσαρκωμένην τοῦ θεοῦ Λόγου φύσιν (I).

(1) «Ἐπειδὴ μέγα εἶπε, καὶ σχεδὸν ἄπιστον, φησί· Μὴ ἀπιστήσης· δύναμιν γὰρ ἔχει, δι' ἧς ἐνεργεῖ τὰ πάντα, καὶ ὑπέταξεν ἀγγέλους, καὶ ἀρχαγγέλους, καὶ δαίμονας. Ἔιστε, ἐπεὶ ἐκεῖνα τὰ μείζω ἐπίτησε, πολλῶν μᾶλλον τοῦτο τὸ ἑλαττον ἐκείνων ποιήσει. Τίς δὲ ὑπέταξεν; Οἱ μὲν φασὶν, ὅτι ὁ θεὸς καὶ πατὴρ ὑπέταξεν αὐτῷ, τῷ Χριστῷ ὁπλοῦν, τὰ πάντα· πλὴν ἀνακόλουθόν ἐστιν· οὐ γὰρ εἶπεν ἄνω περὶ τοῦ πατρὸς. Βέλτιον οὖν περὶ τοῦ Χριστοῦ τοῦτο νοεῖν, ὅς διὰ τῆς δυνάμεως τῆς θεότητος ὑπέταξεν αὐτῷ, τῷ σώματι αὐτοῦ ὁπλοῦν, τὰ πάντα. Οὐ γὰρ δὴ φοβηθισόμεθα, μήποτε διέλωμεν τὸν Χριστόν· ἓνα γὰρ οἶδαμεν αὐτὸν καὶ ἐν τῇ ἑτερότητι τῶν φύσεων.» Θεοφύλακτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Παραινέσεις ἴδιαι τινῶν καὶ κοιναὶ πάντων.

ΚΕΦ. IV, 1 Ὡστε, ἀδελφοί μου ἀγαπητοὶ καὶ ἐπιπό-
θητοι, χαρὰ καὶ στέφανός μου, οὕτω στήκετε ἐν
2 Κυρίῳ ἀγαπητοί. Εὐδοκίαν παρακαλῶ, καὶ Συντύ-
3 χην παρακαλῶ, τὸ αὐτὸ φρονεῖν ἐν Κυρίῳ· ναὶ ἐρω-
τῶ καὶ σέ, σύζυγε γνήσιε, συλλαμβάνου αὐταῖς,
αἵ τινες ἐν τῷ εὐαγγελίῳ συνήθλησάν μοι, μετὰ καὶ
Κλήμεντος καὶ τῶν λοιπῶν συνεργῶν μου, ὧν τὰ
ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζωῆς.

Ὡστε, ἀδελφοί μου ἀγαπητοὶ καὶ ἐπιπόθητοι.] Μεγὰ τὰ
ἐγκώμια, τὸ εἶναι Παύλου ἀδελφούς· καὶ οὐ τοῦτο μόνον,
ἀλλὰ καὶ ἀγαπητοὺς, καὶ ἐπιποθήτους· καὶ οὐ μόνον, ἀλλὰ
καὶ χαρὰν αὐτοῦ, καὶ στέφανον, οὗ ἐνδοξότερον οὐκ ἔστιν ἄλ-
λο τι. Οὕτω στήκετε ἐν Κυρίῳ.] Οὕτω. Πῶς; Ὡς νῦν, φη-
σιν, ἴστασθε, ἀκλινεῖς καὶ ἐδρατοὶ ἐν τῇ πίστει Χριστοῦ. Εὐδο-
κίαν παρακαλῶ, καὶ Συντύχην.] Δοκοῦσι μοι, ὅτι αὗται αἱ
γυναῖκες, τῶν εὐδοκίμων ἦσαν σφόδρα. Τὸ αὐτὸ φρονεῖν ἐν
Κυρίῳ.] Ὅπερ νῦν φρονοῦσιν. Ἐρωτῶ καὶ σέ.] Παρακαλῶ καὶ
σέ, ὥσπερ ἐκείνας, φησίν. Σύζυγε γνήσιε.] Ἐκ τούτου τινὲς
ὑπενόησαν, γυναῖκα ἔχειν τὸν Παῦλον, καὶ αὐτῇ γράφειν·
ἀλλὰ μωρὸν τὸ τοιοῦτον. Οἷον γὰρ ἦν, εἰ ἐν Φιλίπποις, εἰς ξέ-
νην καὶ ἀλλοτρίαν, καταλελοίπει αὐτήν, καὶ οὔτε ἐν Ταρσῷ,
ἐνθα ἐγεγέννητο, οὔτε ἐν Ἱερουσαλὴμ, ἐνθα ἐτέθραπτο; Ἀλλ'
ἐροῦμεν, ἥ ὅτι ἀνὴρ μιᾶς ἦν τῶν δύο, ὧν ἐμνήσθη, ἥ ὄνομα
κύριον εὐδοκίμου τινὸς ἀνδρός, ᾧ καὶ παρατίθεται τὰς εἰρημέ-
νας γυναῖκας (1). Συλλαμβάνου αὐταῖς.] Σύμπραττε αὐταῖς

(1) «Τὸν σύζυγόν τινος ἀνόητως ὑπέλαβον γυναῖκα εἶναι τοῦ ἀποστόλου, οὐ προ-
εσηγκάσας τοῖς ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους γεγραμμένοις, ὅτι τοῖς ἀγάμοις συνέταξεν
ἑαυτόν. Λέγω γάρ, φησι, τοῖς ἀγάμοις, καὶ ταῖς χήραις. Καλὸν αὐτοῖς ἐστίν,
εἰς μείνωσιν, ὡς καὶ γὰρ (Α' Κορ. Ζ', 8.). Καὶ ὅθλον μὲν ὥς, εἴτε ἀγαμὸς ἦν,
εἴτε χήρος, οὐκ εἶχε γυναῖκα· ἀλλὰ τὸ τῆς ἀγαμίας ἀληθέστερον· νεανίας γὰρ ὧν
ἐκλήθη (Πράξ. Ζ', 58. Θ', 1, καὶ ἐξῆς.). Σύζυγον οὖν αὐτὸν καλεῖ, ὡς τὸν
αὐτὸν ἔλκοντα τῆς εὐσεβείας ζυγόν.» Θεοδώρητος.

εἰς τὰ πρὸς τὸν θεόν. *Αἵτινες ἐν τῷ εὐαγγελίῳ συνήθλησάν μοι.*] Κινδύνους αἰνίττεται, οὓς καὶ αὐταὶ συνυπέμειναν. *Καὶ τῶν λοιπῶν συνεργῶν μου.*] Ἦσαν μὲν, φησι, καὶ ἕτεροι πρὸς τὸ κήρυγμα συνεργοί· πλὴν καὶ αἱ γυναῖκες αὐταὶ συνήθλησάν μοι. *Ὡρ τὰ ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζωῆς.*] Ὅπερ εἶπεν ὁ Κύριος τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος περὶ ἐκείνων λέγει. Τί γὰρ ὁ Χριστός; Μὴ χαίρετε, φησὶν, ὅτι τὰ δαιμόνια ὑμῖν ὑποτάσσεται· ἀλλ' ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν γέγραπται ἐν τοῖς οὐρανοῖς (α). *Ἐν βίβλῳ δὲ ζωῆς*, τουτέστι, τῇ γνώσει τοῦ θεοῦ καὶ τῇ κρίσει. Ἡ τὴν ζωὴν αὐτοῖς ἐπέψηφισατο ἐντεῦθεν ἤδη, ὥσπερ ὁ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται (β), καὶ τάχα ἐν βίβλῳ θανάτου γέγραπται.

4 Χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε· πάλιν ἐρῶ, χαίρετε.

5 Τὸ ἐπιεικὲς ὑμῶν γνωσθήτω πᾶσιν ἀνθρώποις. Ὁ

6 Κύριος ἐγγύς· μὴδὲν μεριμνᾶτε, ἀλλ' ἐν παντί τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει μετὰ εὐχαριστίας τὰ αἰτή-

7 ματα ὑμῶν γνωρίζεσθω πρὸς τὸν θεόν· καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ θεοῦ, ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν, φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν καὶ τὰ νοήματα ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε.] Ὁ Χριστός φησι· Μακάριοι οἱ πενθοῦντες· καὶ· Οὐαὶ τοῖς γελῶσι (γ). Πῶς οὖν φησὶν ὁ Παῦλος· *Χαίρετε*; Οὐδὲ ὁ Χριστός τὸ πένθος· τὸ κοσμικὸν ἐπέταξεν, οἶον, τὸ πενθεῖν ἐπὶ ἀποβολῇ προσηκόντων· ἀλλὰ τὸ πνευματικόν, τὸ πενθεῖν τὰς ἀμαρτίας· οὐδὲ ὁ Παῦλος τὴν κοσμικὴν λέγει χαράν· διὸ καὶ ἐπάγει, *Ἐν κυρίῳ*. Ὡστε τὸ πένθος ἐκεῖνο, ταύτης τῆς χαρᾶς γίνεται πρόφασις· ὁ γὰρ τὰς οἰκείας ἀμαρτίας πενθῶν, ἔξει τὴν ἐν Κυρίῳ χαράν, ταύτῃ ἀπαλείψας τὰς ἀμαρτίας διὰ τοῦ πένθους, καὶ τῷ Χριστῷ συνειδόντι κατὰ θεὸν χαίρων. Τί δὲ βούλεται τὸ ἐπιδιπλάσιάζειν

(α) Λουκ. Ι', 20. (β) Ἰωαν. Γ', 18.

(γ) Ματθ. Ε', 4. Λουκ. Σ', 25.

αὐτόν, *Πάλιν ἐρῶ, χαίρετε; Ἦσαν ἐν λύπῃ διὰ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὰς θλίψεις, ἃς ὑπέμενον. Δείκνυσιν οὖν τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ πάσχειν καὶ λυπεῖσθαι, χαρᾶς ὃν τῆς ἀληθοῦς πρόξενον· ἡ ὅτι ἡ ὑπὲρ Χριστοῦ λύπη, ἀπὸ τῶν διωκόντων συμβαίνουσα, αὐτοχαρὰ ἐστίν, ἐπισκοτιζούσης τῆς ἐν προσδοκίᾳ χαρᾶς τὴν παρὰ πόδα λύπην. Τὸ ἐπιεικὲς ὑμῶν γνωσθήτω πᾶσιν ἀνθρώποις.]* Ἐπειδὴ ἀνωτέρω διέβαλέ τινας, τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ, λέγων, καὶ, ὦρ ὁ θεὸς ἡ κοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν, εἰκὸς ἦν διὰ ταῦτα ἐκπολεμουῖσθαι πρὸς ἐκείνους τοὺς πιστοὺς. Φησὶν οὖν· Μὴ ὡς πολεμίους χρῆσθε αὐτοῖς, ἀλλ' ἐπιεικῶς· καὶ οὐ μόνον αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις. *‘Ο Κύριος ἐγγύς· μὴδὲν μεριμνᾶτε.*] Τί ἀλύετέ, φησι, διὰ τὰς ἐκείνων ἐπιβουλάς καὶ ὕβρεις, ἡ τοὺς ἄλλους πειρασμούς; Ὁ Κύριος ἐγγύς, ἥδη ἡ κρίσις ἐφέστηκε· καὶ ὑμεῖς ἀκκέινον τὰς ἀνταποδόσεις ἕξετε. *Μὴδὲν οὖν μεριμνᾶτε, μὴδὲν ὑμῖν μελέτω μήτε τῆς ἐκείνων ὕβρεως, μήτε τῆς ὑμῶν θλίψεως. Ἀλλ' ἐν παντὶ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει μετὰ εὐχαριστίας, καὶ ἑξῆς.]* Ἔστι μὲν οὖν τοῖς θλιβομένοις μεγίστη παραψυχή, τὸ ἐγγύς εἶναι τὸν Κύριον. Ἰδοὺ δὲ καὶ ἄλλο προστίθισι φάρμακον, τὴν ἐν παντὶ πράγματι εὐχὴν καὶ δέησιν, καὶ τοῦτο μετὰ εὐχαριστίας· αὕτη γὰρ καὶ κυρίως εὐχή· ὁ γὰρ μὴ εὐχαριστῶν ἐπὶ τοῖς παρεληλυθόσι, πῶς ἡ αἰτήσας ἡ λήψεται τὰ μέλλοντα; Διὰ οὖν τῆς μετὰ εὐχαριστίας εὐχῆς καὶ δεήσεως, τὰ αἰτήματα ὑμῶν γνωρίζεσθω πρὸς τὸν θεόν· ὡς αἶγε μὴ ἔχουσαι εὐχαριστίαν εὐχαί, οὔτε γνωρίζονται πρὸς τὸν θεόν, οὔτε γνωρίζουσι τὰ αἰτήματα ἡμῶν πρὸς αὐτόν. *Καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ θεοῦ, ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν.]* Εἰρήνην, λέγει, τὴν καταλλαγὴν τοῦ θεοῦ, τὴν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Καλῶς δὲ εἶπεν εἰρήνην· ἦμεν γὰρ αὐτῷ ἐκπεπολεμωμένοι, διὰ δὲ τοῦ αἵματος τοῦ μονογενοῦς κατήλλαξεν ἡμᾶς ἑαυτῷ. Αὕτη οὖν ἡ εἰρήνη, ἣτοι, ἡ καταλλαγή, ὑπερέχει πάντα νοῦν, οὐκ ἀνθρώπινον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀγγελικόν. Ἡ περὶ ἐκείνης τῆς εἰ-

ρήνης λέγει, περὶ ἧς φησὶν ὁ Χριστός· *Εἰρήνην τὴν ἐμὴν διδοῦμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφίημι ὑμῖν* (α). Ὅταν γὰρ λέγῃ καὶ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς καὶ πρὸς τοὺς ἀδικοῦντας εἰρηνεύει, οὐχ ὑπερβαίνει πάντα νοῦν; Εἰ δὲ ἡ εἰρήνη τοῦ θεοῦ ὑπερβαίνει πάντα νοῦν, πόσω μᾶλλον ἡ οὐσία; Τί οὖν εἴποι τις πρὸς τοὺς τὴν οὐσίαν αὐτοῦ περιεργαζομένους; *Φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ τὰ νοήματα ὑμῶν.*] Ὡστε μὴ ὑπὸ πειρασμῶν καταβαπτίζεσθαι, μήτε ὑπὸ ἀπάτης περιφέρεσθαι. Τὸ δὲ, *ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*, ἢ, ἐν αὐτῷ φυλάζει, ὥστε μὴ ἐκπεσεῖν αὐτοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον μένειν ἐν αὐτῷ, ἢ, δι' αὐτοῦ φυλάζει.

- 8 Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοί, ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ, ὅσα σεμνὰ, ὅσα δίκαια, ὅσα ἀγνὰ, ὅσα προσφιλῆ, ὅσα εὐφημα, εἴ τις ἀρετῇ, καὶ εἴ τις ἔπαινος, ταῦτα λογίζεσθε·
9 ἃ καὶ ἐμάθετε, καὶ παρελάβετε, καὶ ἠκούσατε, καὶ εἶδετε ἐν ἐμοί, ταῦτα πράσσετε· καὶ ὁ θεὸς τῆς εἰρήνης ἔσται μεθ' ὑμῶν.

Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοί.] Πάντα ὑμῖν εἴρηται· τοῦτο λείπεται νῦν. Ἐπειγομένου δὲ τὰ ῥήματα. *Ὅσα ἀληθῆ.*] *Ἀληθῆ* λέγει τὰ ἐνάρετα· ψεῦδος γὰρ ἡ κακία· σεμνὰ δὲ, ὅσα ἐν σχήμασι, καὶ λόγοις, καὶ βαδίσμασι, καὶ πράξεσιν· ἀγνὰ δὲ, ὡς πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν τὰ γῆιν φρονούντων· *προσφιλῆ* δὲ, ἢ τῷ θεῷ, ἢ καὶ τοῖς ἀνθρώποις. Τοῦτο δὲ, διὰ τὸ μὴ προσκρούειν τισί. *Εἴ τις ἀρετῇ, καὶ εἴ τις ἔπαινος.*] Βούλεται οὕτω ζῆν αὐτοὺς, ὡς καὶ ἀνθρώποις ἀρέσκειν (ἀπρόσκοποι γάρ, φησι, γίνεσθε (6)·) οὐ πρὸς ἔπαινον ὀρῶντας, ἀλλ' ἐπαινετῶς ζῶντας. *Ταῦτα λογίζεσθε.*] Ἐπειδὴ ἀπὸ τῶν ἐννοιῶν αἱ πονηραὶ πράξεις γίνονται, ταῦτα λογίζεσθαι, φησι, τὰ προειρημένα. Ὅρξ, ὅτι καὶ ἐννοίαν κακὴν ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐξορῆσαι βούλεται ψυχῶν; Ἄ καὶ ἐμάθετε, καὶ παρελάβετε, καὶ ἠκούσατε, καὶ εἶδετε ἐν ἐμοί.] Ἐπειδὴ οὐκ ἐνῆν περὶ πάντων

(α) Ἰωαν. 14', 27.

(6) Α' Κορ. 1, 32.

ἀκριβολογεῖσθαι, περὶ σχημάτων, περὶ βαδίσσεως, περὶ ῥημάτων, περὶ γέλωτος, καὶ ὅσα λοιπὰ, ἐν κεφαλαίῳ φησὶν· Ὅσα ἐμάθετε καὶ ἠκούσατε διὰ διδασκαλίας, καὶ παρελάβετε ἐγγράφως, καὶ εἶδετε ἐν ἐμοὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν. Τοῦτο γάρ, ὡς πολλάκις εἴρηται, διδασκαλία ἀρίστη, τὸ ἑαυτὸν τύπον παρέχειν. Ταῦτα πράσσετε.] Μὴ μόνον λογίζεσθε, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, μηδὲ λέγετε μόνον, ἀλλὰ καὶ πράττετε. Καὶ ὁ θεὸς τῆς εἰρήνης ἔσται μεθ' ὑμῶν.] Τουτέστιν, ἂν ταῦτα ποιῇτε, ἔσσεσθε ἐν ἀδείᾳ, ἐν εἰρήνῃ, ἐν ἀσφαλείᾳ. Ἐὰν γὰρ εἰρηνεύωμεν πρὸς τὸν θεόν, διὰ τῆς ἀρετῆς δηλαδὴ, καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους· (μετὰ γὰρ τῶν μισούντων, φησὶ, τὴν εἰρήνην ἤμην εἰρηνικός (α)·) καὶ ὁ θεὸς ἔσται μεθ' ἡμῶν. Θεοῦ δὲ ὄντος μεθ' ἡμῶν, τί χρὴ τὰ λοιπὰ περιεργάζεσθαι;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Ἀποδοχὴ τῆς ἀποσταλείσης αὐτῷ διακονίας.

- 10 Ἐχάρην δὲ ἐν Κυρίῳ μεγάλως, ὅτι ἤδη ποτὲ ἀνεθάλετε τὸ ὑπὲρ ἐμοῦ φρονεῖν· ἐφ' ᾧ καὶ ἐφρο-
- 11 νεῖτε, ἡκαιρεῖσθε δέ. Οὐχ ὅτι καθ' ὑστέρησιν λέγω· ἐγὼ γὰρ ἔμαθον, ἐν οἷς εἰμι, αὐτάρκης
- 12 εἶναι. Οἶδα καὶ ταπεινοῦσθαι, οἶδα καὶ περισσεύειν· ἐν παντὶ καὶ ἐν πᾶσι μεμύημαι, καὶ χορτάζεσθαι
- 13 καὶ πεινᾶν, καὶ περισσεύειν καὶ ὑστερεῖσθαι. Πάν-
- 14 τα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ. Πλήν χαλῶς ἐποιήσατε, συγκοινωνήσαντές μου τῇ θλίψει.

Ἐχάρην δὲ ἐν Κυρίῳ μεγάλως.] Διὰ τοῦτο μεγάλως ἐχάρην, ἐπειδὴ οὐ κοσμικὴ, οὐδὲ ζωτικὴ ἦν ἡ χαρὰ, ἀλλ' ἐν Κυρίῳ. Ἐχάρην δέ, οὐκ ἐπειδὴ αὐτὸς ἔλαβεν, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ δόντες

(α) Ψαλμ. ΡΙΘ', 6.

ὠφελήθησαν· διὰ τοῦτο καὶ μεγάλως, ὅτι ὑπὲρ τῆς αὐτῶν ὠφελείας. Ἡρέμα δὲ ἐπιτιμῆσας ὑπὲρ τοῦ παρελθόντος χρόνου, ὡς ἂν διδάξῃ, συνεχῶς καὶ διὰ παντός μεταδιδόναι, πάλιν αὐτὸ συνεσκίασε· τὸ γάρ, ὅτι ἤδη ποτὲ, χρόνον δηλοῖ μακρόν, ἐν ᾧ τοῦτο ποιεῖν ἤμελησαν, τὸ πέμψαι δηλαδὴ αὐτῇ τὰ πρὸς τὴν χρείαν. Τὸ δὲ, ἀνεθάλετε, ὡς ἐπὶ φυτῶν ξηρανθέντων, καὶ αὖθις ἀναβλαστησάντων. Οὕτω γάρ, φησι, καὶ ὑμεῖς, ἀπομαρανθέντες ἐν τῇ ἐλεημοσύνῃ, αὖθις ἀνεθάλετε. Τὸ ὑπὲρ ἐμοῦ φρονεῖν.] Ἐδείξεν, ὅτι ἐν τοῖς πρὸς αὐτὸν μόνον ἦσαν ἡμεληκότες, οὐ μὴν καὶ ἐν τοῖς πρὸς πάντας, ὅπερ ἀνακταμένου ἦν τὴν ἐπίπληξιν. Τὸ ὑπὲρ ἐμοῦ γάρ, φησι, φρονεῖν, τουτέστι, τὸ μεμνησθαι μου, τὸ φροντίζειν μου τῆς ἀναγκαίας χρείας. Ἐφ' ᾧ καὶ ἐφρονεῖτε.] Τουτέστιν, εἴχετε μὲν ἐν τῇ καρδίᾳ τὴν περὶ ἐμοῦ φροντίδα, καὶ ἐμεριμνᾶτε ὑπὲρ ἐμοῦ· καὶ γὰρ καὶ ἔθος ὑμῖν φροντίζειν μου. Εἴτα, ὥσπερ ἀπολογούμενος ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν ῥαθυμίας, φησὶν· Ἡκαιρεῖσθε δέ.] Τουτέστιν, οὐ ῥαθυμῆσαντες ἡμελήσατέ μου, ἀλλὰ καιρὸν οὐκ εἴχετε τοῦ πέμψαι· ἢ, οὐ τῆς ῥαθυμίας ὑμῶν, ἀλλὰ τῆς ἀνάγκης τοῦτο· τουτέστιν, οὐκ εἴχετε ἐν χερσίν, οὐδὲ ἐν ἀφθονίᾳ ἦτε· ἢ, διότι οὐκ εἴχετε τὸν αὐτὰ κομίσοντα. Τί δὴ ποτε δέ ὁ λέγων· Μακάριόν ἐστι διδόναι μᾶλλον, ἢ λαμβάνειν (α), ὃ ἀεὶ ἐγκαυχώμενος τῷ μὴ λαμβάνειν· (Καλὸν γάρ μοι, φησί, μᾶλλον ἀποθανεῖν, ἢ τὸ καύχημά μου ἵνα τις κενώσῃ (β))· νῦν εἴληπε· Καὶ φαμέν ὅτι ἐκεῖ, ἐπὶ τῶν Κορινθίων, εἰκότως οὐκ ἐλάμβανε, διὰ τοὺς ψευδαποστόλους, ὑποκρινομένους τὸ μὴ λαμβάνειν· ἵνα γάρ, φησιν, ἐν ᾧ καυχῶνται, εὐρεθῶσιν, ὡς ἐγώ (γ). Ὡστε ἐκεῖ, οἰκονομικῶς οὐκ ἐλάμβανεν· ἐνταῦθα δὲ, ἀγαπητοὶ οἱ διδόντες καὶ ἐπιπόθητοι, οὓς, εἰ μὴ ἐλάμβανεν, ἐπληξεν ἂν. Ἄλλως τε ἐλάμβανεν, οὐ τοσοῦτον διὰ τὴν χρείαν, ὅσον ἵνα ὠφελῶνται οἱ παρέχοντες. Πόθεν γὰρ καὶ τρέφεσθαι εἶχεν ἐν

(α) Πραξ. Κ', 35.

(β) Α' Κορ. Θ', 15.

(γ) Β' Κορ. ΙΑ', 12.

ξένη γῆ, μήτε ἐπιφερόμενος, μήτε τῷ ἔργοχείρῳ, ἀλλὰ τῷ κηρύγματι σχολάζων; Τὸ δὲ λέγειν, *Μακάριόν ἐστι διδόναι μάλλον, ἢ λαμβάνειν*, οὐκ ἀπαγόρευσις ἀπλῶς ἐστὶ τοῦ λαμβάνειν· ἀλλὰ σύγκρισίς ἐστι, τὸ κρεῖττον ὑποδεικνύουσα. Οὐχ ὅτι καθ' ὑστέρησιν λέγω.] Ἐπειδὴ ἡρέμα ἐπετίμησεν αὐτοῖς γράψας, *Ἦδη ποτὲ ἀρεθάλετε*, φησὶν· Ἄπερ εἶπον, οὐ διὰ τοῦτο εἶπον, ὥς ἐν ἐνδείᾳ ὦν, καὶ τὸ ἑμαυτοῦ σκοπῶν· ἀλλὰ πρὸς τὸ ὑμῶν συμφέρον εἶπον, ἵνα μὴ ἄκαρποι ᾦτε, ὥσπερ κάτω λέγει. — Εἶπον, ὅτι *Ἐχάρην ἐν Κυρίῳ* *μεγάλως*, ὅτι ἡδη ποτὲ ἀρεθάλετε τὸ ὑπὲρ ἑμοῦ φρονεῖν· ἀλλὰ μὴ νομίσητε, φησὶν, εἰπεῖν με τοῦτο διὰ τὴν ὑστέρησιν, ἣν εἶχον· ἐγὼ γάρ, φησιν, *ἔμαθον*, καὶ ἐξῆς. Γεγυμνασμένος, φησὶν, εἰμὶ ἐν πᾶσι, καὶ οὐδὲ ὑστερούμενος δυσχεραίνω· ἐχάρην δὲ ὅμως ἐφ' ὑμῖν, ὅτι *καλῶς ἐποιήσατε, συγκοινωνήσαρτές μου τῇ θλίψει*· κοινωνοὺς γὰρ ἑαυτοῦς τῆς ἐμῆς θλίψεως ποιήσαντες, καὶ τῶν βραβείων κοινωνήσατε. Ἐπειδὴ δὲ εἶπεν, ὅτι *Ἐχάρην* *μεγάλως*, διότι ὑμεῖς *καλῶς ἐποιήσατε*, συγκοινωνοὶ γεγονότες μου τῆς θλίψεως, ἐπαναμνησθῆναι αὐτοὺς, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ταύτην αὐτοῖς τὴν χάριν καὶ τὴν εὐεργεσίαν κατετίθετο, τὸ ἐξ αὐτῶν λαμβάνειν τὰ πρὸς τὴν χρείαν, καὶ κοινωνοὺς αὐτοὺς διὰ τούτου παρασκευάζειν καὶ τῶν διὰ Χριστὸν θλίψεων, καὶ τῶν ἐπὶ τούτοις κειμένων βραβείων. Μὴ γὰρ νομίσητέ, φησιν, ὅτι νῦν διὰ τὸ μακράν με γενέσθαι, καὶ ἐν τόπῳ, ἐν ᾧ τὸ κήρυγμα ὥσπερ ἐν ὑμῖν οὐκ ἐπλατύνθη, οὐδὲ εἰσὶν οἱ προθύμως οὕτω τὰ πρὸς χρείαν ἐπιχορηγοῦντες, διὰ τοῦτο τὴν ὑμῶν χορηγίαν ἀπεδέξαμην, καὶ ἡξίωσα ὑμᾶς κοινωνοὺς καὶ τῆς θλίψεώς μου καὶ τῆς μισθαποδοσίας γενέσθαι· καὶ γὰρ καὶ ἐγγὺς ἔτι ὦν, καὶ πολλοὺς ἔχων, εἶπερ ᾔθελον, τοὺς χορηγοῦντας, ὑμᾶς προέκρινα. Καὶ ἐξερχόμενος γὰρ ἀπὸ Μακεδονίας, καὶ ἐν Θεσσαλονίκη, ὑμᾶς ἡξίουν, χορηγοὺς εἶναι τῆς χρείας μου. Μὴ νομίσητε δὲ ταῦτα λέγειν με, καὶ ἐπαίρειν τὴν πρᾶξιν ὑμῶν ταύτην, ἵνα ἔτι καὶ ἔτι χορηγῇτε, καὶ ταῖς χρεαῖς μου ἐπαρκῇτε. Τοσοῦτον γὰρ δέω

διὰ τοῦτο εἰπεῖν αὐτά, ὅτι ἰδοὺ λέγω, ἀπέχω πάντα, του-
τέστιν, ἀπῆλλαγμαί πρὸς πάντα τὰ πρὸς τὴν χρείαν· ἀπῆλ-
λαγμαί δέ, οἷον οὐκέτι χρείαν ἔχω τούτων. Εἴτα, ἵνα μὴ λυ-
πήσῃ, ὡς ἀπαξιῶν, οὐχί, φησιν, ἀλλ' ὅτι περισσεύω, καὶ ἐξῆς
(Φωτίου).— *Ἐγὼ γὰρ ἔμαθον, ἐν οἷς εἰμὶ, αὐτάρκης εἶναι.*] *Δυσκατόρθωτον ἄρα τὸ ἐν αὐταρκείᾳ χαίρειν, καὶ διδαχῆς δεῖ-
ται καὶ ἀσκήσεως· ἔμαθον γὰρ, φησί. Τί δὲ ἔμαθες, ὦ θεία
ψυχῇ; Ἐν οἷς εἰμὶ, τουτέστι, τοῖς παροῦσιν, ἀρκεῖσθαι, καὶ
αὐτάρκης εἶναι. Οἶδα καὶ ταπεινοῦσθαι, οἶδα καὶ περισσεύ-
ειν.*] Τουτέστι, καὶ ὀλίγοις κεχρησθαι οἶδα, καὶ λιμὸν ὑποφέρειν
καὶ ἔνδειαν, καὶ αὐτὸν περισσεύειν. Ἀλλ' ἴσως ἔρεῖ τις· Τὸ μὲν
εἰδέναι λιμὸν φέρειν, ἀρετὴ· τὸ δὲ περισσεύειν, ποία ἀρετὴ;
Καὶ σφόδρα μεγάλη· ὥσπερ γὰρ ἡ στενοχωρία, οὕτω καὶ ἡ πλη-
σμονὴ οἶδε τίκτειν πολλὰ κακά. Πολλοὶ γὰρ, ἐν ἀφρονίᾳ γενό-
μενοι, ῥαθυμότεροι γεγέννηται, καὶ οὐκ ἔσχυσαν ἐνέγκαι τὴν
εὐπραγίαν· ἀλλ' οὐχ ὁ Παῦλος. Πῶς δὲ ᾔδει ὁ Πκῦλος πε-
ρισεύειν; Ὅτι εἰς ἄλλους ἀνήλυσκε, καὶ οὐκ ἔχαιρεν ἐπὶ τῇ
περισσειᾷ· ἀλλ' ἴσος ἦν ἐν τε πλησμονῇ καὶ ἐν ἐνδείᾳ, οὔτε
ἐπὶ ταύτῃ χαυνούμενος, οὔτε ἐπὶ τῇ ἐνδείᾳ πιεζόμενος.
Ἐν παντὶ καὶ ἐν πᾶσι μεμύημαι.] Ἐν παντὶ πράγματι,
φησι, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς παρεμπύπτουσι, μεμύημαι, τουτέστι,
πειραν ἔλαβον. *Καὶ χορτάζεσθαι καὶ πεινᾶν, καὶ περισσεύειν
καὶ ὑστερεῖσθαι.*] Οἱ Ἰσραηλῖται οὔτε πεινᾶν ᾔδесαν· κατε-
λάλησαν γὰρ τοῦ θεοῦ, καὶ εἶπον· Μὴ δυνήσεται ὁ θεὸς ἐτοι-
μάσαι τράπεζαν ἐν ἐρήμῳ; ἀλλ' οὐδὲ χορτάζεσθαι· Ἐφαγον
γὰρ, καὶ ἐνεπλήσθησαν, καὶ ἀπελάκτησαν (α). Ἀλλ' ὁ Παῦλος,
καὶ οἱ κατὰ Χριστὸν, οὐχ οὕτω. Δείκνυσι δὲ διὰ τούτων, ὅτι
οὔτε πρότερον, μὴ διδόντων, ἐλυπεῖτο, οὔτε νῦν, δόντων, ἐχά-
ρη ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ, ἀλλ' ὑπὲρ αὐτῶν, ὡς ὠφελουμένων.
Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι με Χριστῷ.] Ἵνα μὴ δό-

(α) Ναλμ. ΟΖ', 19, Δευτερ. ΔΒ', 15.

ξη μεγαλοῤῥημονεῖν περὶ ἑαυτοῦ, ἄλλως τε καὶ ὡς εὐχάριστος, πάντα τῷ Χριστῷ ἀνατίθῃσιν. Οὐκ ἐμὸν, φησι, κατόρθωμα τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ τοῦ τὴν ἰσχύν μοι ταύτην παρεσχῆκότος Χριστοῦ. *Πλὴν καλῶς ἐποιήσατε.*] Εἶπεν, ὅτι οἶδεν, αὐτάρκης εἶναι. "Ἴνα οὖν μὴ σκανδαλισθῶσιν οἱ Φιλιππηῖσι ἐπ' αὐτῷ, ὡς μὴ ἡδέως δεξαμένῳ τὰ παρ' αὐτῶν, ἀλλ' ἄχρηστα αὐτὰ ἡγήσαμένῳ (εἰώθασι γὰρ οἱ διδόντες σκανδαλίζεσθαι, ἐπειδὴν οἱ λαμβάνοντες λέγωσιν, ὅτι οὐ δεόμεθα) θεραπεύει τοῦτο, λέγων· *Πλὴν καλῶς ἐποιήσατε, συγκοινωνήσαντές μου τῇ θλίψει*· τουτέστιν, εἰ καὶ μὴ δεόμαι, ἀλλ' ὅμως τὴν ὑμετέραν χάριν ἀπεδεξάμην. Καὶ ὅρα σοφίαν, πῶς ἐπαίρει τὸ πρᾶγμα! *Συγκοινωνήσαντές μου*, λέγων, *τῇ θλίψει*, ἵσους ἑαυτῷ αὐτοὺς κατέστησεν. Ἐγὼ μὲν γάρ, φησί, ταῦτα πάσχω· ἐπεὶ δὲ ἐφροντίσατέ μου, ὁ θεὸς καὶ ὑμᾶς συναθλητάς μου λογίζεται. Διὰ μὲν οὖν τῶν ἐμπροσθεν, τὸ φρόνημα αὐτῶν κατέστηλε· διὰ δὲ τῶν νῦν, προθυμότερους αὐτοὺς ποιεῖ. Οὐκ εἶπε δὲ, Δεδωκότες καὶ παύσαντές μου τὴν λύπην, ἀλλ', ὅ σερμνότερον ἦν, *Συγκοινωνήσαντές μου τῇ θλίψει*. Οἷον δὲ ἐστὶ καὶ κοινωνὸν γενέσθαι Παύλου, καὶ ἐν τῇ ὑπὲρ Χριστοῦ θλίψει!

- 15 Οἶδατε δὲ καὶ ὑμεῖς, Φιλιππηῖσι, ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου, ὅτε ἐξῆλθον ἀπὸ Μακεδονίας, οὐδεμία μοι ἐκκλησία ἐκοινωνήσεν εἰς λόγον δόσεως καὶ
 16 λήψεως, εἰ μὴ ὑμεῖς μόνοι· ὅτι καὶ ἐν Θεσσαλονίκη καὶ ἅπαξ καὶ δις εἰς τὴν χρεῖαν μοι ἐπέμψα-
 17 τε. Οὐχ ὅτι ἐπιζητῶ τὸ δόμα, ἀλλ' ἐπιζητῶ τὸν
 18 καρπὸν, τὸν πλεονάζοντα εἰς λόγον ὑμῶν. Ἀπέ-
 χω δὲ πάντα, καὶ περισσεύω· πεπληρωμαι, δεξά-
 μενος παρὰ Ἐπαφροδίτου τὰ παρ' ὑμῶν, ὁσμήν
 19 εὐωδίας, θυσίαν δεκτὴν, εὐάρεστον τῷ θεῷ. Ὁ δὲ
 θεὸς μου πληρώσει πᾶσαν χρεῖαν ὑμῶν κατὰ τὸν
 πλοῦτον αὐτοῦ, ἐν δόξῃ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

ὑπὲρ τῆς ἄνω εἰρημένης ἐπιπλήξεως, ἐνθα εἶπε τὸ, "Ἦδη ποτὲ ἀνεθάλετε, νῦν ἡρέμα ἀπολογεῖται. Μὴ γάρ, φησιν, ὡς

χρῆζοντά με, ἢ ἀπαιτοῦντα, νομίσητε ἐκεῖνα εἰρηκέναι, ἀλλ' ὅτι θαρρῶ ὑμῖν· τοῦ δὲ θαρρῆν ὑμεῖς δεδώκατε τὰς ἀφορμάς, ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου μοι παρασχόντες. *Ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου.*] Πρὶν ὅλως, φησὶν, ἐβεβαιώθητε. *Ὅτε ἐξῆλθον ἀπὸ Μακεδονίας.*] Οὐ μόνον, φησὶν, παρ' ὑμῖν ὄντι δεδώκατε· ἀλλὰ καὶ ὅτε ἐξῆλθον, οὐ μόνον τῆς πόλεως ὑμῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπαρχίας. *Οὐδεμία μοι ἐκκλησία ἐκοινώρησεν.*] Οὐκ εἶπεν, Οὐδεμία μοι ἐκκλησία δέδωκεν; ἀλλ', *Ἐκοινώρησε*· κοινωνία γάρ ἐστι τὸ πρᾶγμα· ἐδίδουν γὰρ σαρκικά, καὶ ἑλάμβανον πνευματικά· ὡς καὶ ἀλλαχοῦ φησιν. *Εἰ ἡμεῖς ὑμῖν τὰ πνευματικά ἐσπείραμεν, μέγα, εἰ ἡμεῖς ὑμῶν τὰ σαρκικά θερίσομεν (α);* Τὸ δὲ, εἰς λόγον δόσεως καὶ λήψεως, καὶ ἅλως ἔχει τὴν κατάγνωσιν. Οὐκ ἔδωκαν γὰρ σαρκικά, ἀλλ' οὐδὲ λαβεῖν ἠθέλησαν πνευματικά. *Ὅτι καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ.*] Τοῦτο πλέον ἐστίν, ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ μητροπόλει αὐτῶν διαγῶν, παρὰ τούτων ἐτρέφετο. Διό φησιν, *ὅτι καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ εἰς τὴν χρεῖαν μοι ἐπέμψατε*, οἷον, εἰς τὰ χρεώδη δαπανήματα· εἰς τὴν χρεῖαν δὲ, οὐκ εἰς τρυφήν, οὐδὲ εἰς σπατάλην. *Οὐχ ὅτι ἐπιζητῶ τὸ δόμα.*] Ἐπειδὴ ταπεινῶς ἐφθέγγατο, εἰπὼν, *εἰς τὴν χρεῖαν μου*, ἵνα μὴ ἐκ τούτου ἐπαρθῶσιν ἐκεῖνοι, φησὶν· *Οὐχ ὅτι ἐπιζητῶ τὸ δόμα ὑμῶν*, διὰ τοῦτο ταῦτα λέγω· ἀλλ' ἐπιζητῶ τὸν καρπὸν ὑμῶν, τὸν εἰς λόγον ὑμῶν, οὐκ ἐμοῦ, πλεονάζοντα. Ὅρα, ὅτι αὐτοὶ ὠφελοῦντο ἐκ τοῦ παρέχειν; Ὡς εἰ ἔλεγε· Διὰ τὸ ὑμῶν συμφέρον ταῦτα ἐπιζητῶ, ἵνα ὑμεῖς καρπὸν ἐνέγκητε. *Ἀπέχω δὲ πάντα.*] Ἐκ τούτου πάλιν προθυμοτέρους αὐτοὺς ποιῷ. *Ἀπέχω*, φησὶ, πάντα, τουτέστι, καὶ τὰ ὑπὲρ τοῦ προτέρου χρόνου, καθ' ὃν οὐκ ἐπέμψατε, καὶ περισσεύω, τουτέστι, πλείω τῶν παραλειφθέντων δεδέχθαι ἡγῆμαι. *Πεπλήρωμαι.*] Πάντα, φησὶ, τὰ χρεωστηθέντα μοι ἔλαβον· χρεὸς γὰρ οἶδε τὸ πρᾶγμα. *Δεδά-*

(α) Α' Κορ. Θ', 11.

μερος παρὰ Ἐπαφροδίτου.] Διὰ τοῦτου γὰρ ἦσαν ἀποστείλαντες. Ὁσμήν εὐωδίας, θυσίαν δεκτὴν, εὐάρεστον τῷ θεῷ.] Βαβαί! ποῦ τὸ δῶρον αὐτῶν ἀνήγαγεν; Οὐκ ἐμοί, φησιν, ἀλλὰ τῷ θεῷ δεδώκατε· ἐδεξάμην γὰρ τὰ παρ' ὑμῶν, ὁσμήν εὐωδίας καὶ θυσίαν δεκτὴν καὶ εὐάρεστον τῷ θεῷ ὑπάρχοντα· καὶ γὰρ θυμίαμά τε καὶ θυσία λογικὴ θεῷ μόνῳ προσάγεται· καὶ τὰ παρ' ὑμῶν δὲ δῶρα, θεῷ προσαχθέντα τυγχάνει. Ὁ δὲ θεός μου πληρώσει πᾶσαν χρείαν ὑμῶν.] Ἐπειδὴ εἶπεν ἄνω, ὅτι ἡκαιρεῖσθε, τουτέστιν, ἐστενοχωρεῖσθε, ἐν ἐνδείᾳ ἦτε, νῦν ἐπεύχεται αὐτοῖς, ὥς ἐν ἀνταρκείᾳ εἶναι, εἰς τὸ καὶ ἑτέροις δύνασθαι χορηγεῖν. Εἰ μὲν γὰρ φιλόσοφοι ἦσαν, οὐκ ἂν αὐτοῖς τὰ σωματικά ἐπὶνύξατο· ἐπεὶ δὲ βιωτικοὶ ἄνθρωποι, καὶ τινα ἐπιθυμίαν καὶ τῶν παρόντων ἔχοντες, ἐπεύχεται αὐτοῖς συγκαταβατικῶς, οὐ περισσεῖαν ἢ τρυφήν, ἀλλὰ τῶν χρειωδῶν εὐπορίαν. Πληρώσει γάρ, φησι, πᾶσαν χρείαν ὑμῶν, ὥστε μὴ εἶναι ἐν ἐνδείᾳ. Εἴτα, ἵνα μὴ νομίσωσιν, ὅτι στενοχωρήσει αὐτοὺς, φησί· Κατὰ τὸν πλοῦτον αὐτοῦ.] Τουτέστι, πλουσίως καὶ ἀστενοχωρήτως. Τοῦτο δὲ εἶπε, δεικνύς, ὅτι καὶ εὐκόλον αὐτῷ τὰ χρειώδη δοῦναι· πλούσιος γάρ ἐστι· δώσει δὲ ὑμῖν ἐν δόξῃ, τουτέστιν, ὥστε εἰς δόξαν αὐτοῦ τὴν δόσιν προχωρῆσαι. Τὸ δὲ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, δύναται μὲν καὶ οὕτω νοηθῆναι, ὅτι ταῦτα ποιήσει ὁ πατὴρ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τουτέστι, μεσιτεύοντος τοῦ Χριστοῦ· δύναται δὲ καὶ οὕτως· ἐν δόξῃ, τῇ εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν ἀναφερομένη.

20 Τῷ δὲ θεῷ καὶ πατρὶ ἡμῶν ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας
 21 τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Ἀσπάσασθε πάντα ἅγιον ἐν
 Χριστῷ Ἰησοῦ. Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοί
 22 ἀδελφοί. Ἀσπάζονται ὑμᾶς πάντες οἱ ἅγιοι, μάλιστα
 23 δὲ οἱ ἐκ τῆς Καίσαρος οἰκίας. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν.

Ἐπειδὴ εἶπεν· Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πληρώσει πᾶσαν χρείαν ὑμῶν, δοξολογεῖ τὸν πατέρα, τὸν διὰ τοῦ υἱοῦ διδόντα τὴν

αὐτάρκειαν (1). Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ ἀδελφοί.] Ἦσαν γὰρ πλείους μετ' αὐτοῦ, τάχα καὶ ἐκ Ῥώμης αὐτῆς ὄντες, οὐκ ὄντες μὴν τοιοῦτοι, ὥστε καὶ ἀποστολῶν ἀναδέχεσθαι πράγματα. Μόνος γὰρ ὁ Τιμόθεος ἦν τοιοῦτος, ὃν καὶ *ισόφυχον* ὠνόμασεν ἀνωτέρω. Ὅμως ὅρα τὰ Παύλου σπλάγχχνα· ὅτι καὶ ἐκείνους ἀδελφούς καλεῖ. Ἀσπάζονται ὑμᾶς πάντες οἱ ἅγιοι.] Σημεῖον ἦν, ὅτι ὁ Παῦλος παρ' αὐτοῖς ἐπήνει τοὺς Φιλιππησίους, διὸ καὶ ἀσπάζονται αὐτούς. *Μάλιστα δὲ οἱ ἐκ τῆς Καίσαρος οἰκίας.*] Ἀνέβρωσεν αὐτούς, δείξας, ὅτι καὶ εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκίαν ἔφθασε τὸ κήρυγμα· οὐ γὰρ ἂν μὴ πιστεύσαντες ἡσπάσαντο τοὺς Φιλιππησίους. Πρὸς τούτοις καὶ τοῦτο διδάσκει· Εἰ οἱ ἐν τοῖς βασιλείοις πάντων κατεφρόνησαν, καὶ τῷ Χριστῷ ἐπίστευσαν, πόσῳ μᾶλλον ὑμᾶς τοὺς πένητας τοῦτο δεῖ ποιεῖν; *Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν.*] Τὸ σύνθημα αὐτοῦ, εὐχῇ παύει τὴν ἐπιστολὴν καὶ νῦν. Γένοιτο οὖν καὶ ἡμᾶς, τὴν τε ἄλλην πᾶσαν ἀρετὴν, καὶ δὴ καὶ τὴν τῆς μετὰδόσεως πλουτήσαι, διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ· ἵνα ἡμεῖς αὐτοὶ ὠφελούμενοι διὰ τοῦ διδόναι καὶ πᾶσι μὲν τοῖς χρήζουσι, μάλιστα δὲ τοῖς ὑπὲρ τοῦ θεοῦ κακοπαθοῦσιν, ἀπολαύσωμεν τοῦ πλοῦτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν, καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

(1) « Ἐπειδὴ εἶπεν· Εἰς δόξαν τοῦ υἱοῦ· ἐπήγαγεν, ὅτι αὕτη ἡ δόξα τοῦ Χριστοῦ, τοῦ πατρὸς ἐστίν. » Θεοφύλακτος.

Τ Ε Λ Ο Σ,

ΣΥΝ ΘΕΩ, ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠΗΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

Ἐγράφη ἀπὸ Ῥώμης διὰ Ἐπαφροδίτου.

Η
ΠΡΟΣ ΚΟΛΟΣΣΑΕΙΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ

ΠΡΟΣ ΚΟΛΟΣΣΑΕΙΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπὸ Ῥώμης, οὐχ ἐωρακώς μὲν αὐτοὺς, ἀκούσας δὲ περὶ αὐτῶν. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη· Τοὺς Κολοσσαεῖς ἐβούλοντό τινες ἀπατῆσαι σοφίσμασιν Ἑλληνικοῖς κατὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, καὶ περὶ τῶν ἐν νόμῳ βρωμάτων καὶ περιτομῆς. Ταῦτα τοίνυν μαθὼν ὁ ἀπόστολος, γράφει τὴν ἐπιστολήν, ὥς περ κατηχητικὴν, αὐτοῖς ταῦτην. Καὶ πρῶτον μὲν εὐχαριστῶν τῷ θεῷ, σημαίνει ἀπὸ τοῦ σκότους αὐτοὺς μεταβεβηκέναι εἰς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, καὶ ὅτι ὁ Χριστὸς, εἰς ὃν ἐπίστευσαν, εἰκὼν ἐστὶ τοῦ θεοῦ καὶ λόγος, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε· καὶ ὅτι ἔπρεπεν αὐτὸν, δημιουργὸν ὄντα, γενέσθαι καὶ πρωτότοκον τῆς κτίσεως, καὶ πρωτότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα τὰ ἀμφοτέρωθεν συνάψῃ, καὶ ζωοποιήσῃ τὰ πάντα. Προτρέπει δὲ αὐτοὺς, ἐμμένειν τῇ πίστει, σημαίνων, ὅτι αὐτὸς ὁ Παῦλος, διάκονός ἐστι τοῦ εὐαγγελίου, ἐν ᾧ κατηχήθησαν. Εἵτα καὶ περὶ τοῦ νόμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ βρωμάτων, καὶ περὶ ἡμερῶν καὶ ἐνιαυτῶν ἐξηγεῖται, καὶ ἀποδείκνυσιν ἡργηκέναι λοιπὸν τὰ παλαιά, καὶ τὴν περιτομήν. Συμβουλεύει τε αὐτοῖς, μὴ πλανᾶσθαι ἀπὸ τῶν σοφιζομένων καὶ πλανᾶν αὐτοὺς θελόντων. Καὶ λοιπὸν παραινέσας καὶ ὥδε γονεῦσι καὶ τέκνοις, ἀνδράσι καὶ γυναῖξιν, δούλοις καὶ κυρίοις, καὶ τὰ ἄλλα τὰ πρὸς τὰ ἦθη συμβουλεύσας, τελειοῖ τὴν ἐπιστολήν· παραγγέλλει μέντοι αὐτοῖς,

ἵνα, ὅταν ἀναγνωσθῇ παρ' αὐτοῖς ἡ ἐπιστολὴ, ποιήσωσι καὶ ἐν τῇ Λαοδικέῳ ἐκκλησίᾳ αὐτὴν ἀναγνωσθῆναι, καὶ τὴν ἐκ Λαοδικείας καὶ εἰς αὐτοὺς ἀναγνωσθῆναι.

Α Λ Λ Η.

Ἐν πολλοῖς ὁ ἀπόστολος δηλοῖ, τὴν πρὸς τὸν θεὸν καὶ πατέρα μεσιτείαν καὶ καταλλαγὴν τοῖς ἀνθρώποις διὰ τοῦ υἱοῦ γεγονέναι· Εἷς γὰρ θεός, φησι, καὶ εἰς μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀνθρώπος Ἰησοῦς Χριστός (α)· καὶ πάλιν· Δι' οὗ, φησι, τὴν καταλλαγὴν ἐσχήκαμεν (β). Καὶ ὁ Κύριος θύραν ἑαυτὸν καὶ ὁδὸν καλεῖ (γ)· οὐ γὰρ ἑτέρως, εἰ μὴ δι' αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ ἀπέλθοι τις πρὸς τὸν πατέρα. Διὰ τοῦτο γὰρ, ὢν θεός, καὶ ἄνθρωπος, γέγονεν, ἵνα θεῷ καὶ ἀνθρώποις μεσιτεύσῃ, τοῦτο τε ὢν κάκεινο. Ἄλλ' οἱ Κολοσσαεῖς, ὑπὸ ἀγγέλων ὦντο τὴν προσαγωγὴν γενέσθαι πρὸς τὸν πατέρα, καὶ οὐ διὰ τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειτα πολλὰς εἶχον παρατηρήσεις Ἰουδαϊκὰς καὶ Ἑλληνικὰς, ἡμέρας παρατηρούμενοι καὶ καιροὺς, καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἅτινα πάντα, γράφων τὴν ἐπιστολὴν, διορθοῦται ὁ Παῦλος.

(α) Α' Τιμ. Β', 5.

(β) Ρωμ. Ε', 11.

(γ) Ἰωαν. Ι', 7. ΙΔ', 6.

ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Η

ΠΡΟΣ ΚΟΛΟΣΣΑΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

ΚΕΦ. Ι, 1 ΠΑΥΛΟΣ, απόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ
διὰ θελήματος θεοῦ, καὶ Τιμόθεος, ὁ ἀδελφός,
2 τοῖς ἐν Κολοσσαῖς ἀγίοις καὶ πιστοῖς ἀδελφοῖς ἐν
Χριστῷ· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ, πατρὸς
ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Εὐθύς ἐν ἀρχῇ καθαιρεῖ λεληθότως τὰ δόγματα αὐτῶν. Οὐ
γὰρ ἀγγέλων ἀπόστολος, ἀλλ' Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ τοῦτο θέλημα
θεοῦ, τὸ ἐκείνου εἶναι ἀπόστολον, οὐχὶ ἀγγέλων. Εἰ οὖν Ἰησοῦ
Χριστοῦ εἰμι ἀπόστολος, καὶ θέλημα τοῦτο τοῦ πατρὸς ἐστίν,
εὐδὴλον, ὡς ἀληθῆ τὰ παρ' ἐμοῦ κηρυττόμενα. Τοιγαροῦν γινώ-
σκετέ, φησιν, ὅτι ὑπὸ τοῦ υἱοῦ προσήχθημεν· ὅτι ἐρρύσθημεν τῶν
ιουδαϊκῶν καὶ ἑλληνικῶν παρατηρήσεων. Διὰ θελήματος θεοῦ.]
Σημειοῦ τὸ, Διὰ, ἐπὶ πατρὸς εἰρημένον. Τοῖς ἐν Κολοσσαῖς.]
Πόλις τῆς Φρυγίας αἱ Κολοσσαί, αἱ νῦν λεγόμεναι Χῶναι· καὶ
δῆλον ἐκ τοῦ τὴν Λαοδικεῖαν εἶναι πλησίον. Ἀγίοις καὶ πιστοῖς
ἀδελφοῖς ἐν Χριστῷ.] Εἰ ἐν Χριστῷ, φησι, τὸ εἶναι ἄγιοι καὶ
πιστοὶ ἔχετε, ἅρα διὰ Χριστοῦ ἡ προσαγωγή ὑμῶν, καὶ οὐ
δι' ἀγγέλων. Πῶς οὖν ἀγγέλοις ἐπιγράφετε τὴν προσαγω-
γὴν ὑμῶν;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Εὐχαριστία ὑπὲρ Κολοσσαέων, οἰκειωθέντων θεῷ ἐπ' ἐλπίδι.

- 3 Εὐχαριστοῦμεν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ, πάντοτε περὶ ὑμῶν προσευχόμενοι·
 4 ἀκούσαντες τὴν πίστιν ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ,
 5 καὶ τὴν ἀγάπην, τὴν εἰς πάντας τοὺς ἁγίους, διὰ
 τὴν ἐλπίδα, τὴν ἀποκειμένην ὑμῖν ἐν τοῖς οὐρα-
 νοῖς, ἣν προηκούσατε ἐν τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας
 6 τοῦ εὐαγγελίου, τοῦ παρόντος εἰς ὑμᾶς, καθὼς καὶ
 ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ· καὶ ἔστι καρποφορούμενον (1),
 καθὼς καὶ ἐν ὑμῖν, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἤκούσατε καὶ
 7 ἐπέγνωτε τὴν χάριν τοῦ θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ· καθὼς
 καὶ ἐμάθετε ἀπὸ Ἐπαφρᾶ, τοῦ ἀγαπητοῦ συνδού-
 λου ἡμῶν, ὅς ἐστι πιστὸς ὑπὲρ ὑμῶν διάκονος τοῦ
 8 Χριστοῦ· ὁ καὶ δηλώσας ἡμῖν τὴν ὑμῶν ἀγάπην
 ἐν πνεύματι.

Επὶ τὸν πατέρα ἅπαντα ἀνατίθην, ἵνα μὴ εὐθὺς προστῇ
 αὐτοῖς, νηπίοις οὖσι. *Πάντοτε περὶ ὑμῶν προσευχόμενοι.*
 Οὐ διὰ τῆς εὐχαριστίας μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς συνεχείας
 τῆς περὶ αὐτῶν εὐχῆς τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀγάπην δείκνυσιν· ὅτι
 καὶ οὗς οὐχ ἑώρακε, τούτους εἶχε διαπαντός ἐν ἑαυτῷ. *Ακού-
 σαρτες.*] Ἐπαφρᾶς ἦν ὁ ἀπηγγελκὼς τῷ Παύλῳ. *Τὴν πίστιν
 ὑμῶν ἐν Χριστῷ.*] Ἐγὼ, φησιν, ἀκήκοα, ὅτι εἰς Χριστὸν ἔχε-
 τε τὴν πίστιν· οἱ δὲ οὕτως ἔχοντες, πῶς δι' ἀγγέλων τὴν
 προσαγωγὴν εἶναι ὑπειλήφατε; *Καὶ τὴν ἀγάπην, τὴν εἰς πάν-
 τας.*] Οὐκ εἰς τόνδε ἢ τόνδε, ἀλλ' εἰς πάντας· εἰ δὲ εἰς πάν-
 τας, οὐκοῦν καὶ εἰς ὑμᾶς. Ὡστε καὶ ἀκούσεσθε ἡμῶν ἡδέως.
 Οἰκειουμένου δὲ αὐτοὺς ταῦτα τὰ ῥήματα. *Διὰ τὴν ἐλπίδα,
 τὴν ἀποκειμένην ὑμῖν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.*] Ἀγαπᾶτε, φησί, τοὺς

(1) Παρ' ἄλλοις, καρποφορούμενον καὶ αὐξανόμενον.

ἁγίους, οὐ διὰ τι ἀνθρώπινον, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐλπίζειν τὰ μέλ-
λοντα ἀγαθὰ. Οὐ γὰρ ἐν τῇ γῇ ἀπόκεινται, ἵνα φθαρῶσιν, ἀλλ' ἐν
τοῖς οὐρανοῖς, ὥς τὸ βέβαιον ἔχουσιν. Οὐ δεῖ οὖν τὰ ἐνταῦθα,
ἀλλὰ τὰ ἐκεῖ ἐκδέχασθαι, καὶ μὴ ἀποκνεῖν πρὸς τοὺς ὧδε πει-
ρασμούς. *Ἦν προηκούσατε ἐν τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας τοῦ*
εὐαγγελίου.] Λόγον ἀληθείας τοῦ κηρύγματός φησι. *Προηκού-*
σατε δέ, φησι, ἥτοι πρὸ ἐμοῦ, πρὸ τῆς νῦν ἐπιστολῆς. Οὐ λέ-
γει δέ, τοῦ κηρύγματος, ἀλλὰ, τοῦ εὐαγγελίου, δηλῶν τὰς τοῦ
Χριστοῦ εὐεργεσίας. Τίς γὰρ ἂν εὐαγγελίσσεται, εἰ μὴ τὰ χρη-
στὰ (1); Εἰ δέ λόγος ἀληθείας ἐστίν, οὐδὲν ψεῦδος ἐν αὐτῷ.
Πῶς οὖν ὑμεῖς ψευδῇ αὐτὸν ποιεῖτε, μὴ πιστεύοντες, ὡς προ-
εδιδάχθητε παρ' αὐτοῦ, ὅτι διὰ τοῦ Χριστοῦ ἡ σωτηρία; *Τοῦ*
παρόντος εἰς ὑμᾶς.] Τοῦ ἐνεργοῦντος καὶ πιστευομένου. *Ὡς*
ἐπὶ ἐμφύχου δέ τις εἶπε τὸ, τοῦ παρόντος. Καθὼς καὶ ἐν
παιτὶ τῷ κόσμῳ.] Προθυμότερους αὐτοὺς περὶ τὴν πίστιν ποιεῖ
ἐκ τοῦ ἔχειν πάντας κοινωνούς. *Καὶ ἔστι καρποφοροῦμενον.]*
Καρποφορεῖται δέ καὶ αὖξεται, ὁσημέραι προσιόντων τινῶν τῇ
πίστει πάντως. Τοῦτο γὰρ καρπὸς καὶ αὖξις τοῦ εὐαγγελίου,
τὸ πολλοὺς ποιεῖν μαθητάς. *Καθὼς καὶ ἐν ὑμῖν.]* Προκατα-
λαμβάνει αὐτοὺς τοῖς ἐπαίνοις, ὥς τε μηδὲ θέλοντας ἀποστῆ-
ναι. Εἰ γὰρ καὶ εἰς πάντας, καὶ εἰς ὑμᾶς οὕτως ἐκηρύχθη τὸ
εὐαγγέλιον, πῶς νῦν ἄλλως δογματίζουσί τινες; *Ἄφ' ἧς*
ἡμέρας ἠκούσατε, καὶ ἐπέγνωτε τὴν χάριν τοῦ θεοῦ.] Καρ-
ποφορεῖται, φησι, καὶ αὖξάνεται τὸ εὐαγγέλιον ἐν ὑμῖν, ἀφ' ἧς
ἡμέρας προσήλθετε καὶ ἐπιστεύσατε, καὶ ἐπέγνωτε τὴν χάριν τοῦ
θεοῦ· ἐπαινος δὲ αὐτῶν, ὅτι ἀφ' ἧς ἠκουσαν οὐ παύονται τῇ πί-
στει προσιόντες. *Ἐν ἀληθείᾳ.]* Οὐκ ἐν ἀπάτῃ καὶ λόγοις εἰ-
καίοις, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ. *Καθὼς καὶ ἐμάθετε ἀπὸ Επαφρᾶ.]*
Οὕτως ἐπέγνωτέ, φησιν, αὐτοῖς τοῖς ἔργοις τὴν χάριν, ὥς περ
καὶ ἐδίδασκεν ὑμᾶς ὁ Ἐπαφρᾶς. Οὐ γὰρ ἄλλα μὲν ἐγένοντο, ἄλ-

(1) « Ἐπὶ γὰρ τοῖς ἀγαθοῖς τὸ εὐαγγέλιον » Θεοφύλακτος.

λα δὲ ἐδίδαξεν οὗτος, ἔκει πάντως ἐκήρυξεν ὁ Ἐπαφρᾶς (1). Τοῦ ἀγαπητοῦ δὲ καὶ συνδούλου ἡμῶν εἶπεν, ἵνα ἀξιόπιστον τὸν ἄνδρα δεῖξῃ. Ὑπὲρ ἡμῶν διάκονος.] Πρὸς αὐτὸν τὸν Παῦλον ἀπελθὼν, διάκονος ὑπὲρ αὐτῶν γέγονε· τοῦ Χριστοῦ δὲ φησιν, ἐπειδὴ ὑπὲρ τῶν εἰς Χριστὸν ἀνηκόντων πραγμάτων ἀντ' αὐτῶν διηκόνησεν. Ὁ καὶ δηλώσας ἡμῖν τὴν ἡμῶν ἀγάπην.] Ἦν ἔχετε, φησὶν, εἰς ἐμέ· ἀγάπην δὲ οὐ σαρκικὴν, ἀλλὰ πνευματικὴν· ἐν πνεύματι γὰρ φησιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Εὐχὴ ὑπὲρ αὐτῶν εἰς σοφίαν πρακτικὴν, εἰς δύναμιν ὑπομονῆς, σὺν εὐχαριστίᾳ τῆς οἰκειώσεως τῆς ἐν καθάρσει.

- 9 Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἡκούσαμεν, οὐ παυόμεθα ὑπὲρ ὑμῶν προσευχόμενοι, καὶ αἰτούμενοι, ἵνα πληρωθῇτε τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ θελήματος αὐτοῦ ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ συνέσει πνευματικῇ·
- 10 περιπατῆσαι ὑμᾶς ἀξίως τοῦ Κυρίου εἰς πᾶσαν ἀρέσκειαν, ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ καρποφοροῦντες
- 11 καὶ αὐξανόμενοι εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ θεοῦ· ἐν πάσῃ δυνάμει δυναμούμενοι κατὰ τὸ κράτος τῆς δόξης αὐτοῦ, εἰς πᾶσαν ὑπομονὴν καὶ μακροθυμίαν μετὰ χαρᾶς.

Διὰ τοῦτο.] Ποῖον; Ἐπειδὴ, φησιν, ἡκούσαμεν τὴν πίστιν ὑμῶν καὶ τὴν ἀγάπην, εὐέλπιδες γενόμενοι περὶ τῶν μελλόντων, οὐ παυόμεθα ὑπὲρ ὑμῶν δεόμενοι. Τοῦτο δὲ τῆς Παύ-

(1) «Πολίτης αὐτῶν ὁ ἀξιόπαινος οὗτος ἄνθρωπος, ὁ Ἐπαφρᾶς φημι. Εἰς δὲ τὴν ἱερωμένην παραγερόμενος, ἐδίδαξε τὸν θεῖον ἀπόστολον καὶ τὴν θερμὴν αὐτῶν περὶ τὸν Κύριον πίστιν, καὶ τὴν γενομένην παρὰ τινος ἐξαπάτην. Πολλοὶς δὲ αὐτὸν ἐκώσμησεν ἐγκωμίοις, ἀγαπητὸν, καὶ σύνδουλον, καὶ πιστὸν τοῦ Χριστοῦ διάκονον ἀποκαλέσας, ἵνα αὐτοῖς πλέονος αἰδοῦς ἀξιώτερος γένηται.» Θεοδώρητος.

λου ἀγάπης ἔλεγχος, κἀκείνων ἡρέμα κατὰ γνῶσιν, ὅτι καὶ εὐχαῖς βοηθούμενοι, οὐκ ἀνεκτήσαντο ἑαυτοὺς τελείους. *Ἵνα πληρωθῆτε τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ θελήματος αὐτοῦ.*] Ἠρέμα αἰνίττεται διὰ τούτων, ὅτι οὐδέπω πρὸς τὸ τέλειον ἔφθασαν· ἀλλ' ἵνα μὴ λυπήσῃ αὐτοὺς, εἶπε τὸ, *πληρωθῆτε*, δέον εἰπεῖν, *στηριχθῆτε*. *Ἐπίγνωσιν* οὖν τὴν προσθήκην τῆς γνώσεως νόει. *Τί* δὲ τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς; *Τὸ δι' υἱοῦ προσάγεσθαι αὐτῷ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ μὴ δι' ἀγγέλων* (1). *Ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ συνέσει πνευματικῇ.*] Ἐπειδὴ αὐτοὺς οἱ φιλόσοφοι ἡπάτων, βούλομαι, φησιν, ὑμᾶς ἐν πνευματικῇ σοφίᾳ μαθεῖν τὸ δόγμα, μὴ κατὰ τὴν σοφίαν τῶν παρ' ὑμῖν σοφῶν, ὑπ' ἧς πλανώμενοι νῦν, οἴεσθε εἰδέναι. *Περιπατῆσαι ὑμᾶς ὑψίως τοῦ Κυρίου.*] Τίς ὁ ὑψίως τοῦ Κυρίου περιπατῶν; Ἀῆλον, ὡς ὁ ἐν ἀρεστῶν πολιτείᾳ ἔχων. Εὐχομαι οὖν, φησι, μαθεῖν ὑμᾶς, ὅτι διὰ τοῦ μονογενοῦς ἐσώθητε, *εἰς τὸ περιπατῆσαι, τουτέστιν, ἵνα κατ' ἀρετὴν ζήσητε*. Ὁ γὰρ τὴν τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν καταμαθὼν, καὶ ὅτι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐξέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν, πῶς οὐκ ἂν σπουδάσειεν ἑαυτὸν ἐκδοῦναι τοῖς τῆς ἀρετῆς πόνοις; *Τὸ δὲ περιπατῆσαι, τὴν ἀνένδοτον ἐπιμονὴν πρὸς τὸ καλὸν δηλοῖ* (2). *Εἰς πᾶσαν ἀρέσκειαν.*] Ἵνα οὕτω, φησί, ζῆτε, ὥστε διὰ πάντων ἀρέσκειν τῷ θεῷ, καὶ ἔργῳ, καὶ λόγῳ, καὶ δόγμασι· τοῦτο γὰρ τὸ, *ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ*. *Καρποφοροῦντες καὶ αὐξανόμενοι εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ θεοῦ.*] Τὴν μὲν πίστιν, φησὶν, ἐσχέκατε· δεῖ δὲ καὶ καρπὸν καὶ αὐξησιν τὴν πίστιν ποιήσασθαι, τὴν διὰ χρηστῶν ἔργων ζῶν, καὶ τὴν ἐντελεῇ τῶν δογμάτων ἐπίγνωσιν. Τοῦτο δὲ παραδηλοῦντός ἐστιν, ὅτι προσαγωγέα τὸν υἱὸν νομίζει καὶ μεσίτην καὶ διαλλακτὴν πρὸς τὸν πατέρα, τῷ

(1) « Οὕτε πάντῃ ἀτελεῖς αὐτοὺς, οὕτε πάντῃ τελείους δηλοῖ διὰ τούτων. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἵνα λάβητε, ἀλλ', ἵνα πληρωθῆτε. Ἐχετε μὲν γὰρ, ἀλλ' οὐ τὸ πᾶν. Καὶ ὅτι μὲν προσήχθητε, ἔγνωτε· ὅτι δὲ διὰ τοῦ υἱοῦ, τοῦτο λείπει, ὃ καὶ εὐχομαι πληρωθῆναι. Θέλημα γὰρ τοῦ θεοῦ καὶ εὐδοκία, τὸ τὸν υἱὸν δοῦναι ὑπὲρ ἡμῶν, οὐχὶ τοὺς ἀγγέλους. » Θεοφύλακτος.

(2) « Τὸ γὰρ περιπατῆσαι, περὶ βίου καὶ πολιτείας ἐστίν. » Θεοφύλακτος.

οικείῳ αἵματι τὴν καταλλαγὴν ἐργασάμενον. Ἐν πάσῃ δυνάμει δυναμούμενοι.] Εὐχόμεθα φησιν, ἵνα πληρωθῆτε ἐν πάσῃ δυνάμει, δυναμούμενοι· πρὸς τίς; πρὸς τοὺς πειρασμοὺς καὶ τοὺς ὑπὲρ πίστεως κινδύνους. Κατὰ τὸ κράτος τῆς δόξης αὐτοῦ.] Ἵνα τοιαύτην δύνάμιν δῶ ὑμῖν, οἷαν πρέπει αὐτῷ διδόναι, ἄφατον καὶ ἄπειρον δηλαδή· πλὴν ὡς ἀνθρώπῳ δυνατόν ταύτην λαβεῖν. Πολλὴ δὲ ἡ παραμυθία· οὐ γὰρ εἶπε, *δύναμις*, ἀλλὰ, *κράτος*, ὃ μείζον ἐστίν· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν· Πανταχοῦ ἡ δόξα αὐτοῦ κρατεῖ. Μὴ τοίνυν μηδὲ ὑμεῖς ἐν τοῖς δεινοῖς μαλακίσεσθε· δυναμωθήσεσθε γὰρ, ὡς εἰκὸς τοὺς δεσπότη οὕτω κραταίῳ καὶ ἐνδόξῳ δουλεύοντας. *Εἰς πᾶσαν ὑπομονήν καὶ μακροθυμίαν.*] Δυναμούμενοι εἰς ὑπομονὴν μὲν, πρὸς τοὺς ἔξωθεν πολεμοῦντας, οὓς οὐδὲ ἀμύνασθαι ῥάδιον· εἰς μακροθυμίαν δὲ, πρὸς τοὺς ἐξ ὑμῶν αὐτῶν ἐπιβουλεύοντας, οὓς καὶ ἀμύνασθαι δυνατόν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ θεοῦ οὐ λέγεται ὑπομονή, ἀλλὰ μακροθυμία, ὡς δυναμένου μὲν ἐκτρίψαι, ἀνεχομένου δέ. Ἵνα οὖν συναγάγωμεν τὸν λόγον, τοῦτό φησιν· Εὐχόμεθα, ἵνα τελείως λάβητε τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ δόγματος, οὐκ ἐν σοφίᾳ κοσμηκῇ, ἀλλὰ πνευματικῇ· καὶ θίγον ἐνάρτετον σχολίητε, ὥστε ρῆναι θεδαίως πρὸς τοὺς πειρασμοὺς, δυναμωθέντες, ὡς εἰκὸς ἀπὸ θεοῦ δυναμωθῆναι, εἰς τὸ καὶ πρὸς τοὺς ἔξω ὑπομονὴν ἐνδείκνυσθαι, καὶ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς μακροθυμίαν.

- 12 Εὐχαριστοῦντες τῷ πατρὶ (1), τῷ ἱκανώσαντι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν
 13 τῷ φωτί· ὃς ἐβρόυσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ·

Μέλλων ἐγκαλέσαι αὐτοῖς, ὡς περὶ τὸ δόγμα οὐκ ὀρθῶς ἔχουσι, προλαλεῖν τὸν λόγον, ἵνα μὴ δόξῃ ὡς ἐχθρὸς ἐγκαλεῖν. Προειπὼν οὖν, ὅτι εὐχομαι ὑμῖν ἵνα τὰδε καὶ τὰδε τὰ ἀγαθὰ

(1) Ἐν ἁλλοῖς, τῷ θεῷ καὶ πατρὶ.

γένηται ὑμῖν· ὅπερ πάντως οὐκ ἔστιν ἐχθροῦ· φησὶ νῦν, ὅτι εὐχαριστῶ τῷ πατρὶ ἐπὶ τοῖς προϋπάρξασιν ὑμῖν ἀγαθοῖς. Ὡς οὐκ ἀπὸ ἐχθρας ἐγκαλῶ ὑμῖν, ἀλλ' ἐξ ἀγάπης. *Τῷ ἱκανώσαντι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων.*] Ὡς, φησι, ἵκανώσας ἡμᾶς, διὰ τῶν ὁμοίων παθημάτων, τοῦ αὐτοῦ κλήρου καὶ τῆς αὐτῆς μερίδος τῶν ἁγίων, καὶ ἐχαρίσατο, ἱκανοὺς ἡμᾶς γενέσθαι εἰς τε τὸ πάσχειν, εἰς τε τὸν ἐκείνων κληρον. Καλῶς δὲ εἶπε, *κληρον*, οἶονεὶ κληρονομίαν τινὰ καὶ δωρεάν· οὐ γὰρ ἀξία τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀποκαλύπτεσθαι δόξαν (α). *Εἰς τὴν μερίδα δέ·* οἷον, τὴν αὐτὴν μερίδα τῶν ἁγίων, τὸν αὐτὸν ἡμῖν ἔδωκε κληρον (Γ). *Ἐν τῷ φωτί.*] Καὶ τῷ μέλλοντι, καὶ τῷ παρόντι, τουτέστιν, ἐν τῇ γνώσει. Καὶ νῦν γὰρ ἐφώτισεν, ἀποκαλύψας ἡμῖν τὰ μυστήρια, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τὸ τρανώτερον δώσει. *Ὡς ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκοτους.*] Οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ μέγα, ὅτι βασιλείας ἠξίωσεν, ἀλλ' ὅτι καὶ τίνας ὄντας πρῶν. Οὐ γὰρ ἔστιν ἴσον τὸ τοῖς ἀξίοις δοῦναί τι, καὶ τὸ τοῖς ἀναξίοις. Τοὺς ὄντας οὖν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ σκοτους, τουτέστι, τῆς πλάνης, καὶ τῆς τυραννίδος τοῦ διαβόλου, ἐρρύσατο. Οὐκ εἶπε δέ, *ἐξέβαλεν*, ἀλλ', *ἐρρύσατο*, δεικνὺς, ὅτι ὡς αἰχμάλωτοι ἐταλαιοπορεύμεθα. *Καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ*] Ὑπὸ τὴν τυραννίδα ἤμεν τοῦ διαβόλου, ἀφ' ἧς ἐλύσας εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ ἀγαπητοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἤγαγεν ἡμᾶς· τοῦτο γὰρ λέγει, τοῦ υἱοῦ τῆς ἀγάπης, ἡγουν, τοῦ

(α) Ρωμ. Η, 18.

(Γ) « Τῷ μετὰ τῶν ἁγίων κατατάξαντι· καὶ οὐχ οὕτως ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ τῶν αὐτῶν ἀπλάσσει παρεσχηκότες· ὁ δὲ τῆς μερίδος ὄμιλος. Ἐστὶ μὲν γὰρ ἐν τῇ αὐτῇ πόλει καταταγῆναι, οὐμὴν δὲ καὶ τὴν αὐτὴν μερίδα ἔχειν· καὶ πάλιν, ἐν τῷ αὐτῷ κλήρῳ εἶναι, ἀλλ' οὐ τὴν αὐτὴν ἔχειν μερίδα· οἷον, ἐν τῷ αὐτῷ κλήρῳ τῆς ἐκκλησίας πάντες· ἐσμέν· ἀλλ' ἄλλος ἄλλην ἔχει μερίδα. Ἐν-αὐτῇ δὲ καὶ τοῦ αὐτοῦ κλήρου ἠξίωσις, καὶ τῆς αὐτῆς μερίδος. Κληρον δὲ πανταχοῦ καλεῖ, ἵνα δείξῃ, ὅτι, ὥσπερ ὁ κληρὸς οὐκ ἀνθρωπίνος· ἐστὶ σπουδῆς, ἀλλὰ ἐπιτυχίας μάλλον δοκεῖ· οὕτω καὶ ἡμεῖς οὐκ ἀπὸ κατορθωμάτων τῆς βασιλείας ἀξιούμεθα, ἀλλὰ τῆς θείας δωρεᾶς· ἐστὶ τὸ πᾶν. Διὰ τοῦτο, ὅταν πάντα κατορθώσῃτε, φησι, λέγετε· ὅτι ἀχρεῖται δοῦλοί ἐσμεν· ὁ γὰρ ὠφείλομεν ποιῆσαι, πεποιθήκαμεν (Λουκ. ΙΖ', 10.)» Θεοφύλακτος.

ἀγαπητοῦ υἱοῦ περιφραστικῶς. Οὐκ εἶπε δὲ, μετέθηκε· (τὸ γὰρ ὅλον τοῦ μεταθέντος ἂν ᾦν) ἀλλὰ, μετέστησεν, ὥστε εἶναι τι καὶ ἡμῶν. Πολλὴ δὲ ἐν ἐκάστη λέξει ἡ ὑπερβολή. Τὸ ἐν σκότει· ὄντας καὶ ὑπὸ τὴν τοῦ διαβόλου ἐξουσίαν ῥυσθῆναι· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ μετασῆ· ναι βασιλείαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ κτίσεως καὶ ἀνακτίσεως τῆς κατὰ συνάφειαν θεοῦ.

- 14 Ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος
15 αὐτοῦ (1), τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν· ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης
16 κτίσεως· ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαί, εἴτε ἐξουσίαι· τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται·

Ἰνα μὴ, ἀκούσας, ὅτι ἐρρύσατο ἡμᾶς ὁ πατὴρ, νομίσης τὸ πᾶν εἶναι τοῦ πατρὸς, τὸν δὲ υἱὸν μηδὲν εἰς ἡμᾶς ἀγαθὸν ἐνδείξασθαι, κοινοποιεῖται τὴν χάριν. Ἐν ᾧ γάρ, φησιν, υἱῷ· τουτέστι, δι' οὗ υἱοῦ, ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν· ὡσεὶ ἔλεγεν· Ὁ μὲν πατὴρ μετέστησεν, ὁ δὲ υἱὸς δέδωκε τὴν αἰτίαν τοῦ μετασῆναι ἡμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν, τῷ αἵματι αὐτοῦ ἄφεσιν ἡμῖν ἁμαρτιῶν ἐργασάμενος. Εἰ γὰρ μὴ ἐλυτρώθημεν καὶ ἀφείθημεν τῶν ἁμαρτιῶν, οὐκ ἂν εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν μετέστημεν. Ὡστε αὐτὸς προωδοποίησε τῇ δωρεᾷ τοῦ πατρὸς. Οὐκ εἶπε δὲ, λύτρωσιν, ἀλλ', ἀπολύτρωσιν, τουτέστι, τελείως

(1) Κοινότερον λείπει τὸ, διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ.

ἡμᾶς ἐλυτρώσατο, ὥστε μὴ ἐμπεσεῖν λοιπὸν, μηδὲ γενέσθαι θνητοὺς, ὡς ἐνόχους τῇ ἁμαρτίᾳ τοῦ Ἀδάμ. *Ὅς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου.*] Διὰ τὸ ἀπαράλλακτον καὶ πάντοθεν ἴσον καὶ ὁμοιον, *εἰκόνα* καλεῖ τὸν υἱόν, οἷον εἰκμαγεῖον τοῦ ἀρχετύπου κάλλους. *Εἰκὼν*, φησὶν, ἐστὶ τοῦ θεοῦ· οὐκοῦν ἀπαράλλακτος· οὐ γὰρ ἔχεις μέτρον τοῦ μεγέθους, ἵνα εἴπῃς, πόσον ἐλαττωταί. Εἰ μὲν γὰρ ὡς ἄνθρωπος ἦν εἰκὼν, εἴχες τι λέγειν, ὅτι ἡ εἰκὼν οὐ φθάνει πρὸς τὸ πρωτότυπον· ἐπεὶ δὲ εἰκὼν ἐστὶν ὡς θεός, καὶ θεοῦ υἱός, ἀπαράλλακτος ἡ εἰκὼν ἐπὶ θεοῦ καὶ ἀοράτου, ὡς θεὸς δηλαδὴ τοῦ θεοῦ, καὶ ὡς ἀόρατος τοῦ ἀοράτου. Τινὲς δὲ ἐκ τῶν εἰκόνων τῶν ἐν ἡμῖν πλανηθέντες, αἱ εἰσὶν ἐκ σανίδων καὶ κηροῦ, οὕτως ἐνόμισαν καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. Ὡς περ γὰρ, φασιν, αὐταί, εἶδος μὲν καὶ ὁμοίωμα σώζουσιν ἀνθρώπου, οὐ μὴν δὲ φύσιν ἢ οὐσίαν, οὕτω καὶ ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς. Ἀρειανικὸν δὲ τὸ δυσσέβημα. Ἀλλὰ τοῖς τοῦτο λέγουσιν, ἀντιθετέον τὸ κεῖμενον ἐν τῇ Γενέσει, (α) ὅτι ὁ Ἀδάμ ἐγέννησεν κατὰ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, τουτέστι, κατὰ πάντα αὐτῷ ὅμοιον. Πολὺ γὰρ ἀρμοδιώτερον ἐκεῖνα δέξασθαι περὶ εἰκόνας, ὅσα ἡ Γραφή φησι περὶ τοῦ υἱοῦ καὶ πατρὸς ἀνθρώπων· (ἐπειδὴ καὶ τὸ προκείμενον θεώρημα εἰς πατέρα καὶ υἱὸν θεοῦ ἀνήκει) ἢ τὰ ἐπὶ τῆς ἀπὸ ξύλου καὶ κηροῦ εἰκόνας, ἢ τις οὐκ ἔστι μὲν κυρίως, λέγεται δὲ καταχρηστικῶς εἰκὼν. *Πρωτότοκος πάσης κτίσεως.*] Τί ἐστὶν ὃ φησιν ὁ Παῦλος νῦν, πρὸς τὴν κατεπεύγουσαν ὑπόθεσιν ἐνιστάμενος, καὶ ἀνασκευάζων τὴν ὑπόληψιν τῶν Κολοσσαέων; ἵνα μὴ νομίσωσιν, ὅτι νεώτερός ἐστὶν ὁ υἱὸς τῶν ἀγγέλων, εἴγε οἱ πάλαι μὲν δι' ἐκείνων προσήγοντο, νῦν δὲ αὐτὸς προσάγειν λέγεται, βούλεται δεῖξαι, ὅτι πρὸ πάσης τῆς κτίσεως, ὁρατῆς τε καὶ ἀοράτου, ἐστὶν ὁ υἱός. Πῶς; Συναϊδίως γεννηθείς. Οὐκοῦν καὶ τῶν ἀγγέλων πρότερος, καὶ οὕτως, ὥς καὶ αὐτὸς ἔκτισεν αὐτούς. Ὅρα αὖν

(α) Γενεσ. Ε', 3.

τὴν σοφίαν τοῦ ἀποστόλου! ἵνα μὴ, ἀκούσας, ὅτι πρὸ πάσης ἐστὶ κτίσεως, ἀναρχὸν αὐτὸν νομίσης, διδάσκει σε, ὅτι πατέρα ἔχει, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐστὶ γεννητός. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ αὐτὸς καὶ τὰ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ, αὐτὸ τοῦτο δείκνυσιν, ὅτι ἄλλος οὗτος, καὶ ἄλλα ἐκεῖνα· καὶ ὅτι ὁ μὲν, ὡς ἐκ πατρὸς υἱός· τὰ δὲ, ὡς κτίσματα δι' αὐτοῦ τούτου τοῦ υἱοῦ κτισθέντα. Ἐπιφέρει οὖν· *Ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα.*] Τὸ, *Ἐν αὐτῷ*, ἀντὶ τοῦ, δι' αὐτοῦ, ὡς αὐτὸς ἐφ' ἑξῆς δείξει· πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, ὃ γέγονεν (ε). εἰ δὲ πάντα, οὐκοῦν καὶ οἱ ἀγγελοι. Πῶς οὖν δι' ἀγγέλων νομίζετε ἔχειν τὴν προσαγωγὴν, καὶ οὐ διὰ τοῦ υἱοῦ, τοῦ δεσπότη τῶν ἀγγέλων; *Τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα.*] Τὸ λεπτολογεῖν περὶ τῶν ὁρατῶν ἀφείς, ὡς ἀναμφίβολον, ἐπὶ τὸ ἀμφιβαλλόμενον, τὰ ἀόρατά φημι, ἔρχεται. *Εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες.*] Ἐπὶ ὁμάδος εἰπὼν τὰ ἀόρατα, πάλιν ὥσπερ καθ' ἑνὸς ἐπεξέρχεται τῷ λόγῳ. [Θρόνους ἡγοῦμαι, τὰ χερουβείμ αὐτὸν λέγειν· τούτοις γὰρ εἶδε τὸν θεὸν ἐπικείμενον θρόνον ὁ προφήτης Ἰεζεκιήλ (γ). κυριότηας δὲ, καὶ ἀρχάς, καὶ ἐξουσίας τοὺς τῶν ἐθνῶν πεπιστευμένους τὴν ἐπιμέλειαν (δ) (ι).] *Τὰ πάντα δι' αὐτοῦ.*] *Ἄνω, Ἐν αὐτῷ*, εἰπὼν, *ἐκτίσθη τὰ πάντα*, νῦν, ὥσπερ ἐφερμηνεύων ἑαυτόν, φησι· *Πάντα δι' αὐτοῦ*· δηλῶν, ὅτι τὸ εἰρημένον ἄνω, Ἐν, Διά, ἐστίν. Ἐῖτα, ἵνα μὴ νομίσης ὑπουργὸν αὐτὸν εἶναι, φησί· *Καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται*· τουτέστιν, εἰς αὐτὸν ἡρτῆται ἡ πάντων ὑπόστασις. Οὐ γὰρ μόνον ἐκ τοῦ μὴ ὄντως εἰς τὸ εἶναι παρήγαγεν, ἀλλὰ καὶ γενόμενα διακρατεῖ· ὥστε ἂν ἀποσπασθῇ τῆς αὐτοῦ προνοίας, ἀπόλυν.

17 Καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐ-
18 τῷ συνέστηκε· καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώ-
ματος τῆς ἐκκλησίας· ὅς ἐστιν ἀρχή, πρωτότοκος

(α) Γενεσ. Ε', 3. (ε) Ἰωαν. Α', 3.

(γ) Ἰεζ. Ι', 1. (δ) Δαν. Ι', 13. (ι) Ἐκ τοῦ Θεοδοωρήτου.

ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτός πρω-
 19 τεύων· ὅτι ἐν αὐτῷ εὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα
 20 κατοικῆσαι, καὶ δι' αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα
 εἰς αὐτόν, εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυ-
 ροῦ αὐτοῦ, δι' αὐτοῦ, εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε τὰ
 ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων.] Συνεχῶς τὰ αὐτὰ στρέφει, τῇ
 συνεχείᾳ τῶν ῥημάτων, καθάπερ τισὶ πυκναῖς πληγαῖς, πρόρ-
 ριζον ἀνασπῶν τὸ ὀλέθριον δόγμα. Οὐκ εἶπε δέ, ὅτι ἐγένετο
 πρὸ πάντων, ἀλλ', ἐστὶ πρὸ πάντων, ὅπερ θεῷ οἰκειότατον·
 τουτέστι, πᾶν ὃ ἐὰν ἐννοήσῃς, αὐτόν προόντα καὶ προῦφεστῶ-
 τα εὐχέσεις, αἰδίως συνυπάρχοντα τῷ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι.
 Καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε.] Δι' αὐτοῦ τὴν γένεσιν
 καὶ τὴν διαμονὴν ἔχει (1). Καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώ-
 ματος τῆς ἐκκλησίας.] Δείξας καὶ εἰπὼν αὐτοῦ τὴν ἀξίαν καὶ
 δύναμιν, λοιπὸν λέγει καὶ τὴν φιλανθρωπίαν· ὁ γὰρ οὕτω πάν-
 των ὑπάρχων δεσπότης, τοῖς κάτω συνῆψεν ἑαυτόν. Καὶ οὐκ
 εἶπε, τοῦ πληρώματος τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ, τοῦ σώματος·
 ἵνα δείξῃ τὴν ἀκρίθειαν τῆς πρὸς ἡμᾶς οἰκειότητος αὐτοῦ, καὶ
 ὅτι ὁμοούσιον ἡμῖν ἀνέλαβε σάρκα, καὶ οὐκ ἐξ οὐρανῶν· τὴν
 γὰρ ἐκκλησίαν ἀντὶ τοῦ πάντων ἀνθρώπων γένους, ἔλαβεν ὁ
 Παῦλος· ὡς ἂν εἴλεγεν· Ὅτι καὶ ἐν τῇ κατὰ σάρκα γεννήσει
 πρῶτος τῶν ἀνθρώπων, ὡς κεφαλὴ. Ὁς ἐστιν ἀρχή, πρωτό-
 τοκος ἐκ τῶν νεκρῶν.] Ἀρχή, φησι, τῆς ἀναστάσεως γενόμενος,
 πρὸ πάντων ἀναστάς. Ἐπειδὴ δὲ πρῶτος ἔλυσεν τὰς ὠδῖνας
 τοῦ θανάτου (α), εἰκότως καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν λέ-
 λεται. ἔχει μέντοι, ὡς ἀπαρχή, ἐπακολουθοῦντας αὐτῷ καὶ
 τοὺς λοιπούς· ἡ γὰρ ἀπαρχή, τινῶν ἐστὶν ἀπαρχή (2). Ἴρα
 γένηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων.] Ἐν πᾶσι τοῖς περὶ αὐτόν

(1) «Οὐ γὰρ μόνον ἐστὶν ἀπάντων δημιουργός, ἀλλὰ καὶ προμηθεύται ὧν
 ἐποίησε, καὶ κυβερνᾷ τὴν κτίσιν, ἥτις καὶ διὰ τὴν αὐτοῦ σοφίαν καὶ δύναμιν
 ἐστίν.» Θεοδώρητος.

(α) Πρξ. Β', 24.

(2) Ἰδ. Α' Κορ. ΙΕ', 20.

θεωρουμένοις. Καὶ γὰρ καὶ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων γεγέννηται ἐκ τοῦ πατρὸς, καὶ πρῶτος πάντων ἐστίν, ὡς κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας, καὶ πρὸ πάντων ἀνθρώπων ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν, ἀνάστασιν τὴν οὐκέτι ὀψομένην θάνατον. «*Οτι ἐν αὐτῷ εὐδόκησε.*» Θέλησις, φησι, καὶ εὐδοκία πατρικὴ γέγονεν, ἐν αὐτῷ, τουτέστι, τῷ Χριστῷ, ἅπαν τὸ πλήρωμα, τουτέστι, τῆς θεότητος, κατοικῆσαι, οὐ σχετικῶς, ἀλλ' οὐσιωδῶς, ὡς ψυχὴ ἐν σώματι, οὐ ψυχὴ γενόμενος τῷ σώματι, ἀλλ' ἐν σώματι ἐμψυχωμένῳ ἐνωθεὶς, ὃν τρόπον ἐνοῦται ψυχὴ σώματι (1).—Τὸ πλήρωμα, περὶ τῆς θεότητος εἴρηκε, καθάπερ ὁ Ἰωάννης ἔλεγεν· «*Οτι ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν*» (α). τουτέστιν, εἴ τι ἦν ὁ υἱὸς καὶ λόγος, ἐκεῖ ὥκησεν, οὐχὶ ἐνέργειαις, ἀλλ' οὐσίᾳ. Οὐκ ἔχει δὲ εἰπεῖν ἄλλην αἰτίαν, ἀλλ' ἡ τὴν εὐδοκίαν καὶ τὴν θέλησιν τοῦ θεοῦ· τοῦτο γὰρ ἐστίν, *ὅτι ἐν αὐτῷ εὐδόκησεν* (Χρυσόστομος).—*Καὶ δι' αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτόν.*] Δι' αὐτοῦ, τουτέστιν, αὐτὸς ἐνεργήσας τὴν σωτηρίαν ταύτην ἡμῖν περιποιήσατο. Εἴτα, ἵνα μὴ νομίσῃς αὐτὸν ὑπερέτου τάξει τοῦτο ποιῆσαι, φησὶν, *εἰς αὐτόν*, τουτέστιν, αὐτὸς ἑαυτῷ τοὺς ἀνθρώπους κατήλλαξε. Καὶ μὴν ἀλλαχοῦ εἶπεν, *ὅτι τῷ θεῷ κατήλλαξε*. Καὶ ἀποκαταλλάξῃ γάρ, φησι, τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἐνὶ σώματι τῷ θεῷ διὰ τοῦ σταυροῦ (β). Ἄρα οὖν κοινὰ καὶ τοῦ υἱοῦ τὰ τοῦ πατρὸς. Οὐκ εἶπε δὲ, *καταλλάξαι*, ἀλλ', *ἀποκαταλλάξαι*, τουτέστιν, ἀποδοῦναι, ὡς ὀφειλὴν τινα, πάλαι κεχρεωστημένην, καὶ τελείως εἰρηνεύσαι, ὥστε μηκέτι ἐχθραίνειν αὐτῷ. Οὐ γὰρ ἡ καταλλαγὴ μόνον ἀπεδόθη, ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος τῆς καταλλαγῆς, τουτέστιν, ἡ σφαγὴ τοῦ υἱοῦ, τὰ μέγιστα ἔσχυσεν. *Εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, δι' αὐτοῦ.*] Τὸ μὲν

(1) Ὁ δὲ Θεοδώρητος ἐρμηνεύει· «*Πλήρωμα τὴν ἐκκλησίαν ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους (Α, 23) ἐκάλεσεν, ὡς τῶν θείων χαρισμάτων πεπληρωμένην. Ταύτην ἐση εὐδοκῆσαι τὸν θεὸν ἐν τῷ Χριστῷ κατοικῆσαι, τουτέστιν, αὐτῷ συνῆσθαι, ὑπὸ τῇ αὐτοῦ σκέπῃ εἶναι, τοῖς αὐτοῦ νόμοις ἀκολουθεῖν.*» (α) Ἰωαν. Α', 16.

(β) Ἐφεσ. Β', 16.

καταλλάξει, τὴν ἔχθραν δείκνυσι· τὸ δὲ, εἰρηνεῦσαι, τὸν πόλεμον. Καὶ γὰρ ἡμεῖς καὶ ἔχθροὶ ἤμεν τῷ Θεῷ, καὶ πολέμιοι. Λύσας οὖν τὴν πάλαι ἔχθραν πρὸς Θεόν τε καὶ ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους εἰρήνην ἐποίησεν. Ὅρα δὲ τῶν λέξεων τὰς ἐμφάσεις! Κατήλλαξέ, φησι, καὶ εἰρήνευσεν ἡμᾶς δι' αὐτοῦ, τουτέστιν, οὐ λόγῳ κελεύσας, ἀλλὰ σωματικῶς ἐνεργήσας· καὶ οὐχ ἀπλῶς, δι' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ διὰ τοῦ αἵματος ἐκχεθέντος, καὶ ἐκχεθέντος διὰ τοῦ ἐπονειδίστου θανάτου, τοῦ σταυροῦ (Ι).—Τὸ ὑπερβατόν· Εἰρηνοποιήσας δι' ἑαυτοῦ, τουτέστιν, αὐτουργήσας, ἀλλ' οὐ δι' ἑτέρων ἡμῖν πραγματευσάμενος τὴν εἰρήνην. Ποίῳ δὲ τρόπῳ ταύτην εἰργάσατο; Διὰ τοῦ αἵματος, φησι, τῆς σταυρώσεως αὐτοῦ· σταυρωθεὶς γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν, εἰρήνευσε καὶ κατήλλαξεν ἡμᾶς (Φωτίου).—*Εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.*] Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς πρὸς ἑαυτοὺς ἐστασιάζομεν, καὶ πρὸς τοὺς ἀγγέλους ἔχθρα ἦν, ἀπεχθανομένους ἡμῖν διὰ τὸ ὑβρίζεσθαι τὸν αὐτῶν δεσπότην ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Πῶς οὖν εἰρήνη γέγονεν; Ἀνήγαγεν ὁ υἱὸς ἐν οὐρανῷ τὸν ἀνθρώπον, τὸν πολέμιον· ὤφθησαν δὲ καὶ ἐπὶ γῆς ἄγγελοι· καὶ γέγονε φιλία λοιπὸν καὶ εἰρήνη. Πῶς οὖν δι' ἀγγέλων λέγετε, Κολοσσαεῖς, προσάγεσθαι; Τοσοῦτον γὰρ ἀπέχουσιν ἐκεῖνοι προσαγαγεῖν ἡμᾶς, ὥστε καὶ ἐκπολεμωμένοι ἦσαν ἡμῖν· καὶ εἰμὴ ἐκεῖνος ἡμᾶς αὐτοῖς κατήλλαξεν, οὐκ ἂν εἰρηνεύσαμεν.

(1) «Μέγα μὲν οὖν τὸ καταλλάξει· τὸ δὲ καὶ, δι' αὐτοῦ, μείζον καὶ τούτου μείζον, τὸ διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ· καὶ οὐχ ἀπλῶς, αἵματος, ἀλλὰ, τὸ τούτου μείζον, διὰ τοῦ σταυροῦ. Ἰστε πέντε ἐστὶ τὰ θυμαστά· τῷ Θεῷ, κατήλλαξε, δι' αὐτοῦ, διὰ θανάτου, διὰ σταυροῦ. Βαβα! πῶς ἀνέμισε πάλιν; ἵνα γὰρ μὴ νομίτῃς, ἐν εἶναι, μηδὲ τὸν σταυρὸν εἶναί τι καθ' ἑαυτὸ, λέγει δι' ἑαυτοῦ. Πῶς οἶδε μέγα τοῦτο ὄν; Ὅτι οὐ ῥήματα εἰπὼν, ὡς πρεσβυτὴς κατήλλαξεν, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκδοῦς ὑπὲρ τῆς καταλλαγῆς, οὕτως ἅπαντα εἰργάσατο.» Χρυσοστόμος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ ἐθνῶν προσαγωγῆς, τῆς ἐν σώματι
Χριστοῦ καὶ πάθει διὰ πίστεως.

- 21 Καὶ ὑμᾶς ποτε ὄντας ἀπηλλοτριωμένους καὶ ἐχ-
θροὺς τῇ διανοίᾳ ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς πονηροῖς, νυνὶ
22 δὲ ἀποκατήλλαξεν, ἐν τῷ σώματι τῆς σαρκὸς αὐ-
τοῦ, διὰ τοῦ θανάτου, παραστήσαι ὑμᾶς ἁγίους
καὶ ἀμώμους καὶ ἀνεγκλήτους κατενώπιον αὐτοῦ·
23 εἴγε ἐπιμένετε τῇ πίστει τεθεμελιωμένοι καὶ ἐδραῖοι,
καὶ μὴ μετακινούμενοι ἀπὸ τῆς ἐλπίδος τοῦ εὐαγ-
γελίου, οὗ ἠκούσατε, τοῦ κηρυχθέντος ἐν πάσῃ τῇ
κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανόν· οὗ ἐγενόμην ἐγὼ Παῦ-
λος διάκονος.

Ενταῦθα δείκνυσιν, ὅτι καὶ ἀναξίους ὄντας τῆς καταλλαγῆς,
κατήλλαξεν. Ἦτε γάρ, φησιν, ἐχθροὶ καὶ ἀπηλλοτριωμένοι.
Οὐ γὰρ μόνον ἤμεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ σατανᾶ, ἀλλὰ καὶ
πρὸς τὸν θεὸν ἀπεχθῶς εἰχομεν. Καὶ ἐχθροὺς τῇ διανοίᾳ.]
Τουτέστιν, οὐκ ἄκοντες ἐπράττομεν τὰ ἔργα τὰ πονηρὰ, καὶ
κατὰ συναρπαγὴν, ἀλλὰ μετὰ μελέτης, καὶ τὴν ἐχθραν τὴν
πρὸς θεὸν τοῖς λογισμοῖς προτυπώσαντες, οὕτως ἐπὶ τὰς ἐχ-
θράς αὐτῷ πράξεις ἐχωροῦμεν. Διὸ ἄρατος ἡ θεία φιλάνθρω-
πία, ὅτι καὶ τοιοῦτους ὄντας, κατήλλαξε, καὶ προσεδέξατο.
Ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς πονηροῖς.] Οὐ μέχρι διανοίας ἦν ἡ ἀλ-
λοτριώσις, οὐδὲ ἄχρι προαιρέσεως, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις ἐχθροὶ
ἦτε, φησὶ, τὰ ἐχθρῶν πράττοντες. Νυνὶ δὲ ἀποκατήλλαξεν,
ἐν τῷ σώματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ.] Πάλιν τὸν τρόπον τῆς κα-
ταλλαγῆς τίθησιν, εἰδὼς θεῖον αὐτὸν ὑπάρχοντα· ὅτι διὰ τοῦ
σώματος αὐτοῦ, φησὶ, κατήλλαξεν, οὐ μόνον πληγείς, ἢ βί-
βισθεις, ἀλλὰ καὶ ἀποθανόν, καὶ τῷ αἰσχίστῳ θανάτῳ. Πα-
ραστήσαι ὑμᾶς ἁγίους.] Πάλιν ἑτέραν εὐεργεσίαν τίθησι· καὶ
ὅπερ ἀνωτέρω εἶπε· Τῷ ικανώσαρτι ἡμᾶς, λέγων, τοῦτο καὶ

νῦν αἰνίττεται· ὅτι οὐχ ἁμαρτιῶν μόνον ἐρρύσατο διὰ τῆς καταλλαγῆς, ἀλλὰ καὶ ἁγίους καὶ ἁμώμους καὶ ἀνεγκλήτους κατενώπιον αὐτοῦ, παρέστησεν, ὥσπερ μηδὲ λαβὴν ἁμαρτίας δεδωκότας. *Εἶγε ἐπιμένετε τῇ πίστει.*] ἵνα μὴ χαύνους αὐτοὺς ποιήσῃ, καὶ νομίσωσιν, ὅτι, ἐπειδὴ ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ τὸ πᾶν εἰργάσατο, λοιπὸν οὐ χρεία πόνων ἡμετέρων, φησὶν, ὅτι χρεία τοῦ ἐπιμεῖναι τῇ πίστει. Ὡς μὴ ῥαθυμίσῃτε, μηδὲ ἀναπέσῃτε. Ἐπειδὴ δὲ ἔστιν ἐπιμένειν μὲν, σαλευόμενον δέ, ἐπιφέρει, *τεθεμελιωμένοι καὶ ἑδραῖοι*, τουτέστι, μὴ σαλευόμενοι· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ μὴ μετακινούμενοι. Οὐδὲν φορτικόν, φησιν, ὑμᾶς ἀπαιτῶ, ἀλλὰ τὸ μὴ μετακινήσθαι ἀπὸ τῆς ἐλπίδος τοῦ εὐαγγελίου. Τίς δὲ ἡ ἐλπίς τοῦ εὐαγγελίου; Ὁ Χριστός· καὶ πάντες οἱ τὸ εὐαγγέλιον παραδεχόμενοι, ἐπ' αὐτὸν ὁρεῖλουσιν ἐλπίζειν, ὡς εἰρηνοποιήσαντα. *Οὐ ἠκούσατε, τοῦ κηρυχθέντος ἐν πάσῃ τῇ κτίσει.*] Αὐτοὺς πρώτους καλέσας μάρτυρας, εἶτα εἶπε τὴν οἰκουμένην ἅπασαν. Οὐκ εἶπε δὲ, *κηρυσσομένου*, ἀλλὰ *κηρυχθέντος*, τουτέστι, πιστευθέντος ἤδη. Ὡς αἰσχύνητε καὶ ἑαυτοὺς, καὶ πάντας ἄλλους ἀνθρώπους, ἐτέρως πιστεύοντες. *Οὐ ἐγενόμην ἐγὼ Παῦλος διάκονος.*] Καὶ τοῦτο εἰς ἀξιοπιστίαν συντελεῖ τοῦ εὐαγγελίου, τὸ αὐτὸν Παῦλον εἶναι κήρυκα. Μέγα γὰρ τὸ αὐτοῦ ὄνομα, πανταχοῦ ᾄδομένου, καὶ τὴν οἰκουμένην περιλαβόντος λοιπόν. *Διάκονος* δὲ ἑαυτὸν εἰπὼν, μᾶλλον αὐτοὺς συνωθεῖ εἰς τὸ πεισθῆναι. Οὐ γὰρ ἐμέ, φησι, λέγω, ἀλλ' ἐτέρῳ διακονῶ, τῷ θεῷ δηλαδή. Ὡς ἐκείνῳ πεισθήσεσθε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Περὶ τῆς διὰ τῶν πόνων αὐτοῦ διδασχῆς,
ἀνακτητικῆς εἰς παράστασιν θεοῦ.

24 Νῦν χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ

ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου, ὑπὲρ τοῦ σώματος αὐτοῦ,
 25 ὃ ἐστίν ἡ ἐκκλησία· ἣς ἐγενόμην ἐγὼ διάκονος
 κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ θεοῦ, τὴν δοθεῖσάν μοι
 εἰς ὑμᾶς, πληρῶσαι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ.

Νῦν χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου ὑπὲρ ὑμῶν.] Δοκεῖ μὲν ἀνακόλουθον εἶναι τοῦτο· ἔστι δὲ ἀκόλουθον σφόδρα. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι διάκονος ἐγενόμην τοῦ εὐαγγελίου, οὐ μὴ ἐκπεσεῖν ὑμᾶς ἀξιώ, δείκνυσιν, ὅτι τοσοῦτόν ἐστιν ἀληθὲς ἡ ἐλπίς τοῦ εὐαγγελίου, ὥστε καὶ πάσχειν αἰροῦμαι δι' αὐτήν· καὶ οὐ μόνον πάσχω, ἀλλὰ καὶ χαίρω πάσχων· πάσχω δὲ, οὐχ ὑπὲρ ἑμαυτοῦ, ἀλλὰ δι' ὑμᾶς, ἵνα ὑμᾶς ὠφεληθῇ διηνεκῶς. Καὶ ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου.] Δοκεῖ μὲν ἀλαζονικὸς καὶ ἀπονενοημένος εἶναι ὁ λόγος· οὐκ ἔστι δέ· ἀλλὰ καὶ πολλῆς γέμει τῆς πρὸς τὸν Χριστὸν φιλοστοργίας. Καὶ γὰρ βούλεται αὐτοὺς πείσαι, ὅτι ὁ Χριστὸς ἔτι καὶ νῦν ὑπὲρ αὐτῶν πάσχει, καὶ ὅτι οὐ δι' ἡμῶν τῶν ἀποστόλων προσάγεσθε, ἀλλὰ δι' ἐκείνου, καὶ ἡμεῖς ἐν μέσῳ ὤμεν. Ὡστε τί ποιεῖτε, ἀποπηδῶντες τοῦτου, τοῦ καὶ μετὰ τὸ ἀποθανεῖν ὑπὲρ ὑμῶν κινδυνεύοντος; Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Εἰ ὁ Χριστὸς ἐνανθρωπήσας, ἐμπαιχθεὶς, καὶ ραπισθεὶς, καὶ σταυρωθεὶς, καὶ ἀποθανὼν, ἔτι ὀφείλων τι καὶ χρεωστῶν ὑμῖν, ἀπῆλθε, καὶ οὐκ ἀπέδωκε τὸ χρεός, ἐγὼ τοῦτο ἀνταναπληρῶ. Εἴτι γὰρ ὑστέρησε παθεῖν, ἐγὼ πάσχω, φησὶν. Οὐχ ἑαυτὸν οὖν ἐπαίρων ὁ Παῦλος, ταῦτά φησιν, ἀλλὰ τὸν Χριστὸν δεῖξαι βουλόμενος ἔτι καὶ νῦν ὑπὲρ αὐτῶν φροντίζοντα. — Ὁ Χριστὸς γὰρ ραπισθεὶς, καὶ ἐμπαιχθεὶς, καὶ μαστιγθεὶς, καὶ σταυρωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν, οὐχ ἀπλῶς ἐπλήρωσε πάντα, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ νοῦν, καὶ ἀφράστῳ λόγῳ ἐξεπλήρωσε. Χρεῶσται οὖν πάντες καθεστήκαμεν, ἀντὶ τῶν μυρίων ἐκείνων καὶ σωσικόσμων παθῶν, καὶ αὐτοὶ ὑπομένειν καὶ ἀντεισάγειν παθήματα καὶ θλίψεις ὑπὲρ Χριστοῦ καὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἵνα ἀνταναπλη-

ρώσωμεν & ἔπαθεν ὁ Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν. Ἀλλὰ μὴν ἀνταναπληρῶσαι αὐτὰ, τουτέστιν, ἴσως καὶ ὁμοίως παθεῖν, καὶ μηδενὲ ἐλλίπειν, ἀδύνατον· ἀλλ' ὅσα ἂν πάθωμεν, ὑστέρημά ἐστι πρὸς τὰς θλίψεις τοῦ Χριστοῦ. Πῶς γὰρ ἂν καὶ ἀνταναπληρωθῇ τὸ δεσπότην ὑπὲρ δούλου παθεῖν, διὰ τοῦ δούλου ὑπὲρ δεσπότης; οὐ γὰρ ἴσον τοῦτο οὐδὲ ὅμοιον, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἡ τὸ ἀναμάρτητον ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν καὶ προσκεκρουκότων, διὰ τοῦ ἐν ἁμαρτίαις ὑπὲρ εὐεργέτου καὶ ἀναμαρτήτου; Καὶ μυρία. Διὸ, ὅσα ἂν τις πάσχοι, ἀνταναπληρῶσαι θέλων, ὑστέρημα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἀνταναπληροῖ. Διὸ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, ὁ πάντων πλέον ὑπὲρ Χριστοῦ δραμὼν, ὁ καθ' ἑκάστην ἡμέραν μυρία πάσχων δεινὰ, τοῦτο εἰδὼς καὶ διδάσκων ἔλεγε· *Καὶ ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου* (Φωτίου). — *Ὑπὲρ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὃ ἐστὶν ἡ ἐκκλησία.*] Ἄνω εἰπὼν, ὅτι ὑπὲρ ὑμῶν πάσχω, νῦν βεβαιότερον καὶ ἀξιοπιστότερον τὸν λόγον ποιεῖ, καὶ λέγει· Μὴ ἀπιστήσητε, εἰ ἄρα ὑπὲρ ὑμῶν ἀνέχομαι παθεῖν· ὑπὲρ ὑμῶν γὰρ πάσχω, ὑπὲρ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ πάσχω, ὃ ἐστὶν ἡ ἐκκλησία, ἧς ἡξίωσεν εἶναι κεφαλὴ· μέρος δὲ τῆς καθόλου ἐκκλησίας καὶ ὑμεῖς. Μὴ τοίνυν κομπηρὸν εἶναι νομίσητε τὸν λόγον, ἀλλὰ τὸν μὴ ἀπαξιώσαντα συνάψαι ἑαυτῷ τὴν ἐκκλησίαν, πιστεύσατε καὶ νῦν ὑπὲρ αὐτῆς ἔτι πάσχειν ἐν τῇ ἐμῇ σαρκί. Εἰ δὲ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἡ ἐκκλησία, καὶ ἥνωται αὐτῷ, κεφαλὴ ὄντι, πῶς ὑμεῖς ἐπεισάγετε διὰ μέσου ἀγγέλους, καὶ διατέμνετε τὴν ἐνότητα; *Ἦς ἐγενόμην ἐγὼ διάκονος.*] Πείθεσθαι τοιγαρὺν ὀφείλετε τῷ ὑπὸ θεοῦ γενομένῳ διακόνῳ. *Κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ θεοῦ.*] *Οἰκονομίαν* θεοῦ, ἣ τοῦτο φησὶν, ὅτι αὐτὸς ἀναληφθεὶς, ἡμᾶς εἶασε κηρύσσειν, ἵνα μὴ ἐγκαταλειφθῇ νομίσητε· ἢ, ὅτι διὰ τοῦτο πλέον πάντων ἐμὲ διῶξαι τὴν ἐκκλησίαν συνεχώρησεν, ἵνα ἀξιοπιστότερος ᾖ κήρυξ. Ἡ ἀπλῶς, *Οἰκονομίαν τοῦ θεοῦ, τὴν δοθεῖσάν μοι εἰς ὑμᾶς*, τουτέστι, τοὺς ἐξ ἐθνῶν, τὴν χάριν λέγει, καὶ τὴν ἰκα-

νότητα, ἣν ἔδωκεν αὐτῷ ὁ θεός, ὥστε φωτίσαι τὰ ἔθνη. Τὰ γὰρ τοὺς ἐσκοτισμένους, τοὺς ἀνοήτους, τοὺς ἀπειθεῖς πείσαι, δόγματα τηλικαῦτα δέξασθαι, οὐ τῆς Παύλου δυνάμεως, ἀλλὰ τῆς οἰκονομίας τοῦ θεοῦ. Ὡς περ δὲ τὰ αὐτοῦ παθήματα τοῦ Χριστοῦ ἔδειξεν ὄντα, οὕτω τοῦ θεοῦ εἶναι λέγει καὶ τὸ πληρῶσαι εἰς αὐτοὺς τὸν λόγον. Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, πληρῶσαι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, δείκνυσιν, ὅτι ἔτι ἀπληρώτως εἶχον, ἐπὶ ἐλείποντο. Νόησον δὲ καὶ τοῦτο οἰκονομίαν τοῦ θεοῦ εἶναι τὸ νῦν φανερωθῆναι τὸ μυστήριον, ὅτε δεκτικοὶ ἐγένεσθε. Ὁ γὰρ θεός, πάντα οἰκονομικῶς ποιεῖν, καὶ τοῦτο πάντως ἐποίησε κατ' οἰκονομίαν, τὸ νῦν ἀποκαλυφθῆναι τὸ μυστήριον, ὅτι μᾶλλον ἔμελλον οἱ ἄνθρωποι παραδεξασθαι τοῦτο. Ὡς τε ματαίωται οἱ σκανδαλιζόμενοι, διότι ἐν ἐσχάτοις καιροῖς λέγεταί ὁ υἱὸς προσαγαγεῖν ἡμᾶς.

- 26 Τὸ μυστήριον, τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν, νυνὶ δὲ ἐφανερώθη τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ· οἷς ἠθέλησεν ὁ θεὸς γνωρίσαι, τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τοῦ μυστηρίου τούτου ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὅς ἐστι Χριστὸς ἐν ὑμῖν, ἡ ἐλπίς τῆς δόξης· ὃν ἡμεῖς καταγγέλλομεν, νοουθετοῦντες πάντα ἄνθρωπον, καὶ διδάσκοντες πάντα ἄνθρωπον ἐν πάσῃ σοφίᾳ, ἵνα παραστήσωμεν πάντα ἄνθρωπον τέλει· ὁ λείων ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· εἰς ὃ καὶ κοπιῶ, ἀγωνιζόμενος κατὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ, τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἐμοὶ ἐν δυνάμει.

[Τὸ μυστήριον, τὸ ἀποκεκρυμμένον.] Εἰπὼν, τίνων ἡξιώθημεν δείκνυσι καὶ ἐτέραν ἐπίτασιν, ὅτι οὐδὲ πρὸ ἡμῶν τις ταῦτα ἔμαθε. Καὶ μυστήριον ὀνομάζει, ὃ οὐδεὶς ᾔδει, πλην ὁ θεός· καὶ οὐχ ἀπλῶς, κεκρυμμένον, ἀλλ', ἀποκεκρυμμένον. Νυνὶ δὲ ἐφανερώθη τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ.] Τοῦτο τῶν τοῦ θεοῦ εὐεργεσιῶν, ὅτι τὸ πᾶσιν ἄγνωστον καὶ θεῷ μόνῳ ἐγνωσμένον καὶ βεβουλευμένον μὲν ἀπὸ τῶν αἰώνων, ἀποκεκρυμμένον δὲ νῦν ἐφανερώθη τοῖς ἀνθρώποις. Πλὴν οὐδὲ νῦν πᾶσιν, ἀλλὰ

τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ. Ὡστε καὶ νῦν ἐτι τοῖς ἄλλοις κρύπτεται. Μὴ τοίνυν ἀπατάτωσαν ὑμᾶς ἐκεῖνοι· οὐ γὰρ ἴσασιν. *Οἷς ἠθέλησεν ὁ θεὸς γνωρίσαι.*] Ἴνα μὴ ἐρωτᾷς, τίνας ἔνεκεν τοῖς ἀγίοις μόνοις ἐφανερώθη, καὶ οὐ πᾶσιν; ἐπήγαγεν, *οἷς ἠθέλησεν*· τὸ δὲ θέλειν αὐτοῦ οὐκ ἄλογον· καίτοι ἡδύνατο εἰπεῖν, ὅτι τοῖς ἀξίοις· ἀλλὰ βούλεται αὐτοὺς ὡς ὑπευθύνους χάριτος μᾶλλον μετριοφρονεῖν, ἢ ὡς ἀξίως τυχόντας, μεγαλοφρονεῖν. *Τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τοῦ μυστηρίου τούτου.*] Ὅγκον ἐπιτιθεῖς τῷ γεγονότι, οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, γνωρίσαι τὴν δόξαν τοῦ μυστηρίου, ἀλλὰ, τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης, ὅς μάλιστα ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐγνωρίσθη, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ φησι· *Τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ ἐλπίους δοξάσαι τὸν θεόν* (α). Καλῶς δὲ εἶπε, τοῦ μυστηρίου τούτου· ἔστι γὰρ καὶ ἄλλα μυστήρια· ἀλλὰ τοῦτο ὄντως μυστήριον, ὃ οὐδεὶς ᾔδει, ὃ παρὰ τὴν κοινὴν συνήθειαν καὶ προσδοκίαν ἐστὶ, τὸ τὰ ἔθνη δηλαδὴ προσληφθῆναι. Ὅς ἐστι Χριστὸς ἐν ὑμῖν, ἡ ἐλπίς τῆς δόξης.] Ἐρμηνεύων τὸ, τίς ὁ πλοῦτος, καὶ τί τὸ μυστήριον, φησὶν, Ὅς πλοῦτός ἐστιν ὁ Χριστός, ἥτοι, ἡ τοῦ Χριστοῦ γινῶσις, ὅς ἐστιν ἐν ὑμῖν. Εἰ γὰρ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, πῶς ὑμεῖς ἀγγέλους εὐεργέτας λέγετε; Δι' αὐτοῦ τοιγαροῦν πιστεύετε προσάγεσθαι, ὡς ἐν ὑμῖν ὄντος διὰ τῆς πίστεως. *Ἐλπίς δὲ δόξης*· διότι δι' αὐτοῦ ἐλπίζομεν τῆς αἰωνίου δόξης τυχεῖν. Ὅρ ἡμεῖς καταγγέλλομεν.] Ἡμεῖς, οὐκ ἄγγελοι. Πῶς οὖν ἐκείνους διακόνους ἔχετε; Ἐμφαντικῶς δὲ τὸ, καταγγέλλομεν, ἄνωθεν αὐτὸν κατὰγοντες δηλαδὴ. *Νουθετοῦντες πάντα ἄνθρωπον, καὶ διδάσκοντες.*] Οὐκ ἐπιτακτικῶς, φησιν, οὐδὲ μετ' ἀνάγκης· ἀλλ' ὡς πατέρες νουθετοῦντες, καὶ διδάσκοντες· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς θείας χρηστότητος, τὸ μὴ τυραννικῶς προσάγεσθαι, ἀλλὰ μετὰ νουθεσίας καὶ διδασκαλίας. Νοήσεις δὲ νουθεσίαν μὲν, ἐπὶ τῆς πράξεως· διδασκαλίαν δὲ, ἐπὶ τῶν δογμάτων, *Ἐν πάσῃ σο-*

(α) Ῥωμ. ΙΕ', 9.

φία.] Πῶς γὰρ οὐ πάσης σοφίας, τὸ πείθειν τὰ θηριώδη ἔθνη;
 Ἴνα παραστήσωμεν πάντα ἄνθρωπον τέλειον ἐν Χριστῷ
 Ἰησοῦ.] Τί λέγεις; Πάντα ἄνθρωπον; Ναί, φησί, τοῦτο σπου-
 δάζομεν· εἰδὲ μὴ γένηται, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. Τέλειον δὲ, οὐκ
 ἐν νόμῳ, οὐδὲ ἐν ἀγγέλοις· ἀλλ' ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τουτέστιν,
 ἐν τῇ γνώσει τοῦ Χριστοῦ. Ἐκεῖνο γὰρ οὐ τέλειον. Εἰς δὲ καὶ
 κοπιῶ ἀγωνιζόμενος.] Ἀπλήστως γὰρ εἶχεν ἡ ἀγία αὐτοῦ ψυ-
 χή, καὶ πάντα ἄνθρωπον ἠδούλετο Χριστῷ προσενέγκαι, καὶ
 εἰς τοῦτο ἐκοπία, καὶ ἠγωνίζετο. Οὐκ ἠρκέσθη δὲ τῇ τοῦ κόπου
 ὀνόματι, ἀλλὰ προσέθηκε καὶ τὸ, ἀγωνιζόμενος, ἵνα δείξῃ τὴν
 ἀγρυπνίαν, τὴν ἀκρίθειαν τῆς διαίτης, καὶ τᾶλλα, ὅσα τῶν
 ἀγωνιζομένων. Βίβην οὖν ἐγὼ κοπιῶ ὑπὲρ τῶν ὑμετέρων ἀγα-
 θῶν, πάσῳ μᾶλλον ὑμεῖς; Κατὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ.] Εἵ-
 τα, ἐπειδὴ, κοπιῶ, εἶπε, καὶ, ἀγωνιζόμενος, τὸν αὐτοῦ κό-
 πον καὶ ἀγῶνα τῷ Χριστῷ ἀνατίθουσιν· ὥσει εἶπεν· Οὐκ ἐμὸν
 τοῦτο ἔργον· ὁ γὰρ ἰσχυρόν με ποιῶν καὶ ἀρκούντα πρὸς τοὺς
 ἐναντίους, ὁ Χριστός ἐστιν, ὁ ἐνεργῶν ἐν ἐμοὶ τὸ δύνασθαι. Ταύ-
 τη δὲ προτρέπεται αὐτοὺς, πείθεσθαι αὐτῷ, ὡς θεοῦ συνεργοῦν-
 τος αὐτῷ περὶ τὸ κήρυγμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'.

Περὶ τοῦ μὴ ὑπάγεσθαι ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ
 ἀπατηλῇ, τοὺς ἐν Χριστῷ τὴν σοφίαν
 ἔχοντας.

ΚΕΦ. II, 1 Θέλω γὰρ ὑμᾶς εἰδέναι, ἡλίκον ἀγῶνα
 ἔχω περὶ ὑμῶν καὶ τῶν ἐν Λαοδικείᾳ, καὶ ὅσοι οὐχ
 2 ἐώρακασι τὸ πρόσωπόν μου ἐν σαρκί· ἵνα παρα-
 κληθῶσιν αἱ καρδίαι αὐτῶν, συμβιβασθέντων ἐν
 ἀγάπῃ, καὶ εἰς πάντα πλοῦτον τῆς πληροφορίας
 τῆς συνέσεως, εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ μυστηρίου τοῦ θεοῦ

3 καὶ πατὴρ καὶ τοῦ Χριστοῦ· ἐν ᾧ εἰσι πάντες οἱ
θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι.
4 Τοῦτο δὲ λέγω, ἵνα μή τις ὑμᾶς παραλογίζεται ἐν
5 πιθανολογίᾳ. Εἰ γὰρ καὶ τῇ σαρκὶ ἄπειμι, ἀλλὰ τῷ
πνεύματι σὺν ὑμῖν εἰμι, χαίρων καὶ βλέπων ὑμῶν
τὴν τάξιν, καὶ τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πί-
στεως ὑμῶν.

Μέλλων ἐμβαλεῖν εἰς τὸ δόγμα, πολλὴν δείκνυσι τὴν φιλο-
στοργίαν πρότερον, ἵνα εὐπαραδεκτότερος γένηται. Πειεῖσθαι
ὑμᾶς βούλομαι, φησιν, ὡς πολλὴν περιφέρω φροντίδα περὶ ὑμῶν.
Ἵνα δὲ μή τις αὐτῶν βραθυμίας καὶ ἀσθενείας ἕνεκεν δόξῃ λέγε-
σθαι τὸ λεγόμενον, καὶ τοὺς Λαοδικεᾶς προσέθηκε, καὶ ἄλλους.
Καὶ ἵνα μὴ δοκῇ κατεγνωκέναι αὐτῶν, καὶ τὴν αἰτίαν τέθεικε
τοῦ ὑπὲρ αὐτῶν ἀγῶνος καὶ φόβου· ὅτι, φησὶν, οὕτω ἐωράκα-
τε, τὸ πρόσωπόν μου. Προσέθηκε δὲ τὸ, ἐν σαρκὶ, δεικνύς θαυ-
μασίως, ὅτι ἐώρων αὐτὸν συνεχῶς ἐν πνεύματι. Ἵνα παρακλη-
θῶσιν αἱ καρδίαι αὐτῶν.] Ἦδη λοιπὸν ἐμβαίνει εἰς τὸ δόγμα,
καὶ οὔτε κατηγορεῖ, οὔτε ἀπαλλάττει πάντῃ τῆς κατηγορίας.
Ἐνταῦθα δὲ ἡ ἀπόδοσις· Ἀγῶνα ἔχω, ἵνα παρακληθῶσιν αἱ
καρδίαι αὐτῶν, συμβιβασθέντων, οἷον, ἐνωθέντων εἰς μίαν πί-
σιν. Πῶς; Οὐ μετ' ἀνάγκης, ἢ βίας, ἀλλ' ἐν ἀγάπῃ. Τοῦτο δὲ
εἶπεν, ὡς τῶν αἱρέσεων καὶ σχίσματα τικτουςῶν. Καὶ εἰς πάν-
τα πλοῦτον τῆς πληροφορίας τῆς συνέσεως.] Τουτέστιν, ἵνα
ὑπὲρ μηδενὸς ἀμφιβάλλωσιν, ἵνα ὑπὲρ πάντων πλουσίως ἡ πλη-
ροφία αὐτῶν γένηται διὰ τῆς συνέσεως· ἥς χωρὶς οὐκ ἂν ἄλ-
λως τις πληροφορηθεῖ πλουσίως ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ ἐπιγνώσει
τοῦ μυστηρίου τοῦ θεοῦ καὶ πατρός καὶ τοῦ Χριστοῦ (1). Τί δὲ
τὸ πατὴρ καὶ υἱὸς μυστήριον; Τὸ τὴν προσαγωγὴν τὴν πρὸς τὸν

(1) « Ἵνα ὑπὲρ πάντων πεπληροφορημένη εἴη πλουσίως ἡ σύνεσις αὐτῶν, του-
τέστιν, ἡ τοῦ μυστηρίου γνώσις. Οὐκ εἶπε δὲ, εἰς τὸν πλοῦτον, ἀπλῶς, ἀλλ',
εἰς πάντα πλοῦτον. Οἶδα μὲν, φησιν, ὅτι σύνεσιν ἔχετε τοῦ μυστηρίου, ἀλ-
λὰ τὴν πληροφορίαν τῆς συνέσεως ταύτης ζητῶ πλουσίαν ἐν ὑμῖν. Ἡ, ὅτι μετὰ
συνέσεως βούλομαι ὑμᾶς πληροφορηθῆναι, οὐκ ἀνοήτως καὶ ἀλόγως.» Θεοφύλακτος.

πατέρα διὰ τοῦ υἱοῦ γίνεσθαι, καὶ οὐ διὰ τῶν ἀγίων ἀγγέλων.
Ἐν ᾧ εἰσι πάντες οἱ θησαυροί.] Εἰ οὖν εἰσιν ἐν αὐτῷ, τῷ
 Χριστῷ, πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας, σοφῶς ἄρα καὶ ἐν τοῖς
 ἐσχάτοις καιροῖς ἤλθε, καὶ οὐ πάλαι· καὶ μάτην τινὲς τῶν ἀνοή-
 των ἐπιδράττονται τούτου. Τῷ μὲν οὖν, οἱ θησαυροί, εἰπεῖν, τὸ
 πλῆθος δείκνυσιν· τῷ δέ, πάντες, τὸ μηδὲν ἀγνοεῖν ὧν οἶδεν
 ὁ πατήρ· τῷ δέ, ἀπόκρυφοι, ὅτι αὐτὸς οἶδε μόνος, καὶ παρ'
 αὐτοῦ δεῖ αἰτεῖν σοφίαν καὶ γνῶσιν. Ὅρα δέ, ὅτι, εἰ καὶ δοκεῖ
 μέγα τι εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο συγκαταβατικῶς εἶπε διὰ τοὺς
 ἀπλουστέρους, τὸ, *ἐν ᾧ εἰσιν οἱ θησαυροί*· αὐτοσοφία γάρ ἐστι,
 καὶ αὐτόγνωσις. *Τοῦτο δὲ λέγω.*] Τοῦτο δὲ εἶπον, φησὶν, ὅτι
 πάντα ὁ Χριστὸς μόνος οἶδεν, ἵνα μή τις ὑμᾶς ἀπατᾷ ἐν πι-
 θανολογίᾳ, ὡς εἰδώς τι. Τί γὰρ εἰ πιθανῶς λέγει· οὐδὲν οἶ-
 δε, καὶ παραλογισμὸς ἐστὶ τὸ πᾶν, καὶ σοφίσματα. *Εἰ γὰρ
 καὶ τῇ σαρκὶ ἄπειμι.*] Τὸ ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν· *Εἰ γὰρ καὶ τῇ
 σαρκὶ ἄπειμι*, πλὴν διὰ τοῦ πνεύματος οἶδα τοὺς ἀπατῶντας
 ὑμᾶς. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν, πρὸς τὸ μὴ σφόδρα πληῆξαι, ἐσιώπησεν·
 εἰς ἀγάπης δὲ δεικτικὸν ῥῆμα, καὶ εἰς ἐγκώμιον αὐτῶν κατέ-
 ληξε. *Χαίρων καὶ βλέπων ὑμῶν τὴν πίστιν.*] Οἷον, τὴν εὐτα-
 ξίαν. *Καὶ τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ὑμῶν.*] Οὐκ
 εἶπε, τὴν πίστιν, ἀλλὰ, τὸ στερέωμα τῆς πίστεως, τὸ βέ-
 βαιον καὶ σταθερὸν δηλῶν. Τοῦτο δὲ φησιν, ἅμα μὲν ἐγκω-
 μιάζων, ἅμα δὲ αἰνιττόμενος, ἐκείνην εἶναι κυρίως πίστιν,
 τὴν τὸ βέβαιον καὶ τὸ σταθερὸν ἔχουσαν.

- 6 Ὡς οὖν παρελάβετε τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν Κύ-
 7 ριον, ἐν αὐτῷ περιπατεῖτε, ἐρριζωμένοι καὶ ἐποικο-
 δομούμενοι ἐν αὐτῷ, καὶ βεβαιούμενοι ἐν τῇ πί-
 8 στει, καθὼς ἐδιδάχθητε, περισσεύοντες ἐν αὐτῇ ἐν
 εὐχαριστίᾳ. Βλέπετε, μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγω-
 γὼν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης, κατὰ
 τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα
 9 τοῦ κόσμου, καὶ οὐ κατὰ Χριστόν. Ὅτι ἐν αὐτῷ
 κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματι-

10 κῶς, καὶ ἐστὲ ἐν αὐτῷ πεπληρωμένοι· ὃς ἐστὶν ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας·

Ὡς οὖν παρελάβετε.] Μηδέν, φησιν, ἐπέσακτον ἀκούετε, ἀλλ' ὃ παρελάβετε, κρατεῖτε (1). Ἐν αὐτῷ περιπατεῖτε.] Καλῶς τὸ, περιπατεῖτε, ὡς εἰ εἶπεν· Αὐτός ἐστιν ἡ ὁδός, ἡ πρὸς τὸν πατέρα ἄγουσα, καὶ οὐχ οἱ ἄγγελοι. Ἐρριζωμένοι.] Τουτέστιν, ἀμεταστάτως ἔχοντες, καὶ μὴ ποτὲ μὲν ἐν Χριστῷ, ποτὲ δὲ ἐν ἄλλῳ περιπατεῖτε. Τὸ γὰρ ἐρριζωμένον, οὐκ ἂν ποτε μετασταίῃ. Καὶ ἐποικοδομοῦμενοι ἐν αὐτῷ.] Τουτέςιν, αὔξοντες ἐν τῷ θεμελίῳ, τῷ Χριστῷ (2). Καὶ θεβαιούμενοι ἐν τῇ πίστει.] Μηδέν, φησιν, ἀμφίβολον, μηδὲ ἐν δισταγμῷ ἔχοντες, ἀλλὰ θεβαίως κατέχοντες τὸν Χριστὸν διὰ τῆς πίστεως, οὐ διὰ λογισμῶν, καὶ πιθανολογιῶν. Ἡ γὰρ οἰκοδομὴ, ἂν ἐπὶ θεμελίῳ ᾗ, μὴ θεβαίᾳ δὲ ἐστήκει, σφαλερὰ ἐστὶ. Καθὼς ἐδιδάχθητε.] Πάλιν τὸ, καθὼς, τίθησιν, ἵνα, εἰ μὴ τι ἄλλο, αὐτοὶ ἑαυτοὺς αἰδεσθῶσι. Τὸ μὲν οὖν, καθὼς ἐδιδάχθητε, οἷόν τις θεμέλιος· τὸ δὲ, περισσεύοντες, τοῦτό ἐστιν ἡ ἐποικοδόμησις. Ἐδιδάχθητε μὲν, φησι, τὴν πίστιν· δεῖ μέντοι καὶ περισσεύειν ἐν αὐτῇ ὅσημέρην, διάπυρον τὴν πίστιν κτωμένους. Ἐν εὐχαριστίᾳ.] Εὐχαριστοῦντες τῷ θεῷ, ὅτι τοὺς οὕτω μακρὰν, ἐγὺς πεποίηκε (3). Βλέπετε, μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν.] Διδασκαλία μετὰ παραγγελίας, ἐκφοβοῦσα τοὺς ἀκροατάς. Συλαγωγῶν δέ, ἀπὸ τῆς πίστεως, ἀφανέσι καὶ λαθραίαις ἐπιβουλαῖς, ὡς κλέπτης διορύττων κάτωθεν τοὺς τοίχους λανθανόντως. Διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης.] Ἦν ἄνω πιθανολογίαν, ἐνταῦθα φιλοσοφίαν ἐκάλεσεν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ τῆς φιλοσοφίας ὄνομα σεμνὸν εἶναι δοκεῖ, τὴν ἀπάτην προσέ-

(1) « Οὐδὲν ξένον ἐπέσακτον, ἀλλ' ὃ παρελάβετε, ἐκεῖνο καὶ ἀπαιτοῦμεν πάλιν, τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, οὗ τοὺς ἄγγελους. » Θεοφύλακτος.

(2) « Δείκνυσιν αὐτοὺς καταπεσόντας, ὥστε δεῖσθαι ἐποικοδομήσεως, τουτέστι, δευτέρως οἰκοδομῆς, ὡς ἐπὶ θεμελίῳ τῷ Χριστῷ. » Θεοφύλακτος.

(3) « Εὐχαριστοῦντες τῷ θεῷ, ὅτι ἡξίωσεν ἡμᾶς ταπεινῆς χάριτος, καὶ μὴ ἑαυτῶν τὴν προκοπὴν ἐπιγράφοντες. » Θεοφύλακτος.

ζευξε· κεκλήν δὲ ἀπάτην φησί, τὴν ματαίαν, ἢ τὴν νεώτερά
τινα καὶ ἀπρόδοντα διδάσκουσιν. Κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν
ἀνθρώπων.] Ὁρᾷς, πόθεν ἡ ἀπάτη; ὅτι ἀνθρώπινοι λογισμοὶ
μεσιτεύουσι. Διὰ τοῦτο καὶ αἰρέσεις λέγονται· ὅτι ἀνθρώπων
εἰσι δόξαι. Ἡ δὲ τῶν χριστιανῶν πίστις, οὐκ ἀνθρώπινον δόγ-
μα· διὸ οὐδὲ τοιοῦτου ὀνόματος τεύξεται. Κατὰ τὰ στοιχεῖα
τοῦ κόσμου.] Ἢδη λοιπὸν τοῦ ἐλέγχου ἄρχεται τῆς τῶν ἡμε-
ρῶν παρατηρήσεως. Στοιχεῖα δὲ κόσμου φησὶν ἥλιον καὶ σελή-
νην, δι' ὧν τοῖς ἄφροσιν αἱ τῶν ἡμερῶν παρατηρήσεις ἐν ταῖς
ἀφωτίστοις φάσεσι καὶ ἐκλείψεσι (1). Καὶ οὐκ εἶπεν, ἡμερῶν
παρατηρήσεις· ἀλλὰ τοῦ κόσμου παντὸς μέμνηται, ἵνα τὸ εὐ-
τελὲς ἐκ περιουσίας δείξῃ. Εἰ γὰρ τὸ σχῆμα παντὸς τοῦ κόσμου
παράγει (α), πολλῶ μᾶλλον τῶν ἐν αὐτῷ στοιχείων. Καὶ οὐ
κατὰ Χριστόν.] Μάλιστα μὲν, φησιν, εἰ καὶ ἐξ ἡμισείας ἐνῆν
καὶ τῷ Χριστῷ καὶ τοῖς στοιχείοις προσέχειν, οὐδὲ οὕτως ἔδει
ἐκεῖνοις πειθεσθαι· νῦν δὲ παντελῶς ὑμᾶς ἀπάγουσι τοῦ Χρι-
στοῦ. Ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ.] Καὶ πῶς ἔνεστι, καὶ ἐν τῇ σαρ-
κὶ οὐσιωδῶς κατοικεῖν τὸν θεὸν Λόγον, καὶ καθ' ὑπόστασιν
αὐτῇ ἡνῶσθαι, καὶ πανταχοῦ εἶναι, μὴ περικλειόμενον ἐν αὐ-
τῇ; Τοιοῦτόν τι γεγενῆσθαι νοήσωμεν, ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ φωτός·
ἐλαττωῦται δὲ πᾶσα εἰκὼν καὶ ἅπαν παράδειγμα τῆς ἀληθείας·
πῶς γὰρ ἂν τὰ αἰσθητὰ διασημανεῖ τὰ θεῖα; Πλὴν λεκτέον.
Ὡσπερ τὸ πρωτόγονον πῶς ἐν ἀρχῇ, ἀσώματον καὶ ἄϋλον ὑπάρ-
χον, ἐνεκράθη τῷ ἡλιακῷ σώματι, καὶ γέγονε τρόπον τινὰ ἐν-
σώματον· πλὴν καὶ ἐν αὐτῷ ὑπάρχον, οὐ περιείργεται, οὔτε
κωλύεται καταφωτίζειν τὰ πάντα· οὕτως ὁ ἐν ἀρχῇ ἄσαρκος
θεὸς Λόγος, σαρκωθείς, οὐ κωλύεται καὶ σαρκὶ ἡνῶσθαι καθ'
ὑπόστασιν, καὶ μὴ συγκεκλεισθαι ἐν αὐτῇ, ἀλλὰ τὰ πάντα πληροῖ.
Καὶ διὰ τοῦτο, οἶμαι, αὐτὸς τε ἐκαστὸν ὁ Κύριος Φῶς ὀνομάζει (β),
καὶ ὁ Μαλαχίας αὐτὸν ἥλιον κέκληκε δικαιοσύνης (γ). Πᾶν

(1) « Δι' ὧν δοκῶσιν αἱ ἡμέραι τριῶνδε ἢ τοιῶνδε διακαῖσθαι. » Θεοφύλακτος·

(α) Α' Κορ. Ζ', 31.

(β) Ἰωαν. Η', 12.

(γ) Μαλαχ. Δ', 2.

τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς.] Τουτέστιν, Εἴτι ἐστὶν ὁ θεὸς Λόγος, ἐν αὐτῷ κατοικεῖ. Ἀλλὰ μὴ νομίσῃς, αὐτὸν ἐκ τούτου συγκεκλείσθαι· καὶ γὰρ ἐσαρκώθη ἅπας, καὶ μετὰ τοῦ πατρὸς ἐστὶν ἅπας, σῶματι περιγραφτὸς ὢν, θεότητι δὲ ἀπερίγραφτος. Ἐπειδὴ δὲ εἶπε, κατοικεῖ, ἵνα μὴ νομίσῃς, ὅτι ἐνηργήθη, ὥς καὶ οἱ προφηταὶ (ἐνῴκει γὰρ αὐτοῖς ὁ θεός, κατὰ τὸ Ἑροικίσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω (α).) προστίθησι τὸ, σωματικῶς, τουτέστιν, οὐκ ἐστὶν ἐνέργειά τις, ἀλλὰ οὐσία, καὶ ὡς σωματωθεὶς καὶ μία ὑπόστασις ὢν μετὰ τοῦ προσληφέντος σώματος. Ἡ καὶ οὕτω, κατὰ τὸν ἅγιον Κύριλλον· Ὡς ἂν οἰκήσῃ ἐν σῶματι ψυχῇ, οὕτως ἐνῴκησε τῷ προσληφέντι ἀνθρώπῳ. Πῶς δὲ ἐνοικεῖ ψυχῇ σῶματι; δῆλον ὅτι οὐσιωδῶς, ἀσυγχύτως, ἀδιαϊρέτως. Ἀλλ' ἡ μὲν ψυχὴ καὶ χωρίζεται τοῦ σώματος ἐν τῷ θανάτῳ· ὁ δὲ θεὸς Λόγος οὐδέποτε ἐχωρίσθη τῆς προσληφθείσης καὶ οἰκίας αὐτοῦ καὶ ἰδίας γενομένης σαρκὸς, ἐμψυχωμένης δηλονότι ψυχῇ νοεῖᾶ, ἀλλὰ καὶ τῷ τάφῳ παρῇ αὐτῇ, ἀδιάφθορον αὐτὴν τηρῶν, καὶ τῇ ψυχῇ ἐν τῷ ἅδῃ συνῇν, κηρύττων (β), ἥτοι, διδυοὺς αἰχμαλώτοις ἄφεσιν (γ)· καὶ ὅλως ἕνωσις ἀμφοτέρων ἦν, τῆς τε ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, καὶ ὅτε τῷ ἐκουσίῳ αὐτοῦ θανάτῳ διέστησαν. Ἡ σωματικῶς νόει, οἶον, πεσαρκωμένως. Οὐ γὰρ οἰκήσας, πάλιν μετοικεῖ, ἀλλ' ἐσαρκώθη, μίαν λοιπὸν μετὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς ὑπόστασιν ἔχων, καὶ ἐκ δὴ οὗ συνέστη τῶν ἐναντίων. Καὶ ἐστὲ ἐν αὐτῷ πεπληρωμένοι.] Ἐπεὶ οὖν πλήρης, φησὶ, καὶ ἀπαράλειπτος ἡ ἐνανθρωπήσις, προσήκει καὶ ὑμᾶς πλήρεις εἶναι ἐν αὐτῷ, καὶ μὴ ἐπιμερίζεσθαι πρὸς τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου (1). Ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας.]

(α) Λευίτ. ΚΖ', 12. Β' Κορ. Ζ', 16.

(β) Α' Περ. Γ', 19. (γ) Ἠσ. ΞΛ', 1.

(1) Οὐδέν, φησιν, ἑλάττων ἔχετε αὐτοῦ· ἀλλὰ πεπληρωμένοι καὶ ὅμοιοι ἐστὲ τῆς θεότητος· πληρὴ ἐν αὐτῷ, τουτέστι, διὰ τοῦ προσλήμματος. Ἐπεὶ γὰρ ἡ φύσις ἡμῶν ἠνώθη τῷ θεῷ, καὶ ἡμεῖς ἐν αὐτῷ θείας κοινωνήσαμεν φύσεως. Πανταχοῦ γὰρ ὁ Παῦλος ἐβούλεται ἡμᾶς ἐγγύς ἀγαγεῖν τοῦ Χριστοῦ, ὡς ὅταν λέγῃ· Συνήγαγε,

Κεφαλὴν ἐνταῦθα, τὴν αἰτίαν λέγει· πάση γὰρ γεννητῇ φύσει, ἐπουρανίῳ καὶ ἐπιγείῳ, αἴτιος ὁ Χριστός, ὡς δημιουργὸς καὶ ποιητὴς αὐτῶν· χωρὶς γὰρ αὐτοῦ, φησὶν, ἐγένετο οὐδὲ ἓν, ὃ γέγονε (α). γεγόνاسι δὲ αἱ οὐράναι δυνάμεις· ὁ ποιῶν γὰρ, φησι, τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα (β). Ἄρα διὰ Χριστοῦ καὶ παρὰ Χριστοῦ γεγένηται, εὐδοκία τοῦ πατρὸς, καὶ συνεργία τοῦ παρακλήτου Πνεύματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Ὅτι ἡ πρὸς Θεὸν συνάφεια καὶ τὰ τοῦ νόμου περιέχει πνευματικῶς, εἰς τὸ συζῆν Χριστῷ.

- 11 Ἐν ᾧ καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ, ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς
- 12 σαρκὸς, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι· ἐν ᾧ καὶ συνηγέρθητε διὰ τῆς πίστεως τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἐγείραν-
- 13 τος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν· καὶ ὑμᾶς, νεκροὺς ὄντας ἐν τοῖς παραπτώμασι καὶ τῇ ἀκροβυστίᾳ τῆς σαρκὸς ὑμῶν, συνεζωοποίησε σὺν αὐτῷ, χαρισάμενος
- 14 ἡμῖν (1) πάντα τὰ παραπτώματα· ἐξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον τοῖς δόγμασιν, ὃ ἦν ὑπεναντίον ἡμῖν, καὶ αὐτὸ ἤρκεν (2) ἐκ τοῦ μέσου, προση-
- 15 λώσας αὐτὸ τῷ σταυρῷ· ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, ἐδειγμάτισεν ἐν παρρησίᾳ, θριαμβεύσας αὐτοὺς ἐν αὐτῷ.

Ἐν ᾧ καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ.] Τὸ θαυμαστόν τῆς ἐνεργείας ἐπήγαγεν, ὅτι ἐν Χριστῷ περιετμήθητε.

καὶ συνεκάλυπεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ (Ἐφεσ. Β', 6.)· καί· Εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβεβαδύσαμεν (Β' Τιμ. Β', 12.)· καὶ συγκληρονόμους καλεῖ (Ῥωμ. Η', 17.). » Θεοφύλακτος. (α) Ἰωαν. Α', 8. (β) Ψαλμ. ΡΓ', 4.

(1) Παρ' ἄλλοις, ὑμῖν, (2) Παρ' ἄλλοις, ἤρεν,

Οὐ γὰρ χεὶρ ἀνθρώπου ἐπάγει τὴν περιτομὴν ταύτην, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑμᾶς περιτέμνει ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν ὑμῶν· καὶ οὐ μέρος, ἀλλ' ὅλον τὸν ἄνθρωπον περιτέμνει. Ἐν τῇ ἀπεκδύσει.] Ἐκεῖ μὲν ἀπεξεδύετο τὸ μόριον διὰ τῆς περιτομῆς, περιαιρουμένου τοῦ σαρκίνου καλύμματος· ἐνταῦθα δὲ ἀπεκδύεται τὸ σῶμα ἡμῶν τὰς ἁμαρτίας, ἃς διὰ τῆς σαρκὸς ἐπιτελούμεν. Ποῦ δὲ ἐξεδύσασθε; Ἐν τῷ βαπτίσματι δηλονότι. Τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκός.] Ἀλλαχοῦ φησι, τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου (α), τουτέστι, τοῦ ἐν ἁμαρτίαις βίου. Ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ.] Χριστῷ γὰρ πιστεύσαντες, τὴν ἀχειροποίητον περιετμήθητε περιτομῇ. Ὅρα δέ, ποτὲ μὲν τοῦ πνεύματος, ποτὲ δὲ τοῦ Χριστοῦ τὴν περιτομὴν λέγει. Ἐν γὰρ ἔργον καὶ μίαν ἐνεργεῖαν τῆς ἀγίας οἶδε Τριάδος. Συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι.] Ὁ περιτομὴν ἐκάλεσε, τοῦτο νῦν τάφον καλεῖ, μεῖζόν τι τῆς περιτομῆς παριστῶν· τῆς γὰρ τοῦ Κυρίου ταφῆς τὴν εἰκόνα ἀναπληροῦμεν ἐν τῷ βαπτίσματι. Ἐν ᾧ καὶ συνηγέρθητε διὰ τῆς πίστεως.] Οὐ τάφος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔγερσις ἐστὶ τὸ βάπτισμα. Δι' οὗ, φησί, συνταφέντες, καὶ ἀνηγέρθητε, καὶ συνηγέρθητε. Πῶς; Διὰ τῆς πίστεως. Πιστεύσαντες γὰρ, ὅτι ἐνεργεῖ καὶ ἰσχύει ὁ Θεὸς ἐγείρειν ἐκ νεκρῶν, καὶ δεῖγμα τούτου ἔχοντες τὸ καὶ τὸν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν, ἠγέρθητε, φησί, καὶ ὑμεῖς. Καὶ γὰρ ἐγνηγέρμεθα τῇ δυνάμει, εἰ καὶ μὴ τῇ ἐνεργείᾳ. Ἦδη δὲ τοὺς περὶ ἀναστάσεως καταβάλλει λόγους. Καὶ ὑμᾶς, νεκροὺς ὄντας, καὶ τὰ ἐξῆς.] Ἡ περιτομή, φησί, τὸ περιττὸν περιαίρει, ὡς τῆς ἀκροβυστίας τὸ περιττὸν ἐχούσης. Περιττοὶ οὖν, φησιν, ἦτε καὶ ὑμεῖς, τὰ μὴ καθήκοντα ποιοῦντες. Πᾶν γὰρ τὸ ἔξω τοῦ πρέποντος, περιττὸν ἐστίν. ὄντας οὖν νεκροὺς ταῖς ἁμαρτίαις διὰ τὴν πρὸς τὸ καλὸν ἀνενεργησίαν, καὶ ἀκροβύστους, περιέτεμε τε νοητῶς, καὶ ἐξωποίητε. Συνεξωποίησε σὺν

(α) Κολοσ. Γ', 9.

αὐτῷ.] Τὸν μὲν Χριστὸν, ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ θανάτου, ἡμᾶς δὲ, ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τοῦ νοητοῦ, τοῦ τῶν ἁμαρτιῶν. Μὴ θαύμαζε δὲ, εἰ τὸν πατέρα λέγει ἐξωποιοηκέναι τὸν Χριστόν· καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ εἴρηται, ὅτι ἑαυτὸν ἤγειρε· Δύσατε γάρ, φησι, τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν (α)· καὶ αὖ· Παρέστησεν ἑαυτὸν ζῶντα (β). Κοινὰ γὰρ Πατὴρ, καὶ Υἱοῦ, καὶ Πνεύματος τὰ γινόμενα. *Χαρισάμενος ἡμῖν πάντα τὰ παραπτώματα.*] Τὰ τὴν νοητὴν ποιοῦντα νεκρότητα. Ὅρα δὲ, τίνων ἡμᾶς ὄντας ἀξίους, πῶς ἡλευθέρωσεν (γ). *Ἐξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρογράφων.*] Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι ἐχαρίσατο ἡμῖν, ἵνα μὴ νομίσῃς, ὅτι ἀφῆκεν αὐτὰ μένειν καὶ φαίνεσθαι, λέγει, *Ἐξαλείψας*, οἷον ἐτελείως ἀφανίσας. *Χειρογράφων* δὲ λέγει, ἣ ἐκείνην τὴν οἷον ιδιόχειρον ἢ ιδιόφωνον ὁμολογίαν, ἣν ἐποίησατο ὁ λαὸς πρὸς Μωϋσῆν, εἰπόντες, ὅτι· *Πάντα ὅσα εἶπεν ὁ θεὸς, ποιήσομεν, καὶ ἀκούσομεθα* (γ)· ἢ τὴν ὀφειλομένην τῷ Θεῷ ὑπακοήν· ἢ ἐκείνην τὴν ἐντολήν, ἣν ἐνετείλατο ὁ θεὸς τῷ Ἀδάμ· Ἡ δ' ἂν ἡμέρα φάγῃς ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἀποθάνῃς (δ). Ἐκ τῆς ἐνανθρωπήσεως οὖν, λέλυται τοῦτο τὸ χειρογράφων· τὰς γὰρ ἁμαρτίας ἡμῶν ἀναλαβὼν ὁ Κύριος, καὶ οἰκαιοποιήσάμενος, τὴν ἡμῖν ὀφειλομένην δίκην αὐτὸς ἔδωκεν ὑπὲρ αὐτῶν, ἡμᾶς ἐλευθέρους ἀφελὲς τοῦ ὑπεναντίου ἡμῖν καὶ καθ' ἡμῶν ὄντος τῆς ὀφειλῆς χειρογράφου. Καὶ γὰρ παραβάντες τὰ προσομολογηθέντα, ἔνοχοι ἤμεν τῷ χειρογράφῳ. *Τοῖς δόγμασιν.*] Οἷον, τῇ εἰς αὐτόν πίστει· ἀρκεῖ γάρ, φησι, πιστεῦσαι μόνον,

(α) Ἰωαν. Β', 19. (β) Πραξ. Α', 3. (γ) « Πάντας ἡμᾶς ἀνέλεν ἡ ἁμαρτία. Αὕτη γὰρ ἡμῖν τοῦ θανάτου τὴν ψῆρον ἐπήνεγκεν. Ἀλλ' ὁ τῶν ὁλῶν θεὸς κοινωνίᾳς ἡμᾶς ἀπέφηνε τῆς τοῦ διαπότη Χριστοῦ ζωῆς, καὶ τῶν ἁμαρτιμάτων ἡμῶν ἄφεσιν ἐδωρήσατο. Ἀκροβυστίαν δὲ τῆς σαρκὸς, τὴν πονηρίαν ἐκάλεσε, διδάσκων, ὡς ἡ μὲν τοῦ σώματος ἀκροβυστία οὐδὲν λωβᾶται τοῖς ἐχέουσιν· ἡ δὲ τῆς ψυχῆς, καὶ σώματι λυμαίνεται καὶ ψυχῇ. Ἐκ δὲ τούτου δείκνυσιν, ὡς ἡ τοῦ σώματος περιτομή οὐδὲν τοὺς περιτεμνομένους ἐνίησιν· ἡ δὲ τῆς πονηρίας ἀφαίρεσις τὴν ἀληθὴν πραγματεύεται σωτηρίαν. » Θεοδώρητος.

(γ) Ἐξοδ. 10', 8. ΚΔ', 7. (δ) Γενεσ. Β', 17. — « Ταύτην γὰρ κατέχεν ὁ διάβολος, ὡς χειρογράφων, καὶ αὕτη ἀντίστατο ἡμῖν, μὴ ἴδωσα ἀνακῆψαι· τὰ δίκαιον γὰρ εἶχε. Τοῦτο ἐξήλειψεν ὁ Χριστὸς τοῖς δόγμασι, ταυτίσται, τῇ πίστει οὐ γὰρ ἔργοις, ἀλλὰ τοῖς τῆς πίστεως δόγμασι λέλυται τοῦτο. » Θεοφύλακτος.

καὶ τῷ βαπτίσματι ἐξαλείφεται τὸ χειρόγραφον. Οὐ γὰρ ἔργοις, ἀλλὰ τοῖς τῆς πίστεως δόγμασι λείνεται τοῦτο. **Ἡ, τοῖς δόγμασιν, οἷον, διὰ τῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων.* *Ο ἦν ὑπεραντίοις ἡμῖν.] Ἐπίτασιν καὶ θεβαίωσιν συγχωρήσεως ὁ λόγος ἔχει. Ἐχαρίσατό, φησιν· ἀλλὰ δέος, μὴ ἐκ μεταμελείας ἀπαιτήσῃ. Ἀλλὰ καὶ ἐξήλειψεν. Ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο, φησί, τὸ ὅλως καίσθαι, εἰ καὶ ἐξαλειφθὲν, φόβον ἡμῖν ἐμποιεῖ. *Ἀλλὰ καὶ ἤρκεν αὐτὸ ἐκ τοῦ μέσου, μὴ ἀρεῖς ἐπὶ χώρας, καὶ ἔσχισεν αὐτό·* τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, προσηλώσας αὐτὸ τῷ σταυρῷ (1). *Ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀργὰς καὶ τὰς ἐξουσίας.]* Τὰς διαβολικὰς δυνάμεις λέγει. Πολλὰς εἶχε καθ' ἡμῶν λαβὰς ὁ πονηρὸς, δι' ὧν ἡμῶν ἐβάσιλευεν, ἀρξάμενος μὲν ἀπὸ τῆς παραβάσεως τοῦ Ἀδάμ, παρ' ἡμῶν δὲ ἐπαυθηθεῖς. Ταύτας οὖν ἀπεξεδύσατο ὁ μονογενὴς, γενόμενος ἄνθρωπος, καὶ ἡλευθέρωσεν ἡμᾶς τῶν τοιούτων δεσμῶν.

(1) α Οὐκ ἐχάραξε τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔρεν αὐτὸ ἐκ τοῦ μέσου, τουτέστιν, ἐποίησε, μὴ δὲ φαίνεισθαι· καὶ οὕτε ἡμῖν ἔδωκεν, οὕτε αὐτὸς ἐφύλαξεν· ἀλλὰ περιπέρας αὐτὸ ἐν τῷ σταυρῷ, κατέσχισεν· ὃ τοῦ μετὰ χαρᾶς ἀφίεντος ἐστίν. » Θεοφύλακτος. — « Χειρόγραφόν τινες τὸν νόμον ἔφασαν· μετὰ γὰρ τὴν ταύτου ἀράν, εἰπέ, φησιν, ὁ λαός· Πάντα, ὅσα εἶπε Κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν, ποιήσωμεν, καὶ ἀκούσόμεθα. Ἀλλὰ τοῦτο τῶν Ἰουδαίων χειρόγραφον ἦν, οὐ πάντων ἀνθρώπων. Ἡγοῦμαι τοίνυν καὶ τὸ σῶμα ἡμῶν καλεῖσθαι χειρόγραφον· διὰ τοῦτου γὰρ πᾶσαν παράνομον τολμῶμεν πράξιν. — Ὁ τοίνυν θεὸς Λόγος, τὴν ἡμετέραν φύσιν ἀναλαβὼν, πάσης αὐτὴν ἀμαρτίας ἐλευθέραν ἐφύλαξε, καὶ ἐξήλειψε τὰ κακῶς ὑφ' ἡμῶν ἐν αὐτῇ γινόμενα τῶν ὀφλημάτων γράμματα. Ταύτην δὲ συγχωρήσας τῷ σταυρῷ προσηλωθῆναι, τὸ πάντων ἡμῶν ἐξέτιος χρεός· καὶ τὸν νόμον πεπληρωκώς, ἐκένεν μὲν ἔπαυσεν, ὡς Ἰουδαίους μὲν πάλαι νόμοις γενόμενον χρησίμων, ἡμῖν δὲ εὐδαμῶς ἐπιτήδειον· ἔδωκε δὲ ἡμῖν τὰ εὐαγγελικὰ δόγματα, ἐν τῇ ταύτων φυλακῇ τὴν σωτηρίαν ἡμῖν ἐπαγγεῖλάμενος. » Θεοδώρητος. — Χειρόγραφον, ἐν τῷ σταυρῷ σὺν τῷ Χριστῷ προσηλωθὲν, ἢ, μᾶλλον, διὰ τοῦ σταυρικοῦ αὐτοῦ θανάτου ἐξαφανισθὲν, νοεῖ ὁ Παῦλος τὸν μωσαϊκὸν νόμον, τὸν τοσάυτους Ἰουδαίους ὀρεῖλτάς· τῷ θεῷ καταστῆσαντα. Τοῦτο οὖν τὸ χειρόγραφον, τὴν ὅαν ιδιόχειρον ὁμολογίαν, οὐ μόνον ἐξήλειψεν ὁ Χριστὸς τοῖς εὐαγγελικαῖς δόγμασιν, ἀλλ' ἐποίησε καὶ τι πλεόν. Ὡς γὰρ θανειστίς, χαρίζμενος τῷ χρεωφειλετῇ τὸ δάνειον, οὐκ ἀρκεῖται τῇ ἐξαλείψει τοῦ χειρογράφου, ἀλλὰ καὶ διαβρῆγγον αὐτοῦ, καὶ τῷ πυρὶ παραδίδωσιν εἰς τέλος αὐτοῦ ἀφανισθόν· οὕτως ἐποίησε καὶ ὁ Χριστὸς, σὺν ἑαυτῷ τὴν ἀμαρτίαν σταυρώσας, καὶ διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ταύτην ἐξαφάνισας, προσήλωσεν ὁμοίως τὸ πλῆθος ἐκείνο τῶν μωσαϊκῶν ἐντολῶν ἐν τῷ σταυρῷ, καὶ ἐξήλειψεν.

Λέγεται δὲ χειρόγραφον ὁ μωσαϊκὸς νόμος καθ' ὁμοιωσίν τινα· ἐπειδὴ ὁ λαὸς ἐπηγγείλατο, καὶ οἰοεὶ ὁμολόγησε τὴν φύλαξιν αὐτοῦ. Δευτερ. ΚΖ'. Νεμ. Ι'. Λέγων δὲ ὁ Παῦλος, ἡμῶν, νοεῖ τοὺς Ἰουδαίους· τὰ γὰρ ἔθνη οὐκ ἐνῆχοντο τῷ νόμῳ.

Ὅ, τι δὲ λέγει ἐνταῦθα ὁ Παῦλος χειρόγραφον, εἶπεν Ἐφess. Β', 15. ν ὁ μαν ἐντολῶν· καὶ ἐκεῖ μὲν εἶπεν, Ἐν δόγμασι καταργήσας· ἐνταῦθα δὲ λέγει, ἐξαλείψας τοῖς δόγμασιν.

Ἐσφιγμένοι γὰρ ταῖς σειραῖς τῶν ἡμετέρων ἀμαρτιῶν, ἐδουλεύομεν ἐκείνῳ. Ἀφείς μὲν γὰρ καὶ ἡμῖν ταύτας, καὶ τῶν δεσμῶν ἀφῆκε, καὶ τῆς ἐκείνου τυραννίδος. Ἐδειγμάτισεν ἐν παρρησίᾳ.] Τουτέστι, καταισχυνθῆναι ἐποίησεν. Οὐδέποτε γὰρ οὕτω κατησχύνθη καὶ ἡττήθη ὁ διάβολος. Καὶ γὰρ ἔχειν αὐτὸν ὑπονόησας, καὶ οὕς εἶχεν ἀπώλεσε. Τὸ δὲ, ἐν παρρησίᾳ, ἀντὶ τοῦ, ἐν δημοσίᾳ, πάντων ὁρώντων. Θριαμβεύσας αὐτοὺς ἐν αὐτῷ.] Θρίαμβος λέγεται, ἡ κατὰ τῶν ἡττωμένων πομπὴ καὶ πανηγυρίς. Ἐθρίαμβευσεν οὖν αὐτοὺς, ἥτοι τοὺς δαίμονας, ἐν αὐτῷ, τῷ σταυρῷ, τουτέστιν, ἐνίκησε, καὶ κατ' αὐτῶν θρίαμβον νοητὸν ἐπέτελεσεν. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐνίκησε τὸν διάβολον, ὥς τὸ καὶ σταυρωθῆναι τὸν Κύριον, καὶ παρρησίᾳ τοῦτο παθεῖν καὶ φανερῶς. Πάντα γὰρ ἂν ἐποίησεν ὁ διάβολος, πείσαι θέλων, ὅτι οὐκ ἀπέθανεν, εἰ μὴ τὸ σαφές αὐτῷ ἦν αντιοὔτο. Εἰ γὰρ μὴ ἀπέθανεν, οὐκ ἂν ἀνέστη· εἰ μὴ ἀνέστη, οὐκ ἂν ἀνελήφθη· εἰ μὴ ταῦτα, οὐκοῦν οὐ Θεός. Ὁρᾷς, ὅτι τοῦ θανάτου πάντα ἤρτηται;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Ὅτι οἱ τοῦ σαρκικοῦ νόμου τύποι, σαρκοῦς χρήσιμοι, οὐ πνευματικοῖς, τοῖς ἐν δυνάμει Χριστοῦ ζῶσιν.

- 16 Μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρίνέτω ἐν βρώσει ἢ ἐν πόσει, ἢ
- 17 ἐν μέρει ἑορτῆς, ἢ νομηνίας, ἢ σαββάτων· ἃ ἐστὶ σκιά τῶν μελλόντων, τὸ δὲ σῶμα Χριστοῦ.
- 18 Μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβεύετω, θέλων ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ ὀρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων, ἃ μὴ ἐώρακεν ἐμβατεύων, εἰκὴ φυσιοῦμενος ὑπὸ τοῦ νοῦς
- 19 τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ οὐ κρατῶν τὴν κεφαλὴν, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα, διὰ τῶν ἀφῶν καὶ συνδέσμων

ἐπιχορηγούμενον καὶ συμβιβάζόμενον, αὖξει τὴν αὖξιν τοῦ θεοῦ.

Μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω.] Μέχρι μὲν τοῦ νῦν αἰνιγματωδῶς ἔλεγε· Μήτις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν· νῦν δὲ φανερώτερον, ὅτε προκατέλεξε τὰς εὐεργεσίας. Εἰ γὰρ τοιούτων τετυγχήκατέ, φησι, τί τοῖς μικροῖς ἑαυτοὺς ὑπευθύνους ποιεῖτε; **Μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω**· οἶον, Μὴ κατακρινέτω ὑμᾶς ὡς κακῶς ποιοῦντας, μὴ φυλάττοντας τὰς ἰουδαϊκὰς παρατηρήσεις ἐν βρώμασι καὶ πόμασι, καὶ ἐν τῷ μὴ φυλάττειν μέρη ἑορτῶν, ἢ νομινηδῶν. Καὶ γὰρ τὰ μὲν ἐφύλαττον, ὡς ἰουδαῖζοντες, τὰ δὲ οὐκ ἐφύλαττον, ὡς χριστιανίζοντες. Διὰ τοῦτο φησὶν, *ἐν μέρει ἑορτῆς τῆςδε, ἢ ἐν μέρει τῶνδε. Ἄ ἐστι σκιά τῶν μελλόντων.* **Μέλλοντα** φησὶ τὰ τῆς καινῆς διαθήκης, οὐκ ἐπειδὴ οὐπω ἦν αὕτη πολιτευσθέν· (ἦν γάρ·) ἀλλ' ὡς πρὸς τοὺς τύπους τούτους καὶ τὰς σκιάς, μέλλουσα ἦν (Ι). **Τὸ δὲ σῶμα Χριστοῦ.**] Οἱ μὲν οὕτω στίζουσι· **Τὸ δὲ σῶμα Χριστοῦ**, ἵνα ἢ τὸ λεγόμενον· **Τὰ μὲν παλαιὰ σκιά εἰσι· τὸ δὲ σῶμα**, τουτέστιν, ἡ ἀλήθεια, Χριστοῦ. Ὡστε τί δεῖ σκιὰν κρατεῖν, τοῦ σώματος παρόντος; Οἱ δὲ συνάπτουσι τοῖς ἐφεξῆς, ἵνα νοῶμεν οὕτω· **Τὸ δὲ σῶμα Χριστοῦ**, τουτέστιν, ὑμᾶς, μηδεὶς καταβραβεύετω, τουτέστιν, ἐπηρεάζετω. **Καταβραβευθῆναι** δέ ἐστιν, ὅταν παρ' ἐτέρῳ μὲν ἡ νίκη, παρ' ἐτέρῳ δὲ τὸ βραβεῖον. — **Μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβεύετω.**] **Βραβευτὰς** καλοῦσι τοὺς τῶν ἀγωνιζομένων κριτάς. Οὗτοι γὰρ τοῖς νικῶσι, τῆς νίκης τὴν ψῆφον ὀρέγουσι. **Καταβραβεύειν** δέ ἐστι, τὸ ἀδίκως βραβεύειν. Ἐπειδὴ τοίνυν καὶ οἱ τὰς νομικὰς παρατηρήσεις τῷ εὐαγγελίῳ παραμειγνύντες, ἀπὸ τῶν κρειττόνων αὐτοὺς ἐπὶ τὰ ἑλάττω μετέφερον, εἰκότως ἔφη, **Μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβεύετω** (Θεοδωρήτου). — **Θέλῳ ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ θρησκειᾷ τῶν ἀγγέ-**

(1) « Ἐμέλλον γὰρ ὡς πρὸς τὴν Παλαιάν, ἐνεστῶσαν τότε, ὅτε ἦν αὕτη καιρὸς. » Θεοφύλακτος.

λων, ἀ μὴ ἐώρακεν ἐμβατεύων.] Ὅτε ἐπλήρωσεν αὐτοὺς θυμοῦ, διὰ τοῦ δεῖξαι, ὅτι καταβραβεύονται καὶ ἐπηρεάζονται, τότε διηγεῖται τὸ αἰρετικὸν δόγμα, καὶ φησιν, ὅτι θέλουσιν ὑμᾶς καταβραβεύειν διὰ δοκούσης ταπεινοφροσύνης. Ἦσαν γάρ τινες παρ' αὐτοῖς, οἳ τινες ἐν ὑποκρίσει ταπεινοφροσύνης ἐκώλυον αὐτοὺς τῇ ὁμαρίᾳ προσιέναι τοῦ Χριστοῦ, ὡς οὐκ ἀξίους τῶν τηλικούτων· καὶ ὅτι ἀγγέλους παρακλητέον, προσάγειν ἡμᾶς τῷ θεῷ, ὡς αὐτῶν καὶ πρότερον τὴν κοινὴν προσχωγὴν ποιησαμένων, μείζον ἢ καθ' ἡμᾶς λέγοντες τὸ διὰ Χριστοῦ προσάγεσθαι, ἐκ τούτου εἰσάγοντες τὴν τῶν ἀγγέλων θρησκείαν, οὕς, φησιν, οὐδὲ ἐωράκασι πώποτε (1). *Εἰκὴ φυσιοῦμενος.*] Ὁ γὰρ μέγα φρονῶν, ὡς τι ἐπινοήσας μέγα τὴν τῶν ἀγγέλων θρησκείαν, εἰκὴ φυσιοῦται ἐπὶ τῷ δόγματι ὑπὸ σαρκικοῦ λογισμοῦ, τοῖς ἀοράτοις ἐπιχειρῶν. *Καὶ οὐ κρατῶν τὴν κεφαλὴν.*] Οὐ κρατεῖ, φησιν, ὁ ταῦτα δογματίζων, τὴν κεφαλὴν, τουτέστι, τὸν υἱόν· κεφαλὴ γὰρ καὶ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων ὁ Χριστὸς, ὡς ποιητὴς καὶ δημιουργός. *Ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα, καὶ ἐξ ἧς.*] Ἐξ οὗ, φησι, Χριστοῦ, πᾶν τὸ τῆς ἐκκλησίας σῶμα καὶ τὸ εἶναι ἀπλῶς ἔχει, καὶ τὸ εὖ εἶναι. Ἐὰν αὐτοῦ ἐκπέσῃ τις, ἀπόλωλεν εὐθύς. Εἴτα λοιπόν, σῶμα, εἰπὼν, τὰ οἰκεία τοῦ σώματος λέγει. Πᾶν οὖν, φησι, τὸ σῶμα τῆς ἐκκλησίας διὰ τῶν ἐπαρῶν καὶ προσεγγίσεων, ἥγουν συζευξεων (τοῦτο γὰρ τὸ, *συνδέσμων*,) τοῦ Χριστοῦ ἐπιχορηγούμενον, διὰ πάσης αὐτοῦ χάριτος, καὶ συμβιβαζόμενον, οἶον, καταπραυνόμενον καὶ εἰρηνευόμενον πρὸς τε ἑαυτὸ καὶ πρὸς τὸν Χριστόν, αὖξαι τὴν κατὰ θεὸν αὖξησιν. Ποία δὲ ἡ κατὰ θεὸν αὖξις;

(1) « Ἐλεγον γάρ, ὅτι ἀνάξιόν ἐστι τῆς μεγαλειότητος τοῦ μονογενοῦς τὸ προσάγειν τὸν υἱὸν ὑμᾶς τῷ πατρὶ, καὶ μείζον ἢ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην σμικρότητα. Ὅθεν εὐλογώτερόν ἐστιν, ἑφασκόν, λέγειν, ὅτι εἰ ἀγγελοι ὑπούργησαν τῇ ὑμετέρᾳ προσχωγῇ. Ἐκ τούτου δὴ εἰσάγον τὴν τῶν ἀγγέλων θρησκείαν, καὶ ἐπειδὴ τοὺς ἀφελειότερους, τούτοις προσέχειν, ὡς σεσωκόσιν ἡμᾶς· καὶ μηδέποτε ἰδόντες ἀγγέλους, αὐτοὶ διεβεβαίωντο περὶ ταύτων, ὡς ἰδόντες αὐτούς. » Θεοφύλακτος. — Τὸ « ἀ μὴ ἐώρακεν ἐμβατεύων » ἐρμηνεύει ὁ Θεοδώρητος « Λογισμοῖς οἰκείοις χρῶμενος. Ταῦτο γὰρ ἐπήγαγεν· Εἰκὴ φυσιοῦμενος ὑπὸ τοῦ νόου τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. »

Τὸ μὴ σωματικῶς αὔξειν, ἀλλὰ τῇ κατὰ θεὸν ἀρίστῃ πολιτείᾳ (1).

20 Εἰ οὖν ἀπεθάνετε σὺν τῷ Χριστῷ ἀπὸ τῶν σωματικῶν τοῦ κόσμου, τί ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ δογματίζεσθε·

21 Μὴ ἄψη, μηδὲ γεύση, μηδὲ θίγη; ἃ ἐστὶ πάντα

22 εἰς φθοράν τῇ ἀποχρήσει, κατὰ τὰ ἐντάλματα καὶ

23 διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων· ἅτινά ἐστι λόγον μὲν

ἔχοντα σοφίας ἐν ἐβελοθηρσκειᾷ καὶ ταπεινοφροσύνῃ

καὶ ἀφειδία σώματος, οὐκ ἐν τιμῇ τινι, πρὸς

ΚΕΦ. ΙΙΙ, 1 πλησμονὴν τῆς σαρκός. Εἰ οὖν συνη-

γέρθητε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὗ ὁ Χριστός

2 ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ καθήμενος· τὰ ἄνω φρονεῖ-

3 τε, μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀπεθάνετε γάρ, καὶ ἡ

ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ θεῷ.

Εἰ οὖν ἀπεθάνετε.] Διὰ τοῦ βαπτίσματος, φησιν, ἀπεθάνετε σὺν τῷ Χριστῷ, ἵνα διακοπῇ καὶ οἶον εἴ τις τῆς προτέρας ζωῆς, τῆς ἐν πλάνῃ, γένηται, καὶ καινῆς ἀρχήσθε ζωῆς, τῆς ἐν ἀρετῇ. Ἀπεθάνετε δὲ μετὰ τῶν λοιπῶν ἁμαρτωλῶν πράξεων, καὶ ἀπὸ τῶν σωματικῶν τοῦ κόσμου, οἷς πρῶτον ὑπέκεισθε, ὡς λοιπὸν ἀνεργητῶς ἔχειν πρὸς αὐτὰ καὶ ἀπαρφυλάκτως. Τί ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ δογματίζεσθε.] Διὰ τί ὡς πάλιν ζῶντες ἐν αὐτοῖς δογματίζεσθε; Διδάσκεσθε γάρ, ὅτι ἦδε ἡ ἡμέρα δεξιᾶ, ἦδε ἀπαίσιος· ἃ τινὰ ἐστὶν Ἑλληνικὰ παρατηρήματα. Ἠρέμα δὲ καὶ αἰνίττεται, ὅτι χλευάζονται παρ' ἑτέρων· οὐ γὰρ εἶπε, δογματίζετε, ἀλλὰ, δογματίζεσθε· ὡς γὰρ ἐν τάξει μαθητῶν καθησθῆ, φησι,

(1) « Ἐξ αὐτοῦ τοίνυν πᾶν τὸ σῶμα τῆς ἐκκλησίας καὶ τὸ εἶναι ἀπλῶς ἔχει, καὶ τὸ εὖ εἶναι. Ἐάν αὐτὸ ἐκπέσῃ τις, ἀπόλλωεν εὐθὺς, ὥσπερ γὰρ τὸ αἰσθητικὸν πνεῦμα ἀπὸ τοῦ ἡγεμενικοῦ εἰς πᾶν τὸ σῶμα διαδίδεται διὰ τῶν νεύρων, καὶ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἐστὶ πᾶσα αἰσθησις, καὶ πᾶσα κίνησις· οὕτω καὶ τὸ τῆς ἐκκλησίας σῶμα ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ἐπιχορηγεῖται, τουτέστι, λαμβάνει τὸ ζῆν, καὶ αὖτις πνευματικῶς. Πότε δὲ τοῦτο ἔχει; Ὅτε συμβιβάζεται, τουτέστι, συνάφειαν ἔχει πρὸς αὐτόν· τὸ γὰρ ἅγιον Πνεῦμα διὰ τῶν ἁρῶν καὶ συνδέσμων τὴν ἐπιχορηγίαν τῆς αὐξήσεως αἰδῶσιν· ὡς εἶπε ἀπύκτετον εἶη καὶ ἀσυναφὲς τὸ σῶμα πρὸς τὴν κεφαλὴν, καὶ οὐ συμβιβάζεται πρὸς αὐτὴν, τουτέστιν, οὐ συντίθεται, οὐκ ἂν οὕτε ἡ ἐπιχορηγία τοῦ πνεύματος γένοιτο, οὔτε ἡ αὐξήσις τοῦ θεοῦ, τουτέστιν, ἡ τῆς κατὰ θεὸν ἀρίστης πολιτείας. » Θεοφύλακτος.

Ἰὸρα καὶ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ἀγαλόγου χωρίου Ἐφεσ. Δ', 15. 16.

καί-τί δεῖ ποιεῖν δογματιζόμενοι καὶ νομοθετούμενοι. *Μὴ ἀψή, μηδὲ γεύσῃ, μηδὲ θίγῃς.*] Λέγει αὐτῶν καὶ ἄλλην παρατήρησιν, τὴν τῶν βρωμάτων, Ἰουδαϊκὴν μᾶλλον, ὥσπερ ἐστὶν ἡ τῶν ἡμερῶν, Ἑλληνικὴ. *Ἄ ἐστι πάντα εἰς φθορὰν τῇ ἀποχρήσει.*] Τὸν τύπον τῶν δογματικῶν κατασέλλων, φησὶν, ὅτι οὐ μεγάλα τινὰ ταῦτά ἐστιν, ἀλλ' εἰς φθορὰν καταλήγει τοῖς χρωμένοις· φθειρόμενα γὰρ ἐν τῇ γαστρὶ, διὰ τοῦ ἀφεδρώνος ὑπορρεῖ. Οὕτε οὖν ὠφελούσιν αὐτὰ καθ' ἑαυτά, οὔτε βλάπτουσι. *Κατὰ τὰ ἐντάλματα καὶ διδασκαλίαι τῶν ἀνθρώπων.*] Οὐκ ἔστι, φησί, θεὸς ὁ περὶ τούτων νόμος· ἀλλὰ διδασκαλίαι εἰσὶ ταῦτα ἀνθρώπων καὶ ἐντολαί. Λέγει δὲ ἡ περὶ ὧν οἱ παρὰ Ἰουδαίους πρεσβύτεροι, παραποιῶντες τὸν νόμον, ἐνεπέλλοντο ἔξω αὐτοῦ, ὡς καὶ ὁ Κύριος ἐν εὐαγγελίοις φησὶν (α). ἡ τὰ τῶν Ἑλλήνων αἰνίσσεται. *Ἄτινά ἐστι λόγον μὲν ἔχοντα.*] Λόγον ἔχουσι σοφίας, οὐ πράγματα, μᾶλλον δὲ πιθανολογίας λόγον φιλόν. *Ἐρ ἐβελοθησκεια.*] Ὑποκρινομένων, φησὶν, εὐλάβειαν ἐν τῇ θρησκείᾳ, καὶ ταπεινοφροσύνην τινὰ, καὶ σώματος καταφρόνησιν (1). *Οὐκ ἐν τιμῇ τιτι, πρὸς πλησμοῆν τῆς σαρκός.*] Ὁ θεὸς, τιμήσας τὸν ἄνθρωπον, χερσὶν ἰδίαις διέπλασεν αὐτόν, καὶ τὰς τροφὰς ἐχαρίσατο, ὡς ἂν ἡ σὰρξ δι' αὐτῶν πληρουμένη συνίσταται, καὶ κρατῇ τῶν παθῶν ἐκουσίως· αὐτοὶ δὲ οὐ κέχρηται ὡς τιμῇ, δοθεῖσι τοῖς βρώμασι πρὸς τροφήν τῆς σαρκός, ἀλλ' ὡς ψευκτοῖς καὶ ἐλαβεροῖς (2). *Εἰ οὖν συνηγέρθη-*

(α) Ματθ. 1ῆ, 2. Μαρκ. Ζ', 5-13.

(1) « Λόγον ἔχουσι σοφίας, οὐ δύναμιν, οὐδὲ ἀλήθειαν. Δοκεῖ γὰρ ὅ ταῦτα δογματίζων εὐλαβεῖς τις εἶναι καὶ μέτριος, καὶ τοῦ σώματος καταφρονεῖν, διὰ τοῦ ἀπέχεσθαι τῶν βρωμάτων. » Θεοφύλακτος.

(2) « Αὐτοὶ δὲ οὐκ ἐν τιμῇ τοῦ σώματος χροῦνται, ἀποστεροῦντες αὐτό, καὶ τὴν ἐξουσίαν ἀφαίρουμένοι, καὶ μὴ συγχαροῦντες ἐκουσίως κρατεῖν. » Θεοφύλακτος.
« Ἰδεῖς σχῆμα περικειμένου, οὐκ ἀλήθειαν· ἡ γὰρ ἐβελοθησκεια τοῦτο αἰνίσσεται· ἀντὶ τοῦ, ἴδιον εἰσφέρειν δογμα, οὐκ ἀκολουθεῖν τοῦ νόμου σκοπῷ καὶ τῇ κριμείᾳ τῶν λόγων ἐξπατώσει, καὶ ταπεινοφροσύνην καλοῦσι τοῦ νόμου τὴν φυλακὴν, λέγοντες, μὴ δεῖν παραβαίνειν τὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ δεδομένον, καὶ ἀφαιδεῖαν σώματος, τὸ μὴ πάντων ἔχειν ἀδελφῶς τὴν ἀπολαύσιν. Τοῦτο δὲ προσηνὴς δουλεία καὶ τῆς τιμῆς τῆς δεδομένης ἀφάρσεως. Γινώμη γὰρ ἀπέχεσθαι δεῖ, οὐχ ὡς ἐδωκέντων, ἀλλ' ὡς ἡδίστων. » Θεοδώρητος.

τε τῷ Χριστῷ.] Εἰπὼν, ὅτι ἀπεθάνετε σὺν Χριστῷ, διὰ τοῦ βαπτίσματος δηλαδὴ, καὶ, κατὰ τὸ σιωπώμενον, δοὺς νοεῖν, ὅτι καὶ συνηγέρθητε· (τὸ γὰρ βάπτισμα, καὶ θανάτου καὶ ἐγέρσεως τύπον ἔχει· ὥσπερ γὰρ διὰ τῆς καταδύσεως, τὸν θάνατον, οὕτω διὰ τῆς ἀναδύσεως, τὴν ἀνάστασιν τυποῖ) νῦν εἰσάγει, ὅτι, εἰ συνηγέρθητε τῷ Χριστῷ, ὀφείλετε λοιπὸν τὰ ἄνω ζητεῖν, τουτέστι, τὰ ἐν οὐρανοῖς, οὗ ὁ Χριστὸς ἐστίν, ἔνθα δηλαδὴ κάκεινός ἐστιν, ἔνθα οὐκ ἔστι παρατήρησις. Οὐκ ἠρκέσθη δὲ τῷ εἰπεῖν, τὰ ἄνω, καὶ, οὗ ὁ Χριστὸς ἐστίν· ἀλλὰ προσέθηκε καὶ, ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ καθήμενος, ἵνα πλέον τι ἀποστήσῃ τὸν νοῦν ἡμῶν ἀπὸ τῆς γῆς. Τὰ ἄνω φρονεῖτε, μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς.] Τὰ ἄνω ζητεῖτε, καὶ τὰ ἄνω φρονεῖτε· ἐπεὶ ταῦτα τὰ περὶ βρωμάτων καὶ ἡμερῶν, γῆϊνα ὁμολογουμένως εἰσὶ καὶ σωματικά, καὶ οὐδὲν ὑψηλὸν καὶ πνευματικὸν ἔχοντα· ἐπεὶ γῆϊνοι καὶ οἱ εὐρόντες ταῦτα ἄνθρωποι. Ἀπεθάνετε γάρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται.] Ἐκατέρωθεν αὐτοὺς παρασκευάζει, μὴ ζητεῖν τὰ ἐνταῦθα, καὶ ἐκ τῆς νεκρώσεως, καὶ ἐκ τῆς ζωῆς. Ἀπεθάνετε γάρ, φησι, τοῖς κάτω· οὐκοῦν οὐκ ὀφείλετε ζητεῖν ταῦτα. Πάλιν, ἡ ζωὴ ὑμῶν ἄνω· διὸ καὶ τὰ ἄνω φρονεῖτε. Φιλονεικεῖ γὰρ δεῖξαι αὐτοὺς καθημένους ἄνω, καὶ ἄλλην ζῶντας ζωὴν, τὴν ἐν τῷ θεῷ, τὴν μὴ φαινομένην. Μὴ φαίνεται ὁ Χριστός· οὕτως οὐδὲ ἡ ζωὴ ὑμῶν φαίνεται. Τί οὖν ζητεῖτε τὰ φαινόμενα; Ταῦτα δὲ προπαρασκευάζει, ἵνα εὐθὺς ἐμπέσῃ εἰς τὸν ἡθικὸν λόγον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Παραινέσεις καθάρσεως, ἁγιασμοῦ, φιλανθρωπίας, φιλοθεότητος, φιλομαθείας,
(TOM. Ε΄.)

ψαλμωδίας, εὐφήμου εἰς θεὸν διαγωγῆς,
εὐχαριστίας.

- 4 Ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ, ἡ ζωὴ ἡμῶν, τότε καὶ
5 ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ. Νεκρώσα-
τε οὖν τὰ μέλη ὑμῶν, τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν,
ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν, καὶ τὴν
6 πλεονεξίαν, ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία· δι' ἣ ἐρ-
χεται ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπει-
7 θείας· ἐν οἷς καὶ ὑμεῖς περιεπατήσατέ ποτε, ὅτε
ἐζήτε ἐν αὐτοῖς.

Ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ.] Φανεροῦται πᾶσιν ὁ Χριστὸς
ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ, καὶ πᾶσι δεικνύναι θεός, ἐν δόξῃ
ἐρχόμενος μετὰ τῶν ἀγγέλων, ὅταν ἀποδίδωσιν ἐκάστῳ κατὰ
τὰ ἔργα αὐτοῦ, τοῖς μὲν, ζωὴν, τοῖς δὲ, θάνατον νοητόν. Τό-
τε καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ.] Νῦν γὰρ τὰ
ἐκάστου κέκρυπται ἔργα· τότε δὲ φανεροῦνται, τῶν μὲν, ἐν δόξῃ,
τῶν δὲ, ἐν αἰσχύνῃ. Τότε οὖν καὶ ὑμεῖς φανερωθήσεσθε· οὐχ
ἀπλῶς, ἀλλὰ ἐν δόξῃ. Ὡστε ἐκείνην ζητεῖτε τὴν ἡμέραν, μὴ
ταύτην· πρὸς ἐκείνην ζῆν σπεύδετε· τότε γὰρ ἡ ἀληθινὴ ζωὴ
ὑμῶν φανεροῦται· ἡ γὰρ νῦν, θάνατος· ὅτι καὶ διὰ φθορᾶς
συνίσταται, τῆς βροτῆς καὶ ἀποβροτῆς. Νεκρώσατε οὖν τὰ μέλη
ὑμῶν, τὰ ἐπὶ τῆς γῆς.] Οὐκ εἶπεν, Ἀπορρίψατε, ἀλλὰ, Νε-
κρώσατε, ὥστε μὴδὲ ἀναστῆναι. Μέλη δὲ ἐπὶ τῆς γῆς, τάχα
μὲν καὶ τὰ σωματικὰ μέλη λέγει· ἃ, ὅταν μὲν τὰ οὐράνια μὴ
ἐνεργῇ, ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι λέγεται· ὅταν δὲ τὰ οὐράνια ἐνε-
γῶνται δι' αὐτῶν, οὐκέτι ἐπὶ τῆς γῆς εἰσι. Τάχα δὲ μέλη ἐπὶ
τῆς γῆς, καὶ τὰ διὰ τῶν μελῶν τοῦ σώματος ἐπιτελούμενα
ἁμαρτήματα, ἃ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς μένει, καὶ ἐνταῦθα φθείρεται·
ἐπεὶ τάγε μέλη τοῦ σώματος, εἰ καὶ ἀπὸ τῆς γῆς εἰσιν, ἀλλ'
ὅμως οὐ μένει ἐπὶ τῆς γῆς καὶ φθείρεται, ἀλλ' ἀφθαρτίζεται
ἀνιστάμενα. Πῶς δὲ ἄνω εἶπε, Νεκροὺς ὄντας ὑμᾶς ἔγω-

ποίησε, καὶ συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ, εἰ πάλιν νεκρῶσαι
 χρεῖα; Καὶ φαμέν, ὅτι τὴν μὲν πρώτην νέκρωσιν ἐζωοποίησεν,
 ἀφείς ἐν τῷ βαπτίσματι τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν· ἀλλὰ δεῖ ἡμῶν
 ἐτέρας νεκρώσεως, οὐχ ἵνα ἑαυτοὺς ταῖς ἁμαρτίαις νεκρώσωμεν,
 ἀλλ' ἵνα τὰ πάθη πρὸς τὸ μὴ ἐνεργεῖν εἰς ἡμᾶς (1). *Πορνεύειν.*
 Ἰδοὺ ἐρμηνεύει, τίνα εἰσὶ τὰ μέλη. Τὸ μάλιστα φυσικῶς, καὶ
 ὥσπερ τῷ σώματι παρενοχλοῦν, προτέθεικεν (2). Εἴτα ἐπέξελ-
 θεῖν ταῖς ἀσεβείαις ὀνομαστὶ ἐρυθριάσας, φησὶν, *ἀκαθαρσίαν*. Διὰ
 δὲ τῆς ἀκαθαρσίας καὶ τοῦ πάθους πάντα ἐνέφηνε τὰ τῶν αἰ-
 σχρῶν μίξεων εἶδη. Τῷ ὄντι γὰρ πάθος ἡ λύσσα τοῦ σώματος,
 καὶ ὥσπερ πυρετὸς, ἡ τραῦμα, ἡ ἄλλη νόσος. *Ἐπιθυμίαν κακὴν.*
 Ἰδοὺ γενικῶς πάλιν τὸ πᾶν εἶπε. Πᾶσα γὰρ ἐπιθυμία, κακὴ.
Καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία. Ὁ πρωτό-
 τοκος υἱὸς τῆς κακῆς ἐπιθυμίας ἡ πλεονεξία ἐστίν, ἣν εἰδωλο-
 λατρείαν ὠνόμασεν, ὡς χρυσίῳ καὶ ἀργυρίῳ λατρεύουσιν. Καὶ
 τὰ εἰδῶλα γὰρ τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον (α). *Ἐπὶ τοὺς*
υἱοὺς τῆς ἀπειθείας. Καὶ ἡ μέλλουσα ὀργή, καὶ ἡ ἐν τῷ νῦν
 αἰῶνι πολλάκις καταλαμβάνουσι τοὺς τοιοῦτους. *Τοὺς δὲ*
ἀπειθείας, περιφραστικῶς τοὺς ἀπειθοῦντας τοῖς τοῦ θεοῦ νό-
 μοις λέγει. *Περιεπατήσατέ ποτε.* Μετ' ἐγκωμίου ὁ λόγος, ὡς
 νῦν οὐ ζώντων ἐν αὐτοῖς· ἀλλ' ἦν ὅτε· ἐθνικοὶ γὰρ ἦσαν. Καὶ
 οὕτω διὰ μόνον ἐγκώμιον εἶπεν· ἐπειδὴ παρακατιῶν ἀποθέσθαι
 αὐτὰ ἐπιτάσσει· οὐδεὶς δὲ, ὃ οὐκ ἔχει, ἀποτίθεται.

(1) « Πῶς δὲ εἰπὼν ἀνωτέρω, ὅτι συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ, ὅτι ἀπαξ-
 ὀύτασθε τὸ σῶμα τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκὸς, νῦν πάλιν λέγει, Νεκρῶ-
 σάτε; Ὅτι ἡ μὲν πρώτη νέκρωσις, τοῦ βαπτίσματος τὸν ὄθρον, ἀποτινύσας τὴν
 ἐν ἡμῶν προγεγονῆσαν ἁμαρτίαν· ἡ δὲ νῦν ὑποτιθεμένη νέκρωσις, τῆς ἡμετέρας
 προαιρέσεως, τὰς μετὰ τὸ βάπτισμα ἁμαρτίας· ἀφανίζουσα, μᾶλλον δὲ μὴδὲ ἀνα-
 ζήσας εἶσα ὕλη, διὰ τοῦ θανάτου τὸ φρόνημα τῆς σαρκός. » Θεοφύλακτος.

(2) « Πρώτη; δὲ ταύτης μέμνηται· διότι καὶ μάλιστα τοῦτο κρατεῖ τὸ πάθος. »
 Θεοφύλακτος.

(α) Ψαλμ. ΡΙΓ', 12. — « Τὴν μέντοι πλεονεξίαν, εἰ δωλολατρείαν ἐκέλεσεν·
 ἐπειδὴ τὸν μαμωνᾶν κύριον ὁ Σωτὴρ προσηγόρευσε (Ματθ. 5', 24'), διδάσκων,
 ὡς ὁ τῷ πάθει τῆς πλεονεξίας δουλεύων, ὡς θεὸν τὸν πλοῦτον τιμᾷ. » Θεοδώρητος —
 Ὁρα καὶ Ἐπισ. Ε', 5.

- 8 Νυνὶ δὲ ἀπόθεσθε καὶ ὑμεῖς τὰ πάντα, ὀργήν, θυ-
 μόν, κακίαν, βλασφημίαν, αἰσχρολογίαν ἐκ τοῦ
 9 στόματος ὑμῶν· μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλους· ἀπεκ-
 δυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξε-
 10 σιν αὐτοῦ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον, τὸν ἀνακαι-
 νούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος
 11 αὐτόν· ὅπου οὐκ ἐνὶ Ἑλλην καὶ Ἰουδαῖος· περιτο-
 μὴ καὶ ἀκροβυστία· βάρβαρος, Σκύθης· δοῦλος,
 ἐλεύθερος· ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός.

Νυνὶ δὲ ἀπόθεσθε καὶ ὑμεῖς τὰ πάντα.] Πῶς οὖν ἀνωτέρω
 εἰπὼν, ὅτε ἐζήτε ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμφήνας, ὅτι νῦν οὐ ζῶσιν
 ἐν αὐτοῖς, αὐθις φησίν, *Ἀπόθεσθε τὰ πάντα*; πῶς γὰρ ἂν ἀπό-
 θοιντο, ὃ οὐκ ἔχουσιν; Ἔστιν οὖν εἰπεῖν, ὅτι κάκεινο, τὸ, ὅτε
 ἐζήτε, συνεργεῖ αὐτῷ πρὸς τὰ νῦν λεγόμενα. Ὡς ἂν εἰ γὰρ
 τοῦτο αἰνίττεται· Ὅτι πάλαι μὲν ἤρχεν ὑμῶν ἡ ἀμαρτία, καὶ
 τὴν ζωὴν ὑμῶν κατεῖχε, καὶ ἐτυράννει, πρὸ τοῦ βαπτίσματος
 δηλαδὴ, καὶ δυσχερὲς ἦν ἡ ἀπὸ τῶν παθῶν ἐλευθερία· νυνὶ δὲ,
 διὰ τοῦ βαπτίσματος νεκρωθείσης τῆς ἐν ὑμῖν ἀμαρτίας, εὐ-
 κολόν ἐστιν ἀποθέσθαι τὰ πάθη, ὥσπερ ἱμάτιον. Καὶ οὐκ ἔχε-
 τε προφασίζεσθαι, ὅτι ὑπὸ τῷ τυράννῳ ζῆτε καὶ τοῖς πάθεσιν·
 ἐνεκρωθήτε γὰρ αὐτοῖς. *Ὀργήν, θυμόν.*] Ὡς περ τὰ ὀνόματα
 διάφορα θυμοῦ καὶ ὀργῆς, οὕτω καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν σημαινόμενα
 πλεῖστον ἀλλήλων διαφέρει. Ἔστι γὰρ θυμὸς μὲν, οἷον ἑξαψίς
 τις καὶ ἀναθυμίασις ὀξεῖα τοῦ πάθους· ὀργὴ δὲ, ἔμμονος λύ-
 πη, καὶ ὀρμὴ διαρκὲς πρὸς τὴν τῶν ἡδικηκότων ἀντίδοσιν,
 ὥς περ ὀργώσης τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἀμυναν. Εἰδέναι οὖν χρὴ,
 ὅτι κατ' ἀμφοτέρας τὰς διαθέσεις πλημμελοῦσιν οἱ ἄνθρωποι,
 ἢ μανικῶς καὶ ἐμπλήκτως κατὰ τῶν παροξυνάντων κινούμενοι,
 ἢ δολερῶς καὶ ἐπιβοῦλως τοὺς λυπήσαντας ἐνεδρεύοντες, ἅπερ
 ἀμφοτέρα φυλακτέον ἡμῖν, τὴν ταπεινοφροσύνην προπαιδεύέν-
 τας. *Κακίαν.*] Τὴν μνησικακίαν λέγει κακίαν, ἣν τινες καὶ
 πικρίαν ὠνόμασαν, ὅταν τις ἐν ἑαυτῷ τηρῇ τὴν κακίαν, ὡς
 ἂν ἀνταποδῇ. *Βλασφημίαν.*] Τὰς λοιδορίας οὕτω λέγει. *Αἰσ-*

χρολογίαν ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν.] Ἐμφαντικῶς εἶπε τὸ, ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν· τουτέστι, τοῦ ἀγιαζομένου διὰ τῆς κοινωνίας τοῦ κυριακοῦ σώματος. Ἄτοπον γὰρ ῥυπαίνεσθαι διὰ τῆς αἰσχρολογίας τὸ στόμα ὑμῶν, ὃ τὸν Χριστὸν δέχεται. Ἡ, ῥυποῖ γὰρ τὸ εἰς δοξολογίαν Θεοῦ πεποιημένον στόμα. *Μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλους.*] Χριστὸν ἐνδυσάμενοι, τὸν εἰπόντα· *Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια* (α), πῶς νῦν ἄλλην μορφήν περιέκεισθε, τὴν τοῦ ψεύδους; Πρόδηλον γὰρ, ὅτι ἐκείνον τὸν χαρακτῆρα ἐξεδύσασθε, τὸν ἀπὸ τῆς ἀληθείας ὑμᾶς χαρακτηρίζοντα. *Ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον.*] *Παλαιὸν ἄνθρωπον* ἔθος τῇ Γραφῇ καλεῖν, τὸν πεπαλαιωμένον καὶ κατὰσσηπτότα καὶ ἐνησθηκότα ταῖς ἀμαρτίαις εἶον, τὸν μήπω διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως τῷ βαπτίσματι ἀναγεννηθέντα καὶ καινοποιηθέντα. Ἡ, *παλαιὸν ἄνθρωπον*, τὴν διεφθαρμένην λέγει προαίρεσιν· διὸ καὶ ἐπήγαγε, *σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ*, τουτέστι, τὴν προαίρεσιν μετὰ τῶν ἔργων. *Παλαιὸν δὲ ὥνόμασε*, τὸ αἰσχρὸν αὐτοῦ βουλόμενος δεῖξαι, καὶ τὸ δυσειδές, καὶ τὸ ἡσθητικὸς (1). *Καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον.*] Τὸν ἐνάρετον εἶον· ὃ γὰρ ἐν ἀρετῇ βίος, αἰεὶ νεάζει· καὶν δόξῃ γηρᾶν σωματικῶς, ἀλλὰ θάλλει πνευματικῶς. Ἡ, *νέος ἄνθρωπος*, ἡ κατὰ Θεὸν προαίρεσις, ἥτις οὐ παλαιοῦται, ἀλλ' αἰεὶ ἀκμάζει πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν θείων ἐπίγνωσιν, αἰεὶ καὶ αἰεὶ νεωτέρα δεικνυμένη· ὅταν γὰρ πλείω λάβῃ τὴν γνώσιν, καὶ μειζόνων ἀξιοῦται, καὶ μᾶλλον ἀκμάζει, καὶ μᾶλλον ἰσχύει. *Κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν.*] Ὁ γὰρ τοιοῦτος, τὴν εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτὸν Θεοῦ κεκαθαρμένην φυλάττει, ἀμιγῆ τῶν κάτω χαρακτηρῶν καὶ πλανωμένων (2). *Ὅπου οὐκ ἔστι Ἑλληὴ καὶ Ἰουδαῖος· περιτομή*

(α) Ἰωαν. 14', 6.

(1) «Παλαιὸν ἄνθρωπον, τὴν προτέραν ἐκάλεσε πολιτείαν. Ἐν οἷς γὰρ, φησι, καὶ ὑμεῖς περιπατεῖτέ ποτε, ὅτε ἐζητε ἐν αὐτοῖς· τοῦτον δὲ ἀπεκδύσασθε ἐν τῷ βαπτίσματι.» Θεωδώρητος.

(2) «Ἄνωθεν γὰρ ἡμᾶς ἐδημιούργησεν ὁ τῶν ὅλων Θεός, καὶ τοὺς τῆς θείας εἰκόνης χαρακτηρὰς, οὓς ἡ ἁμαρτία διεφθείρειν, ἀκριβέστερον ἐν ἡμῖν ἐξετύπωσε. Τοῦ-

καὶ ἀκροβυστία· βάρβαρος, Σκύθης· δοῦλος, ἐλεύθερος.] Ἰδοὺ καὶ ἄλλα ἐγκώμιον τοῦ κατὰ Χριστὸν νέου ἀνθρώπου, τὸ μῆτε ἔθνους, μῆτε ἀξιώματος, μῆτε προγόνων διαφορὰν ἐνθεωρεῖσθαι αὐτῷ. Ἑλλην δὲ, τουτέστι, προσήλυτος, καὶ Ἰουδαῖος, τουτέστιν, ἐκ προγόνων. Ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός.] Ἐπειδὴ γὰρ οἱ πάντες ἐν σῶμα γινόμεθα, Χριστὸν ἔχοντες κεφαλὴν, εἰκότως πάντα ἡμῖν ὁ Χριστὸς, καὶ Σωτὴρ, καὶ Κύριος, καὶ Θεός, καὶ Κεφαλὴ, καὶ Ἀρχιερεὺς, καὶ Θῦμα· καὶ ἐν πᾶσιν, ἡ πράγμασιν, ἡ τοῖς τῆς ζωῆς ἡμῶν συνεκτικαῖς· ἡ, ἐν πᾶσιν ἡμῖν· οὐκ ἔστι γὰρ προσωποληψία παρὰ τῷ Θεῷ (1).

- 12 Ἐνεδύσασθε οὖν, ὡς ἐκλεκτοὶ τοῦ θεοῦ ἄγιοι καὶ ἡγαπημένοι, σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ, χρηστότητα,
13 ταπεινοφροσύνην, πραότητα, μακροθυμίαν· (ἀνεχόμενοι ἀλλήλων, καὶ χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, ἐάν τις πρὸς τινὰ ἔχη μομφήν· καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἔχα-
14 ρίσατο ὑμῖν, οὕτω καὶ ὑμεῖς·) ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις τὴν ἀγάπην, ἥτις ἐστὶ σύνδεσμος τῆς τελειότητος·
15 καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ θεοῦ θραβευέτω ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, εἰς ἣν καὶ ἐκλήθητε ἐν ἐνὶ σώματι· καὶ εὐ-
χάριστοι γίνεσθε.

Ἐνδύσασθε οὖν, ὡς ἐκλεκτοί.] Τὸ εὐκολον αἰεὶ δείκνυσι τῆς ἀρετῆς· ὥσπερ γὰρ ἱμάτιον, οὕτω καὶ ταύτην ἀναλαβεῖν δύναμεθα· ἀλλὰ καὶ ὅτι αἰεὶ ἀχώρισον ἡμῶν εἶναι δεῖ τὴν ἀρετὴν, ὥσπερ

το καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπὶ· Οὕς προέγνω, καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνης τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ (Ῥωμ. Η', 29.)· καὶ ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίους· ὅς μετασχηματίζετο τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δοξῆς αὐτοῦ (Φιλιπ. Γ', 21.)» Θεοδώρητος.—Ὅρα καὶ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ ἀναλόγου χωρίου Ἑφ. Δ', 22—24.

(1) «Ἀπὸ τοῦ τύπου εἰς τὸ ἀρχέτυπον τὸν λόγον μετέπηγε. Περὶ γὰρ τοῦ παναγίου βαπτίσματος διαλεγόμενος, τοῦ μέλλοντος εἶναι τὴν πολιτείαν ἡμᾶς διδάσκει. Οὐδεμίαν γὰρ ἐκείνος τοιοῦτην εἶναι διαφορὰν· ἀλλὰ, τῆς ἀμαρτίας πεπαιμμένης, τὸ βούλημα τὸ θεῖον ἐν ἅπασιν ἐπιτελεῖται. Τοῦτο γὰρ εἶπει, τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός. Οὕτω καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους· ἵνα ἡ ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν (Α' Κορ. ΙΕ', 28.). Ἐν ἐκείνῳ τοίνυν τῷ εἶναι τὸν νέον ἀκριδὸς ἀνθρώπον ἐνδυόμεθα. Ἐν ἐκείνῳ γὰρ τῆς φθορᾶς ἀπαλλαττόμεθα, καὶ τὴν ἀφθαρσίαν ἀμφιεννύμεθα. Ἐν δὲ τῷ βαπτίσματι τὸν ἐκείνου τοῦ εἶναι τύπον ἀναπληροῦμεν.» Θεοδώρητος.

ἱμάτιον, καὶ ὡς κόσμῳ χρῆσθαι. Ὡσπερ γὰρ ὁ γυμνὸς ἐσθῆτος, ἀσχημονεῖ, οὕτω καὶ ὁ τῶν ἀρετῶν γυμνός. Καὶ μετ' ἐγκωμίου ἢ παραίνεσις, καὶ ὑπερβολικῶς. Ἐγένοντο μὲν γὰρ πολλοὶ ἄγιοι, ἀλλ' οὐκ ἐκλεκτοί, οὐδὲ ἡγαπημένοι· ὑμεῖς δὲ ταῦτα πάντα ἐσέ. *Σπλάγχχνα οἰκτιρμοῦ.*] Οὐχ ἀπλῶς ἀγάπην, ἀλλὰ τὴν κατὰ φύσιν τοῖς γονεῦσι πρὸς τὰ τέκνα ἐνυπάρχουσαν. *Χρησιτότητα, ταπεινοφροσύνην, πραότητα, μακροθυμίαν.*] Τῷ φορέσαντι σπλάγχχνα οἰκτιρμοῦ, ἀναγκαίως καὶ ταῦτα παρέπονται. Τίς γὰρ πατὴρ πρὸς υἱὸν οὐ χρηστεύεται, οὐ ταπεινοφρονεῖ, μὴ ἐρίζων, ἀλλὰ πάντων αὐτῷ παραχωρῶν; τίς οὐ μακροθυμεῖ; *Ἀνεχόμενοι ἀλλήλων.*] Τουτέστι, βαστάζοντες ἀλλήλους· οὐ ἐκείνον, καὶ ἐκεῖνος σέ· καὶ μὴ πικρῶς ἐξετάζοντες τὰ ἀλλήλων πταίσματα, ἀλλὰ μικρὰ αὐτὰ ἡγούμενοι, καὶ ἄξια παροράσεως. Ὅρα δὲ πῶς καὶ αὐτὸς αὐτὰ ἐξηυτέλισε, *μομφὴν εἰπὼν, ἡγουν, μέμψιν. Καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἐχαρίσατο ἡμῖν.*] Τὸ παράδειγμα τοῦ Χριστοῦ παράγων ἐν μέσῳ, οὐ μόνον τὸ συγχωρεῖν συμβουλεύει, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀγαπᾶν καὶ εὐεργετεῖν τοὺς προσκεκρουκτάς ἡμῖν, καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν καὶ προσκεκρουκτῶν τιθέναι· οὕτω γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς πεποίηκεν. *Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις τὴν ἀγάπην.*] Ἐπειδὴ ἐνὶ καὶ χαριζόμενον μὴ ἐξ ἀγάπης καθαρῶς τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ σχήματι καὶ ὑποκρίσει, δείκνυσιν ὁδόν, δι' ἧς δυνάμεθα κατορθῶσαι τὸ ἀληθῶς χαρίζεσθαι. Ἔστι δὲ καὶ πρᾶον φαίνεσθαι καὶ ταπεινόφρονα, καὶ μὴ ἀγαπᾶν· διὸ φησὶν· Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἐνδύσασθε τὴν ἀγάπην. *Ἦτις ἐστὶ σύνδεσμος τῆς τελειότητος.*] *Σύνδεσμον* καλεῖ τὴν ἀγάπην, δηλῶν, εὐθὺς διαλύεσθαι τὰ ἄνω εἰρημένα, χωρὶς ἀγάπης ὄντα. Ἡ ἀγάπη γὰρ συνέχει πάντα τὰ τὴν τελειότητα ποιοῦντα, καὶ ἄνευ ταύτης τέλειος οὐδεὶς· ἀλλὰ καὶ πάντα δοκῇ ἔχειν, ἀτελής ἐστι. *Καὶ ἡ εἰρήνη.*] Καίτοι εἰπὼν, ἀγάπην, οὐκέτι ὥφειλεν εἰρήνην συμβουλεύειν. Ἀλλ' Ἐπειδὴ ἐνὶ πολλάκις καὶ φίλον τῷ φίλῳ ἐγκαλεῖν, καὶ ἐκ πολλῆς ἀγάπης καὶ φιλονεικίας, καὶ ὕβρεως, καὶ μάχας

ἐγείρεσθαι, καὶ ἐκ τούτου διαλύειν τὴν ἀγάπην, καὶ τὸ εἰρήνην ἔχειν παραινεῖ. *Τοῦ Θεοῦ.*] Ἐνὶ γὰρ καὶ κακῶς εἰρηνεύειν, ὥσπερ καὶ καλῶς μάχεσθαι· ἀλλὰ τὴν κατὰ θεὸν εἰρήνην λέγω, φησί. *Βραβεύετω ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν.*] Ἐπειδὴ οἱ λογισμοὶ πολεμοῦσι πολλάκις παρ' ἡμῖν, ὁ μὲν, εἰς ἄμυναν κινῶν, ὁ δὲ, εἰς μακροθυμίαν, μεσιτεύειν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν τὴν εἰρήνην βούλεται, καὶ ἐξορίζει τοὺς ἐναντίους λογισμούς (1). *Εἰς ἣν καὶ ἐκλήθητε ἐν ἐνὶ σώματι· καὶ εὐχάριστοι ᾔνεσθε.*] Διὰ γὰρ τὸ εἰρήνην ἔχειν, ὠκονόμησεν ὁ Χριστὸς, τοὺς πάντας ἐν σῶμα ποιῆσαι, καὶ αὐτὸς εἶναι ἡμῶν κεφαλὴ, ἵνα τούτῳ τῷ τρόπῳ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀποσχώμεθα μάχης, καὶ εὐχαριστῶμεν τῷ ταύτην ἡμῖν τὴν συνάφειαν χαρισαμένῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

Τὰ πρὸς τοὺς οἰκειοὺς ὁμονοητικῶς· ἐν ᾧ,
τὰ πρὸς τοὺς ἀλλοτρίους ἐμφρόνως, οἰ-
κονομικῶς.

- 16 Ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ ἐνοικεῖτω ἐν ὑμῖν πλουσίως, ἐν πάσῃ σοφίᾳ διδάσκοντες καὶ νουθετοῦντες ἑαυτοὺς, ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, ἐν
- 17 χάριτι ᾄδοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ· καὶ πᾶν ὅ,τι ἂν ποιῇτε, ἐν λόγῳ ἢ ἐν ἔργῳ, πάντα ἐν ὀνόματι Κυρίου Ἰησοῦ, εὐχαριστοῦντες τῷ θεῷ
- 18 καὶ πατρὶ δι' αὐτοῦ. Αἱ γυναῖκες, ὑποτάσσεσθε τοῖς
- 19 ἰδίοις ἀνδράσιν, ὡς ἀνῆκεν ἐν Κυρίῳ. Οἱ ἄνδρες, ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας, καὶ μὴ πικραίνεσθε πρὸς
- 20 αὐτάς. Τὰ τέκνα, ὑπακούετε τοῖς γονεῦσι κατὰ

(1) « Ἐξ ἡ εἰρήνης τοῦ Θεοῦ στῇ ἐν ἡμῖν, ὥσπερ τις βραβευτὴς δίκαιος, τουτέστι, κριτὴς καὶ ἀγωνοθέτης, καὶ δι' αὐτὸ τὸ βραβεῖον τῆς νίκης τῷ κλιθεῖντι μακροθυμεῖν [λογισμῶ], παύσεται ὁ ἀνταγωνιστής. » Θεοφύλακτος.

21 πάντα· τοῦτο γάρ ἐστιν εὐάρεστον ἐν Κυρίῳ. Οἱ πατέρες, μὴ ἐρεθίζετε τὰ τέχνα ὑμῶν, ἵνα μὴ ἀθυμῶσιν.

Ο λόγος τοῦ Χριστοῦ ἐνοικεῖτω ἐν ὑμῖν πλουσίως.] Τουτέστιν, αἱ διδασκαλίαι, τὰ δόγματα, αἱ παραινέσεις, δι' ὧν διδάσκει ἡμᾶς καταφρονεῖν τῆς παρούσης ζωῆς καὶ τῶν ἐνταῦθα ἀγαθῶν. Οὐκ εἶπε δὲ ἀπλῶς, ἔστω ἐν ὑμῖν, ἀλλ', ἐνοικεῖτω, καὶ, πλουσίως, τουτέστι, μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας. Ἐὰν γὰρ πλούσιοι ᾖμεν ἐν τῇ γνώσει τῶν Γραφῶν, πάσας τὰς συμφορὰς εὐκόλως οἴσομεν, ὥσπερ καὶ ὁ πλούσιος ἐν χρήμασι, ζημίαν ἐνεγκεῖν δύναται (1). Ἐρ πάση σοφίᾳ.] Τουτέστιν, ἐν πάσῃ ἀρετῇ· σοφίαν γὰρ τὴν ἀρετὴν φησι. Διδάσκοντες καὶ ρουθετοῦντες ἑαυτοὺς ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις.] Ἐπειδὴ ἡ ἀνάγνωσις ἔχει πόνον καὶ πολὺ τὸ φορτικόν, οὐκ ἐπὶ ιστορίας ἤγαγεν, ἀλλ' ἐπὶ ψαλμοὺς, ἵνα ὁμοῦ καὶ τέρπῃς τὴν ψυχὴν ἄδων, καὶ ὑποκλέπτῃς τὸν πόνον. Μετὰ δὲ τοὺς ψαλμοὺς, τοὺς ὕμνους τέθεικεν, ἅτε τελειότερον καὶ θειότερον πρᾶγμα. Αἱ γὰρ ἄνω δυνάμεις, ὕμνοῦσι τὸν θεόν, οὐ ψάλλουσιν. Ἐν χάριτι ἄδοντες.] Ἀντὶ τοῦ, μετὰ χάριτος καὶ ἡδονῆς πνευματικῆς. Ἡ διὰ τῆς παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δοθείσης χάριτος ταῦτα ποιεῖν παραινεῖ, δεικνὺς δὶχα θείας χάριτος μὴ δύνασθαι πληροῦν τὰ ταιαῦτα. Ἐρ τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ.] Μὴ ἀπλῶς μόνῳ στόματι· τοῦτο γὰρ οὐκ ἐστιν ἄδεν τῷ θεῷ, ἀλλ' εἰς ἀέρα λαλεῖν· ἀλλ', ἐν τῇ καρδίᾳ, ὃ ἐστὶ, μετὰ προσοχῆς. Καὶ ἄλλως· Ἐρ τῇ καρδίᾳ· τουτέστι, μὴ πρὸς ἐπίδειξιν. Κἂν γὰρ ἐν ἀγορᾷ ᾗς, δύνασαι κατὰ σαυτὸν ἄδεν, μηδενὸς ἀκούοντος. Καὶ πᾶν ὃ, τι ἄν ποιῇτε, ἐρ λόγῳ ἢ ἐρ ἔργῳ, πάντα ἐν ὀνόματι Κυρίου.] Ἐὰν ἐσθίῃς, ἐὰν πίνῃς, ἐὰν ἀποδημῇς, πάντα ἐν ὀνόματι τοῦ θεοῦ πράττε, τουτέστιν, αὐτὸν

(1) « Τὴν διηγετικὴν τῶν θεῶν λογίαν μελέτην καὶ ὁ παλαιὸς νόμος παρεγγυᾷ (Δευτέρ. 5', 7.). Τοῦτο παρακινεῖται καὶ ὁ θεὸς ἀπόστολος, ὥστε ἡμᾶς τὴν τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν ἐν τῇ ψυχῇ περιφέρειν αἰεί.» Θεοδώρητος.

παντός ἔργου καὶ λόγου σωτηρία καὶ βοήθην ἐπικαλούμενος. *Εὐχαριστοῦντες τῷ θεῷ καὶ πατρὶ δι' αὐτοῦ.*] Ἄν τὸν υἱὸν καλῆς, δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα καλεῖς· ἂν τῷ υἱῷ εὐχαριστῆς, δι' αὐτοῦ τῷ πατρὶ εὐχαριστεῖς. Ἡ ὅτι, ὥσπερ ἡμᾶς αὐτοὺς ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ προσήγαγεν· οὕτω καὶ τὴν εὐχαριστίαν ἡμῶν αὐτὸς προσάγει τῷ πατρὶ, πάντων τῶν ἀγαθῶν μεσίτης ἡμῖν ὢν (1). — Καλῶς τὸ, δι' αὐτοῦ, καὶ, σὺν αὐτῷ, λέγεται· τὸ μὲν, διὰ τὸ ἴσον καὶ ὁμοούσιον τῷ πατρὶ· τὸ δὲ, ἐπειδὴ μεσίτης ἡμῶν καὶ ἀρχιερεὺς ἡξίωσε γενέσθαι, ὅταν ὁ λόγος σάρξ ἐγένετο, κατὰ τὴν Γραφὴν (α). — *Αἱ γυναῖκες, ὑποτάσσεσθε.*] Ὅταν γὰρ σὺ μὲν ἐμοί, ἐγὼ δὲ σοὶ ὑποτέταγμαι, πῶς ἐνί τί τῶν ἀβουλήτων συμβῆναι; Τὴν δὲ ὑποταγὴν, οὐ καθ' ὑπόκρισιν ἢ ἀνθρωπαρέσκειαν βούλεται εἶναι, ἀλλ' ἐν φόβῳ Χριστοῦ. *Ὡς ἀνῆκεν ἐν Κυρίῳ.*] Τουτέστιν, ὡς πρέπει ἐν Κυρίῳ· ἐν δὲ Κυρίῳ πρέπει, τὴν μὲν γυναῖκα, ὑποτάσσεσθαι, τὸν δὲ ἄνδρα, ἀγαπᾶν αὐτήν (2). *Οἱ ἄνδρες, ἀγαπάτε τὰς γυναῖκας.*] Ὅτι τοὺς τὴν ὑπακοὴν ὀφείλοντας ὑπέχειν, ἀγαπᾶν προστάσσει τὰς γυναῖκας, τὰ τέκνα, τοὺς δούλους, ἕκαστον τιθεὶς κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ὑπακοῆς. *Καὶ μὴ πικραίνεσθε πρὸς αὐτάς.*] Οἶδε καὶ ἀπὸ πολλῆς ἀγάπης μάχας τικτομένας· (μάλιστα γὰρ αἱ πρὸς τὰ φιλούμενα πρόσωπα μάχαι, αὗται πικραί·) διὰ τοῦτο τὴν ἀγάπην προθεῖς, τὸ, *μὴ πικραίνεσθε, ἐπηγάγε.* *Τὰ τέκνα, ὑπακούετε τοῖς γονεῦσι κατὰ πάντα.*] Εὐσεβῶν πατέρων παισὶ διαλεγόμενος, εἶπε τὸ, *κατὰ πάντα*· ἐπεὶ τοῖς γε ἀσεβέσι πατράσιν οὐ κατὰ πάντα δεῖ ὑπακοῦειν· οὐ γὰρ δὴ καὶ ὅτε εἰς ἀσεβειαν ἐκβιάζονται, πειστέον. *Τοῦτο γάρ*

(1) «Ἐπειδὴ ἐκείνοι τοὺς ἀγγέλους σέβειν ἐκέλευον, αὐτοὶ τὸ ἐναγτίον παρεγυμᾶ, ὥστε καὶ τοὺς λόγους καὶ τὰ ἔργα κοσμηται τῇ μνήμῃ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ· καὶ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ τὴν εὐχαριστίαν δι' αὐτοῦ, φέρειν, ἀναπέμπετε, μὴ διὰ τῶν ἀγγέλων.» Θεοδώρητος. (α) Ἰωάν. Α', 14.

(2) «Τί δὲ ἐστὶ τὸ, ἐν Κυρίῳ; Ἀντὶ τοῦ, διὰ τὸν Κύριον ὑποτάσσεσθε. Οὐ γὰρ μόνον τὴν ἀπὸ φύσεως ὑποταγὴν ἀπαιτοῦ· (τοῦτο γὰρ ὁλοῖ διὰ τοῦ, ὡς ἀνῆκε, τουτέστιν, ὡσπερ ἐστὶ καθῆκον) ἀλλὰ καὶ τὴν διὰ τὸν θεὸν μάλιστα.» Θεοφύλακτος.

ἔστιν εὐάρεστον ἐν Κυρίῳ.] Καὶ νόμον τίθησι τὸν τὴν ὑπακοὴν νομοθετοῦντα, πλέον ἐντρέπων τὰ τέκνα. Πάλιν δὲ τὸ, ἐν Κυρίῳ. Οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς φύσεως μόνης βούλεται ἡμᾶς ταῦτα ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ ὅτι τῷ θεῷ δοκεῖ, ἵνα καὶ μισθὸν ἔχωμεν, ὡς διὰ τὸν θεὸν ποιοῦντες. *Ἴνα μὴ ἀθυμῶσιν.*] Τουτέστι, Μὴ πάντα, ὅσα πράττουσι, πικρῶς ἐξετάζετε· ἀλλ' ἔστιν ἃ καὶ παρορᾶν ὀφείλετε, ἵνα μὴ ἀθυμοῦντες αἰεὶ φιλονεικότεροι γίνωνται.

- 22 Οἱ δοῦλοι, ὑπακούετε κατὰ πάντα τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις, μὴ ἐν ὀφθαλμοδουλείαις, ὡς ἀνθρωπάρεσκοι, ἀλλ' ἐν ἀπλότῃ καρδίᾳ, φοβούμενοι τὸν
23 θεόν. Καὶ πᾶν ὅ,τι ἐὰν ποιῇτε, ἐκ ψυχῆς ἐργάζε-
24 σθε, ὡς τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐκ ἀνθρώποις· εἰδότες, ὅτι ἀπὸ Κυρίου ἀπολήψεσθε τὴν ἀνταπόδοσιν τῆς κληρονομίας· τῷ γὰρ Κυρίῳ Χριστῷ δουλεύετε.
25 Ὁ δὲ ἀδικῶν, κομιεῖται ὁ ἡδίκησε· καὶ οὐκ ἔστι προσωποληψία.

Οἱ δοῦλοι, ὑπακούετε.] Εὐθέως δικαίωμα τοῦ ὑπακούειν, αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ τοῦ δούλου· ἀλλ' ἵνα μὴ ἀλγήσῃ, ἐπὶ γὰρ, τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις· μονονουχὶ λέγων· Σαρκὸς εἰσιν οὗτοι κύριοι· τὸ γὰρ κρεῖττον ἐν σοὶ, ἢ ψυχῇ, οὐχ ὑπόκειται ἀνθρωπίνῳ δουλείᾳς ζυγῷ. *Μὴ ἐν ὀφθαλμοδουλείαις, ὡς ἀνθρωπάρεσκοι.*] Μὴ μόνον, φησὶν, ὁρῶντος τοῦ δεσπότου, πράττετε τὰ δέοντα, ἀλλὰ καὶ μὴ ὁρῶντος. Τὸ γὰρ, ὁρῶντων μόνον τῶν δεσποτῶν, πράττειν τὰ δέοντα, ἀνθρωπάρεσκείας ἐστὶ, καὶ οὐ φόβου θεοῦ· ὁ γὰρ τὸν θεὸν φοβούμενος, μετὰ ἀπλότητος πάντα πράττει. *Ἐκ ψυχῆς ἐργάζεσθε.*] Οὐ μόνον ὑποχρέσεως καὶ ἀνθρωπάρεσκείας βούλεται αὐτοὺς ἐλευθέρους εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἀργίας καὶ νοθεύσεως· μᾶλλον δὲ ἐλευθέρους αὐτοὺς ἀντὶ δούλων ποιεῖ, ὅταν μὴ δέωνται τῆς τῶν δεσποτῶν ἐπιστασίας. Τὸ γὰρ, ἐκ ψυχῆς, τοῦτό ἐστι, τὸ, ἐξ εὐνοίας, καὶ ὅση δύναμις. Ὡς τῷ Κυρίῳ καὶ οὐκ ἀνθρώποις.] Ἀπὸ κοινοῦ τὸ, ἐργάζεσθε, κατὰ μετὰπτωσιν· οἶον· Ὡς τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐκ ἀνθρώποις ἐρ-

γαζόμενοι. Ειδότες, ὅτι ἀπὸ Κυρίου ἀπολήψεσθε τὴν ἀνταπόδοσιν τῆς κληρονομίας.] Καὶ τίς ἡ ἀνταπόδοσις τῷ δούλῳ, ἐκ ψυχῆς ἐργαζομένῳ; Πρῶτον μὲν, ὁ ἀπὸ θεοῦ μισθός· ἐστὶ δὲ ὅτε, καὶ ἀπὸ τοῦ δεσπότη (1). Τῷ γὰρ Κυρίῳ Χριστῷ δουλεύετε.] Τῷ τάξιν νομοθετήσαντι καὶ ὑποταγῇ. Ὅτι δὲ τῷ Κυρίῳ Χριστῷ δουλεύετε, δῆλον ἐκ τοῦ παρ' αὐτοῦ τὴν ἀνταπόδοσιν λαμβάνειν. «Ὁ δὲ ἀδικῶν, κομιῖται ὃ ἠδίκησε.» Ὁ δὲ ἀδικῶν τὸν δεσπότην δούλος, ἢ ἐν τῷ ἀμελῶς δουλεύειν, ἢ ἐν τῷ νοσφρίζεσθαι τὰ δεσποτικά, τὴν ἀντιμισθίαν ἔξει παρὰ τοῦ θεοῦ. Καὶ οὐκ ἔστι προσωποληψία.] Ἐπὶ τῶν δεσποτῶν ἀρμόδιον ἦν εἰπεῖν τὸ τῆς προσωποληψίας. Τί οὖν αὐτὸ ἐπὶ τῶν δούλων τέθεικεν; Ἡ, ὅτι οὐκ ἔστι προσωπολήπτης ὁ θεός, ἵνα ἐλεήσῃ τὸν δούλον, ὡς ἀσθενές μέρος· ὅς γε καὶ διὰ τοῦ νόμου προσέταξε, ἐλεεῖν πτωχὸν ἐν κρίσει (α)· ἢ πρὸς χριστιανούς δούλους λέγει, οἷς εἰσι δεσπότες Ἕλληνες, ὡσανεὶ λέγων. Ὁ χριστιανὸς δούλος, ἀδικῶν Ἕλληνα δεσπότην, μὴ οἰέσθω, ὡς ἐκφεύζεται τὴν κατάκρισιν· οὐ γὰρ ἐστὶ προσωλήπτης ὁ θεός, ἵνα αὐτῷ ἀφῇ, ὡς χριστιανῷ, τὸ πρὸς τὸν Ἕλληνα δεσπότην ἀμάρτημα.

ΚΕΦ. IV, 1 Οἱ Κύριοι, τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα τοῖς δούλοις παρέχεσθε, εἰδότες, ὅτι καὶ ὑμεῖς
 2 ἔχετε κύριον ἐν οὐρανοῖς. Τῇ προσευχῇ προσκαρτερεῖτε, γρηγοροῦντες ἐν αὐτῇ, ἐν εὐχαριστίᾳ·
 3 προσευχόμενοι ἅμα καὶ περὶ ἡμῶν, ἵνα ὁ θεὸς ἀνοίξῃ ἡμῖν θύραν τοῦ λόγου, λαλῆσαι τὸ μυστήριον
 4 τοῦ Χριστοῦ, δι' ὃ καὶ δέδεμαι· ἵνα φανερώσω αὐτὸ
 5 τὸ, ὡς δεῖ με λαλῆσαι. Ἐν σοφίᾳ περιπατεῖτε
 6 πρὸς τοὺς ἔξω, τὸν καιρὸν ἐξαγοραζόμενοι. Ὁ λό-

(1) «Οἱ μὲν δεσπότες οὐ ποιοῦσι πολλάκις κληρονόμους τοὺς δούλους, κἂν μυριάκις αὐτοῖς καλῶς δουλεύωσιν· ὁ δὲ Κύριος τῆς ἐν οὐρανοῖς κληρονομίας τὴν ἀνταπόδοσιν δίδωσι ἡμῖν, ἐν εὐνοίᾳ φυλάττει πρὸς τοὺς δεσπότης.» Θεοφύλακτος.
 (α) Ἐξοδ. ΚΓ', 3. Λευϊτ. ΙΘ', 15.

γος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι, ἅλατι ἡρτυμένος, εἰ-
δέναι, πῶς δεῖ ὑμᾶς ἐνὶ ἐκάστω ἀποκρίνεσθαι.

Οἱ κύριοι, τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα τοῖς δούλοις παρέχε-
σθε.] Τὸ δίκαιον καὶ ἡ ἰσότης εἰσὶ τὸ ἀμείβεσθαι τῶν πόνων
τοὺς δούλους, καὶ ἐν ἀφθονίᾳ πάντων τῶν πρὸς χρεῖαν καθιστᾶν,
καὶ μὴ ἔξω ἐτέρων δεῖσθαι. Μὴ γάρ, φησιν, ἐπειδὴ ἤκουσας, ὅτι
παρὰ Κυρίου ἔχουσι τὸν μισθόν, ἤδη σὺ ἀποστερήσης αὐτοὺς
τῶν παρὰ σοῦ ὀφειλομένων. Εἰδότες, ὅτι καὶ ὑμεῖς ἔχετε κύ-
ριον.] Ὡς περ ἐκείνοι ὑμᾶς, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἔχετε κύριον. Ὡ-
ρὸν οὖν μέτρη μετρεῖτε τοῖς ὑμετέροις δούλοις, μετρήσει καὶ ὑμῖν
ὁ κύριος ὑμῶν. Τῇ προσευχῇ προσκαρτερεῖτε.] Οἶδεν ὁ διά-
βολος, ὅσον ἀγαθὸν ἡ εὐχή, καὶ διὰ τοῦτο ἀποπηδᾷ αὐτῆς
ἡμᾶς ποιεῖν· διὸ φησὶν ὁ Παῦλος, προσκαρτερεῖτε. Ἐπειδὴ δὲ
τὸν προσκαρτερεῖν τῇ εὐχῇ σπουδάζοντα, εἰς ἀκηδῖαν καὶ ἐκλυ-
σιν πολλάκις ἐμβάλλουσιν οἱ δαίμονες, ἐπάγει, γρηγοροῦντες
ἐν αὐτῇ, τουτέστι, νήφοντες, μὴ βεβρόμενοι, μήτε νωχελευό-
μενοι. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνὶ καὶ εὐχῇ ὑπὲρ ἀλόγων αἰτήσεων, καὶ τὸ
πῶς, καὶ τί δεῖ εὐχεσθαι διδάσκει. Ἐν εὐχαριστίᾳ, φησὶν, ἡ εὐχή
προβαινέτω πρὸς τὸν θεόν. Αὕτη γάρ ἡ ἀληθινὴ εὐχή, ἡ εὐχαρι-
στιὰν ἔχουσα ὑπὲρ πάντων ὧν ἴσμεν, καὶ ὧν οὐκ ἴσμεν, ὧν
εὖ ἐπάθομεν, ἢ ἐθλίβημεν, καὶ ὑπὲρ τῶν κοινῶν εὐεργεσιῶν.
Προσευχόμενοι ἅμα καὶ περὶ ἡμῶν.] Ὅρα ταπεινοφροσύνην,
εἶγε Παῦλος τῆς τούτων ἔχρηζεν εὐχῆς! Θύραν τοῦ λόγου.]
Μεταφορικῶς εἶπε, θύραν, οἶον, εἴσοδον καὶ παρρησίαν. Ὅρα
δὲ τὸν Παύλου ζῆλον! Ἐν τοσούτοις ὑπάρχων πειρασμοῖς, οὐκ
αἰτεῖ λύσιν, ἀλλὰ πάλιν κηρύττειν, καὶ πάλιν πειρασμοὺς
ἔχειν.—Τὸ κοινόν τῆς συντάξεως· Ἰνα ὁ θεὸς ἀνοίξῃ ἡμῖν θύ-
ραν τοῦ λόγου, λαλῆσαι τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ, ὡς δεῖ με
λαλῆσαι, δι' ὃ καὶ δέδεμαι, ἵνα φανερώσω αὐτό. Ὁ δὲ θεὸς
Παῦλος, καθ' ὑπερβατὸν τὸν λόγον προήνεγκε (Φωτίου).—
Δι' ὃ καὶ δέδεμαι.] Ἐπειδὴ, φησιν, ἐφάνέρωσα αὐτό, ὡς ἔδει με
λαλῆσαι. Πῶς δὲ αὐτὸν ἔδει λαλῆσαι; Ἐν παρρησίᾳ, φησὶ, καὶ

φανερῶς, μηδὲν ὑποστειλάμενον, μήτε τὰ δεσμὰ πτοθθέντα. *Ἐν σοφίᾳ περιπατεῖτε πρὸς τοὺς ἔξω.*] Ὅπερ καὶ ὁ Κύριος εἶπεν· Ἰδοὺ, ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. *Γίνεσθε οὖν φρόνιμοι, ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι, ὡς αἱ περὶ σκευαί (α).* τοῦτο καὶ οὗτος νῦν φησιν, ὅτι φυλακτικοὶ γίνεσθε, μηδεμίαν παρέχοντες καθ' ἑαυτῶν λαβὴν τοῖς ἔξω. Τοὺς ἔξω δὲ, τοὺς Ἕλληνας λέγει. Καλῶς δὲ πρὸς ἐκείνους εἶναι αὐτοὺς φυλακτικούς παραινεῖ· οἱ γὰρ ἀδελφοί, οὐχ οὕτω πάντα ἡμῶν καὶ τὰ βραχύτατα περισκοποῦσι, προφάσεις διαβολῶν ἐπιζητοῦντες. *Τὸν καιρὸν ἐξαγοραζόμενοι.*] Βραχύς, φησιν, ὁ παρῶν καιρὸς· κερδάνωμεν οὖν αὐτόν. Πῶς δὲ ἐνι τὸν παρόντα κερδάναι καιρὸν; Ἀηλον ὅτι διὰ τοῦ ἐν σοφίᾳ καὶ ἐπιτηρήσει περιπατεῖν· ὥσει ἔλεγεν· Οὐκ ἔστιν ἡμῶν ὁ καιρὸς· (ἡ γὰρ ζωὴ ἡμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ θεῷ (β))· ἀλλ' ἐκείνων ἐστί. Κτησώμεθα οὖν αὐτόν, καὶ οἷον κερδάνωμεν διὰ τοῦ ἐνταῦθα καλῶς βιοῦν, τὰ μέλλοντα κληρονομοῦντες. *Ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι, ἀλατι ἡρτυμένος.*] Μὴ μωρολογία, φησίν, ἢ ἀκαιρολογία ἐξέλθοι τοῦ στόματος ὑμῶν· ἀλλὰ προσηκόντως ἐκάστῳ λαλεῖτε· καὶ ἐπιπληξαι δέοι, καὶ θεραπεῦσαι καὶ ἀνακτῆσθαι, μετὰ χάριτος, φησί, πνευματικῆς, μετὰ χάριτος, μὴ εἰς ἀδιαφορίαν ἢ εὐτραπελίαν ἐκπιπτούσης (Γ).—Ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι, ὥσπερ ἄλατι ἔστω ἡρτυμένος. Ὡςπερ γὰρ οὐδὲν τῶν τῷ σώματι τρεφόντων σχεδὸν χωρὶς ἄλατος ἡδύνει, καὶ εἰς τροφὴν εὐχυμον ἀναδίδοται, οὕτω καὶ ὁ διδασκαλικὸς λόγος, ὁ τὴν ψυχὴν τρέφων, ἂν μὴ ἢ τῇ χάριτι ἡρτυμένος, οὔτε θρέψει, οὔτε ἀναδοθήσεται (Φωτίου).— *Εἰδέναι, πῶς δεῖ ὑμᾶς ἐνὶ ἐκάστῳ ἀποκρίνεσθαι.*] Εἰς τὸ εἰ-

(α) Ματθ. 1', 16. (β) Κολοσ. 1', 3.

(Γ) «Ἐγὼ μὲν, φησι, χαριεντισμὸν ὁ λόγος ὑμῶν· πλὴν μὴ εἰς ἀδιαφορίαν ἐκπιπτέτω καὶ ἐκλυσιν· ἀλλ' ἐς τὸ καὶ σῴζων· τοῦτο γὰρ τὸ ἄλας ὀνηαί· μήτε πέραν τοῦ μέτρου ἐπιχαίρει ἔσο, μήτε αὐτὸς αὐτοπρὸς· ὥσπερ τὸ βρώμα, εἰ μὲν ἀναλιν ᾗ, ἀκιδὴς ἐστί· εἰ δὲ λίαν ἀλυκὴν, ἀπαραδέκτον ὄλως τῇ γαστρὶ· ἀμφοτέρως δὲ ἄερωτον.» Θεοφύλακτος.

δέναι, φησί, πῶς δὲ ἑκάστῳ ἀποκρίνεσθαι. Ἄλλως γὰρ τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἄλλως τοῖς Ἑλλήσιν· ἄλλως τοῖς τελείοις, καὶ ἄλλως τοῖς ἀτελέσιν· ἄλλως τοῖς ἀσθενέσι, καὶ ἄλλως τοῖς ὑγιαίνουσι προσφέρειν τὴν διδασκαλίαν προσήκει.

- 7 Τὰ κατ' ἐμὲ πάντα γνωρίσει ὑμῖν Τυχικός, ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ πιστὸς διάκονος καὶ σύνδουλος
8 ἐν Κυρίῳ· ὃν ἐπεμψα πρὸς ὑμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο, ἵνα γνῶ τὰ περὶ ὑμῶν, καὶ παρακαλέσῃ τὰς καρδίας ὑμῶν· σὺν Ὁνησίμῳ, τῷ πιστῷ καὶ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ, ὃς ἐστὶν ἐξ ὑμῶν. Πάντα ὑμῖν γνωριοῦσι
10 τὰ ὧδε. Ἀσπάζεταιται ὑμᾶς Ἀρίσταρχος, ὁ συναιχμάλωτός μου, καὶ Μάρκος, ὁ ἀνεψιὸς Βαρνάβα, περὶ οὗ ἐλάβετε ἐντολὰς· (εἰάν ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς, δέξασθε αὐτόν·) καὶ Ἰησοῦς, ὁ λεγόμενος Ἰουστός, οἱ ὄντες ἐκ περιτομῆς· οὗτοι μόνοι συνεργοὶ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, οἵτινες ἐγενήθησάν μοι παρηγορία.
12 Ἀσπάζεταιται ὑμᾶς Ἐπαφράς, ὁ ἐξ ὑμῶν δοῦλος Χριστοῦ, πάντοτε ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ ὑμῶν ἐν ταῖς προσευχαῖς, ἵνα στήτε τέλειοι καὶ πεπληρωμένοι
13 ἐν παντὶ θελήματι τοῦ θεοῦ. Μαρτυρῶ γὰρ αὐτῷ, ὅτι ἔχει ζῆλον πολὺν ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ τῶν ἐν Λαοδικείᾳ, καὶ τῶν ἐν Ἱεραπόλει.

Τὰ κατ' ἐμὲ πάντα.] Ἦν ἂν τινα ἔδει μὴ γράφειν διὰ τὸ πλῆθος. Ἄλλως τε ἔδει καὶ τὸν Τυχικὸν ἔχειν ἂν καὶ ἀπὸ στόματος λαλήσει, ὅτι καὶ ἐν δεσμοῖς, καὶ ἐν θλίψεσιν ὁ διδάσκαλος (1).
Ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφός.] Εἰ ἀγαπητὸς, πάντα οἶδεν· οὐδὲν γὰρ αὐτὸν ἀπέκρυψα, φησιν. Εἰ πιστὸς, ἀληθεύσει πάντως. Εἰ σύνδουλος, κεκοινωνήκεν ἡμῖν καὶ τῶν πειρασμῶν. Τὸ ἀξιόπιστον δὲ τοῦ Τυχικοῦ, πάντοθεν συνήγαγεν. Ὁ ἐπεμψα πρὸς ὑμᾶς

(1) « Καὶ τοῦτο ἀπὸ σοφίας, τὸ μὴ πάντα τιθέναι ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς, ἀλλὰ τὰ ἀναγκαῖα καὶ κατεπεύγοντα· πρῶτον μὲν, διὰ τὸ μὴ μακύνειν ταῦτα· ἔπειτα δὲ, ἵνα καὶ ὁ ἀπεργόμενος ἔχῃ τι διηγεῖσθαι, κινεῖται αἰδεσιμώτερος ἢ τρέτον, δείκνυσιν πῶς πρὸς αὐτὸν διάκειται· οὐ γὰρ ἂν αὐτῷ τοιαῦτα ἐπίστευσεν. Ἐπειτα ἦν ἂν οὐκ ἔδει διὰ γρημμάτων δηλωθῆναι. » Θεοφύλακτος.

εἰς αὐτὸ τοῦτο.] Δεῖγμα μεγίστης ἀγάπης τὸ διὰ τοῦτο μόνον ἀπειστάλθαι τὸν Τυχικόν, ἵνα τε ἀπαγγεῖλῃ αὐτοῖς τὰ κατὰ τὸν Παῦλον, καὶ τῷ Παύλῳ πάλιν, μαθὼν τὰ κατ' αὐτούς. *Καὶ ἵνα παρακαλέσῃ τὰς καρδίας ὑμῶν.*] Δείκνυσι διὰ τούτου, ἐν πειρασμοῖς αὐτοὺς ὄντας, καὶ παρακλήσεως χρῆζοντας. *Σὺν Ὁρησίμῳ.*] Ὁ Ὀνήσιμος οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ Φιλήμονος δοῦλος. Θέα δέ· τὸν δοῦλον ἀδελφὸν ὀνομάζει! Τὸ δέ, ἐξ ὑμῶν, προσέθηκεν, ἵνα μὴ μόνον μὴ ἀπιστήσωσιν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ ἐγκαλωπιζῶνται ἐν αὐτῷ. *Πάντα ὑμῖν γνωριοῦσι τὰ ὧδε.*] Τοῦτέστι, τὰ δεσμὰ, καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατέχοντά με. Εἰ μὴ γάρ ταῦτα ἦν, ἦλθον ἂν πρὸς ὑμᾶς. *Ὁ συναιχμαλώτός μου.*] Οὗτός ἐστιν ὁ ἀπὸ Καισαρείας ἀναχθεὶς μετ' αὐτοῦ εἰς Ῥώμην (α). *Συναιχμαλώτός μου* δέ, φησι· καθάπερ γὰρ αἰχμάλωτοι, οὕτως ἦγοντο καὶ ἀπήγοντο, καὶ πᾶσιν εἰς τὸ κακῶς ποιεῖν προέκειντο. *Ὁ ἀνεψιὸς Βαρνάβα.*] Τοῦτον ἀπὸ τῆς συγγενείας τοῦ Βαρνάβα ἐγκωμιάζει. Μέγιστος γὰρ ἦν ὁ Βαρνάβας (1). *Περὶ οὗ ἐλάβετε ἐντολὰς.*] Ἀγράφως αὐτοῖς πολλάκις διὰ τινων ἐντέταλτο. *Ἐὰν ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς, δέξασθε αὐτόν.*] Μετὰ σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας διδασκαλικῆς αὐτὸν ἀξιόσατε τιμῆς. *Οἱ ὄντες ἐκ περιτομῆς.*] Ὀνειδος Ἰουδαίων, τὸ οὕτως ὀλίγους ἐξ αὐτῶν εἶναι τοῦ Παύλου συνεργούς, τοὺς δὲ ἄλλους ἐθνικούς. *Συνεργοί.*] Σὺν ἐμοὶ ἐργάζονται, φησι, τὰ εἰς τὴν βασιλείαν ἀνήκοντα πράγματα. Εἰ δέ εἰσι συναιχμάλωτοι καὶ τῶν πειρασμῶν κοινωνοί, κοινωνήσουσι καὶ τῶν στεφάνων. *Ἐγενήθησάν μοι παρηγορία.*] Μέγα ἐγκώμιον τὸ εἶναι Παύλου παραμυθίαν. Ἀηλοὶ δὲ ἐκ τούτου, τὴν τῶν πειρασμῶν σφοδρότητα. *Ἐπαφρᾶς, ὁ ἐξ ὑμῶν.*] Καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς, καὶ νῦν αὐτὸν συνίστησιν, ἵνα ὡς ἀγαπῶντα αὐτοὺς ἀνταγαπῶσι, καὶ ἡδέως ἀκούωσιν αὐτοῦ, εἴ τι διδάσκει. Μέγα δὲ αὐτοῦ ἐγκώμιον τὸ δοῦλον εἶναι Χριστοῦ. Δόξα οὖν ὑμῶν ἐστὶ

(α) Πραξ. ΚΖ', 2.

(1) Ἰδ. Πραξ. ΙΒ', 25. ΙΓ', 13. ΙΕ', 37. 39.

ποιοῦτος ὢν, ὡς ἐξ ὑμῶν γεγονώς. Πάντοτε ἀγωνιζόμενος.] Οὐχ ἀπλῶς, εὐχόμενος, ἀλλὰ μετὰ ἀγῶνος καὶ πόνου, οὐ νῦν μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντοτε. *Ἰνα στήτε τέλειοι.*] Δηλοῖ αὐτοὺς ἀτελεῖς ὄντας καὶ ἀπληρώτους. Ἐσκαζόν γάρ πάντως περὶ τὸ δόγμα τοῦ περὶ τῶν ἀγγέλων λόγου. Ἐπεὶ δὲ ἐν τέλειον μὲν εἶναι, μὴ ἐστάναι δέ, ὥσπερ ἔταν τις πάντα μὲν εἰδῆ, μὴ ἐστήκοι δὲ βεβαίως, διὰ τοῦτο φησιν, *ἵνα στήτε τέλειοι*, ἐν τῷ δόγματι δηλαδὴ, καὶ ἐν τῷ βίῳ. *Καὶ πεπληρωμένοι ἐν παντὶ θελήματι τοῦ θεοῦ.*] Τουτέστιν, ἵνα μηδὲν ἄλλο θέλημα ποιῆτε, ἢ τὸ τοῦ θεοῦ· τοῦτο γὰρ τὸ πεπληρωθῆναι καὶ τὸ τετελειώσθαι. Δείκνυσι δὲ αὐτοὺς διὰ τούτων, τὸ μὲν τι ἔχοντας, τὸ δὲ ὑστεροῦντας.

- 14 Ἀσπάζεται ὑμᾶς Λουκᾶς ὁ ἱατρός, ὁ ἀγαπητός,
15 καὶ Δημᾶς. Ἀσπάσασθε τοὺς ἐν Λαοδικείᾳ ἀδελφούς, καὶ Νυμφᾶν, καὶ τὴν κατ' οἶκον αὐτοῦ ἐκκλησίαν.
16 Καὶ ὅταν ἀναγνωσθῇ παρ' ὑμῖν ἡ ἐπιστολή, ποιήσατε, ἵνα καὶ ἐν τῇ Λαοδικέῳ ἐκκλησίᾳ ἀναγνωσθῇ· καὶ τὴν ἐκ Λαοδικείας ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀναγῶτε.
17 Καὶ εἶπατε Ἀρχίππῳ· Βλέπε τὴν διακονίαν, ἣν παρέλαβες ἐν Κυρίῳ, ἵνα αὐτὴν πληροῖς.
18 Ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου. Μνημονεύετέ μου τῶν δεσμῶν. Ἡ χάρις μεθ' ὑμῶν. Ἀμήν.

Λουκᾶς ὁ ἱατρός.] Ὁ εὐαγγελιστὴς οὗτός ἐστιν, οὗ μέγα ἐγκώμιον τὸ ἀγαπητὸν εἶναι Παύλου. *Καὶ Δημᾶς.*] Οὕτω γάρ, ὡς εἰκεν, ἐγκατέλιπε τὸν διδάσκαλον (1). *Ἀσπάσασθε τοὺς ἐν Λαοδικείᾳ.*] Συνάπτει αὐτοὺς διὰ τε τῶν ἀσπασμῶν, καὶ τοῦ κοινωνήσασθαι τὴν παροῦσαν ἐπιτάσσειν ἐπιστολήν, ὅπερ κάτω φησί. *Καὶ Νυμφᾶν, καὶ τὴν κατ' οἶκον αὐτοῦ ἐκκλησίαν.*] Μέγας οὗτος ὁ ἀνὴρ· ὅτι καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ πάντα πιστοὺς εἶχε, καὶ ἐκκλησίαν αὐτὸν ἀπέφηνεν, εὐσεβεῖα τοῦτον κοσμήσας. *Καὶ ὅταν ἀναγνωσθῇ παρ' ὑμῖν.*] Ἐμοὶ δοκεῖ εἶναι τινα τῶν γραφέντων ἐν ταύτῃ, ἃ καὶ ἐκεῖνους ἔχρην ἀκοῦσαι· καὶ

(1) Β' Τιμ. Δ', 10.

(TOM. Ε'.)

αὐτὸν ἐκείνην, ἀ τούτους ἐχρὴν μαθεῖν. Μείζων γὰρ ἡ ὠφέλεια, ὅταν, ἐτέρων ἐγκαλουμένων, ἕτεροι τὰ οἰκεία ἀμαρτήματα ἐπιγινώσκωσι. *Καὶ τὴν ἐκ Λαοδικείας.*] Τίς δὲ ἦν ἡ ἐκ Λαοδικείας; Ἡ πρὸς Τιμόθεον πρώτη· αὕτη γὰρ ἐκ Λαοδικείας ἐγράφη. Τινὲς δὲ λέγουσιν, ὅτι οὐχὶ τὴν Παύλου πρὸς αὐτοὺς ἀπεσταλμένην, ἀλλὰ τὴν παρ' αὐτῶν Παύλῳ· οὐ γὰρ εἶπε, τὴν πρὸς Λαοδικεῖς, ἀλλὰ, *τὴν ἐκ Λαοδικείας* γραφεῖσαν (Γ). — Οὐ τὴν ἀπὸ Παύλου πρὸς Λαοδικεῖς· (ἡ γὰρ ἂν εἶπε, *Καὶ τὴν ἐκ Λαοδικείας*) ἀλλὰ τὴν ἀπὸ Λαοδικέων πρὸς Παῦλον. Ἦν γάρ τι πάντως ἐν αὐτῇ ὠφελοῦν τοὺς Κολοσσαεῖς (Φωτίου). — *Καὶ εἶπατε Ἀρχιππῳ.*] Τίνος ἔνεκεν οὐ γράφει πρὸς αὐτόν; Ἴσως, διότι ψιλῆς μόνῃς ὑπομνήσεως, οὐ πολλῶν γραμμάτων ἐδεῖτο. *Βλέπε τὴν διακορίαν.*] Φοβοῦντος ἐστὶ τὸ ῥῆμα τοῦτο πανταχοῦ, ὡς ὅταν λέγῃ· *Βλέπετε τοὺς κύνας* (α)· *Βλέπετε, μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν* (β)· *Βλέπετε, μή ποτε ἡ ἐξουσία ὑμῶν αὕτη πρόσκομμα γένηται τοῖς ἀσθενούσιν* (γ). Οὕτω καὶ ἐνταῦθα· *Βλέπε, ὅπως πληροῖς τὸ ἔργον, ὃ παρέλαβες ἐν Κυρίῳ*, τουτέστι, διὰ Κυρίου· αὐτὸς γὰρ σοι, φησὶν, ἔδωκεν αὐτὸ, οὐκ ἐγώ. Ποῖον δὲ ἦν τὸ ἔργον; Τὸ τοὺς Κολοσσαεῖς ἐφορᾶν. Δύο δὲ κατασκευάζει διὰ τοῦ εἰπεῖν, ἐν Κυρίῳ· ἐκείνόν τε σπουδαιότερον ποιεῖ εἰς τὸ ἀνύειν αὐτὸ, ὡς δεσποτικόν ἔργον· κακείνους ὑποτάττει αὐτῷ, ὡς παρὰ Θεοῦ ἐγχειρισθέντι αὐτούς. Καὶ ὅπως γὰρ διὰ τοῦτο γράφει αὐτοῖς· *Εἰπατε Ἀρχιππῳ*· ἵνα, ὅταν ἐπιτιμᾷ Ἀρχιππος αὐτοῖς, μὴ ἔχωσιν ἐγκαλεῖν ἐκείνῳ, ὡς πικρῷ, ἅτε γινώσκοντες, ὅτι Παύλου τοῦτό ἐστιν ἐπίταγμα, καὶ τὸ αὐτῶν στόμα πρὸς Ἀρχιππον εἶπεν, ἀ Παῦλος αὐτῷ ἐμήνυσεν. Ἵνα τῶν ἐπι-

(2) « Ἄλλ' οὐκ αἶδα, προστίθην ὁ Θεοφύλακτος, τί ἂν ἐκεῖνος ἐδεῖ αὐτοῖς πρὸς βελτίωσιν. — Ὁ Θεοδώρητος· λέγει· « Τινὲς ὑπέλαβον καὶ πρὸς Λαοδικεῖς αὐτὸν γεγραφέναι. Αὐτίκα τῶν ἐκείνου καὶ προσφέρουσι πεπλασμένην ἐπιστολήν. Ὁ δὲ θεὸς ἀποστόλος· οὐκ ἔφη, *Καὶ τὴν πρὸς Λαοδικεῖς*, ἀλλὰ, *Καὶ τὴν ἐκ Λαοδικείας*. Ἐκεῖνι γὰρ πρὸς αὐτὸν περὶ τινων ἐγραψάν· εἰκὸς δὲ αὐτοὺς ἡ τὴν ἐκ Κολοσσαεῖς γινόμενα αἰτιάσασθαι, ἥ τὴν αὐτῶν τοῖς· νενοσηκέναι. Διὸ καὶ ταύτην εἶπε τὴν ἐπιστολὴν κακείνους ἀναγνώσθηναι. »

(α) Φίλιπ. Γ', 2.

(β) Κολοσ. Β', 8.

(γ) Α' Κορ. Η', 9.

στομίση αὐτοὺς, εὐμεθέδως τοῦτο Παῦλος ἐποίησεν· ἐπεὶ ἄλλως ἄτοπον τοῖς μαθηταῖς περὶ τοῦ διδασκάλου διαλέγεσθαι.—

ΑΛΛΟ. Περὶ τοῦ διδασκάλου γράφει, ἵνα ἐπιτιμῶντι καὶ παραινῶντι πειθῶνται, εἰδότες τὰ δηλωθέντα αὐτῷ παρὰ τοῦ ἀποστόλου. Ἰσως δὲ ἐπίσκοπος ἦν αὐτῶν, ἡ ἄλλη ἐγκεχειριστο ψυχῶν διακονίαν. Διό φησιν, ἐν Κυρίῳ διακορίτω, καὶ οὐ κατ' ἄνθρωπον οὖσαν (Φωτίου).— *Ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου.*] Τοῦτο γνησιότητος καὶ φιλίας τεκμήριον, τὸ καὶ τὰ γράμματα ὁρᾶν, καὶ πάσχειν τί πρὸς ταῦτα. Μᾶλλον δὲ αὐτὴν τοῦ ἀσπασμοῦ τὴν λέξιν ἰδίᾳ χειρὶ ἔγραψεν, ἵνα πάσχωσί τι πλέον, τὴν χεῖρα ὑπῶντες τοῦ Παύλου. *Μνημονεύετε μου τῶν δεσμῶν.*] Ἀντὶ τοῦ, Μνεῖάν μου ποιεῖτε, τοῦ δεδεμένου, τοῦ κατακρίτου. Μεγίστη δὲ παράκλησις αὐτοῖς εἰς πᾶσαν θλίψιν τὸ μνημονεῦειν Παύλου. Τοῦτο γὰρ ἱκανὸν εἰς πάντα αὐτοὺς προτρέψασθαι, καὶ γενναιοτέρους ποιῆσαι πρὸς τοὺς ἀγῶνας. Ἄρα καὶ οἰκειότερους αὐτοὺς ἐποίησε, καὶ τὸν φόβον ἔλυσεν. Εἰ γὰρ ὁ διδάσκαλος ἐν δεσμοῖς, ἀλλ' ἡ χάρις αὐτὸν λύει. Καὶ τοῦτο γὰρ τῆς χάριτος, τὸ συγχωρεῖν δεθῆναι.— ΑΛΛΩΣ. Μεγίστη προτροπὴ πρὸς τὸ φερεῖν γενναίως τοὺς πειρασμοὺς, τὸ εἰδέναι, καὶ διὰ παντός μνημονεῦειν, εἶναι τοῦτον ἐν δεσμοῖς (Φωτίου).— *Ἡ χάρις μεθ' ὑμῶν Ἀμήν.*] Δηλονότι μεθ' ἧς πάντα τὰ ἐπιταγένητα πληρώσουσι. Χάριτος γὰρ εἰς τὸ σωθῆναι δέονται· τί γὰρ ἂν ποιήσοι ἄνθρωπος ἄνευ χάριτος;— Ἐκ τοῦ ἀντιγράφου μὴ εὐρὼν καλῶς τὰς παραγραφὰς τοῦ μακαρίου Ἰωάννου τῆς πρὸς Κολοσσαεῖς ἐπιστολῆς, συνέγραψα αὐτάς, ὅπως ἡδυνάμην. Εἰ οὖν εὐρεθῇ τι ἐν αὐταῖς, ἡ κοῦφον, ἡ ἐπιλήψιμον, ἔστω ὁ ἀναγινώσκων, ἐμὸν εἶναι τὸ τοιοῦτον πταῖσμα.

Τ Ε Λ Ο Σ,

ΣΥΝ ΘΕΩ, ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΚΟΛΟΣΣΑΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

Ἐγράφη δὲ ἀπὸ Ῥώμης διὰ Τυχικοῦ καὶ Ὀνησίμου.

Η
ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ
ΠΡΩΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ

ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ

ΠΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιτελλεῖ ἀπὸ Ἀθηνῶν, ἑωρακὸς πρότερον αὐτοῦς, καὶ διατρίψας παρ' αὐτοῖς. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὐτῇ· Ὁ ἀπόστολος, πολλὰς θλίψεις παθὼν ἐν Βεροίᾳ καὶ ἐν Φιλίπποις τῆς Μακεδονίας καὶ ἐν Κορίνθῳ, γινώσκων τε ὅσα πέπονθε καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ, φοβούμενος, μὴ, ἀκούσαντες οἱ Θεσσαλονικεῖς ἃ πέπονθεν ἐν ταῖς προειρημέναις πόλεσι, πειρασθῶσιν ὑπὸ τοῦ πειράζοντος, καὶ σκανδαλισθῶσι· μαθὼν δὲ, ὅτι καὶ ἐπὶ τοῖς ἀποθνήσκουσι κατῴδουσι ἐγίνοντο, ἀποστέλλει Τιμόθεον πρὸς αὐτοὺς μετὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπιστηρίζει αὐτοὺς ἐν τῇ πίστει, ὥστε μὴ σαλεύεσθαι διὰ τὰς θλίψεις, καὶ μηδὲν ξένον αὐτοὺς πεπονθέναι ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν Κύριον ἀποκτεινάντων. Χριστιανῶν γὰρ ἴδιον τὸ θλίβεσθαι ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἔλεγε. Πολλὰ δὲ παραινέσας αὐτοῖς, οὕτως ὡς παρέλαβον ἀπ' αὐτοῦ ἀναστρέφεσθαι, γράφει περὶ τῶν τελευτώντων, παραμυθούμενος αὐτοὺς, καὶ διδάσκων, μὴ θαρέως φέρειν· οὐ γὰρ εἶναι τὸν θάνατον ἀπώλειαν, ἀλλ' ὁδὸν ἀναστάσεως. Ἐπειτα καὶ περὶ τῶν χρόνων αὐτοὺς διδάσκει, ἵνα ἄδηλον τὴν ἡμέραν γινώσκοντες, αἰεὶ ἑτοιμοὶ γίνωνται, καὶ μηδενὶ προσέχωσιν ἐπαγγελλομένων περὶ αὐτῆς· ἔσεσθαι γὰρ φησι τὴν παρουσίαν οὕτως, ὥστε τοὺς περιλειπομένους καὶ εὕρισκομένους ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, μὴ φθά-

νειν τοὺς ἐκ νεκρῶν ἐγειρομένους· ἅμα γὰρ γίνεσθαι τὴν πάν-
των ἀλλαγὴν διδάσκει· πρὸς τούτοις, προτρέπων αὐτοὺς βελ-
τιοῦσθαι ἐν τοῖς ἥθεσι, καὶ ἀεὶ χαίρειν τῇ ἐλπίδι, καὶ προσεύ-
χεσθαι, καὶ εὐχαριστεῖν αὐτοὺς ἀεὶ τῷ Κυρίῳ, ἐνορκίζων αὐ-
τοὺς ἀναγνῶναι τὴν ἐπιστολὴν ταύτην πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς. Καὶ
οὕτω τελειοῖ τὴν ἐπιστολήν.

ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Η

ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ

ΠΡΩΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ἐπαινος Θεσσαλονικέων ἐπὶ τοῖς ἀξίοις τῶν ἀποστόλων ἀγῶσιν.

- ΚΕΦ. Ι, 1 ΠΑΥΛΟΣ καὶ Σιλουανὸς καὶ Τιμόθεος, τῇ ἐκκλησίᾳ Θεσσαλονικέων, ἐν θεῷ πατρὶ, καὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.
- 2 Εὐχαριστοῦμεν τῷ θεῷ πάντοτε περὶ πάντων ὑμῶν, μνεῖαν ὑμῶν ποιοῦμενοι ἐπὶ τῶν προσευχῶν ἡμῶν,
 - 3 ἀδιαλείπτως μνημονεύοντες ὑμῶν τοῦ ἔργου τῆς πίστεως, καὶ τοῦ κόπου τῆς ἀγάπης, καὶ τῆς ὑπομονῆς τῆς ἐλπίδος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν.

Παῦλος.] Διὰ τί οὔτε ἀπόστολον, οὔτε δοῦλον Χριστοῦ ἑαυτὸν, κατὰ τὸ εἰωθὸς αὐτῷ, ἐνταῦθα καλεῖ; Ὅτι νεοκατήχητοι ἦσαν οὗτοι, καὶ οὐδέπω αὐτοῦ ἱκανὴν πείραν ἔλαβον. Οὐκ οὖν ἔδει πρὸς αὐτοὺς τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ μνησθῆναι· εἰκὸς γὰρ ἦν αὐτοὺς καὶ σκανδαλισθῆναι. Καὶ Σιλουανὸς καὶ Τιμόθεος.] Τί δήποτε προέταξε τοῦ Τιμοθέου, οὕτως ὄντος ἐναρέτου, τὸν Σιλουανόν (1); Ἴσως διὰ ταπεινοφροσύνην ὁ Τιμόθεος τοῦτο ᾔτησε,

(1) «Σιλουανὸν ἠρωῦμαι τὸν Σίλαν καλεῖσθαι· οὗτος γὰρ αὐτῷ καὶ ἐν Φιλίπποις (Πραξ. 15', 19. 25. 29.), καὶ ἐν Θεσσαλονίᾳ (Πραξ. 17', 4.), καὶ

μιμούμενος καὶ ἐν τούτῳ τὸν ἑαυτοῦ διδάσκαλον Παῦλον, ὡς τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἑαυτὸν συγκαταριθμεῖ. Διὰ τί δὲ ἐνταῦθα τοῦ Τιμοθέου μέμνηται, ἐν δὲ τῇ πρὸς Ἐφεσίους οὐκέτι; Ὅτι ἐκεῖ μὲν ἔμελλεν εὐθὺς πρὸς αὐτοὺς ἀπιέναι· ἐνταῦθα δὲ, νεωστὶ ἦν ἀπ' αὐτῶν πρὸς Παῦλον ἐλθόν. *Τῇ ἐκκλησίᾳ Θεσσαλονικέων.*] Ὀλίγους ὄντας, ὅμως εὐφήμεν ὀνόματι ἐκκλησίαν αὐτοὺς καλεῖ· ἐπεὶ δὴ πλῆθος ὡς τὰ πολλὰ σημαίνει τὸ τῆς ἐκκλησίας ὄνομα. *Ἐν θεῷ πατρὶ, καὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ.*] Ἐπεὶ δὴ ἦσαν καὶ Ἑλληνικαὶ καὶ Ἰουδαϊκαὶ ἐκκλησίαι, αὐτὸς ἐκείνων διαιρῶν αὐτήν, φησι, *τῇ ἐν θεῷ πατρὶ, καὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ.* Σημείωσαι δὲ τὸ, *Ἐν*, ἐπὶ πατρός καὶ υἱοῦ κείμενον. *Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη.*] Ἐπεύχεται αὐτοῖς, ἵνα ἐπὶ πλέον προκόψωσιν ἐν τοῖς θεοῖς χαρίσμασιν· ἀλλὰ καὶ εἰρήνην ἔχωσι, μὴ φυσιοῦμενοι κατ' ἀλλήλων. *Εὐχαριστοῦμεν τῷ θεῷ.*] Εὐθέως ἐξ ἐγκωμίου τὸ προοίμιον. Τῷ γὰρ ὑπὲρ αὐτῶν εὐχαριστεῖν τῷ θεῷ, δείκνυσιν ἐκείνους κατορθωκότας τοιαῦτα, ἐξ ὧν δοξάζεται ὁ θεός. Εἴτα καὶ ταπεινοφροσύνην διδάσκει, ὡς τοῦ θεοῦ παραιτίου τοῦ κατορθοῦν αὐτούς. *Μρείαν ὑμῶν ποιοῦμενοι.*] Τὸ μὲν εὐχαριστεῖν τῷ θεῷ, ἀπὸ τῶν κατορθωμάτων αὐτῶν· τὸ δὲ μεμνησθαι αὐτῶν ἐπὶ τῶν προσευχῶν, ἀπὸ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἀγάπης. *Ἀδιαλείπτως μνημονεύοντες ὑμῶν.*] Οὐ μόνον, φησὶν, ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου μέμνημαι ὑμῶν, ἀλλὰ καὶ ἄλλοτε πάντοτε. Τοῦτο δὲ τῆς ἐπιτεταμένης αὐτοῦ ἀγάπης δεῖγμα. *Τοῦ ἔργου τῆς πίστεως.*] Ὅτι οὐδὲν ὑμᾶς, φησι, παρέκλινεν ἀπὸ τῆς πίστεως· τοῦτο γὰρ ἔργον πίστεως, τὸ στερεῶς ἵστασθαι. *Ἡ, ἔργον πίστεως,* τὸ μὴ μόνον λόγοις, ἀλλὰ καὶ ἔργοις δεικνύειν αὐτήν. *Καὶ τοῦ κόπου τῆς ἀγάπης.*] Καὶ ὅτι ὑπὲρ τῆς τοῦ θεοῦ ἀγάπης ἡ τῆς ἐμῆς, φησι, κόπους καὶ κινδύνους ὑπεμείνατε. Τοῦτο γὰρ τὸ ὄντως ἀγα-

ἐν Βεροίᾳ (Πραξ. 12', 10.) συνῆν, καὶ τοῦτον σὺν τῷ τρισμακάριῳ Τιμοθέῳ καταλιπὼν ἐκεῖ (Πραξ. 12', 14. 15.), εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπῆρε. Τοῦτοις ἐν ταῖς Ἀθήναις διατρίβων προσέμεναν (Πραξ. 12', 15.)· οὗτοι αὐτῷ καὶ ἐν Κορίνθῳ συνῆσαν κυρότηντι (Πραξ. 18', 5.). » Θεοδώρητος.

πάν, τὸ πάντα ὑπὲρ τοῦ ἀγαπωμένου πάσχειν ἀνέχεσθαι. Καὶ Θεσσαλονικεῖς οὖν πολλά ἔπαθον διὰ τὴν πρὸς τὸν Παῦλον ἀγάπην, ὡς μαθήτη ἐκ τῆς βίβλου τῶν πράξεων (α). Καὶ τῆς ὑπομονῆς τῆς ἐλπίδος.] Οὐ γὰρ εἰς ἦν ὁ πειρασμός, οὔτε οἱ ὄντες μικροὶ ἦσαν, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ καὶ μεγάλοι. Διόφρησι, τῆς ὑπομονῆς τῆς ἐλπίδος, τουτέστι, τῆς γινομένης διὰ τὴν ἐλπίδα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὥσπερ ἔλεγεν· Οὐχ ἀπλῶς, οὐδὲ ἀνόνητα κάμνετε· ἀλλ' ἔστιν ἐλπίς ἀντιδόσεως. Ἐμπροσθεν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν.] Διχῶς τοῦτο νοήσεις· ἢ, Μνημονεύοντες ὑμῶν τοῦ ἔργου τῆς πίστεως ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν· ἢ, τοῦ ἔργου τῆς πίστεως, τοῦ ὄντος ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν· ὥσπερ ἔλεγε· Μὴ νομίσητε, ὅτι ἀκερδῶς πονεῖτε· ἀλλὰ πάντα ἔμπροσθέν εἰσι τοῦ θεοῦ· πάντα γὰρ ὁρᾷ, καὶ οὐ λήληθεν αὐτὸν τὰ παρ' ὑμῶν γινόμενα· ὥστε καὶ τοὺς μισθοὺς ἀποδώσει.

- 4 Εἰδότες, ἀδελφοὶ ἠγαπημένοι, ὑπὸ θεοῦ τὴν ἐκλο-
- 5 γὴν ὑμῶν· ὅτι τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν οὐκ ἐγενήθη εἰς ὑμᾶς ἐν λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν δυνάμει, καὶ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, καὶ ἐν πληροφορίᾳ πολλῇ· καθὼς οἶδατε οἱοὶ ἐγενήθημεν ἐν ὑμῖν δι' ὑμᾶς.
- 6 Καὶ ὑμεῖς μιμηταὶ ἡμῶν ἐγενήθητε καὶ τοῦ Κυρίου, δεξάμενοι τὸν λόγον ἐν θλίψει πολλῇ μετὰ
- 7 χαρᾶς Πνεύματος ἁγίου· ὥστε γενέσθαι ὑμᾶς τύπους πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ τῇ Ἀχαΐᾳ.

Εἰδότες, ἀδελφοί.] Τί εἰδότες; Τὴν ἐκλογὴν ὑμῶν· καὶ, ὅτι τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν οὐκ ἐγενήθη πρὸς ὑμᾶς ἐν λόγῳ μόνον· καὶ, οἱοὶ ἐγενήθημεν ἐν ὑμῖν δι' ὑμᾶς· πρὸς πολλὰ γὰρ τὸ, εἰδότες, ὁρᾶται. Ὑπὸ θεοῦ τὴν ἐκλογὴν ὑμῶν.] Μνημονεύομεν, φησιν, ὑμῶν ἀδιαλείπτως· διότι αἴδαμεν, ὅτι ἐκλελεγμένοι ἐστέ ὑπὸ θεοῦ. Ἐξελέγητε γὰρ εἰς τὴν πίστιν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους.

(α) Πραξ. 12', 5.—9.

Ὅτι τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν οὐκ ἐγενήθη εἰς ἡμᾶς ἐν λόγῳ μόνον.] Ἐπειδὴ ἴσμεν, ὅτι παρὰ Θεοῦ ἐξελέχθητε καὶ ἡγαπήθητε, μετὰ πολλῆς προθυμίας τὸ εὐαγγέλιον ὑμῖν ἐκηρύξαμεν. Τίς γὰρ οὐκ ἂν σπουδάσει περὶ τοὺς ὑπὸ Θεοῦ πεφιλημένους; Οὐ γὰρ μόνον ἐκηρύξαμεν, ἀλλὰ καὶ σημεῖα καὶ δυνάμεις πολλὰς ἐπετελέσαμεν εἰς ὑμᾶς, πρὸς τὴν ὑμῶν πληροφορίαν. Ἔδει οὖν, εἰ καὶ μὴ δι' ἄλλο τι, διὰ γοῦν τὸν ἐπιδειχθέντα εἰς ὑμᾶς κόπον τοῦ τε κηρύγματος καὶ τῶν σημείων, μεμνησθαι ἀδιαλείπτως ὑμῶν. *Ἀλλὰ καὶ ἐν δυνάμει.*] Τουτέστιν, ἐν σημείοις, καὶ πρὸς εὐεργεσίας τῶν εὐγνωμόνων, καὶ πρὸς κολάσεις τῶν ἀγνωμόνων γινομένοις. *Καὶ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ.*] Ἡ ὅτι ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ἐκηρύξαμεν, φησὶν, ἥ ὅτι Πνεῦμα ἅγιον ἐλάβετε διὰ τοῦ κηρύγματος. *Καὶ ἐν πληροφορίᾳ πολλῇ.*] Τὰ γὰρ σημεῖα διὰ τὴν αὐτῶν ἐποίει πληροφορίαν (1). Καθὼς οἴδατε.] Καὶ τί, φησι, μακρηγοῶ; Αὐτοὶ ὑμεῖς μάρτυρές ἐστε, οἳ οὖν ἐγενήθημεν πρὸς ὑμᾶς, τουτέστι, πῶς ἐν ὑμῖν ἀνεστράφημεν, καὶ ὅτι μετὰ προθυμίας πολλῆς ἐκηρύξαμεν. *Δι' ὑμᾶς.*] Ἐπειδὴ ὑμεῖς ἦτε, φησὶν, ἐκλεκτοὶ Θεῷ, διὰ τοῦτο πάντα ὑπὲρ ὑμῶν ἐσπουδάσαμεν ὥστε ἔλεγε· Τῆς ἐμῆς σπουδῆς, τῆς εἰς ὑμᾶς, ἡ ὑμῶν παρὰ Θεοῦ ἐκλογὴ πρόφασις γέγονεν. Ὑπὲρ γὰρ τῶν τοῦ Θεοῦ ἀγαπητῶν τί οὐκ ἂν τις πάθοι; *Καὶ ὑμεῖς μιμηταὶ ἡμῶν ἐγενήθητε καὶ τοῦ Κυρίου.*] Διδασκάλου οὖν τὸ ἀναρρῶσαι αὐτοὺς ἐξ ὧν ἐκεῖνοι ὑπέμειναν. φησὶν οὖν· Οὐχ ἡμεῖς μὲν τοιαύτην εἰς ὑμᾶς σπουδὴν ἐπεδείξαμεθα, ὑμεῖς δὲ ῥάθυμοι ἦτε. Ἀλλὰ τί; Καὶ ὑμεῖς, φησι, μιμηταὶ ἡμῶν ἐγενήθητε καὶ τοῦ Κυρίου. Πῶς; *Δεξάμενοι τὸν λόγον ἐν θλίψει πολλῇ, μετὰ χαρᾶς Πνεύματος ἁγίου.* Βαβαί, οἷον λέγει! Ἄμα ἐδέξαντο τὸν λόγον, ὑπερέπτυσαν ἅπαντα, καὶ μιμηταὶ γεγέννηται αὐτοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ. Αὐτοῦ μὲν, ὅτι καὶ

(1) «Τουτέστι, καὶ ἐν κακώσεσι καὶ θλίψεσιν. ὥστε τὰ σημεῖα καὶ ἡ τοῦ πνεύματος χορηγία, διὰ τὴν τῶν πεπιστευκότων πληροφορίαν ἐγένοντο· οὕτω καὶ αἱ ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος θλίψεις, μεγάλην θεβαίωσιν αὐτοῦ εἰσι.» Θεοφύλακτος.

αὐτοί, μαστιζόμενοι ὑπὲρ τοῦ Κυρίου, ἔχαιρον, ὅτι κατη-
 ξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἀτιμασθῆναι (α). τοῦ Κυ-
 ρίου δὲ· ὅτι καὶ αὐτὸς, ῥαπιζόμενος καὶ πάσχων, ἔχαιρεν· ἐκὼν
 γὰρ ἔπασχε, καὶ εἰδὼς τὰ τοιαῦτα σώσοντα τὴν ὑπ' οὐρανόν.
 Ὅθεν καὶ ἔλεγε· *Πάτερ! θόξασόν σου τὸν υἱόν* (β), περὶ τοῦ
 σταυροῦ λέγων. *Δεξάμενοι τὸν λόγον ἐν θλίψει πολλῇ.*] Οὐχ ἀπλῶς μετὰ θλίψεως ἐδέξασθε τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ
 μετὰ πολλῆς, τουτέστι, μετὰ κινδύνων. Καὶ τοῦτο μαθήση
 ἀπὸ τῶν Πράξεων (γ). Ἀλλ' ὅμως ταύτην τὴν θλίψιν, ἥτοι,
 τοὺς κινδύνους, χαίροντες ὑποδέχεσθε. Ἑρμηνεύων δέ, πῶς
 ἔνεστιν ἐν θλίψει χαίρειν, εἶπε· *Μετὰ χαρᾶς Πνεύματος ἁγίου.*] Οὐ γὰρ ἀφῆκέ, φησιν, ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα ἀλγεῖν· ἀλλ' ἡ μὲν ἀλ-
 γηδὼν, ἐν τοῖς σωματικοῖς· ἡ δὲ χαρὰ, παρὰ τοῦ πνεύματος
 ἐδίδото. Ὅρα δέ, ὅτι τότε τις γίνεται τοῦ Κυρίου μιμητής,
 ὅτε κινδύνους ὑπομένει μετὰ χαρᾶς Πνεύματος ἁγίου. *Ὡστε*
γενέσθαι ὑμᾶς τύπους.] Καὶ πῶς οὗτοι τύποι γεγονότασιν ἐκεί-
 νοις, ἐκείνων πρώτων πιστευσάντων; Ὅτι οὕτω, φησὶν, εὐδο-
 κιμήσατε ἐκ προοιμίων, ὅτι καὶ τοῖς ἤδη πεπιστευκόσι τύπος
 ἐγένεσθε, οἷα δεῖ φέρειν διὰ τὴν πίστιν. *Ἀγαθὰν* δέ, τὴν ἑλ-
 λάδα φησὶν.

8 Ἀφ' ὑμῶν γὰρ ἐξήχηται ὁ λόγος τοῦ Κυρίου οὐ
 μόνον ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ, ἀλλὰ καὶ
 ἐν παντὶ τόπῳ ἢ πίστις ὑμῶν, ἢ πρὸς τὸν θεόν,
 ἐξεληλύθεν· ὥστε μὴ χρειᾶν ἡμᾶς ἔχειν λαλεῖν τι.

9 Αὐτοὶ γὰρ περὶ ἡμῶν ἀπαγγέλλουσιν, ὅποιαν
 εἴσοδον ἔσχομεν πρὸς ὑμᾶς, καὶ πῶς ἐπεστρέψατε
 πρὸς τὸν θεὸν ἀπὸ τῶν εἰδώλων, δουλεύειν θεῷ

10 ζῶντι καὶ ἀληθινῷ, καὶ ἀναμένειν τὸν υἱὸν αὐτοῦ
 ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὃν ἡγείρεν ἐκ τῶν νεκρῶν, Ἰη-
 σοῦν, τὸν ῥυόμενον ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ὀργῆς τῆς
 ἐρχομένης.

Αφ' ὑμῶν γὰρ ἐξήχηται ὁ λόγος.] "Η, ὅτι ἡ περὶ ὑμῶν τῆς

(α) Πραξ. Ε', 41.

(β) Ἰωάν. 12', 1.

(γ) Πραξ. 12', 5—9.

πίστεως ἔνεκεν φήμη, πανταχοῦ διέδραμεν· ἢ, ὅτι πάροδον δέδωκατε τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ, ἐξ ὧν ἠθλησάτε· ἢ, ὅτι πανταχοῦ ἤκουσται τὸ κήρυγμα, ἐκ τῆς ὑμῶν εὐδοκίμησews (1). Τὸ δὲ, ἐξήχεται, ὡς ἐπὶ σάλπιγγος λαμπρὸν ἠχούσης, καὶ ἐπὶ πολὺ φθανούσης. *Ἀλλὰ καὶ ἐν παντὶ τόπῳ.*] Τοῦ μὲν οὖν λόγου, φησί, τοῦ θεοῦ καὶ τῆς διδασκαλίας, τοὺς γείτονας ἐνεπλήσατε· ζηλώσαντες γὰρ ὑμᾶς, τῇ πίστει προσέδραμον· τοῦ δὲ θαύματος, πάντα τόπον, πῶς δηλαδὴ ἐν οὕτῳ βραχεὶ χρόνῳ τοσαύτην πίστιν ἐπεδείξασθε καὶ ἄθλησιν, ὡς ἅπαντα τὸν κόσμον γέμειν. Ὡς περὶ ἐμφύχου δέ τις διαλεγόμενος, εἶπε τὸ, *ἐξελήλυθεν.* *Ὡστε μὴ χρεῖαν ἡμᾶς ἔχειν λαλεῖν τι.*] Ἄ γὰρ ἡμᾶς, φησιν, ἔχτην περὶ ὑμῶν λαλεῖν, ἵνα καὶ τοὺς λοιποὺς εἰς τὸν ἵσον ἐναγάγωμεν ζῆλον, ἐκεῖνοι προφθάνοντες λέγουσιν. Οὕτως ἐστὶ σφοδρὰ καὶ ἐνεργὴς ἡ τῆς πίστεως ὑμῶν φήμη, ὥστε οὐδὲ περιμένουσιν ἡμᾶς οἱ ἄνθρωποι εἰπεῖν τι περὶ ὑμῶν. *Αὐτοὶ γὰρ περὶ ἡμῶν ἀπαγγέλουσιν, ὅποιαν εἰσάγον ἔσχομεν πρὸς ὑμᾶς.*] Ὅτι, φησί, μετὰ πειρασμῶν καὶ κινδύνων, ὧν οἱ ἀνθιστάμενοι ἐπέφερον, εἰσῆλθομεν πρὸς ὑμᾶς· ὑμεῖς δὲ οὐδὲ διὰ ταῦτα ἐσκανδαλίσθητε, ἢ ἥττον ἐπιστεύσατε. *Καὶ πῶς ἐπεστρέψατε πρὸς τὸν θεόν.*] Τουτέστιν, ὅτι εὐκόλως, ὅτι μετὰ σφοδρᾶς καὶ διακαοῦς πίστεως. Ἐνταῦθα δὲ ἀνεπαχθεστέραν παραίνεσιν εἰσῆγαγεν, ἀναμιμνήσκων αὐτοῖς εὐμεθόδως, ἀπὸ τίνων εἰς τίνα μετῆλθον, ἵνα καὶ ἀξίως αὐτῶν ζῶσι (2). *Καὶ ἀναμέμειν τὸν νῆδρ αὐτοῦ.*] Καὶ τοῦτο τῆς αὐτῆς μεθόδου ἐστὶ· διὰ γὰρ τῆς διηγήσεως καὶ τοῦ ἐπαίνου, διδάσκει λεληθότως καὶ ἀναμέμειν τὸν νῆδρ τοῦ θεοῦ ἐκ τῶν οὐρανῶν. Εἶτα, ὡς

(1) «Τὸ, ἄφ' ὑμῶν ἐξήχεται ὁ λόγος τοῦ Κυρίου, εἰρκεν, οὐκ ἐπειδὴ ἐκεῖθεν τὴν ἀρχὴν εἰλαθε τὸ κήρυγμα, ἀλλ' ὅτι τούτων ἡ περὶ τὰ θεῖα προθυμία πολυθρύλλητος γενομένη, πολλοῦ εἰς ζῆλον τῆς εὐσεβείας ἐκίνησεν.» Θεοδώρητος.

(2) «Διαζήτησιν ἡμᾶς εἰδείαζεν ὁ θείος ἀπόστολος, πῶς προσήκει νοεῖν τὸ, ἵνα γινώσκωσιν τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν (Ἰωαν. 17, 3.). Οὐ γὰρ τῷ οὐφ συγκρίνων, ἀλλὰ τοῖς οὐκ οὔσι θεοῖς τὴν ὄντα θεόν, ζῶντα καὶ ἀληθινόν αὐτὸν προσηγόρευσε. Καὶ ζῶντα μὲν αὐτὸν ὠνόμασεν, ὡς ἐκείνων οὐ ζώντων· ἀληθινόν δὲ, ὡς ἐκείνων ψευδῶς θεῶν καλουμένων.» Θεοδώρητος.

ἐν ἀντιθέσει· Καὶ πῶς τὸν ἀποθανόντα ἔχομεν περιμένειν ἐκ τῶν οὐρανῶν; Ὁρᾷ ἡγειρέ, φησιν, ἐκ τῶν νεκρῶν. Ὁρα, πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀνάστασιν. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτον ἀνεμένετε, οὐκ ἂν τοσαῦτα ὑπεμένετε· ὁ δὲ τὸν Χριστὸν ἀναμένων, ἀπέχεται παντὸς δηλονότι πονηροῦ πράγματος. Τὸν ὀνόματον ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ὀργῆς τῆς ἐρχομένης.] Εἶπε τὴν ἀνάστασιν, λέγει καὶ τὴν ἀνταπόδοσιν, ἣν ὀργὴν καλεῖ· αὐτὸς γὰρ ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐξ αὐτῆς, τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἀφίς (Γ).

ΚΕΦ. ΙΙ, 1 Αὐτοὶ γὰρ οἶδατε, ἀδελφοί, τὴν εἰσόδον ἡμῶν τὴν πρὸς ὑμᾶς, ὅτι οὐ κενὴ γέγονεν·
 2 ἀλλὰ προπαθόντες καὶ ὑβρισθέντες, καθὼς οἶδατε, ἐν Φιλίπποις, ἐπαρρησιασάμεθα ἐν τῷ θεῷ ἡμῶν, λαλῆσαι πρὸς ὑμᾶς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ ἐν πολ-
 3 λῷ ἁγῶνι. Ἡ γὰρ παράκλησις ἡμῶν οὐκ ἐκ πλά-
 4 νης, οὐδὲ ἐξ ἀκαθαρσίας, οὔτε ἐν δόλῳ· ἀλλὰ, καθὼς δεδοκιμάσαμεθα ὑπὸ τοῦ θεοῦ πιστευθῆναι τὸ εὐαγγέλιον, οὕτω λαλοῦμεν, οὐχ ὥς ἄνθρωποις ἀρέσκοντες, ἀλλὰ τῷ θεῷ, τῷ δοκιμάζοντι τὰς καρδίας ἡμῶν.

Ἰμεῖς μὲν, φησι, τοιοῦτοι· ἀλλ' οὐδὲ ἡμεῖς ἀνθρώπινόν τι ἐκηρύξαμεν εἰς ὑμᾶς, ἀλλὰ θεοῦ λόγους· οὐδὲ κενὴ γέγονεν ἡ εἰσόδος ἡμῶν, τουτέστιν, ἄνευ κινδύνων, καὶ ἀπειραστος, καὶ οὐδὲν στερρόν ἔχουσα· οὐ γὰρ μῦθοι ψευδεῖς καὶ λῆροι τὰ ἡμέτερα κηρύγματα. Ἀλλὰ προπαθόντες.] Πόθεν τοῦτό, φησιν, ὅτι οὐ κενὴ γέγονεν; Ὅτι ἀπὸ κινδύνων ἐκφυγόντες τῶν ἐν Φιλίπποις, πάλιν εἰς ἑτέρους κινδύνους ἐμβαλεῖν ἡμᾶς ἐθαυρήσαμεν· ὅπερ οὐκ ἂν ἐθαυρήσαμεν, εἰ μὴ θεῖον ᾔδειμεν τὸ

(1) « Καὶ τοῦτο τῆς αὐτῆς μεθόδου ἐστί· διδάσκει γὰρ ἐν εἰδεί διπλήσεως, περιμένειν τὴν υἱὸν τοῦ θεοῦ. Παραμυθία γὰρ μεγάλη τοῖς θλιβεμένοις τοῦτο, ὅτι ὁ παθὼν ἠγέρθη, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ ἐστὶ, καὶ ὅτι ἔξει, καὶ ἡμᾶς μὲν τούτοις θλιβεμένους ρύσεται ἀπὸ τῆς ὀργῆς τῆς ἐρχομένης, τουτέστι, τῆς κολάσεως, ἅτε εὐτρεπιστικῶς αὐτῇ διὰ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀμώμου πολιτείας· τῶν δὲ θλιβόντων ἡμᾶς οὐ φείσεται. Ἐπειδὴ δὲ τὰ μὲν δεινὰ, ἐν χερσὶ, τὰ δὲ χρηστά, ἐν ἐλπίσι, μεγάλαν αὐτοῖς προσμαρτυρεῖ πίστιν, εἴγα ἀναμένουσι καὶ ἐλπίζουσι θεοβίως τὰ μέλλοντα. » Θεοφύλακτος.

κήρυγμα. Ἐπαρρήσιασάμεθα ἐν τῷ θεῷ ἡμῶν.] Οὐχ ὑπε-
στάλημεν διὰ τοὺς καὶ παρ' ὑμῖν ἐκ τῶν ἐναντίων κινδύ-
νους, ἀλλ' ἐπαρρήσιασάμεθα. Ὁρᾷς, πῶς ἐθαῤῥουν τῷ κη-
ρυσσομένῳ; Ἐν τῷ θεῷ δὲ ἡμῶν, λέγων, τὸ πᾶν τῷ θεῷ
ἀνατίθῃσι· τουτέστι, διὰ τὸν ἐνδυναμοῦντα θεόν, τοῦτο
ποιῆσαι τεθαῤῥήκαμεν. Ἐν πολλῷ ἀγῶνι.] Ὁρᾷς, ὅτι καὶ παρὰ
Θεσσαλονικεῦσι κίνδυνος ἦν οὐ μικρός; Ἡ γὰρ παράκλησις
ἡμῶν οὐκ ἐκ πλάνης, οὐδὲ ἐξ ἀκαθαρσίας.] Τίνος δὲ χάριν,
φησιν, ἀπὸ κινδύνων εἰς κινδύνους ἐμβαλεῖν ἡμᾶς ἐθαῤῥήσαμεν;
Ὅτι ἡ παράκλησις ἡμῶν, τουτέστιν, ἡ διδαχὴ, οὐ πεπλανημένον
τι ἢ δεδολωμένον ἢ ἀκάθαρτον, τουτέστι, μυστράν ἢ γοητικόν
ἔχει, ἀλλὰ θεία ἐστὶ διδαχὴ καὶ τούτου δεῖγμα αὐτὸ τὸ
καταθαῤῥεῖν τῶν κινδύνων. Ἀλλὰ, καθὼς δεδοκιμάσμεθα.]
Ἄλλ' οὕτως ἐλαλήσαμεν ὑμῖν, φησιν, ὡς ἐδοκιμάσθημεν πα-
ρὰ θεοῦ, ἄξιοι γενέσθαι τοῦ πιστευθῆναι τὸ εὐαγγέλιον· ὥσει
ἔλεγεν· Ὁ θεὸς ἐδοκίμασεν ἡμᾶς, μηδὲν πρὸς δόξαν λαλεῖν
ἀνθρώπων μέλλοντας· διὸ καὶ ἐπίστευσεν ἡμῖν τὸ εὐαγγέ-
λιον. Οὕτως οὖν ἐλαλήσαμεν ὑμῖν, ὡς ἐδοκίμασε καὶ ἔγνω ἡμᾶς
ὁ θεὸς, τουτέστιν, ἄνευ κενοδοξίας, ἄνευ τοῦ θέλειν ὑμῖν ἀρέ-
σκειν, ἄνευ δόλου καὶ ἀκαθαρσίας. Οὐχ ὡς ἀνθρώποις ἀρέ-
σκοντες.] Ἡρμήνευσεν ἑαυτόν. Οἱ γὰρ δόλιζ', φησι, καὶ ψευδῇ
διδάσκοντες, διὰ τὸ ἀρέσαι ἀνθρώποις διδάσκουσιν· ἡμεῖς δὲ
οὐχ οὕτως· οὐ γὰρ ψευδὸς ἐδιδάσκομεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπῆνεσεν
αὐτοὺς, ἵνα μὴ καλακεύειν ὑποπτευθῇ, εἰς τοῦτον ἤλθε τὸν
λόγον. Τῷ δοκιμάζοντι τὰς καρδίας ἡμῶν.] Τῷ δὲ τὰς καρ-
δίας δοκιμάζοντι, ἤτοι, ἐξετάζοντι θεῷ, οὐκ ἐνὶ τὸν δόλους
λαλοῦντα καὶ πρὸς ἀνθρωπαρέσκειαν ἀρέσαι.

- 5 Οὔτε γάρ ποτε ἐν λόγῳ κολακείας ἐγενήθημεν,
καθὼς οἴδατε, οὔτε ἐν προφάσει πλεονεξίας· θε-
6 ὡς μάρτυς· οὔτε ζητοῦντες ἐξ ἀνθρώπων δόξαν,
οὔτε ἀφ' ὑμῶν, οὔτε ἀπ' ἄλλων· (δυνάμενοι ἐν βί-
7 ρει εἶναι, ὡς Χριστοῦ ἀπόστολοι·) ἀλλ' ἐγενήθη-

μεν ἦπιοι ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὥς ἂν τροφὸς θάλπη τὰ
8 ἑαυτῆς τέκνα· οὕτως ἰμειρόμενοι (1) ὑμῶν, εὐδο-
κοῦμεν μεταδοῦναι ὑμῖν οὐ μόνον τὸ εὐαγγέλιον
τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, διότι ἀγα-
πάπητοί ἡμῖν γεγέννησθε.

Οὔτε γὰρ ποτε ἐν λόγῳ κολακείας ἐγενήθημεν.] Ἐπειδὴ προ-
λαβὼν ἐπήνεσεν αὐτοὺς, ἵνα μὴ ὑποπτον ποιήσῃ τὸν ἔπαινόν,
φησιν· Ὅτι οὐδὲ ἄλλοτε ποτε ἐκολάκευσα ὑμᾶς· ὃ περ τῶν ἀπα-
τώντων ἰδίον ἐστίν· οὐκοῦν οὐδὲ νῦν. Οὔτε ἐν προφάσει πλεοχε-
ξίας.] Οὔτε διὰ φιλοχρηματίαν ἐκηρύξαμεν ὑμῖν. Τοῦ μὲν οὖν μὴ
ἐν λόγῳ κολακείας ἔλθεῖν, αὐτοὺς καλεῖ μάρτυρας, καὶ εἰκότως·
αὐτοὶ γὰρ τῶν ἄλλων μᾶλλον τὰ περὶ αὐτοὺς ᾔδεισαν· ὅτι δὲ
οὐδὲ ἐν προφάσει καὶ σκοπῷ τοῦ λαβεῖν, τὸν Θεὸν καλεῖ μάρ-
τυρα· ἅδηλα γὰρ ἀνθρώποις τὰ ἐν διανοίᾳ ἐκάστου μελετώ-
μενα. Τὸ μὲν γὰρ λαβεῖν, ἢ μὴ λαβεῖν, γνωστὸν ἀνθρώποις
γίνεται καὶ μαρτυρεῖται· τὸ δὲ μὴδὲ σκοπὸν ποτε κτήσασθαι
τοῦ λαβεῖν, Θεῷ γινώσκεται μόνῳ· χρόνῳ δὲ, καὶ ἀνθρώποις
ἀποκαλύπτεται· ὁ γὰρ ἔχων τοῦτον τὸν σκοπὸν, πάντως· εἰ μὴ
μεταβάλλει τὸν σκοπὸν, ὅτε δὴποτε λήψεται· Παῦλος δὲ, οὐδὲ
ἐπὶ νῦν ἦκε τὸ ἐπὶ προφάσει κέρδους κηρύξαι. Διὸ εἰκότως
τῶν ἐν διανοίᾳ τὸν Κύριον μάρτυρα καλεῖ. Οὔτε ζητοῦντες ἐξ
ἀνθρώπων δόξαν.] Ὁ αὐτός, φησι, μάρτυς, ὅτι οὐδὲ δόξαν ἐξ
ἀνθρώπων ζητοῦντες κηρύττομεν. Καλῶς δὲ τὸ, ἐξ ἀνθρώπων
τὴν γὰρ ἐκ Θεοῦ, καὶ ἐζήτουν, καὶ ἐλάμβανον. Σοφῶς δὲ λίαν
καὶ τὸ, ζητοῦντες. Εἰ γὰρ καὶ ἐδοξάζοντο ὑπ' ἀνθρώπων, ἀλλ'
οὐ ζητοῦντες, οὐδὲ ἐπιτηδεύοντες τὸ δοξασθῆναι. Διὸ καὶ τού-
του μάρτυς ὁ Θεός· ἀπὸ κοινοῦ γὰρ ληπτέον αὐτό. *Ἡ, οὔτε ζη-
τοῦντες ἐξ ἀνθρώπων δόξαν· οἷον· Οὐδ' ἵνα λάβωμεν παρ'

(1) Ἀντὶ τοῦ, ἰμειρόμενοι, ἀναγινώσκεται παρὰ πῶν, ὁμειρόμεναι, ἄγνω-
στον παρὰ τοῖς νεωτέροις λεξικογράφοις. Παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ, ὁμειρόμενοι, [ἐπι-
θυμούντες]. Ὁμείρονται, ἐπιθυμοῦσιν. Ὡσαύτως καὶ παρὰ τῷ Φωτίῳ. Ἀλλ' ἡ
ἐξηγήσις αὕτη ἀρμυζει μᾶλλον τῷ, ἰμειρόμενοι, ἢ τῷ, ὁμειρόμενοι, ὡς
ἐξηγείται τοῦτο παρὰ τοῦ Θεοφυλάκτου.

ὑμῶν ἢ ἀπ' ἄλλων δόξαν, ἐλαλήσαμεν ὑμῖν ψεῦδη τινά· οὐ γὰρ ζητοῦμεν τὴν παρὰ ἀνθρώπων δόξαν· καὶ ταῦτά, φησι, δυνάμενοι εἶναι ἐνδοξοί, καὶ μὴ ἐκ τούτου ἀμαρτάνοντες· ἐσμὲν γὰρ Χριστοῦ ἀπόστολοι. Οἱ οὖν καὶ τὴν ὀφειλομένην ἡμῖν δόξαν ἀρνησάμενοι, φησι, πῶς διὰ δόξαν ἀπρεπῆ ἐμελλομέν τι δεδολωμένον κηρύσσειν; *Δυνάμενοι ἐν βάρει εἶναι, ὡς Χριστοῦ ἀπόστολοι.*] *Ἡ ἐν τιμῇ, καὶ δόξῃ, καὶ ὄγκῳ· ἡ δυνάμενοι ἐν βάρει εἶναι, τουτέστι, δυνάμενοι λαμβάνειν καὶ τρέφεσθαι, καὶ βαρεῖς ὑμῖν εἶναι. Καὶ γὰρ τὸ ἀξίωμα ἡμῶν τοῦτο ἀπαιτεῖ, λαμβάνειν παρ' ὑμῶν. Εἰ γὰρ οἱ παρὰ βασιλείας ἀποστελλόμενοι ἐν τιμῇ εἰσι, πόσῳ μᾶλλον οἱ ἀπὸ Χριστοῦ;* *Ἄλλ' ἐγενήθημεν ἡπιοὶ ἐν μέσῳ ὑμῶν.*] Τουτέστιν, Οὐδὲν βαρὺ, οὐδὲν φορτικόν, οὐδὲνα κόμπον ἔχοντες, ἐγενήθημεν ἐν μέσῳ ὑμῶν· τουτέστιν, οὐ τὴν ἀνωτέρω λαβόντες τάξιν, ἀλλ' ὡς εἰς ἐξ ὑμῶν ἐγενήθημεν. *Ὡς ἂν τροφὸς βάλλῃ τὰ ἐαυτῆς τέκνα.*] Τὴν φιλοστοργίαν αὐτοῦ δείκνυσι. Μὴ ἡ τροφὸς κολλακεύει, ἵνα δόξη; τύχη; μὴ χρήματα αἰτεῖ παρὰ τῶν παιδῶν τῶν μικρῶν; Οὕτω δεῖ τὸν διδάσκαλον εἶναι προσήνῃ, καταφιλοῦντα τοὺς ἐμπαροινούντας αὐτῷ, ὡς καὶ ἡ τροφὸς τὰ παιδία, καὶ τὴν τύπτωσιν. Οὕτως ἐμειρόμενοι ὑμῶν, εὐδοκοῦμεν μεταδοῦναι ὑμῖν.] Οὕτως ἐμειρόμενοι ὑμῶν, τουτέστιν, οὕτως ἐπιθυμοῦντες ὑμῶν, ἢ, οὕτως ἀγαπῶντες ὑμᾶς καὶ ἀντεχόμενοι ὑμῶν (1), εὐδοκοῦμεν, τουτέστι, σπουδάζομεν, ἢ βουλόμεθα, μετὰ τοῦ κηρύγματος, καὶ τὰς ἐαυτῶν ψυχὰς, εἰ οἶον τε, δοῦναι ὑμῖν, καὶ ὑπὲρ ὑμῶν. Ὁ δὲ τοῦτο

(1) Ὁ Θεοφύλακτος, ἐγκρίνων τὴν ἀνάγνωσιν, ἐμειρόμενοι, ἐμπνεύει· «Ὁμειρόμενοι ὑμῶν, τουτέστι, προσδεόμενοι ὑμῖν καὶ ἐχόμενοι ὑμῶν, παρὰ τὸ, ὑμῶν, καὶ τὸ, εἶρω, τὸ, συμπλέκω. Τινὲς δὲ, ἐμειρόμενοι, ἀνέγνωσαν, ἀντὶ τοῦ, ἐπιθυμοῦντες· οὐκ ἔστι δέ. Οὐ μόνον οὖν, φησὶν, οὐδὲν ἐλάβομεν ἀπ' ὑμῶν, ἀλλ', εἰ οἶον τε, εὐδοκοῦμεν, τουτέστι, σπουδάζομεν, καὶ τὰς ψυχὰς εἰς ὑμᾶς κενώσαι.» «Ὁ Χρυσόστομος· «Οὕτω, φησὶν, ἐμειρόμενοι ὑμῶν, τουτέστιν, ἐπιθυμοῦντες, οὕτως ὑμῖν προσδεόμενά, φησὶν, ὅτι οὐ μόνον οὐδὲν λαμβάνομεν, ἀλλ', εἰ δεῖ, καὶ τὰς ψυχὰς μεταδοῦναι, οὐκ ἂν παρητησάμεθα.» Κατὰ ταῦτα, τὸ μὲν, ἐπιθυμοῦντες, ἐξηγεῖ τὸ, ἐμειρόμενοι· τὸ δὲ, προσδεόμεθα, τὸ, ἐμειρόμενοι κατὰ τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ Θεοφύλακτου.

βουλόμενος, πῶς βιωτικοῦ τινος ἔνεκον ἐκήρυξε; πῶς δὲ σαρκικῆς ὅλως μετέιχε διανοίας; Τὸ μὲν οὖν διδόναι τὸ εὐαγγέλιον, τιμιώτερον· τὸ δὲ τὴν ψυχὴν δοῦναι, δυσκολώτερον, καὶ σφοδρότερας καὶ οἶονεὶ μανικωτέρας ἀγάπης· ὅπερ καὶ αὐτὸς ἐπάγει· *Διότι ἀγαπητοὶ ἡμῶν γεγέννησθε.*] Καὶ τίς ἡ τούτων αἰτία; εἴποι τις αὐτῶν. Ἡ ἀγάπη φησὶν (1).

- 9 Μνημονεύετε γὰρ, ἀδελφοί, τὸν κόπον ἡμῶν καὶ τὸν μόχθον· νυκτὸς γὰρ καὶ ἡμέρας ἐργαζόμενοι, πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαι τινα ὑμῶν, ἐκηρύξαμεν εἰς
- 10 ὑμᾶς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ. Ὑμεῖς μάρτυρες καὶ ὁ θεὸς, ὡς ὁσίως καὶ δικαίως καὶ ἀμέμπτως
- 11 ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν ἐγενήθημεν· καθάπερ οἶδατε, ὡς ἓνα ἕκαστον ὑμῶν, ὡς πατὴρ τέκνα ἑαυτοῦ,
- 12 παρακαλοῦντες ὑμᾶς καὶ παραμυθούμενοι, καὶ μαρτυρόμενοι εἰς τὸ περιπατῆσαι ὑμᾶς ἀξίως τοῦ θεοῦ, τοῦ καλοῦντος ὑμᾶς εἰς τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν καὶ δόξαν.

Τὸν κόπον ἡμῶν καὶ τὸν μόχθον.] Οὐκ εἶπε, τὰς εὐεργεσίας, ἀς εὐηργετήσαμεν ὑμᾶς, ἀλλ', ὅ μᾶλλον ἦν ἐντρεπτικώτερον, τὸν κόπον ἡμῶν· καὶ οὐχ ἀπλῶς· ἀλλὰ, καὶ τὸν μόχθον, τουτέστι, τὸν μετὰ πολλῆς σπουδῆς. Καὶ οὐχ ἡμέρας μόνον, ἀλλὰ καὶ νυκτὸς ἐργαζόμενοι, πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαι τινα ὑμῶν, καίτοι ἔχοντες ἐξουσίαν, ὡς Χριστοῦ ἀπόστολοι, καθὼς ἀνωτέρω εἶπε (2). Δείκνυσι δὲ καὶ ἐν πενίᾳ ὄντας τοὺς Θεσσαλονικεῖς, διὰ τοῦ εἰπεῖν, Πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαι τινα ὑμῶν (3). Ὑμεῖς μάρτυρες καὶ ὁ θεός.] Ἀξιόπιστος μὲν ὁ θεὸς μάρτυς· (πῶς γὰρ οὐ;) ἐπεὶ δὲ ἄδηλον τοῖς ἀνθρώποις, εἰ ὁ θεὸς εἰς τοῦτο μαρτυρεῖ, καὶ αὐτοὺς, τοὺς πρὸς οὓς ὁ λόγος, καλεῖ μάρ-

(1) « ἵνα μὴ δόξη λέγειν ταῦτα πάντα ὡς κήνων ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ ὡς ὀφείλων τιμηθῆναι παρ' αὐτῶν ὑπὲρ ταύτου, φησὶν, ὅτι δι' οὐδὲν ἄλλο ταῦτα ποιῶ, ἢ διὰ τὴν ἀγάπην. Οὐ γὰρ ἀντιμισθίαν ζητῶ, ἀλλὰ δι' αὐτὸ τὸ καλόν. » Θεοφύλακτος.

(2) Α' Θεσσαλ. Β', 6. Β' Θεσσαλ. Γ', 7. 9. Α' Κορ. Δ', 12. Β' Κορ. ΙΑ', 7-9. ΙΒ', 14-16.

(3) Φίλιπ. Δ', 16.

τυρας. 'Ως εἰ ἔλεγε· Μάρτυρες ὑμεῖς, ὧν ἐθεάσασθε· ὧν δὲ ὑμεῖς οὐκ ἐθεάσασθε, ὁ θεός, ὁ πάντα εἰδώς. Οὕτως οὐδὲ ὑπονοίας αὐτοῖς λαβὴν ἐβούλετο καταλιπεῖν. 'Ως ὁσίως.] Ὅτι ἀδόλως, ὅτι οὐχ ὑπόλως, ὅτι οὐ κατὰ ἀνθρωπαρέσκειαν, ὅτι ἄνευ προθέσεως τοῦ λαβεῖν τι. 'Υμῖν τοῖς πιστεύουσιν ἐγενήθημεν.] Τοῖς γὰρ ἀπίστοις οὐκ ἄμεμπτος· πολλὰ γὰρ αὐτοῦ κατεμέμφοντο, καὶ πρῶτον, ὅτι ἐκήρυσσεν ἀπὸ τῶν εἰδώλων ἀφίστασθαι. Καθὰ-περ οἴδατε.] Πάλιν αὐτοὺς καλεῖ μάρτυρας· ὃ σημεῖον τοῦ μὴ ἀλαζονευόμενον λέγειν. 'Ως ἕνα ἕκαστον ὑμῶν.] Ὅτι, φησί, καὶ πλούσιον, καὶ πένητα, καὶ ταπεινὸν, καὶ δυνάστην, καὶ δυσάνασχετοῦντα. Βαβὰ! Οἷον ἦν τὸ μηδένα παραλιπεῖν ἀπαρηγόρητον ἐν τοσούτῳ πλήθει· ἀλλ' ἐν ἑκάστῳ προσφόρως διαλέγεσθαι! 'Ως πατὴρ τέκνα ἑαυτοῦ.] Ἄνω, ὡς τροφὸς, εἰπὼν, νῦν, ὡς πατὴρ, φησιν, ὃ καὶ ἀγάπην καὶ προστασίαν δηλοῖ, καὶ ὅτι ἀτύφως πάντα ἐποίει. Τίς γὰρ ἂν πατὴρ πρὸς τέκνα ἐπαρθεῖν; Παρακαλοῦντες ὑμᾶς καὶ παραμυθούμενοι.] Εἰς τὸ φέρειν γενναίως τοὺς ἐπανισταμένους ὑμῖν πειρασμούς. Καὶ μαρτυρόμενοι.] Τὸ μαρτυρῆσθαι ἤδη πληκτικωτέρας διδασκαλίας ἐστίν. Ὁ γὰρ μαρτυρόμενος, δῆλον ὅτι πολὺ τοῦ καλακεῦειν καὶ ἀνθρωπαρεσκεῖν ἀφέστηκεν. Ἐπεὶ δὲ προεῖπεν, ὅτι ὡς πατὴρ, τότε ἐπήγαγε καὶ τὸ, μαρτυρόμενοι. Οὐ γὰρ σφοδρῶς, φησιν, ἀλλ' ὡς πατέρες. Εἰς τὸ περιπατῆσαι ὑμᾶς ἀξίως τοῦ θεοῦ.] Παρακαλοῦμεν δέ, φησιν, οὐχ ἵνα τι ἡμῖν χαρίσῃσθε, ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς ὠφελῇθῃτε, καὶ βατὴν ὑμῖν αὐτοῖς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν κατασκευάσητε, ἀξίως αὐτῆς περιπατοῦντες. Ὅρα δὲ αὐτόν, ἐν εἰδει διηγέσεως ἐν ταῦτ' καὶ διδάσκοντα καὶ παραμυθούμενον. Εἰ γὰρ θεοῦ βασιλεία τὸ ἔπα-θλον, δεῖ πάντα φέρειν προθύμως (Γ).

(Γ) « Ἄγαν ἀρμοδίως τὰ τρία τίθεικε, τὸ, παρακαλοῦντες, καὶ, παραμυθοῦμενοι, καὶ, μαρτυροῦμενοι. Οὐ γὰρ μόνον ψυχῶν ἁγίων δεῖ τοὺς ἀδελφούς προσφέρειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ῥηστώνη συζῶντας δεδότησθαι τῇ μνήμῃ τῶν ἡπεί-λημμένων κακῶν. Ταῦτα δὲ ἐποίουν, φησί, προτρέπων ὑμᾶς, κατάλληλον εἰσεῖναι βίαν τῷ κελεγκτῷ θεῷ, καὶ τῶν οὐρανῶν ὑποσχόμενῳ τὴν βασιλείαν. » Θεοδώρητος.

13 Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς εὐχαριστοῦμεν τῷ θεῷ ἀδιαλείπτως, ὅτι, παραλαβόντες λόγον ἀκοῆς παρ' ἡμῶν τοῦ θεοῦ, ἐδέξασθε, οὐ λόγον ἀνθρώπων, ἀλλὰ, καθὼς ἐστὶν ἀληθῶς, λόγον θεοῦ, ὃς καὶ ἐνεργεῖται ἐν ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν.

Ενταῦθα καὶ αὐτοὺς ἐγκωμιάζει. Οὐ γὰρ ἡμεῖς μὲν ἀμέμπτως, φησί, καὶ, ὡς εἴρηται, ἀδόλως ἀνεστράφημεν εἰς ὑμᾶς, ὑμεῖς δὲ ἀνάξιόν τι τῆς πίστεως πεποιήκατε· ἀλλὰ, παραλαβόντες λόγον ἀκοῆς τοῦ θεοῦ παρ' ἡμῶν, τουτέστι, λόγον ἀκουσθέντα εἰς ὑμᾶς, τὸν τοῦ κηρύγματος δηλονότι, ἐδέξασθε. Ἐδέξασθε δὲ πῶς; ἄρα καταπεφρονημένως; Οὐ, φησὶν· ἀλλ' οὕτως ἐδέξασθε, οὐχ ὡς λόγον ἀνθρώπου δεχόμενοι, τουτέστιν ἐμοῦ, ἀλλ' ὡς λόγον θεοῦ. Δι' ἐμοῦ γάρ, φησιν, ὁ θεὸς ἐφθέγγετο. Ἡ, λόγον ἀκοῆς, τὸν διὰ τῆς ἀκοῆς παραληφθέντα λόγον τῆς πίστεως· ἢ λόγον ἀκουσθέντα· ἢ λόγον διὰ τῆς ἀκοῆς παραλαβόντες. — Λόγον ἀκοῆς. Καλῶς· ἀντὶ τοῦ, ἐξ ἀκοῆς πιστευόμενον· οὐ γὰρ πάντες αὐτόπται ἠδύναντο γίνεσθαι τοῦ κηρυττομένου. Ἐλεγε δὲ καὶ ὁ Κύριος· Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πιστεύσαντες (α), δι' ἀκοῆς δηλονότι καὶ λόγου παραδεχάμενοι τὴν εὐσέβειαν. (Φωτίου). — Παραλαβόντες παρ' ἡμῶν.] Παρ' ἡμῶν μὲν παρελάβετε, οὐχ ἡμέτερον δὲ ὄντα, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ τὸν λόγον. Ἐδέξασθε, οὐ λόγον ἀνθρώπων.] Οὐχ ὡς λόγον, φησὶν, ἀνθρώπων, ἀλλὰ, καθὼς ἐστὶ ἀληθῶς, λόγον θεοῦ, τουτέστιν, οὐχ ὡς λόγον ἀνθρώπων, ἀλλ' ὡς λόγον θεοῦ, καθὼς καὶ ἐστὶν ἀληθῶς λόγος θεοῦ· ἢ, καθὼς ἐστὶ καὶ πρέπει δέξασθαι λόγον θεοῦ, τουτέστι, μετὰ φόβου, μετὰ προσοχῆς (Γ). — Ὅς καὶ ἐνεργεῖται ἐν ὑμῖν.] Ἡ, ἐνεργεῖ ἐν ὑμῖν, τουτέ-

(α) Ἰωαν. Κ', 29.

(1) « Οὐ γὰρ ἡμεῖς μὲν, φησιν, ἀμέμπτως πάντα πράττομεν· ὑμεῖς δὲ ἀνάξιόν τι τῆς ἐμῆς διαταγῆς ἐνεδείξασθε. Οὐ γὰρ ὡς ἀνθρώπων ἀπλῶς ἀκούοντες διακείσθε, ἀλλ' ὡς αὐτοῦ τοῦ θεοῦ παραινούντος, οὕτω προτείχετε. Δι' ὅσον δὲ ἀκοῆς τοῦ θεοῦ, τὸ κήρυγμα φησιν, ὡς διὰ τοῦ ἀκουσθῆναι πιστευόμενον. Πῶς γὰρ πιστεύουσιν, ἐὰν μὴ ἀκούσωσιν; (Ρωμ. Ι, 14). » Θεοφύλακτος.

στι, τὴν οἰκειάν δύνανται ἐπιδείκνυσιν, ἴσως διὰ σημείων τι-
νών· ἢ, ἐνεργεῖται, τουτέστιν, αὖξει διὰ τοῦ ὑμετέρου βίου (1).

- 14 Ὑμεῖς γὰρ μιμηταὶ ἐγενήθητε, ἀδελφοί, τῶν ἐκ-
κλησιῶν τοῦ θεοῦ, τῶν οὕσων ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, ἐν
Χριστῷ Ἰησοῦ, ὅτι τὰ αὐτὰ ἐπάθετε καὶ ὑμεῖς ὑπὸ τῶν
ιδίῶν συμφυλετῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων,
15 τῶν καὶ τὸν Κύριον ἀποκτεινάντων Ἰησοῦν καὶ τοὺς
ιδίους προφῆτας, καὶ ἡμᾶς ἐκδιωξάντων, καὶ θεῷ
16 μὴ ἀρεσκόντων, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντίων· κω-
λυόντων ἡμᾶς τοῖς ἔθνεσι λαλῆσαι, ἵνα σωθῶσιν,
εἰς τὸ ἀναπληρῶσαι αὐτῶν τὰς ἀμαρτίας πάντοτε·
ἐφθασε δὲ ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος.

Καὶ ὅτι, φησὶν, ὡς λόγον θεοῦ ἐδέξασθε, ἔνθεν δῆλον, ἐξ ὧν
ὑπὲρ αὐτοῦ τοσαῦτα παθεῖν ἠνέχεσθε. Ὡς περ γὰρ ἐξ ὧν αὐτοὺς
ἐπασχεν, ἐπιστοῦτο τὸ θεῖόν τινα κηρύσσειν· οὕτω καὶ ἐξ ὧν οὗ-
τοι ἐπαθον, πιστοῦνται, ὅτι ὡς θεοῦ λόγον ἐδέξαντο τὸ κήρυγ-
μα. *Τῶν οὕσων ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, ἐν Χριστῷ.*] Εὐφυῶς διεῖλεν.
Ἐπειδὴ γὰρ καὶ αἱ συναγωγαὶ τῶν Ἰουδαίων ἐν θεῷ εἶναι δο-
κοῦσι, τὰς τῶν πιστῶν ἐκκλησίας, καὶ ἐν τῷ θεῷ καὶ ἐν τῷ
υἱῷ αὐτοῦ λέγει εἶναι· τῶν ἐκκλησιῶν γὰρ, φησι, τοῦ θεοῦ,
τῶν οὕσων ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὁ δὲ ἀρνούμενος τὸν υἱόν, καὶ
τὸν πατέρα ἡρνηται. *Ὅτι τὰ αὐτὰ ἐπάθετε.*] Καὶ οὗτοι πολ-
λοὺς ὑπέμειναν ὑπὸ τῶν ιδίων συμφυλετῶν πειρασμούς, ὥς περ
οἱ ἐκ περιτομῆς πιστοί, ὑπὸ τῶν τῷ Ἰουδαϊσμῷ ἐναπομεινάντων.
Οὐ μικρὸν δὲ τεκμήριον καὶ τοῦ ἀληθοῦς εἶναι τὸ κήρυγμα, τὸ
Ἰουδαίους, τοσαῦτα παθεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ, οἳ πρὶν ἐδίωκον. *Τῶν
καὶ τὸν Κύριον ἀποκτεινάντων.*] Καὶ τί θαυμαστόν, φησιν,
εἰ τοὺς ιδίους συμφυλέτας ἐκάκωσαν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅπου γε καὶ
τὸν Κύριον ἐσταύρωσαν; Μεγάλῃ γὰρ πρὸς πειρασμούς παρα-

(1) « Πόθεν δῆλον, ὅτι ὡς θεοῦ λόγον ἐδέξασθε; Ἐνεργεῖται γὰρ, φησιν, ἐν
ὑμῖν, τουτέστιν, ἐκ τῶν ἔργων αὐτῶν δείκνυται. Εἰ μὴ γὰρ οὕτως αὐτὸν ἐδέ-
ξασθε, οὐκ ἔν τούτῳ τῷ ἐκλεκτῷ πειρασμοῦ οὕτω γενναίως ἠνέχατε. » Θεο-
φύλακτος.

μυθία τὸ καινῶνεν τῷ Χριστῷ τῶν παθημάτων· διὸ καὶ αἱ αὐτῶν μέμνηται. *Καὶ τοὺς ἰδίους προφῆτας.*] Ἰὼς, φησὶν, ἔρει τις, ὅτι τὸν Κύριον ἀγνοήσαντες ἀνείλον. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἰδίους προφῆτας, ὧν τὰς βίβλους μετεχειρίζοντο, ἠγνόουν; Ἀλλ' ὁμῶς καὶ αὐτοὺς ἀνείλον (1). Ὡστε δῆλον, ὅτι οὐδὲν ποιῶσιν ὡς ζηλοῦντες ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ μᾶλλον κατὰ τῆς ἀληθείας λυττῶντες. *Καὶ ἡμᾶς ἐκδιώξαντων.*] Τοὺς ἀποστόλους, τοὺς διδασκάλους ὑμῶν. Δεῖ οὖν ὑμᾶς τοὺς μαθητάς γενναίως φέρειν τοὺς πειρασμούς, ἀφορῶντας πρὸς τοὺς πεπονθότας. *Καὶ θεῷ μὴ ἀρεσκόντων.*] Πῶς γὰρ ἂν ἀρέσαιεν τῷ θεῷ, οὐ τὸν υἱὸν ἀπέκτειναν, τοὺς προφῆτας προαποκτείναντες; *Καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντίων.*] Εἰ γὰρ τηοικουμενὴ τὸ κήρυγμα λαληθῆναι, θεοῦ ἔστιν, ἵνα σωθῇ, αὐτοὶ δὲ κωλύουσι λαλῆσαι, καὶ πάντων τὴν σωτηρίαν ἐμποδίζουσιν, ἅρα κοινοὶ τῆς οἰκουμένης εἰσὶν ἐχθροὶ, πρὸς τὴν πάντων σωτηρίαν ἐναντίως ἔχοντες (2). *Εἰς τὸ ἀναπληρῶσαι αὐτῶν τὰς ἀμαρτίας πάντοτε.*] Ταῦτα δέ, φησι, καὶ πάλαι ἐπὶ τῶν προφητῶν, καὶ ὕστερον ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐφ' ἡμῶν ἔπραξαν, ἵνα (3) πάντοτε ἀναπληρωθῶσιν αἱ ἀμαρτίαι αὐτῶν. Ἐπειδὴ γὰρ πάντοτε ταῦτα ἔπραττον, πάντοτε ἀνεπλήρουν τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν.—Ὅρα ἐπιτεταμένην τὴν Ἰουδαίων κατηγορίαν, καὶ ἀξίαν τῆς αὐτῶν μαιφονίας! Φησὶ γὰρ, ὅτι πάντα, ἃ ἐποίησαν οἱ Ἰουδαῖοι, σκοπῶ τοῦ ἀμαρτάνειν ἐποιοῦν, τουτέστιν, ἤδεισαν, ὅτι ἀμαρτάνουσι, καὶ ἡμάρτανον. *Εἰς τὸ ἀναπληρῶσαι γὰρ*, φησὶν, *αὐτῶν τὰς ἀμαρτίας*· οἷον, ὥσπερ χρεωστοῦντες ἀμαρτάνειν, οὕτως ἡμάρτανον. Ἔστω γὰρ, ὅτι τὸν Κύριον ἀγνοοῦντες ἀνείλον, τοὺς προφῆτας διὰ τί, ἐφ' οἷς σεμνύνονται; ἡμᾶς διὰ τί διώκουσιν; ὑμᾶς διὰ τί κακοῦσι; τὰ ἔθνη διὰ τί κωλύουσι σωθῆναι; Εἰ ἀγαθόν ἐστι τὸ προσελθεῖν τῇ πίστει Χριστοῦ τὰ ἔθνη, τί μὴ

(1) Ματθ. Ε', 12· ΚΓ', 31. 37.

(2) Λουκ. ΙΑ', 52.

(3) «ἵνα δακνύωσιν ἑαυτοὺς τὰ τελειότατα ἀμαρτάνοντας, καὶ φθάνοντας τὸ πληρὲς μέτρον τῆς κακίας καὶ ἀκρότατον.» Θεοφύλακτος.

προστρέχουσι καὶ αὐτοί; ἀλλὰ καὶ τοὺς προστρέχοντάς ἐπιχειροῦσι κωλύειν; Εἰ δὲ οὐκ ἀγαθὸν ἡγοῦνται, τί διαφθοροῦνται τοῖς προσιοῦσι; Τί δὲ αὐτοῖς καὶ τῶν ἐθνῶν μέλει; Ὁρᾷς, πῶς ἔκουσίως ἁμαρτάνουσι, καὶ πάντα ποιοῦσιν εἰς τὸ πάντοτε ἀναπληρῶσαι αὐτῶν τὰς ἁμαρτίας, τουτέστιν, ἕνεκα τοῦ μηδέποτε ἀποστῆναι αὐτοὺς τοῦ ἁμαρτάνειν; Διὰ τοῦτό φησι, καὶ ἔφθασεν ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος. Αἰ μὲν γὰρ ἁμαρτανόντων, εἶπετο ἡ ὀργή· ἀνεβάλλετο δὲ, τῇ μετανοίᾳ χώραν διδοῦσα, νῦν δὲ κατέλαβεν αὐτούς.—*Ἐφθασε δὲ ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος.*] Οὐκέτι, φησὶν, ὡς πάλαι δουλεία, καὶ πάλιν ἐλευθερία, αἰχμαλωσία, καὶ πάλιν ἐπάνοδος, καὶ ὀργὴ θεοῦ, καὶ πάλιν καταλλαγή· ἀλλ' εἰς τέλος, φησὶν, ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ ἔφθασεν ἐπ' αὐτούς, τουτέστιν, ἄχρι τέλους· οὐκέτι λύσις τῶν κακῶν. Καὶ τῷ εἰπεῖν δὲ, ἡ ὀργὴ, μετὰ τοῦ ἄρθρου, δείκνυσιν ὀφειλομένην πάλαι αὐτοῖς ταύτην, καὶ προσωρισμένην, καὶ προφητευομένην. Παραμυθησάμενος δὲ τοὺς Θεσσαλονικεῖς ἐκ τοῦ δεῖξαι, ὅτι πολλοὺς ἔχουσι κοινωνοὺς τῶν πειρασμῶν, παραμυθεῖται αὐτοὺς νῦν καὶ ἐκ τοῦ δεῖξαι, ὅτι καὶ οἱ θλίβοντες αὐτοὺς δίκην δώσουσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Πόθος αὐτῶν καὶ χαρὰ ἐπ' αὐτοῖς, καὶ μέριμνα, ὅπως ἂν τελειωθῶσιν.

- 17 Ἡμεῖς δὲ, ἀδελφοί, ἀπορφανισθέντες ἀφ' ὑμῶν πρὸς καιρὸν ὥρας, προσώπῳ, οὐ καρδίᾳ, περισσotέρως ἐσπουδάσαμεν τὸ πρόσωπον ὑμῶν ἰδεῖν ἐν
- 18 πολλῇ ἐπιθυμίᾳ. Διὸ ἠθελήσαμεν ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἐγὼ μὲν Παῦλος, καὶ ἄπαξ καὶ δῖς· καὶ ἐνέκοψεν
- 19 ἡμᾶς ὁ σατανᾶς. Τίς γὰρ ἡμῶν ἐλπίς, ἡ χαρὰ, ἡ στέφανος καυχήσεως; ἡ οὐχὶ καὶ ὑμεῖς ἐμπροσθεν

τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν τῇ αὐτοῦ
20 πορουσίᾳ; Ὑμεῖς γὰρ ἔσε ἡ δόξα ἡμῶν καὶ ἡ χαρά.

Ημεῖς δὲ ἀπορφανισθέντες ἀφ' ὑμῶν.] Ἄνω μὲν εἶπεν, ὅτι, ὡς πατὴρ τέκνα, καὶ, ὡς τροφός· ἐνταῦθα δὲ, ἀπορφανισθέντες, ὅπερ ἐστὶ παίδων, πατέρας ἐπιζητούντων. Ἀπορφανισθέντες δὲ, ἀντὶ τοῦ, ὀρφανοὶ καταλειφθέντες ἀφ' ὑμῶν. Ὁρᾷς, ὅση τοῦ χωρισμοῦ ἡ λύπη; Τοῦτο δὲ ἦν διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην. *Πρὸς καιρὸν ὥρας.]* Οὐκ ἔνι εἰπεῖν, φησιν, ὅτι ὁ χρόνος τοῦ χωρισμοῦ τὴν ἀθυμίαν ἐπέτεινεν, ἀλλ' ἡ ἀγάπη· πρὸς ὥρας γὰρ καιρὸν, τουτέστι, πρὸς καιρὸν βραχὺν καὶ ὀλίγον, καὶ ὅσον ὥρας μιᾶς λογίζεσθαι, ἐχωρίσθημεν (1). *Προσώπῳ, οὐ καρδίᾳ.]* Καὶ οὐδὲ καρδίᾳ ἐχωρίσθημεν, φησιν, ἀλλὰ προσώπῳ μόνῳ· καὶ ὁμῶς οὕτως ἠθυμήσαμεν. Ὁρᾷς, ὅση ἡ ἀγάπη; Ἡνιάτο, καὶ πρὸς ὥραν, καὶ προσώπῳ, χωρισθεῖς. Ἐν γὰρ τῇ καρδίᾳ εἶχεν αὐτοὺς, καὶ αἰεὶ περιέφερεν αὐτοὺς ἐν αὐτῇ (2). *Περισσοτέρως ἐσπουδάσαμεν.]* Περισσοτέρως, ἢ ὡς εἰκὸς ἦν, τοὺς πρὸς ὥραν ἀπολειφθέντας. Ὁρα δὲ ἀγάπην· ὅτι δι' οὐδὲν ἕτερον παραγενέσθαι θέλω, φησιν, ἀλλ' ἵνα τὸ πρόσωπον ὑμῶν ἴδω. *Διὸ ἠθέλησαμεν ἐλθεῖν.]* Ὁρα αὐτὸν, μικροῦ καὶ ἐγκαλλωπιζόμενον τῇ ἀγάπῃ, δεικνύς, ὅτι μάλιστα πάντων αὐτοὺς ἐφίλει, διὰ τοῦ εἰπεῖν· Ἐγὼ μὲν Παν-*λος·* τουτέστι, Καὶ πάντες μὲν οἱ μετ' ἐμοῦ ἐσπουδαζον ἐλθεῖν, ἐγὼ δὲ ἅπαξ καὶ δις ἐπεχείρησα. *Καὶ ἐνέκοψεν ἡμᾶς ὁ σατανᾶς.]* Ἀλλ' ἐπέσχον, φησὶ, τὴν προθυμίαν οἱ ἐπάλληλοι πειρασμοί· τούτους δὲ ὁ κοινὸς κινεῖν πολέμιος εἴωθεν· οὐ δὴ χάριν αὐτὸν ἔφη κεκωλυκέναι τὴν πρὸς αὐτοὺς ἐκδομίαν. Τί φῆς; ὁ σατανᾶς ἐνέκοψέ σε; Ναί, φησιν· οὐ γὰρ θεοῦ τοῦτο ἔργον ἦν, τὸ

(1) « Ἀπείκασεν ἑαυτὸν μητρὶ τρεφούσῃ καὶ θαλπούσῃ τὰ βρέφη· εἶτα, πατρί, φιλοστόργως περὶ τοὺς παῖδας διακειμένῳ· νῦν μερικίῳ παραπλησίως, αἰῶρον ὀρφανίαν ὀδυρομένῳ, καὶ τοὺς γεγεννηκότας ἐπιζητούντι, πολεῖν αὐτοὺς ἔφη, καίτοι πρὸς ὀλίγον αὐτῶν χωρισθεῖς. » Θεοδώρητος.

(2) « Καλὴ καὶ ἡ προσθήκη, π ρ ο σ ῶ π ῳ, καὶ, ο ὐ κ α ρ δ ί α· ἀντὶ τοῦ, τῆς αἰσθητῆς ὑμῶν ἐστέρημαι θεᾶς· τῆς δὲ νοητῆς ἀπολαύει διχνηκῶς. » Ὁ αὐτός.

εἰς πειρασμούς με καὶ θλίψεις ἐμπέσειν, ὡς καὶ καλυθῆναι μου τὴν πρὸς ὑμᾶς ὁδόν· τοῦτο γὰρ ἐγκοπὴν τοῦ σατανᾶ λέγει. Ἐπὶ μὲν γὰρ Ῥωμαίων λέγει, ὅτι ὁ θεὸς ἐκώλυσε με (α). Ἐπὶ δὲ Κορινθίων, ὅτι τοῦ πνεύματος ἔργον ἐγένετο τὸ μὴ ἔλθειν με (β). Ὡς δὲ, ἐπειδὴ ἐν πειρασμοῖς ἐμπέσων ἐνεποδίσθη, τοῦ σατανᾶ λέγει αὐτὸ ἔργον, κατὰ συγχώρησιν τοῦ θεοῦ γεγονός. *Τίς γὰρ ἡμῶν ἐλπίς, ἡ χαρά;*] Ὡς πόσης ἀγάπης ταῦτα τὰ ῥήματα! Αἱ μητέρες αἰεὶ πρὸς τὰ παῖδια ταῦτα λαλοῦσιν (1). *Ἡ στέφανος καυχήσεως;*] Ἦρκει καὶ τὸ, *στέφανος*, δεῖξαι, ἦν. ἔχει δι' αὐτοὺς θερμότητα καὶ καύχημα· ἀλλὰ διὰ πλείονα ἔνδειξιν, προσέθηκε καὶ τὸ, *καυχήσεως*, ὥσπερ εἶπεν· Ἐφ' ὑμῖν μᾶλλον, ἢ ἐπὶ στεφάνῳ ἀγάλλομαι (2). *Ἡ οὐχὶ καὶ ὑμεῖς;*] Τί οὖν; Θεσσαλονικεῖς εἰσιν ἡ ἐλπίς σου, ὧ μακαρία ψυχὴ; Οὐχ οὗτοι μόνοι, φησί· διὸ ἐπάγει τὸ, καὶ ὑμεῖς, δεῖκνύς, ὅτι καὶ ἄλλοι ἦσαν. *Ἦμεῖς γὰρ ἐστέ ἡ δόξα ἡμῶν καὶ ἡ χαρά.*] Πῶς γὰρ αὐτὸν ἔει διατίθεσθαι, τοσαύτην ἐκκλησίαν πιστῶν, ὑπ' αὐτοῦ φυτευθεῖσαν, καὶ οὕτως εὐδόκιμον, προσάγοντα τῷ Χριστῷ;

ΚΕΦ. ΙΙΙ, 1 Διὸ μηκέτι στέγοντες, εὐδοκήσαμεν κα-
 2 ταλειφθῆναι ἐν Ἀθήναις μόνοι, καὶ ἐπέμψαμεν Τι-
 μόθεον, τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν καὶ διάκονον τοῦ θεοῦ
 καὶ συνεργὸν ἡμῶν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ,
 εἰς τὸ στηρίξαι ὑμᾶς, καὶ παρακαλέσαι ὑμᾶς περὶ
 3 τῆς πίστεως ὑμῶν, τῷ μηδένα σαίνεσθαι ἐν ταῖς
 θλίψεσι ταύταις· (αὐτοὶ γὰρ οἶδατε, ὅτι εἰς τοῦ-
 4 το κείμεθα· καὶ γὰρ ὅτε πρὸς ὑμᾶς ἤμεν, προ-

(α) Ῥωμ. Α', 13.

(β) Β' Κορ. Α', 16. 17.

(1) «Ἐπειδὴ μητρὶ ἐκυτὸν ἀπέειπες τιβννουμένη τὰ ἐρέφη, τὰ αὐτῆς φλέγγετα ῥήματα. Αὐταὶ γὰρ τὰ κομιδῇ νέα παιδία καὶ Ἐλπίδα, καὶ Χαράν, καὶ τὰ τοιαῦτα προσάγορεύειν εἰώθασι.» Θεοδώρητος.

(2) «Οὐκ ἦρκει τὸ, στέφανος, ἐνδείξασθαι τὴν θερμότητα αὐτοῦ, ἀλλὰ προσέθηκε καὶ τὸ, καυχήσεως. Ἐφ' ὑμῖν γὰρ, φησιν, ἐλπίζω, ὅτι παρρησίας πλείονος παρὰ Χριστῷ τεύξομαι δι' ὑμᾶς, καὶ χαίρω δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι στέφανός μου, καὶ στέφανος καυχήσεως, τουτέστι, δόξης λαμπρᾶς, καὶ νῦν ἐστέ, καὶ τότε ἔσεσθε.» Θεοφύλακτος.

ἐλέγομεν ὑμῖν, ὅτι μέλλομεν θλίβεσθαι, καθὼς
 5 καὶ ἐγένετο, καὶ οἴδατε·) διὰ τοῦτο καὶ γὰρ, μηκέ-
 τι στέγων, ἐπέμψα εἰς τὸ γνῶναι τὴν πίστιν ὑμῶν,
 μήπως ἐπείρασεν ὑμᾶς ὁ πειράζων, καὶ εἰς κενὸν
 γένηται ὁ κόπος ἡμῶν.

Εὐδοκῆσαμεν.] Τουτέστιν, εἰλόμεθα καὶ προεκρίναμεν. Καὶ
 ἐπέμψαμεν Τιμόθεον τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν.] Τοιαύτη τοῦ ἀγίου
 τούτου ἡ μέθοδος. Ὄταν διὰ πειρασμοὺς καὶ τὴν ἐντεῦθεν βίαν
 μὴ δύνηται πρὸς τινὰς τῶν μαθητῶν ἀπελθεῖν, ἑτέρους πέμ-
 πει ἐπισκεψομένους αὐτοὺς, καὶ διὰ μέσων αὐτῶν σύνεστι καὶ
 συνδιατρίβει αὐτοῖς. Τοῦτο πρὸς Φιληππησίους, τοῦτο πρὸς Κο-
 ρινθίους ποιεῖ, τὸν αὐτὸν Τιμόθεον πέμψας, καὶ διὰ μέσου
 αὐτοῦ ὁμιλῶν αὐτοῖς. Τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν καὶ διάκονον τοῦ
 θεοῦ.] Τοῦτό φησιν, οὐ τοσοῦτον τὸν Τιμόθεον ἐπαίρων, ὅσον
 τὴν πρὸς τούτους δεικνὺς σπουδὴν. Καὶ συνεργὸν ἡμῶν.]
 Ὡσεὶ εἶπε· Τοιούτου ἔργου αὐτὸν ἀπεσπάσαμεν διὰ τὴν πρὸς
 ὑμᾶς ἀγάπην. Εἰς τὸ στηρίξαι ὑμᾶς.] Ὡς σαλευομένους ἐπὶ
 τοῖς πειρασμοῖς, ἐν οἷς ἦν ὁ διδάσκαλος, καὶ στηριγμοῦ διὰ
 τοῦτο δεομένους. Μέγας γὰρ ὄντως θόρυβος τοῖς μαθηταῖς, τὸ
 εἶναι τὸν διδάσκαλον ἐν πειρασμοῖς, ὡς καὶ στρατιώταις τὸ
 τὸν στρατηγὸν τρωθῆναι. Καὶ παρακαλέσαι ὑμᾶς.] Ἡ γὰρ
 παράκλησις ὑπὲρ τοῦ μὴ σαλευθῆναι εἰς τὴν πίστιν ἐγένετο.
 Τῷ μηδένα σαίνεσθαι.] Ἑρμηνεύει νῦν, τί ἔμελλεν αὐτοὺς
 ὠφελεῖν ὁ παρὰ τοῦ Τιμοθέου στηριγμός· καὶ φησι· Τῷ μηδέ-
 να σαίνεσθαι· οἷον, θορυβεῖσθαι, ταράσσεσθαι· ἀπὸ μεταφο-
 ρᾶς τῶν τὰς οὐρὰς ταρασσόντων ἐν τῷ σαίνειν κυνῶν· τουτέστι,
 μὴ κλονεῖσθαι, μηδὲ τῆς προτέρης ἐξίστασθαι γνώμης. Ἐν
 ταῖς θλίψεσι ταύταις.] Πολλὰ γὰρ ἦν τότε θλίψεις, ὡς καὶ
 αὐτὸς ἔφη, ὅτι ἐνέκοψεν ἡμᾶς ὁ σατανᾶς. Αὐτοὶ γὰρ οἴδατε,
 ὅτι εἰς τοῦτο κείμεθα.] Οὐ δεῖ δὲ ὑμᾶς θορυβηθῆναι, φησιν, ἢ
 σκανδαλισθῆναι, ἐφ' οἷς ἐγὼ θλίβομαι. Διὰ τί; Καὶ ὑμεῖς
 γὰρ αὐτοὶ οἴδατέ, φησιν, ὅτι εἰς τὸ θλίβεσθαι κείμεθα· του-

τέστιν, εἰς τοῦτο κεκληρώμεθα, εἰς τοῦτο ἀπογέγραμμεθα. Καὶ ἀλλαχοῦ φησι· *Διὸ εὐδοκῶ ἐν ἀνάγκαις, ἐν θλίψεσι* (α)· καὶ πάλιν *ἐπιθανάτους* τοὺς ἀποστόλους καλεῖ (β). Καὶ ὑπὲρ τῶν μελλουσῶν θλίψεων αὐτοὺς παραμυθίζεται. Καὶ αὐτοὺς γὰρ εἰς τοῦτο κεῖσθαι ἀνάγκη, εἰς τὸ αἰεὶ θλίβεσθαι. *Προελέγομεν ὑμῖν.*] Πολλὴ παραμυθία τοῖς μαθηταῖς, ὅτι ὁ διδάσκαλος προεῖπεν αὐτοῖς μέλλειν θλίβεσθαι. Λοιπὸν γὰρ οὐχὶ ὡς ἐπὶ ἀπροσδοκῆτοις ἐθροβεῶντο. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε τοῖς ἀποστόλοις· *Καὶ νῦν εἴρηκα ὑμῖν πρὸ τοῦ γεγέσθαι, ἵνα ὅταν γένηται, πιστεύσητε* (γ). Οὐ τοῦτο δὲ μόνον ὁ Παῦλος εἶπεν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ ἄλλα πολλὰ προεῖπεν, ἃ καὶ ἐξέβη. *Καθὼς καὶ ἐγένετο, καὶ οὐδεατε.*] Μαρτυρεῖτε, φησι, καὶ ὑμεῖς. Οὐ λέληθεν ὑμᾶς ἡ μέλλουσα θλίψις. *Διὰ τοῦτο καὶ γὰρ μηκέτι στέγων, ἐπεμψα.*] Εἰ προεῖπες αὐτοῖς, ὅτι θλιβήσῃ, καὶ ὅτι οὐ χρὴ αὐτοὺς ἐπὶ τῇ θλίψει θορυβεῖσθαι, τί πάλιν πέμπεις; Φαίνεται γὰρ, ὅτι οὐ σφόδρα θαρρεῖς αὐτοῖς. Ἀπὸ πολλῆς ἀγάπης, φησί, τοῦτο ποιῶ· οἱ γὰρ ἀγαπῶντες, καὶ τὰ ἀσφαλῆ ὑποπτεύουσιν. Ἄμα δὲ καὶ ὅτι τοσοῦτοι ἦσαν οἱ πειρασμοὶ, ὡς καὶ ἔτι φοβῆσαι τὸν Παῦλον. Διὸ οὐκ εἶπεν, Ἀμφιβάλλων περὶ ὑμῶν, ἀλλ', ὁ πολλῆς ἀγάπης δεικτικόν, *Μηκέτι στέγων, φησὶν, ἐπεμψα. Εἰς τὸ γινῶναι ὑμῶν τὴν πίστιν.*] Ἐνταῦθά τινες ζητοῦσι· Τί δὴ ποτε ὁ ἕως τρίτου οὐρανοῦ ἀναβὰς, ὁ ἄρρητα ἀκούσας ῥήματα (δ), οὗτος οὐκ οἶδε τὰ τῶν Θεσσαλονικέων, ἀλλὰ πέμπει Τιμόθεον, εἰς τὸ γινῶναι τὴν πίστιν αὐτῶν; Τί γὰρ; ἡγνόει, πῶς διέκειντο, ὁ τὸν Χριστὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα; Καὶ φαιμέν, ὅτι οὐ πάντα ᾔδεσαν οἱ ἀπόστολοι, ἀλλὰ καὶ ἡγνόουν τινά. Ταύτην δὲ τὴν ἄγνοιαν καὶ ἐπὶ τῶν παλαιῶν ἀγίων εὐροι τις. Καὶ γὰρ Ἐλισσαῖος, ἀγνοῶν τὸν θάνατον τοῦ παιδὸς τῆς Σωμανίτιδος, ἔλεγε πρὸς Γιαζὶ· *Καὶ Κύριος ἀπέκρυψεν*

(α) Β' Κορ. 1Β', 10.

(β) Β' Κορ. 1Β', 2. 4.

(γ) Α' Κορ. Δ', 9.

(δ) Ἰωαν. 1Α', 29.

ἀπ' ἐμοῦ, καὶ οὐκ ἀνήγγειλέ μοι (α). Καὶ Ἡλίας μόνος ὑπολειφθῆναι ἐνόμιζε, καίτοι ἐπτακισχιλίων ὄντων (β). Καὶ Σαμουὴλ πρὸ τούτων διδάσκεται, μὴ προσχεῖν εἰς τὴν ὄψιν τοῦ πρώτου ἀδελφοῦ τοῦ Δαυὶδ (γ). Ἠγνόουν δὲ διὰ τρεῖς μάλιστα αἰτίας· Πρῶτον, ἵνα καταστέλληται αὐτῶν τὸ φρόνημα· δεύτερον, ἵνα μὴ λογιζώνται αὐτοὺς οἱ ἄνθρωποι μείζους ἢ κατὰ ἀνθρωπίνην φύσιν· τρίτον, ἵνα γινώμεν πάντες, ὅτι, ὁμοιοπαθεῖς ἡμῖν ὄντες ἄνθρωποι, εἰκείοις πόνοις καὶ ἀρετῇ κατῴρθουν, ἃ κατῴρθουν· καὶ οὐκ αἰεὶ θείας ἀπήλαυον ἐπιπνοίας, ἵνα μὴ δόξωσι χάριτι, καὶ οὐκ ἀρετῇ, εἶναι οἷοι ἦσαν. *Μήπως ἐπείρασεν ὑμᾶς ὁ πειράζων.*] Οὐχ ὑπωπτεύσαμεν ὑμᾶς σεσαλευθαι, φησὶν, ἀλλὰ μόνον πεπειράσθαι. Ἄρα τὸ ἐν πειρασμοῖς θορυβεῖσθαι, διαβολικόν ἐστι, καὶ μάλιστα τὸ ἄλλους σκανδαλίζεσθαι, ἐξ ὧν ἄλλοι θλίβονται. *Καὶ εἰς κερὸν γένηται ὁ κόπος ἡμῶν.*] Διὰ τί; Εἰ γὰρ καὶ παρετράπησαν, ὦ Παῦλε, τί πρὸς σέ; μὴ παρὰ τὴν σὴν αἰτίαν τοῦτο γέγονεν; Οὐχί, φησιν· ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτως δέδοικα διὰ τὴν ἀγάπην (ι).

- 6 Ἄρτι δέ, ἐλθόντος Τιμοθέου πρὸς ἡμᾶς ἀφ' ὑμῶν, καὶ εὐαγγελισαμένου ἡμῖν τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην ὑμῶν, καὶ ὅτι ἔχετε μνησίαν ἡμῶν ἀγαθὴν πάντοτε, ἐπιποθοῦντες ἡμᾶς ἰδεῖν, καθάπερ καὶ ἡμεῖς
7 ὑμᾶς· διὰ τοῦτο παρεκλήθημεν, ἀδελφοί, ἐφ' ὑμῖν ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει καὶ ἀνάγκῃ ἡμῶν, διὰ τῆς
8 ὑμῶν πίστεως· ὅτι νῦν ζῶμεν, ἐὰν ὑμεῖς στήκητε
9 ἐν Κυρίῳ. Τίνα γὰρ εὐχαριστίαν δυνάμεθα τῷ θεῷ ἀνταποδοῦναι περὶ ὑμῶν, ἐπὶ πάσῃ τῇ χαρᾷ, ἣ
10 χαίρομεν δι' ὑμᾶς ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ ἡμῶν, νυκτὸς καὶ ἡμέρας ὑπερεκπερισσοῦ δεόμενοι εἰς τὸ ἰδεῖν ὑμῶν τὸ πρόσωπον, καὶ καταρτίσαι τὰ ὑστερήματα τῆς πίστεως ὑμῶν;

Ἄρτι δέ, ἐλθόντος Τιμοθέου (ι), καὶ εὐαγγελισαμένου.] Ὁρᾷς

(α) Δ' Βασίλ. Δ', 27. (β) Γ' Βασίλ. ΙΘ', 10. 18. (γ) Δ' Βασίλ. ΙΣ', 7.

(1) « Ὅμως ἀπὸ πολλῆς ἀγάπης, κεκονῶσθαί μοι, φησί, τὸν κόπον νομίζω. »
Θεοφύλακτος.

(1) Πραξ. ΙΙΙ, 1. 5.

τὴν περιχάρειαν αὐτοῦ; Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἀπαγγέλλαντος, ἀλλὰ, *Εὐαγγελισαμένον*. τοσοῦτον ἀγαθὸν ἡγεῖτο τὴν ἐκείνων ἐν τῇ πίστει βεβαίωσιν! Καὶ τῇ ἀγάπῃ δὲ αὐτῶν ἔχαιρεν· ὅτι σημείον τῆς πίστεως ἦν. *Καὶ ὅτι ἔχετε μυστήρια ἡμῶν.*] Τῆς γὰρ πίστεως βεβαίως οὕσης, ἀνάγκη καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς μνήμην εἶναι βεβαίαν. *Καθάπερ καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς.*] Μετὰ ἐγκωμίου ταῦτα λέγονται. Ὅτι οὕτω, φησὶν, ἀγαπᾶτε, ὥς καὶ ἀγαπᾶσθε. Παραμυθία δὲ μεγίστη καὶ εὐφροσύνη τοῖς Θεσσαλονικεῦσι τὸ μαθεῖν, ὅτι οἶδεν ὁ Παῦλος, ὅτι ἀγαπῶσιν αὐτόν· μᾶλλον γὰρ προστίθεται τὸ φίλτρον. *Διὰ τοῦτο παρεκλήθημεν.*] Ἄλλα μὲν, φησιν, ἠλπίσαμεν, μήπως ἐπειράσθητε, καὶ ἡλγοῦμεν· ἐπεὶ δὲ Τιμόθεος ἀπήγγειλεν ὅτι ἀπήγγειλεν, οὐ μόνον τοῦ ἀλγεῖν ἐπαυσάμεθα, ἀλλὰ καὶ χαρὰς ἐπλήσθημεν. *Ἐφ' ὑμῶν ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει καὶ ἀνάγκῃ ἡμῶν.*] Ὡς ψυχὴ ἀγία καὶ θεοφιλὴς! Ἐφ' ὑμῖν, φησι, καὶ ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ πίστει παρεκλήθημεν, καὶ παρεμυθίσθημεν· ὥσει εἶπεν· Οὐκ αἰσθανόμεθα τῶν λυπηρῶν, ἀλλὰ παρεκλήθημεν, οὐκ ἐπὶ μιᾷ θλίψει, ἀλλ' ἐπὶ πάσῃ. Ἡ γὰρ ἐφ' ὑμῖν χαρὰ ἀντίρροπος πάσαις ἡμῶν ταῖς ἀνάγκαις ἐγένετο. *Διὰ τῆς ὑμῶν πίστεως.*] Αὕτη γὰρ ἀσάλευτος μείνασα, τὴν παράκλησιν ἡμῖν εἰργάσατο. *Ὅτι νῦν ζῶμεν.*] Οὐκ εἶπεν, ὅτι παρεμυθίσθημεν, ἢ ὅτι ἀνεπνεύσαμεν ἐκ τῶν κακῶν, ἀλλ', ὁ μεῖζον ἦν, νῦν ζῶμεν, ζῶν ἡγούμενος τὴν ἐκείνων προκοπὴν καὶ κατάστασιν, καὶ τῆς πίστεως αὐτῶν τὴν βεβαίωσιν καὶ θάνατον, τὸ αὐτῆς παρασαλευθῆναι. *Ἐὰν ὑμεῖς στήκηται ἐν Κυρίῳ.*] Ἐν Κυρίῳ δὲ ἴστανται, οἱ τὴν πίστιν αὐτοῦ ἀκλινῇ φυλάττοντες, καὶ τὸν βίον ἴσον τῆς πίστεως παρέχοντες. *Τίνα γὰρ εὐχαριστίαν.*] Καὶ τοσαύτη, φησὶν, ἡ δι' ὑμᾶς χαρὰ, ὅτι οὐδὲ εὐχαριστῆσαι τῷ θεῷ κατ' ἀξίαν δυνάμεθα ὑπὲρ ὑμῶν. *Ἐμπροσθεν τοῦ θεοῦ ἡμῶν.*] Εἰκότως ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ χαίρομεν· αὐτὸς γὰρ ταύτης ἡμῖν τῆς χαρὰς αἴτιος, καὶ αὐτοῦ δῶρον ἡγούμεθα τὸ ὑμῶν κατόρθωμα· οὐ γὰρ ἀνθρωπίνης σπουδῆς ἡ ψυχῆς τοσοῦτον φρόνημα. Διὸ καὶ αὐτῷ

ὀφείλοντες εὐχαριστεῖν, οὐχ εὐρίσκομεν τὴν ἀξίαν εὐχαριστίαν (1).
 [ὑπερεκπερισσοῦ δεόμενοι.] Ὁρα τὴν ὑπερβολήν! Ἐκκεχυμένοι,
 φησί, πρὸς τὴν τοιαύτην δέησιν, καὶ πλεον δεόμενοι ἥπερ εἰκὸς
 δέεσθαι τὸν ἰδεῖν μαθητὰς βουλούμενον. Καὶ καταρτίσαι.] Ἐπὶ
 τῶν σαλευομένων τῇ πίστει, στηρίζαι, λέγει· ἐπὶ δὲ τῶν τῇ
 πίστει μὲν ἐστηριγμένων, μικρὸν δὲ πρὸς διδασχὴν ἐλλειπόν-
 των, καταρτίσαι, λέγει, οἷον, ἀναπληρῶσαι. Καταρτίζεσθαι
 γὰρ ἐκεῖνο λέγομεν, ᾧ ὀλίγον τι λείπει. Τὰ ὑστερήματα τῆς
 πίστεως ὑμῶν.] Καίτοι ἄνω, τὸ ἐστάναι αὐτοῖς ἐμαρτύρησε·
 τοῦτο γὰρ καὶ Τιμόθεος, ὡς φησὶν, ἐμαρτύρησε· πῶς οὖν νῦν
 λέγει, τὰ ὑστερήματα τῆς πίστεως αὐτῶν; Καὶ φαμέν, ὅτι οὐ
 πάσης ἀπέλυσαν τῆς διδασκαλίας, ἀλλ' ἐξέλιπεν αὐτοῖς ἴσως
 τὰ περὶ ἀναστάσεως, καὶ ἥ τι τοιοῦτον. Ἐν μὲν οὖν τῇ εἰς
 Χριστὸν πίστει βέβαιοι ἦσαν, μὴ παρατραπέντες τοῖς πειρα-
 σμοῖς καὶ ταῖς θλίψεσιν· ἔδει δὲ αὐτοὺς καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ
 καθ' ἡμᾶς δόγματος μαθεῖν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Εὐχὴ πρὸς θεὸν κατὰ Χριστὸν περὶ ἀφίξεως
 τῆς αὐτοῦ, καὶ τῆς αὐξήσεως καὶ βε-
 βαιώσεως Θεσσαλονικέων, ἕως τῆς πα-
 ρουσίας τοῦ χριστοῦ.

- 11 Αὐτὸς δὲ ὁ θεὸς καὶ πατὴρ ἡμῶν, καὶ ὁ Κύριος
 ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, κατευθύναι τὴν ὁδὸν ἡμῶν
- 12 πρὸς ὑμᾶς· ὑμᾶς δὲ ὁ Κύριος πλεονάσαι καὶ περισ-
 σεύσαι τῇ ἀγάπῃ εἰς ἀλλήλους καὶ εἰς πάντας,
- 13 καθάπερ καὶ ἡμεῖς εἰς ὑμᾶς· εἰς τὸ στηρίζαι ὑμῶν

(1) « Νικᾷ τῆς εὐφροσύνης τὸ μέγεθος, τῆς γλώττης τὴν ὑμνοῦσαν οὐκ ἰσχύο-
 μεν γὰρ ἀντιφθέπον ὕμνον τῇ παρὰ σκευῇ ἡμῖν ἐφ' ἡμῖν θυμηδία προσενηγεῖν
 τῷ θεῷ, » Θεοδώρητος.

τὰς καρδίας ἀμέμπτους ἐν ἀγιωσύνῃ ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν, ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ πάντων τῶν ἀγίων αὐτοῦ.

Αὐτὸς δὲ ὁ θεὸς καὶ πατὴρ ἡμῶν, καὶ ὁ Κύριος κατευθύναι.] Ἐνταῦθα διὰ τῆς εὐχῆς ἅμα καὶ ἀπολογεῖται. Οὐ παρ' ἐμῇ, φησιν, ἀμέλειαν οὐκ ἦλθον· καὶ γὰρ καὶ εὐχή μοι τὸ ἐλθεῖν ὥσει ἔλεγεν· Ὁ θεὸς ἐκκόψαι τὸν σατανᾶν, τὸν πανταχοῦ ἡμῖν διὰ τῶν πειρασμῶν ἐμποδίζοντα, ἵνα ὀρθῇ τὴν ὁδὸν πρὸς ὑμᾶς ποιησώμεθα. Ὑμᾶς δὲ ὁ Κύριος πλεονάσαι.] Ὅρα πόσῃ ἀγάπῃ ἐῖναι βούλεται· ὅτι καὶ πλεονάσαι καὶ περισσεῦσαι αὐτοὺς ἐν τῇ ἀγάπῃ εὐχεται. Καὶ οὐκ εἰς ἀλλήλους μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας. Τοῦτο γὰρ Χριστιανῶν ἴδιον, τὸ μὴ μόνον τοὺς ἀδελφοὺς ἀγαπᾶν, ἀλλὰ καὶ πάντας ἀνθρώπους, καὶ πιστοὺς, καὶ ἀπίστους. *Καθάπερ καὶ ἡμεῖς εἰς ὑμᾶς.]* Τὸ μὲν ἡμῶν παρέστι, φησί· τὸ δὲ ὑμῶν, γενέσθαι εὐχόμεθα· ἔχετε γὰρ μέτρον καὶ παράδειγμα τῆς ἀγάπης ἡμᾶς. *Εἰς τὸ στηρίξαι ὑμῶν τὰς καρδίας.]* Δείκνυσι τὴν ἀγάπην αὐτοῖς κέρδος φέρουσιν, οὐ τοῖς φιλουμένοις. *Περисσεύσαι γάρ, φησιν, ὑμᾶς ὁ Κύριος ἐν τῇ ἀγάπῃ, εἰς τὸ στηρίξαι ὑμῶν τὰς καρδίας·* ἂν γὰρ αὐτὴ περισσεύῃ, στηριγμός ἐστὶ τῶν κεκτημένων αὐτήν. Οὐκ εἶπε δὲ, ὑμᾶς στηρίξαι, ἀλλὰ, τὰς καρδίας· αὕτη γὰρ καὶ τὸν ἔσω ἄνθρωπον στηρίζειν πέφυκε· κωλύει γὰρ ἐκβαίνειν ἐκ τῆς καρδίας διαλογισμοὺς πονηροὺς (α). *Κύριον δὲ τὸ Πνεῦμα νοήσεις, ὡς καὶ ὁ μακάριος Βασίλειος ἐν τῷ πρὸς Ἀμφιλόχιον, ἔνθα θεολογεῖ περὶ τοῦ Πνεύματος, φησι τὸν Παῦλον αὐτὸ τὸ ἅγιον εὐχεσθαι Πνεῦμα νῦν. Τίς γὰρ ὁ στηρίξαι, φησὶν, ἀμέμπτους ἐν ἀγιωσύνῃ τὰς καρδίας αὐτῶν ἔχων ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς, ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ υἱοῦ; Δῆλον ὅτι τὸ Πνεῦμα. Τίς δὲ εὐχεται ἐτέρῳ, πλὴν θεῷ; Τὰς εὐχάς μου γάρ, φησι, τῷ Κυρίῳ ἀποδώσω (β). Ἐκεῖ πρόσχες. Ἀμέμπτους ἐν ἀγιωσύνῃ.]*

(α) Ματθ. ΙΕ', 19.

(β) Ψαλμ. ΡΙΕ', 9.

Ἦρκει μὲν τὸ εἰπεῖν, ἀμέμπτους· νῦν δὲ καὶ τὸ, ἐν ἀγιωσύνῃ, προστέθεικεν, οἷον, ἐν καθαρότητι. Οὐ λέγει δὲ περὶ σωφροσύνης μόνης, ἀλλὰ καὶ περὶ πάσης ἀρετῆς· τοῦτο γὰρ ἀληθὴς ἀγιασμός, τὸ παντὸς ρύπου καθαρὸν εἶναι. *Ἐμπροσθεν τοῦ θεοῦ.*] Ἡ τοῦτό φησιν· *Ἐν ἀγιωσύνῃ, τῇ ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς·* αὕτη γὰρ ἡ ὄντως ἀγιωσύνη, τὸ ἔχειν αὐτὴν τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ θεοῦ μαρτυρουμένην· ἥ, ὅτι κρίνοντος τοῦ Χριστοῦ, ἦτις κρίσις ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς γίνεται. Ποῦ γὰρ καὶ ἀπεινὰ ἔχει ὁ τὰ πάντα πληρῶν πατήρ; (1)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Παραίνεσις σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης ὡς ἐπὶ κρίσει, φιλαδελφίας, ἐργασίας ἰδιοπράγμονος.

ΚΕΦ. IV, 1 Τὸ λοιπὸν οὖν, ἀδελφοί, ἐρωτῶμεν ὑμᾶς καὶ παρακαλοῦμεν ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ, καθὼς παρελάβετε παρ' ἡμῶν τὸ πῶς δεῖ ὑμᾶς περιπατεῖν καὶ
2 ἀρέσκειν θεῷ, ἵνα περισσεύητε μᾶλλον. Οἴδατε γὰρ τίνας παραγγελίας ἐδώκαμεν ὑμῖν διὰ τοῦ Κυρίου
3 Ἰησοῦ. Τοῦτο γάρ ἐστι θέλημα τοῦ θεοῦ, ὁ ἀγιασμός
4 ὑμῶν, ἀπέχεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ τῆς πορνείας· εἰδέναι ἕκαστον ὑμῶν τὸ ἑαυτοῦ σκεῦος κτᾶσθαι ἐν ἀγια-
5 σμῷ καὶ τιμῇ, μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας, καθάπερ καὶ
6 τὰ ἔθνη, τὰ μὴ εἰδότα τὸν θεόν· τὸ μὴ ὑπερβαίνειν καὶ πλεονεκτεῖν ἐν τῷ πράγματι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· διότι ἐκδικὸς ὁ Κύριος περὶ πάντων τούτων, καθὼς καὶ προείπαμεν ὑμῖν, καὶ διεμαρτυράμεθα.

(1) « Ἀμέμπτους βούλεται εἶναι ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ νῦν μὲν αὕτη γὰρ εἰλικρινὴς ἐστὶν ἀρετὴ, ἡ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, οὐχ ἡ ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων· ἐπεὶ σφαλὲρ ἡ ἀνθρωπίνῃ κρίσει· καὶ ἐν τῇ παρουσίᾳ δὲ τοῦ Χριστοῦ· καὶ γὰρ ὑπ' αὐτοῦ κρινόμεθα ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς. ἵνα οὖν, φησὶν, ἅμωμι ἦτε, ὥσπερ καὶ πάντες οἱ ἅγιοι. » Θεοφύλακτος.

7 Οὐ γὰρ ἐκάλεσεν ἡμᾶς ὁ θεὸς ἐπὶ ἀκαθαρσία, ἀλλ'
8 ἐν ἁγιασμῷ. Τοιγαροῦν ὁ ἀθετῶν, οὐκ' ἀνθρωπον
ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν θεόν, τὸν καὶ δόντα τὸ Πνεῦμα
αὐτοῦ τὸ ἅγιον εἰς ἡμᾶς.

Τὸ λοιπὸν οὖν, ἀδελφοί.] Ἐπειδὴ, φησί, περὶ τῶν καθηκόν-
των διελέχθην ὑμῖν, τοῦτο νῦν λοιπὸν, τὸ εἰς παραίνεσιν ἐλθεῖν.
Ἢ, Τούτῳ κεχρημένοι τῷ σκοπῷ, προσφέρομεν ὑμῖν τὴν παραίνε-
σιν· τὸ γὰρ, λοιπὸν, ἀντὶ τοῦ, Ἀποχωρῶντος ὑμῖν τὴν ἡμετέραν
πράκλῃσιν προσφέρομεν (Θεοδώρητου). Ἐρωτῶμεν ὑμᾶς.] Τὸ
ἐρωτῶμεν, καὶ, παρακαλοῦμεν, ταῦτόν ἐστι, καὶ ἰσοδυναμεῖ.
Ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ.] Ὁρα ταπεινοφροσύνην! Οὐδὲ πρὸς παρά-
κλησιν ἑαυτὸν ἀξιόπιστον εἶναι νομίζει, ἀλλὰ τὸν Χριστὸν πα-
ραλαμβάνει. Διὰ τοῦ Χριστοῦ γάρ, φησιν, ὑμᾶς παρακαλῶ (1).
Καθὼς παρελάβετε.] Τὸ, παρελάβετε, οὐχὶ ῥημάτων μόνον
ἐστίν, ἀλλὰ καὶ πραγμάτων· ἐξ ὧν γὰρ αὐτὸς ἐβίου, τύπος
τοῖς μαθηταῖς ἐγένετο. Τί δὲ παρακαλοῦμεν; Ἴνα περισσεύη-
τε μᾶλλον.] Τουτέστιν, ἵνα καὶ πλέον τι, ὧν ἠκούσατε,
ποιῇτε. Ὡς νηπίοις γάρ, φησιν, οὐ τὰ τέλεια ἐπέταξα· προ-
βαίνοντες δὲ τῇ πίστει, προβαίνετε καὶ τῇ πολιτείᾳ. Οἴδατε
γάρ, τίνας παραγγέλλας ἐδώκαμεν ὑμῖν.] Παραγγέλειν ἐστὶν
ἐπὶ τῶν φευκτίων, ἃ πραττόμενα μὲν, κόλασιν φέρει· μὴ πρατ-
τόμενα δέ, οὐδὲν ἐγκώμιον. Εἰσὶ μέντοι τινὰ, ἃ οὐ δεῖ παραγ-
γέλλειν, τουτέστι, μὴ μετὰ ἀπειλῆς ἀναστέλλειν, ἀλλ' ἐν τῇ
γνώμῃ τῶν ἀκούοντων ἔαν' ὥς τὸ κενῶσαι χρήματα, τὸ παρ-
θενεύειν. Ὁ δυνάμενος γάρ, φησιν, χωρεῖν, χωρεῖτω (α).
Εἰκὸς οὖν τὸν Παῦλον παραγγεῖλαι αὐτοῖς μετὰ πολλοῦ φόβου
περὶ τινων, καὶ τῇ αὐτῶν μνήμῃ ἐγγεγραμμένα αὐτὰ καταλι-
πεῖν. Διὸ οὐ τίθησιν αὐτά, ἀλλ' ἀναμνησκαὶ αὐτοὺς αὐτά.
Πάλιν δὲ τὸν Χριστὸν εἰς μέσον τίθησιν. Οὐκ ἐμὰ γάρ, φησιν,
ἃ παρήγγειλα ὑμῖν, ἀλλ' ἐκείνου ταῦτα. Ὡστε ἐκεῖνος ἢ εἰς-

(1) « Ἀλλὰ τὸν Χριστὸν παραλαμβάνει, ταῦτα λέγων, ὅτι ὁ Χριστὸς ὑμᾶς
παρακαλεῖ δι' ἐμοῦ, » Θεοφύλακτος. (α) Ματθ. 10', 12.

ακουσθήσεται, ἢ ἀθετηθήσεται. Ὁ ἁγιασμός ὑμῶν.] Θέλημα γὰρ Θεοῦ, φησιν, ἡ σωφροσύνη ὑμῶν. Ἐν ἐκάστῃ δὲ ἐπιστολῇ, τῆς σωφροσύνης μάλιστα πολὺν ποιεῖται λόγον. Οἶδε γὰρ τοῦ πάθους τὸ τυραννικόν, καὶ δυσκατόρθωτον. Ἀπέχεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ τῆς πορνείας.] Τίς δὲ ὁ ἁγιασμός; Ἀπέχεσθαι ὑμᾶς, φησιν, ἀπὸ τῆς πορνείας (1). Εἰδέναι ἕκαστον ὑμῶν τὸ ἐαυτοῦ σκεῦος.] Σκεῦος, τὸ σῶμα φησιν. Ἐάν οὖν αὐτὸ ἐν ἁγιασμῷ ἔχωμεν, ἡμεῖς αὐτὸ κερτήμεθα· ἔάν δὲ ἐν πορνείᾳ, ἡ ἀμαρτία αὐτὸ κέκτηται· ἢ γὰρ ἐκείνη ἐπιτάττει, ποιῇ αὐτό, ὡς δούλον. Σημειῶσαι δὲ τὸ, εἰδέναι· δείκνυσι γὰρ, ὅτι ἀσκήσεως καὶ μαθήσεώς ἐστι τὸ σωφρονεῖν. — Τινές, τὸ ἐαυτοῦ σκεῦος, τὴν ὁμόζυγα ἡρμήνευσαν· ἐγὼ δὲ νομίζω, τὸ ἐκάστου σῶμα οὕτως αὐτὸν κεκλημέναι. Οὐ γὰρ τοῖς γεγαμηκόσι μόνοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀγάμοις, καὶ ταῖς χήραις τὴν νομοθεσίαν προσφέρει (Θεοδωρήτου). — Μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας.] Τουτέστι, Μὴ ἐν ἐπιθυμίᾳ, πάθος ἐχούσῃ· ἐστὶ γὰρ καὶ ἐπιθυμία ἀπαθής, ἡ τῶν θείων πραγμάτων. Ποῖα δὲ τὰ πάθη τῆς ἐπιθυμίας; Τὰ ὑπεκκαύματα ταύτης, οἷον τρυφή, πλοῦτος, ῥαθυμία, ἀργία· ταῦτα γὰρ πάθη ἐπιθυμίας ἐστίν· ὥσει εἶπε, δύναμις καὶ ἰσχύς αὐτῆς. Τὰ ἔθνη, τὰ μὴ εἰδότα τὸν Θεόν.] Τὰ γὰρ ἔθνη, τὸν Θεὸν ἀγνοοῦντα, οὔτε ἐλπίδα ἀντιδόσεως ἔχει. Τοιγαροῦν πάντα πρὸς ἡδονὴν πράττει. Τὸ μὴ ὑπερβαίνειν καὶ πλεονεκεῖν.] Ἐκάστῳ ὁ Θεός, φησιν, ἀπένειμε γυναικα, καὶ ὄρους τέθεικε τῇ φύσει, τὴν πρὸς τὴν μίαν μίξιν. Ὡς τε ἡ πρὸς ἑτέραν μίξιν, παραβάσις ἐστὶ καὶ πλεονεξία (2).

(1) Παρὰ τισιν ἀναγινώσκεται ἐν τῇ κειμένῳ, ἀπὸ πάσης πορνείας. Οὕτω καὶ παρὰ τῷ Χρυσόστομῳ, καὶ παρὰ τῷ Θεοδωρῷ, καὶ παρὰ τῷ Θεοφύλακτῳ. Διὸ καὶ ἐρμηνεύεται παρὰ τῷ Χρυσόστομῳ· «Πολλὰ γὰρ εἶδη ἀκολασίας, πλοῦτος καὶ πικίλαι τῆς ἀσελγείας αἱ ἡδοναί, ἃς οὐδὲ εἰπεῖν ἀνεκτόν. Εἰπὼν δὲ, ἀπὸ πάσης πορνείας, καταλαμβάνει τοὺς εἰδότας.» — «Ἀπέχεσθαι, φησιν, ὑμᾶς ἀπὸ τῆς πορνείας. Γράφεται δὲ καὶ, ἀπὸ πάσης· πολλὰ γὰρ ἀκολασίαι εἶδη, ἃ τοῖς εἰδόσι καταλαμβάνομεν [ἐννοεῖν, ὁπλοῦν].» Σχόλιον ἀρχαῖον. — Ἀλλὰ κατὰ τοὺς κριτικούς ἱερωτέρη ἢ ἀνάγνωσις χωρὶς τοῦ, πάσης. (2) «Πλεονεξίαν ἐνταῦθα τὴν μοιχείαν ἐκάλει· τοῦ γὰρ μὴ προσήκοντος ἀπέται ὁ γάμος διουρύντων ἀλλότριον καὶ τὴν ἄλλω διαφέρουσαν εὐνὴν ληστεύων.» Θεοδώρητος.

Ἐν τῷ πράγματι.] Τουτέστιν, ἐν τῇ μίξει, καὶ ταῦτα κατὰ ἀδελφοῦ γινομένη. Ἐνταῦθα γὰρ περὶ μοιχείας λέγει· ὡς ἄνω καὶ περὶ πάσης τῆς ἄλλης πορνείας. Διότι ἐκδικος ὁ Κύριος.] Παρεκάλεσε πρῶτον· εἶτα ἐνέτρεψεν, εἰπὼν, καθάπερ καὶ τὰ ἔθνη· εἶτα ἀπὸ λογισμῶν τὸ ἄτοπον ἔδειξε, πλεονεξίαν καλέσας τὸ πρᾶγμα· λοιπὸν καὶ φοβεῖ· Μὴ νομίσης, φησὶν, ὅτι ἐπὶ τῶν ἀδελφῶν μόνων ταυτά φημι· ἀλλ' οὐδὲ τὰς ἐτέρων γυναῖκας, οὐδὲ τὰς ἀπλῶς ἀνάνδρους, καὶ κοινὰς ἔχειν χρῆ. Καὶ γὰρ ταῦτα πάντα ἐκδικεῖ ὁ Κύριος· καὶ οὐκ ἀτιμωρητὶ ταῦτα πράττετε. Ἐκδικος γὰρ ὁ θεὸς τῷ τε πλεονεκτουμένῳ, καὶ ἑαυτῷ· ἑαυτὸν γὰρ ἐκδικεῖ παρακουόμενος. Ἀναμνησκεί δὲ αὐτοὺς, ὅτι πολλάκις ταῦτα ἤκουσαν παρ' αὐτοῦ. Οὐ γὰρ ἐκάλεσεν ἡμᾶς ὁ θεὸς ἐπὶ ἀκαθαρσίᾳ.] Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι τὸν ἀδελφὸν ἀδικεῖς, καὶ ἐπήγαγεν, ὅτι ὁ θεὸς ἐκδικεῖ, πλάτνει τοῦτο νῦν. Παρὰ θεοῦ, φησιν, ἐκλήθημεν ἐπὶ καθαρότητι. Τοιγαροῦν ὁ παρὰ τὴν κλήσιν πράττων· (οὗτος γὰρ, ὁ ἀθετῶν). τὸν καλέσαντα ὕβρισε μᾶλλον, ἢ τὸν πλεονεκτηθέντα. Τοῦτο δὲ εἶπε, δεικνύς, ὡς οὐ μόνον ἐνθα ἀδελφὸς ἢ ὁ ἀδικούμενος, δεῖ φεῦγειν τὴν μοιχείαν, ἀλλὰ καὶ ἄπιστος ἢ. Ὁ γὰρ θεὸς ὕβριζεται, ὁ καθαρὸν σε βουλόμενος εἶναι, παρακουόμενος. Μολύνεις γὰρ σαυτὸν, καὶ μὴ ἀδελφοῦ, ἀλλὰ τοῦ τυχόντος ἀπίστου γυναῖκα μοιχεύσης, ἢ δούλην, ἢ τινὰ τῶν προσετσῶν. Τὸν καὶ δόντα τὸ Πνεῦμα.] Αὐτός, φησιν, ἔδωκεν ἡμῖν τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ ἡμεῖς διώκομεν αὐτὸ διὰ τῆς ἀκαθαρσίας ἡμῶν. Καὶ πῶς οὐχὶ καὶ τὸ δοθὲν καὶ τὸν δόντα ὕβριζομεν;

- 9 Περὶ δὲ τῆς φιλαδελφίας, οὐ χρεῖαν ἔχετε γράφειν ὑμῖν· αὐτοὶ γὰρ ὑμεῖς θεοδίδακτοὶ ἐστε εἰς τὸ ἀγα-
 10 πᾶν ἀλλήλους· καὶ γὰρ ποιεῖτε αὐτὸ εἰς πάντας τοὺς ἀδελφούς, τοὺς ἐν ὅλῃ τῇ Μακεδονίᾳ. Παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, περισσεύειν μᾶλλον·
 11 καὶ φιλοτιμεῖσθαι ἡσυχάζειν, καὶ πράσσειν τὰ ἴδια, καὶ ἐργάζεσθαι ταῖς ἰδίαις χερσὶν ὑμῶν, καθὼς

12 ὑμῖν παρηγγείλαμεν· ἵνα περιπατῆτε εὐσχημόνως πρὸς τοὺς ἔξω, καὶ μηδενὸς χρεῖαν ἔχητε.

Οὐ λέγει τέως περὶ τῆς εἰς πάντας ἀγάπης, ἀλλὰ περὶ τῆς εἰς τοὺς ἀδελφούς. Κατὰ παράλειψιν δὲ τὴν παραίνεσιν τίθησι, δύο ταῦτα κατασκευάζων· ἐν μὲν, ὅτι οὕτως ἀναγκαῖον καὶ ὠφέλιμόν ἐστι τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους, ὡς μηδὲ χρεῖαν εἶναι τοῦ αὐτὸν τοῦτο γράφειν, ἀλλ' αὐτοὺς αὐτὸ εἰδέναι· ἐπὶ γὰρ τῶν πάντων δῆλων, οὐδὲ συμβουλευεῖν χρή. Ἕτερον δὲ, ὅτι ὁ νομίζων αὐτοὺς κατωρθωκέναι, καὶ πεπεισμένους, καὶ μὴ κατωρθώκοντας αὐτοὺς, μᾶλλον ἐνάγει πρὸς τοῦτο, φοβούμενος, μήπως ἡ τοιαύτη περὶ αὐτῶν φήμη καὶ δόξα ἀστοχήσῃ (1). Αὐτοὶ γὰρ ὑμεῖς θεοδιδάκτοί ἐστε.] Ὡ ἐγκώμιον! Τὸν γὰρ θεὸν διδάσκαλον αὐτοῖς ἐποίησε τῆς ἀρετῆς ταύτης. Τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἔλεγεν· *Ἔσονται πάντες διδακτοὶ θεοῦ* (α). Καὶ γὰρ ποιεῖτε αὐτό.] Διὰ τοῦτο γὰρ οὐ χρεῖαν ἔχετε γράφειν ὑμῖν, ὅτι οὐ δεῖσθε τῆς περὶ τούτου ὑπομνήσεως, ἀλλὰ ποιεῖτε αὐτό. *Ἐν ὁλῇ τῇ Μακεδονίᾳ.*] Μακεδονίας ἐμνήσθη· ἐπειδὴ μητρόπολις Μακεδονίας ἡ Θεσσαλονίκη. *Περισεύειν μᾶλλον.*] Ποιεῖτε μὲν, ἀλλ' ὅπως ἐν τῷ ποιεῖν περισσεύητε παρακαλοῦμεν. Καὶ φιλοτιμεῖσθαι ἡσυχάζειν.] Φιλοτιμεῖσθαι εἰς τί; Εἰς τὸ ἡσυχάζειν, καὶ πράττειν τὰ ἴδια· ὡς ἂν εἴποις· Μὴ αἰσχύνεσθε, ὅτι πένητες διὰ τὸν Χριστὸν γεγόνατε· (πένητες γὰρ ἦσαν, τῶν ὑπαρχόντων αὐτῶν ἀρπαγέντων, ὡς ἂν εἶπεν (2))· ἀλλὰ καὶ φιλοτιμίαν τοῦτο ἡγεῖσθε, τὸ ἡσυχάζειν, καὶ πράττειν τὰ ἴδια, καὶ ἐργάζεσθαι ταῖς ἰδίαις χερσὶν ὑμῶν. Ἡ, φιλοτιμεῖσθαι, τὸ εὐεργετεῖν τοὺς ἀδελφούς καὶ φιλοφρονεῖσθαί φησιν. Εἶτα, ὥστε εἶπον· Ἀλλὰ πένητες ἐσμέν. Ἀλλ' ἐν τῷ ἡσυχάζειν, φησὶ, καὶ πράσσειν τὰ ἴδια, ἔσται ὑμῖν πόρος καὶ δύ-

(1) Ἕτερον δὲ, ὅτι μᾶλλον αὐτοὺς ἐντρέπει, διεγείρων, ἵνα μὴ δεῦτεροι ἔλθωσι τῆς ὑπολήψεως, ἣν ἔχει περὶ αὐτῶν, νομίζων αὐτοὺς ἤδη κατωρθωκέναι. » Θεοφύλακτος.

(α) Πρ. ΝΔ', 13. Ίερ. ΛΔ', 34 Ἰωαν. Γ', 45. (2) Α' Θεσσαλ. Β', 14.

ναμῖς, δι' οὗ κακέινους ἐξετε φιλοτιμεῖσθαι καὶ εὐεργετεῖν. *Καὶ πρόσσειν τὰ ἴδια.*] Πῶς δέ ἔσται ὑμῖν, πέννησιν οὖσι, τὸ φιλοτιμεῖσθαι; Διὰ τοῦ ἡσυχάζειν, φησί, καὶ πράττειν τὰ ἴδια. *Εἴτα ἐφερμηνεύων, φησὶν· Ἐργάζεσθαι ταῖς ἰδίαις χερσίν (1).* *Ἵνα περιπατῇτε εὐσχημόνως.*] Ἵνα μὴ, φησιν, ἀσχημονῇτε παρὰ τοῖς ἔξω τῆς πίστεως ἐπαιτοῦντες. Τοῦτο γὰρ λέγει, εἰ καὶ εὐφημοτέρως αὐτὸ εἶπεν. Εἰ γὰρ οἱ πιστοὶ, ὁρῶντες ὑγιαίνοντας ἐπαιτοῦντας, σκανδαλίζονται, ὅτι ἐργάζεσθαι δυνάμενοι ἀργοὶ περιΐασι, πόσῳ μᾶλλον οἱ ἄπιστοι; Τούτους γὰρ καλεῖ, τοὺς ἔξω, οἷον, τοὺς ἔξω τῆς πίστεως ὄντας (2).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Διδασκαλία περὶ τῆς τοῦ θανάτου καταλύσεως ἐπὶ ζώντων καὶ νεκρῶν ἐν ἐπιφανείᾳ Χριστοῦ.

- 13 Οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, περὶ τῶν κεκοιμημένων, ἵνα μὴ λυπῆσθε, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ,
 14 οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα. Εἰ γὰρ πιστεύομεν, ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ.

Ἐνταῦθα τὸν περὶ ἀναστάσεως λόγον κινεῖ. Εἰ γὰρ καὶ ἦν αὐτοῖς περὶ τούτου διαλεχθεῖς, ὅμως νῦν μυστήριόν τι μέλλει

(1) « Οὐκ ἐναντία ταῖς προρρηθεῖσιν ἐπαίνοις ἢ παραίνεσις. Συνέβαινε γὰρ, τοὺς μὲν φιλοτιμῶς χρηγεῖν τοῖς δεομένοις τὴν χρεῖαν τοὺς δὲ, διὰ τὴν τούτων φιλοτιμίαν, ἀμελεῖν τῆς ἐργασίας. Εἰκότως τοίνυν κακέινους ἐπήνεσε, καὶ τούτοις τὰ πόσφορα συνεβούλευσε. Καὶ φιλοτιμίαν ἀρμοδίως τὴν ἐργασίαν ἐκάλεσεν. Οἱ γὰρ δυνάμενοι καὶ διχα τῆς ἐργασίας τρέφεσθαι διὰ τὴν τῶν ὑποπίστων φιλαδελφίαν, εἴτα διχα πόνον οὐκ ἀνεχόμενοι ζῆν, ἀλλ' ἐκ τῶν χειρῶν τὸν βίον ποιούμενοι, οἷον τινα φιλοτιμίαν τὴν φιλοπονίαν εἰσέφεραν.» Θεοδώρητος.

(2) « Τὸ, ἵνα περιπατῇτε εὐσχημόνως πρὸς τοὺς ἔξω, αὐτὸς ἡρμήνευσεν, ἐπαγαγὼν, Καὶ μηδενὸς χρεῖαν ἔχῃτε. Ἀσχημονῶν γὰρ, φησι, τὸ ἐν ἀργίᾳ ζῆν, τὸ μὴ ἐξ ἐργασίας τὴν χρεῖαν πορίζεσθαι, ἀλλὰ προσαίτου βίαν αἰρεῖσθαι, καὶ τὴν ἄλλων προσμένειν φιλοτιμίαν.» Θεοδώρητος.

ἀνακαλύψαι. Ἡ καὶ πάντα μὲν τὰ τῆς ἀναστάσεως ᾗδεσαν, ἐθρήνουν δέ· ὁ νῦν θεραπεύει. Ἐπειδὴ δὲ πολλὰ τῶν πραγμάτων, ἀγνοούμενα μὲν, λύπην ἐμποιεῖ, γνωσθέντα δέ, παύει τὴν λύπην, διὰ τοῦτό φησιν· *Οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγροεῖν περὶ τῶν κεκοιμημένων.*] Ὅρα δέ, ὅτι οὐκ εἶπεν, ἀποθανόντων, ἀλλὰ κεκοιμημένων, δεικνὺς καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος, εἶναι καὶ ἔγερσιν. *Ἵνα μὴ λυπησθε, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ, οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα.*] Ἐλπίδα, τουτέστιν, ἀναστάσεως· τῶν γὰρ τοιούτων ἴδιον, τὸ ἐπὶ τοῖς τελευτῶσι λυπεῖσθαι. Ἵνα τί δὲ μὴ εἶπεν, Ἵνα μὴ τιμωρηθῆτε, ὥς μὴ ὁμολογοῦντες ἀνάστασιν; Ἡ ὥς ὁμολογημένον τοῦτο παρείασε, καὶ φησιν, Ἵνα μὴ μετὰ τῆς τιμωρίας τῆς ἐκεῖ, καὶ τὰ ἐνταῦθα λυπησθε· ἢ ὅτι τῇ μὲν ἀναστάσει οὐκ ἠπίσταντο· (καὶ δηλοῖ τὸ περὶ τῶν χρόνων αὐτοὺς ἀμυβεῖν, ὅπερ κάτω φησὶν) ἀλλὰ μόνον ἡδημόνουν ἐπὶ τοῖς τελευτῶσιν. *Εἰ γὰρ πιστεύομεν.*] Τὸ, *Εἰ γὰρ, ἀντὶ τοῦ, Ἐπειδὴ γάρ.* Ἡ οὕτως· Εἰ γὰρ ὅλως πιστεύομεν, καὶ μὴ μεμώρανται ἡμῶν αἱ ψυχαί. *Ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ θεός.*] Τουτέστι, καθάπερ τὸν Κύριον ἡγείρε σωματικῶς παθόντα καὶ θανόντα· οὕτω καὶ ἡμᾶς ἐκ θανάτου ἐγερεῖ. Ὅρα δὲ ἀσφάλειαν λόγου! Ἐπὶ μὲν τοῦ Κυρίου, διὰ τὸ καὶ τὴν ἀνάστασιν ἡδὴ γεγονέναι, θαρρόντως λέγει τὸ, ἀπέθανεν· ἐπὶ δὲ ἡμῶν, διὰ τὸ μέλλειν ἔτι τὴν ἀνάστασιν, τοὺς κοιμηθέντας, φησί· δεικνὺς οὖσαν καὶ ἔγερσιν. *Μὴ ὁ κοιμώμενος γάρ, φησιν, οὐχὶ προσθήσει τὸ ἀναστῆναι* (α); *Τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ.*] Τοῦτο διχῶς νοήσεις· Ἡ, διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει· ὅτι ὁ υἱὸς καὶ τῆς ἀναστάσεως παραίτιος, καὶ τοῦ ὀφθῆναι ἡμᾶς τῷ προσώπῳ τοῦ πατρὸς· ἢ, τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ, τουτέστι, τοὺς ἐν πίστει τοῦ Ἰησοῦ κοιμηθέντας, ἄξει σὺν αὐτῷ, τουτέστιν, ἢ εἰς πρόσωπον ἴδιον, ἢ εἰς τὸ ἀναστῆ-

(α) Ψαλμ. Μ', 9.

ναι (1). Τί οὖν· εἶποι ἂν τις ὡς πρὸς τὴν δευτέραν ἐξήγησιν· Μερικὴ ἔσται ἡ ἀνάστασις, ὡς τῶν ἀπίστων μὴ ἀνισταμένων; Οὐ τοῦτο· ἀλλ' ὅτι πάντες μὲν ἀναστήσονται, οὐ πάντες δὲ ἀχθήσονται· τὸ γὰρ ἀχθῆναι, τὴν μετὰ τιμῆς πανταχόθεν ἐν νεφέλαις ἀρπαγὴν καὶ ἀγωγὴν τὴν πρὸς τὸν κριτὴν δηλοῖ. Οἱ μὲν γὰρ πιστοί, καὶ οὐκ ἐπίπλαστον ἔχοντες τοῦτο τὸ ὄνομα, ἐν νεφέλαις ἀρπαγήσονται εἰς ἀπάντησιν τοῦ Χριστοῦ· οἱ δὲ ἄπιστοι, κάτω περιμενοῦσιν αὐτὸν ἐρχόμενον, μὴ ἀξιούμενοι ἀπαντῆσαι (2).

- 15 Τοῦτο γὰρ ὑμῖν λέγομεν ἐν λόγῳ Κυρίου, ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ
 16 Κυρίου, οὐ μὴ φοβώμεν τοὺς κοιμηθέντας. Ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ, ἀναστήσονται πρῶτον·
 17 ἔπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι, ἅμα σὺν αὐτοῖς ἀρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα· καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ
 18 ἐσόμεθα. Ὡστε παρακαλεῖτε ἀλλήλους ἐν τοῖς λόγοις τούτοις.

Μέγα τι καὶ ξένον ἔμελλεν ἐρεῖν μυστήριον, καὶ διὰ τοῦτο ἀξιόπιστον αὐτὸ ποιεῖ διὰ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ. Οὐχ ἡμέτερός, φησιν, ὁ λόγος, ἀλλὰ τοῦ Κυρίου. Ἴσως δὲ καὶ τοῦτο

(1) « Εἰς τὸ ἐμφανισθῆναι δηλονότι τῷ προσώπῳ αὐτοῦ. Εἰ γὰρ πάντες ἀνίστανται, ἀλλ' οὐ πάντες εἰς πρόσωπον τοῦ Θεοῦ ἄγονται, ἀλλ' ὅσοι μετὰ πίστεως ὁρθῆς καὶ εἰς ἐκδοξάσαντο σημῶν. » Σχόλιον ἀρχαῖον.

(2) « Τὸ κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ, ἄξει, διχῶς νεώτερος· ἢ, ἄξει διὰ τοῦ Ἰησοῦ, τούτεστι, ὁ υἱὸς αὐτοῖς μεσίτης ἔσται τῆς ἀναστάσεως, καὶ πέρασθήσεται τῷ προσώπῳ τοῦ πατρὸς· ἢ, τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ, τούτεστι, τῷ πιστοῦ. Τὸν γὰρ Χριστὸν ἔχοντες ἐν αὐτοῖς, κοιμῶνται διὰ τοῦ Ἰησοῦ. Περὶ μερικῶς οὖν ἀναστάσεως διαλέγεται ἐνταῦθα, τούτεστι, τῆς ἐνδόξου, τῆς τῶν πιστῶν, τῆς σὺν τῷ Κυρίῳ· ἄξει γὰρ σὺν αὐτῷ, τούτεστι, σὺν τῷ Κυρίῳ ἐν νεφέλαις ἀρπάσει πανταχόθεν. Ἐπεὶ περίγῃ τῆς καθολικῆς ἡδέσαν· οἱ Θεσσαλονικεῖς. Ἀλλὰ τοῦτο βούλεται νῦν, παραμυθίσασθαι αὐτοὺς διὰ τοῦ δεῖξαι ἐντιμὸν καὶ ἐνδοξόν τὴν ἀνάστασιν τῶν πιστῶν, ὡς ἂν μὴ λυπῶνται. Πάντες μὲν γὰρ ἀναστήσονται, οὐ πάντες δὲ ἐν δόξῃ. Ἄλλ' οἱ πιστοί, τούτεστιν, οἱ ἐργα ἀγαθὰ μετὰ τοῦ δόγματός ἔχοντες, « Θειωράκτους·

ἐν ἣν τῶν ἀρρήτων· πάντα δὲ οὐκ ἐξῆν λαλῆσαι· τοῦτο δὲ ἐξῆν (α). "II, οὐκ οἰκείοις χρώμεθα λογισμοῖς, ἀλλ' ἐκ θείας ἡμῖν ἀποκαλύψεως ἡ διδασκαλία γεγένηται (Θεοδω-
ρητου). "Οτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες.] Οὐ περὶ ἑαυτοῦ τοῦτό φη-
σιν· οὐ γὰρ ἔμελλε ζῆν σωματικῶς ἄχρι τῆς ἀναστάσεως· ἀλ-
λὰ λόγου χάριν τὸ ἑαυτοῦ πρόσωπον εἰσάγει. *Οἱ περιλειπό-
μενοι.] Τότε γὰρ οἱ εὐρισκόμενοι ζῶντες, ἐν ἀτόμῳ, ἐν ρι-
πῇ ὀφθαλμοῦ, ἀλλαγήτονται, ὡς ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους πρῶ-
τῇ φησὶν (β). Οὐ μὴ φθάσωμεν.] Τουτέστι, προφθάσωμεν,
προλάβωμεν. Ἐπειδὴ γὰρ εὐχερὲς ἐδόκει εἶναι, τοὺς τότε φθα-
σθέντας ἐν τῇ ζωῇ, ἀλλαγέντας ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ, ἀρπασθῆναι,
ἥπερ τοὺς κόνιν γεγονότας, φησὶν, ὅτι οἱ ζῶντες οὐ μὴ προ-
φθάσωσι τοὺς τελευτήσαντας. Τοσαύτη τοῦ ἀνιστῶντος ἡ δύ-
ναμις (1)!—Ζῶντας, τὰς ψυχὰς, κοιμηθέντας δὲ, τὰ σώματα
λέγει. Οὐκ ἂν οὖν προλάβωσιν αἱ ψυχαὶ τὰ σώματα· πρῶτον
γὰρ ἐγείρεται τὰ σώματα, ἵνα αὐτὰ ἀπολάβωσιν αἱ ψυχαί, ἃς
καὶ περιλιμπάνεσθαι φησι, διὰ τὸ ἀθανάτους εἶναι· οὐ γὰρ
ἂν, εἰ μὴ περὶ ψυχῶν ἔλεγεν, εἶπε τὸ, ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ
περιλειπόμενοι, τελευτήσιν μέλλων. Λέγει οὖν, ὅτι ἡμεῖς οἱ
ζῶντες, ἥτοι, αἱ ψυχαί, οὐκ ἂν τὰ σώματα προφθάσωμεν ἐν τῇ
ἀναστάσει, ἀλλὰ μετ' αὐτῶν τῆς ἀναστάσεως ταυξόμεθα. Οὕ-
τως ὁ ἐν ἀγίοις Μεθόδιος ἐν τῷ Περὶ ἀναστάσεως λόγῳ.—"Οτι
αὐτὸς ὁ Κύριος.] Καὶ τὴν αἰτίαν λέγει τοῦ μὴ προληφθῆναι*

(α) Β' Κορ. 1Β', 4.

(β) Α' Κορ. 1Ε', 52.

(1) « Ὅπερ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους φησὶν, ἐν ἀτόμῳ, ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ (Α' Κορ. 1Ε', 52.), τοῦτο καὶ ὧν λέγει. Ἐπειδὴ γὰρ ἐδόκει δύσκολον εἶναι, τοὺς κατασπέντας τοὺτους ἀναστῆναι, φησὶν, ὅτι οἱ ζῶντες οὐ μὴ προλάβωσιν ἐκείνους· ἀλλ' ὥσπερ εὐκολον τῷ θεῷ τοὺς ὀλοκλήτους ἀγαγεῖν, οὕτω καὶ ἐκεῖ-
νους. Ἡμεῖς δὲ οἱ ζῶντες λέγων, οὐ περὶ ἑαυτοῦ φησιν· (οὐδὲ γὰρ ἄχρι τῆς
ἀναστάσεως ἔμελλε ζῆν) ἀλλὰ τοῦ πιστοῦς λέγει· οὐ προσηύχεν· οἱ περι-
λειπόμενοι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου· ἐν γὰρ τῷ ἑαυτοῦ προσώπῳ
πάντας τοὺς τότε εὐρεθισμένους ζῶντας ὀλοῖ. » Θεοφύλακτος. « Οὕτως οἷώς
καὶ ταχέως, καὶ ἐν ἀκαρεῖ, οἱ τελευτηκότες ἅπαντες ἀναστήσονται, ὡς τοὺς
ἐπὶ κατ' ἐκείνῳ τὸν καιρὸν περιόντας· προλαβεῖν, καὶ προαπαντῆται τῷ σωτῆρι
τῶν ὄλων. Τὸ γὰρ, ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οὐκ ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ προσώπου τέ-
θεικεν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν κατ' ἐκείνῳ τὸν καιρὸν περιόντων ἀνθρώπων. » Θεοδώρητος.

τοὺς προαποθανόντας. *Ἐν κελεύσματι.*] Ἐν τῷ αὐτὸν κελεύσαι, καὶ ἐν τῷ τὸν ἀρχάγγελον φωνεῖν, καὶ ἐν τῷ τὰς σάλπιγγας ἡγεῖν, καταθήσεται ἀπ' οὐρανοῦ. Κελεύει μὲν ὁ Κύριος, τὸ τὴν γῆν τὰ σώματα ἀναδοῦναι· φωνεῖ δὲ ὁ ἀρχάγγελος τὸ δεσποτικὸν κέλευσμα, καὶ ἡχοῦσιν αἱ ἄλλαι τάξεις αἱ οὐράναι, ὡς τροπικῶς σάλπιγγας καλεῖ, ὥσπερ καὶ τὸ, *ἡχοῦσιν*. Ἀλλ' ὁ μὲν Κύριος, ὥσπερ ἔφημεν, κελεύει· ὁ δὲ ἀρχάγγελος, τὸ δεσποτικὸν κέλευσμα μηνύει τοῖς ὑφ' ἑαυτὸν· οἱ δὲ, διακονοῦσιν αὐτὸ, καὶ διηχοῦσιν εἰς τὰ τοῦ κόσμου πέρατα· καὶ οἱ νεκροί, οἱ ἐκ πάσης τῆς οἰκουμένης, ἀνίστανται, καὶ συνάγονται. Ὅρα δὲ πῶς εὐφυῶς καὶ λεπτομερῶς υπογράφει τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν, ἵνα μᾶλλον ταῖς τῶν ἀκροατῶν εἴη ἐντετυπωμένη διανοαίς. *Ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου.*] Φωνὴν ἀρχαγγέλου φησί, τὴν τοῖς ἐπὶ τὸ συνάγειν τεταγμένοις ἀγγέλοις ἐγκελευομένην, πάντας ἐτοιμοὺς ποιεῖν, ὡς τοῦ κριτοῦ φθάσαντος. Τὸ μὲν γὰρ ἀναδοῦναι τὴν γῆν, οὗς ἐδέξατο, ἐν ἀφθαρσίᾳ μεταβληθέντας, τὸ κέλευσμα ποιεῖ τοῦ Χριστοῦ· τὸ δὲ τοὺς εἰς τὰς ἐσχατίας τοῦ κόσμου διεσπαρμένους, εἰς ἓν συναχθῆναι, ἀγγελοι παρασκευάζουσιν, ἀρχαγγέλου τοῦτο ἐγκελευομένου. *Καὶ ἐν σάλπιγγι θεοῦ.*] Τούτων ἄρα τῶν σαλπίνγων τύπος ἦσαν αἱ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ (1). Ἄτε γὰρ, βασιλέως ἐφισταμένου, εἰκότως σάλπιγγες ἡχῆσουσι. Σάλπιγγας δὲ καλεῖ τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις· ὅτι, ὥσπερ ἡ σάλπιγξ οὐδὲν ἴδιον ἡχεῖ, ἀλλ' ὅπερ ἂν ὁ τεχνίτης ἐμπνεύσῃ· οὕτω καὶ αἱ τοῦ θεοῦ σάλπιγγες οὐδὲν ἴδιον τολμῶσιν ἡχῆσαι, ἀλλ' ὅπερ ἂν ὁ κοινὸς δεσπότης καὶ δημιουργὸς διὰ τοῦ ἀρχαγγέλου αὐτοῖς ἐγκελεύσῃ (2). *Καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ, ἀναστήσονται πρῶ-*

(1) Ἐξοδ. ΙΘ', 13. 19.

(2) « Αὐτὸς πρῶτος ὁ τῶν ὕλων Κύριος ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐπιφανήσεται κατιὼν, τῶν ἀράτων ἡγουμένων δυνάμεων· καὶ κελεύσει μὲν ἀρχάγγελον βῆσαι, καὶ τοὺς νεκροὺς ἀναστήσαι· σάλπιγγες δὲ πανταχόθεν ἡχῆσουσι μέγα τι καὶ ἐξαισιον. Τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἔφη· Πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα ἐν ᾧ τόμῳ, ἐν ᾧ ἡ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι· σαλπίζει γὰρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται.

τον.] *Οι νεκροὶ ἐν Χριστῷ*, τουτέστιν, οἱ πιστοὶ, πρῶτον ἐγερθήσονται· ἅτε γὰρ μέλλοντες αἵρεσθαι ἐν νεφέλαις, πρῶτοι ἀνίστανται· οἱ δὲ λοιποὶ, ἔσχατοι, ὥς μήτε ἀρπάζεσθαι, μήτε ἀπαντᾶν μέλλοντες. **Ἐπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι.*] Μετὰ τοῦτό, φησι, καὶ τῶν ζώντων καὶ περιλειπομένων ὅσοι ἄξιοι, ἅμα τοῖς προτετελευτηκόσιν ἀρπαγησόμεθα. Μὴ οὖν νομίσητε τοὺς νεκροὺς δυσχερεστέρας ἐγείρεσθαι· ἡ γὰρ ἀρπαγὴ πάντων ἅμα ἔσται. *Ἐν νεφέλαις.*] Καὶ γὰρ καὶ τὸν Χριστὸν νεφέλῃ ὑπέλαβεν (α). Εἰ δὲ ἔρχεσθαι μέλλει, τί δὴ ποτε ἀρπάζονται οἱ πιστοὶ, ἵνα ὑπαντήσωσι; Τιμῆς ἕνεκεν ὥσπερ γὰρ βασιλέως εἰς πόλιν εἰσερχομένου, οἱ μὲν ἔντιμοι ὑπαντῶσιν, οἱ δὲ κατὰδικοι ἔσω μένουσι τὸν κριτὴν· οὕτω καὶ τότε· οἱ μὲν δίκαιοι ἀρπάζονται, οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ, κἂν πιστοὶ ᾖσι, κάτω μένουσιν. *Εἰς ἀέρα.*] Διὰ γὰρ νεφελῶν εἰς ἀέρα ἀπελεύσονται, τουτέστι, μετέωροι. *Καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα.*] Εἶτα λέγει καὶ τὴν κορωνίδα τῆς μακαριότητος, τὸ εἶναι σὺν Χριστῷ πάντοτε. **Ὡστε παρακαλεῖτε ἀλλήλους.*] Ταῦτα οὖν εἰδότες, παρaxyθεῖτε ἀλλήλους, εἰς τὸ μὴ λυπεῖσθαι, ὥς καὶ οἱ λοιποὶ, οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα ἀναστάσεως.—Ἐπιστήσεις δὲ, ὅτι, τὴν ἀνάστασιν διαγράφων, οὐκ ἐμνήσθη ῥητῶς τῶν ἐπὶ τιμωρίαν καὶ κόλασιν ἀνισταμένων. Τοῦτο δὲ διὰ τρεῖς αἰτίας, οἶμαι, ποιεῖ. Πρῶτον μὲν, ὅτι παραxyθυόμενος τοὺς Θεσσαλονικεῖς, τῆς ἀναστάσεως μνημονεύει· *Οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς*, φησι, *περὶ τῶν κεκοιμημένων ἄγροεῖν, ἵνα μὴ λυπησθε.* Οὐκ ἔδει οὖν παραxyθεισθαι μέλλοντα, καταμιγνύειν τὰ σκυθρωπά. Ποταπὴ γὰρ παράκλησις, τιμωρία

ταὶ ἄφθαρτοι, καὶ ἡμεῖς ἀλλαγησόμεθα (Α' Κορ. ΙΕ', 51. 52.). Εἰ δὲ ἐν τῷ Σινᾷ ὄρει, συμμέτρον τοῖς τότε παροῦσι γεγεννημένῃς ἡχῇς, οὐκ ἦνεγκεν ὁ λαὸς τὴν τοῦ θεοῦ ὑπερβολὴν, ἀλλὰ πρὸς τὸν μέγαν ἔφη Μωσῆς· Ἀάλει πρὸς ἡμᾶς σὺ, καὶ μὴ λαλεῖτω ὁ θεὸς πρὸς ἡμᾶς, ἵνα μὴ ἀποθάνωμεν (Ἐξοδ. Κ', 19.). τίς οἶσι τὴν ἐνεγρησαμένην τότε φωνήν; Τὸ δὲ, ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, τοῦτο σημαίνει, ὅτι κελευσμένος τις τῶν ἀρχαγγέλων, παρακελεύσεται τοῖς νεκροῖς ἀναστῆναι· οἱ δὲ παραυτίκα ἀνίστανται, καὶ μετὰ τσακύτης ὀξύτητος, ὥς προφθάσαι τοὺς ἐτι περιόντας. » Θεοδώρητος· Ἰδ. Ματθ. ΚΔ', 31. (α) Πραξ. Α', 9.

καὶ κόλασις διηνεκής, καὶ σκότος, καὶ σκώληξ, καὶ πῦρ ; Μᾶλλον μὲν οὖν εἰ οὕτως ἔγραφεν, ἐπέτεινεν ἂν τὴν λύπην, ἀλλ' οὐ παρεκάλεσέ ποθεν τὰς ψυχὰς αὐτῶν. Δεύτερον δέ, ὅτι πιστοῖς διηγείτο τὴν ἀνάστασιν. Εἰκότως οὖν οὐ μνημονεύει τῶν εἰς τιμωρίαν ἀπαχθησομένων· οἱ γὰρ πιστοί, κατὰ τὰς δεσποτικὰς ἐντολὰς πολιτευόμενοι, οὐδεμιᾶς τιμωρίας λαμβάνουσι πεῖραν, ἀλλ' ἐν αἰδίῳ χαρᾷ καὶ εὐφροσύνῃ διατελοῦσιν. Οὐκ ἦν οὖν χρεῖα ἀλλοτρίων παθῶν μνήμην καὶ κάκωσιν ἐν τῇ τοῖς πιστοῖς ἐτοιμαζομένῃ δόξῃ καὶ τρυφῇ καὶ μακαριότητι, καὶ τότε πιστοῖς γράφοντι, ποιῆσθαι. Τρίτον δέ, ὅτι αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, τὴν ἀνάστασιν, καὶ δι' ὃ γέγονε, καθ' αὐτὸ νῦν ἐξηγείται. Καὶ γὰρ τὴν ἀνάστασιν ὁ θεὸς ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων πάντων, καὶ ἀφθαρσίᾳ καὶ ἀφράστῳ δόξῃ καὶ χαρᾷ, καὶ ἀπολαύσει τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἐποίησε· τὴν γὰρ κόλασιν, τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, ὥς καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ φησὶν (α), ἀλλ' οὐ τοῖς ἀνθρώποις ἡτοίμασεν. Εἰδὲ τινες, οἰκειαῖς μοχθηρίαις, ἀντὶ τῶν ἐτοιμασθέντων αὐτοῖς ἀγαθῶν, τὰ τῷ διαβόλῳ ἐτοιμασθέντα ἐκλέγονται, οὐ παρὰ τὴν δεσποτικὴν φιλάνθρωπίαν τοῦτο καὶ πρόνοιαν γίνεται. Διὸ καὶ ὁ θεὸς Παῦλος αὐτὴν τὴν φύσιν τῆς ἀναστάσεως, καὶ ἐφ' ᾧ ταύτην ὁ δημιουργὸς ὑφίστησι λέγων, τῶν εἰς τιμωρίαν ἀχθησομένων· (οὐ γὰρ ἐπὶ τιμωρίᾳ, ἀλλ' ἐπὶ μισθαποδοσίᾳ γίνεται·) εἰκότως οὐ μνημονεύει (Φωτίου).

(α) Ματθ. ΚΣ', 41.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'.

Περὶ τοῦ αἰφνιδίως ἥξειν τὸν Χριστὸν,
ὥστε δεῖν εὐτρεπίζεσθαι σπουδῇ, πί-
στει, ἐλπίδι, ἀγάπῃ, τιμῇ, εἰρήνῃ, μα-
κροθυμίᾳ, φιλομαθείᾳ.

ΚΕΦ. V, 1 Περὶ δὲ τῶν χρόνων καὶ τῶν καιρῶν, ἀδελ-
2 φοί, οὐ χρεῖαν ἔχετε ὑμῖν γράφεσθαι· αὐτοὶ γὰρ ἀκρι-
βῶς οἴδατε, ὅτι ἡ ἡμέρα Κυρίου, ὡς κλέπτῃς ἐν νυ-
3 κτί, οὕτως ἔρχεται. Ὅταν γὰρ λέγωσιν· Εἰρήνῃ καὶ
ἀσφάλειᾳ· τότε αἰφνίδιος αὐτοῖς ἐφίσταται ὁλεθρος,
ὥσπερ ἡ ὥδιν τῇ ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ· καὶ οὐ μὴ
ἐκφύγῃσιν.

Οὐ χρεῖαν ἔχετε.] Περιττὸν γάρ ἐστι καὶ ἀσύμφορον τὸ τοῖς
καιροῦς καὶ τοῖς χρόνοις τῆς συντελείας εἰδέναι. Καὶ γὰρ οὐδὲ
τοῖς ἀποστόλοις ἐξεκάλυψε τοῦτο ὁ Κύριος, ὅτε προσιόντες ἡρώτων
αὐτόν (α). Ὁ δὲ γε Παῦλος ἴσως ᾔδει αὐτὸ, ἐκ τῶν ἀρρήτων
καὶ τοῦτο μαθὼν (β). Ὅτι ἡ ἡμέρα Κυρίου.] Τοῦτο καὶ περὶ
τῆς κοινῆς συντελείας εἴρηται, καὶ περὶ τῆς ἰδίᾳς ἐκάστου· καὶ
γὰρ καὶ αὕτη ἀδήλως ἐκάστῳ ἔπεισιν. Ὡς κλέπτῃς.] Διὰ τί
ὡς κλέπτῃς; διὰ τούτων γὰρ, τὸ λαθραῖον καὶ αἰφνίδιον δηλοῖ.
Καὶ φαμέν, ὅτι τοῦτο κατὰ πολλοὺς τρόπους ὠφέλιμόν ἐστι.
Πρῶτον μὲν, ὅτι, εἰ ᾔδει τις τὴν ἐσχάτην αὐτοῦ ἡμέραν, οὐκ
ἔμελλεν αὐτῷ ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι, ἀλλὰ μυρία ποιῶν κακὰ
πάσας τὰς ἄλλας ἡμέρας, εἴτα τῷ βαπτίσματι πρὸς ἐσχάτας
ἀναπνοὰς προσήει. Δεύτερον, ὅτι πολλαὶ ἁμαρτίαι δέει τοῦ
Θανάτου ἀνακόπτονται· ὡς εἶγε δῆλον ἦν, ὅτι τέως νῦν οὐ

(α) Πραξ. Α', 7. (β) Β' Κορ. ΙΒ', 4.

τεθνήξεται τις, πάντα ἀδεῶς ἐπραττε (1). Τρίτον, ὅτι, εἰ-
 ῥῶδει τις, ὅτι πάντως ἐν τῷδε τῷ χρόνῳ τεθνήξεται, ἐν ἀθυ-
 μίᾳ διάγων διετέλει· νῦν δὲ τῇ ἀδελφίᾳ αἰεὶ ἐν χρησταῖς ἐλπί-
 σι τρεφόμεθα. Τέταρτον, ὅτι οὐδὲ ὑπὲρ ὧν εἰς κινδύνους ἀδύλους
 ἑαυτοὺς ῥίπτουσιν οἱ ἄγιοι, μισθὸν ἐμελλον ἔχειν. Εἰ γὰρ ἦν
 δῆλον, ὡς μετὰ τρία ἔτη τυχὸν τελευτήσει, καὶ ἄλλως οὐκ
 ἔνι, ἅπαντες ἂν τῶν κινδύνων κατεφρονήσαμεν, εἰδότες μηδὲν
 ἐκ τούτων βλάπτεσθαι, ὅπερ ποία ἀρετὴ; Διὰ ταῦτα εἴρηται,
 ὅτι ἡ ἡμέρα Κυρίου, ὡς κλέπτῃς ἐν νυκτὶ ἔρχεται. Οἴδατε
 οὖν τοῦτο, ὦ Θεσσαλονικεῖς, ἕξ ὧν ὁ Κύριος εἶπεν· Οὐκ οἴδατε,
 ποία ὥρα ὁ κλέπτῃς ἔρχεται (α). *Ὅταν γὰρ λέγωσιν· Εἰ-
 ρήνη καὶ ἀσφάλεια.*] Τοῦτο καὶ πρὸς παραμυθίαν αὐτῶν εἶπε.
 Μή, φησιν, ἐπειδὴ ἐν εὐημερίᾳ διάγουσιν οἱ ἐπηρεάζοντες ὑμᾶς,
 προσδοκῆσωσι μῆτε ἤξειν τὸ τέλος· ἤξει γὰρ πάντως. *Τότε αἰ-
 φνίδιος αὐτοῖς ἐφίσταται ὁ θάνατος.*] *Ἵνα μὴ ἀπαρμύθητος παν-
 τελῶς γένοιτο ἡ τιμωρία τῶν ἀδικουμένων καὶ πλεονεκτουμέ-
 νων· καὶ ἔτι, ἵνα μὴ, προειδότες τὴν τελευτὴν, ἀνηλεῶς ὅλως
 καὶ ἀφιλανθρώπως τοῖς ἀσθενεστέροις οἱ δυνατώτεροι ἐπεμβάι-
 νοντες, εἰς βλασφημίαν καὶ ἀμνηχανίαν συναλέσωσιν αὐτούς.*
 Καὶ πῶς αἰφνίδιον λέγει ὁ Παῦλος ἔρχεσθαι τὸν ὀλεθρον, τοῦ
 Ἡλιοῦ προσερχομένου καὶ τοῦ Ἀντιχρίστου; Φαμέν, ὅτι, τῆς μὲν
 συντελείας σημεῖα οὗτοι· τῆς δὲ παρουσίας τοῦ Χριστοῦ οὐ-
 κέτι· αἰφνίδιος γὰρ ἔσται καὶ ἄδελος. *Ὡς περ ἡ ὥδιρ τῇ
 ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ.*] Καλῶς τὸ ὑπόδειγμα τέθεικε τῆς ὥδι-
 νος τῆς ἐν γαστρὶ ἐχούσης. Καὶ γὰρ καὶ ἡ γυνὴ σημεῖα
 μὲν ἔχει τοῦ τόκου πολλά· αὐτῆς δὲ τῆς ὥρας ἢ τῆς ἡμέ-
 ρας οὐκέτι. Ἄλλως δὲ, καὶ διὰ τὸ τῆς ὁδύνης δριμύ, εἰς
 μέσον ταύτην ἤγαγεν. Ὁ δὲ Χριστός, περὶ τῆς συντελείας μνη-

(1) « Ὅτι πολλοί, εἰ ῥῶδισαν, ὅτι αὔριον τυχὸν τεθνήξονται, μυρία ἂν κακὰ
 διέβητο τοὺς αὐτῶν ἐχθρούς, ἅτε ἀπεγνωότες ἑαυτῶν, καὶ θέλοντες τοῖς πᾶσι
 ἐχθρῶν αἵμασιν εὐωχῆσθαι· ὃ νῦν οὐ γίνεται, κατέχοντος αὐτοῦ τοῦ φόβου τοῦ
 θανάτου, καὶ τοῦ ἔρωτος τῆς ζωῆς. » Θεοφύλακτος. (α) Δευκ. ΙΒ' 39.

μονεύων, τῷ τοῦ Ἀὐτ καὶ τοῦ Νῶε παραδείγματι ἐχρήσατο (α). Ταῦτα περὶ τῆς κοινῆς συντελείας· ἡ γὰρ ἰδίᾳ ἐκάστου, οὐδὲ ἀμφιβολόν ἐστιν, ὅτι οὕτως ἐσται. *Καὶ οὐ μὴ ἐκφύγῳσι.*] Τὸν τε πόνον καὶ τὸν ὄλεθρον, οἱ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀσφάλειαν λέγοντες. Περὶ ἀμαρτωλῶν δὲ λέγει.

4 Ὑμεῖς δὲ, ἀδελφοί, οὐκ ἐστὲ ἐν σκότει, ἵνα ἡ ἡμέ-
5 ρα ὑμᾶς ὡς κλέπτῃς καταλάβῃ· πάντες γὰρ ὑμεῖς
υἱοὶ φωτός ἐστε, καὶ υἱοὶ ἡμέρας· οὐκ ἐσμέν νυκτός,
6 οὐδὲ σκότους. Ἄρα οὖν μὴ καθεύδωμεν, ὡς καὶ οἱ
7 λοιποὶ, ἀλλὰ γρηγορῶμεν καὶ νήφωμεν. Οἱ γὰρ
καθεύδοντες, νυκτός καθεύδουσιν· καὶ οἱ μεθυσκό-
8 μενοι, νυκτός μεθύουσιν· ἡμεῖς δὲ, ἡμέρας ὄντες,
νήφωμεν, ἐνδυσάμενοι θώρακα πίστεως καὶ ἀγάπης,
καὶ περικεφαλαίαν, ἐλπίδα σωτηρίας·

Οὐκ ἐστὲ ἐν σκότει.] Τουτέστιν, ἐν βίῳ ὑπὸ ἀμαρτιῶν σκοτι-
ζομένῳ. *ἵνα ἡ ἡμέρα ὑμᾶς ὡς κλέπτῃς καταλάβῃ,*] Τί οὖν;
καὶ αὐτοῖς οὐκ ἀδήλως ἐφίσταται ἡ τελευτῇ, καὶ μὴ σκοτει-
νὸν καὶ ἀκάθαρτον βίον ἔχῳσι; *Ναί·* οὐδὲ γὰρ πρὸς τὸ μὴ
ἀδήλως μέλλειν ἐφίστασθαι, εἴρηται τὸ, ὡς κλέπτῃς, ἀλλ'
ὅτι οὐκ ἐπίβουλος ἤξει ἡ ἡμέρα ἡμῖν, οὐδὲ ἐπὶ κακῷ καὶ ζη-
μῇ, ὥσπερ ὁ κλέπτῃς. Οὗτος γὰρ ἐπὶ κακῷ ἐπεισι πρὸς οὓς
ἐπεισιν. *Υἱοὶ φωτός ἐστε.*] Ὡςπερ γὰρ *Υἱοὶ γεέννης* λέγονται,
οἱ τὰ γεέννης ἀξία πράττοντες, καὶ *Υἱοὶ ἀπειθείας*, οἱ ἀπει-
θεῖς, οὕτως *Υἱοὶ φωτός*, καὶ, *Υἱοὶ ἡμέρας*, οἱ τὰ δίκαια καὶ
πεφωτισμένα πράττοντες. *Οὐκ ἐσμέν νυκτός.*] Τουτέστιν,
ἀμαρτίκας υἱοί. *Μὴ καθεύδωμεν.*] Τουτέστιν, ἀπὸ τῶν καλῶν ἐρ-
γῶν μὴ ῥαθυμῶμεν. *Ἀλλὰ γρηγορῶμεν καὶ νήφωμεν.*] Ἐπίτασις
ἐγρηγόρσεως τὸ νήφειν. Ἐνὶ γὰρ καὶ ἐγρηγορέναι, καὶ μηδὲν
διαφέρειν καθεύδοντος· ὡς ἂν εἰ ἔλεγε· *Νηφόντως τὰ ἀγαθὰ*
πράττωμεν, καὶ τὸν οἰκεῖον βίον οἰκονομῶμεν. Οἱ γὰρ καθεύ-
δοντες, νυκτός καθεύδουσι.] *Καθεύδοντάς* φησι τοὺς ἀνε-

(α) Ματθ. ΚΔ', 37. Λουκ. ΙΖ', 26.

νερογήτως ἔχοντας πρὸς τὴν τῶν καλῶν ἐργασίαν, τουτέστι, τοὺς ἀμαρτάνοντας. Ἐπεὶ οὖν, κατὰ τὸ ἀκόλουθον, οἱ καθεύδοντες, νυκτὸς καθεύδουσιν, ὑμᾶς οὐ δεῖ καθεύδειν, ἡμέρας καὶ οὐ νυκτὸς ὄντας υἱούς· ὥσπερ εἶπεν· Οἱ ἀμαρτάνοντες ἐν τῷ ζόφῳ τῆς ἀμαρτίας διάγουσι· τοὺς δὲ τὰ δίκαια πράττειν προάιρουμένους, οὐ δεῖ καθεύδειν, οἷον ἀπρακτεῖν ἀρετῆς· ἐπεὶ μήτε διαφέρουσι τῇ νυκτὶ τῆς ἀμαρτίας, ἀλλὰ τῷ φωτὶ τῆς ἀρετῆς καὶ δικαιοπραγίας. Καὶ οἱ μεθυσκόμενοι, νυκτὸς μεθύουσι.] *Μέθην* ἐνταῦθα, οὐ τὴν ἐξ οἴνου μόνον λέγει, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπὸ πάντων τῶν παθῶν, τὴν ἐξ ἀμαρτημάτων ἀχλὺν καὶ σκότῳσιν, ὡς ἐξιστῶσαν τοῦ κατὰ φύσιν, καὶ σκοτίζουσιν τὸ ἡγεμονικόν. [*Ἡμεῖς δὲ, ἡμέρας ὄντες.*] Οἷον, υἱοί. Οὐ τοίνυν ὑμεῖς ὀφείλετε τοιοῦτοι εἶναι· οὐ γὰρ ἐστὲ νυκτὸς καὶ σκότους υἱοί, ἀλλ' ἡμέρας, διὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς τῶν ἐντολῶν τοῦ θεοῦ παραδοχῆς. *Ἐνδυσάμενοι θώρακα πίστεως καὶ ἀγάπης.*] Ἄνω εἶπε, δεῖν ἐργηγοῦναι καὶ νήφειν· νῦν δὲ προστίθῃσιν, ὅτι πρὸς τούτοις καὶ καθωπλισμένους εἶναι χρὴ· ἐπεὶ ἀόπλους ἡμᾶς εὐρών ὁ διάβολος, ἐπηρεάζει, καὶ ἂν μάλιστα γρηγορῶμεν καὶ νήφωμεν. *Θώρακα δέ, φησι, πίστεως καὶ ἀγάπης,* διὰ τὸ στερρόν αὐτῶν καὶ ἄτμητον· τοιαύτην γὰρ εἶναι δεῖ τὴν πίστιν καὶ ἀγάπην· ἀπρόσιτα δὲ τῷ ταύτας ἔχοντι τοῦ διαδόλου τὰ βέλῃ (1). *Καὶ περικεφαλαιᾶν, ἐλπίδα σωτηρίας.*] Ἡ γὰρ ἐλπίς τῆς σωτηρίας, τάξει περικεφαλαιᾶς, τὸ ἀναγκαιότερον τῶν ἐν ἡμῖν, τὸν νοῦν, οὐκ ἐκ περιτραπήναι εἰς τὸ κακόν· καὶ γὰρ ἡ περικεφαλαιᾶ, τὸ καιριώτατον ἐν ἡμῖν, τὴν κεφαλὴν, σώζει καὶ διατηρεῖ σκέπουσα. Καὶ ἀλλαχού δὲ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἀγάπην προτίθῃσι τῶν λοιπῶν ἀρετῶν (α), καὶ νῦν ταύτας κατασθαι κελεύει.

(1) «Θώρακα πίστεως καὶ ἀγάπης εἰπὼν, ὁ γμακτα ὁρᾷ καὶ εἶον ἀγαθὸν ἠνέξατο· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ὄντως νήφειν. Οὐχ, ἀπ' ὧς δὲ δεῖ ταῦτα ἔχειν, ἀλλ' ὡς θώρακα· τούτου γὰρ οὐδὲν βλάβῃς διατέμνει, ἀλλ' οἷον τι ταχὺν ἐστὶ τῷ στήθει, καὶ οὐδὲν τῶν πεπυρωμένων τοῦ διαιόλου βελῶν ἀφεται ἡμῶν.» Θεοφύλακτος.

(α) Α' Κορ. II', 13.

- 9 Ὅτι οὐκ ἔθετο ἡμᾶς ὁ θεὸς εἰς ὀργήν, ἀλλ' εἰς
 περιποίησιν σωτηρίας διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
 10 Χριστοῦ, τοῦ ἀποθανόντος ὑπὲρ ἡμῶν· ἵνα, εἴτε
 γρηγορώμεν, εἴτε καθεύδωμεν, ἅμα σὺν αὐτῷ ζή-
 11 σωμεν. Διὸ παρακαλεῖτε ἀλλήλους, καὶ οἰκοδομεῖτε
 12 εἷς τὸν ἕνα, καθὼς καὶ ποιεῖτε. Ἐρωτῶμεν δὲ
 ὑμᾶς, ἀδελφοί, εἰδέναι τοὺς κοπιῶντας ἐν ὑμῖν,
 καὶ προϊσταμένους ὑμῶν ἐν Κυρίῳ, καὶ νουθετοῦν-
 13 τας ὑμᾶς, καὶ ἡγεῖσθαι αὐτοὺς ὑπερεκπερισσοῦ ἐν
 ἀγάπῃ, διὰ τὸ ἔργον αὐτῶν· εἰρηνεύετε ἐν ἑαυ-
 τοῖς (1).

Διὰ τοῦτό, φησι, ταῦτα ἡμῖν κτητέον τὰ ὅπλα· διότι καὶ ὁ
 θεὸς οὐκ ἔθετο, τουτέστιν, οὐκ ἀφώρισεν, οὐδὲ ἐπὶ τούτῳ ἐποίη-
 σαν ἡμᾶς, ἵνα τῆς ὀργῆς αὐτοῦ γενώμεθα δεκτικοί, ἀλλ' ἵνα
 περιποιήσῃ ἡμᾶς ἑαυτῷ, καὶ σῶσῃ ἡμᾶς. Ἐπεὶ οὖν θέλημα
 θεοῦ τὸ σῶζεσθαι ἡμᾶς, αὐτὸς καὶ συνεργήσῃ πρὸς τὴν τῶν
 ὅπλων τούτων κτήσιν. *Ἀλλ' εἰς περιποίησιν σωτηρίας.*] Ἀλλ'
 ἑαυτῷ, φησι, περιποιήσατο ἡμᾶς, καὶ οἷον ἐκτήσατο ἡμᾶς,
 δοὺς ὑπὲρ ἡμῶν τιμὴν, ὧν εἶχε τὸ τριμώτατον· τὸ γὰρ αἷμα
 τοῦ μονογενοῦς δέδωκεν. Ἐχοντες οὖν, φησι, τῆς ἀγάπης τοῦ
 θεοῦ τὸν ἔλεγχον, πίστιν ἔχωμεν τὴν εἰς αὐτὸν, ἀγάπην, τήν
 τε εἰς αὐτὸν καὶ τὸν πλησίον, ἐλπίδα χρηστὴν, ὅτι σώσει, οὗς
 ἐκτήσατο. *Ἰνα, εἴτε γρηγορώμεν.*] Διὰ τοῦτο δέ, φησιν, ὑπὲρ
 ἡμῶν ἀπέθανεν ὁ Χριστὸς, ἵνα, εἴτε γρηγορώμεν, τουτέστι,
 ζῶμεν, εἴτε καθεύδωμεν, τουτέστι, ἀποθάνωμεν· (ἄλλως γὰρ
 ὧδε τὸ, καθεύδειν, καὶ οὐχ ὡς ἄνω, ἐξέλαιβεν) ἅμα σὺν αὐ-
 τῷ ζήσωμεν. Οἱ γὰρ τὰ εἰρημένα ὅπλα κτησάμενοι, συζήσου-
 σι καὶ συμβασιλεύσουσι τῷ Χριστῷ. *Διὸ παρακαλεῖτε ἀλλή-
 λους.*] Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἰσχύουσιν οἱ διδάσκαλοι πρὸς τὴν τῶν
 ἀπάντων νουθεσίαν, καὶ αὐτοῖς τὸ παραινεῖν καὶ διδάσκειν αὐ-
 τοὺς ἐπιτρέπεται. Ἐρωτῶμεν δὲ ὑμᾶς. Οἷον, παρακαλοῦμεν.

(1) Παρ' ἄλλοις γράφεται, ἐν αὐτοῖς, τουτέστι, τοῖς διδασκάλοις.

Ειδέναι τοὺς κοπιῶντας ἐν ὑμῖν.] Ἐπειδὴ εἶπεν, *Οἰκοδομεῖτε εἰς τὸν ἑνα*, ἵνα μὴ νομίσωσιν ἀποκεκινηκέναι αὐτῶν τοὺς διδασκάλους διὰ τοῦ ἐπιτρέψαι αὐτοῖς τὴν ἀλλήλων οἰκοδομὴν καὶ παρακλήσιν, εὐθέως τῶν διδασκάλων αὐτῶν μνήμην ἐποιήσατο. Φησὶν οὖν, ὅτι, εἰ καὶ ὑμῖν ἐπέτρεψα τὴν ἀλλήλων οἰκοδομὴν, πλὴν παρακαλῶ, ἵνα ἐκείνους διὰ τιμῆς ἔχητε· πολλὰ γὰρ οἱ διδάσκαλοι ἀναγκάζονται ὑπομένειν δυσχερῆ, ἃ ἡ τιμὴ αὐτοῖς μετρίως γοῦν ἐπικουριεῖ. *Καὶ προϋσταμένους ὑμῶν ἐν Κυρίῳ.*] Εἰ γὰρ τοὺς ἐπὶ ἀνθρώπων δυνατῶν προϋσταμένους πάσης ἀξιούμεν τιμῆς, πολλῷ μᾶλλον δεῖ τοὺς διδασκάλους ἐν τιμῇ ἔχειν, οἳ πρὸς τὸν θεὸν προϊστανται. Ὅθεν φησὶν, *ἐν Κυρίῳ*, τουτέστι, κατὰ Κύριον προϋσταμένους, ἥγουν, ἐπὶ τοῦ Κυρίου προϋσταμένους (1). *Καὶ ἡγεῖσθαι αὐτούς.*] Καὶ ἡγεῖσθαι αὐτοὺς ἐν ἀγάπῃ τῇ ὑμῶν ὀφείλειν εἶναι· τουτέστιν, ἡγεῖσθαι αὐτοὺς ἀξίους τοῦ ἀγαπᾶσθαι, καὶ οὐ μικρῶς, ἀλλ' ὑπερεκπερισσοῦ, ὡς ἂν εἰ παῖδες πατέρας. Πολλὴ δὲ ἐπίτασις τὸ, *Ἵπέρ*, καὶ τὸ, *Ἐκ*, ἐν τῷ, ὑπερεκπερισσοῦ (2). *Διὰ τὸ ἔργον αὐτῶν.*] Τουτέστιν, ὃ ἐπιτελοῦσιν εἰς ὑμᾶς. Βαπτίσματος γὰρ, καὶ διδασχῆς, καὶ γνώσεως καὶ μυστηρίων μετοχῆς οὗτοι ὑμῖν εἰσὶ πρόξενoi. *Εἰρηνεύετε ἐν ἑαυτοῖς.*] Ὅρα, ὅπως οἶδεν ἔχθρας πρὸς τοὺς διδασκάλους τικτομένας; Ἐξ ὧν γὰρ τὰ φαῦλα ἐλέγχουσι, καὶ τῶν κακῶν ἀπείργουσι, μισοῦνται, καίτοι ἀγαπᾶσθαι ὀφείλοντες. Δεῖ οὖν εἰρηνεύειν μετ' αὐτῶν, καὶ οὐ τῷ ἔξω σχήματι, ἀλλ' ἐν ἑαυτοῖς.

- 14 Παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί· νουθετεῖτε τοὺς ἀτάκτους, παραμυθεῖσθε τοὺς ὀλιγοψύχους, ἀντέχεσθε τῶν ἀσθενῶν, μακροθυμεῖτε πρὸς πάντας.
15 Ὅρατε, μή τις κακὸν ἀντὶ κακοῦ τινὶ ἀποδῷ· ἀλλὰ

(1) «Τοὺς προϋσταμένους ὑμῶν ἐν Κυρίῳ, ἀντὶ τοῦ, ὑπερευχεμένους ὑμῶν, καὶ τῷ θεῷ τὴν ὑπὲρ ὑμῶν προσθείαν προσφέροντας.» Θεοδώρητος.

(2) «Τὸ, Ἡγεῖσθε αὐτοὺς ὑπερεκπερισσοῦ ἐν ἀγάπῃ, ἀντὶ τοῦ, Πλείονος αὐτοὺς ἀξιοῦτε τιμῆς, μετὰ διαθέσεως προσφερομένης εὐλαρινεῖς.» Θεοδώρητος.

πάντοτε τὸ ἀγαθὸν διώκετε καὶ εἰς ἀλλήλους καὶ εἰς πάντας.

Ἐνταῦθα πρὸς τοὺς διδασκάλους ἀποτείνεται. *Νουθετεῖτε τοὺς ἀτάκτους.*] Μὴ ἀπ' ἐξουσίας ἢ ἀπὸ αὐθαδείας ἐπιπλήττετε, ἀλλὰ μετὰ πραότητος νουθετεῖτε. Ἐπειδὴ γὰρ οὗτοι διεσραμμένοι εἰσι, πλεον αὐτοὺς ἢ ἐπίπληξις ἀγριοῖ. *Ατάκτους* δέ φησι τοὺς παρὰ τὴν τάξιν, τὴν ὑπὸ θεοῦ ὀρισθεῖσαν, πράττοντας. Τάξιν γὰρ ὥρισεν ἐκάσῳ, ἣν ὁ παραβαίνων, ἄτακτος. Ὁ μεθύων, ὁ λοιδωρός, ὁ πλεονέκτης, καὶ πάντες οἱ ἁμαρτάνοντες ἔξω τῆς τάξεως βαίνουσι (1). *Παραμυθεῖσθε τοὺς ὀλιγοψύχους.*] Ὀλιγοψυχός ἐστιν ὁ ῥάθυμος καὶ ἀναπεπτωκώς, καὶ μὴ φέρων ὕβριν ἢ θλίψιν ἢ πειρασμὸν ὑπὲρ Χριστοῦ. Τοὺς οὖν τοιούτους, ὡς ἐκκληλυμένους, παραμυθεῖσθε. *Ἀρτέχεσθε τῶν ἀσθεῶν.*] Ἀντιποιεῖσθε, ὑποσπρίζετε. *Ἀσθενεῖς* δέ φησι τοὺς περὶ τὴν πίσιν τοιούτους. Οὐτε γὰρ τούτων καταφρονεῖν χρή, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ φησι· *Τὸν δὲ ἀσθεροῦντα τῇ πίστει, προσλαμβάνεσθε (α).* *Μακροθυμεῖτε πρὸς πάντας.*] Καὶ πρὸς τοὺς ἀτάκτους, καὶ πρὸς τοὺς ὀλιγοψύχους, καὶ πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς. Τοῦτο γὰρ μάλιστα ἀρμόδιον διδασκάλῳ, τὸ μακροθυμεῖν· τοῦτο καὶ τοὺς ἁκαμπεῖς κάμπτειν πέφυκε. *Μήτις κακὸν ἀντὶ κακοῦ τιτὶ ἀποδοῦ.*] Εἰ δὲ κακὸν ἀντὶ κακοῦ οὐκ ἀποδοτέον, τί πάθωμεν οἱ κακὰ ἀντὶ ἀγαθῶν ἀποδιδόντες; Τοῦτο καὶ Ῥωμαίοις ἐπιτέλλων ἔγραψε· *Μὴ ρικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ· ἀλλὰ ρίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν (β).* *Ἀλλὰ πάντοτε τὸ ἀγαθὸν διώκετε.*] Οὐκ ἀρκεῖ, φησι, τὸ μὴ ἀποδοῦναι κακὸν τῷ κακῷ, ἀλλὰ χρή καὶ ἀγαθοῖς αὐτὸν ἀμείβεσθαι. Τοῦτο γὰρ τὸ διώκειν τὸ ἀγαθόν. Τὸ δὲ διώκειν, πολλῆς σπουδῆς εἰς τὸ τὰ ἀγαθὰ πράττειν ἔμφασιν ἔχει. *Καὶ εἰς ἀλλήλους.*] *Ἀλλήλους* μὲν, τοὺς ἀδελφούς

(1) Ὁ δὲ Θεοδώρητος λέγει· «Τοὺς ἀργίᾳ συζῶντας οὕτως ἐκάλεσεν, ὡς τὴν καμμένην μὴ φυλάττοντας τάξιν· τούτους οὐ μισαίσθαι, ἀλλὰ νουθετεῖσθαι προσέταξεν.» Τοὺς ἀργούς καλεῖ ὁ ἀπόστολος ἀτάκτους καὶ Β' Θεσσαλ. Γ', 6. 7. 11.

(α) Ῥωμ. ΙΔ', 1. (β) Ῥωμ. ΙΒ', 21.

λέγει· τῷ δὲ, καὶ εἰς πάντας, εἰπεῖν, καὶ τοὺς ἀπίστους συμπεριέλαβε.

16. 17 Πάντοτε χαίρετε. Ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε.
18 Ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε· τοῦτο γὰρ θέλημα θεοῦ
19 ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ εἰς ὑμᾶς. Τὸ πνεῦμα μὴ σβέννυτε·
20. 21 προφητείας μὴ ἐξουθενεῖτε· πάντα δοκιμά-
22 ζετε· τὸ καλὸν κατέχετε· ἀπὸ παντός εἶδους
πονηροῦ ἀπέχεσθε.

Πάντοτε χαίρετε.] Κἂν εἰς πειρασμούς, φησι, κἂν εἰς λύπας ἐμπέσητε· τῷ γὰρ νῦν ἔχοντι, πάντα ταῦτα χαρᾶς καὶ στεφάνων γίνεται πρόξενον. Τὸ δὲ χαίρειν, φησιν, ἐπὶ πᾶσιν, ἀπὸ τοῦ αἰεὶ εὖχεσθαι κατορθωθείη ἅν. *Ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε.]*
Ἐν παντὶ, τουτέστι, Μὴ ἔν τοις θυμῆρεσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῖς δοκοῦσιν ἐναντίοις καὶ παρὰ σκοπὸν πράγμασι· πάντα γὰρ πρὸς τὸ συμφέρον ποιεῖ ὁ θεός, κἂν ἡμεῖς ἀγνοῶμεν αὐτοῦ τὰς οἰκονομίας. *Τοῦτο γὰρ θέλημα θεοῦ.]* Τουτέστι, τὸ εὐχαρίστους εἶναι ἡμᾶς πρὸς τὸν αἰεὶ ἡμᾶς εὐεργετοῦντα. *Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.]* Οἶον, διὰ Χριστοῦ Ἰησοῦ· αὐτὸς γὰρ ἡμῶν ταύτην ἐδίδαξε τὴν φιλοσοφίαν. *Τὸ πνεῦμα μὴ σβέννυτε.]* Ἐπειδὴ γὰρ ὁ παρὼν βίος ἐν σκότει διαπορεύεται, ἔδωκεν ἡμῖν ὁ θεός τὴν λαμπράδα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, φωτίζουσιν ἡμῶν τὸ ἡγεμονικόν. Ταύτην οὖν, φησι, τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος μὴ σβέννυτε, ὥς αἱ πέντε παρθένοι (α). Σβέννυσσι δὲ αὐτήν, καὶ ἀνενέργητον ποιεῖ, ἀκάθαρτος βίος καὶ ἀνελεημοσύνη. Ἡ καὶ οὕτως. Ἦσαν παρ' αὐτοῖς προφηταὶ τοῦ θεοῦ καὶ ψευδοπροφηταὶ· ἀλλὰ τίς ὁ ἀληθής, πρὸ ἐκδόσεως ἀδελφός ἦν. Ἐπεὶ οὖν οὐκ ᾔδεισαν τοὺς ψευδεῖς, πάντας λοιπὸν ὁμοῦ ἀνεστρέφοντο. Φησὶν οὖν, *Τὸ πνεῦμα μὴ σβέννυτε*, τουτέστι, τὸ ἐν τοῖς ἀληθῶς προφήταις χάρισμα μὴ ἐκφράσσετε καὶ κωλύετε, τῷ ἀποστρέφασθαι αὐτοὺς ἐπίσης τοῖς ψευδοπροφήταις,

(α) Ματθ. κε', 8.

καὶ μὴ ἔᾶν λαλεῖν. *Προφητείας μὴ ἐξουθενεῖτε.*] Εἴρηται γάρ, ὅτι προφάσει τῶν ψευδοπροφητῶν, καὶ τοὺς ἀληθεῖς προφήτας διέπτυσεν (Ι). *Πάντα δοκιμάζετε.*] Τί οὖν ποιήσομεν; παραδεξόμεθα καὶ τοὺς ψευδοπροφήτας; Οὐχί, φησιν· ἀλλὰ πάντα δοκιμάζετε· τουτέστι, καὶ τὰ ψευδῆ καὶ τὰ ἀληθῆ μετὰ δοκιμασίας κρίνετε· καὶ τότε τὸ δόξαν ὑμῖν καλόν, τουτέστι, τὰς ἀληθεῖς προφητείας, κατέχετε, τουτέστι, τιμᾶτε, καὶ περὶ πολλοῦ ποιείσθε. *Ἀπὸ παντὸς εἶδους πονηροῦ ἀπέχεσθε.*] Δύναται μὲν κατὰ τὸ ἀκόλουθον, καὶ εἰς τοὺς ψευδοπροφήτας τοῦτο νοηθῆναι· δύναται δὲ καὶ εἰς τὰ ἁμαρτήματα. Μὴ τούτου ἡ ἐκείνου ἀπέχεσθαι, φησιν, ἀλλ' ἀπλῶς παντὸς, καὶ προφήτου ψευδοῦς, καὶ ἁμαρτήματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Εὐχὴ περὶ ἁγιασμοῦ πνεύματος καὶ ψυχῆς καὶ σώματος.

23 Αὐτὸς δὲ ὁ θεὸς τῆς εἰρήνης ἁγιάσαι ὑμᾶς ὁλοτε-
λεῖς, καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ
καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυ-
24 ρίου ὑμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρηθείη. Πιστὸς ὁ κα-
25 λῶν ὑμᾶς, ὃς καὶ ποιήσει. Ἀδελφοί, προσεύχεσθε
26 περὶ ἡμῶν. Ἀσπάσασθε τοὺς ἀδελφοὺς πάντας ἐν
27 φιλήματι ἁγίῳ. Ὁρκίζω ὑμᾶς τὸν Κύριον, ἀνα-
γνωσθῆναι τὴν ἐπιστολὴν πᾶσι τοῖς ἁγίοις ἀδελ-
28 φοῖς. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
μεθ' ὑμῶν. Ἀμήν.

Μετὰ τὴν συμβουλὴν ἐπεύχεται αὐτοῖς, ἵνα ἐξ ἑκατέρου τὸ

(1) « Φαοὶ τινες, ὡς ἐκάνιστησαν ὁ διάβολος καὶ κατὰ τὴν τῶν ἀποστόλων καιρὸν τοῖς προφήταις ψευδοπροφήτας, καὶ ὅτι τινες, διὰ τὰς ψευδεῖς προφητείας, καὶ τοὺς τἀληθῆ προαγορεύοντας προφητεύειν ἐκώλυον. Παρεγγυᾷ τῶν αὐτῶν, τὴν προφητικὴν μὴ κολλῶν χάριν, ὡς τῶν τοῦτο ποιοῦντων μονυχί σθανόντων τὴν ἐκείθεν φερομένην αὐγὴν. » Θεοδώρητος.

ἀσφαλές ἔχωσιν. *Ὁλοτελείς.*] Τουτέστιν, ὅλους, δι' ὅλων. *Τὸ πνεῦμα.*] Τὸ πνεῦμά φησιν, αὐτὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἡγουν, τὴν ἀπ' αὐτοῦ χάριν, ὅπερ αὐτοῖς τηρηθῆναι ἐπεύχεται μέχρι τῆς δεσποτικῆς παρουσίας. Ἐὰν γὰρ λάμπῃ, φησὶν, ἐν ἡμῖν, καὶ ἐπιμένη ἡμῖν, σωθησόμεθα· εἰ γὰρ μὴ σβέσωμεν αὐτὸ πονηραῖς πράξεσι, κατὰ τὴν ἄνω πρώτην ἐξήγησιν, ἣν προσγράψαμεν, τηρεῖται ἡμῖν καὶ φυλάττεται, φαιδρὰς ἀνάπτον τὰς ἡμετέρας λαμπάδας. Τὸ δὲ, ἀμέμπτως, δύναται μὲν καὶ ἐπὶ τοῦ πνεύματος ἀρμοσθῆναι· τουτέστιν, ἵνα ἀμεμπτον καὶ ἀκηλίδωτον αὐτὸ φυλάξωμεν· δύναται δὲ μάλιστα ἐπὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἐκληφθῆναι· τοῦ γὰρ πνεύματος παρ' ἡμῖν σωζομένου, ταῦτα ἔσται ἀμεμπτα. Ὅλους οὖν δι' ὅλων τηρηθῆναι αὐτοὺς ἀμέμπτους ἐπεύχεται, διὰ πάντων τῶ θεῷ εὐηρεστικότητας. *Πιστὸς ὁ καλῶν ὑμῶν.*] Ὅρα ταπεινοφροσύνην! Ἐπειδὴ ἐπηύξατο αὐτοῖς, Μὴ νομίσητέ, φησιν, ὅτι ἐκ τῶν ἐμῶν εὐχῶν σωθήσεσθε, ἀλλὰ ἐκ τῆς τοῦ καλέσαντος ὑμᾶς ἀγαθωσύνης θεοῦ. Εἰ γὰρ εἰς σωτηρίαν ἐκάλεσε, πιστὸς δὲ ἔστι, τουτέστιν, ἀληθοῦς, πάντως ποιήσει κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ σώσει. *Ὁς καὶ ποιήσει.*] Ἐφ' ᾧ δηλαδὴ ἐκάλεσεν· ἐπὶ σωτηρίᾳ δὲ ἐκάλεσεν (1). *Ἀδελφοί, προσεύχεσθε περὶ ἡμῶν.*] Ὅρα ταπεινότητα! Ὁ Παῦλος εἰδεῖτο τῆς τούτων εὐχῆς. *Ἀσπάσασθε τοὺς ἀδελφούς.*] Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς ἀπὼν, οὐκ ἠδύνατο διὰ τοῦ οἰκείου στόματος καὶ τοῦ ἑνθεν φιλήματος ἀσπάσασθαι, δι' ἐτέρων αὐτοὺς ἀσπάσασθαι βούλεται. *Ἐν ἀγίῳ δὲ φιλήματι,* φησιν· ἐνὶ γὰρ καὶ δολερῶν φίλημα, ὡς τὸ τοῦ Ἰούδα. Ὁρκίζω ὑμᾶς τὸν Κύριον.] Διὰ τοῦτο ὀρκίζει αὐτοὺς, ἵνα, κἂν αὐτοῦ καταφρονήσωσι, διὰ γοῦν τὸν ὀρκισμὸν πράξωσι τὸ ἐπιταχθέν. *Ἀναγρωσθῆναι τὴν ἐπιστολήν.*] Τοῦτο πόθου μᾶλλον, ἢ διδασκαλίας χάριν· ἵνα κἀκείνοις, φησὶν, ᾧ προσδιαλεγόμενος.

(1) « Ὁ ἐπὶ τὸ σωταὶ καλέσας, τῷ ἀγαθῷ ὑμῶν συμπράξει σκοπῷ. »
Θεοδώρητος.

Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν μεθ' ὑμῶν.] Ὅπου δὲ χάρις Χριστοῦ, πάντα τὰ ἀγαθὰ παρομαρτεῖ. Ὑπὸ τῆς αὐτῆς οὖν χάριτος καὶ ἡμεῖς φρουροῦμεθα ἀπὸ πάσης ὁδοῦ πονηρᾶς, ἵνα καὶ πρὸς δόξαν ζήσωμεν τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· ὃ πρέπει πᾶσα δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Τ Ε Λ Ο Σ,

ΣΥΝ ΘΕΩ, ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

Ἐγράφη ἀπὸ Ἀθηνῶν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Η
ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ
ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ

ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ

ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπὸ Ῥώμης. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη· Τινὲς ἀπὸ Θεσσαλονίκης ἀργοὶ καὶ ἄτακτοι περιερχόμενοι, τοὺς ἀδελφοὺς ὑπὴρπαζον, ὡς ἤδη τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου ἐνσάσης. Ἡπάτων δὲ καὶ τοὺς ἀκούοντας, ὡς τοῦ ἀποσώλου τοῦτο δηλοῦντος, καὶ ὑπὸ πνεύματος ἀκούσαντες. Ταῦτα τοίνυν μαθὼν ὁ ἀπόστολος, γράφει τὴν ἐπιστολήν. Καὶ πρῶτον μὲν ἀποδέχεται τὴν πίστιν αὐτῶν αὐξάνουσιν, καὶ ὅτι ἐν αὐτοῖς ἐκαυχᾶτο, τὰς θλίψεις γενναίως ὑποφέρουσι διὰ τὸν Χριστόν. Καὶ παραμυθεῖται αὐτοὺς, ὡς ἐσόμενης ἐκδικίας παρὰ τοῦ θεοῦ κατὰ τῶν αὐτοὺς ἀδικούντων. Ἐπειτα περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Σωτῆρος διδάσκει, μηδενὶ αὐτοὺς πείθεσθαι, μήτε θροεῖσθαι αὐτοὺς, μήτε διὰ πνεύματος, μήτε ὡς αὐτοῦ γράψαντος, μηδὲ ὡς νομίζειν ἤδη παρῆναι αὐτήν. Μὴ γὰρ πρότερον ἔσεσθαι αὐτήν, ἐὰν μὴ ἡ ἀποστασία πρῶτον ἔλθῃ, καὶ μετ' αὐτὴν ὁ Ἀντίχριστος, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, οὗ τὴν παρουσίαν ἐν σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ ἔσεσθαι σημαίνει. Εἴτα, παραινέσας αὐτοῖς στήκειν γενναίως, καὶ κρατεῖν τὰς παραδόσεις, ἃς ἐδιδάχθησαν παρ' αὐτοῦ, παραγγέλλει, μηδεμίαν κοινωνίαν ἔχειν μετὰ τῶν ἀτάκτων, ἀλλὰ καὶ ἀποβάλλειν αὐτούς· εἶναι γὰρ καὶ περιέργους καὶ πλάνους ἐδήλωσε τοὺς τοιούτους. Καὶ καθόλου δὲ παρήγγειλε, τὸν μὴ

ὑπακούοντα τοῖς λόγοις αὐτοῦ, τοῦτον ἀποσυνάγωγον γίνεσθαι. Καὶ λοιπὸν ἐπευξάμενος αὐτοῖς εἰρήνην, τελειοῖ τὴν ἐπιστολὴν, τὸν ἀσπασμὸν τῇ ἰδίᾳ χειρὶ γράψας, ὅπερ σημεῖον εἶναι πάσης ἐπιστολῆς δεδήλωκεν.

Α Λ Λ Η.

Ἐπειδὴ ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ ἔγραψεν, ὡς πάντως ἀπιὼν πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἀναπληροῦν μέλλων τὰ ὑσερήματα αὐτῶν, καὶ πολ-
λά τινα ἀγάπης σημαντικά, οὐκ ἀπῆλθε δὲ, ταύτην προστί-
θῃσι τὴν ἐπιστολὴν ἀντὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ. Ὅτι δὲ οὐκ ἀπῆλ-
θε πρὸς αὐτοὺς, ἔνθεν στοχαστέον. Ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ
περὶ τῶν χρόνων τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας ὑπερθέμενος γρά-
ψαι, ὡς οὐ χρειῶδες αὐτοῖς, νῦν γράφει περὶ τούτου. Οὐκ ἂν
δὲ νῦν ἔγραψεν, εἴγε αὐτὸς ἀπεληλύθει. Γράφει δὲ περὶ τῶν
χρόνων διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν. Λυμεῶνες γάρ τινες ἔλεγον,
παρεῖναι λοιπὸν τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου. Εἰ δὲ τοῦτο ἦν
ἀληθές, ὁ Χριστὸς ψεύστης ἂν εὕρίσκετο· αὐτὸς γὰρ ἐν τοῖς εὐαγ-
γελίοις σημεῖα τῆς παρουσίας αὐτοῦ δέδωκεν, ἃ τινα οὐκ ἦν
ἐκβάντα. Ἀναγκάζεται οὖν καὶ αὐτὸς διαλαβεῖν περὶ τῶν πρὸ
τῆς παρουσίας σημείων, καὶ τῆς τοῦ Ἀντιχρίστου ἐλεύσεως,
διὰ πάντων ἀληθεῖς τὰς τοῦ Κυρίου προρρήσεις ποιῶν.

ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Η

ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ

ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

ΚΕΦ. Ι, 1 ΠΑΥΛΟΣ καὶ Σιλουανὸς καὶ Τιμόθεος,
τῇ ἐκκλησίᾳ Θεσσαλονικέων ἐν θεῷ, πατρὶ ἡμῶν,
2 καὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη
ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Οὕτω καὶ ἐν τῇ πρώτῃ ἤρξατο ἐπιστολῇ, καὶ πρόσχες ταῖς
ἐκεῖ παραγραφαῖς. *Ἐν θεῷ, πατρὶ ἡμῶν.*] Ἐνὶ γὰρ ἐκκλησίᾳ,
μὴ ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ, ὡς αἱ τῶν Ἑλλήνων, καὶ πολλῶν ἄλλων
αἵρετικῶν. *Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη.*] Οἶδεν, ὅτι μέγα ἡ χάρις
καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ θεοῦ, καὶ ὅτι πρὸς πειρασμοὺς κουρισμὸν
ἀπεργάζεται, καὶ διὰ τοῦτο συνεχῶς αὐτὰς ἐπεύχεται. Ἐὰν
γὰρ ἡ χάρις αὐτοῖς παρῇ, οὐδενὸς τῶν πειρασμῶν αἰσθησιν λή-
ψονται, ἀλλὰ καὶ τῆς εἰρήνης τοῦ θεοῦ συναπολαύοντες, ἀσά-
λευτοι καὶ εἰρηνικοὶ διαμενοῦσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Εὐχαριστία ὑπὲρ τῆς τῶν Θεσσαλονικέων
πίστεως καὶ ἀγάπης καὶ ὑπομονῆς, ἐπὶ
τιμῇ αὐτῶν, καὶ κολάσει τῶν θλιβόντων,

καὶ εὐχὴ ὑπὲρ τελειώσεως αὐτῶν ἐν-
δόξου ἐπὶ δόξῃ Χριστοῦ.

- 3 Εὐχαριστεῖν ὀφείλομεν τῷ θεῷ πάντοτε περὶ ὑμῶν,
ἀδελφοί, καθὼς ἄξιόν ἐστιν, ὅτι ὑπεραυξάνει ἡ πί-
στις ὑμῶν, καὶ πλεονάζει ἡ ἀγάπη ἐνὸς ἐκάστου
4 πάντων ἡμῶν εἰς ἀλλήλους· ὥστε ἡμᾶς αὐτοὺς ἐν
ὑμῖν καυχᾶσθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ θεοῦ, ὑπὲρ
τῆς ὑπομονῆς ὑμῶν καὶ πίστεως, ἐν πᾶσι τοῖς
διωγμοῖς ὑμῶν, καὶ ταῖς θλίψεσιν, αἷς ἀνέχεσθε·
5 ἐνδειγμα τῆς δικαίας κρίσεως τοῦ θεοῦ, εἰς τὸ
καταξιωθῆναι ὑμᾶς τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, ὑπὲρ
ἧς καὶ πάσχετε.

Δύο ταῦτα διδάσκει αὐτούς· ὅτι οἱ συμβαίνοντες αὐτοῖς πειρα-
σμοί, οὐ θρήνων, οὐδὲ δακρύων, ἀλλ' εὐχαριζῶν τῶν εἰς τὸν θεόν
εἰσιν ἄξιοι· καὶ ὅτι ὑπὲρ ὧν πάσχουσιν, ὑπὲρ τε ὧν ὑπομένου-
σι, τῷ θεῷ χάριν ἰστέον. Εἰ δὲ εὐχαριστεῖν δεῖ περὶ τῶν ἐτέ-
ροις κατορθωμάτων, τί πάθωσιν οἱ βασκαίνοντες τοῖς κατορ-
θοῦσι; *Καθὼς ἄξιόν ἐστι.*] Τὸ, *καθὼς ἄξιόν ἐστι*, νοήσεις,
ἢ ἀντὶ τοῦ, *Καθὼς δίκαιόν ἐστιν*, ἢ τὸ, *Μεγάλως*, ἐξακου-
στέον, ἵνα ᾗ, Εὐχαριστεῖν ὀφείλομεν τῷ θεῷ *μεγάλως*, καθὼς
ἄξιόν ἐστι τῷ μεγάλῳ παρέχοντι (1). *Ὅτι ὑπεραυξάνει ἡ πί-
στις ὑμῶν.*] Ὑπερβολῆς τὸ, *ὑπὲρ*, σημαντικόν ἐστι. Πῶς δὲ
ἔνι τὴν πίστιν αὐξηθῆναι; Ὅταν, πειρασμῶν καὶ θλίψεων ἐπελ-
θουσῶν, μὴ σαλευθῇ τις. *Καὶ πλεονάζει ἡ ἀγάπη.*] Ἄρα καὶ
πρὸς τὸ φέρειν πειρασμοὺς τὸ ἀλλήλους ἀγαπᾶν καὶ ἀλλήλων
ἔχεσθαι, πολλὰ συμβάλλεται. Ἐδήλωσε γὰρ ἐκ τούτων, ὅτι
πάντων ἡ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπη ἴση ἦν, καὶ οὐδεὶς τὸ πλεον
καὶ ἔλαττον εἶχεν ἐν αὐτῇ· τὸ γὰρ, *ἐνὸς ἐκάστου*, καὶ τὸ,

(1) « Τὸ, *Καθὼς ἄξιόν ἐστιν*, εἶπεν, ἵνα μὴδὲ ἐπὶ τῇ εὐχαριστίᾳ αὐτῇ ἐπαί-
ρῳμεθα, ὡς ξένον τι συνισαγαγόντες· τὸ γὰρ ἄξιον γίνεσθαι ποιούμεν· διὸ καὶ
ὀφείλομεν τὸ πρᾶγμα ἀνόμασεν. Ἡ δὲ καὶ διὰ λόγων καὶ διὰ ἔργων· αὕτη γὰρ
ἡ ἀξία εὐχαριστία. » Θεοφύλακτος.

εἰς ἀλλήλους, τοῦτο δηλοῖ. Ἐν ὑμῖν καυχᾶσθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ θεοῦ.] Ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ εἶπεν, ὅτι αἱ ἐκκλησίαι οὐ χηρίζουσι παρ' ἡμῶν μανθάνειν τὰ περὶ ὑμῶν· ἴσασι γὰρ πάντες τὰ καθ' ὑμᾶς (α). Πῶς οὖν ὧδε λέγει, ὅτι καυχώμεθα ἐφ' ὑμῖν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις; Ἀπ' αὐτῆς τῆς λέξεως δῆλον τοῦτο· οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι διδάσκουμεν αὐτοὺς περὶ ὑμῶν, ἀλλ' ὅτι καυχώμεθα καὶ σεμνυνόμεθα ἐφ' ὑμῖν· ἐνὶ γὰρ καὶ παρὰ τοῖς εἰδόσι καυχᾶσθαι. Βί οὖν; φησι, τὰ παρ' ὑμῶν κατορθούμενα καὶ ἡμῖν παρέχει καυχήσεως ἀφορμὰς, διὰ τί ὑμεῖς ἐπὶ τοῖς προξενητικοῖς τῶν κατορθωμάτων πειρασμοῖς ἀλύετε καὶ ἀδημονεῖτε; Ὑπὲρ τῆς ὑπομονῆς ὑμῶν.] Δείκνυσιν, ὅτι καὶ πολλὸν εἶχον ἐν τοῖς πειρασμοῖς χρόνον· ἡ γὰρ ὑπομονὴ οὐκ ἐν δυσὶν ἢ τρισὶν ἡμέραις φαίνεται. Ἔστι μὲν οὖν ὑπομονὴ καὶ τὸ τῶν ἐπηγγελεμένων ἀγαθῶν μήπω ἀπολαύοντας φέρειν. Νῦν δὲ καὶ μεῖζονα λέγει, τὴν Ἐν πᾶσι τοῖς διωγμοῖς ὑμῶν καὶ ταῖς θλίψεσιν· ὡς εἰ ἔλεγεν· Ὑπομονὴ μὲν οὖν, καὶ τὸ ἀνέχεσθαι τῆς ὑπερθέσεως τῶν ἀντιδόσεων, μεῖζον δὲ καὶ θαυμασιωτέρα ἢ ἐν πειρασμοῖς καὶ θλίψεσιν. Ἐχθροῖς γὰρ συνέζων ἀσπόνδοις, καὶ στεῤῥᾶς ἐδέοντο τῆς ὑπομονῆς, καὶ ταῦτα ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος, καὶ πένητες ἄνθρωποι. Ἐνδειγμα τῆς δικαίας κρίσεως τοῦ θεοῦ.] Ἐνδειγμα φησί, τὴν ἀπόδειξιν καὶ τὸν ἔλεγχον. Ταῦτα γὰρ ὑπομένετε, φησι, πρὸς τὸ ἀποδειχθῆναι τὴν δικαίαν κρίσιν τοῦ θεοῦ, καὶ πρὸς τὸ καταξιωθῆναι ὑμᾶς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· ὡσεὶ ἔλεγε· Διὰ τοῦτο συγχωρεῖ ἐν ταῖς θλίψεσιν ὑμᾶς εἶναι ὁ θεός, ἵνα, ὅταν ἀποδίδωσιν ὑμῖν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐνδεῖξηται, καὶ οἷον ἀποπείραν καὶ ἀπόδειξιν καὶ ἔλεγχον δῶ τῆς οἰκείας δικαίας κρίσεως. Ὅρα δὲ, ὅτι τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ πάσχειν, κατὰ δικαίαν κρίσιν παρέχει τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ οὐ κατὰ χάριν. Πολὺ δὲ αὐτῶν ἐκ τούτου εἰς ὕψος ἐπῆρε τὰ φρονήματα, καὶ

(α) Α' Θεσσαλ. Α', 8.

ἔπεισε καταφρονεῖν τῶν θλίψεων (1). Ὑπὲρ ἧς καὶ πάσχετε.] Ἦς ἔνεκέν, φησι, καὶ πάσχετε. Ὡστε, οὐ διότι δυνατώτεροί εἰσιν οἱ θλίβοντες ὑμᾶς, διὰ τοῦτο κρατοῦσιν ὑμῶν· ἀλλὰ διότι ἀπὸ τοῦ πάτχειν προσπορίζεται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Καὶ ἀνάγκη τὸ συνάλλαγμα τοῦτο οὕτω γίνεσθαι, καὶ οὐκ ἀπό- νως. Διὰ πολλῶν γὰρ θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασι- λεῖαν τοῦ θεοῦ (α).

6 Εἴπερ δίκαιον παρὰ θεῷ, ἀνταποδοῦναι τοῖς θλί-
7 βουσιν ὑμᾶς θλίψιν, καὶ ὑμῖν, τοῖς θλιβομένοις, ἀνε-
8 ἂπ' οὐρανοῦ, μετ' ἀγγέλων δυνάμει αὐτοῦ, ἐν
9 πυρὶ φλογός, διδόντος ἐκδίκησιν τοῖς μὴ εἰδόσι
10 θεόν, καὶ τοῖς μὴ ὑπακούουσι τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· οἱ τινες δίκην τίσου-
σιν, ὁλεθρον αἰώνιον, ἀπὸ προσώπου τοῦ Κυρίου,
καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἔλθῃ
ἐνδοξασθῆναι ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, καὶ θαυμασθῆ-
ναι ἐν πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν, (ὅτι ἐπιστεύθη τὸ
μαρτύριον ἡμῶν ἐφ' ὑμᾶς,) ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ.

Εἴπερ δίκαιον παρὰ θεῷ.] Τὸ, Εἴπερ, νόει κατὰ ἀπόφασιν καὶ βεβαίωσιν, καὶ οὐ κατὰ δισταγμὸν καὶ ἀμφιβολίαν εἰρημέ- νον, ἀντὶ τοῦ, Ἐπειδὴ δίκαιον παρὰ θεῷ. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς εἰώθαμεν λέγειν ἐν τῇ συνηθείᾳ· Εἰ μισεῖ ὁ θεὸς τοὺς πονη- ροὺς, ὡς δήλου ὄντος ὅτι μισεῖ (2). Καὶ ὑμῖν, τοῖς θλιβομέ-

(1) « Καὶ διὰ τῶν εἰρημένων μὲν παρεμυθίσατο αὐτοὺς, διὰ τε τοῦ εἰπεῖν, "Ὅτι εὐχαριστοῦμεν, καὶ τοῦ, "Ὅτι καυχώμεθα· μάλιστα δὲ νῦν τίθησιν ὁ πᾶς ὁ ὀδυνώμενος ζητεῖ, τὴν ἀπαλλαγὴν, φημί, τῶν θλιβερῶν, καὶ τὴν κύλασιν τῶν θλιβόντων ἀνθρώπων. Ὁ τοίνυν λέγει τοιοῦτό ἐστιν· "Ὅτι ἀνέχεσθε τῶν θλίψεων εἰς τὸ δευθῆναι τὴν δικαίαν κρίσιν τοῦ θεοῦ, ὅπερ ἐστὶ, καταξιώθῃναι ὑμᾶς τῆς βασι- λείας τοῦ θεοῦ. "Ὅταν μὲν γὰρ ὑμᾶς μὲν τοὺς θλιβομένους στεφανοῖ, ἐκείνους δὲ τοὺς θλίβοντας κολάζῃ, τὸ δίκαιον αὐτοῦ φαίνεται. Μεγάλως δὲ παραμυθίζεται αὐ- τῶς, δεικνύς, ὅτι οὐ χάριτι στεφανοῦνται, ἀλλὰ δικαίως, καὶ ὡς ἀντιμισθίαν τῶν οἰκείων πόνων καὶ ἰδρώτων λαμβάνοντες τὴν βασιλείαν. » Θεοφύλακτος.

(α) Πράξ. 14', 22. (2) « Τὸ, Εἴπερ, οὐκ ἐπὶ ἀμφιβολίας τίθειται, ἀλλ' ἐπὶ βεβαίωσιν. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς εἰώθαμεν ἰσχυρίζομενοι λέγειν· Εἴπερ τοῦδε ἀληθές, ὥσπερ οὖν ἀληθές. Λέγει τοίνυν, ὅτι δίκαιον καὶ πρέπον τῷ τῆς δικαιοσύνης νομοθέτῃ, καὶ ἡμᾶς ὑπὲρ τῶν τῆς πίστεως ἀμείψασθαι παθημάτων, καὶ τοὺς ἐναντίους δίκας εἰσπράξει αὐτῇ· ἀσεβείας. Ἔσται δὲ τοῦτο κατὰ τὸν τῆς συντελείας καιρόν. » Θεοδώρητος.

νοις, ἄρουν μεθ' ἡμῶν.] Ἐπειδὴ εἶπεν, ἄρουν, ἵνα μὴ λέγω-
σι· τί οὖν; ἄχρι τοῦ λύσιν εὑρεῖν τῶν κακῶν σταίη ἂν τὰ καθ'
ἡμᾶς, ἀντίδοσις δὲ οὐδαμοῦ; ἐπάγει τὸ, μεθ' ἡμῶν, ἵνα κοι-
νωνοὺς αὐτοὺς λάβῃ καὶ τῶν ἀγώνων καὶ τῶν στεφάνων τῶν
ἀποστολικῶν. Ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Κυρίου ἀπ' οὐρανοῦ.]
Ἀποκάλυψιν τοῦ Κυρίου, τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, φησι, παρα-
μυθούμενος καὶ ἐν τούτῳ αὐτοὺς· διὰ δὲ τοῦ ὑπογράφειν τὴν
δευτέραν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, δίδωσιν αὐτοῖς μέγιστα προσ-
δοκᾶν, καὶ ἡδεσθαι ἐξ αὐτῆς τῆς παρουσίας καὶ πρὸ τῶν ἀμοι-
βῶν. Ἀπ' οὐρανοῦ δέ, ὅς ἐστι θρόνος θεοῦ, ἀποκαλυφθήσεται
ὡς θεὸς καὶ δεσπότης. Μετ' ἀγγέλων δυνάμεως αὐτοῦ.]
Ὡσεὶ εἶπε, Μετὰ τῶν ἀγγέλων τῶν διαφερόντων τῇ δυνάμει
αὐτοῦ· ἢ ὡς τῶν ἀγγέλων δυνατῶν ὄντων, τουτέστι, μετὰ
τῶν δυνατῶν αὐτοῦ ἀγγέλων Ἐν πυρὶ φλογός.] Ἐν τῇ ἀποκα-
λύψει τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, τῇ ἐν φλογὶ πυρὸς γεννησομένη. Περὶ
ταύτης γὰρ καὶ ὁ Δαυὶδ φησι· Πῦρ ἐνώπιον αὐτοῦ προπορεύ-
σεται, καὶ φλογιεὶ κύκλῳ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ (α). Ἡ, ἐν
πυρὶ φλογός, φησι, τὸ εἶδος τῆς τιμωρίας αἰνιττόμενος, ἣν
τίσουσιν οἱ μὴ εἰδότες θεόν, μηδὲ ὑπακούσαντες τῷ εὐαγγελίῳ
τοῦ Χριστοῦ. Ἡ, ἐν φλογὶ πυρὸς, αὐτὴν τὴν δεσποτικὴν
παρουσίαν, ὅτι μετὰ πυρὸς φλέγοντος γενήσεται, δηλῶν· οὐ-
τω γὰρ καὶ οἱ πρὸ ἡμῶν ἐξειλήφασιν. Διδόντος ἐκδίκησιν τοῖς
μὴ εἰδόσι θεόν.] Ἐνταῦθα καὶ ἕτερόν τι λέγει κατασκευα-
στικόν, ὅτι πάντως δώσουσι δίκην οἱ θλίβοντες αὐτοὺς. Ἐπει-
δὴ γὰρ ἄνω φησί, τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς, ἵνα μὴ ἀπιστήσωσιν,
εἰ ἄρα δι' αὐτοὺς μέλλει κολάζειν ὁ θεὸς τοὺς διώκοντας αὐτοὺς,
φησὶν, ὅτι, εἰ καὶ μὴ δι' ὑμᾶς, ἀλλὰ γε δι' ἑαυτὸν κολάσει
αὐτοὺς. Καὶ γὰρ ἀποδίδωσι δίκην τοῖς μὴ εἰδόσι θεόν, καὶ
τοῖς μὴ ὑπακούουσι τῷ εὐαγγελίῳ αὐτοῦ. Εἰ δὲ τούτοις ἀπο-
δίδωσι δίκην, πολλῷ μᾶλλον τοῖς κωλύουσι καὶ ἄλλους ὑπα-

(α) Ψαλμ. 95', 3.

κοῦσαι, οἳ εἰσιν οἱ νῦν ὑμᾶς θλίβοντες (1). *Οἷτινες δίκη-
τίσουσιν, ὀλεθρον αἰώνιον.*] Ποῦ εἰσιν οὖν οἱ λέγοντες, μὴ δι-
αιωνίζεν τὰς ἐκεῖ τιμωρίας; Αἰώνιον λέγει ὁ Παῦλος τὸν ὀλε-
θρον· καὶ πῶς παρ' αὐτοῖς πρόσκαιρος ἡ αἰώνιος κόλασις (2);
Ἀπὸ προσώπου τοῦ Κυρίου.] Τὸ εὐκόλον ἐνταῦθα δηλοῖ. Οὐ
γὰρ χρεῖα, φησί, πρὸς τοῦτο ἐργωδίας τινός· ἀπὸ μόνου γὰρ
τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, τουτέστι, τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ, οἱ
μὲν ἐν κολάσει, οἱ δὲ ἐν τιμῇ ἔσονται. *Καὶ ὑπὸ τῆς δόξης
τῆς ἰσχύος αὐτοῦ.*] Ἦτις ἐπιφάνειά ἔσται, φησί, μετὰ δόξης
τῆς ἰσχύος αὐτοῦ· ὥσει εἶπεν· Ἄμα ἐπιφανῇ αὐτοῦ τὸ πρόσω-
πον, καὶ ἅμα ἡ δόξα τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, εὐθὺς ἐν κολάσει
ἀνάρπαστοι γενήσονται οἱ ἁμαρτωλοί. *Ὅταν ἔλθῃ ἐνδοξα-
σθῆναι ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ.*] Τὸ, ἐνδοξασθῆναι, κατὰ δύο
νοεῖται τρόπους· ὅτι τε δόξα αὐτῷ ἔστι τὰ πολλοὺς εἶναι
τοὺς ἁγίους, οἷς μέλλει μεταδίδοναι τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ· (ὥσπερ
γὰρ πλοῦτος αὐτοῦ ἡ ἡμετέρα σωτηρία· οὕτω καὶ δόξα αὐτοῦ
τὸ πολλοὺς ἐν δόξῃ εὐρεθῆναι·) καὶ ὅτι δοξασθῇσεται ὑπὸ
τῶν ἁγίων, ὁρῶντων αὐτὸν ἐν τῇ πατρὶα δόξῃ, θεὸν πάν-
των καὶ κριτὴν προκαθεζόμενον. Ἔστι δὲ καὶ τρισσῶς νοη-
σαι, ὅτι δοξασθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων οἱ
ἅγιοι παρασκευάσουσι, θεωρουσῶν, ὅσων αὐτοὺς ἀξιώσει ἀμοι-
βῶν (3). *Καὶ θαυμασθῆναι ἐν πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν.*] *Ἐν
πᾶσι τοῖς πιστεύουσι, τουτέστι, διὰ πάντων τῶν πιστευσάν-*

(1) « Ταῦτα γίγρχεν ὁ θεὸς ἀπόστολοι, τοὺς τὰ θανά· ἐκεῖν καὶ χαλεπὸν
ὑπομένοντας τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι ψυχαγωγῶν. Διὰ τοι τοῦτο καὶ φόβου με-
στὸν εἰδείξε τὸ κριτήριον· πρῶτον μὲν ἀπ' οὐρανοῦ δείξας παραγινόμενον τὸν κρι-
τήν· ἔπειτα τῶν διακονούντων τὴν δύναμιν· ἄγγελοι γὰρ οὗτοι· εἶτα τῆς τιμω-
ρίας τὸ εἶδος· φλογὶ γὰρ πυρὸς παραδίδονται. Εἰ δὲ οἱ μὴ πειθόμενοι τῷ εὐγγε-
λίῳ ταῦτα πείσονται, εὐδῆλον, ὡς χαλεπωτέραν περὶσπῶσθῃσονται οἱ καὶ τοῖς
πιστεύουσι πολέμουσιντες. » Θεοδώρητος. (2) Ὁ ὀριγένης καὶ οἱ ὀριγανισταὶ
ἐδόξαζον τέλος κολάσεως. »

(3) « Ὅταν γὰρ ἴδωσιν οἱ νῦν ἀπειθεῖς καὶ τρυχιλιῶντες, τοὺς μαστιζομένους
ὑπ' αὐτῶν τοὺς ἀπείρου δόξης μετασχόντας, δόξα τοῦ θεοῦ γίνεται τὸ πρᾶγμα·
ἡ γὰρ αὐτῶν δόξα, αὐτοῦ ἔστιν. ἵστε ἐν ᾧ τοῦ ἀγίου· δοξάζει, αὐτὸς δοξάζεται.
ἵσπερ γὰρ πλοῦτος αὐτοῦ ἔστι τὸ εἶναι πιστούς· οὕτω καὶ δόξα αὐτοῦ, τὸ εἶναι
τοὺς μέλλοντας ἀπολαβεῖν τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ. » Θεοφύλακτος.

των· τὸ γὰρ Ἐν ἀντὶ τοῦ Διὰ ἐστίν. Ὡς περ γὰρ πρόφασιν δώ-
σουσιν οἱ ἄγιοι δοξασθῆναι αὐτόν, οὕτω καὶ θαυμασθῆναι,
πῶς τοὺς οὕτω δόξαντας ἐν τῷ παρόντι βίῳ εὐτελεῖς καὶ ἀπερ-
ρίμενους, ὡς καὶ παρὰ πάντων διώκεσθαι καὶ φονεύεσθαι, το-
σούτων καὶ τοιούτων ἡξίωσεν ἀγαθῶν. Θαυμασθήσεται δὲ ὁ
θεὸς ἐν πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· ἐπειδὴ
τὸ κήρυγμα ἡμῶν· (τοῦτο γὰρ τὸ μαρτύριον) ἐπιστεύθη παρ'
ὑμῶν, τουτέστι, διότι ὑμεῖς ἐπιστεύσατε. Καὶ πῶς ἐκ τοῦ
πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ κηρύγματι αὐτῶν μέλλει ὁ θεὸς θαυμά-
ζεσθαι; Ὅτι, εἰ μὴ ἠκούσατε ἡμῶν, φησιν, οὐκ ἐμέλλετε το-
σούτων ἀγαθῶν ἀξιούσθαι· μὴ ἀξιούμενοι δὲ, οὐκ ἂν πρόφασιν
δοξολογίας καὶ θαύματος τῷ Χριστῷ παρείχετε ἐφ' οἷς ὑμᾶς
ἐδόξασεν. Καλῶς δὲ εἶπεν, Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· ἐν γὰρ τῇ
τότε ἡμέρᾳ γενήσεται φανερόν, ὅτι ἐπιστεύσατε (1). νῦν γὰρ
πολλοὶ καὶ ὑποκρίνονται πίστιν.

- 11 Εἰς ὃ καὶ προσευχόμεθα πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἵνα
ὑμᾶς ἀξιώσῃ τῆς κλήσεως ὁ θεὸς ἡμῶν, καὶ πλη-
ρώσῃ πᾶσαν εὐδοκίαν ἀγαθωσύνης καὶ ἔργον πί-
12 στεως ἐν δυνάμει· ὅπως ἐνδοξασθῇ τὸ ὄνομα τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς
ἐν αὐτῷ, κατὰ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ ἡμῶν καὶ Κυ-
ρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Εἰς ὃ καὶ προσευχόμεθα πάντοτε περὶ ὑμῶν.] Τοῦτου δὲ
χάριν καὶ ἀντιβολουμέν τὸν τῶν ὅλων θεόν, Ἥρα ὑμᾶς ἀξιώ-
σῃ τῆς κλήσεως.] Τί γάρ; οὐκ ἦσαν κεκλημένοι; Ναί· καὶ
γὰρ πάντες κεκλημέθα, ἀλλ' οὐ πάντες εἰσερχόμεθα. Καὶ τοῦ-
το δηλοῦσιν αἱ πέντε παρθένοι, καὶ ὁ τὰ ῥυπαρὰ ἱμάτια ἔχων (α).
Κλησιν οὖν ἐνταῦθα λέγει, τὴν διὰ τῶν πράξεων βεβαιουμέ-
νην, τὴν καὶ τὸ εἰσελθεῖν ἔχουσαν, ἥτις καὶ κυρίως κλησίς
ἐστίν, ὥσπερ καὶ πίστις κυρίως ἢ ἔμπρακτος. Καὶ πληρώσῃ

(1) « Τότε γὰρ δείκνυνται τῷ ὄντι οἱ ἀληθῶς πιστοί. » Θεοφύλακτος.

(α) Ματθ. ΚΕ', 12. ΚΒ', 11. 13.

πᾶσαν εὐδοκίαν ἀγαθωσύνης.] Εὐχόμεθα δέ φησιν, ἵνα πληρῶσθαι πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἀγαθὴν βουλὴν εἰς ὑμᾶς ὁ θεός· βουλὴ δὲ καὶ εὐδοκία θεοῦ, τὸ πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ τῶν αἰώνων τυχεῖν ἀγαθῶν (1). *Καὶ ἔργον πίστεως ἐν δυνάμει.* Ἔργον πίστεως ἐνταῦθα τὴν ἐν τοῖς παθήμασιν ὑπομονὴν προσηγόρευσεν. Καὶ ἵνα, φησί, τὴν ἐν τοῖς διωγμοῖς ὑπομονὴν τελείαν ἐν ὑμῖν ποιήσῃ. Πῶς; *Ἐν δυνάμει*, τουτέστιν, ἐνδυναμώσας ὑμᾶς καὶ ἐνισχύσας· ἡ γὰρ ὑπομονή, ἔργον πίστεως ἐστίν. Ὡστε ὁ μὴ ἔχων ὑπομονήν, οὐδὲ ἔργον πίστεως δείκνυσιν. Ὅπως ἐνδοξασθῇ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου.] Εἰ γὰρ ταῦτα τὰ προειρημένα γένηται ὑμῖν, φησιν, ὥσπερ ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ ἐνδοξασθήσεται ὁ θεός, καθὼς ἄνω εἶπεν, οὕτω καὶ ἐν ὑμῖν. Δοξάζεται γὰρ, καθὼς καὶ ἄνω εἶπομεν, τοιούτων ἀξίων τοὺς δούλους αὐτοῦ ἀγαθῶν. Καὶ αὐτοῖς δὲ δοῖα ἔσται, τὸ τοιούτων ἡξιώσθαι. Ἡ οὕτω νόησον· Εἰ πληρώσῃ τὸ ἔργον τῆς πίστεως ὑμῶν ἐν δυνάμει, τουτέστιν, ἐν ὑπομονῇ πειρασμῶν, δοξασθήσεται ὁ θεός ἐν ὑμῖν, ὅτι δυνατοὺς ὑμᾶς κατέστησε πρὸς τοῦτο, καὶ ἐνεύρωσε· καὶ ὑμεῖς ἐν τῷ θεῷ, ὅτι ἀξίους ἐδείξατε ἑαυτοὺς τῆς θείας ἀγάπης καὶ ἐπικουρίας. *Κατὰ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ ἡμῶν.*] Χάρις γὰρ ταῦτα πάντα Χριστοῦ. Οὐ γὰρ ἡμεῖς, φησι, πρὸς ταῦτα ἔσμεν ἱκανοὶ ἢ ἀξιοί, ἀλλ' ἡ χάρις αὐτοῦ δι' ἡμῶν πάντα κατορθοῖ.

(1) « Ταῦτα φησί, τὴν κλήσιν λέγων, ἵνα πᾶσα εὐδοκία τοῦ θεοῦ, τουτέστι, πᾶσα ἀρέσκεια, πληρωθῇ ἐν ὑμῖν, καὶ πᾶν ἀγαθὸν διαπραττήσθε, καὶ οὕτως ᾗτε, ὡς βούλεται ὁ θεός, μηδενὸς ὑμῖν λείποντος. Ἐνταῦθα δὲ καὶ καταστέλλει τὸ φρόνημα αὐτῶν, ἵνα μὴ ἐπαρθῶσι τοῖς πολλοῖς ἐγκωμίοις· δείκνυσιν γὰρ, ὅτι οὐπω τετελείωνται. » Θεοφύλακτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περὶ τέλους, ὅτι μετὰ Ἀντίχριστον, τὸν πεμπόμενον ἐπὶ ἐλέγχῳ Ἰουδαίων, ἀπιστησάντων Χριστῷ.

ΚΕΦ. II, 1 Ἐρωτῶμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ὑπὲρ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ 2 ἡμῶν ἐπισυναγωγῆς ἐπ' αὐτόν, εἰς τὸ μὴ ταχέως σαλευθῆναι ὑμᾶς ἀπὸ τοῦ νοός, μήτε θροεῖσθαι μήτε διὰ πνεύματος, μήτε διὰ λόγου, μήτε δι' ἐπιστολῆς ὡς δι' ἡμῶν, ὡς ὅτι ἐνέστηκεν ἡ ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ.

Ἐρωτῶμεν.] Τὸ, ἐρωτῶμεν, ἀντὶ τοῦ, παρακαλοῦμεν, αἰετῶς. Ὑπὲρ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου.] Τὸ, Ὑπὲρ, ἀντὶ τοῦ, Περὶ. Ἰσέον δέ, ὅτι τινὲς λυμεῶνες ἀνεφάνησαν παρ' αὐτοῖς, φάσκοντες ἐφιστάναι ἤδη τὴν ἡμέραν τῆς συντελείας καὶ τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, καὶ ἐθρόουν αὐτοὺς καὶ ἐπτόουν. Βίτα ὁ Παῦλος, πότε μὲν ἔσται ἡ ἀνάστασις, οὐ λέγει· ὅτι δὲ οὐ νῦν ἐφέστηκεν ἀποδείκνυσι, σημεῖα λέγων τῆς παρουσίας. Καὶ ἡμῶν ἐπισυναγωγῆς ἐπ' αὐτόν.] Ὡς ἐγκώμιον τῶν ἀγίων! Ἐδειξε γὰρ, ὅτι καὶ αὐτοὶ ἐπισυναχθήσονται τῷ Χριστῷ, ὡς καὶ αὐτοὺς μετ' αὐτοῦ φαίνεσθαι, καὶ ἅμα αὐτῷ συνῆχαι (I). Τί δὲ ἐρωτῶμεν ὑμᾶς, τουτέστι, παρακαλοῦμεν; Εἰς τὸ μὴ ταχέως, φησί, σαλευθῆναι

(I) « Οὐ μικρὸν πρὸς παραμυθίαν καὶ τὸ εἰπεῖν, ὅτι ἐπ' αὐτὸν συναχθήσονται οἱ πιστοί, ὁμοῦ αὐτῷ ἐσμέναι, ὡς καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ (Δ', 17.) ἔφη. Ἀμα γὰρ τῷ ἀναστῆναι, ἐπὶ τὸν Κύριον ἀρθήσονται οἱ ἅγιοι.» Θεοφύλακτος.

« Τὸ, ἡμῶν ἐπισυναγωγῆς ἐπ' αὐτόν, σαφέστερον ἐν τῇ προτέρᾳ δεδήλωκεν ἐπιστολῇ· εἶπε γὰρ, ὅτι εἰς ἀέρα ἀρπαγσόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσμεῖθα (Α' Θεσσαλ. Δ', 17.). Τοῦτο δὲ καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις ὁ Κύριος ἔφη, ὅτι ἀποστέλει τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ συνάξουσιν τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, ἀπ' ἅκρων οὐρανῶν ἕως ἁκρῶν αὐτῶν (Ματθ. ΚΑ', 31.).» Θεοδώρητος.

ὑμᾶς ἀπὸ τοῦ νοῦς, τουτέστι, παραχθῆναι καὶ φοβηθῆναι ἐκ τῆς τοῦ νοῦ ἀγνοίας καὶ δειλίας (1). *Μήτε θροεῖσθαι, μήτε διὰ πνεύματος.*] Ψευδοπροφηταὶ γὰρ ταῦτα ἔλεγον. Φησὶ δὲ πνεῦμα, οἶον, χάρισμα. Ἵνα γὰρ συνανέλῃ τοὺς ψευδοπροφήτας, καθολικῶς εἶπεν, ὅτι καὶ χάρισμά τις ἔχων προφητείας τοῦτο εἶπῃ, μὴ πιστεῦσητε. Ἡ, πνεῦμα, λέγει τὸ ἀκάθαρτον διὰ γὰρ ἀκαθάρτου πνεύματος ἐλάλουν οἱ ψευδοπροφηταί. Ταύτῃ τῇ δευτέρᾳ ἐρμηνείᾳ συνέθετο ὁ μακάριος Ἰωάννης (2). *Μήτε διὰ λόγου.*] Πιθανολογία γὰρ τινι ἐπειθον, ἐφρονηκέναι τὴν ἡμέραν τοῦ Κυρίου. Ἡ, διὰ διδασκαλίας, ζώσῃ φωνῇ γινομένης. *Μήτε δι' ἐπιστολῆς ὡς δι' ἡμῶν.*] Καὶ γὰρ καὶ ἐπιστολὰς ὡς ἐξ ὀνόματος τοῦ Παύλου ἐπλαττον, τοῦτο δῆθεν δηλοῦσας. *Ὡς ὅτι ἐρέστηκεν ἡ ἡμέρα Κυρίου.*] Ὅτι ἐνέστηκεν ἡ ἡμέρα Κυρίου, τουτέστιν, ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ (3).

- 3 *Μήτις ὑμᾶς ἐξαπατήσῃ κατὰ μηδένα τρόπον· ὅτι, ἐὰν μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον, καὶ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀμαρτίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας,*
 4 *ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ ὡς θεὸν καθίσει, ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν, ὅτι ἐστὶ θεός.*

Ἐπειδὴ εἶπε μὴ ἐφιστάναι τὴν ἡμέραν Κυρίου, αὐτῆς λοιπὸν τῆς ἐπιστάσεως σημεῖα λέγει, καὶ μέγα μυστήριον ἀποκαλύπτει. *Κατὰ μηδένα τρόπον.*] Μήτε κατὰ πνεῦμά, φησι, μήτε κατὰ λόγον, μήτε κατὰ ἐπιστολήν, ὡς ἐμοῦ δηλαδὴ γράφοντος τοιαῦτα, ἐξαπατήσῃ τις ὑμᾶς. *Ἐὰν μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον.*] Οὐ μὴ ἔλθῃ, φησὶν, ἡ παρουσία τοῦ Κυρίου, ἐὰν μὴ

(1) « εἰστε μὴ σαλευθῆναι ὑμᾶς καὶ παρατραπῆναι ἀπὸ τοῦ νοῦς, ὃν μέχρι τοῦ νῦν εἴχετε ὀρθῶς ἐκτάμενον. » Θεοφύλακτος.

(2) Χρυσός. Τομ. ΙΑ'. Σελ. 524. F.

(3) « Παραγγυᾷ τοῖνυν ὁ θεὸς· ἀπόστολος, μὴ πιστεύειν τοῖς λέγουσιν, ἐνεστηκέναι τὸν τῆς συντέλειᾳς καιρὸν, καὶ παρυτίκα τὸν Κύριον ἐπιφανῆσθαι, μὴτε εἰ προσποιεῖντο χρησιμῶδεῖν καὶ προφητεύειν· τοῦτο γὰρ λέγει, *Μήτε διὰ πνεύματος· μήτε εἰ πλασάμενοι ὡς ἐξ αὐτοῦ γραφεῖσαν ἐπιστολήν προφέροιν· μήτε εἰ ἀγράφως αὐτὸν εἰρηκέναι λέγειν.* » Θεοδώρητος.

ἔλθῃ πρῶτον ἡ ἀποστασία, τουτέστιν, ὁ Ἀντίχριστος. Ἀποστασίαν γὰρ, αὐτὸν λέγει τὸν Ἀντίχριστον, ἀπὸ τοῦ πράγμα-
τος αὐτῷ τοῦνομα τεθεικώς, ὡς ἀφιστᾶν μέλλοντα πολλοὺς
ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς, εἰ δυνατόν (α). Ἡ ἀποστα-
σία, αὐτὴν τὴν ἀπὸ Θεοῦ ἀναχώρησιν λέγει καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα.
Καὶ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀμαρτίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπω-
λείας.] Καὶ, ἄνθρωπον τῆς ἀμαρτίας, τὸν αὐτὸν τοῦτον λέγει,
ὡς καὶ αὐτὸν πᾶσαν ἀμαρτίαν τελέσοντα, καὶ ἄλλους πρὸς τὸ
ἀμαρτάνειν ὑποσκελίσοντα. Καὶ, υἱὸν δὲ ἀπωλείας, ὡς καὶ αὐ-
τὸν ἀπολούμενον. Τίς δὲ οὗτός ἐστιν; Ἄρα ὁ σατανᾶς; Οὐδαμῶς·
ἀλλ' ἄνθρωπός τις, πᾶσαν αὐτοῦ δεχόμενος τὴν ἐνέργειαν.—
Κατὰ μίμησιν τοῦ Σωτῆρος ἔρχεται ὁ σατανᾶς, ἐν ἀνθρώπῳ
ὀλοκλήρῳ (Συνηριανοῦ).— ΑΛΛΩΣ. Ἀνθρωπον τῆς ἀμαρτίας,
αὐτὸν λέγει τὸν Ἀντίχριστον· οὐ γὰρ ὁ σατανᾶς ἐστὶ ὁ Ἀν-
τίχριστος, ἀλλ' ἄνθρωπος ἐνεργούμενος ὑπὸ τοῦ σατανᾶ. Ἀν-
θρωπον δὲ τῆς ἀμαρτίας αὐτὸν καλεῖ· ὅτι καὶ αὐτὸς πλεῖστα
ἀμαρτήσεται, καὶ ἄλλους εἰς τοῦτα ἀναγκάσει. Ὅσον δὲ
ἀπωλείας, αὐτὸν καλεῖ, διὰ τὸ ἀπολλύειν πολλοὺς, καὶ αὐτὸν
ἀπόλλυσθαι (Ι).— Ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρούμενος.] Ἀντι-
τεθῆσεται γὰρ καὶ ὑπεραρθῆσεται τῇ ἰδίᾳ ὑπερηφανείᾳ οὐ μό-
νον κατὰ τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν εἰδώλων.
Οὐ γὰρ πρὸς εἰδωλολατρεῖαν ἄξει τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ πάν-
τας καταλύσει τοὺς Θεοὺς, καὶ τὰ σεβάσματα αὐτῶν, ἥτοι, τὰ
εἰδῶλα, καὶ ἑαυτὸν μόνον ἀνακηρύξει Θεόν. Διὰ τοῦτο φησὶν,
ὑπεραρθῆσεται ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα. Ὡστε

(α) Ματθ. ΚΔ', 24.

(Ι) « Ἀνθρωπον αὐτὸν ἀμαρτίας προσηγόρευεν· ἐπειδὴ ἄνθρωπός τις
ἐστὶ τὴν φύσιν, πᾶσαν ἐν αὐτῷ τοῦ διαβόλου δεχόμενος τὴν ἐνέργειαν· υἱὸν δὲ
ἀπωλείας, ὡς καὶ αὐτὸν ἀπολλύμενον, καὶ ἑτέροις πρόξενον τούτου γινόμενον.
Μιμῆται γὰρ ὁ τῶν ἀνθρώπων ἀλάστορ τοῦ Θεοῦ καὶ σωτὴρ ἡμῶν τὴν ἐνανθρώ-
πησιν· καὶ ὡς περ αὐτὸς ἀνθρωπεῖαν φύσιν ἀναλαβὼν, τὴν ἡμετέραν ἐπραγματεύ-
σατο σωτηρίαν· οὕτως ἐκεῖνος, ἄνθρωπον ἐκλεχόμενος πᾶσαν αὐτοῦ διέξασθαι δυ-
νάμενον τὴν ἐνέργειαν, δι' αὐτοῦ πάντα ἐξαπατῆσαι τοὺς ἀνθρώπους· πειράσεται,
Χριστὸν ἑαυτὸν καὶ Θεὸν ὀνομάζων, καὶ τῶν καλουμένων Θεῶν διελέγχων τὸ ψευ-
δος, ὅπερ αὐτὸς ἐν τοῖς περὶ ἡλυσθαι χρόνοις ἐκράτυνεν. » Θεοδώρητος.

αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ, ὡς θεὸς καθίσαι.] Οὐχὶ τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ἰδίως λέγει, ἀλλ' εἰς τὰς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ ἀπλῶς, καὶ πάντα ναὸν θεῖον. Ἀποδεικνύτα ἑαυτὸν, ὅτι ἐστὶ θεός.] Οὐκ εἶπε, λέγοντα, ἀλλ', ἀποδεικνύτα, τουτέστι, πειρώμενον ἀποδείξει δι' ἔργων καὶ σημείων καὶ θαυμάτων, ὅτι ἐστὶ θεός (1).

5 Οὐ μνημονεύετε, ὅτι, ἔτι ὦν πρὸς ὑμᾶς, ταῦτα
6 ἔλεγον ὑμῖν; καὶ νῦν τὸ κατέχον οἴδατε, εἰς τὸ
7 ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν ἐν τῷ ἑαυτοῦ καιρῷ. Τὸ
γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας, μόνον
8 ὁ κατέχων ἄρτι ἕως ἐκ μέσου γένηται· καὶ
τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, ὃν ὁ Κύριος ἀνα-
λώσει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ κα-
ταργήσῃ τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ.

Οὐ μνημονεύετε, ὅτι, ἔτι ὦν πρὸς ὑμᾶς, ταῦτα ἔλεγον ὑμῖν;]
Ἄρα καὶ ἀγράφως πολλὰ παρεδίδου τῶν μυστηρίων, καὶ οὐ δι'
ἐπιστολῶν μόνον· ὥσει εἶπεν· Οὐδὲν ξένον λέγω, ἀλλ' ὁ καὶ
παρὼν ἔλεγον. Ἐντρεπτικώτερον δὲ ποιεῖται τὸν λόγον, λέγων·
Οὐ μνημονεύετε; οὕτω ταχέως ἐπελάθεσθε; Καὶ νῦν τὸ κα-
τέχον οἴδατε.] Κατέχον φησί, τὸ κωλύον, τὸ ἐμποδίζον. Τί
δὲ τοῦτο; Πολλοὶ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος φασιν. Ἄλλοι δὲ,
τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν, οἱ καὶ ἑξέλτιον λέγουσιν· ἂν γὰρ μὴ αὕτη
καταλυθῇ, ἐκεῖνος οὐχ ἤξει. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ οὕτω συνε-
σκιασμένως εἶπεν ὁ μακάριος Παῦλος, μὴ βουλόμενος ἐχθρας
ἀκαίρους καὶ ἀνονήτους κινδύνους ἀναδέχεσθαι παρὰ τῶν Ῥω-
μαίων. Ἐμελλόν γὰρ, ἀκούοντες, ὅτι καταλυθήσεται ἡ Ῥω-
μαίων ἀρχή, καὶ αὐτὸν κακοῦν καὶ τοὺς πιστοὺς ἅπαντας, ὡς
τὴν κατὰ λυσιν αὐτῆς προσδοκῶντας. Εἰ γὰρ μὴ οὗτος φανῇ,

(1) « Ναὸν θεοῦ τὰς ἐκκλησίας ἐκάλεσεν, ἐν αἷς ἀρπάσει τὴν προεδρίαν, θεὸν ἑαυτὸν ἀποδεικνύναι πειρώμενος. Ταῦτα καὶ ὁ θεὸς προηγόρευσε Δανιὴλ· ἔφη γάρ· Καὶ ἐπὶ θεοῦ τῶν πατέρων αὐτοῦ οὐ συνήσει, καὶ θεὸν Μωαβίμ ἐπὶ τόπῳ ἑαυτοῦ δοξάσει (Δαν, 11', 38.). Ἀντὶ τοῦ, θεὸν ἰσχυρὸν ἑαυτὸν ὀνομάσει. » Θεοδωρητός.

οὐ φαίνεται ὁ Χριστός. Διὰ οὖν τὸ φανῆναι τὸν Χριστὸν φησι βούλεσθαι αὐτὸν ταχὺ ἐλθεῖν, καὶ τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας καταλύσιν γενέσθαι. Εἰ δὲ ἦν περὶ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τί ἐκώλυεν αὐτὸν εἰπεῖν σαφῶς, ὅτι ἡ τοῦ Πνεύματος αὐτὸν χάρις κατέχει πρὸς τὸ μὴ φανῆναι; — (1). Καὶ νῦν τὸ κατέχον, φησὶν, οἴδατε, εἰς τὸ μὴ νῦν ἀποκαλυφθῆναι αὐτόν, ἀλλ' ἐν τῷ ἑαυτοῦ καιρῷ· οἶον, ὅταν ὁ ὀρισθεὶς αὐτῷ καὶ συγχωρηθεὶς ὑπὸ θεοῦ χρόνος ἐπιστῇ· εἰ δὲ μὴ κατείχετο, καὶ νῦν ἂν ἐπέστη· οὕτως αἰεὶ κατὰ τῶν πιστῶν ὀργῆ, καὶ τὴν κάκωσιν αὐτῶν ὁ πονηρὸς ἐπιθυμεῖ, ἀλλὰ κατέχεται καὶ κωλύεται (Φωτίου). — Τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀγομίας.] *Μυστήριον τῆς ἀγομίας*, τὸν Νέρωνα λέγει, ὡς εἰς τύπον ὄντα τοῦ Ἀντιχρίστου· καὶ γὰρ καὶ ὁ Νέρων φαυλὸς τε ἦν καὶ ἀκάθαρτος, καὶ θεὸς ἐζήτει λέγεσθαι. *Μυστήριον* δὲ αὐτόν φησι, διὰ τὸ μὴ ἀπρηυθριασμένως ποιεῖν τὸν Νέρωνα, οἷα ὁ Ἀντίχριστος ποιήσει, ἀλλ' ὑπειμένως. ἤδη, φησὶν, ἐνεργεῖται, τουτέστιν, ὑπὸ τοῦ σατανᾶ· ἐργάζεται γὰρ διὰ μέσου τοῦ Νέρωνος ὁ σατανᾶς τὰ αὐτῷ δοκοῦντα. Οὕτω δὲ συνεσκιασμένως εἶπε περὶ τοῦ Νέρωνος, οὐ διὰ δειλίαν, ἀλλὰ παιδεύων ἡμᾶς, ἀνονήτους ἔχθρας καὶ περιττὰς μὴ ἀναδέχεσθαι, ὅταν

(1) « Τινές, τὸ κατέχον, τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐνόησαν βασιλείαν· τινὲς δὲ, τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος. Κατεχόμενος γὰρ, φησι, τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος, ἐκεῖνος οὐ παραγίνεται. Ἀλλ' οὐχ εἶδόν τε παύσασθαι παντελῶς τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος; πῶς γὰρ ἔνεστι τῶν ἐκείνου περιγενέσθαι μηχανημάτων τοῦς τῆς πνευματικῆς ἐπικουρίας ἐπτερμένους; Ἀλλ' οὐδὲ τὴν Ῥωμαϊκὴν βασιλείαν ἐτέρᾳ διαδέξεται βασιλεία. Διὰ γὰρ τοῦ τετάρτου θηρίου καὶ ὁ θεότατος Δαυὶλ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἠνίκητο βασιλείαν. Ἐν δὲ τούτῳ τὸ μικρὸν τέρας ἐβλάστησε, τὸ ποιοῦν πόλεμον μετὰ τῶν ἁγίων (Δαν. Ζ', 21.). Αὐτὸ; δὲ οὗτό; ἐστι, περὶ οὗ τὰ προρρηθέντα εἶπεν ὁ θεὸς· ἀπίστος. Οὐδέτερον τούτων οἶμαι φάναι τὸν θεὸν ἀπὸστολόν· ἀλλὰ τὸ παρ' ἐτέρων εἰρημένον ἀληθὲς εἶναι ὁπολαμβάνω. Ἐδοκίμασε γὰρ ὁ τῶν ὄλων θεὸς παρὰ τὸν τῆς συντελείας αὐτὸν ὀφθῆναι καιρόν. Ὁ τοῦ θεοῦ τοίνυν αὐτὸν ὄρος· νῦν ἐπέχει φανῆναι. Οἶμαι δὲ καὶ ἐτέρην ἔχειν διάνοιαν τὸ ῥητόν. Μεμασκόως γὰρ ὁ θεὸς ἀπίστος εἰρηκέναι τὸν Κύριον, ὡς κρυφθῆναι δεῖ τὸ εὐαγγέλιον εἰς πάντα τὰ ἔθνη, καὶ τότε γίνεσθαι τὸ τέλος (Ματθ. ΚΔ', 14.). ὥρων δὲ κρατοῦσαν ἔτι τῶν εἰδῶλων τὴν θεραπείαν, τῇ δεσποτικῇ διδασκαλίᾳ ἐπόμενος, ἔφη, πρότερον καταλυθήσεσθαι τῆς δεσποταμονίας τὸ κράτος, καὶ πανταχοῦ διαλαμψαίεν τὸ σωτήριον κήρυγμα, καὶ τότε φανήσεσθαι τὸν τῆς ἀληθείας ἀντίπαλον.» Θεοδώρητος.

μηδὲν ἢ τὸ κατεπεῖγον (Γ). *Μόνον* ὁ κατέχων ἄρτι ἕως ἐκ μέσου γένηται.] Τουτέστιν, ἡ Ῥωμαίων ἀρχὴ καὶ βασιλεία, ἡ νῦν ἐμποδίζουσα, ὅταν ἀρθῇ ἐκ μέσου, τουτέστιν, παύσεται, καὶ τέλος λάβῃ, τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, τουτέστι, τότε ἥξει ὁ Ἀντίχριστος. Ἔως μὲν γὰρ ἂν ὁ ταύτης τῆς ἀρχῆς φόβος ᾖ, οὐδεὶς ταχέως ὑποταγέσεται· ὅταν δὲ αὕτη καταλυθῇ, τότε ὁ Ἀντίχριστος ἐπιτεθήσεται τῇ ἀναρχίᾳ καὶ οὐ μόνον τὴν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ θεοῦ ἀρχὴν ἀρπάζειν ἐπιχειρήσει· τὴν δὲ Ῥωμαίων ἀρχὴν, αὐτὸς τέλεον καταργήσει ὁ Ἀντίχριστος. Ὡς περ γὰρ ἡ Μήδων ὑπὸ Βαβυλωνίων κατελύθη, καὶ ἡ Βαβυλωνίων, ὑπὸ Περσῶν, καὶ ἡ Περσῶν, ὑπὸ Μακεδόνων, καὶ ἡ Μακεδόνων, ὑπὸ Ῥωμαίων, οὕτως ἡ Ῥωμαίων, ὑπὸ τοῦ Ἀντιχρίστου, καὶ ἡ τοῦ Ἀντιχρίστου, ὑπὸ τοῦ ἡμῶν δεσπότη. Ταῦτα δὲ μετὰ πολλῆς τῆς σαφηνείας ἡμῖν ὁ Δανιὴλ παρατίθεται (α). Τινὲς δὲ τὸ κατέχων, τὴν εἰδωλολατρειάν ἐνόησαν. Ὅταν γάρ, φασιν, ἡ κατέχουσα πλάνη σθεσθῇ, καὶ λήξῃ τῶν εἰδώλων ἡ ἐξαπάτη, τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Κύριος εἶπε· *Κηρυχθήσεται τὸ εὐαγγέλιον ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ, εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι· καὶ τότε ἥξει τὸ τέλος* (β). Ἄλλοι δὲ, κατέχων, ὠνόμασαν, τὸν τοῦ θεοῦ ὄρον. Ὅταν γάρ, φασι, τὸ πέρας ἐπιστῇ τῆς τοῦ θεοῦ προθέσεως, καὶ ὁ νῦν κατέχων αὐτὸν ὄρος ἐκπτῇ πληρωθεὶς, ἐτοίμως τότε καὶ δίχα πάσης ἀναβολῆς ὁ ἄνομος ἀποκαλυφθήσεται. Εἴρηται δὲ, ὅτι καὶ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰπὼν τινες εἶναι τὸ κατέχον. Κατέχει γάρ, φασι, καὶ κωλύει

(1) « Τινὲς τὸν Νέρωνα ἔφασαν κληθῆναι τῆς ἀνομίας μυστήριον, ὡς δυσσεβεῖς ἐργάτην γεγεννημένον. Ἐγὼ δὲ οἶμαι τὰς ἀναφαισίσας αἰρέσεις δηλοῦν τὸν ἀπόστολον· δι' ἐκείνων γὰρ ὁ διάβολος πολλοὺς ἀποστήσας τῆς ἀληθείας, προκατασκευάζει τῇ ἀπάτῃ τὸν ὄλεθρον. Μυστήριον δὲ αὐτοῦ ἀνομίας ἐκάλεισεν, ὡς κακωμένον ἔχοντα τῆς ἀνομίας τὴν πάλην· αὐτὸς γὰρ προφανῶς τοῦ θεοῦ τοὺς ἀνθρώπους ἀφίστησιν· οὐ δὴ χάριν καὶ ἀποκάλυψιν αὐτοῦ τὴν παρουσίαν ὁ ἀπόστολος κέκληκεν. Ὁ γὰρ κρύβδην αὐτὸν κατεσκεύαζε, τότε προφανῶς καὶ διαρρήδην κηρύξει. » Θεοδώρητος.

(α) Δαν. Ζ'. 1Α.

(β) Ματθ. ΚΔ', 14.

τοῦ ἀνόμου τὴν παρουσίαν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἐπειδὴ οὖν τοῦτο διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων κακίαν ἐκ μέσου γένηται καὶ ἀποστῇ, τῆνικαὐτα χώραν ἔξει ὁ ἄνομος, εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι καὶ ἐπαναστῆναι, μηδενὸς κωλύοντος. Ἐφη δὲ, ὅτι καὶ ἀρχὴν εἴληφε τὸ μυστήριον τῆς ἀνομίας· ἐπειδὴ καὶ Μανιχαῖοι εἶπον τὸν διάβολον, θεὸν τοῦ νόμου, καὶ Μαρκίων φησὶν οὐ τὸν πατέρα εἶναι τοῦ Χριστοῦ τὸν θεὸν τοῦ νόμου. Λέγει δὲ καὶ Μάνης ἑαυτὸν Παράκλητον, καὶ ἔκτοτε τὴν ἀπιστίαν τῶν ἀνθρώπων ὁ διάβολος εἰσῆγεν. *Ὁρὸς ὁ Κύριος ἀναλώσει.*] Λοιπὸν καὶ ἡ παραμυθία. *Ὁρὸς ὁ Χριστός, φησιν, ἀναλώσει.* Ὡς περ γὰρ πυρὸς ἔτι πόρρωθεν ὄντος, τὰ μικρὰ ζῶφια ἐκ τῆς θερμότητος αὐτοῦ ναρκᾶται καὶ ἀναλίσκονται· οὕτω καὶ ὁ Ἀντίχριστος ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπιφανείας τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ στόματος αὐτοῦ, ἀναλωθήσεται, καὶ καταργηθήσεται, οἷον, παύσεται, ἀπολεσθήσεται. Πνεῦμα δὲ στόματος, καλεῖ τὸ ἐπίταγμα καὶ κέλευσμα, ἥτοι, τὸ ἐμφύσημα, τὸ Πνεύματος ἁγίου γέμον (1).

9 Οὗ ἐστὶν ἡ παρουσία, κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ, ἐν πάσῃ δυνάμει, καὶ σημείοις, καὶ τέρασι ψεύδους, καὶ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ τῆς ἀδικίας, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις· ἀνθ' ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας
10 οὐκ ἐδέξαντο εἰς τὸ σωθῆναι αὐτοῦς. Καὶ διὰ τοῦτο πέμψει αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ
11 πιστεῦσαι αὐτοῦς τῷ ψεύδει· ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστευσάντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδοκήσαντες ἐν τῇ ἀδικίᾳ.

Οὗ ἐστὶν ἡ παρουσία, κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ.] Καὶ καταργήσεται, φησὶ, τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ ὁ Κύριος τὸν Ἀντίχριστον, οὗ Ἀντιχρίστου ἡ παρουσία ἐστὶ κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ.

(1) « Ἐδείξαν, ὡς ἐνῆν τὸ τῆς δεσποτικῆς δυνάμεως μέγεθος. Ἐπιφανεῖς γάρ, φησιν, οὐρανόθεν, φέγγεται μόνον, καὶ πανωλεθρία παραδώσει τὸν αἰτήριον. Τοῦτο καὶ ὁ προφήτης προεθέσπισεν ἡσαΐας. Εἰρηνικῶς γάρ· Ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ἰσσααί, καὶ τὰ περὶ τούτου διεξελθὼν, ἐπήγαγε· Καὶ τὸ πνεῦματι διὰ χειρὶ δυνάμεως ἀνελεῖ τὸν ἀσεβῆ (Ἠσ. ΙΑ', 1-4). » Θεοδῶρος.

διὰ μέσου γὰρ αὐτοῦ πάντα πράξει ὁ διάβολος. *Ἐν πάσῃ δυνάμει, καὶ σημείοις.*] Τουτέστι, πᾶσαν ἐπιδείξεται δύναμιν, ἀλλ' οὐδὲν ἀληθές, ἀλλὰ πάντα πρὸς ἀπάτην. *Σημεῖα δὲ καὶ τέρατα ψεύδους,* ἢ ὅτι κατὰ φαντασίαν μέλλει ποιεῖν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπατᾷν ἢ ἐπειδὴ πρὸς τὸ ψεῦδος ἄγουσι τοὺς αὐτοῖς προσέχοντας. Ταῦτα προεῖπεν ὁ Παῦλος, ἵνα μὴ ἀπατηθῶσιν οἱ τότε. *Καὶ ἐν πάσῃ ἀπύτῃ τῆς ἀδικίας.*] Ἡ ἐν παντὶ πράγματι, ἀπατῆσαι καὶ ἀδικῆσαι τοὺς πιστεύοντας δυναμένῳ ἢ ὅτι φοβερός ἐσται πάντοθεν, ἀπὸ τῆς ἐξουσίας, ἀπὸ τῆς ὀμότητος, πάντα ποιῶν, ἵνα ἀπατήσῃ καὶ ἀδικήσῃ τοὺς ἀνθρώπους, λυμαινόμενος τὴν σωτηρίαν αὐτῶν. Ἴνα δὲ μή τις ἀπορήσῃ, λέγων· Τί οὖν συνεχώρησεν αὐτὸν ὁ θεὸς παραγενέσθαι, ἐπειδὴ μέλλουσι τοσαῦτα βλαβῆναι οἱ ἄνθρωποι; φησιν· *Ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις.*] Μὴ φοβηθῆς, φησι, ταῦτα ἀκούων περὶ αὐτοῦ· ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις γὰρ ἰσχύσει, οἷ, εἰ καὶ μὴ ἐκεῖνος παρεγένετο, ἔμελλον ἀπειθεῖς διαμεῖναι. *Ἀνθ' ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο.*] Ἀγάπην ἀληθείας τὸν Χριστὸν λέγει· διὰ γὰρ ἀγάπην τὴν πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἵνα τ' ἀληθῆ διδάξῃ, ἐνανθρωπῆσαι κατηξίωσεν. Αἰνίττεται δὲ, ὅτι παρὰ Ἰουδαίους ἰσχύσει μάλιστα ὁ πλάνος· οὗτοι γὰρ τὸν Χριστὸν οὐκ ἐδέξαντο, οὔτε ἐπίστευσαν αὐτῷ, ὃ καὶ ὁ Χριστὸς αὐτοῖς φησιν· Ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς μου, καὶ οὐκ ἐδέξασθέ με. Ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ οἰκείῳ ὀνόματι, αὐτὸν δέξεσθε (α). *Καὶ διὰ τοῦτο πέμψει αὐτοῖς ὁ θεός.*] Τὸ, πέμψει, μὴ οὕτω δέξῃ, ὡς τοῦ θεοῦ πέμποντος, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ συγχώρησιν οὕτως ἔθος καλεῖν τῷ Παύλῳ. Ὅρα δὲ, ὅτι πρῶτον ἐκεῖνοι ἀπώσαντο τὴν ἀλήθειαν, καὶ τότε ἐγκατέλιπεν αὐτοὺς ὁ θεός, καὶ ἐκράτησεν αὐτῶν τὸ ψεῦδος. *Ἐνέργειαν δέ,* φησι, *πλάνης,* τουτέστι, πλάνην ἐνεργόν, καὶ πλανῆσαι ἰσχύουσαν· ἢ καὶ αὐτὸν τοῦτον οὕτως ὠνόμασεν,

(α) Ἰωαν. ἑ, 43.

ἐνεργούμενον ὑπὸ τοῦ σατανᾶ, εἰς τὸ πλανῆσαι πολλούς (1). *Ἴνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστευσαντες τῇ ἀληθείᾳ.*] Ὅρα ἀσφάλειαν λόγου! Οὐκ εἶπεν, ἵνα κολασθῶσιν· ἐμελλον γὰρ κολάζεσθαι πάντες οἱ ἀπιστήσαντες τῷ Χριστῷ, καὶ ὁ Ἀντίχριστος μὴ ἐληλύθει, μηδὲ ἐπιστεύθη παρ' αὐτῶν· ἀλλ', ἵνα κριθῶσι, τουτέστι, κατακριθῶσι καὶ ἐν τούτῳ, καὶ ἐμπραγῇ αὐτῶν καὶ εἰς τοῦτο τὰ στόματα. Τί γὰρ ἂν εἵποιεν; Ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἐπιστεῦσαμεν τῷ Χριστῷ, διότι θεὸν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ ἐκήρυξαν, ἡμεῖς δὲ ἤκούσαμεν, ὅτι· *Κύριος ὁ θεὸς σου, Κύριος εἷς ἐστίν* (α). Ἀλλ' ἀκούσονται πρῶτον μὲν τοῦτο φανερώς· ὅτι τὴν τριάδα ἐκήρυσσον. Πλὴν ἐάσωμεν, κατὰ συγχώρησιν, ὅτι μοναρχίαν δεῖν σέβειν παρηγγύων· Πῶς οὖν τῷ Ἀντιχρίστῳ ἐπιστεῦσατε, θεὸν ἑαυτὸν ποιοῦντι; Ὁ μὲν γὰρ Χριστὸς τῷ πατρὶ πάντα ἀνετίθει, οὗτος δὲ τοῦναντίον. Ὅρᾳς, ὅτι ἀποκλείονται αὐτῶν αἱ ἀπολογίαι; Τί λοιπὸν ἐροῦσιν; ὅτι σημεῖα ποιεῖ; Ἀλλὰ καὶ πλεῖω καὶ μείζω ἐποίησεν ὁ Χριστός. Ἀλλ' ὅτι παρὰ τῶν Γραφῶν ἐμαρτυρεῖτο; Ἀλλ' ὁ μὲν Χριστός, ὡς σωτὴρ, ὁ δὲ Ἀντίχριστος, ὡς λυμεὼν μεμαρτύρηται. Τί δὲ ὅλως καὶ καταβλάψει τοὺς πιστοὺς ἡ παρουσία αὐτοῦ; Καὶ πρὸφασις αὐτοῖς μᾶλλον στεφάνων γενήσεται· ἐκείνους δὲ ἀπατήσει, τοὺς καὶ τούτου χωρὶς αὐτοκατακρίτους ὄντας· φησὶ γὰρ, ὅτι ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἰσχύει μόνοις. *Ἀλλ' εὐδοκήσαντες ἐν τῇ ἀδικίᾳ.*] Διὰ ταῦτα κατακριθήσονται, ὅτι τὴν ἀληθεῖαν ἀφέντες, εὐδόκησαν, τουτέστιν, ἡρέσθησαν καὶ προσετέθησαν ἀσμένως τῇ ἀδικίᾳ, τουτέστι, τῷ λυμεῶνι, τῷ πᾶσαν ἀδικίαν κατὰ τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν ἐπιτυναγαγόντι, τῷ αὐτόχρημα ἀδικία ὄντι.— Πολλοὶ ζητοῦσι· Τί δήποτε ἔρχεται ὁ Ἀντίχριστος; Εἰς τί γὰρ ὠφέλιμος ἡ παρουσία αὐτοῦ; Καὶ φα-

(1) « Τὸ, πέμψει αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, ἀντὶ τοῦ, Συχωρήσει φανῆναι τὴν πλάνην, τῷθειαν, ὥστε δειχθῆναι τῆς πανηρίας τοῦ ἐραστά· οὗ γὰρ αὐτὸς αὐτὴν πέμψει, ἀλλ' αὐτὸς αὐτὴν ἀναλώσει τῷ λόγῳ τοῦ στόματος αὐτοῦ. » Θεοδώρητος.

(α) Δευτερ. 5', 4.

μὲν, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται (α). Εἰ δὲ μὴ δέχη τὸν λόγον τοῦτον, δέξει τὸν ἀπόστολον μικροῦ τὴν αἰτίαν λέγοντα· Ἰνα κριθῶσι πάντες, φησὶν, οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδοκήσαντες ἐν τῇ ἀδικίᾳ. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ τῷ Χριστῷ μὴ πιστεύσαντες Ἰουδαῖοι, εἶχον ἐν τῇ κρίσει προβάλλεσθαι· Διὰ τοῦτο οὐκ ἐπιστεύσαμεν εἶναι τὸν Χριστὸν θεόν, ὅτι γέγραπται· Εἰς θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα (β)· καί· Κυρίῳ τῷ θεῷ σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις (γ). Ἰνα οὖν μὴδὲ ταῦτα προΐσχωμαι, ὁ Ἀντίχριστος αὐτῶν ἀπορρήψει τὰ στόματα. Πῶς; Ὅταν γὰρ τῷ μὲν Χριστῷ οὐκ ἐπίστεισαν, ὅτι ἐστὶ θεός, καὶ ταῦτα διαρρήδην λέγοντος τοῦ Χριστοῦ, ὅτι θεός εἰμι, τῷ δὲ Ἀντιχρίστῳ, ὡς θεῷ καὶ πιστεύσωσι καὶ προσκυνήσωσι. Τί λοιπὸν ἐροῦσιν; ὅτι σημεῖα ἐποίει; Ἀλλὰ καὶ πλείω καὶ μείζω ἐποίει ὁ Χριστός. Ἀλλ' ὅτι παρὰ τῶν Γραφῶν ἐμαρτυρεῖτο; Καίτοι ὁ μὲν Χριστός, ὡς σωτὴρ, ὁ δὲ Ἀντίχριστος, ὡς υἱὸς ἀνομίας καὶ ἀπωλείας ἐκηρύττετο παρὰ τῶν προφητῶν. Καὶ ἀπλῶς, τὴν ἄνω παραγραφὴν ἀνάγνῳθι. *Εὐδοκήσαντες* δέ, οἷον, συνυπουργήσαντες καὶ συμπράξαντες τῇ ἀδικίᾳ, τουτέστι, τῷ Ἀντιχρίστῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Εὐχαριστία περὶ τῆς κλήσεως· ἐν ᾧ, προτροπὴ ἐπιμονῆς, εὐχὴ πρὸς θεὸν καὶ Χριστὸν περὶ στηριγμοῦ αὐτῶν.

- 13 Ἡμεῖς δὲ ὀφείλομεν εὐχαριστεῖν τῷ θεῷ πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἀδελφοί ἡγαπημένοι ὑπὸ Κυρίου, ὅτι εἴλετο ὑμᾶς ὁ θεός ἀπ' ἀρχῆς εἰς σωτηρίαν ἐν ᾧ
14 γίασμῳ πνεύματος, καὶ πίστει ἀληθείας· εἰς ὃ ἐκά-

(α) Α' Κορ. ΙΑ', 19. (β) Α' Κορ. Η', 6. (γ) Δευτερ. 5', 13. 1, 20.

λεσεν ὑμᾶς διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἡμῶν, εἰς περιποίη-
 15 σιν δόξης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἄρα
 οὖν, ἀδελφοί, στήκετε, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδό-
 σεις, ἃς ἐδιδάχθητε, εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπι-
 16 στολῆς ἡμῶν. Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χρι-
 στὸς, καὶ ὁ θεὸς καὶ πατὴρ ἡμῶν, ὁ ἀγαπήσας ἡ-
 μᾶς, καὶ δοὺς παράκλησιν αἰωνίαν καὶ ἐλπίδα ἀγα-
 17 θὴν ἐν χάριτι, παρακαλέσαι ὑμῶν τὰς καρδίας, καὶ
 στηρίξαι ὑμᾶς ἐν παντί λόγῳ καὶ ἔργῳ ἀγαθῷ.

Ἐπειδὴ φοβερά τινα εἶπε καὶ δυνάμενα κατασεῖσαι διάνοιαν
 ἀκρατῇ, νῦν λαμβάνει τὰς καρδίας, διδάσκων, ὅτι ταῦτα μὲν
 ἔσται ἐν τῷ ἰδίῳ καιρῷ· ἡμεῖς δὲ ὀφειλομένον εὐχαριστεῖν τῷ
 θεῷ περὶ ὑμῶν, ὅτι ἐλλετο ὑμᾶς, οἷον, ἐξελέξατο ὑμᾶς ὁ θεός,
 καὶ προώρυσεν εἰς σωτηρίαν, ἀξίους δηλαδὴ προγνοῦς. Πῶς;
 Ἐν ἁγιασμῷ πνεύματος, τουτέστι, διὰ τοῦ ἁγιάσαι ὑμᾶς τῷ
 ἁγίῳ αὐτοῦ πνεύματι (1). Εἶτα, ἵνα μὴ τις εἴπῃ· Τί οἶν; ἡ-
 μεῖς οὐδὲν εἰσηνέγκαμεν; ἐπάγει· Καὶ ἐν πίστει ἀληθείας.]
 Τουτέστι, διὰ πίστεως ἀληθοῦς. Ταύτην γὰρ ἡμῶν προεισενεγκ-
 κόντων, ἡγίασεν αὐτὸς ἡμᾶς διὰ τοῦ πνεύματος. Διὰ τοῦτο
 δὲ πρῶτον εἶπε τὸν ἁγιασμὸν τοῦ πνεύματος, δηλῶν ὡς οὐδὲ
 ἐπιστεῦσαμεν ἂν, εἰ μὴ ἡ χάρις τοῦ πνεύματος ἡγίασατο ἡμᾶς.
 Καὶ ἄλλως δὲ, δευτέρας ἐμνήσθη τῆς πίστεως· ἔπειδὴ καὶ
 μετὰ τὸν ἁγιασμὸν, πολλῆς αὐτῆς ἔτι δεόμεθα, ἵνα μὴ πα-
 ρασαλευθῶμεν. Εἰς δ' ἐκάλεσεν ὑμᾶς.] Εἰς τὸ πνεῦμα, ἢ εἰς τὸν
 ἁγιασμὸν ἐκάλεσέ, φησιν, ὑμᾶς ὁ θεός διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἡ-
 μῶν· ἐκεῖθεν γὰρ καλούμενοι, Χριστῷ πιστεύομεν· ὑπὸ δὲ τοῦ
 πνεύματος ἁγιαζόμεθα (2). Εἰς περιποίησιν δόξης.] Διὰ τοῦτο

(1) «Τουτέστιν, ἔσωσεν ὑμᾶς, ἁγιάσας διὰ τοῦ πνεύματος.» Θεοφύλακτος.

(2). « ἵνα μὴ, ἀκούσαντες πίστιν, ἐπαρθῶσιν, ὡς αὐτοὶ αὐτὴν συνεισάγα-
 γόντες, οὐδὲ τοῦτο ἀφίησιν ἀπλῶς· ἀλλὰ καὶ τοῦτο, φησι, τοῦ θεοῦ. Εἰς τοῦτο
 γὰρ ἐκάλεσεν ὑμᾶς, φησιν. Εἰς τοῦτο· Ποῖον; Εἰς τὸ σωθῆναι διὰ τοῦ ἁγια-
 σμοῦ καὶ τῆς πίστεως. Ὡστε καὶ ἐπιστεῦσατε, χάρις τοῦτο τοῦ καλέσαντος. Εἰ
 μὴ γὰρ διὰ τοῦ λόγου, ὃν ἐκηρύξαμεν ὑμῖν, ἐκάλεσεν ὑμᾶς, πῶς ἂν ἤκούσατε; »
 Θεοφύλακτος.

δέ, φησιν, ἐκάλεσεν ὑμᾶς ὁ θεὸς εἰς ἁγιασμόν πνευματικόν, ἵνα δόξαν περιποιήσῃ τῷ υἱῷ αὐτοῦ. Δόξα γὰρ Χριστῷ, τὸ πολλοὺς εἶναι τοὺς μέλλοντας σώζεσθαι διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ, καθὼς καὶ ἄνω εἶπεν, ἐνδοξασθῆναι ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ (α). Ὅρα δέ, πῶς τετίμηται ὁ ἄνθρωπος, ὅτι δόξαν αὐτοῦ ἡγεῖται Χριστὸς τὴν ἡμῶν σωτηρίαν. Τίς οὖν οὐκ ἀγαπήσει τοιοῦτον δεσπότην; τίς οὐ θελήσει τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἥτοι, τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν; *Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, στήκετε.* Μὴ καταβλήθητέ, φησι, τοῖς πειρασμοῖς. Δείκνυσι δὲ ἐνταῦθα πολλοὺς ὄντας τοὺς παρασλευομένους. *Καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις.* Κάντεϋθεν δῆλον, ὅτι πολλὰ καὶ ἀγράφως διὰ λόγου, τουτέστι, ζώσῃ φωνῇ, παρέδωκαν οἱ ἀπόστολοι, οὐ μόνον δι' ἐπιστολῶν καὶ ἀξιοφύλακτα ἀμφοτέρα. Τοιγαροῦν καὶ ἡ ἀγραφὸς τῆς ἐκκλησίας παράδοσις, φυλακτέα ἐστίν. Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν.] Πάλιν μετὰ τὴν παραίνεσιν, εὐχῇ βεβαίωι τὰ παραινέοντα. *Καὶ ὁ θεὸς καὶ πατὴρ ἡμῶν.* Ποῦ εἰσιν οἱ λέγοντες διὰ τοῦτο μείζονα τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα, ὅτι πρῶτος ὀνομάζεται; Ἰδοὺ γὰρ ἐνταῦθα πρῶτος ὁ υἱὸς ὀνομάζεται (1). *Δοὺς παράκλησιν αἰώνιαν.*] Τίς δὲ ἡ αἰωνία παράκλησις; Ἡ ἐλπίς, φησι, τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ἣν διὰ τοῦτο καὶ ἀγαθὴν καλεῖ. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἀνέχουσα τὰς καρδίας ἡμῶν καταπιπτούσας ἐν τοῖς πειρασμοῖς, ἡ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐλπίς. *Ἐρ χάριτι.*] Ταύτην δὲ τὴν ἐλπίδα ἔδωκεν ἡμῖν ὁ θεὸς διὰ οἰκειᾶς χάριτος, οὐ διὰ κατορθώματα ἡμέτερα. Τοῦτο δὲ εἶπε, καταστέλλων αὐτῶν τὸ φρόνημα. Ὅρα δέ, πῶς ἐν τάξει εὐχῆς διανίστησιν αὐτῶν τὴν διάνοιαν, τὰ τῆς κηδεμονίας τοῦ θεοῦ ἐνέχυρα καὶ τεκμήρια τιθεῖς. Εἰ γὰρ μηδὲν κάμνουσι παράκλησιν ἔδωκε, πολλῷ μᾶλλον τοῖς ὑπὲρ πίστεως κάμνουσι δώσει.

(α) Β' Θεσσαλ. Α', 10.

(1). « Καὶ ταῦτα τὴν Ἀρείου καὶ Εὐνομίου βλασφημίαν ἐλέγχει, καὶ διδάσκει σαφῶς, ὡς οὐδὲ ἡ τάξις τῶν ὀνομάτων διαφορὰν ἀξιωματικῶν ὄντων τὸν γὰρ υἱὸν ἐνταῦθα προέταξε τοῦ πατρὸς, οὐ μείζονα τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν εἶναι διδάσκων, ἀλλὰ τῇ τῆς τάξεως ἐναλλαγῇ τὴν ὁμοτιμίαν δεικνύων, ὡς Θεοδῶρητος.

ᾧστε εὐέλπιδες γίνεσθε. *Παρακαλέσαι ὑμῶν τὰς καρδίας.*] Τοῦτο γὰρ παράκλησις ἀληθῶς χριστιανοῖς πρὸ τῆς τῶν μελόντων ἐλπίδος, τὸ ἐστηρίχθαι καὶ βεβαίους εἶναι ἐν παντὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ ἀγαθῷ. Τὶ γὰρ πρὸς παράκλησιν ἴσον, ὡς τὸ συνειδέναι ἡμᾶς, ὅτι Χριστῷ ἀρέσκομεν ἐξ ὧν ζῶμεν καὶ πολιτευόμεθα; *Ἐν παντὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ ἀγαθῷ.*] Τῷ μὲν, ἔργῳ, τὰς πράξεις δηλοῦ· τῷ δὲ, λόγῳ, τὰ ὀρθὰ δόγματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Παράκλησις εὐχῆς ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ ὑπὲρ αὐτῶν εἰς ἀγάπην θεοῦ.

ΚΕΦ. ΙΙΙ, 1 Τὸ λοιπὸν, προσεύχεσθε, ἀδελφοί, περὶ ἡμῶν, ἵνα ὁ λόγος τοῦ Κυρίου τρέχῃ καὶ δοξάζηται, καθὼς καὶ πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἵνα ῥυσθῶμεν ἀπὸ τῶν ἀτόπων καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων· οὐ γὰρ πάντων ἡπίστις. Πιστὸς δὲ ἐστὶν ὁ Κύριος, ὃς στηρίξει ὑμᾶς καὶ φυλάξει ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Πεποιθάμεν δὲ ἐν Κυρίῳ ἐφ' ὑμᾶς, ὅτι ἂ παραγγέλλομεν ὑμῖν, καὶ ποιεῖτε, καὶ ποιήσετε. Ὁ δὲ Κύριος κατευθύναι ὑμῶν τὰς καρδίας εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ θεοῦ, καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ Χριστοῦ.

Ἀνω αὐτὸς εὐχόμενος ὑπὲρ αὐτῶν, ἵνα στηριχθῶσι, νῦν αἰτεῖ εὐχὴν παρ' αὐτῶν. Ἄμα δὲ καὶ τὰ φρονήματα αὐτῶν ἐπαίρει, ὅτι ἱκανοὶ εἰσιν ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου εὐξασθαι. *Ἴνα ὁ λόγος τοῦ Κυρίου τρέχῃ.*] Ἀξιοὶ δὲ αὐτοὺς εὐχεσθαι ὑπὲρ αὐτοῦ, οὐχ ἵνα ἀπαλλαγῇ κινδύνων (εἰς τοῦτο γὰρ ἔκειτο, ὡς ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ φησιν (α)·) ἀλλ' ἵνα τὸ κήρυγμα τρέχῃ, καὶ ἐν πᾶσι πιστευῇται καὶ δοξάζεται. Καθὼς καὶ

(α) Α' Θεσσαλ. Γ', 3.

πρὸς ὑμᾶς.] Τοῦτο καὶ ἐγκωμίου ἔχεται. Ὡς περ καὶ παρ' ὑμῖν, φησιν, ἔδραμε καὶ ἐπιστεύθη. Ἀπὸ τῶν ἀτόπων καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων.] Περί τῶν ἀντιλεγόντων τῷ κηρύγματι λέγει, περί τῶν μαχομένων τοῖς δόγμασιν, οἷος ἦν Ἀλέξανδρος ὁ χαλκεύς (α). Τοῦτο γὰρ ἠνίξαστο, εἰπὼν· οὐ γὰρ πάντων ἡ πίστις· ὥσει ἔλεγεν· Οὐ πάντων ἐστὶ τὸ πιστεῦσαι, ἀλλὰ τῶν ἀξίων τοῦ πιστεῦσαι· ὥς περ ἄν εἴ τις εἴποι· Οὐ πάντων ἐστὶ τὸ στρατεῦσθαι ἐν τοῖς βασιλείοις, ἀλλὰ τῶν ἀξίων καὶ ἐπιτηδείων πρὸς τοῦτο. Ἐκαῖνοι τοιγαροῦν ἀνθίστανται, ὧν οὐκ ἐστὶν ἡ πίστις (1). Πιστὸς δὲ ἐστὶν ὁ Κύριος.] Ἐπειδὴ γὰρ εἴλετο ὑμᾶς εἰς σωτηρίαν, καθὼς ἄνω φησί, τουτέστιν, ἐξελέξατο, πιστὸς ἐστὶ, τουτέστιν, ἀληθής, καὶ πάντως ποιήσει ὃ ἐνῆρξαστο· καὶ στηριῖται μὲν ὑμᾶς, καθάπερ καὶ ἠυξάμεθα, ὡς σαλευομένους· φυλάξει δὲ, ὥστε μὴ ἰσχύσαι τὸν σατανᾶν καθ' ὑμῶν. *Πεποίθαμεν δὲ ἐν Κυρίῳ ἐφ' ὑμᾶς.*] Ἐπειδὴ ἐπηύξατο αὐτοῖς, καὶ εἶπεν, ὅτι πιστός ἐστὶν ὁ θεός, ὅτι ποιήσει ὃ ἐνῆρξαστο· ἵνα μὴ νομίσωσι πάντα αὐτοῖς ἔσσεσθαι ἀπὸ τοῦ ἐπαγγελιαμένου θεοῦ, καὶ ἐλόμενου αὐτοὺς εἰς σωτηρίαν, καὶ ῥάθυμοι μείνωσι, ἰδοὺ νῦν καὶ τὴν αὐτῶν συνέργειαν ἀπαιτεῖ. *Ὅτι ἂ παραγγέλλομεν ὑμῖν, φησι, καὶ ποιεῖτε, καὶ ποιήσετε·* ὥσει εἶπεν· Ἀληθής μὲν ὁ θεός, ὁ εἰς σωτηρίαν ὑμᾶς ἐλόμενος, καὶ πάντως ποιήσει τὰ αὐτοῦ· πλὴν ἀλλὰ δεῖ καὶ ὑμετέρων ἔργων. Διὸ οὐδὲ ἐθάρσησεν εἰπεῖν, *Πεποίθαμεν δὲ ἐφ' ὑμᾶς, ἀλλὰ προστίθεικεν, ἐν Κυρίῳ·* τουτέστι, τῇ φιλανθρωπίᾳ αὐτοῦ πιστεῦομεν, ὅτι αὐτὴ ἐπιβρώσει ὑμᾶς· ἵνα δείξῃ αὐτοῖς, ὅτι τὸ πᾶν ἀναρτητέον τοῦ θεοῦ. Πάλιν οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, *πεποίθαμεν ἐν Κυρίῳ, ἀλλ', ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ὅτι, ποιεῖτε καὶ ποιήσετε, ἵνα μὴ,*

(α) Β' Τιμ. Δ', 14.

(1). Τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ ἔφη· Ἡ πεισμονὴ οὐκ ἐκ τοῦ καλοῦντος (Γαλ. Ἐ, 18)· θεὸς γὰρ ἴδιον τὸ καλεῖν, ἡμῶν δὲ, τὸ πείθεσθαι. Οὕτω καὶ ἐν ταῖς ἀπαγγελίαις ὁ Κύριος ἔλεγεν· Εἴ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς με καὶ πινέτω (Ἰωάν. Ζ', 37)· καὶ· Εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθήτω μοι (Λουκ. Θ', 23). Οὐ γὰρ ἀνάγκη διάζεται, ἀλλὰ τὴν γνώμην ζητεῖ, ὡς θεοδύστης.

τὸ πᾶν ἀναρτήσαντες τοῦ θεοῦ, ἀργότεροι αὐτοὶ γένωνται. Δεῖ μὲν γὰρ τὸ πᾶν ἐπὶ τὸν θεὸν ῥίπτειν, ἀλλ' ἐνεργοῦντας καὶ αὐτούς. Οὐκ ἠρέσθη δὲ τῷ εἰπεῖν, ποιεῖτε, ἀλλὰ προσέθηκε καὶ τὸ, ποιήσετε, δεικνύς, ὅτι δεῖ ἡμῖν ἄχρι καὶ τῆς ἐσχάτης ἀναπνοῆς παρῆναι τὴν ἀρετὴν. Ὁ δὲ Κύριος κατευθύ-
 ραι.] Πάλιν ἐπεύχεται αὐτοῖς, δεικνύς τὴν αὐτοῦ κηδεμονίαν· ἐπειδὴ γὰρ μέλλει τισὶν αὐτῶν ἐπιτιμᾶν, προλαίνει τὰς καρ-
 διάς αὐτῶν, ἵνα δόξῃ, ὅτι ἀπὸ ἀγάπης πολλῆς ἐπιτιμᾷ. Φη-
 σὶν οὖν, ὅτι· Ὁ Κύριος κατευθύρῃ τὰς καρδίας ὑμῶν, του-
 τέστιν, ἐπ' εὐθείας ἐνεχθῆναι ποιήσῃ καὶ μὴ παρατραπῆναι·
 πολλὰ γὰρ τὰ ἀφέλκοντα καὶ ἐκτρέποντα τῆς πρὸς τὴν ἀγάπην
 τοῦ θεοῦ ὁρθῆς ὁδοῦ, οἷον χρήματα, καὶ κενοδοξία, καὶ θλί-
 ψεις, καὶ πειρασμοί. Ταῦτα γὰρ καὶ ἄλλα πλείω οὐκ ἔωσιν
 ἡμᾶς εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ θεοῦ εὐθυπορῆσαι, καὶ ἀγαπῆσαι αὐ-
 τόν, ὡς δεῖ. Καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ Χριστοῦ.] Τοῦτο ἡ
 οὕτω νοήσεις, ἵνα ὑπομένωμεν, ὡς ἐκεῖνος ὑπέμεινεν· ἢ, ἵνα
 μεθ' ὑπομονῆς ἀναμένωμεν τὸν Χριστόν, καὶ μὴ ἀπελπίζω-
 μεν, ἀλλὰ πιστεύωμεν βεβαίως, ὅτι ἂ ἐπιγγέιλτο πληρώσει.
 Εἰπὼν δὲ ὑπομονήν, θλίψεις ἠνίκατο. Τῇ ἀγάπῃ δὲ τοῦ θεοῦ
 συνέζευξε τὴν ὑπομονήν· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ἀγαπᾶν τὸν θεόν,
 τὸ ὑπομένειν δι' αὐτόν, καὶ μὴ θορυβεῖσθαι. Ὁ δὲ μακάριος
 Βασιλεὺς, ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον, τοῦτο σημειοῦται, ὅτι τῷ
 Πνεύματι εὐχεται ὁ Παῦλος, λέγων· Ὁ δὲ Κύριος κατευθύ-
 ραι ὑμῶν τὰς καρδίας εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ θεοῦ, καὶ εἰς
 τὴν ὑπομονὴν τοῦ Χριστοῦ. Ποῖος γὰρ Κύριος παρὰ τὸ Πνεῦ-
 μα ἔμελλε κατευθύνειν τὰς καρδίας αὐτῶν εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ
 θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ Χριστοῦ; Οὐδεὶς
 δὲ εὐχεται, πλὴν θεῷ (1).

(1). « Ὁ θεὸς ἀπόστολος τὴν Τριάδα ἡμῖν ὑπέδειξε. Κύριον γὰρ τέθεικε, καὶ Θεόν, καὶ Χριστόν. Δῆλον δὲ, ὅτι Κύριον τὸ πανάγιον προσηγόρευσε Πνεῦμα. Οὕτω καὶ Κορινθίους ἐπιστέλλων, ἔγραπεν· Ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμα ἐστὶν (Β' Κορ. Γ', 17.) » Θεοδώρητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Προτροπή ἐργασίας, καὶ παραιτήσεως τῶν ἀργῶν καὶ περιέργων.

- 6 Παραγγέλλομεν δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, στέλλεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ, ἀτάκτως περιπατοῦντος, καὶ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν, ἣν παρέλαβον παρ' ἡμῶν.
 7 Αὐτοὶ γὰρ οἶδατε, πῶς δεῖ μιμεῖσθαι ἡμᾶς· ὅτι
 8 οὐκ ἡτακτήσαμεν ἐν ὑμῖν, οὐδὲ δωρεὰν ἄρτον ἐφάγομεν παρά τινος, ἀλλ' ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, νύκτα καὶ ἡμέραν ἐργαζόμενοι, πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσθαι
 9 τινὰ ὑμῶν. Οὐχ ὅτι οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἵνα ἑαυτοὺς τύπον δώμεν ὑμῖν εἰς τὸ μιμεῖσθαι
 10 ἡμᾶς. Καὶ γὰρ, ὅτε ἤμεν πρὸς ὑμᾶς, τοῦτο παρηγγέλλομεν ὑμῖν, ὅτι, εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μὴδὲ
 11 ἐσθιέτω. Ἀκούομεν γὰρ τινὰς περιπατοῦντας ἐν ὑμῖν ἀτάκτως, μὴδὲν ἐργαζομένους, ἀλλὰ περιεργαζομένους.

Φοβερωτέρην τὴν παρηγγελίαν εἰργάσατο, ὡς εἰ εἶπε· Διὰ τοῦ Χριστοῦ παραγγέλλομεν ὑμῖν· ἢ, Μέσου ὄντος τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, καὶ μαρτυροῦντος, ὅτι παρηγγείλαμεν· ἢ, ὅτι οὐχ ἡμεῖς παραγγέλλομεν ὑμῖν, ἀλλ' ὁ Χριστός· αὐτοῦ γὰρ ἐστὶ λόγος ὁ ῥηθησόμενος, οὐκ ἐμός. Οὐδαμοῦ γὰρ ἐκεῖνος προσέταξεν ἀργεῖν. *Στέλλεσθαι.*] Ὑποστέλλεσθαι, χωρίζεσθαι. *Ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ, ἀτάκτως περιπατοῦντος.*] Τουτέστιν, ἀπὸ παντὸς ἀργῶς εἰσὺντος ἀδελφοῦ, καὶ πλούσιος ἢ, καὶ πένης, καὶ ἁγίου. Εἰπεῖν δὲ θέλει ἐνταῦθα περὶ τινῶν ἀργῶς περιόντων, καὶ μὴ ἐργαζομένων. *Καὶ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν.*] Ἦν διὰ τῶν ἔργων ὑμῖν παρέδωκα, τύπος γενόμενος ὑμῖν. *Αὐτοὶ γὰρ οἶδατε.*] Ἐξ ὧν γὰρ ἐποιοῦμεν, δεδώκαμεν ὑμῖν σπέρματα καὶ εἰκόνας μιμήσεως. *Ὅτι οὐκ ἡτακτήσαμεν ἐν ὑμῖν.*] Τουτέστιν, οὐκ ἠργήσαμεν. *Ἀταξίαν* γὰρ τὴν ἀργίαν ὀνομάζει, ὡς καὶ ἀνωτέ-

ρω· καὶ οὕτως ἔχει· ὁ γὰρ θεὸς ἔταξε τὸν ἄνθρωπον ἐργάζεσθαι, καὶ τὰ μέλη πρὸς τοῦτο διέπλασεν. Ὡστε ὁ ἀργὸς ἐκλείπτει τὴν τάξιν. Οὐδὲ δωρεὰν ἄρτον ἐφάγομεν παρὰ τινος.] Ὅρα δέ, πῶς δωρεὰν φαγεῖν, ἐκάλεσε τὸ παρ' αὐτῶν τραφῆναι· καίτοι οὐκ ἦν δωρεάν· ἐκήρυττε γάρ. Ἀλλ' ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ.] Βαβαί, ἐπίτασις! Πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαι τινα ὑμῶν.] Βάρος μὲν κυρίως λέγεται, τὸ παρὰ ἀκόντων λαβεῖν· πλὴν οὐ διὰ τοῦτο λέγει, ἀλλ' ὅτι σφόδρα πένητες ἦσαν (1). Οὐχ ὅτι οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν.] Εἶχε γὰρ ἐξουσίαν ἀργεῖν ἐκ τοῦ ἔργου τῶν χειρῶν, ἐπὶ σκολημένοιο τῷ κηρύγματι, καὶ τρέφεσθαι παρὰ τῶν μαθητευομένων· ἄξιός γάρ, φησιν, ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ (α). ἀλλ' ἐκ περιουσίας καὶ φιλοτιμίας καὶ εἰργάζετο, καὶ ἑαυτὸν ἔτρεφε καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ· ὁ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν (β). Ἀλλ' ἵνα ἑαυτοὺς τύποιτο δῶμεν ὑμῖν.] Ἴνα, φησὶν, εἰκόνα ἑαυτοῦ δῶμεν ὑμῖν, πῶς δέοι βιοῦν. Ὅτε ἤμεν πρὸς ὑμᾶς.] Οὐδὲν καινόν, φησι, γράφομεν ὑμῖν, ἀλλ' ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς ἡμᾶς ἐδιδάχαμεν. Τὸ δέ, πρὸς ὑμᾶς, ἀντὶ τοῦ, παρ' ὑμῖν, μεθ' ὑμῶν. Ὅτι, εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω.] Ἐργασίαν, τὴν διὰ τῶν χειρῶν φησιν· ἀνάγκη γὰρ πάντως τι ποιεῖν. Ἐν μὲν οὖν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ προσηνέστερον περὶ τούτων διηνέχθη, ἐνταῦθα δὲ αὐστηρότερον. Εἰ γὰρ αὐτὸς νύκτα καὶ ἡμέραν εἰργάζετο, καίτοι μηδεμίαν ἔχων ἀνάγκην, πολλῷ μᾶλλον τοὺς ἄλλους ἐχρῆν τοῦτο ποιεῖν. Μηδὲν ἐργαζομένους, ἀλλὰ περιεργαζομένους.] Ὁ θεὸς ἐνεργὸν ἡμῖν δέδωκε τὸν νοῦν. Ὅταν οὖν αὐτὸν τῶν ἔργων ἀπαγάγωμεν, ἐπειδὴ αὐτὸς ἀργεῖν οὐ δύναται, λοιπὸν εἰς ἐργασίας ἔρχεται διαβολικὰς, εἰς περιεργίαν, φλυαρίαν, καταλαλίαν, εὐτραπελίαν, καὶ τὰ ὅμοια (2). Ἐργάζεσθαι οὖν δεῖ τὰ διὰ τῶν χειρῶν ἔργα· οὐ γὰρ ἐλεεῖσθαι δεῖ τὸν δυνάμενον ἐργάζεσθαι ἀργοῦντα.

(1) Ἰδ. Α' Θεσσ. Β', 9. (α) μαθ. ι', 10. Λουκ. ι', 7.

(β) Πραξ. Κ', 34.

(2) « Ἰδιον τῶν ἀργίᾳ συζώντων ἀδολεσχία, καὶ φλυαρία, καὶ ἡ ἀνάγκη τοῦ παλινπραγμοσύνη. » Θεοδώρητος.

- 12 Τοῖς δὲ τοιοῦτοις παραγγέλλομεν καὶ παρακαλοῦ-
μεν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα,
μετὰ ἡσυχίας ἐργαζόμενοι, τὸν ἑαυτῶν ἄρτον
13 ἐσθίωσιν. Ὑμεῖς δὲ, ἀδελφοί, μὴ ἐκκακήσητε καλο-
14 ποιούντες. Εἰ δέ τις οὐχ ὑπακούει τῷ λόγῳ ἡμῶν
διὰ τῆς ἐπιστολῆς, τοῦτον σημειοῦσθε· καὶ μὴ
15 συναναμίγνυσθε αὐτῷ, ἵνα ἐντραπῇ· καὶ μὴ ὡς
ἐχθρὸν ἡγεῖσθε, ἀλλὰ νοθευτεῖτε ὡς ἀδελφόν.

Ἐπειδὴ καθήψατο, εἰπὼν, *Παραγγέλλομεν*, προσηθέστερον πά-
λιν ποιεῖ τὸν λόγον, καὶ φησι, *Παρακαλοῦμεν*. *Διὰ τοῦ Κυ-
ρίου.*] Τουτέστιν, αὐτός ἐστιν ὁ παραγγέλλων, αὐτός ὁ παρα-
καλῶν, οὐκ ἐγώ. Ὁρᾷς, πῶς φοβεράν εἰργάσατο τὴν παράκλησιν;
Μετὰ ἡσυχίας ἐργαζόμενοι.] Οὐ μόνον ἡσυχάζειν, ἀλλὰ καὶ
ἐργάζεσθαι κελεύει. Ἔτι περὶ τῶν ἀργῶν ὁ λόγος· ἀρμόζει δὲ
καὶ περὶ τῶν ἀμαρτανόντων λέγεσθαι. *Τὸν ἑαυτῶν ἄρτον.*]
Ἵνα ἐσθίωσι τὸν ἑαυτῶν ἄρτον, μὴ τὸν ἀλλότριον διὰ τοῦ ἐπαι-
τεῖν. Οὐ γὰρ δεῖ αὐτοὺς ἀποβλέπειν εἰς ἄλλων χεῖρας. Οὕτω τού-
τοις τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν ἡσυχίαν νομοθετήσας, παραινεί τοῖς
ἄλλοις, τῇ φιλαδελφίᾳ κεχρησθαι. Ὑμεῖς δὲ, ἀδελφοί, μὴ
ἐκκακήσητε καλοποιούντες.] Μὴ νικήσῃ τὴν ὑμετέραν φιλο-
τιμίαν ἢ ἐκείνων μοχθηρία. Ὅρα σπλάγχνα πατρικά! Οὐ
προήγαγεν ἐπὶ πολὺ τὴν ἐπιτίμησιν, δεδουκῶς, μὴ λιμῷ φθα-
ρῶσιν οἱ ἄτακτοι. Καὶ φησι, *στέλλεσθαι μὲν ἀπ' αὐτῶν*, του-
τέστι, χωρίζεσθαι, καὶ διὰ τοῦ χωρισμοῦ ἐπιτιμασθαι· ἐν ὅσῳ
δὲ διορθοῦνται, μεταδίδοτέ, φησιν, αὐτοῖς, ἵνα μὴ λιμώττω-
σιν. Ἀρκεῖ γὰρ μὴ διορθούμενοις, ἢ ἐπιτίμησις τοῦ στέλλε-
σθαι ὑμᾶς ἀπ' αὐτῶν. *Εἰ δέ τις οὐχ ὑπακούει τῷ λόγῳ ἡμῶν
διὰ τῆς ἐπιστολῆς.*] Ἡ, *Εἰ δέ τις οὐχ ὑπακούει τῷ λόγῳ ἡμῶν
ἐμοῦ τοῦ Παύλου*, τῷ διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης οἶονεῖ λα-
λοῦντι, *τοῦτον σημειοῦσθε· ἢ τῷ διὰ τῆς ἐπιστολῆς ἀπο-
σταλέντι (1).* *Τοῦτον σημειοῦσθε.*] Ἵνα μὴ λάθῃ ὑμᾶς, φησι.

(1) Παρ' ἄλλοις τὸ, διὰ τῆς ἐπιστολῆς, συνάπτεται τῷ ἐπομένῳ, τοῦ-
τον σημειοῦσθε.

Καὶ μὴ συναγαμίγνησθε αὐτῷ, ἵνα ἐντραπῇ.] Ὁρᾷς, τίς ἡ ὠφέλεια τοῦ εἶναι αὐτὸν οἶονεϊ ἀφωρισμένον; Τὸ ἐντραπῆναι· μεγίστη γὰρ ἐντροπή, τὸ πάντας ἔχειν ἀποστρεφόμενους. Καὶ μὴ ὡς ἐχθρὸν ἡγεῖσθε.] Ὡσπερ ἄνω, εἰπὼν, μὴ δεῖν τὸν ἀργὸν ἐσθίειν, δέισας, μὴ λιμῷ φθαρῇ ὁ τοιοῦτος, ἐπήγαγεν, Ὑμεῖς δὲ, ἀδελφοί, μὴ ἐκκακήσητε καλοποιούντες· οὕτω καὶ ὧδε, εἰπὼν, Μὴ συναγαμίγνησθε, ἔδεισε μὴ, ἀποσχισθεῖς, τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ, ὑπερ πρὸς Κορινθίους ἔγραψε (α). Διὸ ἐπάγει· Μὴ ὡς ἐχθρὸν ἡγεῖσθε, ἀλλὰ νοουθετεῖτε ὡς ἀδελφόν· ὡς εἰ εἶπεν· Ἐπιτιμᾶτε μὲν αὐτῷ, μὴ ὡς ἐχθρῷ δὲ ὀργιζόμενοι, ἀλλ' ὡς ἀδελφὸν ἐν ἀγάπῃ νουθετοῦντες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'.

Εὐχὴ περὶ εἰρήνης, τῆς παρὰ Θεοῦ.

16 Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος τῆς εἰρήνης δώῃ ὑμῖν τὴν εἰρήνην διὰ παντός ἐν παντί τρόπῳ· ὁ Κύριος μετὰ
17 πάντων ὑμῶν. Ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου,
18 ὃ ἐστὶ σημεῖον ἐν πάσῃ ἐπιστολῇ· οὕτω γράφω· Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν.

Ἐπειδὴ οἶδεν, ἐκ τοῦ νουθετεῖσθαι καὶ ἐπιτιμᾶσθαι ἔρεις καὶ μάχας τικτομένας, τῶν τοῦτο πασχόντων πρὸς τοὺς ἐλέγχους τραχυνόμενων, ἐπεύχεται αὐτοῖς εἰρήνην παρὰ τοῦ Θεοῦ τῆς εἰρήνης. Ἐν παντὶ τρόπῳ.] Ὡστε μηδεμίαν ὑπολελειφθαι μάχης ἀφορμὴν, μήτε ἀπὸ λόγου, μήτε ἀπὸ ἔργου. Ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου.] Ἀσπασμὸν καλεῖ τὴν ἐν τῷ τέλει κειμένην εὐχὴν· ὑπέγραφε δὲ ἰδιόχειρον τὸν ἀσπασμὸν, ἵνα μὴ παραποιῶνται αὐτοῦ τὰ γράμματα. Εἶπε γὰρ ἄνω, ὡς ἀπ' αὐτοῦ ἐπιστολὰς πλαττόμενοι οἱ ἀπατεῶνες, διέστρεφον αὐ-

(α) Β' Κορ. Β', 7.

τοὺς ἀπὸ τῶν ὀρθῶν δογμάτων (1). «Ο ἔστι σημειῶν ἐν πάσῃ ἐπιστολῇ.】 Τοῦτο γὰρ σημειῶν πρὸς τὸ μὴ παραποιεῖσθαι τὰς ἐπιστολάς μου παρὰ τινων ἀπατεώων. Ἐν πάσῃ δὲ, τῇ ὡς εἰκὸς πεμφθησομένη πρὸς ὑμᾶς· ἢ καὶ ἀπλῶς, ἐν πάσῃ, τῇ πρὸς οὓς τινες δῆποτε πεμφθησομένη· ὡς εἰ εἶπεν· Βί μὴ ἔχοι τοῦτο, οὐκ ἔστι μου ἐπιστολή (2). Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν μετὰ πάντων ὑμῶν.】 Καὶ ἤρξατο ἀπὸ τῆς χάριτος, καὶ νῦν πάλιν εἰς τὴν χάριν ἀποτελευτᾷ τὴν ἐπιστολὴν, ἐκατέρωθεν, ὥσπερ μεγάλοις τειχίοις, ἀσφαλιζόμενος τὰ λεγόμενα, καὶ θεμελίους ἀσφαλεῖς τιθεῖς, καὶ τέλος ἐπάγων ἀσφαλές. Ἐὰν γὰρ ἡ χάρις, φησὶν, ἢ μεθ' ὑμῶν, ἢ ἐξ ἀρχῆς σώσασα ἡμᾶς, πᾶσας τὰς ἀσθενείας ὑμῶν παρόψεται· τοῦτο γὰρ χάριτος· ἔσαι δὲ μεθ' ὑμῶν, ἐὰν μὴ ταύτην ἀποδιώζητε. Ἡ χάρις εὐγνώμοσι ψυχαῖς ἐνοικεῖ, ἀπλότητα καὶ φιλαδελφίαν ἐχούσαις. Γένοιτο τοίνυν, τοιαύτας καὶ ἡμεῖς τὰς ψυχὰς ἔχοντες, καὶ φιλαδελφίαν ἐπιδεικνύμενοι, καὶ τοὺς παρασφαλλομένους τυγχόν ὡς ἀδελφοὺς νουθετοῦντες, καὶ πᾶσι τρόποις τὴν αὐτῶν διόρθωσιν μετὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς εἰρήνης κατεργαζόμενοι, ὑπὸ τῆς χάριτος φρουρηθήμεν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ προσλαβομένου ἡμᾶς καὶ προσαγαγόντος τῷ Πατρὶ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι· ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, νῦν, καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(1) Β' Θεσσαλ. Β', 2.

(2) Ὁ Θεοδώρητος, εἰπὼν, « Ἀσπασμὸν ἐκάλεσε τὴν ἐν τῷ τέλει κειμένην εὐλογίαν, » ἐπιφέρει· « Τοῦτο δὲ προστέθηκε διὰ τοὺς πεπλασμένους ἐπιστολάς περιφέρειν τολμῶντας, διδάσκων, ἐπιζητεῖν αὐτοῦ τὴν ὑπογραφὴν. Τοῦτο γὰρ, φησὶ, τῶν ἡμῶν ἐπιστολῶν σημεῖον. Ἐν πάσῃ γὰρ ἐπιστολῇ τὴν ἀσπασμὸν ἐγὼ γράφω. Μανθάνομεν τοίνυν ἐντεῦθεν, ὡς τὸ, Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν, ἀντὶ τοῦ, ἐρρώσθαι σε, γράφειν εἰώθει. »

Τ Ε Λ Ο Σ,

ΣΤΗΝ ΘΕΩ, ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

Ἐγγραφή ἀπὸ Ἀθηνῶν.

Η
ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ
ΠΡΩΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ

ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ

ΠΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπὸ Λαοδικείας· ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη· Ἐν τῇ Ἐφέσῳ τινὲς ἰουδαϊζόντες, ἐπεχείρουν ἐπεροδιδασκαλεῖν καὶ ἀπατᾶν τοὺς ἀκεραιότερους προφάσει τοῦ νόμου. Τοῦτο δὲ μαθὼν ὁ ἀπόστολος, προτρέπει τὸν Τιμόθεον ἐκεῖ προσμεῖναι πρὸς διόρθωσιν αὐτῶν, γράφει τε τὴν ἐπιστολήν. Καὶ πρῶτον μὲν ὑπομιμνήσκει Τιμόθεον εἰδότα τὴν ἐν Χριστῷ πίστιν, διδάσκων αὐτὸν περὶ τοῦ νόμου, κωλύειν τοὺς παρὰ τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν λαλοῦντας, ἐπιτιμᾶν τε αὐτοῖς. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς Ὑμέναιον καὶ Ἀλέξανδρον, ναυαγῆσαντας περὶ τὴν πίστιν, παρέδωκε τῷ σατανᾷ, ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν. Ταῦτα ὑπομνήσας, λοιπὸν διατάσσει αὐτῷ κανόνας ἐκκλησιαστικούς. Πρῶτον περὶ προσευχῆς, πῶς, καὶ ποῦ, καὶ περὶ τίνων δεῖ προσεύχεσθαι. Δεύτερον, περὶ τοῦ σιγᾶν ἐν ἐκκλησίᾳ τὰς γυναῖκας, καὶ μᾶλλον μανθάνειν ἐθέλειν, καὶ μὴ διδάσκειν αὐτάς. Τρίτον, περὶ ἐπισκόπων, καὶ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, πῶς καὶ ὁποίους εἶναι δεῖ τοὺς καθισταμένους. Τέταρτον, περὶ τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ χρηρῶν, ἀπὸ πόσων ἐτῶν χρὴ ταύτας καταλέγεσθαι, καὶ ὁποίας αὐτάς εἶναι δεῖ, καὶ πῶς αὐταῖς δεῖ προσέχειν. Πέμπτον, περὶ τοῦ σωφρονεῖν τοὺς νεωτέρους, καὶ γαμεῖν μᾶλλον, καὶ μὴ αἰσχροῦς ζῆν. Ἑκτον, περὶ τοῦ παραγγέλλειν τοῖς πλουσίοις, μὴ ὑψηλοφρονεῖν, μηδὲ ἐλ-

πίζειν ἐπὶ πλούτῳ. Περὶ τούτων διαταζόμενος, προτρέπεται αὐτὸν ταῦτα διδάσκειν· καὶ μηκέτι μὲν ὑδροποτεῖν, προσέχειν δὲ ἑαυτῷ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ, εἰδῶτα ἔσεσθαι καιροῦς, ἐν οἷς ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως. Διδάξας δὲ καθαρὰ εἶναι τὰ βρώματα, καὶ πικραγγείλας αὐτῷ, ἐκτρέπεσθαι τὰς ἐμφιλονεϊκοὺς ζητήσεις, ὡς βεβήλους οὖσας, ἐφ' αἷς καὶ τινες καυχώμενοι παρέβησαν τὴν πίστιν, καὶ τέλος, ὃν χρὴ τρόπον ἄρχειν τε καὶ διατάσσεσθαι, τελειῶι τὴν ἐπιστολήν.

Α Λ Λ Η.

Τί δήποτε καὶ ἄλλους ἔχων μαθητάς ὁ Παῦλος, οἷον τὸν Σίλαν, τὸν Λουκᾶν, καὶ ἑτέρους, πρὸς Τιμόθεον μόνον καὶ πρὸς Τίτον ὀνομαστὶ γράφει; Καὶ φαμέν, ὅτι τούτοις ἦν ἡδὴ ἐκκλησίας ἐγκεχειρικῶς, τοὺς δὲ ἄλλους ἔτι εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ. Γράφει δὲ πρὸς Τιμόθεον, τὰ διδασκάλῳ πρέποντα λοιπόν.

ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Η

ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ

ΠΡΩΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

ΚΕΦ. Ι, 1 ΠΑΥΛΟΣ, απόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατ' ἐπιταγὴν θεοῦ, σωτῆρος ἡμῶν, καὶ Κυρίου
2 Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, Τιμοθέω, γνησίῳ τέκνῳ ἐν πίστει· χάρις, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ, πατρὸς ἡμῶν, καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

Παῦλος, ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ.] Ἐπειδὴ μέλλει νομοθετεῖν τῷ Τιμοθέῳ, ἀξιόπιστον τὸν λόγον ποιῶν, ἑαυτὸν ἀπόστολον ἀνακηρύττει. Οὐ γὰρ τὰ ἑμαυτοῦ, φησι, φθέγγομαι· ἀλλὰ τὰ τοῦ ἀποστείλαντός με. Ὡστε ὅρα, μὴ παρακούσης. Κατ' ἐπιταγὴν θεοῦ.] Τὸ ἄτυφον καὶ νῦν δείκνυσιν· ὅτι, φησὶν, οὐκ ἀπ' ἑμαυτοῦ προσήλθον, ἀλλὰ προσετάγην παρὰ θεοῦ. Ποῦ δὲ ἐπετάγη; Ἐν ταῖς Πράξεσιν, ἐνθα φησὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· Ἀφορίσατέ μοι τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν (α)· καὶ ἐνθα ὁ Κύριος πρὸς αὐτόν· Εἰς ἔθνη μακρὰν ἐξαποστελῶ σε (β). Ἀλλ' ὅπερ ὁ υἱὸς ἢ τὸ πνεῦμα ἐπέταξε, ταῦτα τὸν πατέρα φησὶν ἐπιτεταχέναι· ἐν γὰρ θέλημά ἐστι τῆς ἁγίας Τριάδος. Καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν.] Πολλὰ μὲν, φησιν, οἱ ἀπόστολοι πάσχομεν, ἀλλ' οὐ καταπίπτομεν·

(α) Πραξ. ΙΓ', 2. (β) Πραξ. ΚΒ', 21.

ἔχομεν γὰρ σωτῆρα, οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλ' αὐτὸν τὸν θεὸν καὶ πατέρα, ὃς ταχέως ἡμᾶς ἀπαλλάξει τῶν κινδύνων. Καὶ μὴ ταχέως σωθῶμεν ἀπὸ τούτων, ἐλπίζειν χρή τὰ χρηστότερα· ἡ γὰρ ἐλπίς ἡμῶν ἀκατασχυντός ἐστιν, ὁ Χριστός. Δυσὶ γὰρ τούτοις φέρομεν τοὺς κινδύνους, ἡ ταχέως ἀπ' αὐτῶν σωζόμενοι, ἡ ἐλπίσι χρησταῖς τρεφόμενοι.—Συνῆψε τῷ θεῷ καὶ τὸν δεσπότην Χριστὸν, τὴν ὁμοτιμίαν δεικνύς. Σωτηρίαν δὲ τὸν θεὸν, καὶ τὸν Χριστὸν ἐλπίδα κέκληκεν, οὐ διαιρῶν τὰ ὀνόματα, καὶ τῷ μὲν, τοῦτο, τῷ δὲ, ἐκεῖνο προσνέμων, ἀλλ' ἀμφοτέρω ἐφ' ἑκατέρου προσώπου νοῶν. Καὶ γὰρ ὁ μακάριος Δαυὶδ ἀμφοτέρω ἐφ' ἑνὸς προσώπου τέθεικε, λέγων· Ἐπάκουσον ἡμῶν ὁ θεός, ὁ σωτὴρ ἡμῶν, ἡ ἐλπίς πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς (α). (Θεοδώρητου). — *Γρησίῳ τέκνῳ ἐν πίστει.*] Βαβαί! ὅσην ἐπεδειξάτο πίστιν ὁ Τιμόθεος, ὡς καὶ διὰ ταύτης γενέσθαι Παύλου τέκνον γνήσιον· οὐδὲν γὰρ ἐνήλλακτο κατὰ τὴν πίσιν (1). *Χάρις, ἔλεος.*] Τὸν ἔλεον ἐνταῦθα ἐπεύχεται τῷ Τιμοθέῳ, μὴ εἰσθῶς, δεικνύς τὴν τε πρὸς αὐτὸν φιλοστοργίαν, καὶ ὅτι πλείονος ἐλέου χρῆζουσιν οἱ διδάσκαλοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Περὶ τῆς εἰς ἀγάπην Θεοῦ ὁδηγίας, τὴν ἀπροσδεῖ νομικῆς ἀνάγκης.

- 3 Καθὼς παρεκάλεσά σε, προσμεῖναι ἐν Ἐφέσῳ, πορευόμενος εἰς Μακεδονίαν, ἵνα παραγγείλῃς τισί,
- 4 μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν, μηδὲ προσέχειν μύθοις καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις, αἵ τινες ζητήσεις παρέ-

(α) Ψαλμ. ΕΔ', 6.

(1) «Ἄγαν ἀρμολίως τῷ σχετικῷ ὀνόματι τὴν πίστιν συνέχουσιν· οὐ γὰρ ἡ φύσις, ἀλλ' ἡ πίστις· οὖν αὐτὸν ἀπειργάσατο. Πειστευκώς γὰρ τῷ θεῷ κηρύγματι, πατέρα καλεῖν ἠξιώθη τὸν θεῖον ἀπόστολον.» Θεοδώρητος.

χουσι μᾶλλον ἢ οἰκονομίαν (1) θεοῦ, τὴν ἐν πίστει.

Καθὼς παρεκάλεσά σε.] Ὁρα ἱκέτου καὶ οὐ διδασκάλου ῥήματα! Οὐ γὰρ εἶπεν, ἐπέταξα, ἀλλὰ, παρεκάλεσα. Πρὸς γὰρ τοὺς ἡμετέρους μαθητὰς οὕτω διακεισθαι χρὴ· πρὸς δὲ τοὺς διεφθαρμένους καὶ τοὺς μὴ γνησίους, ἐτέρως. *Προσμεῖναι ἐν Ἐφέσῳ.]* Παρακαλεῖ δὲ τοῦτον, *προσμεῖναι ἐν Ἐφέσῳ*· οὐ γὰρ ἤρκεσεν ἡ Παύλου ἐπιστολή, ἣν ἐπέστειλεν αὐτοῖς, τούτους διορθώσασθαι· πρὸς γὰρ τὰ γράμματα καταφρονητικώτερον ἔχουσιν οἱ ἄνθρωποι. Ἰσως δὲ καὶ πρὸ τῆς ἐπιστολῆς τοῦτο ἦν. *Ζητεῖται δὲ, εἰ νῦν ἐνταῦθα αὐτὸν ἐπίσκοπον ἐκχειροτονήκει.* *Ἵνα παραγγείλῃς τισίν.]* Οὐ εἶπεν, *Ἵνα παρακαλέσῃς, ἀλλ', ἴνα*, ὡς πρὸς διεφθαρμένους, μετὰ αὐστηρίας *παραγγείλῃς*, φησίν. Οὐκ εἶπε δὲ τούτους ὀνομαστί, ἵνα μὴ ἀναισχυνοτέρους αὐτοὺς ἐργάσῃται τοῖς ἐλέγχοις. *Μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν.]* Ἐτεροδιδασκαλεῖν, τὸ ἑτέρας διδασκαλίας παρεισάγειν. Ἦσαν γὰρ ψευδαπόστολοι τινες ἀπὸ Ἰουδαίων, πάλιν ἐπὶ τὸν νόμον ἔλκοντες, καὶ νόθα ἄλλα κατηχοῦντες δόγματα, ἔρωτι δόξης, καὶ τῷ θέλειν καλεῖσθαι διδάσκαλοι. *Μηδὲ προσέχειν μύθοις.]* Μύθους οὐ τὸν νόμον λέγει, ἀλλὰ τὰς παρατηρήσεις καὶ τὰ παραπεποιημένα δόγματα· ὁ γὰρ ταῦτα λαλῶν, ἑτεροδιδασκαλεῖ. *Καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις.]* Πάππους γὰρ καὶ προπάππους ἡρίθμουν· οἷον οἱ Ἰουδαῖοι τοὺς ἀμφὶ τὸν θεσπέσιον Ἀβραάμ, ἐν αὐτοῖς ἐγκαλλωπιζόμενοι, καὶ μηδὲν αὐτοὶ χρηστὸν πράττοντες. Τὸ δὲ, ἀπεράντοις, ἡ, ταῖς εἰς τοὺς ἄνω χρόνους ἀναβαινούσαις, ἡ, ταῖς μὴ ἐχούσαις πέρας τι χρήσιμον ἢ τοῖς λέγουσιν ἢ τοῖς ἀκούουσιν. *Αἵ τινες ζητήσεις παρέχουσι μᾶλλον.]* Εἰ αἱ ζητήσεις ἐν καταγνώσει εἰσι, πῶς ὁ Χριστὸς λέγει· *Ζητεῖτε καὶ εὐρήσατε (α)*; καὶ Ἔρευνᾶτε τὰς γραφάς (β); Ὅτι ἡ ζήτησις τῶν μέσων ἐστίν. Ἐνὶ γὰρ ζητεῖν χρηστὰ, ὡς τό· *Ζητεῖτε τὴν βασιλείαν τῶν*

(1) Παρ' ἄλλοις, οἰκονομίαν. (α) Ματθ. Ζ', 7. (β) Ἰωαν. Ε', 39.

οὐρανῶν (α)* ἔνι καὶ ζητεῖν κακὰ, ὡς οἱ φιλόσοφοι τὰ οὐράνια καὶ οὐσίαν θεοῦ. Ἐνταῦθα οὖν ζητήσεις, τὰς ἀνονήτους φησί, τὰς ἐμφυλονείκους. *Ἡ οἰκονομία τοῦ θεοῦ.*] Τί δὲ ὠκονόμησεν ὁ θεός; Τὸ πιστεῖν δέχεσθαι τὰ αὐτοῦ ἀκατάληπτα γάρ· τὸ δὲ λογισμοὺς καὶ ἀποδείξεις ἐπὶ ἐκάστου ζητεῖν· τοῦτο γὰρ αἱ ζητήσεις· τῇ τοῦ θεοῦ διοικήσει ἀντίσταται (1).

5 Τὸ δὲ τέλος τῆς παραγγελίας ἐστὶν ἀγάπη ἐκ καθα-
 ραῆς καρδίας καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς καὶ πίστεως
 6 ἀνυποκρίτου· ὧν τινες ἀστοχήσαντες, ἐξετράπησαν
 7 εἰς ματαιολογίαν, θέλοντες εἶναι νομοδιδάσκαλοι,
 μὴ νοοῦντες μήτε ἃ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων δια-
 βεβαιοῦνται.

Τὸ δὲ τέλος τῆς παραγγελίας ἐστὶν ἀγάπη.] Τὸ τέλος, ἦτοι, τὸ κεφάλαιον τῆς παραγγελίας, ἐστὶν ἀγάπη. Ἐὰν παραγγέλλῃς, φησί, μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν, τοῦτο κατορθώσεις, τὴν ἀγάπην. Ἐὰν δὲ ταύτην ἐμφυτεύῃς, πᾶν δόγμα διεσπασμένον οἰχῆσεται. Πῶς; Ὅτι ἐκ τοῦ μὴ ἀγαπᾶν, φθόνος εἰσῆλθέ τις πρὸς τοὺς διδασκάλους, ἐκ τοῦ θέλειν αὐτοὺς εἶναι διδασκάλους. Λοιπὸν ἐκ τούτου τὸ ἑτεροδιδασκαλεῖν. *Ἐκ καθαῆς καρδίας.*] Ἔστι γὰρ καὶ ἐξ ἀκαθάρτου καρδίας ἀγαπᾶν, οἳ εἰσιν αἱ τῶν λη-
 στῶν πρὸς τοὺς ληστὰς φίλοι (2). *Καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς καὶ πίστεως ἀνυποκρίτου.*] Τὴν οὐ μέχρι ῥημάτων, φησί, ζη-

(α) Ματθ. 5', 33.

(1) «Οἱ ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευότες, ἐπὶ τῇ γνώσει τῆς παλαιᾶς διαθήκης μέγα φρονούντες, ζητήματα ὅσα τοῖς ἐξ ἔθνων πεπιστευκοῖς προσέφερον, ἐλέγ-
 χον μὲν αὐτοὺς ὡς ἀμύτους τῶν θείων λόγιον παρῶμενοι, φυλάττειν δὲ τὴν νο-
 μικὴν πολιτείαν παραπειθεῖν ἐπιχειροῦντες. Οὕτω καὶ τὰς ἐξ Ἀβραάμ καὶ Δαυὶδ
 γενεαλογίας κατέλεγον, ἐρευνῶντες ὄνθεν, εἰ ἀληθῶς ἐκ τούτων ὁ κύριος κατὰ
 σάρκα γεγέννηται. Παρεγγυᾶτοῖν ὁ θεὸς ἀπὸστολος τῷ θαυμασίῳ Τιμοθέῳ,
 τοῦτους μὲν ἐπιστομίζειν, καὶ μὴ συγχωρεῖν αὐτοῖς παραφθεῖρειν τὸν τῆς διδα-
 σκαλίας κανόνα· τοῖς δὲ γε ἄλλοις παρακλιεῖσθαι, τῇ τούτων μὴ προσέχειν ἀδο-
 λησίᾳ, Μύθους δὲ οὐ τὴν τοῦ νόμου διδασκαλίαν ἐκάλεσεν, ἀλλὰ τὴν Ἰουδαϊκὴν
 ἐρμηνείαν, τὴν ὑπ' αὐτῶν καλουμένην δευτέρωσιν· καὶ διδάσκει, ὡς αἱ μὲν
 περιτταὶ ζητήσεις ἀνόνητοι, ἡ δὲ πιστὴ φωτίζει τὴν νοῦν, καὶ ἐπιδείκνυσιν τὰς
 θείας οἰκονομίας.» Θεοδώρητος.

(2) «Ἀγάπην ἀπαιτεῖ τὴν εἰλικρινῆ, τὴν οὐ μέχρι ῥημάτων, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ
 καρδίας, καὶ ταύτης καθαρᾶς, καὶ μὴ τὴν ὑποκρίσει συνεισκασμένην, ἀλλὰ τὴν ἐκ
 διαθήσεως καὶ τοῦ συναλγεῖν συνιστάμενην.» Θεοφύλακτος.

πῶ ἀγάπην, ἥτις καὶ ἐν ὑποκρίσει δύναται εἶναι, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ καρδίας, καὶ ταύτης καθαρᾶς, τὴν ἀπὸ συνειδήσεως ἀγαθῆς, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ φαύλης, καὶ τὴν ἐκ πίστεως ἀνυποκρύτου. Ὁ γὰρ πιστεύων εἰλικρινῶς εἰς θεόν, οὐκ ἀνέχεται ποτε τῆς ἀληθοῦς ἀγάπης ἐκστῆναι. ^{Ωρ.}] Τῶν εἰρημένων, ἥτοι, τῆς καθαρᾶς καρδίας, τῆς ἀγαθῆς συνειδήσεως, καὶ τῆς ἀνυποκρίτου πίστεως. *Ἀστοχῆσαντες.*] Τὸ, *ἀστοχεῖν*, ἐπὶ τῶν τοξευόντων ἀτέχνως λέγεται. Καὶ ἐνταῦθα οὖν, φησι, τέχνης δεῖται, ὥστε κατ' εὐθεϊαν βάλλειν, καὶ μὴ ἔξω τοῦ σκοποῦ τῆς ἀληθείας πεσεῖν. Ἀλλὰ τινες ἡστοχῆσαν τῆς τε ἀγάπης καὶ τῆς πίστεως, καὶ διὰ τοῦτο ἐξετράπησαν εἰς *ματαιολογίαν*. Ὁ δὲ εἶπεν ἄνω, ζητήσεις, καὶ, *γενεολογίας*, νῦν λέγει, *ματαιολογίαν*. *Θέλοντες εἶναι νομοδιδάσκαλοι.*] Ἄλλη πρόφασις ἀστοχίας. Οὐ γὰρ μόνον, φησὶ, τὸ μισᾶλληλον, ἀλλὰ καὶ τὸ φιλαρχον εἰς τοῦτο ἄγει· ὅπερ καὶ αὐτὸ ἐκ τοῦ μίσους ἐγείρεται καὶ τοῦ φθόνου. *Μὴ νοοῦντες μήτε ἂ λέγουσι.*] Δεῖξαι θέλει, ὅτι ὄντως ἀπὸ φιλαρχίας ἦλθον εἰς τὸ θέλειν εἶναι διδασκαλοι. Οὐτε γὰρ τὸν νόμον ἴσασιν, οὔτε περὶ ὧν διαβεβαιοῦνται. Εἰ γὰρ ᾔδεισαν τὸν νόμον, Χριστῷ ἂν ἐπίστευον, ὃ καὶ ἀλλαχοῦ φησι· Λέγετέ μοι οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι· τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε (α); Εἰ γὰρ ᾔδεισαν τὸν νόμον, ἠπίσταντο ἂν, ὅτι Χριστῷ παρὰπέμπει.

- 8 Οἶδαμεν δὲ, ὅτι καλὸς ὁ νόμος, ἐάν τις αὐτῷ νο-
9 μίμως χρῆται, εἰδὼς τοῦτο, ὅτι δικαίῳ νόμος οὐ
κεῖται, ἀνόμοις δὲ καὶ ἀνυποτάκτοις, ἀσεβέσι καὶ
ἁμαρτωλοῖς, ἀνοσίοις καὶ βεβήλοις, πατραλώαις
10 καὶ μητραλώαις, ἀνδροφόνοις, πόρνοις, ἀρσενοκοί-
ταις, ἀνδραποδισταῖς, ψεύσταις, ἐπιόρκοις, καὶ εἴ
τι ἕτερον τῇ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ ἀντίκειται,
11 κατὰ τὸ εὐαγγέλιον τῆς δόξης τοῦ μακαρίου θεοῦ,
ὃ ἐπιστεύθη ἐγώ·

Ὅτι καλὸς ὁ νόμος, ἐάν τις αὐτῷ νομίμως χρῆται.] Ὡς εἶγε

(α) Γαλ. Α', 21.

μή ἢ τοῦτο, οὐ καλός. Τίς δὲ ὁ νομίμως αὐτῷ χρώμενος; Ὁ δι' αὐτοῦ εἰς τὴν πίστιν παραπεμπόμενος. Μὴ ἰσχύων γὰρ ὁ νόμος ποδηγῆσαι, ἥτοι δικαιοῦσαι, ἐπὶ τὸν δικαιοῦν δυνάμενον παραπέμπει Χριστόν. Καὶ τοῦτο σκοπὸς αὐτῷ. «*Η, Ἐάν τις αὐτῷ νομίμως χρῆται, τουτέστιν, Ἐάν τις μὴ μόνον ἐξηγῆται αὐτὸν διὰ ῥημάτων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἔργων τελειοῖ· ὁ γὰρ πληρῶν, οὐχ ὁ ἐξηγούμενος, νομίμως αὐτῷ χρῆται. Εἰδὼς τοῦτο, ὅτι δικαίῳ νόμῳ οὐ κεῖται.*»] Καὶ ἐκεῖνός, φησι, νομίμως αὐτῷ κέχρηται, ὁ εἰδὼς, ὅτι οὐ χρῆζει αὐτοῦ πρὸς τὸ ὀρθῶς βιοῦν. Τίς δὲ οὗτος; Ὁ δι' ἀρετὴν ὀρθῶς βιῶν, καὶ οὐ διὰ τὸν φόβον τοῦ νόμου. *Ἀνόμοις δὲ καὶ ἀνυποτάκτοις.*] Τοῦτο καὶ ἀλλαχῷ φησιν· Ὁ νόμος τῶν παραβάσεων χάριν προσετέθη (α). Ὡστε τοῖς δικαίοις, ἅτε μὴ πρὸς παραβάσεις ῥέπουσιν, οὐκ ἔστιν ἀναγκαῖος ὁ νόμος, ἀλλ' ἐκείνοις τοῖς μὴ ἀφ' ἑαυτῶν τὴν ἀρετὴν μετιούσιν, ἀλλὰ δεομένοις τῆς ἀπειλῆς τοῦ νόμου. Καὶ λοιπὸν καταλέγει τοὺς ὄντας τοιοῦτους, τοὺς Ἰουδαίους αἰνιττόμενος. *Ἀσεβεῖσι καὶ ἁμαρτωλοῖς, καὶ ἐξῆς.*] Οἱ γὰρ συνεχῶς εἰδῶλοις προσκυνοῦντες, οἱ τὰ τέκνα τοῖς δαίμοσι θύοντες (β), οἱ τὸν Μωσέα λιθάζοντες (γ), καὶ φόνοις ἐμφυλίοις μολυνόμενοι Ἰουδαῖοι, ταῦτα πάντα οὐκ ἂν εἶεν; Διὰ τοῦτο τοίνυν ἐδόθη αὐτοῖς ὁ νόμος, ἵνα τὰς κακίας ταύτας ἀνασείλῃ. *Καὶ εἴ τι ἕτερον τῇ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ ἀντίκειται.*] Καίτοι καὶ τὰ εἰρημένα ἱκανὰ ἦν, ἀλλ' ὅμως καὶ κατὰ περὶ ληψιν εἶπε καθολικῶς, καὶ εἴ τι ἕτερον. Δείκνυται δὲ ἐντεῦθεν, ὅτι ταῦτα πάντα, πάθη ψυχῆς ἐστί διεφθαρμένης· ἡ δὲ τοιαύτη ψυχὴ τῇ ὑγιεὶ καὶ καλῶς ἐχούσῃ διδασκαλίᾳ ἀντιπράττει. *Κατὰ τὸ εὐαγγέλιον τῆς δόξης.*] Ποία ὑγιαίνουσα διδασκαλία; Τῇ οὐσῃ κατὰ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ. *Εὐαγγέλιον δὲ δόξης αὐτὸ καλεῖ, ὅτι δι' αὐτοῦ μάλιστα δοξάζεται ὁ Χριστός, σταυρὸν ἐλόμενος.* Ἢ, *Εὐαγγέλιον δόξης, τὸ κήρυγμα κέκληκεν· ἐπειδὴ τὴν*

(α) Γαλατ. Γ', 19.

(β) Ψαλμ. ΡΕ', 37.

(γ) Ἀριθ. ΙΔ', 10.

μέλλουσαν δόξαν ἐπαγγέλεται ταῖς πιστεύουσιν (1). Ὁ ἐπιστεύθην ἐγώ.] Εἰκὸς γὰρ ἦν ἔχειν τοὺς ψευδαποστόλους πεπλασμένα εὐαγγέλια. Διὰ τοῦτο λέγει, Ὁ ἐπιστεύθην ἐγώ, οὐχ οἱ ψευδαπόστολοι· τὸ γὰρ τούτων εὐαγγέλιον, αἰσχύνῃς ἐστίν, οὐ δόξης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περὶ τῆς ἑαυτοῦ ἐκλογῆς εἰς εὐαγγελιστήν ἐκ διώκτου κατὰ χάριν θεοῦ.

- 12 Καὶ χάριν ἔχω τῷ ἐνδυναμώσαντί με Χριστῷ Ἰησοῦ, τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὅτι πιστόν με ἠγήσατο, θέ-
 13 μενος εἰς διακονίαν τὸν πρότερον ὄντα βλάσφημον καὶ διώκτην καὶ ὕβριστήν· ἀλλ' ἠλεήθην, ὅτι ἀγνο-
 14 ῶν ἐποίησα ἐν ἀπιστίᾳ· ὑπερεπλεόνασε δὲ ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Καὶ χάριν ἔχω τῷ ἐνδυναμώσαντί με Χριστῷ.] Ἐπειδὴ εἶπεν, ὁ ἐπιστεύθην ἐγώ, ἵνα μὴ δόξῃ κομπᾶζειν, ἐπὶ τὸν θεὸν τὸ πᾶν ἀνάγει, καὶ φησιν· Ὅτι καὶ χάριν ἔχω τῷ ταύτην μοι τὴν δύναμιν δεδωκότι, εἰς τὸ ὅλως πιστευθῆναι τὸ εὐαγγέλιον. Φορτίον γὰρ ὑπεισήλθον μέγα, φησί, καὶ πολλῆς δεόμενον τῆς παρὰ θεοῦ ἰσχύος. Ὅτι πιστόν με ἠγήσατο.] Εἶτα, ἵνα μὴ τις τῶν ἀπίστων εἴπῃ, ὅτι, Εἰ τὸ πᾶν τοῦ θεοῦ ἐστὶ, καὶ οὐδὲν παρ' ἡμῶν εἰσφέρεται, τί δήποτε Παῦλον μὲν τοιοῦτον εἰργάσατο, τὸν δὲ Ἰούδαν οὐκέτι; ταύτην ἀναιρῶν τῇ ἀντίθεσιν, δείκνυσιν, ὅτι δεῖ καὶ παρ' ἡμῶν

(1) « Δόξης δὲ αὐτὸ καλεῖ, διὰ τοὺς αἰγυνομένους ἐπὶ τοῖς διωγμοῖς, καὶ ἐπὶ τῷ πάθει τοῦ Χριστοῦ, δεικνύων, ὅτι δόξα ἐστὶ καὶ τὰ πάθος τοῦ Χριστοῦ, καὶ οἱ διωγμοί· ἢ καὶ διότι προξενεῖ τὴν μέλλουσαν δόξαν. Εἰ γὰρ καὶ τὰ παρόντα, φησὶν, αἰσχύνῃν ἔχει, ἀλλὰ καὶ τὰ μέλλοντα δόξαν· καὶ ταύτην εὐαγγελίζεται ἡμῖν τὸ εὐαγγέλιον· πᾶν γὰρ εὐαγγέλιον, μελλόντων ἐστίν, οὐ παρόντων. » Θεοφύλακτος.

εἰσενεχθῆναι τινα· οὐ γὰρ ἀκρίτως ὁ θεὸς ἐπιλέγεται τινας· ἥ γὰρ ἂν ἦν ἀδικία τὸ πρᾶγμα· καὶ φησιν, ὅτι πιστὸν με ἡγήσατο· τὸν δὲ μὴ ὄντα πιστεως ἄξιον, πῶς ἂν πιστὸν ἡγήσατο ὁ θεός; Πιστὸς δέ, ὁ μηδὲν τῶν τοῦ θεοῦ σφετεριζόμενος, ἀλλὰ καὶ τὰ ἑαυτοῦ τῷ θεῷ ἀνατιθείς. *Θέμενος εἰς διακονίαν.*] Τουτέστι, τοῦ εὐαγγελίου· *διάκονος* δὲ λέγει ἑαυτὸν διὰ τὸ κηρύσσειν. Οὐ λέγω, φησὶν, ὅτι ἤμην πιστός, ἀλλ' ἐκεῖνος με ἡγήσατο τοιοῦτον· ἀπόδειξις δὲ τοῦ ἡγήσασθαι με πιστὸν, τὴν διακονίαν μοι πιστευθῆναι τοῦ εὐαγγελίου. Πῶς γὰρ ἂν ἔθετό με εἰς διακονίαν, εἰ μὴ ἐπιτηδεϊότητα εἶδεν ἐν ἐμοί; Ἐκεῖνος γὰρ εἶπεν· Ὅτι σκευὸς ἐκλογῆς μοί ἐστιν οὗτος, τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν (α). *Τὸν πρότερον ὄντα βλάσφημον.*] Ὅρα, πῶς αὖξαι τὸν ἔλεον τοῦ θεοῦ, τοῦ προτέρου μεμνημένος εἶναι, καὶ δεικνύς, τίνα ἐλεῆται εἴλετο. *Καὶ διώκτην, καὶ ὑβριστήν.*] Ὡς εἰ ἔλεγεν· Οὐ μόνον αὐτὸς ἐβλάσφημουν, οὐδὲ μέχρις ἐμυτοῦ ἴστων τὴν κακίαν· ἀλλὰ καὶ τοὺς βουλομένους εὐσεβεῖν διώκων, βλάσφημεῖν ἠνάγκαζον, ὑβριστικώτερον ἀποκεχρημένος τῷ πρᾶγματι (1). Ἀλλ' ἡλεήθη.] Δείκνυσιν ἑαυτὸν τιμωρίας ἄξιον· ὁ γὰρ ἔλεος ἐπὶ τοὺς τοιοῦτους γίνεται. Ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα ἐν ἀπιστίᾳ.] Βί, ἐπειδὴ ἀγνοῶν ἐποίησεν, ἡλεήθη, τί δὴ ποτε καὶ οἱ λοιποὶ Ἰουδαῖοι οὐκ ἡλεήθησαν; Καὶ φαμέν, πρῶτον μὲν, ὅτι οὐκ ἐβούλοντο· οἱ γὰρ προσελθόντες τῷ Χριστῷ, ἡλεήθησαν. Δεύτερον δέ, ὅτι ὁ μὲν Παῦλος ἐξ ἀγνοίας ἐδίωκεν, ἐκεῖνοι δὲ οὐκ ἐξ ἀγνοίας, ἀλλὰ καὶ εἰδότες καὶ σφόδρα ἐπιστάμενοι ἔπραττον ἅπερ ἔπραττον. Καὶ ἵνα μάθῃς ἀκριβῶς, ἄκουε τοῦ εὐαγγελιστοῦ λέγοντος, ὅτι Πολλοὶ ἐκ τῶν Φαρισαίων καὶ Ἰουδαίων ἐπίστευον μὲν, οὐχ ὡμολόγουν δέ· ἡγάπησαν γὰρ τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον, ἢ περ τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ (α). Καὶ πάλιν πρὸς αὐτοὺς ὁ Χριστός· Πῶς δύνασθε πιστεῦειν, δόξαν παρ

(α) Πραξ. Θ', 15.

(1) Πραξ. ΚΒ', 4. 19.

(α) Ἰωάν. ΙΒ', 42, 43.

ἀλλήλων λαμβάνοντες (α); Καὶ πάλιν· Ταῦτα εἶπον, φησὶν, οἱ γονεῖς τοῦ τυφλοῦ διὰ τοὺς Ἰουδαίους, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ ἀποσυνάγωγοι γένωνται (β). Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Ἰουδαῖοι ἔλεγον· Ὁρᾶτε, ὅτι οὐδὲν ὠφελοῦμεν· ἴδε, πᾶς ὁ κόσμος ὀπίσω αὐτοῦ ἀπῆλθεν (γ). Εἶδες αὐτοὺς ἐν εἰδήσει πταίνοντας, φιλαρχίας ἐνεκεν; Τότε δὲ ὁ Παῦλος ἴσως παρὰ τοὺς πόδας ἦν Γαμαλιήλου (ι), μὴ ἐπικοινωνῶν τῷ ὄχλῳ. Πῶς οὖν μετὰ ταῦτα ὁ Παῦλος ἐφυλάκιζεν; Ὅτι, ὁρῶν τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν αὐξανομένην, ἐζήλοτύπει, ζῆλον θεοῦ ἔχων ὑπὲρ τοῦ νόμου· εἰ καὶ μὴ κατ' ἐπίγνωσιν. Πῶς δὲ ἀκριβῆς ὦν τὰ νομικὰ, οὐκ ἔγνω ὁ Παῦλος διὰ τῶν Γραφῶν τὸν Χριστόν; Ἐκ τοῦ νόμου, τὰ περὶ τὸν Χριστόν ἂν ἐγνώκει· ἐπεὶ οὖν εὐθέως μὴ ἐπίστευσε τῷ Χριστῷ, διὰ τοῦτο καταγινώσκει ἑαυτόν, ὅτι ἄνοιαν ἐνόησεν, ἐξ ἀπιστίας τεχθεῖσαν διὰ τοῦτο καὶ ἐλεηθῆναι φησιν. Ὑπερεπλεόνασε δὲ ἡ χάρις.] Οὐ μόνον, φησὶν, ἄξιον ὄντα τιμωρίας, εἶασεν ἀτιμώρητον, ἀλλὰ καὶ ἐδικαίωσε, καὶ υἱόν, καὶ φίλον, καὶ κληρονόμον, καὶ συγκληρονόμον ἐποίησε. Τοσοῦτον ἐπλεόνασεν ἡ χάρις τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ! Μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης.] Ἴνα δὲ μὴ τις εἴποι, ὅτι, ἐπειδὴ πανταχοῦ ἡ χάρις, ἀνῆρηται τὸ λοιπὸν ἡ ἡμετέρα προαίρεσις, φησιν· Ὑπερεπλεόνασε δὲ ἡ χάρις μετὰ τῆς ἐμῆς πίστεως καὶ ἀγάπης. Πίστιν γάρ, φησὶν, εἰσῆνέγκα ἐγώ, πιστεύσας, ὅτι δύναται με σῶσαι καὶ ἀγάπην, τὴν καὶ αὐτὴν διὰ Χριστοῦ μοι ὑπαρχοῦσαν· τῆς γὰρ πρὸς θεὸν ἀγάπης πρόξενός μοι ὁ Χριστός, οὐχ ὁ νόμος. Πίστεως δὲ εἶπε καὶ ἀγάπης· ὅτι ἐνὶ μὲν πιστεῦσαι, μὴ πράττειν δὲ τὰ τῶν ἀγκυπνόντων τὸν Χριστόν. Δείκνυσι δὲ, ὅτι ἐπάναγκες μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπην συνεισενεγκεῖν· ἐξ ἀγάπης γὰρ ἡ τῶν ἐντολῶν κατόρθωσις, ὡς ὁ Κύριος εἶπεν· Ἐὰν ἀγαπᾷτέ με, τὰς ἐντολὰς τὰς ἐμὰς τηρήσατε (δ).

(α) Ἰωάν. Ε', 44.

(β) Ἰωάν. Θ', 22.

(γ) Ἰωάν. ΙΒ', 19.

(ι) Πρξ. ΚΒ', 3.

(δ) Ἰωάν. ΙΔ', 15.

- 15 Πιστός ὁ λόγος, καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος, ὅτι
 Χριστὸς Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς
 16 σῶσαι, ὧν πρῶτος εἰμὶ ἐγώ· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἡλεή-
 θην, ἵνα ἐν ἐμοὶ πρῶτῳ ἐνδείξηται Ἰησοῦς Χρι-
 στὸς τὴν πᾶσαν μακροθυμίαν, πρὸς ὑποτύπωσιν
 τῶν μελλόντων πιστεύειν ἐπ' αὐτῷ εἰς ζωὴν αἰώνιον·
 17 τῷ δὲ βασιλεῖ τῶν αἰώνων, ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ, μό-
 νῳ σοφῷ θεῷ, τιμὴ καὶ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
 αἰώνων. Ἀμήν.

Πιστός ὁ λόγος.] Τουτέστιν, ἀψευδὴς καὶ ἀληθής. *Καὶ πά-
 σης ἀποδοχῆς ἄξιος.]* Τουτέστιν, ἀξιόγαστος, καὶ πάσης εὐφη-
 μίας ἄξιος. Ποῖος δὲ λόγος; Ὁ ῥηθησόμενος. *Ὅτι Χριστὸς Ἰη-
 σοῦς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι.]* Ἐπειδὴ
 εἶπεν, ὅτι διώκτην ὄντα αὐτὸν ἡλέησε, μὴ θαυμάσης, φησί,
 μηδὲ ἀπιστήσης ἐπὶ τῷ μεγέθει τῆς δωρεᾶς· καὶ γὰρ ἐπ' αὐτῷ
 τούτῳ εἰς τὸν κόσμον ἦλθεν, ἵνα καὶ πάντας τοὺς ἁμαρτωλοὺς
 σώσῃ. Ὅτι δὲ ἁμαρτωλῶν χάριν ὁ μονογενὴς ἐννηθρόπησε,
 καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις ἐδίδασκεν. Οὐκ ἦλθον γάρ,
 φησι, καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν (α).
Ὡν πρῶτος εἰμὶ ἐγώ.] Καίτοι ἀλλαχοῦ λέγει· Κατὰ τὴν δι-
 καιοσύνην, τὴν ἐν νόμῳ, γενόμενος ἄμεμπτος (β)· πῶς οὖν ὧδε
 ἁμαρτωλὸν, καὶ πρῶτον τῶν ἁμαρτωλῶν, λέγει ἑαυτόν; Καί
 φησιν, ὅτι ἡ ἐκ νόμου δικαιοσύνη, πρὸς τὴν ἐκ πίστεως παρα-
 βαλλομένη, οὐ μόνον οὐκ ἔστι δικαιοσύνη, ἀλλὰ καὶ πρώτη
 ἁμαρτία. Πάντες γὰρ ἥμαρτόν, φησι, καὶ ὑπεροῦνται τῆς δόξης
 τοῦ θεοῦ (γ). Ταύτη δὲ τῇ συγκρίσει καὶ ἀλλαχοῦ κέχρηται,
 ἔνθα φησί· Καὶ γάρου δεδόξασται τὸ δεδοξασμένον ἐν τούτῳ τῷ
 μέρει, ἕνεκεν τῆς ὑπερβαλλούσης δόξης (δ). *Ἀλλὰ διὰ τοῦτο
 ἡλεήθην.]* Ὅρα, τί ταπεινὸν εἶπε! Διὰ τοῦτό, φησιν, ἡλεήθην,
 ἵνα μηδεὶς λοιπὸν ἀπαγορεύῃ τῶν ἡμαρτηκότων, ἀλλ' εὐελπὶς ᾖ.

(α) Λουκ. Ε', 32.

(β) Φιλίπ. Γ', 6.

(γ) Ρωμ. Γ', 23.

(δ) Β' Κορ. Γ', 10.

Ἐμοῦ γὰρ σωθέντος, τοῦ πάντων ἀμαρτωλοτέρου, οὐ δεῖ λοιπὸν ἀμφιβάλλειν περὶ σωτηρίας. Δεῖξαι δὲ θέλει διὰ τούτου, ὅτι οὐ σέσωσται, ὡς ἄξιος σωτηρίας, ἀλλὰ διὰ τὸ τοὺς ἄλλους μὴ ἀπελπίσαι τῆς σφῶν σωτηρίας. *Τὴν πᾶσαν μακροθυμίαν.*] Ὡς τῆς Παύλου ταπεινώσεως! Οὐκ εἶπεν· Ὡς ἐν ἐμοὶ ἐνδείχεται τὴν μακροθυμίαν· ἀλλὰ, *τὴν πᾶσαν μακροθυμίαν*· ὡς ἂν εἰ τοῦτο λέγων· Εἰς πᾶν εἶδος ἐλθὼν κακίας, τῆς πάσης ἐδεύμην μακροθυμίας, οὐ μέρους αὐτῆς, ὥσπερ οἱ ἐν μέρει ἡμαρτηκότες. *Πρὸς ὑποτύπωσιν τῶν μελλόντων πιστεύειν ἐπ' αὐτῷ.*] Πρὸς ὑπόδειγμα, πρὸς ἀπόδειξιν, πρὸς παράκλησιν, πρὸς προτροπὴν πάντων τῶν μελλόντων πιστεύειν. *Εἰς ζωὴν αἰώνιον.*] Ἐπὶ γὰρ τῷ σχῆσιν ζωὴν αἰώνιον, ἢ εἰς Χριστὸν γίνεται πίστις (1). *Τῷ δὲ βασιλεὶ τῶν αἰώνων, καὶ ἐξῆς.*] Ταῦτα περὶ τῆς ἀγίας δέξαι Τριάδος· κοινὰ γὰρ Πατρός καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος αἱ τοιαῦται προσηγοραί. Ἐνὶ γὰρ ἀλλαχοῦ περὶ τοῦ υἱοῦ ταῦτα εὐρεῖν, ἀλλαχοῦ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν δὲ περὶ τοῦ πατρὸς. Περὶ γὰρ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀγάπης φιλοσοφήσας, μέμνηται καὶ τοῦ πατρὸς, καὶ δοξολογίαν ἀναπέμπει αὐτῷ, ἵνα μή τις νομίσῃ ἄμοιρον τῆς εἰς ἡμᾶς ἀγάπης εἶναι τὸν πατέρα· ὑπὲρ γὰρ τῆς εἰς ἡμᾶς ἀγάπης, τὴν ἁγίαν Τριάδα δοξάζεσθαι πρέπει, κοινῆς οὔσης τῆς ἀγάπης (2).

(1) Εἰς ὅλον τὸν στίχον 15'. «Καθάπερ ἰατρός ἐν οἰκίᾳ μιᾷ πολλῶν κατὰ ταῦτον ἀρρώστούντων, καὶ πάντων ἀπαγορευσάντων τὴν ὑγίαν, ἵνα λαβὼν, χαλεπώτατα διακείμενον, καὶ τούτῳ προσενεγκὸν τὰ ἀλεξίκακα φάρμακα, καὶ εἰς τὴν ἄκραν αὐτὸν μεταγαγὼν ὑγίαν, πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἐντίθησι βάψρος· οὕτως ὁ δεσπότης Χριστὸς, ὁ τῶν ψυχῶν ἰατρός, τῆς τῶν ἀμαρτωλῶν ἕνεκα σωτηρίας ἐνανθρωπήσας, ἡμεῖς τὸν πάντων παρανομώτατον εἰς μέσον ἀγαγὼν, οὐ μόνον τῶν προτέρων ἠλευθέρωσε κληῖδων, ἀλλὰ καὶ μεγίσταις ἐπέκλυσε θύραις· δι' ἐμοῦ πᾶσιν ἀνθρώποις τὴν ἀμέτρητον μακροθυμίαν δεικνύς, ἵνα μηδεὶς τῶν μεγάλᾳ παρανομικώτων, εἰς ἐμὲ ἀποθλίπων ἀπαγορεύσῃ τὴν σωτηρίαν.» Θεοδώρητος.

(2) «Ἐπειδὴ τὸν δεσπότην Χριστὸν ἐκείνων ἐδείξε τῶν ἀγαθῶν χρηγόν, διδάξαι βουλόμενος, ὡς τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς εὐδοκούντος, καὶ τοῦ θεοῦ πνεύματος συνεργούντος, ἐκείνα γηγένηται, ἀπὸ τοῦ ἐνὸς προσώπου ἐπὶ τὸ κοινὸν μετέβη τῆς φύσεως, καὶ τὸν ὕμνον τῇ Τριάδι προσήνεγκε· καὶ τὰ πρόσωπα σιγῶσαι, τὴν θεῶν φύσιν ἀνύμνησεν. Ὅτι γὰρ οὐ μόνον τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, ἀλλὰ καὶ τῷ υἱῷ,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Παραγγελία περὶ πιστῆς καὶ εὐσυνει-
δήτου διακονίας, ἧς ἄνευ κίνδυνος.

- 18 Ταύτην τὴν παραγγελίαν παρατίθεμαί σοι, τέκνον
Τιμόθεε, κατὰ τὰς προαγούσας ἐπὶ σέ προφητείας,
ἵνα στρατεύῃ ἐν αὐταῖς τὴν καλὴν στρατείαν,
19 ἔχων πίστιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν, ἣν τινες ἀπω-
20 σάμενοι, περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν· ὧν ἐστὶν
Ἑμέναιος καὶ Ἀλέξανδρος· οὓς παρέδωκα τῷ σα-
τανᾷ, ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν.

Ταύτην τὴν παραγγελίαν παρατίθεμαί σοι, τέκνον Τιμόθεε.] Ἐπειδὴ παραγγελίαν ἔφησεν· ἡ δὲ παραγγελία δεσποτικώτε-
ρον γίνεται, ἐπήγαγε, τέκνον Τιμόθεε. Ὡς τέκνω, φησί,
παραγγέλλω, οὐ κατὰ τινα ἐξουσίαν, δεσπόταις πρέπουσαν. Εἶπε
δὲ καὶ τὸ, παρατίθεμαι, ἵνα δηλώσῃ τῆς φυλακῆς τὸ ἀκριβές,
καὶ ὅτι οὐχ ἡμέτερα, ἀ ἔχομεν, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ. Ἄπερ οὖν
ἔδωκε, ταῦτα ὀφείλομεν φυλάττειν. Κατὰ τὰς προαγούσας
ἐπὶ σέ προφητείας.] Μεθ' ὑπερβατοῦ κεῖται· ἡ γὰρ σύνταξις
αὕτη· Ἴνα στρατεύῃ κατὰ τὰς προαγούσας ἐπὶ σέ προφη-
τείας· τουτέστιν, Ἴνα στρατεύῃ ἀξίως τῶν ἐπὶ σέ προφητειῶν.
Κατὰ γὰρ πνεύματος ἀποκάλυψιν, καὶ ἠρέθη παρὰ τοῦ Παύ-
λου εἰς μαθητὴν, καὶ περιετμήθη, καὶ ἐπίσκοπος ἐχειροτονήθη.
Ἴνα στρατεύῃ.] Ὡς Χριστοῦ στρατιώτης μετὰ τῶν πνευμα-
τικῶν ὄλων τοῖς νοητοῖς ἐχθροῖς πολεμῶν. Ἐν αὐταῖς.] Ταῖς
προφητεῖαις, φησὶν· ἐκεῖναι γὰρ εἶλοντό σε. Δι' ἧς οὖν ἠρέθης,

καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι τὰ εἰρημένα προτρέπει, καταμαθεῖν εὐπρεπές. Βασιλεὺς
γὰρ τῶν αἰώνων οὐ μόνος ὁ πατήρ, ἀλλὰ καὶ ὁ μονογενὴς υἱός· τῶν γὰρ αἰώ-
νων ἐστὶ ποιητής (Ἐβρ. Α', 2.). Καὶ μέντοι καὶ τὸ πανάγιον πνεῦμα· αἰώνιον
γὰρ καὶ αὐτὸ προσηγόρευεν ὁ θεὸς ἀπόστολος· ὅς διὰ πνεύματος γὰρ, φησιν,
αἰώνιος (Ἐβρ. Θ', 14.). Καὶ τὸ ἀρρητόν τε καὶ ἀόρατον, καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ
τοῦ πνεύματος ἴδιον. Τούτων δὲ οὕτω θεολογημένων, καὶ τὸ Θεὸς ὄνομα, τῆς
Τριᾶδος μόνος ἀληθὺς ὄνομα· οὐδεὶς γὰρ παρὰ ταύτην φῶται ἵεῖς. » Θεοδόρητος.

καὶ ἐξ ὧν ἐπελέγης, ἐν αὐταῖς καὶ δι' αὐτῶν στρατεύου, του-
τέστι, διὰ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος, δι' οὗ καὶ αἱ προφητεῖαι (1).
Τὴν καλὴν στρατείαν.] Ἐνὶ γὰρ καὶ κακῇ στρατείᾳ, ὅταν
τις παριστᾷ τὰ μέλη, ὅπλα τῇ ἀμαρτίᾳ καὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ,
περὶ ἧς φησι· Μηδὲ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα ἀδικίας
τῇ ἀμαρτίᾳ καὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ (α). Στρατείας δὲ ἐμνήσθη, ἵνα
δηλώσῃ, ὅτι καὶ πᾶσι μὲν πόλεμος σφοδρὸς, μάλιστα δὲ τῷ
διδασκάλῳ. Ὡστε νήφειν δεῖ, καὶ μηδὲν χαῦνον ἐνδείκνυσθαι.
Ἐχῶρ πίστιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν.] Τὸν γὰρ διδάσκαλον
χρὴ ἑαυτοῦ πρῶτον εἶναι διδάσκαλον, καὶ τὸν στρατηγὸν, στρατιώ-
την εἶναι δεῖ πρότερον ἀγαθόν. Πίστιν δέ φησι, τὴν περὶ τὰ
δόγματα συνείδησιν δέ, τὴν περὶ τῆς πολιτείας. Τουτέστι, δεῖ
σε ἔχειν πίστιν, ὥς τὸν λόγον ὀρθοτομεῖν, καὶ ἀγαθὴν συνεί-
δησιν, τουτέστι, πολιτεῖαν ἀκατάγνωστον κεκτηῖσθαι. Ἦν
τινες ἀπωσάμενοι, περὶ τὴν πίστιν ἐνανάγησαν.] Ἦντινα,
ἀγαθὴν συνείδησιν δηλονότι, τὴν περὶ τὸ ὀρθῶς βιοῦν. Εἰκότως·
ὅταν γάρ τις ἀδοκίμως ζῇ, καὶ περὶ τὴν πίστιν ναυαγῇ. Ἴνα
γὰρ μὴ τῷ φόβῳ τῶν μελλόντων βασανίζωνται οἱ ἀκαθάρτως
ζῶντες, σπουδαίωσι πείθειν τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν, ὅτι ψευδῇ πάν-
τα τὰ παρ' ἡμῖν, τὰ τε περὶ ἀναστάσεως καὶ κρίσεως. Λέγει δὲ

(1) Διαφέρει τῆς τοῦ Οἰκουμένιου ἐρμηνείας ἡ τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ἡ κατ'
αὐτὴν τοῦ Θεοφylaκτου. Ἴδου ἐκείνη· «Τὸ τῆς διδασκαλίας καὶ ἱερουσύνης ἀξίω-
μα, μέγα ὄν, τὴς τοῦ θεοῦ δεῖται ψήφου, ὥστε τὸν ἀξίον διεξαῖναι. Διὸ τὸ πα-
λαιὸν ἀπὸ προφητείας ἐγένοντο οἱ ἱερεῖς, τουτέστιν, ἀπὸ πνεύματος ἁγίου»· προφη-
τεία γὰρ ἐστὶν οὐ τὸ τα μέλλοντα λέγειν, ἀλλὰ καὶ τὸ τὰ παρὲντα. Προφητεία
ἦν καὶ τὸ λέγειν· Ἀφορίσας δὴ μοι τὸν Βαρνάβαν καὶ τὸν Παῦλον εἰς τὸ ἔργον, ὃ
προσκέκλημαι αὐτοῦ· (Πραξ. ΙΓ', 2.). Οὕτω καὶ ὁ Τιμόθεος ἤρθη ἐπὶ τὴν ἱε-
ρυσύνην. Ἐπεὶ δὲ καὶ προφητείας λέγει πολλάς, ἴσως καὶ ὅτε προσελήφθη εἰς
μαθητὴν ἐξ ἀρχῆς, καὶ ὅτε περιετμήθη (Πραξ. ΙΓ', 1. 3.), καὶ ὅτε ἐχειροτονήθη,
πάντα μετὰ προφητείας ἐγένοντο. Φησὶν οὖν, ὅτι παραγγέλλω σοι καὶ τὰ τὰς
προαγοῦσας ἐπὶ σὲ προφητείας· τουτέστιν, ἀφορῶν πρὸς ἐκείνας, καὶ οἰσὶν
παρ' ἐκείνων διδασκόμενος, τί δεῖ ποιεῖν σε, παραινῶ σοι, ἵνα ἀξίως ἐκείνων περι-
πατῇ, καὶ μὴ κατασχόνῃς αὐτάς. » Κατὰ ταῦτα καὶ ἡ ἐρμηνεία τοῦ ἐπομένου·
«Τί παραγγέλλω σοι; Ἴνα στρατεύῃ ἐν αὐταῖς, τουτέστιν, ἵνα μὴ παρεξέλ-
θῃς τοῦ νομαῖος αὐτῶν· ἀλλὰ καθὼς σε εἶλοντο αὐταί, καὶ εἰς ὃ εἶλοντο, ἵνα στρα-
τεύῃ τὴν καλὴν στρατείαν.»

(α) Ρωμ. Γ', 13.

καὶ τοὺς τότε περὶ τὴν πίστιν ναυαγῆσαντας. Ὡς ἐστὶν Ὑμέ-
 ραιος καὶ Ἀλέξανδρος (1). Εἴτα καὶ τὴν κατ' αὐτῶν ἐξενεχθεῖ-
 σαν δεικνύσι ψῆφον. Οὕς παρέδωκα τῷ σατανᾷ, ἵνα παιδευθῶ-
 σιν.] Ὁ ἑαυτὸν μὴ παιδεύων σατανᾶς, πῶς τοῖς ἄλλοις γίνεται
 χρηστῆς παιδείας πρόξενος; Καὶ φαμέν, ὅτι οὐχ ὡς ἀγαθῶν
 διδασκάλῳ παρέδωκε τούτους τῷ σατανᾷ, ἀλλ' ὡς δημῷ πι-
 κρῷ. Τοῦτου χάριν οὐκ εἶπεν, Ὡς παιδεύσῃ, ἀλλ', Ὡς παι-
 δευθῶσιν· οὐ γὰρ ἐκεῖνος τοῦτο ἐργάζεται, ἀλλὰ τοῦτο ἐκ-
 βαίνει ἐξ ἀποτελέσματος. Ὡς περ γὰρ οἱ δῆμιοι, μυρίων γέ-
 μοντες κακῶν, τοὺς ἄλλους σωφρονεῖν παιδεύουσιν, οὕτω καὶ
 ὁ σατανᾶς. Παράδοσις γὰρ ὅταν γένηται τῷ σατανᾷ, δι' ἀφο-
 ρισμοῦ τῆς κοινωνίας γίνεται. Λοιπὸν παραλαβὼν ὁ δαίμων,
 γυμνὸν τῆς τοῦ θεοῦ βοηθείας τὸν ἄνθρωπον, παιδεύει καὶ τοῦτο
 γίνεται αὐτῷ πρὸς σωφρονισμόν. Διὰ τί δὲ τῷ σατανᾷ παρα-
 δίδωσι, καὶ μὴ αὐτὸς παιδεύει; ἵνα δείξῃ, ὅτι καὶ τῷ σατανᾷ
 ἐπιτάσσειν ὁἷός τε ἐστὶ, καὶ ἐκ τούτου φοβερώτερος ἢ, καὶ ἵνα
 μετὰ τῆς κολάσεως καὶ ὑβρίζωνται, τοῦ σατανᾷ τιμωρουμένου.
 Τοὺς μὲν γὰρ ἀπίστους, δι' ἑαυτῶν ἐκόλαζον οἱ ἀπόστολοι,
 ὥς περ τὸν μάγον Βαριησοῦν ὁ αὐτὸς Παῦλος (α), καὶ ὁ Πέτρος
 τὸν Ἀνανίαν (β), ἵνα δείξωσιν, ὅτι δύνανται· τοὺς δὲ τοῦ-
 το μὲν μαθόντας, ἐκτραπέντας δὲ, τῷ σατανᾷ παρεδίδουν.
 Μὴ βλασφημεῖν.] Οὗτοι γὰρ λογισμοῖς ἀνθρωπίνους τὴν πίστιν
 ὑποβάλλοντες, ἐξετράπησαν εἰς τὸ βλασφημεῖν, ὅπερ νῦν Νε-
 στοριανοὶ πάσχουσι, καὶ αἱ λοιπαὶ αἱρέσεις (2).

(1) Β' Τιμ. Β', 17. 18. Δ', 14.

(α) Πραξ. ΙΓ', 6. 11. (β) Πραξ. Ε', 3. 5. (2) «Τὸ τῆς βλασφη-
 μίας εἶδος οὐ πεποίηκε δῆλον· εἰδότε γὰρ ἔγραφε.» Θεωδώρητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Περὶ εὐχῆς, ὅτι ὑπὲρ πάντων, ὅτι πανταχοῦ, ἀκάκως, ἀταράχως, σεμνῶς.

ΚΕΦ. II, 1 Παρακαλῶ οὖν πρῶτον πάντων ποιεῖσθαι δεήσεις, προσευχάς, ἐντεύξεις, εὐχαριστίας ὑπὲρ
 2 πάντων ἀνθρώπων ὑπὲρ βασιλέων, καὶ πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων, ἵνα ἡρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι. Τοῦτο γὰρ καλὸν καὶ ἀπόδεκτον ἐνώπιον τοῦ σωτῆρος ἡμῶν
 4 θεοῦ, ὃς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν.

Παρακαλῶ οὖν πρῶτον πάντων.] Ἐν τῇ καθημερινῇ, φησι, λατρείᾳ, παρακαλῶ πρὸ πάντων ποιεῖσθαι δεήσεις, καὶ ἐξῆς.] Δέησις μὲν ἐστίν, ἱκεσία ὑπὲρ ἀπαλλαγῆς λυπηρῶν προσφερομένη· προσευχή δὲ, αἰτήσεις ἀγαθῶν. Ἐντεύξις δὲ, κατηγορία τῶν ἀδικούντων· ἡ δέ γε εὐχαριστία ὑπὲρ τῶν προὑπηρεγμένων ἀγαθῶν προσφέρεται τῷ θεῷ. Δεῖ γὰρ εὐχαριστεῖν τῷ θεῷ καὶ ὑπὲρ τῶν εἰς ἄλλους γινομένων ἀγαθῶν· ὅτι τὸν ἥλιον ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ ἐρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους (α)· ὅτι πάντας ἐμπιπλά τῶν ἑαυτοῦ ἀγαθῶν, καὶ τοὺς ἀπίστους, καὶ τοὺς βλασφήμους. Ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων.] Τὸν γὰρ ἐπίσκοπον, κοινὸν πατέρα ὄντα, χρὴ ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων εὐχεσθαι, πιστῶν, ἀπίστων, φίλων, ἐχθρῶν, ἐπηρεαζόντων, θλιβόντων. Ὑπὲρ βασιλέων.] Ἵνα μὴ κολακείας εἶναι τὸ πρᾶγμα ὑπολάβῃς, πρῶτον εἰπὼν, ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων, οὕτως ἐπήγαγεν, ὑπὲρ βασιλέων, καὶ πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ. Ἵνα ἡρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν.] Ἵνα μὴ ταράττηται ὁ χριστιανός, εἴγε κελεύεται ἐν τῷ τῶν μυστηρίων καιρῷ εὐχεσθαι ὑπὲρ βασιλέων, πολλάκις καὶ ἀπί-

(α) Ματθ. Ε, 45.

στων ὄντων, δείκνυσιν ἡμῖν κέρδος ὃν τὴν ἐκείνων σωτηρίαν. Πῶς δὲ ἡμῶν κέρδος ἡ ἐκείνων σωτηρία; Πῶς; Ἄν γὰρ ἐκεῖνοι σῶζονται καὶ εὐδοκιμῶσιν ἐν τοῖς πρὸς ἐχθροὺς πολέμοις, ἡμεῖς ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἡρεμίᾳ διαζόμεν, μηδενὸς ἡμᾶς ταράττοντος. Καὶ γὰρ ἦν ἄτοπον, αὐτοὺς μὲν ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας μοχθεῖν καὶ κινδυνεύειν, ἡμᾶς δὲ, μηδὲ τὸ κατὰ δύναμιν ἀμυντήριον, τὴν εὐχὴν λέγω, ὑπὲρ αὐτῶν συνεισφέρειν. Βούλεται οὖν ὑπὲρ βασιλέων εὐχεσθαι, ἵνα τε νικῶσι καὶ διαμένωσιν, εἰδῶς τὴν ἀπὸ τῶν βαρβάρων εἰρήνην πολὺ συντελοῦσαν εἰς τὴν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς εἰρήνην. Εἰ γὰρ δεῖ σχολάσαι καὶ γινῶναι θεόν, πάντως σχολῆς καὶ ἡσυχίας χρεῖα εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ θεοῦ καὶ τῆς ἀγαθοεργίας αὐτοῦ. Πῶς δ' ἂν οἱ πολέμοις ἐνεχόμενοι βαρβαρικοῖς σχολάσαιεν; *Ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι.*] Τοῦτο προσέθηκεν· ἐπειδὴ πολλοῖς ἡ ἀπὸ τῶν πολέμων ἡρεμία, τρυφῆς καὶ ὕβρεως ὑπόθεσις γίνεται, ἐξ ὧν καὶ δόγματα πονηρὰ τίκεται. Ἵνα οὖν διάγωμέν, φησιν, οὐκ ἐν τρυφῇ καὶ ὕβρει, ἀλλ' ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ· πάσῃ, μὴ μόνον τῇ τῶν δογμάτων, ἀλλὰ καὶ τῇ τοῦ βίου· (ἔστι γὰρ καὶ διὰ τοῦ βίου ἀσέβεια, ὡς ὅταν λέγῃ· Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται (α)·) ἡ καὶ, τῇ καθαρωτάτῃ καὶ πασῶν τῶν αἱρέσεων ἀπωκισμένη. Ὡσαύτως καὶ ἐν πάσῃ σεμνότητι, μὴ μόνῃ τῇ ἀποχῇ τῆς ἀσελγείας, ἀλλὰ πάσῃ ἀρετῇ. Δεῖ οὖν ἡμᾶς εἰρηνεύοντας ἀπὸ τῶν ἐξω, εἰρηνεύειν καὶ κατὰ ψυχὴν, διάγοντας ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι· τότε γὰρ ὄντως ἔχομεν ἂν ἥρεμον καὶ ἡσύχιον βίον. Τρεῖς γὰρ εἰσὶ πόλεμοι· εἷς, ὁ ἐκ τῶν βαρβάρων ἐπιφερόμενος· εἷς, ὁ ἐκ τῶν ὁμοφύλων· τρίτος, ὁ καὶ πάντων χαλεπώτερος, ὃν ἡ ψυχὴ στασιάζει πρὸς τὸ σῶμα. Ὁ μὲν γὰρ ἐκ τῶν βαρβάρων, θάνατον ἢ δουλείαν ἐπιφέρει μόνον· τὸν δὲ ἐκ τῶν ὁμοφύλων, ἔστι καὶ δι' ἐπικεικίας ἐκφυγεῖν. Ἄντι γὰρ

(α). Τιτ. Α', 16.

τοῦ ἀγαπᾶν με, φησὶν, ἐνδιέβαλλόν με, ἐγὼ δὲ προσηυχό-
μην (α). καί· Μετὰ τῶν μισούντων τὴν εἰρήνην, ἤμην εἰρη-
νικός (β). Ὁ δὲ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς, δυσκατόρθωτός ἐστι, καὶ τῇ
ψυχῇ τὴν βλάβην ἐπιφέρει, καὶ τοῦτον διὰ πάντων τῶν ὅπλων
τῆς δικαιοσύνης παύειν ὀφείλομεν. Τοῦτο γὰρ καλὸν καὶ
ἀπόδεκτον.] Τοῦτο ποῖον; Τὸ εὐχεσθαι ὑπὲρ πάντων ἀνθρώ-
πων, καὶ Ἑλλήνων, καὶ αἰρετικῶν, ἵνα ἐπιστραφῶσιν. Ὅς πάν-
τας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι.] Μιμοῦ, φησι, τὸν σκοπὸν τοῦ
θεοῦ. Αὐτὸς γὰρ πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ σὺ
ὑπὲρ πάντων εὐχου ἀνθρώπων. Εἰ τοίνυν, φήσειεν ἄν τις, αὐ-
τὸς θέλει πάντας σωθῆναι, ὁ καὶ τοῦ σώζειν κύριος, τίς χρεια-
τῶν παρ' ἐμοῦ εὐχῶν; Ναί· αὐτούς τε γὰρ ἐκείνους εἰς ἀγά-
πην ἔλκεις, καὶ τὸ φιλόστοργον δεικνύεις. Εἰ οὖν θέλει, φή-
σεις, ὁ θεός, τί μὴ γίνεται ὁ θέλει; Οὐ γίνεται· διότι ἐκεῖνοι
οὐ θέλουσιν· οὐδὲν γὰρ πρὸς ἀνάγκην ποιεῖ ὁ θεός. Καὶ εἰς
ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν.] Τουτέστι, τῆς εἰς αὐτὸν πίστε-
ως· μόνη γὰρ αὕτη ἀλήθεια.

- 5 Εἷς γὰρ θεός, εἷς καὶ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων,
6 ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυ-
τρον ὑπὲρ πάντων, τὸ μαρτύριον καιροῦς ἰδίοις·
7 εἷς ὁ ἐτέθη ἐγὼ κήρυξ καὶ ἀπόστολος, (ἀλήθει-
αν λέγω ἐν Χριστῷ, οὐ ψεύδομαι), διδάσκαλος
ἐθνῶν ἐν πίστει καὶ ἀληθείᾳ.

Εἰπὼν, ὅτι θέλει πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, κατασκευά-
ζει τοῦτο, καὶ φησιν, ὅτι διὰ τοῦτο καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ πέ-
πομφεν, ἵνα ἀποκαταλλάξῃ ἐκεῖνος αὐτὸν τοῖς ἀνθρώποις.
Εἷς θεός.] Οὐ γὰρ ἄλλος τῶν πιστῶν, καὶ ἄλλος τῶν ἀπί-
στων ἐστὶ ποιητής, ἀλλ' εἷς ὑπάρχει δημιουργός. Εἷς καὶ
μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς.]
Ὅρα δὲ, ὅτι οὐκ εἶπε, δύο, ἀλλὰ, εἷς, καὶ, εἷς, ταύτη τὴν
πολυθείαν φεύγων. Ἐπεὶ οὖν ἔδει τὸν μεσιτεύειν μέλλοντα,

(α) Ψαλμ. ΡΗ', 4.

(β) Ψαλμ. ΡΙΘ', 6.

ἀμφοτέρων μετέχειν, ἵνα καὶ μεσιτεῦσαι δυνήθῃ, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ προαιώνιος λόγος, σαρκωθείς παραγέγονεν, ἐκ δύο φύσεων, οἷον ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, ὑπάρχων, καὶ ἐν μιᾷ ὑποστάσει μετὰ τὴν ἔνωσιν νοούμενος καὶ προσκυνούμενος. Εἰ γὰρ γυμνῇ τῇ θεότητι ἐπεφάνη ἡμῖν ὁ μονογενὴς, οὐκ ἂν ἦνεγκεν ἡ κτίσις αὐτόν, ὅπου γε οὐδὲ τὸ πρόσωπον Μωσέως ἰδεῖν ἴσχυον οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ (α). Τὸ δὲ, εἰς θεός, οὐ πρὸς ἀντιδιαστολὴν κεῖται τοῦ υἱοῦ ἢ τοῦ πνεύματος, ἅπασι ! ἀλλὰ πρὸς τοὺς οὐκ ὄντας μὲν, λεγομένους δὲ θεούς. Ζητεῖται δὲ, διὰ τί τοῦ Πνεύματος οὐκ ἐμνήσθη; Ἐπειδὴ περὶ Ἑλλήνων ὁ λόγος ἦν· περὶ αὐτῶν γὰρ τὸ, *Καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν*· παρ' αὐτοῖς δὲ πολυθεΐα ἦν, καὶ ἐφυλάξατο οἰκονομικῶς τοῦ πνεύματος μνησθῆναι, μήπως· δόξῃ πολυθεΐαν εἰσάγειν. Ἐπεὶ ἔνθα πιστοῖς διαλέγεται, συνεχῶς αὐτοῦ μέμνηται, πολλάκις καὶ μόνου, μὴ φέρων μνήμην πατρὸς καὶ υἱοῦ (1). *Ὁ δὸς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων.*] Καὶ Ἑλλήνων. Ἐκεῖνος μὲν οὖν ἀπέθανεν ὑπὲρ πάντων· σὺ δὲ εὐξασθαι οὐκ ἀνέχῃ; Ὅρα δὲ τὸ, *δοὺς ἑαυτόν*· κατὰ Ἀρειανῶν γὰρ τοῦτο, τῶν λεγόντων, ὅτι ἄκων παρεδόθη. Τί δέ ἐστιν *ἀντίλυτρον*; Ἐνοχος ἦν ἡ φύσις, ὥστε ἀπολέσθαι· ἀλλ' ἂντ' ἐκείνης ἑαυτὸν ἔδωκε. *Τὸ μαρτύριον.*] Τουτέστι, διὰ τοῦ μαρτυρίου ἐγένετο ὁ υἱὸς ἀντίλυτρον· ἢ ἐφερμηνεύων τοῦτό, φησι νῦν, ὅτι ἀντίλυτρον τὸ μαρτύριον λέγω, τουτέστι, τὸ πάθος.

(α) Ἐξόδ. ΑΔ', 33-35. Β' Κορ. Γ', 7. 13.

(1) «Εἰς τῆς εἰρήνης ὁ πρῶτανος, ὁ ἐν ἑαυτῷ τὰ διοικῶτα συνάψας. Ἀνθρώπον δὲ τὸν Χριστὸν ὀνόμασεν, ἐπειδὴ μεσίτην ἐκάλεσαν· ἐνανθρωπήσας γὰρ ἐμεσίτευσεν. Καὶ καθάπερ ὁ θεὸς τινὰς πρὸς ἀλλήλους συζυγομαχοῦντας καταλλάξαι βουλούμενος, μέσος γινόμενος, καὶ τοῦτον μὲν, τῇ δεξιᾷ χειρὶ, τοῦτον δὲ, τῇ ἐκωνύμῳ κατέχων, εἰς φιλικὴν συνάπτει· οὕτως αὐτός, τῇ θείᾳ φύσει τὴν ἀνθρωπείαν ἐνώτας, ἀκύρατον καὶ ἀδιάλυτον εἰρήνην ἐπραγματεύσατο. Εἰ δὲ, κατὰ Ἀρειὸν καὶ Εὐνόμιον, οὐ μετέχει τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, πῶς μεσίτης ἐστίν; Ἡμῖν μὲν γὰρ ἠγνῆται, ἐπειδὴ περ ἡμῖν ἐστὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ὁμοούσιος· τῷ δὲ πατρὶ οὐκέτι, εἴπερ, κατ' ἐκείνους, τῆς φύσεως ἐκείνης ἀφίστηκεν. Ἀλλὰ μεσίτην αὐτὸν ὁ θεὸς ἀπόστολος κέκληκεν· οὐκοῦν καὶ τῷ πατρὶ ἡνώται κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ἡμῖν ὁσαύτως κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Δείκνυσσι δὲ καὶ τὸ δεσποτικὸν πάθος ὑπὲρ ἀπάντων γαγενημένον». Θεοδώρητος.

ἦλθε γὰρ μαρτυρῆσάν τῃ ἀληθείᾳ μέχρι θανάτου· ἐμαρτύρησε γὰρ δι' ὧν ἔπραττεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ· καὶ γὰρ αὐτὸς τὸν πατέρα ἐφανερώσει, καὶ τὸ ἀληθὲς δόγμα, καὶ τὸν ἀληθῆ καὶ ἀγγελικὸν εἶον αὐτὸς εἰσηγήσατο. Ἡ, διὰ τοῦ μαρτυρίου ἔδωκεν ἑαυτὸν ἀντίλυτρον, τουτέστι, διὰ τοῦ πάθους· ἐν αὐτῷ γὰρ ἐμαρτύρει τῇ τοῦ πατρὸς ἀγαθότητι, ὅτι αὐτὸς καὶ τὸν υἱὸν ἔδωκεν. Αὐτοὶ δὲ τῆς πρὸς αὐτὸν ἔχθρας οὐκ ἐπαύσαντο, ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν ἐσταύρωσαν· καὶ ὅτι αὐτὸς τὰς ἐπαγγελίας αὐτοῖς πληρῶσαι θέλει, αὐτοὶ δὲ οὐ βούλονται. Διὰ τοῦ μαρτυρίου, τοῦ καιροῖς ἰδίους, τουτέστι, τοῖς πάλαι προτετυπωμένοις καὶ προορισθεῖσιν ὑπὸ τῆς ἀγίας καὶ μακαρίας Τριάδος, γενομένου.—*Καιροῖς ἰδίοις.*] Τουτέστιν, ὅτε ἐπιτηδεύεις εἶχον πρὸς τὴν πίστιν οἱ ἄνθρωποι. Οὕτως ὁ Κλήμης ἐν ζ' τῶν Ἱποτυπώσεων.—*Εἰς ὃ ἐτέθηρ ἐγὼ κήρυξ.*] Εἰς ὃ μαρτύριον καὶ πάθος ἐγὼ ἐτέθην καὶ ἀφώρισθην κήρυξ, ὥστε κηρύττειν αὐτό. Καὶ οὐχ ἀπλῶς κήρυξ, ὥστε ἐν ἐνὶ τόπῳ μόνον κηρύττειν, ἀλλὰ καὶ ἀπέστολος, ὥστε πανταχοῦ περιεῖναι, ἵνα πανταχοῦ καταφανῇ ποιῆσω τὸν σταυρὸν, καὶ τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἔμελλε λέγειν, διδάσκαλος ἐθνῶν, ἄπιστον δὲ ἐδίδκει, ὅτι προσεκλήθησαν οἱ εἰδωλόλατραι, προαναφωνεῖ, ἀλήθειαν λέγω, οὐ ψεύδομαι. *Διδάσκαλος ἐθνῶν.*] Ἐπειδὴ ἔνι καὶ παρατρεχόντως κηρύξαι, ἐπήγαγε τὸ, διδάσκαλος. Οὐ γὰρ ἐκήρυξά, φησι, μόνον, ἀλλὰ καὶ παραμένων ἐδίδασκον. Τοῦτο δὲ τὴν περὶ τὰ ἔθνη σπουδὴν τοῦ Θεοῦ ἐνδείκνυται. *Ἐν πίστει καὶ ἀληθείᾳ.*] Ὅρα πάλιν τὸ, ἐν πίστει. Οὐ κηρύσσω, φησὶν, ἐν συλλογισμοῖς καὶ πλοκαῖς ῥητορικαῖς, ἀλλ' ἐν πίστει· τοῦτο γὰρ δεῖκνυε τοῦ κηρύγματος τὴν δύναμιν. Εἶτα, ἐπειδὴ εἶπεν, ἐν πίστει, ἵνα μή τις νομίσῃ, ὅτι ἀπάτη ἐστίν, ἐπάγει, ἐν ἀληθείᾳ. Οὐκ ἔστι γὰρ, φησι, ψεύδης τὸ ἐν πίστει διδασκόμενον καὶ παραδιδόμενον, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ παραδίδεται.

8 Βούλομαι οὖν προσεύχεσθαι τοὺς ἄνδρας ἐν παν-

τὶ τόπῳ, ἐπαίροντας ὁσίους χεῖρας χωρὶς ὀργῆς
9 καὶ διαλογισμοῦ. Ὡσαύτως καὶ τὰς γυναῖκας ἐν
καταστολῇ κοσμίῳ, μετὰ αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης,
κοσμεῖν ἑαυτάς, μὴ ἐν πλέγμασιν, ἢ χρυσῷ, ἢ μαρ-
10 γαρίταις, ἢ ἱματισμῷ πολυτελεῖ, ἀλλ', ὃ πρέπει
γυναιξὶν ἐπαγγελλομέναις θεοσέβειαν, δι' ἔργων
ἀγαθῶν.

Βούλομαι οὖν προσεύχεσθαι τοὺς ἄνδρας ἐν παντὶ τόπῳ.]
Πῶς οὖν ὁ Χριστὸς ἐκώλυε τὸ φανερώς εὐχεσθαι; Σὺ γάρ, φη-
σιν, ὅταν προσεύχη, εἰσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου (α). Οὐδὲ
ὁ Χριστὸς ἐκώλυε τὸ ἐν παντὶ τόπῳ εὐχεσθαι, ἀλλὰ τοῦτο εἶ-
πεν ἐκ περιουσίας, ἀναιρῶν τὸ πρὸς ἐπίδειξιν εὐχεσθαι· ὥσπερ
καὶ τό· Μὴ γινώτω ἡ ἀριστερά σου, τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου (β).
οὐ περὶ χειρῶν φησιν, ἀλλ' ὅπως ἀκενοδόξως καὶ μὴ πρὸς ἐπί-
δειξιν εὐποιῶμεν. Οὐ γάρ ὁ τόπος ἔχει διαφορὰν, ἀλλὰ παν-
ταχοῦ τοῦ μὴ ἐπιδεικτικῶν ἐφρόντισε. Πρὸς τοῦτοις, καὶ τοῦτο
δηλοῖ ὁ ἀπόστολος· Οὐχ ὥσπερ τοῖς Ἰουδαίοις οὐκ ἐξῆν ἐξω
τοῦ ναοῦ θύειν, οὕτω καὶ ἡμῖν εὐχεσθαι. Ἡμῖν γάρ, φησι, πᾶς
τόπος ἐπιτήδειος, μόνον εἰ ὁσίας αἱρωμεν χεῖρας, τουτέστι,
καθαράς· καθαρὰς δὲ ἀπὸ ἀρπαγῆς, ἀπὸ πλεονεξίας, ἀπὸ φόνων,
διὰ ἐλεημοσύνης καθαρισμένας. Χωρὶς ὀργῆς.] Τουτέστι,
χωρὶς μνησικακίας καὶ ἐμπαθείας τῆς πρὸς τὸν ἀδελφόν, χω-
ρὶς τοῦ ἐπαρᾶσθαι τινι· τοῦτο γὰρ ὄντως ὀργή, τὸ μηδὲ εὐχό-
μενοι φέισασθαι τοῦ ἀδελφοῦ· Καὶ διαλογισμοῦ.] Διαλογι-
σμός, τὴν ἀμφιβολίαν φησί. Χωρὶς ἄρα διαλογισμοῦ, ἀντὶ
τοῦ, ἀμφιβολίας χωρὶς· Ἄρα ἀκούσει μου ὁ θεός; ἄρα μὴ
ἀπλῶς καὶ μάρτην εὐχομαι; Πειπῆσθαι γάρ χρὴ, ὅτι εἰσακού-
σεται ὁ θεός, εἰ τὰ αὐτῷ φίλα αἰτοῦμεν, καθαροὶ ὄντες. Ὡσαύ-
τως καὶ τὰς γυναῖκας.] Τουτέστι, Βούλομαι καὶ αὐτάς ὁσίας
αἱρεῖν χεῖρας, χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμοῦ. Ἐν καταστολῇ
κοσμίῳ.] Πλέον τι ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν γυναικῶν, τὸ ἐστολίσθαι

(α) Ματθ. 5', 6.

(β) Ματθ. 5', 3.

κοσμίως, καὶ μὴ περιέργως· ἀκοσμία γὰρ ἐκεῖνο. Τὸ δὲ, ἐν καταστολῇ, δηλοῖ, τὸ πάντοθεν περιεσθάλθαι καὶ συγκεκάλυφθαι. Κοσμίως, φησί, μὴ περιέργως, ὥστε τέρψαι τοὺς ὁρῶντας. *Μετὰ αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης.*] Μὴ τοίνυν μιμοῦ τὰς ἐταιριζομένας, τὰς ἀναίσχυντον ἐλεπούσας καὶ πορνικόν. *Μὴ ἐν πλέγμασι.*] Μὴ γὰρ εἰς σκηνὴν ἐλήλυθας, φησι· μὴ γὰρ χορεῦσαι ἡλθες· ἡλθες δακρύσαι τὰς ἀμαρτίας σου. Οὐκ ἔστι δὲ σχῆμα ἐκέτιδος ἢ πολυτέλεια, οὔτε τὰς ἀμαρτίας πενθούσης ὁ κόμπος τοῦ περὶ σε κόσμου. Εἰ δὲ ταῦτα ἐκώλυσεν, ἃ πλοῦτον ἐνδείκνυται, πολλῷ μᾶλλον τὰ περιέργα, οὓν ἐπιτρίμματα παρειῶν, ὑπογραφὰς ὀφθαλμῶν, διατεθρυμμένον ἑσθίσμα, κατακεκλασμένην φωνήν, ὄμμα ὑγρὸν καὶ περιέργον, ἀναβολὴν τοῦ χιτωνίσκου πορνικὴν, ζώνην περιεργότεραν, ὑποδήματα ἀπρητισμένα. Ἄπαντα γὰρ ταῦτα διὰ τοῦ εἰπεῖν, ἐν καταστολῇ κοσμίῳ, ἐξέβλεν. Ἐπαγγελιομέναις θεοσέβειαν.] Ἀλλὰ κοσμεῖν ἑαυτὰς δι' ἔργων ἀγαθῶν. Εἴτα διὰ μέσου· Τοῦτο γὰρ πρέπει γυναῖξιν ἐπαγγελιομέναις θεοσέβειαν, τουτέστι, χριστιαναῖς, ταῖς τὸν ἀληθινὸν θεὸν σεβομέναις. Ἡ καὶ ἄλλως· Ἐπειδὴ ἔστι διὰ λόγων μόνων ἐπαγγέλλεσθαι θεοσέβειαν, τοῖς δὲ ἔργοις αὐτὴν ἀρνεῖσθαι, προσέθηκε τὸ, δι' ἔργων· εἴτα, ἐπειδὴ τὰ ἔργα τῶν μέσων ἐστίν, ἐπήγαγεν, ἀγαθῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Περὶ διδασκάλων, ὅτι ἄνδρας χρῆ, καὶ οὐ γυναῖκας εἶναι, διὰ τὴν φύσιν καὶ τὸ πάθος τὸ ἐξ ἀγάπης.

- 11 Γυνὴ ἐν ἡσυχίᾳ μαρνανέτω ἐν πάσῃ ὑποταγῇ. Γυ-
 12 ναικὶ δὲ διδάσκειν οὐκ ἐπιτρέπω, οὐδὲ αὐθεντεῖν
 13 ἀνδρὸς, ἀλλ' εἶναι ἐν ἡσυχίᾳ. Ἀδὰμ γὰρ πρῶτος

14 ἐπλάσθη, εἶτα Εὐα. Καὶ Ἀδὰμ οὐκ ἠπατήθη· ἡ
15 δὲ γυνὴ ἀπατηθεῖσα, ἐν παραβάσει γέγονε· σωθή-
σεται δὲ διὰ τῆς τεκνογονίας, ἐὰν μείνωσιν ἐν
πίστει καὶ ἀγάπῃ καὶ ἁγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης.

Γυνὴ ἐν ἡσυχίᾳ μαθησέτω ἐν πάσῃ ὑποταγῇ.] Οὐ μόνον
κοσμίας ἀπαιτεῖ τὰς γυναῖκας εἶναι, ἀλλὰ καὶ σιγηράς καὶ
ὑποτεταγμένας· διὰ γὰρ τῆς σιγῆς, τὴν ὑποταγὴν σημαίνουσι.
Μὴ φθεγγέσθω, φησί, μηδὲ περὶ πνευματικῶν, ἀλλὰ μαθη-
σέτω μόνον. Τοῦτο δὲ αὐτῇ ἔσται μάλλον, ἐὰν ἡσυχάζῃ. Γυ-
ναικὶ δὲ διδάσκει οὐκ ἐπιτρέπω.] Πᾶσαν ἀφορμὴν λαλιᾶς
ἀνείλε τῇ γυναικί. Ἐπειδὴ γὰρ σιγᾷ αὐταῖς παρήγγειλεν, ἵνα
μὴ προφάσει εὐλόγῳ τοῦ διδάσκειν λαλοῖεν, μηδὲ διδασκέ-
τωσάν, φησί, μὴ μόνον ἀνθρώπινα, ἀλλὰ καὶ πνευματικά.
Τὸ δὲ μὴ διδάσκειν ἀπηγόρευτεν οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐν ἐκ-
κλησίᾳ· οὐ γὰρ παντάπασιν αὐταῖς τὴν διδαχὴν ἀνείλε· τίως
γὰρ αὐταῖς ἐπιτρέπει διδάσκειν τὰ ἐαυτῶν τέκνα, ὅπερ
προϊὼν, φησιν. Οὐδὲ αὐθεντεῖν ἀνδρός.] Αὐτὸ γὰρ τὸ διδά-
σκειν, καταυθεντεῖν ἐστὶν ἀνδρός. Ἀδὰμ γὰρ πρῶτος ἐπλά-
σθη.] Ἐπεὶ οὖν ὁ Ἀδὰμ πρῶτος ἐπλάσθη, μὴ αὐθεντεῖτω
τοῦ ἀνδρός ἡ γυνὴ, ἀλλ' ὑποτετάχῃ (1). Ἀδὰμ οὐκ ἠπατήθη.]
Ἔς πρὸς τὴν σύγκρισιν τῆς ἀπάτης, ἣν ἡ γυνὴ ἠπατήθη, οὐδὲ
ἀπάτη ἐστὶν ἡ τοῦ Ἀδὰμ· πολὺ γὰρ τὸ μέσον παρὰ τοῦ ὅπως
ἀπατηθῆναι, καὶ παρὰ τῆς γυναικὸς δεξασθαι τὸ ξύλον καὶ
φαγεῖν. Ὅθεν ἀπολογούμενος, οὐδὲ ἠπατήσθαι φησιν, ἀλλ' ὅτι
ἡ γυνὴ, ἣν ἔδωκας μοι βοηθὸν, ἔδωκέ μοι ἀπὸ τοῦ ξύλου, καὶ
ἔφαγον (α), ἡρέμα δεικνύς, ὡς οὐδὲ ἐσφάλῃ, τῆς βοηθοῦ ἀκού-
σας. *Η, οὐκ ἠπατήθη, ἀντὶ τοῦ, πρῶτος, εἴρηκε. — ΚΑΙ ΑΔ-
ΛΩΣ. Πῶς οὐκ ἠπατήθη ὁ Ἀδὰμ; Ὅτι οὐδὲ ἡ γραφὴ τοῦτο

(1) *Ἐπειδὴ, φησί, τῶν πρωτείων ἀπῆλαυσε τὸ γένος τῶν ἀνδρῶν ἐν τῇ
πλάσει, δευτέρᾳ δὲ ἐπλάσθη ἡ Εὐα, ὀφείλουσι λοιπὸν καὶ αἱ λοιπαὶ γυναῖκες τὰ
δευτερεῖα ἔχειν τῶν ἀνδρῶν, καὶ ὑποτάττεσθαι. Ὁ γὰρ τότε περὶ τὸν Ἀδὰμ καὶ
τὴν Εὐαν συνέβη, τοῦ παντὸς γένους τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν ἐγένετο. »
Θεοφύλακτος.

(α) Γενεσ. Γ', 12. 13.

λέγει· ἀλλ' ἡ μὲν γυνή φησιν, ὅτι ὁ ὅφις ἡπάτησέ με· ὁ δὲ Ἀδάμ, οὐ λέγει, ὅτι ἡ γυνή ἡπάτησέ με, ἀλλ' ὅτι ἔδωκέ μοι. Οὐκ ἔστι δὲ ἴσον τὸ πεισθῆναι ὁμογενεῖ καὶ ἑορθῷ, καὶ τὸ πεισθῆναι θηρίῳ δούλῳ καὶ ὑποτεταγμένῳ. Ὡστε ἐκεῖνο ἀπάτης. Πρὸς τὴν σύγκρισιν οὖν τῆς γυναικὸς, αὐτὸν φησί μὴ ἡπατήσθαι. Ἀλλ' οὐδὲ ὁ Ἀδάμ εἶδε τὸ ξύλον, ὅτι καλὸν εἰς βρώσιν, ἀλλ' ἡ γυνὴ ἰδοῦσα, ἡπατήθη, εἰθ' οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ ἀνδρί. Ὡστε ἐκείνη μὲν ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας παρήχθη· οὗτος δὲ, τῇ γυναικὶ ἐπεισθη. Ἡ δὲ γυνὴ ἀπατηθεῖσα.] Τοῦτο ὡς πρὸς τὸ μὴ διδάσκειν γυναῖκα. Ἄπαξ γάρ, φησιν, ἐδίδαξεν ἡ γυνή, καὶ πάντα ἀνέτρεψε, καὶ τῇ παρακοῇ ὑπεύθυνον ἐποίησε τὸν ἄνδρα. Αὕτη γὰρ εἰσηγήσατο αὐτῷ τὸ φαγεῖν. Διὸ οὐκ εἶπεν, Ἡ Εὐὰ ἀπατηθεῖσα, ἀλλ', ἡ γυνή, τὴν εὐεξαπατήτην τῶν γυναικῶν φύσιν δηλῶν. *Ἐν παραβάσει γέγονεν.*] Ἐν παραβάσει γέγονεν, οὐχ ἡ Εὐὰ μόνη, ἀλλ' ὅλη ἡ τῶν γυναικῶν σύστασις. Ὡσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδάμ πάντες ἀποθνήσκομεν, οὕτως ἐν τῇ Εὐᾷ πᾶσαι παρέβησαν. *Σωθήσεται δὲ διὰ τῆς τεκνογονίας.*] Ὅρᾳς, ὅτι οὐ περὶ τῆς Εὐᾶς ἦν μόνης ὁ λόγος αὐτῷ, ἀλλὰ περὶ τοῦ κοινοῦ τῶν γυναικῶν συστήματος; *Σωθήσεται γάρ*, φησι, *διὰ τῆς τεκνογονίας*, οὐχ ἡ Εὐὰ μόνον, ἀλλὰ πᾶσα γυνή. *Τεκνογονίαν* δὲ φησι, τὸ μὴ μόνον τεκεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ θεὸν ἀναγαγεῖν. Τί οὖν; εἴποι τις· Αἱ παρθένοι, καὶ στεῖραι, καὶ ἀπαιδεσ, καὶ χῆραι ἀπολώλασιν; Ἀπαγε! Οὐ γὰρ τοῦτο φησιν, ὅτι ἐξ οἰκείας ἀρετῆς οὐ σωθήσονται, ἀλλ' ὅτι καὶ ἡ τεκνογονία ἔσται αὐταῖς πρόφασις σωτηρίας, ἐκείνου ὁμολογημένου, τοῦ ἐξ οἰκείας ἀρετῆς σώζεσθαι. Δοκεῖ μοι δὲ, ὅτι, ἐπειδὴ ἐκώλυσε τὴν γυναῖκα διδάσκειν, ὡς ἂν εἰ παραμυθούμενος αὐτῇ, νῦν δίδωσιν αὐτῇ οὐδὲ διδάξει. Εἰ γὰρ ἐπιθυμοῖς διδάσκειν, δίδαζον τὰ τέκνα. *Ἐὰν μείνωσιν ἐν πίστει.*] Τὰ τέκνα. Ἐὰν, φησι, στεφανίτας Χριστῷ θρέψῃ, καὶ ἐμμένωσι τῇ ἀρετῇ (1).

(1) = Ἐὰν φυλάξωσι τὴν εὐσεβῆ πίστιν καὶ τὰ δόγματα. » Θεοφύλακτος.

Και τῇ ἀγάπῃ.] Τουτέστι, τῷ ὀρθῷ βίῳ· οὐ γὰρ ἀρκεῖ ἡ πίστις· τὸ κεφάλαιον δὲ καὶ ἡ πηγὴ τοῦ ὀρθοῦ βίου, ἡ ἀγάπη. Καὶ τῷ ἁγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης.] Ἀγιασμὸν, τὴν καθαρότητα τοῦ σώματός φησιν. Ἐπεὶ δὲ οὐ πάντες παρθένοι, προσέθηκε τὸ, μετὰ σωφροσύνης· σωφροσύνη γὰρ λέγεται ἐπὶ τῶν ἐννόμως γάμῳ προσομιλησάντων· ἡ σωφροσύνη ἀπλῶς, τὴν κοσμιότητά φησι. Τί οὖν, ἂν ἡ μήτηρ κακὴ ᾖ, ἀναθρέψει δὲ καλῶς; Ἀδύνατον μὲν τὴν κακὴν, ἀναγαγεῖν καλῶς· πλὴν εἰ γένηται, μισθὸν ἔξει. Τί δὲ εἰ, καλὴ οὖσα, κακῶς ἀνάξει; Ἀπώνατο τῆς κακίας τῶν παίδων. Καὶ μάρτυς τούτου ἦλεὶ ὁ ἱερεὺς (α).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5'.

Περὶ ἀρετῆς ἐπισκόπου· ἐν ᾧ, περὶ διακόνων, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν.

ΚΕΦ. ΙΙΙ, 1 Πιστὸς ὁ λόγος (1)· Εἴ τις ἐπισκοπῆς
2 ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ. Δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα, νηφάλιον, σώφρονα, κόσμιον, φιλόξενον, διδακτικόν·
3 μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλ'
4 ἐπιεικῆ, ἁμαχον, ἀφιλάργυρον· τοῦ ἰδίου οἴκου καλῶς προϊστάμενον, τέκνα ἔχοντα ἐν ὑποταγῇ μετὰ πάσης σεμνότητος·

Πρὸς Τιμόθεον γράφων, δείκνυσιν καθολικῶς, ὅποιον εἶναι χρὴ

(α) Α' Βασίλ. Β'. Γ'. Δ'.

(1) Τὰς τρεῖς ταύτας λέξεις ἀναφέρουσιν ὁ Χρυσόστομος, ὁ Θεοφύλακτος, καὶ αὐτὸς ὁ Οἰκουμένιος εἰς τὰ προηγούμενα. Ὁ Χρυσόστομος λέγει « Πιστὸς ὁ λόγος. Πρὸς τοῦτο εἰρηται, οὐ πρὸς τὸ, Εἴ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται. Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο ἀμφιβαλλόμενον ἦν, διὰ τοῦτο λέγει Πιστὸς ὁ λόγος, ὅτι δυναίονται δηλαδὴ οἱ πατέρες ἀπολαβεῖν τῆς τῶν παίδων ἀρετῆς, καὶ αἱ μητέρες, ὅταν αὐτοὺς ἐκτρέψωσι καλῶς. » Ὁ δὲ Θεοδώρητος συνάπτει ταύτας τοῖς ἐπομένοις, καὶ οὕτως ἀπαντεῖ οἱ νεώτεροι.

τὸν ἐπίσκοπον. Πιστὸς δὲ λόγος.] Ἀψευδὴς τε καὶ ἀληθὴς. Εἴ-
 τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ.] Οὐκ ἐγκα-
 λῶ, φησί· καλοῦ γὰρ ἔργου, τοῦτέστι, λειτουργίας καὶ προ-
 στασίας, ἐπιθυμεῖ, εἶγε διὰ τὴν τῶν πολλῶν ὁδηγίαν, καὶ οὐ
 διὰ δόξαν ἐπιθυμεῖ· ἐπίσκοπος γὰρ εἴρηται, διὰ τὸ ἐπισκοπεῖν
 ἅπαντας· ἐπεὶ καὶ Μωϋσῆς ἐπεθύμησεν, ἀλλ' οὐ διὰ δόξαν,
 ἀλλὰ διὰ τὸ συμφέρον τοῖς πολλοῖς. *Ἀνεπίληπτον εἶναι.*] *Τουτέστι;*
 πᾶσαν ἀρετὴν ἔχοντα, ὡς μήτε ἄλλους αὐτοῦ, μήτε
 αὐτὸν ἑαυτοῦ ἐπιλαμβάνεσθαι, μηδὲν ἑαυτῷ κακὸν συνοιδότα·
 εἰ γὰρ σύνοιδε, κακῶς ποιεῖ ἐπιθυμῶν ἐπισκοπῆς, ἥς διὰ τῶν
 ἔργων ἑαυτὸν ἡλλοτρίωσεν (1). *Μίαν γυναῖκα ἀνδρα.*] Οὐ
 τοῦτο νομοθετεῖ, ὅτι ἀπὸ γυναικὸς εἶναι δεῖ πάντως τὸν ἐπί-
 σκοπον· ἀλλ' εἰ γίνεταί, φησιν, ἀπὸ κοσμικῶν, μὴ εἴη δευ-
 τερόγαμος· ἢ ὅτι μίαν εἰδέτω πρὸς μίξιν γυναῖκα, τὴν νομι-
 κήν· πλὴν ἵνα, πρὸς ἐπισκοπὴν κληθεῖς, ἐκεῖνο πληροῖ. *Ἰνα*
καὶ οἱ ἔχοντες γυναῖκας, ὡς μὴ ἔχοντες ᾧσι (α)· καὶ
θέλω πάντας εἶναι ὡς ἐγὼ, φησὶν ὁ Παῦλος· καὶ
Ὁ γαμή-
σας, μερिमῶ τὰ τοῦ κόσμου (β). Πῶς οὖν δίκαιον φροντίζειν
 κοσμικῶν πραγμάτων τὸν ἐπίσκοπον; Τινὲς δὲ ἀλογίστως
 περὶ ἐκκλησίας τοῦτο φασιν αὐτὸν εἰρηκέναι, ἵνα μὴ μεταβαίνει,

(1) « Οὐκ ἁπλῶς τῆς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ τῆς οὐλαρχίας κατηγορεῖ· καὶ διδάσκει, μὴ τιμῆς, ἀλλ' ἀρετῆς ὀρέγεσθαι· μὴ τὴν ἀξίαν ποθεῖν, ἀλλὰ τῆς ἀξίας τὸ ἔργον ἐπιζητεῖν. Ἐπίσκοπον δὲ ἐνταῦθα, τὸν πρεσβύτερον λέγει, ὡς τὴν πρὸς Φιλιππησίους· ἐπιστολὴν ἐρμηνεύοντες ἀπεδείξαμεν. Ῥᾶδιον δὲ τοῦτο καὶ ἐνταῦθεν καταμαθεῖν· μετὰ γὰρ τοῖς ἐπισκοπικοῖς νόμοις, τοὺς τοῖς διακόνους προσάγοντας γράφει, τοὺς πρεσβυτέρους παρελπίων. Ἀλλ', ὅπερ ἔφη, τοὺς αὐτοὺς ἐκάλειν ποτὲ πρεσβυτέρους καὶ ἐπισκόπους· τοὺς δὲ νῦν καλουμένους· ἐπισκόπους, ἀποστόλους ὠνόμαζον. Τοῦ δὲ χρόνου προϊόντος, τὸ μὲν τῆς ἀποστολῆς ὄνομα, τοῖς ἀπλῶς ἀποστόλοις κατέλιπον· τὴν δὲ τῆς ἐπισκοπῆς προσηγορίαν, τοῖς πάλαι καλουμένοις ἀποστόλοις ἐπέθεσαν. Οὕτω Φιλιππησίους ἀπόστολος ὁ Ἐπαφρόδιτος· τὴν Ἱερὴν γὰρ, φησὶν, ἀπόστολον, καὶ συνεργὸν τῆς χρείας μου (Φίλιπ. Β', 25.). Οὕτω Κρητῶν ὁ Τίτος, καὶ Ἀσιανῶν ὁ Τιμόθεος ἀπόστολοι. Οὕτως ἀπὸ τῶν ἱεροσολύμων τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἔγραψαν οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι (Πρᾶξ. ΙΓ', 25.). Ἀλλ' ὅμως, εἰ καὶ πρεσβυτέρους ταῦτα ὁ θεὸς ἐνομοθέτησε Παῦλος, εὐδὸλον, ὅτι τοὺς ἐπισκόπους· πρῶτους προσέκει· ταύτους φυλάττειν τοὺς νόμους, αἵ δὲ καὶ μεζύνας μεταλαχόντας τιμῆς. » Θεοδώρητος.

(α) Α' Κορ. Ζ', 29. (β) Α' Κορ. Ζ', 7. 33.

φασιν, ἀπὸ ἄλλης εἰς ἄλλην μοιχεία γάρ ἐστι τὸ πρᾶγμα (1). *Νηφάλιον.*] Ἀγρυπνον, διορατικόν, ζέοντα τῷ πνεύματι. *Σώφρονα.*] Τουτέστι, κατεσταλμένον. *Κόσμιον.*] Τουτέστι, σεμνοπρεπῆ. *Φιλόξερον.*] Φιλοφρόνως τοὺς ἐπιδημοῦντας ξένους υποδεχόμενον. *Δωδακτικόν.*] Τὴν γὰρ σωφροσύνην, καὶ τὴν κοσμιότητα, καὶ τὴν φιλοξενίαν καὶ τοὺς ἀρχομένους ἔχειν χρῆ. Προσέθηκεν οὖν τὸ διδασκάλου ἰδίον, διδακτικὸν εἰπών. Τοῦτο γὰρ πάντων μάλιστα προσεῖναι δεῖ τῷ ἐπισκόπῳ (2). *Μὴ πάροισιν.*] *Πάροισιν*, οὐ τὸν μέθυσον λέγει· πολλὴ γὰρ ἦν τοῦτο παχὺ· ἀλλὰ τὸν ὕβριστήν καὶ αὐθάδη. *Μὴ πλήκτην.*] *Πλήκτην* πάλιν, οὐ τὸν ταῖς χερσὶ παίοντα, ἀλλὰ τὸν ἀκαίρως τὴν συνειδήσειν πλήττοντα τῶν ἀδελφῶν. *Μὴ αἰσχροκερδῆ.*] *Αἰσχροκερδῆς* ἐστίν, οὐχ, ὥς τινες ὑπειλήφασιν, ὁ καὶ τῶν μικρῶν κερδῶν ἐφιέμενος· ἀλλ' ὁ ἐκ πραγμάτων αἰσχροῶν καὶ λίαν ἀτόπων κέρδη συλλέγειν ἀνεχόμενος. *Ἀλλ' ἐπιεικῆ.*] Φέρειν εἰδότα τὰ εἰς αὐτὸν πλημμελήματα. *Ἀμαχον.*] Ζυγομαχεῖν περὶ χρημάτων μὴ ἀνεχόμενον. *Ἀφιλάργυρον.*] Οὐκ

(1) « Εἰ ὁ γαμήσιος μερμυγὶς τὰ τοῦ κόσμου, τὸν δὲ ἐπίσκοπον οὐ δεῖ τὰ τοῦ κόσμου μερμυγᾶν, πῶς φησι, Μιάς γυναῖκος ἄνδρα· τινὲς μὲν οὖν φασιν, ὅτι τὸν ἀπὸ γυναικὸς ἠΐξαστο μένοντα ἐλευθέρων· εἰ δὲ μὴ τοῦτο εἶη, ἔχεται μὲν, φησι, μίαν γυναῖκα, πλὴν ὡς μὴ ἔχων· τουτέστι, μὴ καταδουλούμενος ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῆς. Οὐ νομθετῶν δὲ τοῦτο φησι, ὅτι δεῖ γεγαμηκότα εἶναι πάντως τὸν ἐπίσκοπον· πῶς γὰρ ὁ λέγων, ὅτι θέλω πάντας εἶναι ὡς καὶ ἑμαυτὸν (Α' Κορ. Ζ', 7)· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ τότε καιρὸς ταῦτα ἀπῆτει, εἰ γένηται, φησι, μιάς ἐστω ἄνθρωπος. Τοῦτο καὶ διὰ τοὺς Ἰουδαίους· ἐκείνοις γὰρ ἐφέτω ἡ πολυγαμία. » Θεοφύλακτος.

« Ἀρχὴν εἶχε τὸ κέρυγμα· τὴν δὲ παρθενίαν οὕτε Ἕλληνες ἤσκειον, οὕτε Ἰουδαῖοι μετήσαν· εὐλογίαν γὰρ τὴν παιδοποιίαν ἐνόμιζον. Ἐπειδὴ τοίνυν κατ' ἐκείνους τὸν καιρὸν, οὐχ' ὅσον τε ἦν βαδίζω εὐρεῖν τοὺς τὴν ἀγνείαν ἀσκειούσας, τῶν γεγαμηκότων τοὺς τὴν σωφροσύνην τετιμηκότας καλεῖται χειροτονεῖν. Τὸ δὲ, Μιάς γυναικὸς ἄνδρα, εὐ μοι δοκοῦσιν εἰρηκέναι τινές. Πάλαι γὰρ εἰσέθεσαν καὶ Ἕλληνες καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ ὁδοί, καὶ τρεῖς, καὶ πλείους γυναῖξί νόμου γάμου κατὰ ταύτων συναιεῖν. Τινὲς δὲ καὶ νῦν, καίτοι τῶν βασιλευσάντων νόμων δύο κατὰ ταύτων ἀγεσθαι κωλυόντων γυναῖκας, καὶ παλαιότις μίγνυνται, καὶ ἐταίραις. Ἐφασιν τοίνυν, τὸν θεῖον ἀπόστολον εἰρηκέναι, τὸν μὲν μόνῃ γυναικὶ συνικοῦντα σωφρόνως, τῆς ἐπισκοπικῆς ἀξίον εἶναι χειροτονιάς. Οὐ γὰρ τὸν δευτέρον, φασιν, ἐξέβαλε γάμον, ὃ γὰρ πολλάκις τούτο γενέσθαι καλεῖσας. . . Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα σκοπούμενος, ἀποδέχομαι τῶν οὕτω νενομημένων τὴν ἐρμηνείαν. » Θεοδώρητος.

(2) « Διδακτικὸν, οὐ τὸν εὐγλωττίᾳ λέγει κεκοσμημένον, ἀλλὰ τὸν τὰ θεῖα πεπαιδευμένον, καὶ παραινεῖν δυνάμενον τὰ προσήκοντα. » Θεοδώρητος.

εἶπεν, ἀκτῆμονα· σύμμετρα γὰρ νομοθετεῖ· ἀλλὰ μὴ ἐρῶντα χρημάτων. Δυνατὸν γὰρ κεκτῆσθαι μὲν, οἰκονομεῖν δὲ ταῦτα δεόντως· καὶ μὴ δουλεῦειν τούτοις, ἀλλὰ τούτων δεσπόζειν. Τοῦ ἰδίου οἴκου καλῶς προϊστάμενον.] Ὁ γὰρ ἐνὸς οἴκου προστῆναι μὴ εἰδώς, ἢ τοὺς φύσει υἱοὺς δύο ἢ τρεῖς μὴ ἰσχύσας οἰκονομῆσαι καλῶς, πῶς ἐκκλησίας καὶ λαοῦ τοσούτου προσταίη δεόντως; Τέκνα ἔχοντα ἐν ὑποταγῇ μετὰ πάσης σεμνότητος.] Δεῖ γὰρ αὐτὸν οἰκοθεν ἔχοντα φέρειν τὰ παραδείγματα. Τίς γὰρ πιστεύσειεν, ὅτι τὸν ἀλλότριον ὑποτάξει, ὁ τὸν υἱὸν μὴ ὑποτάξας; πῶς ἄλλους ποιήσει σεμνοὺς, ὁ τὰ οἰκεία σπλάγχνα ἐάσας ἀσέμνως βιοῦν; Μετὰ πάσης δὲ σεμνότητος, τῆς καὶ ἐν λόγῳ, καὶ σχήματι, καὶ ἔργῳ, καὶ πρὸς πάντας, καὶ ἐν παντὶ καιρῷ.

5 (Εἰ δέ τις τοῦ ἰδίου οἴκου προστῆναι οὐκ οἶδε, πῶς
6 ἐκκλησίας θεοῦ ἐπιμελήσεται;) μὴ νεόφυτον, ἵνα
7 μὴ τυφωθείς εἰς κρίμα ἐμπέσῃ τοῦ διαβόλου. Δεῖ
δὲ αὐτὸν καὶ μαρτυρίαν καλὴν ἔχειν ἀπὸ τῶν ἔξω-
θεν, ἵνα μὴ εἰς ὀνειδισμόν ἐμπέσῃ καὶ παγίδα τοῦ
διαβόλου.

Τί δὴ ποτε τοῖς ἐπισκόποις τὰ παχέα ταῦτα ἐπέταξε, Μὴ πάροινον, Μὴ πλήκτην, Ἀλλ' ἐπεικῇ, καὶ τὰ ὅμοια, ὁ τοῖς μαθηταῖς ἐπιτάσσων, *Νεκρώσατε τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς* (α); καὶ *Οἱ τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν* (β); καὶ ὁ Χριστὸς δὲ αἴρειν τὸν σταυρὸν καὶ ἀκολουθεῖν πᾶσιν ἐπέταξε (γ); Διὰ τί γὰρ μὴ ἀγγέλους αὐτοὺς εἶναι ἐπέταξεν, ὡς πρὸς τὴν τῶν λαϊκῶν ἀναλογίαν; Καὶ φαμέν, ὅτι ἡ ὑπερτάτη ἀρετὴ, ὀλίγων ἐστίν· ἐπισκόπων δὲ πολλῶν ἦν χρεία, καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν εἶναι ὀφειλόντων. Ἵνα οὖν μὴ σπάνιον ἢ ἀδύνατον ποιήσῃ τὸ τῶν ἐπισκόπων, χρεωδῶν ὄντων, τὴν μέσσην ἐπιτάσσει ἀρετὴν, εὐπρόσιτον ποιῶν τὸ πρᾶγμα. *Πῶς ἐκκλησίας*

(α) Κολλο. Γ', 5 (β) Γαλατ. Ε', 24. (γ) Ματθ. 15', 24.

θεοῦ ἐπιμελήσεται·] Οὐδέν ἐστίν ὁ οἶκος, ἡ μικρὰ ἐκκλησία. Εἰ τοίνυν τοῦ μικροῦ καὶ εὐπεριόριστου καὶ εὐδιαγνώστου οὐκ ἡδυνήθη προστῆναι, πῶς ἐκκλησίας Θεοῦ, ὅπου καὶ μέλλω καὶ πλείω τὰ πράγματα, ἐπιμελήσεται; *Μὴ νεόφυτον.*] *Νεόφυτον*, οὐ τὸν νεώτερον λέγει, ἀλλὰ τὸν νεοκατήχητον· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὁ Τιμόθεος νεώτερος ἦν· Μηδεὶς γάρ σου τῆς νεότητος καταφρονεῖτω, προῖών φησιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐξ Ἑλλήνων προσήεσαν, καὶ ἐβαπτίζοντο, μὴ ὁ εὐθύς, φησι, πεισέσας καὶ βαπτισθεὶς εἰς τὴν τηλικαύτην ἀρχὴν ἀγέσθω. *Ἴνα μὴ τυθωθεὶς εἰς κρίμα ἐμπίεση.*] Τὸν γὰρ ἔτι μαθητὴν εἶναι ὀφείλοντα, εἴ τις διδάσκαλον ποιήσει, φουᾶται καὶ ἐπαίρεται, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν τῷ διαβόλῳ καταδίδειν ἐμπίπτει, εἰς ἣν ἐξ ἀπονοίας ἔπεσεν ἐκεῖνος. *Ἀπὸ τῶν ἔξωθεν.*] Τουτέστιν, ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἵνα καὶ αὐτοὶ μὴ ἔχωσιν τι ἐπιλαμβάνεσθαι αὐτοῦ, ἀλλὰ μάλλον καὶ αἰδεῖσθαι. Ὅρα τὴν ἀκρίθειαν! Τί οὖν, εἰ κακὸς μὲν ἐστίν, ἔχει δὲ μαρτυρίαν καλὴν; Δύσκολον μὲν τοῦτο· οἱ γὰρ ἔχθροὶ καὶ τοὺς πάνυ διηκριθωμένους μωμεύονται. Πλὴν οὐδὲ τοῦτο μόνον εἶασεν, ἀλλὰ μετὰ τῶν ἄλλων ἀπαιτεῖ καλῶν· ὁ γὰρ, *Καὶ, σύνδεσμος τοῦτο δηλοῖ.* Τί δὲ εἰ καλὸς ὢν, λοιδορεῖται περὶ τὸν βίον ὑπὸ τῶν βασκαίνοντων; *Δυσχερὲς μὲν τοῦτο· τὸν γὰρ ἄληπτον ἔχοντα βίον καὶ αὐτοὶ αἰδοῦνται·* εἰ δὲ καὶ θῶμεν τοῦτο γίνεσθαι, καὶ κατὰ συκοφαντίαν διαβάλλεσθαι τὸν ἄνθρωπον, μὴ γινέσθω ἐπίσκοπος. Εἰ δὲ ἀπὸ τῶν ἔξωθεν μαρτυρίαν δεῖ ἔχειν, πολλῶ μάλλον ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν. *Ἴνα μή τις ὀνειδισμόν ἐμπίεση.*] Μέλλει γὰρ, κακὸς ὢν, ὀνειδίζεσθαι καὶ ὑβρίζεσθαι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων· ὁ καὶ τοῦ κηρύγματός ἐστιν ἐμποδισμός. *Καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου.*] Εἰ γὰρ ἦ, φησι, κατὰ τι κακὸς, καὶ ἄλλην αὐτῷ εὐχερῶς τίθῃσι παγίδα. Εἰ γὰρ ἐκ τοῦ ὀνειδίζεσθαι καὶ ὑβρίζεσθαι εἰς ἀμαρτίας ἐκτρέπεται, ἐμπίπτει εἰς ἕτερον πάθος, τῆς ὀργῆς καὶ τῆς μνησικακίας· οὐδεὶς γὰρ ἀοργητὶ φέρειν ὀνειδισμόν δύναται.

8 Διακόνους ὡσαύτως σεμονούς, μὴ διλόγους, μὴ οἶνω

- 9 πολλῶ προσέχοντας, μὴ αἰσχροκερδεῖς, ἔχοντας
τὸ μυστήριον τῆς πίστεως ἐν καθαρᾷ συνειδήσει.
10 Καὶ οὗτοι δὲ δοκιμαζέσθωσαν πρῶτον, εἴτα δια-
κονείτωσαν, ἀνέγκλητοι ὄντες.

*Διακόνους ὡσαύτως σεμνούς.] Τί δὴ ποτε τοὺς πρεσβυτέ-
ρους παρέλιπεν; Ὅτι ἀνέμιζεν αὐτοὺς τοῖς ἐπισκόποις· ἃ γὰρ
περὶ ἐπισκόπων εἶπε, ταῦτα καὶ περὶ πρεσβυτέρων ἀρμόζει.
Ὁμοίως γὰρ καὶ αὐτοὶ ἱερεῖς τέ εἰσι, καὶ διδασκαλίαν εἰσὶ πε-
πιστευμένοι (1). Φησὶν οὖν, ὅτι καὶ οἱ διάκονοι ὡσαύτως,
τουτέστι, καὶ οὗτοι ὀφείλουσι τὰ αὐτὰ ἔχειν, ἥτοι φιλόξενοι
εἶναι, ἐπισκεῖς, ἄμαχοι, καὶ τᾶλλα. Σεμνούς.] Σεμνότητι καὶ
σωφροσύνῃ λάμποντας. Μὴ διλόγους.] Οἷον, ὑπούλους καὶ δο-
λερούς· ἄλλα φρονούντας, καὶ ἄλλα λέγοντας· καὶ ἄλλα μὲν
τούτοις, ἄλλα δὲ ἐκείνοις· ἀλλ' ἀληθείᾳ τὴν γλῶτταν κο-
σμοῦντας. Μὴ οἶνω πολλῶ προσέχοντας.] Οὐκ εἶπε, Μὴ με-
θύσους· τοῦτο γὰρ πολὺ παχὺ ἦν· ἀλλὰ, Μὴ πολυπότας. Κἂν γάρ,
φησι, μὴ μεθύσκωνται, ἀλλ' ὅμως ἡ πολυποσία χαυνοῖ τῆς
ψυχῆς τὸν τόνον. Μὴ αἰσχροκερδεῖς.] Αἰσχροκερδής ἐστίν,
ὁ μηδὲν κέρδος παραιτούμενος, κἂν ὀθηνόηποτε ᾗ. Ἐνταῦθα
δὲ ἀντὶ τοῦ ἀφιλαργύρου δέξαι τὸν μὴ αἰσχροκερδῆ. Ἐχον-
τας τὸ μυστήριον τῆς πίστεως ἐν καθαρᾷ συνειδήσει.] Του-
τέστι, μετὰ τοῦ τὸ δόγμα ὀρθόν τηρεῖν, ἔχοντας καὶ βίον
ἀνεπιληπτον· ἡ γὰρ καθαρὰ συνειδήσις ἐπὶ βίῳ ἀκαταγνώστῃ.
Καὶ οὗτοι δὲ δοκιμαζέσθωσαν.] Ὡςπερ, φησί, τὸν ἐπίσκο-
πον ἀπήτησα, μὴ νεόφυτον εἶναι, οὕτω καὶ τούτους μὴ ἀδα-*

(1) « Διαλεγόμενος· περὶ ἐπισκόπων, καὶ χαρακτηρίσας αὐτοὺς, καὶ εἰ-
πόν, τίνα μὲν ἔχειν, τίνων δὲ ἀπέχεσθαι· ἡ δὲ τὸ τῶν πρεσβυτέρων τάγ-
μα ἀφείκ, εἰς τοὺς διακόνους μεταπήδησε. Τί δὴ ποτε; Ὅτι οὐ πολὺ τὸ μέσον
αὐτῶν καὶ τῶν ἐπισκόπων· καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ διδασκαλίαν εἰσὶν ἀναδεγ-
μένοι, καὶ προστασίαν τῆς ἐκκλησίας· καὶ ἃ περὶ ἐπισκόπων εἶπε, ταῦτα καὶ
πρεσβυτέρους ἀρμόττει· τῇ γὰρ χειροτονίᾳ μόνῃ ὑπερεξέδικασι, καὶ τούτῳ μόνῳ
δοκοῦσι πλεονεκτεῖν τοὺς πρεσβυτέρους. » Χρυσόστομος.

χιμίστους προχέσθαι, ἀλλὰ τῷ χρόνῳ βασανισθέντας, καὶ φανέντας ἀνεγκλήτους.

- 11 Γυναῖκας ὡσαύτως σεμνάς, μὴ διαβόλους, νηφα-
 12 λίους, πιστάς ἐν πᾶσι. Διάκονοι ἔστωσαν μιᾶς γυ-
 ναικὸς ἄνδρες, τέκνων καλῶς προϊστάμενοι καὶ τῶν
 13 ἰδίων οἴκων. Οἱ γὰρ καλῶς διακονήσαντες, βαθμὸν
 ἑαυτοῖς καλὸν περιποιοῦνται, καὶ πολλὴν παρρη-
 14 σίαν ἐν πίστει τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ταῦτά σοι
 15 γράφω, ἐλπίζων ἐλθεῖν πρὸς σε τάχιον· ἐὰν δὲ
 βραδύνω, ἵνα εἰδῇς, πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ θεοῦ ἀναστρέ-
 φεσθαι, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία θεοῦ ζῶντος, στύ-
 λος καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας (1).

Γυναῖκας ὡσαύτως σεμνάς.] Γυναῖκας, οὐ τὰς οἰασδήποτε
 λέγει, ἀλλὰ τὰς διακόνους. Τί γὰρ ἐβούλετο μεταξὺ τῶν ἐν
 τῷ κλήρῳ, τῶν οἰωνδήποτε γυναικῶν ἐπιμνησθῆναι; Μὴ δια-
 βόλους.] Εἶπεν ἄνω περὶ τῶν ἀνδρῶν, μὴ εἶναι διλόγους· λέ-
 γει νῦν περὶ τῶν γυναικῶν, μὴ εἶναι διαβόλους, τουτέστι, μὴ
 καταλάλους, ὅπερ αἱ γραῖδες εἰώθασι, τοὺς οἴκους περιερχό-
 μεναι, καὶ ψιθυρίζουσαι τὰ ταύτης πρὸς ἐκείνην. Νηφαλίους.]
 Ὡσπερ τοῖς ἀνδράσιν ἐνομοθέτησε, μὴ οἶνῳ πολλῷ προσέχειν,
 οὕτω τὰς γυναῖκας ἐκέλευσε, νηφαλίους εἶναι, τουτέστι, διε-
 γηγερμέναις. Εὐαπάτητον γὰρ τὸ τῶν γυναικῶν γένος. Δεῖ οὖν
 νήφειν καὶ ἀγρυπνεῖν. Ὅσα γὰρ εὐχείρωτοί ταῖς ἀπάταις εἰσὶ,
 τοσούτῳ νήψεως χρῆζουσιν. Πιστάς ἐν πᾶσι.] Τουτέστι, στα-
 θερότητα ἔχουσας ἐν πίστει καὶ βίῳ. Μιᾶς γυναικὸς ἄνδρες.]
 Ὁρᾷ, πῶς τὰ αὐτὰ καὶ παρὰ διακόνων ἀπαιτεῖ, ἃ παρὰ
 ἐπισκόπων; Ταῦτα δὲ καὶ περὶ διακονισσῶν δεῖ δέχεσθαι.
 Τέκνων καλῶς προϊστάμενοι.] Πανταχοῦ τοῦτο τίθησι, ἐω-
 λόμενος οἴκυθεν αὐτοὺς φέρειν τὸν ἔλεγχον. Οἱ γὰρ καλῶς
 διακονήσαντες, βαθμὸν ἑαυτοῖς καλὸν περιποιοῦνται.] Βαθ-

(1) Παρ' ἄλλοις αἱ τελευταῖαι αὗται λέξεις συνάπτονται τοῖς ἐπομένους·
 οἶον· Στύλος καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας καὶ ὁμολογοῦμεν ἑνὸς. κ.τ.λ.

μὴν, τουτέστι, προκοπὴν. Οἱ γὰρ ἐν τοῖς κατω πείραν ἑαυτῶν δεδοκότες χρηστὴν, ταχέως εἰς προκοπὴν καὶ παρρησίαν ἐλεύσονται τὴν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ. *Καὶ πολλὴν παρρησίαν ἐν πίστει, τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.*] Τίς δὲ σχολὴ παρρησίαν ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ πίστει, εἰ μὴ ὁ μετὰ τῆς πίστεως καὶ ὀρθῶς βιούς; *Γαυτά σοι γράφω.*] Ἵνα μὴ τὸ περὶ τούτων διατάσσασθαι εἰς ἀθυμίαν ἐμβάλη τὸν Τιμόθεον τοῦ μηκέτι τὸν Παῦλον παραγενέσθαι, ὅρα τί φησιν. Οὐ διὰ τοῦτο ταῦτα γράφω, ὥς οὐκέτι μέλλων ἐλθεῖν· ἀλλ' ἐλεύσομαι μὲν· ἐὰν δὲ βραδύνω, ἵνα εἰδῆς, πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ θεοῦ ἀναστρέφεσθαι· τουτέστι, Πλὴν εἰ συμβῇ με βραδύναι, ἵνα ἔχῃς ὑποτύπωσιν, πῶς δεῖ σε πολιτεύεσθαι τὸν τῶν ψυχῶν πεπιστευμένον κηδεμονίαν. Καλῶς δὲ εἶπε τὸ, *ἐλπίζων*· ἐπειδὴ γὰρ πνεύματι ἤγατο, καὶ οὐκ ἠπίστατο, ποῦ κελεύεται ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἀπελθεῖν, διὰ τοῦτο ἀμφιβάλλει καὶ περὶ τοῦ πρὸς Τιμόθεον ἐλθεῖν. *Ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία θεοῦ ζῶντος.*] Ὅστις οἶκος, ἐκκλησία ἐστὶ θεοῦ ζῶντος. Καλῶς δὲ τὸ, θεοῦ ζῶντος. Μὴ γάρ, φησιν, εἴπῃς, ὅτι ἐξ ἀνθρώπων πληροῦται· θεῷ γὰρ δικαίρει, καὶ αὐτῷ ἀνάκειται, καὶ αὐτὸν ἐνοικον ἔχει. *Στύλος καὶ ἐδραίωμα τῆς ἀληθείας.*] Τουτέστιν, οὐχ ὡς ὁ Ἰουδαϊκὸς ναὸς, ἀλλὰ στύλος ἐστὶ καὶ ἐδραίωμα, τουτέστι, θεβαίωσις τῆς ἀληθείας· ὁ γὰρ Ἰουδαϊκὸς ναὸς, τῶν τύπων τῆς ἀληθείας ἦν ἐδραίωμα (Ι).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Περὶ θείας σαρκώσεως· ἐν ᾧ, περὶ τῶν ἐσομένων δαιμονικῶν αἱρέσεων.

16 Καὶ ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας

(1) « Οἶκον θεοῦ, καὶ ἐκκλησίαν, τῶν πεπιστευκότων τὸν σύλλεγον προσήγορεσε. Τούτους εἶπε στύλον καὶ ἐδραίωμα τῆς ἀληθείας· ἐπὶ γὰρ τῆς πέτρας ἐρηγισμένοι, καὶ ἀκλόνητοι διαμένουσι, καὶ διὰ τῶν πραγμάτων κηρύττουσι τὴν τῶν δογμάτων ἀλήθειαν. » Θεοδώρητος.

μυστήριον· θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι, ὥφθη ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ.

Καὶ ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον.] 'Ὁμολογουμένως· οὐ γάρ τις ἀμφιβάλλει περὶ τούτου. Καὶ μυστήριόν ἐστι, καὶ μέγα, καὶ εὐσεβείας ἐστὶ μυστήριον ἡ καθ' ἡμᾶς πίστις (1), καὶ οὔτε ἀμφισβητήσιμον ἔχει τι. Πῶς δὲ μυστήριον, ὅπερ πάντες ἴσασι; Μάλιστα μὲν· οὐ πάντες ἴσασιν· εἰ δὲ καὶ πάντες ἴσασιν, ἀλλὰ νῦν· πρὸ τούτου δὲ οὐ πᾶσι δῆλον ἦν. Ἄλλως τε, τὸ μὲν, ὅτι ὁ θεὸς ἐσαρκώθη, πάντες ἴσασι· τὸ δὲ πῶς, ἀποκέρπεται, καὶ διὰ τοῦτο μυστήριόν ἐστιν. Ὅρα δὲ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην τοῦ θεοῦ, εἴπερ τὸ μυστήριον αὐτοῦ ὅλως ἡμῖν ἐγνώρισε. Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί.] Ἐπειδὴ περὶ ἱερέων ὁ Παῦλος διαταττόμενος, οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν, οἷον ἐν τῷ Λευϊτικῷ, φησί· Μηδεὶς θαυμαζέτω, εἰ μὴ τοιαῦτα μικρολογεῖται· μέγα ἐστὶ τὸ ἡμέτερον, καὶ οὐδὲν τοιοῦτον ἔκει· ἐνταῦθα γὰρ θεὸς ἐφανερώθη. Πῶς; 'Ἐν σαρκί· τῇ γὰρ θεότητι ἀόρατος (2). Ὁ δὲ ἐν ἀγίοις Κύριλλος ἐν τῷ δωδεκάτῳ κεφαλαίῳ τῶν σχολίων φησὶν· Ὁς ἐφανερώθη ἐν σαρκί. 'Εδικαιώθη ἐν πνεύματι.] Ἐκεῖνος γὰρ ὁ ἐν σαρκὶ τοῖς ἀνθρώποις φανερωθεὶς, οὗτος οὐ παρὰ ἀνθρωπίνους ὀφθαλμοῖς δίκαιος ἐκρίθη, ἀλλὰ τοῖς τοῦ Πνεύματος ὀφθαλμοῖς, τοῖς ἐρευνῶσι καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ (α). Τὸ δὲ, ἐδικαιώθη, διὰ τὴν σάρκα· καθὼ γὰρ ἐστὶ θεός, οὐ δικαιοῦται, ἀλλὰ δικαιοῖ. Τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἔλεγεν· Ὁς ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ (β). Κατ' οὐδένα γὰρ τρόπον ταῖς ἡμετέραις ἀσθενείαις ἥλω. — 'Εδικαιώθη ἐν πνεύματι.] Καὶ ποῖαν ἐδικαιώθη δικαιοσύνην ἡ αὐ-

(1) « Ἡ ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομία. » Χρυσόστομος. Θεοφύλακτος. « Μυστήριον δὲ αὐτὸ καλεῖ, ὡς ἄνωθεν μὲν προορισθὲν, ὕστερον δὲ φανερωθὲν. » Θεοδώρητος.

(2) « Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί. Θεὸς γὰρ ὢν, καὶ θεοῦ υἱὲς, καὶ ἀόρατον ἔχων τὴν φύσιν, ὅπῃλος ἄψασις ἐνανθρωπήσας ἐγένετο. Σαφῶς δὲ ἡμᾶς τὰς αὐτοφύσεις ἐδίδαξεν· ἐν σαρκὶ γὰρ τὴν θεϊαν ἐφη φανερωθῆναι φύσιν. » Θεοδώρητος.

(α) Δ' Κρ., Β', 10. (β) Ἦσ., ΝΓ', 9.

τυδικαιοσύνη καὶ ἀπολύτρωσις, ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος κατὰ τὸν Μαλαχίαν (α); ὁ δὲ ἡλοῖ τὴν ἀκραιφνέστατην καὶ καθαρωτάτην δικαιοσύνην. Τὴν ἐκπλήρωσιν δηλονότι τῶν νομικῶν δικαιωμάτων, περὶ ὧν τῷ Ἰωάννῃ ἔλεγεν· Ἄφες ἄρτι· οὕτω γὰρ πρέπει ἡμῖν ἔστι, πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην (β). Ἐπειδὴ γὰρ καὶ περὶ βαπτισμάτων ἐνετείλατο ὁ νόμος, ἦλθεν ἐν Ἰορδάνῃ καὶ τοῦτον πληρῶσαι, ὥσπερ ἀμέλει τὴν περιτομήν, καὶ τὰς ὑπὲρ τῶν πρωτοτοκίων προσφοράς. Τί δὲ εὐόλεται τὸ, ἐν πνεύματι; Πνεύματι δουλείας ἦν κατεσφιγμένος ὁ Ἰσραὴλ διὰ τοῦ κολάζοντος νόμου· οὐ γὰρ εἶχε τὸ πνεῦμα τῆς υἱοθεσίας· τοῦτο γὰρ Χριστιανοῖς δεδωρηται, καθὼς φησι καὶ Παῦλος· Ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλὴμ, ἐλευθέρα ἐστίν, ἣτις ἐστὶ μήτηρ πάντων ἡμῶν (γ). Λέγει οὖν ὅτι, εἰ καὶ τὰς νομικὰς ἐπλήρου δικαιοσύνας, ἀλλ' οὐ τῷ τῆς δουλείας πνεύματι· (πῶς γὰρ, ὁ καὶ τοὺς ἄλλους ἐλευθερῶν;) ἀλλὰ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, τῷ τῆς υἱοθεσίας, ὅπερ ἔλαβε κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἡμῖν τὸ δῶρον προξενῶν ὁ γνήσιος υἱός, καὶ ὁμοούσιος τῷ Πνεύματι, καὶ οὐχ ἑαυτῷ· ὥσπερ ἀμέλει καὶ ἠύξατο, τὰς ἡμῶν εὐχὰς εὐπροσδέκτους ποιῶν, καὶ ναὸν τὸ οἶκετον ἐκάλει σῶμα (δ), ναοὺς ἡμᾶς θεοῦ γενέσθαι προξενῶν. Καὶ γὰρ καὶ οἱ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον δίκαιοι, ὄντως πνευματικοί, πολλῶ τῶν ἐν νόμῳ δικαιουμένων πάλαι ὑπερέχοντες.—ΛΛΛΩΣ. Ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι.] Ἀντὶ τοῦ, πνευματικῶς ἐδικαιώθη, ἀλλ' οὐ νομικῶς· καὶ γὰρ καὶ τὰς νομικὰς πληρῶν ἐντολὰς, οὐ νομικῶς αὐτάς, ἀλλὰ πνευματικῶς ἐξεπλήρωσεν. Ἡ ὅτι, εἰ καὶ τοῖς σαρκικαῖς καὶ τοῖς θαρκαρδίοις οὐκ ἐδόκει δεδικαιῶσθαι (ἔλεγον γὰρ· Ἰδοὺ ἄνθρωπος φάγος καὶ οἰνοπότης (ε)) ἀλλὰ τοῖς ἐν πνεύματι θεοῦ στηριζομένοις δεδικαίωται· Καὶ ἐθεασάμεθα γὰρ, φησί, τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μορογενοῦς, καὶ ἐξῆς (ζ). Οὕτως ὁ Κλήμης

(α) Μαλαχ. Α', 2.

(β) Ματθ. Γ', 15.

(γ) Γαλ. Δ', 26.

(δ) Ἰωάν. Β', 21.

(ε) Ματθ. 1Α', 19.

(ζ) Ἰωάν. Α', 15.

— «Ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι. Τὴν γὰρ ἀνθρωπείαν φύσιν ἀνελήφως, ἐλευθέρην ταύτην ἁμαρτημάτων ἐφύλα-

ἐν τῷ ἐβδόμῳ τῶν ὑποτυπώσεων. — *ᾠθῃ ἀγγέλοις.*] Ὁ μυστήριον! Μεθ' ἡμῶν εἶδον οἱ ἄγγελοι τὸν Χριστόν, πρότερον αὐτὸν οὐχ ὁρῶντες. Τὴν γὰρ ἀόρατον τῆς θεότητος φύσιν οὐδὲ ἐκαίνοι ἐώρων, σαρκωθέντα δὲ ἐθεάσαντο. *Ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν.*] Ὁ παρὰ τῶν Ἰουδαίων σταυρωθεὶς ἐκηρύχθη ἔθνεσι τοῖς ἀπεγνωσμένοις, τοῖς διαβεβλημένοις. Καὶ οὐκ ἐκηρύχθη μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, καὶ τὴν θείαν παρὰ τῶν πεπιστευκότων προσκύνησιν δέχεται. *Ἀνελήφθη ἐν δόξῃ.*] Διηκόνουν γὰρ αὐτῷ, ἐπὶ τῶν νεφελῶν ἀναλαμβάνομένῳ, οἱ ἄγγελοι. Διὰ τοῦτο φησὶν, *ἐν δόξῃ*· ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ ἀναληφθῆναι, ἐνδοξόν ἐστι. — Τοῦτο γεγένηται μὲν πρὸ τοῦ κηρύγματος· τελευταῖον δὲ αὐτὸ τέθεικε, διδάσκων, ὡς εἰκότως ἐπιστεύθη τὸ κήρυγμα· ἐν οὐρανοῖς γὰρ ἐστὶν ὁ τοῦτο γενέσθαι κελεύσας, καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν ἔχει καθέδραν. Οὕτω τῆς οἰκονομίας μνημονεύσας, καὶ διὰ τῆς πνευματικῆς χάριτος τὰς αἰρετικὰς προθεωρήσας ἀκάνθας, ἃς Οὐαλεντίνος, καὶ Βασιλείδης, καὶ Μαρκίων, καὶ Μάνης παρέσπειραν, πάντες μὲν ὁμοίως τῆς σαρκὸς ἀρνούμενοι τὴν ἀνάληψιν, καὶ τῇ παλαιᾷ Διαθήκῃ μαχόμενοι, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις πολυσχεθεῖς ὑπομείναντες πλάνας, καὶ τὰ περὶ τούτων ἀναγκαίως προλέγει (Θεοδώρητος).

ΚΕΦ. IV, 1 Τὸ δὲ πνεῦμα ῥητῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις καὶ διδασκαλίαις
 2 δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κεκαυτηρια-
 3 σμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν, κωλύόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἃ ὁ θεὸς ἔκτισεν εἰς μετά-
 ληψιν μετὰ εὐχαριστίας τοῖς πιστοῖς καὶ ἐπεγνω-
 4 κόσι τὴν ἀλήθειαν. Ὅτι πᾶν κτίσμα θεοῦ καλόν,

ἐν. ἔχει δὲ καὶ ἑτέραν διάνοιαν τοῦτ' ὅτι φησὶν, Ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι διὰ τοῦ θεοῦ πνεύματος ἐνεργεῖ τὰ ὀνόματα. Εἰ γὰρ ἐγώ, φησὶν, ἐν πνεύματι ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια (Ματθ. ΙΒ', 28.). Ἀπεδείχθη τοίνυν διὰ τῶν θαυμάτων καὶ ἀπεφάνθη, ὅτι θεὸς ἀληθὴς, καὶ θεοῦ υἱός. Οὕτω καὶ ὁ ἐκατόνταρχος παρὰ τὸν σταυρὸν, κλονουμένην ἰδὼν τὴν γῆν, καὶ σκότους πληρωθεῖσαν τὴν οἰκουμένην, ἐβόησεν· Ἀληθὴς θεοῦ υἱὸς ἦν οὗτος (Μαρκ. ΙΕ', 39.). Θεοδώρητος.

καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον, μετὰ εὐχαριστίας λαμβανόμενον· ἀγιάζεται γὰρ διὰ λόγου θεοῦ καὶ ἐντεύξεως.

Τὸ δὲ πνεῦμα ῥητῶς λέγει.] Τουτέστι, σαφῶς, φανερώς, καὶ οὐ συνεσκιασμένως, ὡς ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται. *Ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως.*] Ἐπειδὴ εἶπεν ἄνω, ὅτι ἐναυάγησάν τινες περὶ τὴν πίστιν (α), Μὴ θαυμάσης, φησὶν, εἰ νῦν ἀπὸ τῆς πίστεως ἀποστάντες τινὲς ἰουδαῖζουσιν· ἔσται γὰρ καιρὸς, ὅτε καὶ μᾶλλον ἢ πίστις πλατυθήσεται, ἐν ᾧ καὶ χείρονα ποιήσουσιν οἱ δοκοῦντες χριστιανίζειν, οὐ μέχρι θρωμάτων παρατηρούμενοι, ἀλλὰ καὶ γάμων, καὶ τῶν λοιπῶν. *Προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις.]* Ἐὰν γὰρ τῆς πίστεως ἀποστῇ τις, πάντα λοιπὸν ἔψεται τὰ χαλεπά. Λοιπὸν γὰρ ἀνάγκη, πνεύμασιν ἀκαθάρτοις καὶ δαίμοσι προσέχειν, πλανῶσιν ἀπὸ τῆς ὀρθότητος τὸν ἄνθρωπον. *Καὶ διδασκαλίαις δαιμόνων.]* Διὰ τούτων πᾶσαν αἵρεσιν ἐδήλωσε, μάλιστα δὲ Μανιχαίους, Ἐγκρατιτάς, καὶ Μαρκιωνιστάς· πᾶσαι γὰρ ἀπὸ πλάνης καὶ διδασκαλίας δαιμόνων ἐγεννήθησαν. *Ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων.]* Τουτέστιν, ἐπιτηδεύσει. Δείκνυσιν δὲ, ὅτι οὐ κατ' ἄγνοιαν ψεύδονται, ἀλλ' εἰδότες, ὅτι ψευδὴς αὐτῶν ἡ ἐπιτήδευσις τῶν δογμάτων, ἐπιτηδεύουσι τὸ ψευδολογεῖν *Κεκαυτηριασμένων τὴν συνείδησιν.]* Τουτέστι, πονηροῦ βίου εἰσι· καὶ ἐπειδὴ συνοίδασιν ἑαυτοῖς ἀκαθαρσίαν πολλήν, διὰ τοῦτο τὸ συνειδὸς αὐτῶν ἀνεξαλείπτους ἔχει τοὺς καυτῆρας τοῦ ῥυπαροῦ βίου. Ὅντως γὰρ οἱ τοιοῦτοι, δέει τῶν ἀντιδόσεων, διαστρέφουσι τὰ ἀληθῆ δόγματα, πάντα πείθοντες αὐτοὺς εἶναι ἢ μόνον θεὸν κριτὴν δίκαιον, ἀνάσασιν, ἀπόληψιν καλῶν καὶ κακῶν (Ι). *Κωλύοντων γαμεῖν.]* Τί οὖν; οἱ χριστιανοὶ οὐ κωλύουσι γαμεῖν; μὴ γένοιτο! *τίμιος γὰρ ὁ γάμος ἐν πᾶσι, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος (Ε).* ἀλλὰ τοὺς μὴ

(α) Α' Τιμ. Α', 19.

(Ι) «Κεκαυτηριασμένους τὴν ἰδίαν συνείδησιν αὐτοὺς κάληκε, τὴν ἐσχάτην αὐτῶν ἀναληψίαν διδάσκων· ὁ γὰρ τοῦ καυτῆρος τόπος νεκρωθεῖς, τὴν προτέραν αἴσθησιν ἀποβάλλει.» Θεοδώρητος. (Ε) Ἑβρ. ΙΓ', 4.

βουλομένους γαμεῖν, ἐπὶ παρθενίαν προτρέπουσιν· οἱ δὲ, κωλύοντες γαμεῖν, ὡς ἐξ ἀκαθάρτου κωλύουσιν. Ἀπέχεσθαι βρωμάτων.] Οὐκ ἔστι σφάλμα καλλιγραφικὸν τὸ, Ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ὡς ἐνίοις ἔδοξεν, οὐδὲ παρόραμα ἀποστολικόν, ἀλλὰ καὶ ὀρθῶς εἰς τὴν Ἀθιδά συνήθειαν διαπεφρασμένον, ὥσπερ τὸ, Ἐκώλυσεν αὐτὸν μὴ ποιεῖν τὰ ἄτοπα, οὐ λέγει, ὡς Εἰς ἀτοπίας αὐτὸν προὔτρεψεν, καὶ τὸ, Ἀπέτρεπεν αὐτὸν μὴ προσκρούειν φίλοις, οὐχί, Φίλοις προσκρούει, ἀλλὰ ταύναντίον. Καὶ πάλιν, Ἐκώλυσεν μὴ κλέπτειν, οὐχ ὅτι ἐπέτρεπε τὴν κλοπὴν. Καὶ, Ἐκώλυσεν ἀπέχεσθαι ἀρρήτοποιίας, ἀντὶ τοῦ, Ἀπῆγεν ἀπὸ τῆς τοιαύτης πράξεως. Οὕτω καὶ Ἐκώλυνον ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἀντὶ τοῦ, Ἐκώλυνον ἀπὸ τῆς βρώσεως. Πολλὴ δὲ καὶ παρὰ τοῖς ἔξω ἢ χρήσις (1). Εἰς μετάλληψιν μετὰ εὐχαριστίας.] Ὅρα, πῶς ἐξέβαλε τὴν τρυφὴν τῷ ὀνόματι τῆς μετάλληψεως· ἡ γὰρ μετάλληψις τὴν μεμετρημένην λῆψιν δηλοῖ. Καὶ αὐτὴν δὲ τὴν τρυφὴν, οὐχ ὡς ἀκαθάρτον ἐξέβαλεν, ἀλλ' ὡς ἐκλύουσιν διὰ τῆς ἀμετρίας καὶ τῆς οἷον διαρρήξεως τὴν ψυχὴν. Τοῖς πιστοῖς, φησιν, εἰς εὐχάριστον μετάλληψιν ἔκτισεν ὁ θεὸς τὰ βρώματα· τοῖς γὰρ ἀπίστοις οὐκέτι νόμοις γὰρ ἰδίους ἑαυτοὺς ἀπείργουσιν αὐτῶν (2). Καὶ ἐπεγνώκοσι τὴν ἀλήθειαν.] Ἄρα τὰ ἰουδαϊκὰ τύπος ἦν· νῦν γὰρ ἡ ἀλήθεια. Ἐκωλύοντο δὲ τῶν πολλῶν ἐκεῖνοι, οὐχ ὡς ἀκαθάρτων, ἀλλ' ἵνα τοῦ τρυφᾶν ἐπισχεθῶσιν. Ἀλήθειαν δὲ φησι, τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν. Πᾶν γὰρ κτίσμα θεοῦ καλόν.] Πάντα γὰρ, φησι, καλὰ λίαν (α). Εἰπὼν δὲ, κτίσμα θεοῦ, περὶ τῶν ἐδωδύμων βρωμάτων ἀπάντων ἠνίζατο. Προκαταβάλλει δὲ ἡδη τὴν αἵρεσιν τῶν τὴν ἀγέννητον ὕλην εἰσαγόντων, καὶ ἐκείνης τὰ βρώματα λεγόντων εἶναι. Καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον.] Οὐκοῦν καὶ

(1) «Οὐκ ὀφείλεις ἀπὸ κοινοῦ λαβεῖν τὸ, κωλύοντων, ἀλλ' ἔξωθεν προσθεῖναι τὸ, Συμβουλεύοντων ἀπέχεσθαι βρωμάτων.» Θεοφύλακτος.

(2) «Τί θαί; Τοῖς ἀπίστοις οὐκ ἔκτισεν ταῦτα ὁ θεός; Ναί· ἀλλ' αὐτοὶ ἑαυτοὺς ἀπείργουσι.» Θεοφύλακτος. (α) Γενεσ. Α', 31.

τὸ εἰδωλόθυτον οὐκ ἔστιν ἀπόβλητον, μετὰ εὐχῆς λαμβανόμενον; Ναί, ἐάν ἀγνοῇς σὺ, ὅτι εἰδωλόθυτόν ἐστιν· ἐάν δὲ γνοῖς μεταλάσῃς, ἀκάθαρτος εἶ, οὐχ ὅτι ἐκεῖνο εἰδωλόθυτόν ἐστιν, ἀλλ' ἐπεὶ ὑπεύθυνος γίνῃ τῷ νόμῳ, τῷ κελεύοντι μὴ κοινωνεῖν εἰδώλων τραπέζης. Ἐκ τῆς τοῦ νόμου οὖν παραβάσεως κοινοῦται· ὥσπερ οὖν καὶ τὸ καθαρὸν παντελῶς, εὐχαριστίας δίχα λαμβανόμενον, κοινοῦται διὰ τὴν ἀχάριστόν σου προαίρεσιν. Ἀγιάζεται γὰρ διὰ λόγου θεοῦ καὶ ἐντεύξεως.] Οὐκοῦν εἰ ἀγιάζεται, ἀκάθαρτον λοιπόν ἐστι; Μὴ γένοιτο! πάντα γὰρ καθάρα. Ἀλλὰ δύο τίθησιν ἐνταῦθα κεφάλαια πρὸς ἐκείνους τοὺς ἀκάθαρτά τινα τῶν βρωμάτων λέγοντας. Πρῶτον μὲν γὰρ κατὰ ἔνστασίν φησιν, ὅτι πᾶν κτίσμα θεοῦ καλόν, καὶ οὐδὲν ἀκάθαρτον. Ἐπειτα δὲ κατὰ συγχώρησιν· Εἴ τις δῶν εἶναι τι ἀκάθαρτον, ἐνὶ καὶ οὕτω φάρμακον· ἀγιάζεται γὰρ διὰ λόγου θεοῦ, τουτέστι, δι' εὐχῆς. Πρωύτερον δὲ κεῖται· νοεῖται γὰρ οὕτω· Διὰ λόγου καὶ ἐντεύξεως τῆς πρὸς θεὸν γινομένης (I).

6 Ταῦτα ὑποτιθέμενος τοῖς ἀδελφοῖς, καλὸς ἔσῃ διάκονος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐντρεφόμενος τοῖς λόγοις τῆς πίστεως καὶ τῆς καλῆς διδασκαλίας, ἧ παρηκολούθηκας. Τοὺς δὲ βεβήλους καὶ γραῶδεις μύθους παραιτοῦ.

Ταῦτα ὑποτιθέμενος τοῖς ἀδελφοῖς] Ταῦτα. Ποῖα; Τὰ περὶ τοῦ μυστηρίου, τὰ περὶ τῶν αἵρέσεων, τὰ περὶ τῶν βρωμάτων, ἅπερ κατέλεξεν. Ὅρα δὲ, οὐκ εἶπε, κελεύων, ἀλλ', ὑποτιθέμενος, τουτέστι, συμβουλεύων· συγκαταβατικὸν γὰρ, οὐκ ἀρχοντικὸν εἶναι δεῖ τὸν ἐπίσκοπον. Καλὸς ἔσῃ διάκονος.] Διακονεῖ γὰρ τῷ Χριστῷ διδάσκων, ἀ διδάσκεσθαι ὁ Χριστὸς ἐούλεται. Ἐντρεφόμενος τοῖς λόγοις τῆς πίστεως.] Οὐ μόνον σε

(I) « Κατὰ συνδρομὴν ὁ λόγος. Πρῶτον μὲν γὰρ, φησιν, οὐδὲν ἀκάθαρτον. Εἰ δέ τις καὶ κατὰ συγχώρησιν δῶν εἶναι τι μὴ καθαρὸν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο δι' εὐχῆς αὐτοῦ ἀγιάζεται. » Σχόλιον ἀρχαῖον.

δεῖ, φησι, τοῖς ἀδελφοῖς ταῦτα ὑποτίθεσθαι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν αἰετρίφειν τοῖς λόγοις τῆς πίστεως καὶ τῆς καλῆς διδασκαλίας. Τὸ γὰρ ἀδιάλειπτον τῆς εἰς τὰ τοιαῦτα προσοχῆς δηλῶν, εἶπε τὸ, ἐντρεφόμενος· ὡς εἰ εἶπεν· Ὡςπερ τροφῆς οὐκ ἀφίστασαι, οὕτω μηδὲ τῶν λόγων τούτων· ἢ ὅτι τρεφόμενος ἐν αὐτοῖς τὴν πνευματικὴν τροφήν· οὐ γὰρ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος (α). Καὶ τῆς καλῆς διδασκαλίας.] Ἐνὶ γὰρ καὶ κακῇ διδασκαλίᾳ, ἢ τῶν αἰρετικῶν. Ἡ παρηκολούθηκας.] Τουτέστι, ἥς ἐγένετο τρόφιμος. Τοὺς δὲ βεβήλους καὶ γραώδεις μύθους παραιτοῦ.] Μύθους βεβήλους καὶ γραώδεις τὰς ἰουδαϊκὰς λέγει παρατηρήσεις, ἢ ὡς παραπεποιημένας, ἢ διὰ τὸ ἄκαιρον. Αὗται γὰρ, ἐν μὲν τῷ οἰκίῳ καιρῷ χρήσιμοι ἦσαν· νῦν δὲ, γραώδεις καὶ σισητυαῖαι. Ἡ καὶ περὶ Ἑλληνικῶν καὶ αἰρετικῶν φλυαριῶν ταῦτα λέγει. Ὄντως γὰρ βέβηλοι αὗται καὶ ἄνόσιοι, καὶ γραϊδιῶν αὗται λεληρηκότων ῥήματα (Γ). Λέγει λοιπόν· Τοῖς μὲν σοῖς παραίνει ἃ εἶπον· πρὸς δὲ τοὺς διεστραμμένους, μηδὲ εἰς γυμνασίαν καταβῆς· οὐ γὰρ ἐστὶν αὐτοὺς ὠφελῆσαι, πλὴν εἴποτε σκάνδαλον ἀναφύοιτο, ὡς δι' ἀσθενείαν ἡμῶν παραιτουμένων τὴν πρὸς αὐτοὺς μάχην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Περὶ ἀγῶνος εὐσεβείας ἐπ' ἐλπίδι.

- 8 Γύμναζε δὲ σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν· ἡ γὰρ σωματικὴ γυμνασία πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλιμος· ἡ δὲ εὐσέβεια πρὸς πάντα ὠφέλιμός ἐστιν, ἐπαγγελίαν
9 ἔχουσα ζωῆς τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης. Πιστὸς ὁ

(α) ματθ. Δ', 4.

(1) «Γραώδεις μύθους, τὰς ἰουδαϊκὰς διδασκαλίας ἐκάλεσεν, οὐ τὸν νόμον, ἀλλὰ τὴν εὐσεβείαν ἐμπνεῖαν τοῦ νόμου, καὶ τὴν ἄκαιρον αὐτοῦ φυλακὴν.» Θεοδώρητος.

10 λόγος καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος. Εἰς τοῦτο γὰρ καὶ κοπιῶμεν καὶ ὀνειδιζόμεθα, ὅτι ἠλπίκαμεν ἐπὶ θεῷ ζῶντι, ὅς ἐστι σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων, μάλιστα πιστῶν.

Γύμναζε δὲ σεαυτὸν.] Ἀντὶ τοῦ, ἐθίζε. *Πρὸς εὐσέβειαν.*] Τουτέστι, πρὸς πίστιν ὀρθὴν καὶ βίον καθαρὸν· τοῦτο γὰρ εὐσέβεια, ἡ μετὰ πίστεως ὀρθῆς ἐπιμέλεια τοῦ καθαροῦ βίου (1). *Ἡ γὰρ σωματικὴ γυμνασία.*] Ἡ τὰ σώματα ὑγιαίνειν ποιοῦσα. Ἡ δὲ σύγκρισις ἀπὸ τοῦ ἐλάττονος. *Πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλιμος.*] Οἷον ἄχρι τοῦ σώματος, καὶ ἄχρι τοῦ παρόντος βίου. *Ἐπαγγελίαν ἔχουσα ζωῆς.*] Ὅρας τὴν ὠφέλειαν; ὅτι καὶ ἐν τῷ νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι βίῳ ἡ εὐσέβεια ζωοποιεῖ τὴν πνευματικὴν ζωὴν (2). *Πιστὸς ὁ λόγος.*] Πιστὸς, τουτέστιν, ἀληθής, καὶ πᾶσιν ἀπόδεκτος ὁ τοιοῦτος λόγος. Ποῖος; ὅτι ἡ εὐσέβεια καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ ὠφελεῖ. Ὅρα δέ, ὅτι καὶ πιστὸν αὐτὸν εἶπεν, οἶονεῖ ἀληθῆ, καὶ πᾶσιν ἀπόδεκτον· ἐνὶ γὰρ καὶ ἀληθῆ μὲν εἶναι, ἀμφίβολον δέ. Διὰ δὲ τὸ θαρρῆν τῷ μαθητῇ, ἀποφαντικῶς ἐν ὅλῃ λαλεῖ τῇ ἐπιστολῇ. *Εἰς τοῦτο γὰρ καὶ κοπιῶμεν.*] *Εἰς τοῦτο, Ποῖον;* Ὅτι ἠλπίκαμεν ἐπὶ θεῷ ζῶντι. Καὶ ἡμεῖς γὰρ τῷ τοῦτο συνειδέναι κάμνομεν ἀνεκδοιάστως· καὶ οἱ ἐχθροὶ διὰ τοῦτό ἡμᾶς μάλιστα πολεμοῦσιν. Ὅς ἐστι σωτὴρ πάντων.] Σωτὴρ πάντων ἐστὶν ἐνταῦθα· ἐκεῖ δὲ οὐ πάντων, ἀλλὰ τῶν ἀξίων τοῦ σώζεσθαι. Καὶ ἐνταῦθα δέ, τῶν πιστῶν μάλιστα προνοεῖ. Εἰμὴ γὰρ αὐτὸς τούτους ἔσωσε, πῶς ἂν ἀντέσχον ὑπὸ τοσούτων πολεμούμενοι; Διὰ δὲ τούτων παρορμᾷ τὸν Τιμόθεον εἰς τοὺς ὑπὲρ πίστεως κινδύνους. Μὴ γὰρ ἐκλύου, φησί, τοιοῦτον ἔχων Θεόν, μηδὲ

(1) « Εὐσεβείας γυμνασίαν ἐκάλεσε τὸν ἐπικινούμενον βίον· ἡ πολιτεία γὰρ τοῖς ἀγῶσιν ἀρμόττει. » Θεοδώρητος.

(2) « Οἱ τῆς τοῦ σώματος εὐεξίας ἐπιμελούμενοι, πρὸς ὀλίγον ταύτης ἀπολαύουσιν· οἱ δὲ τῇ· εὐσεβείας ἀγῶνας, καὶ κατὰ τόνδε τὸν βίον περιβλήπουσιν ἀποφαίνουσι τοὺς ἀγωνιστάς, καὶ ἐν ἐκείνῳ παρεσκευάζουσι τῶν ἀγῶντων ἀπολαύσει στεφάνων. » Θεοδώρητος.

τὴν παρ' ἐτέρων συμμαχίαν ἐπικαλοῦ, ἀλλ' ἔλπιζε ἐπ' ἐκείνον·
ζῇ γὰρ καὶ σωτὴρ ἐστίν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Περὶ ἐπιμελείας αὐτοῦ καὶ τῆς ἐκκλη- σίας.

- 11 Παράγγελλε ταῦτα, καὶ δίδασκε. Μηδεὶς σου τῆς
12 νεότητος καταφρονεῖτω, ἀλλὰ τύπος γίνου τῶν
πιστῶν, ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πνεύ-
13 ματι, ἐν πίστει, ἐν ἀγνείᾳ. Ἐὼς ἔρχομαι, πρόσσεχε
14 τῇ ἀναγνώσει, τῇ παρακλήσει, τῇ διδασκαλίᾳ. Μὴ
ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, ὃ ἐδόθη σοι διὰ
προφητείας, μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρε-
15 σβυτέρου. Ταῦτα μελέτα, ἐν τούτοις ἴσθι· ἵνα σοῦ
16 ἡ προκοπὴ φανερὰ ᾖ ἐν πᾶσιν. Ἐπεχε σεαυτῷ καὶ
τῇ διδασκαλίᾳ· ἐπίμενε αὐτοῖς· τοῦτο γὰρ ποιῶν,
καὶ σεαυτὸν σώσεις καὶ τοὺς ἀκούοντάς σου.

Παράγγελλε ταῦτα καὶ δίδασκε.] Ἐπὶ μὲν τῶν ἐν γνώσει
ἀμαρτανόντων, παραγγέλλειν μετὰ αὐθεντίας χρειᾶ· ἐπὶ δὲ
τῶν ἐν ἀγνοίᾳ, διδάσκειν. Καὶ ἀπλῶς, ὁ μὲν ἐπὶ ἀγαθὰ προ-
τρέπων, διδάσκει· ὁ δὲ κακοῦ κωλύων, παραγγέλλει. *Μηδεὶς*
σου τῆς νεότητος καταφρονεῖτω.] Ἐπειδὴ ἡ κοινὴ πρόληψις
εὐκαταφρόνητον πρᾶγμα ἡγεῖται τὴν νεότητά, φησιν· Αὐθεν-
τικώτερον παράγγελλε, καὶ μηδεὶς σου καταφρονεῖτω. Δεῖ γὰρ
καὶ αὐθεντικώτερον διελέγεσθαι τὸν ἐπίσκοπον. Ποῦ οὖν, Τὸ
ἐπισκοπικὸς ὑμῶν γνωσθήτω πᾶσιν ἀνθρώποις (α); Καὶ φαμέν,
ὅτι ἐν μὲν οἷς αὐτὸς ἀδικεῖται, πρᾶος εἶναι ὀφείλει· ἐν οἷς δὲ
οἱ ἀδελφοὶ ἀμαρτάνοντες ἀδικοῦνται, αὐστηρὸς. Ἡ οὕτως· Ἐάν
κοσμιώτατον ἀσκήσῃ εἶον, οὐ καταφρονηθήσεται ἡ νεότης, φύ-

(α) Φιλίπ. Δ', 5.

σει τὸ εὐκαταφρόνητον ἔχουσα, ἀλλὰ θαυμασθήσεται. *Ἀλλὰ τὸς γένου τῶν πιστῶν.*] Ὡςπερ εἰκὼν ἔμψυχος, καὶ ὅρος εὐζωίας (1). *Ἐν λόγῳ.*] Ἐν τῷ λαλεῖν, ἃ δεῖ λαλεῖν τὸν διδάσκαλον. Ὅρα δέ, ὅτι δεῖ τὸν διδάσκαλον παρασκευῆν ἔχειν λόγου. *Ἐν ἀναστροφῇ.*] Οἶον, ἐν βίῳ καὶ πολιτείᾳ. *Ἐν ἀγάπῃ.*] Τῇ πρὸς πάντας. *Ἐν πνεύματι.*] Ἡ ἐν τῇ πνευματικῇ καταστάσει, ἢ ἐν τῷ χάρισματι, ὥστε μὴ ἐπαίρεσθαι ἐπὶ τούτῳ. *Ἐν πίστει.*] Τῇ ὀρθῇ καὶ τῇ ἀδιστακτικῇ, ὅταν τις πιστεύῃ τῷ Θεῷ καὶ περὶ τῶν ἀδυνάτων. *Ἐν ἀγνείᾳ.*] Τουτέστι, καθαρότητι, παρθενίᾳ, ἢ καὶ σωφροσύνῃ. *Ἐως ἔρχομαι, πρόσ-εχε τῇ ἀναγνώσει.*] Εἰκὼς ἦν αὐτὸν, ἀπορφανισθέντα τοῦ Παύλου, ζητεῖν αὐτόν. Δισσῶς οὖν αὐτὸν παραμυθεῖται, τῇ τε τῆς ἀφίξεως ἐπαγγελίᾳ, καὶ τῇ ἐκ τῶν Γραφῶν παραμυθίᾳ. Ὅρα δέ· εἰ Τιμόθεος ἀναγινώσκειν τὰς Θείας Γραφάς· ἐπιτάσσεται, τί δεῖ ποιεῖν ἡμᾶς; *Τῇ παρακλήσει.*] Τῇ πρὸς τοὺς λελυπημένους, ἢ καὶ ἄλλους ἐκλελυμένως ἔχοντας. *Τῇ διδασκαλίᾳ.*] Τῇ πρὸς τὸν λαόν (2). *Μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χάρισματος.*] Τῆς διδασκαλίας τὸ χάρισμα φησὶν ἐνταῦθα, ὃ ἐδέξατο ἐπίσκοπος γενόμενος. Χάρις γὰρ Θεοῦ, τὸ ποιμένα εὐρεθῆναι τὸν νέον. *Ὁ ἐδόθη σοι διὰ προφητείας.*] Προστάξαντος τοῦ Πνεύματος. Πνεύματος γὰρ προστάζει ἐγίνοντο οἱ ἐπίσκοποι, καὶ οὐ χύδην. Προφητείας δὲ εἶδος, καὶ τὸ τὰ ἐνεστῶτα λέγειν, ὡς ἐκεῖ· *Ἀφορίσατέ μοι τὸν Βαρνάβαν καὶ τὸν Παῦλον (α).* Μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου.] Πρεσβυτέρους, τοὺς ἐπισκόπους φησὶν οὐ

(1) « Ἀρχέτυπον τοῦ βίου ἔσο, καὶ κανὼν ἀρίστης πολιτείας. » Θεοφύλακτος.

(2) « Καὶ ἐντεθῆναι ἐν τῇ χάριτι τοῦ Πνεύματος, ὡς καὶ ἡμεῖς προσήκει συνεισφέρειν τὸν πόνον, καὶ οὕτω λαμβάνειν τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος. Καὶ γὰρ τῷ τρισημικαίῳ Τιμοθέῳ, πνευματικῷ ὄντι, τῇ ἀναγνώσει προσέχειν ἐκέλευσαν ὁ διδάσκαλος. Παράκλησις δὲ διδασκαλίας διαφέρει· τῇ τὴν μὲν διδασκαλίαν ἀκωλύτως διάφορα προσφέρειν παιδεύματα· τὴν δὲ παράκλησιν, ἢ τοὺς ἀθυμοῦντας ψυχαγωγεῖν, ἢ τοὺς ὀργιζομένους ταῖς συμβουλαῖς μεταβάλλειν. » Θεόδωρος.

(α) Πράξ. ΙΓ', 2. Ἰδ. καὶ Ἀ Τιμ. Α', 18.

γὰρ ἂν οἱ πρεσβύτεροι ἐχειροτόνησαν τὸν ἐπίσκοπον (1). Ταῦτα μελέτα.] Ποῖα; Ἄ εἶπεν ἄνω, Ἐν λόγῳ, Ἐν ἀναστροφῇ, Ἐν πίστει, Ἐν ἀγνείᾳ. Ἐκ δὲ τοῦ πολλάκις αὐτῷ τὰ αὐτὰ παρεγγυᾷν, δείκνυσι τὸν ἐπίσκοπον δεῖν ἀναντιρρότῳ ταῦτα φυλάττειν. Φανερά ἢ ἐν πᾶσι.] Εἰ δὲ μὴ γένηται σφόδρα μεγάλη, οὐκ ἂν γένηται καταφανής. Ἐν πᾶσι δὲ, ἢ ἀνθρώποις, ἢ πράγμασιν. Ἐπεχε σεαυτῷ.] Οἷον, πρόσεχε, καὶ μὴ μόνον σαυτῷ, ἀλλὰ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ, ἵνα καὶ ἄλλους ὠφελήσῃς. Εἵτα καὶ τὸ ἀνένδοτον παρεγγυῶν, φησιν· Ἐπίμενε αὐτοῖς. Τοῦτο γὰρ ποιῶν καὶ σεαυτὸν σώσεις.] Ἐν γὰρ τῷ παραινεῖν ἑτέροις, καὶ ὁ παραινῶν κατανύττεται καὶ ὠφελεῖται, ἐρυθριῶν ὑπεύθυνος γενέσθαι, ὧν ἄλλους ἀποτρέπει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

Περὶ τοῦ ἀρμοζόντως ἐκάςῳ προσφέρεσθαι.

ΚΕΦ. V, 1 Πρεσβυτέρῳ μὴ ἐπιπλήξῃς, ἀλλὰ παρα-
2 κάλει ὡς πατέρα· νεωτέρους, ὡς ἀδελφούς· πρε-
σβυτέρας, ὡς μητέρας· νεωτέρας, ὡς ἀδελφάς, ἐν
πάσῃ ἀγνείᾳ.

Πρεσβυτέρῳ μὴ ἐπιπλήξῃς.] Πρεσβύτερον, οὐ τὸν τὸ ἀξίωμα τοῦ πρεσβυτέρου ἐν ἐκκλησίᾳ ἔχοντά φησιν, ἀλλὰ πάντα γεγηρακότα. Τί οὖν, ἂν δέηται διορθώσεως; Ὡς ἂν πατρί, φησι, προσενέχῃται αὐτῷ, μετὰ προσηνείας διδάσκων. Ἐπειδὴ γὰρ φορτικὸν ἢ ἐπιπλήξις, μάλισα ἢ παρὰ νέου πρὸς γεγηρακότα γινομένη, τῇ ἐπιεικείᾳ ὑποτέμνεται τὸ φορτικόν. Νεωτέρους, ὡς ἀδελφούς.] Ἀπὸ κοινοῦ τὸ, παρακάλει· ὡς ἀδελφούς δὲ

(1) = Πρεσβυτέριον ἐνταῦθα, τοὺς τῆς ἀποστολικῆς χάριτος ἡξιωμένους ἐκάλειεν. Ὅστω καὶ τοὺς ἐντίμους τοῦ Ἰσραὴλ γερούσιαν πρὸς τὸν γέροντα ἢ θῆκα Γραψῆ. » Θεοδώρητος.

διὰ τοῦτο, ἵνα τὸ θρασὺ αὐτῶν καταστείλῃς. *Πρεσβυτέρας, ὡς μητέρας.*] Διὰ τὴν εἰρημένην ἐπὶ τῶν πρεσβυτέρων αἰτίαν. *Νεωτέρας, ὡς ἀδελφάς.*] Ἐπειδὴ ἡ ἡλικία αὕτη θρασύτητα ἔχει, καὶ οὐδέχεται τοὺς ἐλέγχους, ἢ ἐπιεικεία, φησι, μεσαζέτω. *Εν πάσῃ ἀγνεύῃ.*] Ἐπειδὴ καὶ αἱ πρὸς νεωτέρας ὁμιλίαι δυσκόλως διαφεύγουσιν ὑποψίαν, Σὺ, φησί, μετὰ πάσης ἀγνεύσεως τοῦτο ποιεῖ, τουτέστι, μὴ μόνον τὴν τῆς μίξεως ἀμαρτίαν φυλαττόμενος, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἄλλην ὑποψίαν ἀφορμὴν. Οὐ τιμοθέω δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ παντὶ ἐπισκόπῳ παραινέω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Περὶ χηρῶν ἡλικίας, καὶ τρόπου, καὶ διοικήσεως.

- 3 Χήρας τίμα, τὰς ὄντως χήρας. Εἰ δέ τις χήρα
- 4 τέκνα ἢ ἔκγονα ἔχει, μανθανέτωσαν πρῶτον τὸν ἴδιον οἶκον εὐσεβεῖν, καὶ ἀμοιβὰς ἀποδιδόναι τοῖς προγόνοις· τοῦτο γάρ ἐστιν (1) ἀπόδεκτον ἐνώ-
- 5 πιον τοῦ θεοῦ. Ἡ δὲ ὄντως χήρα καὶ μεμονωμένη, ἡλπικεν ἐπὶ τὸν θεόν, καὶ προσμένει ταῖς δεήσεσι
- 6 καὶ ταῖς προσευχαῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας· ἡ δὲ σπα-
- 7 ταλῶσα, ζῶσα τέθνηκε. Καὶ ταῦτα παράγγελλε,
- 8 ἵνα ἀνεπίληπτοι ᾖσιν. Εἰ δέ τις τῶν ἰδίων, καὶ μά-
- λιστα τῶν οἰκείων, οὐ προνοεῖ, τὴν πίστιν ἡρνηται, καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων.

Διὰ τί περὶ παρθένων οὐδὲν λέγει; Ἴσως ὅτι οὐκ ἦσαν ἀκμήν. Τίς δέ ἐστιν ἡ ὄντως χήρα, προῖόν λέγει. Τιμᾶσθαι δὲ αὐτὰς προσέταξε· διότι ἄνδρας οὐκ ἔχουσι τοὺς προστατομένους, οὐδὲ τέκνα, καὶ τὸ πρᾶγμα ἐπικατάρκτον πολλοῖς εἶναι δοκεῖ. Διὰ τοῦτο πολλῆς, φησι, παρὰ τοῦ ἱερέως ἀπολαύετωσαν τιμῆς, ὥσπερ ἀνορθοῦντος τὰ παρὰ τῶν ἄλλων ὀνειδῇ. Ἡ τι-

(1) Παρ' ἄλλοις, καλὸν καὶ ἀπόδεκτον.

μήρ, τὴν τῶν ἀναγκαίων λέγει χορηγίαν. *Εἰ δέ τις γῆρα τέκνα ἔχει.*] Αὗται οὐκ εἰσὶν ὄντως χῆραι. Ὅντως γὰρ χῆραί εἰσιν, αἱ πάντοθεν μεμονωμέναι. *Μαθανέτωσαν πρῶτον τὸν ἴδιον οἶκον εὐσεβεῖν.*] Τουτέστι, διατιθέναι καλῶς.—**ΚΑΙ ΑΛΛΩΣ,** Εἰς τὸ, *Μαθανέτωσαν τὰ τέκνα καὶ τὰ ἔκγονα πρῶτον τὸν ἴδιον οἶκον εὐσεβεῖν.*] Τουτέστι, Μανθανέτωσαν τὰ τέκνα καὶ τὰ ἔκγονα, τιμᾶν τὴν οἰκείαν μητέρα, καὶ τρέφειν, καὶ εὖ ποιεῖν· τοῦτο γὰρ λέγει εὐσεβεῖν, τὸ γηροκομεῖν μητέρα ἢ μᾶμμην· ἐπεὶ καὶ θεῖον ἀξίωμα τὸ τῶν γονέων. Ἔστω ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἀσέβεια τὸ μὴ γηροκομεῖν.—*Καὶ ἀμοιβὰς ἀποδιδόσθαι τοῖς προγόνους.*] Ὅρα σύνεσιν τοῦ μακαρίου Παύλου! Πολλάκις καὶ ἀπὸ ἀνθρωπίνων προτρέπει λογισμῶν. Ἐπειδὴ γὰρ, φησιν, οἱ πρόγονοι ἀνῆξάν σε καὶ ἐπιμελείας ἤξίωσαν, σὺ δὲ ἐκείνοις τὰς ἀμοιβὰς οὐκ ἔσχυσας ἀντιδοῦναι· ἀπέθανον γάρ· διὰ τῶν ἐκγόνων τῶν ἐκείνων, τέκνων δὲ σῶν, ἄμειψαι αὐτοὺς, ἃς ὀφειλές ἐκείνοις τὰς χάριτας, τούτοις ἀποδιδόσθαι. Προσέθησι δὲ καὶ λογισμὸν, ὅτι καὶ τῷ θεῷ τοῦτο ἀπόδεκτον. *Ἡ δὲ ὄντως γῆρα.*] Ἐπειδὴ τὰς ὄντως χήρας τιμᾶσθαι πρασέαζε, νῦν λέγει, ποῦται εἰσὶν αἱ ὄντως χῆραι, ὥς ἐν ἐξηγήσει χαρακτηρίζων αὐτάς. Ἡ μεμονωμένη, φησί, καὶ ἀπὸ τέκνων καὶ ἀπὸ ἐκγόνων, καὶ ἐπὶ μόνον τὸν θεὸν ἐλπίζουσα. *Καὶ προσμέλει ταῖς δεήσεσιν.*] Αὕτη τοιγαροῦν ἡ ὄντως γῆρα, ἡ ἐλπίζουσα ἐπὶ τὸν θεόν, καὶ προσμένουσα ταῖς δεήσεσιν· ἐπειδὴ γὰρ ἔρημος ἀνθρωπίνης ὑπάρχει βοήθειας, εἰκότως ἐπὶ τὸν θεὸν καταφεύγει (1). *Ἡ δὲ σπαταλῶσα, ζῶσα τέθνηκε.*] Ἐπειδὴ γὰρ πολλαὶ τὴν χρεῖαν αἰροῦνται, ἵνα μετὰ πλείονος ἐξουσίας πράττωσιν, ὅπερ οὐ χρῆ, φησὶν· *Ἡ δὲ σπαταλῶσα, τουτέστιν, ἡ τρυφῶσα, ζῶσα τέθνηκε.* Πῶς; Ζῆν γὰρ δοκοῦσα τὴν νῦν ζωὴν, τὴν αἰώνιον ζωὴν ἀπώλεσε. Τέθνηκεν οὖν διὰ τῆς ἀμαρτίας,

(1) « Τῇ ἐκκλησιαστικῇ, φησι, προσήκει ἀπολαύειν θεραπείας τὰς μηδεμίαν ἐτέρωθεν ἔχουσας παραψυχῆς ἀφορμὴν. Αὗται δὲ, διὰ τὸ φροντίζον ἀπὸλλέσθαι, ἐν ἔργον ἔχουσι, τὸ ταῖς θείαις προσευχαῖς ἐνδιατρίβειν αἰεὶ.» Θεοδώρητος.

ὅσον πρὸς ἐκείνην τὴν ζωὴν. *Καὶ ταῦτα παράγγελλε.*] Ὅρας, ὅτι ὡς νόμον τὸ πρᾶγμα εἶναι θέλει; Οὐ γὰρ τῇ προαιρέσει τὸ μὴ τρυφᾶν ἐπιτρέπει, ὥσπερ τὰ κατορθώματα, ἀλλ' ὡς ἀμαρτίαν τοῦτο ἀπαγορεύει. *Εἰ δέ τις τῶν ιδίων οὐ προγοεῖ.*] Οὐ γὰρ ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν ἡ οἰκεία μόνον ἀρετὴ, ἀν μὴ καὶ ἄλλων προνοῇ τις. Περὶ δὲ τῆς χήρας ταῦτά φησιν. Ἰδίους μὲν λέγει, τοὺς κατὰ τι διαφέροντας, οἷον φίλους, οἰκέτας· οἰκέλους δὲ, τοὺς τῷ γένει προσήκοντας· ἐνὶ γὰρ εἶναι ιδίους, οἷον φίλους, οὐ μὴν καὶ οἰκέλους. Προνοητέον οὖν αὐτῇ τῶν ιδίων, μάλιστα δὲ τῶν οἰκείων, ὅπερ ἡ σπαταλῶσα οὐ ποιεῖ, τῇ τρυφῇ μόνῃ προσέχουσα. *Πρόγοιαν* δὲ, τὴν τε κατὰ ψυχὴν, τὴν τε κατὰ τὸ σῶμα λέγει.—Τῶν ιδίων καὶ τῶν οἰκείων προνοεῖ, ὃ μὴ μόνον τῶν προσηγόντων προνοῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ, διὰ τοῦ ἐκκόπτειν τὰ πάθη. Οὕτως ὁ Κλήμης ἐν ἐβδόμῳ τῶν Ἰποτυπώσεων.—*Τὴν πίστιν ἡρνηται.*] Καὶ πῶς ἡ σπαταλῶσα, καὶ τῶν ιδίων καὶ τῶν οἰκείων οὐ προνοοῦσα, τὴν πίσιν ἡρνηται; Ὅτι τὰ ἔργα αὐτῆς οὐκ εἰσὶ πιστεύοντος· εἰ γὰρ ἐπίστευε τῷ θεῷ, ἤκουεν ἀν αὐτοῦ, λέγοντος· *Καὶ ἀπὸ τῶν οἰκείων τοῦ σπέρματός σου οὐχ ὑπερόψει* (α). Εἰ δὲ δοκεῖς μὲν τὸν θεὸν μὴ ἀρνεῖσθαι, τοὺς δὲ νόμους αὐτοῦ παραβαίνεις, τὸν θεὸν ἀρνῆ· εἴρηται γάρ· *Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται* (β). *Καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων.*] Πῶς δὲ ἐστὶ καὶ ἀπίστου χείρων; Ὅτι οἱ ἄπιστοι, εἰ καὶ μὴ πάντων, τῶν συγγενῶν μέντοι προνοοῦσι διὰ τὸν νόμον τῆς φύσεως· αὕτη δὲ καὶ τὸν τοῦ θεοῦ καὶ τὸν τῆς φύσεως νόμον ἀναιρεῖ καὶ ἀδικεῖ.

- 9 Χήρα καταλεγέσθω μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἐξήκοντα
 10 γεγονυῖα, ἐνὸς ἀνδρὸς γυνή, ἐν ἔργοις καλοῖς μαρτυρουμένη, εἰ ἐτεκνοτρόφησεν, εἰ ἐξενδοδόχησεν, εἰ ἀγίων πόδας ἐνίψεν, εἰ θλιβομένοις ἐπήρηκεσεν, εἰ
 11 παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησε. Νεωτέρας δὲ χή-

(α) Ἡσ. ΝΗ', 7. (β) Τιτ. Α', 16.

ρας παραιτοῦ· ὅταν γὰρ καταστρησιάσωσι τοῦ Χρι-
 12 στοῦ, γαμεῖν θέλουσιν· ἔχουσαι κρίμα, ὅτι τὴν
 13 πρώτην πίστιν ἠθέτησαν. Ἀμα δὲ καὶ ἀργαὶ μαν-
 θάνουσι περιερχόμεναι τὰς οἰκίας· οὐ μόνον δὲ
 ἀργαί, ἀλλὰ καὶ φλύαροι, καὶ περιέργοι, λαλοῦσαι
 τὰ μὴ δέοντα.

Ἐπειδὴ εἶπεν ἀνωτέρω, ὅτι ἡ σπαταλῶσα καὶ μὴ προνοῶ-
 σα τῶν οἰκειῶν, ἀναξία ἐστὶ τοῦ καταλόγου τῶν χρηρῶν, νῦν
 διδάσκει ἡμᾶς τί δεῖ αὐτὴν ἔχειν. Καὶ πρῶτον μὲν περὶ τῆς
 ἡλικίας ἀκριβολογεῖται· τὴν δὲ αἰτίαν προῶν λέγει. Οὐ γὰρ
 ἀπλῶς οὕτω τὴν ἐξηκοντοῦτιν ἐγκρίνει· ὥς εἶγε καὶ ἐξήκοντα
 εἴη ἐτῶν, τὰ δὲ λοιπὰ μὴ ἔχοι, μὴ καταλεγέσθω. Ἐπειτα
 καὶ μονογαμίαν αὐτὴν ἀπαιτεῖ, ὥς σημεῖον σεμνότητος καὶ
 σωφροσύνης. Φασὶ δὲ τὰς εἰς τὸ χρηρὸν τεταγμένας λέγειν.
Ἐν ἔργοις καλοῖς μαρτυρουμένη.] Τοῦτο ἐστὶ τὸ κυρίως
 αὐτὴν ἀξιῶν τοῦ καταλόγου. Εἰπὼν δὲ γενικῶς, *ἐν ἔργοις*
καλοῖς, λοιπὸν καὶ τὰ καθ' ἕκαστον ἀριθμεῖ. *Εἰ ἐτεκρο-*
τρόφησεν.] *Τεκροτροφεῖν* οὐ τοῦτό ἐστι, τὸ τρέφειν τὰ τέ-
 κνα ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸ ὡς δεῖ, ὥσπερ καὶ ἄνω εἶπε (α). Τί
 οὖν, εἰ μὴ ἔχει παῖδας; Τὰ λοιπὰ ποιείτω. *Εἰ ἐξεροδόχη-*
σεν.] Ὅρᾳς, ὅτι καὶ ἐνταῦθα τὰς τῶν οἰκειῶν εὐεργεσίας προ-
 τίθησι τῶν εἰς τοὺς ἀλλοτρίους; Εἰπὼν γὰρ πρῶτον, *εἰ ἐτε-*
κροτρόφησεν, οὕτως ἐπάγει τὸ, *εἰ ἐξεροδόχησεν*. *Εἰ ἀγίων*
πόδας ἔνιψεν.] Ἄλλ' ἑρεῖ, ὅτι πενιχρά εἰμι, καὶ ξενотροφεῖν
 οὐκ εὐπορῶ, οὔτε θλιβομένοις ἐπαρκέσαι. Μὴ ἀγίων, φησί, πό-
 δας νίψαι οὐκ ἔχεις; μὴ τῷ ἀγαθῷ ἔργῳ ἐπακολουθεῖν εὐπο-
 ρίας χρήξεις; Κατὰ γὰρ τὰ ἐγγώρουντα τούτων ἕκαστον εἴρη-
 κεν. Ἀγιοὶ δὲ εἰσι πάντες, ὅσοι πίστιν ὀρθὴν μετὰ βίου
 ἔχουσι, καὶ μὴ σημεῖα ἐργάζονται. — *Εἰ ἀγίων πόδας ἔνιψε.*
 Τουτέστιν, εἰ τὰς ἐσχάτας ὑπηρεσίας τοῖς ἀγίοις ἀνειπαισχύν-

(x) Α' Τιμ. Β', 15.

τως ἐξετέλεσεν. Οὕτως ὁ Κλήμης ἐν ἐβδόμῃ τῶν Ἱποτυ-
 πώσεων.—*Εἰ παρτί ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησεν.*] Οἷον, ἐκοι-
 νώνησεν, ὑπηρέτησεν. Εἰ γὰρ καὶ ἐργάσασθαι οὐκ εὐπορεῖ, ὑπη-
 ρετῆσαι μέντοι εὐπορεῖ. *Νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ.*] Τί
 δὴ ποτε, καίτοι μείζονος ἀγῶνος ὄντος, ἐπὶ τῶν παρθένων
 οὐδαμοῦ φαίνεται χρόνου παρατήρησιν εἰπών; Ὅτι ἐκεῖναι μὲν
 ἀπὸ μείζονος θερμότητος, τῆς ἐν πίστει, εἰς τοῦτο ἤλθον· αὐ-
 ται δὲ καὶ ἀνάγκῃ τινὶ, τῇ ἐκ τῆς ἐρημίας· ἢ ὅτι καὶ ἐπὶ
 τῆς παρθένου εἰπών, εὐπρόσεδρον εἶναι καὶ τὰ τοῦ Κυρίου με-
 रिμνῶσαν (α), πολλὴν ἀκριβείαν ἐπέζητήσεν. *Ὅταν καταστρη-
 ριάσωσι τοῦ Χριστοῦ.*] Ἰσως ἦσαν τοῦτο πεποινηκαὶ τινές.
 Ὁρα δὲ, ὅτι καὶ αἱ ὄντως χῆραι, τῷ Χριστῷ ἀρμόζονται· ἀρ-
 μοζόμεναι δὲ, ἐν τάξει παρθένων καθίστανται· ἡρμοσάμην γὰρ
 ὑμᾶς, φησὶν, ἐνὶ ἀνδρὶ, παρθέρον ἀγνήν παραστήσαι τῷ
 Χριστῷ (β). Ταῦτα δὲ πρὸς πᾶσαν ἐκκλησίαν ἀρμόζει. Τί
 δὲ τὸ, *ὅταν καταστρηριάσωσι*, θούλεται; Τουτέστιν, ὅταν
 καταβλακευθῶσιν, ὅταν καταθρυφθῶσιν, ἢ, ὅταν ἀκκισθῶσιν,
 ὅταν καθυπερηφανεύσωνται τοῦ Χριστοῦ, μὴ καταδεχόμεναι
 αὐτὸν νυμφίον, ἐκπύπτουσι λοιπὸν εἰς τὸν γάμον· οὐ γὰρ εἴ-
 λοντο τὴν χρεῖαν μετὰ κρίσεως λογισμοῦ. *Ὅτι τὴν πρώ-
 την πίστιν ἠθέτησαν.*] Τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν συνήκην λέ-
 γει *πίστιν*. Συνθέμεναι γὰρ αὐτῷ ἡρμόσθαι, ἀθετοῦσιν αὐτὸν,
 ἐπὶ ἀνθρώπινον ἐρχόμεναι γάμον, καὶ διὰ τοῦτο ἔχουσι κατὰ-
 κρισιν. Μετὰ δὲ τοῦτο, καὶ ἄλλῃ ἀμαρτηματί, φησὶν, ὑπο-
 πύπτουσι, τῇ ἀργίᾳ. Οὐ μόνον τοιγαροῦν ἀνδράσι τὸ ἐργά-
 ζεσθαι προσέταξεν, ἀλλὰ καὶ γυναῖξί· πᾶν γὰρ κακὸν, ἐξ ἀρ-
 γίας τίκεται. *Ἀμα δὲ καὶ ἀργαὶ μαρθάνουσι.*] Πῶς δὲ
 ἀργαὶ μαρθάνουσιν; ἔχουσαι τοὺς ἐπεισάκτους ἀνδρας χορη-
 γοῦντας αὐταῖς τὰ πρὸς χρεῖαν, τῶν μὲν ἔργων ῥαθυμοῦσιν,
 ὅπως δὲ εὐπρόσωποι τοῖς ἀνδράσι δόξωσιν ἐπιμελοῦνται. Οὐ

(α) Α΄ Κορ. Ζ΄, 35. (β) Β΄ Κορ. ΙΑ΄, 2.

μόνον δὲ ἀργαί, ἀλλὰ καὶ φλύαροι.] Εἰκότως· Περιδεύουσαι γὰρ τὰς οἰκίας, οὐδὲν ἄλλο ἢ τὰ ταύτης πρὸς ἐκείνην φέρουσι, καὶ τὰ ἐκείνης, εἰς ταύτην· καὶ ἀναγκαίως εἰς περιεργίαν ἐκ τοῦ ἐρευνᾶν πάντα, καὶ εἰς φλυαρίαν, ἐκ τοῦ λέγειν τὰ πάντων πρὸς πάντας, ἐκτραχηλίζονται. Ἐνεργὸς γὰρ ὁ νοῦς ἡμῖν παρὰ τοῦ δημιουργοῦ κατεσκευάσται. Ὅταν οὖν αὐτῷ μὴ δῶμεν ἐργασίαν χρηστὴν, αὐτὸς ἐπιλαμβάνεται ἐργασίας ἀτόπου.

- 14 Βούλομαι οὖν νεωτέρας γαμεῖν, τεκνογονεῖν, οἰκο-
δεσποτεῖν, μηδεμίαν ἀφορμὴν διδόναι τῷ ἀντικει-
15 μένῳ λοιδορίας χάριν. Ἦδη γάρ τινες ἐξετράπησαν
16 ὀπίσω τοῦ σατανᾶ. Εἴ τις πιστὸς ἢ πιστὴ ἔχει χή-
ρας, ἐπαρκείτω αὐταῖς, καὶ μὴ θαρείσθω ἢ ἐκκλη-
σία, ἵνα ταῖς ὄντως χήραις ἐπαρκέσῃ.

Βούλομαι οὖν νεωτέρας γαμεῖν.] Τὸ μὲν καλὸν ἦν, ἅπαξ ταῖς χήραις συγκαταλεγείσας, μὴ κατασφηνιᾶν τοῦ Χριστοῦ, μηδὲ ἀθετεῖν τὴν πρώτην πίστιν· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ποιοῦσι, γαμεῖτωσαν· τὸ μὲν γὰρ, ἀναμάρτητον, τὸ δ', ἀνόσιον. Τὸ γὰρ κεχρηγὸς αὐτῶν καὶ ῥάθυμον, οὕτω γοῦν καταστέλλεται, τῇ περισσοτέρᾳ θλίψει καὶ φροντίδι (1). Μηδεμίαν ἀφορμὴν διδόναι τῷ ἀντικειμένῳ λοιδορίας χάριν.] Ἄν γὰρ ἐξ ὀρθοῦ γαμήσωσι, μὴ πρότερον ἑαυτὰς Χριστῷ κατεγγυήσασαι, οὐκ εἰς ἀφορμὴν λοιδορίας ἤζουσιν. Οὐχ ἵνα δὲ ἀδεῶς ζῶσι, γαμεῖν προσέταξεν, ἀλλ' ἵνα ταῖς φροντίσι γοῦν πιεζόμεναι, τοῦ κοσμίως ζῆν προνοήσωσιν. Ἦδη γάρ τινες ἐξετράπησαν.] Διὰ τί δὲ τασαύτην παραφυλακὴν περὶ αὐτῶν ἐποίησται; καὶ πλείω ἤπερ

(1) « Πρὸςγεγεμένως μὲν, φησιν, ἡβουλόμην αὐτὰς μὴ ἀθετῆσαι τὰς συνθήκας· ἐπεὶ δὲ αὐταὶ βούλονται τὸν γάμον, βούλομαι καὶ γὰρ, συγκαταβαίνειν. Κρεῖττον γὰρ τεκνογονεῖν· εἰπὼν δὲ, τεκνογονεῖν, ἐδείξεν, ὅτι διὰ τεκνογονίαν δεῖ ὑπεισιέναι τὸν γάμον, ἵνα πλείονας προσάξῃ τῷ θεῷ· οἰκοδεσποτεῖν· τοῦτέστι, τοῦ οἴκου οἴλου φροντίζειν, καὶ ἐργάζεσθαι, ἢ ἀλλοτρίους οἴκους περιεργαζόμενους ἀργεῖν καὶ φλυαρεῖν ». Θεοφύλακτος.

ἐπὶ τῶν παρθένων; Ὅτι αὐταί, φησι, τὴν ἀφορμὴν δεδώκασιν, ἐκτραπῆσαι ὀπίσω τοῦ σατανᾶ. Ταῦτα γάρ, φησι, λέγω, οὐχ ἵνα μὴ ᾧσι νεώτεραι γῆραι, ἀλλὰ δεδουκώς, μὴ τὸν Χριστὸν ἀθετήσωσι. *Εἴ τις πιστὸς ἢ πιστή.*] Καλῶς τὸ, πιστὸς ἢ πιστή· εἰ γάρ ἦσαν ἄπιστοι, οὐκ ἔδει παρ' αὐτῶν τρέφεσθαι, ἵνα μὴ δόξωσι δέεσθαι αἱ πισταὶ τῶν ἀπίστων. Ἄλλως δὲ καὶ πρὸς τοὺς πειθομένους αἱ νομοθεσίαι, οὐ πρὸς τοὺς οὐ πεισθησομένους. *Ἐπαρκείτω αὐταῖς.*] Ἀβάρεις ποιεῖτω τὸ πρᾶγμα. Διὰ γάρ τοῦ, *ἐπαρκείτω*, τὴν ἀναγκαίαν ἐδήλωσε τροφὴν, οὐ τὴν πολυτέλειαν. *Καὶ μὴ βαρείσθω ἡ ἐκκλησία.*] Ὡστε οἱ πιστοὶ, τρέφοντες τὰς ἑαυτῶν χήρας, καὶ ταῖς τῆς ἐκκλησίας χήραις συμβάλλονται, οἷα δὴ μὴ βαρυνμένης τῆς ἐκκλησίας, καὶ διὰ τοῦτο ἀφρονώτερον τρεφούσης, ἢς τρέφει, τὰς ὄντως δηλαδὴ χήρας, τουτέστι, τὰς ἀπροστατεύτους καὶ μεμονωμένους. *Ἰνα ταῖς ὁντως χήραις ἐπαρκέσῃ.*] Ὅντως χῆραι, αἱ πάντοθεν ἔρημοι. Ὁ γὰρ τοῦτο ποιῶν, φησιν, οὐ μόνον τρέφει, ἢν τρέφει, ἀλλὰ καὶ ταῖς λοιπαῖς πολὺ συμβάλλεται, πλάτος αὐταῖς προξενῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Περὶ πρεσβυτέρων τιμῆς.

- 17 Οἱ καλῶς προεστῶτες πρεσβύτεροι, διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν· μάλιστα οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ
 18 διδασκαλίᾳ. Λέγει γὰρ ἡ γραφή· Βοῦν ἀλοῶντα οὐ φιμώσεις (α). καί· Ἄξιός ἐστι ἐργάτης τοῦ μι-
 19 σθοῦ αὐτοῦ (β). Κατὰ πρεσβυτέρου κατηγορίαν μὴ παραδέχου, ἐκτὸς εἰ μὴ ἐπὶ δύο ἢ τριῶν μαρ-
 20 τύρων. Τοὺς ἁμαρτάνοντας ἐνώπιον πάντων ἔλεγ-
 21 χε, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσι. Διαμαρτύρομαι

(α) Δευτερ. ΚΕ', 4. (β) Ματθ. Ι', 10. Λουκ. Ι', 7.

ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων, ἵνα ταῦτα φυλάξης χωρὶς προκρίματος, μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν.

Οἱ καλῶς προσεστώτες πρεσβύτεροι.] Τίνες δὲ οἱ καλῶς προσεστώτες, ὁ Χριστὸς ἐδήλωσεν. Ὁ ποιμὴν, φησιν, ὁ καλὸς, τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων (α). *Διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν.* **Τιμὴν** φησι τὴν τῶν ἀναγκαίων χρηγίαν, ὡς ἐκ τῶν ἐπαγομένων δῆλον. Οὐ φιμώσεις γάρ, φησι, βοῦν ἀλοῶντα· καὶ ἄξιος ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ. *Διπλῆς* δὲ, ὡς πρὸς τὰς χήρας· οὐ γὰρ ὡς πρὸς τοὺς μὴ καλῶς προσεστώτας πρεσβυτέρους· ἐκεῖνοι γὰρ οὐκ ἀξιοῦνται οὐδ' ἀπλῆς, ἀλλὰ διώκονται· ἢ ἀπλῶς *διπλῆς*, ἀντὶ τοῦ πολλῆς (1). **Οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ.]** *Ἐν λόγῳ*, οὐ τῷ κομπῶδει, ἀλλὰ τῷ πνευματικῶς τρέφειν ἰσχύοντι (2). Ποῦ δὲ νῦν εἰσὶν οἱ λέγοντες, μὴ δεῖσθαι λόγων, μηδὲ διδασκαλίας τὸν προσεστώτα, ἀλλὰ βίου; Ἀκουέτωσαν νῦν Παύλου, πῶς τὸν λόγον τιμᾷ, *μάλιστα*, λέγων, οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ· δεῖ γὰρ καὶ τούτου, εἰπὲρ τινος ἄλλου. Ὅταν γὰρ περὶ δογμάτων ἢ ὁ λόγος, ποῖος βίος ἐνταῦθα ἰσχύει; *Οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα.* Προπλέκει μαρτυρίας, μίαν μὲν ἐκ τοῦ νόμου, ἑτέραν δὲ ἀπὸ τῆς καινῆς διαθήκης. Ὅρα δὲ τὸ ἀντιδιαστελλόμενον τῷ, *Οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα*· τὸν γὰρ μὴ ἀλοῶντα φιμώτεον. Ἄξιος ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ.] Καὶ ὁ Χριστὸς σύμφωνα τῷ νόμῳ λέγει. Τοῦ μισθοῦ, τῆς τροφῆς δηλονότι· ἐργάτην δὲ λέγει τὸν κάμνοντα· ὡς ὅγε μὴ κάμνων, ἀνάξιος τροφῆς. Ταῦτα δὲ λέγει πρὸς τοὺς διδασκάλους, τοὺς κοπιῶντας ἐν τῇ διδασκαλίᾳ. *Κατὰ πρεσβυτέρου κατηγορίαν μὴ παραδέχου.* Τί δέ; κατὰ νεωτέρου τοιαύτην παραδεκτέον

(α) Ἰωάν. 1, 11.

(1) « Τὸ, διπλῆς τιμῆς, ἀντὶ τοῦ, πλείονος, τίθηκε. » Θεοδώρητος.

(2) « Ἀόγον δὲ, οὐ τὸν κομπῶδη ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ τὸν δυνάμει γραφικῆς γέμνοντα καὶ νοημάτων, καὶ ὅπως δὴ ποτε λέγεται. » Θεοφύλακτος.

κατηγορίαν; Μὴ γένοιτο! Ἀλλ' ὡς εἰ ἔλεγε· Κατὰ μηδεὶς μὲν, μάλιστα δὲ κατὰ πρεσβυτέρου. Οὐκ εἶπε δὲ, Μὴ κατακρίνης, ἀλλὰ, Μὴδὲ παραδέξῃ ὅλως· καὶ γὰρ διὰ τὴν ἡλικίαν ἐλάττονα τῶν νέων ἀμαρτάνουσιν· ἔχουσι γὰρ καὶ τὸν ἀπὸ τῆς ἡλικίας χαλινόν. Πρεσβύτερον δὲ, τὸν ἐν γῆρᾳ ὄντα, τὸν γεγηρακότα φησίν. *Ἐκτὸς εἰμὶ ἐπὶ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων.*] Ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ ἀπὸ ὑπονοίας κρίνονται, δεῖ, φησιν, εἶναι μάρτυρας τοὺς ἐλέγχοντας, κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον. Τί οὖν, ἂν ὠμολόγηται μὲν τὰ ἀμαρτήματα, μάρτυρας δὲ μὴ ἔχη, ἀλλὰ μόνον ἔχει πονηρὰν ὑπόνοιαν; Περὶ τούτου εἶπεν ἄνω· Δεῖ γὰρ αὐτὸν καὶ μαρτυρίαν καλὴν ἔχειν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν (α). *Τοὺς ἀμαρτάνοντας ἐνώπιον πάντων ἔλεγχε.*] Ζῆτει μὲν, φησιν, ἐπιμελῶς· εὐρίσκων δὲ, μετὰ σφοδρότητος ἐπίπληττε· τοῦτο γὰρ τὸ, *ἔλεγχε*. Ἐνώπιον δὲ πάντων, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσι, τουτέστι, σωφρονισθῶσι. Τοῦτο καὶ ὁ θεὸς ἐποίησεν ἐπὶ τε τοῦ Φαραῶ (1), καὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ (2). *Διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ.*] Ὅρα σφοδρότητα! Οὐ γὰρ ἐπειδὴ Τιμόθεος ἦν, παραιτεῖται, ἀλλὰ διαμαρτύρεται, τὸ ἑαυτοῦ ἀσφαλιζόμενος, εἴτι τῶν μὴ δεόντων γένηται. Τί δήποτε δὲ τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καλέσας μάρτυρας, καὶ τοὺς ἀγγέλους συγκέκληκεν; Ὅτι καὶ αὐτοί, τῆς κρίσεως γινομένης, μετὰ τοῦ οἰκείου δεσπότου παρεῖναι μέλλουσι, καὶ μαρτυρεῖν τῷ λόγῳ (3). Ἔθος δὲ ἐστὶ καὶ ἡμῖν, καὶ ὑπερέ-

(α) Α' Τιμ. Γ', 7. — Ὁ Θεοδώρητος πρεσβύτερον νοεῖ ἑνταῦθα τὴν κατὰ τὸ ἀξίωμα, καὶ οὐ τὸν κατὰ τὴν ἡλικίαν πρεσβύτερον· ἐρμηνεύει γὰρ « Περὶ πάντων ὁ νόμος τοῦτο κελεύει· ἐπὶ δύο γάρ, φησι, καὶ τριῶν μαρτύρων σταθῆσεται πᾶν ῥῆμα (Λευτερ. ΙΘ', 15)· οὐχ ἡκιστα δέ, φησιν, ἐπὶ πρεσβυτέρου τοῦτο προσήκει ποιεῖν. Συμβαίνει γὰρ, ἐκκλησίας αὐτὸν πρεσβυτερίαν πεπιστευμένον, καὶ λυπῆσαι τῶν ἀμαρτανόντων τινάς, εἴτα ἐντεῦθεν ἐκείνους δυσμενῶς διατεθέντας, συκοφαντίαν ὑφῆναι. Δεῖ τοίνυν ἀπαιτῆσαι τῶν μαρτύρων τὸν ἀριθμόν. »

(1) Ἐξοδ. ΙΔ'. (2) Δαν. Δ'. — « Μὴτε κατακρίνης πρὸ τῶν ἐλέγχων, μήτε τοὺς προφανῶς ἐπὶ τισὶ παρανομίαις ἐλεγχόμενους φειδοῦς· ἀξιώσης· ἀλλὰ τῶν ἀλισκομένων, πάντων παρόντων καταψηφίζου· ἵνα τῷ δέει τῆς τιμωρίας φύγῃσι τὴν ἀμαρτίαν ». Θεοδώρητος.

(3) Ματθ. ΚΕ', 31

χόντα καὶ ἐλάττονα πρόσωπα εἰς μαρτυρίαν παραλαμβάνειν. Καὶ ὁ Ἰακώβ, καὶ τὸν θεὸν καὶ τὸν ἑαυτὸν μάρτυρα παραλαμβάνει (1). Ἐκλεκτῶν δὲ ἀγγέλων εἶπε· διότι ἄγγελοι καὶ οἱ δαίμονες, ἀλλ' ἀπόβλητοι. Ἴνα ταῦτα φυλάξῃς χωρὶς προκρίματος.] Ταῦτα μὲν, ἅπερ εἶρηκε. Χωρὶς δὲ προκρίματος, τουτέστι, χωρὶς τοῦ προπετώς τι καὶ ἀπλῶς καὶ δίχα κεραιμένης βουλῆς πρᾶξαι τι ἐν τοῖς εἰρημένοις.— Χωρὶς προκρίματος.] Οἶον, ἄνευ τοῦ εἰς τι πταίσαντα ὑποπτεῖν τῇ κρίσει καὶ τῇ τῆς παρακοῆς κολάσει. Οὕτως ὁ Κλήμης ἐν ἐξδόμῳ τῶν ὑποτυπώσεων.— Μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν.] Οἶον, κατὰ πρόληψιν· αἱ γὰρ προλήψεις πολλάκις οὐκ ἔχουσι τὸ ἀληθές. Πρόσκλισις δὲ ἐστὶ, τὸ κατὰ προσπάθειαν προσκλίνεσθαι τῷ ἐνὶ μέρει (1). Ὁ δὲ ἐν ἀγίοις Βασίλειος ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῶν Παροιμιῶν φησί· Κατὰ πρόσκλισιν, οἶον μὴ ἐπικλινόμενος εἰς τὸ μὴ ὀρθόν, ἀλλ' εὐθεῖαν τὴν κρίσιν ἐκφέρων. Φησὶ γὰρ οὕτω· Μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν· τουτέστιν, Ἀλλ' εὐθείας καὶ ἀδιαστρόφους ἐκφέρων τὰς κρίσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Περὶ χειροτονίας ἀσφαλοῦς.

22 Χεῖρας ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει, μηδὲ κοινώνει
23 ἁμαρτίαις ἄλλοτρίαις. Σεαυτὸν ἄγνον τήρει. Μηκέτι

(4) Γενεσ. ΑΑ, 44-47. — «Τοὺς μέντοι ἀγγέλους· τῷ θεῷ καὶ τῷ Χριστῷ συνένταξεν, οὗ ὡς ὁμοτίμους, ἀλλ' ὡς δούλους. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς πολλάκις τοῖς μείζονι τοῖς ἐλάττοσι συντάττομεν· καὶ δούλων ἡμῶν καὶ δεσποτῶν, καὶ ἱερέων καὶ λαϊκῶν παρόντων, φημέν· Ἐπὶ τούτων σε πάντων μαρτύρομαι. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, Μαρτύρομαι σε, φησὶν, ἐπὶ τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ τῶν ὑπεραπόντων αὐτοῦ». Θεοδώρητος.

(1) «Κατὰ πρόσκλισιν, καθ' ἑτεροβάρευν ἢ ἑτερομήρειαν.» Φώτιος. «Κατὰ χάριν, κατὰ προσωπολήψιν.» Ζωναράς.

ὕδροπότει, ἀλλ' οἶνω ὀλίγῳ χρῶ διὰ τὸν στόμαχόν σου καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας.

Χείρας ταχέως μηδεὶ ἐπιτίθει.] Καὶ περὶ χειροτονιῶν διαλαμβάνει· ἐπισκόπῳ γὰρ ἔγραφε. Τὸ δὲ, μὴ ταχέως, οἶον, μὴ ἐκ πρώτης ἢ δευτέρας δοκιμασίας, ἀλλὰ πολλάκις ἐξετάσας καὶ ἀκριβῶς· οὐ γὰρ ἀκίνδυνον τὸ πρᾶγμα. *Μηδὲ κοινῶναι ἀμαρτίας ἀλλοτρίαις.*] Τὸν ἀνάξιον λαοῦ μυσαγωγὸν προχειρίζων. Τῶν γὰρ μελλουσῶν ὑπ' αὐτοῦ γίνεσθαι αἷτιος εἶ, καὶ διὰ τοῦτο ὥσπερ τῶν κατορθωμάτων κοινωνεῖς, οὕτω καὶ τῶν ἀμαρτημάτων. *Σεαυτὸν ἀγνὸν τήρει.*] Περὶ σωφροσύνης αὐτῷ παραγγέλλει ἐνταῦθα (1). Εἰ δὲ ἀνδρὶ, νηστείαις καὶ ὕδροποσίαις ἑαυτὸν ἐκτῆκοντι, ὡς λοιπὸν καὶ ἀσθενεῖν, γράφει ταῦτα, τί ἡμᾶς χρὴ ποιεῖν; ἢ πῶς παραφυλάττεσθαι; *Μηκέτι ὕδροπότει.*] Ὁρᾷ, πόσους κόπους ἔχων, ἔτι καὶ ἑαυτὸν συνέτριβε τῇ ὕδροποσίᾳ; *Ἄλλ' οἶνω ὀλίγῳ χρῶ.*] Ὅσος πρὸς ὑγίαν, οὐ πρὸς τρυφήν συντελεῖ· οἶδε γὰρ τὸν πλείονα, καὶ προσαδικοῦντα. Δηλοῖ δὲ ἔνθεν, ὅτι οὐ μόνον τὸν στόμαχον ἡσθένει ὁ Τιμόθεος, ἀλλὰ καὶ ἄλλα μέρη τοῦ σώματος· προσέθηκε γάρ, καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας. Τί δήποτε μὴ ἔβρωσεν αὐτοῦ τὸν στόμαχον ὁ Παῦλος, θς καὶ ἀπὸ τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ ἰάσεις ἐπετέλει (2), ἀλλὰ διαίτη αὐτὸν θεραπεῦσαι βούλεται; "Ἰνα ὑπογραμμὸς ἡμῖν γένηται, μὴ σκανδαλίζεσθαι, ἐναρέτων ἀσθενούντων· καὶ ἵνα αὐτὸς ὁ Τιμόθεος καταστέλληται τῇ νόσῳ τὸ φρόνημα· καὶ ἵνα γινώμεν ἡμεῖς, ὅτι τῆς αὐτῆς ἡμῖν φύσεως ὄντες, κατάρθουν & κατάρθουν· ἐπεὶ ἴσχυεν ὁ Παῦλος μιᾷ εὐχῇ αὐτὸν ἰάσασθαι, ἀλλὰ πάντως οὐ συνέφερε. Πολλὰ δὲ λέγει ὁ Χρυσόστομος εἰς τοῦτο. Τὴν βίβλον τοίνυν ἄθρει τὴν χρηματίζουσαν τῶν Ἀνδριάντων, καὶ εἴσῃ εὐ μάλα τὰ ἐν τῷδε τῷ χωρίῳ ἐν αὐτῇ θαυμασίως διαγορευθέντα ὑπὸ τοῦ θεοσόφου Χρυσοστόμου, ἐν τῷ προοιμιακῷ, ὡς οἶμαι, ἔπει.

(1) «Μὴ ποιεῖς σεαυτὸν κατηγορίας ὑπεύθυνον,» Θεοδώρητος.

(2) Πρᾶξ. 18', 12.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Ὅτι οὐδὲν ἔργον λανθάνει.

- 24 Τινῶν ἀνθρώπων αἱ ἁμαρτίαι πρόδηλοί εἰσι, προάγουσαι εἰς κρίσιν· τισὶ δὲ καὶ ἐπακολουθοῦσιν.
 25 Ὡσαύτως καὶ τὰ καλὰ ἔργα πρόδηλά ἐστι· καὶ τὰ ἄλλως ἔχοντα, κρυβῆναι οὐ δύνανται.

Ἐπειδὴ, περὶ χειροτονιῶν διαταττόμενος, εἶπεν ἄνω, *Μὴ κοινῶναι ἁμαρτίαις ἀλλοτρίαις*, ὡς ἐν ἀντιθέσει ἐπιλύει τὸ εἰρημένον. Τί οὖν; εἶπεν ἂν ὁ Τιμόθεος· εἰ ἀγνοῶ τοῦ χειροτονουμένου τὰς ἁμαρτίας, μὴ ἄρα κοινωνῶς εἰμι; Καὶ φησί· *Τινῶν ἀνθρώπων πρόδηλοί εἰσιν αἱ ἁμαρτίαι, προάγουσαι εἰς κρίσιν*. Τοὺς τοιοῦτους τοιγαροῦν, ἂν ἐπιμελῶς ζητήσης, γνώσῃ πάντως· τισὶ δὲ καὶ ἐπακολουθοῦσι· τουτέστι, μετὰ τὴν χειροτονίαν ἀκολουθοῦσι. Ταῖς πρώταις μὲν οὖν κοινωνήσεις· ἀμελείας γὰρ τὸ τὰς προδήλους μὴ γινῶναι· ταῖς δὲ δευτέραις οὐκέτι· οὐδὲν γὰρ παρὰ σέ. Οἶδα τοιαύτην παρὰ τινι τῶν ἀγίων ἀναγνοῦς ἐρμηνείαν· Ἴν μὲν προάγουσιν αἱ ἁμαρτίαι, οὗτοι πᾶσιν εἰσὶ πρόδηλοι. Ἔστωσαν τοιγαροῦν καὶ σοί. Οἷς δὲ ἐπακολουθοῦσι, τούτους σὺ φυλάξῃ τῷ προορατικῷ ὀφθαλμῷ. Εἴ τι οὖν παρὰ τοῦτο ποιήσεις, κοινωνήσεις ταῖς ἁμαρτίαις. Ὁ δὲ μακάριος Βασίλειος οὕτως ἡρμήνευσε τοῦτο, ὡς κεφάλαιον ἕτερον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, καὶ μὴ συντεῖνον εἰς τὸν περὶ χειροτονιῶν λόγον. Οἵτινές, φησιν, αὐτοὶ ἥμαρτον, μόνον τὰς ἁμαρτίας ἔχουσιν ἐπὶ κρίσιν προαγούσας, ἃς ἐν τῇ ζωῇ διεπράξαντο· ὅσοι δὲ καὶ μετὰ τὸ ἔνθεν ἀπελθεῖν ἑτέροις καταλελοιπίσιν προφάσεις ἁμαρτιῶν, ὡς Νεστόριος καὶ οἱ λοιποὶ αἰρετικοί, τούτοις καὶ ἀπελθοῦσιν ἕτεραι ἐπακολουθοῦσιν ἁμαρτίαι, ὁ ὀλεθρὸς τῶν δι' αὐτοὺς ὀλλυμένων· τῶν γὰρ δι' αὐτοὺς σφαλλομένων, καὶ ἐκείνοις αἱ ἁμαρτίαι λογίζονται. — ΑΛΛΩΣ. Τοῦτο περὶ τῶν ἀνοσιῶν αἰρεσιάρχων φησιν· ἔχουσι γὰρ ἐπακολουθοῦσαν μετὰ

θάνατον τὴν ἀμαρτίαν, ἤγουν τὴν ὀλέθριον διδασχὴν, ἣν κατέλιπον ἐν τῷδε τῷ βίῳ. Ἡ γὰρ ἀπώλεια τῶν ὑπ' αὐτῶν διδασχθέντων, πρόφασις αὐτοῖς γίνεται αἰωνίου κολάσεως (1).—*Ῥασαύτως καὶ τὰ καλὰ ἔργα.*] Τουτέστι, παραπλησίως. Ὅσα, φησιν, εἴρηται περὶ ἀμαρτιῶν, ταῦτα δέξαι καὶ ἐπὶ τοῖς καλοῖς ἔργοις. Εἰσι γὰρ οἱ πρόφασις γεγόνασιν ἑτέροις σωτηρίας. Τούτων αἱ κατορθώσεις, καὶ τοῖς τὰ σπέρματα δεδωκόσιν ὑπολογίζονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Περὶ δούλων ὑπακοῆς.

ΚΕΦ. VI, 1 Ὅσοι εἰσὶν ὑπὸ ζυγὸν δούλοι, τοὺς ἰδίους δεσπότας πάσης τιμῆς ἀξίους ἡγείσθωσαν· ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ καὶ ἡ διδασκαλία βλα-
2 σφημῇται. Οἱ δὲ πιστοὺς ἔχοντες δεσπότας, μὴ καταφρονεῖτωσαν, ὅτι ἀδελφοί εἰσιν, ἀλλὰ μᾶλλον δουλευέτωσαν, ὅτι πιστοὶ εἰσι καὶ ἀγαπητοί, οἱ τῆς εὐεργεσίας ἀντιλαμβανόμενοι. Ταῦτα δίδασκε, καὶ παρακάλει.

Περὶ πιστῶν δούλων διαλέγεται, τῶν ἐχόντων ἀπίστους δεσπότας, ἵνα, φησί, καὶ ταῦτα παραινῆς. Ὅσοι εἰσὶν ὑπὸ ζυγὸν δούλοι.] Παραίνει καὶ δίδασκε, φησιν, ἵνα, κὰν ἀπίστοι ᾖσιν οἱ δεσπόται, ὑπείκωσιν αὐτοῖς οἱ πιστοὶ δούλοι, πάσης τιμῆς, καὶ τῆς διὰ λόγων καὶ τῆς δι' ἔργων, ἀξιούντες

(1) «Ἐπειδὴ περὶ χειροτονιῶν διακτιτόμενος εἶπε, Μὴ κοινῶναι ἀμαρτίαις ἄλλοις τῆς, εἰκὸς ἦν ἀνθυπενεγκεῖν τὸν Τιμόθεον, καὶ εἰπεῖν· Τί οὖν, ἂν ἀγνοῷς τοῦτο διορθούμενός φησιν, ὅτι τινὲς ὄντα καὶ προφανῆ ἁμαρτάνουσι, προάγοντα αὐτοὺς εἰς κρίσιν, τουτέστιν, ἐνταῦθεν ἤδη αὐτοὺς κατακρίνοντα, καὶ ἐμπροσθεν αὐτῶν προπερνούμενα, ἃ καὶ σὺ διχγνώσκῃ. Τινῶν δὲ ἁδελφῶν μὲν αὐτοῦθεν εἰσὶν οἱ ἀμαρτίαι, ἴσως δὲ ἐξετάζων εὐρήσεις· τὸ γὰρ, ἐπακολουθεῖν οὐσί, τοιοῦτόν τι αἰνίττεται. Ἐξεστὶν οὖν σοι καὶ τούτους φυλάττεσθαι ἐν ταῖς χειροτονίαις. Ἡ ὅτι κὰν ἐνταῦθα λάθωσι, καὶ χειροτονήσῃς αὐτοὺς, ἀναίτιος πάντως ὢν ἐπὶ τούτοις, ἀλλ' ἐκαὶ οὐ λήσονται· οὐ γὰρ συγκαταλύονται τῷ βίῳ, ἀλλ' ἐπακολουθεῖσιν. » Θεοφύλακτος.—Οὐ πάντες, φησί, προφανῶς ἁμαρτάνουσιν· εἰσι γὰρ οἱ καὶ κρύβδην παρανομοῦσιν. Ἀλλ' ὅμως τὸ σήμερον λανθάνον, τῷ χρόνῳ φωρᾷται. Ἀνέμενε τῷ νυνὶ τὴν ἀπὸ τῆς πείρας διδασκαλίαν. » Θεοδώρητος.

αυτοὺς. Μὴ γάρ, ὅτι πιστὸς εἶ, νομίσης ἐλεύθερος εἶναι· ἐλεύθερος μὲν εἶ τῇ φύσει, δούλος δὲ τῷ σώματι· ὁ καὶ αὐτὸ ἐλευθερία ἐστὶ, τὸ δουλεύειν, φημί, ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ. *Ἴνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ καὶ ἡ διδασκαλία βλασφημῇται.*] Ἐὰν γάρ, φησι, διὰ τὸ εἶναι τοὺς δεσπότας ἀπίστους, οἱ πιστοὶ δούλοι παρακούωσι καὶ ἀπαυθαδιάζωνται, πρόφασιν τοῖς οἰκείοις παρέχουσι δεσπótαις βλασφημεῖν τὸν Χριστὸν καὶ τὸ κήρυγμα, ὡς αἴτιον τῆς αὐθαδείας τῶν δούλων γινόμενον. *Μὴ καταφρονεῖτωσαν, ὅτι ἀδελφοὶ εἰσιν.*] Μὴ τὸ εἶναι σε ἀδελφὸν τοῦ δεσπότη διὰ τοῦ βαπτίσματος, αἴτιον γενέσθω σοι καταφρονήσεως αὐτοῦ· ἀλλ' ἐνθυμούμενος, ὅτι πιστοὶ εἰσι καὶ ἀγαπητοὶ θεοῦ οἱ δεσπόται, μᾶλλον δούλευε, μιγνύς τῷ φόβῳ καὶ τῇ ἀγάπῃ. Ὅσον γάρ εὐηργέτησθε, ἀδελφοὺς ἔχοντες τοὺς δεσπότας, τοσοῦτον καὶ ὑμεῖς εὐχάριστοι γίνεσθε ἐν τῷ μᾶλλον δουλεύειν. *Ἡ, ὅτι ἀντενεργετούμενοι παρὰ τῶν δεσποτῶν, διὰ τοῦ τρέφεσθαι καὶ ἐνδύεσθαι. Ἀλλὰ μᾶλλον δουλευέτωσαν.*] Τουτέστιν, οἱ δούλοι, οἱ τῆς εὐεργεσίας ἀντιλαμβανόμενοι. Καθ' ὑπερβατὸν γὰρ κεῖται ὃ λέγει· διὰ μέσου δὲ τῶ, ὅτι πιστοὶ εἰσι καὶ ἀγαπητοί, καὶ προσυπακουστέον, οἱ δεσπόται. *Ἡ ἀπλῶς ὥσπερ κεῖται νοητέον τὸ, οἱ τῆς εὐεργεσίας ἀντιλαμβανόμενοι, τουτέστιν, οἱ δεσπόται, οἱ φροντίζοντες τοῦ εὐεργετεῖν τοὺς δούλους (1). Ταῦτα δίδασκε καὶ παρακάλει.*] Οὐκ ἄρα αὐθεντίας, ἀλλὰ προσηνείας χρῆζει ὁ διδάσκαλος (2).

(1) « Οἱ τῆς εὐεργετίας ἀντιλαμβανόμενοι, τουτέστι, μετέχοντες πρὸς τὸ, δουλευέτωσαν, δὲ ἀποδεχτέον. Τίς δὲ ἡ εὐεργεσία; Ὅτι ἀδελφοὺς τοὺς δεσπότας ἔχουσιν· ἢ ὅτι παρ' αὐτῶν καὶ τρέφονται καὶ ἐνδύονται. » Σχόλιον ἀρχαῖον.

(2) « Οὐκ ἄρα μόνον αὐθεντίας δεῖ τῷ διδασκάλῳ, ὡς ἐν τῷ, Παράγγελε, ἀλλὰ καὶ προσηνείας, ὡς ἐν τῷ, Παρακάλει, νῦν. Ἰατρός· γὰρ ἐστὶ, ποτὲ μὲν μιλᾶσθων, ποτὲ δὲ σιφῶν. » Θεοφύλακτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ις΄.

Κατὰ φιλοκερδῶν, καὶ ψευδοδιδασκάλων·

- 3 Εἴ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ, καὶ μὴ προσέρχεται ὑγί-
 4 αίνουσι λόγοις, τοῖς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
 5 στοῦ, καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ, τετύφω-
 6 ται, μὴδὲν ἐπιστάμενος, ἀλλὰ νοσῶν περὶ ζητήσεως
 7 καὶ λογομαχίας· ἐξ ὧν γίνεται φθόνος, ἔρις, βλα-
 8 σφημίαι, ὑπόνοιαι πονηραί, διαπαραιτριβαὶ διεφθαρ-
 9 μένων ἀνθρώπων τὸν νοῦν, καὶ ἀπεστερημένων τῆς
 10 ἀληθείας, νομιζόντων πορισμὸν εἶναι τὴν εὐσέβειαν.
 11 Ἀφίστασο ἀπὸ τῶν τοιούτων. Ἔστι δὲ πορισμὸς
 12 μέγας ἢ εὐσέβεια μετὰ αὐταρκείας. Οὐδὲν γὰρ εἰς-
 13 ηἰνέκαμεν εἰς τὸν κόσμον· δῆλον, ὅτι οὐδὲ ἐξ-
 14 ενεγκεῖν τι δυνάμεθα. Ἐχοντες δὲ διατροφὰς καὶ
 15 σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθῆσόμεθα.

Εἴ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ.] Τουτέστιν, ἕτερα παρὰ τὰ ὀρθὰ δι-
 δάσκει. Καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ.] Ὁ εἶπεν, ὑγι-
 αίνουσι λόγοις· τοῦτο φησι, καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν διδα-
 σκαλίᾳ, τῇ τῆς πίστεως δηλονότι. Τετύφωται, μὴδὲν ἐπι-
 στάμενος.] Ὁ γὰρ μὴ εἰδὼς ἃ δεῖ εἰδέναι, οὐδὲν ἐπίσταται·
 ὁ δὲ τὰ ὑγιᾶ μὴ ἐπιστάμενος, δῆλον ὅτι τὰ δαιμονιώδη
 ἐπίσταται· φίλον δὲ τοῖς δαίμοσι καὶ οἰκεῖον ὁ τύφος (1).
 Νοσῶν περὶ ζητήσεως καὶ λογομαχίας.] Ἐὰν γὰρ μὴ πιστεύ-
 ης, ζητεῖς δὲ, ἀνάγκη λογομαχίας εἶναι καὶ στάσεις λογι-
 σμῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ χριστιανισμὸς τὰ μέλλοντα ἐπαγγέλλε-
 ται, οὐκ ἔστι δὲ ταῦτα ὀφθαλμοῖς ἐπιθεῖξαι, ἀναγκαία ἡ πί-

(1) « Ὁρᾷ, ὅτι τὸ μὴδὲν ἐπίστασθαι, τοῦτο εἰς ἀπόνοιαν αἰεὶ καὶ τετυφώ-
 σθαι ποιεῖ· καὶ ὅτι ὁ μὴ τοῦ ὑγιαινόντος παραδεχόμενος λόγους, ἐκείνος τε-
 τύφωται· ὁ γὰρ τύφος ὅγκος ἐστὶ νοσούσης ψυχῆς, ὡς περ φλεγμονὴ ἐπὶ τρι-
 ματος σώματος. Εἰ οὖν περιδέχεται τοῦ τοῦ Κυρίου λόγους, οὐκ ἂν ἐτυφώσθαι. »
 Θεοφύλακτος.

« Προσθίκει τοῖς δεσποτικαῖς ὅροις ἐμμένειν· οἱ γὰρ τούτους μὲν παραβαί-
 νειν τολμῶντες, τοῖς οἰκείοις δὲ λογισμοῖς ἀκολουθοῦντες, ἴσασι μὲν τῶν θεῶν
 τῶν οὐδὲν, τύφῳ δὲ μόνῳ δουλεύουσιν. » Θεοδώρητος.

στις. Ὅρα δὲ, ὅτι τὸ ζητεῖν, νοσεῖν ἐστίν· ὅπου γὰρ οὐκ ἐστι πίστις, ἅπαντα νοσεῖ. *Βλυσφημῖαι.*] Ἀνάγκη γὰρ τὸν λογι-
σμοῖς ἀνθρωπίνους τὰ κατὰ θεὸν ἐπιτρέποντα, καὶ εἰς τὸ βλα-
σφημεῖν ἐμπίπτειν ἐκ τῶν ζητήσεων. *Ῥπόνοιαι ποτηραὶ*] Ὀῖον, δόξαι, καὶ δόγματα νόθα. *Διαπαρατριβαί.*] Τῆς νόσου
τῶν κακῶν δογμάτων μετὰδοσις· ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ψωρα-
λέων προβάτων. Ταῦτα γὰρ διαπαρατριβόμενα, νόσου πληροὶ
καὶ τὰ ὑγιαίνοντα (1). *Νομιζόντων πορισμὸν εἶναι τὴν εὐ-
σέθειαν.*] Ὅρα, ὅτι αἱ λογομαχίαι καὶ αἰσχροκέρδειαν τίκτου-
σιν; Εἰκότως, Καὶ γὰρ μαθητὰς πλείονας οἱ λογομάχοι ἐπι-
συρόμενοι, ἐκ τούτων χρηματίζονται, καὶ ἐπὶ πλεον τὰς λο-
γομαχίας ἀσκοῦσιν, ἵνα πλείονας ἐπισπάσωνται. *Πορισμὸν δὲ,
οῖον, χρημάτων κέρδος· ὑποκρίνονται γὰρ εὐσέθειαν, ἵνα δι' αὐ-
τῆς ἐρχνίζωνται, Ἀφίστασο ἀπὸ τῶν τοιούτων.*] Οὐκ εἶπε,
Συμπλέκου τοῖς τοιούτοις, καὶ ἀντιμάχου, ἀλλ', Ἀφίστασο,
μετὰ πρώτην δηλονότι καὶ δευτέραν νοουθεσίαν. Ἀνθρώπους γὰρ,
χρημάτων ἕνεκα μαχομένους, πότε δυνήσῃ πείσαι; Ἀδιορθώτους
τοῖνον ὄντας ἐκτρέπου. *Ἔστι δὲ πορισμὸς μέγας.*] Οἱ μὲν
οὖν ἐν τούτῳ τὴν εὐσέθειαν ὑποκρίνονται, ἵνα πρόφασιν πορι-
σμοῦ καὶ κέρδους λάβωσιν· ἐστὶ δὲ ἀληθὲς κέρδος, αὐτὴ καθ'
ἑαυτὴν ἡ εὐσέθεια, καὶ ταῦτα τὰ αὐτάρκη ἔχουσα, καὶ μὴ
περισεύουσα ἐν τοῖς σαρκικοῖς. *Ἡ, ὅτι κέρδος ἐστὶν ἡ εὐσέ-
θεια, ἐὰν καὶ ἡμεῖς μὴ πλειόνων ἐφιέμεθα, ἀλλὰ τῇ αὐταρ-
κειᾷ στοιχῶμεν. Οὐδὲν γὰρ εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον.*] *Εἰ οὐδὲν εἰσηνέγκαμεν, καὶ οὐδὲν ἐκβάλλομεν, τίς χρεῖα τοῦ
ἔχειν ὑπὲρ τὴν χρεῖαν; Ἐχοντες δὲ διατροφὰς καὶ σκε-*

(1) « Οἱ τῆς ἀληθείας ἀφιστάμενοι, καὶ λογισμοῖς οἰκείοις ἐπόμενοι, διδά-
σκουν μὲν πειρῶνται τὰ μὴ προσήκοντα, ἐπὶ δὲ καὶ φθόνος ἐντεῦθεν ἀκολουθεῖ,
ἐκ δὲ τῆς ἐριδος ἡ κατὰ τοῦ θεοῦ βλυσφημία τοιμᾶται. Τῆς δὲ πίστεως ἐλη-
λαμένους, ὑπόνοιαι ποτηραὶ περιφύονται. Ἐντεῦθεν δὲ λύπη τις γεννᾶται, δια-
φθεύουσα τοὺς πελάζοντας· τοῦτο γὰρ ὁλοῖ τὸ, διαπαρατριβαί δι' εὐ-
φθαρμένων τὸν νοῦν· ὥσπερ γὰρ τὰ νοσούντα πρόβατα, τοῖς ἐκκενῶσι
συνδαιτώμενα, μεταδίδωσι τῆς νόσου· οὕτω καὶ οὗτοι τοῖς πελάζοντες ἐμφο-
ρῶσι τῆς λύμης. » Θεοδώρητος.

πλάσματα.] Ὅριζεται ἐνταῦθα, τίς ἐστὶν ἡ αὐτάρκεια· καὶ φησὶ·
Τοσαῦτα ἐσθίειν χρή καὶ τοιαῦτα, ὅσα θρέψαι ἀρκεῖ, οὐχ ὅσα
τρυφήν ἐμποιῆσαι· καὶ τοσαῦτα ἀμφυέννυσθαι καὶ τοιαῦτα, ὅσα
τὴν γύμνωσιν μόνον σκεπᾶσαι ὀφείλει, οὐχ ὅσα θρύψιν ἐμποιῆ-
σαι καὶ βλακείαν τοῖς φοροῦσι. Τοῦτο γὰρ τὸ τῆς διατροφῆς καὶ
τῶν σκεπασμάτων δηλοῖ.

- 9 Οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν, ἐμπίπτουσιν εἰς πειρα-
σμόν καὶ παγίδα καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοήτους
καὶ βλαβεράς, αἵ τινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους
10 εἰς ὀλεθρον καὶ ἀπώλειαν. Ῥίζα γὰρ πάντων τῶν
κακῶν ἐστὶν ἡ φιλαργυρία· ἧς τινες ὀρεγόμενοι,
ἀπεπλανήθησαν ἀπὸ τῆς πίστεως, καὶ ἑαυτοὺς πε-
11 ριέπειραν ὀδύναις πολλαῖς. Σὺ δέ, ὦ ἄνθρωπε τοῦ
θεοῦ, ταῦτα φεῦγε· δίδωκε δὲ δικαιοσύνην, εὐσέβειαν,
12 πίστιν, ἀγάπην, ὑπομονήν, πραότητα. Ἀγωνίζου
τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως, ἐπιλαβοῦ τῆς
αἰωνίου ζωῆς, εἰς τὴν ἐκλήθης, καὶ ὡμολόγη-
σας τὴν καλὴν ὁμολογίαν ἐνώπιον πολλῶν μαρ-
τύρων.

Οἱ βουλόμενοι πλουτεῖν, ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμόν.] Οὐ
τοὺς καλῶς τῷ πλούτῳ χρωμένους λέγει, ἀλλὰ τοὺς ἐπιθυμοῦν-
τας αὐτόν· ὁ δὲ γε ἐπιθυμῶν, οὐκ ἀνέτέρῳ μεταδοίη, ἵνα μὴ τὰ
τῆς ἐπιθυμίας αὐτῷ ἐλαττωθεῖν. **Εἰς πειρασμόν δὲ καὶ παγίδα**
ἐμπίπτουσι, καθὼς καὶ τῆς πίστεως ἀποπλανῶνται, καὶ κινδύνους
περιβάλλονται διὰ τὸν πλοῦτον, καὶ πάντας φοβοῦνται (1).
Καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοήτους καὶ βλαβεράς.] Ἐπιρρέων
γὰρ ὁ πλοῦτος καὶ τὸ δυνατὸν ἔχων, εἰς ἐπιθυμίας ἀτόπους
ἐξάγει. **Αἵ τινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους.]** Ὡς μὴδὲ ἀνανήψαι

(1) «Ὅχι ἁπλῶς εἶπεν, οἱ πλουτοῦντες, ἀλλ', οἱ βουλόμενοι πλουτεῖν.
Ἐὰν γὰρ τις τὸν ἐκ προγόνων διαδεχόμενος πλοῦτον, κατὰ τοὺς θείους νόμους
οἰκονομῇ, κατηγορίας ἐλευθερὸς. Ὁ δὲ ἐκ πενήτων μὲν φύς, πλούτου δὲ ἐφιέμενος,
καὶ πάντα πόρον εἰς τὴν τοῦτου κτῆσιν κινῶν, κόρον μὲν τῆς ἐπιθυμίας οὐ λήψεται,
ταῖς δὲ τῆς ἁμαρτίας περιπαρήσεται πάγαις· καὶ κλυδωνιζόμενος, καὶ ναυαγῶν
ἐκτελέσει τὴν βίον.» Θεοδώρητος.

ἔτι δύνασθαι. *Εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν.*] Καὶ τὴν ἐνταῦθα καὶ τὴν μέλλουσαν. *Ῥίξα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἡ φιλαργυρία.*] Καὶ γὰρ μαιφονίαι, καὶ γοητεῖαι, καὶ ἀρπαγαί, καὶ πλεονεξίαι, καὶ ψεῦδος, καὶ παράβασις ὀρκων, καὶ ἄλλα τῆς παρανομίας εἶδη, ἐκ τῆς ρίζης ταύτης ἐλαστάνει. *Ἦς τινες ὀρεγόμενοι, ἀπεπλανήθησαν.*] Ἐπισκοτεῖ γὰρ ἡ φιλαργυρία τῷ τῆς ψυχῆς ὁμματι, καὶ οὐκ ἔῃ τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας ἰδεῖν, ἀνθέλκουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς ἑαυτήν. Πῶς γὰρ πιστεύσει τῷ τὴν πτωχείαν εἰσηγουμένῳ εὐαγγελίῳ ὁ χρηματιστής; Οὐκ ἔστι τοῦτο. *Καὶ ἑαυτοὺς περιέπειραν.*] Ἀκανθῶν γὰρ δίκην ἡ φιλαργυρία τὰς χεῖρας τοῦ προσψαύοντος αἰμάσσειν ποιεῖ. *Ὁδύνας πολλαῖς.*] Οὐ μόνον, φησὶν, εἰς τὰ περὶ θεὸν ἐμποδίζει τὸ θέλειν πλουτεῖν, ἀλλὰ καὶ σωματικῶς καθάπτεται τῶν ἑραστῶν, φροντίσι, καὶ ἀγρυπνίαις, καὶ φόβοις αὐτοὺς περιπείρων. *Σὺ δὲ, ὦ ἄνθρωπε τοῦ θεοῦ.*] Μέγα τὸ ἀζήλωμα! Πάντες μὲν γὰρ, ἄνθρωποι καὶ δούλοι θεοῦ, μάστιγα δὲ οἱ δίκαιοι, οὐ κατὰ τὸν τῆς δημιουργίας λόγον μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν τῆς οἰκειώσεως. *Ταῦτα φεῦγε· δίδωκε δὲ δικαιοσύνην.*] Ἀμφοτέρα μετὰ ἐπιτάσεως. Οὐ γὰρ εἶπε, Τοῦδε μὲν ἀπόστηθι, τῷδε δὲ πρόσστηθι· ἀλλὰ, φεῦγε, καὶ, δίδωκε. *Δικαιοσύνην* δὲ, ὥστε μὴ πλέον ἔχειν τῶν ζωαρκῶν, ὡς οἱ βουλόμενοι πλουτεῖν. *Εὐσέβειαν.*] Τὴν ἐν δόγμασι. *Πίστιν.*] Τὴν χωρὶς ζητήσεων. *Ἀγάπην.*] Τὸ τῆς πίστεως ἔκγονον, τὴν πρὸς θεὸν καὶ ἀνθρώπους. Καλὴ δὲ ἡ τάξις τοῦ λόγου· ἀπὸ μὲν γὰρ πίστεως, ἀγάπη τίκεται· ἀπὸ δὲ ἀγάπης, ὑπομονή· ἡ δὲ ὑπομονή, ὁδὸς ἐαδίζουσα, πρᾶγους ποιεῖ. *Ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως.*] Τουτέστιν, ὑπὲρ τῆς πίστεως ἵστατο ἐδραῖος καὶ ἀκαταγώνιστος διὰ τε λόγου δυνάμεως καὶ βίου καθαρότητος. Ὁ δὲ τῆς πίστεως ἀγὼν, τὰ τε εἰρημένα, καὶ τὸ ἐν πειρασμοῖς ἀνδρεῖον. *Ἐπιλαβοῦ τῆς αἰωνίου ζωῆς.*] Ἰδοὺ καὶ ἡ ἀντίδοσις τοῦ τοιούτου ἀγῶνος, ἡ αἰώνιος ζωή. *Εἰς ἣν ἐκλήθης.*] Ἐπ' ἐλπίδα γὰρ ζωῆς αἰωνίου ἐκλήθης. Πᾶς γὰρ εἰς τὸ ἐάπτει-

σμα ἐρχόμενος, εἰς ταύτην καλεῖται. Καὶ ὁμολόγησας τὴν καλὴν ὁμολογίαν.] Ἐνταῦθα αὐτοῦ τὴν παρρησίαν καὶ τὴν ἀνδρείαν ἐπαινεῖ, ὡς ἐν κινδύνοις ὁμολογήσαντος τὸν Χριστόν. Ἡ, ὁμολογίαν, τὴν ἐν τῇ πρὸ τοῦ βαπτίσματος κατηχήσει λέγει, ὅταν ὁμολογῶμεν ἀποτάσσεσθαι μὲν τῷ διαβόλῳ, συντάσσεσθαι δὲ καὶ πιστεῦειν τῷ Χριστῷ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Παραγγελία φοβερά περὶ καθαράς ὑπακοῆς ἄχρι τέλους.

- 13 Παραγγέλλω σοι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, τοῦ ζωοποιούντος τὰ πάντα, καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ, τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν,
- 14 τηρῆσαί σε τὴν ἐντολὴν ἁσπίλον, ἀνεπίληπτον, μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἦν καιροῖς ἰδίῳ δείξει ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης, ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ
- 16 κύριος τῶν κυριευόντων, ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον, ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται· ᾧ τιμὴ καὶ κράτος αἰώνιον. Ἀμήν.

Παραγγέλλω σοι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ.] Πάλιν τὸν θεὸν ποιεῖται μάρτυρα, αὖξων τε τὸν φόβον, καὶ ἀσφαλέστερον ποιῶν τὸν μαθητὴν, τῷ τὸν μαρτυρηθέντα ἔχειν ἐν νῷ. Τοῦ ζωοποιούντος τὰ πάντα.] Τοῦτο καὶ πρὸς κινδύνους ἐστὶ παράκλησις. Εἰ γὰρ ὁ θεός, φησι, ζωογονεῖ τὰ πάντα, τί πεφρίκαμεν τοὺς ὑπὲρ πίστεως ἀγῶνας; Καὶ ὅτι εἰς τοῦτο προτρέπει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐπομένου· Καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου.] Εἰ γὰρ ὁ δεσπότης ἐμαρτύρησε, διὰ τί ἡμεῖς ἀναβαλλόμεθα; Ἐμαρτύρησεν ἐκεῖνος, ὀφείλομεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς μιμεῖσθαι αὐτόν.—Ἐμαρτύρησε δι' ὧν ἔπραττεν, ὅτι αὐτός ἐστιν

ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Οὕτως ὁ Κλήμης ἐν ἐβδόμῃ τῶν Ἰποτυπώσεων. — *Τὴν καλὴν ὁμολογίαν.*] Ποίαν λέγει καλὴν ὁμολογίαν; Ἐν ᾗ καὶ αἰνιγματωδῶς μὲν, ὡμολόγησε μέντοι εἶναι Θεός. Εἰπόντος γὰρ τοῦ Πιλάτου· *Εἰ βασιλεὺς εἶ σύ;* εἶπεν· *Ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι καὶ Ἐγὼ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα, ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ* (α). *Τηρήσαι σε τὴν ἐντολὴν ἀσπιλον.*] Τουτέστι, μήτε δογμάτων ἕνεκεν, μήτε βίου, κηλίδαν τινὰ ἑαυτῷ προστριβόμενον. *Μέχρι τῆς ἐπιφανείας.*] Τουτέστι, μέχρι τῆς τελευταίας σου, μέχρι τῆς ἐσχάτης σου ἀναπνοῆς. Ἀλλ' οὕτως μὲν οὐκ εἶπεν, ὅπως δὲ αὐτὸν διεγείρῃ μειζόνως, τῆς ἐπιφανείας ἐμνήσθη τοῦ Κυρίου, καὶ τῆς δόξης τῆς φρικτῆς. *Ἦν καιροῖς ἰδίους δείξει.*] Τουτέστι, τοῖς προσήκουσι, τοῖς ἀφωρισμένοις. Μὴ τοίνυν λυποῦ, ὅτι μὴ ἤδη γέγονεν. *Ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης.*] Ταῦτα περὶ τοῦ υἱοῦ εἰρηται· τὴν γὰρ παρουσίαν ὁ ἐρχόμενος δεικνύει. Εἰ δὲ ὁ πατὴρ οὐκ ἤξει, ἀλλ' ὁ υἱός, ἐπὶ κρίσιν, περὶ τοῦ ἐρχομένου ταῦτα εἰρηται. *Ὁ μακάριος, ἡ αὐτομακαριότης* παρ' αὐτῷ γὰρ ἀπέδρα πᾶσα λύπη καὶ ὀδύνη. Οὗτος καὶ δυνάστης, καὶ ἀγαθός βασιλεύς. Οὐ φοβητέον οὖν τοὺς ἐπιγείους δυνάστας καὶ βασιλεῖς. *Καὶ μόνος δυνάστης.*] Ἐνθα ἂν ἀκούης περὶ μιᾶς τῶν τριῶν ἀγίων ὑποστάσεων, ὁ μόνος τότε ἢ τότε, μὴ πρὸς ἀντιδιαστολὴν δέχου τὸ εἰρημένον τῶν ἄλλων δύο, ἀλλὰ περὶ τῶν μὴ ὄντων μὲν, λεγομένων δὲ Θεῶν. Ἰδοὺ γὰρ νῦν περὶ τοῦ υἱοῦ ταῦτα λέγων, ἅπερ ἀλλαχοῦ καὶ περὶ τοῦ πατρὸς καὶ περὶ τοῦ πνεύματος εἰρηκεν, ὁ μόνος εἶπεν. *Ὁ μόνος ἔχωρ ἀθανασίαν.*] Πῶς φησὶ περὶ τοῦ Θεοῦ, ὁ μόνος ἔχωρ ἀθανασίαν, ὅποτε καὶ ἄγγελοι, καὶ ψυχαί, καὶ δαίμονες ἔχουσιν ἀθανασίαν; Ὁ οὖν λέγων περὶ Θεοῦ, ὁ μόνος ἔχωρ ἀθανασίαν.

(α) Ἰωαν. 11^η, 37. — «Τοῦ ταλάντου τὰς εὐθύνas δεδιώς ὁ θεὸς ἀπόστολος, ἀφειδῶς τῷ μαθητῇ τὰς διαμαρτυρίας προσφέρει· μᾶλλον δὲ καὶ τούτου κηδόμενος, τοῦτο ποιεῖ· ἵνα μετὰ πλείονος καὶ αὐτὸς προθυμίας ρυθμίῃ τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς. Καλὴν δὲ ὁμολογίαν τοῦ Κυρίου, τὴν τῆς οἰκουμένης κέκληκε σωτηρίαν ὑπὲρ αὐτῆς γὰρ τὸ πάθος ὑπέμεινε.» Θεοδώρητος.

σίαν, ἣ ἀφαιρεῖται τῶν εἰρημένων τὴν ἀθανασίαν, ἣ ψεύδεται. Καὶ φαμέν, ὅτι αὐτὸς ἔχει οὐσιωδῶς τὴν ἀθανασίαν· οὗτοι δὲ, περὶ ὧν ὁ λόγος, οὐκ ἔχουσι φύσει ἀθανασίαν, ἀλλὰ μετέχουσιν αὐτῆς χάριτι τοῦ μόνου ἀθανάτου φύσει. Ὑπὸ θεοῦ γὰρ αὐτοῖς τοῦτο δεδωρηται· θεὸς γὰρ ἐστὶν οὗ πάντες μετέχομεν, ὥσπερ τῶν ἄλλων τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον νοουμένων, οὕτω δὴ καὶ ἀθανασίας. *Φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον.*] Ὁ ὧν αὐτοαθανασία, καὶ φῶς τὸ ἀπρόσιτον, ἄρα τόπῳ περιέληπται; ἄρα ἄλλο τὸ φῶς, καὶ ἄλλο αὐτός; Καὶ μὴν αὐτόφως ἐστίν. Ὅρᾳς, ὅτι, καὶ ὅταν μέγα τι φθέγγασθαι βουληθῶμεν, ἀδυνατεῖ ἡ γλῶσσα; *Ἀπρόσιτον* δὲ, ὃ οὐδεὶς προσελθεῖν δύναται διὰ τὴν ἄγαν λαμπρότητα (1). *Ὅρ εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων.*] Οὐδὲ γὰρ τοῦ υἱοῦ τὴν θεότητα εἶδέ τις, ὥσπερ οὐδὲ τὴν τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πνεύματος· κατὰ γὰρ τὴν σάρκα ὥραθη. *Ἦ τιμὴ καὶ κράτος.*] Εἰ ἡ τιμὴ αὐτοῦ καὶ τὸ κράτος αἰώνιον ἔσται, πάντως καὶ ἡ ἐπιφάνεια αὐτοῦ· ὑπέσχετο γάρ· *Καὶ ἰδοὺ, ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας* (α).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'.

Πλουσίων ὁδηγία ἐπὶ τὴν ὄντως ζωὴν.

17 Τοῖς πλουσίοις ἐν τῷ νῦν αἰῶνι παράγγελλε, μὴ ὑψηλοφρονεῖν, μηδὲ ἡλπικέναι ἐπὶ πλοῦτου ἀδηλατητι, ἀλλ' ἐν τῷ θεῷ τῷ ζῶντι, τῷ παρέχοντι

(1) « Ἀπὸ τῶν προσόντων τῷ θεῷ, τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ τῆς κρίσεως, καὶ τῶν ἀντιδόσεων ἐβιβαίωσα λόγον. Πρῶτον μὲν γὰρ αὐτοῦ τὸ ἄτρεπτον εἶδεις, μακάριον ὀνομάσας· ὃ γὰρ φύσει μακάριος, οὐδεμίαν τροπὴν ἐπιδέχεται. Εἶτα τὸ δυνατόν· Μόνος γάρ, φησι, δυναστικῆς, καὶ βασιλευσῆς τῶν βασιλευόντων, καὶ κύριος τῶν κυριευόντων. Εἶπειτα τὸ ἀνώλεθρον· Ὁ μόνος γὰρ ἔχων, φησὶν, ἀθανασίαν. Πρὸς τοῦτοις αὐτὴν οὐ δυναθεὶς ἐρευνῆσαι τὴν φύσιν, τὸ περὶ αὐτὴν ὑπέδειξες φῶς. Φῶς γὰρ, φησὶν, οἰκῶν ἀπρόσιτον. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἀρμόδιον θεῷ ἀπερίγραφον γὰρ ἔχει τὴν φύσιν· εἰ δὲ φῶς οἰκεῖ, περιγράφεται ἀπὸ τούτου. Ἀλλ', ὡς δύναται, ὑμῖν, καὶ ὅσον φθάσει, ἐλέπει. Εἰ δὲ τὸ περὶ αὐτὸν φῶς ἀπρόσιτον, πῶς οἶόντα αὐτὸν κατιδεῖν; Ὅθεν ἐπήγαγεν· Ὅν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται. » Θεοδώρητος. (x) Ματθ. ΚΗ', 20.

- 18 ἡμῖν πάντα πλουσίως εἰς ἀπολαυσιν· ἀγαθοεργεῖν, πλουτεῖν ἐν ἔργοις καλοῖς, εὐμεταδότους εἶναι,
 19 κοινωνικούς· ἀποθησαυρίζοντας ἑαυτοῖς θεμέλιον καλὸν εἰς τὸ μέλλον, ἵνα ἐπιλάβωνται τῆς αἰωνίου ζωῆς.

Τοῖς πλουτοῖς ἐν τῷ νῦν αἰῶνι.] Εἰσὶ γὰρ καὶ ἄλλοι πλούσιοι, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλ' ἐν τῷ μέλλοντι, οἱ ὄντως πλούσιοι, οἱ δίκαιοι δηλαδή. *Παράγγελλε, μὴ ὑψηλοφρονεῖν.]* Οὐδὲν γὰρ οὕτως, ὡς τὰ χρήματα, φουσᾷ καὶ μετεωρίζει. *Μηδὲ ἡλπιεῖν ἐπὶ πλούτου ἀδηλότητι.]* Ὁρα, πῶς αὐτοὺς, καὶ ὡς ἀνόητους διαβάλλει! Τίς γὰρ ἐπὶ ἀδήλῳ ἐλπίζει; *Ἀλλ' ἐν τῷ θεῷ.]* Ὁ γὰρ εἰς θεὸν ἐλπίζων, οὐκ ἐπαίρεται. *Τῷ παρέχοντι ἡμῖν πάντα πλουσίως.]* Αὐτὸς γὰρ, ὅσον εἰς αὐτὸν ἦκε, πάντα κοινὰ προὔθηκε καὶ ἄφθονα, οὐρανόν, γῆν, ἀέρα, ζωὴν, τροφάς· ἀλλ' ἡ πλεονεξία, λαβοῦσα συνεργὸν τὴν δυναστείαν, πολλὰ τῶν κοινῶν ἐσφετερίσατο, καὶ ἐποίησεν ἴδια. *Ἀγαθοεργεῖν, πλουτεῖν ἐν ἔργοις καλοῖς.]* Ἀπὸ κοινοῦ τὸ, Παράγγελλε αὐτοῖς ἀγαθοεργεῖν, καὶ τὰ ἐξῆς. Εἰ πλουτὸν ζητεῖς, τὸν ὄντως ζῆται, τὸν οὐκ ἄδηλον. Ποῖον δὲ τοῦτον; Τὸ ἀγαθοεργεῖν, φησὶν. *Εὐμεταδότους εἶναι.]* Τοῦτο τῶν χρημάτων. *Κοινωνικούς.]* Τοῦτο τῆς ἀγάπης. *Κοινωνικούς* δὲ νόει τοὺς πρᾶτους, προσηνεῖς, ἀτύφους, συγκαταβατικούς (1). *Ἀποθησαυρίζοντας ἑαυτοῖς θεμέλιον.]* Οἶον, ἀποτιθεμένους θεμέλιον καλόν· ἔνθα δὲ καλὸς ὁ θεμέλιος, ἐκεῖ πάντα ἀσφαλῆ καὶ βέβαια. Ἐπεὶ οὖν τὰ τῆς ἀρετῆς, καὶ τὰ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἐδραῖα, διὰ τοῦτο θεμελίου ἐμνήσθη. *Ἵνα ἐπιλάβωνται τῆς αἰωνίου ζωῆς.]* Ἄρα διὰ ταύτην τὴν ζωὴν δεῖ ἀποθησαυρίζειν τὸν θεμέλιον. Πῶς δ' ἂν εἴη τοῦτο; Εἰ διὰ τοῦ εὖ ποιεῖν ἐνταῦθα, ἀποθώμεθα ἑαυτοῖς τῆς ζωῆς ταύτης τὸν θεμέλιον καὶ τὴν ἀσφάλειαν· ἡ γὰρ τῶν

(1) « Κοινωνικούς καλεῖν εὐώμεν, τοὺς ἄτυφον ἦθος ἔχοντας. » Θεοδώρητος.

ἀγαθῶν ἔργων πράξεις, ἣν καὶ θεμέλιον ὠνόμασε, τὴν ἀπό-
λαυσιν ἐκείνης προξενῆσαι δύναται.

- 20 Ὡς Τιμόθεε, τὴν παραθήκην (1) φύλαξον, ἐκτρε-
πόμενος τὰς βεβήλους κενοφωνίας καὶ ἀντιθέσεις
21 τῆς ψευδωνύμου γνώσεως· ἣν τινες ἐπαγγελλόμε-
νοι, περὶ τὴν πίστιν ἡστόχησαν. Ἡ χάρις μετὰ
σοῦ. Ἀμήν.

Τὴν παραθήκην φύλαξον.] Παραθήκη, τὴν ἐντολήν, φη-
σι, τοῦ θεοῦ, ἣν δι' ἐμοῦ σοι παρέθετο· ἡ αὐτὴν τὴν χάριν
τοῦ πνεύματος, ἣν διὰ τῆς χειροτονίας ἐδέξατο (2). Ἐκτρεπό-
μενος τὰς βεβήλους κενοφωνίας.] Τὰς βεβήλους, τὰς ἀκα-
θάρτους, τὰς μισαράς. Κενοφωνίας δὲ, τὰς ματαιολογίας φησὶν.
Ἄρα οὖν ἐστὶ καὶ κενοφωνία οὐ βέβηλος. Ὁ δὲ μακάριος Ἰωάν-
νης τὰς νεωτέρας παραινέσεις καιροφωνίας εἶπε, διὰ τῆς, αἰ,
διφθόγγου, τὸ, καὶ, γράφων, ὡς εἰκοι (3). Καὶ ἀντιθέσεις.]
Ἄρα εἰσὶν ἀντιθέσεις, πρὸς ἃς οὔτε ἀποκρίνασθαι χρὴ, διὰ τὴν
ἀτοπίαν, ἀλλ' ἐκτρέπεσθαι ταύτας, καὶ μὴ συμπλέκεσθαι τοῖς
τοιούτοις. Τῆς ψευδωνύμου γνώσεως.] Ὅταν γὰρ πίστις μὴ
ᾗ, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν πάντα τίκῃται, γνῶ-
σις οὐκ ἐστίν· ἡ δὲ εἶναι δοκοῦσα, ψευδὴς ἐστίν. Ἦν τινες ἐπαγ-
γελλόμενοι, περὶ τὴν πίστιν ἡστόχησαν.] Ἦν, τὴν ψευδομένην
φησὶ καὶ νόθον γνῶσιν. Ἰσως γὰρ ἦσαν τινες, γνῶσιν ἐπαγγελ-
λόμενοι, τὴν ἀπὸ λογισμῶν ἀνθρωπίνων εὐρεθεῖσαν, ἥτις ἐναν-
τία τῇ πίστει καθέστηκε· καὶ δῆλον ἐξ ὧν περὶ τὴν πίστιν
ἐναυάγησαν (4). Ἡ χάρις μετὰ σοῦ. Ἀμήν.] Τὴν σφραγίδα

(1) Ἐν ἄλλοις, παρακαταθήκην. (2) «Ταῦτα πάντα, ἃ ὑπ' ἐμοῦ ἐνε-
τάλη, ὡς θεοπτικὰ ὄντα, φύλαξον μηδὲν τούτων ἐλαττώσης.» Θεοφύλακτος.

(3) Οὐδὲν τοιούτων περὰ τοῦ Χρυσόστομου εὑρίσκεται. Τομ. ΙΑ'. Σελ. 655. Γρά-
φει δὲ καὶ ἐρμηνεύει, καινοφωνίας. Β' Τιμ. Β', 16. (4) «Ἀνάγκη, τὸν
λογισμὸς ἀνθρωπίνος ἀκολουθεῖν, τῆς πίστεως ἀσχεῖν· ἡ γὰρ πίστις λογισμὸς
οὐ παραδέχεται. Οἶμαι δὲ ταῦτα λέγειν τὸν ἀπόστολον περὶ τῶν τότε λεγομένων
Γνωστικῶν, τῶν πάντων ἀκαθαρτίας πεπληρωμένων· διὸ καὶ βεβήλους ὠνόμασε τὰς
κενοφωνίας αὐτῶν.» Θεοφύλακτος. — «Οἱ ἀπὸ Σίμωνος Γνωστικῆς ἑαυτοὺς προσ-
γέφυραν· ἃ γὰρ σεσίγηκέ, φασιν, ἡ θεία Γραφή, ταῦτα ὁ θεὸς αὐτοῖς ἀπεκάλυψεν·
ἐπεὶ δὲ πάσης θυσιαθείας καὶ ἀσελγείας μεστόι. Ταύτην εἰκότως ψευδῶς νομίζον
ἐκάλει γνῶσιν, Ἀγνοίας ζέφον, ἀλλ' οὐ θεογνωσίας ἐχρυσεν ὧς.» Θεοδώρητος.

πάντων ἐπεύχεται αὐτῷ, τὴν χάριν τοῦ θεοῦ, ἀφ' ἧς καὶ δίδονται· πᾶν ἀγαθὸν καὶ φυλάττεται· ἧς καὶ ἡμεῖς ἀπολαύοιμεν θαυσιλῶς, ἃ παρ' αὐτῆς ἐδεξάμεθα ἀγαθὰ μὴ ἀπολλύντες, ἀλλὰ συντηροῦντες ταῦτα δι' αὐτῆς, καὶ δοξάζοντες Χριστὸν, τὸν τῶν χαρισμάτων δοτῆρα, σὺν Πατρὶ καὶ Πνεύματι· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Τ Ε Λ Ο Σ,

ΣΥΝ ΘΕΩ, ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ ΠΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

Ἐγράφη ἀπὸ Λαοδικείας, ἣτις ἐστὶ μητρόπολις
Φρυγίας τῆς Παχατιανῆς.

Η
ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ
ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

ΗΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΥ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΡΧΙΜΗΛ

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ

ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ

ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπὸ Ῥώμης· ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη· Τῶν συναποδημούντων τῷ Παύλῳ καταλιπόντων αὐτόν, βουλόμενος ὁ ἀπόστολος, ἐλθεῖν Τιμόθεον πρὸς αὐτόν, γράφει τὴν ἐπιστολήν. Καὶ πρῶτον μὲν δηλοῖ αὐτῷ, μνημονεύειν αὐτοῦ τε τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς τῶν προγόνων αὐτοῦ πίστεως. Ἐπειτα δηλοῖ, ὅτι οἱ ἀπὸ Ἀσίας, ὧν ἔστι Φύγελλος καὶ Ἑρμογένης, ἀπεστράφησαν αὐτόν, ὁρῶντες αὐτοῦ τὰς ἀλύσεις. Μόνῳ δὲ Ὀνησιφόρῳ μαρτυρεῖ σπουδὴν πλείστην, καὶ τοῦτον ἀπεδέξατο ἐλθόντα εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ προσμείναντα αὐτῷ. Παραγγέλλει δὲ αὐτῷ, παραιτεῖσθαι τὰς μωρὰς ζητήσεις, διὰ τὸ ἐξ αὐτῶν γεννᾶσθαι μάχας· καὶ γὰρ Ἰμέναιος καὶ Φιλητὸς οὕτως ἐκτραπέντες, παρέβησαν τὴν ἀλήθειαν, λέγοντες, ἀνάστασιν ἦδη γεγονέναι, καὶ τινὰς ἀνατρέπουσι. Μᾶλλον οὖν παραινεῖ αὐτῷ, προσέχειν ἑαυτῷ τε καὶ τῇ διδασκαλίᾳ· καὶ εἰδέναι μὲν, ὅτι ἐν ἐσχάτοις καιροῖς ἔσονται ἄνθρωποι φίλαντοι καὶ φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι· προβλέποντα δὲ μᾶλλον ταῦτα, ἀσφαλίξασθαι τοὺς λαοὺς, μή τις ἐξ αὐτῶν ἀπατηθῇ. Καὶ εἰς τὰ ἥθη δὲ, καὶ εἰς τὴν τῆς διδασκαλίας ἀκριβειαν πολλὰ προτρεψάμενος αὐτόν, καὶ σημάνας τὸν καιρὸν τῆς ἀναλήσεως αὐτοῦ ἐνστήναι, καὶ μέλλειν σπένδεσθαι καὶ μαρτυρεῖν, ἐνετείλατο αὐτῷ, ἐλθεῖν πρὸς αὐτόν τεχέως,

(ΤΟΜ. Ε΄.)

3ο

κομίζοντα τὸν φαίλόνην καὶ τὰ βιβλία. Παρήνεσε δὲ αὐτῷ, Ἀλέξανδρον τὸν χαλκίᾳ φυλάττεσθαι, ὥς πολλὰ κακὰ ἐνδεί-
ξάμενον αὐτῷ· καὶ οὕτω τελειοῖ τὴν ἐπιστολήν.

Α Λ Λ Η.

ΤΙ δὴ ποτε καὶ δευτέραν φράφει πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολήν;
Εἶπεν ἐν τῇ πρώτῃ· Ἐλπίζω ἐλθεῖν πρὸς σὲ τάχιον (α)· καὶ
οὐκ ἠδυνήθη ἀπελθεῖν· ἥδη γὰρ κατείχετο ὑπὸ Νέρωνος. Ἔδει
οὖν ἀντὶ τῆς παρουσίας, γράμματα γοῦν πέμψαι, ὁμοῦ μὲν, τὸ
μὴ ἐλθεῖν παραμυθούμενον, ὁμοῦ δὲ, καὶ ἐπιρρώωννύτα τὸν Τι-
μόθεον, οὕτω τῇ φροντίδι τῆς ἐκκλησίας ἐγκεχρονικότα.

(α) Δ' Τιμ Γ', 14.

ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Η

ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ

ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

ΚΕΦ. Ι, 1 ΠΑΥΛΟΣ, ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ
διὰ θελήματος θεοῦ, κατ' ἐπαγγελίαν ζωῆς τῆς
2 ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, Τιμοθέω, ἀγαπητῷ τέκνῳ· χά-
ρις, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς καὶ Χριστοῦ
Ἰησοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

Ἀπόστολός εἰμι, φησὶν, ἐπὶ τῇ ἐπηγγελμένῃ ζωῇ, τῇ οὖσῃ ἐν Χρι-
στῷ Ἰησοῦ, τουτέστι, τῇ διὰ Χριστοῦ Ἰησοῦ δοθῆναι μελλούσῃ.
Κατ' ἐπαγγελίαν ζωῆς.] Μή μοι, φησί, τοὺς ἐνταῦθα κινδύ-
νους εἴπῃς. Οὗτοι γὰρ τὴν ἐπηγγελμένην ἡμῖν αἰώνιον ζωὴν τί-
κτουςιν. Ἀπόστολοι γεγόναμεν, ἵνα ἀποθάνωμεν, καὶ ζήσω-
μεν αἰωνίως. *Ἐπεὶ οὖν ἐπήγγελται, ἐκεῖ αὐτὴν ζήτηι, φησὶν.
Ἐκ προοιμίων δὲ ὑπὲρ τῶν ἑαυτοῦ πειρασμῶν τοῦτον παραμυ-
θεῖται.— Ἀπόστολόν με προεβάλετό, φησὶν, ὁ δεσπότης θεός,
συμφηφισαμένου καὶ τοῦ Χριστοῦ, ὥς με τὴν ἐπαγγελθεῖσαν αἰώ-
νιον ζωὴν τοῖς ἀνθρώποις κηρύξαι (Θεοδωρήτου). — Ἀγαπητῷ
τέκνῳ.] *Ἐνὶ γὰρ εἶναι μὲν τέκνον, οὐ μὴν δὲ ἀγαπητόν. Ὁ τοί-
νυν Τιμόθεος, εἰ μὴ ἦν σφόδρα ἐνάρετος, οὐκ ἂν ἦν καὶ τέκνον,
καὶ ἀγαπητόν, καὶ μάλιστα Παύλου. Χάρις, ἔλεος.] Ἄπερ
καὶ πρότερον, ταῦτα καὶ νῦν αὐτῷ ἐπέυχεται. Ἀνάγνωθι οὖν
τὴν ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ εἰς ταῦτα παραγραφὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ἐπαινος τῆς Τιμοθέου πίστεως, καὶ προτροπὴ ὑπομονῆς κατὰ τὸ πρέπον τῇ χάριτι, ἐν ἣ καὶ αὐτός, φησι, διακαρτερεῖ πάσχων.

- 3 Χάριν ἔχω τῷ θεῷ, ᾧ λατρεύω ἀπὸ προγόνων ἐν καθαρᾷ συνειδήσει, ὡς ἀδιάλειπτον ἔχω τὴν περὶ σοῦ μνησίαν ἐν ταῖς δεήσεσί μου νυκτὸς καὶ
4 ἡμέρας, ἐπιποθῶν σε ἰδεῖν, μεμνημένος σου τῶν
5 δακρύων, ἵνα χαρὰς πληρωθῶ ὑπόμνησιν λαμβάνων τῆς ἐν σοὶ ἀνυποκρίτου πίστεως, ἣτις ἐνώκησε πρῶτον ἐν τῇ μάμμη σου Λωίδι, καὶ τῇ μητρί σου
6 Εὐνίκη· πέπεισμαι δέ, ὅτι καὶ ἐν σοί. Δι' ἣν αἰτίαν ἀναμιμνήσκω σε, ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα τοῦ θεοῦ, ὃ ἐστὶν ἐν σοὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μου.

Χάριν ἔχω τῷ θεῷ.] Ὁρᾷς ἀγάπης ὑπερβολὴν; Εὐχαριστῶ, φησι, τῷ θεῷ, ὅτι ἀγαπῶν σε μέμνημαί σου. Τοῦτο ἐστὶν ἀγάπη ἀληθής, ὅταν τις ἐγκαλλωπίζεται τῇ πρὸς τὸν δεῖνα φιλίας. *Ἐν καθαρᾷ συνειδήσει.]* Πῶς ἐν καθαρᾷ συνειδήσει, ὅπου γε ἡγνῶει τὸν Χριστὸν ἐξ ἀρχῆς; Δείκνυστι οὖν, ὅτι οὐδὲν πονηρὸν ἑαυτῷ σύνοιδεν· εἰ γὰρ καὶ ἐδίωκε, κατὰ ζῆλον ἐδίωκε, καὶ οὐ κατὰ ἀνθρώπινον λογισμόν, ὡς οἱ πολλοὶ διὰ δόξαν αἵρεσιν συνιστῶντες, ἣ συνοίδασι πολλὴν τὴν σαθρότητα (Γ). Καλῶς δὲ συνίστησιν ἑαυτὸν, ἵνα καὶ τὸ ἀγαπᾶν τὸν Τιμόθεον δείξῃ ἀληθεύων, καὶ μὴ ἀφίλου λάβῃ δόξαν, μὴ ἀπελθὼν πρὸς αὐτὸν, καὶ ταῦτα ὑποσχόμενος. *Ὡς ἀδιάλειπτον.]* Ἐπειδὴ ἀδιά-

(1) «Ἀψευδὲς μὲν ὁ λόγος, εἰ καὶ τοῦ βίου προσημαρτύνει λαμπρότητα, ἀλλ' ὅμως τὴν εὐλαβικὴν περὶ τοῦ θεοῦ διάθεσιν διὰ τοῦ καθαροῦ συνειδότος ἠνίκατο. Καὶ γὰρ ἡνίκα ἐδίωκεν, ὑπὲρ θεοῦ τοῦτο ποιεῖν ὑπελάμβανε. Τοῦτο γὰρ καὶ ἐν πρὸς Φιλιππησίους (Γ', 6.) ἔφη· Κατὰ ζῆλον διώκων τὴν ἐκκλησίαν, κατὰ δικαιοσύνην, τὴν ἐν νόμῳ, γενόμενος ἁμαρτωτός. » Θεοδώρητος.

λείπον. *Ἐχω τὴν περὶ σοῦ μέλειαν ἐν ταῖς δεήσεσί μου.*] Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ, ὅτι μέμνημαί σου, οὐχ ἀπλῶς δέ, ἀλλ' ἐν ταῖς δεήσεσί μου, καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας τὸν Θεὸν παρακαλῶν ὑπὲρ σοῦ. *Ἐπιποθῶν σε ἰδεῖν.*] Οὐκ οὖν, φησί, τοσαύτης ἡδονῆς ἔκων ἑμαυτὸν ἀπεστέρησα, εἴγε ἐδυνάμην ἔλθειν. Ὅρα δέ, ὅτι οὐ βούλεται αὐτὸν ἐκ προσιμίων λυπηῆσαι, ὥς μὴ ἐρχόμενος, ἀλλ' ἐλπίδα δίδωσι τοῦ ἰδεῖν αὐτόν· πρὸς τῷ τέλει δὲ τὸ μὴ ἰδεῖν αὐτόν ἐτι ἐν σαρκὶ δηλοῖ, λέγων· *Ἐγὼ γάρ ἤδη σπένδομαι.* Ἡ δὲ τάξις αὕτη· Χάριν ἔχω τῷ Θεῷ, ἐπειδὴ σου μέμνημαι, ἐπιποθῶν σε ἰδεῖν, ἵνα χαρᾶς πληρωθῶ, ὡς τῆς θεᾶς μόνης χαρᾶς πληρωτικῆς ὑπαρχούσης. Εἶτα διὰ μέσου, *Μεμνημένος σου τῶν δακρύων.* Ἵνα γὰρ μὴ δόξη εἰκῇ φιλεῖν αὐτόν, λέγει καὶ τὴν αἰτίαν· *Μεμνημένος σου τῶν δακρύων*· ὡς εἰ ἔλεγεν· Εἰ καὶ σφόδρα ἄφιλος φύσει ἤμην, ἀλλ' οὖν γε τὰ δάκρυά σου ἱκανὰ κάμψαι με, εἰς μνήμην ἔλθόντα. Ἵσως γὰρ, χωριζόμενος τοῦ Παύλου ὁ Τιμόθεος, οὕτως ἤλγει, ὡς καὶ δακρύειν (1). *Ὑπόμνησιν λαμβάνων τῆς ἐν σοὶ ἀνυποκρίτου πίστεως.*] Ἐμνημνήμην σου, φησὶν, ἐν ταῖς προσευχαῖς μου, ὑπομνησθόμενος τῶν τε δακρύων σου καὶ τῆς ἀνυποκρίτου πίστεως (2). *Πρῶτον ἐν τῇ μάμμῃ σου, καὶ τῇ μητρὶ σου.*] Καὶ ἄλλο ἐγκώμιον, ὅτι οὐκ ἐξ Ἑλλήνων τὸ πρὸς μητρὸς αὐτοῦ γένος ἦν, ἀλλ' ἐξ Ἰουδαίων, πεπιστευκότων Χριστῷ. Διὰ δὲ τὸν αὐτοῦ πατέρα, ὅτι Ἕλλην ὑπῆρχε, καὶ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, τῶν ὄντων ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις, ἔλαβεν αὐτόν ὁ Παῦλος καὶ περιέτεμε (3). *Πέπεισμαι ἐγὼ, ὅτι καὶ ἐν σοί.*] Τὰ τῶν προγόνων ἐγκώμια, ὅταν μὲν καὶ ἡμεῖς αὐτῶν μετέχωμεν, εἰς δόξαν ἡμῖν γίνεται· ὅταν δὲ μὴ, κα-

(1) « Ἀσαφὴ τὴν διάνοιν ἢ συνήκην πεποίηκε. Λέγει δὲ τοῦτο· Ἀναμνησθόμενός σου τῶν δακρύων, θυμηθῆς ἐμφοροῦμαι πολλῶς, καὶ τῷ πόθῳ πυρσυσέμαι, ἐμειρμένός· σε πάλιν ἰδεῖν· καὶ προσευχόμενος ἐγὼ διηνεκῶς, ἐπὶ σοὶ τὸν Θεὸν ἀνυμνῶ. Εἰκὸς δὲ αὐτῷ γενέσθαι τὰ δάκρυα συνταττομένου, καὶ τοῦ διδασκάλου χωρίζομένου. » Θεοδώρητος.

(2) « Οὐ μόνον τῶν δακρύων μνησθόμενος, ἐπιποθῶ σε ἰδεῖν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀδόλου σου πίστεως. Μέγα γάρ σοι καὶ τοῦτο δικαίωμα πρὸς τὸ ἀγαπᾶσθαι ὑπ' ἐμοῦ. » Θεοφύλακτος.

(3) Πρξ. ΙΓ', 1. 2.

τακρίνει μάλλον ἡμᾶς. Οὗτος δὲ μετεῖχε· πέπεισμαι γάρ, φησιν ὁ Παῦλος, ὅτι καὶ ἐν σοί· τουτέστιν, ὅτι ἡ τῶν προγόνων πίσις καὶ ἐν σοί ἐστιν, ὡς ἀκριβῶς πέπεισμαι. Εἰκότως οὖν ἀνυπόκριτον ταύτην ἔχεις, ὡς ἄνωθεν τεθεμελιωμένην, καὶ σαλεύεσθαι οὐκ ἔχουσιν. *Δι' ἣν αἰτίαν.*] Ἐπειδὴ ταῦτα σοι σύνοιδα, φησὶν· *Ἀναμνησκω σε, ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα.*] Χάρισμα τοῦ πνευματικοῦ ἡζιωμένος, καὶ συμβουλεύει αὐτῷ ὁ Παῦλος, τοῦτο σφοδρότερον καὶ ἐνεργότερον ἀποτελεῖν διὰ προθυμίας, διὰ προσοχῆς, διὰ νήψεως· τὰ γὰρ ἐναντία τούτων ἀπομαραίνει αὐτὸ, ὡς ἀλλαχού φησι· *Τὸ πνεῦμα μὴ σβέννυτε (α).* *Διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μου.*] Ἄμα γὰρ αὐτῷ χειρὰς ὁ Παῦλος ἐπέθηκε, χειροτονῶν αὐτὸν ἐπίσκοπον, καὶ χάρισμα ἐπῆλθεν ἐπ' αὐτῷ, εἰς σημείων ποίησιν, εἰς διδασκαλίαν, εἰς προστασίαν τῆς ἐκκλησίας (1).

- 7 Οὐ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ θεὸς πνεῦμα δειλίας, ἀλλὰ
8 δυνάμειος καὶ ἀγάπης καὶ σωφρονισμοῦ. Μὴ οὖν ἐπαισχυνηθῇς τὸ μαρτύριον τοῦ Κυρίου ἡμῶν, μηδὲ ἐμὲ τὸν δέσμιον αὐτοῦ· ἀλλὰ συγκακοπάθησον
9 τῷ εὐαγγελίῳ κατὰ δύναμιν θεοῦ, τοῦ σώσαντος ἡμᾶς, καὶ καλέσαντος κλησὶ ἀγία, οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, ἀλλὰ κατ' ἰδίαν πρόθεσιν καὶ χάριν, τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰωνίων·

Πῶς δὲ ἀναζωπυρήσω τὸ χάρισμα τοῦ θεοῦ; Ἐὰν στῆς πρὸς τοὺς πειρασμούς γενναίως. Οὐ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ θεὸς πνεῦμα δειλίας.] Ἐνὶ γὰρ καὶ πνεῦμα, οἷον, χάρισμα, δειλίας, ὡς ἐν ταῖς Βασιλείαις φησί· *Καὶ ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτοὺς πνεῦμα*

(α) Α' Θεσσ. ε', 19.

(1) « Ταῦτα περὶ σοῦ πεπεισμένος, παρακαλῶ σε, πυρσεύειν τῇ προθυμίᾳ τὴν χάριν τοῦ πνεύματος, ἣν διὰ τῆς ἐμῆς ἐκμίσθω χειροτονίας. Καθάπερ γὰρ τὸ εἶλαιον, τῆς λαμπάδος τὴν φλόγα σφοδρότεραν ἐργάζεται, οὕτως ἡ καλὴ τῆς ψυχῆς προθυμία, τοῦ παναγίου πνεύματος τὴν χάριν ἐφέλκεται.» Θεοδώρητος.

δειλίας (1)· ἔνθα συμφέρει πάντως τὸ δειλιᾶν. Ἀλλὰ δυνατόμεως.] Ἄλλ' ἡμῖν, φησι, χάρισμα δυνατόμεως δέδοται· δυνατόμεως δὲ τῆς πρὸς τοὺς πειρασμούς. Τουτέστιν, οὐ διὰ τοῦτο ἐλάβομεν τὸ πνεῦμα, ἵνα ὑποστελλώμεθα, ἀλλ' ἵνα δυνατοὶ ὦμεν πρὸς τοὺς πειρασμούς, καὶ παρρησιαζώμεθα. Καὶ ἀγάπης.] Τῆς τε πρὸς αὐτὸν, καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἀδελφούς. Καὶ τὸ ἀγαπᾶν γὰρ τὸν θεὸν ὡς πατέρα, ἐκ τοῦ πνεύματος ἔχομεν, τοῦ ποιούντος ἡμᾶς κρᾶζειν· Ἀββὰ, ὁ πατήρ (α). Καὶ τὸ μὴ σαλεύεσθαι ἐκ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης, χάρισμά ἐστιν ἀπὸ θείας δυνατόμεως γινόμενον· ὥσπερ αὖ τὸ σκανδαλίζεσθαι, ἀπὸ δειλίας καὶ μικροψυχίας. Καὶ σωφρονισμοῦ.] Περὶ βίον ὀρθόν. Ἡ ἵνα σώφρονες ὦμεν, καὶ ὑγιεῖς τὴν διάνοιαν, καὶ ἐν καταστάσει ἢ ἵνα σωφρονισμὸν ἔχωμεν τὸ πνεῦμα, καὶν τις πειρασμὸς ἡμῖν ἐπιγένηται, πρὸς σωφρονισμὸν τοῦτον δεχώμεθα· ἢ ἵνα καὶ ἄλλοις ὦμεν σωφρονισταὶ καὶ παιδευταί. Μὴ οὖν ἐπαισχυνθῆς τὸ μαρτύριον τοῦ Κυρίου ἡμῶν.] Πολλοὶ τρισάθλιοι ἄνθρωποι, λογισμοῖς ἀνθρωπίνους τὸ κατὰ τὴν οἰκονομίαν ἐξεπάζοντες μυστήριον, αἰσχύνῃ εἶναι λέγουσιν, εἰ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ σταυρωθέντα κηρύττειν, ἀγνοοῦντες, τί κατωρθοῦτο διὰ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου. Σὺ οὖν, φησί, μὴ ἐπαισχυνθῆς τὸ μαρτύριον, ταυτέστι, τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ κήρυττε παρρησίᾳ. Μηδὲ ἐμὲ τὸν δέσμιον αὐτοῦ.] Μηδὲ ὅτι ἔχεις δέσμιον διδάσκαλον ἐπαισχυνθῆς. Οὐ γὰρ ὡς κακοῦργος ἐέδεμαι, ἀλλ' αὐτοῦ εἰμὶ δέσμιος, ταυτέστι, δι' αὐτόν. Εἰ γὰρ ὁ Χριστὸς οὐκ ἐπηρεχύνθη τὸν σταυρὸν, οὐδὲ ἐγὼ τὰ δεσμά. Ἀλλὰ συγκακοπάθησον τῷ εὐαγγελίῳ.] Καὶ μὴ μόνον μὴ ἐπαισχυνθῆς, ἀλλὰ καὶ συγ-

(1) Τὸ ῥητὸν τοῦτο οὐχ εὐρηται οὕτως αὐτολεξεῖ ἐν τοῖς βιβλίοις τῶν βασιλειῶν. Ὁ Χρυσόστομος γράφει « Πολλοὶ γὰρ δίδωσι πνεῦμα δειλίας, ὅν ἐπὶ τῶν πολέμων [, ὡς] ἐν ταῖς βασιλείαις γέγονε. Καὶ ἐπεσέ, φησι, πνεῦμα δειλίας ἐπ' αὐτούς, ταυτέστι, φόβον αὐτοῖς ἐνέθηκεν. » Ἐπειδὴ δὲ οὗτος οὐ λέγει, ποῦ γέγραπται τὸ ῥητὸν, οὐ λέγουσι τοῦτο καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ ἐρανισθέντες Οἰκουμένιας καὶ Θεοφύλακτος. Οἱ ἐκδίδται ἀναφέρονται εἰς Δ' Βασιλ. 16', β. καὶ Ἡσ. ΔΖ', 7. Παρβ. Ἐξοδ. 16, 16. Λευίτ. ΚΖ', 36. (α) Ρωμ. Η, 15. Γαλ. Δ', 8.

κακοπάθησον μετ' ἐμοῦ. Τουτέστιν, Εἰ δέοι καὶ σὲ τοιαῦτα παθεῖν διὰ τὸ εὐαγγέλιον, μὴ δειλιάσῃς. Τοῦτο γὰρ ἠνέξατο καὶ ἄνω, ἔνθα φησὶν· Οὐ γὰρ ἐλάβομεν πνεῦμα δειλίας, ἀλλὰ δυνάμεως (1). Κατὰ δύναμιν θεοῦ.] Εἶτα καὶ προτρέπει αὐτόν. Μὴ γὰρ οἰκεία, φησί, δύναμει ἔχεις κακοπαθῆσαι; Ὁ θεὸς τὴν τοιαύτην ἔδωκε τε καὶ δώσει δύναμιν· σὺ μόνον τὸ προθυμηθῆναι εἰσάγαγε. Τοῦ σώσαντος ἡμᾶς, καὶ καλέσαντος κλήσει ἁγία.] Εἶτα καὶ τῆς συμπτώσεως τοῦ θεοῦ καὶ τῆς δυνάμεως, τῆς φέρειν γενναίως ποιούσης τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὴν κακοπάθειαν, λέγει τὰς ἀποδείξεις. Ἔσωσεν ἡμᾶς, φησιν, ἐκ τοῦ θανάτου τῆς ἁμαρτίας, καὶ πόρρω ὄντας ἐκάλεσεν ἡμᾶς πρὸς ἑαυτὸν κλήσει ἁγία, οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, ἀλλὰ κατ' ἰδίαν πρόθεσιν καὶ χάριν· τουτέστιν, Οὐκ ἐπειδὴ ἄξιοι ἦμεν τῆς κλήσεως, ἀλλ' αὐτὸς οἰκεία προθέσει καὶ χάριτι τοῦτο πεποίηκεν. Ὁ οὖν, φησί· (τοῦτο γὰρ τὸ ἀποτέλεσμα·) ἐχθροὺς ὄντας οὕτω διατεθεικῶς, πολλῶ μᾶλλον φίλοις γεγονόσι, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ κακοπαθεῖν βουληθεῖσι, δώσει δύναμιν εἰς τὸ περιγενέσθαι. Τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν Χριστῷ.] Δείκνυσιν, ὅτι τὸ δοθῆναι ἡμῖν χάριτι τὴν σωτηρίαν διὰ τοῦ Χριστοῦ· (τοῦτο γὰρ λέγει, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ) προπετυπωμένον ἦν ἄνωθεν πρὸ χρόνων αἰωνίων, ἥτοι, ἀνάρχως καὶ προαιωνίως.

- 10 Φανερωθεῖσαν δὲ νῦν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ σω-
τῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καταργήσαντος μὲν
τὸν θάνατον, φωτίσαντος δὲ ζωὴν καὶ ἀφθαρσίαν
11 διὰ τοῦ εὐαγγελίου, εἰς ὃ ἐτέθην ἐγὼ κήρυξ καὶ
12 ἀπόστολος καὶ διδάσκαλος ἐθνῶν· δι' ἣν αἰτίαν
καὶ ταῦτα πάσχω, ἀλλ' οὐκ ἐπαισχύνομαι· οἶδα
γὰρ ὅτι πεπίστευκα, καὶ πέπεισμαι, ὅτι δυνατὸς ἐστι

(1) « Τῶν κηρύκων τὸ πάθος, τοῦ εὐαγγελίου προσηγέρευσεν πάθος, ἐπειδὴ χάριν ἐκείνου τὰς παντοδαπὰς τιμωρίας ὑπέμενον. Παρεγγυᾷ τοίνυν αὐτῷ, ταῦτα φέρειν γενναίως, καὶ παρκαθάρσκει τῇ μνήμῃ τῆς θείας δυνάμεως. » Θεοδώρητος.

τὴν παραθήκην (1) μου φυλάξαι εἰς ἐκείνην τὴν
 13 ἡμέραν. Ὑποτύπωσιν ἔχε ὑγιαίνοντων λόγων, ὧν
 παρ' ἐμοῦ ἤκουσας, ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ, τῇ ἐν Χρι-
 14 στῷ Ἰησοῦ. Τὴν καλὴν παραθήκην (2) φύλαξον διὰ
 πνεύματος ἁγίου, τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν.

Φανερωθεῖσαν δὲ νῦν διὰ τῆς ἐπιφανείας.] ἤδη μὲν πάλαι
 τὸ σωθῆναι ἡμᾶς προετετύπωτο· νῦν δὲ ἐκ τῆς ἐνανθρωπή-
 σεως τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ γέγονε καταφανές· ἡ γὰρ τοιαύ-
 τη βουλὴ τοῦ θεοῦ, τὸ σωθῆναι τὸν κόσμον διὰ τῆς πίστεως,
 νῦν, καὶ οὐκ ἄλλοτε γέγονε καταφανής (3). Καταργήσαντος
 μὲν τὸν θάνατον.] Τῷ τὴν ἁμαρτίαν συγχωρῆσαι, καὶ ἀνάσσειν
 δωρήσασθαι. Φωτίσαντος δὲ ζωὴν καὶ ἀφθαρσίαν.] Τουτέστι, φα-
 νερώσαντος. Ἀξία δὲ τῆς ζωῆς ἡ λέξις, φωτίζειν. Διὰ τοῦ εὐαγ-
 γελίου.] Δι' αὐτοῦ γὰρ ἡ τε αἰώνιος ζωὴ καὶ ἡ ἀνάστασις δῆλη
 γέγονεν (4). Εἰς δ' ἐτέθην ἐγώ.] Πρῶτον μὲν τὸ ὃν λέγει· ἔπει-
 τα δὲ καὶ τοῦτο αἰνίττεται· ὅτι χρὴ καὶ σε τοῖς ἔθνεσι πησιάζειν,
 καὶ μὴ καταπίπτειν· ἀλλ' ἐμὲ μιμεῖσθαι, τὸν διὰ τὴν διδα-
 σκαλίαν δεδεμένον. Δι' ἣν αἰτίαν καὶ ταῦτα πάσχω.] Ποίαν;
 Διὰ τὸ εἶναι κήρυξ καὶ ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν· ὡς εἰ ἔλεγεν· Οὐχ
 ὡς κακοῦργος δεδεμαι, καὶ εἰς φυλακὰς ἔλκομαι. Ἄλλως τε,
 καὶ ἀξιόπιστον τὸν λόγον ποιῶ. Ἀλλ' οὐκ ἐπαισχύνομαι.]
 Καύχῃσις γὰρ μεγίστη, τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ πάσχειν. Ὁρᾷς, πῶς
 ἀλείφει πρὸς πειρασμὸν τὸν μαθητὴν; δεικνύς, ὡς, εἴ τις μὴ αἰ-
 σχυνόμενος ὑποσπλῇ, αὐτὸς ὁ κίνδυνος ῥᾶν ἔσται τῇ τοῦ Χριστοῦ
 βοήθειᾳ. Ὅτι δυνατός ἐστι τὴν παραθήκην μου φυλάξαι.]
 Παραθήκην, φησί, τὴν πίστιν, ἣν παρέθετο αὐτῷ ὁ Χριστὸς

(1) Ἐν ἄλλοις, παρακαταθήκην. (2) Ἐν ἄλλοις, παρακαταθήκην.

(3) « Εἰ γὰρ καὶ προώριστο ἡ χάρις, ἀλλὰ νῦν ἐφανερώθη, ὅτε ἐπεφάνη ὁ
 Σωτὴρ. » Θεοφύλακτος. (4) « Ἐν μὲν τῷ οἰκείῳ σώματι κατήργησεν ἐμπρά-
 κτως τὸν θάνατον, ἀφθαρτίσας αὐτό· ἡμεῖς δὲ ἐφώτισε διὰ τοῦ εὐαγγελίου, ἐλ-
 πίσειν τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀφθαρσίαν· οὐ γὰρ ἤδη ἡμεῖς ἠφθαρτίσθημεν ἐνεργείᾳ,
 ἀλλὰ μέλλομεν· καὶ τὴν ἐλπίδα ταύτην τὸ εὐαγγέλιον ἡμῖν ἐβεβαίωσεν. » Θεο-
 φύλακτος. — « Ἐνανθρωπίσας γὰρ ὁ μονογενὴς Λόγος, ἐπαυσε μὲν τοῦ θανάτου
 τὴν δυναστείαν, ἔδωκε δὲ ἡμῖν τῆς αἰωνίου ζωῆς τὴν ἐπαγγελίαν. Τούτο γὰρ
 εἶπε, φωτίσαντος, ἀντὶ τοῦ, προμηνύσαντος. » Θεωδώρητος.

κηρύσσειν. Ἡ τοὺς πιστοὺς λέγει, οὐς αὐτῷ ὁ θεὸς παρέθετο διδάξαι· ἢ οὐς αὐτὸς τῷ θεῷ παρέθετο, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ φησὶ *Παρατίθεμαι ὑμᾶς τῷ Κυρίῳ* (α)· εἰς δὲ τῶν παρατεθέντων καὶ ὁ Τιμόθεος. Φησὶν οὖν· Οἶδα, ὅτι ἐκεῖνος, ὃς πεπίστευκα, καὶ πέπεισμαι, δύναται φυλάξαι τὴν παραθήκην ἀσάλευτον ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. *Ἐποτύπωσιν ἔχε ὑγιαίνόντων λόγων.*] Οἶον, εἰκόνα, ὁμοίωσιν, μίμησιν. *Ἐγιαίνοντων δὲ λόγων,* τῶν περὶ πίσιν καὶ εἶον· ὡς οἷγε περὶ ἄλλων, οὐχ ὑγιαίνουσιν (1). *Ἦν παρ' ἐμοῦ ἤκουσας.*] Οὐ διὰ γραμμάτων μόνον τὰ πρακτέα ὑπέθετο τῷ μαθητῇ, ἀλλὰ καὶ εἴδη πρὸς εἴδη ἐντέταλτο αὐτῷ. Οὕτω γὰρ καὶ ἐπὶ πάντων ἐποίει. Διὸ μηδεὶς νομιζέτω ἐλλιπῶς ἔχειν τὰς ἐπιστολάς, ὅτι μὴ περὶ πάντων διαλαμβάνουσιν, ὅπου γε ἀγράφως πολλὰ παρέθετο. *Ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ.*] Ἐν πίστει γὰρ καὶ ἀγάπῃ, τῇ διὰ Χριστοῦ δοθείσῃ αὐτῷ, οἱ λόγοι ἐγίνοντο καὶ αἱ διδασκαί (2). *Τὴν καλὴν παραθήκην φύλαξον.*] *Παραθήκην* φησὶ, τὴν πίστιν, καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἐμπιστευθείσης αὐτῷ ἐκκλησίας (3). Εἶτα δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνῃ ἰσχύς ἀρκεῖ τὰ τοσαῦτα φυλάξαι· πολλὰ γὰρ τὰ κωλύματα. *Ἐποδείκνυσιν οὖν ὁδὸν φυλακῆς·* Φύλαττε γάρ, φησὶ, διὰ πνεύματος ἀγίου, τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν· ὡς εἰ εἶπε· Σπούδασον ἔχειν τὸ πνεῦμα παρὰ σοὶ μένον, καὶ μὴ ἀπελάσης αὐτὸ διὰ φάουλῃς ἀναστροφῆς, καὶ φυλάξεις τὴν παραθήκην. Ἐὰν γὰρ μὴ Κύριός, φησὶ, φυλάξῃ πόλιν, εἰς μάτην ἠγρύπνησεν ὁ φυλάσων (4).

(α) Πραξ. Κ', 32.

(1) «Μιμοῦ, φησὶ, τοῦ ζωγράφου· καὶ καθάπερ ἐκεῖνοι, τοῖς ἀρχετύποις προσέχοντες, σὺν ἀκριβεῖ ἐκείνων ζωγραφοῦσιν εἰκόνας· οὕτω καὶ σὺ οἷον τι ἀρχετύπον ἔχε τὴν παρ' ἐμοῦ περὶ πίστεως καὶ ἀγάπης γεγεννημένην διδασκαλίαν.» Θεοδώρητος.

(2) «Οἱ λόγοι μου καὶ περὶ πίστεως καὶ περὶ ἀγάπης διαγορεύουσιν· ὅ ἐστι περὶ δογμάτων καὶ περὶ εἶον· καὶ τι δὲν δογματῆσαι ἐνάρετον, ἢ εἰπεῖν, ἢ πράξαι, ἐκεῖθεν σοὶ λαβεῖν ἔξεστι.» Θεοφύλακτος. (3) «Τὰς περὶ πίστεως, τὰς περὶ εἶον παρατεθείσας σοὶ ἐντολάς, ἢ τὸ χάρισμα, ὃ ἔλαβες, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπε.» Θεοφύλακτος. (4) Ὡσμ. ΡΚΣ', 1.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περὶ τῆς ἀρμοζούσης μεταδόσεως τῶν θείων διδαγμάτων.

- 15 Οἶδας τοῦτο, ὅτι ἀπεστράφησάν με πάντες οἱ ἐν τῇ
 16 Ἀσίᾳ, ὧν ἔστι Φύγελλος καὶ Ἑρμογένης. Δῶν
 ἔλεος ὁ Κύριος τῷ Ὀνησιφόρου οἴκῳ· ὅτι πολλὰ-
 κισ με ἀνέψυξε, καὶ τὴν ἄλυσίν μου οὐκ ἐπησχύν-
 17 θη· ἀλλὰ γενόμενος ἐν Ῥώμῃ, σπουδαιότερον ἐζή-
 τησέ με, καὶ εὔρε· (δῶν αὐτῷ ὁ Κύριος, εὐρεῖν
 ἔλεος παρὰ Κυρίου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ·) καὶ ὅσα
 ἐν Ἑφέσῳ διηκόνησε, βέλτιον σὺ γινώσκεις.

Ἐξηγεῖται τοὺς πειρασμοὺς, οὐχ ἵνα καταβάλλῃ τὸν μαθητὴν,
 ἀλλ' ἵνα διδάξῃ, ἐπὶ τοῖς ὁμοίοις καρτερῶς φέρειν. Συλληφθέν-
 τα γὰρ αὐτὸν παρὰ Νέρωνος, οἱ φίλοι κατέλιπον οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ.
 Ἦσαν γὰρ ἐν Ῥώμῃ πολλοὶ ἐκ τῆς Ἀσίας ἐπόμενοι τῷ Παύλῳ,
 ἢ ἄλλως πιστοί. Πάντες δὲ ἀπεσχοίνισαν ἑαυτοὺς μετὰ τὴν
 ὑπὸ Νέρωνος σύλληψιν. *Οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ.*] Τουτέστιν, οἱ ἐκ τῆς
 Ἀσίας ἐνδημοῦντες τῇ Ῥώμῃ. *Δῶν ἔλεος ὁ Κύριος τῷ Ὀνη-
 σιφόρου οἴκῳ.*] Ὁρα φιλοσοφίαν! Τοὺς μὲν καταλιπόντας, οὐ
 κατηράσατο, ἀλλὰ μόνον τὰ κατ' αὐτοὺς διηγήσατο· τῷ δὲ
 συμπράξαντι, πολλὰ ἐπεύχεται· καὶ οὐκ αὐτῷ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ
 παντὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Οὕτως ἦσαν ἐνάρετοι, καὶ οὕτως αὐτοὺς
 Ὀνησιφόρος ἐπαίδευσεν! *Ὅτι πολλάκισ με ἀνέψυξε.*] Κα-
 θάπερ ἀθλητὴν τινα ὑπὸ τοῦ αὐχμοῦ τῆς πάλης κατεχόμενον,
 ἀναψύξεως ἤξιωσε· καὶ οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ πολλάκις. Ὡ μακάριε
 Ὀνησιφόρε, ὃς ἤξιώθης ἀναψύξαι Παῦλον! εἴη ἡμῖν μερὶς μετὰ
 σοῦ. *Καὶ τὴν ἄλυσίν μου οὐκ ἐπησχύνθη.*] Τοὺς κινδύνους
 ἀφείλ, τὴν αἰσχύνην προέταξε, πείθων τὸν μαθητὴν, θαρρεῖν,
 ὡς αἰσχύνῃς μόνῃς τικτομένης ἐκ τοῦ πράγματος, καὶ οὐ κιν-
 δύνου προσόντος, καίτοιγε καὶ κίνδυνος προσῆν· ὁ γὰρ Νέρων

ἐμαίνετο κατὰ Παύλου, ὡς κατηχήσαντός τινα τῶν οἰκείων αὐτῷ. Σπουδαιότερον ἐζήτησέ με.] Οὐ μόνον, φησίν, οὐκ ἔφυγέ μου τὴν συντυχίαν· (καίτοι κινδύνου ὄντος συντυγχάνειν μοι μετὰ τὸ ἐγκλεισθῆναι με·) ἀλλὰ καὶ σπουδαιότερον τοῦ ὀφείλοντος ἐζήτησέ με, ἕως εὔρε με· ὁ μεγάλης ἀνδρείας καὶ πίστεως. Οἱ κοινωνοῦντες δὲ τῶν πόνων τοῖς ἀγίοις, κοινωνήσουσι καὶ τῶν στεφάνων, ὡς καὶ αὐτός φησι· Καλῶς ἐποιήσατε, συγκατοικήσατέ μου τῇ θλίψει (α). Ἀφ' αὐτοῦ ὁ Κύριος, εὑρεῖν ἔλεος παρὰ Κυρίου.] Οἱ τὰ Μαρκίανος φρονούντες, ἐπιπηδῶσιν ἐνταῦθα τῇ Γραφῇ, ὡς δύο Κυρίων ὄντων· ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο· εἰς γὰρ Κύριος, ἀλλαχοῦ φησιν αὐτός οὗτος ὁ Παῦλος (β)· καὶ πάλιν· Ἡμῶν δὲ εἰς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα (γ). Τί οὖν ἐροῦμεν; Συνήθης ἡ σύνταξις αὕτη τῇ θεῇ Γραφῇ, ὡς ἐκεῖ· Καὶ ἔβρεξε Κύριος θεῖον καὶ πῦρ παρὰ Κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ (δ), τουτέστι, παρ' ἑαυτοῦ. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα· ὡς εἰ ἔλεγε· Παράσχῃ αὐτῷ ὁ Κύριος, εὑρεῖν ἔλεος παρ' αὐτῷ. Εἰ δὲ καὶ τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν δηλοῦσθαι ἐνταῦθα δέξῃ, οὐδὲ τοῦτο ἄτοπον. Καὶ ὁ πατήρ γὰρ Κύριος, καὶ ὁ υἱὸς Κύριος, καὶ τὸ πνεῦμα Κύριος· ἀλλ' εἰς Κύριος ταῖς τρισὶν ὑποστάσεσιν ἐμφαινόμενος. Εἰ δὲ Ὀνησιφόρος ἔλέους δεῖται πρὸς τὸ σωθῆναι, ὁ τοσοῦτος, τί πάθωμεν ἡμεῖς; Καὶ ὅσα ἐν Ἐφρέσῳ διεκόνησε.] Συνήθης ἐστί, φησι, τῇ ἀγαθοεργίᾳ· οὐχ ἅπαξ ἐποίησεν, ἀλλ' αἰεὶ διεκόνει, ἐν Ἐφρέσῳ, ἐν Ῥώμῃ. Τοιοῦτον γὰρ εἶναι δεῖ τὸν χριστιανόν, ἐν ἔργῳ δηλαδὴ αἰεὶ.

ΚΕΦ. ΙΙ, 1 Σὺ οὖν, τέκνον μου, ἐνδυναμοῦ ἐν τῇ χάριτι, τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· καὶ ἃ ἤκουσας παρ' ἐμοῦ διὰ πολλῶν μαρτύρων, ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις, οἳ τινες ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἐτέρους διδάξαι.

Σὺ οὖν, τέκνον μου.] Πολὺ φιλοστόργως τὸ, μου, πρόσκειται.

(α) Φιλίπ. Δ', 14.
(β) Γενετ. 18', 24.

(ε) Ἐφεσ. Δ', 5.

(γ) Α' Κορ. ΙΙ, 6.

Εἰ τέκνον μου εἶ, φησι, τὸν πατέρα μίμου· οἶδε γὰρ θάρσος ἐμβάλλειν μαθητῇ, διδασκάλου πειρασμός. Διό φησιν, ἐνδυναμοῦ. Ἄν γάρ τί σοι, φησί, τοιοῦτο προσπέσῃ, μὴ καταπέσῃς, πρὸς ἐμέ ὄρων. Ἐνδυναμοῦ ἐν τῇ χάριτι.] Ἐνδυναμοῦ δέ, φησι, μὴ μόνον τῷ ἐμῷ παραδείγματι, ἀλλὰ μάλιτα διὰ τῆς χάριτος, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἥτοι, τῆς διὰ Χριστοῦ δοθείσης· εἰ γὰρ μὴ αὐτὸς τῷ ἰδίῳ αἵματι ἐδικαίωσεν, οὐκ ἂν ἡ χάρις τοῦ πνεύματος παρεγένετο. Ἐχε οὖν, φησι, τὸ πνεῦμα συμμαχοῦν. Καὶ ἃ ἤκουσας παρ' ἐμοῦ διὰ πολλῶν μαρτύρων.] Ἄ ἤκουσας, οὐχ ἃ συνεζήτησας· ἡ γὰρ πίστις ἐξ ἀκοῆς. Ἦκουσας δὲ οὐ κρύφα, ἀλλὰ μετὰ παρρησίας, πολλῶν παρόντων. Περὶ τοῦ κηρύγματος δὲ ταῦτα λέγει. Ἡ, διὰ πολλῶν μαρτύρων, νόμου καὶ προφητῶν. Τούτους γὰρ ὁ ἀπόστολος ἐποιεῖτο μάρτυρας τοῦ ἰδίου κηρύγματος. Οὕτως ὁ Κλήμης ἐν Ζ' τῶν Ἱποτυπώσεων. Ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις.] Οὐκ εἶπεν, εἰπέ, ἀλλὰ, παράθου, καθάπερ ἐπὶ θησαυροῦ· τὸ γὰρ παρατιθέμενον, ἐν ἀσφαλείᾳ παρακατατίθεται. Ποιεῖ δὲ διὰ τούτου τὸν μαθητὴν προσεκτικώτερον. Πιστοῖς, φησιν, οὐ συζητητικοῖς, οὐδὲ συλλογιστικοῖς· πιστοῖς δὲ, τοῖς μὴ προδιδούσι τὰ παρατιθέμενα. Οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἑτέρους διδάξαι.] Τί γὰρ ὄφελος, εἰ πιστοὶ μὲν εἰσιν, οὐχ ἱκανοὶ δὲ εἰς ἑτέρους ἐξάγειν τὰ πιστευθέντα; Δεῖ γὰρ καὶ πιστοὺς καὶ διδασκτικούς εἶναι τοὺς διδασκάλους.—Πιστοῖς ἀνθρώποις.] Ἦγουν, ἐπισκόποις, πρεσβυτέροις, οὓς ἐμελλεν ὁ Τιμόθεος χειροτονεῖν. Καὶ γὰρ, ὡς ἡγοῦμαι, περὶ ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων, τῶν παρ' αὐτοῦ χειροτονεῖσθαι μελλόντων, ταῦτα αὐτῷ παραγγέλλει· οὐκ ἂν γὰρ περὶ λαϊκῶν τοιαῦτα ἔγραψεν· τοῦτο γὰρ ἄτοπον· ὅπουγε αὐτὸς ὁ Παῦλος καὶ Ἕλλησι καὶ Ἰουδαίοις ἐπέστελλεν. Οἷον γὰρ ἦν, εἰ μὴ εὗρέ τινα πιστὸν καὶ διδασκτικόν, οὐκ ἂν κατήχει εἰς τὴν πίστιν, αὐτοῦ τοῦ Παύλου καὶ τοῖς φανῶσιν Ἰουδαίοις καὶ Ἕλλησιν ἀπρατηρήτως κηρύσσοντος τὸν λόγον;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Περὶ τῆς ἀφρόντιδος ἐν τῷ νῦν βίῳ πολι-
τείας, ἐπὶ ταῖς ἀπόνοις τροφαῖς.

3 Σὺ οὖν κακοπάθησον ὡς καλὸς στρατιώτης Ἰησοῦ
4 Χριστοῦ. Οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς
τοῦ βίου πραγματείαις, ἵνα τῷ στρατολογήσαντι
5 ἀρέσῃ. Ἐὰν δὲ καὶ ἀθλῇ τις, οὐ στεφανοῦται, ἐὰν
6 μὴ νομίμως ἀθλήσῃ. Τὸν κοπιῶντα γεωργὸν δεῖ
πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν.

Σὺ οὖν κακοπάθησον ὡς καλὸς στρατιώτης.] Βαβαί, ὅσον τὸ
ἀξίωμα, στρατιώτην εἶναι Χριστοῦ! Δεῖγμα δὲ στρατιώτου
τὸ κακοπαθεῖν. Ὡστε τὸ μὴ κακοπαθεῖν, οὐ στρατιώτου. Οὐ
τοῖνυν χρὴ δυσχεραίνειν, εἰ κακοπαθεῖ τις, ἐν στρατιώταις ταχ-
θεῖς. Οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται.] Εἰ οὖν, φησιν, ὁ τῷ
ἐπιγεῖφ βασιλεῖ στρατευόμενος, οὐκ ἐμπλέκεται πράγμασι, τοῖς
ἀφέλκουσιν αὐτὸν τῶν ὀπλῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ τῷ οὐρανίῳ
βασιλεῖ ἑαυτὸν ἀναθεῖς καὶ στρατολογηθεῖς; Ἐὰν δὲ καὶ ἀθ-
λῇ τις, οὐ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ.] Οὐ γὰρ ἀρ-
κεῖ μόνον, φησί, τὸ ἀλειψασθαι, ἢ εἰς σκάμμα εἰσελεῖν, ἢ συμ-
πλακῆναι τῷ ἀντιπάλῳ, ἀλλὰ δεῖ καὶ ἐγκρατεῦσθαι, καὶ νικῆ-
σαι. Οὗτος γὰρ νόμος ἀθλήσεως (1). Στρατιώτου ἐμνήσθη,
δεικνύς, ὡς πρόθυμον καὶ τολμητῖαν εἶναι δεῖ τὸν τοῦ Χρι-
στοῦ δοῦλον· ἀθλητοῦ δὲ, δεικνύς, ὅτι ἀσκήσεως αὐτῷ χρεῖα
διηνεκοῦς. Τὸν κοπιῶντα γεωργόν.] Οὐ τὸν ἀμελῆ, ἀλλὰ
τὸν κοπιῶντα· καὶ γὰρ καὶ διδάσκαλος ὁ κοπιῶν περὶ τοῦς

(1) « Οὐκ ἐὰν εἰς τὸν ἀγῶνα εἰσέλθῃ, ἀρκεῖ τοῦτο, οὐδὲ ἐὰν ἀλείψῃται, οὐδὲ
ἐὰν συμπλακῇ, ἀλλ' ἐὰν μὴ καὶ τοὺς περὶ θρώματων καὶ πομάτων καὶ σφρο-
σύνης ἀθλητικούς νόμους φυλάξῃ, καὶ τοὺς ἐν τῷ τρόπῳ τῆς πάλης. Οὐ γὰρ
ἀπλῶς καὶ ὡς θέλει ἕκαστος, ἐφείτα αὐτῷ παλαίειν, ἀλλὰ νόμοι καὶ περὶ τούτου
ἀθλητικοί.» Θεοφύλακτος.

« Καὶ ἡ ἀθλητικὴ νόμους ἔχει τινάς, καθ' οὓς προστίκει τοὺς ἀθλητάς ἀγωνί-
ζεσθαι· ὁ δὲ παρὰ τούτους παλαίων, τῶν στεφάνων διαμαρτάνει.» Θεοδώρητος.

μαθητάς, ἀμοιβὰς ἔξει παρὰ θεοῦ ὑπὲρ τῆς τῶν μαθητῶν ὠφελείας. *Δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν.*] Ὡς τῶν διδασκάλων, πρῶτον ἐν ἑαυτοῖς κατορθούντων ἅπερ διδάσκουσι. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, *Δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν*, ὧν πρὸ τῶν ἄλλων ἑαυτοῖς διὰ τῶν ἀρετῶν γεωργοῦσιν. Τὸ μὲν τοῦ στρατιώτου καὶ ἀθλητοῦ παράδειγμα, καὶ μαθηταῖς ἀρμόζει· τὸ δὲ τοῦ γεωργοῦ, διδασκάλοις μόνοις. Ὡςπερ γάρ, φησιν, ὁ γεωργὸς, τῆς γῆς καὶ τῶν καρπῶν ποιεῖται φροντίδα, οὕτω καὶ σὺ, τῶν μαθητῶν καὶ τοῦ κηρύγματος. Καὶ ὅρα τὴν ἀντίδοσιν! Τῆς ὠφελείας, φησί, τῶν μαθητῶν, πρῶτος ὁ διδασκαλὸς ἀπολαύει παρὰ θεοῦ, ὥσπερ τῶν καρπῶν ὁ γεωργός (1).

7 Νόει ἂ λέγω· δῶν γάρ σοι ὁ Κύριος σύνεσιν ἐν πᾶσι. Μνημόνευε Ἰησοῦν Χριστὸν ἐγηγεγμένον ἐκ νεκρῶν, ἐκ σπέρματος Δαυὶδ, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου·
9 ἐν ᾧ κακοπαθῶ μέχρι δεσμῶν, ὡς κακοῦργος· ἀλλ'
10 ὁ λόγος τοῦ θεοῦ οὐ δέδεται. Διὰ τοῦτο πάντα ὑπομένω διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς, ἵνα καὶ αὐτοὶ σωτηρίας τύχωσι, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, μετὰ δόξης αἰωνίου.

Ἐπειδὴ πάντα ἐν παραβολαῖς εἶπε, τὰ τοῦ στρατιώτου, τὰ τοῦ ἀθλητοῦ, τὰ τοῦ γεωργοῦ, φησί· *Νόει ἂ λέγω·* τουτέστι, Νόει, τίνος χάριν λέγω ταῦτα. Εἶτα ἐπεύχεται, ὡς γνησίῳ τέκνῳ. *Δῶν γάρ σοι ὁ Κύριος σύνεσιν ἐν πᾶσιν.*] ἵνα καὶ ταῦτα νοῆς, ὡς χρή, καὶ τὰλλα πράττης, ὡς δεῖ. *Μνημόνευε Ἰησοῦν Χριστὸν ἐγηγεγμένον.*] Ἀμὰ καὶ πρὸς αἰρετικούς ἀσφαλέστερον ποιεῖ καὶ διεγείρει, δεικνύς, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ διδασκαλὸς Χριστὸς διὰ παθημάτων ἤλθε, καὶ διὰ θανάτου τὸν θάνατον κατηγωνίσατο. *Ἐκ σπέρματος Δαυὶδ.*]

(1) « Ὁ γεωργὸς οὐχ ἑαυτοῦ ἐπιμελεῖται, ἀλλὰ τῆς γῆς, καὶ ἀμοιβὴν οὐ μικρὰν λαμβάνει τὴν ἀπὸ τῆς καρποφορίας. Οὕτω καὶ ὁ διδασκαλὸς οὐκ ἀνόνητα πονεῖ, ἀλλὰ πρὸ τῶν ἄλλων αὐτὸς ἀπολαύσει τῶν οἰκείων ἰδρώτων, τοῦ θεοῦ θαυμάσιος αὐτὸν ἀμειβομένου. ἵνα τοίνυν μὴ δυσχεραίνῃ τις πρὸς τὸ μέλλον τῆς ἀντιμισθίας, ἥδη, φησὶν, ἀπολαμβάνεις, ἐν αὐτῷ τῷ κόπῳ ἢ ἀντίδοσις· εἰ μὴδὲν ἄλλο, ἢ ὠφέλεια τῶν τῶν ψυχῶν μέγα σοι κέρδος ἐντεῦθεν ἥδη. » Θεοφύλακτος.

Ἦδη γὰρ ἐξ ἐκείνου τινὲς τῶν αἵρετικῶν τὴν οἰκονομίαν ἤρουντο, οἱ αἰσχύνον ἐνόμιζον τὸ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ παθεῖν· καὶ διὰ τοῦτο ἴσως τὴν φαντασίαν εἰσῆγον, ἀγνοοῦντες, ὅτι τῆς ἄκρας αὐτοῦ φιλανθρωπίας καὶ ἀγαθότητος τοῦτο μάλιστα δείγμα καθέστηκε. Κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου.] Ἐπειδὴ καὶ οἱ ψευδαπόστολοι εὐαγγελίζοντο κακῶς, Ὡς τὸ ἐμὸν κήρυμά, φησιν, ὑπογράφει (Ι). Ἐρ ὃ κακοπαθῶ μέχρι δεσμῶν ὡς κακοῦργος.] Ἐρ ὃ, εὐαγγελίῳ, κακοπαθῶ. Τὸ ἀληθὲς τοῦ εὐαγγελίου παρίστησι τὰ Παύλου παθήματα. Τίς γὰρ μὴ ἀληθῆ κηρύσσων, καὶ ἐφ' οἷς οὐ πεπληροφόρηται, ἔλοιτ' ἂν τοιαῦτα πάσχειν; Ἀλλ' ὁ λόγος τοῦ θεοῦ οὐ δέδεται.] Ἐμοῦ δεδεμένου, φησιν, οὐ συνδέδεται τὸ κήρυγμα, ἀλλὰ περιπατεῖ. Τῶν γὰρ χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν δεσμουμένων, ἡ γλῶσσα λαλεῖ, καὶ κηρύττει τὸ εὐαγγέλιον· γλώσσης γὰρ δεσμός, δολεία μόνον καὶ ἀπιστία. Τοῦτο δὲ φησι καὶ εἰς προτροπὴν τῶν λελυμένων. Εἰ γὰρ ἐγὼ φησί, δεδεμένος κηρύσσω, ποία συγγνώμη τοῖς λελυμένοις καὶ ἀμελοῦσι; Διὰ τοὺς ἐκλεκτούς.] Οὐχ ὑπὲρ ἑμαυτοῦ, φησί, πάσχω, ἀλλὰ διὰ τοὺς πιστοὺς, οὓς ὁ θεὸς ἐξελέξατο· ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς ὁ θεὸς ἐξελέξατο, δεῖ καὶ ἐμὲ πάντα πάσχειν ὑπὲρ αὐτῶν, ἐπειδὴ καὶ ὁ θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἔπαθεν, ὡς εἶναι ἀντιμισθίαν τῶν πραγμάτων· ἵνα καὶ αὐτοί, ὡς καὶ ἡμεῖς, φησί, σωτηρίας τέχωσιν. Ὡς εἰ ἔλεγεν· Ἐξόν ἦν μοι ζῆν ἀκινδύνως, εἰ τὸ ἐμὸν ἐσκόπου μόνον· ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἀλλοτρίων ταῦτα πάσχω ἀγαθῶν, ἵνα ἄλλοι τύχωσι σωτηρίας. Εἴτα, ἵνα μή τις εἴπῃ αὐτῷ· Τί λέγεις; Εἰ σαυτῷ οὐ δυνάμενος σωτηρίαν περιποιῆσαι, ἀλλ' ἰδοὺ ἀποθνήσκεις μάλλιν ἐν δεσμοῖς, πῶς

(1) « Σίμων ἤρξατο κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν τὰς αἵρετικὰς κατασπεῖρειν ἀκάνθας. Οὗτος δὲ, καὶ οἱ ἐκ τούτου πάντες, τῆς σαρκὸς ἠρνήθησαν τὴν ἀνάληψιν, καὶ φαντασίᾳ γεγενῆσθαι τὴν ἐνανθρώπησιν ἔρασαν. Οὐ δὴ χάριν ὁ θεὸς ἀπόστολος, τὰ περὶ τῆς θείας φύσεως ἐπὶ τοῦ παρόντος σιγήσας, περὶ μόνης αὐτοῦ τῆς οἰκονομίας ἐπιστήτειν, αἰετὶ μεμνησθαι τῆς ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σὰρκα γεννήσεως παρεγγυήσεως, καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως. Ἀμφοτέρω δὲ τίθειαι, τὴν γέννησιν καὶ τὸ πάθος· καὶ τὸ γένος δὲ γε προστίθειαι, ἐπειδὴ ταῦτα πάντα προφανῶς ἠρνήθησαν οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροί. Τοῦτο δὲ, φησὶν, ἐγὼ κηρύττω τὸ εὐαγγέλιον, τὰ τῶν κακουργῶν ὑπομένω πάθος. » Θεοδώρητος.

ἑτέροις προξενεῖς; φησὶν· Οὐ περὶ ταύτης λέγω τῆς προσκαίρου σωτηρίας, ἀλλὰ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τουτέστι, τῆς διὰ Χριστοῦ δωρηθείσης, τῆς αἰωνίου, τῆς μετὰ δόξης ἐσομένης· ἡ γὰρ τοῦ κόσμου σωτηρία, ἀδουζίαν ἔχει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως καὶ ὑπομονῆς, ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς.

- 11 Πιστὸς ὁ λόγος· εἰ γὰρ συναπεθάνομεν, καὶ συζή-
 12 σομεν· εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν· εἰ ἀρ-
 13 νούμεθα, κακείνος ἀρνήσεται ἡμᾶς· εἰ ἀπιστοῦμεν,
 ἐκεῖνος πιστὸς μένει· ἀρνήσασθαι ἑαυτὸν οὐ δύ-
 14 νатаι. Ταῦτα ὑπομίμνησκε, διαμαρτυρόμενος ἐνώ-
 15 σιμον, ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκούοντων. Σπούδαςον,
 σεαυτὸν δόκιμον παραστήσαι τῷ θεῷ, ἐργάτην ἀνε-
 παίσχυντον, ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας.

Πιστὸς ὁ λόγος.] Ἦτοι, ἀληθής, ἀναμφίλεκτος, ψεύδους ἐλεύθερος, ὅτι οἱ ἐκλεκτοὶ ἐνδόξου καὶ αἰωνίας τεύξονται σωτηρίας. Ἐπειδὴ γὰρ τινες διαμφέβαλλον περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς καὶ δόξης, ταύτης ἐδέχθη τῆς βεβαιώσεως. Ὅτι δὲ πιστὸς ὁ λόγος, καὶ ἀπὸ λογισμῶν αὐτὸν κατασκευάζει ἀνθρωπίνων. Εἰ γὰρ συναπεθάνομεν.] Τουτέστι, τῷ Χριστῷ. Θάνατον δὲ λέγει, τὸν τε διὰ τοῦ βαπτίσματος, τὸν τε διὰ τῶν παθημάτων, τοῦτον δὲ τὸν αἰσθητόν. Καὶ συζήσομεν.] Εἰ ἐν τοῖς σκυθρωποῖς κοινωνοῦμεν, ἐν τοῖς χρηστοῖς οὐκ ἔστι τοῦτο; Οὐδεὶς γὰρ τοὺς τῶν σκυθρωπῶν κοινωνήσαντας, τῶν χρηστῶν ἀποστερεῖ, οὐδὲ ἄνθρωπος, πόσω μᾶλλον ὁ Χριστὸς, ἡ αὐτοαγαθότης καὶ φιλάνθρωπία. Εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν.] Οὐκ ἀρκεῖ τὸ ἅπαξ εἰς θάνατον ἐκδοῦναι τινα ἑαυτὸν, ἀλλὰ τὸ διὰ παντός. Καθ' ἡμέραν

γάρ, φησίν, ἀποθνῆσκει (α). Πολλῆς οὖν δεῖ ὑπομονῆς εἰς τοῦτο, ἵνα καὶ τὸ συμβασιλεῦσαι ἡμῖν περιγένηται. *Εἰ ἀρνούμεθα, ἀκεῖνος ἀρρήσεται ἡμᾶς.*] Εἴτα καὶ ἀπὸ τῶν ἐκ τοῦ ἐναντίου συμβησομένων κατασκευάζει τὸν λόγον. Οὐ γὰρ ἐν τοῖς χρηστοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐναντίοις αἱ ἀμοιβαί. *Ὅς γάρ, φησίν, ἀρρήσεται με, ἀρρήσομαι καὶ γὰρ αὐτόν (β).* Τὸν δέγε ἀρνηθέντα ὑπὸ Χριστοῦ, ἐννόει τί παθεῖν εἰκός. *Εἰ ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος πιστὸς μένει.*] Εἰ ἀπιστοῦμεν, ὅτι ἀνέστη, ἢ ὅτι θεὸς ἐστίν, ἐκεῖνος πιστὸς, τουτέστιν, ἀληθὴς μένει. Εἰπὼν γάρ, ὅτι ἀναστήσεται, καὶ ὅτι θεὸς ἐστίν· (ἐν πολλοῖς γὰρ τοῦτο ἐσήμενεν) ἀληθὴς ἐστίν· ἀνέστη γάρ, καὶ θεὸς ἐστίν. *Ἀρνήσασθαι ἑαυτὸν οὐ δύναται.*] Εἰς τὸ μὴ εἶναι θεὸς ἢ ἐξηγέρθαι· ὡς εἰ εἶπεν· Οὐδὲν παραλλαγίς ἐσται διὰ τὴν ἡμετέραν ἄρνησιν, ἀλλὰ πιστὸς μένει καὶ ἀληθὴς εἰς τὰ περὶ ἑαυτοῦ, καὶ ἀρνήσασθαι, τουτέστι, ψεύσασθαι ἑαυτὸν οὐ δύναται, ἐν τῷ μὴ ἐξηγέρθαι ἢ μὴ εἶναι θεός. Ἐπαγγεiliάμενος γὰρ περὶ ἑαυτοῦ, οὐ δύναται ἑαυτὸν ψεύσασθαι, καὶ μὴ πληρῶσαι τὰ ἐπηγγελμένα. Οὔτε γὰρ πιστευόντες, θεὸν αὐτὸν ἀποφαίνομεν, οὔτε ἀπιστοῦντες, τῆς θείας αὐτὸν ἐκβάλλομεν φύσεως· ἀλλὰ καὶ πιστευόντων ἡμῶν, καὶ ἀπιστούντων, αὐτὸς θεός ἐστι. Ἡμεῖς τοίνυν, πιστευόντες, τὴν ὠφέλειαν καρπούμεθα. Τὸ δὲ, *Οὐ δύναται, ἀντὶ τοῦ, Οὐκ ἐνδέχεται.* Ὡστε διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἀπαιτεῖ ἡμῶν τὴν εἰς αὐτὸν συγκατάθεσιν. Οὐ γὰρ καταβλάπτεται ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀρνήσεως. *Ταῦτα ὑπομίμησθε.*] Ἵνα μὴ τις νομίσῃ, τούτων δεῖσθαι τῶν λόγων αὐτὸν τὸν Τιμόθεον, φησί· *Ταῦτα ὑπομίμησθε τοὺς ἄλλους.* Διαμαρτυρόμενος ἐνώπιον τοῦ Κυρίου.] Φοβερόν δὲ τὸ ἐπὶ μάρτυρι θεῷ λέγειν. *Μὴ λογομαχεῖν.*] Ὡς περὶ λυχναίαν ἔχει τὸ πρᾶγμα, καὶ αἰεὶ βούλεται ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ συζητεῖν καὶ λογομαχεῖν, Σὺ, φησι, διαμαρτύρου

(α) Δ' Κορ. ΙΕ, 31.

(β) Ματθ. Ι, 33.

αὐτοῖς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, μὴ λογομαχεῖν· ἀντὶ τοῦ, Παράγγελλε, μάρτυρα παραλαμβάνων τὸν Θεόν, ἵνα εἰδῶσιν, ὅτι, ἐὰν σοῦ καταφρονῶσιν, ἐκεῖνος αὐτοὺς κρινεῖ. *Εἰς οὐδὲν χρήσιμον.*] Οὐ μόνον γὰρ τὸ περὶ ζητήματα καὶ λογισμοὺς καὶ μάχας εἰλεῖσθαι οὐδὲν ὄφελος ἔχει, ἀλλὰ καὶ εἰς βλάβην γίνεται τοῖς ἀσθενεστέροις τῶν ἀκούοντων. Καταστρέφεται γὰρ ἡ πίστις αὐτῶν, ὥσπερ τις πύργος, ὑπὸ μοχλῶν τινων τῶν συζητήσεων. *Σπουδάσας, σεαυτὸν δόκιμον παραστήσαι.*] Οἶον, ἀνεπίληπτον. *Ἐργάτην ἀνεπαίσχυντον.*] Ἑρμηνεύει, πῶς ἂν δόκιμος γένοιτο· Εἰ ἐργάτης δηλονότι ἀνεπαίσχυντος εἴη· τουτέστιν, Εἰ μὴδὲν τῶν εἰς εὐσέβειαν ἡκόντων ἐπαισχύνεται ποιεῖν. Οὗτω γὰρ εὐδοκιμήσει παρὰ τῷ δεσπότῃ, πάντα ὕψιζόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ, πάντα ἐργαζόμενος. Πανταχοῦ δὲ πολλὴν περὶ τῆς αἰσχύνης ταύτης ποιεῖται σπουδὴν. Εἰκὸς γὰρ τινας ἀπολλυμένους ἐπαισχύνεσθαι τὸ κήρυγμα, ὡς τῶν ἀποστόλων κακῶς πασχόντων, καὶ ὡς τοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ σταυροῦ κηρυττομένου· ἡ γοῦν ὡς εὐτελῶν ὄντων τῶν κηρύκων, οἶον, ὡς σκηνοδόκου τοῦ Παύλου, καὶ ἀλιένων τῶν ἀμφὶ τὸν Πέτρον. Σὺ οὖν, φησί, μὴ ἐπαισχύνου. *Ὁρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας.*] Μαχαίρας δίκην τέμνε τὰ περισσὰ καὶ νόθα δόγματα, ἀ οἱ ἀπολλύμενοι προσετρίψαντο τῷ κηρύγματι, καὶ εἰς τὸ εὐθεὲς ἄγε διὰ τοῦ πνεύματος (1).

- 16 Τὰς δὲ θεδήλους κενοφωνίας περιίστασο· ἐπὶ πλεῖον
 17 γὰρ προκόφουσιν ἀσεβείας, καὶ ὁ λόγος αὐτῶν ὡς
 γάγγραινα νομὴν ἔξει· ὧν ἐστὶν Ὑμέναιος καὶ Φι-
 18 λητός, οἵτινες περὶ τὴν ἀλήθειαν ἡσόχησαν, λέγον-
 τες, τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι· καὶ ἀνατρέπουσι
 19 τὴν τινων πίστιν. Ὁ μέντοι στερεὸς θεμέλιος τοῦ
 Θεοῦ ἔσθηκεν, ἔχων τὴν σφραγίδα ταύτην· Ἐγὼ Κύ-

(1) « Ὁρθοτομοῦντα. Κατ' εὐθεῖαν τέμνοντα, ὡς μὴδὲν νόθον ἢ περισσὸν ἔχειν. » Σχόλιον ἀρχαῖον.

ριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ· καί· Ἀποστήτω ἀπὸ ἀδικίας
πᾶς ὁ ὀνομάζων τὸ ὄνομα Κυρίου (α).

Τὰς δὲ βεβήλους κεκοφωρίας.] Τὰς ἀκαθάρτους, τὰς μιαιφάνους, ματαιολόγους. Ἡ, εἴτι νέον ἐν τῷ κηρύγματι ἐξ ἐπινοίας νεωτέρας ἐπεισαχθέν, πάντως φαῦλον καὶ βεβηλὸν (1). Τὸ δὲ, περιύστασο, ἢ παραιτοῦ, ἢ περισσῶς ἵστασο εἰς τὸ παῦσαι καὶ κωλύσαι (2). Ἐπὶ πλεῖον γὰρ προκόβουσιν ἀσεβείας.] Εἴτι γὰρ νόθον εἰσέχθη, φησὶν, ἀεὶ θαδίζει πρὸς ἀτοπίαν, καὶ μερίζονα τὴν ἐπίδοσιν ὥσημέραι λαμβάνει. Ὡς γάρ γγραйна.] Ἡ γάρ γγραйна, ἔλκος σπητικόν, καὶ νεμόμενον τὸν τόπον, σπηιδόνας ἐργαζόμενον· ἦν τινες ἔρπην φασίν (3). Ὡς ἐστὶν Ὑμέναιος καὶ Φιλητός.] Ὡς, ἦτοι, τῶν τὰς βεβήλους κεκοφωρίας φερόντων. Λέγοντες, τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγενῆσθαι.] Καλῶς ἄνω φησὶν, Ἐπὶ πλεῖον γὰρ προκόβουσιν ἀσεβείας. Ὅρα γὰρ, ὅσα τίκεται ἐκ τοῦ λέγειν, τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγενῆσθαι, κακά. Εἰ γὰρ ἤδη ἡ ἀνάστασις γέγονεν, οὐ τοῦτο μόνον ζημιούμεθα, ὅτι ἀπεστερήμεθα τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ· οὐ τί ἂν γένοιτο ἀνιαιρέστερον; ἀλλ' ὅτι καὶ τὰ τῆς κρίσεως ἀνήρηται, καὶ τὰ τῆς ἀντιδύσεως. Εἰ γὰρ ἤδη γέγονεν ἡ ἀνάστασις, γέγονε καὶ ἡ ἀνταπόδοσις. Οὐκοῦν ἀπέλαυσεν μὲν οἱ ἀγαθοὶ τῶν θλίψεων καὶ τῶν ὀδυνῶν· οὐ κολλᾶζονται δὲ οἱ πονηροί· καλῶς γε οἱ ἐν τρυφῇ ὄντες πολλῇ. Ψεύδεται ἄρα ὁ ταῦτα ἐπαγγελλόμενος Χριστός. Εἰ δὲ ἀνάστασις οὐκ ἔστιν, οὐδὲ Χριστὸς ἐγγίγεται (β), οὔτε κριτὴς καθιθεῖται ζώντων καὶ νεκρῶν. Καὶ ἀνατρέπουσι τὴν τινῶν πίστιν.] Οὐκ εἶπεν, ὅτι τὴν πάντων

(α) Ἀριθ. ΙΓ', 5. Ματθ. Ζ', 23. (1) Ἡ ἐρμηνεία αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀναγνώσιν, καινοφρονίαν. Ἰδ. Α' Τιμ. Γ', 20. (2) «Ἐβείξε σφῶς, ὡς ἔρθοιτο μὴν ἐκάλει τὴν τῆς ἀληθείας διδασκαλίαν. Φεύγειν γὰρ αὐτῶν παρήγοσε τὰ μυστικά καὶ μάταια δόγματα.» Θεοδώρητος. (3) «Γάγγραινα, νόσημά ἐστι σπηιδόνας ἐργαζόμενον, καὶ τὰ κύκλω ἐπινεμόμενον.» Θεοφύλακτος. «Πᾶσις ἐστὶν ἡ γάγγραινα ἔρπην, καὶ τὸ ὑγιαίνειν τοῦ σώματος· λυμαινόμενον. Τοῦτο τοὺς τάναντία τῇ ἀληθείᾳ διδάσκειν ἐπιχειροῦντας ἀπεικάει. Διαφθείρουσι γὰρ πολλὰς καὶ τοὺς τοῦ πάθους ἀπὸ πλῆλας.» Θεοδώρητος. (β) Α' Κορ. ΙΕ', 13.

πίστιν, ἀλλὰ, *τὴν τιμὴν*, τουτέστι, τῶν ἀφελεστέρων καὶ ἀσθενεστέρων. *Ὁ μὲντοι στερεὸς θεμέλιος τοῦ θεοῦ ἔστηκεν.*] Ἀνατρέπουσι μὲν τῶν ἀσθενεστέρων τὴν πίστιν, ὁ μὲντοι στερεὸς θεμέλιος, ἤγουν, οἱ ἀπερίτρεπτοι τῶν πιστῶν, ἔστηκεν, ἔχων *τὴν σφραγίδα ταύτην*, ἥτοι τὸ γινώρισμα τοῦτο (1). *Ἐγὼ Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ.* Πάλαι γὰρ προσγινώθησαν ὑπὸ θεοῦ, ὡς αὐτοῦ ὄντες ὀλοτελῶς καὶ ἀμετένεκτοι· δεῖγμα γὰρ τοῦ γνωσθῆναι παρὰ Κυρίου, τὸ μὴ ἀνατετράφθαι καὶ ἀποστῆναι ὑπὸ τῆς ἀσεβείας· *καὶ Ἀποστήτω ἀπὸ ἀδικίας.*] Εἴτα καὶ ἄλλο γινώρισμα, τὸ, ἀποστήτω ἀπὸ ἀδικίας, τουτέστι, τῆς ἐν δόγμασι πλάνης, ἢ ἀπλῶς πάσης ἀδικίας, πᾶς ὁ ὀνομαζών τὸ ὄνομα Κυρίου, ὡς ὀνομαζέιν χρή. Οἱ γὰρ ἀπερίτρεπτοι, φησὶν, ὥσπερ στῆλαί τινες ἔμψυχοι ἵστανται, ταῦτα διὰ τῶν οἰκείων ἔργων φέροντες τὰ ἐπιγράμματα.

- 20 Ἐν μεγάλῃ δὲ οἰκίᾳ οὐκ ἔστι μόνον σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλὰ καὶ ξύλινα καὶ ὀστράκινα· καὶ ἃ
21 μὲν εἰς τιμὴν, ἃ δὲ εἰς ἀτιμίαν. Ἐάν οὖν τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τούτων, ἔσται σκεὺς εἰς τιμὴν, ἡγιασμένον, καὶ εὐχρηστον τῷ δεσπότῃ, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον.

Ἐν μεγάλῃ οἰκίᾳ, καὶ τὰ ἐξῆς.] Μεγάλῃ μὲν οἰκίᾳ τὸν κόσμον ἀπέεικασεν, οὐ τὴν ἐκκλησίαν· (ἐν ταύτῃ γὰρ οὐδὲν ξύλινον σκεὺς εἶναι βούλεται, οὐδὲ ὀστράκινον, ἀλλὰ πάντα χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἔνθα σῶμα Χριστοῦ, ἔνθα παρθένης μὴ ἔχουσα σπῖλον ἢ ρυτίδα·) σκεύεσι δὲ χρυσοῖς, τοὺς εὐσεβεῖς καὶ ἀρετῇ διαλάμποντας· ἀργυροῖς δὲ, τοὺς μετὰ πίστει καὶ δικαιοσύνης τὸν πολιτικὸν βίον ἀσπαζομένους· ξύλινους δὲ καὶ ὀστράκινους, τοὺς δυσσεβεῖς καὶ πονηρὰ συζῶντας. Ἐπειδὴ

(1) « Παρασχεύεται οὐ δύνανται τὴν τῆς ἀληθείας κληρῖδα· ὁ θεὸς γὰρ τοῦτον τέθεικε τὸν θεμέλιον. Σφραγὶς δὲ τοῦ θεμελίου, τῆς ἀναστάσεως ἡ ἐλπίς. Ὁ γὰρ τὴν κοινὴν ἐκβάλλων ἀνάσσειν, ἀρνείται τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀνάστασιν· ὁ δὲ τούτῃ ἀρνούμενος, καὶ τὸ πάθος ἐκβάλλει· ὁ δὲ τοῦτο ἐκβάλλων, συνανταρεῖ καὶ τῆς παρθένου τὴν γέννησιν. Εἰκότως τοίνυν σφραγίδας τοῦ θεμελίου, τῆς ἀναστάσεως τὴν πίστιν ἐκάλεσε. » Θεοδώρητος,

δὲ πολλοὶ ταραττονται, διὰ τί εἰσιν ἐν τῷ κόσμῳ οἱ πονηροί, καὶ οὐκ ἀπόλλυνται· ἀφείς τὰς ἄλλας αἰτίας· ὁ Παῦλος, νῦν ταύτην φησί· Διότι καὶ ἐν μεγάλῃ οἰκίᾳ σκεύη εἰσὶ διάφορα. Ὡςπερ οὖν ἐν οἰκίᾳ μεγάλῃ διάφορα σκεύη, οὕτω καὶ ἐν τῷ κόσμῳ διάφοροι ἄνθρωποι, οὐ τοῦ θεοῦ οὕτω πεποιηκότος· ἐπεὶ πῶς ἴσχυσαν ἐκκαθάραι ἑαυτοὺς οἱ κακοί· τοῦτο γὰρ προῶν ἐγγελεύεται τοὺς ἑαυτοὺς εἰς τοῦτο ἄγοντας. Ἀμὲν εἰς τιμὴν, ἃ δὲ εἰς ἀτιμίαν.] Τὰ μὲν χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ, ἤτοι, οἱ ἐνάρετοι, εἰς τιμὴν· τὰ δὲ ξύλινα καὶ ὀστράκινα, τουτέστιν, οἱ φαῦλοι, εἰς ἀτιμίαν. Οὐκ εἶπε δὲ, εἰς χρῆσιν, καὶ, εἰς ἀχρησίαν· διότι καὶ οἱ φαῦλοι, εἰ καὶ μὴ πρὸς ἀρετὴν, ἀλλὰ γε πρὸς τὴν τοῦ κόσμου ἀπλῶς σύστασιν χρησιμεύουσι, καὶ πρὸς τινὰς δὲ οἰκονομίας, ὡς ὁ Φαραῖώ. Ἐὰν οὖν τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτόν.] Εἰ τὸ ὀστράκινον εἶναι τινα, ἀτιμόν ἐστι καὶ ἀκάθαρτον (εἶπε γὰρ, Ἐάν τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτόν·) πῶς αὐτὸς περὶ τῶν ἀποστῶλων φησί· Ἐχοντες δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσι (α); Καὶ φαμέν, ὅτι ἐκεῖ περὶ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ σώματος διαλέγεται, οὐχ ὡς περὶ ἀκαθάρτου, ἀλλ' ὡς περὶ πηλίνου καὶ γηίνου· ἐκ τούτων γὰρ τὸ ὀστρακον· ἢ τὸ ὀστράκινον ἐκεῖ δέξαι, ὡς πρὸς τὴν σύγκρισιν τοῦ ἐν αὐτῷ θησαυροῦ· ὧδε μέντοι περὶ ἀρετῆς καὶ φαυλότητος διαλέγεται, ὀστρακίνους, τοὺς φαύλους, καὶ χρυσοῦς, τοὺς ἐναρέτους, λέγων· οἱ δὲ τοιοῦτοι δύνανται ἀπὸ προαιρέσεως μεταβληθῆναι καὶ ἐπὶ τὸ χρηστὸν καὶ ἐπὶ τὸ φαῦλον. Ἔσται σκεῦος εἰς τιμὴν, ἢ γαρσμένον, καὶ εὐχρηστον τῷ δεσπότῃ.] Ἐπὶ μὲν τῶν χρυσῶν καὶ ὀστρακίνων ἐν οἰκίᾳ σκευῶν, αἱ τὰ σκεύη ὡσαύτως ἔχει· ἐπὶ δὲ τῶν τοιοιτομόρῳων ἀνθρώπων, ἔστιν ἀπὸ σπουδῆς τὸ ὀστράκινον γενέσθαι χρυσοῦν, καὶ τὸ χρυσοῦν ἀπὸ ῥαθυμίας γενέσθαι ὀστράκινον. Ὁ Παῦλος ὀστράκινος ἦν, ἀλλ' ἐγένετο χρυσοῦς· ὁ Ἰουδᾶς αὖ χρυσοῦς ἦν, ἀλλ' ἐγένετο ὀστράκινος. Ἐὰν οὖν τις, φησί,

(α) Β' Κορ. Α', 7.

ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τούτων, τῶν οἷον ξυλίνων καὶ ὀστρακωδῶν ἀνθρώπων, ὡς μηδὲν ἔχειν τῆς ἐκείνων μοίρας, εὐχρηστος τῷ δεσπότῃ γίνεται, ὡς ἐκείνων δηλαδὴ ἀχρήστων ὄντων. *Εἰς πᾶρ ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον.*] Τουτέστι, κἂν μὴ τοῦτο πράττειν ἡ καιρὸς, δεῖ μέντοι ἡτοιμασθαι καὶ ἐπιτηδεύειν ἔχειν καὶ πρὸς διωγμοὺς, καὶ πρὸς λύπας, καὶ πρὸς μαρτύριον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Περὶ θείας διδασκαλίας καὶ βίου καθαροῦ καὶ εἰρηνικοῦ, καὶ κατὰ τῶν ἐναντίων.

- 22 Τὰς δὲ νεωτερικὰς ἐπιθυμίας φεῦγε· δίωκε δὲ δικαιοσύνην, πίστιν, ἀγάπην, εἰρήνην μετὰ τῶν ἐπι-
 23 καλουμένων τὸν Κύριον ἐκ καθαρᾶς καρδίας. Τὰς δὲ μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ζητήσεις παραιτοῦ, εἰδὼς,
 24 ὅτι γεννώσι μάχας· δοῦλον δὲ Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλ' ἥπιον εἶναι πρὸς πάντας, διδακτι-
 25 κὸν, ἀνεξίκακον, ἐν πραότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους, μήποτε δῶ αὐτοῖς ὁ θεὸς με-
 26 τάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, ἐξωγρημένοι ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα.

Τὰς δὲ νεωτερικὰς ἐπιθυμίας φεῦγε.] Οὕτω δείξας τῆς γνώμης ἐξηρητημένην τὴν τοῦ κρείττονος αἵρεσιν, παραίνεσιν αὐτῷ περὶ τῶν πρακτέων προσφέρει. *Νεωτερικαὶ δὲ ἐπιθυμίαι*, οὐχ αἱ τῆς πορνείας μόναι, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἄτοπος ἐπιθυμία, κἂν δυναστείας ἐρᾷ· τις, κἂν χρημάτων· ἀνόητοι γὰρ αὐταὶ αἱ ἐπιθυμίαι καὶ φαντασίαι, καὶ φρενῶν ἀεθεβαίων. Ὅρα, πῶς καὶ γέρων νεωτερίζεται. *Δίωκε δὲ δικαιοσύνην.*] Δικαιοσύνην, τὴν καθόλου ἀρετὴν λέγει, *Πίστιν.*] Τὴν ἀληθῆ καὶ ἐθεβαίναν πρὸς

τοὺς φιλουμένους συνδιάθεσιν. *Ἀγάπην, εἰρήνην μετὰ τῶν ἐπικαλουμένων τὸν Κύριον.*] Τουτέστιν, ἐκεῖνοι θάρρει μόνοις, τοῖς ἀνυπόβουλως καὶ ἀδόλως ἐπικαλουμένοις τὸν Κύριον, τοῖς εἰρηνικοῖς, τοῖς ἀμάχοις, μετ' ἐκείνων ἀναμίγνυσθαι, μετ' ἐκείνων δίδωκε τὰ εἰρημένα. *Ἐκ καθαρᾶς καρδίας.*] Ἐνὶ γὰρ καὶ ἐν ὑποκρίσει εὐλαβείας ἐπικαλεῖσθαι. *Τὺς δὲ μωράς καὶ ἀπαιδεύτους ζητήσεις παραιτοῦ.*] Τοιαῦται δὲ αἱ κατὰ φιλοτιμίαν, καὶ οὐ κατὰ τινα χρείαν γινόμεναι διαλέξεις. Εἰσὶ γὰρ καὶ φρόνιμοι ζητήσεις, αἱ περὶ τῶν ἁγίων Γραφῶν, ἃς οὐ δεῖ παραιτεῖσθαι, ὥς μὴ γεννώσας δηλαδὴ μάχας. Διὰ τί δέ, *Παραιτοῦ, καὶ μὴ μᾶλλον εἶπε, Νίκα αὐτάς καὶ ἀπέλεγχε;* Ὅτι οὐδὲν ἔχει τὸ πρᾶγμα χρηστὸν ἀποτέλεσμα· μάχας γὰρ γεννώσι. *Δούλον δὲ Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι.*] Εἰρηνικοὺς γὰρ εἶναι χρὴ τοὺς Χριστοῦ δούλους. *Ἄλλ' ἥτιον εἶναι πρὸς πάντας.*] Εἰ ἥτιον εἶναι δεῖ καὶ πρᾶον, πῶς λέγει· *Ἐλεγχε αὐτοὺς ἀποτόμως (α)· καὶ Ἐλεγχε μετὰ πάσης ἐπιταγῆς (β)· καὶ Μηδεὶς σου τῆς νεύτητος καταφρονεῖτω (γ);* Ὅτι ἐνὶ μετὰ πρᾶότητος καθάψασθαι μᾶλλον, ἢ μετὰ θρασυότητος ἐντρέψαι. *Διδακτικόν.*] Πρὸς τοὺς μαθεῖν βουλομένους· αἰρετικὸν δὲ ἄνθρωπον μετὰ πρῶτην καὶ δευτέραν νοουθεσίαν παραιτοῦ (δ). *Ἀρεξίκαλον.*] Μάλιστα τοῦτο ἔχειν χρὴ, καὶ ἀναμένειν τὴν ἐπιστροφὴν, καὶ αἰεὶ λέγειν, καὶ μὴ εὐθὺς ἐκκόπτειν. Ὅρα γὰρ καὶ τὸ παρεπόμενον· *Ἐν πρᾶότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους.*] Μάλιστα γὰρ θρασυτῆς ἀγριοῖ, πρᾶότης δὲ, πείθειν οἶδε. Τίς γὰρ πεισθελή τῷ θρασυνομένῳ, ὃ πολλάκις καὶ ἀντιπάσχει ὁ παραινούμενος; Μετὰ θρασυότητος οὖν καὶ μάχης οὐκ ἂν τι τῶν χρησίων δυνηθελή συνιδεῖν ἡ ψυχὴ· διότι τὸν μέλλοντά τι τῶν χρησίων μαθεῖν, χρὴ πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἡδέως ἔχειν πρὸς τὸν διδάσκοντα. Πῶς δ' ἂν ἡδέως ἔχοι πρὸς τὸν θρασυνόμενον καὶ ὑβρίζοντα; Πῶς οὖν ἀλλαχοῦ λέγει, μετὰ

(α) ΤΙΤ. Α', 13.

(δ) ΤΙΤ. Γ', 10.

(β) ΤΙΤ. Β', 15.

(γ) Α' ΤΙΜ. Δ', 12.

πρώτην καὶ δευτέραν νοουθεσίαν παραιτεῖσθαι τοὺς αἰρετικούς; ἰδοὺ γὰρ καὶ ὧδε εἰπὼν, ἀντιδιατιθεμένος, τοὺς αἰρετικούς ἐσήμανε. Καὶ φαμέν, ὅτι τοὺς μὲν ὡμολογημένους καὶ ἀνιάτα νοσοῦντας, παραιτεῖσθαι χρή· οὗτοι δὲ, περὶ ὧν ὁ λόγος, ἀμφιβολοὶ ἦσαν, καὶ δῆλον ἐκ τοῦ εἰπεῖν, *Μή ποτε δῶ αὐτοῖς ὁ θεὸς μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας*· τὸ γὰρ, *μή ποτε*, ἐπὶ τῶν ἀδήλων ἔθος ἡμῖν λέγειν. Ὡστε τῶν μὲν προδήλως ἀνιάτων, ἀφίσσασθαι χρή· τοὺς δὲ ἀμφιβόλους, πειρᾶσθαι διορθοῦν. Ὅρα δὲ πῶς διδάσκων ταπεινοφρονεῖν, οὐκ εἶπε, *Μή ποτε* δυνηθῆς, ἀλλὰ, *Μή ποτε* δῶ αὐτοῖς *Κύριος μετάνοιαν*, τῶν διδασκάλων καταστέλλων τὸ φρόνημα, ἐπὶ τὸν θεὸν ἀνάγων τὸ γεγονός. Κἂν γένηται τι, φησί, τοῦ θεοῦ ἐστὶν ἔργον, οὐ τῆς σῆς μόνον πραότητος. *Καὶ ἀνανήψουσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος.*] Τίς δὲ ἡ ἐπίγνωσις τῆς ἀληθείας; Τὸ ἀνανήψαι ἐκ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν νόθων δογμάτων πρὸς τὴν ὀρθότητα τῆς πίστεως. Ὅρα δὲ, ὡς ἐπὶ μέθης ἢ μανίας, *ἀνανήψουσιν*, εἶπεν, *ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος*. Ὡς περ γὰρ τὸ στρουθίον, κἂν ἐκ τοῦ ἄκρου τοῦ ποδοῦ κατέχεται ὑπὸ τῆς παγίδος, ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν ἐστὶ τοῦ τὴν παγίδα στήσαντος· οὕτω καὶ ἡμεῖς, κἂν ψιλὸν τι παρατραπῶμεν ἀπὸ τοῦ δόγματος, ὑπὸ τὴν παγίδα ἐσμὲν τοῦ διαβόλου. *Ἐξωγρημένοι ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα.*] Ἀνανήψουσιν, ὅντες *ἐξωγρημένοι*, τουτέστι, τῇ πλάνῃ ἐνειλημμένοι, καὶ ἀποκεκλεισμένοι εἰς τὸ τοῦ διαβόλου θέλημα· τοὺς γὰρ ἐναλόντας τοῖς πονηροῖς δόγμασιν, εἰς τὸ οἰκεῖον θέλημα ἐνειλημμένους ἔχει ὁ διάβολος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ς'.

Πρόρρησις περὶ κακίας ἀνθρώπων πλεοναζούσης, ἀπατηλῆς ἐλεγχομένης.

ΚΕΦ. ΙΙΙ, 1 Τοῦτο δὲ γίνωσκε, ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέ-

2 ραις ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποί. Ἔσονται γὰρ οἱ
 ἄνθρωποι φίλαυτοι, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερή-
 3 φανοι, βλάσφημοι, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀχάριστοι,
 4 ἀνόσιοι, ἄστοργοι, ἄσπονδοι, διάβολοι, ἀκρατεῖς,
 5 φωμένοι, φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι, ἔχοντες
 μόρφωσιν εὐσεβείας, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἡρνημέ-
 νοι. Καὶ τούτους ἀποτρέπου.

Τοῦτο δὲ γίνωσκε, ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις.] Ἐπειδὴ πολ-
 λοὶ πονηροὶ κατὰ τοὺς τότε καιροὺς ἦσαν, ἵνα μὴ θορυ-
 βῇται ὁ Τιμόθεος ἐπὶ τούτοις, προεῖπε μὲν αὐτῷ, ὅτι ἐν με-
 γάλῃ οἰκίᾳ, καὶ τὰ ἐξῆς· λέγει δὲ νῦν, ὅτι καὶ μετὰ ταῦτα ἔσον-
 ται. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐπὶ Μωσέως Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς ἦσαν, ὡς αὐ-
 τὸς προῖων λέγει. Ὡς οὐ κινοφανές τὸ πρᾶγμα, οὐδὲ μέχρι σαῦ
 στήσεται. Μὴ τοίνυν δυσχέρινε. Καιροὶ δὲ χαλεποί, του-
 τέστι, πάνυ πονηροί. Οὐ περὶ ἡμερῶν δὲ τοῦτο νοητέον· τίς
 γὰρ πονηρία ἡμέρας; ἀλλὰ περὶ τῶν ἐν ταῖς ἡμέραις πονηρῶν
 καὶ πραγμάτων καὶ ἀνθρώπων. Καὶ ἡμεῖς γὰρ ἐν τῇ συνηθείᾳ
 οὕτω λέγομεν καιροὺς καλοὺς καὶ κακοὺς, ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς
 γινομένων. Φίλαυτοι.] Τοῦτο ἡρίξα τῶν κακῶν, τὸ μὴ τὰ τοῦ
 πλησίον, ἀλλὰ τὰ ἑαυτοῦ σκοπεῖν μόνον. Φίλαυτος γὰρ, ὁ
 ἑαυτὸν μόνον φιλῶν· ἐξ οὗ συμβαίνει τὸ μηδὲ ἑαυτὸν φιλεῖν·
 οἱ γὰρ τοιοῦτοι ἀμελοῦντες τῶν ἀδελφῶν, τὰ ἑαυτῶν πρῶτον
 διαφθείρουσιν. Φιλάργυροι, ἀλαζόνες.] Ἀπὸ φιλαυτίας ἡ φι-
 λαργυρία τίκτεται· ταύτης δὲ γεννήματα, ἀλαζονεία καὶ ὑπερη-
 φανία· εἴτα ἐκ τούτων ἡ βλασφημία· ἀλλήλων γὰρ ἔχεται τὰ
 κακά, ὥσπερ καὶ τὰ καλά· ἐκ γὰρ ἀγάπης, ἅπαν τίκτεται κα-
 λόν. Γονεῦσιν ἀπειθεῖς.] Οἶδε γὰρ ἡ ἀλαζονεία, καὶ κατὰ
 τῆς φύσεως ἐξανίστασθαι. Ἀχάριστοι.] Οἱ φιλάργυροι, καὶ ἀχά-
 ριστοι. Τότε γὰρ εὐχαριστοῦσι μόνον, ὅταν αὐτῶν πληρώσωσι
 τὴν ἐπιθυμίαν, ὅπερ οὐδέποτε ἐστὶν αὐτοὺς κορεσθῆναι. Ὁ δὲ
 τοιοῦτος, καὶ ἀνόσιος. Ὁ γὰρ τῷ εὐεργέτῃ θεῷ χάριν οὐκ εἰδώς,

πῶς ἑτέροις εἴσεται χάριν; *Ἄστοργοι.*] Οἶον, ἀφιλοὶ πρὸς τοὺς οἰκείους. *Ἄσποργοι.*] Μηδενὶ σπενδόμενοι, εἴγε μηδὲ τῷ εὐεργέτῃ. *Διάβολοι.*] Οἶον, κακῆγοροι· ὁ γὰρ μηδὲν ἀγαθὸν ἑαυτῷ συνειδώς, πάντας διαβάλλει, ἑαυτῷ τινὰ παραμυθίαν ἐπινοῶν. *Ἀκρατεῖς.*] Τουτέστι, γλώσσης καὶ γαστρὸς, καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων. *Ἀήμεροι.*] Ὁμοίτινες καὶ ἀπάνθρωποι. *Ἀφιλόγαθοι.*] Τουτέστιν, ἐχθροὶ παντὸς ἀγαθοῦ. *Προδόται.*] Φιλίας καὶ ἑταιρίας. *Προπετεῖς.*] Οἶον, θρασεῖς, οὐδὲν βεβηλὸς ἔχοντες. *Τετυφωμένοι.*] Οἶον, ἀπονοίας πλήρεις. *Φιλήθοροι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι.*] Ἀντικαταλασσόμενοι τοῦ θεοῦ πόθου τὸ αἰσχρόν. *Ἐχοντες μόρφωσιν εὐσεβείας.*] Ἐξ ὧν μὲν λέγουσιν, εὐσεβεῖς εἰσὶν· ἐξ ὧν δὲ πράττουσιν, ἐναντίοι τῶν λόγων εὐρίσκονται καὶ ἐλέγχονται (1). *Καὶ τούτους ἀποτρέπου.*] Ὡς ἐκείνους, περὶ ὧν ἄνω διεξῆλθε μᾶλλον. Βί δὲ ἐν ὑστέροις καιροῖς ἔσονται, πῶς φησι, *Καὶ τούτους ἀποτρέπου;* Εἰκὸς μὲν καὶ τότε τοιούτους εἶναι τινας, εἰ καὶ μὴ μεθ' ὑπερβολῆς, ἀλλ' ὅμως εἶναι· ὡς ἂν εἰ ἔλεγε· Τοὺς τοιούτους καὶ νῦν εὐρισκομένους ἀποτρέπου· ὥσπερ καὶ ἐπιφέρει· *Ἐκ τούτων γὰρ εἰσιν οἱ ἐνδύνοντες εἰς τὰς οἰκίας.* Ἡ, Τιμοθέε γραφὼν, τοὺς μετὰ τὸν Τιμόθεον συμβουλεύει, ἀποτρέπεσθαι τοὺς τοιούτους. Οὐ γὰρ ἂν οὗτος τὰς ἐσχάτας ἡμέρας εἶχεν ἐπιφθάσαι, ἀλλὰ τὰς εὐθὺς μετὰ τὴν Παύλου τελευτήν, ἐν αἷς περιεῖναι ἔτι ὁ Τιμόθεος ἐμελλεν.

- 6 Ἐκ τούτων γὰρ εἰσιν οἱ ἐνδύνοντες εἰς τὰς οἰκίας,
καὶ αἰχμαλωτίζοντες γυναικάρια σεσωρευμένα ἁμαρ-
7 τίας, ἀγόμενα ἐπιθυμίαις ποικίλαις, πάντοτε μαν-
θάνοντα, καὶ μηδέποτε εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλ-
8 θεῖν δυνάμενα. Ὁν τρόπον δὲ Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς

(1) «Τουτέστι, σχηματίζονται μόνον τὴν εὐσέβειαν καὶ ὑποκρίνονται, διὰ δὲ τῶν ἔργων ἀρνοῦνται ταύτην. Σημείωσαι δὲ, ὅτι ἡ δύναμις καὶ τὰ εἰσὶναι νεῦρα τῆς εὐσεβείας, ἐν τοῖς ἔργοις δεῖκνυνται. Τὴν δὲ μόρφωσιν ἀλλαχῶς ὁ ἀπόστολος ἐπὶ καλοῦ παρέλαβε, λέγων· ἔχοντα τὴν μόρφωσιν τῆς γνώσεως (Ρωμ. Β', 20)· ὁ γὰρ διδάσκαλος μόρφωσιν γνώσεως ἔχει, τουτέστι, πλάττει καὶ μορφοῖ τὴν γνώσιν ἐν τοῖς μαθηταῖς», Θεοφύλακτος.

ἀντέστησαν Μωϋσῃ, οὕτω καὶ οὗτοι ἀνθίστανται
τῇ ἀληθείᾳ, ἄνθρωποι κατεφθαρμένοι τὸν νοῦν,
9 ἀδόκιμοι περὶ τὴν πίστιν. Ἄλλ' οὐ προκόψουσιν
ἐπὶ πλεῖον· ἡ γὰρ ἄνοια αὐτῶν ἐκδήλος ἐστὶ πᾶ-
σιν, ὥς καὶ ἡ ἐκείνων ἐγένετο.

Ἐκ τούτων γάρ εἰσιν οἱ ἐνδύοντες εἰς τὰς οἰκίας.] Ὅρα, πῶς
τὸ λαθραῖον αὐτῶν καὶ ἀναίσχυτον τῆς ἐπιβουλῆς ἐδήλωσε
διὰ τοῦ, ἐνδύοντες. Καὶ αἰχμαλωτίζοντες γυναικάρια σε-
σωρευμένα ἁμαρτίαις.] Ὅρᾳ αὐτοὺς τῇ τοῦ ὄψεως ἀπάτῃ κε-
χρημένους, ἥ κατὰ τοῦ Ἀδάμ ἐχρήσατο; Εἰκὸς γὰρ ἦν καὶ
τούτους, διὰ τῶν γυναικῶν καὶ τοὺς ἄνδρας ἀπατᾶν. Γυναι-
κάρια δὲ εἰπὼν μόνον, τὸ εὐεξαπάτητον ἠνίκατο. Ὁ τοίνυν
ἀπατῶμενος, κἂν ἀνὴρ ᾖ, οὐδὲν διαφέρει κατὰ τοῦτο γυναικός.
Τὸ δὲ, σεσωρευμένα ἁμαρτίαις, τὸ πλήθος δηλοῖ καὶ τὴν σύγ-
χυσιν τῶν ἁμαρτιῶν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς, φησι, γυναῖκας ἀπατῶ-
σιν· (εἰσὶ γὰρ καὶ γυναῖκες ἀνδρείας φύσεως, ὥσπερ καὶ ἄνδρες,
γυναικεῖας) ἀλλὰ τὰς σεσωρευμένας ἁμαρτίαις, τὰς ἐχούσας
σωρὸν ἁμαρτημάτων· ἔνθεν γὰρ αὐταῖς καὶ τὰ τῆς ἀπάτης.
Ἀγόμενα ἐπιθυμίαις ποικίλαις.] Οὐ τῆς φύσεως κατηγόρη-
σεν, ἀλλὰ τῆς τοιαύτης γυναικός. Ἐνταῦθα δὲ πολλάς ἠνίκατο
ἐπιθυμίας, σωματικὰς τε καὶ ψυχικὰς. Ὅρα δὲ καὶ τὸ, ἀγόμε-
να, ὥς ἐπὶ ἀλόγων. Πάντοτε μαρθάνοντα.] Οὐ συγγινώσκων
αὐταῖς ταῦτα φησὶν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μεμφόμενος. Ἐπειδὴ
γὰρ ἑαυτὰς ἐσώρευσαν ἁμαρτίαις, ἐπωρώθη αὐτῶν εἰκότως ἡ
διάνοια. Ὡς τὸ μὴ δύνασθαι μαθεῖν, οὐ φυσικόν, ἀλλὰ προ-
αιρετικόν αὐταῖς. Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς.] Οὗτοι ἦσαν οἱ ἐπὶ
τοῦ Φαραῶ μάγοι (1). Πῶς δὲ τὰ ὀνόματα αὐτῶν οἶδεν ὁ Παῦ-
λος, τῆς Γραφῆς μὴ λεγούσης; Φαμέν, ὅτι ἡ ἐξ ἀγράφου παραδό-
σεως, ἡ ἐκ Πνεύματος ἁγίου εἰκὸς ἦν εἰδέναι ταῦτα τὸν Παῦλον.
Οὕτω καὶ οὗτοι ἀνθίστανται τῇ ἀληθείᾳ.] Τῇ ἀληθινῇ πί-

(1) Ἐξ. λ. ζ', 11.

σται (Ι). *Ἀνθρώποι κατεφθαρμένοι τὸν νοῦν.*] Ὅταν τις τὸν νοῦν φθαρῇ ἐν τοῖς πάθεσι, τότε ἀδόκιμος περὶ τὴν πίστιν γίνεται. *Ἀλλ' οὐ προκόψουσιν ἐπὶ πλεῖον.*] Πῶς οὖν ἄνω εἰρηκῶς, *Ἐπὶ πλεῖον προκόψουσιν ἀσεβείας* (α), ὧδε λέγει, οὐ προκόψουσιν; Ἐκεῖ λέγει, ὅτι ἀρξάμενοι τῶν πονηρῶν δογμάτων καὶ τοῦ πλανᾶν, οὐδαμοῦ στήσονται, ἀλλ' αἰεὶ χεῖρονα ἐπινοήσουσιν· ὧδε δὲ, ὅτι οὐκ ἀπατήσουσιν ἐπὶ πολὺ, οὐδὲ πλείονας τῷ ψεύδει συναρπάσουσι. Παρὰ οὖν τοῖς εὐεξαπατήτοις αὐτοῖς ἡ ἰσχὺς. *Ἡ γὰρ ἄρτια αὐτῶν ἔκδηλος ἔσται πάνσι.*] Πόθεν τοῦτο; Ἐκ τῶν πάλαι, φησί, πιστώθητι· εὐ-ἐλεγκτον γὰρ ἡ κακία.—ΑΛΛΩΣ. Εἰ ἀπιστεῖς, μάθε ἀπὸ τῶν τοῖς μάγοις ἐκείνοις συμβάντων. Καὶ γὰρ ἐκείνοι ἠλέγχθησαν κατὰ φαντασίαν θαυματοποιοῦντες καὶ ἀπατῶντες, ὅτε Μωσῆς ἑτεροαγούργησεν ἀληθῶς. Ὡστε πάντα τὰ τῆς ἀπάτης, πρὸς καιρὸν ἀνοθεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Προτροπὴ τῆς ἐαυτοῦ μιμήσεως ἐξ ἑναντίου τοῖς φαύλοις, ἐν ὑπομονῇ θεοῦ.

- 10 Σὺ δὲ παρηκολούθηκάς μου τῇ διδασκαλίᾳ, τῇ ἀγωγῇ, τῇ προθέσει, τῇ πίστει, τῇ μακροθυμίᾳ, τῇ
11 ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ, τοῖς διωγμοῖς, τοῖς παθήμασιν, οἷά μοι ἐγένετο ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν Ἰκονίῳ, ἐν Λύστροις· οἷους διωγμοὺς ὑπήνεγκα, καὶ ἐκ πάντων με ἐρρύσατο ὁ Κύριος.

Σὺ δὲ παρηκολούθηκάς μου τῇ διδασκαλίᾳ.] Ἐκείνοι μὲν, φησι, τοιοῦτοι· σὺ δὲ οἶδας τὰ ἡμέτερα ἀκριβῶς, ὅτι οὐ τοι-

(1). « Εἰωθέ, φησι, παραψέσθαι τῇ οἰκῇ ζιζάνια· αἱ τοὺς ἀντιπάλους ἔσχον τῆς ἀληθείας· οἱ κήρυκες. Τί μωτέως ἐν εὐσεβείᾳ περιφανέστερον; Ἀλλ' ἡμῶς ἔσχα κακείνους γνήτας ἄνδρας, ἀντικρυς παραταττομένους πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Τὰ μὲν τοῦ τούτων ὀνόματα οὐκ ἐκ τῆς θείας Γραφῆς μεμάθηκεν ὁ θεὸς ἀπόστολος, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀγάφου τῶν Ἰουδαίων διδασκαλίας. Εἰκὸς δὲ ἦν αὐτῷ καὶ τὴν χάριν ἀποκαλύψαι τοῦ Πνεύματος.» Θεοδώρητος. (α) Β' Τιμ. Β', 16.

αὐτα. Οὐ γὰρ ἀπλῶς συνεγένου, ἀλλὰ παρηκολούθηκας, τουτέστι, μακρὸν συνεγένου μοι χρόνον, καὶ πᾶσι προσεῖχες τοῖς ἐμοῖς. Δεῖ οὖν σε, ἐν ἔξει γανόμενον τῶν εὐσεβῶν διδαγμάτων, ἀπερίτρεπτον εἶναι. *Τῇ διδασκαλίᾳ.*] Τῇ περὶ τὰ δόγματα. *Τῇ ἀγωγῇ.*] Τῇ περὶ τὸν εἶον. Πῶς ἡγόμην, φησὶν, ἐν τῇ πολιτείᾳ. *Τῇ προθέσει.*] Οἶον, τῇ προθυμίᾳ, καὶ τῷ ἀνδρείῳ παραστήματι τῆς ψυχῆς. Οὐ γὰρ ἔλεγον μόνον, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἐποιοῦν. *Τῇ πίστει.*] Τῇ ἐν τοῖς δόγμασι τῆς ἀληθείας ἐδραιότητι· ἢ τῇ ἐν τοῖς κινδύνοις, τῇ μὴ ἀπογινώσκειν ποιούσῃ, ἀλλὰ πιστεύειν τῷ θεῷ, ὅτι ἐξελεῖται. *Τῇ μακροθυμίᾳ.*] Πῶς, φησιν, οὐδὲν με τῶν πειρασμῶν ναρκώτερον εἰργάζετο. *Τῇ ἀγάπῃ.*] Ὅπως φιλοστόργως περὶ πάντας διάκειμαι. *Τῇ ὑπομονῇ.*] Τῇ πρὸς τοὺς διωγμούς. *Τοῖς διωγμοῖς, τοῖς παθήμασιν.*] Οὐ μόνον ἐδιωκάμην, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἔπασχον. Εἶτα λοιπὸν ἐνίων αὐτὸν ἀναμιμνήσκει, ταύτῃ θαρραλεώτερον τὸν μαθητὴν ποιῶν. Οἶδε γὰρ, οἶδεν ἡ συνεχὴς μνήμη τῶν πειρασμῶν, παραθαρρύνειν ψυχὴν. *Οἶά μοι ἐγένετο ἐν Ἀρτιοχείᾳ, ἐν Ἰκονίῳ, ἐν Λύστροις.*] Τούτων μόνον ἐμνήσθη, ἢ ὡς νεαρωτέρων, ἢ ὡς καὶ τῷ Τιμοθέῳ ἐγνωσμένων, ὅπερ καὶ ἄμεινον. Οὐκ ἀπαριθμεῖται δὲ κατ' εἶδος τοὺς πειρασμούς· οὐ γὰρ αὐτῷ ὁ λόγος πρὸς φιλοτιμίαν ὀρᾷ, ἀλλὰ πρὸς ὁδηγίαν τοῦ μαθητοῦ. Ἀντιόχειαν δὲ, τὴν Πισιδίαν λέγει (Ι). Τῶν δὲ Λύστρων ἡγοῦμαι κατὰ τινα εὐτελισμὸν, ἐσχάτων αὐτὸν μνησθῆναι, ἐξ ὧν ἦν ὁ Τιμόθεος (Ι)· ὥσει εἶπε· Ναὶ εἰς τὰς πολυανθρώπους πόλεις ἔπαθον, ἅπερ ἔπαθον· τί δὲ καὶ ἐν Λύστροις; πόθεν εὐρέθησαν οἱ κακοῦντες με ἐν Λύστροις ἄνθρωποι; *Οἷους διωγμοὺς ὑπήνεγκα, καὶ ἐκ πάντων με ἐρρύσατο ὁ Κύριος.*] Δύο ἐνταῦθα λέγει εἰς προτροπὴν ἐπιτήδεια, ὅτι τε καὶ ἐγώ, φησι, προθυμίαν παρειχόμεν, ὥστε ὑπομένειν, καὶ ὁ θεὸς οὐ κατελίμπανέ με. Ὡστε καὶ σὺ προθυμοῦ, καὶ οὐκ ἐγκαταλειφθήσῃ.

(1) Πραξ. ΙΓ', 14, καὶ ἐξῆς. ΙΔ', 1-22.

(1) Πραξ. Ις', 1.

- 12 Καὶ πάντες δὲ οἱ θέλοντες εὐσεβῶς ζῆν ἐν Χριστῷ
 13 Ἰησοῦ, διωχθήσονται. Πονηροὶ δὲ ἄνθρωποι καὶ
 γόητες προκόφουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, πλανῶντες
 14 καὶ πλανώμενοι. Σὺ δὲ μένε ἐν οἷς ἔμαθες καὶ ἐπι-
 15 στῶθης, εἰδῶς, παρὰ τίνος ἔμαθες, καὶ ὅτι ἀπὸ
 θρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα οἶδας, τὰ δυνάμενά σε
 σοφίσει εἰς σωτηρίαν, διὰ πίστεως, τῆς ἐν Χριστῷ
 16 Ἰησοῦ. Πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος
 πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανάρθω-
 17 σιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ, ἵνα ἄρτιος ᾖ
 ὁ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν
 ἐξηρτισμένος (1).

Καὶ πάντες δὲ οἱ θέλοντες εὐσεβῶς ζῆν διωχθήσονται] Καὶ τοῦτο μεγίστη παραμυθία. Καὶ τί λέγω, φησί, περὶ ἑαυτοῦ μόνου; Πάντες γὰρ οἱ θέλοντες εὐσεβῶς ζῆν, καὶ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, διωχθήσονται. Διωγμοὺς δὲ ἐνταῦθα λέγει, οὐ μόνον τοὺς παρὰ τῶν εἰδωλολατρῶν, ἀλλὰ καὶ τὰς θλίψεις, καὶ τοὺς πειρασμούς. Στενὴ γὰρ καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς τῆς ζωῆς (α). *Εν Χριστῷ Ἰησοῦ.* Αὕτη γὰρ μόνη εὐσεβὴς ζωὴ, ἡ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. *Πονηροὶ δὲ ἄνθρωποι καὶ γόητες προκόφουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον.* Μηδὲν σε, φησί, θορυβεῖτω, εἰ ἐκεῖνοι μὲν ἐν εὐθυμίᾳ, σὺ δὲ ἐν πειρασμοῖς. Οὕτως ἡ φύσις ἐστὶ τῶν πραγμάτων· ἐπειδὴ οὐκ ἔστιν ἡ νῦν ζωὴ τῶν εὐσεβῶν, ἀλλὰ τῶν πονηρῶν· οὐδὲ γὰρ ἐνι, πολεμοῦντα καὶ πυκτεύοντα, ἐν ἀνέσει ζῆν. Ἡ δὲ προσκοπὴ, τῶν μέσων ἐστὶ, καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον. Οὗτοι τοιγαροῦν ἐπὶ τὸ χεῖρον προκόφουσιν. Ἑρμηνεύων γὰρ, τί ἐστὶ τὸ χεῖρον, εἶπε, τὸ πλανᾶν καὶ πλανᾶσθαι. Σὺ δὲ μένε ἐν οἷς ἔμαθες.] Σὺ δέ, φησιν, ἀπερίτρεπτος ἔσο, καὶ μὴ παραζήλου ἐν πονηρουμένοις, μηδὲ ἐν ἀνθρώπῳ κατευδοδουμένῳ ἐν τῇ ὁδῷ αὐτοῦ (β). Οὐχ ἀπλῶς δὲ ἔμαθες, ἀλλὰ καὶ ἐπιστάθης, τουτέστι, μετὰ πληροφορίας ἔμαθες.

(1) Παρ' ἄλλοις, ἐξηρτυμένος.

(α) Ματθ. Ζ', 14.

(β) Ψαλμ. ΛΓ', 1-7.

Ὡστε καὶ ἐναντία ὁρᾷς τῶν πιστευθέντων, μὴ θορυβοῦ. Εἰδὼς, παρὰ τίνος ἔμαθες.] Δύο αἰτίας λέγει τοῦ δεῖν αὐτὸν ἀπερι-
 τρεπτον μένειν· ὅτι τε οὐ παρὰ τοῦ τυχόντος ἔμαθες, ἀλλὰ
 παρὰ Παύλου, ἴσον δὲ εἰπεῖν, ὅτι παρὰ τοῦ Χριστοῦ· καὶ ὅτι οὐ
 χθές καὶ πρόην ἔμαθες, ἀλλ' ἀπὸ βρέφους, καὶ διὰ εἰθους ἡ ἐξέ-
 σοι κεῖται τῆς γνώσεως τῶν Γραφῶν. Ὡς οὐκ ἀφήσῃ σε ἀνόη-
 τόν τι παθεῖν, καὶ οἷον οἱ πολλοί. Ὁ γὰρ τὰς Γραφὰς εἰδὼς,
 ὡς εἰδέναι χρή, οὐκ ἂν περιτραπείη ποτέ. Ἰερὰ δὲ γράμματα,
 τὴν θείαν λέγει Γραφὴν. Τὰ δυνάμετά σε σοφίσει εἰς σωτη-
 ρίαν, διὰ πίστεως, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.] Οὐχ ὥσπερ ἡ ἐξω
 γνῶσις σοφίζει τὸν ἄνθρωπον εἰς ἀπάτην καὶ σοφίσματα καὶ
 λογομαχίας, ἐξ ὧν ἀπώλεια ψυχῆς, οὕτω καὶ ἡ θεία γνῶσις·
 ἀλλ' αὕτη σοφίζει εἰς σωτηρίαν. Ποίαν; Οὐ τὴν δι' ἔργων, οὐ
 τὴν διὰ λόγων, ἀλλὰ τὴν διὰ τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως. Αἱ
 γὰρ ἅγιοι Γραφαί, καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν σοφία, εἰς πίσιν ἄγουσι τοῦ
 Χριστοῦ. Πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος.] Πολλοὺς
 εἰρηνικῶς παραμυθίας τρόπους, νῦν καὶ τὸν μέγιστον λέγει, τὸν ἐκ
 τῆς ἀναγνώσεως τῶν Γραφῶν· λυπηρὸν γὰρ μέλλει αὐτῷ λέγειν,
 ὅτι δηλαδὴ τελειοῦται. Ἵνα οὖν μὴ καταπέσῃ ὁ Τιμόθεος, ὡς
 στερούμενος τοῦ αὐτὸν συνιστάντος, ἔχεις, φησί, τὰς Γραφὰς
 ἀντ' ἐμοῦ δυνάμενας ὠφελεῖν σε (1). Εἰ δὲ Τιμόθεε δεῖ ἀνα-
 γινώσκειν, πόσῳ μᾶλλον ἡμῖν; Πρὸς διδασκαλίαν.] Ὁφείλει,
 φησι, ἐπειδὴ τὰ χρηστὰ διδάσκει δόγματα καὶ πράγματα.
 Πρὸς ἐλεγχον.] Εἰς τὸ τὰ ψευδῆ ἐλέγχειν. Πρὸς ἐπανόρθω-
 σιν.] Εἰς τὸ διορθοῦσθαι τοὺς ἀδελφούς. Πρὸς παιδείαν τὴν
 ἐν δικαιοσύνῃ.] Πρὸς τὸ παιδεῦσαι καὶ ἐναγαγεῖν εἰς δικαιο-

(1) « Ζητοῦσι δὲ τινες, πῶς εἶπε, Πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος. Ἄρα οὖν καὶ αἱ τῶν Ἑλλήνων γραφαὶ θεόπνευστοι; Καὶ ζητοῦμενοι τινες, τίς οὖν εἰς τὸ θεόπνευστος καὶ φαίνεται, ὅτι Πᾶσα γραφὴ, ἥτις ἐστὶ θεόπνευστος, ἐκείνη καὶ ὠφέλιμος. Ἐπεὶ δὲ αὐτοῦ συνιδεῖν, ὅτι, εἰπὼν ἀνοτήρῳ, Τὰ ἱερὰ γράμματα οἷ-
 δας, λέγει νῦν, ὅτι Πᾶσα γραφὴ. Ποία; Περὶ τῆς διελέγετο, περὶ τῆς εἶπεν, ὅτι ἱερὰ. Πᾶσα οὖν ἡ τοιαύτη, θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος πρὸς πάντα, ἃ ἐξῆς ἐπιφέ-
 ρει. » Θεοφύλακτος. — « Θεόπνευστος Γραφὴν, τὴν πνευματικὴν ὠνόμασεν. Ἡ γὰρ τοῦ θείου Πνεύματος χάρις διὰ τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων ἐφθέγγετο. » Θεοδώρητος.

πύνην. *Ἰτα ἄρτιος ἢ ὁ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος.*] Ἐκ γάρ δὴ τούτων, φησί, παραγίνεται τινι τὸ ἄρτιον εἶναι ἄρτιος δὲ ἐστίν, ὁ τέλειος καὶ ὑγιής, καὶ αἰεὶ ἴσος, καὶ μήτε τοῖς λυπηροῖς συσπελλόμενος καὶ ταπεινούμενος, μήτε τοῖς χρηστοῖς ἐπαιρούμενος καὶ φυσιοῦμενος, ἀλλ' αἰεὶ ὡσαύτως ἔχων ἐν πράγμασιν ἀνίστοις. *Πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος.*] Οὐχ ἀπλῶς μετέχων ἀγαθῶν πράξεων, ἀλλ', ἐξηρτισμένος, τουτέστι, τετελειωμένος· οὐ πρὸς τόδε μὲν, πρὸς τόδε οὐ, ἀλλὰ πρὸς πᾶν.

ΚΕΦ. IV, 1 Διαμαρτύρομαι οὖν ἐγὼ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μέλλοντος κρίνειν ζῶντας καὶ νεκροὺς κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν 2 αὐτοῦ καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ· κήρυξον τὸν λόγον, ἐπίστηθι εὐκαίρως, ἀκαίρως· ἔλεγξον, ἐπιτίμησον, παρακάλεσον ἐν πάσῃ μακροθυμίᾳ καὶ διδαχῇ.

Διαμαρτύρομαι οὖν ἐγὼ.] Ἐκεῖνον, φησί, τὸν μέλλοντα εὐθύναις ἀπαιτεῖν, μάρτυρα ποιῶμαι, ὅτι οὐδὲ τοῦτο ἔκρυψα ἀπὸ σοῦ. Ἡ συνεχὴς διαμαρτυρία, ἥτοι παραγγελία, τρία τίττει· φοβερωτέραν τε τὴν παραγγελίαν καὶ ἀπαραίτητον ποιεῖ, καὶ τὸ σωτηριῶδες τοῦ λόγου παρατίθεται· οὐ γὰρ εἰ μὴ τοιοῦτος ἦν, ἔδει αὐτὸν μετὰ τοσαύτης ἀνυπερθέσεως κηρυχθῆναι· καὶ ὅτι τὸ οἰκεῖον πληροῖ ὁ παραγγέλλων, μηκέτι ὑποκείμενος τῇ, ὡς εἰκός, γινομένη περὶ τὸ κήρυγμα ἀμελείᾳ (1). *Τοῦ μέλλοντος κρίνειν ζῶντας καὶ νεκρούς.*] Ἡ ἁμαρτωλοὺς λέγει καὶ δικαίους, ἢ τοὺς προαπελθόντας, καὶ τοὺς ἐτι ζῶντας· ὅτι πολλοὶ καταλειφθήσονται ζῶντες τότε· ὁ καὶ ἀλλαχοῦ φησι· *Πάντες μὲν οὐ κοιμηθήσόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα (α).* *Κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ.*] Πότε μέλλοντος κρίνειν; Ἐν τῇ

(1) « Δεδιώκς ὁ θεὸς ἀπόστολος τὰς εὐθύναις, θαρύνει συνεχῶς τῇ διαμαρτυρίᾳ τὸν μαθητὴν· ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀγάπης τοῦτο ποιεῖ, λαμπρὸν αὐτὸν καὶ περιβλεπτόν ἀποφῆναι βουλόμενος, καὶ προτρέπων μετὰ παρρησίας κηρύττειν. » Θεοδώρητος.

(α) Α' Κορ. ΙΒ', 51.—« Νεκρῶν καὶ ζώντων κριτὴν τὸν Κύριον ἐκέλευεν, ἐπειδὴ καὶ τοὺς νεκροὺς ἀνίσταται, καὶ εἰς τὸ κριτήριον ἄγει, καὶ τοὺς κατὰ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν εὐρισκομένους ἐνδύων τὴν ἀφθαρσίαν, ἀπαιτεῖ τὰς εὐθύναις. Πάντες γάρ, φησιν, οὐ κοιμηθήσόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα. » Θεοδώρητος.

ἐπιφανεία αὐτοῦ, τῇ μετὰ βασιλείας καὶ δόξης γενησομένη. Οὐχ οὕτω γὰρ ἤξει εὐτελής, ὡς ἦλθε πρότερον. *Κηρυξον τὸν λόγον.*] Τί δὲ ἐστὶν ὃ διαμαρτύρομαι; Μὴ κατακρύψης τὸν λόγον, ἀλλὰ κήρυξον. *Ἐπίστηθι.*] Οἶον, αἰφνίδιον ἐπισκόπει, ἐφόρα, μὴ τις ἀμαρτάνῃ· καὶ τοῦτο ποιεῖ, *εὐκαίρως, ἀκαίρως*· τουτέστι, Μὴ ἔξω σοι καιρὸς πρὸς τοῦτο ὠρισμένος, ἀλλ' ἐν ἐκάστῳ καιρῷ, καὶ μὴ προσήκον ἦ, ἐπισκόπει (1). Καὶ ἐὰν εὖρης ἡμαρτηκότα, ἀμαρτάνοντα, ἢ μέλλοντα ἀμαρτεῖν, μὴ ὑποσαλῆς, ἀλλ' *ἐλεξον*. Οὐδὲν γὰρ δεῖ πρὸ ἐλέγχου ποιεῖν. Καὶ μετὰ τὸ ἐλέγχει καὶ ἀποδείξει τὸ πταῖσμα, *ἐπιτίμησον*, μέμψαι, ἐγκάλεσον. Εἴτα μετὰ τὴν πληγὴν, ἐπίθεις φάρμακον· *παρακάλεσον* γὰρ φησιν· ἵνα μὴ τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος (2). *Ἐν πάσῃ μακροθυμίᾳ.*] Μακροθυμίας γὰρ δεῖται τὸ πρᾶγμα, ὥστε μὴ ἀπλῶς τοῖς λέγουσι πείθεσθαι, διὰ δὲ πάσης ἐρεύνης ἔρχεσθαι καὶ θήρας τοῦ ἀληθοῦς. *Καὶ διδαχῇ.*] Τὴν ἐπιτίμησιν μετὰ τοῦ νοουθετεῖν, φησιν, ὡς τέκνῳ ἐπίθεις, μὴ ὡς ἐχθρόν τιμωρούμενος. Οἶδε γὰρ ἔσθ' ὅτε παραίνεις καὶ πλέον ισχύσαι τῆς ἐπιτιμῆσεως (3).

(1) « Μετ' ἐπιμονῆς καὶ ἐπιστασίας λάλησον, μὴ ἅπαξ, ἀλλ' αἰεὶ. Μὴ ἔστω σοι καιρὸς ὠρισμένος, ἀλλὰ καὶ εὐκαίρως, τουτέστιν, ἐν εἰρήνῃ, ἐν ἀδείᾳ, καὶ ἐπ' ἐκκλησίας ὧν· ἀλλὰ καὶ ἀκαίρως, τουτέστιν, ἐν κινδύνῳ ὧν, καὶ ἔξω τῆς ἐκκλησίας, ὅλως καὶ κήρυττε. Τὸ εὐκαιρὸν γὰρ καὶ τὸ ἀκαιρὸν πρὸς τὴν ὑπόληψιν τῶν πολλῶν εἴπεν· οἰσνται γὰρ εὐκαιρίαν μὲν τὴν ἀνεσιν· ἀκαιρίαν δὲ, τὸν κινδυνώδη καιρὸν. Καὶ αὐτὸν καιρὸν διδασκαλίας, τὸ ἐν ἐκκλησίᾳ εἶναι· ἀκαιρίαν δὲ, τὸ ἔξω ταύτης. Ἡ καὶ ἄλλως· Μὴ ἀναμένῃς τὸν καιρὸν τοῦ πτώματος· ἀλλὰ καὶ πρὶν ἢ πάσῃ, διδάσκον. » Θεοφύλακτος. — « Οὐδὲν ἀκαίρως γινόμενον, ὑπαινέμενον. Οὐ τοίνυν ἀπλῶς καὶ ὡς ἐτυχεν αὐτὸν κηρύττειν παρεγγυᾷ, ἀλλὰ πάντα καιρὸν ἐπιτίθειεν εἰς τοῦτο νομίζειν. Τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς διέτελει ποιῶν, καὶ ἐν σεμνωτέρῳ, καὶ ἐν πλοίῳ, καὶ παρακειμένῃς τραπέζῃς. Καὶ μαρτυρεῖ τὰ ἐν Φιλίπποις, τὰ ἐν Τρωάδι, τὰ ἐν τῇ θαλάττῃ. » Θεοδώρητος. (2) « Τοῦτο καὶ οἱ σοφοὶ ποιεῖσι τῶν ἱατρῶν. Τὸ γὰρ κεκρυμμένον πάθος τέμνουσι πρῶτον, καὶ τοῖς αἰσθητοτέροις χρῶνται φαρμακείοις· εἰδ' οὕτω τὰ ἥπικ ἐπιπάττουσιν. Ὅμοια τοίνυν ὁ μὲν ἐλεγχος τῇ τμῇ· ἡ δὲ ἐπιτίμησις, τοῖς αἰφροῖσι τῶν φαρμάκων τοῖς ἥπικοις δὲ, ἡ παρακλήσις. » Θεοδώρητος.

(3) « Τὸ, Ἐν πάσῃ μακροθυμίᾳ καὶ διδαχῇ, πᾶσι τοῖς προφῆθαισι συνταξέν. Καὶ ἐλέγχειν γὰρ ἐν πάσῃ μακροθυμίᾳ δεῖ, ὥστε μὴ πᾶσιν ἀπλῶς πιστεῖν, καὶ ἐν διδαχῇ, διδάσκοντας ὡς ἡμαρτε, καὶ τίς ἡ ἀμαρτία. Καὶ ἐπιτιμᾶν ὡσαύτως ἐν μακροθυμίᾳ, μὴ ὡς ἐχθρῷ ποιήν ἐπιτιθέοντας, ἀλλ' ὡς τέκνῳ, παιδεῖαν. Καὶ ἐν διδαχῇ, τουτέστι, διδάσκοντας αὐτὸν τὸ κέρδος τοῦ ἐπιτιμίου. Ἡ δὲ παρακλήσις καὶ μάλιστα χρῆζει καὶ μακροθυμίας καὶ διδαχῆς. Οὐκ ἐν τῇ τυχεύσει δὲ μακροθυμία, ἀλλ' ἐν πάσῃ, τουτέστι, τῇ παντοῦτρόπως δεικνυμένῃ, καὶ δι' ἔργων, καὶ διὰ λόγων, καὶ διὰ σχημάτων. » Θεοφύλακτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Περὶ τῶν καινοτομησάντων, οἷς ἀντιτάττει τὸν Τιμόθεον.

3 Ἐσαι γὰρ καιρὸς, ὅτε τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται· ἀλλὰ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύσουσι διδασκάλους, κνηθόμενοι τὴν
4 ἀκοήν· καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοήν ἀπο-
5 στρέψουσιν, ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται. Σὺ δὲ νῆφε ἐν πᾶσι, κακοπάθησον, ἔργον ποίησον εὐαγγελιστοῦ, τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον.

Ἐσται γὰρ καιρὸς.] Ὡστε πρὶν ἢ ἐκτραχηλισθῆναι, προκατάλαβε αὐτοὺς εἰκοντάς σοι. Διὰ γὰρ τοῦτο εἶπεν ἀνωτέρω, εὐκαιρῶς, ἀκαιρῶς, ἕως οὗ ἀνέχονται, ἕως ἔτι ἔχεις πειθόμενους, πάντα πράττε. Δεῖ γὰρ αὐτοὺς ἐθῆσαι πρὸς πειθῶ, πρὶν ἀποσκιρτήσωσιν. Ὅρα δὲ ἀτοπίαν τῶν διδασκάλων· ὅτι πρόφασις αὐτοῖς προστασίας αἱ τῶν λαῶν ἐπιθυμίαι. Ἐαυτοῖς ἐπισωρεύσουσι διδασκάλους.] Τὸ ἀδιάκριτον πλῆθος τῶν διδασκάλων, διὰ τοῦ, ἐπισωρεύσουσι διδασκάλους, ἐδήλωσε, καὶ διὰ τοῦ ὑπὸ τῶν λαῶν χειροτονεῖσθαι, οὐδὲν κατὰ λόγον ποιούντων, ἀλλὰ τοὺς συντρέχοντας ταῖς ἑαυτῶν ἐπιθυμίαις, καὶ τὰ πρὸς ἡδονὴν αὐτοῖς καὶ λέγοντας καὶ ποιοῦντας, τούτους χειροτονούντων. Κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν.] Οἶον, τερπόμενοι τὴν ἀκοήν, καὶ γαργαλιζόμενοι, καὶ αἰεὶ ἐπιθυμοῦντες τὰ πρὸς χάριν ἀκούειν. Καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοήν ἀποστρέψουσιν.] Ὅρα, ὅτι οὐχ ὥς ἀγνοοῦντες σφάλλονται, ἀλλ' ἐκόντες; Ἀποστρέψουσι γὰρ τὴν ἀκοήν, φησιν, ἀπὸ τῆς ἀληθείας, καὶ ἐκτραπήσονται ἐπὶ τοὺς μύθους, τὰ μυθώδη παιδεύματα, τὰ τέρψιν, οὐκ ὄνησιν ἔχοντα. Ὡστε ἐκούσιον τὸ κακόν (Ι). Ταῦτα δὲ προλέγει, οὐχ ἵνα λυπήσῃ, ἀλλὰ διδά-

(Ι) « Ταῦτα δὲ λέγει, οὐχ ἵνα εἰς ἀθυμίαν ἐμβάλῃ τὸν μαθητὴν, ἀλλ' ἵνα παύσῃ, τῷ μὲν παρῶντι τῆς ἀδείας καιρῷ εἰς δέον κεχρῆσθαι· ὅταν δὲ ἐκβῇ, γενναίως

σκων, δεῖν τοὺς μαθητάς, ἕως ὅτε πειθόνιοι καὶ εἰκτικοὶ τυγχάνωσι, πλασθῆναι καλῶς καὶ ἀχθῆναι· ἵνα, ὅταν ταῦτα ἀποβαίη, μὴ ἀθυμῶσιν. Ἡτοιμάσθην γάρ, φησι, καὶ οὐκ ἐταράχθην (α). Σὺ δὲ νῆφε ἐν πᾶσιν.] Ἐγρηγορούτα ἔχει τὸν λογισμόν. Διὰ οὖν τὸ νῆφειν καὶ διεγρηγέρθαι, ταῦτα εἶπε. *Κακοπάθησον.*] Ἀγώνισαί, φησι, κοπίασον, προκατάλαβε τῶν μαθητῶν τὰς ἀκούας ἐν χρηστοῖς καὶ ἀληθεῖσι δόγμασι, πρὶν ἢ τὴν λύμην ἐκείνην ὑπεισελεθεῖν, ἕως οὐ πάρεσιν οἱ λύκοι, ἵνα ἐν ἀσφαλείᾳ τὰ πρόβατα καταστήσης. *Ἔργον ποίησον εὐαγγελιστοῦ.*] Ἄρα τοῦτο τὸ ἔργον τοῦ εὐαγγελιστοῦ, τὸ κακοπαθεῖν καὶ παρ' ἐαυτοῦ, καὶ παρὰ τῶν ἑξωθεν (1). *Τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον.*] Καὶ γὰρ καὶ ὁ Τιμόθεος διηκόνει τῷ κηρύγματι· ἐκήρυσσε γάρ. Πλήρωσον οὖν, φησὶν, ὃ ἐνῆρξω, καὶ κατὰσπειρον αὐτοῖς, ἕως ὑγιαίνουσιν, τὸ κήρυγμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Περὶ τῆς ἐαυτοῦ μελλούσης ἀναλύσεως
ἐπὶ δόξῃ αἰωνία.

- 6 Ἐγὼ γάρ ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς
7 ἀναλύσεως ἐφάσθηκε· τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγωνίσμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα.
8 Λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὁ δίκαιος κριτὴς· οὐ μόνον δὲ ἐμοί, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἡγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ.

Ἐγὼ γάρ ἤδη σπένδομαι.] Ἐγὼ γάρ, φησιν, ἤδη θυσίαν ἐμαυ-

φέρειν. Ὅσπερ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε· Παραδώσουσιν ὑμᾶς εἰς συνέδρια, καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν μαστιγώσουσιν ὑμᾶς (Ματθ. Ι', 17.)· καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Παῦλος· Ἐγὼ οἶδα τοῦτο, ὅτι εἰσελεύσονται μετὰ τὴν ἄφιξίν μου λύκοι βαρεῖς εἰς ὑμᾶς (Πραξ. Κ', 29.)·» Θεοφύλακτες.

(α) Ψαλμ. ΡΙΗ', 60.

(1) « Φέρε μεθ' ἡδονῆς τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας κινδύνους, » Θεοδώρητος.

τὸν προσφέρω Χριστῷ. Οὐκ εἶπε δέ, θύομαι, ἀλλὰ, σπένδομαι, τὸ πλεῖον λέγων καὶ ἱερώτερον· τῆς μὲν γὰρ θυσίας μέρας τι μόνον τῷ θεῷ εἰς θυμίαμα ἀφιερῶτο· ἡ δὲ σπονδὴ, ἅπαντα αὐτῷ ἀφιέρωτο. Τοῦτο δὲ ποιεῖν καὶ αὐτὸς τοῖς μαθηταῖς ἐπιτάσσει, λέγων· Παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν (α). Ἐκυτὸν γὰρ ἱερουργεῖ, ὁ ὑπὲρ Χριστοῦ θυόμενος. Ἡ τὸ, σπένδομαι, νόει, οἷον καταλύω τὸν πρὸς πάντας πόλεμον, οὔτε πολεμῶν, οὔτε πολεμούμενος· τελειοῦμαι γάρ. *Ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως.*] *Ἀνάλυσιν* λέγει τὸν θάνατον, ἢ διὰ τὸ ἀναλύειν ἐξ ἧς ἐλήφθημεν γῆς, ἢ διὰ τὸ ἐπιστρέφειν πρὸς τὸν δημιουργήσαντα Χριστόν. *Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώρισται.*] Ταῦτα λέγει, οὐ μεγαληγορῶν, ἄπαγε! ἀλλὰ τὸν μαθητὴν παραμυθούμενος, ὥς ἂν μὴ ἀλγῇ ὑπὲρ αὐτοῦ, ἅτε ἐπὶ στεφάνους ἀπιόντος καὶ ἀντιδόσεις ἀγαθῶν· ὥς εἰ ἔλεγεν· Χαίρειν σε μᾶλλον δεῖ ἥπερ ἀλγεῖν, ὅτι τοιαύτης ἐπιτυχῆς τελευτῆς. Πᾶς γὰρ ὁ ὑπὲρ Χριστοῦ ἀγὼν, καλὸς, καὶ ἀλύσεις ἔχει, καὶ διωγμούς, καὶ θανάτους. Εἰ οὖν καλὸς, φησιν, ἐπιλαβοῦ δήτα καὶ σὺ αὐτοῦ. *Τὸν δρόμον τετέλεκα.*] Περιέδραμε γὰρ τὴν οἰκουμένην, πάντας εἰς θεογνωσίαν ἄγων. Ὡστε με, φησὶν, ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκέναι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ (β). *Τὴν πίστιν τετήρηκα.*] Πολλοὶ γὰρ αὐτὴν συλῆσαι παρ' αὐτοῦ ἤθελον, φίλοι ψευδεῖς, ἐχθροὶ, Ἕλληνες, Ἰουδαῖοι· ἀλλ' αὐτὸς πρὸς ἅπαντας ἀντίστη, νήφων καὶ ἐρηγορῶς αἰεὶ, καὶ τὸν κλέπτην ἐπιτηρῶν. *Λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος.*] Εἶτα καὶ ἀπὸ τῶν ἐπάθλων παραμυθεῖται αὐτόν. Τίς γὰρ ἂν ἀλγήσειεν ἐπὶ τῷ ἀπολαμβάνοντι στέφανον; *Δικαιοσύνην* δὲ κἀνταῦθα, τὴν καθόλου ἀρετὴν λέγει. *Ὁ ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ.*] Μὴ γάρ μοι, φησί, τὰ ὧδε εἴπης, τὰ πρόσκαιρα· ἐγὼ γὰρ τὰ ἐκεῖ ζῆτῶ. Ὅρα δὲ πῶς ὡς χρεὸς αὐτὸν ἀπαιτεῖ· οὐ γὰρ εἶπε, δώσει μοι, ἀλλ', ἀποδώσει μοι, του-

(α) Ῥωμ. ΙΒ', 10.

(β) Ῥωμ. ΙΕ', 19.

τέστι, τὸν ἐποφειλόμενον, τὸν κεχρεωστημένον. Τοῦτο δηλοῖ καὶ διὰ τοῦ, ὁ δίκαιος κριτής· δίκαιος γὰρ ὢν, πάντως τοῖς πόνους τὴν ἀντιμισθίαν ὀρίσει. Ὡς τε ὀφειλὴ ὁ στέφανος καὶ διὰ τὸ δίκαιον τοῦ κριτοῦ. *Οὐ μόνον δὲ ἐμοί.*] Ἐνταῦθα καὶ αὐτὸν διανίστησι τὸν Τιμόθεον· ὅτι, φησί, καὶ σοὶ ἀποδώσει. Εἰ γὰρ πᾶσι τοῖς ἀγαπῶσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ στέφανον δίδωσι, πολλῶ μᾶλλον σοί. Τίς δὲ ἀγαπᾷ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ; Ὁ ἄξια πράττων ἀμοιβῶν χρηστῶν (1).

- 9 Σπούδασον ἔλθεῖν πρὸς με ταχέως. Δημᾶς γὰρ με
10 ἐγκατέλειπεν, ἀγαπήσας τὸν νῦν αἰῶνα, καὶ ἐπο-
ρεύθη εἰς Θεσσαλονίκην· Κρήσκης εἰς Γαλατίαν,
11 Τίτος εἰς Δαλματίαν· Λουκᾶς ἐστὶ μόνος μετ' ἐμοῦ.
Μάρκον ἀναλαβὼν, ἄγε μετὰ σεαυτοῦ· ἐστὶ γὰρ μοι
12 εὐχρηστος εἰς διακονίαν. Τυχικόν δὲ ἀπέστειλα εἰς
13 Ἑρεσον. Τὸν φελόνην (2), ὃν ἀπέλιπον ἐν Τρωάδι
παρὰ Κάρπῳ, ἐρχόμενος φέρε, καὶ τὰ βιβλία, μά-
λιστα τὰς μεμβράνας.

Σπούδασον ἔλθεῖν πρὸς με ταχέως.] Τί δὴ ποτε τὴν Ἑρεσίαν ἐκκλησίαν ἐμπεπιστευμένον τὸν Τιμόθεον, πρὸς ἑαυτὸν καλεῖ; Ὅτι ἐν φυλακῇ ὢν αὐτὸς, ἀπελθεῖν πρὸς αὐτὸν οὐκ ἠδύνατο. Βούλεται οὖν, ἔλθεῖν τὸν Τιμόθεον πρὸς αὐτὸν, διὰ τε τὸ μόνος εἶναι, καὶ διὰ τὸ ποθεῖν ἵσως πρὸ τῆς τελευτῆς τινὰ αὐτῷ ἐντείλασθαι. Οὐ λέγει δέ, Σπούδασον ἔλθεῖν πρὸς με ἐν ὅσῳ ζῶ· οὐδὲ γὰρ λυπῆσαι αὐτὸν ἠθέλεν. *Ἀγαπήσας τὸν νῦν αἰῶνα.*] Τοῦ ἀσφαλοῦς καὶ τοῦ ἀκινδύνου γενόμενος, ὡς ἐνόμισεν· εἴλετο γὰρ μᾶλλον οἶκος τρυφᾶν, ἢ μετ' ἐμοῦ ταλαιπωρεῖσθαι. Οὐ τοῦτον δὲ διαβαλεῖν θέλει, ἀλλ' ἡμᾶς στήριξαι, ὥστε μὴ μαλακίζεσθαι ἐν τοῖς κινδύνοις· ἅμα δὲ καὶ τὸν Τιμόθεον μᾶλλον ἐφέλκεσθαι βουλόμενος. *Κρήσκης εἰς Γαλατίαν, Τίτος*

(1) « Ἀγάπη· καιρὸς αἰεὶ· ἀγαπᾷ δὲ τοῦ δεσπότου τὴν ἐπιφάνειαν, ὃ τοῖς ἐκείνου νόμοις ἀκολουθῶν, καὶ κατ' ἐκείνους πολιτευόμενος. Οὗτος γὰρ μετὰ χρηστῆς ἐλπίδος προσμένει τῷ θεῷ κριτήριον. » Θεοδώρητος.

(2) Παρ' ἄλλοις, φαιλόνην, φαλῶνην, φαιλῶνην, φαινῶλην.

εἰς *Δαλματίας*.] Οὗτοι γνώμη αὐτοῦ ἀπεληλύθεισαν, ἥ διὰ τὸ κήρυγμα, ἥ δι' ἄλλην τινὰ χρεῖαν. Διὸ οὐ λέγει περὶ αὐτῶν τὸ, *ἐγκατέλιπον*. Τέως δὲ Τίτος τῶν θαυμασίων ἦν. Τούτῳ καὶ ἐπισκοπὴν ἐπιτιστεύκει τῆς Κρήτης. *Λουκᾶς ἐστὶ μόνος μετ' ἐμοῦ*.] Λουκᾶς οὗτός ἐστιν ὁ τὸ εὐαγγέλιον γράψας, καὶ τὰς πράξεις τῶν ἀποστόλων. Φιλομαυθὴς δὲ ὢν ὁ ἅγιος, καὶ καρτερικός, ἀδιασπάστως εἶχετο τοῦ Παύλου. *Ἔστι γάρ μοι εὐχρηστος*.] Οὐκ εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάπαυσίν, φησιν, ἀλλ' εἰς διακονίαν τοῦ εὐαγγελίου. Καὶ γὰρ καὶ ἐν δεσμοῖς ὢν, οὐκ ἔληγε κηρύττων ὁ θεὸς Παῦλος. Ἄρα οὖν καὶ τὸν Τιμόθεον τούτου χάριν ἐκάλει, ἵνα μετὰ τὴν αὐτοῦ τελείωσιν παραμυθῇται τοὺς ἀδελφούς. *Τυχικὸν δὲ ἀπέστειλα εἰς Ἔφεσον*.] Ὅρα διὰ πάντων τὴν μόνωσιν. *Τὸν φελόνην, ὃν ἀπέλιπον*.] Ἰμάτιόν τι λέγει ἐνταῦθα· ζητεῖ δὲ τοῦτο, ὥστε μὴ δεηθῆναι παρ' ἐτέρων λαβεῖν. Πανταχοῦ γὰρ πολὺς αὐτῷ τούτου λόγος, τοῦ μὴ δεῖσθαι ἐτέρων. Τινὲς δὲ φελόνην τὸ γλωσσόκομόν φασιν, ἐνθα τὰ βιβλία ἔκειτο. Τί δὲ αὐτῷ τῶν βιβλίων ἔδει, μέλλοντι ἀποδημεῖν πρὸς τὸν θεόν; Καὶ μάλιστα ἔδει, ἵνα αὐτὰ τοῖς πιστοῖς παράθῃται, ὥς ἀντὶ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας ἔχιν αὐτά (1). *Βιβλία* δὲ εἶπε κατὰ κοινού, ὡς ἂν καὶ ἐν ἑτέρῳ σχήματι τυχὸν ἔχων βιβλία. Γέλωτος δὲ ἄξιοι οἱ ἐνταῦθα εἰρηκότες, φελόνην τὸν ἀπόστολον οὐ τὸ ἐνδυμα καλεῖν, ἀλλὰ τι εἶδος βιβλίου, οἱ οὐ προσέσχον τῇ ἐπαγωγῇ. Περιττὸν γὰρ ἦν εἰπεῖν, καὶ τὰ βιβλία, εἴπερ δὴ κάκεινο βιβλίου εἶδος ἦν, δυνάμενον τοῖς λοιποῖς συστημῖναι. *Μάλιστα τὰς μεμβράνας*.] Ἰσως αὐταὶ ὠφελιμώτερά τινα περιεῖχον. *Μεμβράνας* δὲ Ῥωμαϊκώτερον, τὰ εἰλητὰ ἐκάλεσεν, ὡς ἀπὸ τῆς ἐν Ῥώμῃ συνηθείας ἀδιαφόρως τῇ λέξει καταχρησάμενος, ἀφ' ἧς δὴ καὶ ἔγραφε τὴν ἐπιστολήν. Ἐν εἰλητοῖς γὰρ εἶχον τὸ πάλαι τὰς θείας Γραφάς· ὥσπερ οὖν καὶ ἄχρι τῆς δεῦρο οἱ Ἰουδαῖοι ἔχουσι.

(1) Χρυσός. Τομ. ΙΑ'. Σελ. 721.

- 14 Ἀλέξανδρος ὁ χαλκεὺς πολλὰ μοι κακὰ ἐνεδείξα-
 15 το· ἀποδῶν αὐτῷ ὁ Κύριος κατὰ τὰ ἔργα αὐ-
 16 τοῦ· ὃν καὶ σὺ φυλάσσου· λίαν γὰρ ἀνθέστηκε
 17 τοῖς ἡμετέροις λόγοις. Ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολο-
 18 γία οὐδεὶς μοι συμπαρεγένετο, ἀλλὰ πάντες με ἐγ-
 19 κατέλιπον· (μὴ αὐτοῖς λογισθεῖν) ὁ δὲ Κύριός μοι
 20 παρέστη, καὶ ἐνεδυνάμωσέ με, ἵνα δι' ἐμοῦ τὸ κή-
 21 ρυγμα πληροφορηθῇ, καὶ ἀκούσῃ πάντα τὰ ἔθνη·
 22 καὶ ἐρρύσθῃ ἐκ στόματος λέοντος· καὶ ῥύσεται με
 23 ὁ Κύριος ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ, καὶ σώσει εἰς
 24 τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιον· ᾧ ἡ δόξα εἰς
 25 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἀλέξανδρος ὁ χαλκεὺς πολλὰ μοι κακὰ ἐνεδείξατο.] Ἀπο-
 δείκνυσιν αὐτῷ καὶ τὰς ἀπὸ τῶν εὐτελῶν θλίψεις γενναίως
 φέρειν· τὸ γὰρ ἀδικεῖσθαι λυπηρὸν, μάλιστα δὲ παρὰ τῶν εὐ-
 τελῶν (1). *Ἀποδῶν αὐτῷ ὁ Κύριος κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.*
 Θάρρει, φησὶν· οὐκ ἀτιμωρητὶ ταῦτα αὐτῷ προχωρήσει· ἀλλ'
 ἀποδῶν αὐτῷ ὁ Κύριος, ἀντὶ τοῦ, ἀποδώσει· προδότης γὰρ
 ἐστὶ τῶν μελλόντων μᾶλλον, ἢ ἄρά· οὐκ ἐπειδὴ Παῦλος ἔχαι-
 ρε τῇ τιμωρίᾳ, τοῦτο εἶρηκεν· ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀσθενεστέρους
 ἐν τοῖς πιστοῖς ἔδει τοὺς ἄγαν ἐναντιουμένους πάσχειν κα-
 κῶς, ἵνα μὴ ἀδυναμίαν καταγνῶσι τοῦ κηρύγματος. *Ὁρ καὶ
 σὺ φυλάσσου.*] Οὐκ εἶπε, τιμώρησον, κόλασον· (καὶ γὰρ ἐξῆν
 τοῦτο ποιεῖν Τιμοθέῳ διὰ τοῦ πνεύματος) ἀλλὰ, φυλάσσου.
 Ὁρᾷς, ὅτι οὐκ ἐπιτρέχει τῇ τιμωρίᾳ; Τὸ δὲ, *φυλάσσου*, οἶον,
 παραιτοῦ, ἐκκλινε, ἀναχώρει ἀπ' αὐτοῦ. *Λίαν γὰρ ἀνθέστηκε
 τοῖς ἡμετέροις λόγοις.*] Τουτέστι, πολεμεῖ καὶ ἐναντιοῦται

(1) « Μένονται τοῦ πειρασμοῦ τοῦτου, οὐχ ἵνα ἐκεῖνον διαβάλῃ, ἀλλ' ἵνα τὴν
 μαθητὴν πείρῃ, γενναίως φέρειν καὶ τοὺς παρὰ τινῶν εὐτελῶν καὶ ἀτίμων προσε-
 γομένους πειρασμούς. Πολλοὶ γὰρ ὑπὸ μὲν ἀξιολόγων τινῶν πειραζόμενοι, φέρουσι,
 παραμυθίαν ἔχοντες τὴν τῶν πειραζόντων ὑπεροχὴν· τὸ δὲ ὑπὸ εὐτελῶν καὶ ἀπερ-
 ριμμένων πάσχειν, μεγάλην φέρει τὴν ἀνίαν. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος φησὶ, Πολλὰ
 μοι κακὰ ἐνεδείξατο, ἀντὶ τοῦ, ἐθλίψέ με ὑπερβαλλόντως, ἢ καὶ δια-
 φόρος. Καὶ ἄλλως γὰρ οἱ ἄσκητοι καὶ ἄτιμοι, ἐλάχιστα τῆς ὑπολήψεως τῶν πολ-
 λῶν φροντίζοντες, ἐπειδὴν ἄρξονται τινας κακοῦν, οὐδόως φείδονται. » Θεο-
 φύλακτος.

τοῖς τοῦ κηρύγματος λόγοις. *Ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογία.*] Παρέστη πρότερον τῷ Νέρωνι, καὶ διέφυγε τὸν θάνατον, ὥστε καὶ κηρύσσειν ἔκτοτε· ἀλλ' ὅτε τὸν οἰνοχόον αὐτοῦ κατήχησε, τότε, ὑπερζέσας Νέρων τῇ μανίᾳ, αὐτὸν ἀποτέμνει. Οὐδὲ γὰρ οὕτω πρὸς τὰ εἰδῶλα ζῆλον εἶχεν ὁ Νέρων· οὕτως ἦν φαῦλος ἐν πᾶσιν! *Ἀλλὰ πάντες με ἐγκατέλιπον.*] Οἱ Ἰουδαῖοι, φησὶν, οἱ ἀδελφοί (1). *Μὴ αὐτοῖς λογισθῆναι.*] Ὁρᾷ αὐτὸν, μὴ μόνον μὴ βουλόμενον τιμωρεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ συγχώρησιν εὐχόμενον, καίτοι δεινὰ ἐπεπόνθει; Οὐ γὰρ ἴσον τὸ ἀπ' ἄλλοτρίων προδίδοσθαι, ὅσον τὸ ἀπὸ τῶν οἰκείων (2). *Ὁ δὲ Κύριός μου παρέστη.*] Δείκνυσιν, ὅτι τὸν παρ' ἀνθρώπων ἐγκαταλιμπανόμενον, ὁ Κύριος οὐκ ἀφίησι δεινὸν τι παθεῖν. *Καὶ ἐνεδυνάμωσέ με.*] Τουτέστι, παρρησίαν μοι ἐχαρίσατο, καὶ οὐκ ἀφῆκε με καταπεσεῖν. Ὁρᾷ προτροπὴν πρὸς τὸν μαθητὴν, καὶ πάλιν ἑτέραν παραμυθίαν; *Ἰνα δι' ἐμοῦ τὸ κήρυγμα πληροφορηθῇ.*] Ὁρα τὴν πολλὴν αὐτοῦ ταπεινοφροσύνην! Οὐ γὰρ ὡς ἀξίός, φησι, τυχεῖν ἐπικουρίας, ἐβοηθήθην, ἀλλὰ διὰ τὸ κήρυγμα, ἵνα δι' ἐμοῦ πληροφορηθῇ, τουτέστι, ἐβεβαιωθῇ, ἢ πληρωθῇ καὶ εἰς πέρας ἔλθῃ. *Καὶ ἀκούσῃ πάντα τὰ ἔθνη.*] Ἵνα πᾶσι, φησί, κατὰ δῆλος γένηται καὶ τοῦ κηρύγματος ἡ δύναμις, καὶ τῆς περὶ ἐμὲ προνοίας ἡ κηδεμονία. *Ἐκ στόματος Λέοντος.*] *Λέοντα*, τὸν Νέρωνα λέγει, διὰ τὸ ὠμὸν αὐτοῦ καὶ θηριῶδες. Ὁρα

(1) « Ἀθυμίαν ἐμφαίνει τὸ πάντες με ἐγκατέλιπον· ὡσανεὶ εἶπεν· Καὶ οἱ οἰκεῖοί με προέδωκαν, καὶ πάσης ἐσπερήθην παραμυθίας. ὥστε καὶ οὐ, ἐν δεινοῖς καταληφθεὶς, ἔχε παραμυθίαν τὰ κατ' ἐμὲ » Θεοφύλακτος.

(2) « Ὁρᾷ, πῶς φέρεται τῶν οἰκείων; Καίτοι ἔργον εἰργάσαντο δεινὸν οἱ οἰκεῖοι, οἱ συνεργοί, ἐγκαταλιπόντες αὐτόν· οὐ γὰρ ἔστιν ἴσον, παρὰ τῶν ἐξωθεν καταφρονεῖσθαι, καὶ παρὰ τῶν οἰκείων· ἀλλ' ὅμως εὐχεται, μὴ λογισθῆναι αὐτοῖς τοῦτο, παρὰ θεῷ ὁπλαδὴ, ἄλλως ἀμάρτημα ὂν μέγα, καὶ ἄξιον λιγίζεσθαι, » Θεοφύλακτος.

« Τὴν πατρικὴν περὶ αὐτῶν ἐδείξεν εὐσπλαγχνίαν· οὐ γὰρ κηκοηθείας ἦν, ἀλλὰ δουλίας ἢ υποχώρησις, » Θεοδώρητος.

δὲ πῶς παρὰ μικρὸν ἦλθεν ἀποθανεῖν, εἰς αὐτὸν τὸν φάρυγγα τοῦ λέοντος ἐμπесῶν. *Καὶ ῥύσεται με ὁ Κύριος.*] Εἰ ῥύσεται, πῶς, φησὶν, Ἐγὼ ἤδη σπένδομαι; Ἀλλ' ὄρα· τότε μὲν ἐκ τοῦ Νέρωνος ἐρρύσατο· νῦν δὲ οὐκέτι ἐκ τοῦ Νέρωνος· (τὸ ἱκανὸν γὰρ τῷ εὐαγγελίῳ ἐγεγόνει)· ἀλλ' ἀπὸ παντὸς ἔργου ποτηροῦ, ἦτοι, ἀπὸ παντὸς ἁμαρτήματος· τουτέστιν, οὐκ ἀφήσει με καταγνωσθέντα ἐν τινὶ ἀπελθεῖν. *Καὶ σώσει εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιον.*] Τουτέστιν, ἔξαρπάσει με πάσης ἁμαρτίας, ἐκεῖ δὲ φυλάξει· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ, σώσει εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, τὸ ἐνταῦθα δι' αὐτὸν ἀποθανεῖν· ὁ μισῶν γὰρ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, εἰς ζωὴν αἰώνιον φυλάξει αὐτήν (α). Ἄρα ἡ ὄντως σωτηρία αὕτη ἐστίν, ὅταν ἐκεῖ διαλάμπωμεν. ²22 ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. *Ἀμήν.*] Ὅρα δοξολογίαν τοῦ υἱοῦ, ὡς καὶ τοῦ πατρὸς. Οὗτος γὰρ ὁ Κύριος, ἦγουν, ὁ υἱός.

- 19 Ἀσπασαι Πρίσκιλλαν (1) καὶ Ἀκύλαν, καὶ τὸν
20 Ὀνησιφόρου οἶκον. Ἐραστος ἐμεινεν ἐν Κορίνθῳ.
Τρόφιμον δὲ ἀπέλιπον ἐν Μιλήτῳ ἀσθενοῦντα.
21 Σπούδασον, πρὸ χειμῶνος ἐλθεῖν. Ἀσπάζεται σε
Εὐβουλος, καὶ Πούδης, καὶ Λῆνος, καὶ Κλαυδία,
22 καὶ οἱ ἀδελφοὶ πάντες. Ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς
μετὰ τοῦ πνεύματός σου. Ἡ χάρις μεθ' ἡμῶν (2).
Ἀμήν.

Ἀσπασαι Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν.] Οὗτοί εἰσιν, ὧν συνεχῶς μέμνηται τῶν σκηνοποιῶν, παρ' οἷς καὶ αὐτὸς κατήχηθι (3). Τῆς δὲ γυναικὸς ὡς πιστοτέρας καὶ σπουδαιοτέρας πρώτης μέμνηται· καὶ γὰρ καὶ τὸν Ἀπολλῶ αὕτη κατήχησε (4)· ἢ καὶ ἀδιαφόρως τοῦτο ποιεῖ. Τὸν δὲ ἀσπασμὸν ποιεῖται, ὁμοῦ μὲν παραμυθούμενος, ὁμοῦ δὲ καὶ τιμὴν καὶ ἀγάπην ἐνδεικνύμενος διὰ τού-

(α) Ἰωάν. 1Β', 25. (1) Παρ' ἄλλοις, Πρίσκαν.

(2) Παρ' ἄλλοις, μεθ' ὑμῶν. (3) Πραξ. 1Η', 2. 3. (4) Πραξ. 1Η', 26.

του· τὸ δὲ μεῖζον, καὶ πολλῆς μετὰ διδούς χάριτος. Ἀρκεῖ γὰρ καὶ ἀσπασμὸς μόνος τοῦ μακαρίου καὶ ἀγίου ἐκείνου πολλῆς ἐμπλῆσαι χάριτος· τὸν ἡπροσαγορευόμενον. *Καὶ τὸν Ὀνησιφόρου οἶκον.*] Ὁ γὰρ Ὀνησιφόρος ἐν Ῥώμῃ ἦν. Τοὺς οὖν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ἀσπάζεταιται, ταύτῃ διεγείρων πρὸς τὸν ὅμοιον τῷ Ὀνησιφόρῳ ζῆλον. *Ἐραστος ἔμεινεν ἐν Κορίνθῳ· Τρόφιμος δὲ ἀπέλειπον ἐν Μιλήτῳ ἀσθενοῦντα.*] Ἐπειδὴ τούτων οὐκ ἐμνήσθη, νῦν μέμνηται, ἵνα δείξῃ, ὅτι πάντοθεν μεμόνωται, καὶ χρῆζει τοῦ Τιμοθέου. Ἡ δὲ Μίλητος ἐγγύς ἐστιν Ἐφέσου. Ἄρα οὖν ἢ ὅτε ἀπέπλεεν ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν, ἀφῆκεν αὐτὸν ἐν Μιλήτῳ ὁ Παῦλος, ἢ μετὰ τὸ γενέσθαι ἐν Ῥώμῃ, πάλιν ἀνῆλθεν εἰς ταῦτα τὰ μέρη, οὐκ ἔχομεν εἰπεῖν. Ἴνα τί δὲ μὴ ἰάσατο τὸν Τρόφιμον, ἀλλ' εἶασεν αὐτὸν ἀσθενοῦντα; Ὅτι οὐ πάντα ἐποιοῦν οἱ ἄγιοι, ἵνα μὴ νομισθῶσι κρείττονες ἢ κατὰ ἀνθρώπου φύσιν (1). *Σπούδασον, πρὸ χειμῶνος ἐλθεῖν.*] Ἔως οὗ, φησί, ζῶ· ἵνα μὴ τῷ χειμῶνι ἐπισχεθῆς, οὐκ εἶδης με. *Καὶ Αἴνος.*] Τοῦτον φασὶ τὸν Αἴνον, δεῦτερον τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον γεγονέναι μετὰ τὸν Πέτρον. *Καὶ Κλαυδία.*] Ὅρᾳς, πῶς καὶ γυναῖκες διάπυροι ἦσαν καὶ θερμαί, καὶ ἐσταυρωμέναι τῷ κόσμῳ; Καὶ γὰρ οὐδὲν ἐλαττοῦται τὸ γένος τοῦτο τῶν ἀνδρῶν, ἐὰν θέλῃ. *Καὶ οἱ ἀδελφοὶ πάντες.*] Οἱ ὀνομαστὶ μνησθέντες θερμότεροι τὴν πίσιν ἦσαν. *Ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ τοῦ πνεύματός σου.*] Διπλῇ ἡ βοήθεια, ἥ τε τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἀγίου· ὡς εἶλεγε· Μετὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἀγίου Πνεύματος, οὗ νῦν ἔχεις, ἔστω καὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ σοῦ. Τούτου δέ σοι ὑπάρξαντος, οὐκ ἀλγήσεις ἐπὶ τῇ ἐμῇ ἀναλύσει. Ἡ, ὅτι οὐκ ἐνὶ τῆς παρουσίας εὐπορῆσαι τοῦ Χριστοῦ τὸν μὴ χάριτι πνευματικῇ κατεσεμμένον· ἵνα ἢ ὡς πρὸς ταύτην τὴν ἐρμηνείαν, τοῦ πνεύματός σου, τουτέστι, τῆς πνευματικῆς χά-

(1) « Ἴνα μὴ οἱ ἀνθρώποι αὐτοὺς θεοποιήσωσι, » Θεοφύλακτος.

ριτος. 'Η χάρις μεθ' ἡμῶν.] Καὶ ἐαυτῷ λοιπὸν ἐπεύχεται, ἥ ὥστε αἰεὶ εὐάρεστον εἶναι παρὰ τῷ θεῷ, καὶ χάριν ἔχειν παρ' αὐτῷ· ἢ ὥστε αἰεὶ χάρισμα ἔχειν πνευματικόν.

Τ Ε Λ Ο Σ,

ΣΥΝ ΘΕΩ, ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

Ἡ πρὸς Τιμόθεον, τῆς Ἐφεσίων ἐκκλησίας ἐπίσκοπον
χειροτονηθέντα, δευτέρα ἐπιστολὴ ἐγγράφη ἀπὸ
Ῥώμης, ὅτε ἐκ δευτέρου παρέστη Παῦλος τῷ
Καίσαρι Ῥώμης Νέρωνι.

Η
ΠΡΟΣ ΤΙΤΟΝ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ

ΠΡΟΣ ΤΙΤΟΝ

ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπισέλλει ἀπὸ Νικοπόλεως· ἐκεῖ γὰρ παρεχίμαζεν· ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη· Εἰς μὲν τὴν Κρήτην ἀπέλιπε τὸν Τίτον, ἵνα καταστήσῃ κατὰ πόλεις κληρικούς· πολλῶν δὲ ὄντων ἐκεῖ τῶν ἐπιχειρούντων προφάσει τοῦ νόμου ἀπατᾶν τοὺς λαοὺς, μαθὼν ὁ Παῦλος γράφει. Καὶ πρῶτον μὲν, εὐχαριστῶν τῷ θεῷ διὰ τὴν αὐτοῦ εὐλάβειαν, σημαίνει τὴν ἐν Χριστῷ πίστιν μὴ νεωτέραν εἶναι, ἀλλ' ἐξ αἰῶνος ἡτοιμάσθαι καὶ ἐπηγγέλθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ ταύτην. Ἐπειτα δὲ περὶ τῆς καταστάσεως τῶν κληρικῶν, καὶ τοῦτον διδάσκει, πῶς, καὶ ὁποίους αὐτοὺς εἶναι δεῖ. Καὶ ἐπιτιμᾶν δὲ ἐντέλλεται αὐτῷ τοῖς ἀντιλέγουσι τῇ ὑγιαίνουσῃ πίστει, μάλιστα δὲ τοῖς ἐκ περιτομῆς· εἰδέναι τε τοὺς Κρήτας, ὅτι ἄργοί εἰσι, καὶ χρῆζουσιν ἐπιτιμίας. Διδάξας τε πάντα τὰ θρώματα καθαρὰ εἶναι τοῖς καθαροῖς, καὶ ὑποίας εἶναι δεῖ τὰς πρεσβύτιδας, τὰς ὀφειλούσας σωφρονίζειν τὰς νέας, παραινεῖ, πῶς δεῖ τοὺς δούλους τοῖς ἰδίοις δεσπόταις ὑποτάσσεσθαι. Καὶ τέλος ὑπομνήσας, ὅτι ἡ τοῦ πνεύματος χάρις οὐκ ἐξ ἔργων ἡμᾶς ἐδικαίωσεν, ἀλλὰ τῇ ἰδίᾳ φιλανθρωπία· καὶ παραγγείλας τὰς νομικὰς μάχας ἐκτρέπεσθαι, ὡς ἀνασχύντους οὖσας, δηλοῖ αὐτῷ μετὰ τὸ πέμψαι πρὸς αὐτὸν Ἀρτεμᾶν, ἵνα ἔλθῃ πρὸς αὐτόν· ἐντείλατό τε αὐτῷ, ὥστε διδάσκειν καὶ τοὺς αὐτοῦ καλῶν ἔργων προϊστάσθαι. Καὶ οὕτω τελειοῖ τὴν ἐπιστολήν.

ΑΛΛΗ.

Τῶν τῷ Παύλῳ συνόντων δικιμώτατος ὁ Τίτος ὢν, ἐπίσκοπος τῆς Κρήτης, μεγίστης οὔσης, δι' αὐτὸ τοῦτο κεχειροτόνητο, καὶ τοσούτων ἐπισκόπων κρίσιν καὶ χειροτονίαν ἐπετράπη. Καὶ τὰ ἐλλείποντα δὲ ἀναπληρῶσαι, ὡς δοκιμος πάντως, προσάττεται δι' αὐτῆς τῆς ἐπιστολῆς, ἣν γράφει Παῦλος αὐτῷ πρὶν ἢ δεθῇ, καὶ ἐν ἀδείᾳ ὢν· οὐδαμοῦ γὰρ πειρασμῶν ἐνταῦθα μέμνηται. Ὅθεν δοκεῖ μοι καὶ προτέρα εἶναι τῆς πρὸς Τιμόθεον δευτέρας ἐπιστολῆς· ἐκείνην γὰρ πρὸς τῷ τέλει ὢν ἔγραψε. Συνεχῶς δὲ μνημονεύει ἐνταῦθα τῆς χάριτος, δι' ἧς ἐσώθημεν, ἱκανὴν τοῦτο εἰδὼς παράκλησιν· ὁ γὰρ ἀναμνησθεὶς, τίς ὢν πρότερον, τίνων ἠξιώθη μετὰ ταῦτα δωρεῶν καὶ χάριτος, σπουδάσει πάντως, μὴ παροργίσει τὸν εὐεργέτην. Ἀποτείνεται δὲ καὶ πρὸς Ἰουδαίους· εἰ δὲ ὁλόκληρον τὸ γένος ὑβρίζει, μὴ θαυμάσης· οὐ γὰρ ὡς ὑβριστῆς, ἀλλ' ὡς ἑραστής τοῦ θεοῦ καὶ ζηλωτῆς τοῦτο ποιεῖ· ὥσπερ καὶ ὁ Χριστὸς μυρία ἑλοιδόρει τοῖς Γραμματεῦσιν, οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅτι τοὺς ἄλλους ἀπώλλυον. Βραχεῖαν δὲ ποιεῖ τὴν ἐπιστολήν, ἵνα κἀντεῦθεν τὴν ἀρετὴν τοῦ Τίτου μάθωμεν· ὁ τοιοῦτος γὰρ οὐ δεῖται πολλῶν λόγων, ἀλλ' οἷον ὑπομνήσεώς τινος.

ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Η

ΠΡΟΣ ΤΙΤΟΝ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

ΚΕΦ. Ι, 1 ΠΑΥΛΟΣ, δούλος θεοῦ, ἀπόστολος δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν θεοῦ καὶ
2 ἐπίγνωσιν ἀληθείας, τῆς κατ' εὐσέβειαν, ἐπ' ἐλπίδι
ζωῆς αἰωνίου, ἣν ἐπηγγείλατο ὁ ἀψευδὴς θεὸς πρὸ
3 χρόνων αἰωνίων, ἐφάνέρωσε δὲ καιροῖς ἰδίοις τὸν
λόγον αὐτοῦ ἐν κηρύγματι, ὃ ἐπιστεύθη ἐγὼ κατ'
4 ἐπιταγὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ, Τίτω, γνησίῳ
τέκνῳ κατὰ κοινὴν πίστιν· χάρις, ἔλεος, εἰρήνη
ἀπὸ θεοῦ πατρὸς, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ
σωτῆρος ἡμῶν.

Παῦλος, δούλος θεοῦ, ἀπόστολος δὲ Χριστοῦ.] Ἀδιαφό-
ρως ταῦτα τίθησι· ποτὲ μὲν ἑαυτὸν δούλον Χριστοῦ λέγων,
ἀπόστολον δὲ θεοῦ· νῦν δὲ τὸ ἀνάπαλιν. Οὐδεμίαν γὰρ οἶδε
διαφορὰν μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ. Κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν
θεοῦ καὶ ἐπίγνωσιν ἀληθείας.] Κατὰ πίστιν, διὰ πίστιν·
τουτέστι, διὰ τὸ πιστευθῆναί μοι τοὺς ἐκλεκτοὺς τοῦ θεοῦ
πρὸς τὸ διδάξαι ἐγενόμενον ἀπόστολος. Ἡ οὕτως· Ἀπόστολος
εἰμι πρὸς τὸ πιστεῦσαι τοὺς ἐκλεκτοὺς δι' ἐμοῦ, καὶ ἐπιγνώ-
ναι τὴν ἀλήθειαν τῆς εὐσεβείας, τὸν Χριστόν. Ἡ οὕτω· Τὸ
γενέσθαι με ἀπόστολον, καὶ πιστευθῆναι μοι τοὺς ἐκλεκτοὺς, οὐχ

(ΤΟΜ. Β'.)

33

ἀπλῶς ὑπῆρξε μοι, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπέγνων τὴν τῆς εὐσεβείας ἀλήθειαν. Τίς δὲ αὕτη ἡ ἀλήθεια; Ὁ Χριστός. Καλῶς δὲ, τῆς κατ' εὐσεβειαν ἀληθείας, ὡς οὐσης καὶ ἄλλης ἀληθείας, οὐ μὴν δὲ κατ' εὐσεβειαν, ὡς τοῦ εἰδέναι τέχνην τινά. Ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου.] Ἡρκει μὲν καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ ἐπιγινῶναι τὴν ἀλήθειαν ἀντὶ μυρίων ἀμοιβῶν· νῦν δὲ ὁ μεγαλόδωρος θεὸς καὶ ὑπὲρ τούτου αὐτοῦ ἀμοιβὰς δίδωσι, ζῶν αἰώνιον· εἰς ἐπιγίνωσιν γὰρ ἀληθείας, φησί, τῆς ἐπ' ἐλπίδι γινομένης ζωῆς αἰωνίου. Τὸ δὲ, αἰωνίου, εἶπεν ὡς πρὸς τὰ Ἰουδαϊκά· ἐκεῖνα γὰρ τῆς παρούσης εἶχεν ἐπαγγελίαν ζωῆς. Ὁ ἀψευδὴς θεός.] Βί ἀψευδῆς, πληρώσει πάντως ἃ ἐπηγγείλατο καὶ μετὰ θάνατον. Πρὸ χρόνων αἰωνίων.] Οὐκ ἐξ ὑστερας βουλῆς ἢ μεταμελείας, φησί, τοῦτο ὥρισεν ὁ θεός, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς· μέγιστον δὲ ἀξίωμα, τὸ ἐξ ἀρχῆς ἡμᾶς ἡγαπῆσθαι. Ἐφανέρωσε δὲ καιροῖς ἰδίους.] Τί ἐφανέρωσεν ἐν καιροῖς ἰδίους καὶ προσήκουσιν; Ἦν πρὸ χρόνων αἰωνίων ἐπηγγείλατο ζῶν. Ὁ γὰρ λόγος αὐτοῦ, τουτέστιν, ὁ Χριστός, ἔστι τε ζῶν, καὶ ζωῆς δοτῆρ. Διὰ τοῦτο εἰπὼν, ὅτι ἐπηγγείλατο ζῶν, οὐκέτι ἐπήγαγεν, Ἐφανέρωσε δὲ καιροῖς ἰδίους ἦν ἐπηγγείλατο ζῶν, ἀλλὰ, τὸν λόγον αὐτοῦ διὰ τοῦ κηρύγματος, ὡς τοῦ λόγου αὐτοῦ, τουτέστι, τοῦ Χριστοῦ, τῆς ζωῆς ἐκείνης αἰτίου τε ὄντος καὶ δοτῆρος (1). Τὸ δὲ, ἐν κηρύγματι, ἀντὶ τοῦ, φανερώς καὶ μετὰ παύρησίας. Ὁ ἐπιστεύθη ἐγώ.] Ὅπερ κήρυγμα ἐπιστεύθη ἐγώ. Ἐκ δὲ τοῦ εἰπεῖν, ἐπιστεύθη, καὶ, κατ' ἐπιταγὴν θεοῦ, δηλοῖ, δεῖν ἐξ ἀνάγκης καὶ ἀπαραιτήτως καὶ θέλοντα καὶ μὴ, κηρύσσειν. Τοῦτο καὶ σὺ, φησι, ποίει, ὦ τίτε. Τίτω, γρησίω τέκνω.] Ἔτι γὰρ εἶναι μὲν τέκνον διὰ

(1) Ὁ Θεοφύλακτος, τὸν λόγον αὐτοῦ, ἐρμηνεύει, εὐαγγέλιον. Λέγει γὰρ· «Τί δὲ ἐφανέρωσε; Τὸν λόγον, φησὶν, αὐτοῦ, τουτέστι, τὸ εὐαγγέλιον. — Σκόπει δὲ, ὅτι ἡ μὲν ἀκολουθία εἰπὼν οὕτως· Ἐφανέρωσε δὲ καιροῖς ἰδίους αὐτὴν, τουτέστι, τὴν αἰώνιον ζωὴν· ὁ δὲ οὐχ οὕτως ἐπήγαγεν, ἀλλ', ἐφανέρωσε τὸν λόγον αὐτοῦ· εἰκότως· τὸ γὰρ εὐαγγέλιον πάντα περιέχει, καὶ τὰ πρὸς τὸ παρὸν ἡμῖν δοθέντα, ὅλον, τὴν εὐσέβειαν, τὴν πίστιν, τὴν ἀλήθειαν· καὶ τὰ ἐν τῇ μέλλοντι ἔχον, τὴν ζῶν τὴν αἰώνιον.»

τὸ θεσβαπτίσθαι παρ' αὐτοῦ· οὐ γνήσιον δέ, διὰ τὸ εἶναι ἀμαρτωλὸν *Κατὰ κοινήν πίστιν*.] Τοῦ εἶναι σε τέκνον ἐμὸν γνήσιον, αἰτία, φησὶν, ἡ κοινὴ πίστις. Ἐπαινεῖ δὲ τὸν Τίτον, ὡς οὐδὲν αὐτοῦ πλέον κατὰ τὴν πίστιν ἔχων.—**ΑΛΛΩΣ.** Τέκνον ὁ Τίτος τοῦ Παύλου, καθὼ ἐδιδάσκετο παρ' αὐτοῦ τὴν πίστιν· κατὰ δὲ *κοινήν πίστιν*, ἤγουν, ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος, ἀδελφὸς τοῦ Παύλου· εἰς γὰρ πατὴρ, ὁ Χριστὸς, καὶ μία μήτηρ, ἡ κολυμβήθρα (1).—*Χάρις, ἔλεος.*] Εἰκότως χάριν καὶ ἔλεον ἐπεύχεται τῷ Τίτῳ διδασκάλῳ ὄντι. Εἰ γὰρ μὴ, φησὶ, μετὰ τῶν οἰάκων τούτων, τουτέστι, χάριτος, ἐλεοῦ, καὶ εἰρήνης, κυβερνήσεως τὸν λαόν, ἀνατραπήσεται τὸ τῆς ἐκκλησίας σκάφος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

Περὶ διδασκάλων ἐπιτηδείων εἰς διακονίαν,
καὶ ἔλεγχον ἀπειθῶν.

- 5 Τούτου χάριν κατέλιπόν σε ἐν Κρήτῃ, ἵνα τὰ λείποντα ἐπιδιορθώσῃ, καὶ καταστήσῃς κατὰ πόλιν
6 πρεσβυτέρους, ὡς ἐγὼ σοι διεταξάμην· εἴ τις ἐστὶν ἀνέγκλητος, μιᾶς γυναικὸς ἀνὴρ, τέκνα ἔχων πιστά, μὴ ἐν κατηγορίᾳ ἀσωτίας, ἢ ἀνυπότακτα.

Τούτου χάριν κατέλιπόν σε ἐν Κρήτῃ.] Ὁρᾷς αὐτοὺς ὥσπερ οἰκίαν μίαν τὴν οἰκουμένην διανεμαμένους, καὶ ἕκαστον πράττοντά τι; Ὁρα δὲ τὸν ἀθλητὴν τοῦ Χριστοῦ! Ἐνθα μὲν κιν-

(1) «Ἡ φυσικὴ γέννησις οὐ χρῆζει τῆς τοῦ τικτομένου συγκαταθέσεως· ὁ δὲ τῆς πίστεως τόκος, καὶ τοῦ γεννῶντος καὶ τοῦ γεννωμένου τὴν συμφωνίαν ζητεῖ. Κἂν γὰρ γνησίως ὁ κηρύττων πιστεύῃ, ὁ δὲ ἀκούων μὴ πιστῶς τὰ μαθήματα δέχεται, οὐδὲ χρηματίζειν οὐ δύναται τοῦ κηρύττοντος· γνημικὴ γὰρ ἡ τοικύτῃ συγγένεις. Τὸ τοίνυν, Γνησίῳ τέκνῳ καὶ τὰ κοινὴν πίστιν, τὴν ἀρετὴν τοῦ μακαρίου Τίτου ὄντος. Κοινωνήσας γὰρ τῷ ἀποστόλῳ τῆς πίστεως, καλεῖν αὐτὸν ἡξιώθη πατέρκ. = Θεοδώρητος.

δυναεῖν ἐν ἡν, αὐτὸς παραγίνεται· ἐνθα δὲ τιμὴ τις ἦν τὸ γινόμενον, τοὺς μαθητὰς πέμπει. Τοῦτον γὰρ ἐπὶ τὸ κατὰ πόλιν καταστῆσαι ἐπισκόπους κατέλιπεν, ἐπίσκοπον αὐτὸν πρότερον ποιήσας. *Ἰτα τὰ λελποῖτα ἐπιδιορθώσῃ.*] Ὅρα, πῶς οὐκ αἰσχύνεται τῷ μαθητῇ γράφων, ἵνα ἐπιδιορθώσῃ τὰ παρ' ἐμοῦ ἔλλειφθέντα· ἐνὸς γὰρ ἐγένετο μόνου, τῆς σωτηρίας τῶν ἀπάντων (1). *Καταστήσῃς κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους.*] Οὐ γὰρ ἐβούλετο πᾶσαν τὴν νῆσον τὴν Κρήτην, μεγάλην οὖσαν, ἐπιτετράφθαι ἐνὶ ἐπισκόπῳ, ἀλλ' ἐκάστην πόλιν ἔχειν ἴδιον ποιμένα· οὕτω γὰρ καὶ ὁ πόνος κουφότερος, καὶ ἡ ἐπιμέλεια ἀκριβιστέρα. Πρεσβυτέρους δὲ, τοὺς ἐπισκόπους καλεῖ (2). *Εἴ τις ἐστὶν ἀνέγκλητος.*] Κατηγορίας, φησί, καθαρὸς αὐτῷ ὁ βίος τυγχάνετω, καὶ μηδὲς ἐχέτω ἀφορμὴν ἐπισκῶψαι αὐτοῦ τὴν ζώην. *Μιάς γυναικὸς ἀνὴρ.*] Αὐτὴν, φησιν, εἰδέτω τὴν νομίμην γυναῖκα μόνην (3). Διὰ τούτου τοὺς τὸν γάμον ἐδελυσσομένους αἰρετικούς ἐπισκομίζει· δύναται γὰρ τις καὶ μετὰ γάμου ἐπισκοπῆς προνοεῖν· τὸν δὲ δευτερόγαμον, ὡς ὄντα ὑπὸ κατὰγνωσιν, κωλύει. *Τέκνα ἔχων πιστά.*] Ὁ γὰρ τὰ οἰκεῖα τέκνα μὴ ῥυθμίσας, πῶς ἐτέρους διευθυνεῖ; Προδήλον γὰρ ὅτι, εἰ ἐξ ἀρχῆς καλῶς ἀνῆγε τοὺς παῖδας καὶ ἐπιμελῶς, οὐκ ἂν ἀπέβησαν ἀνυπότακτοι. Οὐ γὰρ φύσει εἰσὶ τὰ ἀμαρτήματα, ἵνα τοσαύτης ἐπιμελείας περιγένωνται. Οὐκ εἶπε δὲ ἀπλῶς, Μὴ ἄσωτα, ἀλλὰ μὴδὲ διαβολὴν ὅπως ἔχοντα ἐπὶ ἀσωτίᾳ, μὴδὲ πονηρὰς ὄντα ὑπολήψεως.

- 7 Δεῖ γὰρ τὸν ἐπίσκοπον ἀνέγκλητον εἶναι, ὡς θεοῦ οἰκονόμον, μὴ αὐθάδη, μὴ ὀργίλον, μὴ πάροινον, μὴ
8 πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλὰ φιλόξενον, φιλά-

(1) «Πρὸς γὰρ τὸ καινὸν κέρδος ἰώρα, οὐ πρὸς τὴν οἰκεῖαν τιμὴν.» Θεοφύλακτος.

(2) «Καὶ ἐντεῦθεν ὅλον, ὡς τοὺς πρεσβυτέρους ἐπισκόπους ἀνόμαζον. Εἰρηκὼς γὰρ, ἵνα καταστήσῃς κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους, ἐπήγαγε· Δεῖ γὰρ τὸν ἐπίσκοπον ἀνέγκλητον εἶναι. Ἐν ἐκάστῃ δὲ πόλει, οὐκ ἐπισκόπουι, ἀλλὰ πρεσβυτέρους ἔσθαι εἶναι πολλούς.» Θεοδώρητος. Ἰδ. Φιλίπ. Δ', 1.

(3) Ἰδ. Ἀ Τιμ. Γ', 2.

9 γαθον, σώφρονα, δίκαιον, ὅσιον, ἐγκρατῆ, ἀντεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πιστοῦ λόγου, ἵνα δυνατὸς ᾖ καὶ παρακαλεῖν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῇ ὑγιαίνουσῃ, καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν.

Δεῖ γὰρ τὸν ἐπίσκοπον ἀνέγκλητον εἶναι.] Τὸ γενικὸν λέγει· τὸ γὰρ, ἀνέγκλητον, τουτέστι, ἀκατηγόρητον, πάντα περιέχει τὰ ῥηθησόμενα. [Ὡς θεοῦ οἰκονόμος.] Ἐπεὶ οὖν, φησι, τὸ ἀξίωμα μέγα, μεγάλης δεῖται καὶ φυλακῆς. Ὁ θεὸς αὐτὸν ἐπέστησε τῷ οἰκίῳ οἴκῳ· τὸν τόπον ἐπέχει τοῦ θεοῦ· δεῖ οὖν αὐτὸν διηκριβῶσθαι πάντοθεν. *Μὴ αὐθάδῃ.*] Ὁ γὰρ ἑαυτοῦ μὴ κρατῶν, πῶς ἂν ἐτέρων κρατήσκειν; *Μὴ ὀργίλον.*] Πῶς γὰρ ἐτέρους παιδεύσει κρατεῖν τοῦ πάθους τῆς ὀργῆς, ἑαυτὸν μὴ παιδεύσας; *Μὴ πάροικον.*] Τουτέστιν, ὑβριστὴν. *Μὴ πλῆκτην.*] Πληττοντα τὴν συνείδησιν τῶν ἀδελφῶν. *Μὴ αἰσχροκερδῆ.*] Οἷον ἀκτήμονα· ὡς παντοίου κέρδους, καὶ δίκαιον εἶναι δοκῇ, αἰσχροῦ ὄντος ἐπισκόπου. *Φιλόξενον.*] Μὴ μόνον μὴ κερδαίνοντα ἀπ' ἄλλων, ἀλλὰ καὶ τὰ αὐτοῦ τοῖς ξένοις προῖεμενον. *Φιλάγαθον.*] Τὸν ἐπιεικῇ οὕτω φησί, τὸν μέτριον, τὸν μὴ φθονοῦντα. *Σώφρονα.*] Τουτέστι, καθαρόν. *Δίκαιον.*] Τὰ πρὸς ἀνθρώπους, τουτέστιν, ἀπροσωπώληπτον. *Ὅσιον.*] Καθαρόν πάθους, εὐλαβῆ περὶ τὰ θεῖα, μηδὲν τῶν θεῶν ὀφειλομένων ἐλλείποντα. *Ἐγκρατῆ.*] Μὴ περὶ σιτία μόνον, ἀλλὰ καὶ γλώττης, καὶ χειρῶν, καὶ ὀφθαλμῶν ἀκολάστων κυριεύοντα· τοῦτο γὰρ καὶ κυρίως ἐγκράτεια. *Ἀντεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πιστοῦ λόγου.*] *Ἀντεχόμενον,* ἀντὶ τοῦ, φροντίζοντα, ἔργον τοῦτο ἔχοντα. *Πιστοῦ δὲ λόγου,* ἢ τοῦ ἀληθοῦς, ἢ τοῦ διὰ πίστεως χορηγουμένου, καὶ οὐκ ἀπὸ λογισμῶν. Διὰ τοῦτο δὲ εἶπε, τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν, δηλῶν, ὅτι καὶ χωρὶς τῆς ἐξω σοφίας διδάσκειν δύναται. Οὐ γὰρ ἐπιδείξεως χρεῖα, ἀλλὰ διδαχῆς καὶ ὠφελείας (Γ). *Ἴνα δυνατὸς ᾖ καὶ παρακαλεῖν.*]

(Γ) « Οὐ γὰρ χρεῖα κόμπου ἔμμελτον, ἀλλὰ Γραφῶν ἐμπειρίαν, καὶ νομιμάτων

Τοῦτο δὲ ἔσται ἀπὸ τε φρονήσεως, καὶ τῆς τῶν Γραφῶν εἰδήσεως. Ὑγιαίνουσα δὲ διδασκαλία ἐστίν, ἥ καὶ δόγματα ἀληθῆ καὶ βίον ὀρθὸν διδάσκουσα. Καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν.] Ὁ γὰρ μὴ εἰδὼς μάχεσθαι τοῖς ἐχθροῖς, καὶ αἰχμαλωτίζειν πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ (α), οὐδὲν ποιήσει τῶν δεόντων (Ι).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Κατὰ τῶν σαρκικῶς καθάρσεις πρεσβυόντων, καὶ ὑπὲρ πνευματικῆς ἀρετῆς.

10 Εἰσὶ γὰρ πολλοὶ καὶ ἀνυπότακτοι, ματαιολόγοι
11 καὶ φρεναπάται, μάλιστα οἱ ἐκ περιτομῆς· οὓς δεῖ ἐπιστομίζειν· οἷτινες ὅλους οἴκους ἀνατρέπουσι, διδάσκοντες, ἃ μὴ δεῖ, αἰσχροῦ κέρδους χάριν.

Εἰσὶ γὰρ πολλοὶ καὶ ἀνυπότακτοι.] Τὴν ῥίζαν εἶπε πάντων τῶν κακῶν, τὴν ἀνυποταξίαν, ἐξ ἧς καὶ τὰ λοιπὰ φύεται· ὁ γὰρ ἀνυπότακτος, αὐτὸς μὲν εἰκὲν οὐ βούλεται, ἄρχειν δὲ καὶ ἐπιστατεῖν ἑτέρων ἐπιθυμεῖ. Εἴτα δεῖ τὸν ἄρχοντα τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν, καὶ διδάσκειν· ὁ δὲ πρὶν μαθεῖν διὰ τὸ ἀνυπότακτος γεγενῆσθαι διδάσκων, εἰκότως ματαιολόγος καὶ φρεναπάτης εὐρίσκεται. Μάλιστα οἱ ἐκ περιτομῆς.] Τούτοις καὶ ὁ Χριστὸς φιλαρχίαν ὠνείδιζεν, ὅτι καὶ μετὰ τὴν πίστιν οὐκ ἀπέθεντο τὸ νόσημα. Οὐδὲ δεῖ ἐπιστομίζειν.] Τουτέστιν, ἐλέγχειν σφοδρῶς, ὥστε ἀποκλείειν

δυνάμει· ἐκ τούτων γὰρ ἡ διδασχὴ εὐδοῦται, ὥπερ καὶ ἡ τοῦ Παύλου αὐτοῦ. Θεοφύλακτος. (α) Β' Κορ. Ι, 5. (1) « Οὐκ εὐγλωττον εἶναι νομοθετεῖ, ἀλλὰ τῶν θείων λογίων εἰδήμονα· ὁ γὰρ ταῦτα σαφῶς ἐπιστάμενος, καὶ τοῖς πιστεύουσιν τὴν ὁνησιφόρον προσφέρει διδασκαλίαν, καὶ τῶν ἰσχυρίων ἐλέγχει τὸ ψεῦδος. » Θεοδώρητος.

αὐτοῖς τὰ στόματα. Βί γὰρ τῶν ἄλλων προστασίαν καὶ ὁδηγίαν ὁ ἐπίσκοπος ἐγκεχείρισται, ἀγνοεῖ δὲ τοὺς ματακολόγους καὶ φρεναπάτας ἐλέγχειν καὶ ἐπιστομίζειν, τῆς τῶν ἀπολλυμένων θλάβης αἴτιος γίνεται. Καλῶς δὲ τὸ, ἐπιστομίζειν, οἷον μῆτε λαλεῖν ἔξω ἐκ τῆς τῶν ἐλέγχων ἰσχύος, ἵνα καὶ οἱ ἀκούοντες ὠφελῶνται. *Διδάσκοντες ἅ μὴ δεῖ, αἰσχροῦ κέρδους χάριν.*] Οὐδὲν γάρ ἐστιν ὃ μὴ πείθει παρανομεῖν τοῦτο τὸ πάθος.

12 Εἶπέ τις ἐξ αὐτῶν, ἰδὺς αὐτῶν προφήτης· Κρήτες
13 αἰε ψεύσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί. Ἡ μαρτυρία αὕτη ἐστὶν ἀληθής· δι' ἣν αἰτίαν ἐλεγχε αὐ-
14 τοὺς ἀποτόμως, ἵνα ὑγιαίνωσιν ἐν τῇ πίστει, μὴ προσέχοντες ἰουδαϊκοῖς μύθοις καὶ ἐντολαῖς ἀνθρώπων ἀποστρεφόμενων τὴν ἀλήθειαν.

Εἰπέ τις ἐξ αὐτῶν, ἰδὺς αὐτῶν προφήτης.] Ζητεῖται, τί δὴ ποτε ἐξ Ἑλλήνων ἤγαγε μαρτυρίαν, καὶ ἐπαινεῖ αὐτήν, καὶ ταῦτα μὴ καλῶς ἔχουσιν; Τίς δὲ ἡ μαρτυρία; Οἱ Κρήτες τύμβον κατεσκεύασαν τῷ Διί. Λέγει οὖν τις τῶν ποιητῶν

Κρήτες αἰε ψεύσται· καὶ γὰρ τάφον, ὃ ἀνα, οἶο

Κρήτες ἐτεκτάναντο· σὺ δ' οὐ θάνεις· ἐσθὶ γὰρ αἰεὶ (1).

Ταύτῃ τῇ χρήσει νῦν ὁ Παῦλος προσμαρτυρεῖ ἀλήθειαν. Πῶς οὖν τοῦτο ποιεῖ; Εἰ γὰρ ἀληθὴς ἡ μαρτυρία, καὶ ὁ Ζεὺς ἄρα ἀθάνατός ἐστιν. Ἀλλὰ φαμέν, ὅτι πρὸς τοῦτο εἶπε τὴν μαρ-

(1) Ὁ ἴδιος τῶν Κρητῶν προφήτης, ὃ εἰπὼν τὸ, Κρήτες αἰε ψεύσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί, ἐστὶν ὁ Ἐπιμενίδης, ὃ ἐκ Κνωσσοῦ, πόλεως τῆς Κρήτης, ἐν τοῖς μέλυστα, ὡς λέγει ὁ Θεοφύλακτος, τῶν παρ' Ἑλλήσι σοφῶν θειασμοῖς καὶ ἀποτριπιασμοῖς προσέχων, καὶ μαντικῇ δοκῶν κατὰ τοῦτον. Ἐν τούτῳ τῷ Περὶ χρησμῶν συγγραμμάτι εὗρηκεν εἶναι ὁ Ἱερώνυμος, ὡς αὐτὸς οὕτως διαβεβαίη, τὸν παρὰ τοῦ Παύλου ἀναφερόμενον ἐξάμετρον στίχον. Ἰδ. καὶ Σωκράτ. Βακλ. ἰστορ. βιβλ. Γ'. Κερ. 15'. Νικηφ. Βακλ. ἰστ. βιβλ. Γ'. Κερ. κς'. Κλημ. Ἀλεξ. Στρωμ. Α'. 10'. Οὗς δὲ φέρουσιν ὅτε Οἰκουμένιος καὶ ὁ Θεοφύλακτος ἐν τοῖς ἑαυτῶν ὑμνήμασι δύο στίχους, εἰσὶ τοῦ Κυρηναίου ποιητοῦ Καλλιμάχου ἐκ τοῦ εἰς τὸν Δία ἡμῶν αὐτοῦ, καὶ οὐχὶ τοῦ Ἐπιμενίδου. Ὁ δὲ Καλλιμάχος καλεῖ τοὺς Κρητὰς ψεύστας, οὐχὶ διὰ μόνον τὸ ψεῦδος, τὸ περὶ τοῦ Διὸς, οὐ τις τὸν τάφον ἐκαυχῶντο ὅτι ἔσωζον παρ' ἑαυτοῖς, ἀλλὰ διότι ἐψεύδοντο καὶ κατὰ τοῦτο, ὡς καὶ κατὰ τὴν λοιπὴν αὐτῶν διαγωγὴν· ἐξ οὗ καὶ τὸ «Κρήτες αἰε ψεύσται», ὡς καὶ τὸ «Πρὸς Κρητὰ κηπίζειν», ἦσαν, πρὸς ψεύστην ψεύδεσθαι.

τυρίαν μόνον ἀληθῆ εἶναι, ὅτι ψεύστας αὐτοὺς ἐκάλεσεν. Ὁ δὲν φησὶν· *Ἡ μαρτυρία αὕτη ἐστὶν ἀληθής*, δηλαδὴ ἡ περὶ τοῦ ὅτι ψεύσται εἰσὶ λέγουσα. Καὶ τοῦτο, εἶπαι τις, οὕτως ἔχει. Διὰ τί δὲ ἐξ Ἑλλήνων ἤγαγε τὴν μαρτυρίαν; Καὶ φημὲν, ὅτι μάλιστα τοῦτο αὐτοὺς ἐνέτρεπεν, ὅτι οἴκοθεν καὶ ἐκ τῶν ἰδίων τὴν τῆς ὑβρεῶς μαρτυρίαν προέβαλλεν. Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς παρ' ἡμῖν οὐ πείθονται, τοὺς ἰδίους αὐτοῖς ἐπέστησε κατηγοροῦς. Εἶωθε δὲ τοῦτο ποιεῖν ὁ Παῦλος, ὥσπερ καὶ τοῖς Ἀθηναίοις ἀπὸ τοῦ Ἀράτου διελέχθη (1). ὁ ἐκεῖνος τῷ ψευδωνύμῳ θεῷ, τῷ Διὶ, ἐπιτίθησι, ταῦτα αὐτὸς τῷ ἀληθεῖ θεῷ ἐπιμαρτυρῶν· ἐπεὶ καὶ μᾶλλον ἀπὸ τῶν οἰκείων ἐπιστομίζονται· ὥσπερ καὶ τοῖς Ἰουδαίοις αἰεὶ ἀπὸ τῶν προφητῶν διαλέγεται, καὶ οὐκ ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων. Τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ποιεῖ, ἐκάστους ἀπὸ τῶν αὐτοῖς συνήθων καὶ πιστευομένων ἐφελκόμενος· οἷον τοῖς μάγοις δι' ἀστέρος ἐμήνυσε τὸν Χριστὸν, ὡς περὶ ἀστρονομίαν ἀσχολουμένους ἀπὸ τῶν ἰδίων πείθων (2). καὶ πάλιν τοὺς μάντις, ἀπὸ τῶν βοῶν τῶν συρόντων τὴν κιθαρῶν (3). οὐχ ὅτι ἀληθεύουσιν οἱ μάντις, ἀλλ' ἀπὸ τῶν οἰκείων στομάτων αὐτοὺς ἐλέγχει· καὶ τὸν Σαοῦλ ἀπὸ τῆς ἐγγαστριμύθου· ἐπειδὴ αὐτῇ ἐπίστευεν ἐκεῖνος (4)· καὶ τὸν Βαλαὰμ συγχωρεῖ εὐλογεῖν καὶ προφητεύειν (5). Ταῦτα δὲ συγκαταβάσεις εἰσὶ πρὸς τὴν ἡμῶν ὠφέλειαν. Εἰ δὲ ὁ Χριστὸς, καὶ ὕστερον οἱ ἀπόστολοι, ἐκώλυον τοὺς δαίμονας λαλεῖν, οὐκ ἐναντία εἰσὶ· σημεῖα γὰρ ἐγίνετο, πείθειν δυνάμενα, καὶ οὐ χρεῖα ἦν τοὺς ἀνθρώπους, οἷς ἐπίστευον, ἐξ αὐτῶν πείθεσθαι. *Κατὰ θηρίαν.*] Οἷον, ἄγρια. *Γαστέρες ἀργαί.*] Γαστρίμαργοι, λαίμαργοι· ἢ ἀνθρωποὶ ἄεργοι, ἐσθίειν, ἀλλ' οὐκ ἐργάζεσθαι θέλοντες. *Δι' ἣν αἰτίαν ἐλέγχε αὐτοὺς ἀποστόμως.*] Ἐπεὶ οὖν, φησιν, ἰταμοὶ τινες εἰσὶ, πληκτικώτερον ἐλέγχε αὐτούς· οὗτοι γάρ, φησιν, οὐκ ἂν ἀπὸ ἐπιεικείας

(1) Πραξ. ΙΖ', 28. (2) Ματθ. Β', 2. (3) Α' Βασιλ. ε'.

(4) Α' Βασιλ. ΚΗ', 7. (5) Ἀριθ. ΚΓ', ΚΔ'.

πεισθεῖεν (1). *Ἴνα ὑγιαίνωσιν ἐν τῇ πίστει.*] Ὑγιαίνειν ἐν τῇ πίστει ἐστίν, ὅταν μηδὲν ἐξωθεν ἐπεισάγῃ τις αὐτῇ, μήτε νόθον, μήτε ἀλλότριον, μήτε Ἰουδαϊκόν, μήτε Ἑλληνικόν. *Μὴ προσέχοντες Ἰουδαίκοις μύθοις.*] Διπλῶ λόγῳ μῦθοι εἰσὶ τὰ Ἰουδαϊκά, ὅτι τε παρῆλθεν αὐτῶν ὁ καιρὸς, καὶ λοιπὸν ἀχρηστα, καὶ ὅτι, καὶ ἐν ᾧ ἤμαζον, τύπος ἦν ἀληθείας, καὶ οὐκ ἀλήθεια. *Καὶ ἐντολαῖς ἀνθρώπων.*] Ὅρᾳς τίνας καλεῖ μύθους; Τὰς ἐντολάς τῶν ἀνθρώπων, ὡς καὶ ἐν τῷ Ἠσαΐᾳ (2), καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ γέγραπται (3), τὰ τε ἄλλα δηλαδὴ καὶ τὰς περὶ τὰ ἐρώματα παρατηρήσεις, καὶ δῆλον ἐκ τῶν ἐπομένων.

15 Πάντα μὲν καθαρὰ τοῖς καθαροῖς· τοῖς δὲ μεμιασμένοις καὶ ἀπίστοις, οὐδὲν καθαρὸν, ἀλλὰ μεμιάνται
16 αὐτῶν καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ συνείδησις. Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται, βδελυκτοὶ ὄντες καὶ ἀπειθεῖς, καὶ πρὸς πᾶν ἔργον ἀγα-
Κεφ. II, 1 θὸν ἀδόκιμοι. Σὺ δὲ λάλει ᾧ πρέπει τῇ
ὕγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ·

Πάντα μὲν καθαρὰ τοῖς καθαροῖς.] Τί δήποτε οὖν ὁ Ἰουδαίῳ δοθεὶς νόμος εἶχεν ἀκαθάρτων παρατήρησιν; Καὶ φαμέν, ὅτι οὐκ ἐπειδὴ ἀκάθαρτα ἦν, οὕτως ἐνομοθέτησεν ὁ θεός, ἀλλὰ ταύτῃ τὴν πολλὴν τρυφὴν καὶ ἀδιαφορίαν τῶν Ἰουδαίων ὑποτεμνόμενος. Τὸ γὰρ καθαρὸν καὶ ἀκάθαρτον, κυρίως ἀπὸ τῆς τῶν λαμβανόντων διανοίας γίνεται· ἐπεὶ κατὰ φύσιν

(1) = Ἐπειδὴ, φρεῖ, καὶ ψεύσταί εἰσιν, ὅπερ ἐστὶ βολύτης, καὶ ἀνάσυνται, καὶ γαστρίμαργοι, σφραγῶν αὐτοῖς δεῖ καὶ πληκτικῶς λόγῳ· ἐπεὶ ἡ πράξις τούτους οὐκ ὠφελεῖ. ὥσπερ γὰρ ὁ τὸν ἐπικτὴ πλῆττων, ἀνακρεῖ, οὕτως ὁ τὸν ἀνακτὴ κολακεύων, διαφθείρει, μὴ εἶναι ἐπιγινώσκει· ἐκσυγν. Ἐνταῦθα δὲ οὐ τοὺς ἀλλοτρίους, ἀλλὰ τοὺς οἰκείους φρεῖ δεῖν ἐλέγχειν. = Θεοφύλακτος.
« Τὸ μέντοι, ἐλεγχῆς αὐτοὺς ἀποτόμως, οὐκ ἐναντίον ἐστὶ τοῦ, ἐν πραότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους (Β' Τιμ. Β', 25)· τοῖς γὰρ μηδέπω πεπιστευκόσιν, ἥτις καὶ πρῶτος δεῖ προσφέρειν τὴν θεϊαν διδασκαλίαν· τοὺς δὲ γε πιστεύειν ὑπάρχοντάς, καὶ τάναντία ποιεῖν τῇ πίστει πειρωμένους, τοῖς αὐστηροτέροις προσήκει θεραπεύειν φαρμάκοις ». Θεοδώρητος.

(2) Ἠσ. ΚΘ', 13. (3) Ματθ. ΙΕ', 7, 8.

πάντα καθαρὰ τοῖς μὴ ἀκριβολογουμένοις· τοῖς δὲ μὴ τοιοῦ-
τοις, πάντα ἀκάθαρτα, μὴ ὄντα ἀκάθαρτα· ἀκάθαρτος γὰρ
μόνη ἡ ἁμαρτία. Τοῖς δὲ μεμιασμένοις.] Ὡστε παρὰ τὴν με-
μιασμένην γνώμην ἀκάθαρτα γίνεται· ὥσπερ καὶ τῷ ἀρρώστῳ
πάντα ἀηδῆ διὰ τὴν νόσον. Ἀλλὰ μεμιάσται αὐτῶν καὶ ὁ νοῦς
καὶ ἡ συνείδησις.] Βρῶμα μὲν, φησιν, ἀκάθαρτον οὐδέν· ὁ
νοῦς δὲ αὐτῶν καὶ ἡ συνείδησις ἐστὶν ἀκάθαρτος, καὶ συνα-
χρησὶ τὰ βρώματα τῇ ἰδίᾳ ὑπονοίᾳ. Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέ-
ναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρροῦνται.] Τοῦτο ὄντως ἀκάθαρτον!
Ἄνευ γὰρ ἔργων, νεκρὰ ἡ πίσις (α). ὁ δὲ νεκρὸς, ἐδελυκτὸς, καὶ
πρὸς πᾶν ὁ,τιοῦν ἀδόκιμος. Σὺ δὲ λέλειπαι ἃ πρέπει.] Ἀλλ' εἰ
καὶ οὗτοι τοιοῦτοι, φησί, σὺ μὴ διὰ τοῦτο ὀκνήσῃς, ἀλλὰ τὸ
σαυτοῦ ποιεῖς, καὶ δίδασκε, κἂν μηδεὶς ὁ πεπιθόμενος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Παραινέσεις, αἷς δεῖ παραινεῖν καθ' ἡλικίαν
ἐκάστοις.

- 2 Πρεσβύτας νηφαλίους εἶναι, σεμνοὺς, σώφρονας,
ὕγιαίνοντας τῇ πίστει, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ·
- 3 πρεσβύτιδας ὡσαύτως ἐν κατασχῆματι ἱεροπρεπεῖς,
μὴ διαβόλους, μὴ οἴνῳ πολλῷ δεδουλωμένας,
- 4 καλοδιδασκάλους, ἵνα σωφρονίζωσι τὰς νέας, φι-
- 5 λάνδρους εἶναι, φιλοτέχνους, σώφρονας, ἀγνάς,
οἰκουροὺς, ἀγαθὰς (1), ὑποτασσομένας τοῖς ἰδίοις
ἀνδράσιν, ἵνα μὴ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ βλασφημηται.

Πρεσβύτας νηφαλίους εἶναι.] Μάλιστα γὰρ τῷ γήρᾳ τὸ
βραδύ καὶ νωχελὲς ἔπεται. Ὅθεν τοῦτο ἐπανορθῶν, φησί·
Νηφάλιοι ἔστωσαν, τουτέστι, διεγρηγμένοι καὶ νήφοντες ἀεὶ,

(α) Ἰακ. Β', 17.

(1) Παρ' ἄλλοις, οἰκουροὺς ἀγαθὰς.

καὶ σύνεσιν ἔχοντες τῇ ἡλικίᾳ κατάλληλον. *Εἶναι.*] Εἶναι δεῖ· ἀπὸ κοινοῦ γὰρ τὸ, *Δεῖ. Σεμνούς.*] Καὶ κατὰ τὸ σχῆμα κοσμίου. *Σώφρονας.*] Φρονίμους φησί· σωφροσύνη γὰρ ἐστίν, οἷον εἰ σωφροσύνη, ἡ τῶν φρενῶν σωτηρία. Οὐ γὰρ ἂν ἐπὶ γεγηρακότων τὴν ἐπὶ τῇ ἀσελγείᾳ σωφροσύνην ἀπῆτησεν, ὡς ὁμολογουμένου τούτου γε. *Ὑγιαίνοντας τῇ πίστει, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ.*] Ὅστε αὐτοὺς καὶ γνησίως πιστεύειν, καὶ τῇ περὶ τὸν πέλας ἀγάπῃ λάμπειν, καὶ φέρειν γενναίως τὰ παρὰ τῶν τῆς ἀληθείας δυσμενῶν προσφερόμενα. Καλῶς δὲ τὸ, *τῇ ὑπομονῇ·* τὸ γὰρ ἀκρόχολον τῷ γῆρα παρέπεται. *Πρεσβυτιδας ὡσαύτως ἐν καταστήματι ἱεροπρεπεῖς.*] Τὰς γεγηρακυίας οὕτως ἐκάλεισεν, ὡς καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ σχήματος καὶ τῆς καταστολῆς δεῖ κοσμίας φαίνεσθαι. *Κατάστημι γὰρ ταῦτόν τῷ, καταστολή (1).* Τινὲς δὲ τὰς ἐν ἐκκλησίᾳ διακόνους φασίν, ὡς καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀμφιάσεως ἀπαιτεῖ φαίνεσθαι *ἱεροπρεπεῖς*, τουτέστι, ταῖς ἱεραῖς ἐμπρεπούσας ὑπηρεσίαις (2). *Μὴ διαβόλους.*] Τουτέστι, μὴ καταλάλους, ὅπερ αἱ γραῖδες εἰώθασιν. *Μὴ οἶρω πολλῷ δεδουλωμένας.*] Ἐπειδὴ γὰρ ψυχρὸν τὸ γῆρας, ποθεῖ τὸν οἶνον· εἴτα μὴ δυνάμενον ἀντέχειν, ὡς ἀσθενές, καταπαλαίεται, οὐχ ὑπὸ τοῦ συμμέτρου, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ πολλοῦ. *Καλοδιδασκάλους.*] Τουτέστι, τὰ καλὰ διδασκούσας. Καὶ πῶς ἀλλαχοῦ κωλύει τὰς γυναῖκας διδάσκειν (3); Καὶ φαμέν, ὅτι ἐνταῦθα μὲν περὶ παραινετικοῦ λέγει λόγου, ἐπὶ οἴκου γινομένου, καὶ ἰδίᾳ πρὸς γυναῖκας· ἐκεῖ δὲ περὶ τοῦ μὴ προκαθῆσθαι δημοσίᾳ καὶ δημηγορεῖν. Καὶ ὅτι τῆς ἐν οἰκίᾳ μόνης διδασχῆς αὐταῖς μετέδωκε, δηλοῖ τὸ ἐπαγόμενον· *Ἴνα σωφρορίζωσι τὰς νέας.*] Οὐ περὶ τῶν ἰδίων θυγατέρων μόνων τοῦτο φησίν, ἀλλὰ καθόλου τὴν νεότητα ὑποτάσσει τῷ γῆρα. *Φιλάνδρους εἶναι.*] Τοῦτο τὸ κεφάλαιον τῶν ἐν οἰκίᾳ ἀγαθῶν· ἐξ αὐτοῦ

(1) Δ' Τμ. Β', 9. (2) «Τὰς γεγηρακυίας οὕτως ὠνόμασεν, οὐ τὰς λειτουργίας τινὲς ἡγεμένους. Ἱεροπρεπὴ δὲ τὴν τῆς σπουδῆς εὐκοσμίαν ἐκάλει.» Θεοδώρητος. (3) Α' Τμ. Β', 12.

καὶ τὰ λοιπὰ τίκεται. *Φιλοτέκνους.*] Ἡ γὰρ τὴν ρίζαν, ἥτοι, τὸν πατέρα, ἀγαπῶσα, καὶ τοὺς κλάδους, ἥτοι, τὰ τέκνα ἀγαπήσει. *Σώφρονας, ἀγνάς.*] Ἡ γὰρ φιλοῦσα τὸν ἄνδρα, καὶ σώφρων ἐστὶν, καὶ ἀγνή, τουτέστι, καὶ σώματι καὶ διανοίᾳ καθαρά ἀπὸ τῆς τῶν ἄλλοτρίων καὶ μίξεως καὶ ἐπιθυμίας. *Οἰκουρούς.*] *Οἰκουρούς* φησι, τὰς οἰκονομικάς. Αἱ δὲ τοιαῦται, καὶ τῶν οἴκων ἐπιμελοῦνται, καὶ οὔτε περὶ τρυφήν, οὔτε περὶ ἐξόδους ἀκαίρους ἀσχολοῦνται. *ὑποτασσομένας τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν.*] Εἶπε τοῦτο καὶ ἀλλαγῶ (1). Ἴσα μὴ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ βλασφημῇται.] Εἰ γὰρ εἴη ἄπιστος ἀνὴρ, γυναῖκα ἔχων πιστὴν μὲν, ἀνυπότακτον δὲ καὶ φαύλην, τὴν πίστιν αὐτὴν βλασφημήσει, τοιαύτας ἔχουσιν γυναῖκας. Ὁρᾷ, ὅτι προηγουμένως τοῦ κηρύγματος φροντίζων, οὐχὶ τῶν κοσμικῶν πραγμάτων, ταῦτα γράφει (2) ;

6 Τοὺς νεωτέρους ὡσαύτως παρακάλει σωφρονεῖν·

7 περὶ πάντα σεαυτὸν παρεχόμενος τύπον καλῶν ἔργων, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἀδιαφορίαν, σεμνότητα

8 (3), λόγον ὑγιῆ, ἀκατάγνωστον· ἵνα ὁ ἐξ ἐναντίας ἐντραπῇ, μηδὲν ἔχων περὶ ἡμῶν λέγειν φαῦλον.

Ορᾷ, πῶς προσηκόντως διέταξε, ταῖς μὲν νεωτέραις, τὰς πρεσβύτιδας διδασκάλους ἐπιστήσας, γυναῖκας γυναῖξιν· τοῖς δὲ νεωτέροις, αὐτὸν τὸν Τίτον, ἄνδρα ἀνδράσι; Τί δὲ δεῖ παρακαλεῖν τούτους ἢ νοουθετεῖν; *Σωφρονεῖν*, φησιν. Οὐδὲν γὰρ οὕτω τῇ νεότητι πολέμιον, ὥς ὁ τῶν σωμάτων ἔρος (4). *Σεαυτὸν παρεχόμενος τύπον.*] Διδασκέτωσαν μὲν καὶ αἱ πρεσβύτεραι τὰς νεωτέρας, καὶ σὺ δὲ αὐτὰς, τοὺς νεωτέρους· πλὴν κοινὸν ἅπασιν διδασκαλεῖον καὶ ὑπόδειγμα ἀρετῆς ἡ τοῦ σου εἴου λαμπρότης ἔστω, οἷά τις εἰκὼν ἀρχέτυπος εἰς μέσον πα-

(1) Ἐφεσ. Ε', 22. Κολοσ. Γ', 18. (2) «Τὸ περιφάνει θεοσεβείας καταλαμβάνειν τοὺς ἄνδρας, βλασφημίαν ἔφερε τῷ κηρύγματι.» Θεοδώρητος.

(3) Παρ' ἄλλοις προστίθεται ἐνταῦθα καὶ, ἀφ' ἑαυτοῦ.

(4) «Αὕτη γὰρ ἡ ἀρετὴ [ἡ σωφροσύνη] διαφερόντως κομμεῖ τὴν νεότητα· ἐπειδὴ καὶ τῆς ἐπιθυμίας ταύτης ὑποδρότητον τὸ πάθος ποιεῖ.» Θεοδώρητος.

τι προκειμένη τοῖς βουλομένοις ἐναπομάξασθαι τι τῶν ἐν αὐτῇ καλῶν. *Ἐν τῇ διδασκαλίᾳ.*] Τὸ, παρεχόμενος, ἀπὸ κοινοῦ. Ἐν τῇ οὖν διδασκαλίᾳ παρεχόμενος ἀδιαφορίαν· τουτέστιν, ἵνα μὴ ᾖσι διεσθαρμένα καὶ ψευδῇ ἢ διδάσκεις, ἀλλ' ὑγιῇ, καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Γράφεται δὲ καὶ ἀδιαφορίαν, τουτέστιν, ἀτυφίαν, ἵνα μὴ ὡς ἄρχων τις, μηδὲ ὡς ὑποτελέσει διαλέγεται, ἀλλ' ἡπίως, ὡς τέκνοις. *Σεμνότητα.*] Ἵνα μηδὲν νεώτερον καὶ διαχέον τοὺς ἄφρονας ἔχη ἢ διδασκαλία, ἀλλὰ πάντα σεβάσματα καὶ ἄξια θεοῦ. *Λόγον ὑγιῇ, ἀκατάγνωστον.*] Τουτέστιν, ὀρθόδοξον, μηδὲν ἐπιλήψιμον ἔχοντα. Τούτων γὰρ προσόντων τῇ διδασκαλίᾳ, ἐντραπήσεται ὁ ἐξ ἐναντίας, ἥτοι ὁ διάβολος, ἢ ὁ αἰρετικὸς, μηδεμίαν εὐρίσκων λαβὴν καθ' ἡμῶν (1).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ δούλων, ὡς ἂν καὶ αὐτοὶ τῆς Χριστοῦ χάριτος ἀξίως δουλεύοιεν.

- 9 Δούλους ἰδίους δεσπόταις ὑποτάσσεσθαι, ἐν πᾶσιν
10 εὐαρέστους εἶναι, μὴ ἀντιλέγοντας, μὴ νοσφιζομένους, ἀλλὰ πίστιν πᾶσαν ἐνδεικνυμένους ἀγαθῇ· ἵνα τὴν διδασκαλίαν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ κοσμήσωσιν ἐν πᾶσιν.

Δούλους ἰδίους δεσπόταις ὑποτάσσεσθαι.] Νοθεῖται τοὺς δούλους, ὑποτάσσεσθαι τοῖς ἰδίους δεσπόταις. Ὡστε ὁ τῶν ἀνδρῶν τὰς γυναῖκας διαζευγνὺς προφάσει ἐγκρατείας, καὶ δούλους δεσποτῶν ἀφιστῶν προσχήματι εὐσεβείας, οὐκ ἔστιν ἀκατάγνωστος· πολλὰς γὰρ λαβὰς πᾶσι δίδωσι, καὶ τὰ πάντων

(1) « ὅταν καὶ τὰ λεγόμενα τῇ ἀληθείᾳ κοσμηται, καὶ τὰ γινόμενα συμφωνῇ τοῖς λεγομένοις, ἐμφράττεται καὶ αὐτῶν τῶν φιλολιδοῦντων τὰ στόματα ». Θεοδώρητος.

στόματα κατὰ τῆς πίστεως ἀνοίγει. Οὐ χρὴ οὖν προφάσει εὐλαβείας αἶρειν δούλους ἀπὸ δεσποτῶν. *Ἐν πάσιν εὐαρεστούς εἶναι.*] Τὸ, *ἐν πάσιν*, ἀντὶ τοῦ, τοῖς τῇ σωματικῇ τῶν δεσποτῶν ἀρμόττουσι δικαίοις καὶ νομίμοις θεραπείαις. Οὔτε γὰρ, εἰ κελεύει δεσπότης δυσσεβεῖν, ὑπακούειν τῷ δούλῳ προσταττεῖ καὶ τοῦτο δηλοῖ τὰ ἐπαγόμενα. *Μὴ ἀντιλέγοντας, μὴ ροσφιζομένους, ἀλλὰ πιστὴν πᾶσαν ἐνδεικνυμένους ἀγαθὴν.*] Ὅρα, ὅτι ἐκεῖνα ἀπαιτεῖ τοὺς δούλους, ἃ μάλιστα πάντων ἀναπαύει τοὺς δεσπότας· οἷον, τὸ μὴ ἀντιλέγειν, ἀλλὰ πειθηνίους εἶναι, τὸ μὴ κλέπτειν καὶ ἀποστερεῖν τὰ αὐτῶν, ἀλλὰ πιστοὺς εἶναι. Ταῦτα γὰρ μάλιστα δούλοις ἀρμόδια. *Ἵνα τὴν διδασκαλίαν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ κοσμῶσιν ἐν πάσιν.*] Εἰκότως ἔλεγεν ἀλλαχοῦ· *Ὡς τῷ Κυρίῳ δουλεύοντες, καὶ οὐκ ἀνθρώποις (α).* Καὶ γὰρ τῷ δεσπότῃ, φησί, διακονῆς μετ' εὐνοίας, ἀλλ' ἡ τιμὴ εἰς Θεὸν ἀνατρέχει, καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου ἐκείνου ἡ πρὸς τὸν δεσπότην εὐνοία τὴν ἀρχὴν ἔχει. Εἰ γὰρ φαῦλοι ᾧσι, φησί, τὸν χριστιανισμόν ἐνυβρίζουσι. Τὸ γὰρ ὄνομα τοῦ θεοῦ δι' ὑμᾶς βλασφημεῖται, φησὶν, ἐν τοῖς ἔθνεσι (β). Τὰ δὲ εἰρημένα ποιῶντες, κοσμοῦσι τὸ κήρυγμα, πιστῶς δουλεύοντες.

- 11 Ἐπεφάνη γὰρ ἡ χάρις τοῦ θεοῦ, ἡ σωτήριος, πᾶ-
 12 σιν ἀνθρώποις, παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα, ἀρνησάμενοι
 τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρο-
 νως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν
 13 αἰῶνι, προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπι-
 φάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆ-
 14 ρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ
 ἡμῶν, ἵνα λυτρώσῃται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας,
 καὶ καθάρισις ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον, ζῆλωτήν κα-
 λῶν ἔργων.

Ἐπεφάνη γὰρ ἡ χάρις.] Ἐπειδὴ πολὺ καὶ μέγα ἀπήτησε παρὰ τῶν δούλων, φησὶ δὴ τὸ κοσμεῖν τὴν τοῦ Κυρίου διδα-

(α) Ἐφ. 5, 7.

(β) Ῥωμ. 8, 24. Ἡσ. 43, 5.

σκαλίαν διὰ τῆς αὐτῶν ἐναρέτου πολιτείας, εἴτα καὶ αἰτίαν τοῦ χρῆναι αὐτοὺς τοιοῦτους εἶναι τίθῃσι. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοῖς ἡ χάρις ἐπέφανεν, εἰ καὶ δοῦλοι εἰσι· πᾶσι γάρ, φησιν, ἀνθρώποις· καὶ ἐχαρίσατο καὶ αὐτοῖς ἄφεσιν πολλῶν ἁμαρτημάτων· καὶ ὀφείλουσι λοιπὸν καὶ αὐτοὶ πρὸς δόξαν τοῦ εὐεργέτου πολιτευέσθαι (1). *Παιδεύουσα ἡμᾶς.*] Καὶ ἐντεῦθεν ἐντρέπει αὐτούς. Οἱ ταῖνον θεοῦ, φησι, παιδευτοῦ τυχόντες, πῶς οὐκ ὀφείλομεν ἀξία τῆς αὐτοῦ πράττειν διδασχῆς; *Ἵνα ἀρνησάμενοι.*] Ἡ δὲ ἐπιφάνεια τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ, τουτέστιν, ἡ μετὰ σαρκὸς ἐπιδημία, οὐ μόνον τῶν προτέρων ἀπῆλλαξεν ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἀσφαλεστέρους ἐποίησεν. *Ἵνα γάρ, φησιν, ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν, σωφρόνως ζήσωμεν·* τοῦτο δὲ καὶ πρὸς τὸ μέλλον ὠφελεῖ. Τὸ δὲ, *ἀρνησάμενοι, τὴν πολλὴν ἀποχὴν σημαίνει. Τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας.*] *Ἀσέβειαν* μὲν, τὴν εἰδωλολατρειαν ὀνομάζει, καὶ τὰ πανηρὰ δόγματα· *κοσμικὰς* δὲ *ἐπιθυμίας*, τὴν πλεονεξίαν, τὴν τρυφήν, καὶ τὰς ἄλλας, ὅσαι τε ψυχικαί, καὶ ὅσαι σαρκικαί, καὶ ὅσαι ἀπλῶς μὴ διαβαίνουσι μεθ' ἡμῶν εἰς τὸν οὐρανόν, ἀλλ' ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ χρησιμεύουσι, καὶ αὐτῷ σύγκαταλύονται. Διὰ τοῦτο οὖν ἦλθεν ὁ Χριστὸς, ἵνα ἀρνησώμεθα καὶ τὰ ἀσεβῆ δόγματα, καὶ τὸν ἐναγῆ βίον, μετὰ τῆς αὐτῆς διαθέσεως ἀμφοτέρα μισήσαντες. *Σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν.*] Τὸ, *Σωφρόνως*, οὐ τὴν πρὸς τὰ σώματα καὶ τὸν τούτων ἔρωτα ἀποχὴν δηλοῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς πᾶν πάθος. *Ἐν τῷ νῦν αἰῶνι.*] Οὗτος γὰρ ἔχει τὸν ἀγῶνα· ὁ δὲ μέλλον, τὰς ἀντιδόσεις. *Προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης.*] Ἰδοὺ καὶ τὰ ἐπαθλα, ἡ δευτέρα ἐπιφάνεια, ἡ ὄντως μακαρία· οὐδὲν γὰρ ὄντως ἐκείνης μακαριώτερον τῆς ἐπιφανείας. Καλῶς δὲ εἶπε, *τῆς δόξης·* ἡ γὰρ δευτέρα ἐπιφάνεια μετὰ δόξης ἔσται, τῆς πρώ-

(1) « Τούτου χάριν ἐκνῶρσεν ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ υἱός, ἵνα πάντας ἀνθρώπους, καὶ δεσπότας καὶ οἰκέτας, ἀξίωσιν τῆς σωτηρίας. » Θεωδώρητος.

της ἐν εὐτελείᾳ γεγонуίας. Τοῦ μεγάλου θεοῦ.] Ποῦ νῦν εἰσὶν οἱ τῶν ἀνοσιῶν δογματῶν εὑρεταί, οἱ φασιν, ὅτι οὐ θεός ὁ Χριστός; ἢ ὅτι ἐλάττων τοῦ πατρός; Ἰδὲ γὰρ φανερώς, καὶ θεὸν μέγαν τὸν Χριστὸν ὁμολογεῖ· τὸ δὲ, μέγας, οὐ πρὸς τινα θεὸν μικρὸν ἀντιδιαίρεῖται, ἅπαγε! ἀλλ' ἀπολύτως οὕτω μέγας, οὐ μεῖζόν τι οὐκ ἂν τις ἐπινοήσειεν. Εἰ δὲ ἐχθροὺς ὄντας ἡμᾶς ἔσωσε, τί οὐ δώσει ἡμῖν τότε, εὐδοκιμοῦντας ἡμᾶς εὐρών; Ὁς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν.] Καὶ τοῦτο τῆς αὐτοῦ ἐξουσίας δεῖγμα, τὸ δοῦναι ἑαυτόν· καὶ οὐχ ἵνα τοῦδε μὲν λυτρώσῃται, τοῦδε δὲ, οὐ· ἀλλ' ἀπὸ πάσης ἀνομίας. Ὡστε δυσωπηθῶμεν τὴν λύτρωσιν. Καὶ καθάρσιον ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον.] Διὰ τοῦ λουτροῦ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος, καὶ τῆς ἐργασίας τῶν θείων καὶ καθαρτικῶν ἐντολῶν αὐτοῦ. Περιούσιος δὲ, ὁ οἰκεῖος, ἐκ μεταφορᾶς τῶν περὶ τὴν οὐσίαν καὶ τὸν πλοῦτον τοῦ δεσπότου στρεφομένων οἰκετῶν· οἶον, ἐξαιρεγμένον, ἐξείρετον, οἰκεῖον, ἐκ περιουσίας ἀγαπώμενον, μὴδὲν ἔχοντα κοινὸν πρὸς τοὺς λοιπούς. Ζηλωτὴν καλῶν ἔργων.] Ὁρᾷς, ὅτι καὶ τῶν παρ' ἡμῖν χρεῖα; Ζηλωτὴν, φησι, τουτέστι, μετὰ πολλῆς προθυμίας ἐπ' αὐτὴν ἰόντα τὴν ἀρετὴν, καὶ ζῆλον ἐνδεικνύμενον ἐν πᾶσι τοῖς καλοῖς καὶ μέμησιν διάπυρον. Τὸ μὲν γὰρ τῶν πάλαι ἁμαρτημάτων ἀπαλλάξαι, τῆς αὐτοῦ μόνης γέγονε φιλανθρωπίας· τὸ δὲ κατεργάσασθαι τὴν ἀρετὴν, καὶ αὐτοῦ καὶ ἡμῶν (1).

(1) «Τούτου χάριν τὸν ὑπὲρ πάντων ἡμῶν κατεδίξατο θάνατον, ἵνα, τῆς ἁμαρτίας λύσας τὴν τυραννίδα, τῆς πικρᾶς ἡμᾶς ἐκείνης ἐλευθερώσῃ δουλείας, καὶ λαὸν οἰκεῖον ἀποστήνῃ, τῶν ἐπαινομένων ἔργων ἑραστήν τε καὶ ζηλωτὴν.» Βιεθώρητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Περὶ ἀρχόντων ὑπακοῆς, πρεπούσης τῇ ἐπεικειᾷ τοῦ Χριστοῦ.

15 Ταῦτα λάλει, καὶ παρακάλει, καὶ ἐλεγχε μετὰ πάσης ἐπιταγῆς. Μηδεὶς σου περιφρονεῖτω. Ὑπο-
ΚΕΦ. ΙΗ, 1 μίμνησκε αὐτοὺς, ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὑποτάσσεσθαι, πειθαρχεῖν, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν
2 ἐτοίμους εἶναι· μηδὲνα βλασφημεῖν, ἀμάχους εἶναι, ἐπεικεῖς, πᾶσαν ἐνδεικνυμένους πρᾶξιν πρὸς πάντας ἀνθρώπους.

Λάλει πρῶτον, καὶ παρκαλίει, τουτέστιν, ἡμερώτερον διδάσκει· εἶτα ἐλεγχε· καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ μετὰ πάσης ἐπιταγῆς· τουτέστι, μετὰ σφοδρότητος, μετὰ ἀποτομίας, μετὰ αὐθεντίας. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ τούτων ἦθος σκληρότεον ἦν, διὰ τοῦτο ἀποτόμως ἐλέγχεσθαι αὐτοὺς φησι. Ὅρᾳς, πῶς βούλεται καὶ μετὰ ἐξουσίας εἶναι τὸν ἐπίσκοπον; Μηδεὶς σου περιφρονεῖτω.] Τουτέστι, καταφρονεῖτω, εὐκαίρως πάντως στυφόντος· ὡς ὅγε ἀκαίρως ἐπιπλήττων, μᾶλλον καταφρονεῖται. Πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐτοίμους εἶναι.] Οἷον, ἡτρεπισμένους. Πανταχοῦ τοὺς πιστοὺς, ταῖς ἀρχαῖς ὑποτάσσεσθαι βούλεται. Δείκνυσι δὲ καὶ πῶς ἂν ὑποταγεῖεν, δηλαδὴ εἰ πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν παρεσκευασμένοι ᾧσιν. Ὅθεν δῆλον, ὅτι οἱ πρὸς τὰ κακὰ παρεσκευασμένοι, οὗτοι ἀπειθοῦσι ταῖς ἀρχαῖς. Ἡ καὶ ὅτι ἑτοιμοὶ ἔστωσαν, ἵνα πρὸς τὰ καλὰ πείθωνται, μὴ πρὸς ἀσέβειαν ἢ ἄλλο τι ψυχοβλαβές (1). Μηδὲνα βλασφημεῖν.] Κἂν κακῶς τις πράττη, κἂν ἐν τινι σφάλῃται, μὴδὲ τοῦτον βλασφήμει, τουτέστι, μὴ λοιδορεῖ, μὴ

(1) « Οὐδέ γάρ εἰς ἅπαντα δεῖ τοῖς ἀρχαῖς πειθαρχεῖν· ἀλλὰ τὴν μὲν δασμον καὶ τὸν φόρον εἰσφέρειν, καὶ τὴν προσήκουσαν ἀπονέμειν τιμὴν· εἰ δὲ δυσσεβεῖν κελεύσαιεν, ἀντικρυς ἀντιλέγειν ». Θεοδώρητος.

ἀγόρευε κακῶς· τὸ γὰρ στόμα ἡμῶν καθόλου καθαρὸν εἶναι λοιδορίας χρή. Σὺ γάρ, φησι, τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν; τί παρσπᾶς τὴν κρίσιν τοῦ θεοῦ; *Βλασφημίαν* γάρ, τὴν πρὸς τὸν ἀδελφὸν λοιδορίαν λέγει. *Πρῶτότητα* πρὸς πάντας.] Καὶ Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας, καὶ φίλους καὶ ἐχθρούς, καὶ εὐνοοῦντας καὶ ἐπηρεάζοντας.

- 3 Ἦμεν γάρ ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθεῖς, πλανώμενοι, δουλεύοντες ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διάγοντες, στυγητοί,
4 μισοῦντες ἀλλήλους. Ὅτε δὲ ἡ χρηστότης καὶ ἡ
5 φιλανθρωπία ἐπεφάνη τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ, οὐκ ἐξ ἔργων, τῶν ἐν δικαιοσύνῃ, ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον ἔσωσεν ἡμᾶς, διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος
6 ἁγίου, οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως, διὰ Ἰησοῦ
7 Χριστοῦ, τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, ἵνα, δικαιωθέντες τῇ ἐκείνου χάριτι, κληρονόμοι γενώμεθα κατ' ἐλπίδα ζωῆς αἰωνίου.

Ἦμεν γάρ ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόητοι.] Ἐν μὲν τῇ πρὸς Κορινθίους ἀπὸ τῶν μελλόντων φοβεῖ, ὥστε μὴ κρίνειν, λέγων· Ὁ δοκῶν ἐστάναι, βλεπέτω, μὴ πέσῃ (α). Ἐνταῦθα δὲ, ἀπὸ τῶν παρελθόντων σωφρονεστέρους ποιεῖ, λέγων· Μηδενὶ ὀνειδείσης· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς ποτε κακοὶ ἦμεν, μὴ ὅτι καὶ ἐσμέν. Ὅποτε οὖν καὶ σὺ ἦσθα τοιοῦτος, καὶ χάριτι Χριστοῦ ἐσώθης, καὶ οὐκ ἐξ οἰκείων καπορθωμάτων, πῶς τολμᾷς ἄλλῳ ὀνειδίσαι; Πότε δὲ ἦμεν τοιοῦτοι; Ὅτε ἦμεν ἐν πλάνῃ, ὅτε εἰδώλοις προσεκυνούμεν. Αἷλον γάρ, ὅπως διάγουσιν Ἕλληνες ἀσεβῶς. Μοιχεῖται γὰρ παρ' αὐτοῖς, πορνεῖται, φόνοι, παννυχίδες αἰσχυραὶ καὶ ταῦτα ὡς εἰς τιμὴν θεῶν ἐπιτελοῦσιν! Ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διάγοντες.] Τουτέστι, μνησικακίᾳ καὶ φθόνῳ διατρέχοντες αἰεὶ, καὶ οἷον βίον ταῦτα ἔχοντες. *Στυ-*

(α) Α' Κορ. Γ', 12.

γητοί, μισοῦντες ἀλλήλους.] Ὅταν γάρ τις εἰς ἄκρον ἔλθῃ κακίας, πάντας μισεῖ· εἰκότως οὖν καὶ παρὰ πάντων μισεῖται (Ι). Καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπεφάνη.] Διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ. Οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ.] Οὐκ ἐπειδὴ, φησιν, ἡμεῖς οὕτως εὐσεβῶς ἐζῶμεν, ὥστε προτρέψασθαι αὐτὸν ἐνανθρωπῆσαι· ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ἀναξίους ἡμᾶς ὄντας, ἐλεῆσαι ἤβουλήθη. Ὡς ἐποίησαμεν ἡμεῖς.] Οὐ γὰρ ἐποίησαμεν. Ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον ἔσωσεν ἡμᾶς.] Οὐτε ἐποίησαμεν ἔργα δικαιοσύνης, οὔτε ἐσώθημεν ἐκ τούτων· ἀλλὰ τὸ πᾶν ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ ἐποίησεν. Διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος ἁγίου.] Ὁ τοῦ θαύματος! Οὕτως ἦμεν ἐν τῇ κακίᾳ βεβαπτισμένοι, ὡς μηδὲ δύνασθαι καθαρθῆναι, ἀλλ' ἀναγεννήσεως δεηθῆναι· τοῦτο γὰρ ἡ παλιγγενεσία καὶ ἀνακαινώσις, ἡ δευτέρα γέννησις καὶ νέα πλάσις. Ὡς περ γὰρ οἰκίαν παμπάλαιον οὐχ ὑποσηρίζομεν, ἀλλὰ μέχρι τῶν θεμελίων καθαιροῦντες, ἐκ καινῆς κτίζομεν· οὕτω καὶ ὁ θεὸς, οὐκ ἐπεσκεύασεν ἡμᾶς, ἀλλ' ἄνωθεν κατεσκεύασε. Πῶς; Διὰ πνεύματος ἁγίου. Ἵνα γὰρ μὴ ζητῆς τὸν τρόπον, τὸ πνεῦμά, φησι, κατώρθωσε τὸ πᾶν. Ποῖον Πνεῦμα; Οὐ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς, φησι, πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οὐ μόνον γὰρ δι' αὐτοῦ ἀνέπλασεν, ἀλλὰ καὶ θαυσιλῶς τοῦτο μετέδωκεν, ἵνα κακεῖνο διὰ τούτου δειχθῇ. Καὶ εἰκότως· ἐπειδὴ γὰρ ἐκαθάρισε, τότε καὶ τοῦ Πνεύματος ἐπλήρωσεν ἡμᾶς ἀφθόνως· τοῦτο γὰρ τὸ, ἐξέχεεν· εἰς γὰρ ἀκαθάρτους οὐκ εἰσέρχεται τὸ καθαρὸν. Ταῦτα δὲ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο· αὐτὸς γὰρ ἡμῖν μεσίτης καὶ πρόξενος πάντων τῶν ἀγαθῶν. Ἵνα, δικαιωθέντες τῇ ἐκείνου χάριτι,

(1) « Ἀναμνησθῶμεν τῆς προτέρας ἡμῶν ἀναστροφῆς· λογισάμεθα, πόσους κακοὺς ὑπεκείμεθα· καὶ ὅτι τοιοῦτους ὄντας, τῇ σωτηρίᾳ ἡρώσαν ὁ τῶν ὕλων θεός, φέρομεν τοίνυν καὶ ἡμεῖς τῶν ἐν πλάνοις κινουμένων τὴν μοχθηρίαν. Ἐαυτὸν μέντοι συνέταξεν ὁ θεὸς ἀπόστολος, οὐχ ὡς ἄπασι τοῖς ἐγκληματινὺν ὑποκείμενον, ἀλλ' ὡς διώκτην γεγεννημένον. Οὐδὲ γὰρ τοῖς ἄλλοις πᾶσι πάντες ὑπέκειντο· ἀλλ' οἱ μὲν τότε ἦσαν, οἱ δὲ τότε· ἀλλ' ὁμοῦ τῆς σωτηρίας ἀπήλαυσαν. » Θεοδώρητος.

κληρονόμοι γενώμεθα κατ' ἐλπίδα ζωῆς αἰωνίου.] Πολλῆς, φησὶν, ἐδεόμεθα χάριτος πνευματικῆς, ἵνα μὴ μόνον δικαιωθῶμεν τῶν πάλαι ἁμαρτιῶν, ἀλλὰ καὶ κληρονόμοι γενώμεθα ζωῆς αἰωνίου, τῆς νῦν ἐν ἐλπίδι οὐσῆς ἡμῖν. Ἡ οὕτω κληρονόμοι γενώμεθα τῆς αἰωνίου ζωῆς, καθὼς καὶ ἐλπίζομεν (1).

8 Πιστὸς ὁ λόγος· καὶ περὶ τούτων βούλομαι σε διαβεβαιοῦσθαι, ἵνα φροντίζωσι, καλῶν ἔργων προῖστασθαι οἱ πεπιστευκότες τῷ θεῷ. Ταῦτά ἐστι τὰ
9 καλὰ καὶ ὠφέλιμα τοῖς ἀνθρώποις· μωρὰς δὲ ζητήσεις, καὶ γενεαλογίας, καὶ ἔρεις, καὶ μάχας νομικὰς περίστασο· εἰσὶ γὰρ ἀνωφελεῖς καὶ μάταιοι.

Ἐπειδὴ περὶ μελλόντων ἐλάλησε, καὶ τοῖς πολλοῖς ἀδήλων, τὸ ἀξιοπίστον τῷ λόγῳ προστιθέμενος, ἐπάγει· Πιστὸς ὁ λόγος, τουτέστιν, ἀληθὴς, καὶ πάντως ἐκβεβημένος. Ὡς εἰ ἔλεγε· Ἀπὸ τῶν προλαβόντων· ὁ γὰρ τοσαῦτα δοῦς, καὶ ταῦτα δώσει. Καὶ περὶ τούτων βούλομαι σε διαβεβαιοῦσθαι.] Καὶ περὶ τῶν ἄνω εἰρημένων, καὶ περὶ τούτων. Ποίων; Ἵνα φροντίζωσί, φησι, καλῶν ἔργων προῖστασθαι, τουτέστιν, Ἵνα ἔργον καὶ σπούδασμα διηνεκές ἔχωσι, βοηθεῖν τοῖς ἀδικουμένοις· χηρῶν, ὀρφανῶν, καταπονυμένων, ἐπιδεδωμένων, μὴ χρημασι μόνον, ἀλλὰ καὶ σπουδῇ προνοεῖσθαι· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, καλῶν ἔργων προῖστασθαι (2). Ταῦτά ἐστι τὰ καλὰ.] Ἡ φροντίς καὶ ἡ προστασία ἔργων καλῶν· ἡ αὐτὰ τὰ καλὰ ἔργα (3). Μωρὰς δὲ ζητήσεις καὶ γενεαλογίας.] Τὸ, γενεαλογίας, ἢ περὶ Ἑλλήνων φησὶν, οὐ τοὺς θεοὺς αὐτῶν γενεαλο-

(1) « Πάλιν, χάριτι, λέγει, οὐκ ὀφείλῃ. Ταῦτα δὲ καὶ ταπεινοφροσύνην ἀνάσκει· οὐ γὰρ αὐτοὶ τί κατωρθώσαμεν· καὶ εὐλπίδας ποιεῖ περὶ τῶν μελλόντων. Εἰ γὰρ οὕτως ἀπεγνωσμένοι· χάριτι ἔσσωσι πολλὸν μᾶλλον δικαιωθείσι τὰ μελλόντα δώσει. Ἵνα, φησὶ, κληρονόμοι γενώμεθα ζωῆς αἰωνίου, καθὼς καὶ ἐλπίζομεν. Ἡ, ὅτι ἤδη κληρονόμοι ἐσμεν, ὥσπερ γε τῇ ἐλπίδι.» Θεοφύλακτος.

(2) « Οὐκ ἀρκεῖ γὰρ ἡ πίστις πρὸς σωτηρίαν, ἀγαθῶν ἔργων γεγενημένων.» Θεοδώρητος.

(3) « Τὸ πιστεύειν τῷ θεῷ, καὶ κατὰ τοῦ, αὐτὸ πολυτελεῖσθαι νόμους.» Θεοδώρητος.

γούσιν, ὁ δεῖνα, λέγοντες, ἐγέννησε τόνδε· ἢ περὶ Ἰουδαίων, τῶν μηδὲν μὲν κατορθούντων, ἐπὶ τὰ γένη δὲ καταφευγόντων, καὶ ἐξ αὐτῶν μέγα φρονούντων. Ὁ Ἀβραάμ, φατὶ, καὶ ὁ Ἰσαάκ, καὶ ὁ Ἰακώβ πρόγονοι ἡμῶν. Μωρὰς δὲ, τὰς οἶον ἀνωφελεῖς. Τί γὰρ ὄφελος τῷ ἁμαρτάνοντι ἔχειν πατέρα τὸν Ἀβραάμ; ἔλαβη μέντοι, ὅτι ἐκ τούτων ὁρμώμενοι, ἀδόκιμοι γεγόνاسι. *Περίστασο.*] Οἶον, παραιτοῦ. Οὐδὲ γὰρ δεῖ, ἀφιέναι τὰ ἀναγκαῖα ἔργα, καὶ δαπανᾶν τὸν καιρὸν εἰς ματαιολογίας καὶ μάχας ἀκερδεῖς. Τί γὰρ κέρδος, μάχεσθαι, ἔνθα οὐ μέλλει τις αἰχμαλωτισθῆναι εἰς Χριστόν; Πῶς οὖν αὐτῷ ἀνωτέρω κελεύει τοὺς ἀντιλέγοντας ἐπιστομίζειν, εἰ ὅλως ὑποστέλλεσθαι αὐτῶν χρή καὶ παραιτεῖσθαι; Καὶ φαμέν, ὅτι τοὺς ἐπὶ λύμῃ τινῶν διδάσκοντας, ἐπιστομίζειν χρή· ὅταν δὲ πρὸς σὲ μάχωνται οὐ περὶ δογμάτων, περιίστασθαι καὶ παραιτεῖσθαι χρή. *Εἰσὶ γὰρ ἀνωφελεῖς καὶ μάταιοι.*] Οὐδὲν γὰρ, φησιν, ἔξουσι πέρας χρηστόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ς'.

Παραινέσεις περὶ τοῦ ἐκκλίνειν τοὺς αἵρετικοὺς ζητητάς.

- 10 Αἵρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νο-
- 11 θεσίαν παραιτοῦ· εἰδὼς, ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦ-
- 12 τος, καὶ ἁμαρτάνει, ὦν αὐτοκατάκριτος. Ὅταν πέμψω Ἀρτεμᾶν πρὸς σὲ ἢ Τυχικόν, σπούδαςον ἔλθεῖν πρὸς με εἰς Νικόπολιν· ἐκεῖ γὰρ κέρρικα
- 13 παραχειμάσαι. Ζηνᾶν, τὸν νομικόν, καὶ Ἀπολλῶ σπουδαίως πρόπεμψον, ἵνα μηδὲν αὐτοῖς λείπη.
- 14 Μανθανέτωσαν δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι, καλῶν ἔργων προϊστάσθαι εἰς τὰς ἀναγκαῖας χρείας, ἵνα μὴ

15 ὧσιν ἄκαρποι. Ἀσπάζονται σε οἱ μετ' ἐμοῦ πάντες.
 Ἀσπασαι τοὺς φιλοῦντας ἡμᾶς ἐν πίστει. Ἡ χά-
 ρις μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν.

Καίτοι ἀλλαγῶ φησι, Μὴ ποτε δῶ αὐτοῖς ὁ θεὸς μετα-
 ροίαν (α). Πῶς οὖν ὧδε, παραιτεῖσθαι κελεύει; Ἐκεῖ μὲν περὶ
 τῶν ἐλπίδα ἔχόντων διορθώσεως λέγει· ὧδε δὲ, περὶ τῶν
 ἀνίατα νοσοῦντων. [Ὡν αὐτοκατάκριτος.] Οὐτε γὰρ ἔχει πρὸς
 ἀπολογίαν προβάλλεσθαι, ὅτι οὐδεὶς μοι εἶπεν, οὐδεὶς μοι παρή-
 νεσεν, οὐδεὶς με ἐδίδαξεν. Ὅταν οὖν μετὰ τὴν παραίνεσιν τοῖς
 αὐτοῖς ἐπιμένῃ, αὐτοκατάκριτός ἐστι. Τὸ δὲ, αὐτοκατάκριτος,
 ἡ ἀναπολόγητός ἐστιν, ἡ αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ τῆς οἰκίας
 συνειδήσεως κατακρινόμενος (1). Σπουδάσον ἐλθεῖν πρὸς με.]
 Τί δὴ ποτε ἐπιστήσας αὐτὸν τῇ Κρήτῃ, πάλιν καλεῖ πρὸς ἑαυ-
 τόν; ἵνα πλεον ῥυθμίσῃ, καὶ τὰ πρακτέα συμβουλευσῇ. Ἡ
 δὲ Νικόπολις, τῆς Θράκης ἐστὶ πόλις.—Τῆς Θράκης ἐστὶν ἡ Νι-
 κόπολις, τῇ δὲ Μακεδονίᾳ πελάζει. Δῆλον τοίνυν ὡς κατ' ἐκεῖ-
 νον τὸν καιρὸν, καθ' ὃν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ Ἀχαΐᾳ διέτριβεν,
 ἔγραψε τὴν ἐπιστολήν (Θεοδώρητου).—Ζηῆν, τὸν ρομικόν.]
 Τὸν τῶν Ἰουδαϊκῶν νόμων ἔμπειρον· τοιοῦτος γὰρ ὁ Ζηῆς·
 ὁ δὲ Ἀπολλῶς οὗτος, μέγας τις ἦν καὶ λόγιος καὶ δυνατὸς ἐν
 ταῖς Γραφαῖς (6). Οὐπὼ δὲ ἦσαν οὗτοι ἐγχειρισθέντες ἐκκλησίας.
 Ἴρα μὴδὲρ αὐτοῖς λείπῃ. Ἐν πάσῃ ἀφθονίᾳ τῶν ἀναγκαίων
 κατὰσθησον αὐτοὺς, τροφῆς ἰσως καὶ ἐνδυμάτων. Μαθητέ-
 τωσαν δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι.] Ἡ περὶ διδασκαλίας λέγει, ἡ
 περὶ μεταδόσεως· ὡς εἰ εἶπεν· Αὐτοὶ πρὸς τοὺς δεομένους φι-
 λάνθρωπον ὁράτωσαν, καὶ ἐπισπᾶσθωσαν αὐτοὺς, καὶ τε διδα-
 σκαλίας δέωνται, καὶ τε ἀναγκαίων (2). Ἴρα μὴ ὧσιν ἄκαρ-

(α) Β' Τιμ. Β', 25.

(1) «Ὅταν δις καὶ τρίς τοῖς τὰ ἐναντία διδάσκων ἐπιχειροῦσι τὴν προσήκουσαν προσηνέχους διδασκαλίαν, εἴτα τοῖς πονηροῖς διόγ-
 μασις ἐπιμένοντες ἰδίᾳ, μηκέτι τὰς πρὸς αὐτοὺς διαλέξεις ποιῶν· ἀνόνητος γὰρ
 ὁ πόνος.» Θεοδώρητος.

(6) Πραξ. ΙΙΙ, 24.

(2) «Ὅσάνει τοῦτο φησὶν· Ἐνῆν μοι καὶ ἐτέρως ἀνεκδοεῖς ποιῆσαι τοὺς βιβλίου-
 τας, ἀλλ' οὐ βούλομαι, ὥς ἂν οἱ ἡμέτεροι, ταυτέστιν, εἰ περὶ οἱ, μάθωσιν ἢ

ποι.] Αὐτοὺς γὰρ μᾶλλον τοὺς διδόντας, ἢ τοὺς λαμβάνοντας
ὠφελεῖν βούλεται. Ἄσπασαι τοὺς φιλοῦντας ἡμᾶς ἐν πίστει.]
Ἡ τοὺς αὐτὸν πιστῶς καὶ ἀδόλως φιλοῦντας λέγει, ἢ καθόλου
τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν πιστοὺς, ἥτοι, χριστιανούς. Ἡ, ἐν πί-
στει, οἷον διὰ τῆς πίστεως. Ἡ χάρις μετὰ πάντων ὑμῶν.]
Ἐπεύχεται, φυλάττεσθαι αὐταῖς τὴν δωρεὰν τοῦ θεοῦ, ἢ ἵνα
ἡ φιλανθρωπία τοῦ θεοῦ μετ' αὐτῶν αἰεὶ ᾖ, χάριτι αὐτοὺς τη-
ροῦσα· ἢ καὶ μεθ' ἡμῶν εἴη, τῶν μάλιστα δεομένων αὐτῆς,
καὶ φρουροῖη καὶ ψυχὰς ἡμῶν καὶ σώματα ἐν ἁγίῳ Πνεύματι·
ὃ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

τοῦ τούτους ἐφοδιάσαι, καλῶν ἔργων προΐστασθαι, τουτέστι, κηδεσθαι τῶν
δεομένων, καὶ ἐν χρήμασι, καὶ ἐν ῥήμασι, καὶ πᾶσι τρόποις· οὐχ ἵνα οἱ δεόμενοι
κερδάνωσιν ἐκ τούτων, ἀλλ' ἵνα αὐτοὶ καρποὺς ἔχωσιν ἐκ τῆς πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς
φιλανθρωπίας.» Θεοφύλακτος.

Τ Ε Λ Ο Σ,

ΣΥΝ ΘΕΩ, ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΤΙΤΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

Ἡ πρὸς Τίτον, τῆς Κρητῶν ἐκκλησίας πρῶτον ἐπίσκοπον
χειροτονηθέντα, ἐπιστολὴ ἐγράφη ἀπὸ Νικοπόλεως
τῆς Μακεδονίας.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Η
ΠΡΟΣ ΦΙΛΗΜΟΝΑ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ

ΠΡΟΣ ΦΙΛΗΜΟΝΑ

ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπὸ Ῥώμης· ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη· Ὁνήσιμος, ὁ οἰκέτης Φιλήμονος, ἔφυγε· καὶ ἀπελθὼν πρὸς τὸν ἀπόστολον, κατηχήθη παρ' αὐτοῦ, καὶ γέγονεν αὐτῷ χρήσιμος εἰς διακονίαν. Περὶ τούτου τοίνυν γράφει Φιλήμονι, παρατιθέμενος αὐτῷ τὸν Ὁνήσιμον, ἵνα προσέχῃ αὐτῷ γνησίως, καὶ μηκέτι ἔχῃ αὐτὸν ὡς δούλον, ἀλλ' ὡς ἀδελφόν· Προετρέψατο δὲ αὐτὸν καὶ ξενίαν αὐτῷ ἐτοιμάσαι, ἵνα, ἐὰν ἔλθῃ, εὖρῃ ποῦ μείνῃ. Καὶ οὕτω τελειοῖ τὴν ἐπιστολήν.

Ἰσέον δὲ, ὅτι οὗτος ὁ Ὁνήσιμος καὶ μαρτυρίου ἠξιώθη ἐν τῇ Ῥωμαίων πόλει, Τερτύλλου τὸ τηνικαῦτα τὴν ἔπαρχον ἐξουσίαν διέποντος, τῇ τῶν σκελῶν κλάσει τὴν ψῆφον ὑπομείνας τοῦ μαρτυρίου.

ΑΛΛΗ.

Ο Φιλήμων θαυμάσιός τις ἦν ἀνὴρ, Φρυγῆ μὲν τὸ γένος, πόλιν δὲ εἶχε τὰς Κολοσσάς, πιστὸς δὲ τὸν τρόπον, καὶ ταῖς χρεαῖαις τῶν ἀγίων κοινωνῶν. Τούτου δούλος Ὁνήσιμος ἀπέδρα, κεκλοφῶς αὐτόν. Ὃς, παραγενόμενος ἐν Ῥώμῃ πρὸς τὸν Παῦλον, κατηχήθη παρ' αὐτοῦ, καὶ βαπτισθεὶς, ἐν δεσμοῖς ὄντος τοῦ Παύλου, θαυμάσιος γέγονε. Τοῦτον ἀποπέμπει πρὸς τὸν Φι-

λήμονα, παραθετικὴν αὐτῷ ταύτην ποιήσας τὴν ἐπιστολήν. Φασὶ δέ τινες, μὴ χρῆναι ταύτην συναριθμεῖσθαι ταῖς λοιπαῖς ἐπιστολαῖς, ὑπὲρ εὐτελοῦς γραφεῖσαν πράγματος. Ἀλλ' ὅρα, πόσα ἐκ ταύτης τὰ χρήσιμα! Πρῶτον, παιδεύει καὶ ὑπὲρ εὐτελῶν εἶναι σπουδαίους. Δεύτερον, ὅτι, εἰ δούλος οὕτως ἱταμὸς ἐπέστρεψεν, οὐ δεῖ τῶν ἐλευθέρων ἀπογινώσκειν. Τρίτον, ὅτι οὐ προσήκει, προφάσει εὐλαβείας, δούλους ἀποσπᾶν, ἀκόντων τῶν δεσποτῶν. Τέταρτον, ὅτι οὐ χρὴ ἡμᾶς τοὺς δούλους ἐπαισχύνεσθαι ἐναρέτους ὄντας, ὅποτε Παῦλος τέκνον καλεῖ τὸν Ὁνήσιμον. Πῶς οὖν τὴν τοσαύτην ὠφέλειαν ἔχουσιν ἐπιστολήν, οὐκ ἔδει συγκαταριθμεῖσθαι ταῖς λοιπαῖς;

ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Η

ΠΡΟΣ ΦΙΛΗΜΟΝΑ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

- 1 ΠΑΥΛΟΣ, δέσμιος Χριστοῦ Ἰησοῦ, καὶ Τιμόθεος,
ὁ ἀδελφός, Φιλήμονι, τῷ ἀγαπητῷ καὶ συνεργῷ
- 2 ἡμῶν, καὶ Ἀπφία τῇ ἀγαπητῇ, καὶ Ἀρχίππῳ τῷ συ-
στρατιώτῃ ἡμῶν, καὶ τῇ κατ' οἶκόν σου ἐκκλησίᾳ·
- 3 χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνῃ ἀπὸ Θεοῦ, πατρὸς ἡμῶν, καὶ
Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Παῦλος, δέσμιος.] Εὐθέως ἐκ προοιμίων παιδεύει τὸν δε-
σπότην, μὴ ἐπαισχύνεσθαι τὸν δούλον, σύνδουλον νῦν γεγονότα.
Πάντα γὰρ διὰ τὸν Χριστὸν καλὰ, καὶ τὰ δεσμὰ, οἷς καὶ αὐ-
τὸς χαίρει, ὥστε καὶ ὀνυμάζεσθαι ἀπ' αὐτῶν. Ἄρα δὲ καὶ
δυσωπεῖ, δεικνύς, ὅτι δίκαιον τῷ διὰ Χριστὸν δεσμῷ δοθῆ-
ναι τὴν χάριν. Καὶ Τιμόθεος, ὁ ἀδελφός.] Συμπαράλαμβάνει
τῆς ἰκεσίας κοινωνὸν καὶ τὸν Τιμόθεον, ἵνα τὴν τῶν πλειόνων
ἰκεσίαν δυσωπηθῇ. Φιλήμονι, τῷ ἀγαπητῷ.] Εἰ ἀγαπητός,
καὶ δώσει τὴν χάριν· εἰ συνεργός, οὐ καθέξει τὸν δούλον, ἀλλὰ
πάλιν ἀποστελεῖ αὐτὸν πρὸς ὑπηρεσίαν τοῦ κηρύγματος, οὗ καὶ
αὐτὸς ἐργάτης ἐστί. Καὶ γὰρ καὶ τὸ ἔργον τοῦ δεσπότητος Φι-
λήμονος ἀναπληρώσει, ἀποδοθεὶς ὁ Ὀνήσιμος. Καὶ Ἀπφία τῇ
ἀγαπητῇ, καὶ Ἀρχίππῳ.] Ἴσως ἡ Ἀπφία γαμετὴ ἦν τοῦ Φιλή-
μονος, καὶ Ἀρχίππος φίλος (1). Τῷ συστρατιώτῃ ἡμῶν.] Εἰ συ-

(1) «Ὁ δὲ Ἀρχίππος τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν ἐπεπίστευτο.» Θεοδώρητος.

στρατιώτης, καὶ ἐν τούτῳ ἀγωνιῖται. Οὗτος δὲ ἦν, περὶ οὗ γράφει Κολοσσαεῦσιν· Εἶπατε Ἀρχίππῳ· Βλέπε τὴν διακονίαν, ἣν παρέλαβες ἐν Κυρίῳ (α). Καὶ τῇ κατ' οἶκόν σου ἐκκλησίᾳ.] Ἐκκλησίαν, πάντας τοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ πιστοὺς λέγει, συμπαράλαβὸν καὶ δούλους. Ὅρα δὲ ταπεινοφροσύνην, ὅπως καὶ τούτους παρακαλεῖ, συλλαβέσθαι αὐτῷ τῆς ἰκεσίας (1)! Χάρις ὑμῖν.] Πῶς δὲ ἔσται ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἐν ὑμῖν; Ἐάν καὶ ὑμεῖς τοῖς ὀφειλέταις χαρίσῃσθε. Πῶς δὲ ἡ εἰρήνη; Ἐάν καὶ ὑμεῖς καταλλαγῇτε τῷ δούλῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ἐπαινος Φιλήμονος, καὶ εὐχαριστία ὑπὲρ αὐτοῦ.

4 Εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου πάντοτε, μνηστὴν σου ποι-
 5 οῦμενος ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου, ἀκούων σου τὴν
 6 ἀγάπην καὶ τὴν πίστιν, ἣν ἔχεις πρὸς τὸν Κύ-
 7 ριον Ἰησοῦν, καὶ εἰς πάντας τοὺς ἁγίους· ὅπως
 8 ἡ κοινωνία τῆς πίστεώς σου ἐνεργῆς γένηται, ἐν
 9 ἐπιγνώσει παντὸς ἀγαθοῦ, τοῦ ἐν ἡμῖν, εἰς Χρι-
 10 στὸν Ἰησοῦν. Χαράν (2) γὰρ ἔχομεν πολλὴν καὶ
 11 παράκλησιν ἐπὶ τῇ ἀγάπῃ σου, ὅτι τὰ σπλάγγνα
 12 τῶν ἁγίων ἀναπέπαιται διὰ σοῦ, ἀδελφέ. Διὸ πολ-
 13 λὴν ἐν Χριστῷ παρρησίαν ἔχων ἐπιτάσσειν σοι τὸ
 14 ἀνῆκον, διὰ τὴν ἀγάπην μᾶλλον παρακαλῶ, τοι-
 15 οῦτος ὢν, ὡς Παῦλος πρεσβύτης, νυνὶ δὲ καὶ δέ-
 16 σμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Εὐχαριστῶ τῷ θεῷ πάντοτε, μνηστὴν σου ποιούμενος.] Ὅσα-
 17 κίς, φησί, μνηστὴν σου ποιήσωμαι· (ἀεὶ δὲ μνηστὴν σου ποιούμαι

(α) Κολοσ. Δ', 17. (1) « Πρὸς δὲ τούτοις καὶ πᾶσαν τὴν οἰκίαν, ἣν ἐκκλησίαν ὠνόμασεν, ὡς εὐσεβεῖα λαμπρυνομένην· ἵνα καὶ οἱ οἰκέται, τῆς ἀποστολικῆς ἀξιοθένης τιμῆς, συνεργοὶ τῆς παρακλήσεως γένωνται. » Θεοδώρητος.

(2) Παρ' ἄλλοις, χάριν.

ἐν ταῖς προσευχαῖς μου) τοσαυτάκις εὐχαριστῶ τῷ θεῷ ὑπὲρ σου. Διὰ τί; *Ἀκούων σου, φησί, τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πίστιν.*] Εἰ μὴ μεγίστη ἦν ἡ ἀγάπη καὶ ἡ πίστις αὐτοῦ, οὐκ ἂν ἀπὸ φυγίας εἰς Ῥώμην ἤκούετο. Ἐπεὶ οὖν πάντας τοὺς ἁγίους, ἦτοι, τοὺς πιστοὺς, ἀγαπᾷς, ὀφείλεις καὶ τὸν Ὀνήσιμον ἀγαπῆσαι (πιστὸς γάρ ἐστι) ἵνα καὶ τὸν Κύριον φανῇς ἀγαπῶν. *Ὅπως ἡ κοινωνία τῆς πίστεως.*] Συνάπτει τὸν Φιλήμονα πρὸς ἑαυτὸν, ὡς εἰ ἔλεγεν· Ἡ κοινὴ σοὶ τε καὶ ἡμῖν πίστις, καὶ ἡ ἐνοποιός. Τίνος δὲ ἕνεκεν εὐχαριστεῖς τῷ θεῷ; *Ὅπως, φησὶν, ἡ κοινωνία τῆς πίστεώς σου ἐνεργῆς γένηται.* Πῶς δὲ ἔσται ἐνεργῆς καὶ ἐμπρακτος, καὶ οἷον ζῶσα ἡ πίστις σου. *Ἐρ' ἐπιγνώσει παντὸς ἀγαθοῦ*· ἦτοι, διὰ τοῦ ἐπιγνώσκει σε, καὶ πράττειν πᾶν ἀγαθόν, ἐν τῷ ἅπαν εἶδος ἀρετῆς ἐπέρχεσθαι. Τότε γὰρ ἡ πίστις ἐνεργῆς ἐστὶ, καὶ οἷον ζῇ, ὅταν πᾶν ἀγαθὸν ἔργον μετεργώμεθα, ὥσπερ καὶ νεκρά ἐστὶ, χωρὶς ἔργων οὔσα. Τὸ δὲ, τοῦ ἐν ὑμῖν, ἀντὶ τοῦ, τοῦ ὄντος καὶ νῦν ἐν ὑμῖν. Δείκνυσι δὲ διὰ τούτου ὁ θεὸς Παῦλος, ὅτι ὁ Φιλήμων καὶ νῦν πᾶν ἀγαθὸν ἐν ἑαυτῷ ἔχει. *Εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν.*] Ὁ γὰρ ποιῶν τοῖς δεομένοις ἀγαθόν, καὶ μάλιστα ἁγίοις, Χριστῷ ποιεῖ (1)· ὥστε καὶ νῦν εἰ τὸν Ὀνήσιμον δέξῃ, καὶ χάριν ἐμοὶ ταύτην καταθήσεις, Χριστῷ δίδως αὐτήν. *Χαρὰν γὰρ ἔχομεν πολλήν.*] Οὐ μόνον, φησὶν, ἡδόμεθα· ἀλλὰ τοσαύτη ἡ ἡδονή, ὥστε καὶ παράκλησιν ἡμῖν μεγίστην ἐν τοῖς δεσμοῖς ἐμποιεῖν ἐπὶ τῇ ἀγάπῃ σου, ὅπερ ἐστὶ, τῇ φιλανθρωπῳ καὶ μεταδοτικῇ σου προαιρέσει. *Ὅτι τὰ σπλάγχνα τῶν ἁγίων.*] Ὅρα! Θέλων εἰπεῖν· Εἰ ἄλλοις παρέχεις χάριτας, πολλῷ μᾶλλον ἐμοὶ παράσχῃς· οὕτω μὲν οὐ λέγει· ἄλλως δὲ εὐφροεστέρως. Οἶδε γὰρ τὴν μνήμην τῶν πρὸς ἄλλους εὐεργεσιῶν, πειθηνίους μᾶλλον ποιοῦσαν τοὺς παρακαλουμένους. *Ἀναπέπνυται διὰ σοῦ.*] Ἀναπαύονται γάρ,

(1) Ματθ. ΚΕ', 40, 45.

φῃσιν, ἐπὶ τῇ σῇ ἀγάπῃ. *Διὸ πολλήν.*] Ἐπειδὴ, φησί, τοιοῦτος εἶ πρὸς πάντας τοὺς ἁγίους, ὥστε καὶ ἀναπαύειν αὐτῶν τὰς καρδίας, παρήρησάν ἔχω ἐπιτάσσειν σοι ἐν Χριστῷ, τουτέστι, διὰ τὸν Χριστόν ἐπιτάσσειν δέ σοι πρᾶγμα πρέπον· τοῦτο γὰρ τὸ ἀνῆκον. Ἐπιτάσσειν δὲ εἶπον, οὐκ ἐπειδὴ ἀρχῶ σου, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀγάπην, ἣν ἀγαπῶ σε, καὶ ἀγαπῶμαι ὑπὸ σοῦ, ἐπιτάσσειν μὲν δοκῶ, οὐκ ἐπιτάσσω δέ. Εἰ γὰρ καὶ φαίνωμαι ἐπιτάσσειν σοι, δι' ἀγάπην οὐκ ἐπιτάσσω, παρακαλῶ δὲ μᾶλλον. Οὕτω περὶ πολλοῦ τὸ πρᾶγμα ποιῶμαι (1). *Τοιοῦτος ὢν, ὡς Παῦλος πρεσβύτερος.*] Παρακαλῶ δέ, τοιοῦτός τις ὑπάρχων, οἷός τις ὄφειλεν εἶναι πρὸς τὸ πείσαι. *Παῦλος.*] Ἦρκει δὲ αὐτὸ τοῦτο μόνον πρὸς τὸ πείσαι (2). *Νυνὶ δὲ καὶ δέσμιος ὑπὲρ Χριστοῦ.* Ὁρᾷς, ὅσαι πρὸς τὸ πείσαι ἀφορμαὶ (3);

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Σύστασις Ὀνησίμου, φυγάδος οἰκέτου, καὶ παράκλησις ὑπὲρ αὐτοῦ, σωθέντος διὰ πίστεως.

- 10 Παρακαλῶ σε περὶ τοῦ ἐμοῦ τέκνου, ὃν ἐγέννησα
11 ἐν τοῖς δεσμοῖς μου, Ὀνήσιμον, τὸν ποτέ σοι ἄχρηστον, νυνὶ δὲ σοὶ καὶ ἐμοὶ εὐχρηστον, ὃν ἀνέ-
12 πεμψα· σὺ δὲ αὐτόν, τουτέστι, τὰ ἐμὰ σπλάγχνα,

(1) «Δυνάμενός, φησι, θαρρῆν σοι, ὡς θεμιῶς πεπιστευότι, καὶ διδασκαλικῶς κελεύειν, τοῦτο μὲν οὐ ποιῶ· παράκλησιν δὲ προσφέρω». Θεοδώρητος.

(2) «Βλέπε, τίς ὁ αἰτῶν· ἀρκεῖ δὲ ἡ τοῦ ὀνόματος μνήμη καταιδέσθαι καὶ τὸν λίαν ἀντίτυπον· ὁ γὰρ Παῦλον ἀκούσας, τῆς οἰκουμένης ἀκούει τὸν κήρυκα, γῆς καὶ θαλάσσης τὸν γεωργὸν, τῆς ἐκλογῆς τὸ σκευός, καὶ τᾶλλα, ἃ μυρίων δέχεται γλωσσῶν εἰς διήγησιν. Προσέδθηκα δὲ καὶ τὸ, πρεσβύτερος, ἐπίδεικνύς· πολλὰν ἐν πόνοις ἐλαστήσασαν, καὶ ταύτη τὸν λόγον ἀξιοπιοτότερον ἐργαζόμενος». Θεοδώρητος.

(3) «Αἰδέσθῃτι Παῦλον, αἰδέσθῃτι μὲν τὸ γῆρας, αἰδέσθῃτι τὰ δεσμὰ, ἅπερ ὡς κήρυξ τῆς ἀληθείας περικείμεται». Θεοδώρητος.

- 13 προσλαβοῦ. Ὅν ἐγὼ ἐβουλόμην πρὸς ἑμαυτὸν κατέχειν, ἵνα ὑπὲρ σοῦ διακονῇ μοι ἐν τοῖς δεσμοῖς
 14 τοῦ εὐαγγελίου· χωρὶς δὲ τῆς σῆς γνώμης οὐδὲν ἠθέλησα ποιῆσαι, ἵνα μὴ ὡς κατὰ ἀνάγκην τὸ ἀγαθόν σου ᾖ, ἀλλὰ κατὰ ἐκούσιον.

Παρακαλῶ οὖν σε περὶ τοῦ ἐμοῦ τέκνου.] Προκαταλαβαίνει τὸν Φιλήμονα, ἐγκωμιάζων τὸν οἰκέτην, τέκνον αὐτὸν καλῶν. Διατὶ δὲ αὐτὸν οὕτω καλεῖ; Ὅτι αὐτὸν κατήχησά, φησι, καὶ ἐβάπτισα· τοῦτο γὰρ τὸ, ἐγέννησα· ἐν τοῖς δεσμοῖς ὑπάρχων. Διὰ τούτων οὖν προκαταστείλας τὸν θυμὸν αὐτοῦ, οὕτως ἐξονομάζει τὸ ὄνομα. Ὁρήσιμόν, φησι, τὸν ποτέ σοι ἄχρηστον. Οἶδε γάρ, ὅτι ὁμολογούμενον τὸ ἁμάρτημα σθενύνει τὸν θυμὸν τοῦ δεσπότη. Νυνὶ δὲ σοὶ καὶ ἐμοὶ εὐχρηστον.] Διότι εὐλαβῆς καὶ ἅγιος γέγονεν, ἀμφοτέροις; φησὶν, ἐστὶν εὐχρηστος. Εἰ γὰρ Παύλῳ, τῷ τοσαύτην ἀκρίθειαν ἀπαιτοῦντι, εὐχρηστος, δῆλον ὅτι καὶ τῷ Φιλήμονι. Ὁρ ἀπέπεμψα.] Τῷ παραδοῦναι αὐτὸν τῷ δεσπότη, μᾶλλον τὸν θυμὸν ἐσθεσεν. Σὺ δὲ αὐτὸν, τουτέστι, τὰ ἐμὰ σπλάγχνα, προσλαβοῦ.] Τί λέγω, αὐτὸν προσλαβοῦ; Τοῦτον προσλαμβανόμενος, τὰ ἐμὰ σπλάγχνα προσλήψῃ. Οὕτω γὰρ αὐτὸν ἀγαπῶ, φησι, καὶ ἐν τῇ ψυχῇ περιφέρω, ὡς καὶ σπλάγχνα αὐτὸν καλεῖν. Τὸ δὲ, προσλαβοῦ, οἶον, μετὰ ἀγάπης δέξαι. Ἴνα ὑπὲρ σοῦ διακονῇ μοι.] Ὁρᾶς, πῶς κατὰ μικρὸν εἰς τὸν τόπον αὐτὸν ἤγαγε τοῦ δεσπότη; Ἴνα γάρ, φησιν, ὑπὲρ σοῦ μοι διακονῇ. Ἐνταῦθα δὲ δείκνυσιν, ὅτι τὸ τοῦ δεσπότη συμφέρον βούλεται μᾶλλον. Εἰ γὰρ σύ, φησι, χρεωστεῖς διακονεῖν μοι, οὗτος δὲ ἀντὶ σοῦ τοῦτο ποιεῖ, πᾶν ἔφελος τὸ γινόμενον. Ἐν τοῖς δεσμοῖς τοῦ εὐαγγελίου.] Ἐν τοῖς ὑπὲρ τοῦ εὐαγγελίου δεσμοῖς. Χωρὶς δὲ τῆς σῆς γνώμης.] Τοῦτο μάλιστα αὐτὸν ἐχαύνου, ὅτι πρᾶγμα, οὕτως ἀναγκαῖον αὐτῷ, παρὰ γνώμην αὐτοῦ οὐκ ἐποίησεν. Ἴνα μὴ ὡς κατὰ ἀνάγκην.]

Οὐκ εἶπε, Κατὰ ἀνάγκην, ἀλλ', Ὡς κατὰ ἀνάγκην, ὡς εἰ εἶπεν· Ἥδριν, ὅτι καὶ παρὰ γνώμην σου κατέχων αὐτόν, οὐκ ἐλύπων σε· ἀλλ' ἵνα μὴ δόξη τοῖς πολλοῖς, ὅτι κατὰ ἀνάγκην, οὐκ ἠβουλήθην (1).

- 15 Τάχα γὰρ διὰ τοῦτο ἐχωρίσθη πρὸς ὦραν, ἵνα αἰώ-
 16 νιον αὐτόν ἀπέχῃς, οὐκέτι ὡς δοῦλον, ἀλλ' ὑπὲρ
 δοῦλον, ἀδελφὸν ἀγαπητόν, μάλιστα ἐμοί, πόσω
 17 δὲ μᾶλλον σοί, καὶ ἐν σαρκὶ καὶ ἐν Κυρίῳ. Εἰ οὖν
 ἐμὲ ἔχεις κοινωνόν, προσλαβοῦ αὐτόν, ὡς ἐμέ.
 18 Εἰ δέ τι ἠδίκησέ σε, ἢ ὀφείλει, τοῦτο ἐμοί ἐλλόγει.
 19 Ἐγὼ Παῦλος ἔγραψα τῇ ἐμῇ χειρὶ, ἐγὼ ἀποτίσω
 ἵνα μὴ λέγω σοι, ὅτι καὶ σεαυτὸν μοι προσοφείλεις.
 20 Ναί, ἀδελφέ, ἐγὼ σου ὀναίμην ἐν Κυρίῳ· ἀνάπαυ-
 σόν μου τὰ σπλάγχνα ἐν Κυρίῳ.

Ἐπειδὴ δ' Ὀνήσιμος ἀπὸ κακούργου γνώμης ἔφυγε, μεταστρέ-
 φει ὁ Παῦλος τὴν φυγὴν (1), ἐπὶ τὸ ἀμφιβολόν, ὡς εἰ εἶπεν·
 Τάχα γὰρ κατ' οἰκονομίαν ἔφυγεν. Διὰ τοῦτο ἐχωρίσθη πρὸς
 ὦραν.] Εὐφήμῳ ὀνόματι, τὴν φυγὴν χωρισμὸν εἶπεν,
 ἵνα μὴ τῇ μνήμῃ τῆς φυγῆς παρεγείρῃ τὸν δεσπότην. Εἶτα
 καὶ τὸν χρόνον συζέλλει, καταπαύων τὴν ὀργήν· πρὸς ὦραν
 γὰρ, λέγει, τοῦ ἔτους δηλαδὴ, τουτέστι, πρὸς βραχὺν χρόνον,
 ἐχωρίσθη. Ἰνα αἰώριον αὐτόν ἀπέχῃς.] Ἀπέχῃς, ἡγουν,
 ἀπολάβῃς. Ἀλλ' ὑπὲρ δοῦλον.] Ὁρᾷς, ὅτι πρὸς πολλὰ ὠφέ-
 λησεν ἡ φυγή; Ἀντὶ γὰρ ὥρας φυγῆς, ἔχεις αὐτόν αἰώνιον·

(1) « Σὺ βούλομαι τὸ ἐνταῦθεν προσπορίσασθαι κέρδος, ἵνα τῇ συγκαταθέσει
 τῆς γνώμης τὴν ὠφελειὰν καρπώσῃ. Καὶ ἐνταῦθεν ἄλλον, ὡς Κολοσσαῖοις αὐτὸς
 τὸ σωτήριον προσενήνοχε κήρυγμα· ὡς μαθητῇ γὰρ οἰκίῳ, τῷ Φιλίμμῳ γράφει.
 Ἐνταῦθα μὲν γὰρ ὑπὲρ τοῦ Ὀνήσιμου παρακαλεῖ· ἐκεῖ δὲ, ὡς γνώμῃ τοῦ Φιλίμ-
 μονος λαβὼν αὐτόν, ὑπουργὸν τῷ Τυχικῷ συνέπεμψεν, ὡς τοῦ εὐαγγελίου γενό-
 μενον ὑπουργόν. « Τὰ κατ' ἐμὲ γὰρ, φησι, πάντα γνωρίζει ὑμῖν Τυχικὸς — σὺν
 Ὀνήσιμῳ, τῷ πιστῷ καὶ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ, ὃς ἐστὶν ἐξ ὑμῶν, πάντα ὑμῖν γνω-
 ριστοῖ τὰ ὅσα (Κολοσ. Δ', 7—9). » Δεξιόμενος γὰρ ὁ Φιλίμμων τὰ γράμματα,
 ἐπέμψεν τῷ ἀποστόλῳ τὸν Ὀνήσιμον· δὲ δὲ τοῦτον σὺν τῷ Τυχικῷ ἀπέστειλε πρὸς
 τοὺς Κολοσσαίους. » Θεοδώρητος.

(1) « Ὡς πρὸς συμφέρον γενομένην. » Θεοφύλακτος.

(ὥρα γὰρ μία ὁ τῆς φυγῆς καιρὸς ὡς πρὸς τὸν αἰῶνα) καὶ ἀντὶ δούλου ἀχρήστου, χρηστὸν ἀδελφὸν ἀπέληψας. *Πόσω δὲ μᾶλλον σοι.*] Εἰ ἐμοί, πολλῶ μᾶλλον σοι, καὶ ἐν ταῖς κοσμικαῖς ὑπηρεσίαις· τοῦτο γὰρ τὸ, *ἐν σαρκί*· καὶ ἐν ταῖς πνευματικαῖς· τοῦτο γὰρ τὸ, *ἐν Κυρίῳ*. *Εἰ οὖν ἐμὲ ἔχεις κοινωνόν.*] Τουτέστιν, Εἰ τὰ αὐτά μοι φρονεῖς, καὶ βούλει. Προσλαβοῦ αὐτὸν ὡς ἐμέ.] Βαβαὶ τοῦ μεγέθους τοῦ ῥήματος! Προσλαβοῦ αὐτὸν ὡς ἐμέ! Ὡς ἐμέ δεῖξαι αὐτόν. Τίνα οὐκ ἂν κατεδυσώπησε; Τίς γὰρ οὐκ ἂν ἠθέλησε, Παῦλον προσδέξασθαι (1); *Εἰ δέ τι ἠδίκησέ σε.*] Οὐκ εἶπεν, ἔκλεψεν, ἀλλ' ὑποτέμνεται τὸ ῥῆμα. Ἠδίκησε γάρ, φησι, ἢ ὀφείλεις. Τοῦτο ἐμοὶ ἐλλόγει.] Εἰκὸς γὰρ ἦν αὐτὸν καταναλῶσαι τὰ κλαπέντα· διὸ, φησι, τοῦτο ἐμοὶ ἐλλόγει· τουτέστιν, ἐμοὶ αὐτὰ λόγισαι εἰς χρέος, ἐμὲ ἔχε ὀφειλέτην. *Εγὼ Παῦλος ἔγραψα.*] Χαριέντως ταῦτά φησι, μετὰ χάριτος πνευματικῆς γράφων, καὶ ὡς ἂν εἰ τοῦτο λέγων· Πρὸς ἀσφάλειαν πλείονα, ὅτι ἀποδώσω τὸ χρέος, ιδιόχειρα πεποίηκα τὰ γράμματα. *Ἵνα μὴ λέγω σοι, ὅτι καὶ σεαυτὸν μοι προσοφείλεις.*] Ἵνα μὴ δόξη αὐτὸν ὑβρίζειν, ὅτι οὐκ ἐθάρρυσεν ὑπὲρ κλοπῆς οἰκέτου ἐν παρρησίᾳ αὐτὸν παρακαλέσαι· (τοῦτο γὰρ ὡμὸν τινα, καὶ πρὸς τὸν διδάσκαλον ἀσπλαγχνὸν ἐδείκνυ τὸν Φιλήμονα)· δείκνυσιν, ὅτι καὶ σφόδρα αὐτῷ θαρρεῖ. Οὐ μόνον γάρ, φησι, τὰ σαυτοῦ, ἀλλὰ πρὸς τοῦτοις καὶ σαυτὸν μοι προσοφείλεις. *Ναί, ἀδελφέ.*] Ἦλθε πάλιν ἀπὸ τοῦ χαριέντος ἐπὶ τὸ σπουδαῖον. *Ναί*, φησιν, *ἀδελφέ*. Τί; Προσλαβοῦ αὐτόν. *Εγὼ σου, φησὶν, ὀφείμην*, τουτέστιν, ἀπολαύσαιμι τῶν σῶν χαρίτων, οὐκ ἐν κοσμικοῖς πράγμασιν, ἀλλ' ἐν τοῖς κατὰ Χριστόν.—Τὸ, *Εγὼ σου ὀφείμην ἐν Κυρίῳ*, ἀντὶ τοῦ, Ἀπολαύσαιμί σου τῶν ἐν Χριστῷ κατορθωμάτων, εἰδοίμὶ σε τιλουτοῦντα ἐν ἁπα-

(1) « Τί τῶν λόγων τούτων πιθανώτερον; τί δὲ θιαυότερον; Εἰ λόγου τινός, φησὶν, ἀξίους τὴν ἐμὴν κοινωνίαν, ὡς ἐμέ δεῖξαι τὸν δεξιόμενον τὴν ξένην μεταβολήν. » Θεοδώρητος.

αι τοῖς πνευματικοῖς ἀγαθοῖς (Θεοδωρήτου). — *Ἀνάπαυσόν μου τὰ σπλάγχνα.*] Ἀνάπαυσόν μου, φησί, την περὶ σέ ἀγάπην, ἡ τὴν καρδίαν μου, διὰ τὸν Χριστόν. Οὐκ ἐμοὶ γὰρ τὴν χάριν δίδως, ἀλλὰ τῷ Χριστῷ.

21 Πεποιθὼς τῇ ὑπακοῇ σου, ἔγραψά σοι, εἰδὼς, ὅτι
22 καὶ ὑπὲρ ὃ λέγω ποιήσεις. Ἄμα δὲ καὶ ἐτοιμάζέ
μοι ξενίαν· ἐλπίζω γάρ, ὅτι διὰ τῶν προσευχῶν
23 ὑμῶν χαρισθήσομαι ὑμῖν. Ἀσπάζονται σε Ἐπα-
24 φράς, ὁ συναιχμάλωτός μου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, Μάρ-
κος, Ἀρίσταρχος, Δημᾶς, Λουκᾶς, οἱ συνεργοί μου.
25 Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ
τοῦ πνεύματος ὑμῶν. Ἀμήν.

Πεποιθὼς τῇ ὑπακοῇ σου.] Οὐκ ἐπιτάττων, φησὶν, οὐδὲ αὐ-
θαδιζόμενος, ἔγραψά σοι, ἀλλὰ θαρρῶν τῇ ὑπακοῇ σου. Ποῖον
σῆμα ταῦτα οὐκ ἐμάλαξεν; *Εἰδὼς, ὅτι καὶ ὑπὲρ ὃ λέγω
ποιήσεις.*] Τοῦτο εἶπεν, ἐκεῖνον πᾶσι τρόποις ἐνάγων, δέξα-
σθαι τὸν Ὀνήσιμον, εἰ καὶ διὰ μηδὲν ἄλλο, διὰ μέντοι τὸ μὴ
διαφθεῖραι τὴν ἑαυτοῦ δόξαν, ἣν εἶχε παρὰ τῷ ἀποστόλῳ. *Ἄμα
δὲ καὶ ἐτοιμάζε μοι ξενίαν.*] Ὅπερ ἴσως ἀν' ὑπενόησεν ὁ φι-
λήμων, ὅτι εἰ μὴ διὰ Ὀνήσιμον, οὐδὲ λόγου με ἤξιον, τοῦτο
νῦν θεραπεύει, ὅτι οὐ διὰ Ὀνήσιμον ἔγραψα μόνον· ἀλλὰ καὶ
διὰ τοῦτο ἔγραψά, φησιν, ἵνα ἐτοιμάσῃς μοι ξενίαν. Ἐμελλε
δὲ καὶ φοβεῖσθαι αὐτὸς, μὴ δεχόμενος τὸν Ὀνήσιμον, ὅτι ἤξει
ὁ ἀπόστολος, καὶ γνωσθήσεται παρακουσθεὶς. *Ὅτι διὰ τῶν
προσευχῶν ὑμῶν χαρισθήσομαι ὑμῖν.*] Δύο ταῦτα μανθάνο-
μεν ἐντεῦθεν· ἐν μὲν, ὅτι πολλὴ ἡ τῶν εὐχῶν δύναμις, εἶγε
καὶ ὁ τηλικούτος Παῦλος δεῖται τῆς ἐκ τούτων ἐσθλείας· ἔτε-
ρον δὲ, ὅτι δεῖ ταπεινοφρονεῖν, εἶγε ὁ Παῦλος τῶν ἐκείνων
εὐχῶν ἔχρηξεν. *Ἐπαφράς ὁ συναιχμάλωτός μου.*] Οὗτος πα-
ρὰ Κολοσσαίων ἦν ἀποσταλὴς πρὸς τὸν Παῦλον. Ὡστε εἶναι
δῆλον, ὅτι ἀπὸ Κολοσσαίων ἦν ὁ Φιλήμων. *Συναιχμάλωτος*
δὲ αὐτὸν καλεῖ, δεικνὺς καὶ αὐτὸν ἐν πολλῇ θλίψει ὄντα.

Ἄλλως δὲ καὶ ἐντρέπει τὸν Φιλήμονα, εἶγε ὁ Ἐπαφρᾶς καὶ συναιχμάλωτος ἦν Παύλῳ· αὐτὸς δὲ μὴδὲ τὴν περὶ Ὀνησίμου χάριν παράσχῃ αὐτῷ. *Συναιχμάλωτος δὲ ἐστί, φησιν, οὐ διὰ τι ἀνθρώπινον, ἀλλὰ διὰ τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν, συγκακοπαθὼν ὑπὲρ τοῦ εὐαγγελίου. Δημᾶς.*] Περὶ τούτου ἔγραψε Τιμοθέῳ· *Δημᾶς με ἐγκατέλειπεν (α).*—Ὁ Δημᾶς τὴν μὲν ἀρχὴν εὐδόκιμος ἦν, ὥσπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα μαρτυρεῖται ὡς Παύλου συνεργός· ὕστερον δὲ ῥαθυμήσας, ἀπέστη τοῦ Παύλου, ὥσπερ δὴ καὶ ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον Β' ἐπιστολῇ γράφει Παῦλος. Ὡστε εἰ μὲν πρώτη ἐστὶν ἡ πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολὴ, πάντως νῦν μετέγνων· εἰ δὲ ὕστερα, μετὰ ταῦτα ἐρράθυμησε. Τινὲς δὲ φασι, τοῦτον καὶ εἰς ἑλληνισμὸν πάλιν ἐκλίνειν, ὡς καὶ εἰδώλων γενέσθαι ἱερέα. — *Λουκᾶς.*] Ὁ τελευταῖος ἐνταῦθα ταχθεὶς, γέγονε πρῶτος· ἐν γὰρ τῇ πρὸς Τιμόθεον δευτέρᾳ φησί· *Λουκᾶς ἐστὶ μόνος μετ' ἐμοῦ (β).* Συνεργούς δὲ αὐτοὺς καλεῖ, δεικνὺς, ὅτι καὶ οὗτοι σὺν ἐμοὶ παρακαλοῦσί σε, καὶ ἄξιός ἂν εἴης δοῦναι τοῖς τοσούτοις τὴν χάριν.

Ὅρᾶς, πόσα ὠφελοῦμεθα ἐκ τῆς βραχείας ταύτης καὶ σαφούς δοκούσης ἐπιστολῆς; Οὕτως ἄρα οὐδὲν τῶν τῆς Γραφῆς ἀνεξέταστον δεῖ καταλιπεῖν, ἀλλ' ἐκ πάντων, ὡς Πνεύματι λαληθέντων, ἐπιζητεῖν πνευματικόν τινα νοῦν καὶ ὠφέλιμον. Πάντως δὲ ὁ ταῦτα λαλήσας Παράκλητος δώσει τοῖς καλῶς ζητοῦσι τοῦ ζητουμένου τὴν εὐρεσιν· ὅφ' οὗ καὶ ἡμεῖς φωτιζόμενοι, ὁδηγοῦμεθα αἰεὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ κατὰ θεὸν λόγου καὶ βίου, μὴτε ψευδοδοξαίαις ὑπαγόμενοι, μὴτε τᾷ ψεύδει τῆς τοῦ κόσμου ἡδονῆς δελεαζόμενοι· καὶ οἳ τε δοῦλοι ἑαυτοὺς διὰ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀρετῆς ἐξευγενίζοιμεν· οἳ τε δεσπότης, δούλους ὁρῶντες ἀγίους καὶ ἀποστόλους, σπουδάζοιμεν,

(α) Β' Τψ. Δ', 10.

(β) Β' Τψ. Δ', 11.

μη πολλῶ τούτων ἀτιμότεροι εὐρεθῆναι ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ δεσπότη, καὶ δι' ἡμᾶς δούλου φανέντος Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ ἡμῶν· ὃ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος, καὶ ἡ τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

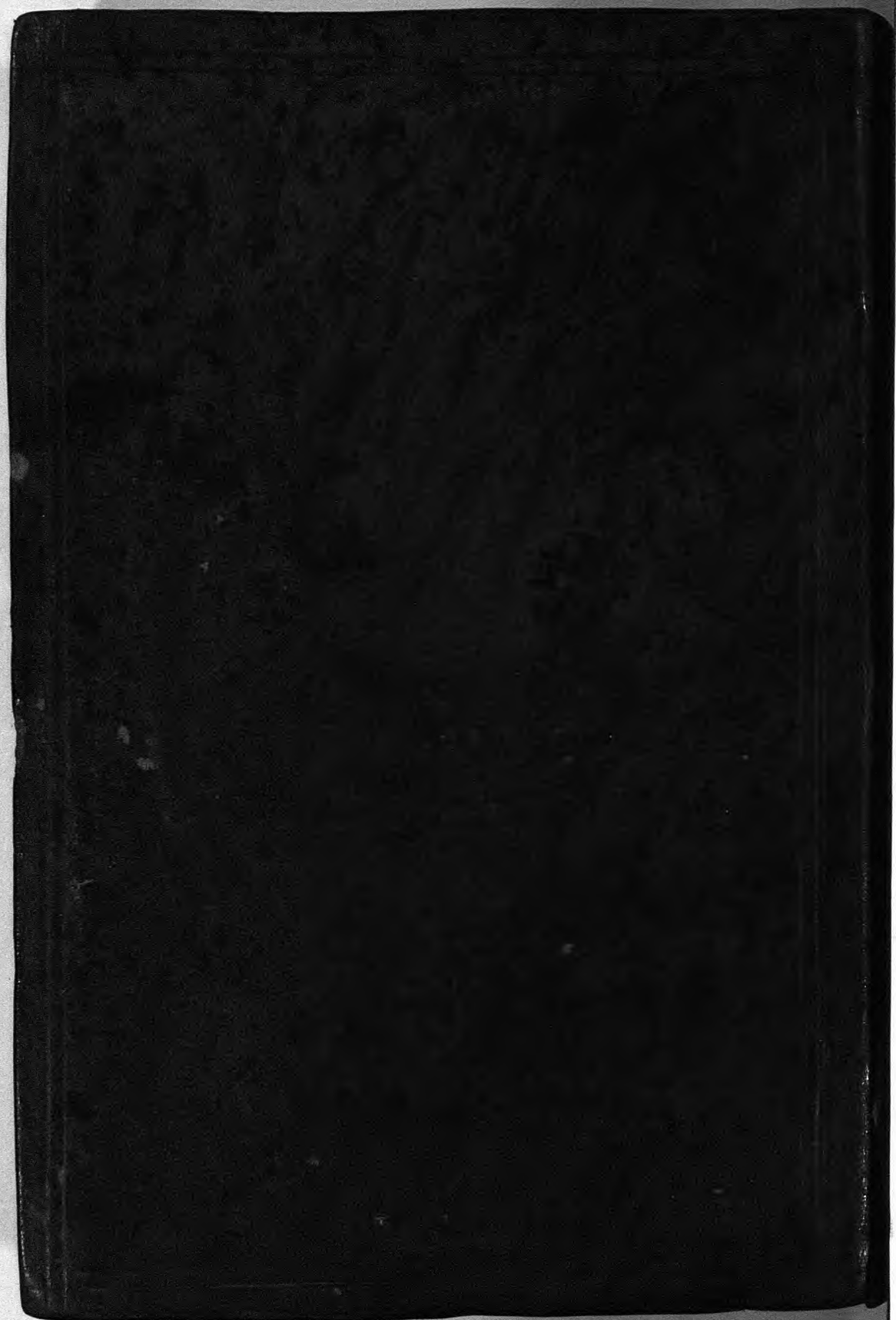
Τ Ε Λ Ο Σ,

ΣΥΝ ΘΕΩ, ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΦΙΛΗΜΟΝΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

Ἐγράφη ἀπὸ Ρώμης διὰ Ὁνησίμου οἰκέτου.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας